

Ahmed Nazif Efendi

Mir'ât-ı Kayseriyye

-Kayseri Tarihi-

Cilt I-II-III

Transkripsiyon, Tashih ve Dipnotlar İlavesiyle Hazırlayan

Mehmet Karaarslan



Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları

Ahmed Nazif Efendi

Mir'ât-ı Kayseriyye

-Kayseri Tarihi-

Cilt I-II-III

Transkripsiyon, Tashih ve Dipnotlar İlavesiyle
Hazırlayan
Mehmet Karaarslan



Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları



Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 206

Mir'ât-ı Kayseriyye-Kayseri Tarihi- C I-II-III

Mehmet Karaarslan

Bu kitap KAYSERİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'nin bir kültür hizmetidir.
Eserin tüm hakları saklıdır. Yazılar ve görsel malzemeler izin alınmadan kullanılamaz.

Birinci Baskı : Şubat 2026

Isbn : 978-605-9117-**-*

Yayın Koordinatörü : Salih Özgöncü

Yayın Yürütme Kurulu : Erkan Küp
Mustafa Erdoğan
Maide Olgun

Emeği Geçenler : Rumeysa Ersözlü
Muhammed Karadurmuş
Ayten Dikilitaş
Mustafa Ergül
Sibel Demir
Sena Babur Tok

Tasarım : Deniz Doğan

Baskı ve Cilt :

Adres : Kayseri Büyükşehir Belediyesi
Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı
T.: +90 352 220 70 90

Ahmed Nazif Efendi

Mir'ât-ı Kayseriyye

-Kayseri Tarihi-

Cilt I-II-III

Transkripsiyon, Tashih ve Dipnotlar İlavesiyle Hazırlayan
Mehmet Karaarslan



Takdim

Sevgili Kitapseverler!

Hayal etmenin ve özgürlüğün kaynağı, başarının sırrı, geçmiş deneyimlerin bilgisi ve hakikat arayışı okumaktan geçmektedir. Okumak ve kitap gönülünden gönüle yoldur.

Okumakla aralanır perdeler, açılır ufuklar, aydınlanır karanlıklar, çözülür sırlar, anlaşılır insanlar. Okumak, bizi cehaletin karanlığından bilgeliğin felahına çıkarır. Yepyeni ufukları bize açan kitaplarla kültürel mirasımızı ve başka dünyaları okuruz. Her bir kitap yolculuğu ile zamanımızı ve dilimizi en doğru şekilde kullanıp hayattan ve zamandan kazanmış oluruz.

Kitap, tarihî bağlamda bir hafıza, kültürel anlamda bir geleneğin tevarüsü, sanatsal bakımdan insanlığa bırakılan mirasın geleceğe taşınması, medeniyet açısından ise zamanı ve mekânı belirleme unsurudur. Kitabı ve eseri olanlar insanlık tarihini yazarlar.

İlk çağlarda dahi taşlara, mağaralara yazan insanın amacı kendini ifade etmek ve iz bırakmaktır. Gerek tahlalara, ağaçlara, derilere yazılı olsun gerekse iki kapak arasında sahifelere yazılsın kitap, kültürel bir mirastır, toplumun hafızasıdır.

İlk emre muhatap olan insan, okur Yaratan Rabb'inin adı ile kâinatı, kendini, Rabb'ini ve kitabı. Bu yönüyle kitap vahiydir, hakikattir, dünya ve ahiret mutluluğunun rehberidir.

"Eğitimi önemsiyoruz çünkü cehaletin düşmanıyız." sloganıyla hareket ettiğimiz güzel şehrimizde ulaşım, yol, su gibi ihtiyaçları şehircilik anlayışıyla görüp giderdiğimiz gibi, sosyal ve kültürel ihtiyaçları da dikkate almaktayız. Kitapları ve kitap yuvaları olan kütüphanelerimizi hemşehrilerimize sunma gayreti göstermekteyiz. Kayseri Büyükşehir Belediyesi olarak, siz kitapseverleri kitaplarla buluşturmak için elimizden geleni yapıyoruz. Gerek basılı kitaplar, gerek e-kitaplar ile hayal etmeniz ve hayallerinizi gerçekleştirmeniz için sizleri kütüphanelerimize bekliyoruz.

Tarihsel ve coğrafi anlamda medeniyetlerin beşiği olan Kayseri'de tarihimizi, geleneğimizi, kültürümüzü ve sanatımızı yansıtan eserleri yayımlayarak halkımıza ulaştırma kaygısı taşıyoruz. Biliyoruz ki yayımladığımız eserler geleceğe bıraktığımız mirasımız, hoş bir sedamızdır. Açtığımız her bir kütüphane ve kültür merkezi, yayımladığımız her dergi ve kitap, memleketimize olan saygı ve sevgimizin somut bir göstergesidir. Akif'in dediği gibi: "Okuyorsa ahali, yapılamayacak ne var."

Hayal eden, merak eden, araştıran ve okuyan neslimiz gelecek adına ümit vaat etmektedir. Kütüphanelerimizin raflarında okurlarıyla buluşmayı bekleyen her bir kitap bu anlayışla hareket eden hemşehrilerimizi beklemektedir. Unutmayalım ki bir insanın hayatta kendisine yapabileceği en büyük iyilik; iyi bir okur olmaktır.

Bir kütüphanenin rafında, bir kitabın sayfalarında, bir yazının satırlarında gönüllerimizin buluşması dileğiyle.

DR. MEMDUH BÜYÜKKILIÇ
Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	xv
GİRİŞ	17
AHMED NAZİF EFENDİ'NİN HAYATI, FAALİYETİ VE ESERLERİ	17
DOĞUM VE ÖLÜM TARİHİ İLE YERİ	17
AİLESİ	17
TAHSİLİ	17
ALDIĞI RESMÎ VAZİFELER VE TALTİF EDİLMESİ	17
ERCİYES GAZETESİ'NDEKİ HİZMETLERİ	18
AHMED NAZİF EFENDİ'NİN ESERLERİ	18
I- AHMED NAZİF EFENDİ'NİN KİTAPLARI VE MAKALELERİ	18
1. Mir'ât-ı Kayseriyye	18
2. Kayseriyye Meşâhîri	19
3. Sis Seyâhatnâmesi	19
II- AHMED NAZİF EFENDİ'NİN KAYSERİ ŞEHRİNİN MEDENİYYET TARİHİ BİRİKİMİNE DAİR DİĞER MESAİSİ	19
Tarihçi Halil Edhem (Eldem)'in Ahmed Nazif Efendi'nin Kayseri Tarihi'ni Takdiri	21
MİR'ÂT-I KAYSERİYYE	21
Mir'ât-ı Kayseriyye'nin Haricî Hususiyetleri	21
Mir'ât-ı Kayseriyye'nin Dâhilî Hususiyetleri	22
Eserin Yazısı ve İmlâ Hususiyetleri	22
Mir'ât-ı Kayseriyye'nin Dili	22
Mir'ât-ı Kayseriyye'nin Muhtevası	22
Mir'ât-ı Kayseriyye'nin Tamamlanıp Tamamlanamadığı Üzerine Bazı Düşünceler	23
Mir'ât-ı Kayseriyye'nin Hata ve Kusurları Üzerine Bazı Düşünceler	23
Mir'ât-ı Kayseriyye'ye Nasıl Ulaşıldı?	24
Mir'ât-ı Kayseriyye Nasıl Çalışıldı?	24
KİTÂBİYÂT (BİBLİYOGRAFYA)	25
I. Ahmed Nazif Efendi'nin Mir'ât-ı Kayseriyye Bibliyografyası	25
1. Arşiv Vesikaları	25
2. Tarihler	25
3. Seyahatname ve Coğrafya	26
4. Dinî kitaplar	26

5. Ansiklopedi ve Lugatler	26
6. Meskûkât.....	26
7. Menâkıb.....	27
II. Hazırlayanın Bibliyografyası	27
ÇALIŞMADA KULLANILAN BAZI İŞARETLER.....	33
ÇALIŞMADA KULLANILAN KISALTMALAR.....	34
METİNDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	34
[MİR'ÂT-I KAYŞERİYYE METİN]	37
MİR'ÂT-I KAYŞERİYYE KISM-I EVVEL.....	39
BİRİNCİ KISIMIN FİHRİSTİ.....	39
(BİRİNCİ BÂB) KAYŞERİYYE SANCAĞI'NIŃ TOPOĞRAFİSİ.....	40
BİRİNCİ FAŞL.....	40
Ta'rifât-ı Coğrafisi	40
Livânın Hudûd-ı Tabi'iyesiyle Mülhakâtı	40
Hâşşa Ordu-yı Hümâyûn.....	41
İKİNCİ FAŞL.....	42
Livâ Dâhilindeki Cibâl-i Meşhûre	42
İstitrâd	42
ÜÇÜNCÜ FAŞL.....	43
Livâ Dâhilindeki Şu ve Ma'deniyyâtla Nehir ve Göller.....	43
Enhâr.....	44
Ma'deniyyât.....	45
DÖRDÜNCÜ FAŞL.....	46
Livânın Nüfus-ı 'Umûmiyesiyle Akvâm ve Elsine-i Müsta'melesi.....	46
BEŞİNCİ FAŞL.....	47
Kayşeriyye Sancağı'nın İklim ve Hevâsıyla Te'sirât-ı Hevâ'iyyesi.....	47
ALTINCI FAŞL.....	48
Kayşeriyye'nin San'at ve Ticâretiyle Derece-i Maşşûlâtı.....	48
YEDİNCİ FAŞL.....	52
Zirâ'at ve Maşşûlât-ı Arziyye.....	52
SEKİZİNCİ FAŞL.....	53
'Ulûm ve Ma'ârifin Derecesi.....	53
TOKUZUNCU FAŞL.....	54
Cevâmi' ve Mesâcid-i Şerife ile Kütüb-hâne ve Medreseler.....	54
Câmi'-i Kebîr.....	54

[Râşid Efendi Kütüb-hânesi].....	56
[Câmi'-i Kebîr Dâhilindeki Çeşmeler ve Muvakkit-hâne].....	57
Ġarîbe.....	57
Melik Ġazî Medresesi	58
Ġwând Ġâtûn Câmi'-i Şerîfi	58
İstitrâd	59
[Mâh-Perî Ġâtûn Türbesi ve Kitâbesi].....	59
[Selçûkî Ġâtûn'un Ġabir Kitâbesi].....	60
Lala Paşa Câmi'-i Şerîfi.....	61
Gülük Câmi'-i Şerîfi.....	62
[Gülük Çeşmesi].....	63
Ġacî Kılıç Câmi'-i Şerîfi.....	63
[Sinân Beg-zâde Hüseyin Beg'in Ġabir Kitâbesi]	64
Ġurşunlu Câmi'-i Şerîfi.....	65
[Temlik-Nâme-i Hümâyûn].....	66
Câmi'-i Şerîf-i Mezkûre Mevkûf Olan (Tomarza) Ġaryesi ĠaĠkındaki Temlik-Nâme-i Hümâyûn Sûreti	68
ŞeyĠ Câmi'-i Şerîfi.....	68
[Emîr Sultân Mescid-i Şerîfi ile Türbesi].....	69
Yanık-oĠlu Câmi'-i Şerîfi	69
Çigdeli-zâde Câmi'-i Şerîfi.....	70
Ġân Câmi'-i Şerîfi.....	71
Ġal'a Câmi'-i Şerîfi.....	72
Ġükûmet Dâ'iresi Câmi'-i Şerîfi	74
[Gürce 'Oşmân Paşa Câmi'-i Şerîfi].....	74
Serçe-oĠlu Câmi'-i Şerîfi.....	75
[Serçe-oĠlu Câmi'-i Şerîfi'ndeki Muşhaf-ı Şerîf'in 'İbâresi]	75
[Şahâbiyye Medresesi].....	76
[Sivas'daki Gök Medrese].....	77
İstitrâd	77
Ġatîr-oĠlu Câmi'-i Şerîfi.....	77
Ġoca Beg Câmi'-i Şerîfi.....	78
[Ġâtûniyye Medresesi].....	79
Ġazgancılar Câmi'-i Şerîfi	80
Ġasinli Câmi'-i Şerîfi	80
ŞeyĠ Tâce'd-Dîn Câmi'-i Şerîfi.....	81
Yeñi Câmi'	82
[Merâkıd-ı Evliyâ ve 'Ulemâ].....	83

MİR'ÂT-I KAYSERİYYE	
KISM-I ŞÂNÎ	86
KISM-I ŞÂNÎ'NİN FİHRİSTİ	87
İKİNCİ BÂB	88
BİRİNCİ FAŞL	88
[Kayseriyye'nin Târîh-i 'Atîki].....	88
İstitrâd.....	88
[Kayseriyye'nin Alp-Arslan tarafından Fetih].....	90
İKİNCİ FAŞL	92
Alp-Arslan'ın Tercüme-i Hâli ve Silsile-nâmesiyle Nümûne-i Meskûkâtı.....	92
Âl-i Selçûk.....	93
İstitrâd.....	95
[Pelü Türkesi'nin Nümûnesi ve Yûsuf Hâş Hâcib'in Kitâbı].....	95
ÜÇÜNCÜ FAŞL	97
Ümerâ-yı Dânişmendiyye İdâresi.....	97
[Amasiyye'deki Hâlifet Gâzî Medresesi].....	98
[Câmi'-i Kebîr ile Melik Gâzî Medresesi İçin Fermân-ı 'Âlî].....	99
Âl-i Dânişmendiyye Silsile-nâmesi.....	100
[Dânişmendli Meskûkâtı].....	100
DÖRDÜNCÜ FAŞL	102
Rûm Selçûkîleri.....	102
[Rûm Selçûkîleri Hükümdarları].....	102
[Kılıç-Arslan-ı Şânî Devri].....	103
[Kılıç-Arslan-ı Şânî'nin Oğulları Arasında Mücadele].....	104
[Hwâce Hasan Vak'a-i Elîmesi].....	104
[Hwâce Hasan Medresesi'nin Târîhi].....	105
[Tek-Göz Köprisi'nin Târîhi].....	105
[Câmi'-i Kebir yâhûd Kayseri Ulu Cami'i'nin Kitâbesi].....	106
[Şifâ'iyye Medresesi'nin Kitâbesi].....	107
[Yoğun Burç ve Kitâbesi].....	108
[Kayseriyye Sûrları, Kapuları, Meydanları, Pâsbân Dâireleri vs.].....	108
[Yeñi Kapu ve Kitâbesi].....	109
['İzze'd-Dîn Keykâvus'un Türbe Kitâbesi].....	110
[Sivas Şifâ'iyye Medresesi'nin Kitâbesi].....	111
[Sultân 'Alâe'd-Dîn Keykubâd-ı Evvel Devri].....	112
['Alâe'd-Dîn-i Selçûkî İdâresi].....	112
['Alâe'd-Dîn Keykubâd-ı Evvel'in Kayseriyye'deki Kal'a Kitâbeleri].....	114
[Melike 'Âdile'nin Türbesi ve Kitâbesi].....	114
[Kayseriyye'deki Keykubâdiye Köşkü].....	115

[Sultânü'l-'Ulemâ ile Seyyid Burhâne'd-Dîn].....	115
['Alâe'd-Dîn Keykubâd-ı Evvel'in Sikkesi].....	116
Naşrû'd-Dîn Tûsî Kâlemiyle Hülâgû Tarafından Yazılan Mektûbuñ Şüretidir.....	117
Mektûb-ı Mezkûruñ Me'âlen Tercümesi.....	118
Şadred-Dîn Konevî Kâlemiyle Sultân Alâed-Dîn-i Selçûkî Tarafından Hülâgû Hân'a Yazılan Cevâb-nâme Şüretidir.....	119
Cevâb-nâme-i Mezkûruñ Me'âlen Tercümesi.....	119
[Sultân Ğıyâşe'd-Dîn Keyhusrev-i Şânî Devri].....	121
[Baycu Noyan İdâresinde Moğullar'ın Selçûk Memleketine Seferi].....	121
[Melike-i 'Âdile Cinâyeti].....	122
[Bâbâ İshâk İhtilâli].....	122
[Sa'de'd-Dîn Köpek Mes'elesi].....	122
[Moğul Hücûmu].....	123
[Ğıyâşe'd-Dîn Keyhusrev-i Şânî'niñ Ermeni Hetum Takavur Hayiyus ile Müşterek Sikkesi].....	123
Zeyl [Kilikya Ermeni Tekfûrları].....	124
[Memâlik-i Selçûkiyye Moğul Tâbi'iyetinde].....	125
[Pervâne Beg].....	126
[Hañır-oğlı Mes'elesi].....	127
[Karaman-oğlı ile Cimrî Beg Ayaklanması].....	128
[Amasiyye'deki Gök Medrese].....	129
[Rûm Selçûkîleri'niñ Şoñu].....	130
BEŞİNCİ FAŞL	131
İl-Hânîler ve Mülûk-ı Benî Eretna.....	131
[Sultân Muhammed Hudâbende'niñ Kayseriyye'de Kesilen Sikkesi].....	132
[Amasiyye Dârü's-Şifâsı].....	132
[Ebû Sa'id Bahâdır Hân'ın Kayseriyye'de Kesilen Sikkesi].....	133
[Eretna Beg'in Kayseriyye'de Kesirdiği Sikke].....	136
[Köşk Tağı Medresesi].....	136
[Köşk Tağı Medresesi'ndeki Süli Paşa Türbesi'niñ Kitâbesi].....	137
[Kara-Hişâr Nâhiyesi'ndeki Câmî'-i Kebîr ve Kitâbesi].....	137
[Pişrev 'Alî Beg Türbesi ve Kitâbesi].....	138
[Köşk Tağı Medresesi'nde Eretna Beg-zâde Muhammed Beg'in Türbesi ve Kitâbesi].....	138
[Kara-Kaya'daki Seyyid Halîl Vakfıyyesi'niñ Muqaddimesi].....	139
[Mülûk-i Eretna'niñ Silsile-nâmesi].....	140
Kâdî Burhâne'd-Dîn İdâresi.....	141
[Şeyh Mü'eyyed Çeşmesi ve Kitâbesi].....	142
Karamanîler İdâresi.....	143
[Âl-i Karaman Begleri].....	143
[Karamanîleriñ Kayseriyye Kal'ası'nı Ta'mîr Kitâbesi].....	145
Müteferrika.....	145

[Şâh-Ruḥ Köprüsü ve Kitâbesi].....	145
Melik Arslan.....	146
Ata-Beg.....	146
Boz Toğanlı-oğlu Hwâce Yûnus.....	146
MİR'ÂT-I KAYŞERİYYE KISM-I ŞÂLİS	149
ÜÇÜNCÜ KISMIÑ FİHRİSTİ	150
ÜÇÜNCÜ BÂB	151
BİRİNCİ FAŞL	151
Devlet-i 'Osmâniyye İdâresi.....	151
[Kayseriyye Bezzâz-istânı ve Kitâbesi].....	152
[Çifte Çeşme ve Kitâbesi].....	153
[Hâcî Hamza Çeşmesi ve Kitâbesi].....	153
[Yavuz Sulţân Selîm Hazretleriniñ Fetih-Nâme-i Hümâyûn Şûreti].....	155
Fetih-Nâme-i Hümâyûn Şûreti.....	155
[Pîrî Muhammed Paşa, Gön Hânı ve Bir Rubâ'isi].....	156
[Maḥmûd Kâdî Evkâfınıñ Hülâşası].....	157
Kara Yazıcı 'Abdü'l-Halîm Vuḳû'âtı.....	158
Hüküm-Nâme-i Kara Yazıcı.....	159
[Kıbrıs Cezîresi'ne 'Asker Sevki].....	159
În'âm-zâde 'Alî Beg Mes'elesi.....	160
Abaza Paşa Vuḳû'âtı.....	161
Abaza Paşa'nıñ Baḳıyye-i Ahvâli.....	164
[Kayseriyye'de Sulţân Murâd-ı Râbî'in Şark Seferi Tedârükâtı].....	164
[Sulţân Murâd-ı Râbî' Kayseriyye'de].....	165
[Kayseriyye Kâdîları].....	167
[Erdel ve Girid Seferlerinde Kayseriyye].....	167
[Boynu Egri Muhammed Paşa'nıñ 'Âşî Sipâhiyân'ı Te'dîbi].....	168
[Merzifonî Kara Muştafâ Paşa'nıñ Kayseriyye'ye Gelerek İnce-Şu'da Te'sîs Êtdigi Hayrât].....	169
[Muhyî-i Kayserî Koca 'Alî Nişârî].....	170
[Levend Eşkıyâsı Mes'elesi].....	171
[Afşar ve sâ'ir 'Aşîretleriñ Eşkıyâlıḡı Mes'elesi].....	171
[Şaçan Hasan-oḡlı Câmî'i].....	173
[Şadr-ı A'zam Erkiletli Muhammed Paşa Câmî'i].....	173
[Câmî-i Kebîr'in Ta'miri].....	173
[Şadr-ı A'zam Nevşehirli İbrâhîm Paşa'nıñ Vezîr Hânı].....	173
'İşyân-ı 'Aşâ'ir.....	174
Naḫcivânlı Corci Mes'elesi.....	176
Kanlı Kâdî-oḡlı Deli Em[i]r Vuḳû'âtı.....	178
[Kayseriyye Eşrâfi].....	180

[Sergerde-i Eşkiyâ]	181
[Kazgancılar Çeşmesi'niñ Ta'miri]	181
[Rusya Muharebesi Tedârikâtı]	181
[Nemçe Seferi Tedârikâtı ve Kayseriyye'den Sefere Gidenler]	182
[Re'isü'l-Küttâb Râşid Efendi ve Köylü Şadık Ağa]	183
[Nizâm-nâme-i Cedid Hulasası]	183
Kadem-oğlu Oğannes Mes'alesi [Livâta ve Hetk-i Nâmûs Da'vâsı]	184
[Fransa Muharebesi Tedârikâtı]	185
Mutaşarrıf 'Ömer Paşa'nın İhnâkı [İ'dâm Édilen Kayseriyye Mutaşarrıfı]	186
[Yaz Günü Muhârebede Tolu Düşmesi]	186
[‘Askerî Kışla İnşâsı ve Yeñiçeri ile Ocaklı Zorbâlarının Kıyâmı]	186
[Nizâm-ı Cedid Teşkilî ve Ayaklanan Ocaklı ile Sâ'ir Şahısların İ'dâmı]	187
Karşlı ‘Alî Paşa Zemânı	187
[Unuñ Ucuzlaması]	190
[Vebâ]	192
[Meskûkâtın Es'âr ü Fietî]	192
[Levend Eşkiyâsı]	193
[Deliçay Köprüsü]	193
[Talas Ahalisiniñ Sâlyâneyi Red Êtmeleri]	193
[İ'âne Mes'alesi]	193
[Der-Sa'âdet'in Sâhtiyân İhtiyâcı ve Fiy'etler]	194
[Bir Tereke Mes'alesi]	194
[Müftî Ta'yîni Mes'alesi]	194
[Sivas Vâlisi ile Şehir A'yânının Añlaşmazlığı]	195
Mutaşarrıf Hâcî Bekir Paşa Zemânı	195
[Rûm ve Ermeni Sâlyânesiniñ Tefriki Mes'alesi]	195
[Müftî Tebeddülleri]	196
[Hükûmet Dâ'iresi'ndeki Câmi'-i Şerîf ve Kitâbesi]	196
[Kayseri Mevlevî Dergâhı'nın Kitâbesi]	197
Ak-Bıyık-oğlu Hasan Ağa Vuķû'âtı	197
[“Evlâdına kıymayınız!”]	199
[Gübgüb-zâde Hâcî Bekir Efendi ve Mezâr Kitâbesi]	200
[‘Osmân Efendi-oğlu Monlâ Zâhid Efendi]	201
[Küçük Emîne Hanım'ın Kâtîli]	201
[Hasan Ağa Vuķû'âtı'nın Sebeb-i Zuhûru]	201
[“Anası Ağlayan!”]	202
[Hâcî Hüseyin Paşa'nın Mezâr Kitâbesi]	202
[Kayseriyye Mutaşarrıfı Gâlib Paşa]	203
Gümrükcü ‘Osmân Paşa Zemânı	204
[Baṭṭâl Gâzî Mesiresi'nin İhyâsı]	204
[Hâfiz ‘Alî Paşa Zemânı]	205

[Yeñiçeri Ocaklı Ağalarınıñ Ayaklanmaları].....	206
[İhtilâsîñ Cezâsı].....	207
[Âsâyiş Vaq‘aları].....	207
[‘Osmân Nûrî Paşa Zemânı].....	207
[Kırşunlı Medresesi ve Târîh Manzûmesi].....	207
[Zelzele-i ‘Azîme].....	208
‘Arab ‘Askeriniñ Vürûdu [Mısırlı Muhammed ‘Alî Paşa Ğâ‘ilesi].....	208
Hâtıra Gelen Türk Hükûmetleri.....	209
Kayseriyye Kaşabası’nıñ Hâvî Oldığı Mağallâtıñ Hurûf-ı Hecâ Tertibi Üzre Esâmîsi.....	210
Kayseriyye’ye Mülhak Qurânıñ Hurûf-ı Hecâ Tertibi Üzre Esâmîsi.....	211
FİHRİST	212
LÛGATÇE	248

ÖN SÖZ

Tarih insanlığın geçmişini araştıran ve inceleyen ilim dalı olarak bilinmektedir. Tarih, gün geçtikçe yeni çalışma ve araştırmalarla gelişen, geliştikçe de insanların ufkunu açan ve onları daha doğru neticelere ulaştırması umulan bir ilimdir.

Elinizdeki eser, mevzuunda Türkiye’de ilklerden olan bir şehir tarihi çalışmasıdır. Tarih de diğer beşerî ilimler gibi, gelişmesini bazı ilimlerdeki ilerlemeye borçludur. Kitâbeleri inceleyen epigrafi, sikkeleri değerlendiren meskûkât, şer’iyye sicilleri, vakfiyeler vs. de değerli tarihî kaynaklar olarak bu ilme ufuk açar.

Ahmed Nazif Efendi’nin bu eseri *Mir’ât-ı Kayseriyye ve Kayseri Tarihi* adlarını taşımaktadır.

Bu eser Kayseri şehri tarihi ile ilgili yazılmış ilk eser olma hususiyetine sahiptir. Bu sebeple de birçok hata ve kusurunun bulunması tabiidir. Ayrıca bu eserden sonraki araştırmalarla şehir tarihçiliğinin geldiği seviyeyi kıymetli araştırmacılar takdir edeceklerdir.

Adından da anlaşılacağı gibi bu eser Kayseri tarihinin en eski zamanlarından başlayarak Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı devirlerini kitâbelere, sikkelere, vakfiyelere, fermânlara, vakanüvis kayıtlarına vs. vesikalara dayalı olmak üzere işlemektedir. Eser sadece bir şehir tarihi olarak kalmamakta, bu şehrin ve buradaki âbidelerin incelendiği bir Anadolu tarihi kesiti hususiyetini de taşımaktadır. Eser, bu vasıflarıyla Müslümanların Anadolu’da meydana getirdikleri medenî hayatı da dolayısıyla tasvir etmektedir.

Bu çalışma ile Osmanlıca olan *Mir’ât-ı Kayseriyye* isimli eserin metni transkripsiyon denilen çeviri yazısı şeklinde verilerek okurların istifadesine sunulmaktadır. Eserin hazırlanmasında pek çok sözlük ve müracaat kitabı kullanılmıştır. Aynı şekilde metin ve kitâbelerin okunup değerlendirilmesinde pek çok araştırma, inceleme ve derleme eserlerden istifade edilmiştir. Yararlanılan bütün eserler bibliyografyada verilmiştir.

Çalışmanın Kayseri şehrinin tarihi ile meşgul olan kimselere faydalı olacağı ümit edilir.

Eserin yeniden hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen, Farsça bir kıtayı okuyan ve tercüme eden Dr. Faruk Ağartan’a, Prof. Dr. İbrahim Kunt Bey’e, Arapça mektuplar başta olmak üzere Arapça metinlerin imlâsını ve tercümesini tashih eden Râşid Efendi Yazma Eser Kütüphanesi’nin eski Müdürü İdris Akman ile eski eserler uzmanı İlyas Aslan’a, ayrıca lüzumlu evrakı temin eden kütüphaneci Hakan Akyüz’e bilhassa teşekkür ederim.

Kayseri tarihi, ilim ve irfanı ile alâkadar çalışmalarına ömrünü vakfetmiş olan Ahmed Nazif Efendi’nin ruhuna Allah’tan rahmet diliyor ve bu naçiz çalışmayı başta o olmak üzere tüm şehir tarihçilerimize ithaf ediyorum.

MEHMET KARAARSLAN

Kayseri, 2025

e-mail: tarihcikalemi@gmail.com

GİRİŞ

Bu kısımda *Mir'ât-ı Kayseriyye*'nin müellifi Ahmed Nazif Efendi'nin hayatı, faaliyeti, eserleri ve bilhassa mevzubahis edilen bu kitabı hakkındaki derli toplu değerlendirmeler, kaynakları, eserin çalışıldığı şartlar ve takip edilen usuller üzerinde durulacaktır.

AHMED NAZİF EFENDİ'NİN HAYATI, FAALİYETİ VE ESERLERİ

Ahmed Nazif Efendi, Osmanlıların son asrında Kayseri'de yetişmiş bir müellif ve devletin mühim mahallî hizmetlerinde bulunmuş bir şahsiyettir.

DOĞUM VE ÖLÜM TARİHİ İLE YERİ

Ahmed Nazif Efendi'nin doğum tarihi Rûmî 1276/M. 1860-1861, ölüm tarihi R. 11 Kânunuevvel 1330/M. 24 Aralık 1914'tür. Kayseri şehrinin merkezinde bulunan ve halkın Lâle adıyla bildiği semt olan Lala Paşa Mahallesi'ndeki Demir Sokak'ta bulunan 3 No'lu hanede dünyaya gelmiş ve İncesu'da vefat etmiştir. Ahmed Nazif Efendi'nin cenazesi Seyyid Burhaneddin Mezarlığı'nda bulunan aile kabristanına defnedilmiştir.

AİLESİ

Ahmed Nazif Efendi'nin babası Kayseri'de Dellâkzadelerden Müftü Kâtibi olarak bilinen ve aynı zamanda şair olan Râşid Efendi, annesi ise Kâtibzâdelerden Behice Hanım'dır. Behice Hanım'ın meşhur Kâtîpzade Nuh Naci ile ilgisi yoktur. Ahmed Nazif Efendi devlet hizmetine intisap ettikten sonra Hisarcıklızaade Esad Efendi'nin kızı Kadriye Hanım'la evlenmiş ve bu evlilikten Hilmi ve Vasfiye adlarında iki evlâdı dünyaya gelmiştir. Oğlundan ve kızından da torunları ve onların çocukları vasıtasıyla Ahmed Nazif Efendi'nin soyu bugün de devam etmektedir.

TAHSİLİ

Ahmed Nazif Efendi'nin, zamanın şartları icabı olarak babasının temin ettiği imkânlarla tahsil hayatını Kayseri'de bir şekilde tamamladığı belirtilmektedir. Hangi mektep ya da medreselerde okuduğu yahut hususî muallim ve üstatlardan ne gibi dersler alarak yetiştiğine dair teferruatlı malumat bulunmamaktadır. Ancak devrin yazışma usulleri demek olan mükâtebata vâkıf olması ve hüsn-i hattaki kabiliyeti akrasının fevkinde bir tahsilden geçtiğini göstermektedir.

ALDIĞI RESMÎ VAZİFELER VE TALTİF EDİLMESİ

Ahmed Nazif Efendi, ilk olarak Kayseri Ticaret Mahkemesi Kalemi'nde vazife olarak memuriyetine başlamıştır (R. 1295/M. 1879-1880). Bu vazifede iken, Kayseri Mukavelât Muharrirliği ve Kitâbet-i Adlî de denilen noterlik hizmetine tayin edilmiştir. Daha sonra Kayseri Ticaret Mahkemesi Başkâtipliği ve ardından da Vilâyet Meclis-i İdare Başkâtipliği hizmetlerine atanmıştır. Bu arada Bilumum Mektepler Hat Muallimliği hizmetini üstlenmiştir. Daha sonra evvelâ Aziziye (şimdiki Pınarbaşı) ve ardından Havza (Samsun) kaymakamlıklarında bulunmuştur. Sonrasında da Bünyan-ı Hamid (Bünyan) Mal Müdürlüğü'ne getirilmiştir.

Ahmed Nazif Efendi'nin Kayseri şehri haricindeki bu hizmetlerini bizzat şehir içinde aldığı vazifeler takip etmiştir: Bir taraftan Mekteb-i İdadî (şimdiki Kayseri Lisesi) Hat Muallimliği'ni üstlenirken, diğer taraftan da İdare-i Hususiye Memurluğu'nu (Özel İdare Müdürlüğü) yürütmüştür. Son resmî hizmeti ise, İncesu Kazası Mal Müdürlüğü olmuş ve bu hizmetini ifa ettiği sırada vefat etmiştir.

Ahmed Nazif Efendi, ifa ettiği hizmetler ve mesaisinden ötürü mükâfat olarak bâ-irâde-i seniyye Sultan II. Abdülhamid tarafından Dördüncü Rütbe Nişân ile taltif edilmiştir (R. 24 Nisan 1311/M. 6 Mayıs 1895).¹

ERCİYES GAZETESİ'NDEKİ HİZMETLERİ

Osmanlılar devrinde çıkan ilk Türkçe gazete, resmî nitelikli *Takvim-i Vekâyi*'dir (1831). Özel ilk Türkçe gazete ise *Cerîde-i Havadis*'tir (1840). Fakat bu gazete devletten malî yardım aldığından yarı resmî bir gazete olarak görülmektedir. Gerçek anlamda özel ilk Türkçe gazete ise Âgâh Efendi tarafından çıkarılan *Tercüman-i Ahvâl*'dir (1860).

Kayseri'de matbaanın tesis edilmesiyle bu matbaada ilk Türkçe gazete ve ilk yayın olarak *Erciyes Gazetesi* basılmaya başlamıştır (29 Ağustos 1910). Buna göre Kayseri'de basın hayatı, Osmanlılarda ilk gazetenin çıkışından 80 yıl sonra başlamış olmaktadır. Gazetenin Heyet-i Tahririye denilen Yayın Kurulu'nu Ahmet Nazif, Şaban Hami ve Halis Zeki Beyler oluşturmaktadır. Adı geçen şahısların gazetede mühim hizmetleri olmuştur. İlk altı sayının idare müdürlüğünü Ahmet Nazif, yedinci sayıdan itibaren ise Şaban Hami yürütmüştür.

Birinci sayının sonunda yer alan Ahmet Nazif imzalı el yazısı bir takdimde, idare ve tahrir heyetinde bulunanların bu vazifelerini fahrî yani ücretsiz olarak yürüttükleri beyan edilmiştir. İlk sayıda *İfade-i Mahsusa* başlığı altında belirtildiğine göre Erciyes Gazetesi'nin idare ve yazı işleri, milletin arzusu ve hükûmetin uygun görmesiyle ehil ve iktidarlı kişilerden oluşan özel bir kurula ısmarlanmıştır. Amaç, memleketi ruhen uyandırmak ve temel ihtiyaçları tespit ederek ilerlemesine yardımcı olmaktır.²

Ahmed Nazif Efendi'nin yazıları Erciyes Gazetesi'nin muhtelif sayılarında neşredilmiştir ki bunlardan *Mir'ât-ı Kayseriyye* ve *Terâcim-i Ahvâl* gibi bazıları tefrika hâlinindedir. Bunlardan ayrı olarak tarih ve fikir yazıları ile manzumeleri de mevcuttur.

Ahmed Nazif Efendi'nin *Erciyes*'teki yazılarının bir başka çalışma ile ve genişçe ele alınarak değerlendirilmesi icap eder.

AHMED NAZİF EFENDİ'NİN ESERLERİ

Ahmed Nazif Efendi'nin eserlerini sadece kitaplar ve makalelerden ibaret görmek hatadır. Çünkü o yalnızca Kayseri tarihini, şehrin ilmî ve irfanî birikimini aktaran bir yazar değildir. Buna ilâveten o, gücü ve bilgisi nispetinde Kayseri'nin geçmişine dair kitabe, sikke vs. mühim ve kıymetli materyalleri toplayıp muhafaza ederek şehrin hafızasının şekillenmesine hizmet eden öncü şahsiyetlerden birisidir de. Bu sebeple onun eserlerini ilkin kaleme aldığı kitap ve makaleler, ikinci olarak da derlediği vesika ve materyaller şeklinde tasnif etmek faydalı olacaktır.

I- AHMED NAZİF EFENDİ'NİN KİTAPLARI VE MAKALELERİ

1. MİR'ÂT-I KAYSERİYYE

Ahmed Nazif Efendi'nin en tanınmış eseri, mevzuumuz olan bu *Mir'ât-ı Kayseriyye* kitabıdır. Müellif eserinde kitabını aynı zamanda *Kayseri Tarihi* olarak da adlandırmıştır. Eserde Kayseri şehrinin tabii, iktisadî, demografik vs. coğrafyası ile tarihi yer almaktadır. Kayseri tarihini başlangıcından itibaren işleyen müellif, ağırlıklı olarak şehrin İslâm hâkimiyeti yani Selçuklular, Beylikler ve Osmanlılar devrini ele alarak R. 1251/M. 1836 senesine kadar olan vakalarını yazmaktadır. Mevzuumuz bu eser olduğundan ileride daha teferruatlı olarak üzerinde durulacaktır.

¹ Önder, Ali Rıza; *Kayseri Basın Tarihi*. S. 132-134.

² Tok, Özen; "Erciyes (Gazete-Dergi)", *Kayseri Ansiklopedisi*, C. II, S. 186-189. Aktan, Ali-Tok, Özen; Kayseri'nin 1910'lu Yıllarda Yayınlanan İlk Gazetesi *Erciyes*, Genel Bilgiler, S. 1-5. Ahmed Nazif Efendi'nin tercüme-i hâli: S. 7-8.

Mir'ât-ı Kayseriyye, Kayseri Tarihi adı ile merhum Mehmet Palamutoğlu tarafından Lâtinize edilerek kısmen sadeleştirilmiştir.³

2. KAYSERİYYE MEŞÂHİRİ

Kayseriyye Meşâhiri; “Kayseri’ye Mensûb Meşâhîrin Terâcüm-i Ahvâli” adıyla Kayseri’deki ilk mevkute (periyodik) olan *Erciyes Gazetesi*’nde 16’sı neşredilen, Kayserili 36 şahsın tercüme-i hâlleri yani hayat hikâyeleri ile eserlerinin yer aldığı biyografi derlemesidir.

Kayseriyye Meşâhiri, Kayseri Meşhurları adı ile Meserret-Haydar Ali Diriöz’ler tarafından sadeleştirilerek Lâtin harfleriyle neşredilmiştir.⁴

3. SİS SEYÂHATNÂMESİ

Sis Seyahatnamesi; elyazması hâlinde Sahhaf Batuhan Yüksel tarafından bulunmuş, aşağıda künyesi verilen makalede tarihçi Serdar Kozan tarafından şöylece tanıtılmıştır:⁵

“Eserin adı *Sis Seyahatnamesi*’dir. 12 cm x 18 cm ebadında, ikinci sınıf sarı kâğıttan oluşan 32 sayfalık bir deftere rik‘a ile kaleme alınan eserin sondan altı sayfası boştur. On yedinci sayfadan itibaren defterde büyük ihtimalle kâğıt üretici firmayı ifade eden, Latin harfleriyle H. Y. C. soğuk damgası yer almaktadır.”

Serdar Kozan, daha sonra *Sis Seyahatnamesi*’ni Kayseri’de yayımlanan *Düşünen Şehir* dergisinde sadeleştirerek neşretmiştir. Anılan çalışmada seyahat şöyle hülâsa edilmiştir:⁶

“Ahmet Nazif Efendi’nin güzergâhı Kayseri - Yavaş Ovası - Niğde - Beyoğlu Hanı - Ak Köprü - Ayva Beyi - Tarsus - Mersin - Tarsus - Adana - Misis - Sis - Nalbantoğlu Çiftliği şeklindedir. Yolculuğun büyük kısmı at arabasıyla, Tarsus - Mersin - Tarsus - Adana kısmı ise trenle yapılmıştır.” (S. 135)

II- AHMED NAZİF EFENDİ’NİN KAYSERİ ŞEHRİNİN MEDENİYYET TARİHİ BİRİKİMİNE DAİR DİĞER MESAİSİ

Ahmed Nazif Efendi, sadece resmî vazifelerle alâkadar olmakla iktifa etmeyip, aile ve muhitinden aldığı talim-terbiye ile irfanî birikiminin icabı olarak şehrindeki eski eserleri incelemekle bunlardan elde ettiği malumatı tarih eserine dönüştürmüştür. O, tarih kitabı yazmakla da kalmamış; onları muhafaza edebilmek için de ayrı ve fevkalâde gayret göstermiştir. Bu mühim hususlara dair çalışmalarından tespit edilebilen bazıları şunlardır:

³ Mevzubahis neşir bibliyografik olarak şöyle ifade edilebilir:
Ahmed Nazif Efendi; *Kayseri Tarihi (Mirat-ı Kayseriyye)*, haz. Mehmet Palamutoğlu, Kayseri Özel İdare Müdürlüğü ve Kayseri Belediye Birliği Yayını: 2, Kayseri, 1987.

⁴ Mevzubahis neşir bibliyografik olarak şöyle ifade edilebilir:
Ahmed Nazif; *Kayseri Meşhurları (Kayseri Meşâhiri)*, haz. Meserret Diriöz - Haydar Diriöz, YAKTAŞ A.Ş. Yay., Kayseri, 1991.

⁵ Kozan, Serdar; “Ahmet Nazif Efendi ve Yeni Bulunan Eseri: Sis Seyahatnamesi”, *Şehir Kültür Sanat*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayını, Aralık 2018, Sayı 24, S. 24-30.

⁶ Mevzubahis neşir bibliyografik olarak şöyle ifade edilebilir:
Ahmed Nazif; “Sis Seyahatnamesi”, haz. Serdar Kozan, *Düşünen Şehir* (Dergisi), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayını, Sayı 8, Ocak 2019, S. 134-139.

1. *Hoca Hasan Medresesi'nin Kitabesi*: Kayseri'nin Anadolu Selçukluları devrine ait olduğu tespit edilen ilk mimarî âbidesi ve zamanında harap durumda olan Hoca Hasan Medresesi'nin yerinden kaldırılmış bulunan kitabesini muhafaza altına almıştır.⁷

2. *Köşk Medresesi'ndeki Bir Kitabeyi Kaydetmesi*: Kayseri'nin Eretnalılar devrine ait Köşk Medrese'sinin başka yerde âtil vaziyetteki kitabesinin metnini istinsah etmesi ile de o devrin tarihine ışık tutacak mühim bir vesikayı kayıt altına almış olmaktadır.⁸

3. *Gülük Camii Hakkındaki Malumat*: Ahmed Nazif Efendi'nin Halil Edhem'e bu caminin tamiri hakkında verdiği bilgi şöyledir: "Câmi'-i mezkûr 735 târihinde zelzeleden harâb olup Gülük Şemse'd-Dîn bin 'Aleme'd-Dîn nâmında bir zât tarafından i'mâr edilmiş olduğu vakfiyesinden müstebân oluyor."⁹

4. *Hatuniye (Şâmiler) Medresesi Kitabesi*: Ahmed Nazif Efendi, Hatuniye Medresesi kitabesini Halil Edhem Bey'e vermek suretiyle, basılan ilk şehir tarihine ilmi bir yardımda bulunmuştur.¹⁰

5. *Yeni Kapı Kitabesini Muhafazası*: Ahmed Nazif Efendi, Kayseri Dış Kalesi'nde Osmanlı devrinde yapılan Yeni Kapı Kitabesi'ni de koruma altına almıştı.¹¹

6. *Kayseri'de Müzeciliğin İlk Adımını Atması*: Ahmed Nazif Efendi, Hoca Hasan Medresesi, Yeni Kapı vs. kitabeleri gibi, yerlerinden çeşitli vesilelerle kaldırılmış, ortalıkta kalmış veya tahrip edilmiş birçok eseri mualimi bulunduğu Kayseri Mekteb-i İdadîsi'nde toplamak suretiyle Kayseri'de ilk müzecilik çalışmalarına da öncülük etmiştir.¹²

7. *Meskûkat Koleksiyonculuğu*: Ahmed Nazif Efendi'nin topladığı madenî paralardan Antik ve İslâmî meskûkât koleksiyonunun bir kısmı terekesinde bulunmuştur.¹³

⁷ Halil Edhem, bu hususta şöyle yazıyor:

"Bu medrese harâb bir hâlde olduğu gibi 'aynı vâkıfın eseri olan 'imâret ve hân dahî harâbdır. Yalnız vâkıf-ı mezkûrun câmi'i bir dereceye kadar ma'mûrdur. Birçok sene evvel medresenin önüne bir hâne inşa olunarak cenûba müteveccih olan kapusu sedd edilmiş ve bu hânenin sâhibi kitâbe levhasını da kapunun üstünden indirerek hânesinin bir köşesine koymuş iken bir sâhib-i hayr tarafından bulunarak medresenin havlısına nakl edilmiştir." Halil Edhem; *Kayseriye Şehri: Mebânî-i İslâmiyye ve Kitâbeleri -Selçukî Tarihinden Bir Kit'a-*, Târîh-i Osmânî Encümeni Külliyyâtı, Aded: 5, İstanbul, Matbaa-i Orhaniye 1334, S. 1. Aynı sayfadaki dipnotta ise: "Bu zât bâlâda mukaddimedede ismi geçen Nazîf Efendi'dir" yazılıdır.

Sonraki dipnotta Halil Edhem şöyle yazıyor: "Bu kitâbeyi bi'z-zât istinsâh edemedik. Sûretini Nazîf Efendi merhûm vermişti." Halil Edhem; *Kayseriye Şehri*, S. 2.

⁸ Halil Edhem, bu hususta şöyle yazıyor:

"Ma'a't-te'essüf gerek mezkûr kitâbeyi gerek türbe derûnundaki mermer lahdleri 1322 senesinden evvel Kayseriyye'de Mutasarrıf bulunan zât yerlerinden sökdürerek mutasarrıfların ikâmetine mahsûs olan hâneye havuz ve fiskıyye yaptırmak gibi şâyân-ı 'afv olmayan bir kadr-i nâ-şinâsıklıkta bulunmuşdur. Teşekkür olunur ki Kayseriyyeli Nazîf Efendi merhûm bu kitâbeleri tahrîbden evvel istinsâh etmiş ve birer sûretini bize vermiş idi. Bu sâyede mahall-i mezkûrun Eretna Oğulları Türbesi olduğu sûret-i kat'iyede ta'ayyün eylemiştir." Halil Edhem; *Kayseriye Şehri*, S. 112.

⁹ Dipnotunda da: "Bu ma'lûmâtı Nazîf Efendi merhûm vermişti." diyor. Halil Edhem; *Kayseriye Şehri*, S. 32-33.

¹⁰ "Bu medreseyi bi'z-zât göremediğimizden nasıl bir binâ olduğunu ve ne hâlde bulunduğunu bilemiyoruz. Kapusu bâlâsında bulunan kitâbesinin bir sûretini Kayseriyyeli Nazîf Efendi merhûm vermiş idi. Hall ve kırâ'etinde ba'zı cihetleri meşkûk kalmağla beraber ehemmiyyet-i târihiyyesine binâ'en buraya 'aynen derc ediyoruz." Burada anılan kitâbe ve tercümesi yerinde verilecektir.

Halil Edhem; *Kayseriye Şehri*, S. 124.

¹¹ Halil Edhem, bu hususta şöyle yazıyor:

"Sultân Selîm Hân-ı Sâni zamanında bu medhal dar geldiğinden tevsi' olunmuş olduğuna dâ'ir 975 târîhli güzel 'Osmânî sülüsüyle muharrer olan bir kitâbeyi hâvî ve 0,80 x 0,40 eb'âdındaki mermer levhayı bir helvâcı, hânesine aşırılmış idi. Nazîf Efendi merhûm bunu orada bularak 1322'de Mekteb-i İ'dâdî'ye teslim etmiştir." Halil Edhem; *Kayseriye Şehri*, S. Medhal Dal-not.

¹² "Orada toplanan eserler daha sonra 1929 yılında Hunat Medresesi'nde açılan Kayseri Müzesi'ne devredildi." Çayırdağ; "Ahmed Nazif Efendi", *Kayseri Ansiklopedisi*, C. I, S. 54.

¹³ "Kayseri'ye ait paralardan oluşan bu önemli koleksiyonun bir kısmı, konak hâlindeki evlerinin komşularına düğün yapmaları için iyilik yapmak üzere tahsis edilmesi sırasında düğündeki çocuklar tarafından dolaplar açılıp paraların kapışılmasıyla yok oldu. Nazîf Efendi'nin bu paralarından Kapadokya Dönemi'ne ait birkaç gümüşü, ölümünden çok sonraları mahkemeye intikal eden tereke eşyası içinde görüldü." Çayırdağ, gösterilen yer.

TARİHÇİ HALİL EDHEM (ELDEM) İN AHMED NAZİF EFENDİ NİN KAYSERİ TARİHİ Nİ TAKDİRİ

Osmanlıların son devir arkeolog ve tarihçilerinden Halil Edhem'in *Kayseriyye Şehri* adındaki eserinde Ahmed Nazif Efendi'yi *Kayseri Tarihi* eserinde gösterdiği gayret ve mesaisinden dolayı takdir eden ifadeleri yukarıda sırası geldikçe verilen dipnotlarda yerli yerinde gösterilmişti. Burada ise doğrudan doğruya Ahmed Nazif Efendi'nin *Kayseri Tarihi* adı ile telif ettiği eseri ile alâkadar takdir ifade eden sözlerini alıyoruz:

“Memleketimizin ekser şehirlerinde ‘ilm-i târîhe vukûfu ve âsâr-ı ‘atıkaya merâkı olanlar vardır. İşte vatanlarının târîhini toplamak evvel emirde bunlara terettüb eder.¹⁴ Fi'l-vâki' Kayseriyye'de eşrâf-ı beldeden esbak Meclis-i İdâre Başkâtibi merhûm Nazîf Efendi bu cihete bezl-i himmet ederek bir *Kayseriyye Târîhi* vücûda getirmiş ve hattâ bunu neşr etmek arzusunda dahî bulunmuş iken ömrü vefâ etmeyerek 1331 senesinde vefât etmesi memleket için bir ziyâ' teşkîl eder. Velev noksan kalmış olsa bile eser-i mezkûrun mevki'-i intişâra vaz'ı mûcib-i istifâde olur” demektedir.

O, bu ifadesine şu dipnotu düşmüştür:

“Kayseriyye'de bulunduğum zamân Nazîf Efendi merhûmun delâletiyle bir hayli mebânîyi ziyâret etdiğim gibi bi'l-âhire oradan ba'zı kitâbe sûretleri de göndermiş idi.”¹⁵

MİR'ÂT-I KAYSERİYYE

Yukarıda Ahmed Nazif Efendi'nin eserlerinden kısaca bahsederken, en tanınmış eserinin *Mir 'ât-ı Kayseriyye* kitabı olduğu vurgulanmış, müellifin eserini *Kayseri Tarihi* olarak da adlandırdığı belirtilmişti. Eserde Kayseri şehrinin tabîi, iktisadî, demografik vs. coğrafyası ile tarihî vakaları, mimarî âbideleri vs. mühim değerleri yer almaktadır. Kayseri tarihini başlangıcından itibaren işleyen müellif, ağırlıklı olarak şehrin İslâm hâkimiyeti yani Selçuklular, Beylikler ve Osmanlılar devrini ele alarak R. 1251/M. 1836 senesine kadar olan vakalarını yazmaktadır.

MİR'ÂT-I KAYSERİYYE NİN HARİCÎ HUSUSİYETLERİ

Bu girişten sonra eserin elde bulunan yazma nüshasından alınan fotokopilere göre öncelikle dış görünüşü üzerinde durulmalıdır.

Müellif kapağa sayfa numarası vermediğinden çalışmamızda bu sayfalar Roma rakamı ile numaralandırıldı. Aynı şekilde Birinci Kısımın Fihristi'ne de yazar numara vermediği için Roma rakamları kullanıldı.

Eser üç kısım olarak ifade edilmekle beraber sayfa numaraları 1-442 arasında kesintisiz verildiğine göre tek ciltten ibaret olmaktadır.

Mir 'ât-ı Kayseriyye adı ile meşhur olan yazma nüsha III+442 sayfadır. Malum olduğu üzere yazma eserler varak/yaprak itibarı ile sıralandırılarak numaralandırılırlar. Ancak Ahmed Nazif Efendi, matbu eserlerde görülen sayfa numaraları vermeyi tercih etmiştir.

Her sayfada ortalama 14-15 satır yazı bulunmaktadır. Tablolar ise biraz daha fazla satır ihtiva edebilmektedir.

Bazı istatistik bilgileri ile şecere cetvelleri tablolar hâlinde verilmiştir.

¹⁴ “Böyle şehirlere ‘â'id ba'zı husûsî târîhler mevcûddur. Ez-cümle Edirneli Bâdi Efendi Merhûm “Riyâz-ı Belde-i Edirne” ismiyle mufassal bir Edirne Târîhi yazmıştır. Gayr-i matbû'dur. Amasyalı Mustafâ Vâzih Efendi “Belâbilü'r-Re'siyye Fî Riyâz-ı Mesâ'ili'l-Âmâsiyye” nâmiyle 1239'da bir Amasya Târîhi yazmış ise de gayr-i matbû' kalmıştır. Yine Amasyalı Hüseyin Hüsâme'd-Dîn Efendi ahiren mühim bir *Amasya Târîhi* vücûda getirmiş fakat yalnız ilk iki cildi tab' olunmuştur. Kayseriyyeli Levidis Efendi isminde bir zât memleketine dâ'ir Rûmca bir eser yazarak Atina'da neşr olunmuştur.” (HE)

¹⁵ Halil Edhem; *Kayseriyye Şehri*, Medhal, S. Elif-Be.

Yazma nüsha bizzat Ahmed Nazif Efendi'nin hattıdır, yani onun kaleminden çıkmıştır. Bu durumu müellif kitabın kapağında: “Eser: Aḥmed Nazīf” ifadesiyle belirtmiştir.

Kitabın adı her bir kısımda İslâm-Osmanlı yazısının, kapağı “sülûs” hattı ile metin kısmı ise “rik‘a” hattı ile kaleme alınmıştır. Yazıların hareke denilen yardımcı okuma unsurları da bulunmamaktadır. Bu sebeple bilhassa şahıs ve yer adlarının okunmasında hayli müşkilât çekildiğinin belirtilmesi icap eder.

Eserin mukaddimesi yani ön söz ve giriş yazısı bulunmamaktadır. Bu sebeple müellifin eserini tamamladıktan sonra mukaddime yazmayı düşündüğü ihtimal dâhilindedir.

Eserin telif tarihi müellif tarafından 1327 olarak belirtilmiştir. Yazıldığı yer ise şüphesiz Ahmed Nazif Efendi'nin ikamet ettiği Kayseri şehridir. Bu vaziyette 1327 Rumî tarih olursa, *Mir'ât-ı Kayseriyye*'nin Miladî 1911-1912 yıllarında yazılmış olduğu anlaşılır. 50'li yaşlarında eseri kaleme aldığı görülen müellifin üç yıl sonra vefat etmiş bulunmasından dolayı maalesef tamamlayamadığı kitabını -kendisi nâşir (Erciyes Gazetesi editörü) olmasına rağmen- bastırma imkânı da bulamadığı görülmektedir.

MİR'ÂT-I KAYSERİYYE'NİN DÂHİLÎ HUSUSİYETLERİ

ESERİN YAZISI VE İMLÂ HUSUSİYETLERİ

Mir'ât-ı Kayseriyye İslâm-Osmanlı elifbası denilen alfabe ile rik‘a üslûbunda yazılmıştır. Ancak imlâda bazı harflerin biri birinden fark edilmesinde müşkilât çekilebilmektedir. Çünkü müellif, meselâ “ha” ile “hı”yı, keskin “ze” ile peltek “zel”i ve ekseriya “dâl” ile “ra”yı ve “vav” harflerini ayırt edebilecek işaretleri pek belli etmemiştir. Bilhassa Osmanlı imlâsında oturmuş bazı kelime ve terkipleri bir yerde doğru, başka bir yerde biraz galat denilen hatalı biçimde yazmıştır. İmlâ birliğinin bulunmaması eserin anlaşılabilir olarak transkripte edilerek yazılmasını bir nebze de olsa güçleştirmektedir.

MİR'ÂT-I KAYSERİYYE'NİN DİLİ

Mir'ât-ı Kayseriyye'nin dili Osmanlı Türkçesidir. Bundan dolayı Ahmed Nazif Efendi o devirde kullanılan Arapça, Farsça ve biraz da Fransızca vs. Avrupa dillerinden iktibas edilen kelime ve terimler kullanmıştır. Müellifin devrin diplomasi ve yazışma lisanına hakkıyla vâkıf olduğu eserin tamamında müşahede edilebilmektedir. Tarihî terimlerin yer yer mevzu icabı kullanılması da sıradan bir okur için anlaşılması güç mesele gibi görülebilir. Bugünkü dil anlayışına göre değerlendirilecek olduğunda Ahmed Nazif Efendi'nin ne ağdalı ve ne de yalın bir dil kullandığı söylenebilir; devrine göre ancak orta bir yol takip ettiği ifade edilebilir. Bu sebeple eser bir Osmanlı lügati yardımı ile okunarak değerlendirilebilir. Eserin ifadesinin anlaşılmasını kolaylaştırmak için metnin sonuna hazırlayan tarafından lügatçe ilave edilmiştir.

MİR'ÂT-I KAYSERİYYE'NİN MUHTEVASI

Mir'ât-ı Kayseriyye, “Kayseri'nin Aynası” manasına gelen adından da anlaşılacağı gibi kısaca Kayseri şehri ile civarına ait coğrafî, demografik, iktisadî vs. yapısını, tarihî vakaları ile mimarî âbidelerini tasvir eden bir eserdir. Fihrist-i Umûmî denilen İçindekiler bahsi incelendiğinde muhtevası daha yakından görülüp anlaşılacaktır.

Eserde Kayseri şehrinin siyasî, askerî, içtimaî, iktisadî, dinî ve ahlâkî hayatını aksettiren, kısaca medenî seviyesini gösteren sahneler de yer yer tasvir edilmektedir. Anekdot, menkıbe, manzume, hikâye vs. edebî metinlere yer verilmesi eserin okunabilirliğini artıran unsurlardan biri olarak kaydedilmeye değerdir.

Eserde bilhassa Selçuklu ve Osmanlı sülalelerinin devlet ve hükümdarlık anlayışlarını, hükümdarların unvanlarını ve lakaplarını, şehirde askerî-mülkî âmirleri, orduyu uğurlama ve karşılama merasimleri ile hükümdarlar arası münasebetler ve elçilik hizmetlerinin hangi suretle icra edildiği vs. merasimleri görmek de mümkündür.

Sosyal hayatın uru olarak görülen sapkın inançlar ve ihtilâller, zelzele, veba salgını gibi hadiseler de yeri geldikçe eserde yankı bulmaktadır.

Dinî hayatın tezahürleri olarak ibadetler ve dualar ile din yolunda edilen gaza faaliyetleri; mescid, medrese, hankah, çeşme inşası vs. imar faaliyetleri; türbe ziyareti, sadaka dağıtılması, hayrî çalışmalar gibi içtimâî ve iktisadî muhtevalı dinî faaliyetler de eserde yer yer anlatılmaktadır.

Hülâsa edilecek olduğunda Kayseri şehrinde mazinin hayatı bütün yönleriyle *Mir'ât-ı Kayseriyye*'de görülebilir.

MİR'ÂT-I KAYSERİYYE'NİN TAMAMLANIP TAMAMLANAMADIĞI ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

Eserde Kayseri şehri için mühim şahsiyetler hakkında dipnotlarda: “Müşârün-ileyhiñ tercüme-i hâli zeylde () raşamıyla muqayyedir.” ibaresi mevcut olmakla beraber hiçbir kimsenin biyografisi metinde yer almamaktadır. Buradan da eser tamamlanamadan müellifin vefat etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Müellifin eserdeki siyasî hadise ve vakaları kitabı yazdığı tarihe kadar getirememesi de eserin tamamlanamadığını göstermektedir. Çünkü Ahmed Nazif Efendi siyasî vakaları R. 1251 tarihine kadar getirmiş, eserini ise 1327'de yazmıştır ki arada 76 senelik bir açıklık bulunmaktadır.

O, ayrıca şehrin son zamanlarına ait coğrafî, iktisadî ve maarif vaziyeti hakkında malumat vermiştir. Bu gibi elde edilen bilgilerden dolayı, ömrü vefa etmiş olsaydı eserini tamamlamayı düşündüğünün anlaşıldığı söylenebilir.

MİR'ÂT-I KAYSERİYYE'NİN HATA VE KUSURLARI ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

Mir'ât-ı Kayseriyye'de yer alan bazı noksanlıklar ve hatalar üzerine pek çok şey yazılıp söylenebilir. Eserin bir şehir tarihi için ilk deneme olması dolayısıyla ilmî pek çok hata ve kusurunun bulunması da kaçınılmaz bir hakikat olarak tabîî karşılanmalıdır. Çünkü Ahmed Nazif Efendi, bilindiği kadarıyla tarih tedrisatından geçmiş bir şahsiyet değildir. O, doğup büyüdüğü ve yaşadığı şehrine hizmet etmek niyetiyle merakı sayesinde okumak ve gezip görmek suretiyle az çok malumat edindiği şehir için ilk olarak böylesine büyük bir hizmeti gerçekleştirmiştir.

Eserin tenkidi hususundaki ilk çalışmayı ortaya koyan, Kayseri tarihi araştırmalarıyla tanınan şahsiyet olarak Mehmet Çayırdağ olmuştur. O, eseri hülâsaten şöyle değerlendirmiştir:

“Yazmış olduğu konularda ana kaynaklara inemeyen, daha doğrusu, gerekli kaynakları çevresinde bulma imkânı olmayan Ahmed Nazif Efendi'nin *Mir'ât-ı Kayseriyye*'sinin; Halil Edhem'in *Kayseriyye Şehri* isimli eseri de yazıldıktan sonra -bu esere dâhil olmayan Osmanlı Dönemi hariç- çok önemli bir kaynak sayılması mümkün değildir. Metot eksikliği ve plan karışıklığı ile amatörce hazırlandığı görülen eserine; şer'i mahkeme sicilleri araştırılarak yazılmış olan Osmanlı Dönemi için iyi bir araştırma mahsulüdür denilebilir. Hele o dönemin Kayseri'sinde böyle bir çalışmanın emsali olmadığı düşünülürse eserin kıymeti anlaşılmış olur.”¹⁶

“Ahmed Nazif Efendi, en azından Kayseri'deki, -Selçuklu ve Beylikler devri- bu kısımlar içerisine girebilecek Osmanlı Dönemi öncesi binaların tamamına yakını, kitabeleri ile eserine alabilirdi. Bugün yıkılıp kaybolan abidelerin bir kısmı onun zamanında duruyor idi. O ancak belli binaları yazabilmiştir.”¹⁷

Mehmet Çayırdağ, bu umumî değerlendirmeden sonra sayfa sayfa, satır satır Mehmet Palamutoğlu neşri üzerinden ilmî tenkitlerini titizlik ve itina ile devam ettirmektedir.

Bu çalışmada yeri geldikçe dipnotlarda Mehmet Çayırdağ'ın tenkitleri de göz önüne alınmak suretiyle merhum müellifin ilmî hata ve kusurlarına işaret edilerek bunların telâfisi cihetine gidilmeye gayret edildiği görülecektir.

¹⁶ Çayırdağ, Mehmet; *Kayseri Tarihi Araştırmaları (KTA)*, C. I, S. 103. Tenkit yazısının tamamı 17 sayfadır.

¹⁷ Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 119.

MİR'ÂT-I KAYSERİYYE'YE NASIL ULAŞILDI?

Halil Edhem'in *Kayseriyye Şehri* adındaki eseri üzerinde çalışırken, Mehmet Palamutoğlu'nun neşrettiği ve baskısı piyasada tükenmiş olan *Mir'ât-ı Kayseriyye* nüshasının fotokopisinin alınmasına Halit Erkiletlioğlu müsaade etmişti. Daha sonra, neşredilen eserin incelenmesi neticesinde tarih ilminin usullerine pek çok yerde uyulmadığı görüldü. Seneler önce çarşıda bulunduğum bir sırada, eski talebenden birinin yanında, yaşlı ve çok rahatsız olduğu her hâlden belli olan bir beyefendiye rastladım. Talebeme beyefendinin kim olduğunu sordumda merhum Mehmet Palamutoğlu olduğunu söyledi. Bunun üzerine beyefendiye esere ulaşabilmekle ilgili bana yardımcı olup olamayacağını sordum. Eserin aslının kendisinde bulunmadığını nezaketle ifade etti. Talebem olan şahıs seneler sonra beni arayıp eserin fotokopilerini takdim etti. Böylelikle eserin orijinali değilse bile kopyalarını elde etmiş oldum. Bunların yanında merhum Mehmet Palamutoğlu'nun eser üzerindeki çalışmalarının müsveddelerini de getirmişti. Bu sayede matematik profesörü olan ve Arapçasının mükemmel olduğu bilinen Mehmet Palamutoğlu'nun eser üzerinde ne derecede çok çalıştığını bizzat görmem mümkün oldu. İşte eserin fotokopileri bu çalışmanın esasını teşkil etti.

MİR'ÂT-I KAYSERİYYE NASIL ÇALIŞILDI?

Mir'ât-ı Kayseriyye, tek nüsha olarak müellifi Ahmed Nazif Efendi tarafından hazırlanmıştır. Eserin vaziyeti böyle olduğundan bu tek nüshanın fotokopisinden okunup değerlendirilmeye çalışıldı. El yazısının, bilhassa yer ve şahıs isimlerinin okunmasında çeşitli güçlüklerin bulunduğu malumdur. Bilhassa Arapça ve Farsça kelimelerde bu vaziyet daha da belirgindir. Bu sebeple tereddüt edilen kelimelerin okunuşunda Mehmet Palamutoğlu'nun hazırladığı nüsha ile karşılaştırılarak bilginin tahkik edilmesi yoluna gidildi.

Eserin muhtelif yerlerinde aynı kelime üzerinde yazım birliği bulunmaması sebebiyle eserde pek çok imlâ hatasına rastlanmasının da meselelerin daha dikkatli tetkik edilmesini gerektirdiğini belirtmek yerinde olur.

Mehmet Palamutoğlu'nun hazırladığı nüsha, Lâtinize edilmek suretiyle yarı orijinal yarı sadeleştirme şeklinde olduğundan, ilmî çalışmalarda kullanılması pek müşküldür. Bu sebeple *Mir'ât-ı Kayseriyye* transkripsiyonlu olarak hazırlanarak, eser üzerinde ilmî çalışmada bulunmak isteyenlere yardımcı olunması gözetildiğini bilhassa vurgulamak isterim. Daha sonra akademik çalışmaların haricinde kalan ve fakat Kayseri tarihini merak eden okurlar için eserin sadeleştirilmiş metni genç araştırmacılar tarafından hazırlanabilir ümidindeyim.

Bu arada müellif yukarıda da vurgulandığı gibi Osmanlı elifbasındaki ince-kalın h, z, t vs. harfleri tam olarak belirtmediği için doğru kelimenin transkripsiyonu cümlenin gelişine göre değerlendirilerek muteber lügatlerden istifade edilmek suretiyle yazılmaya gayret edildi.

Metinde imlâsı bakımından okunmasında şüphelenilen kelime ya da sayının yanına (?) işareti konulmuştur.

Karşılıklı konuşma ya da hitaplar metnin anlaşılmasını kolaylaştırmak için “” işareti içinde gösterilmiştir.

Eser metninde verilen çoğu Hicrî ve birazı da Rûmî olan tarihler, TTK'nin sitesinden yararlanılmak suretiyle Miladî tarihe çevrilerek dipnotlarda gösterilmiştir. Hicrî mi, Rûmî mi olduğu tereddütlü olanların ise -müellif umumiyetle Hicrî takvimi kullanmış, fakat son zamanlara doğru olan tarihlerde Rûmî takvimi kullanması muhtemel olduğundan- her ikisinin birden çevrilmesi yoluna gidilmiştir.

Çalışmada yer alan dipnotlar müellif tarafından verilmişse Ahmed Nazif yerine (AN), hazırlayan tarafından verilmişse Mehmet Karaarslan yerine (MK) rumuzları kullanılmış ve bibliyografyada yer alan eserlerden yararlanılarak hazırlayan tarafından konulmuştur.

Hazırlayan tarafından -kelime ve metni tamamlamakla anlaşılmasını kolaylaştırmak için- gerekli görüldüğü yerlerde [] içinde gerek başlıklarda ve gerekse metin içerisinde ilâvelerde bulunulmuştur.

Müellif tarafından Arapça, Farsça ve hatta Osmanlıca olarak verilen kitabe, âyet, manzume vs. metinler sadeleştirilerek dipnotta verilmeye çalışılmıştır.

Çeviri metne ilave olarak kişi, yer, eser vs. adlar için fihrist adı ile dizin ve eserde geçen kelimelerden ibaret lügatçe yani sözlük eklenmiştir. Bunda dinî-tasavvufî, tarihî, coğrafi, içtimaî, siyasî, hukukî terimler; tarihî, edebî, destanî vs. şahsiyetler ile coğrafi adlar verilmeye çalışılmıştır. Böylelikle metin daha kullanışlı ve anlaşılır hâle getirilmek istenmiştir.

Ahmed Nazif Efendi; eserinde bir bibliyografya yani hangi kitap, mecmua veya arşiv vesikasından faydalandığına dair ayrıca bir bilgi vermemişse de metin içinde geçen eserler, hazırlayan tarafından bir başlık altında derlenmiştir. Dipnotlarda müellifin mehzaz olarak gösterdiği eserlerden ulaşılabildiği kadarı ile cilt ve sayfa numaraları verilerek müellifin malumatının tahkik edilmesi cihetine gidilmiştir.

KİTÂBİYÂT (BİBLİYOGRAFYA)

Ahmed Nazif Efendi, *Mir'ât-ı Kayseriyye* için o devirde kitâbiyât denilen ayrıca bir bibliyografya hazırlamamıştır. Bibliyografya eserin transkripsiyonunu hazırlayan tarafından metin içinden derlenmiştir. Bu sebeple iki bibliyografya hazırlanmıştır. Müellifin mehzaz yani referans olarak gösterdiği eserler ile hazırlayanın tashih ve tahkik için kullandığı kitaplar, makaleler ve ansiklopedi maddelerinin künyeleri elde edilebildiği kadarıyla verilmeye çalışılmıştır. İkinci bibliyografyada müellifin gösterdiği, mehzaz olup olmadığı şüpheli bulunan eserlerin sonuna (!?) işareti konularak okurlar ikaz edilmek istenmiştir.

I. AHMED NAZİF EFENDİ'NİN MİR'ÂT-I KAYSERİYYE BİBLİYOGRAFYASI¹⁸

1. ARŞİV VESİKALARI

Fetih-Nâme-i Hümayûn

Kayseriyye Mahkeme Sicillâtı

Quyûdât-ı 'Atîka

Mahkeme-i Şer'iyye Sicili

Sicillât-ı 'Atîka

Taş Ocaqları Nizâm-nâmesi

Temlik-nâme-i Hümayûn

Vakfiyye/Vakf-nâme

2. TARİHLER

Âlî; Füşûlü Hallü'l- 'Akd

Diyâr-ı Bekirli Sa'îd Paşa; Mir'âtü'l- 'İber

Gülşen-i Tevârih

Hayru'l-lâh Efendi; Târih

İbn Eşîr, Târihü'l-Kâmil

¹⁸ Bu arada Ahmed Nazif Efendi'nin, zamanında âtil hâlde bulunan ve tertiplenmesinde emeğinin geçtiği Râşid Efendi Kütüphanesi'nde mevcut olan yazma ve basma eserlerden istifade ettiği metin içinde verdiği mehzazlardan anlaşılmalıdır. (MK)

İbn Haldûn; *Târîh*

Çaraman-oğlu *Târîhi*

Kâtib Çelebî; *Fezleke*

İsmâ'îl Hakkî; *Kitâbü'n-Necât*

Müneccim-Başı; *Târîh*

Târîh-i Na'imâ

Tevârîh-i Âl-i Selçûk

Türk Tarihi

Zübdetü'n-Nuşra Nuĥbetü'l-Uşra

3. SEYAHATNAME VE COĞRAFYA

Evliyâ Çelebî; *Seyâhat-nâme*

İbn Battûta; *Seyâhat-nâme*

Kâtib Çelebî; *Cihân-nümâ*

4. DİNİ KİTAPLAR

Buĥârî

Dürrü'l-Bihâr

Ĥâtimetü'l-Fetâvâ

Hâşiye-i Şadru's-Şerî'a

El-Ecvibetü'an sû'âlât-ı Câmî'ü'l-Fuşûleyn

Keşfü'l-İştibâh

Qur'anü'l-Kerîm

Semĥatü'l-Ebrâr fî Beyânı Ğumûzi'l-Esrâr

Tefâsîr-i Şerîfe-i Qur'âniyye

5. ANSİKLOPEDİ VE LUGATLER

Ĥayâtü'l-Ĥayevân

Çâmûsu'l-A'lâm

Lugât-ı Târîhiyye ve Coğrafîyye

Meşâhîr-i İslâm

Muĥîtü'l-Ma'ârif

6. MESKÛKÂT

Ahmed Tevhîd; *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiyye Kataloğu*

İsmail Galib; *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiyye Kataloğu*

7. MENÂKİB

Şevâkıb Tercümesi olan Menâkıbü'l-Ârifîn

Mecma' u Bahri'l-Hayât

Mevlûd-i Nebî-i Sa'âdet

II. HAZIRLAYANIN BİBLİYOGRAFYASI

Abdu'r-Rahmân ibn Haldûn; *El-Kitâbu Târîhi İbn Haldûn*, C. I-VII, Beyrut, 2006 (Arapça).

Abdülvehhâb es-Sâbûnî; *Şevâkıbü'l-Menâkıb*, çev. Mahmud Dede, İstanbul, 1281. Lâtinize tercüme: Süheyl Ünver; Mevlânâ'dan Hatıralar: *Sevâkıb-ı Menâkıb*, İstanbul 1973.

Âhî Çelebi; *Hâşîye-i Şadru'ş-Şerî'a*, H. 901, Râşid Ef. yazma nr. 266.

Ahmed Eflâkî; *Âriflerin Menkıbeleri (Menâkıbü'l-Ârifîn)*, çev. Tahsin Yazıcı, C. I-II, Hürriyet Yayınları Büyük Klasikler-İslâm Klasikleri, İstanbul, 1973.

Ahmed Nazif Efendi; "Elyazılı varaka" [Râşid Efendi Kütüphanesi ve Vaziyeti] H. 24 Ramazân-ı Şerif 1320/M. 25 Aralık 1902 tarihli, Râşid Ef. Ktp. 40 nr.

Ahmed Nazif Efendi; *Kayseri Tarihi (Mirat-ı Kayseriyye)*, haz. Mehmet Palamutoğlu, Kayseri Özel İdare Müdürlüğü ve Kayseri Belediye Birliği Yayını: 2, Kayseri, 1987.

Ahmed Nazif; "Sis Seyahatnamesi" Haz. Serdar Kozan, *Düşünen Şehir* (Dergisi), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayını, Sayı 8, Ocak 2019, S. 134-139.

Ahmed Nazif; *Kayseri Meşhurları (Kayseri Meşâhiri)*, haz. Meserret Diriöz - Haydar Diriöz, YAKTAŞ A.Ş. Yay., Kayseri, 1991.

Ahmed Tevhîd; *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiyye Kataloğu*, C. IV, Kostantiniyye, 1321.

Ahmet Fırat; *Luğât-ı Târîhiyye ve Coğrâfiyye*, I-VII, İstanbul, 1299-1300, 2004 (Tıpkıbasım).

Ahterî Mustafa Efendi; *Ahterî-i Kebîr*, İstanbul, 1310.

Aksarayî, Kerîmü'd-Din Mahmud; *Müsâmeretü'l-Ahbâr -Moğollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi-*, haz. Osman Turan, TTK, Ankara, 1944.

Aksarayî, Kerîmü'd-Din Mahmud; *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2000.

Aktan, Ali - Tok, Özen (haz.); *Kayseri'nin 1910'lu Yıllarda Yayınlanan İlk Gazetesi Erciyes* (Metin ve Değerlendirme), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 62, Kayseri, 2009.

Aktan, Ali - Tosun, Ramazan - Öztürk, Ayhan (Editör); *III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, KAYTAM, Kayseri, 2000. Muhtelif bildiriler.

Aktan, Ali; "XVII. Yüzyıl Başlarında, Kadı Sicillerine Göre Kayseri'de Evlenme ve Boşanmaya İlişkin Uygulamalar"- *IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, KAYTAM, Kayseri, 2003.

Aktan, Ali - Öztürk, Ayhan - Şahin, Hasan Ali (Editör); *IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, KAYTAM, Kayseri, 2003. Muhtelif bildiriler.

Aktan, Ali - Öztürk, Ayhan (Editör); *II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, KAYTAM, Kayseri, 1998. Muhtelif bildiriler.

Aktan, Ali - Yuvalı Abdülkadir - Tosun, Ramazan (Editör); *I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, KAYTAM, Kayseri, 2000. Muhtelif bildiriler.

Âlî; *Füsûl-i Hall u Akd Usûlü'l-Harc-ı Nakd*, Râşid Efendi Kütüphanesi, yazma no: 985/1.

Aslanapa, Oktay; "Kayseri'de Keykubadiye Köşkleri Kazısı" (1964), *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı XIII-1, Ankara, 1965.

Aslanapa, Oktay; *Türk Sanatı*, C I, MEB İstanbul, 1972.

Ayar, Ali Rıza - Doğanbaş, Muzaffer - Böcekçi, Turan - Küççük, Harun - Kahraman Yunis - Katmerlikaya, Halil - Serçe, Hasan; *Amasya Kitabeleri ve Mezar Taşları*, Amasya Valiliği İl Özel İdaresi, 2016.

Baydur, Nezahat; *Kültepe (Kanes) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar (En eski çağlardan İ. S. 395 yılına kadar)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları (Doçentlik Tezi), No. 1519, İstanbul, 1970.

Baykal, Bekir Sıtkı; *Tarih Terimleri Sözlüğü*, TDK, Ankara, 1974.

Buharî; *Sahîh-i Buharî ve Tecrîd-i Sarîh*, ihtisar: Zebidî; Mütercim: Ahmed Naim; Kâmil Miras, C. I-XIII, DİB, Ankara, 1975-1976.

Cahen, Claude; *Osmanlılardan Önce Anadolu (La Turquie pre-Ottomane)*, çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014.

Çayırdağ, Mehmet; "Ahmed Nazif Efendi", *Kayseri Ansiklopedisi*, C. I, S. 54-55.

Çayırdağ, Mehmet; "Kayseri'de Kitabelerden XV. ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları" *VD*, Sayı XIII, Ankara, 1981.

Çayırdağ, Mehmet; "Kayseri'de Vakıf Kütüphaneleri ve Matbah Emmini Hacı Halil Efendi Kütüphanesi", *Vakıflar Dergisi*, XX. sayı, Ankara, 1988, S. 265-288.

Çayırdağ, Mehmet; "Mir'at-ı Kayseriyye Kitabı", *Kayseri Ansiklopedisi*, C. IV, S. 462-463.

Çayırdağ, Mehmet; *Kayseri Tarihi Araştırmaları*, C. I-II, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 184, Kayseri, 2022.

Çayırdağ, Mehmet; *Kayseri'de Kadı Mahmud Vakfı*, Kayseri, 2000.

Çayırdağ, Mehmet; *Şeyh Turesan Velî Hazretleri*, Şeyh Turesan Velî Hazretleri Derneği Yayını, Kayseri, 2001.

Dankoff, Robert; *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi Okuma Sözlüğü*, Katkılarla İngilizceden çev. Semih Tezcan, YKY, İstanbul, 2008.

Darkot, Besim; "Kayseri", *İA*, C. VI, S. 484.

Demircan (Özırmak), Yasemin; *Tahrir ve Evkafl Deftelerine Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü Yayınları: 2, Kayseri, 1992.

Demiri; *Hayâtü'l-Hayevân*, trcm. Revan Köşkü, nr. 1664.

Denktaş, Mustafa; "Göllü Çeşme", *Kayseri Ansiklopedisi*, C. II, S. 389.

Denktaş, Mustafa; "İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi" *Vakıflar Dergisi* (sayı 26), Ankara, 1997.

Denktaş, Mustafa; *Kayseri Su Yapıları (Çeşmeler ve Hamamlar)*, Kıvılcım Yay. 9/3, Kayseri, 2000.

Devellioğlu, Ferit; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, 2006.

Dilçin, Cem (Düzenleyen); *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK, Ankara, 1983.

- Diyâr-ı Bekirli Sa‘îd Paşa; *Mir ‘âtü’l-‘İber*, C. I-IX, İstanbul, 1304-1306.
- Emrullah Efendi; *Muhtû’l-Ma‘ârîf*, C. I, İstanbul, 1328.
- Erkiletlioğlu, Halit; *Kayseri Kitâbeleri*, Büyükşehir Belediyesi Yay. 37, Kayseri, 2001.
- Esterâbâdi; *Bezm u Rezm*, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı: 1203/153, Ankara, 1990.
- Evliya Çelebi Mehmed Zillî İbn Dervîş (Tâbî’ı Ahmed Cevdet); *Evliya Çelebi Seyâhatnamesi*, C. I-VIII, Dersa’âdet’de İkdâm Matbaası, H. 1314-1315.
- Evliyâ Çelebi; *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 1-10. Kitap, Topkapı Sarayı Bağdat 306, Süleymaniye-Pertev Paşa 462-Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmalarının Transkripsiyonu-* Dizini, yay. haz. Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı - Robert Dankof - İbrahim Sezgin - Zekeriya Kurşun, YKY, İstanbul, 2001-2007.
- Evliyâ Çelebi; *Seyahatnâme*, C. III, vr. 65-69, Topkapı Sarayı-Bağdad Kütüphanesi, 305 Numaralı yazma.
- Flemming, B.; “Türkler -Anadolu Beylikleri”, *İA*, C. XII/2, S. 280-286.
- Gabriel, Albert; *Kayseri Türk Anıtları*, çev. Ahmed Akif Tütenk, Ankara, 1954.
- Göde, Kemal; *Eratnahılar*, TTK, Ankara, 2000.
- Günbattı, Cahit; *Kültepe Kanış -Anadolu’da İlk Yazı, İlk Belgeler-*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 89, 4*, Kayseri, 2017.
- Halaçoğlu, Yusuf; *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK, Ankara, 1991.
- Halîl Edhem; *Kayseriyye Şehri: Mebânî-i İslâmiyye ve Kitâbeleri -Selçukî Tarihinden Bir Kıt’a-*, Târîh-i Osmânî Encümeni Külliyyâtı aded: 5, İstanbul, Matbaa-i Orhaniye 1334.
- Halîl Edhem; *Meskûkât-ı Osmâniyye*, C. I, Kostantiniyye, H. 1334.
- Hamid Vehbî; *Meşâhîr-i İslâm*, C. I-III, İstanbul, 1301.
- Hasan bin Ali Kayserî; *Dürrü’l-Bihâr ve Künûzü’l-Esrâr fî Şerhi’l-Mültekâ*. Beyazıt Devlet Ktp. Veliyyüddin Efendi, nr. 1239. 28.
- Hasan bin Ali Kayserî; *Semhatü’l-Ebrâr fî Beyânü Ğumûzi’l-Esrâr*, Millî Kütüphane, nr. A/1994.
- Hâtimetü’l-Fetâvâ* (Dürrîzade Mehmed Ârif; *Netîcetü’l-Fetâvâ*, İstanbul, 1237, 1265.?!)
- Hayru’l-lâh Efendi; *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Târîhi*, 18 cüz, İstanbul, Matbaa-i Âmire, yılı yok.
- Hezârfen Hüseyn Efendi; *Tenkîhu’t-tevârih-i Mülûk*, İstanbul Üniversitesi yazma nr. 2641.
- Işık, Mustafa; *Kayseri’de Mimarî Eserlerde Geçen Ayet ve Hadisler*, TDV Kayseri Şubesi Yayını 12, Ankara, 2003.
- İbn Battûta; *Tuhfetü’n-Nuzzâr fî Garâ’ibü’l-Emsâr ve ‘Acâ’ibü’l-Esfâr (Seyâhatnâme-i İbn Battûta)*, C. I, çev. Damad Şerif Paşa, İstanbul, 1333. Lâtinize: Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî; İbn Battûta *Seyâhatnâmesi*, C. I-II, çev. A. Sait Aykut, YKY, Klasik: 53, İstanbul, 2004.
- İbn Bibi (el-Hüseyn b. Muhammed b. Ali er-Rugadî); *El-Evamirü’l-Alaiye fî’l-Umuri’l-Alaiye (Selçuk Name)* C. I-II, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı 1000 Temel Eser: 164, Ankara, 1996.
- İbn Haldûn; *Miftâhu Kitâbü’l-İber*, çev. Subhi Paşa, İstanbul, 1276.
- İbn Nuceym (şârihi: Hasan bin Ali Kayserî); *Keşfü’l-İştibâh*, yazmasına ulaşılammıştır.

İbnü'l-Esîr; *el-Kâmil fi'l-Târîh Tercümesi*, çev. Mertol Tulum - Ahmet Ağırakça - Yunus Apaydın - Abdülkerim Özeydın - Zülfikar Tüccar - M. Beşir Eryarsoy, C. I-XII, Bahar Yayınları, İstanbul, 1985-1987.

İmadeddin Kâtib el-İsfahanî; *Zübdetü'n-Nusra ve Nuhbetü'l-Usra - Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, ihtisar eden: el-Bondarî, Th. Houstma'dan tercüme eden: Kıvameddin Burslan, TTK İstanbul, 1943.

İslâm Ansiklopedisi Tahrir Heyeti; "Keyhusrev III", *İA*, C. VI, S. 629-630.

İsmâ'îl Hakkî Burusevî; *Kitâbü'n-Necât*, Muharrem Efendi Matbaası, İstanbul, 1290. Lâtinize: Hisar Yayınevi İstanbul, 1983.

İsmail Galib; *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiyye Kataloğu*, C. I-II, Kostantiniyye, 1311, 1312.

Kafesoğlu, İbrahim; "Türk-İslâm Siyasî Teşekkülleri-Kültür ve Teşkilât", *İA*, C. XII/2, S. 261-264, 264-280.

Kafesoğlu, İbrahim; "Keykubâd III", *İA*, C. VI, S. 662-663.

Kafesoğlu, İbrahim; *Selçuklu Tarihi*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yay., İstanbul, 1972.

Karaarslan, Mehmet; "Bedesten", *Şehir Kültür Sanat*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Sayı 23, Kayseri, Kasım, 2018.

Karaarslan, Mehmet; "Çavuşbaşı Kayserili Mehmed Râşid Efendi Lâyihası", *Düşünen Şehir*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Sayı 17, Kayseri, 2022.

Karaarslan, Mehmet; "Evhadüddîn-i Kirmânî Menakıbnamesinde Kayseri ve Bazı Hadiseler", *Şehir Kültür Sanat*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Sayı 42, Kayseri, 2021.

Karaarslan, Mehmet; "Hacı Efendi Çarşısı'nın Hikmetli Kitabesi", *Şehir Kültür Sanat*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Sayı 48, Kayseri, 2023.

Karaarslan, Mehmet; "Hacı Seyyid Mehmed Ağa'nın Menkıbeleri", *Şehir Kültür Sanat*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Sayı 41, Kayseri, 2021.

Karaarslan, Mehmet; "Kâtib Çelebi'nin Cihânnümâ Adlı Eserinde Kayseri Sancağı", *Şehir Kültür Sanat*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Sayı 28, Kayseri, 2019.

Karaarslan, Mehmet; "Kayseri Çeşmeleri İki Çeşmenin Hikâyesi (Gülük-Gevher Nesibe)", *Şehir Kültür Sanat*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Sayı 17, Kayseri, Mayıs, 2018.

Karaarslan, Mehmet; "Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi'nin Tarihçesine Dair Üç Belge", *Şehir Kültür Sanat*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Sayı 51, Kayseri, 2023.

Karaarslan, Mehmet; "Kayseri'de Fatih ve Beyazıt Dönemine Ait İzler", *Şehir Kültür Sanat*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Sayı 34, Kayseri, 2020.

Karaarslan, Mehmet; "Tarihçi Âlî'nin Gözüyle Kayseri", *Şehir Kültür Sanat*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Sayı 36, Kayseri, 2020.

Karaarslan, Mehmet; "Vezir Hanı'nın Muhtemel Kitabesi", *Şehir Kültür Sanat*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Sayı 45, Kayseri, 2022.

Karaarslan, Mehmet; *Evlîyâ Çelebi Seyâhatnamesi'nde Kayseri Şehri ve Kayserililer*, Yeditepe Yayınları 239/199, İstanbul, 2015.

Karaarslan, Mehmet; *Râşid Efendi Kütüphanesi ve Tarihçesi*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 203, Kayseri, 2025.

Karabulut, Ali Rıza; *Dîvânçe-i Raşid Efendi-Raşid Efendi Kütüphanesi Târihçesi- Kayseri Müellifleri*, Mektebe Yayınları, Ankara, 2009.

Kâtib Çelebi; *Cihân-Nümâ*, İstanbul, 1145. *Kitâb-ı Cihânnümâ li-Kâtib Çelebi*, (Tıpkıbasım), haz. Fikret Sarıcaoğlu, TTK, Ankara, 2009.

Kâtib Çelebi; *Fezleke -Tahlil ve Metin-I-II-III*, haz. Zeynep Aycibin, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Abdülkadir Özcan, İstanbul, 2007.

Kaymaz, Nejat; *Pervâne Muinüddin Süleyman*, A. Ü. DTCF yayını: 202, Ankara, 1970.

Kayseri Ansilopedisi Yayın Kurulu; “Baruthane”, *Kayseri Ansiklopedisi*, C. II, S. 402.

Kocabaşoğlu, Uygur - Uluğtekin Murat (Haz.); *Salnamelerde Kayseri: Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminin Eski Harfli Yıllıklarında Kayseri*, Kayseri Ticaret Odası Yayınları: 16, Kayseri, 1998.

Köprülü, Fuad; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Atay Kültür Yayınları, Ankara, 1972.

Köymen, Mehmet Altay; *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Kuruluş Devri*, C. I, Ankara, 1979.

Qur'ânü'l-Kerîm

Kutlu, Mehmet; “İldüzmiş Hatun Baniliğindeki Amasya Darüşşifası Üzerine Yeni Tespitler”, *Mimari-Kültür-Bellek*, Paradigma Akademi, Çanakkale, 2022.

Mahmûd-ı Kaşgarî; *Divan-i Lugati't-Türk Dizini*, haz. TDK, PDFleştiren: Mehran Bahari, 2003.

Mecma'u Bahri'l-Hayât. (Rizevî eş-Şeyh Ahmed Hamdi; *Risâle-i Bahrü'l-Hayât*, Basım yeri ve tarih yok.?!)

Mehmed Süreyyâ; *Sicill-i Osmânî Yâhûd Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye*, C. I-IV, İstanbul, 1308. Lâtinize: Mehmed Süreyyâ; *Sicill-i Osmânî*, C. 1-6, haz. Nuri Akbayar - Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 30, İstanbul, 1996.

Mıynat, Ali; “Yeni Bulgular Işığında İlk Danışmendli Sikkeleri ve Danışmendli Malatya Melikleri Tarafından Bastırılan Sikkeler”, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Malatya'nın Fethi ve Danışmendliler Sempozyumu Bildirileri*, Malatya, 2020.

Muhammed Mübârek; *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiyye Kataloğu*, C. III, Kostantiniyye, 1318.

Mustafa Cenâbî Efendi; *Gülşen-i Tevârih*, Türkçe tercümesi, Revan Köşkü nr. 1136.

Müneccimbaşı Ahmed Dede; (A.) *Câmi'ü'd-Düvel*, C. I-II, Râşid Ef. Ktp. nr. 913/1-2./(T) *Sahâifü'l-Ahbâr*, C. I-III, İstanbul 1285. Lâtinize: C. I-II, İstanbul, tarihsiz.

Naîmâ; *Târih-i Naîmâ (Ravzatü'l-Hüseyn fi Hülasatu Ahbârü'l-Hâfikayn)*, haz. (Musannif) Karsîzâde Cemâl, Kostantiniyye (İstanbul), C. I, 1259, C. II, 1147. Lâtinize: Naîmâ Mustafa Efendi; *Târih-i Na'imâ (Ravzatü'l-Hüseyn fi Hülasati Ahbârü'l-Hâfikayn)*, haz. Mehmet İpşirli, TTK, C. I-IV, Ankara, 2007.

Necib Âsım; *Türk Tarihi*, İstanbul, 1316. Lâtinize: Necip Asım Yazıksız; *Türk Tarihi*, Elips Kitap, haz. Nazlı Rana Gürel, İstanbul, 2022.

Necib Âsım - Mehmed Ârif; *Osmanlı Tarihi*, TOEM, İstanbul, 1335.

Ostrogorsky, Georg; *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1981.

Önder, Ali Rıza; *Kayseri Basın Tarihi (1910-1960)*, Kayseri İşçi Kredi Bankası Kültür Yay: No: 2, Ankara, 1972.

Özaydın, Abdülkerim; “Dânişmend Gazi”, *DİA*, C. VIII, S. 467.

- Özkeçeci, İlhan; *Tarihi Kayseri Cami ve Mescidleri*, Kocasinan Belediyesi Kültür Yayınları Kayseri, 1997.
- Peçevî İbrahim Efendi; *Târîh-i Peçevî*, C. I-II, İstanbul, 1281, 1283 (Osmanlıca). Lâtinize: Peçevî İbrahim Efendi; *Peçevî Tarihi*, I-II, haz. Bekir Sıtkı Baykal, KB, Mersin, 1992.
- Râşid Mehmed Efendi; *Tarih-i Râşid*, C. I-II-III, Kostantiniyye, 1153.
- Runciman, Steven; *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, C. I-III, TTK, Ankara, 1986-1987 (1. C.) 1986, (2. ve 3. C.) 1987.
- Satoğlu, Abdullah; “Baruthane”, *Kayseri Ansiklopedisi*, S. 30-31.
- Satoğlu, Abdullah; *Kayseri Ansiklopedisi*, KB, Ankara, 2002.
- Selçuk, Hava; *Şer ‘iyye Sicillerine Göre Kayseri Sancağı ve Girit Seferi ‘ne Katkısı (1654-1669)*, Erciyes Üniv., KAYTAM Yay. 8, Kayseri, 2008.
- Sertoğlu, Midhat; *Osmanlı Tarih Lûgatu*, Enderun Kitabevi: 18, İstanbul, 1986.
- Sevim, Ali; “Keyhusrev II”, *DİA*, C. XXV, S. 348-350.
- Solak-zâde Mehmed Hemdemî; *Târîh-i Solak-zâde*, İstanbul, 1297. Lâtinize: Solakzade Mehmed Hemdemî Çelebi; *Solak-zade Tarihi*, haz. Vahid Çabuk, C. I-II, KB 1088/Kaynak Eserler: 34, Ankara, 1989.
- Somuncu, Mehmet; “Erciyes Dağı”, *Kayseri Ansiklopedisi*, C. II, S. 178.
- Süleyman bin Ali el-Karamânî; el-Es’ ile ve’l-Ecvibetü’l-Müte’ allıka bi-Câmi’i’l-Fuşûleyn, Süleymaniye Ktp., Turhan Vâlide Sultan, nr. 97.
- Süleymân Çelebi; *Mevlid-i Şerîf*, İstanbul, 1327. Lâtinize: İskender Pala (haz.); *Mevlid*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2021.
- Şemseddin Sâmî; *Kâmûs-ı Türki*, İstanbul, 1317 baskısından Çağrı Yayınları 2/1, İstanbul, 1978.
- Şemseddin Sâmî; *Kâmûsü’l-A ‘lâm*, C. I-VI, İstanbul, 1306.
- Şikârî; *Karamanoğulları Tarihi*, çev. Mesut Koman, Konya, 1946.
- Şikârî; *Karamannâme*, haz. Metin Sözen - Necdet Sakaoğlu, İstanbul, 2005.
- Tefâsîr-i Şerîfe-i Kur ‘âniyye*
- Timurtaş, Faruk K.; *Osmanlı Türkçesi Grameri*, İstanbul, 1983.
- Togan, A. Zeki Velidi; *Umûmî Türk Tarihine Giriş En Eski Devirlerden XVI. Asra Kadar*, İstanbul Üni. Edb. Fak. Yay. 1534, Enderûn Kitabevi, İstanbul, 1981.
- Tok, Özen; “Erciyes (Gazete-Dergi)”, *Kayseri Ansiklopedisi*, C. II, S. 186-189.
- Turan, Osman ; “Keyhusrev I.”, *İA*, C. VI, S. 613-620.
- Turan, Osman ; “Keyhusrev II.”, *İA*, C. VI, S. 620-629.
- Turan, Osman ; “Keykâvus I.”, *İA*, C. VI, S. 631-642.
- Turan, Osman ; “Keykâvus II.”, *İA*, C. VI, S. 642-645.
- Turan, Osman ; “Keykubâd I.”, *İA*, C. VI, S. 646-661.
- Turan, Osman ; “Keykubâd II.”, *İA*, C. VI, S. 661-662.

- Turan, Osman ; “Kılıç Arslan I.”, *İA*, C. VI, S. 681-688.
- Turan, Osman ; “Kılıç Arslan II.”, *İA*, C. VI, S. 688-703.
- Turan, Osman ; “Kılıç Arslan III.”, *İA*, C. VI, S. 703.
- Turan, Osman ; “Kılıç Arslan IV.”, *İA*, C. VI, S. 703-707.
- Turan, Osman ; “Süleyman-Şâh I. b. Kutalmış”, *İA*, C. XI, S. 201-219.
- Turan, Osman ; “Süleyman-Şâh II.”, *İA*, C. XI, S. 219-231.
- Turan, Osman; *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, TTK, Ankara, 1984.
- Turan, Osman; *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1980.
- Turan, Osman; *Selçuklular Zamanında Türkiye Siyasi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318)*, Boğaziçi Yay. 174, İstanbul, 1996.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal (Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları, Beylikler, İlhanlılar, Akkoyunlular, Karakoyunlular, Memlûkler)*, TTK, Ankara, 1970.
- Uzunçarşılıoğlu İsmail Hakkı; *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından Tokad, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilâyet, Kazâ ve Nâhiye Merkezlerindeki Kitâbeler*, Maârif Vekâleti, İstanbul, 1345-1927.
- Yazıcıoğlu Ali; *Târih-i Âl-i Selçuk*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde Revan Köşkü nr. 1390, 1391 yazma. Lâtinize: Bakır, Abdullah; *Yazıcızâde 'Alî'nin Selçuk-Nâme İsimli Eserinin Edisyon Kritiği Giriş-Metin-Dizin*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Hüseyin Salman, İstanbul, 2008 (Basılmamış).
- Yinanç, Mükrimin Halil; “Dânişmendliler”, *İA*, C. III, S. 468-479.
- Yurdakul, Erol; *Kayseri'de Güllük Camii ve Medresesi*, KB, Ankara, 1996.
- Yûsuf Hâs Hâcib; *Kutadgu Bilig*, haz. Mustafa S. Kaçalin, KTB, Kültür Eserleri 3137/420, pdf.

ÇALIŞMADA KULLANILAN BAZI İŞARETLER

- [] Tarafımızdan ilave edilen yerlerde kullanılmıştır. Meselâ: [ve bilinmiş]
- [] Giriş kısmını numaralandırmak için Roma rakamı kullanılmıştır. Meselâ: [Vr. II]
- [] Varak ve sayfa numaralarını göstermek için kullanılmıştır. Meselâ: [S. 5]
- ' Özel isimlerde kesme işareti (‘) için kullanılmıştır. Meselâ: Hâcî Hâlîl Efendi'niñ

ÇALIŞMADA KULLANILAN KISALTMALAR

A	Arapça
AN	Ahmed Nazif
b.b.	Buna bakınız
bkz.	Bakınız
C	Cilt
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
F	Farsça
H	Hicrî
hz.	Hazırlayan
İ	İtalyanca
İA	Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
Ktp.	Kütüphane
M	Miladî
MK	Mehmet Karaarslan
nr.	Numara
nşr.	Naşir, neşreden
R	Rumca
S	Sayfa
T	Türkçe-Tatarca
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
vr.	Varak, yaprak
YKY	Yapı Kredi Yayınları

METİNDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

- (¹) A, a, E, e, ê
(¹) Â, â
(¹) İ, i
(¹) O, U, o, u
(¹) Ū, ū
(¹) ’
(¹) (ى،ي) (ى) Î, î, Ê, é

(ب) B, b
(پ) P, p
(ت) T, t
(ث) S, s
(ج) C, c
(چ) Ç, ç
(ح) H, h
(خ) Ĥ, ĥ
(د) D, d
(ذ) Ẓ, ẓ
(ر) R, r
(ز) Z, z
(ژ) J, j
(س) S, s
(ش) Ş, ş
(ص) Ṣ, ṣ
(ض) Ž, ž, Đ, đ
(ط) T, ṭ
(ظ) Ẓ, ẓ
(ع) ‘
(غ) Ğ, ğ
(ف) F, f
(ق) K, k
(ك) K, k
(گ) G, g
(ڭ) Ñ, ñ
(ل) L, l
(م) M, m
(و) V, v, w, w
(ه) H, h
(ی) Y, y

[Mir'ât-ı Kayseriyye, S. I]

**[MİR'ÂT-I
KAYŞERİYYE METİN]**

(Kayseri Târîhi)

MİR'ÂT-I KAYŞERİYYE

Eser

Ahmed Nazîf

1327

MİR'ÂT-I KAYSERİYYE KISM-I EVVEL

[Mir'ât-ı Kayseriyye, S. II]

BİRİNCİ KISMIÑ FİHRİSTİ

Şahîfe	
2	Kayseriyye'niñ Ta'rifât-ı Coğrâfiyyesi
3	Kayseriyye'niñ Hudûd-ı Tabi'iyyesiyle Mülhakâtı
6	Cibâl-i Meşhûre
11	Şu ve Ma'deniyyâtla Nehir ve Göller
22	Livânıñ Nüfûs-ı 'Umûmiyyesi
25	Livânıñ İklîm ve Hevâsı
28	Livânıñ Şan'at ve Ticâretiyle Mağsülleri
31	İhrâcât İstatistikî
41	Kayseriyye'niñ Zirâ'ati
42	'Ulûm ve Ma'ârifin Derecesi
45	Cevâmi' ve Mesâcidler Medreseler
46	Câmi'-i Kebîr
53	Melik Gâzî Medresesi
55	Hwând Hâtûn Câmi'-i Şerîfi
61	Lala Paşa Câmi'-i Şerîfi
63	Gülük Câmi'-i Şerîfi
65	Hâcî Kılıç Câmi'-i Şerîfi
69	Kurşunlu Câmi'-i Şerîfi

[Mir'ât-ı Kayseriyye, S. III]

80	Şeyh Câmi'-i Şerîfi
82	Yanık-oğlı Câmi'-i Şerîfi
84	Çigdeli-zâde Câmi'-i Şerîfi Nâm-ı Diger Cıncıklı
88	Hân Câmi'-i Şerîfi
91	Kal'a Câmi'-i Şerîfi
94	Hükûmet Dâ'iresi Câmi'-i Şerîfi
97	Serçe-oğlı Câmi'-i Şerîfi
99	Şahâbiye Medresesi
102	Hañır-oğlı Câmi'-i Şerîfi
105	Koca Beg Câmi'-i Şerîfi
108	Kazgancılar Câmi'-i Şerîfi
111	Hâsinli Câmi'-i Şerîfi
113	Şeyh Tâce'd-Dîn Câmi'-i Şerîfi
115	Yeñi Câmi'
117	Merâkîd-ı Evliyâ ve 'Ulemâ

(BİRİNCİ BÂB) KAYŞERİYYE SANCAĞI'NIŃ TOPOĞRAFİSİ

BİRİNCİ FAŞL

TA'RİFÂT-I COĞRAFİSİ

Kayseriyye Şehri Anadolu Kıt'ası'ndaki Memâlik-i 'Osmanîyye miyânında oldukça mühim ve cesîm bir sehr-i kadîmdir.

Ankara Vilâyeti'niñ hâvî oldığı beş sancağdan ikinci sınıf i'tibâr édilen bir livâ merkezi olup¹ vilâyet-i mezkûre merkeziniñ 256 kilo-metro cenûb-i şarkisinde ve vilâyetiñ müntehâ-yı hudûdunda vâkı' Erciyês Tağı'niñ şimâl eteginde ve Kızıl-Iрмаğ'a tâbi' Kara-Şu'ya dökülen Sarımsaklı Nehr-i sağıriniñ mecrâsına qarib düz bir ovada mebnâ merkez-i livâ bir sehr-i kebîrdir. Arâzisiniñ kısm-ı küllisi Kara-Deñiz mâ'ilesinde olup saţh-ı bahrden i'tibâren biñ toksan metro irtifâ'ı oldığı gibi arzı dağı 38 derece [*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 3*] 43 dakıka 52 sâniye 'arz-ı şimâl ile 33 derece 50 dakıka 36 sâniye tül-i şarkıyı hâ'izdir.²

LİVÂNİŃ HUDÛD-I TABÎ'İYYESİYLE MÛLHAQÂTI

Kayseriyye Sancağı şarken Sivas Vilâyeti'ne tâbi' 'Azîziyye³ ve Bünyân ve şimâlen Yozğad Sancağı'niñ Boğazlıyan ve ğarben Kır-Şehir Sancağı'na tâbi' Avanos ve Konya Vilâyeti'niñ Ürgüb ve cenûben Aţana Vilâyeti'ne merbût Feke kazâlarıyla maħdûddur.

Bu livâ ğayr-ı muntazam murabba' şekli[n]de olup iki kazâ ile iki nâhiyeye münkasımdır.⁴ Bunlardan biri merkez-i livânîñ cihet-i cenûbiyyesinde bulunan Develü Kazâsı'dır ki Göstere Nâhiyesi'yle⁵ altmış iki pâre kûrâyı şâmil ve diğeri İnce-Şu Kazâsı olup Kara-Hişâr Nâhiyesi'yle⁶ on sekiz kûrâyı müştemeldir.

Merkez-i livâyâ merbût olan İç-Kazâ yüz bir pâre kûrâyı hâvî olup hudûd-ı tabî' iyyesi Bünyân, Boğazlıyan, İnce-Şu, Develü kazâlarından 'ibâret ve şekl-i tabî' isî şarkdan ğarba toğrı ğayr-ı muntazam bir müşelles resmini irâ'e [*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 4*] ve bir cihetinden cereyân éden Kızıl-Iрмаğ bu resm-i müşellesi ikiye taqsîm éder. Merkez-i livânîñ hâvî oldığı yüz bir pâre kûrâ üç kısma ayrılarak Korumaz Tağı, Ova Köyleri, Iрмаğ Kenârı nâmıyla yâd olunur. Korumaz Tağı cihetinde ya'nî Kayseriyye'niñ şarkında bulunan köylerden Talas, Tavlusun, Gernir, Zincidere, Efkere, Gesi, Mancusun gibi kûrâ-yı cesîmeniñ ba'zıları bir kaşaba şeklinde olup milel-i muhtelif ve nüfûs-ı keşireyi şâmil ve hele Kayseriyye'ye bir sâ'at mesâfede bulunan Talas Kaşabası pek dil-nişindir.

Kûrâ-yı mezkûreden Erkilet Karyesi ikinci ve Tavlusun Karyesi Üçüncü Redif Taburu Dâ'iresi'dir.

¹ 1330 Sene-i Mâliyyesi ibtidâsında müstakîl mutaşarrıflığa tahvîl olunmuşdur. (AN)

² Salname'de ise: "Kayseri Şehri kendi ismiyle müsemma livânın merkezi olup merkez-i vilâyetin 256 kilometre şark-ı cenubisinde ve Kızıl-Iрмаğ tevabiinden bulunan Karasu'ya dökülen çayın mailesinde vaki ve 28 derece 43 dakika 52 saniye arz-ı şimali ile 33 derece 2 dakika 36 saniye tül-i şarkide kâindir." şeklinde kayıtlıdır. Kocabaşoğlu, Uygur-Uluğtekin Murat (Haz.); *Salnamelerde Kayseri*, S. 187. "Kayseri İç Anadolu'da 38°43' şimâl arzı ve 35°30' şark tülünde, Erciyas Dağı'nın şimâl eteginde, Kızıl-Iрмаğ'a dökülen Kara-Su (Sarımsaklı suyu) ve Deli-Su'nun geçtiği bir ova kenarında deniz seviyesinden 1.043 m. irtifâda (istasyon civarı), aynı isimli vilâyetin merkezidir." Darkot, Besim; "Kayseri", *İA*, C. VI, S. 484. (MK)

³ Azîziyye kazası, Kayseri ilinin şimdiki Pınarbaşı ilçesidir. (MK)

⁴ 1330 Sene-i Mâliyyesi ibtidâsından i'tibâren Bünyân kazâsı dağı Kayseriyye'ye rabt u ilhâk olunmuşdur. (AN)

⁵ Göstere nahiyesi Kayseri ilinin şimdiki Tomarza ilçesidir. (MK)

⁶ Karahisâr nahiyesi Kayseri ilinin şimdiki Yeşilhisâr ilçesidir. (MK)

Biñ üç yüz sekiz târihinde icrâ kılınan tensîkât-ı askeriyyede Kayseriyye - Dördüncü⁷ Redif Fırka Dâ'iresi ittihâz olunmağla mezkûr fırka ber-vech-i zîr livâ ve âlây ve taburu ihtivâ etmiştir:

[*Mir 'ât-ı Kayseriyye*, S. 5]

ḤAŞŞA ORDU-YI HÜMÂYÛN

Fırka 4 Kayseri Fırka Merkezi

Livâ 7 Kayseri Tabur 1 Kayseri

Âlây 13 Kayseri Tabur 2 Erkilet

Âlây 13 Kayseri Tabur 3 Tavlusun (Bünyân)

Âlây 14 Nev-Şehir Tabur 1 Nev-Şehir

Âlây 14 Tabur 2 Ürgüb

Âlây 14 Tabur 3 Nigde

Âlây 14 Tabur 4 Develü

Fırka 4

Livâ 8 Yozğad Tabur 1 Yozğad

Âlây 15 Yozğad Tabur 2 Alaca

Âlây 15 Yozğad Tabur 3 Boğazlıyan

Âlây 15 Yozğad Tabur 4 Mağara (Ağ-Tağ)

Âlây 16 Kır-Şehri Tabur 1 Kır-Şehri

Âlây 16 Kır-Şehri Tabur 2 Mucur

Âlây 16 Kır-Şehri Tabur 3 Keskin (Denek Ma'deni)

Âlây 16 Kır-Şehri Tabur 4 Sungurlı

[*Mir 'ât-ı Kayseriyye*, S. 6]

Kayseriyye'nin merkez kazâsına mülhak kurâdan Talas, Tavlusun, Germir, Efkere, Zincidere gibi kurâ-yı cesîme ahâlîsiniñ kısım-ı küllîsi ticâret ve şanâyî' ile me'lûf olup umûr-ı zirâ'at ü filâhatde ova köyleri ahâlîsine ve Irmağ Kenârı kurâsına münhasır gibidir. Kurâ-yı cesîme-i mezkûrede bulunan te'sîsât-ı hayriyye ve nâfi'a haqqındaki ma'lûmât-ı târihiyye faşl-ı maşşûsunda beyân ü ta'dâd olunacağı gibi ahâlîsiniñ lisân ve mezhepleri dağî âtiyen bast u beyân olunacaqdır.

⁷ 1330 Sene-i Mâliyyesinden itibaren (AN)

İKİNCİ FAŞL

LİVÂ DÂHİLİNDEKİ CİBÂL-İ MEŞHÛRE

Kayseriyye Sancığı dâhilindeki tağların eñ mürtefi‘ ve eñ meşhûru (Erciyês) Tağı‘dır. Bu tağ sancığın hemân vasaatında ve Kayseriyye Kaşabası‘nın cenûbunda vâki‘ olup saht-ı bahrden 3841 ve Kayseriyye Ovası‘ndan i‘tibâren 2846 metro irtifâ‘ı [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 7] hâ‘iz ve zirvesi yaz kış qar ile mestûrdur.⁸

Te’sîrât-ı hevâ‘iyye bahşinde daği beyân édilecegi üzre Kayseriyye Kaşabası mezkûr tağın şimâl eteginde bulunmak hasebiyle âb u hevâsı bu sâyede bir derece kesb-i ciyâdet ü letâfet éder.

Erciyês Tağı‘nın eteklerinde biñ metrodan ziyâde irtifâ‘ı hâ‘iz laţif ve müte‘addid yaylalar olup bir haylî şu menâbi‘i bulunduğı cihetle Kayseriyye Şehri ile civârındaki kurâ ve kaşabât bu şudan intifâ‘ éder.

Bu tağ Anadolu Kıt‘ası‘nın eñ mürtefi‘ cibâlinden olup vaktiyle sönmüş bürkândan ‘ibâret olduğını heyet-i mecmû‘ası daği işbât étmektedir.

Mezkûr tağın çıkılması mümkün olan mahalleriniñ Kayseriyye Kaşabası‘na yigirmi beş kilo-metro kadar mesâfesi olup nuqaţ-ı şimâl eteği kaşabaya toğrı üç kilo-metro mesâfeye kadar uzanmışdır.

Kayseriyye‘nin eñ güzel ve laţif şayfiyeleriniñ kısm-ı küllisi mezkûr tağın [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 8] etegindeki tepeler üzerinde olup ahâlîniñ bir çoğı yaz mevsimlerinde mezkûr şayfiyelere naql éderler. Bu şayfiyeler miyânında Hişârcık Bağçeleri nâdirü‘l-emşâl letâfet ü ciyâdeti hâ‘iz bir mevki‘-i laţifdir.

Kayseriyye‘nin ciyâdet-i hevâ‘iyyesine mezkûr tağın pek büyük medârı olduğı gibi hayvânât-ı ehliyyeniñ daği intifâ‘ına pek çok yardımı vardır. Kayseriyye ve kurâ-yı mülhâkasıyla mucâvir olan kazâlar ahâlîsiniñ agnâm u mevâşîsi her rebî‘iñ intihâsında mezkûr tağın yaylalarına sevķ edilerek iki buçuk ay kadar oralarda ra‘y olunup aşhâbi daği o güzel şuların başında hayme-nişin olurlar.

Bu tağ Kayseriyye ile Develü Kazâsı arasında bir hadd-i faşl olup Develü Kazâsı mezkûr tağın cenûbunda ve İnce-Şu Kazâsı‘yla Kara-Hişâr Nâhiyesi daği garb-ı şimâlîsinde vâki‘dir. Garb cihetindeki etekleri İnce-Şu‘ya ve şark ciheti de Göstere köylerine toğrı imtidâd étmekte ki bir ucu Kürdistân cihetine müntehî ve diger ucu Ataşlar-Deñizi‘ne kadar [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 9] mümted olan Anti-Toros Tağları silsilesi üzerinde bulunduğı coğrafiyyûn ‘inde müttefeķun ‘aleyhdir.

İSTİTRÂD

Cebel-i mezkûre Erciyês Tağı denilmesiniñ sebab-i tesmiyesi Kapadoķya hatt-ı kadimesi ya‘nî Kayseriyye ve Sivas ciheti Kapadoķya mülûkundan biriniñ oğlı idügi rivâyât-ı târihiyye iktizâsından bulunan Circîs ‘aleyhi’s-selâm‘a nisbetle Circîs lafzından ve yâhüd Rûmca beyâz ma‘nâsını işrâb éden Ergiyus‘dan muharref olması muhtemeldir.⁹

Erciyês Tağı şu‘ubâtından olmak üzre Kayseriyye Kaşabası‘nın dört kilo-metro garbında Yılanlı ve beş kilometro cenûb-ı şarkîsinde ‘Alî Tağı nâmıyla iki tağ olup Yılanlı Tağı‘nın kırbunda Koyun Baba Tekyesi‘niñ harâbesi¹⁰ ile nebe‘ân éder bir şu kıyusu mevcûd olduğı gibi [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 10] Alî Tağı‘nın zirvesinde

⁸ Erciyês Dağı‘nın denizden yüksekliğini Kayseri Ansiklopedisi “Deniz seviyesinden yüksekliği 3917 m olan Erciyês Dağı” şeklinde veriyor. Somuncu Mehmet; “Erciyês Dağı”, *Kayseri Ansiklopedisi*, C. II, S. 178. (MK)

⁹ Erciyês‘in Hititlere kadar giden adı Akdağ manasındaki “Harkasos” isminden gelmektedir ve Romalılar zamanında bu dağa eski isminden alınarak “Argaios” denilmiştir. Türkçeye de buradan geçmiş olduğı kabul edilmektedir. Baydur, Nezahat; *Kültepe (Kanes) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar*, S. 122-126‘da bu husus izah edilmekte olup ayrıca Erciyês kültü üzerinde genişçe durulmaktadır. (MK)

¹⁰ Koyun Baba Tekkesi hakkında Evliyâ Çelebi şu malumatı veriyor: “Yılanlı Dağı‘nda Mesîre-gâh-ı Koyun Bâbâ Tekyesi cihân-nümâ bir âsitâne-i ra‘nâdır.” *Seyahatnâme* (Bağdad), C. III, vr. 66b. (MK)

dağı Ahmed Ta[y]rân Gâzi hazretiniñ merkadıyla¹¹ bir câmi‘ -i şerif âşârı ve üç ağızlı cesîm bir kıyu mevcûddur. Erciyês Tağı‘nıñ Tekfur Yaylası cihetlerinde bir takım mebânî-i ‘atîka âşârı meşhûd olmasına nazaran Kapadokya Kıt‘ası‘nıñ merkez-i hükûmeti evvelâ Mazaka Şehr-i ‘Atîki‘niñ oralarda bulunmuş olduğı müstedeldir.

‘Alî Tağı ufki üç tepeden ‘ibâret ve cihât-ı şelâsesi munka‘ı‘ olup yalnız şark tarafı mürtefi‘ belin ve tepelere mülâşık olarak şarkına toğrı imtidâd éder. Korumaz Tağı bu şu‘beden ayrılıp Erciyês Tağı‘nıñ bir takım tepe ve belenlerden ‘ibâret olan silsilesiyle birleşerek dá‘iren-mâdâr Kayşeriyye Ovası‘nı ihâta ve Kayşeriyye arâzisiniñ kısım-ı mühimmini bir sa‘t-ı müsteviye haşır éder.

[*Mir‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 11]

ÜÇÜNCÜ FAŞL

LIVÂ DÂHİLİNDEKİ ŞU VE MA‘DENİYYÂTLA NEHİR VE GÖLLER

Kayşeriyye Kaşabası‘nda 121 çeşme olup bu çeşmelere câri olan şu üç menba‘dan hâşıl olarak bunlarıñ birine Büyük Avđın (Âbđın) digerlerine Kumluk ve Maqbûl Şuyu ta‘bir olunur.

Büyük Avđın Kayşeriyye‘niñ altı kilo-metro şark-ı cenûbisinde Kînesler¹² dinilen ma‘alden nebe‘ân édüp menba‘ından bir kilo-metro kadar geldikten soñra cenûb tarafından gelen Âhî Evrân Şuyu‘na ilkâ édere ikisi birden Büyük Avđın‘a dökülür. Oradan mecrâ-yı kadîmini ta‘kîb ile şehre duğul édüp ahâlîniñ kısım-ı küllisi bu sudan intifâ‘ éder. Mezkûr şuyuñ şıklet-i izâfiyyesi 1/10‘da iki nisbetindedir. Kayşeriyye Kaşabası‘na câri olan şularıñ eñ hafif ve lezîzi Maqbûl Şuyu olup bu ise dört çeşmeye münhaşır [*Mir‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 12] olarak o civârdaki ma‘alle ahâlisi müstefid olur. Bunuñ dağı şıklet-i izâfiyyesi digerine qarîb ise de şurbi hafif ve haşmı sehildir.¹³ Kumluk Şuyu‘nuñki 1/100‘de iki nisbetinde olup bu dağı iki derecede le‘âfeti hâ‘iz ve cümlesiniñ mecrâsı muntazam ve kapalı olduklarından le‘âfeti ü nezâfeti şübhe ve halelden beridir.

Ve hele Büyük Avđın denilen şuyuñ mecrâsı o kadar metîn ve muntazamdır ki bir metro ‘arz ve bir metro irtifâ‘ı olup taşdan ma‘mûl ve başdan başa kapalıdır. Bu şularıñ menâbi‘i Erciyês Tağı silsilesinden teşa‘ub éden sâlifü‘l-beyân Korumaz Tağı eteklerinde vâki‘dir.

Kayşeriyye Şehri‘niñ şürbe maşşûş olan şuları bunlardan ‘ibâret olup kurâ-yı mütecâvireden her biriniñ sağı ü şürbe maşşûş başka başka şuları var ise de cümlesi Erciyês Tağı şu‘ubâtı menâbi‘inden hâşıl olur. Ğarîbi şurasıdır ki Kayşeriyye Şehri‘niñ cenûbunda ve Erciyês Tağı‘nın kucağında Hâcîlar ve Kızıl-Virân [*Mir‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 13] qaryeleri mâ‘-i câriyeden maşrûm olup bu qaryelerin ahâlisi büyük büyük şahrınlar inşâ ve kış günlerinde qar ile imlâ édere aniñla def‘-i ihtiyâcât éderler.

¹¹ Ahmed Tayerânî ve Tekkesi hakkında Evliyâ Çelebi şu malumatı veriyor: “‘Ali Dağı‘nda Eş-Şeyh Ahmed-i Tayerânî niçe kerre vücüdiyle âsmânda tayerân etdiğiyçün Ahmed-i Tayerânî derler. Emr-i ‘azim ziyâret-gâh-ı erbâb-ı hâcât ulu sultândır.” *Seyahatnâme* (Bağdad), C. III, vr. 67b. (MK)

¹² Kînesler Suyu hakkında Evliyâ Çelebi şu malumatı veriyor: “Bir nehir dağı ‘Ayn-ı Kenis derler. Germüri nâm mahalden çıkup, şehri ve bâğ u bâğçeleri ırvâ edüp, bu dağı iner Nehr-i Kızıl Irmağ‘a munsab olur. Kızıl Irmak dağı Kara Deniz sâhilinde Bâfra kasabası kurbunda Bahr-i Siyâh‘a mahlût olur.” *Seyahatnâme* (Bağdad), C. III, vr. 65b. (MK)
Kayseri Vakıfları isimli eserde “Vakf-ı Mecra-ı Âb-ı Kenas” olarak geçmektedir. Bunun bir akarsu olduğı ve dört çeşmesi ile bir terazusunun bulunduğı kaydedilmiştir. Vakıf mütevelliliğine Ahi Evran‘ın evladı tayin edilmiştir... Bkz: Demircan, Yasemin; *Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, S. 37, 103. (MK)

O mevkii pek iyi bilen araştırmacı Hüseyin Cömert Bey‘in lütfettiği şifahi malumata göre bu suyun adının Slavca prens manasındaki knez kelimesinin doğmasına yol açmış olan Kinas olması gerekir. Kelimenin yapısı itibarıyla Kenis veya Kines okunması mümkündür. Kenis ismi mezraa adı olarak tapu tahrir defterinde de geçmektedir. *Defter-i Mufassal-ı Livâ-ı Kayşeriyye*‘de meselâ: Kara Kenise mezra olarak S. 461, zimmî adı olarak Kenise S. 42. Karaarslan, Mehmet; *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi‘nde Kayseri ve Kayserililer*, S. 155 not. (MK)

¹³ Kelimenin aslı “sehl” olmalıdır. (MK)

ENHÂR

Bu livâdan mürûr éden enhârîñ eñ meşhûru Kızıl-İrmağ' dır.¹⁴ Bu ırmağ Sivas Vilâyeti'nde vâki' Kara-Bél ve Köse-Tağ eteklerinden nebe'ân édüp ve vilâyet-i mezkûreniñ vasaatından ve Sivas Şehri'niñ öñünden geçerek sağ ve şoldan bir kaç çay aldıkdan soñra Kayseriyye'niñ kırk kilo-metro şark-ı şimâlisinde vâki' Kermelik Qaryesi öñünden Kayseriyye Sancağı arâzisine duhûl éder. Kayseriyye'niñ İrmağ Kenârı köylerini sağlı şollu iki kısma ayırarak bu sancağ dâhilinde 95 kilo-metro kadar [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 14] mesâfe kaç' étdikden ve bu livâdan geçen Şarımsaklı ve Kara-Şu nehirlerini aldıkdan soñra livânîñ ğarb-ı şimâlisinde vâki' Bozca Qaryesi öñünden geçüp Avanos Kazâsı'na duhûl éder. Oradan Kır-Şehri arâzisi vasaatından geçerek Anqara ile Kır-Şehri Sancağı arasından Kastamonu Vilâyeti'ne ve oradan şark-ı şimâliye dönüp Sivas Vilâyeti'niñ Amasiyye Sancağı'na duhûl ve bu şüretle bir qavs-i ğayr-ı muntazam teşkil édereğ Trabzon'uñ Canik Sancağı'ndan¹⁵ Kara-Deñiz'e munşab olur. Bu ırmağîñ üzerinde ve Kayseriyye'niñ hudûdu dâhilinde Çok-Göz ve Tek-Göz nâmıyla meşhûr ve metîn iki cisr-i cesîm¹⁶ olup nâdirü'l-emşâl metânet ü raşâneti hâ'iz âşâr-ı nâdiredendir. Kızıl-İrmağ Kayseriyye Sancağı'ndan aldığı Kara-Şu ve Şarımsaklı Nehri gibi bir takım şularîñ iltihâkıyla bir kaç daha kesb-i cesâmet éder. [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 15] Fağat bu livâ dâhilindeki mecrâ-yı tabi'isiniñ 'adem-i intizâmıyla sür'at-i cereyânından nâşî civârında bulunan Kayseri qurâsı saqy-ı mezzû'âtca bu şudan intifâ' édemez.

Kayseriyye Sancağı dâhilindeki enhâr-ı şağîreden birisi Şarımsaklı Nehri olup bu nehir Sivas Vilâyeti'ne tâbi' Bünyân Kaşabası civârından nebe'ân ile kazâ'-i mezkûre arâzisini kısmen saqy u irvâ étdikden soñra Kayseriyye'niñ Barşama Qaryesi civârından bu livâ Arâzisine duhûl éder. Ova köyleri arâzisiniñ arasından geçerek Kayseriyye Kaşabası'niñ iki kilo-metro yakînından mürûr ile kaşabanîñ 15 kilo-metro qurbunda Kara-Şu'ya iltihâğ édereğ anîñla berâber Kızıl-İrmağ'a munşab olur.

Ova köyleriyle Kayseriyye Kaşabası mezzârî'iniñ kısm-ı mühimmi bu şudan intifâ' éder. Kara-Şu denilen nehrîñ menba'ı âtîde beyân édilen Sazlık Gölü'nden 'ibâret olup Boğaz-Köpri civârında [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 16] Şarımsaklı Nehri'ni alarak on beş kilo-metro bir mesâfe kaç' étdikden ve sekiz on kadar un degirmenlerini tedvîr eyledikden soñra Kızıl-İrmağ'a dökülür. Kayseriyye'niñ on üç kilo-metro qurbunda sazlık bir göl vardır ki bu göl eţrâfında ve derûnunda bulunan bir takım menâbi'den hâşıl olarak terbi'ân otuz kırk kilo-metro luğ bir mevki'i işğâl ve eţrâfında bir takım mâ'-i lezzîz ve miyâh-ı ma'deniyye nebe'ân éder. Mezkûr gölün menâbi'i ma'deniyyesi müte'addid ise de ba'zıları gölün içerülerinde olup yanaşılması müşkildir.

Bunlardan gölün kıyısında olup Saz İçmesi ta'bir édilen miyâh-ı ma'deniyye-i bârideniñ terkîbât-ı tabi'iyyesi kibrîtiyyet-i mağnezî'den¹⁷ ve te'sîrât-ı fisyolojiyesi¹⁸ ifrâzât-ı tebri'iyyeyi tezyîd étmekden 'ibâret olup üç yüz gram miqdârınıñ def'aten şürbi iki üç def'a tabi'atı telyîn éder.

Ağustos ayı içinde ahâliden ba'zıları mezkûr içmeye giderek [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 17] berây-ı istişfâ bu ma'deni şudan içer ve tabi'atı telyîn éderler. Bu gölün 'arzı bir saţh-ı müstevîden 'ibâret olup içerülerinde ve eţrâfında külliyyetli saz ve qamış nâbit olmağda bulunduğundan cereyânı kesb-i batâ'et édüp bir takım bataklık huşûle getirerek civârındaki köyleriñ hevâsını ihlâl éder. Fağat bu gölden çıkarılan saz ve qamış kaşaba ve civârındaki köylere naql édilerek bir kısmı hammâm ve furunlarıñ mahrûkât ihtiyâcâtını te'mîn édtiği gibi bir kısmı da hayvânâta vérilir. Ve ot minder ve yaşdıq i'mâlinde isti'mâl édilir.

¹⁴ Coğrafiyyûn-ı kadîm Kızıl İrmağ'a Halis nâmını véرمىşdir. (AN)

¹⁵ Canik Sancağı, 1867 Vilayet Nizamnamesi uyarınca Canik Sancağı, Samsun, Bafra, Çarşamba ve Ünye kazalarından müteşekkildi. (MK)

¹⁶ Bu köprüleriñ târih-i inşası (177)nci şahîfede muharrerdir. (AN)

¹⁷ Magnezyum sülfat. (MK)

¹⁸ Fisyolojisi. (MK)

Miyâh-ı ma‘deniyye-i bârîdeden olmak üzere Kayseriyye’niñ Hasan-Alp Karyesi civârında bir ma‘den suyu vardır ki terkîbât-ı tabî‘iyyesi hâmız-ı kılorima ve şânî karbonit sod’dan¹⁹ ‘ibâret olup emrâz-ı cildiyye ve mi‘de-viyyeye nâfi‘ ve meded olduğu gibi hazmı teshîl eder.

Menâbi‘-i ma‘deniyye-i hârreden Kızıl-Irmağ’ın dört kilo-metro [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 18] civârında Tek-Göz Hammâmı ta‘bir édilen bir kablıca vardır ki derece-i harâreti 18 santiğrad nisbetinde olup terkîbât-ı tabî‘iyyesi emliha-i hadîde-i kibritiyye’dan²⁰ ‘ibaretdir.

Yaz günleri bir çok ahâlî mezkûr kablıcaya giderek istihmâm u istişfâ ederler.

Bu kablıca Hammâm-ı Rabbânî²¹ nâmıyla muqayyed ve bir vakfiyyeye merbût olup Hişârcık Mâ’-i Cârîsi bedelinden müfrez ü mu‘ayyen ve ta‘mîr ü termîmine meşrûta ‘â’idât-ı vakfiyyesi mervî ise de mürûr-ı ezmân ile bir hâl-i harâbîye düçâr olmuş ve ‘â’idât-ı vakfiyyesi eydî-i kitmâna girmiş olduğundan şimdiki hâlde zükûr u inâşa mahşûş olmak üzere iki gözden ‘ibâret olarak şâyân-ı te’essüf bir hâl-i harâbîde kalmışdır.

Şâyân-ı bahş ü tenmîk olan göllerden biri de Engir Gölü ve Çubuk ve Sultân Sazlığı gölleridir. Bunlardan Engir Gölü²² [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 19] merkez-i livâya mülhak Efkere, Isbıdın, Mancusun karyeleri pîş-gâhında ve Kayseriyye Şehri’nin on üç kilo-metro şarkında olup etrâfındaki dere ve tağlardan hâşıl olan mâ’-i cârî ve yağmur sularınıñ terâküm étmesinden tehâşul u tezâyüd ederek bir gölcük hâlini kesb eder. Bu göl müte‘addid bendlere merbût olup bahâr aylarında bendler bi’t-tedric açılarak Dadasun Karyesi arâzisini saqy u irvâ ve derûnunda hâşıl olan giyâh Efkere Karyesi ahâlîsi tarafından biçilerek intifâ‘ edilir.

Sultân Sazlığı ve Çubuk Sazlığı dañı İnce-Şu ve Kara-Hişâr nâhiyeleriyle Develü Kazâsı miyânında olup etrâfi tağ ve tepelerle muhât olarak sañh-ı mâ’îl ü mecrâsi olmadığından Develü Kazâsı’nda ba‘zı cihetinden Kara-Hişâr Tağları’ndan hâşıl olan yağmur suları o mevki‘e toplanarak ve civârında bulunan ba‘zı pınar suları dañı inzimâm ederek bir göl ve bataklık teşkîl eder.

[*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 20]

Bu gölüñ etrâfında bir kaç karye mevcûd olup oralarıñ deve ve manda ve davar gibi hayvânâtı mezkûr gölüñ ot ve şuyundan istifâde étmekte ise de hâşıl olan bataklıkla hevâ-yi şâhî ihlâl étدیği cihetle ahâlîsi ekseriyyetle marîz ve hummâ-yı nâ’ibeye mübtelâdır.

MA‘DENİYYÂT

Livâ dâhilinde ma‘deniyyât-ı kimyeviyyeye teşâdüf olunamayup faqâñ livânıñ her cihetinde mükemmel yonı taşı ve alçı ma‘denleri bulunduğı cihetle emâkin-i mevcûdeniñ kısm-ı küllîsi bu taşlarla inşâ olunur. Mezkûr yonı taşı ocaqları 1304²³ târihine kadar kânûnı tahtında bulunduğından açılan ocaqlar şunuñ bunuñ elinde harâb olur idi. *Taş Ocaqları Nizâm-nâmesi*’niñ neşrinden soñra mezkûr ocaqlar eşnâf-ı mahşûşasına münhaşır kalarak telefât-ı zâ’ideniñ bir dereceye kadar öñi alınmışdır.

¹⁹ Hidroklorür ve sodyum bikarbonat. (MK)

²⁰ Demir sülfat tuzları. (MK)

²¹ Tekgöz Kaplıcası (H. 931/M. 1525) yılında Saide Hatun tarafından vakfedilmiş olup, şahıslar elinde değil vakıflara aittir ve vakıflarca kiraya verilmektedir. Bugün tamir edilmiş ve sağlam vaziyettedir. Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 106, 218. (MK)

²² Karasaz (Ambar Sazlığı), İncesu’da vakıflar kuran Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Bostancı Çelebi vakıflarına aittir. Çevresinde Doğancı Hacı Ahmed Paşa (Kurşunlu Camii’yi yaptıran) ve Sokollu Mehmed Paşa’ya ait vakıf araziler de bulunmaktadır. Engir Gölü ve çevresi ise Selçuklu Sultanlarından I. İzzeddin Keykavus’un inşâ ettirdiği Sivas Darüşşifası’nın ve yine Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın vakfidir. Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 106. (MK)

²³ H. 1304/M. 1886-1887; R. 1304/M. 1888-1889. (MK)

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 21*]

Alçı-taşı ma'deni Kayseriyye Kaşabası'na mülhak Ağırnas Karyesi'yle Gergeme Karyesi miyânında vâki' zengin bir ma'den olup senevî yetmiş seksen biñ guruş kadar ihâle ve il[ti]zâm édilmekde ve bu ma'den emâki-niñ raşânet ü metânelerini te'mîn étmektedir. Kayseriyye Kaşabası'yla kûradan ba'zılarınıñ arâzisinde güherçile bulunduğı cihetle ahâlîniñ bir kısmı bu şan'at-ı mühimme ile iştigâl éder.

Top-hâne-i 'Âmire'niñ nezâreti tahtında mükemmel bir Güherçile Fabrikası bulunduğı cihetle eşnâf-ı merķū-meniñ i'mâl étdikleri güherçile bu fabrikaya teslim édilerek ba'de't-taşfiye Top-hâne-i 'Âmire'ye işâli ve bu şüretle eşnâf-ı merķūmeye mensûb bir takım 'â'ileniñ esbâb-ı ma'îşetleri istihşâl édilir.²⁴ İşte bu eşnâfiñ güherçile i'mâli için ocaklarına muqtezî olan mahrûkât-ı keşire ihtiyâcâtını yukarıda bahşı mürûr éden Sazlık Gölü'nden çıkarılan kâmiş ve giyâh te'mîn éder.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 22*]

DÖRDÜNCÜ FAŞL

LİVÂNİÑ NÜFÛS-I 'UMÛMİYYESİYLE AŞVÂM VE ELSİNE-İ MÛSTA'MELESİ

Kayseriyye Kaşabası on iki biñ sekiz yüz on bir hâne ve elli altı biñ yüz yetmiş sekiz nüfûsdan 'ibâret olup livâ'anâşır-ı muhtelifi i'tibâriyle tafşîlâtı âtideki cedvelde mündericdir:

Kayseriyye Kaşabası					İcmâl	
'Anâşır	Hâne	İnâs	Zükûr	Yekûn	Hâne	Nüfûs
İslâm	7.791	16.345	18.091	34.436		
Rûm	688	1.407	1.406	2.813		
Ermeni	3.722	7.729	8.393	16.122		
Katolik	342	688	803	1.491		
Protestan	267	575	719	1294		
Ecnebî	1	15	7	22	12.811	56.178

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 23*]

Kayseriyye'ye Mülhak Kûrâ ve Nevâhî					İcmâl	
'Anâşır	Hâne	İnâs	Zükûr	Yekûn	Hâne	Nüfûs
Naqlî Yekûn	12.811	26.759	29.419	56.178	12.811	56.178
İslâm	16.607	36.553	40.604	77.157		

²⁴ Kayseri'de barutun hammaddesi olan güherçilenin Çoraklılar ve Hacıkılıç semtlerinde imâl edildiği bilinmektedir. Ateşli silahların ehemmiyetinin daha da arttığı Tanzimat Devri'nde Kayseri'de mevcut güherçile imal eden esnafın kalhaneleri kapatılarak, ellerinde bulunan kazan vs. aletleri ücreti mukabilinde satın alınıp, buralarda çalışan ustabaşı ve işçiler devletin Hacı Kılıç Külliyesi yanında kurduğu Güherçile Fabrikası'nda istihdam edildiler.

"Hicâbî şevkile söyle bu fabrikaya bir târih

Gören tahsîn edüp çün binâ olundu memlûkâne" (1258)

Hicâbî'nin medhiyesinin son beytinde düşürdüğu tarihe nazaran Kayseri Güherçile Fabrikası, Sultan Abdülmecid zamanında ve M. 1258/M. 12 Şubat 1842-31 Ocak 1843 tarihinde yapılmış olmaktadır. Satoğlu; "Baruthane", *Kayseri Ansiklopedisi*, S. 30-31.

Fabrikanın kitabesi ile birlikte resmi, Yıldız Sarayı'ndan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ne getirilen fotoğraf albümlerinde bulun-
maktadır. Çayırdağ, *KTA*, C. I, S. 106.

Silâh sanayiindeki gelişmeler üzerine önemini kaybeden güherçile üretimi nedeniyle atıl kalan fabrika binası Belediye Başkanı Mehmet Çalık zamanında yıkılarak yerine Hacıkılıç Camii için şadırvan yapılmıştır. Yayın Kurulu; "Baruthane", *Kayseri Ansiklopedisi*, C. II, S. 402. (MK)

Kayseriyye'ye Mülhak Kurâ ve Nevâhî					İcmâl	
'Anâsır	Hâne	Înâs	Zükûr	Yekûn	Hâne	Nüfûs
Rûm	3.941	9.195	9.802	18.997		
Ermeni	2.753	6.010	6.967	12.977		
Katolik	20	13	13	56		
Protestan	87	182	216	398		
Ecebî	1	13	13	26		
Yekûn	23.410	51.966	57.645	109.611	23.410	109.611

Kayseriyye'ye Mülhak Kazalar						
Muhtelif	0	19.817	22.645	42.462		42.462
Livâ Yekûnu					36.221	208.251

İşbu cedvel Nüfûs Dâ'iresi'niñ soñ istatistikinden me'hûz olup faẓla tafşîlât içün dâ'ire-i mezkûreye mürâca'at buyurulması lâzımdır.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 24]

Kayseriyye Şehri'nde 12.811 hâne, 3.722 dükkân ve mağaza 120 furun 30 hân, 11 hammâm, 97 'arşa, 250 anbâr ve şamanlık, 150 cevâmi' ve mesâcid-i şerîfe, 56 şıbyân mektebi ve altısı zükûr ve üçü inâşa mahşûs olarak tokuz mekteb-i ibtidâi-ı resmî, 1 mekteb-i i' dâdî-i mülkî, 1.292 'aded cild kütüb-i nefiseyi hâvî kütüb-hâne, 39 medrese, 8 kilise, 123 çeşme ve sebîl, 1 hükûmet konağı, 1 dâ'ire-i 'askeriyye, 1 debboy ve cebhânelik, 1 belediyye dâ'iresi, 1 güherçile fabrikası, 1 ğurebâ hasta-hânesi, 2 belediyye bağçesi ve şehriñ civârında 1.675 bağçe ve 6.068 bâğ ve 4484 kıt'a mevrû' tarla ve 52 çayır ve 205 mer'a ve 102.361 mevrû' ve ğayr-ı mevrû' arâzî vardır.²⁵

Livâ dâhilinde meskûn ahâlî İslâm, Rûm, Ermeni, Katolik, Protestan milletlerinden 'ibâret olup ahâlî-i İslâmiyye Sünnî ve Hanefiyyül-Mezheb'dir.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 25]

Livâ ahâlisiniñ lisân-ı 'umûmîsi 'Osmanî olup yalnız Develü Kazâsı'niñ merkezi olan Everek Kaşabası'yla Kayseriyye Kazâsı'na mülhak kurâdan ba'zılarındaki Ermeniler kendi aralarında Ermenice tekellüm ederler. Ermeni Milleti'niñ kaşaba dâhilinde üç kilisesi ve Efkere ve Derevenk karyelerinde iki büyük manastırları olup Rûmların kaşabada iki kilise ve Zincidere ve Darsiyak karyelerinde iki manastırları ve Katolik ve Protestan milletleriniñ de kaşaba derûnunda birer kiliseleri vardır.

Bunlardan başka Fransa tebe'asından Cizvit Papaslarınıñ bir ma'bed ve iki mektepleri olup Amerika Misyonerleri'niñ de Talas'da muntazam iki mektep ve kırk yataklık bir hasta-hâneleri vardır.

BEŞİNCİ FAŞL

KAYSERİYYE SANCAĞI'NIÑ İKLİM VE HEVÂSIYLA TE'SİRÂT-I HEVÂ'İYYESİ

Kayseriyye Sancağı, Küre-i Arz'ın şimâl mıntıka-i mu'tedilesinde ve Asya-yı Suğrâ [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 26] denilen Anaṭolı şıbh-i cezîresiniñ qarîb-i vasaṭında 38 ile 40 derece 'arz-ı şimâli arasında vâkı'dir.

Sancağıñ hevâsı 'umûmiyyet i'tibâriyle derece-i i'tidâlde ise de cihât-ı muhtelifesi âb u hevâca mütehâlifdir.

²⁵ Ma'a Tahrîr Vêrgü Kâlemi istatistik cedvelinden me'hûzdur. (AN)

Yukarıda daği bağış édildiđi vechile Kayşeriyye Kaşabası bir sağı-ı müstevî üzerinde vâkı‘ ve bu ovanın eğrâfi bir tağım tepe ve belenlerle muğâğ olup kar ve yağmur şularının mecârî-i tağbî‘iyyesi olmadığından ve kaşaba mevki‘an isticlâb-ı hevâya pek de müsâ‘id bulunmadığından yaz günleri kaşabanın hevâsı ağır ve kış günlerinde ise bârid ü mertûb bir hâlde bulunur. Ve hele arz-ı tağbî‘isi güherçile ma‘denini hâ‘iz ve emâkin-i mevcûde ekşeriyyetle kâgîr ve kâr-ı ‘atığ oldığından ruğûbet-i tağbî‘iyye derece-i kemâlde olup mevâsim-i erba‘ada bir çok ahâlî nezle-i şadriyye ve enfiyyeden yakayı kurtaramaz. Şoñ-bahârın eyyâm-ı keşîresinde akşam, şabâh Kayşeriyye bir sâ‘atlik mesâfeden bakıldığı hâlde [*Mir ‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 27] keşîf bir duman ile mestûr görölür. Bundan tolayı ahâlînin bir kısmı romatizma hastalığına mübtelâ oldığı gibi şoñ-bahârdan mevsim-i rebî‘a kadar da ara şıra (enfliyonça)²⁶ hastalığı devr-i ebvâb éder. Şu mecbûriyyetin daği inzimâmı hasebiyle ahâlînin kısm-ı küllîsi yaz günlerinde bâğ ve bağçe gibi şayfiyelere gider ve mevsim-i şayfı oralarda imrâr éderler. Bu şayfiyeler kaşabanın cihât-ı erba‘asının müte‘addid mağallerinde olup eñ yakını Kayşeriyye üç ve eñ uzağı on kilo-metro mesâfede ve mürtefi‘ mağallerde vâkı‘dir. Yaz günleri şayfiyelerden akşam şabâh kaşabaya gidüp gelmek mecbûriyyetinde bulunanlar şu seyr ü tenezzühdan tolayı vücûdca istifâde étdikleri gibi bâğ ve bağçeler daği bir kısım ahâlînin medâr-ı ma‘îşetini te‘mîn éder.

El-hâşıl şayfiyye mâddesi Kayşeriyyece ihtiyâc-ı zarûrî mertebesinde tağarrür étmîş bir te‘âmül-i tağbî‘î ve zarûrîdir.

[*Mir ‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 28]

ALTINCI FAŞL

KAYŞERİYYE’NİN SAN‘AT VE TİCÂRETİYLE DERECE-İ MAŞÛLÂTI

Kayşeriyye’de ticâretin envâ‘ı müte‘addid ise de başlıca iki kısma münkasimdir. Birisi ser-mâye-i nakdiyye ile kesb-i ticâret éden erbâb-ı şervet ü yesâr ve digeri şanâyi‘-i meçine ta‘bir édilen çiftci, temürci, kuyumcu, sâ‘atci gibi san‘at-kâr olup bu kısmın envâ‘ı kırkı mütecâvizdir.

Tüccârın bir kısmı kitre, cehri, yapağı gibi maşûlât-ı mağalliyye ađz u i‘tâsıyla meşğûl ve digeri kısmı kahve, şâbûn, şeker ve akmişe-i ecnebiyye ticâretiyle me‘lûfdur. Antıka ta‘bir édilen eski kilim ve seccâde ticâreti daği hâ‘iz-i revâc u i‘tibâr olup Memâlik-i ‘Oşmâniyye’niñ her cihetinden iştirâ édilen eski mensûcât tüccâr ma‘rifetiyle İstanbul’a ve Avrupa’ya sevđ édilür. Şu bir kaç sene zarfında nesc ü i‘mâl édilen yün ve ipek halı ve seccâdelerin memlekete bağış étdiđi menâfi‘ şâyân-ı tağdîr ü şâyestedir. [*Mir ‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 29] Façat bu şan‘at-ı mühimnenin muğâfaza-i nefâset ve te‘mîn-i revâcına i‘tinâ édilmek lâzımdır.

Nefs-i Kayşeriyye ile kurâ-yı mülhâkada bir hayli halı dest-gâhı olup senede on biñden ziyâde halı ve seccâde nesc ü i‘mâlî ve tüccâr vâsıtasıyla hârice irsâl édilüp memlekete senevî elli altmış biñ lira râddesinde mühim bir meblağ girmektedir. Bu dest-gâhlarda ‘anâşır-ı muhtelif çocukları îfâ-yı nesc ü i‘mâlât eyledikleri cihetle bir hayli hâne halkı bu yüzden te‘mîn-i ma‘îşet éder.

Yerli maşûlünden mütehaşıl şervet-i ‘umûmiyye-i mağalliyyeye medârı olan menâbi‘-i ticâret kitre, cehri, yapağı, acı çekirdek gibi bir kaç nev‘den ‘ibâretdir. Kitre ihrâcâtı senevî üç milyon ğuruş râddesinde bir istifâde bırakmağda oldığı gibi yerli yapağı ihrâcâtı daği tağriben bir milyon ğuruş râddesinde bir menfa‘at te‘mîn éder. Acı çekirdek ile deri ihrâcâtı ise senevî altı yüz biñ ğuruş râddesinde olmağ üzre tağmîn édilür. [*Mir ‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 30] Şanâyi‘-i meçineden dibâgat mes‘elesine olmağca mühim bir şan‘at ise de Kayşeriyye debbâğları Avrupa uşûl-i dibâgatına vâkıf olmadıklarından yapabildikleri sarı, siyâh, kırmızı sağtiyân ve boz meşinden ‘ibâretdir. Mezûr meşin boz hâlinde Marsilya’ya gider ve buralarda yarım düzinesi otuz ğuruşa satılan meşinler orada boyanup cilâ édilüp geldikten şoñra beher dânesi burada otuzar kırkar ğuruşa kadar satılır.

²⁶ Enflüenza. (MK)

Avrupa uşulü dibâgatıñ Kayseriyyecede tatbîk ve icrâsına muvaffakiyyet hâsıl olur ise bu yüzden de memleketce bir istifâde-i mühimme hâsıl olur. Kayseriyye’niñ ma‘mûlât-ı mahalliyyesinden olmağ üzere şâyân-ı bahş mezkûr ancak kilim, cecim, yazma, yemeni, alaca bez, çârşâf, hâvlî, keçe, kara-çadır gibi bir takım ufak tefek şeyler olup yalnız her tarafca şöhreti der-kâr olan paşdırma ve şucuk i‘mâlâtı [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 31] ile bunlarıñ huşuşî yapılan aqsâmınıñ nefâseti vâreste-i kayd u izâhdır.

Mensûcât ve i‘mâlât-ı mahalliyeniñ envâ‘ıyla ihrâcâtı mübeyyen olmağ üzere ber-vech-i zîr muhtaşaran bir istatistik derc olındı:²⁷

Yekûnı: lira-yı ‘Osmânî	Beher inegîñ fi’eti: vasañî ğuruş	Paşdırmalık için gelen inekler	İnek ‘aded
20.000	250	Erzurûm tarafından gelen	8.000
18.000	180	Vilâyât u elviye-i mütecâvireden gelen	10.000
3.000	150	Qurâ ve kaşabâtdan gelen	2.000
41.000			20.000
[Kimiñ zebh êtdiğ]			‘Aded-i inek
Paşdırmacı eşnâfi zebh êder			12.000
Kayseriyye ahâlisi zebh êder			6.000
Qurâ ahâlisi zebh êder			2.000
			20.000

[*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 32]

Seccâdeler

İpekden		Yüнден ma‘mûl		Yekûn i‘mâlât	
Dest-gâh	Bir sene zarfında	Dest-gâh	Bir sene zarfında çıkan seccâde	Dest-gâh yekûmı	Bir sene zarfında i‘mâlât
600	1.800	300	1.200	915	3.015
200	800	200	800	400	1.600
1.000	3.000	100	300	1.210	3.410
600	1.800	200	800	800	2.600
2.400	7.400	800	3.100	3.325	10.625

[*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 33]

Taban Hahlıları

	İşçi neferâtı	Yüнден		İpekden	
		Dest-gâh	Bir sene zarfında	Dest-gâh	Bir sene zarfında çıkan
Kayseriyye’de İslâm hânelerinde	1.100	10	10	5	5
Mülhâkâtda İslâm hânelerinde	500	0	0	0	
Kayseriyye’de Hıristiyân hânelerinde	1.300	100	100	10	10
Mülhâkâtda Hıristiyân hânelerinde	900	0	0		
Yekûn	3.800	110	110	15	15

²⁷ Aşağıda verilen istatistik bilgileri şu eserdeki ile karşılaştırılabilir: Kocabaşoğlu, Uygur-Uluğtekin Murat (Haz.); *Salnamelerde Kayseri: Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminin Eski Harfli Yıllıklarında Kayseri*, Kayseri Ticaret Odası Yayınları: 16, Kayseri, 1998.

[Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 34]

Eşnâf-ı Maşşûsası Tarafından Vâki' Olan Başdırma Sevkiyâtı	
İ'mâlât	Başdırma kıyye
Bir sene zarfında yekûn i'mâlât	330.000

İhrâcât ve Şarfiyât	Kıyye
Hârice sevğ olunan başdırma	270.000
Mağallî şarfiyâtı başdırma	060.000
Yekûn	330.000

Cülûd Sevkiyâtı						
	Hâşıl olan			Sevğ ve şarf édilen		
	Yekûn 'aded	Şığır derisi 'aded	Qoyun ve keçi derisi 'aded	Yekûn 'aded	Mağallî şarfiyâtı 'aded	Hârice sevkiyât 'aded
Mağallinde zuhûr éden	75.000	20.000	55.000	0	0	0
Etrâfdan gelen	17.000	2.000	15.000	0	0	0
Şığır derisi	92.000	22.000	70.000	22.000	6.000	16.000
Davar derisi	0	0	0	7.000	30.000	40.000
				56.000	36.000	92.000

[Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 35]

Kitre ve Cehri		
		Batmân
Kitre	Hârice sevğ édilen	25.000
Cehri	Hârice sevğ édilen	50.000
Yekûn	Hârice sevğ édilen	75.000

Yapağı Sevkiyâtı			
			Batmân
		Mağallinde hâşıl olan yapağı	50.000
Hârice sevğ olunan	Mağallinde şarf édilen	Etrâfdan gelen yapağı	30.000
55.000	25.000	Yekûn	80.000

Acı Çekirdek Sevkiyâtı		
		Batmân
Tamâmıyla Avrupa'ya sevğ olunur		20.000

[Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 36]

Zegrek Maşşûlâtı	
	Şinik
Hâşıl olan ve civârdan celb édilen	50.000
Hârice sevğ édilen	45.000
Mağallinde şarf olunan	5.000

Doñ Yağı ve Yumurta Sevkiyâtı		
Doñ yağı tamâmıyla hârice sevğ édilen	20.000	Batmân
Yumurta sevkiyâtı	300	Lira

Cecim İ'mâlât ve Sevkiyâtı		
Bir sene içinde i'mâl olunan cecim	25.000 'aded	Amerika cecime gümrük vaz' étmezden evvel altmış biñ cecim çıkar idi
Dest-gâh	150	

Kilim İ'mâlât ve Sevkiyâtı				
	Hârice sevkiyâtı	Mağallî sevkiyâtı	Dest-gâh 'aded	Bir sene zarfında i'mâl edilen 'aded
Beher dest-gâh iki günde bir kilim i'mâl eder	15.600	4.000	140	19.600

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 37]

Alaca Mensûcâtı				
Beher dest-gâh yevmî iki buçuk top i'mâl eder beher top 18 arşındır	Sevkiyât 'aded	Mağallî şarfiyâtı	Dest-gâh 'aded	Bir senede i'mâlâtı
	12.900	25.000	220	154.000

Yazma Yemeni			
Sevkiyât top	Mağallî şarfiyâtı top	Fabrika 'aded	Bir senede i'mâlât top
30.000	10.000	12	40.000

Av Derisi ve Kürk İ'mâlât ve Sevkiyâtı						
	Çaçal	Kurd	Dilki	Varşak	Şansar	Cülûd 'aded
Kürk i'm'al ediliyor	2.000	200	10.000	50	1.800	14.050
			Kunduz	Porsuk	Tavşan	
	0	0	100	200	20.000	
Yekûn	34.350					

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 38]

Debbâg İ'mâlâtı						
İnek köselesi 'aded	Elvân meşin 'aded	Boz meşin 'aded	Şarı 'aded	Siyâh 'aded	Kırmızı sâhtiyân aded	Yekûn 'aded
2.000	5.000	95.000	8.000	20.000	5.000	135.000
Sevkiyât	0	70.000	7.000	80.000	3.000	88.000
Mağall-i şarfiyâtı	5.000	25.000	1.000	12.000	2.000	47.000

Mûtiyâb İ'mâlâtı					
Kolan kıyye	Hâvutluk çuvâl kıyye	Torba kıyye	Kara-çadır kıyye	Çuvâl kıyye	Yekûn
1.000	16.000	15.000	30.000	5.000	67.000

Dest-gâh 120.

Beher dest-gâh yevmî iki kıyye i'mâl eder ve mecmû ı Memâlik-i 'Oşmâniyye dâhilinde şarf ediliyor.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 39]

Yerli Bezi Dest-gâhları

	Dest-gâh
Kayseriyye'de	250
Qurâda	200
[Yekûn]	450

Beher dest-gâh iki günde bir top i'mâl eder.

Afyon ve Haşhâş

Kayseri kurasından çıkan	kıyye-i atıka	250
Civârdan vürüd eden	kıyye-i atıka	1.750
[Yekûn]		2.000

Bakırcılık İ‘mâlâtı

	Batmân	
Avrupa’dan gelen		15.000
Toğad’dan gelen		5.000
		20.000
Kayseri’de fûrûhte édilür		2.000
Civâr elviye ve kaşabâta sevğ olunur		18.000
		18.000

Burada evânî-i nuhâsiye i‘mâl édilüp fûrûhte édilür.

[*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 40]

Güherçile İ‘mâlâtı				
‘Amele	İ‘mâlât-ı yevmiye kıyye	Ocağ	Sevkiyât	Yekûn i‘mâlât kıyye-i atıka
500	1.000	100	Yekûn i‘mâlât bir sene zarfında	150.000
			Barut-hâne-i ‘Âmi-re’ye sevğ édilür	100.000
			Taşfiye zâyi‘âtı	50.000

Top-hâne-i ‘Âmire’niñ Nezâreti tahtında muntazam ve resmî Güherçile Fabrikası vardır.

Çuşağ dest-gâhı

Dest-gâh:	85
İ‘mâlât-ı seneviyye:	5.000

Ayağkabı sevkiyâtı

Lira-yı ‘Osmânî:	5.000
------------------	-------

Çuşağ ve ayağkabı ile leblebi ve saç ve kaşağı gibi şeyler mücâvir olan kazâ ve elviye ile mülhâkâta sevğ édilür.

[*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 41]

YEDİNCİ FAŞL

ZİRÂ‘AT VE MAHŞÛLÂT-I ARZİYYE

Zirâ‘at ü filâhat usûl-i ‘atıka dâ’iresinde devâm étmekde olup sancağ dâhilinde hâşıl olan hubûbât ihtiyâcât-ı mahalliyyeyi te‘mîn édememekde ve ahâlîniñ kısm-ı mühimmi Yozğad ve Sivas cihetinden gelen zañire ile te‘mîn-i ihtiyâc étmekdedir.

Soñ-bahâr mevsiminde Yozgâd cihetinden beher gün bir haylî un gelerek yerli ahâlîniñ kısm-ı küllîsi bu undan mübâya‘a êtdikleri cihetle bu sâyede livânîñ hûbûbât maşşûlâtından bir-az ihrâcât vuķû‘ bulur.

Şancaķ dâhilinde huşûle gelen hûbûbât buğday, çavdar, arpa, nohud, mercimek, burçaķ ve sâ‘ireden ‘ibâret olup kısm-ı küllîsi buğdaydır.

Kayseriyye Kazâsı’na mülhak İrmak Kenârî köylerinden bir çoklarının arâzîsi taşlık ve kıraç oldığından mevrû‘âtı mevsiminde bârândan müstefid olmadıkça [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 42] irâ‘e-i feyz ü bereket édemez.

Develü Kazâsı’nıñ Göstere Nâhiyesi mevrû‘âtı ekseriyyetle çavdardır. Faķat arâzîsi mürtefi‘ ve ekser maħalli kumşal olduğundan kuvve-i inbâtiyyesi farklıdır.

Kayseriyye Sancağı’nıñ gerek şulî ve kıraç arâzîsi ‘umûmiyyet i‘tibâriyle bire ancak sekiz ve nihâyet on nisbetinde hûbûbât maşşûlû çıkarabilir. Bir sene zarfında tahmînen 180.000 kîle buğday, 200.000 kîle çavdar, 150.000 kîle arpa ve 190.000 kîle maħlûţ hınţa ve 75.000 kîle nohud ve 50.000 kîle burçaķ ve 55.000 kîle mercimek maşşûlâtı meydâna gelir.

SEKİZİNCİ FAŞL

‘ULÛM VE MA‘ÂRİFİÑ DERECESİ

Kayseriyye Kaşabası’nda otuz tokuz bâb medâris-i ‘ilmiyye olup bunların beheri vaktiyle birer dârü’l-‘ulûm ve ‘â‘idât-ı vakfiyyesiniñ ğmâsıyla [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 43] ma‘mûr ve Kayseriyye Şehri merkez-i feyyâz u ‘ulemâ nâmıyla meşhûr iken cihât-ı ‘aliyyeniñ nâ-ehlâna tevcih ve hele devr-i sâbıķdaki talebe imtiħânı uşûlünün ilgâsı gibi seyî‘e-i mütevâliye sâ‘iķasıyla medreseler harâb olarak ‘asker kaçağı yatağı hâline inķilâb édüp ‘â‘idât-ı vakfiyyeleri eyâdî-i kitmâna girmiş ve nûr-ı füyûzât-ı kadîmesi sönüp gitmege yüz tutmuşdı. Devr-i dil-ârâ-yı Meşrûtiyyet’in şeref-i hulvini müte‘âķib talebe imtiħânı uşûlü ibķâ ve müderris efendiler tavzîf ve ‘â‘idât-ı vakfiyyeleri taharî ve îzâh édilmek gibi levâzımât-ı umrâniyyeye i‘tinâ édilmesi üzerine yeñi başdan i‘âde-i tekemmûlâta kesb-i isti‘dâd étmege başlamışdır. Rub‘ ‘aşra karîb bir müddet zarfında Kayseriyye’de ‘ulûm u ma‘ârifîñ teraķķisinden bahş étmek zevâ‘idden ma‘dûd ve emr-i ma‘ârif nâmı mevcûd olan ‘anķa gibi ma‘dûm olup (1286)²⁸ târihinde te’sîs édilen mekteb-i rüşdiyyeniñ tarz-ı tadrîsi eski maħalle mekteplerinden pek de farklı olmadığı ve hasbe’l-‘aşr işlâhı çâresine de tevessül olunmadığı cihetle vücûduyla ‘ademi müsâvî [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 44] bir hâlde devâm édüp haķķıyla istifâze édilememiş ve aħîren rüşdiyyeden tahvîlen te’sîs édilen mekteb-i i‘dâdî daħi muķtezâ-yı zemâna ittibâ‘an rüşdiyyeye pey-rev olmuşdur.

Nâm-ı zâhirîsi medâr-ı şa‘şa‘a-i zemân olmak i‘tibâriyle köşede bucaķda açılan ibtidâ‘î mekteplerinden daħi istifâde-i maţlûbe hâşıl olamayup esâsen ihtiyâc-ı maħallîden noķşân bir hâlde bulunduğu cihetle te‘mîn-i fevâ‘id edememişdi. El-hâşıl Kayseriyye Şehri teraķķî-i ma‘ârif huşuşunda pek géri ķalup ebnâ-yı vaţanıñ isti‘dâd-ı mâder-zâdı maħfaza-i tabi‘îsinden hârice çıkamamışdır. Medâr-ı feyz ü incilâ olan âfitâb-ı cihân-tâb-ı meşrûtiyyetiñ şeref-i tulû‘ını müte‘âķib Mekteb-i İ‘dâdî tadrîsâtı bir hâl-i mükemmele ifrâĝ edilüp ķurâ ve kaşabâtta müte‘addid ibtidâ‘î mektepleri te’sîs édilmekde bulunduğu cihetle inşâ Allâhu Raħmân karîben huşul-i maţlab-ı muvaffaķiyyet hâşıl olur.

Bugünkü günde Kayseriyye’de muntazam bir Mekteb-i İ‘dâdî-i Mülķî ve bir resmî İnâş Rüşdiyyesi [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 45] üçü inâş altısı zûķûra maşşûş olmak üzre tokuz bâb da İbtidâ‘î Mektepleri vardır. Ķurâ-yı mütecâvireden Talas Ķaryesi’nde bir bâb mekteb-i rüşdî ile iki ibtidâ‘î mektebi olduğu gibi ķurâ-yı cesîme-i sâ‘îreniñ de ihtiyâcı nisbetinde muntazam ibtidâ‘î mektepleri te’sîsine teşebbûş olunmuşdur.

²⁸ H. 1286/M. 1869-1870; R. 1286/M. 1870-1871. (MK)

TOĞUZUNCU FAŞL

CEVÂMÎ‘ VE MESÂCİD-İ ŞERÎFE İLE KÛTÛB-ĤÂNE VE MEDRESELER

Ķayşeriyye Ķaşabası’nde yüz elli cevâmî‘ ve mesâcid-i şerîfe olup bunların eñ meşhûru Câmî‘-i Kebîr, Ĥwând, Lala Paşa, Gûlûk, Ķurşunlı, Ĥacî Ķılıç cevâmî‘-i şerîfeleridir ki her biri âşâr-ı mazîyye-i ‘atîkadan ma‘dûd ve tarz-ı mi‘mârîsi şâyân-ı taqdîr bir derecede olmağla bânîleri ve târîh-i te’sîsâtı ve sâ’ir cevâmî‘-i meşhûreniñ îcâb eden tafşîlâtı ber-vech-i zîr derc olunmuş ve medâris-i mevcûdeniñ bir kısmı âşâr-ı Selâçîka’dan olmağla anlar dağı şırasıyla bahş ü tenmîk kılınmışdır.

[*Mir ‘ât-ı Ķayşeriyye*, S. 46]

CÂMÎ‘-İ KEBİR

Câmî‘-i şerîf-i mezkûr Ķayşeriyye’de vâki‘ cevâmî‘-i şerîfe-i mevcûdeniñ eñ kadîm ve eñ laţîfî olup sûk-ı ‘umûmîniñ ĵurbunda ve şehriñ hemân vasatında olarak beyne’l-ahâlî Ulu Câmî‘ dênilmekle meşhûr ve ĵuyûd-ı ‘atîkada Sultân Câmî‘i nâmıyla mażbûtdur.

Dâhîlen (2.450) zirâ‘-ı mi‘mârî terbî‘i ĥâ‘iz olup taşdan ma‘mûl kırık iki kemer ayağı üzerine mebnâ mecma‘-i muvaĥĥidîn bir câmî‘-i güzîndir. Muşanna‘ tuğladan mebnâ bir uzun minâresi olup zirâ‘-ı mi‘mârî i‘tibâriyle (62) arşun tûlû ve şerefesiniñ 18 arşun muĥîti olarak âşâr-ı ‘atîka-ı nefîseden ma‘dûddur.

Bânî ve yâĥûd mü’essisi Ümerâ-yı Dânişmendiye’niñ ikinci emîri Muĥammed Melik Ķâzî olup kendüleri câmî‘-i şerîf-i mezkûruñ kıble cihetinde vâki‘ nâmına nisbetle Melik Ķâzî Medresesi nâmıyla yâd [*Mir ‘ât-ı Ķayşeriyye*, S. 47] édilen medrese²⁹ derûnundaki türbede medfûndur.

Şu ĥâle nazaran câmî‘-i şerîf-i mezkûr târîh-i hicretiñ beşinci ‘aşr-ı evâ’ilinde müşârûn-ileyh Muĥammed Melik Ķâzî tarafından taĥvîlen inşâ ve ihyâ kılınmış oldığı muĥakkaktır. Aĥîren Devlet-i Selçûkiyye’niñ toĵuzuncu ĥükûmdârı Ķıyâşe’d-Dîn Keyĥusrev-i Evvel zemânında ve 602³⁰ târîhinde ümerâdan Mużaffere’d-Dîn Maĥmûd bin Yağı-basan³¹ tarafından i‘mâr édilmiş ve şimâle müteveccih olan cidârınıñ bir cebhesinde görülen mermerde şu ‘ibâre maĥkûk bulunmuşdur:

**“Fî eyyâmî’s-Sulţâni’l-A‘zam Keyĥusrev bin Ķılıc-Arslan
‘Azze Naşrahû Mużafferu’d-Dîn Maĥmûd bin Yağı-basan
Fî seneti işneyn ve sitte mi’e.”³²**

Târîh-i te’sîsinden berü ba‘zı mertebe ta‘mîrâtı icrâ kılınmış ise de 1129³³ [*Mir ‘ât-ı Ķayşeriyye*, S. 48] târîhinde vuĵû‘ bulan zelzeleniñ te’sîriyle tâkı, sûtûnu, münhedim olup beş sene ĵadar ĥâl-i ĥarâbede ĵaldıĵdan soñra (1135)³⁴

²⁹ Ķayseri’nin ilk külliyesinin en mühim unsurlarından ve Cami-i Kebîr’e bitişik olan Melik Ķâzî Medresesi maalesef Belediye’nin şehri düzenleme çalışmaları sırasında yıkılarak (1966) yeri park hâline getirilmiştir. Bu suretle Kayseri şehir merkezinin sur içinde ayakta kalan ilk ve tek külliyesinin bütünlüğü bozularak sadece camii ve türbesi kalmıştır. Caminin ve medresenin esas banisi Melik Mehmed Ķâzî’nin türbesi de Belediye tarafından aslına uygun olarak onarılmıştır. Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 86, 107. (MK)

³⁰ H. 602/M. 18 Ağustos 1205-6 Ağustos 1206. (MK)

³¹ Yağı-basan imlâsını ba‘zıları Bağ-başan şüretinde imlâ etmiştir. Yağı-basan Muĥammed Melik Ķâzî’niñ maĥdûmudur. Mużaffere’d-Dîn Maĥmûd Melik Ķâzî’nin ĥafididir. (AN)

³² Cami-i Kebîr’in Arapça tamir kitabesinin tercümesi:

“(Burayı) Kılıç Arslan’ın oğlu Ulu Sultân Keyĥusrev’in günlerinde -(Allah) onun yardımını yüceltsin- Yağıbasan’ın oğlu Mużaffereddin Mahmud tamir etti, altı yüz iki senesinde.” (H. 602/M. 18 Ağustos 1205-6 Ağustos 1206). Kitabes metnini karşılaştırmız: Halil Edhem; *Kayseriyye Şehri*, S. 18. (MK)

³³ H. 1129/M. 16 Aralık 1716-4 Aralık 1717. (MK)

³⁴ H. 1135/M. 12 Ekim 1722-30 Eylül 1723. (MK)

târîhinde Matbah-ı ‘Âmire Emîni Kayseriyeli Hâcî Halîl Efendi tarafından tarz-ı kadîmi vechle müceddeden i‘mâr ü inşâ kılınmış ve şimâle nâzır olan orta çapunuñ üzerinde şu târîh-i manzûm maħkûk bulunmuşdur:

**“Emîn-i Sûr-i Sulţânî daħi Matbah Emîni kim
Vücûh-i hayra bezl-i mâl idi ‘âlemde mu‘tâdı
Halîl-i cümle-i ‘âlem o zât-ı pâk-i müsteşnâ
Sezâdır gül-şen-i hayrıñ denilse serv-i âzâdı
Harâb iken tezelzülde bu ma‘bed-gâh-ı ‘Arş-âsâ
Bihîn ta‘mîr ile kıldı mücedded köhne bünyâdı
Yıkılmışdı cidâr-ı saĸfı bâlâ-ţâĸ-ı zîbâsı
Yine resm-i kadîm üzre zuhûra geldi inşâdı**

[Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 49]

**Be-nûr-i Ka‘be-i ‘Ulyâ be-‘izz-i Mescid-i Aĸşâ
Aña göstermeye Mevlâ ‘azâb-ı Yevm-i Mî‘âd’ı
Yazilsun böyle bir târîh-i dûtâ Beyt-i Ma‘mûr’a
Ulu Câmi‘ Halîl’iñ Ka‘be-âsâ oldu bünyâdı.” (1135)³⁵**

Câmi‘-i şerîf-i mezkûruñ bu günki hey’eti mûmâ-ileyh Hâcî Halîl Efendi’niñ³⁶ âsâr-ı mergûbesinden olup andan soñra tezyinâtına ‘â’id olmak üzre bir kaç def ta‘mîr olunmuş ise de bunlar şıva ve boya gibi dâhîlî tezyinât-ı mâddiyyeden ‘ibâretidir.

1230³⁷ târîhinde dâhilen ba‘zı ciheti ta‘mîr édilmiş, 1253³⁸ târîhinde daħi Kayseriyye Nâ’ibi Nûrî Efendi tarafından vasatda bulunan küçük kubbeniñ şıva ve tezyinâtına ‘â’id nevâķışı ikmâl ve mihrâb-ı şânî inşâ kılınmışdır.

“Yapdı bu mihrâbı Nûrî Efendi bî-nazîr”³⁹

[Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 50]

Mışra‘ı mihrâb-ı mezkûruñ târîh-i cevher-dârı olduĸı gibi *“Nûrun ‘alâ nûr yehdî bihî men yeşâ.”⁴⁰* levha-i ĸarrâsı daħi nâib-i mûmâ-ileyh Nûrî Efendi’niñ haţt-ı destidir.

³⁵ Matbah Emîni Kayserili Hacı Halil Efendi’nin Cami-i Kebir’i tamir kitabesindeki Türkçe tarih manzumesinin nesre çevrilerek sadeleştirilmesi:

“Sultanın Düğün-Dernek Emîni -ve- aynı zamanda Mutfak Emîni’nin, -bu- dünyadaki alışkanlığı, hayır işlerine bol bol mal harcamaktı. O, başkalarından üstün, temiz zat, herkesin Halil’i (veya sevdiği arkadaşı) olduğu için, -ona- ‘hayır -iyilik- bahçesinin ulu selvisidir’ denilse uygundur.

Bu Arş’a benzeyen mabedin yeri, zelzeleden yıkılmış iken, eski temeli, en güzel onarımla yeniledi.

Duvarı, yüce kemerli güzel tavanı yıkılmıştı. İnşası, yine eski şekli üzere ortaya çıktı.

Yüce Kâbe nuru hürmetine -ve- Mescid-i Aksâ hakkı için, Mevlâ ona, Kıyamet Günü’nün azâbını göstermesin.

Böyle yeni bir tarih (Kâbe’nin yerinde olup göge çekilen) Beyt-i Mamur’a kadar (şöyle) yazılsın: ‘Ulu Cami, Kâbe gibi, Halil’in yapısı oldu.’” (H. 1135/M. 12 Ekim 1722-30 Eylül 1723).

Son mısradaki Hacı Halil Efendi, ismini aldığı Kâbe’nin banisi ve Halilullah unvanıyla anılan Hz. İbrahim’e (a.s.) benzetilmektedir. (MK)

³⁶ Hâcî Halîl Efendi’niñ tercüme-i hâli ile hayrât-ı sâiresiniñ tafşîlâtı (*Kayseriyye’ye Mensûb Meşâhîriñ Terâcim-i Ahvâli*) nâm eşer-i ‘âcizânemde mündericidir. (AN)

³⁷ H. 1230/M. 14 Aralık 1814-2 Aralık 1815. (MK)

³⁸ H. 1253/M. 7 Nisan 1837-26 Mart 1838. (MK)

³⁹ Tarih mısramın manası: *“Nûrî Efendi bu mihrâbı benzersiz olarak yaptı”* (H. 1253/M. 7 Nisan 1837-26 Mart 1838) demektir. (MK)

⁴⁰ Arapça cümle Kur’ân-ı Kerîm’in Nûr sûresinin 35. âyetinde yer almaktadır ve meâlî şöyledir: *“(Bu,) nûr üstüne nûrdur. Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir.”* (MK)

1273⁴¹ târihinde fâzıl-ı meşhûr Hâcî Torun Efendi merhûmuñ vâsıta ve delâletiyle yeñiden ta‘mîr édilmîş ve 1287 senesi Şaferü'l-hayriñ tokuzuncu günü⁴² Lihye-i Mübâreke-i Hâzret-i Nebî şeref-vürûd étmekle bi'l-'izz ve'ş-şeref mevki'-i 'âlsine vaz' olunmuşdur.

[RÂŞİD EFENDİ KÜTÜB-HÂNESİ]

Câmi'-i şerîf-i mezkûruñ derûnunda mükemmel bir kütüb-hâne olup 924 cild kütüb-i nefise mevcûddur. Bu kütüb-hâne 'Abdü'l-Hamîd-i Evvel hâzretlerinin devr-i saltanatları ricâlerinden Re'îs'ül-Küttâb Kayseriyyeli Muhammed Râşid Efendi⁴³ tarafından 1211⁴⁴ târihinde inşâ kılınmış ve kütüb-i nefise-i mevcûde müşârün-ileyh tarafından vaqf u ihdâ olunmuşdur.⁴⁵

⁴¹ H. 1273/M. 1 Eylül 1856-20 Ağustos 1857. (MK)

⁴² H. 9 Safer 1287/M. 11 Mayıs 1870. (MK)

⁴³ Müşârün-ileyh Muhammed Râşid Efendi'niñ tercüme-i hâli (*Kayseriyye 'ye Mensûb Meşâhiriñ Terâcim-i Ahvâli*) nâm eser-i 'âcizâ-nemde mûndericdir. (AN)

⁴⁴ H. 1211/M. 7 Temmuz 1796-25 Haziran 1797. (MK)

⁴⁵ Râşid Efendi Kütüphanesi günümüzde Yazma Eserler Kurumu'na bağılı olarak hizmet vermektedir. Kütüphanen'in tarihçesi ve vakfedilen kitapları için şu esere bakılabilir: Karaarslan, Mehmet; *Râşid Efendi Kütüphanesi ve Tarihçesi*, Kayseri, 2025.

Ahmed Nazif Efendi'niñ Râşid Efendi ve Kütüphanesi ile alâkadar Râşid Efendi'nin İlk Mektubu'nun bitişigindeki -kütüphaneden başka yerde bulunmayan- mühim tarihî yazısının transkripsiyonlu hâlinin teberrüken aşığında verilmesi münasip görüldü:

(1) Bu kütüb-hâne (1211) târih-i Hicrisinde (Re'îsü'l-Küttâb) Kayseriyyeli Mehemmed Râşid Efendi tarafından müceddeden biñâ ve inşâ (2) ve (...) cildden 'ibâret olan kütüb-i mevcûde-i nefiseye müşârün-ileyh tarafından vaqf u ihdâ olunmuşdur. (3) Müşârün-ileyh Kayseriyye Sancagı'na tâbi' Isbıdın Kıyâsi'nden Koca Ağa-zâde Ca'fer Beg'niñ mañdûmudur. (4) (1167) târihinde kıyâ-i mezkûrede tevellüd édüp 'ulûm-ı ibtidâ'ıyyeyi burada tahşil itdikden sonra Dersa'âdet'e (5) giderek 'ulûm-ı tedâviliyyeyi ba'de't-tahşil hîdmet-i devlete girerek bi't-tedric Beglikci Kıse-dârlığı âhîren (6) Beglikci manşıbını ve daha sonra Şadâret-i 'Uzmâ Mektûbculuğu'nu ihrâz itmiş ve ikinci def'a Beglikci olduktan sonra (7) (1202) târihinde Re'îsü'l-Küttâb ve mu'ahharen Çavuş Başı ve şâniyen Re'îsü'l-Küttâb ve Tersâne Emîni olmuş (8) ve emânet-i mezkûre 'uhdesinde iken (1212) târihinde Dersa'âdet'de vefât eylemiş rahmetü'l-lâhu 'aleyh (9) Kıabri Dersa'âdet'de Sultân Bâyezîd Câmi'-i Şerîfi ittişâlindeki kabristânıñ Balmumcular ile Reşid Paşa'niñ (10) türbesi arasında vâkı' Mu'attal Çeşme'niñ şebekesi ortasında görünen kabirdir. (11) Müşârün-ileyh Râşid Efendi 'asrında mütedâvil evvelâ 'ulûm u fûnûn vâkıf oldığı tabi'at-ı şî'riyyeye dağı mâlik idi.

(12) ("Gerdeninde dâne-i hâl ü siyeh gisûlara")

(13) ("Murğ-ı dil üftâdedir gûyâ esîr-i dâmdır")

(14) beyti âşâr-ı tab'-ı şâ'irânesindendir. Müşârün-ileyh işbu kütüb-haneyi 'amcası Koca Ağa'nıñ nezâretinde inşâ itdirmiş (15) ve maşârif-i inşâ'ıyyesine Baş Bâzergâniyân'a şarfına tesviyesini havâle ve sipâriş eylemiş idi. Temâmî-i inşâsı yigirmi beş biñ (16) gurûşla huşûl-pezir oldığıni te'yid iden ve bâni-i müşârün-ileyh mühriyle memhûr evvelâ şu mektûb teberrüken işbu mahalle vaz' olundu.

(17) **Zeyl**

(18) Bu Dârü'l-Küttüb'ün vâridât ü mu'ayyenâtı vaqfiyesini hâvî muşaddak vaqf-nâmesi ortadan kaldırılmış oldığı (19) el-yevm vaqf-nâmeye mañşûş mañfazanıñ kitâblar arasında bulunmasıyla muhaqqak oldığı ma'a't-te'essüf añlaşıyor. (20) Mezkûr vaqf-nâmenin müseccel şüreti Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi Cihât Kâlemi'nce 1211 senesi defâtirinde muqâyyed (21) olacağına mebnî (bi't-taharrî ve't-ta'kıb) vaqf-nâmesinin elde idilerek şunuñunuñ eyâdi-i kitmânına geçmiş olan (22) vâridât u musaqqafâtının zâhire ihrâcıyla el-hâleti hâzihî i'âne ile idâre idilen şu Hâzinetü'l-Küttüb'ün (23) yeñiden ihyâsına delâlet iden olur ise (*ed-dallü 'ale'l-hayri ke-fâ'ilihî*) mazmûn-ı şerîfine mâ-şadak olacağı şübhesizdir.

(24) Sene 24 Ramazân-ı Şerîf 1320 Ketebehu'l-'Abdu'z-Zâ'if (25) el-Muhtâc ilâ Rahmetihî Rabbihi'l-Laţîf (26) es-Seyyid Ahmed Nazif (27) 'Afâ 'anhum. (MK)

[*Mir 'ât-ı Kayseriyye, S. 51*]

[CÂMÎ'-İ KEBİR DÂHİLİNDEKİ ÇEŞMELER VE MUVAKKİT-HÂNE]

Câmi'-i şerîf-i mezkûruñ harîmi dâhilindeki çeşmeler 1198⁴⁶ târîhinde icrâ ve 1285⁴⁷ târîhinde ta'mîr ve ihyâ kılınmış ve ittîşâlinde bulunan Muvakkît-hâne-i 'Umûmî "*Çul hiye mevâkîti li 'n-nâs oldu şâhid*"⁴⁸ mîsrâ'ı-nîñ delâletinden dahî añlaşılacağı üzre 1234⁴⁹ târîhinde Kayseriyye Mutaşarrıfı Bekir Paşa tarafından binâ ve inşâ olunmuşdur.

Câmi'-i şerîf-i mezkûr 1303⁵⁰ târîhinde fütüvvet-mendân-ı Müslimîn'in i'ânâtile yeñiden ta'mîr olındığı gibi şarka nâzır olan kapısı tevsî' kılınmışdır. 1316⁵¹ târîhinde saķf direkleriniñ çürümüş olduğu keşfen taħaķķuk étmesi üzerine hamiyet-mendân ahâliden mürekkeb bir i'âne meclisi teşķil edilüp seksen biñ ğuruşa qarîb pâre sarf edilerek saķf direkleri kâmilten tecdîd ü termîm olundu.

ĠARİBE

Ta'mîrât-ı mezkûreniñ icrâsı eşnâsında fütüvvet-mendân-ı Müslimîn hâlli hâlince i'ânât-i naķdiyye a'tâsıyla ibrâz-ı me'âşir-i hamiyet étdikleri sırada fakîre tûl bir hâtûn iş başı olan 'ameleye [*Mir 'ât-ı Kayseriyye, S. 52*] mürâca'at ederek mâ'î bir paçavra derûnunda bir şey vérmîş ve: "Ben fakîrim bir şey'im yokdur. Bu ğadercik de benim bulunsun!" déyüp gitmişdir. İş-başı 'amele ile birlikde mezkûr paçavrayı açdıklarında mecîdî aķsâmından bir ikilik olduğu görülmüşdür. Şu vaķ'a târîh-i mezkûrda Kayseriyye Mutaşarrıfı bulunan edîb-i meşhûr Muħammed Nâzım Paşa'ya ifâde olunması üzerine müşârûn-ileh irticâlen şu kıt'ayı söylemişdir:

"Ta'mîr olunurken bu ğadîm cây-ı zibâ

Her ehl-i kerem bezl-i nuķûd-ı himem étdi

Bir 'âbide ammâ ki édüp mâ-melekin sarf

Kûh-ı kerem himmete rekz-i 'alem étdi

Birr eyledi varın geçerek bu ikilikden

*Seksên pareye aħz-ı Serây-ı İrem étdi."*⁵²

şu kıt'a haţt-ı celî ile yazılarak Câmi'-i şerîf-i mezkûruñ bir cihetine vaz' u ta'lîķ édilmiştir.

[*Mir 'ât-ı Kayseriyye, S. 53*]

Câmi'-i şerîf-i mezkûruñ evķâf-ı mülħaķa ve müte'addideden muħaşşaş bir ğaylî 'â'idât-ı vaķfiyyesi ve müte'addid ğademesi olup Evķâf İdâresi'nce muķayyed 4.026 ğuruş a'şâr-ı mevķûfesi bedeli vardır.

⁴⁶ H. 1198/M. 26 Kasım 1783-13 Kasım 1784. (MK)

⁴⁷ H. 1285/M. 24 Nisan 1868-12 Nisan 1869. (MK)

⁴⁸ Araçça ibare: *Kur 'ân-ı Kerîm*: Bakara Süresi II/189. âyetin başı. Meâlî: "“Onlar, insanlar için vakit ölçüleridir” sözü şâhit oldu.” (H. 1234/M. 31 Ekim 1818-19 Ekim 1819). (MK)

⁴⁹ H. 1234/M. 31 Ekim 1818-19 Ekim 1819. (MK)

⁵⁰ H. 1303/M. 10 Ekim 1885-28 Eylül 1886. (MK)

⁵¹ H. 1316/M. 22 Mayıs 1898-10 Mayıs 1899. (MK)

⁵² Mehmed Nâzım Paşa'nın manzumesinin nesre çevrilerek sadeleştirilmiş:

"Bu eski güzel ve süslü cami onarılırken her cömert insan parasını vermeye çalıştı.

Bir âbide (kadın kul) ancak olanca malını sarf ederek cömertlik dağına çalışıp çabalama bayrağını dikti.

Bu ikilikten vazgeçerek varlığını bir etti. Seksen paraya (herkesin imrendiği) İrem Sarayı'nı (Cenneti satın) aldı."(MK)

MELİK GĀZĪ MEDRESESİ

Câmi‘-i Kebîr’iñ ittîşâlinde ve kıble cihetinde vâkı‘ kâr-ı‘ atîk bir medrese-i kadîmedir. Bânî ve yâhûd mü’essisi ânifen bahş édilen Muhammed Melik Gâzî olup türbesi mezkûr medrese derûnunda vâkı‘dir.

Bu medrese vaz‘iyyet-i aşliyyesiniñ delâletine nazaran câmi‘-i şerîf-i mezkûruñ ‘arşa-i kadîmesinden müfrez ve Ma‘bed-i ‘Atîk-i Rûmî’den muhavvel idigi ba‘zı delâ‘il-i mevcûde ile müstedeldir.

Muhammed Melik Gâzî’niñ pederleri Ahmed Dânişmend Gâzî bin Guzayr bin Dânişmend⁵³ olup tafşîlât-ı târîhiyyeleri mahallinde başkaca bahş édileceğinden burada yalnız te’sîsât-ı hayriyyeleri zıkr olunmuşdur.

Sülâle-i mezkûre Âl-i Dânişmend nâmıyla muqayyed ve Muhammed Melik Gâzî’niñ Kayseriyye Fâtîhi [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 54] oldığı ferâmîn-i ‘aliyye ile mü’eyyedir.

Żamântı Nâhiyesi’nde medfûn Melik Gâzî ile Kara-Kaya Karyesi’nde medfûn Seyyid Halil hazretleri daği meşâyih-i Âl-i Dânişmendiyye’den olup tafşîlâtı mahallinde başkaca tahrîr olunacağdır.

Medrese-i mezkûre bir haylî ‘ulemâ ve fuзалânıñ menşe’i oldığı gibi kayden bir haylî ‘akârât-ı mevķûfesi mervî ise de el-yevm Evķâf İdâresi’nce (3.206) ğuruş a‘şâr-ı mevķûfesi bedeli ve türbeniñ (324) ğuruş türbe-dârlık vazîfesi vardır.

Medreseniñ tadrîs vazîfesi iki zât ‘uhdesinde ise de vekâletle idâre édilmekte ve on iki hücreyi şâmil olup derûnunda talebe-i ‘ulûm iķâmet étmekdedir.

O civârda bulunan Hâtûniyye ve Koca Beg medreseleriyle Koca Beg Câmi‘-i Şerîfi’niñ tafşîlâtı başkaca mahallinde yazılacağdır.

[*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 55]

HVÂND HÂTÛN CÂMİ‘-İ ŞERİFİ

Câmi‘-i şerîf-i mezkûr Araba Bâzârı denilen Baķķâllar ve Keresteciler Çârşûsı’niñ kırbunda vâkı‘ fevķa’l-ġāye metûn ve dil-nişîn bir câmi‘-i ġüzîn olup dâhilen 3.880 zirâ‘-ı mi‘mârî terbi‘i hâ‘iz olarak taşdan ma‘mûl kırık sekiz ‘amûd-ı kebîr üzerine mebnâ şâyân-ı temâşâ şom kâr-ġir bir câmi‘-i kebîrdir.

Şark ve ġarb ile şimâle nâzır olmaķ üzere üç kapusu olup ġarba müteveccih olan büyük kapunuñ oyma taşlarındaki naķş u nefâset hayret-bahş-ı uķûl bir derecede manzûr ve kapunuñ üst eşiginde başdan başa ġāyet celî bir haţţ ile “*Innemâ ya ‘mûru mesâcid Allâhu... İlä âhîr*”⁵⁴ âyet-i kerîmesi menķûş ve cebhesindeki mermer kitâbede şu ‘ibâre mastûrdur:

“Emera bi-‘imâreti haze‘l-Mescidi‘l-Mübârek fi eyyâmi’s-Sultâni‘l-A‘zam

⁵³ “Kaynaklarda adı Melik-i Muazzam Dânişmend Ahmed Gâzî (Taylû) bin Ali et-Türkmênî şeklinde geçmektedir.” Özeydın, Abdülkerim; “Dânişmend Gazi”, *DİA*, C. VIII, S. 467. (MK)

⁵⁴ Tevbe Süresi’ nin IX./18. Âyeti’ nin Meâli (tamamen):

“*Allah’ın mescidlerini ancak, Allah’a, âhiret ġününe inanan, namaz kılan, zekât veren, yalnız Allah’dan korkanlar şenlendirir. Olur ki, onlar doġru yolu bulanlardan olurlar.*” (MK)

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 56*]

**Ġıyâşü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebu'l-Fetĥ Keyĥusrev bin Keyĥubâd
el-Meliketü'l-Kebîratü'l-Âlîmetü'z-Zâhidetü Şafvetü'd-Dünyâ
ve'd-Dîn Fâtîhatü'l-Ĥayrât vâlidetun edâme'l-lâhu
Zılâle Celâlihâ ve zâ'afe iĥtidârahâ fî Şevvâli
Seneti ĥamse ve selâşîn ve sitte mi'e" (635)⁵⁵**

Şu 'ibâre ve târîhîñ delâletinden añlaşıldığı üzere câmi'-i şerîf-i mezkûr 635 târîhinde Selâţîn-i Selĥûkiyye'niñ onuncu ĥükümdârı 'Alâe'd-Dîn Keyĥubâd bin Keyĥusrev'iñ zevcesi ve on birinci Ġıyâşe'd-Dîn Keyĥusrev-i Sâni bin Keyĥubâd'ıñ vâlidesi (Mâh-Perî) Ĥâtûn tarafından müceddeden binâ ve inşâ kılınmış ve şarkâ müteveccih olan ĥapusınıñ üzerindeki mermerde daĥî âtîde muraĥkam olan şu 'ibâre maĥkûk bulunmuşdur:

**“Emerat bi-'imâreti haze'l-mescidi'l-mübâreki fî eyyâmi's-Sultân
i'l-A'zam Ġıyâşü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebu'l-Fetĥ Keyĥusrev bin Keyĥubâd
el-Meliketü'l-Kebîratü Şafvetü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Mâh Perî Ĥâtûn
edâma'l-lâhu zılâle celâlihâ fî seneti ĥamse ve selâşîne ve sitte mi'e”⁵⁶**

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 57*]

Câmi'-i şerîf-i mezkûr beyne'l-ahâlî Ĥwând Ĥâtûn Câmi'î nâmıyla meşhûr ve âşâr-ı nefiseden ma'dûd olup 'Arab uşûl-i mi'mârîsi üzere binâ kılınmış⁵⁷ ve hele mihrâb ve minberiyle ĥapusındaki naĥş ve şan'at câlib-i nazâr-ı diĥkat ü ĥayret bulunmuşdur.

İSTİTRÂD

Bâniye-i müşârün-ileyhânîñ nâmı Mâh-Perî Ĥâtûn olup Ĥwând lafzı Selâţîn-i Âl-i Selĥûk'a 'â'id bir 'unvân-ı maĥşûşdur. Ve yâĥûd Âl-i Selĥûk'dan vâriş-i taĥt-ı ĥükûmet olan zâta ĥwând itlâĥ édilmesi kâ'ide-i kadîmeden olup Mâh-Perî Ĥâtûn ise Ĥudâvend-i 'Alâe'd-Dîn Keyĥubâd'ıñ zevcesi olduğından kendüsine Ĥwând Ĥâtûn şöhreti itlâĥ édilmiş ve bu cihetle ĥavâtîn-i Selĥûkiyye'ye Ĥwând Ĥâtûn lafzı 'alem-i maĥşûş olmuşdur.

[MÂH-PERÎ ĤÂTÛN TÛRBESİ VE KİTÂBESİ]

Müşârün-ileyhâ Mâh-Perî Ĥâtûn Câmi'-i Şerîfi mezkûruñ ĥarîmi dâĥilindeki türbesinde medfûn olup bu türbeniñ oyma mermerden mevzû' binâsı [*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 58*] nâdirü'l-emşâl şan'at ve raşâneti ĥâ'iz bir eşer-i nefîsdîr.

Müşârün-ileyhânîñ medfeni üzerindeki tûlânî mermer kitâbeniñ bir cihetinde (Âyete'l-Kürsî) ve diĥer cihe-
tinde şu 'ibâre menĥûşdur:

⁵⁵ Huand Camii Batı Kapısı Kitabesi Arapça metninin tercümesi:

“Bu mübarek camiin imarını Keykubâd'ın oğlu Ulu Sultân, fetĥin babası, din ve dünyanın yardımcısı Keyhusrev'in günlerinde Büyük Melike, âlime, zâhîde din ve dünyanın yüz akı, hayırları açan (kadın) Altı yüz otuz beş senesinin Şevvâl ayında oğluna emretti. Allah onun büyüklük gölgesini devamlı kılsın ve iktidarını güçlendirsın.” (H. Şevvâl 635/M. Mayıs-Haziran 1238). (MK)

⁵⁶ Huand Camii Doĥu Kapısı Kitabesi Arapça metninin tercümesi:

“Bu mübarek mescidin imarını Keykubâd'ın oğlu ulu sultân, fetĥin babası, din ve dünyanın yardımcısı, Keyhusrev'in günlerinde Büyük Melike, din ve dünyanın yüz akı Mâhperi Hatun emretti. Allah onun büyüklüğünün gölgesini devamlı kılsın. Altı yüz otuz beş senesinde.” (H. 635/M. 24 Ağustos 1237-12 Ağustos 1238) (MK)

⁵⁷ Müellif böyle yazmışsa da mihrab önü kubbesi ve çok sütunlu yapı Büyük Selçukluların Türkistan'dan Anadolu'ya intikal ettirdikleri üslûptur. (MK)

**“Hazâ kabrû’s-Sitti’s-Seyyideti’s-Setîreti’s-Sa’îdeti’s-Şehîdet
i’z-Zâhideti’l-Âbideti’l-Murâbitati’l-Mücâhideti’l-Ma’sümet
i’s-Şâhibeti’l-Âdileti Meliketü’n-Nisâ’i fi’l-Âlemi’l-Affet
i’n-Nazîfeti Meryemü evânihâ ve Hâdîcetü zemânihâ Şâhibetü’l-Ma’rûf
i’l-Muteşaddîkati bi’l-mâli ulûfin Şafvetü’d-Dünyâ ve’d-Dîn Mâh Perî
Hâtûn Vâlidetü’s-Sultâni’l-merhûm Gıyâşü’d-Dünyâ
ve’d-Dîn Keyhusrev bin Keykubâd rahimehumu’l-lâhu ecma’în âmîn”⁵⁸**

[SELÇUKİ HÂTÛN’UN KABİR KİTÂBESİ]

Mâh-Perî Hâtûn dâhil-i türbeniñ mihrâb cihetinde medfûn olup ittişâlinde bulunan kabir daği müşârün-iley-hânîñ hazîresi Selçuk Hâtûn’un kabridir anîñ daği baş tarafında şu ‘ibâre muharrerdir:

"Bi’smi’l-lâhi’r-Rahmâni’r-Rahîm Şâhibetü hâze’l-kabri

[Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 59]

**Selçukî Hâtûn binti Sultâni’s-Şehîd Keyhusrev bin Keykubâd fi Muharremi
seneti şelâşe le ve sitte mi’e”⁵⁹**

Türbeniñ kapu cihetinde bulunan diger üçüncü kabirde yazı bulunmadığından taḥkîk olunamadı.⁶⁰

Câmi’-i şerîf-i mezkûr 1316⁶¹ târihine kadar şimdiki hey’etiniñ sülüşü râddesindeki ciheti ma’mûr olup ya’nî sarka nâzır olarak kapusınıñ hizâsından ğarb cihetindeki dîvâra imtidâd u ittişâl eden kemerleriñ arası dîvârla kapadılmış ve orta cihetinden bir kapu konularak ilerüsü câmi’ ve mütebâkîsi yazlık ittiḥâz édilmiş ve vasatda bulunan büyük kubbeniñ üzeri açık bulunmuş idi. 1316 târihinde cemâ’at-i Müslimîn bi’l-ittifâk i’ânât-ı nakdiyye celb ü cem’ine teşebbüs ederek termîm ü tevsî’ ve büyük kubbeniñ üzerini inşâ édüp bu günki râddeye işâl ü ihyâ etmişlerdir.

Minâresi daği o miyânda müceddeden inşâ kılınmıştır.

Câmi’-i şerîfiñ çârşû cihetindeki medḥali keresteci ve hıızârcı dükkânlarıyla [Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 60] tazyîk édilmiş bir hâlde iken câmi’-i şerîfiñ ânifen bahş édilen ta’mîri şırasında mezkûr dükkânlar istimlâk édilerek hedm ü tevsî’ ve bir de şâdurvân inşâ kılınmış idi. Mu’ahḥaren mezkûr şâdurvân müte’addid çeşmelere taḥvilen icrâ kılınmıştır.

⁵⁸ Arapça olan Huand Hatun Kabir Kitabesi’nin tercümesi şöyledir:

“Bu kabir Keykubad’ın oğlu din ve dünyanın yardımı, rahmetli Sultan Keyhusrev’in annesi, sitti (hanımefendi), seyyide (hanımların efendisi), setîre (örtülü, kötülüklerden arınmış), saîde (mesûd, mutlu, uğurlu) şehîde (Allah yolunda canını feda etmiş), zâhide (dünya süsünden arınmış), âbide (Allah’a kulluk eden), murâbite (ibadetine bağlı) mücâhide (din uğrunda çalışan), masûne (kötülüklerden korunmuş), sâhibe (makam sahibi), âdile (adâletli), dünya kadınlarının hükümdarı, iffetinin temizliğinde devrinin Meryem’i, zamanının Haticesi, sahibi olduğu binlerce malını sadaka vermekle bilinen, din ve dünyanın yüzaki, Mâhberî Hatun’undur. Allah cümlesine rahmet eylesin. Âmin.” (MK)

⁵⁹ Selçukî Hatun’un Arapça olan Kabir Kitabesi’nin tercümesi:

“Rahman ve Rahîm olan Allah’ın adıyla. Bu kabrin sahibesi Keykubad’ın oğlu Şehîd Sultan Keyhusrev’in kızı Selçukî Hatun’dur. Altı yüz seksen üç Muharreminde (öldü).” (H. Muharrem 683/M. Mart-Nisan 1284) (MK)

⁶⁰ “Hunat Hatun Türbesi’nde medfun Selçukî Hatun’un mezar taşında yazılı ölüm tarihi, onlar hanesi okunamadığından, verilememiştir. Çünkü 80 olan bu rakam divanı rumuzla yazılmıştır. Böylece Selçukî Hatun’un ölüm tarihi H. 683 olmaktadır. Hunat Hatun’un ölüm tarihi mezar taşında yazılı değildir. Çünkü bu türbeyi Hunat (Mahperi) Hatun, cami ve medreseden de eski bir yapının yerine; oğlu Keyhusrev’in de ölümünden sonra yaptırmıştır. Onun 650’li yıllarda hayatta olduğu tarihî kayıtlarda geçmektedir. Külliyyede en eski yapılar hamam ve medresedir; sonra cami, daha sonra da türbe yapılmıştır.” Çayırdağ; KTA, C. I, S. 107. (MK)

⁶¹ H. 1316/M. 22 Mayıs 1898-10 Mayıs 1899. (MK)

Câmi‘-i şerîf-i mezkûruñ müte‘addid ‘aķârât-ı mevķûfesi olup bunlar miyânında yalnız ittişâlindeki ħammâm mevcûd kalmış ve Evķâf İdâresi’nce 1.954 ğuruş a‘şâr-ı mevķûfesi bedeli muķayyed bulunmuşdur.⁶²

İmâm, ħaķîb, mü‘ezzîn, mu‘îd nâmıyla dört nefer ħademe-i muvazzafası muķayyed olup kısmen vekâletle idâre édilmektedir.

İttişâlinde bulunan medrese daĥî Ĥwând Medresesi nâmıyla ma‘rûf olup bâniye-i müşârün-ileyhâ Mâh-Perî Ĥâtûn’a nisbet édilmekde ise de târîĥ-i inşâsını ta‘yîn edecek bir eşer görülememiştir.⁶³

Câmi‘-i şerîf-i mezkûruñ Ĥürrem Beg Vakfı’ndan almak üzere 12.200 ğuruş vakf ‘â’idât-ı vakfiyye ile muķayyed bir zâviyesi olduĥı kayden mu‘ayyen ise de zâviyenin vücûdu mefķûddur.

[*Mir ‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 61]

LALA PAŞA CÂMİ‘-İ ŞERÎFİ

Kayşeriyye Kaşabası’nda bulunan cevâmî‘-i şerîfenin üçüncü derecede büyüĥü Lala Paşa Câmi‘-i Şerîfi’dir. Bu câmi‘ Kiçi-Kapu Semtî’nde ve Lala Paşa Maĥallesi’nde vâki‘ tamâmıyla kâĥîr bir câmi‘-i kebîrdir.

Dâĥilen 1.444 arşun terbî‘i olup kırk kemer ayaĥı ve vasatında muntazam bir ĥubbe üzerine mebnâ ve hele kâr-ı ‘atîķ olan minberi şâyân-ı temâşâ bir eşer-i nazar-rübâdır.

Tarz-ı binâsı âşâr-ı Selçûķiyye’ye müşâbih ise de târîĥ-i inşâsı mu‘ayyen degildir. Bânîsi Lala Muĥlisud-Dîn nâm-ı diĥer Muşliĥu’d-Dîn Paşa olduĥı meşhûr ise de müşârün-ileyhiñ zemânı ve tercüme-i ĥâlî taĥķîķ olunamadı. Şu ĥadar var ki paşa ‘unvânını ĥâ’iz olmasına nazaran Ümerâ-yı ‘Osmâniyye’den bir zât olduĥı añaşılıyor.

Mü‘essisi bünyân-ı Saltanat-ı Seniyye ‘Osmân Ġâzî ĥazretlerinin zemân-ı saltanatları ümerâsından Muşliĥu’d-Dîn Paşa nâmıyla ma‘rûf ve ‘Âşık Paşa’niñ pederi olduĥı meşhûr bir zât var ise de bânî-i müşârün-ileyhiñ [*Mir ‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 62] bu zât olup olmadıĥı meçhûldür. “Câmi‘-i şerîf-i mezkûruñ bânîsi merķadi” diye öteden beri meşhûr olmak üzere derûn-ı câmi‘-i şerîfde muntazam bir türbe ve iki merķad olup üzerindeki şandukalarda Âyete’l-Kürsî yazılmış ve târîĥe dâ’ir bir şey görülememiştir olduĥından ĥaķîķati ta‘yîn edilemedi.⁶⁴

Bu câmi‘-i şerîfin bir ĥayli ‘aķârât-ı mevķûfesi olup Evķâf İdâresi’nce 9.800 ğuruş a‘şâr-ı mevķûfesi bedeli ve altmış kıyye yağ mumı taĥşîşâtı ve altı nefer muvazzaf ĥademesi vardır.

⁶² “Hunat Camii önüne yapıldıĥı belirtilen şadırvan, medresenin (müzenin) önünde idi ve 30 yıl kadar önce müzenin ön tarafının açılması için yıktırılmıştır. Kitabesi medresenin duvarında eski yerinde bulunmaktadır. Caminin son kalan vakıf akarı olan hamam da satılarak, mülkiyeti şahıslara geçmiştir.” Çayırdaĥ; *KTA*, C. I, S. 107. (MK)

⁶³ “Medresenin kitabesi bulunmadıĥından Hunat Hatun’a ait olup olmadıĥı hakkında şüphesi bulunan Nazif Efendi, bu şüphesinde haklıdır. Zira Hunat Hatun, kocası I. Alâeddin Keykubad hayatta iken eski dinini muhafaza etmiş ve herhangi bir bina yaptırmamıştır. O, bütün eserlerini, oĥlunun saltanatı esnasında meydana getirmiştir. Nitekim Hunat Camii’ni de, oĥlunun tahta çıktığı ilk yıl olan H. 635/M. 1238 yılında inşa ettirmiştir. Medresenin inşasının camiden eski olduĥu anlaşıldıĥından, burasını da onun inşa ettirmiş olması mümkün değildir. Medreseyi herhâlde Alâeddin Keykubad inşa ettirmiş olmalıdır. Hayırsaver Hunat Hatun Kayseri’deki bu binalarından başka, Tokat’ın Pazar ilçesi ile Yozgat’ın Çekerek ilçesi arasında bir kaç büyük Kervansaray; İncesu ile Ürgüp arasındaki daĥlar üzerine Şeyh Turesan Zaviyesi’ni yaptırmış ve bu zaviyeye geniş araziler vakfetmiştir.” Çayırdaĥ; *KTA*, C. I, S. 107. (MK)

⁶⁴ “Türbesi ve minberi ile birlikte mimarisine bakılarak erken Selçuklu eserlerinden olduĥu kesin şekilde anlaşılan Lala Camii’nin banisine, rivayeten verilen Paşa unvanına bakarak, Osmanlı Dönemi eserlerinden olduĥunu zannetmesi Nazif Efendi’yi büyük bir hataya düşürmüştür. Caminin bitişiginde bulunan ve “Selahattin” (Aslının Muslihiddin olması lazım.) ismi ile anılan hamamın eski kayıtlarda “Atabey Hamamı” olarak görülmesi de göz önüne alınır ise caminin banisi Lala Muslihiddin’in, II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in oĥullarından II. Alâeddin Keykubad’ın atabeyi Lala Muslih olması ihtimalini kuvvetle akla getirmektedir. Ancak caminin mimarisi onun daha eski yıllara ait olduĥu itibaini vermektedir.” Çayırdaĥ; *KTA*, C. I, S. 107. (MK)

(1239)⁶⁵ ve 1273⁶⁶ târîhlerinde ba‘zı mertebe ta‘mîrâtı icrâ kılınmış ise de esâsen ‘atîk ve kâr-ı kadîm olduğundan ta‘mîre kesb-i ihtiyâc édüp (1318)⁶⁷ târîhinde Evkâf İdâresi tarafından meh-mâ-emken ta‘mîr édilmiş ve 1305⁶⁸ târîhine kadar evkâf-ı mülhâkadan iken târîh-i mezkûrda mazbût silkine inkılab ve idhâl olunmuşdur.

İttişâlinde bir bâb şıbyân mektebi bir çeşme olup bunlar daği vaqf-ı mezkûre merbût hayrât-ı kadîmdendir.

[*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 63]

GÜLÜK CÂMİ‘-İ ŞERİFİ

Kayseriyye’de bulunan cevâmî‘-i kebîre ve ‘atîkadan biri de Gülük Câmî‘-i Şerîfi’dir. Bu câmî‘ Gülük Şemse-Dîn Maħallesi’nde vâki‘ olup dâhilen 924 arşun terbi‘i hâ‘iz ve 32 kemer üzerine mebnâ kâgîr bir kâr-ı ‘atîk bir câmî‘-i güzîndir.

Şark ve şimâle nâzır iki çapusu olup şark cihetinde bulunan çapunuñ üzerindeki mermer kitâbede şu ‘ibâre maħkûkdur:

**“Ammera fi sebîli Rabbi’l-‘Âlemîn fi eyyâmi’d-Devleti
ve Mevlânâ Sulţânü’l-A‘zam ‘İzzü’d-Dünyâ ve’d-Dîn
Ebu’l-Feth Keykâvus bin Keyhusrev Qasimu Emîrû’l-Mü’minîn
ez‘afu ‘ibâdi’l-lâh es-Sittetü’l-Ma‘şümetü Atsuz
Elti Hâtûn bint-i Maħmûd fi seneti seb‘a ve tis‘a mi’e”⁶⁹**

Şu ‘ibâre ve târîhiñ delâletinden daği anlaşıldığı vechle câmî‘-i şerîf-i mezkûr Selâtn-i Selçûkiyye’niñ tokuzuncu hükümdârı ‘İzze’d-Dîn Keykâvus zemânında ve 609⁷⁰ târîhinde ümerâdan Maħmûd nâm [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 64] zâtıñ kerîmesi tarafından binâ ve inşâ kılınmışdır.⁷¹

735⁷² târîhinde ‘azîm bir zelzele teşâdüf étmekle ħarâb olup o târîhde Gülük Şemse’d-Dîn bin ‘Aleme’d-Dîn nâmıyla müştehir şâhibül-vaqf vel-ħayr bir zât tarafından ta‘mîr ü ihyâ ve bir ħaylî de arâzî ve ‘akâr vaqf u ihdâ edilmişdir.⁷³

⁶⁵ H. 1239/M. 7 Eylül 1823-25 Ağustos 1824. (MK)

⁶⁶ H. 1273/M. 1 Eylül 1856-20 Ağustos 1857. (MK)

⁶⁷ H. 1318/M. 1 Mayıs 1900-19 Nisan 1901. (MK)

⁶⁸ H. 1305/M. 19 Eylül 1887-M. 6 Eylül 1888. (MK)

⁶⁹ Atsuz Elti Hatun’un tamir ettirdiği Gülük Camii’nin Arapça kitabesinin tercümesi:

“(Bu binayı) Keyhusrev’in oğlu, din ve dünyanın şerefi, fetih babası, Mü’minlerin Emiri’nin ortağı, büyük Sultân Keykâvus’un devletinin günlerinde, Allah’ın en zayıf kulu, masum (ismetli) kadın, Yağıbasan’ın oğlu Mahmûd’un kızı Atsuz Elti Hatun Altı yüz yedi senesinde Âlemlerin Rabbi yolunda tamir ettirdi.” (H. 607/M. 25 Haziran 1210-13 Haziran 1211) (MK)

⁷⁰ H. 609/M. 3 Haziran 1212-22 Mayıs 1213. (MK)

⁷¹ Şu ‘ibârede görülen (Maħmûd) Muzaffere’d-Dîn Maħmûd bin Yağı-basan olsa gerekdir. Bu zât Melik Ğâzî’niñ ħafidi ve Yağı-basan’ın oğlu olup Câmî‘-i Kebîr’i daği ikinci kerrede inşâ iden odur. (AN)

⁷² H. 735/M. 1 Eylül 1334-20 Ağustos 1335. (MK)

⁷³ “Kitabede geçen caminin banisi Atsız Elti Hatun’un babası, Yağıbasan oğlu Mahmud’un, Cami-i Kebir’i tamir ettiren Muzaffereddin Mahmud olduğu belirtilmiştir. Danişmenli Devleti kalıntılarının ortadan kaldırılması ile Selçuklular’ın hizmetine giren Yağıbasan’ın üç oğlundan biri olan Muzaffereddin Mahmud ve kızı Adsız Elti cetlerine ait olan bu eserleri geniş şekilde tamir edip ilaveler yaptırmışlardır. Nitekim Gülük Camii’nin Selçuklu kitabeli köşe kapısı bu onarım sırasında yapılmıştır. Caminin orijinal taş mihrabı İlhanlılar Dönemi’nde ilave edilen (herhâlde Gülük Şemse’den tarafından) muhteşem çini mihrabının çinileri altında bulunmaktadır. Ulu Cami’nin de, şimdi Ankara Etnografya Müzesi’nde bulunan Muzaffereddin Mahmud kitabeli, orijinal ahşap kapısı ve minberi, yine bu tamir sırasında yapılmış olmalıdır.” Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 108. (MK)

1251⁷⁴ târîhinde yine bir zelzeleniñ te'sîriyle şimâle nâzır olan dîvârı temâyül étmiş ve 1273⁷⁵ târîhinde ba'zı meretebe ta'mîr olunmuşdur.

[GÜLÜK ÇEŞMESİ]

İttişâlinde ufağ bir medrese ile bir bâb sıbyân mektebi ve şarka nâzır olan çapısının öñünde muntazam bir çeşme olup mezkûr çeşme 1135⁷⁶ târîhinde Matbah-ı 'Âmire Emîni Hâcî Halîl Efendi tarafından tecdîd ve icrâ kılınmış ve üzerindeki mermer kitâbede raqam-ı târîh-i manzûmuñ soñ beyti buraya derc olunmuşdur:

“Teşnegâne hâl-i dille lüle bu târîhi dér:

İç Hasan ile Hüseyin-i Kerbelâ 'aşkına mâ.”⁷⁷

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 65]

Câmi'-i şerîf-i mezkûruñ îcâr u 'akârât-ı mevķûfesinden başka Evķâf İdâresi'nce muķayyed 2.382 gurus a'şâr-ı mevķûfesi bedeli ve beş nefer muvazzaf hademesi vardır.

HÂCİ KILIÇ CÂMİ'-İ ŞERÎFİ

Hâcî Kılıç Câmi'-i Şerîfi Kayseriyye Kaşabası'nıñ müntehâ-yı şimâlisinde ve Güherçile Fabrika-i Hümâyûnu'nuñ ittişâlinde vâki' bir câmi'-i kebîrdir.

Bu câmi'-i şerîfe ittişâlindeki medrese Ğıyâşe'd-Dîn Keyhusrev-i Şânî'niñ maħdûmu 'İzze'd-Dîn Keykâvus zemânında ve 647 târîhinde binâ ve inşâ kılınmış ve çapısının üzerindeki mermerde şu 'ibâre muraķķam bulunmuşdur:

**“Ümira bi-'imâreti haze'l-mescidi'l-mübâreki fî eyyâmi Sultân
i'l-Mu'azzam 'İzzü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebu'l-Feth Keykâvus
bin Keyhusrev Burhânü Emîri'l-Mü'minîn el-'Abdü'z-Za'if
el-Muhtâcu ilâ rahmeti'l-lâhi te'âlâ Ebi'l-Kasım bin 'Alî
eṭ-Ṭûsî⁷⁸ bi-târîhi seneti seb'a ve erba'îne ve sitte mi'e.”⁷⁹**

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 66]

Câmi'-i şerîf-i mezkûruñ ittişâlinde bulunan medrese-i 'atıķanıñ çapısı üzerindeki mermer kitâbede daħi şu 'ibâre muħarrerdir:

⁷⁴ H. 1251/29 Nisan 1835-M. 16 Nisan 1836. (MK)

⁷⁵ H. 1273/M. 1 Eylül 1856-20 Ağustos 1857. (MK)

⁷⁶ H. 1135/M. 12 Ekim 1722-30 Eylül 1723. (MK)

⁷⁷ Matbah Emîni Kayserili Hacı Halîl Efendi'nin inşasına yazdırdığı Türkçe tarih manzumesinin son beytinin sadeleştirilmesi:

“Lüle (si) (oluğu), susuzlara, hâl diliyle, bu târihi der:

'Hasan ile Kerbelâ (Şehidi) Hüseyin'in aşkına su iç'.” (H. 1135/M. 12 Ekim 1722-30 Eylül 1723).

Kitabenin tam metni için bakınız: Ahmed Nazif; *Kayseri Meşhûrları*, S. 40. Denктаş, Mustafa; *Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları*, S. 65-66, 336. Erkiletlioğlu, Halit; *Kayseri Kitâbeleri*, S. 40. Karaarslan, Mehmet; “Kayseri Çeşmeleri İki Çeşmenin Hikâyesi (Gülük-Gevher Nesibe)” -*Şehir Kültür Sanat*- Kayseri Büyükşehir Belediyesi, sayı 17, Kayseri, Mayıs, 2018. (MK)

⁷⁸ Toķad'da Yeşil Iрмаk üzerindeki cesim köpriniñ daħi bânisi bu zâtdır. Ķabri Toķad'da mezkûr köpri civârındadır. (AN)

⁷⁹ Hacı Kılıç Camii'nin Arapça kitabesinin tercümesi:

“Bu mübarek mescidin yapılmasını Keyhusrev'in oğlu büyük Sultân, din ve dünyanın izzeti, fetħin babası, Mü'minlerin Emîri'nin burhânı (delili) Keykâvus'un günlerinde altı yüz kırk yedi senesinde Allah'ın rahmetine muhtaç ve zayıf kulu Tuslu Ali oğlu Ebulkasım (Ebu'l-Kasım bin Ali et-Tûsî) emretti.” (H. 647/M. 6 Nisan 1249-4 Nisan 1250). (MK)

**“Ümira bi-‘imâreti hazîhi’l-medreseti’l-mübâreketi fî eyyâm
i’s- Sultânî’l- Mu‘azzam ‘İzzü’ d-Dünyâ ve’ d-Dîn Ebu’l- Fetḥ
Keykâvus bin Keyḥusrev bi-yedi’l-‘Abdi’ z-Ža‘îf Ebi’l-Ḳâsım
bin ‘Alî eṭ-Ṭûsî târîḥu seneti seb‘a ve erba‘îne ve sitte mi’e”⁸⁰**

Câmi‘-i şerîf-i mezkûr el-yevm mevcûd ve ma‘mûr ise de medrese şâyân-ı te’essüf bir hâl-i ḥarâbîde kalmışdır.
Câmi‘-i şerîfiñ dâhilen 1.500 arşun terbî‘i olup ḳapusındaki naḳş u şan‘at nazar-rübâ bir hâldedir.

[SİNÂN BEG-ZÂDE HÜSEYİN BEG’İN ḲABİR KİTÂBESİ]

954⁸¹ târîhinde aşḥâb-ı ḥayrâtdan Sinân Beg-zâde Hüseyin Beg tarafından mücedded bir şürette ta‘mîr ü
ihyâ ve bir ḥaylî emlak aḳâr vaḳf u ihdâ kılınmış ve el-yevm o vaḳfiñ nemâsiyla idâre édilmekte bulunmuşdur.

[*Mir ‘ât-ı Ḳayseriyye, S. 67*]

Bânî-i şânî Hüseyin Beg 959 târîhinde vefât édüp ḳabri Câmi‘-i şerîf-i mezkûruñ ittişâlinde vâki‘ ve ḳabrinin
üzerindeki mermerde şu ‘ibâre menḳûşdur:

**“Hâzihi’l-ḳabri’l-merḥûmi’l-maḡfûr eş-şâhibü’l-ḥayrât
ve’l-ḥasenât Hüseyin Beg bin Sinân Beg
ilâ rahmeti’l-lâhi te‘âlâ Mîr-Livâ-i Ḳayserî inteḳale
min dâri’l-fenâ ilâ dâri’l-beḳâ fî şehri Ramazân
i’l-mübârek senete tis‘a ve ḥamsîn ve tis‘a mi’e.”⁸²**

Câmi‘-i şerîf-i mezkûre merbûṭ ‘aḳârât-ı mevḳûfenin tafşîlâtı 954 târîhli vaḳfiyye-i ma‘mûlün-bihâsında
muḳayyed olup bunların bir çoḡu eyâdi-i kitmâna girmiş ise de bir kısmı mevcûd u ma‘mûrdur.

Meydân Ḳapusu civârında beyne’l-ahâlî Meydân Hammâmı ve yâḥûd Çömlek nâmıyla ma‘rûf Çifte Hammâm
vaḳf-ı mezkûr müsâḳḳafâtından olup Mekteb-i İ‘dâdî’nin ḳurbunda vâki‘ Şalâḥad-Dîn Hammâmı daḫi vaḳf-ı
mezkûra merbûṭ iken 1088⁸³ târîhinde Küçük Ḥasan Paşa [*Mir ‘ât-ı Ḳayseriyye, S. 68*] tarafından Börekçiler
Çârşûsı’nda iki bâb dükkân ile istibdâl ü istimlak édilmiştir.⁸⁴

⁸⁰ Hacı Kılıç Medresesi Arapça kitabesinin tercümesi:

“Bu mübarek medresenin yapılmasını Keyhusrev’in oğlu büyük Sultân, din ve dünyanın izzeti, fetḥin babası Keykâvus’un günlerinde
altı yüz kırk yedi senesinde Allah’ın rahmetine muhtaç ve zayıf kulu Tuslu Ali’nin oğlu Ebulkasım (Ebu’l-Kasım bin Ali et-Tûsî) eliyle
emretti.” (H. 647/M. 6 Nisan 1249-4 Nisan 1250). (MK)

⁸¹ H. 954/21 Şubat 1547-M. 9 Şubat 1548. (MK)

⁸² Kayseri Mirlivâsı Hüseyin Bey’in Arapça kabir kitabesi’nin tercümesi:

“Bu kabir, rahmetli, günahlarının affı umulan, hayırların ve iyiliklerin sâhibi, Allah’ın rahmetine muhtaç Kayseri Mirlivâsı Hüseyin
Bey’indir. Geçici ve yokluk yurdundan sonsuzluk yurduna geçti. Dokuz yüz elli dokuz senesinin mübarek Ramazan ayında” (H.
Ramazan 959/M. 21 Ağustos-19 Eylül 1552).

Ahmed Nazif ve daha sonra Halil Edhem, başucu kitabesinin son kelimesini yer darlığı sebebiyle sıkıştırıldığı için dikkatsiz şekilde
Aksaray yerine Kayseri olarak hatalı okumuşlardır. Bu suretle Hüseyin Bey’in, Kayseri değil Aksaray Mirlivâsı yani Sancakbeyi
olduğu anlaşılmaktadır. Bakınız ve karşılaştırınız: Mehmet Çayırdağ; *Kayseri Tarihi Araştırmaları*, S. 244, 301. Yasemin Demircan
(Özirmak); *Tahrîr ve Evkâf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, S. 44, 78.

Mirlivâ Hüseyin Bey’in Kabir Kitabesi’nin tercümesi buna göre şöyledir:

“Bu kabir, rahmetli, günahlarının affı umulan, hayırların ve iyiliklerin sâhibi, Allah’ın rahmetine muhtaç Aksaray Mirlivâsı Hüseyin
Bey’indir.– (Ayakucunda) “Geçici ve yokluk yurdundan sonsuzluk yurduna geçti. Dokuz yüz elli dokuz senesinin mübarek Ramazan
ayında.” (H. Ramazan 959/M. 21 Ağustos-19 Eylül 1552) (MK)

⁸³ H. 1088/M. 6 Mart 1677-22 Şubat 1678. (MK)

⁸⁴ “Hacı Kılıç Camii’nin medresesi, vakıflarca tamir edilerek kurtarılmıştır. Cami ve medresenin banisi İran’daki Tus şehirli Ali Oğlu
Ebulkasım olup, bu zat, Alâeddin Keykubad ve ondan sonraki sultanlar zamanı ümerasındandır ve türbesi Tokat’tadır. Caminin, tamir

Bânî-i mûmâ-ileyh Hüseyin Beg vakf-ı mezkûruñ tevliyeti ‘utekâsından Gesi Karyeli Arslan nâm zâta ve evlâd ü evlâdına haşr édüp şerâ’it-i şer‘iyyesini 954⁸⁵ târîhli vakfiyye ile te’yîd eylemişdir. Vakfiyye-i mezkûrede muharrer ve kısmen mevcûd bulunan ‘akârât-ı vakfiyyeden başka Evkâf İdâresi’nce muqayyed 4.000 guruş a‘şâr-ı mevķûfesi bedeli ve 3.200 guruş hâmmâm icârı vardır.

Câmi‘-i şerîf-i mezkûruñ kebîr minâresi 1317⁸⁶ târîhinde vakf-ı mezkûr vâridâtından şarf édilen yigirmi biñ kûsûr guruşla müceddeden binâ ve inşâ kılınmış ve el-yevm beş nefer hademe-i muvazzafası mevcûd bulunmuşdur. Karşu cihetindeki çeşme daği vakf-ı mezkûre merbût hayrâtdan olup Güherçile Fabrikası’niñ daği icâr-ı zemîni mezkûr câmi‘-i şerîfe meşrûtdur. Mezkûr fabrikanıñ târîh-i inşâsı 1281’dir.⁸⁷

[*Mir ‘ât-ı Kayseriyye, S. 69*]

QRŞUNLI CÂMİ‘-İ ŞERİFİ

Hâcî Ahmed Paşa Câmi‘-i Şerîfi nâmıyla mazbût u muqayyed olup Kayseriyye Kaşabası’niñ Meydân Kapısı civârında ve Dilâver Paşa Mahallesi’niñ kurbunda vâki‘ fevķa’l-‘âde metânet ü raşâneti hâ’iz laţif bir câmi‘-i şerîfdir.

Traz-ı binâsı nâdirü’l-emşâl bir şüretde olup üzerine tamâmıyla kurşun ferş édilmiş olmasına mebnî bey-ne’l-ahâlî Kurşunlu Câmi‘i nâmıyla kesb-i iştihâr eylemişdir.

Bânisi Şâm Beglerbegi iken tekâ’udi ba‘de’l-icrâ ahîren maķâm-ı Şadâreti ihrâz éden Hâcî Ahmed Paşa olup silsile-i nesebi Sinob Emîri İsfendiyâr Beg’e ve andan Hâlid bin Velîd hazretlerine müntehîdir.⁸⁸

Kendüsi Üsküdar’da Emîr-i Âhûr Mahallesi’nde vâki‘ türbe-i mahşûşunda medfûndur.

[*Mir ‘ât-ı Kayseriyye, S. 70*]

Müşârün-ileyhiñ hayrât u te’sisât-ı keşîresi olup Üsküb, Aķ-Yazı, Bender, Kili kaşabalarıyla Üsküdar, Selânik, İstanbul ve Kaşamonı ve Trabzon gibi Vilâyât-ı ‘Oşmâniyye’niñ ba’zı cihetlerinde cevâmî‘ vü mesâcid ve sâ’ir hayrât-ı mergûbesi oldığı vakfiyye-i ma‘mûlün-bihâsında muharrerdir. Kayseriyye’de vâki‘ mebhûşün ‘anh olan câmi‘-i şerîfi 984⁸⁹ târîhinde müceddeden binâ ve inşâ etmiş ve kapusınıñ üzerindeki mermerde şu kıta‘-i târîhiyye menķûş bulunmuşdur:

ettiren Hüseyin Bey’in, eski yol ortasından minare bitişğine nakledilmiş bulunan mezarının taşları, Ahmed Nazif Efendi ve Halil Edhem tarafından yanlış okunduğu kanaatindeyiz. Kitabede Hüseyin Bey’in Kayseri Mirlivası değil Aksaray Mirlivası olduğu kayıtlıdır. Vakfiyeden ve bu eserden öğrenmekteyiz ki Hüseyin Bey, Hacı Kılıç Camii’ni tamirden ve yanına daha sonra Güherçile Fabrikası olan imaretini yaptırmassından başka, Atabey namıyla maruf Selahaddin Hamamı’nı satın almış ve Sahabiye Medresesi’nin batısında, yolun karşı tarafında, bugün yerinde yeni bir bina bulunan Çömlek (diğer adı Meydan) Hamamı’nı yaptırmıştır. Eski tezkirelerde, Hüseyin Bey’in hamamını meşhur Mimar Sinan’a yaptırmış olduğu kayıtlıdır. Ancak bu hamamın hangi hamam olduğu bugüne kadar açık olarak malum değildi. Eserin vermiş olduğu önemli bilgidten, bu hamamın Çömlek Hamamı olduğu (Yakın zamanlara kadar faaldî ve hâlen birçok kimse tarafından hatırlanmaktadır.) aynı zamanda Evliya Çelebi’nin, Kanuni Sultan Süleyman’ın Irak Seferine giderken yıkanmış olduğunu belirttiği Meydan Hamamı’nın da yine aynı hamam olduğunu anlamış oluyoruz.

Selahaddin Hamamı, Lala Camii Vakfi iken Hüseyin Bey tarafından satın alınmış; yine verilen bilgiye göre, 1677 yılında Küçük Hasan Paşa’nın mülkiyetine geçmiş; 19. asrın başlarında da, Güpgüpzade Hacı Mustafa ve Hacı Bekir Ağalar tarafından satın alınarak evlada meşrut vakfedilmiştir.” Çayırdağ; *KTA, C. I, S. 108. (MK)*

⁸⁵ H. 954/21 Şubat 1547-M. 9 Şubat 1548. (MK)

⁸⁶ H. 1317/M. 12 Mayıs 1899-30 Nisan 1900. R. 1317/M. 1901-1902. (MK)

⁸⁷ H. 1281/M. 6 Haziran 1864-25 Mayıs 1865. R. 1281/M. 1865-1866. (MK)

⁸⁸ İsfendiyâr-zâdeler Hâlid bin Velîd neslinden olduklarını iddi‘â ediyorlar. (AN)

⁸⁹ H. 984/M. 31 Mart 1576-19 Mart 1577. (MK)

“Şehr-i Zi'l-Ûicce'de urmuşsun anın bünyâdın

Dilerim haşre degin şâhibine ola du'â

Oldı ma'mûr-ı vilâyet dedim aña târîh

Yapalı Kayşeri'de câmi'in Aḥmed Paşa.”⁹⁰

Müşârûn-ileyhiñ 989⁹¹ târîhini şâmil olmaḡ üzere Evḡâf-ı Hümâyûn Nezâreti Cihât Kâlemi'nde 'aynen muḡayyed bulunan vaḡfiyyesinde muḡarrer bulunduğı vechle câmi'-i şerîf-i mezkûruñ civârında muntazam bir 'imâret-hâne ve anın ḡurbunda [*Mir'ât-ı Kayşeriyye*, S. 71] on üç oḡalı bir ḡân⁹² ve câmi'-i şerîfiñ harîmi dâhilinde bir dârû't-ta'lim binâ ve inşâ édüp her dürlü levâzımât u 'â'idâtını taḡşîş ve cümlesine müte'addid ḡademe ve sâ'ire ta'yîn ederek ḡüsn-i intizâmını te'mîn eylemişdi.⁹³

'Aşr-ı mezkûr Sultân Selîm-i Şânî ḡazretlerinin devr-i saltanatlarına müşâdif olup Kayşeriyye muzâfâtından Tomarza ḡaryesi müşârûn-ileyh Sultân Selîm-i Şânî ḡazretleri tarafından bânî-i müşârûn-ileyh Ḥâcî Aḡmed Paşa'ya bâ-temlik-nâme-i hümâyûn⁹⁴ i'tâ ve temlik buyurulmuş olmasına mebnî Ḥâcî Aḡmed Paşa daḡı câmi'-i şerîf-i mezkûra vaḡf u taḡşîş eylemişdir ki temlik-nâme-i hümâyûnuñ sûreti maḡkeme-i şer'iyyeniñ 1027⁹⁵ senesi sicill-i maḡşûşunda muḡayyed olduğı gibi zîrde daḡı 'aynen mündericdir. Vaḡfiyye-i ma'mûlûn-bihâsi pek mufaşşal olup 'aynen şu muḡtaşara derci mümkün [*Mir'ât-ı Kayşeriyye*, S. 72] olamadığından münderecâtındaki ba'zı elfâz ü ta'bîrâtı muḡâfazaten ber-vech-i zîr ḡulâşaten derc édiyoruz:

[TEMLİK-NÂME-İ HÜMÂYÛN]

Tomarza ḡaryesi'yle Girgörin ve Kestehîz ve Mâverḡor mezra'alarını kâffe-i mezâri' ve tilâl ü cibâl ve enhâr ü eşcâr ve 'âmme-i rûsûm-ı 'örfiyye ve ḡuḡûḡ-ı şer'iyyesiyle ve Yalñız-Göz demekle ma'rûf cisr-i cesîm ḡurbunda ve ḡara-Şu Nehri üzerinde bir saḡk altında sekiz taş tedvîr éder âsiyâbını ve bu âsiyâba tâbi' iki anbâr ve âḡûr ve ḡücre ile civârında bulunan bostân yeri mezra'alarını ve Gergeme ḡaryesi'nden cereyân éden Şarımşaklı Nehri

⁹⁰ Kurşunlu Camii kitabesinde bazı yanlış okumalar da olmuştur: “Anın” kelimesi “anal”, “dilerim” kelimesi “diyalarım” ve “Kayseri” kelimesi de “Kayser” olarak değişik şekilde yazılmıştır.

Kurşunlu Camii inşa kitabesindeki Türkçe tarih manzumesinin nesre çevrilmesi ve sadeleştirilmesi:

“Zilhicce ayında onun yapılmasını tamamlamışsın.

Dileğim -bu eseri yapan hayır- sahibine kıyamete kadar dua edilmesidir.

Vilayet imar edildiğinde ona tarih dedim:

Kayseri'de Ahmed Paşa camii yaptığından -dolayr-.” (H. Zilhicce 984/M. 19 Şubat-19 Mart 1577). (MK)

⁹¹ “Caminin yapılış tarihi olarak verilen 984 yılı yanlıştır. Yayınlanan kitabenin son mısrası ebced hesabıyla H. 994/M. 1585/86 çıkmaktadır. Hacı Ahmed Paşa'nın Kurşunlu Camii'ni hangi tarihte yaptırmış olduğu münakaşalıdır. Caminin kitabesine göre yapım H. 994/M. 1586 temliknamede ise H. 981/M. 1572 tarihinde Kayseri'de caminin yapıldığından bahis vardır. Sinan H. 976/M. 1568 yılında başladığı Selimiye Camii'ni H. 982/M. 1574 yılında tamamlamıştır. Bu duruma göre Kayseri'deki cami de Selimiye Camii yapılırken inşa edilmiştir. Bu esnada 90 yaşlarında olan Sinan, bundan sonra da baş mimar olarak görevini sürdürmüş, 1580 yılında yapılan Kılıç Ali Paşa Camii'nden başka, bundan sonra onun belli başlı bir eseri görülmemiştir. 1588 yılında da 99 veya 100 yaşında vefat etmiştir. Hacı Ahmet Paşa ise 965 yılında ilk defa, 979 yılında da ikinci defa Konya valisi olmuş, daha sonra da sarayda göreve devam etmiştir. Kurşunlu Camii'ni ikinci valiliği sırasında yaptırdığı anlaşılmaktadır.” Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 109. H. 989/M. 5 Şubat 1581-24 Ocak 1582. (MK)

⁹² Ḥânîñ maḡhalli Ḳozan-oğlı Medresesi ve imâret-hâne maḡhalli daḡı Ağca-Ḳoyunlu Medresesi olmuştur. (AN)

⁹³ “Kurşunlu Camii'nin banisi Doğancı Hacı Ahmed Paşa'nın görevleri arasında, kitapta belirtildiği gibi, sadrazamlığın da bulunduğunu bilmemekteyiz. Eski kayıtlarda böyle bir bilgi yoktur. Paşa, Kurşunlu Camii'sini Mimar Sinan'a Konya Valisi iken yaptırmıştır. Kayseri o tarihlerde sancak (liva) olarak Konya Vilayetine bağlı idi; ancak Konya'da vali olarak şehzadeler bulunduğundan, Konya valileri bu tarihlerde Kayseri'de oturmakta idiler. Doğancı Hacı Ahmed Paşa'ya Kayseri halkı Kuşcu Paşa ismini takmış ve şehirdeki Gültepe semti de onun adına izafeten “Kuşcu Paşa'nın Harmanı” diye anılmıştır. Padişahların av kuşları ile vazifeli olan Paşa herhâlde bu işini ve merakını Kayseri'de bulunduğu sırada da sürdürmüş olmalıdır. Paşa'nın camisinden başka, vakfiyesinde geçen diğer bütün eserleri yıkılarak ortadan kalkmıştır. Son olarak 1930'lu yıllarda, Mimar Sinan yapısı olduğu söylenen Paşa Hamamı ismi ile anılan Çifte Hamamı, zamanla yıkılmıştır. Resmî Gabriel'de bulunmaktadır.” Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 108-109. (MK)

⁹⁴ Temlik-nâme: Mirî arazi gelirinin birine verilmesi demek olduğundan bunun “vakfiye” olması icabeder. (MK)

⁹⁵ H. 1027/M. 29 Aralık 1617-17 Aralık 1618. (MK)

üzerinde bir sakf altında dört taş degirmen ile ittişâlindeki arz-ı hâlîsini ve Yorgad Karyesi'nde⁹⁶ bulunan hânele-riyle bâğlarını ve toköz kıt'a tarlalarını ve câmi'-i şerîf-i mezkûruñ ittişâlindeki mülk bağçesini ve anıñ ittişâlini müceddeden binâ eylediği iki göz hammâmı ve 'Alî Çavuş [Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 73] nâm zâtdan iştirâ etmiş olduğu sebze bağçesini ve Şarımşaklı Karyesi'nde vâki' bir bâb degirmeni ve Anbâr-Vîrânı nâm kıyede vâki' müte'addid emlâki ve bunlar ile berâber İstanbul'da Üsküdar'da Toğad ve sâ'ir bilâdda vâki'⁹⁷ bir çok emlâk ü 'ağârâtını vakf u taşşîş ve zıkr olunan 'Îmâret-i 'Âmire'ye sekiz 'aded bakır sini ve iki 'aded legen ve yigirmi 'aded bakır taş ve üç 'aded kazgan ve sekiz 'aded bakır şahan vaz' ve atyeb mâlından tâmü'l-vezn ve şahîhü'l-'ayâr yigirmi biñ dînâr ve sülüs-i mâlından on beş biñ filori ifrâz ve Kayseriyye ve tevâbi'indeki evkâfa 'âkıll u dâna ve kâr-güzâr ü tüvânâ mücerrebü'l-ahvâl bir mütevellî ve üslûb-ı hisâb u kitâba kâdir bir kâtib ü câbî naşb [u] ta'yîn édüp vazîfelerini kêmâ-hiye-hağğihâ ifâ êtdikleri hâlde mütevellîye yevmî on ve câbîye üç aqçe ve câmi'-i şerîf-i mezkûrda ehl-i Kur'an ve laţîfü'l-elhân olan haţîbe yevmî üç aqçe ve muğtedâ-yı enâm ve pîşvâ-yı havâş u 'avâm olmağla şâlih iki imâm [Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 74] ta'yîn edilüp beş vaqtda bi-tarıķü'l-münâvebe imâmet ve şabâh nemâzından soñra Sûre-i Yâsîn ve vaqt-i 'aşrda Sûre-i 'Amme ve ba'de'l-'işâ Sûre-i Tebareke tilâvet êtmek üzre yevmî altışar aqçe ve hoş elhân iki mü'ezzîn ta'yîn edilerek hîdmetlerini ba'de'l-itmâm yevmî ikişer aqçe ve sekiz nefer ehl-i Kur'an-ı devr-i hıvân olup her Cum'a gün[ü] birer 'aşr-i şerîf okumak ve içlerinden biri ser-mağfil olmak üzre yevmî birer ve ser-mağfile ikişer aqçe ve hüsn-i edâ ile ma'rûf bir mu'arrif bulunup muğabelesinden bir aqçe ve çârüb-ı zâtü'l-eznâb ile hîdmet eden ferrâşlarıñ beherine yevmî üçer aqçe ve haţîb ve imâm ve iki nefer mü'ezzîn ile sâ'ir hademe dahve-i kübrâda câmi'e gelüp birer cüz'-i şerîf tilâvet êtmek ve şalât-ı fecrden soñra esmâü'l-hüsnâ'dan Hayre'd-Dîn Halife devri okuyup ba'dehû Sûre-i Yâsîn tilâvet ve du'â eylemek şartıyla başkaca her birine birer aqçe ve 'Îmâret-i 'Âmire'ye hande-rûy bir şeyh ta'yîn edilüp müsâfirini güler yüzle istikbâl ü ta'zîm ü iclâl ile ikrâm ve müddet-i müsâferet -ki, üç gündür- temâm olunca destûr verilüp [Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 75] tabh-ı ta'âm ve hüsn-i it'âma ihtimâm êtdiği hâlde yevmî dört aqçe bey' ü şîrada mâhir bir vekîl-i harc istiğdâm edilüp hîdmeti muğabilinde yevmî iki aqçe ve müstakîm bir kılârcı bulunarak yevmî iki aqçe ve pâk-tab' bir furuncı ta'yîn edilüp hîdmetinde kuşur êtmediği hâlde yevmî iki aqçe ve fenninde mâhir et'ime tabhına⁹⁸ kâdir bir aşcı ve bir şâkird bulunup hîdmetleri muğabilinde üstâdına iki ve şâkirdine bir aqçe emîn ü mu'temed bir bevâb istiğdâm edilerek yevmî bir aqçe verîlmesini ve aqşam şabâh yarımşar kîle buğday şorbası ve her Cum'a gécisi pilâv ve zerde bişürülmesini ve pilâv için bir buçuk kîle Âsitâne pirinc ve beş kıyye sâde yağı ve zerde için yarım kîle pirinc ve dört kıyye 'asel-i şâfi isti'mâl êdîlmesini ve günde otuz altı aqcelik et ve bir kıyye tuz ve etmek için bir kîle un ve yevmî bir aqcelik noğud, soğan, fülful, zağferân bulunmasını ve kab kaçak kalayı için senevî yüz kırk aqçe kadar şarf ve âsiyâba gelen daķık için yevmî bir aqçe ücret-i hammâliyye i'tâ kılınmasını ve maţbahda ve müsâfir otalarında yaqılacak [Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 76] odun için senevî dört biñ aqçe ve câmi'-i şerîfiñ mihrâbı önünde ya'nî sağ ve şol cihetlerinde iş'âl êdilecek yigirmişer kıyyelik bal mumlarıyla sâ'ir revğan ve haşırına yevmî üç aqçe ve tâb-hânelere nüzül eden fuķarâya ve hademe-i 'imârete maţbahdan miğdâr-ı münâsib ta'âm verîlmesini şart u taşşîş ve'l-hâşıl her cihetini ikmâl ü te'mîn buyurmuşlar idi.

Şad hezar te'essüf olunur ki şu bahş edilen vakf ve 'ağârât u îrâd u hâşılâtıñ biñde biri kalmamış ve kâffesi eyâdî-i tegallüb ü temellûke geçüp câmi'-i şerîf-i mezkûruñ şu'ası i'âne ile tedârük êdilmekte bulunmuşdur. Buña erbâb-ı şohbetiñ vicdânı yanmaz mı?....

Câmi'-i şerîf-i mezkûruñ civârında bir haylî 'ulemâ ve şulehâ merâkıdı olup bunlarıñ terâcim-i ahvâli başkaca taħrîr êdilmiş ve o civârda bulunan medreseleriñ tafşîlâtı daħi târihi şîrasında yazılmışdır.

⁹⁶ "Burası, diğere bazı vakfiyelerde de geçen, Elagöz köyü yanındaki eski "Yorgat" köyü olmalıdır. Bugün Yorgat İni denmektedir." Çayırdağ; KTA, C. I, S. 109. (MK)

⁹⁷ Emlâk ü 'ağârât-ı mezkûreniñ hudûd-ı erba'ası vakf-nâme zeylinde murağkam hudûd-nâmesinde muşarrahdır. (AN)

⁹⁸ Müellif herhâlde sehven olsa gerek bu kelimeyi "tab'ına" yazmış. (MK)

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 77*]

CÂMÎ'-İ ŞERÎF-İ MEZKÛRE MEVÇÛF OLAN (TOMARZA) KARYESİ HAÇKINDAKİ TEMLİK-NÂME-İ HÛMÂYÛN ŞÛRETİ

“Çün ‘inâyet-i ‘aliyye-i şâhâne ve ri‘âyet-i seniyye-i pâdişâhânem ‘iyâd-ı ‘âtîfet-mu‘tâdımdan ehaşş -ı havâş olanlar haçkında mebzûl olmak ‘âdet-i marziyye-i şehriyârî ve cihân-dârîdir. Binâ‘en-‘alâ-zâlik bundan akdem Şâm Beglerbegi olup mütekâ‘id olan menşûr-ı meşhûr meserret-makâl kişveristânı emîrû‘l-ümerâ‘il-kirâm kebîrû‘l-küberâ‘il-fehâm zevi‘l-kadri‘l-ihtirâm şâhibü‘l-‘izz ve‘l-ihtîşâm el-muhtaşşu bi-mezîd ‘inâyeti‘l-mülki‘ş-şamed el-Hâc Ahmed dâme ikbâluhû Kayseri Sancığı‘nda Cebel-i Erciyes Nâhiyesi‘nde Tomarza nâm karyeyi merhûm babam Sultân Selîm Hân tâbe şerâhu ihdâ ve şemânîn ve tis‘a mi‘eti Rebî‘ü‘l-Âhîriniñ on altıncı gününde⁹⁹ Kayseriyye‘de binâ eylediği câmi‘ine vakf için temlik édüp mülk-nâme ihsân eylemiş ba‘dehû ‘inâyet-i Hazret-i Müte‘âl ile serîr-i salţanat ve bâr-gâh-ı Hîlâfet cenâb-ı celâdet-me‘âbıma müyesser olduğa ol mülk-nâmeyi ibrâz édüp tecdîd [*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 78*] olunmak bâbında ‘inâyet recâ étmegin ben dañi mezîd-i ‘inâyet-i Husrevâne‘mden müceddeden bu mülk-nâme-i hûmâyûnu vérdim ve buyurdum ki kemâ-kân karye-i mezkûre kadîmî ma‘mûlün-bihi sınırı içinde olan mezârî‘ ve tilâl ü cibâl ü enhâr ü eşcâr-ı müşmire ve gayr-ı müşmiresi ve Defter-i Cedîd-i Hâkânî‘de yazılı re‘âyâsınıñ harc ve ispençe ve resm-i çift ve ‘âdet-i agnâm voyvoda ve kaçgun ve Beytû‘l-Mâl-i ‘âmme ve mâl-i gâ‘ib ü mâl-ı mefkûd ve resm-i ‘arûsâne ve cürm-i cinâyet ve bâd-ı hevâ ve tayyârât ve sâ‘ir müteveccihât bi‘l-cümle kâffe-i huçûk-ı şer‘iyye ve ‘âmme-i rûsûm-ı ‘orfîyyesiyle (mimmâ zükire evelem yüzker) serbest müfrezü‘l-kalem ve maçtû‘ü‘l-kadem müşârün-ileyhiñ mülk-i mañzı ve haçk-ı şarîhi olup binâ édtüğü câmi‘e ve eylediği hayrâtına vakf édüp ol bâbda cevâhir-i eşdâf-ı Hîlâfet ve kâmrân-ı kevâkib-i burûc-ı salţanat-ı cihân-bânî a‘nî evlâd ü emcâd-ı sa‘âdet-medâr-ı intisâb ve a‘kâb-ı devlet-şi‘âr vüzerâ-yı ‘âlî-mikdâr ve ümerâ-yı nâm-dâr ve a‘yân-ı kâm-kâr ve erkân-ı ma‘delet-âşâr ve sâ‘ir bevâb-ı ‘Atebe-i Müşteri-menzilet ve hüccâb-ı [*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 79*] bâr-gâh-ı sipîhr-mertebet ve bâkî zümre-i efâzıl ve cümle-i e‘âlî vü esâfil ü mutaşarrıfîn-i emvâl ve mübâşirîn-i a‘mâlden gayriden efrâd-ı âferideden hiç bir ferd “kâ‘inen-men-kâne bi-vechen mine‘l-vücûh”¹⁰⁰ mâni‘ vü râfi‘ olmaya ve dañl ü ta‘arruz kılmaya. Her kim éderse “*Kâl Allâhu Te‘âlâ Haşmu yevmi‘l-Kıyâm*”¹⁰¹ naşş-ı kerîmi “*Fe-men beddelehû ba‘de mâ semî‘ahû fe-innemâ ismuhû ‘ale‘l-lezîne yübeddilünehû inna‘l-lâhe Semî‘un ‘Alîm*”¹⁰² muçtezâsınca ‘inda‘l-lâhü‘l-Meliki‘l-Mu‘în. A‘dâ-yı mücrimîn ve zümre-i ‘âşmînden ma‘dûd olalar. Şöyle bileler ‘alâmet-i şerîfeme i‘tibâr kıllalar. Tahîren fi evâ‘il-i şehri Recebû‘l-mücerreb min şühûr-ı seneti erba‘a ve şemânîn ve tis‘a mi‘e”¹⁰³

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 80*]

ŞEYH CÂMÎ'-İ ŞERÎFİ

Kayseriyye Kaşabası‘nıñ Sivas Kapusu civârında ve Em[î]r Sultân Mağallesi‘nde vâki‘ bir câmi‘-i şerîfidir.

Bânîsi Şeyh İbrâhîm Tennûrî hazretleri¹⁰⁴ olup kuyûdât-ı atîkaya nazaran 878¹⁰⁵ târihinde inşâ kılınmış olduğı añaşılıyor. Câmî‘-i şerîf-i mezkûruñ derûnundaki türbede şeyh-i müşârün-ileyh hazretleriyle mağdûm-ı ‘âlîleri

⁹⁹ H. 16 Rebiülâhîr 981/M. 15 Ağustos 1573. (MK)

¹⁰⁰ Arapça ibarenin manası: “Kim olursa olsun, her ne suretle olursa olsun”dur. (MK)

¹⁰¹ Arapça ibarenin manası: “Ulu Allah Kıyamet Günü hasmıdır de.” (MK)

¹⁰² *Kur‘ân-ı Kerîm*: Bakara Sûresi II/181. Âyet meâlî: “*Her kim bunu işittikten ve kabullendikten sonra vasiyeti değıştirirse, günahı onu değıştirenleredir. Şüphesiz Allah (her şeyi) işitir ve (her şeyi) bilir.*” (MK)

¹⁰³ H. Receb başları 984/M. Eylül sonu-Ekim başı 1576. (MK)

¹⁰⁴ Şeyh-i müşârün-ileyhiñ tercüme-i hâli başkaca yazılmışdır. (AN)

¹⁰⁵ H. 878/M. 29 Mayıs 1473-17 Mayıs 1474.

“Caminin banisinin Şeyh İbrahim Tennûrî Hazretleri olduğı ve eski kayıtlara göre de caminin H. 878/M. 1473 tarihinde inşa edilmiş bulunduğı belirtilmiştir. Ancak zikri geçen caminin H. 984 yılında vefat eden Tennûrî evladından Şeyh Abdürrahim Efendi tarafından yaptırılmış olduğı, bunun, oğlu Abdüssamed Efendi‘nin 1014 tarihli vakfiyesine ve eserin mimarisine dayanarak *Vakıflar Dergisi*‘nin

Şeyh Lûtfu'l-lâh ve Şeyh 'Alî Efendiler ve civâr-ı türbede ahfâd-ı müşârün-ileyhümden Şeyh Sun'u'l-lâh ve Şeyh Fetḥu'l-lâh ve Şeyh 'Abdu'r-Raḥîm ve Şeyh 'Abdü's-Şamed Efendiler ve daha bir haylî ecille-i 'ulemâ vü sulehâ medfûn olup icâb edenlerin terâcim-i ahvâli başkaca bahş ü terkîm olunmuşdur.

Câmi'-i şerîf-i mezkûr şimdiye kadar bir kaç def'a ta'mîr olunduğı gibi [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 81] 1231¹⁰⁶ târihinde şeyh-i müşârün-ileyh ḥazretlerinin evlâd-ı aḡniyâsı tarafından celb ü cem' edilgen üç biñ beş yüz ğuruşuñ sarfiyla termîm olunduğı kayden mu'ayyendir.

Evvelce cümle kapusunıñ üzerinde fevkânî bir bâb şıbyân mektebi ve anıñ zîrinde müte'addid şu muşlukları olup ḥavliniñ cebhesi divâr ve mekteble mesdûd bir ḥâlde iken 1321¹⁰⁷ târihinde i'ânât-ı ahâlî ile ta'mîr ve ḥavlîsi tevsi' vü küşâd edilmişdir.

Câmi'-i şerîf-i mezkûruñ bir haylî vakf-nâmelerde mûnderic müte'addid 'â'idât-ı mevķûfesi olduğı ḥâlde el-yevm Evķâf İdâresi'nce 1.800 ğuruş a'sâr-ı mevķûfesi bulunduğı muķayyedir.

[EMİR SULTÂN MESCİD-İ ŞERİFİ İLE TÜRBESİ]

Câmi'-i şerîf-i mezkûruñ karşındaki ḥarâb ḥâne vazîfe-i ḥitâbete meşrûṭ müsakķafât-ı mevķûfesindedir. O civârda Em[î]r Sultân Mescid-i Şerîfi'yle Türbesi olup kuyûdât-ı 'atıkada (es-Seyyid 'Ubeydu'l-lâh bin 'Abdu'l-lâh Em[î]r Sultân) nâmıyla muķayyed [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 82] ve 915¹⁰⁸ târihli vakfiyyeye merbûṭ olup mescid-i şerîfiñ 260 ve türbeniñ 367 ğuruş a'sâr-ı mevķûfesi bedeli vardır.

YANIĞ-OĞLI CÂMİ'-İ ŞERİFİ

Kayseriyye Kaşabası'nıñ şark tarafında Ḥwând Yanıĝ Oğlı Maḥallesi'nde vâki' bir câmi'-i nazîfdir.

Bânisi Haleb Yeñiçeri Serdârı Kayseriyyeli Seyyid Süleymân Aĝa bin Yûsuf Aĝa nâmında bir zât olup 1062¹⁰⁹ târihinde Haleb'de Yeñiçeri Serdârı iken Kayseriyye Müftüsü Şa'bân Efendi-zâde Muḥammed Efendi'ye irsâl étmiş olduğı ḥüccet-i şer'iyye üzerine Ḥwând Maḥallesi'nde (Ḥwâce Âbâdân) nâm-ı diger (Ḥwâce Vaṭan) kurbunda üç tarafı tarîķ ile maḥdûd sebze baĝçesini câmi'-i şerîf inşâ étmek üzere Seyyid Süleymân Aĝa'ya vekâleten müftî-i mûmâ-ileyh yüz seksen ğuruş iştirâ édüp 1068¹¹⁰ târihinde Müftî Muḥammed Efendi'niñ nezâretiyle mûmâ-ileyh Seyyid Süleymân Aĝa tarafından müceddeden binâ ve inşâ kılınmışdır ki mübâya'a [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 83] ve vekâlet ḥüccetleri Maḥkeme-i Şer'iyye Sicili'nde muķayyedir. Haleb Vilâyeti'nde ba'zı emlak u 'akârât-ı mevķûfesi olduğı mervî ise de vâķıf-ı mûmâ-ileyhiñ vefâtından soñra eydî-i kitmâna girüp şimdiki ḥâlde yalnız câmi'-i şerîfiñ binâ baĝçeden baķiyye ħalup etrâfında bulunan ufacıĝ bir baĝçe ile bu baĝçeden ifrâzen inşâ kılınmış olan bir furundan başka îrâdi ħalmamışdır.

Uzun minâresiniñ şerefesi 1251¹¹¹ zelzelesinde mûnhedim olup inşâsına vakfiñ müsâ'adesi olmadığı cihetle maḥalle ahâlîsi tarafından timur şebeke yapıdırılarak el-ḥâletü hâzihî o ḥâl üzere bulunmaĝdadır.

XIII. sayısında yayınlanan, "Kayseri'de Kitabelerinden XV ve XVI. yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları" isimli makalemizde belirtilmiş idi. Bu konuda daha sonra yayımlanan başka yazılarımızda da durmuştuk ayrıca Nazif Efendi, yine bu hususta belirtmiş olduğu eski kayıtların da neler olduğunu yazmamıştır.

Şeyh Tennûri'nin hâlen ailesinden şahıslar elinde bulunan ve daireler hâlinde çizgilerle tanzim edilmesinden dolayı, yuvarlak şekli dolayısıyla "Sofra" ismi verilen geniş şeceresini *Erciyes Dergisi*'nde neşretmiştik." Çayırdaĝ; *KTA*, C. I, S. 109. (MK)

¹⁰⁶ H. 1231/M. 3 Aralık 1815-20 Kasım 1816. (MK)

¹⁰⁷ H. 1321/M. 30 Mart 1903-17 Mart 1904. (MK)

¹⁰⁸ H. 915/M. 21 Nisan 1509-9 Nisan 1510. (MK)

¹⁰⁹ H. 1062/M. 14 Aralık 1651-1 Aralık 1652. (MK)

¹¹⁰ H. 1068/M. 9 Ekim 1657-27 Eylül 1658. (MK)

¹¹¹ H. 1251/M. 29 Nisan 1835-16 Nisan 1836. (MK)

Maħalle-i mezkûre esâsen Hwând ve şâniyen Hwâce Âbâdân nâmıyla ma‘rûf iken 1162¹¹² târîhinde Kayşeriyye Yeñiçeri Fırkası’nıñ altmış dördüncü orta bölüğüne serdâr ta‘yîn kılınmış olan Yanık-oğlı Ömer Ağa’nıñ o maħalle müteħayyizânından bulunmasına mebnî mûmâ-ileyhiñ nâmına nisbetle Yanık-oğlı Maħallesi nâmı vérilmiş ve aħîren câmi‘-i şerîf-i mezkûr [*Mir’ât-ı Kayşeriyye*, S. 84] mûmâ-ileyh tarafından ta‘mîr olunduğı cihetle o nâm ibkâ olunmuşdur.

Câmi‘-i şerîf-i mezkûruñ cenûb-ı ğarbîsi qarşusunda bulunan ‘atîķ türbe maħalli (Hwâce Âbâdân) ve yâhûd (Hwâce Vağan) nâmıyla meşhûr olup derûnunda bulunan mekâbire ki taşlarda görülen tevârîh ü işârâta nazaran yedinci ‘aşr-ı hicrî¹¹³ ricâlinden oldukları añlaşıyor Evķâf İdâresi’nce (Hwâce Vağan) Zâviyesi nâmıyla muķayyed olup bâ-şart-ı tadrîs biñ üç yüz ğuruş a‘şâr-ı mevķûfesi bedeli vardır.

ÇİĞDELİ-ZÂDE CÂMİ‘-İ ŞERÎFİ

Kayşeriyye Kaşabası’nıñ Sivas Kapusu cihetinde vâķi‘ beyne’l-ahâlî Cıncıklı Câmi‘ nâmıyla ma‘rûf bir câmi‘-i nazîfidir.

Bânîsi Çiğdeli-zâde Hâcî Aħmed Ağa nâmında bir zât olup 1075¹¹⁴ târîhinde tevsî‘an inşâ kılınmışdır.¹¹⁵

Târîh-i inşâ vü tevsî‘ini mübeyyen olmak üzere elde édilen [*Mir’ât-ı Kayşeriyye*, S. 85] târîh-i manzûm ber-ve-çh-i zîr ‘aynen derc olundu:

“Kılup ta‘mîr [ü] tevsî‘-i pesendi

O devlet-mend-i çâr-ercümeni

Rızâ-yı Haķķ için ihyâ édüpdür

Zemânıñ hayra sâ‘î hûş-mendi

Târîhin biñ yetmiş beş hisâb ét

Haķîb ise aña Nu‘mân Efendi”¹¹⁶

Câmi‘-i şerîf-i mezkûruñ kapusu üzerindeki mermerde daħi şu kıt‘a muħarrerdir:

¹¹² H. 1162/M. 22 Aralık 1748-10 Aralık 1749. (MK)

¹¹³ H. VII. Asır (601-700)/M. (1204’05-1300-’01) XIII. Asır. (MK)

¹¹⁴ H. 1075/M. 25 Temmuz 1664-13 Temmuz 1665. (MK)

¹¹⁵ “Caminin ilk yapılış tarihi belli değildir. Bu cami ilk defa buradaki mahalleye ismini veren Tacıkızıl tarafından XIV. yüzyıl başında yaptırılmış olmalıdır. 87. sayfada Çiğdelizade Hacı Ahmed Ağa’nın H. 1062/M. 1651 tarihli vakfiyesinden bahis vardır. Bu vakfiyeye göre cami bu tarihten önce inşa edilmiştir. Nitekim 1649 yılında Kayseri’ye gelen Evliya Çelebi, bu camiden şehrin eşrafından olarak Çiğdelizade’den ve sarayından bahsetmektedir. Biz de *Erciyes Dergisi*’nde, eski bir günlükte geçen, Çiğdelizade’nin çeşme yaptırıp su getirdiğine dair malumatı neşretmiştik. Cıncıklı Camii diye anılan Çiğdelizade Camii’nin, 1128 yılında Çiğdelizade Aişe Hatun tamir ettirdiği gibi Cumhuriyet’in ilk yıllarında da yine bir Hatun, Taşçızade Seyyide, tekrar tamir ettirmiştir. Güpgüpoğlı Vakfiyesinde de camiye bazı vakıflar yapıldığına dair kayıtlar vardır. 1985 yılında cami tamamen yıkılarak Hacı İbrahim Katartaş tarafından yoldan geri çekilip yeniden yapılmıştır. Caminin ilk hâlinin kubbeli olduğu ve mihrap çevresindeki çinileri dolayısıyla Cıncıklı adını aldığı söylenmektedir.” Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 109-110.

“Çiğdeli-zâde Câmi‘i Sivas Kapusu’nun iç yüzündedir ve cemâ‘at-i kesireye mâlik bir minâreli câmi‘dir.” Evliyâ Çelebi; *Seyahatnâme* (Bağdad), C. III, Vr. 64a. (MK)

¹¹⁶ Çiğdelizade Camii’nin inşa edilip genişletilmesini bildiren tarih manzumesinin sadeleştirilerek nesre çevrilmesi:

“Beğenilen onarım ve genişletme işini

O dört seçkin devletli yapıp,

Hakk’ın rızası için zamanın

Hayır için çalışan akıl sahibi ihyâ etti.

Tarihini bin yetmiş beş hesap et.

Hatip ise ona Numan Efendi’dir.” (H. 1075/M. 25 Temmuz 1664-13 Temmuz 1665). (MK)

**“Cennet-i ‘Adn’i vére İlâhî Müste‘ân
Nâmı Aḥmed bir merd-i seḫî-i cihân
Ta‘mîrine Nûhî dédim târîhi
Kıldı işbu mescidi kaşr-ı cinân.”¹¹⁷**

Şarḫa müteveccih olan diger ḳapunuñ üzerinde târîh-i ta‘mîrini muḳayyed olmak üzere şu kıt‘a muḫarrerdir:

**“Bint-i vâḳıf câmi‘[i] tecdîd ü tevsî‘ eyledi
Ecrini göre varınca Cennet-i Âsâyiş’e”**

[*Mir ‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 86]

**“Ey Belîğ¹¹⁸ oldı münâsib bu du‘â târîh için
Eyledi pes câmi‘i tecdîd-i ḫasbî ‘Âyişe” 1128¹¹⁹**

Câmi‘-i şerîf-i mezkûruñ bânîsi Ḥâcî Aḥmed Ağa’nıñ 1062¹²⁰ târîhi ḫâvî olan vaḳf-nâmesinde muḫarrer bulunduğı vechle debbâğ eşnâfindan Mükremîn Maḫallesi’nde muḳîm şerîki Ebû Bekir Ağa-zâde Ḥâcî Aḥmed Ağa ile ber-vech-i nişfiyyet müştereken mutaşarrıf oldukları Kebe İlyâs Maḫallesi’nde ve mezkûr bağıçeniñ civârında müştereki Ḥâcî Aḥmed Ağa ile berâber iki lûleden cârî olmak üzere inşâ étdirmiş oldukları çeşmeniñ mîzâbına vve Şeyh Câmi‘-i Şerîfi’yle sâlifü’z-zıkr Çıgdeli Câmi‘-i Şerîfi’niñ ve Hürrem Çavuş Mescidi’niñ ve Sivas Ḳapusu civârındaki Ḥâcî ‘Arab Mescid-i Şerîfi’niñ [*Mir ‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 87] ve Alaca Mescid’le Debbâğlar Câmi‘-i Şerîfi’niñ şem‘asına ve Ḳoca Ömer Şeyḫ Mescid-i Şerîfi’niñ levâzımâtına vaḳf u taḫşîş eylemiş şerîki Ebû Bekir Ağa-zâde diger Ḥâcî Aḥmed Ağa daḫi mezkûr bağıçedeki nişf ḫişşesini kezâlik cevâmî‘ vü mesâcid-i mezkûreye başḳaca vaḳf u ihdâ eylemişdir.

Kebe İlyâs Maḫallesi’nde vâḳi‘ Çifte-Öñi Çeşmesi daḫi vâḳıf-ı mûmâ-ileyhümâ Ḥâcî Aḥmed Ağalarıñ ihyâ-gerdesi olup aḫîren Sebzezi Ḥâcî Seyyid Muḫammed Ağa tarafından ta‘mîr édilmişdir.

Bânî-i mûmâ-ileyh Ḥâcî Aḥmed Ağa 1080¹²¹ târîhinde vefât édüp medfen-i maḫşûşda medfûndur.

‘İzze’ d-Dîn Paşa Mevlevî-ḫânesi Vaḳfı’ndan almak üzere tadrîs vazîfesi ve üç nefer ḫademe-i muvazzafası ve bir ḫaylî emlâk u ‘aḳârât-ı mevḳûfesi olup müsâḳḳafât u müsteğallât-ı mevḳûfeniñ bir çokları yed-i temellüke geçmiş ve bir kısmı da icâre-i zemîne rabṭ olunmuşdur.

[*Mir ‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 88]

HÂN CÂMİ‘-İ ŞERÎFİ

Kayşeriyye Kaşabası’nıñ Debbâğlar-Öñi Semti’nde Mûsâ Ğâzî Maḫallesi’nde vâḳi‘ ‘atîḳ ve kâr-ı ḳadîm bir câmi‘-i şerîfdir.

¹¹⁷ Çıgdelizade Camii’nin kapısı üzerindeki mermerde bulunan manzumenin sadeleştirilerek nesre çevrilmesi:

“Dünyanın cömerdi olan Ahmed adındaki kula
Kendisinden yardım umulan İlâh, Adn Cenneti’ni versin.
Tamirine Nuh tarih dedim:
Bu mescidi cennetlerin köşkü yaptı.” (MK)

¹¹⁸ Kıt‘a-i mezkûreniñ ḳâ‘ili (Belîğ) Ḳoca Nişârî nâmıyla meşhûr olan ‘Alî Nişârî Efendi’niñ maḫdûmu olup tercüme-i ḫâli başḳaca yazılmışdır. (AN)

¹¹⁹ Çıgdelizade Camii’nin tamir edilmesini bildiren tarih manzumesinin sadeleştirilerek nesre çevrilmesi:

“Camii vakf edenin kızı -yapısını- yenileyerek genişletti.

(O) Âsâyiş Cenneti’ne varınca ecrini görsün.

Ey Belîğ, bu dua tarih için münasip oldu:

Ayşe (Hanım) şimdi camii yeniledi.” (H. 1128/M. 27 Aralık 1715-14 Aralık 1716). (MK)

¹²⁰ H. 1062/M. 14 Aralık 1651-1 Aralık 1652. (MK)

¹²¹ H. 1080/M. 1 Haziran 1669-20 Mayıs 1670. (MK)

Ƙadîmen hân olmak üzere yapılmış ise de ahîren ‘umûma ‘â’id hânlara ihtiyâc kalmamış olmasından nâşî bir kısmı tefrîk ü i‘mâr édîlûp câmi‘-i şerîf ittîhâz olunmuşdur. Çünkü Ƙayşeriyye Ƙaşabası kadîmen bir sûr-ı metîn ile muhât ve beş kapusu olup hâricde maħalle ve mesâkin olmadığından ba‘de‘l-‘ișâ kapular dizdârlar tarafından kapadilûp géceleri vürûd éden yolcu ve nakliyeciler hâricde ve açıkda kalmamak üzere şehriñ kapuları civârına birer hân inșâ kılınmış idi ki bunlardan birisi Meydân Ƙapusu civârında Un-Bâzârı Hânı olduğı gibi Sivas Ƙapusu civârında da Şu baħş édilén hân mevcûd idi. Ahîren Şehr tevessu‘ ve hâricen emâkin [*Mir ‘ât-ı Ƙayşeriyye*, S. 89] tekeșșür étmesi üzerine Şehir kapularınıñ kapanmasına ve ebnâ-i sebîliñ hâricde kalmasına zarûret kalmadığından mezkûr hânıñ bir ciheti ifrâzen ta‘mîr ü tezyîñ édilerek câmi‘-i şerîf ittîhâz édilmiştir.

El-yevm câmi‘-i şerîfiñ mihrâb mevķi‘i hân-ı mezkûruñ kıble cihetine müteveccih olan bâb-ı kadîminiñ maħallidir.

İç kapusınıñ Şol cihetinde mevcûd bulunan kabri bânîsi ‘Arab Dede’niñ merķadi olmak üzere mervî ise de haķîķati ve tercüme-i hâli mechûldür. Ahîren câmi‘-i şerîf-i mezkûre bir uzun minâre inșâ kılınmış ise de gerek minâreniñ târih-i inșâsı ve gerek câmi‘-i şerîfiñ taħvîl ü te‘sis zemânı mu‘ayyen degildir.

1273¹²² târihinde bir def‘a ve 1314¹²³ târihinde ikinci def‘a ta‘mîr édilén 1302¹²⁴ târihinde bir cihetine cânib-i Belediyye‘den Ğâz deposu inșâ kılınmış ve 600 ğurușdan ‘ibâret olan îcâr mütevellîsi câmi‘-i şerîf-i mezkûre îrâd kayd olunmuşdur.

[*Mir ‘ât-ı Ƙayşeriyye*, S. 90]

1318¹²⁵ târihine kadar evķâf-ı mülħakadan iken târih-i mezkûrda evķâf-ı mazbûta miyânına idhâl ve Ğâz-hâne îcârıyla tarla ve hâne îrâdından ħademesi vezâ‘ifi ve sâ‘ir mașârifi te‘mîn édilmiştir. Evķâf İdâresi‘nce muķayyed olup Gediris‘de bulunan bir kıt‘a mevķûf tarlasıyla Dâdûr Maħallesi‘nde bir bâb vaķf hânesi ve sâlifü‘z-zikr Ğâz-hâne îcârâtından müteħașșıl senevî 960 ğuruș îrâdı ve üç nefer ħademesi vardır.

[*Mir ‘ât-ı Ƙayşeriyye*, S. 91]

ƘAL‘A CÂMİ‘-İ ŞERİFİ

İç Ƙal‘a‘da vâķi‘ fevķa‘l-ĝâye metîn ü rașîñ bir câmi‘-i ğüzîndir. Tarz-ı binâsı dört kemer ile bir kubbe üzerine mebnî olup Evķâf İdâresi‘nce Fâtîħ Câmî‘-i Şerîfi nâmıyla muķayyeddir.

Fâtîħ-i ebediyü‘l-iștîhâr Ğâzî Sultân Muħammed Hân nâm-dâr ħazretleriniñ zemân-ı sa‘d-iķtirân-ı ‘âlilerinde sultân-ı müșârün-ileyh ħazretleriniñ emr ü fermân-ı cihân-pesendenânesine imtișâlen (Gedik Aħmed Pașa)’niñ nezâreti taħtında ve sekizinci ‘așr-ı hicrî evâħirinde¹²⁶ müceddeden binâ ve inșâ kılınmış ve Cenâb-ı Fâtîħ tarafından bir ħaylî emlâk ü ‘aķâr vaķf u ihdâ ve müșârün-ileyh ħazretleriniñ nâm-ı me‘âlî-i ittisâm-ı fâtîħânesine nisbetle tersîm olunmuşdur.

Ƙayşeriyye‘niñ tafșîlât-ı târihiyyesi sırasında başkaca baħş ü beyân olunduğı vechle Şehr-i mezkûr (872)¹²⁷ târihinde Ƙaramanîler tarafından zîr-i idâre-i ‘Oșmâniyye‘ye intîķâl étdiđi eșnâda İç Ƙal‘a‘da vâķi‘ câmi‘-i [*Mir ‘ât-ı Ƙayşeriyye*, S. 92] şerîf-i mezkûruñ Şimdiki maħallinde (Ƙaraman-oğlı Mescid-i Şerîfi) nâmıyla ufaķ bir mescid var idi. Bu mescid ħarâb ve perîșân bir hâlde bulunmasına mebnî Gedik Aħmed Pașa tarafından sebķ éden ‘arz u telĥîș üzerine câmi‘-i şerîf-i mezkûruñ müceddeden binâ ve inșâsına irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdișâhî

¹²² H. 1273/M. 1 Eylül 1856-20 Ağustos 1857. (MK)

¹²³ H. 1314/M. 12 Haziran 1896-31 Mayıs 1897. (MK)

¹²⁴ H. 1302/M. 21 Ekim 1884-9 Ekim 1885. (MK)

¹²⁵ H. 1318/M. 1 Mayıs 1900-19 Nisan 1901. (MK)

¹²⁶ H. VIII. Asrın sonları/M. XV. Asrın sonları. (MK)

¹²⁷ H. 872/M. 2 Ağustos 1467-20 Temmuz 1468. (MK)

şeref-ta'alluk etmekle mücibince binâ vü ihyâ ve 'atîk mescid-i şerîf başkaca ta'mîr edilerek harîmi dâhilinde olmak üzere dârü't-ta'lim ittiḥâz olunmuştur.¹²⁸ Evkâf İdâresi'nce 1.818 gurus a'sâr-ı mevķûfesi bedeli ve üç nefer hademesi muķayyed olup başkaca da emlak ü müsakķafât-ı mevķûfesi vardır.

Şimdiye kadar tevârîḥ-i muhtelifede bir çok def'a ta'mîrâtı icrâ kılındığı gibi 1192¹²⁹ ve 1304¹³⁰ târiḥlerinde mükemmelen ta'mîr ü tezyîn olunmuştur.

Ḳal'a kapusınıḥ karşı cihetinde bulunan câmi'-i şerîf 1123¹³¹ târiḥinde aşḥâb-ı ḥayrâtdan ve Şütürbân Maḥallesi ahâlîsinden Fahrü'l-Ḳuzât Seyyid Burhâne'd-Dîn Efendi ibnü'l-merḥûm el-Ḥâc Muhammed Efendi tarafından tevsî'an binâ ve ihyâ kılınmış [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 93] ve ba'zı emlak ü dekâkin vakf u ihdâ olunmuştur. Vakf-nâmesi 16 Receb 1123¹³² sene târiḥini ḥâvî olmak üzere sicill-i maḥkemede muķayyeddır.

1201¹³³ târiḥinde tekrâr Şaçan Ḥasan-oğlu tarafından ta'mîr edilmiş ve derûn-ı câmi'-i şerîfde mu'allak bir levḫada şu beyt muḥarrer bulunmuştur:

**“Tâ ebed ma'mûr ola bu câmi'-i cennet-mişâl
Vér murâdın bunu ihyâ édene yâ Zü'l-Celâl.”¹³⁴**

Dekâkin-i mevķûfeden ba'zıları mevcûd ise de kısım-ı küllîsi icâre-i zemîne rabṭ edilerek yed-i temellûke geçmiştir.

Câmi'-i şerîf-i mezkûruḥ cihet-i şarkıyyesinde dikici mağazalarının arasında iki kabir âşârı mevcûd ve bunlardan birisi bânî-i kadîmiḥ medfeni idüğü mervî ise de ḥaķîḳati mechûldür. Çünki bânî-i şânî Burhâne'd-Dîn Efendi'niḥ kabri Şeyḫ Tennûri ve Şaçan Ḥasan-oğlu Ḥâcî Ahmed Ağa'nıḥ merḫadi Burhâne'd-Dîn ḥazretleriniḥ türbeleri civârındadır.

¹²⁸ “Kale Camii hakkındaki malumat çok mühimdir. Ancak Kayseri'nin H. 872/M. 1467 yılında Karamanlılardan Osmanlılara geçtiği, İç Kale'de yer alan harap caminin yerine, Padişahın (Fatih'in) iradesi ile Gedik Ahmed Paşa tarafından bugünkü mescidin inşa edilmiş olduğu ve buraya Fatih tarafından bir hayli emlak ve akar vakfedilmiş bulunduğu hakkındaki malumatların neye dayanarak verildiği maalesef malum değildir. Malumat, kadı sicillerinde olsa idi Nazif Efendi bunu belirtirdi. Siciller zaten II. Bayezid Devri'ne kadar gitmektedir. Osmanlı tarihlerinde ve Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde Fatih'in Kayseri'deki vakıfları ile ilgili bir kayıt bulunmamaktadır. Kayseri Osmanlılara ikinci defa ve kati olarak, şehrin yakınındaki Seykalan Kalesi'nin de eklenmesi ve Karamanlı Beyi olabilmesi için kendisinin desteklenmesi şartı ile Karamanoğlu Pir Ahmed tarafından H. 869/M. 1464 yılında Fatih'e geçmiştir. Ancak Pir Ahmed Karamanoğlu Beyliğini elde ettikten sonra ahdinden caymaya kalkışınca H. 871/M. 1466 yılında, Fatih Karamanlı Devleti'ni ortadan kaldırarak burasını kendisine bağlı eyalet hâline getirip, Kayseri'yi de sancak (liva) olarak merkezi Konya olan bu eyalete bağlamıştır. Kayseri Kalesi içindeki söz konusu caminin bir Karamanoğlu Camisi -herhâlde onların Kayseri Valisi olan Şeyh Çelebi'nin camisi- olup, Fatih zamanında tamir edilmesi dolayısı ile Fatih'e izafe edildiği düşünülebilir. Yoksa koskoca Osmanlı Padişahı'nın emri ile böyle mütevazı bir mescit yapılmaz ve yapıldığı ifade edilen vakıfları da kaybolmazdı. Burada zikredilen 'bani-i kadim mezarı'ndan kasıt da, kaynaklarda hayırsever olduğu belirtilen Şeyh Çelebi'nin mezarı olmalıdır. Şeyh Çelebi hakkında son olarak, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nün çıkartmış olduğu Tarih Dergisi'nin 34. sayısında neşrettiğimiz “Kayseri'de Selçuklu ve Beylikler Dönemi Kitabe ve Mezartaşları” başlıklı makalemizde malumat verilmiştir. Yine Karamanoğlu ailesinden, Kayseri ile alakası olan, Şeyh Çelebi'nin babası Emir Davud ve evladına ait Kayseri köylerinden Üskübü ve Muncusun'daki hisse vakıfları ile Güllük Mahallesi'ndeki tekkesine ait vakıflar Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kayıtlarında bulunmaktadır. Emir Davud'un oğlu Şeyh Çelebi'nin oğlu Emir Musa'nın evladından bir şahıs, H. 1146 tarihli Gavremoğlu Vakfiye'sinde şahitlik yapmıştır. Yine Emir Davud oğlu Şeyh Çelebi'nin Niçe'de Muslih isimli bir şeyhe vakıf kurduğu hakkında vakıf defterlerinde kayıt bulunmaktadır.” Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 110.

Ayrıca bu hususta bkz: Karaarslan, Mehmet; “Kayseri'de Fatih ve Beyazıt Dönemine Ait İzler”, *Şehir Kültür Sanat- Kayseri Büyükşehir Belediyesi*, sayı 34, Kayseri, 2020. (MK)

¹²⁹ H. 1192/M. 30 Ocak 1778-18 Ocak 1779. (MK)

¹³⁰ H. 1304/M. 30 Eylül 1886-18 Eylül 1887. (MK)

¹³¹ H. 1123/M. 19 Şubat 1711-7 Şubat 1712. (MK)

¹³² H. 16 Receb 1123/M. 30 Ağustos 1711. (MK)

¹³³ H. 1201/M. 24 Ekim 1786-12 Ekim 1787. (MK)

¹³⁴ Kale Camii'nde bulunan levhadaki beytin sadeleştirilerek nesre çevrilmesi:

“Cennet misâli bu cami ebediyete değin bakımlı kalsın.

Celâl sahibi (Allah) bunu yaşatana dilediklerini ver.” (H. 1201/M. 24 Ekim 1786-12 Ekim 1787). (MK)

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 94]

HÜKÜMET DÂ'İRESİ CÂMİ'-İ ŞERİFİ

Hükümet Konağı'nın harîmi dâhilinde devâ'ir-i 'askeriyye ile devâ'ir-i mülkiyye miyânında bulunan câmi'-i şerîf Kayseriyye Mutaşarrıfı Bekir Paşa tarafından 1234¹³⁵ târîhinde müceddeden inşâ kılınmış ve târîh-i inşâsını mübeyyen olmak üzere câmi'-i şerîf-i mezkûruñ bir cihetinde şu kıt'a muraqqam bulunmuşdur:

“Bu zîbâ câmi'in itmâmına Sâlim dedim târîh:

Bu ra'nâ ma'bedi yaptı Bekr Paşa-yı dâd-âver.”¹³⁶

Müşârün-ileyh Bekir Paşa câmi'-i şerîf-i mezkûru binâ ve kıble cihetinde bulunan sebze bağçesiyle Dâ'ire-i Hükümet'in orta kapu semtinde bulunan sebze bağçesini¹³⁷ iştirâ edüp câmi'-i şerîf-i mezkûra vaqf u ihdâ ve bir de ittîşâline bir çeşme inşâ ve icrâ eylemişdir.

İmâmet ü hiṭâbetine 'â'id vazîfe-i mu'ayyene taḥşîş ve mezkûr bağçeleriñ [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 95] îrâd ü îcarâtıyla te'mîn edüp o târîhde Kayserî Müftîsi bulunan Kavukcu-zâde Muhammed Niyâzî Efendi'yi mütevellî ve ḥaṭîb ta'yîn etmiş idi.

Aḥîren câmi'-i şerîf-i mezkûr (1287)¹³⁸ târîhinde Kayseriyye Mutaşarrıfı bulunan Hilmî Paşa tarafından tecdîd ü ta'mîr edilmiş ve şüret-i termîmâtını mübeyyen olmak üzere derûn-ı câmi'-i şerîfde mu'allak kaşâ'idin soñ fıkrası ber-vech-i zîr terķîm olunmuşdur:

“Oķunsa beş vaķtde tâm târîhim n'ola Mes'ûd

Bu câmi'de nemâz kıl ét du'âyı Hilmî Paşa'ya.”¹³⁹

1311¹⁴⁰ târîhinde Kayseriyye'de mutaşarrıf bulunan 'Alî 'Âṭıf Beg zemânında i'âne-i ḥamiyyet-mendân ile tekrâr ta'mîr olunmuş ve üzerine kiremid ferşıyla yazlık maḥalliniñ cebhesi dîvâr inşâsıyla muḥâfaza edilmişdir.

[GÜRCİ 'OŞMÂN PAŞA CÂMİ'-İ ŞERİFİ]

Hükümet Dâ'iresi'nin Sâ'at Kulesi karşısındaki câmi' [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 96] (Gürce 'Oşmân Paşa) Câmi'-i Şerîfi nâmiyle meşhûr u muķayyed olup kuyûdât-ı şer'iyyece imâmet ü hiṭâbet cihetleri tevcîhâtı gibi ba'zı delâlete nazaran ṭokuzuncu 'aşr-ı hicrî evâsıtında¹⁴¹ yapılmış olduğı añlaşıyor. 1221¹⁴² târîhinde Gübgüb-zâde Hâcî Bekir ve Şâlih Ağa-zâde Hâcî Muhammed ve Feyzî-zâde Fetḥu'l-lâh Efendiler tarafından müştereken ta'mîr ve iki biñ guruş naķd ü vaqf taḥşîş edilmiş idi.

¹³⁵ H. 1234/M. 31 Ekim 1818-19 Ekim 1819. (MK)

¹³⁶ Hükümet Dairesi Camii'nin tarih beytinin sadeleştirilerek nesre çevrilmesi:

“Bu güzel caminin tamamlanmasına Sâlim tarih dedim:

Bu hoş görünüşlü mabedi adaletli Bekir Paşa yaptı.” (H. 1234/M. 31 Ekim 1818-19 Ekim 1819). (MK)

¹³⁷ 1316 târîhinde Belediye Bağçesi ittîhâz olunmuşdur. (AN)

H. 1316/M. 22 Mayıs 1898-10 Mayıs 1899. (MK)

¹³⁸ H. 1287/M. 3 Nisan 1870-22 Mart 1871. (MK)

¹³⁹ Hükümet Dairesi Camii'nin tamirine dair tarih beytinin sadeleştirilerek nesre çevrilmesi:

“Mesud beş vakitte tam tarihimi okunsa ne olur?

Bu camide namaz kıl, dua et Hilmi Paşa'ya.” (H. 1287/M. 3 Nisan 1870-22 Mart 1871). (MK)

¹⁴⁰ H. 1311/M. 15 Temmuz 1893-3 Temmuz 1894. (MK)

¹⁴¹ H. IX. Asır ortaları/M. XV. Asrın ortaları. (MK)

¹⁴² H. 1211/M. 7 Temmuz 1796-25 Haziran 1797. (MK)

1314¹⁴³ târihinde Kayseriye Mutasarrıfı bulunan Muhammed Nâzım Paşa tarafından nükd-ı mevķûfe-i mezkûre tahķik ve tahşil edilerek yeñiden ta'mir ve ittışaline bir de çayırılık inşâ kılınmıştır.¹⁴⁴

Câmi'-i şerîf-i mezkûruñ ittışalinde iki bâb medrese olup ğarb cihetindeki medreseye Eski Serây ve karşı tarafında bulunan medreseye Yeñi Serây Medreseleri nâmı vêrilmektedir.

[*Mir'ât-ı Kayseriye*, S. 97]

SERÇE-OĞLI CÂMİ'-İ ŞERÎFİ

Kayseriye'niñ Meydân Kapısı Sementi'nde ve Şahâbiye Medresesi'niñ kurbunda vâķi' laţif bir câmi'-i şerîfidir.

Bânisi Serçe-oğlı Hâcî Alî Efendi nâmında bir zât olup medfeni câmi'-i şerîf-i mezkûruñ ğarb cihetindeki kabristânda bulunduğı mervî ise de târih-i inşâsı ve mûmâ-ileyhiñ zemân-ı vefâtı ma'lûm degildir.

İbtidâ'en mûmâ-ileyh Hâcî 'Alî Efendi tarafından ufaķ bir mescid-i şerîf olmak üzere inşâ edilüp aĥiren Bağdâd Vâlisi vezîr-i meşhûr Gözlüklü Muhammed Reşîd Paşa tarafından tevsî'an tevdîd ve câmi'-i şerîfe tahvîl edilmiş olduğı maznûndur.

Müşârün-ileyh Muhammed Reşîd Paşa tarafından câmi'-i şerîf-i mezkûra vaz' u ihdâ kılınmış olan celî hat ile muharrer ğâyet nefis ü laţif bir muşhaf-ı şerîfiñ cildi ve derûnunda âtîde murakķam 'ibâre muharrerdir.¹⁴⁵

[*Mir'ât-ı Kayseriye*, S. 98]

[SERÇE-OĞLI CÂMİ'-İ ŞERÎFİ'NDEKİ MUŞHAF-I ŞERÎF'İN 'İBÂRESİ]

Bi'smi'l-lâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm

El-Ĥamdulî'l-lâh ellezî enzele'l-Kur'âne 'alâ Muhammedin illezî ümmetühû ĥayrû'l-enâm ve's-şalâtu ve's-selâmu 'aleyhi ve 'alâ sâ'irül-enbiyâ'il-'izâm ve 'alâ âlihî ve aşhâbihi'l-himemi'r-Râşidini'l-muţayyibîni't-tâhirîn radiya'l-lâhu 'anhum ecma'în. Emmâ ba'du feķad vaķafe vaķfen şahîhan ve teşaddeķa hâzel-Muşhafi's-Şerîfi'l-'Azîm el-Kur'ânü'l-Kerîm el-Kelâmî'l-Qadîm ibtiĝâ'en li-merzâti'l-lâhi Te'âlâ ve ĥusnû tevfiķihî şahîbü'l-ĥayrât ve'l-meberrât aĥvecü'l-'ibâd ilâ vâhibi'd-derecât el-Vâlî-i Bağdâd el-vezîrû'l-a'zam el-müşîrû'l-efham Muhammed Reşîd Paşa ĥafazahu'l-lâhu Te'âlâ ve yesserehû mâ yeşâ'u bi-cem'-i ķarî'i'l-Kur'ânî ve ĥâfîzî'l-Furķânî ve vaz'ihî fi câmi'î's-Şerîfi'l-lezî şerrefehu te'âlâ binâ'ehû ve keşşere cemâ'atehû el-müsemmâ bi-İbn 'Uşfûr el-vâķi' fi'l-Medînetü'l-Kayseriye fi ķurbi Medreseti's-Şahâbiyye bi-şartı en-lâ yünķale ve lâ yürhene ve lâ yübâ'a (*Fe-*

¹⁴³ H. 1314/M. 12 Haziran 1896-31 Mayıs 1897. (MK)

¹⁴⁴ "Gürcü Osman Paşa Camii Şerifi çok mühimdir. Kayseri'de Mimar Sinan yapısı olan üç eserden biri olan bu caminin yeri bugüne kadar bilinmiyor yine aynı sayfa ve 32. sayfada anlatılan Hükümet Dairesi (Saray) Camii'nin bu cami olduğu zannediliyordu. Hâlbuki Çerkes Ahmed Paşa Vakfiyesi'nde ve *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nde bahsedilen ve eski At Pazarı'nda (At Pazarı şimdiki Postahane ve Hükümet Konağı arası, şimdiki meydanın bir bölümü) olduğu kaydedilen bu caminin Nazif Efendi'nin verdiği bilgiye göre Saat Kulesi ve Hükümet Konağı arasında olduğu, son olarak H. 1314/M. 1896 yılında Mutasarrıf Mehmed Nazım Paşa tarafından tamir edildiği, bitişiginde iki medrese bulunduğu anlaşılmıştır. Ne yazık ki Mimar Sinan yapısı bu mühim mabet de herhâlde Paşa Hamamı gibi yol ve meydan tanzimi sırasında ortadan kaldırılmıştır.

Sinan'a Kayseri'de cami yaptıran ve Evliya Çelebi'nin kaydına göre bugünkü vilayet konağının yerine sarayını inşâ ettiren Osman Paşa'nın; Sicilli Osmanî'ye göre, önce Kastamonu (Kayseri?) ve sonra Halep Valiliği yapan 1554 yılında Bağdat Valisi iken vefat eden Çerkes (Gürcü?) Osman Paşa olması ihtimal dâhilindedir." Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 110-111. Evliyâ Çelebi; *Seyahatnâme* (Bağdad), C. III, Vr. 64a. (MK)

¹⁴⁵ "Serçeoğlu Mescidi'ne Bağdat Valisi Mehmed Raşid Paşa tarafından hediye edilen büyük ebattaki Kur'an'ı Kerim, bu mescidin yıkılıp yok olması üzerine Hunat Camii'ne getirilmiş, bu camiden de son yıllarda çalınıp sonra bulunması üzerine Diyanet İşleri Başkanlığı'na alınmıştır. Tarafımızdan, kitabın Raşid Efendi Kütüphanesi'ne nakledilerek Kayseri'de kalması için gayret sarf edilmiş ise de muvaffak olunamamıştır." Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 111. (MK)

men beddelehû ba 'de mâ semi 'ahû fe-innemâ ismuhû 'ale'l-lezîne yübeddilûnehû inna'l-lâhe Semî'un 'Alîm) fi seneti tis'a ve sittîn ve mi'eteyn ve elf.'"¹⁴⁶

Şu 'ibârede mezkûr olan (ellezî şerrefehu) ta'biriniñ delâletine nazaran câmi'-i şerîf-i mezkûruñ müşârün-ileyh Muhammed Reşîd Paşa tarafından ta'mîr ü tevsi' [Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 99] édilmiş oldığı añaşılıyor. 1272¹⁴⁷ târihinde Akça-Kayalı-zâde Hâcî Muhammed Ağa tarafından tekrâr ta'mîr édilmiştir.

İttişâlinde bulunan Serçe-oğlu Medresesi dañi bânî-i mûmâ-ileyh Serçe-oğlu Hâcî Alî Efendi'niñ ihyâ-kerdesi idügi mervîdir.

[ŞAHÂBİYYE MEDRESESİ]

Karşu cihetinde vâki' Şahâbiyye Medresesi Selâtin-i Selçûkiyye'niñ on üçüncü hükümdârı Ğıyâşe'd-Dîn Keyhusrev-i Şâliş zemânında ve 666¹⁴⁸ târihinde ümerâdan (eş -Şâhib 'Alî ibnü'l-Hasan) nâm zât tarafından inşâ kılınmış oldığı çapusunıñ üzerindeki mermer kitâbede muharrer 'ibâre ve târih te'yîd étmektedir. Mezkûr 'ibâre şudur:

**“Ümira bi-'imâreti hâzihi'l-medreseti'l-mübâreketi fi eyyâmi Sulţân
i'l-A'zam Şâhen-Şâhi'l-Mu'azzam Ğıyâşü'd-Dünyâ ve'd-Dîn
Ebu'l-Feth Keyhusrev bin Kılıc Arslan hallede'l-lâhu mülkeh
u'l-'Abdü'r-râcî ilâ rahmeti'l-lâhi teâ'lâ eş-Şâhib 'Alî ibnü'l-Hasan
ahsena'l-lâhu 'avâkıbehû fi şuhûri seneti sitte ve sittîn ve sitte mi'e”**¹⁴⁹

[Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 100]

Medrese-i mezkûreniñ binâsı şâyân-ı temâşâ bir şüretde olup çapusunıñ her cihetinde bulunan nağş u san'at haqîkaten âşâr-ı nefise-i 'atîkadan oldığını irâ'e étmektedir.

¹⁴⁶ Serçeoğlu Camii'ndeki Mushaf-ı Şerif'te mevcut Arapça ibarenin meali:

“*Rahmân, Rahîm olan Allah'ın adıyla*

Hamd, Hz. Muhammed (a.s.s.)'e *Kur'ân*'ı indiren Allah'adır. O'nun ümmeti insanların en hayırlısıdır. Allah'ın salât ve selâmı (rahmet ve bereketi) O'nun, diğér ulu nebîlerin, himmetli, olgun, güzel, temiz âilesinin, sahabîlerinin, -Allah tümünden razı olsun- üzerlerine olsun. Bundan sonra gelelim maksadımıza: Hayır ve iyiliklerin sahibi, makam ve mevkiiler bağışlayana sığınan kulların en muhtacı, dereceler, işaret olunan en ulu bağışlayan Bağdad Valisi Vezirîâzam Mehmed Reşîd Paşa, Yüce Allah'ın rızasını ve güzel yardımını dileyerek -yaşadıkça Allah Kur'ân okuyanları ve Furkan hâfızlarının işini kolaylaştırsın ve korusun- Kelâm-ı Kadîm -olan- *Kur'ân-ı Kerîm*'i ve Mushaf-ı Şerif'i Kayseri şehrinde Sahabiye Medresesi yanında bulunan Usfuroğlu (Serçe-öntü) adıyla isimlendirilen Cami-i Şerif'e koydu -vakfetti- -Ulu Allah -bu camii- yapanı şereflendirsin ve cemaatini çoğaltsın-. Şu şartla ki, bu Mushaf-ı şerif bulunduğu yerden başka bir yere götürülemez, rehin edilemez ve satılamaz. *'Her kim ki, işitip bildikten sonra onu değıştirirse, bunun günahı onu değıştirenin üzerindedir. Allah her şeyi işitir ve her şeyi en iyi bilendir.'* Bin iki yüz altmış dokuz senesinde -vakfedildi- H. 1269/M. 15 Ekim 1852-3 Ekim 1853.

“' içindeki son cümle *Kur'ân-ı Kerîm*: Bakara Sûresi II/181. Âyetidir. (MK)

¹⁴⁷ H. 1272/M. 13 Eylül 1855-31 Ağustos 1856. (MK)

¹⁴⁸ H. 666/M. 22 Eylül 1267-9 Eylül 1268. (MK)

¹⁴⁹ Sahabiye Medresesi Arapça Kitabesi'nin tercümesi:

“Bu mübarek medresenin yapılmasını Kılıç Arslan'ın oğlu, ulu Sultan, büyük Şahlarşahi, din ve dünyanın koruyucusu, fetih babası Keyhusrev'in günlerinde -Allah mülkünü ebedî kılsın- Yüce Allah'ın rahmetini uman kulu Hüseyin'in oğlu Sâhib Ali (Sâhib Ali bin Hüseyin) -Allah onun âkıbetlerini iyi eylesin- altı yüz altmış altı senesinin aylarında emretti.” (H. 666/M. 22 Eylül 1267-9 Eylül 1268). (MK)

Mezkûr kapısının üst eşiginde gâyet celî bir haþ ile: “*Kâle'n-Nebiyi şalla'l-lâhu 'aleyhi ve sellem: Mâ 'inda'l-lâhu bi-şey'in efdalü min fıkhn fî dînin. Ve li-fakîhin vâhidin eşeddü 'ale's-şeytânı min elfi 'âbidin. Ve li-kullî şey'in 'imâdin hâze'd-dîni'l-fıkhi. Kemâ kâle aleyhi s-selâm.*”¹⁵⁰ Hadîs-i şerîfî menkûşdur.

[SİVAS'DAKİ GÖK MEDRESE]

Sivas'daki Gök Medrese nâmıyla meşhûr olan medrese daði bu zâtın binâ-kerdesidir. Mezkûr medreseniñ daði kapısı üzerindeki levha-i târîhiyyede şu 'ibâre maħkûkdur:

**“Ümira bi-'imâreti hâzihi'l-medreseti'l-mübâreketi fî eyyâmi devletihi
es-Sultâni'l-A'zam Şâhen-Şâhi'l-Mu'azzam Ğıyâsü'd-Dünyâ
ve'd-Dîn Keyhusrev bin Kılıç Arslan halledel-lâhu devletehü
eş-Şâhibü'l-A'zam ed-Düstürü'l-Mu'azzam Ebu'l-Hayrâti ve'l-Hasenât**

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 101]

**Fahrü'd-Devle ve'd-Dîn 'Alî ibnü'l-Hasan ahsena'l-lâhu
'avâkıbehü fî ğurreti Muharrem seneti seb'in ve sitte mi'e”¹⁵¹**

Bu 'ibâreniñ zîrinde 'Amele üstâd Kâlûyân el-Konevî¹⁵² işâreti menkûşdur.

İSTİTRÂD

Şâhib o vaqtın vüzerâsına itlâk édilen bir 'unvân-ı maħşûşdur. Bu 'unvân Âl-i Büveyh'den Fahrü'd-Devle'niñ vezîri Şâhib bin 'Abbâd'a vérimiş ve andan şoñra gelen vüzerânın ekserine şâhib telkîb édilmiştir. Aşhâb ve muşâhib daði bu ma'nâyı işrâb éder.

Mezkûr medrese ile karşı cihetindeki çeşmeniñ bânîsi Şâhib 'Alî ibnü'l-Hasan nâm zât Ğıyâse'd-Dîn Keyhusrev-i Şâlis vüzerâsından olmağla kendüsine şâhib laqabı vérimiş olduğı gibi binâ-kerdesi olan medreseye daði Şâhibiyye ve yâhüd Şahâbiyye nâmı itlâk olunmuştur. Mezkûr medreseniñ kısm-ı küllîsi harâb bir hâlde olup talebe ikâmesine elvérişli ancak on iki otaş kalmıştır. Bu medrese evkâf-ı müllhâkadan olarak [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 102] Evkâf İdâresi'nce muqayyed iki biñ ğuruş a'sâr-ı mevķûfesi bedeli vardır. Tedrîs ü tevliyet cihetleri Hâcî Abdu'l-lâh Efendi Hwâce'den müntakîl olarak evlâd ü ahfâdı 'uhdesindedir.

Mezkûr medreseniñ karşı cihetinde bulunan çeşme daði 665¹⁵³ târîhinde bânî-i müşârün-ileyh (Şâhib 'Alî) nâm zât tarafından inşâ ve icrâ kılınmış olduğı üzerindeki mermerde muraķķam 'ibâre bu târîhiñ delâletiyle şâbitdir. Bu çeşme Kayseriyye'niñ Maķbûl şularındandır.

¹⁵⁰ Sahabiye Medresesi kapısında yazılı bulunan hadîs-i şerîfin meâlen tercümesi şöyledir:

“Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun. Nebî buyurur ki, ‘*Dinde Allah'a ibâdet etmek için, fıkhn (İslâm hukuku) ilminden daha üstünü yoktur. Şeytana karşı bir fakîh (islâm hukukçusu) bin âbiddeden (kulluk eden kimse) daha üstündür. Her şeyin bir direği vardır; bu dinin direği de, fıkhtır.*”

Bu kitâbenin metni ve tercümesi için bakınız: Mustafa Işık; *Kayseri'de Mimârî Eserlerde Geçen Âyet ve Hadisler*, S. 49-54. Halit Erkiletlioğlu; *Kayseri Kitâbeleri*, S. 76. (MK)

¹⁵¹ Sivas'taki Gök Medrese'nin kapısında bulunan Arapça kitâbenin tercümesi:

“Bu mübarek medresenin yapılmasını Kılıç Arslan'ın oğlu, ulu Sultan, büyük Şahlarşahi, din ve dünyanın koruyucusu, fetih babası Keyhusrev'in saltanatının günlerinde -Allah devletini ebedî kılsın- Yüce Allah'ın rahmetini uman kulu devletin ve dinin övüncü büyük vezir hayır ve hasenatın babası Hüseyin'in oğlu Sâhib Ali (Sâhib Ali bin Hüseyin) -Allah onun âkıbetlerini iyi eylesin- altı yüz yetmiş senesinin Muharrem ayının birinde emretti.” (H. 1 Muharrem 670/M. 9 Ağustos 1271) (MK)

¹⁵² Arapça ibarenin tercümesi: “Konyalı Kaluyan usta tarafından yapıldı.” (MK)

¹⁵³ Evliyâ Çelebi: “Katırcı-zâde Câmî'i bir minâreli musanna'lı câmî'i-zibâdır” yazıyor. *Seyahatnâme* (Bağdad), C. III, Vr. 64a. H. 665/M. 2 Ekim 1266-20 Eylül 1267. (MK)

HAĒİR-OĒLI CĀMĪ'-İ ŐERĒFĪ

ĶayŐeriyye'niñ HĀcĪ MañŐŪr Maħallesi'nde vĀqĪ' kĀr-ı 'atĪĶ bir cĀmĪ'-i ĶadĪmdir.

BĀnĪsi beyne'l-'avĀm ĶaĶır-oĒlı yĀħŪd ĶaĶırcı-oĒlı nĀmĪyla yĀd ědilmekte ise de imlĀ-yı ŐahĪħĪ (ĶaĶır-oĒlı) 'dur ki aŐıl bĀnĪsi ĶaĶır-oĒlı EŐref' dir.¹⁵⁴ Bu zĀt MoĒul ūmerĀsından olup ĥĪdmet-i SelĶŪĶiyye'de ve 'ale'l-ħuŐuŐ ĶayŐeriyye BegliĒi'nde bulunmuŐ ve Devlet-i SelĶŪĶiyye'niñ [Mir 'Āt-ı ĶayŐeriyye, S. 103] MıŐrĪler ve Īl-ĶĀnĪler ile cereyĀn ěden muħĀrebĀt-ı mŪtevĀliyesi eŐnĀsında MıŐrĪlere ĶarŐu ĥudŪd muħĀfizliĒına ta'yĪn ĶılınmıŐ olan zĀtdır. MuħĀrebĀt-ı mezkŪreniñ indifa'ını mŪte'ĀĶib Devlet-i SelĶŪĶiyye'ye 'iŐyĀn ědereĶ MıŐrĪler Ķaraf-dĀrlıĒını iltizĀm ětmiŐdir ki tafŐĪli 670¹⁵⁵ tĀrĪħlerine 'Ā'id olan Ķısm-ı maħŐuŐda muħarrerdır.

MŪmĀ-ileyħiñ pederi ĶaĶĪrĪ Őħretiliyle be-nĀm EmĪr 'Īzze'd-DĪn Ay Demir olup MŪlŪk-i MıŐriyye'den Melik NĀŐır Muħammed bin Ķalavun'uñ ūmerĀsındandır.

El-ħĀŐıl cĀmĪ'-i ŐerĒf-i mezkŪr ĶaĶır-oĒlı EŐref nĀm zĀt Ķarafından altı yŪz yetmiŐ tĀrĪħlerinde inŐĀ ĶılınmıŐ idŪĒi ba'zı delĀ'ille mŪstedeldir.

EvlĪyĀ ĶelebĪ, *SeyĀhat-nĀmesi*'nde ya'nĪ 1060¹⁵⁶ tĀrĪħinde cĀmĪ'-i ŐerĒf-i mezkŪrdan baħŐ ědŪp raŐĀnet ū ma'mŪriyyetini tenmĪĶ ědiyor.

MinĀresi 1251¹⁵⁷ tĀrĪħinde vuĶŪ' bulan zelzeleniñ te'Őiriyle Őerefeden [Mir 'Āt-ı ĶayŐeriyye, S. 104] yuĶarusı mŪnhedim olup bir mŪddet ĶaldıĶdan Őoñra 1283¹⁵⁸ tĀrĪħinde ta'mĪr ědilmiŐdir.

CĀmĪ'-i ŐerĒf-i mezkŪrñ ĶarŐusındaki Ķifte ĶeŐmeler daħi bĀnĪ-i mŪmĀ-ileyħ Ķarafından inŐĀ ve icrĀ ĶılınmıŐ olduĒı mervĪdir.

EvĶĀf ĪdĀresi'nce muĶayyed 548 ĒuruŐ a'ŐĀr-ı mevĶŪfesi bedeli ve iki nefer muvazzaf Ķademesi vardır.

O civĀrda bulunan ĶarĀb ŐıbyĀn mektebi daħi vaĶf-ı mezkŪra merbŪt olup mu'allim-i ŐıbyĀna maħŐuŐ 'Ā'idĀt-ı vaĶfiyyesi vardır.

ĶaĶır-oĒlı'niñ baĶıyye-i aħvĀli ĶayŐeriyye'niñ tĀrĪħ-i 'atĪĶi Őırasında baŐĶaca baħŐ ū tenmĪĶ ědilmiŐ olduĒından burada tafŐĪlinden Őarf-ı naĶar olundu.

[Mir 'Āt-ı ĶayŐeriyye, S. 105]

ĶOCA BEĒ CĀMĪ'-İ ŐERĒFĪ

ĶayŐeriyye'niñ Boyacı Ķapusı Semti'nde ve ĒŪrcĪ Maħallesi'nde vĀqĪ' bir cĀmĪ'-i ĒŪzĪndir. BĀnĪsi Őeyħ ĪbrĀħĪm TennŪrĪ aħfĀdından ĶĀĒĪ Bedre'd-DĪn MaħmŪd Efendi'dir.¹⁵⁹ Beyne'l-ahĀli MaħmŪd ĶĀĒĪ nĀmĪyla meŐhŪr olup Őeyħ ĪbrĀħĪm TennŪrĪ Ķazretlerinin bŪyŪk maħdŪmu Őeyħ ĶĀsım Efendi'niñ kerĪmesi 'ĀyiŐe ĶĀtŪn'uñ oĒlı olup pederleri muŐannifinden SŪleymĀneke nĀmĪyla ma'rŪf olan fuĶalĀdan SŪleymĀn Efendi'dir.

¹⁵⁴ "ĶatıroĒlu Camii'nin isminin HatıroĒlu olması gerektiĒi ve caminin banisinin, MoĒollar'a ĶarŐı Anadolu'yu kurtarmak ūzere isyan eden meŐhur SelĶuklu Emiri HatıroĒlu ŐerefeddĪn olduĒu kaydediliyorsa da bu hususa delil olacak elde bir kayıt olmadığı gibi Kayseri'de KatıroĒlu veya KatırcıoĒlu sŪlaleleri bulunmaktadır ve Evliya Ķelebi de caminin ismini bu Őekilde tespit etmiŐtir." ĶayırdaĒ; *KTĀ*, C. I, S. 111.

"Őimdi bile halk arasında caminin adı KatıroĒlu olarak anılmaktadır. Anadolu SelĶuklu SultanlıĒı'nın Īlhanlı tahakkŪmünde bulunduĒu sırada Īlhanlı emirlerinden HatıroĒlu ŐerefeddĪn tarafından muhtemelen H. 670/M. 1271 senesinde KiĶi Kapı ile Boyacı Kapısı arasında kalan DıŐ Kale surlarının gŪneyinde yapılmıŐtır. Īlk cami sonradan tamir edilerek bugŪnkŪ Osmanlı mimarisi tarzında bir eser meydana gelmiŐtir." ŐzkeĶeci, *Tarihi Kayseri Cami ve Mescidleri*, S. 100. (MK)

¹⁵⁵ H. 670/M. 9 AĒustos 1271-27 Temmuz 1272. (MK)

¹⁵⁶ H. 1060/M. 4 Ocak-23 Aralık 1650. (MK)

¹⁵⁷ H. 1251/M. 29 Nisan 1835-16 Nisan 1836. (MK)

¹⁵⁸ H. 1283/M. 16 Mayıs 1866-4 Mayıs 1867. (MK)

¹⁵⁹ Koca Bey Camii yıkılmıŐ olup bugŪn mevcut deĒildir. (MK)

Mûmâ-ileyh Kâdî Maḥmûd Efendi câmi‘-i şerîf-i mezkûru 955¹⁶⁰ târîhinde binâ ve bir ḥaylî emlâk ü ‘aḳârâtını vaḳf u ihdâ édüp ittîşâline bir de mekteb te’sîs ve her dürlü levâzîmât u taḥşîşâtını te’mîn étmiş ve Ḳayşerîyye’de bulunan 361 dükkân ve iki ḥammâm ve otuz altı kıt‘a tarla ve iki bâb ḥân ve bir hâne ve iki sebze baḡçesi ve Köşk Medresesi kurbunda vâkı‘ bir kıt‘a baḡçesiyle Ḥîşârcık’da [Mir ‘ât-ı Ḳayşerîyye, S. 106] ve Gediris’de vâkı‘ baḡ ve baḡçesini ve Ḳara-Şu üzerinde bulunan altı taş tedvîr éden bir bâb degirmeni vaḳf ve ‘â’idât-ı ḥâşîlasını câmi‘-i şerîf-i mezkûrla mektebe ve fazlasını evlâd ü aḥfâdına taḥşîş eylemiştir.

‘Aḳârât-ı mevḳûfeden Kâdî Ḥammâmı nâmıyla ma‘rûf olan ḥammâmıyla bir iki kıt‘a tarlası el-yevm mevcûd olup ḳuşûru eydî-i temellûke geçmiş ve dükkânları 1142¹⁶¹ senesi ḥarîḳında muḥterîḳ olup icâretine rabṭ édilerek yalnız cüz’iyü’l-miḳdâr icâre-i zemîni ḳalmıştır.

Câmi‘-i şerîf-i mezkûr bânî-i mûmâ-ileyhiñ aḥfâdından ‘Abdü’l-Kerîm Ḳoca Beg tarafından 1108¹⁶² târîhinde tevsî‘ ü i‘mâr ve ḳarşu tarafında bulunan ḥân medreseye taḥvîl ü ifrâḡ édilmiş ve mektebiñ ‘arşası üzerine üç kıt‘a dükkân inşâ édilerek vazîfe-i imâmete taḥşîş ḳılınmış idi.

Mekteb-i mezkûruñ hedmiyle dükkân inşâsı ‘Abdü’l-Kerîm Ḳoca Beg’in [Mir ‘ât-ı Ḳayşerîyye, S. 107] ‘azlini mûcib olmaḡla yerine bâ-i‘lâm-ı şer‘î Seyyid Lûtfu’l-lâh Efendi mütevellî ta‘yîn olunmuşdu.

Bânî-i şânî ‘Abdü’l-Kerîm Ḳoca Beg vâḳıf-ı mûmâ-ileyh Maḥmûd Kâdî Bedre’d-Dîn Efendi’niñ maḥdûmu ‘Abdü’l-Gaffâr Efendi’niñ oḡlı ‘Alî Aḡa’niñ maḥdûmudur.

Câmi‘-i şerîf-i mezkûrla ḳarşu cihetinde bulunan medrese bânî-i şânî ‘Abdü’l-Kerîm Ḳoca Beg nâmına nisbetle yazılmaktadır.

[ḤÂTÛNİYYE MEDRESESİ]

O civârda bulunan (Ḥâtûniyye Medresesi) 835¹⁶³ târîhinde Şâmîler tarafından inşâ ve te’sîs olunmuş ve ḳapısının üzerindeki mermerde şu ‘ibâre muraḳḳam bulunmuşdur:

“**Ammera ve benâ ḥâzihi’l-medresete’s-şerîfete el-Emîrû’l-Kebîrû**
Şâhibü’l-Ḥayrât ve’l-Ḥasenât Meliku Mülûki’l-‘Arab
ve’l-‘Acem Sultânü’l-Ümerâ’ fi’l-‘Âlem Nâşîrû’d-Dünyâ
ve’d-Dîn Muḥammed ibnû’l-merḥûm Ḥalîl bin Emîri’s-Sa’îd ‘Abdi’r-Reşîd
ḥalleda’l-lâhu te’âlâ eyyâme devletehû ve mette’a’l-lâhu’l-Müslimîn

[Mir ‘ât-ı Ḳayşerîyye, S. 108]

bi-tûli beḳâ’ihî li’l-‘ulemâ’i ve’t-ṭalebeti’l-müşteḡlîn bi-taḥşîl
i’l-‘ulûm ṭaleben li’s-şevâbi teḳabbele’l-lâhu minhu bi-fazlıhî
ve iḥşânihî fi şehri Şevvâlî’l-mu‘azzam seneti ḥamse ve şelâşîn ve semâni mi’e”¹⁶⁴

Mezkûr medrese kısmen ma‘mûr olup taḥtânîsi temâmîyle mensî ve metrûk bir ḥâldedir.

¹⁶⁰ H. 955/M. 11 Şubat 1548-29 Ocak 1549. (MK)

¹⁶¹ H. 1142/M. 27 Temmuz 1729-15 Temmuz 1730. (MK)

¹⁶² H. 1108/M. 31 Temmuz 1696-19 Temmuz 1697. (MK)

¹⁶³ H. 835/M. 9 Eylül 1431-27 Ağustos 1432. (MK)

¹⁶⁴ Hatuniye Medresesi Arapça kitabesinin tercümesi:

“Bu şereflî medreseyi, büyük emîr, hayırların ve iyiliklerin sahibi, Arap ve Acem meliklerinin meliki, âlemde emîrlerin sultânı, din ve dünyanın yardımcı, saâdetli Emîr Abdürreşîd oḡlu rahmetli Halil’in oḡlu Muhammed (Muhammed bin merḥûm Halil bin Abdürreşîd) -Ulu Allah devletinin günlerini ebedî kılsın ve Müslümanları da o durdukça faydalandırsın- ilim öğrenmekle meşgul olacak âlimler ve talebeler için -Allah ondan fazlı ve ihsanıyla kabul buyursun- Sekiz yüz otuz beş senesinin büyük Şevvâl ayında yaptırdı.” (H. Şevvâl 835/M. 1-29 Haziran 1432). (MK)

KAZGANCILAR CÂMÎ'-İ ŞERİFİ

Kayseriyye'niñ Kazgancılar Çârşüsü'nda vâkı' bir câmi'-i şerîfdir.¹⁶⁵ Bânîsi Hwâce Muşlihu'd-Dîn nâmıyla ma'rûf Bezirci el-Hâc Mustafâ bin Hâcî Ahmed nâmında bir zât olup 929¹⁶⁶ târihini irâ'e eden vakfiyye-i ma'mûlün-bihâsına nazaran câmi'-i şerîf-i mezkûruñ tokuzuncu 'aşr-ı hicrî evâ'ilinde¹⁶⁷ inşâ kılınmış oldığı añaşılıyor.

İttişâlinde bulunan çeşme daği bânî-i mûmâ-ileyhiñ ihyâ-kerdesi olup 1188¹⁶⁸ târihinde Nakîbü'l-Eşrâf Kâ'im-ı makâmı olan Koç-zâde Muhammed-i Şânî Ağa'niñ zevcesi Zâhîde Hâtûn tarafından tecdîd ü termîm ve ba'zı [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 109] 'akârât vakf u taşşîş édilmişdir.

Bânî-i mûmâ-ileyh Hâcî Muşafâ Efendi Bezirci Büyük Hâcî Sinân Beg'in ahfâdından oldığı ve kendüsi Şeyh İbrâhîm Tennûrî ensâlinde bulunduğı mu'ayyen olup Muncusun ve Yazır mezre'alarında bulunan mezâri'niñ bir kısmını ve Pîrî Paşa Hânı kurbunda bulunan dükkânlarını câmi'-i şerîf-i mezkûra vakf u taşşîş ve her dürlü levâzımâtını te'mîn etmiş oldığı evâil-i Cemâziye'l-Evvel'in sene 929¹⁶⁹ târihli vakf-nâmesinde muqayyeddîr.

Bânî-i mûmâ-ileyhiñ merkadıyla Bezirci Küçük Sinân nâmında nesl-i mezkûrdan kesb-i şöhet eden zâtın medfeni câmi'-i şerîf-i mezkûruñ kıble cihetindeki kabristânda oldığı mervî ise de kabir taşlarında bir işâret-i târihiyye görilememişdir.

Câmi'-i şerîf-i mezkûruñ ittişâlinde bulunan şıbyân mektebi daği vâkıf-ı mûmâ-ileyh Muşlihu'd-Dîn el-Hâc Muşafâ Efendi'niñ inşâ-kerdesi olarak mu'allim-i şıbyân olan zâta mahşûş vazîfe-i vakfiyyesi vardır.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 110]

Kazgancılar Çârşüsü'niñ diger cihetinde başkaca bir mescid-i şerîf olup Evkâf İdâresi'nce Tavukcu Mescidi nâmıyla mazbût ve müsakkafat-ı icârından başka 280 gurus 'â'idât-ı vakfiyyesi bulunduğı muqayyeddîr. Bu mescid-i şerîfiñ müsakkafat-ı icâre-i zemîninden başka Kavaç Yazusu'nda bir kıt'a tarlası vardır.

Kazgancılar Câmî'-i Şerîfi'niñ Büyük Sinân Beg vakfından 1.267 gurus 'â'idât-ı vakfiyyesi ve dört nefer hademesi oldığı gibi Küçük Sinân Beg Vakfı'ndan daği 265 gurus irâd-ı mu'ayyenesi vardır.

İmâmet [ü] hitâbet [ü] müezzînlîk [ve] ferâşet [ü] cüz-ı hânîlîk [ve] devr-ı hânîlîk gibi bir çok hidemâtu muqayyed ise de kısm-ı küllîsi mensî ve metrûk olup 'â'idât-ı vakfiyyesi yed-i me'kele geçmiştir.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 111]

HASINLI CÂMÎ'-İ ŞERİFİ

Kayseriyye Kaşabası'niñ Hasinli Mağallesi'nde vâkı' laţîf bir câmi'-i şerîfdir.

Bânîsi Ürgüblî Dervîş Muhammed Ağa nâmında bir zât olup kapusınıñ üzerinde "*Şâhibü'l-Hayrât ve'l-Hasenât es-Seyyid el-Hâc Dervîş Muhammed Ürgüblî*" ibâresiyle 1126¹⁷⁰ târihi mahkûkdur.

İttişâlinde bulunan şıbyân mektebiyle medrese ve çeşme daği bânî-i mûmâ-ileyhiñ ihyâ-kerdesi olarak 1126 târihli vakfiyye-i ma'mûlün-bihâya merbûtdur.

¹⁶⁵ Kazancılar Camii yıkılmış olup bugün mevcut değildir. (MK)

¹⁶⁶ H. 929/M. 20 Kasım 1522-8 Kasım 1523. (MK)

¹⁶⁷ H. IX. Asrın başları/M. XVI. Asrın başları. (MK)

¹⁶⁸ H. 1188/M. 14 Mart 1774-2 Mart 1775. (MK)

¹⁶⁹ H. Cemaziyelevvel başları 929/M. Mart sonları 1523. (MK)

¹⁷⁰ Hasinli Camii kapısındaki Arapça kitabenin tercümesi: "Hayırların ve iyiliklerin sahibi Ürgüplü Seyyid Hacı Dervîş Mehmed." (H. 1126/M. 17 Ocak 1714-5 Ocak 1715.) (MK)

Câmi‘-i şerîf-i mezkûruñ ahîren ta‘mîre kesb-i ihtiyâc étmesi üzerine 1201¹⁷¹ târîhinde vâkıf-ı mûmâ-ileyhiñ ensâlınden Aķ Hâtûn nâmında bir kadın tarafından ta‘mîr édilmîş ve kapusınıñ üzerinde şu beyt muraķķam bulunmuşdur:

“Bu ra‘nâ ma‘bedi zînetle eyledi ihyâ

Éde Cennet Serâyı’n bahş bu Aķ Hâtûn’a ol Mevlâ.”¹⁷²

Câmi‘-i şerîf-i mezkûr evķâf-ı mülhâkadan olup bir haylî emlak ü ‘aķârât-ı mevķûfesi [*Mir‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 112] icârından başka Evķâf İdâresi’nce 3.593 ğuruş a‘şâr-ı mevķûfesi bedeli ve 360 ğuruş icâre-i zemîn ile bir kıt‘a tarlası vardır. Câmi‘-i şerîf-i mezkûruñ üç nefer muvazzaf hademesi olup vekâletle idâre édilmekte olduğu gibi medreseniñ tadrîs vazîfesi daħi müftî olan zâta maħşûşdur.

Bâlâda bahş édilen şıbyân mektebiniñ ittişâlindeki kabristânda bir takım ‘ulemâ ve şulehâ merâķidi olup ez-ân cümle mü’ellifinden Battâl Haķîbi Şeyh Hasan Efendi bin ‘Alî Efendi’niñ merķadi daħi oradadır.

Bu zâtıñ *Mültekâ* üzerine *Dürrü’l-Bihâr* nâmında üç cild ve *Eşbâh* üzerine *Keşfü’l-İştibâh* nâmıyla iki cild ve fetâvâdan *Hâtimetü’l-Fetâvâ* ve yâhûd *Semhatü’l-Ebrâr fi Beyânı Ğumûzi’l-Esrâr* isminde bir cild kebîr te’lifâtı vardır.

Târîh-i vefâtı ba‘zı selef-i şâlihîn tarafından 1181¹⁷³ olmak üzere zabt u tahrîr édilmîştir.

[*Mir‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 113]

ŞEYH TÂCE’D-DİN CÂMİ‘-İ ŞERÎFİ

Kayşeriyye’de Şeyh Tâce’d-Dîn Maħallesi’nde vâķi‘ bir câmi‘-i şerîfdir. Bânisi Şeyh Tâce’d-Dîn İbrâhîm hazretleri olup 919¹⁷⁴ târîhli vaķfiye-i ma‘mûlün-bihâsı delâletine nazaran câmi‘-i şerîf-i mezkûruñ târîh-i mezkûrda inşâ kılınmış olduğu mu‘ayyendir.

Kendüleri Meşâyih-i Kâdiriyye’den olup silsile-i tarîkat-ı ‘aliyyeleri Ğwâce Vaţan vâsıtasıyla Seyyid Abdü’l-Kâdir-i Bağdâdı ve Seyyid Cüneyd-i Bağdâdı ve Seyyid Ma‘rûf-ı Kerhî’ye ve andan ma‘a’l-derecât İmâm ‘Alî kerreme Allâhu vechehu hazretlerine müntehîdir.

Maħdûmları Şeyh Kemâle’d-Dîn hazretleri daħi pederleri maķâmında post-nişîn olup bir müddet neşr-i füyûz ü irşâdât eylemişdir.

Gerek Şeyh Tâced-Dîn ve gerek maħdûmları Şeyh Kemâle’d-Dîn hazretleri câmi‘-i şerîf-i mezkûruñ ittişâlindeki türbede medfûn olup mezkûr türbe 1316¹⁷⁵ târîhinde müceddeden termîm ü ta‘mîr olunmuşdur.¹⁷⁶

[*Mir‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 114]

Câmi‘-i şerîf-i mezkûruñ imâmet ü hitâbet cihetleriyle Ğidemât-ı sâ’iresine muħaşşas olmak üzere Kayşeriyye’niñ Eski-Şehir mevķi‘inde bir haylî Arâzî ve mezâri‘-i mevķûfesi olup tafşîli ve vaķfiyye-i mebhûs-‘anhâsında muķayyed ü munderic ise de kısım-ı küllîsi eyâdî-i temellûke girmiştir.

Câmi‘-i şerîfiñ harîmi dâħilinde bulunan şıbyân mektebi daħi vaķf-ı mezkûra merbûţ hayrâtındadır.

¹⁷¹ H. 1201/M. 24 Ekim-1786-12 Ekim 1787. (MK)

¹⁷² Hasınlı Camii’nin kapısındaki beytin nesre çevrilerek sadeleştirilmesi:

“Bu ğuzel mabedi süslemekle ihya eden Ak Hatun’a Mevlâ, Cennet Sarayı’nı baĝışlasın.” (MK)

¹⁷³ H. 1181/M. 30 Mayıs 1767-17 Mayıs 1768. (MK)

¹⁷⁴ H. 919/M. 9 Mart 1513-25 Şubat 1514. (MK)

¹⁷⁵ H. 1316/M. 22 Mayıs 1898-10 Mayıs 1899. (MK)

¹⁷⁶ Şeyh Tâceddin Camii yıkılmış olup küçük külliyyeden yalnızca türbe kalmış; caminin yerine de yeni ve eskisinden daha büyük bir cami yapılmıştır. (MK)

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 115]

YEÑİ CÂMÎ

Hasinli Mağallesi'yle Hâcî Kâsım Mağallesi'niñ vasaatında ve beyne'l-ahâlî Yeñi Câmî'-Öñi dênilen mağalde vâkı' laţîf bir câmi'-i şerîfdir.

Gerek kıyûdât-ı resmiyyede ve gerek *Evliyâ Çelebi Seyâhat-nâmesi*'nde Hâcî Aq-Çaş Câmî'-i Şerîfi nâmıyla mezkûr olup beyne'l-ahâlî Yeñi Câmî' demekle meşhûrdur.¹⁷⁷

Bânisi Hâcî Aq-Çaş nâmında bir zât olup 1086¹⁷⁸ târîhini irâ'e étmek üzre çapusunıñ üzerindeki mermerde şu kıt'a-i târîhiyye muharrerdir:

**“Hâcî Aq-Çaş ol kerem-kânı o şâhib-i himmetiñ
Hayr-ı maħz étmiş vücûdunu feyz-i Rabbi'l-‘Âlemîn
Haqq kabûl édüp bu hayrâtı li-vechi'l-Eberrîn
Böyle ma‘mûr ola dünyâ vü ‘uqbâsı hemîn
Mülhimî Ğaybî dédi bu câmi'e târîh için
.... beytiye ‘Li't-tâ'ifine ve'l-‘ûkifîn.’”¹⁷⁹**

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 116]

Evliyâ Çelebi'niñ beyânâtına nazaran pek çok îrâd u 'ağârâtı oldığı rivâyet édilmekde ise fi yevminâ hazâ îrâd u 'ağârât nâmıyla bir şey qalmayup cümlesi eydî-i kitmâna girmiş ve hademe vezâ'ifini vefâ édecek bir îrâdı qalmamışdır.

Rivâyet édilen emlâk u 'ağârâtıñ envâ'ıyla mevâki' vü tafsilâtını mübeyyen vaqfiyye-i ma'mûlün-bihâsı olmamak ğayr-i mutaşavver ise de dest-res olunamadığından gerek *Kayseriyye Maħkeme Sicillâtı*'ndan ve gerek Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti Cihâtı Kalemî'nden bir şüret ü kaydınıñ taħarrisine delâlet éden olur ise meşûbât-ı uħreviyyeye nâ'il olacağı bî-iştibâhdır.

Câmî'-i şerîf-i mezkûr 1140¹⁸⁰ târîhinde Seyyid el-Hâc Halil ibn Tavîl nâm zât tarafından ve 1265¹⁸¹ târîhinde Sipâhî-zâde Hâcî 'Osman Ağa cânibinden mükemmelen ta'mir olunmuşdur.

İttişâlinde bir bâb şıbyân mektebi mevcûd ise de bunuñ daħi îrâd u 'â'idâtına dâ'ir bir kayd görilememişdir.

¹⁷⁷ Evliyâ Çelebi bu eseri şöyle kaydetmiştir: “Ak Kaş Çorbacı Câmî'i bir câmi'-i cediddir ve sâhibü'l-hayrâtı hayâtda olmağıla ğâyet ma'mûr câmi'-i pür-nûrdur.”; *Seyahatnâme* (Bağdâd), C. III, vr. 64a. (MK)

¹⁷⁸ H. 1086/M. 28 Mart 1675-15 Mart 1676. (MK)

¹⁷⁹ Yeni Cami tamir kitabesindeki Türkçe tarih manzumesinin nesre çevrilerek sadeleştirilmesi:

Son mısranın başında silinmiş olan ibare “*en tahhirâ beytiye*” olduğu takdirde mana şöyle olur:

“Cömertliğin kaynağı ve himmet sahibi olan o Hacı Akkaş, Âlemlerin Rabbinin feyziyle varlığını yalnızca hayır işine vermiş.

Hak bu hayrını faziletlilerin yüzüsuyuna kabul etsin. İşte dünyası ve ahireti böylelikle mamur olsun.

Görünmeyen bir ilham verici bu camiye tarih için dedi: Namaz için bir araya gelenler ve bunu sürdürenlerden olsunlar.” (H. 1086/M. 28 Mart 1675-15 Mart 1676).

Orijinal metinde “” içindeki ibare *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara Sûresi II/125 âyette yer alan “Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secdede edenler için Evim'i temiz tutun, diye emretmiştik.”(MK)

¹⁸⁰ H. 1140/M. 19 Ağustos 1727-6 Ağustos 1728. (MK)

¹⁸¹ H. 1265/M. 27 Kasım 1848-15 Kasım 1849. (MK)

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 117*]

[MERÂKID-I EVLİYÂ VE 'ULEMÂ]

Diger cevâmî' vü mesâcid-i şerîfeniñ kâffesini baħş ü beyân étmek taṭvîle mûcib göril[me]diginden bu kadarla bi'l-iktifâ Kayseriyye Kaşabası derûnunda ve civârında bulunan maḳâmât-ı mübâreke ve ziyâret-gâhlar ile meşâhîr-i evliyâ vü ulemâniñ esâmî vü medfenleri maḳşûşları ber-vech-i âtî derc ü imlâ olundu.¹⁸²

Esâmî-i Meşâhîr	Medfen-i Maḳşûşları	Târîh-i vefât
Seyyid Burhâne'd-Dîn Muhaḳḳık-ı Tirmizî Hazretleri	Şehriñ cihet-i şarkıyyesinde türbe-i maḳşûşunda	649 muhtelifün fih
Zeyne'l-'Abidîn Hazretleri	Araba-Bâzârı civârında türbe-i maḳşûşunda	878
Necme'd-Dîn 'Îmâd Hazretleri	Serçe-oğlı Maḳhallesi'nde Hüseyin Beg Hammâmı kurbunda	621
Malâtiyyeli Sultân	Serçe-oğlı Maḳhallesi'nde Hüseyin Beg Hammâmı kurbunda	
Fîrûz Sultân	Sivas Kapusu civârında	
Ebû İshâk 'Alem-dârî Kâzerûnî	Alaca Mescid Maḳhallesi'nde	
Hâcî Bulam bin Velîyü'd-Dîn	Tekke-Öñi civârında Eyyûb Ağa Kapusu'nda	

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 118*]

Şeyh İbrâhîm Tennûrî	Şeyh Câmi'-i Şerîfi derûnunda türbede	887
Şeyh Tâce'd-Dîn İbrâhîm	Tâce'd-Dîn Maḳhallesi'nde türbe-i maḳşûşunda	920
Ekber-i Yümnî Hazretleri	Kiçi Kapu Mescid-i Şerîfi'niñ cidârı içinde	
Şus Mekânî	Hwând Medresesi civârında	
Şeyh Lûtful'l-lâh Efendi	Şeyh İbrâhîm Tennûrî hazretleriniñ maḳdûmları olup dâhil-i türbede	914
Şeyh 'Alî Efendi	Şeyh İbrâhîm Tennûrî hazretleriniñ maḳdûmları olup dâhil-i türbede	921
Şeyh 'Abdü's-Şamed Efendi	Şeyh İbrâhîm Tennûrî hazretleriniñ aḫfâdından olup civâr-ı türbede medfûndurlar	1026
Şeyh 'Abdu'l-lâh Efendi	Şeyh İbrâhîm Tennûrî hazretleriniñ aḫfâdından olup civâr-ı türbede medfûndurlar	
Şeyh 'Abdu'r-Raḫîm Efendi	Şeyh İbrâhîm Tennûrî hazretleriniñ aḫfâdından olup civâr-ı türbede medfûndurlar	984
Mermerli Sultân	Bağ-çe-vân 'Ömer Şeyh Maḳhallesi'nde	
Bağ-çe-vân 'Ömer Şeyh Dede	Bağ-çe-vân 'Ömer Şeyh Maḳhallesi'nde	
Bağ-çe-vân 'Abdu'l-lâh Şeyh	Bağ-çe-vân 'Ömer Şeyh Maḳhallesi'nde	
Kürd Cemâl Hazretleri	Gömleksiz Çeşme civârında	
'Ömer Gâzî Halvetî	Bayram Beg Mescid-i Şerîfi'nde	
Muḫammed Nûrguş ¹⁸³	Kürdler Maḳhallesi'nde	
Boynuzlu 'Aşk ¹⁸⁴ Dede	Kürdler Maḳhallesi'nde	
Şeyh Şâmî Hulefâsından Seyfu'l-lâh Efendi	Kürdler Maḳhallesi'nde	

¹⁸² “Kayseri’de medfun zatların mezarlarından bugün sadece Seyyid Burhâneddin, Zeynel Abidin (Kemikleri türbesinden Seyyid Burhâneddin Türbesi’ne nakledilerek türbesi kütüphane hâline getirilmiş, sonradan tekrar tarafımızdan orijinal türbesine nakledilmiştir.), Firuz Sultan (Atatürk Konağı bahçesinde), Ebu İshak Alemdarı Kazeruni (Yoğunburç karşısında harap tekkesi yakın zamanda yıkılmış.) tarikatın son şeyhlerinin mezarları Yoğunburç’la Han Camii arasında dolmuş duraklarının ortasında kalmıştır. Şeyh İbrahim Tennûrî, Şeyh Taceddin İbrahim, Seyfullah Efendi (Türbesi Zekai Bey Mahallesi’nde), Melik Mehmed Gâzi; Emir Sultan, Tatarhaniler (Emir Erdoğan) inkiler kalmıştır. Seyyid Burhâneddin Mezarlığı da bozulmuş bulunduğu burda gösterilen yatır mezarlarından ve mezar taşlarından hangilerinin kalmış olduğu malum değildir.” Çayırdağ; *KTA, C. I, S. 111*. (MK)

¹⁸³ Bu isim herhâlde sehven bu şekilde yazılmış olmakla beraber “Nûr-baḫş” olmalıdır. (MK)

¹⁸⁴ Müellif ismi böyle yazmış olmakla beraber “Âşık” olmalıdır. (MK)

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 119]

Şeyh Şâmî evlâdından Lûtfül-lâh Efendi	Kürdler Mağallesi'nde	
Karamanî Efendi	Zeyne'l-Âbidîn Hazretleri civârında	
Muhammed Battâl yâhûd [H]âbil Dede	Battâl Mesîresi civârında	
Kırk Kızlar	Bu daği Battâl Mesîresi civârında	
Muhammed Melik Gâzî	Melik Gâzî Medresesi'nde türbede	
Emîr Sultân	Kiçi Kapu civârında Emîr Sultân Mağallesi'nde	
Tatar Hânîler	Burhâne'd-Dîn Hazretleri'niñ içeri türbede	
Dâvud-ı Kayserî	Battâl Mevki'i'nde (muhtelifün fih)	751
Şeyh Şerefe'd-Dîn	Haydar Beg Köşkü civârında	
Hasan Şehîd	Haydar Beg Köşkü civârında	
Kuţbe'd-Dîn Sincânî	Haydar Beg Köşkü civârında	
Şeyh Evhadü'd-Dîn-i Kirmânî	Köşk Tağı civârında	
Ahmed Dârânî	'Alî Tağı tepesinde	
Gâzî Topal Battâl	Battâl Mevki'i'nde	
Cümcüme Baba	Taşkıncık Mağallesi'nde	
Taş-Kılıç Baba	Bağ-çe-vân Mağallesi'nde	

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 120]

Gülük Şemse'd-Dîn	Gülük Mağallesi'nde	
Seyyid Gâzî	Seyyid Gâzî Mağallesi'nde	
Mûsâ Gâzî	Mûsâ Gâzî Mağallesi'nde	
Şâdık Baba	İyiler Kabristânı'nda	1134
Bezircili Hâcî Sinân	Kazgancılar Câmî'-i Şerîfi civârında	920
Muhsin-i Kayserî	Kazgancılar Câmî'-i Şerîfi civârında	741
Mültekâ Şârihi Şu-İçmez Efendi	Burhâne'd-Dîn civârında	1172
Halîl Germirî Kârî-i Buĥârî	Burhâne'd-Dîn civârında	1114
Hafîdî Müftî-i Şehîd Hâcî Halîl Efendi	Burhâne'd-Dîn civârında	1236
Şeyh Maĥmûdü'd-Dîn Hazretleri	Cınkıllı Hânî kurbunda	
Muhammed Remzî Efendi	Burhâne'd-Dîn civârında	1131
İnce-Boyun 'Alî Efendi nâm-ı diger Mu'tak 'Alî Efendi	Çukurlı Mescid-i Şerîfi civârında	1172
Battâl Hatîbi Hasan Efendi	Hasinli Mağallesi'nde	1181
'Alî Ferdî Efendi	Zeyne'l-Âbidîn civârında	1127
Külâhçı-zâde Hâcî Maĥmûd Efendi	Burhâne'd-Dîn civârında	

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 121]

Hâcî Muhammed Efendi	Zeyne'l-Âbidîn Hazretleri civârında	1181
Vanî Şeyh 'Abdu'r-Rahmân Efendi	Hüseyn Beg Hammâmı kurbunda	1202
Büyük Hüseyn Efendi	Kurşunlı Câmî'-i Şerîfi civârında	1214
Hişârcıklı-zâde Muştafâ Efendi	Hâcî-Kılıç civârında	1229
Keşşâf 'Ömer Efendi	Hwând Câmî'-i Şerîfi harîminde	1219
Timürçi-zâde Süleymân Efendi	Hwând Câmî'-i Şerîfi harîminde	1227
Çelikli Hâcî 'Alî Efendi	Zeyne'l-Âbidîn Hazretleri civârında	1222
Ak-Şehirli Hâfîz 'Osmân Efendi	Burhâne'd-Dîn Hazretleri civârında	1226
Şarî 'Abdu'l-lâh Efendi	Burhâne'd-Dîn Hazretleri civârında	1229
Yahyâlı Hâcî Muştafâ Efendi	İyiler Kabristânı'nda	1235
Küçük Hüseyn Efendi	Kurşunlı Câmî'-i Şerîfi civârında	1231
Köse Hâcî 'Alî-zâde Hâcî 'Alî Efendi	Burhâne'd-Dîn Hazretleri civârında	1245
Maĥdûmı Emîn Efendi	Burhâne'd-Dîn Hazretleri civârında	1286
Şarî 'Abdu'l-lâh Efendi-zâde Muhammed Efendi	Burhâne'd-Dîn Hazretleri civârında	1250

Şarı 'Abdu'l-lâh Efendi-zâde 'Âdil Efendi	Burhâne'd-Dîn Hazretleri civârında	1251
Kurrâ' Hâcî Hasan Efendi	Zeyne'l-'Âbidîn civârında	1252

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 122*]

Gözi-Büyük-zâde İbrâhîm Efendi	Hâcî-Kılıç Câmi'-i civârında	1253
Şeyh Muhammed Efendi	Zeyne'l-'Âbidîn civârında	1255
Gönci-zâde Kâsım Efendi	Hwând Câmi'-i Şerîfi harîminde	1258
Ak-Şehirli-zâde Hâzım Efendi	Burhâne'd-Dîn civârında	1260
Bağçeci-zâde Muhammed Efendi	Burhâne'd-Dîn civârında	1242
Hâcî Vahdî Sâlih Efendi	Zeyne'l-'Âbidîn civârında	1245
Şâdık Efendi	Kurşunlu Câmi'-i Şerîfi civârında	1266
Kavukcu-zâde Niyâzî Efendi	Şehriñ cihet-i ğarbisinde	1270
Hişârcıklı-zâde Sâlim Efendi	Burhâne'd-Dîn Türbesi derûnunda	1275
Hâcî 'Abdu'l-lâh Efendi	Kurşunlu Câmi'-i Şerîfi civârında	1280
Yahyâlı-zâde Hâcî 'Osmân Efendi	Burhâne'd-Dîn civârında	1280
Muhaddis-zâde Muştafâ Efendi	Hwând Câmi'-i civârında	1283
Müderriş Mes'ûd Efendi	Kurşunlu Câmi'-i Şerîfi civârında	1280
Zillî-zâde Hâcî Muhammed Efendi	Kurşunlu Câmi'-i Şerîfi civârında	1290
Hişârcıklı-zâde Mes'ûd Efendi	Hâcî-Kılıç Câmi'-i civârında	1290
Kürd Hâcî 'Ömer Efendi	Hwând Câmi'-i Şerîfi civârında	1295

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 123*]

Eynihânî-zâde 'Âlim Efendi	Hwând Câmi'-i Şerîfi civârında	1297
Müderriş-zâde 'Âlim Efendi	Hwând Câmi'-i Şerîfi civârında	1299
Çukurlı-zâde Hâcî Torun Efendi	Hwând Câmi'-i Şerîfi civârında	1303
Feyzî-zâde Necme'd-Dîn Efendi	Hwând Câmi'-i Şerîfi civârında	1302
Dâmâd Halîl Efendi	Kurşunlu Câmi'-i Şerîfi civârında	1303
Hişârcıklı-zâde Nâ'il Efendi	Şeyh Câmi'-i Şerîfi civârında	1303
Muşaddık Hâfîz Efendi	Delikli-Taş Câmi'-i'niñ harîmi	1295
Küçük Hâfîz Efendi	Hwând Câmi'-i Şerîfi civârında	1307
Tarsûsî 'Osmân Efendi	Zeyne'l-'Âbidîn Hazretleri civârında	1310
Divriġî-zâde Emîn Efendi	Hwând Câmi'-i Şerîfi civârında	1323
Hâfîz Aġa-zâde Hâcî Dervîş Efendi	Kurşunlu Câmi'-i Şerîfi civârında	1324
Ķara Kimseli-zâde Hâcî Muhammed Efendi		1326
Müftî el-Hâc Enver Efendi	Seyyid Burhâne'd-Dîn Türbesi civârında	1329

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 124*]

[Boş]

[Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 125]

MİR'ÂT-I KAYŞERİYYE KISM-I ŞÂNÎ

Bu Kısım Kayseriyye'niñ Târîh-i 'Atîkin-
den Bâhişdir

Eşer

Ahmed Nazîf

1327

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 126*]

KISM-I SÂNÎ'NİN FİHRİSTİ

Sahîfe	
128	Kayseriyye'nin Târîh-i 'Atîki
137	Kayseriyye'nin Alp-Arslan tarafından Fethi
153	Pelû Türkcesi'nin Nümûnesi
157	Ümerâ-yı Dânişmendiyye Idâresi
164	Al-i Dânişmendiyye Sîlsile-nâmesi
168	Rûm Selçûkîleri Idâresi
176	Hwâce Hasan Medresesi'nin Târîhi
177	Tek-Göz Köprisi'nin Târîhi
195	'Alâe'd-Dîn-i Selçûkî Idâresi
201	Hwând Hâtûn Türbesi

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 127*]

206	Hülâgû Tarafından Sultân Alâe'd-Dîn'e Yazılan Mektûb ve Tercümesi
210	Mektûb-ı Mezkûruñ Cevâb-nâmesi
229	Pervâne Beg
242	Devlet-i İl-Hâniyye ve Mülûk-ı Benî Eretna
267	Kâdî Burhâne'd-Dîn Idâresi
271	Karamanîler
277	Müteferrika

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 128*]

İKİNCİ BÂB

BİRİNCİ FAŞL

[KAYŞERİYYE'NİN TÂRİHİ-İ 'ATÎKİ]

Kayseriyye Şehri'nin nâm-ı 'atîki (kadîmi) (Mazaka: Mazacca) olup şehir-i mezkûr el-yevm nâmı zebân-zed olan Kara-Gülle mevki'iyle Hişarcık Karyesi arâzîsinden Erciyes Yaylası'na ve Tekir (Tekfûr) ve Gereme cihetlerine kadar mümted olan tağlık arâzide mebnâ idüğü el-yevm meşhûr olan ba'zî âşârın delâletiyle şâbitdir.¹

Mazaka şehir-i kadîminiñ târîh-i te'sîs-i ibtidâ'isi muhtelifün-fih olup ba'zî müverrihîn tarafından Tûfân-ı Nûh 'aleyhi's-selâm'dan sonra Benî Yâfeş tarafından binâ ve te'sîs olunduğı rivâyet édilmekte ise de beyânât-ı vâkı'a bir sened-i şahîhe müstenid olmadığından akvâm-ı mütemekinesi hakkında ma'lûmât-ı şahîha i'tâsî kâbil olamıyor. Şu kadar ki *Kâmûsü'l-A'lâm* ve *Luğât-ı Târîhiyye* ve *Cogrâfiyye* ile sâ'ir tevârih-i mu'tebereniñ beyânına nazaran şehir-i mezkûruñ Kapadokya Hükûmeti'niñ idâresine geçmezden muqaddem [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 129] şüret-i mütemâdiyede bir hey'et-i müttehîde idâresine girmeyüp bir vâkt Ümem-i Sâmîye elinde ve bir zemân da Akvâm-ı Âriye bir hâl-i bedeviyette tayy-ı a'sâr ederek nihâyet Mîlâd-ı 'Îsâ 'aleyhi's-selâm'dan biñ beş yüz sene evvel Mazaklar 'uhdesine geçmiş ve bu cihetle nâm-ı 'atîkine Mazaka Şehri denilmiştir.² Mîlâdın 540 sene muqaddeminde Kapadokyalılar denilen müstaķil veyâ nîm-müstaķil bir millet idâre-i hâkime eline geçüp 230 senesine kadar bunların zîr-i idâresinde kalmış bulunduğı mevşûkdur.

Kapadokyalılar Kızıl-Irmak mecrâsını ta'ķîben Sivas, Mar'aş, Kayseriyye, Niğde, Kır-Şehir cihetlerinden 'ibâret olan memâlikde icrâ-yı hükûmet édüp bunlar tarafından Mazaka dênilen şehir-i kadîm ('atîk) maķarr-ı idâre ittihâz édilmiş ve bu cihetle bilâd-ı mezkûreden 'ibâret olan kıt'aya Kapadokya tesmiye kılınmış idi.

Kapadokya Kıt'ası Asya-yı Suğrâ ya'nî Anadolu Kıt'ası'nıñ taķsîmât-ı kadîmesi sırasında müfrez bir kıt'a olup cenûben Sûriye ve Kilikya [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 130] ve ğarb-ı cenûbî cihetinden Liķauniya ğarben Firicya ğarb-ı şimâlî tarafından Ğalatya ve şimâlen Pont hatlarıyla şarķan dağı Furât Vâdisi'yle muhât idi.³

Kapadokya Hıttası'nıñ maķarr-ı idâresi Mazaka şehir-i kadîmi olup dört yüz biñ nüfûsu şâmil bir şehir-i kebîr idüğü rivâyât-ı târîhiyye cümlesindedir.

Akvâm-ı Âriye'den oldukları maznûn olan ahâlî-i kadîmesi i'tikâdât-ı bâtlaya tâbi' ve Sâ'ibiyye Mezhebi'ne sebîh bir hâlde olup İrân-ı kadîm mezhebini ta'ķîben ecrâm-ı semâviyyeye 'ibâdet etmekle berâber âteşe muqaddes nazarıyla bakarlardı ve Komanâ tesmiye étdikleri büyük ve meşhûr ma'bedlerinde [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 131] dâ'imî şüretde âteşe yakarlardı.

İSTİTRÂD

Komanâ Ma'bedi'nin mevki'i henüz tamâmîyle ta'ayyün étmemiş ve bir çok seyyâhîn taharrî vü tahķîkden ğayr-i hâlî bulunmuşdur. Ba'zıları Elbistân cihetinde ve ba'zıları 'Azîziyye tarafında olduğına zâhib olup bir kısmı da Toķad cihetindeki Komanet ta'bîr-i 'atîkenden istidlâlen Toķad taraflarında bulunduğına ihtimâl vemiş

¹ Eserin yazıldığı zamanda eski devirlere dair tetkikler pek az olduğundan Ahmed Nazif Efendi'nin bu kısımda verdiği bilgilerin noksan ve hatalı bulunması da kaçınılmaz olmuştur. (MK)

² Müellifin Kayseri'nin ilk sâkinlerinin olduğunu söylediğı Mazaklar adında bir kavim ve ismin nereden geldiğı de tarihte tam olarak bilinmemektedir. Baydur; *Kültepe-Kayseri Tarihi*, S. 78-79. (MK)

³ Kilikya - Aţana ciheti

Liķauniya - Konya ve Karaman ciheti

Firicya - Kûtâhiyye ve Kara Hişâr tarafları

Ğalatya - Anķara ve Yozĝad ile Amasya cihetleri

Ponit - Trabzon Vilâyeti taraflarına vêrilen ta'bîrât-ı kadîmeden 'ibâretdir. (*Kâmûsül-A'lâm*) (AN)

ise de mezkûr ma'bediñ Kayseriyye'niñ ova köyleri miyânında Kara-Höyük denilen çarye civârında bulunan Kül-Tepe'niñ mevki'inde olması pek muhtemeldir. Çünkü mezkûr tepe temâmen âteş külünden mütehaşşil müterâkim 'âdi bir cebel hâlinde olup bunca seneden beri civârındaki kurâ ahâlisi mezkûr Kül-Tepe'niñ külünü arabalar ile nakl ve tarlalarda gübre yerine isti'mâl étdikleri hâlde on biñde bir cüz'ünü bile açamamışlardır. Bu hafriyyât esnâsında ba'zı mertebe âsâr-ı 'atîka zuhûr étmekde oldığı gibi müstakîl külden müterâkim bu cebeliñ bir âteş-gede olması kaviiyen melhûzdur. [*Mir 'ât-ı Kayseriyye*, S. 132] Ne bir çarye ne de bir memleket yangını tağ hâlinde külü teşkil étmeyiz.

El-hâşıl mezkûr cebeliñ âteş külünden mütehaşşil bir tepelik olmasına nazaran Komana Ma'bedi'niñ maħall-i kadîmi olması pek melhûzdur.⁴

Mazağa Şehri milâdiñ (312) sene muqaddemine kadar Kapadoçyalılar idâresinde çalup Fârs cihân-gîri meşhûr Kiros'un⁵ hudûd-ı İrânîyye'yi Aşalar-Deñizi'ne kadar tevsî' ve Anaçolı Kıt'ası'nı memâlik-i İrânîyye'niñ bir cüz'i hâline ifrâğ eylediği esnâda Kapadoçyalıların indirâsıyla Mazağa Şehri daħi Kiros'a geçmiş ve bir kaç sene de Kiros 'uhdesinde kalmış idi.

Milâdiñ 335 sene muqaddeminde İskender-i Yunanî Makedonya Kıt'ası'ndan zuhûr ve 'asâkir-i külliyye ile Çanaç-Kal'a Boğazı'ndan mürûr ve Asya Kıt'ası'nı pâ-zede-i huyûl eylediği sırada Mazağa Şehri [*Mir 'ât-ı Kayseriyye*, S. 133] daħi Anaçolı Kıt'ası miyânında İskender'in zîr-i idâresine girmişdi. İskender-i Yunanî'niñ⁶ vefâtından sonra memâlik vüzerâsı miyânında inkisâma uğradığı sırada Kapadoçya Kıt'ası İskender'in vezîri Antigon'un hisşesine işâbet édüp bir kaç sene kadar da Mazağa Şehri Antigon tarafından idâre édildikten sonra Arparatlar'dan Pont Kıt'ası'nı sekizinci hükümdârı Mihridad'a (Mihrirate) geçmiş ve bir kaç sene de 'Acem Sadrâbları tarafından idâre edilmiştir.

Milâdiñ 37 sene muqaddeminde Romalılar istilâ ederek anların idâre-i müstakillesi altına girüp 1107 sene kadar Romalıların zîr-i idâresinde kalmıştır.

Romalılar zemânına 'â'id vukû'ât-ı târihiyye Rûm ve ecnebî müverrihleri tarafından zabt u tahrîr edilmiş olduğundan ve bizim maqşadımız Kayseriyye'niñ zemân-ı [*Mir 'ât-ı Kayseriyye*, S. 134] İslâmiyyet'e 'â'id ahvâlini yazmaçdan 'ibâret bulunduğundan Romalılar zemânının tafşîlâtından şarf-ı nazarla envâr-ı İslâmiyyet'in Kayseriyye ve havâlisine ne vaçt dühûl étmüş olduğunı bahş ü beyân édeceğiz.

Kayseriyye Şehr-i kadîmi Romalılar'dan Tiberiyus'un zîr-i idâresine intikâl édinçeye kadar Erciyês Tağı'niñ Lifos Tepesi cihetlerinden Hişârcık Çaryesi'ne kadar mümted olan arâzide mebnî olduğunı yukarıda bahş étmüş idik. Tiberiyus şehr-i mezkûruñ i'mâr ü tezyînâtına ihtimâm édüp Eski-Şehir denilen maħalle nakl ü te'sis eylediği esnâda velî-'ahd ittihâz eylediği Ağustus Çayser nâmına nisbetle şehriñ ismini Kayseriyye tesmiye étmüş ve yâhûd Romalılar idâresinde bulunduğ müddetce şık şık vâki' olan zelzeleden çolayı şehir çarâb olup Sezar tarafından şimdiki Eski-Şehir denilen mevki'e nakl ü te'sis edilmiş olmasına mebnî şehriñ ismine Sezariyye: Cesarée nâmı verilmiş olduğunı ba'zı müverrihîn tarafından zabt u beyân olunmuştur.⁷

⁴ "Kültepe'nin (Karahöyük, Karaev köyü), klasik dönemlerdeki meşhur ateş mabedinin olduğu yer olması da yakıştırmadır. Burası bilindiği üzere, Anadolu'nun en eski şehirlerinden olan "Kaniş" ve yanındaki pazar yeri "Karum"dur. Hititler ve daha önceki müstakîl şehir krallığı ve Asurlular devirlerinde burası çok gelişmiş, daha sonraki dönemlerde önemini kaybetmiştir. Buradaki küller, şehrin birkaç defa istilaya uğrayıp yakılması ile meydana gelmiştir." Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 112. (MK)

⁵ İrânilerin eski hükümdârlarından Keyhusrev'e virilen isimdir. Bunu ba'zıları (Kurus) nâmıyla zabt étmüşlerdir. (AN)

⁶ Makedonyalı Filip'in oğlu İskender'dir. Buña ba'zılar İskender-i Zü'l-Karneyn laçabını vermişler ise de çalaçtır. (AN)

⁷ Romalılar devrinde şehrin adı olarak Fransızca "Sezariye" değıl de Lâtince "Kaisarea" ismi kullanılmıştır. Baydur; S. 80-81. (MK)

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 135]

Kayser kelimesinin îzâhâtına gelince bu kelime Roma'nın eski serdârlarından Puliyus'a⁸ verilen bir isimdir. Puliyus'dan sonra Roma'da hükûmet eden Oktav Puliyus Kayser'in oğullığı olmak münâsebetiyle Kayser 'unvânını aldığı gibi ahîren bütün Roma İmparatorlarına Kayser 'unvânı verilmiş ve Kayâşira-i İsnâ Aşer ya'nî Kayser 'unvânıyla Roma'da on iki hükümdâr geçmiştir. Bir aralık büyük serdârlara ve Ağustus Kayser gibi velî-'ahd olanlara dahi Kayser ıtlâk edilmiştir.

Hayâtü'l-Hayevân nâm kitâb şöyle bir fıkra beyân ediyor: İbtidâ Kayser 'unvânını alan zâtın vâlidisi eşnâ-yı vaz'-ı hamilde vefât edüp cenînin hayâtı hüsn olmasına mebnî hükemâ tarafından müteveffiyenin batnı bi'n-neşteriye çocuk zî-hayât olarak çıkarılmış olmasına mebnî o çocuğa Kayser nâmı verilmiştir. Bu zât: "Ben sâ'ir insânlar gibi mevzi'-i süfliyyeden hürûc etmedim" diye tefâhür eder imiş. Hazret-i 'Îsâ [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 136] bunun zemânında dünyâya teşrîf buyurmuşlardır. El-hâşıl bu zâtdan sonra Roma'da hükûmet edenlere Kayser tesmiye kılınmıştır.

Mülûk-ı Rûm'a Kayâşira - Mülûk-ı Etrâk'e Hâkân - Mülûk-ı Fâris'e Kisrâ - Mülûk-ı Şâm'a Harqîl - Mülûk-ı Gıbtî-i Mısır'a Ferâ'ine - Mülûk-ı Yemen'e Teba'bi'a - Mülûk-ı Habeş'e Necâşî - Mülûk-ı İslâm'a Sulţân, Halife - dârlar.

Arz-ı Filistîn'in sâhilinde ve Yâfa'nın 57 kilo-metro şimalinde vâki' ve harâbesi el-yevm mevcûd olan (Kay-sâriyye) başka bir şehir olup zemân-ı Hilâfet-i Hazret-i Fârûk'da ve fütûh-ı Şâm sırasında Hazret-i Mu'âviye zemânında feth olunmuştur.

'Arab coğrafîyyünü tarafından ânîfü'l-beyân Anadolu Kayseriyyesi'niñ imlâsı dahi Kaysâriyye şüretinde tahrîr edilmiş olmasına mebnî ba'zı vekâyî'-i takvîmiyye sırasında Hicret-i Nebeviyye'niñ on tokuzuncu sâline⁹ 'â'id olmak üzere Feth-i Kayseriyye diye gösterilen târîh ânîfü'l-beyân Filistîn Kaysâriyyesi [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 137] fethine 'â'id olsa gerektir.

Müntesibîn-i târîhden ba'zı zevâtın beyânâtına nazaran on tokuzuncu sâl-i hicrîde Kayseriyye Şehri dahi nâme-i cenâb-ı Fârûk-ı A'zam ile taht-ı emâna alınmış ve faqat Memâlik-i İslâmiyye 'idâdına girmeyüp cizye-güzâr olarak yine Romalılarda kalmış ve daha sonra harâc-güzârlıktan çıkmış olduğu añaşılıyor ise de yukarıda söylendiği gibi her hâlde on tokuzuncu sene-i hicriyye zarfında feth edilen Filistîn'deki Kaysâriyye olduğu ittihâd-ı tevârîhle müşbetdir.

[KAYSERİYYE'NİN ALP-ARSLAN TARAFINDAN FETHİ]

Kayseriye Şehri'niñ Herdos tarafından binâ olduğunu İsmâ'îl Hakkî merhûm *Kitâbü'n-Necât* nâm eseriniñ 119'ncu şahîfesinde beyân etmişler ise de bunun dahi Filistîn Kaysâriyyesi idüğü muhtemeldir. Binâ'en-'aleyh Milâdîñ 1065 ve Hicretîñ 461 târîhine kadar Kayseriyye'ye envâr-ı İslâmiyyet dühül etmeyüp müstakillen Romalılar idâresinde kalmış olduğu beyânât-ı târîhiyye cümlesindedir.

Târîh-i mezkûrda Kayseriyye Şehri Romalılardan On Birinci Koştantin¹⁰ [*Mir'ât-ı Kayseriyye* S. 138] Duğas 'uhdesinde iken vuğû'-ı vefâtına mebnî zevcesi Evdoğsiya Roma tahtına cülûs etmiş ve bu sırada İrân Selçûkîleri'niñ¹¹ ikinci hükümdârı meşâhîrden Alp-Arslan meydân-ı mücâhedeye çıkup fütûhât-ı mütevâlîye ile memâlik-i şarkıyyenin kısm-ı küllisini feth ü küşâd ve karşısına gelen mülûk-ı mütecâvire ordularını berbâd ederek Ceyhûn Nehri'ni bi'l-mürûr Buğârâ ve Hwârezm cihetlerini ve daha sonra Gürcistân ve Kâfkâsya taraflarını taht-ı itâ'ate

⁸ Müellif her ne kadar Sezar'ın adını "Pulyus" diyorsa da "Juliyus" ya da "Yuliyus" olmalıdır. (MK)

⁹ H. 19/M. 2 Ocak-20 Aralık 640. (MK)

¹⁰ Bizans İmparatoru X. Konstantin Dukas (Saltanatı: 1059-1067) olacak. (MK)

¹¹ İran merkezli Selçuklu Saltanatı'nın asıl kökünü Selçuklu araştırmacıları Büyük Selçuklular olarak adlandırmaktadırlar. (MK)

aldıktan sonra 462¹² târîh-i hicrîsinde Şerefü'd-Devle Müslim 'uhdesinde bulunan Mûşıl ve Diyâr-ı Bekr ve Haleb cihetlerini daği zabt édüp oradan Rûm'a ya 'nî Anaıolı'ya pây-endâz-ı satvet olmuş idi.

463¹³ târîhinde Haleb üzerinden Memâlik-i Rûm'a dühûl édüp Sivas ve Kayşeriyye'ye kadar tevsi'-i memleket ve irâ'e-i kudret étmesi üzerine Kayşeriyye Şehri daği târîh-i mezkûrda Alp-Arslan idâresine intikâl étmişdir.

[*Mir'ât-ı Kayşeriyye*, S. 139]

Selçûkîleriñ dehşet-nümâ-yı dühûr olan kudret ü miknetine karşı Roma İmparatoriçesi Evdoksiya 'adem-i iktidârını añlayarak müştereken idâre-i hükûmet étmek üzre Diyojen Roman nâmında bir ceneralı kendüsine zevce intihâb étmiş olduğından bu âdem cem' ü tertîb eylediği 'asâkir-i külliyye ile Alp-Arslan'ı ta'kîb édüp Malazgird civârına vardığında Alp-Arslan kırk biñ Türk süvârisiyle Diyojen Roman'ın bir kaç mişli keşir olan 'askerini ihâta édüp pek kanlı bir muhârebeden sonra Rûmlarıñ bir kaç yüz biñden 'ibâret olan ordusunu mağlûb u târ-mâr ve imparator ile rû'esâdan bir çoğlarını dâm-i esârete giriftâr eylemişdir.

Bu vağ'a hakkında Necîb Âşım Beg *Türk Târîhi*'niñ bir kısmında ber-vech-i âtı i'tâ-yı tafşîlât ediyor:

"Alp-Arslan iktisâb-ı şerefe, gâlibiyet-i silâha, haşmet-i dârâta münhemik idi. Mağâm-ı Hilâfet'e 'ubûdiyyeti nusret-i İslâmiyye'ye 'ulüvv-i himmeti var idi. [*Mir'ât-ı Kayşeriyye*, S. 140] İşte bunu da on beş biñ atlı ile Şarkî Roma İmparatoru Diyojen 'aleyhinde kazandığı gâlibiyetle 'âleme i'lân eyledi 463.

İlk def'a olarak imparator ma'iyetinde bulunan Norman ve Frank türedileri ile Türk 'Askeri karşı karşıya nizâm-ı harb üzre bulunuyorlardı. Çin ve İrân çetelerinde bulunan o nâm-dâr Türkleriñ daha ilk hamlesine Avrupa türedileri karşı koyamadılar. Bizans Ordusu tu'me-i şemşir ve imparator da esir oldu. Hamle-i vâhidede böyle büyük ve kaî'î muvaffakiyyete nâ'il olan Alp-Arslan bir ân evvel haşmı ve 'adüvv-i cân-sitânî olan imparatoru büyük lûftlara ve iltifâtlara garğ eyledi.

Bu muhârebeden evvel Alp-Arslan, İmparator Diyojen Roman'ın tedârükât-ı harbiyyesini tahkîk étmekle kan dökmemek mağsad-ı insâniyyet-perverânesiyle şulhu teklif étdiği hâlde imparator kemâl-i kibr ü naıvetden nâşî bu teklîfi kabûl étmemiş olduğu mervîdir. Hâlbuki Alp-Arslan [*Mir'ât-ı Kayşeriyye*, S. 141] fazilet-i insâniyye ve mürüvvet-i muzafferânesini ibrâz éderek taht-ı esârete almış olduğu Diyojen Roman ve rû'esâsı hakkında fevka'l-'âde nevâziş-kârâne mu'âmele étmişdir."¹⁴

Yine bu zemînde *Türk Târîhi* diyor ki:

"Bizim târîhlerde Ermanos diye kayd édilen Bizans İmparatoru Diyojen'i ümerâdan Gevher Âyîn'in Nizâmü'l-Mülk'e hediye eyleyüp gösterişsizliği hasebiyle mağbûle geçmeyen bir köle tutmuş idi. Köleyi Gevher Âyîn pek medh étmiş Nizâmü'l-Mülk de "Belî ola ki Rûm Kralı'nı esir édüp getüre. Bunu hoşça tutasız" diye Gevher Âyîn'e i'âde eylemişti. Şu mizâhıñ hağîkate inkılabı hağîkaten garâ'ibdendir.

Alp-Arslan huzûruna getirilen Diyojen'e şulhu niçün ihlâl étdiğini sû'âl ile 'itâb eylediğinde İmparator: "Baña ta'nı koy hemân ne édecek iseñ bir sâ'at evvel eyle" dedi.

Bunuñ üzerine Sultân, İmparator'u 'afv ile mülûkâne bir şüretde ikrâm [*Mir'ât-ı Kayşeriyye*, S. 142] eylemişdir."¹⁵

¹² H. 462/M. 20 Ekim 1069-8 Ekim 1070. (MK)

¹³ H. 463/M. 9 Ekim 1070-27 Eylül 1071. (MK)

¹⁴ Necîb Âşım; *Türk Tarihi*, S. 271. (MK)

¹⁵ Bu vağ'a 463 senesi Zi'l-ka'desi'niñ altıncı penc-şenbih günü olmuşdur. *Türk Târîhi- Zübdetü'n-Nusra Nuhbetü'l-'Usra*, S. 93. (AN) Necîb Âşım; *Türk Tarihi*, S. 271-272. el-İsfahanî; *Zübdetü'n-Nusra ve Nuhbetü'l-'Usra*, ihtisar eden: el-Bondarî, Th. Houstma'dan tercüme eden: Kıvameddin Burslan, S. 38-41. H. 6 Zilkade 463/M. 5 Ağustos 1071. (MK)

Alp-Arslan ‘ulüvv-i cenâbını ber-minvâl-i muharrer irâ’e ve işbât édüp işi bir mu‘âhede-i şulhiyyeye rabt étdikden ve tazmînât-ı harbiyye aldıkdan şoñra Diyojen Roman’ı rü’esâsıyla berâber müfrezen memleketine i‘âde eyledi.”¹⁶

İşte o mu‘âhede sırasında Kayseriyye Şehri yine Alp-Arslan idâresinde kalmış olduğundan vâlî ve me’mûr naşb u ta’yîn edilerek memleketiñ işlâh u termîmine ve Türkistân cihetinden bir haylî nüfûs sevk ü iskâniyle nûr-ı İslâmiyyet’iñ Kayserî ve havâlisinde neşr ü tevsî’ine pek büyük hizmetler ibrâz ve Rûm lisânı yasağ edilüp Pelü Türkcesi taşmîm ü i‘lân édildi.”

Pelü Türkcesi’niñ bir nümûnesi aşağıda başkaca bahş ü irâ’e édilecekdir.

[*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 143]

İKİNCİ FAŞL

ALP-ARSLAN’IÑ TERCÜME-İ HÂLİ VE SİLSİLE-NÂMESİYLE NÜMÛNE-İ MESKÛKÂTI

“Alp-Arslan Kayseriyye’niñ birinci fâtihi olup tercüme-i hâlini bahş ü beyân étmezden evvel Ahmed Tevhîd Beg’iñ *Meskûkât-ı İslâmiyye* Kataloğ’nuñ Âl-i Selçûk kısmından naklen silsile-i hükûmetiniñ ber-vech-i âti derci ve faqat Düvel-i Selçûkiyye İrân Selçûkîleri Germiyân¹⁷ Selçûkîleri Rûm Selçûkîleri¹⁸ nâmıyla üç şu‘beye münkasim olup şu‘ubât-ı mezkûreniñ esâsı İrân Selçûkîleri olmasına ve Rûm Selçûkîleri esâs-ı mezkûrdan teşa‘ub étmiş bulunmasına ve ‘ale’l-huşûş Kayseriyye’niñ ilk fâtihi İrân Selçûkîleriniñ ikinci hükümdârı Alp-Arslan idüğine mebnî evvel emrde müşârün-ileyhiñ tabakât-ı hükûmetiniñ bahş ü tenmîki tensîb olundu.”¹⁹

¹⁶ Necîb Âsım; *Türk Tarihi*, S. 271-272. (MK)

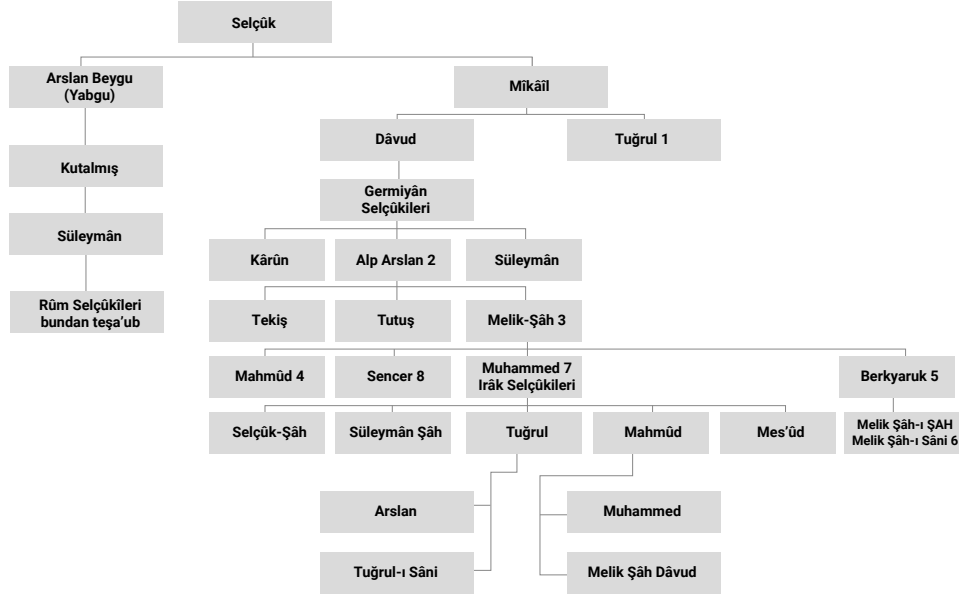
¹⁷ Doğrusu Kirmân Selçukluları olacak. (MK)

¹⁸ Rûm yani Anadolu Selçukluları. (MK)

¹⁹ Daha Selçuklu Sultanlığı kurulmadan önce Davud Çağrı Bey, Rûm Gazası’na çıkarak Van Gölü dolaylarına akınlarda bulunmuştu. Türkmenlere yurt kurmak ve Bizans direnişini kırmak isteyen Sultan Muhammed Tuğrul Bey ise bu akınları nizami hâle getirmişti. Muhammed Alparslan devrinde gaza faaliyeti daha ilerilere götürülerek Kayseri’ye ilk defa Selçuklu akıncıları emirlerinden Afşin Bey kumandasında girmişlerdir (1067). Malazgirt Zaferi’nden hemen sonra da Kayseri’nin Türkmenler tarafından fethedildiği anlaşılıyor (M. 1072). (MK)

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 144]

ÂL-İ SELÇÛK²⁰



[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 145]

Alp-Arslan meşâhîr-i mücâhidiniñ nâm-dârı ve İrân Selçûkîleri'niñ ikinci hükümdârı nâm-ı celâdet-ittisâmı Muhammed Alp-Arslan bin Dâvud bin Mikâ'il bin Selçûk'dur. 'Ammî Tuğrul Beg'in vefâtı üzerine 455²¹ târîhinde İrân'da vâki' Rey Şehri'nde câlis-i Taht-ı Selçûkî olup ilk işi Hâlif-e-i 'Abbâsî Kâ'im bi-Emri'l-lâh'ın kerimesi ve müşârün-ileyh Tuğrul Beg'in menkûhası olan Seyyide'yi kemâl-i ihtisâm ile Bağdâd'a işâl etmek olduğundan şu sûretle Hâlif'e'ye bend-i râbîta-i muhâlaşat eylemiş oldu.

Bağdâd'ın Dârü'l-Fünûnu hükümünde bulunan meşhûr Medrese-i Nizâmiyye'niñ bânîsi Nizâmü'l-Mülk Ebû 'Alî el-Hasan bin 'Alî İshâk eţ-Ṭûsî gibi 'âkıll ü müdebbir bir vezîri var idi.

20

		Târîhi
1	Tuğrul	432
2	Alp Arslan	455
3	Melik Şâh	465
4	Mahmûd	485
5	Berkyaruk	487
6	Melik Şâh-ı Sâni	498
7	Gıyâşe'd-Dîn Muhammed	498
8	Sencer	551

Bu şecerede de tüm Selçuklu Hanedanı'na ait bilgilerde bazı noksan ve hatalar mevcuttur ve yeni araştırmalarla karşılaştırılmalıdır. Bkz: merhum hocam Köymen, Mehmet Altay; *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi* Kuruluş Devri, C. I. ile yine merhum Turan, Osman; *Selçuklular Zamanında Türkiye Siyasi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318)*. adlarındaki eserlerinde mevcut şecere cetvelleri. (MK)

21 H. 455/M. 4 Ocak-23 Aralık 1063. (MK)

Vezir-i mûmâ-ileyhiñ tedâbir-i hasenesiyle bir haylî fütûhâta muvaffak olup Maķâm-ı ‘Âlî-i Hîlâfet’den ‘Açudu’d-Devle ‘unvânıyla telķib olundu.

Тоқуз seneden ‘ibâret olan müddet-i salţanatında icrâ étmiş olduğı ğazevât ve ihrâz étmediđi fütûhât hayret-bařs-ı ‘uķûl bir derecede [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 146] olup devr-i salţanatu feth-i bilâd ü memleket ve neşr-i envâr-ı İslâmiyyet hîdemâtıyla geçmiş ve o miyânda Kayseriyye Şehri’ni dağı nûr-ı İslâmiyyet’le tenvîr eylemişdir.

Ceddi olan Selçûk nâm zât Efrâsiyâb’ın neslinden olduğı mervî ise de kendüsi Türkistân’da büyük bir Türk kabîlesiniñ reîsi idi. Oğulları Mîkâ’il ve İsrâ’il ve kavm ü kabîleleriyle birleşüp dördüncü ķarn-ı hicrî evâhirinde²² Mâverâü’n-Nehr cihetlerine mürûr ederek oralarda henüz dâ’ire-i İslâmiyyet’e girmemiş olan aķvâm ile muhârebe édüp büyük bir şöhret ü iktidâr kazanmış ve beşinci ķarn-ı hicrî evâ’ilinde²³ Sultân Maĥmûd-ı Ğaznevî’niñ müsâ’adesiyle Ceyhûn’u geçüp bir müddet Ğorâsân’da ve Nîsâbûr cihetlerinde iķâmet étmişler idi. Aĥîren müşârün-ileyh Selçûk’uñ hafidi Tuğrul Beg bir ķat daha kesb-i kuvvet ü miknet ederek ‘İrâķ-ı ‘Acem’i zabt ile Rey Şehri’ni pây-i taĥt ittiĥâz édüp Âzerbâycân, Gür[c]istân, Ğûzistân ve Fârs ĥıttalarını dağı istilâ ederek [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 147] hemân bütün İrân’a ĥüküm-fermâ olmuş vefâtında Dâvud Çağrı Beg’iñ büyük oğlı müşârün-ileyh Alp-Arslan ĥalef olup salţanat bunuñ neslinde kalmışdır. Alp-Arslan 463 târiĥinde Muşıl (Mavşıl) ve Diyâr-ı Bekr ve Ğaleb cihetlerini zabt ile oradan Rûm’a bi’t-teveccüh târiĥ-i mezkûrda Sivas ve Kayseriyye taraflarını zîr-i idâresine idĥâl étmiş olduğını ve buradan Diyâr-ı Bekr’e ‘avdetinden soñra Malazgird civârında Roma İmparâtoru Diyojen Roman’ı mağlûb étmediđi yukarıda beyân edilmiş idi. Diyâr-ı Bekr’e muvâşalatla muhârebe-i mezkûreniñ şüret-i cereyânını îzâhen Diyâr-ı Bekir’li Sa’îd Paşa *Mir’âtü’l-‘İber* nâm târiĥ-i ‘umûmîsiniñ sekizinci cildinde ber-veĥ-i âti beyân ediyor:

Alp-Arslan 463’de Diyâr-ı Bekr’e ‘azîmetle Diyâr-ı Bekr ĥükümdârı Naşr ibn Aĥmed’le ba’dehû Ğaleb’e giderek Ğaleb Emîri Maĥmûd bin Naşr’iñ itâ’atine mazĥar oldu. Sultân Alp-Arslan Diyâr-ı Bekr [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 148] Sûri’ni gördükde atından nüzûl ile elini sûra ve ba’dehû yüzüne sürüp teberrük étmişdir. Ğaleb’den Erzincân’a tâbi Ğoy nâm kaşabaya ‘azîmet étđi. Alp-Arslan kaşaba-i mezkûrede iken Rûm İmparâtoru Ermanos Rûm, Efrenc, Rus, Becenek [Peçenek], Gürç[i] tâ’ifelerinden cem’ étmiş olduğı iki yüz biñ askerle Aĥlât’a tâbi Malazgird’e vürûd ve Bilâd-ı İslâmiyye’yi istilâyâ kıyâm eylediği Alp-Arslan’a ĥaber verildi. Yanında on beş biñden ziyâde ‘asker olmadığından şu kuvve-i cüz’iyye ile iki yüz biñ askere ğalebe mülâĥazadan ba’îd görülmekle ĥarem ve müte‘allikâtını Ğoy’dan Hemedân’a gönderdi. ‘Askerini cem’ ile “Cenâb-ı Ğaķķ baña ecelden emân verir ise ĥaķķımda ni‘met-i ilâhiyyesidir. Şehîd olur isem oğlum Melik-Şâĥ’ı velî-‘ahd ta’yîn eyledim” diyerek bir nuĥķ îrâd eyledikten soñra ‘asker ile düşmene toğrı açıldı. Rûm İmparâtoru Rus taķımından müteĥaddimetü’l-ceyş ittiĥâz eylediği on biñ neferi ilerüye sevk étđi. Sultân Alp-Arslan bir ĥamlede [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 149] Rûmları bozdu. Müteĥaddimetü’l-ceyřiñ çoğı müteferriķ ve ĥumandanları esîr oldu. İmparâtor büyük ordusuyla araları az mesâfe kaldıķda Sultân, İmparâtor’dan muřâlâĥa iltimâs édüp, İmparâtor ağır cevâb-ı redd vermekle Sultân bu cevâbdan be-ğâyet müte’essîr olduğından ne tedbir iĥtiyâr etmeleri lâzım geleceğini imâmı Faķîĥ Ebû Naşr Muhammed bin ‘Abdü’l-Melik el-Buĥârî ile lede’l-müzâkere faķîĥ-i müşârün-ileyh “Muhârebeye devâm senden me’mûl ve nuşret Allâĥ’dan mes’ûldür. Muhârebesiz ğerüye ric‘at olunsa hem düşmâna şalâbet hem de Rûmların Bilâd-ı İslâmiyye’yi istilâsına sebep verilmiş olur. Kalem-i Ğudret menşûr-ı fethi nâmına yazması mercûdur. Mütevekkilen ‘ale’l-lâĥ ĥarb édelim” demekle Sultân askerini toplayup “Benimle berâber sebât edecek olanlar muĥârebe etsünler. Hiç bir kimseye ĥarb içün emr ü nehy göstermeyeceğim. Memleketine ‘avdet efķârında olanlar muĥtârdırlar” diye bir nuĥķ îrâd eyledi. Râķib olduğı kırsađıñ kuyruğını eliyle bağlayup yüzünü yere vaz’ ve Cenâb-ı Ğaķķ’a ‘arz-ı niyâz eyledikten [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 150] soñra üzerine bir beyâz libâs giyindi. Şehîd oldum ise şu libâsı baña kefen edîniñiz” diyerek yayını ve oğlarını yere ilķâ ve kırsağına binüp kılıcını teşhîr étđi. Sultân’ın o mu’âmelesi ‘askerde te’yîdât-ı vicdâniyyeyi taĥriķ eylediğinden ‘ale’l-‘umûm

²² H. IV. Asrın sonları/M. XI. Asrın başları. (MK)

²³ H. V. Asrın başları/M. XI. Asrın başları. (MK)

ağladılar. Hepsi Sultân'a ittibâ'en yay ve oklarını terk ile kılıçlarını çekdiler ve tekbîr şadâlarıyla düşmene hamle gösterdiler. Şiddet-i tehâcümünden iki 'askeriñ arasını gubâr töldürdü. Her bir hamlede Allâh Allâh şadâlarını yükseldikçe Ğuzât-ı Müslimîn'in her birisi bir sâ'ika-i âteş-feşânı aındırmağda idi. Rûmların orduları bir çoru ormana cihet be-cihet âteşler düşmüş de tutuşmuş gibi dehşet-efzâ teşkîl eyledi. Şehâb-ı mağlûbiyyet düşmen 'askeriniñ üzerini kaplayup hürşîd-i muzafferiyet İslâm Ordusu üzerine toğdu. 'Asâkir-i a'dâ birbirine bakmağa vakt bula-mayacak derecede yek-digerini çigneyüp kaçmağa başladılar. Ve Ğuzât-ı Müslimîn arklarını bırakmayup râst getirdiklerini telef éde éde ta'kîbe devâm eylediler. Cenâzelerden ma'rekede [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 151] ayak başacak yer kalmadı. İmparâtor huddâm ve ceneralleriyle berâber firâr éderken hepsi tutulup Sultân huzûruna getirildiler. Sultân, İmparâtor'u yedinde esîr ve kendüsini aniñ haqqında her dürlü mu'âmeleye kâdir gördükde Cenâb-ı Haqq'ın ihsân buyurdığı muzafferiyete teşekkürle berâber şân-ı muzafferiyeti 'ulviyyet ü mürüvvetle tezyîn étmek için İmparâtor'u ba'zî şurû-ı meşrû'a ile 'afv étdikden soñra yed-i esâretinde bulunan sâ'ir rü'esâ ile berâber müfrezen memleketlerine irsâl étmek üzre oldığını İmparâtor gördükde bu 'ulviyyete hayrân olaraç: "Hâlifemiz ne tarafdadır?" diye sûâller eyledi. Ve Bağdâd cihetini gösterdiklerinde İmparâtor ol tarafa dönerek secde éder gibi ta'zîmât-ı fâ'ika gösterdi.

Bundan soñra İmparâtor ve arkaşları kemâl-i i'zâz ü ihtirâm ile memleketlerine gönderildi. (*Mir'âtü'l-İber*)

Haqqâten ismi müsemmasına mu'tâbık olan Alp-Arslan tokuz [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 152] seneden 'ibâret bulunan müddet-i saltanatı zarfında 'Âlem-i İslâmiyyet'e pek büyük hizmetler étmîş ve oğlu Celâle'd-Dîn Melik-Şâh'a 'azîm bir devlet ve Nizâmü'l-Mülk gibi bir vezîr-i 'âlî-menkıbet terk éderék 465 senesi Rebî'ül-Âhîri'niñ onuncu günü²⁴ kırk yaşında oldığı hâlde Yûsuf-ı Hwârezmî nâmında bir hâ'iniñ tîğ-i gadriyle şehîden 'âzim-i gül-şen-serây-ı Cennet olmuşdur. Kendüleri Sünnî, müttakî, 'âlim, 'âdil ve 'ale'l-huşûş 'ilm-i heyetde mâhir bir zât olup ilme ve erbâb-ı ma'ârif ü 'ulûma hürmet ü maħabbet éder ve egnâ-yı seferde ordusu içinde Medrese-i Menkûle nâmıyla bir çok çadırlar bulundurup erbâb-ı fazl ü kemâl ile her ân mübâhaşât-ı 'ilmiyye ve tedkîkât-ı fenniyye icrâ eylerdi.

İşte Kayseriyye Şehri böyle 'âlim, 'âdil, müttakî bir zât tarafından feth ü küşâd edilüp nûr-ı İslâmiyyet'in neş ü ta'mîmi için Türkistân ve Buħârâ cihetlerinden bir haylî ahâlî-i İslâmiyye celb ü iskân ve memleketiñ tecdîd ü termîmine bezl-i mesâ'î-i firâvân édilerek Rûmlar'dan kalan Eski-Şehir'in enkâzıyla [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 153] ovaya ya'nî şimdiki bulunduğu mevki'e yeñi bir şehir inşasına şarf-ı ikdâm olunmuşdur.

İSTİTRÂD

Şehriñ mürtefi' maħalle yapılmayup da düz ovaya indirilüp inşâ édilmeniñ esbâb-ı haqqiyyesi şundan 'ibâret olsa gerekdir ki şehriñ tecâvüz-i ecânibden muħâfazası için o vaktiñ silâh-ı ħarbine muķâvemete édecek şürette etrâfına bir sûr-ı metîn ve kal'a inşası ehemmiyetli ü elzem bulunmasına ve tağlık maħalde şehriñ bu şüretle muħâfazası mümkün olamamasına mebnî düz ovaya inşâ ve etrâfını sûr-ı metîn ile tahkîm ü tarşîn étmîşdir.

[PELÜ TÜRKCESİ'NİN NÜMÜNESİ VE YÛSUF HÂŞ HÂCİB'İN KİTÂBI]

Rûm lisânı yasağ edilüp Pelü Türkcesi'niñ ta'lîm olunduğı yukarıda bi'l-münâsebe bahş étmîş idik. Pelü Türkcesi'niñ tarz-ı ta'bîri añaşılmağ üzre *Türk Târîhi*'nden naklen bir nümünesini ber-vech-i zir derc édiyoruz:²⁵

Necîb 'Âşım *Türk Târîhi*'niñ 261'nci şahîfesinde Yûsuf Hâş Hâcîb'in [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 154] bir kitâbından bahş ile bu kitâbiñ muķaddemesinde Hâş Hâcîb melekât-ı insâniyyeyi dört kısma ayıraraç "Bu evveli 'âdil türür tüz yürütmek. İkinci kuvvet devlet türür. Üçüncü 'âkıl oğuş urur. Dörtüncü kanâ'at üzre tirilmek türdür: Yetîme

²⁴ H. 10 Rebiülâhîr 465/M. 24 Aralık 1072. (MK)

²⁵ "Pelü Türkcesi" tabiri nereden çıktıysa malum değildir. Herhâlde Türkiyat çalışmalarının başlangıç safhasında bulunduğu bir zamanda "Hakâniyye Lehçesi"ni müellif bu suretle adlandırmış olmalıdır. Eski Anadolu Türkçesi de aslında bu Türkistan Türkçesi'nin Türkmenlerce devam ettirilip geliştirilerek daha da zenginleştirilmiş hâlidir. (MK)

tekme biriniñ bir önden erenler ayıtın atmış turur: ‘Âdılıka Kün-Ŧoğdı ilik[ñ] at birib pâdişâh özenige tekmiş türür. Devletiñe Ay-Ŧoldı at birib vezîr onıka ornatmış turur. ‘Âkılkı Öktülmüş at birib vezîriniñ oklı yerinde tutmuş turur. [Kânâ‘atka Otkurmış at birib vezîriniñ qarıntaşı aymış turur.] Tâ ki anlar ara sù‘âl cevâb münâzara geçirtip süzülmüş türür” diyor. Ya‘nî melekât-ı beşeriyeyi ‘adâlet, iktidâr, idrâk ve kânâ‘atden ‘ibâret olarak ‘âdile Kün-Ŧoğdı Beg, devlete Bedr-i Tâm Beg (Ay-Ŧoldı Beg) ‘âkıla (Öktülmüş) ya‘nî İdrâk Beg nâmını vèrerek vezîriñ oğlı yapmış, kânâ‘ati qarındaş étmiş bunları müâla‘a ve münâzara étdiriyor. Göriliyor a şu bedevî Türk tâ Asya‘nıñ o bir köşesinde ‘âdetâ [*Mir‘ât-ı Kayseriyye*, S. 155] Eflâtûn ‘aşrındaki mütemeddin bir Yunanlı gibi temsilât yapıyor. Felsefesini sù‘âl cevâb ile izhâr édiyor.”²⁶

Bundan soñra Hânedân-ı Nübüvvet‘e ri‘âyeti tavşiyeye içün bir bâb açarak “Bular astı ri‘âyet ol Hâbîb-i Savaçka ol edkü kulağuz küni yol çıka” diye Şefî‘-i Rûz-ı Cezâ efendimiz hâzretlerine hürmeten evlâd-ı kirâmına ri‘âyeti vecibe diye şayıyor.

Diyerek ba‘zı mevâdd-ı mühimme bahş ü beyân étmişlerdir ki işte bunlar Uyğurca‘dan ‘ibâret olan Pelü Türkcesi‘dir.

Diğkat buyruldığı hâlde Türkce‘niñ o zemânlarda dahî ‘Arabî ve Fârisî ile memzûcen tekellüm ü kitâbet éildiği añlaşıyor.

“İşte Kayseriyye ahâlisiniñ küllisi kadîmen Pelü Türkcesi‘yle tekellüm éden Türkistân ciheti ahâlî-i İslâmiyyesi ensâinden olup Afşarların da Kıı‘a-i İrânîyye‘de meşhûr ve el-yevm mevcûd olan Afşar ‘Aşîreti akvâmından ‘ibâret buldukları mervîdir.”

[*Mir‘ât-ı Kayseriyye*, S. 156]

Alp-Arslan‘dan soñra câlis-i Taht-ı Selçûkî olan oğlı Celâle‘d-Dîn Melik-Şâh-ı Selçûkî pederiniñ eşerine bi‘l-ittibâ‘ tevsî‘-i fütûhâta ihtimâm ve Dîn-i Mübîn-i Aḥmedî‘niñ ta‘mîm ü i‘lâsına iḳdâm édüp 485²⁷ târihinde vefâtı vuḳû‘ bulmağla yerine zevcesi Terken (Türkân) Hâtûn‘uñ iḳdâmıyla dört yaşında bulunan maḥdûmu Maḥmûd ve daha soñra diger maḥdûmu Berkiyaruk geçmiş ise de Melik-Şâh zemân-ı hayâtında memâlikini efrâd-ı ‘â‘ilesine taḳsîm étmiş ve bu miyânda Küçük Asya‘yı pederiniñ ‘ammî-zâdesi Süleymân bin Ḳutalmış‘a tevcîh eylemiş olduğından hükûmetiñ devâm-ı istiḳlâlîni muḥill olan şu seyyi‘eyi hasbe‘z-zemân idrâk édemediği cihetle ensâli mülk-i mevrûşlarını muḥâfaza édemeyüp aralarında kıl ü kâl ve teşettüt-i efkâr çoğalarak eṭrâfda bir taḳım ufaḳ defek hükûmetler zuhûr étmekle Kayseriyye Şehri şâhîbsiz ḳalup yine Romalılar‘ıñ tasallut u tehâcûmâtına hedef olmuş ise de âtiyen beyân oluncağı vechle meydân-ı mücâhedeye çıkan Âl-i Dânişmendîyye idâresine intikâl eylemiştir.

²⁶ Necîb Âsım; *Türk Tarihi*, S. 261-262. Müellifin hatalı ve noksan yazdığı kısımlar N. Âsım‘ın eserinden tashih edildi. *Kutadgu Bilig*‘de bu husus aynen şöylece yer alıyor: Yûsuf Hâs Hâcib; *Kutadgu Bilig*, S.3.

“0028. yûsuf uluğ hâs hâcib tıp atı çawı ajunda yayılmış-turur 0029. bu ‘aziz kitâb dört uluğ ağır ul öze binâ kılınmış-turur 0030. bir ‘adil ikinci devlet üçüncü ‘akıl dörtüncü kanâ‘at yana 0031. tegme biriñe türkçe bir at bérmiş-turur ‘adilka kün toğ> 0032. dı élig at bérîp pâdişâh orniña tutmuş-turur. devletka ay- 0033. toldı at bérîp vezîr orniña kodmış-turur ‘akılka ögdül> 0034. miş at bérîp vezîriniñ oğlı yerinde tutmuş-turur kanâ‘atka 0035. odğurmış at bérîp vezîriniñ qarındaşı tıp aymış-turur ta- 0036. kı anlar ara munâzara su‘âli cevâbı keçer teg sözler söz- 0037. lemiş-turur, okığlıniñ köñli açılıp musannifni edğü du‘â 0038. birle yâd kılın sun tıp.”(MK)

²⁷ H. 485/M. 12 Şubat 1092-30 Ocak 1093. (MK)

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 157]

ÜÇÜNCÜ FAŞL

ÜMERÂ-YI DÂNİŞMENDİYYE İDÂRESİ

İrân Selçûkîleri'nden sonra Kayseriyye'ni ikinci fâtihî Ümerâ-yı Dânişmendîyye'den Muhammed Melik Gâzi'dir.²⁸

Muhammed Melik Gâzi'ni şüret-i idâre ve fütûhâtını beyân étmezden evvel Devlet-i Dânişmendîyye'ni şüret-i te'sîs ü teşkilini beyân édeceğiz.

Malâtîyye civârında hayme-nişin olan büyük bir Türkmên Kâbillesi'ni re'îs-i 'aşîreti olan Ahmed Dânişmend bin 'Alî bin Naşîr nâm zât²⁹ Rûm Memâliki'ni fetret ü inkısâmından istifâde maqşadını taşavvur édüp [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 158] Bilâd-ı Rûmiyye'de gazâ etmek üzere Hâlif-e-i Abbâsiyye'den³⁰ müsâ'ade istihşâl édüp feth édeceği memâlik cânib-i Hîlâfet'den kendisine tevcîh édilmek şartıyla 464³¹ târihinde Malâtîyye'den icrâ-yı fütûhâta başlayup belde-i mezkûre ile Sivas, Tokad, Amasiyye, Zile taraflarını zabt ile Kaşamonı'ya kadar tev-sî'-i fütûhât étmiş ve bu şüretle Ahmed Dânişmend Gâzi 'unvânını iktisâb édüp şöhretine nisbet édilen 'imâretin esâsını teşkil eylemişdir.³² 466 evvelleri³³ bir vaqt-i fırsatda kendi istiklâliyyetlerini te'mîn etmek ârzûsunda bulunan Tavâ'if-i Mülûk'dan bir çokları silsile-i neseblerini a'zam-ı milletden bir takım zevât-ı kirâma işâl ü isnâd ile efkâr-ı 'umûmiyye üzerinde bir te'sîr-i ma'nevî ihrâzını 'âdet étdikleri cihetle (Ahmed Dânişmend Gâzi) de silsile-i nesebini Seyyid Battâl Gâzi'ye isnâd eylemişti. *Türk Târîhi* bu zemînde şöyle diyor: "Dânişmendîyye Devleti'ni müessisi Gâzi Ahmed bin 'Alî bin Naşîr adlı Türkmênler içinde vuķûf-ı ma'lûmâtı ta'lîm ü tedrisâtı sebebiyle "Dânişmend" lakablı bir zâtdır. [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 159] Kendisi ebâ'an ceddin Türkmênî neseb ise de vâlidisi Seyyid Battâl Gâzi 'unvânıyla ma'rûf olan Sâdât-ı Hâşimiyye'den mücâhid-i meşhûr İbn Muhammed Ca'fer bin Hüseyin'in hem-şîre-zâdesi diye ma'rûfdur. Seyyid Battâl Gâzi hem-şîresini Malâtîyye Emîri 'Ömer bin Nu'mân bin Ziyâd bin 'Amr bin Ma'dî'ye vermiş ve bundan Nazîrü'l-Cemâl adlı bir kız dünyâya gelmiş idi. Bunu Türkmên beglerinden 'Alî bin Mızrab alarak ikisinin izdivâcından Melik Dânişmend hâşil oldu.³⁴ [Bu zât vuķû'a gelen seferlere iştirâk ile yararlıklar göstermiş ve haylice bir nâm almış idi. İşte bu mücâhid zâta nisbeti, gazâlarda görülen ehliyyeti hasebiyle Abbâsiler'den Kâ'im bi-Emril-lâh'dan 450³⁵ târihlerine toğrı Diyâr-ı Rûm'a gazâ için müsâ'ade almış, başına topladığı bir ordu ile kazandığı yerler kendisine kalarak lakabına mensûb olan

²⁸ Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Alparslan, Malazgird Zaferi sonrasında Anadolu'nun fethini emirlerine buyurur. Bunlar arasında Danişmend lakaplı Gümüş Tekin Ahmed Gazi de Vezir Nizâmülmülk'ün tavsiyesi ile Darü'l-Cihad (savaş yurdu) olan Rum'a (Anadolu) Selçuklu sancak ve bayraklarıyla gönderilir (H. 466/M. 1072).

Melik Danişmend Ahmed Gazi de Yeşilirmak ve Kızılırmak boylarında Sivas, Tokat, Amasya, Niksar, Çorum ve Kayseri'yi fethedip yerleşerek Danişmendli Beyliğini kurar. O ayrıca İznik'i merkez edinerek Anadolu Selçuklu Sultanı olan Süleyman Şah'a da tabi olur. Battal Gazi'nin üssü Malatya da onun tarafından zapt edilir. Daha sonra Danişmendliler sülâlesi Fırat'tan Sakarya'ya uzanan Anadolu'nun büyük kısmına hâkim olarak memleketteki gâzilerin en büyük temsilcisi olurlar. Turan, Osman; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, S. 112 vd. (MK)

²⁹ Malâtîyyeli mücâhid-i meşhûr Battâl Gâzi'ni kız karındaşının kızınının kızı Hwârezm Türkmênleri a'yânından 'Alî bin Naşîr'a tezvîc edilmiş ve andan Ahmed Dânişmend Gâzi tevellüd eylemişdir. *Cihân-Nümâ*. (AN)

Kâtib Çelebi; *Cihân-Nümâ*, S. 629. (MK)

³⁰ El-Muktedî Kâ'im bi-Emri'l-lâh. (AN)

³¹ H. 464/M. 29 Eylül 1071-16 Eylül 1072. (MK)

³² *Hezâr-fen Hüseyin Efendi Târîhi*. (AN)

³³ H. 466 evvelleri/M. Eylül-Ekim 1073. (MK)

³⁴ "Danişmendlilerin, kendilerini, Emeviler Devri'nde Anadolu'da gazalarda bulunan meşhur İslam kahramanı Battal Gâzi'ye nispet etmeleri bir efsaneden ibarettir. Nazif Efendi herhâlde bu görüşü, eski Erciyes Dergileri'nde yayınlanan XVI. asırda yaşamış bir şahsın silsilenamesine dayanarak ileri sürmüştür. Bu silsilenamede Danişmend Gâzi ve Battal Gâzi olmak üzere Hz. Ali'ye kadar birçok büyüğü cet olarak gösterilmiştir ki bu husus eski şecerelerde adet hâlidir." Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 113. (MK)

³⁵ H. 450/M. 28 Şubat 1058-16 Şubat 1059. (MK)

devletin esâsını kurmuşdur (466).³⁶ Maskaat-ı re'si ve maqarr-ı 'askerisi olan Malâtıyye'den yigirmi biñ kişilik bir ordu ile Sivas'ı teşhîr, kal'asını ta'mîr ile kendisine maqar édindi. Şu şüretle yerleşdikden sonra Kengiri, Ama-siyye, Çorum, Tokad, 'Osmançık, Kaştomonı ve Nıksâr'ı feth eyledi. Canik taraflarında "Helekbend" denilen hişârı muhâşara ile meşgûl iken şehîd oldu. Türbesi Nıksâr'da ziyâret-gâhdır.]

Bu zat yigirmi biñ mevcûd bir ordu ile fütûhâta başlayup Sivas'ı maqarr-ı idâre ittihâz etmiş ve Nıksâr'ı muhâşara étmekte iken şehîden vefât eylemiştir. Türbesi Nıksâr'dadır."³⁷

Yerine 477³⁸ târîhinde oğlu Melik Muhammed Gâzî Gümüş Tekin geçüp bu zât henüz umûr-ı idâreye gayr-ı muhtedir bir çocuk olduğundan civârda bulunan Rûmlar Memâlik-i Dânişmendiyye üzerine tasalluğa başladılar. Ümerâ-yı zemân Halîfe-i 'Abbâsî Kâ'im bi-Emri'l-lâh'a mürâca'atla istimdâd eylediler. Dânişmendîler'in öteden beri zehâdet ü celâdetleri ve Maqâm-ı Hîlâfet'e şıdık-ı 'ubûdiyyetleri Halîfe-i 'Âlî'ce [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 160] ma'lûm olduğundan bunlara bir mu'in-i zâhirî tedârük ve mücerrebü'l-eşvâr bir 'â' ileye rabt eylemek üzere Melik-Şâh-ı Selçûkî'niñ Rûm Memâlikî'ne emîr ta'yîn etmiş olduğu ânifen bahş édilen Süleymân bin Kutalmış'ın hem-şiresini Melik Muhammed Gâzî'ye tevzice tavassut ederek Halîfe şu iki hânedân arasında bir münâsebet-i şihriyye peydâsına şarf-ı himmet ü mesâ'î buyurdular. Halîfe tarafından Süleymân Şâh Rûm Memâlikî Emîri ve Melik Gâzî de Ser-'asker ta'yîn olundu. Enişte ile kayınıñ tertîb étdikleri müttefikîn ordusu Rûmlar'ın ref'-i tasalluğu muhâcemâtına ihtimâm édüp Kayseriyye civârında Rûmlar ile kanlı bir muhârebe vuqû buldu. Bir gece 'Asâkir-i Dânişmendiyye bağteten Rûmlar'ın ordusunu başup ihrâz-ı galebe étdikleri cihetle Feth-i Kayseriyye yeñiden te'mîn édildi.

O gece Muhammed Melik Gâzî'niñ bir oğlu dünyâyâ geldiği ve o sırada yağlar başıldığı cihetle nâmı Yâğı-Ba-san tesmiye olundu.

İşte Kayseriyye Şehri 479³⁹ târîhinde Melik Gâzî tarafından yeñiden feth edilüp Süleymân Şâh Kayseriyye'yi kendüsüne qarâr-gâh ittihâz eyledikten sonra Melik Gâzî'ye bir miqdâr 'asker terfîk ederek pederlerinde kalan [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 161] memleketleri yeñiden feth ü istihlâş étmek üzere sevğ eyledi.

[AMASİYYE'DEKİ HALİFET GÂZÎ MEDRESESİ]

Melik Gâzî pederi zemânında maqâm-ı vezâretde bulunan El-Tekin yâhûd Ârtûhî'niñ oğlu Halîfet'i kendüsine vezîr ta'yîn édüp bu zât dañi metbû'ı gibi 'âlim, fâzıl ve muhibb-i 'ilm ü 'ulemâ bir zât-ı bî-hemtâ idi. Amasiyye'de Halîfet Gâzî Medresesi nâmıyla meşhûr bir medresesi vardır. Mez-kûr medreseniñ kapusu üzerindeki levha-i târîhiyyede şu 'ibâre muharrerdir:

**"Bi'smi'l-lâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm emera binâ'e hâzihi'l-medreset
i'l-mübâreketi el-'Abdü'z-Zâ'if Emîru'l-Mücâhidü'l-Gâzî
Mübârizü'd-Dîn Halîfet Alb bin Ârtûhî rahmetu'l-lâh"⁴⁰**

³⁶ H. 466/M. 6 Eylül 1073-25 Ağustos 1074. (MK)

³⁷ Necîb Âsım; *Türk Tarihi*, S. 400. Müellifin atladığı yerler [] içindedir. (MK)

³⁸ H. 477/M. 10 Mayıs 1084-28 Nisan 1085. (MK)

³⁹ H. 479/M. 18 Nisan 1086-6 Nisan 1087. (MK)

⁴⁰ Amasya Halifet Gazi Medresesi'nin kapısındaki Arapça tarih kitabesinin bu hâliyle tercümesi:
"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Bu mübarek medresenin yapılmasını zayıf kul, mücahid, gazi Artuhi'nin oğlu Emîr Mübari-zeddin Halifet Alp emretti -Allah rahmet eylesin-." (MK)

Uzunçarşılı'nın bugün de binanın üzerinde mevcut bulunmayan ve bizzat görerek kaydettiği kitabenin metni şudur:

Bi'smi'l-lâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm
Emera bi-'mâreti hâzihil-Medreset
il-Mübâreketi el-'Abdü'z-Zâ'if
el-Emîr el-Mücâhid el-Gâzî
5. Mübârize'd-Dîn Halîfet Alb

Melik Ğazî 493⁴¹ ve 518⁴² târihlerinde olmak üzere iki def a Bilâd-ı İslâmiyye'ye musallat olan Ehl-i Şalib'e karşı dehşetli muhârebe ederek ihrâz-ı galebe eylemiştir.

Ķayın birâderi Rükne'd-Dîn Süleymân Şâh bin Ķutalmış'ın irtihâli üzerine Melik Muhammed Ğazî Memâlik-i Selçûkiyye'den bir haylî yerleri zabt edüp bunu haremîniñ [Mir'ât-ı Ķayşeriyye, S. 162] hişse-i irşiyyesi diye telakkî etmiş ve bu cihetle de tevsi'-i memleket ve kesb-i kuvvet eylemiştir.

Bir müddet Ķayşeriyye ve havâlisini tarşın ü taħkîm ve fütühât-ı tevâliye ile ihrâz-ı muvaffakiyyet edtikden soñra 529⁴³ senesinde Ķayşeriyye'de vefât edüp el-yevm nâmına nisbetle yâd edilgen Melik Ğazî Medresesi derû-nundaki türbesinde vedî'a-i ĥâk-i rahmet edildi.

[CÂMÎ'-İ KEBİR İLE MELİK ĞAZÎ MEDRESESİ İÇİN FERMÂN-I 'ÂLÎ]

Şu kayd bu gün elde mevcûd olan kayd-ı resmî ile muşaddak olduğı gibi Ķayşeriyye Fâtihî 'unvânını ihrâz ettiğı Mahkeme-i Şer'iyye Sicili'nde muķayyed 13 Muħarrem sene 1046⁴⁴ târihli fermân-ı 'âlî ile şâbitdir.

Fermân-ı 'âlî-i mezkûruñ ĥulâsa-i mündericâtı: "Ķayşeriyye'ye tâbi' Germir Ķaryesi Ķayşeriyye Fâtihî olan Muhammed Melik Ğazî nevver Allâhu kabrehû'nuñ evķâfindan olup Ķoz-Pınar demekle ma'rûf mer'âda Ķumarlı ve Cırķalan Ķaryelerinin aĝnâmı müştereken ra'y olunması kâ'ide-i kadîmesinin muħâfazası emrini şâmildir."

Ķayşeriyye'niñ me'âbid-i muķaddese-i atîkasından olup Sicillât-ı Atîka'da (Sultân Câmî'-i Şerîfi) nâmıyla muķayyed olan Câmî'-i Kebîr ile kıble cihetindeki Melik Ğazî [Mir'ât-ı Ķayşeriyye, S. 163] Medresesi müşârün-ileyh Muhammed Melik Ğazî'niñ ihyâ-kerdesi olduğı meşhûr u muħaķķaktır.

Şu kadar var ki mezkûr medrese ile câmî'-i şerîf-i mezkûru taħvîlen ihyâ ve inşâ etmiş olduğı medreseniñ mermer direkleri üzerinde ve medreseniñ sâ'ir cihetinde el-yevm meşhûd olan ba'zı âşârın delâletiyle şâbitdir. Medresedeki mermer direkler maşnû'ât-ı Rûmiyye'den olup muşanna' başlıklarının dört tarafında dağı mükemmel haç resmi menķuşdur.

Devlet-i Dânişmendiyye'nin silsile-nâmesiyle ĥâ'iz-i imâret olan zevâtın esâmîsi Aħmed Tevhîd Beg'in Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiyye Ķatalogu'nuñ Âl-i Dânişmendiyye kısmından naķlen ber-vech-i zîr derc olundu:

6. bin Sûlî rahîmehu'l-lâh

7. Fî târih sene sitte ve sitte mi'e (H. 606/M. 6 Temmuz 1209-24 Haziran 1210).

Uzunçarşılıoğlu; *Kitâbeler*, S. 94.

⁴¹ H. 493/M. 17 Kasım 1099-4 Kasım 1100. (MK)

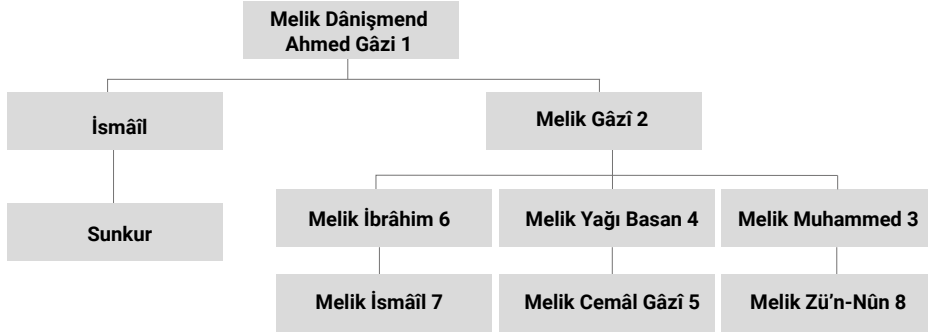
⁴² H. 518/M. 19 Şubat 1124-6 Şubat 1125. (MK)

⁴³ H. 529/M. 22 Ekim 1134-10 Ekim 1135. (MK)

⁴⁴ H. 13 Muħarrem 1046/M. 17 Haziran 1636. (MK)

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 164]

ÂL-İ DÂNİŞMENDİYYE SİLSİLE-NÂMESİ⁴⁵



		Târîhleri
1	Melik Dânişmend Gâzi	464
2	Melik Gâzi Gümüş Tekin	477
3	Melik Muhammed bin Gâzi	529
	Melik Zü'n-Nûn bin Muhammed	537
4	Melik Niẓâme'd-Dîn Yağı-Basan	537
5	Melik Cemâl Gâzi	562
6	Melik İbrâhîm Gâzi	562
7	Melik İsmâ'îl	562
8	Melik Zü'n-Nûn-ı Muhammed şâniyen	564

Bunlardan Melik Muhammed Gâzi'ye cânib-i Hîlâfet'den Melik Gâzi 'unvânı i'tâ buyrulmuş olduğundan andan sonra cümlesi melik 'unvânını muhâfaza etmiştir.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 165]

[DÂNİŞMENDLİ MESKÛKÂTI]

Müze-i Hümayûn'a 'â'id *Âl-i Dânişmendîyye Kataloğu*'ndan⁴⁶ naklen Ümerâ-yı Dânişmendîyye'den ba'zı-
larının nümûne-i meskûkâtını ber-vech-i zîr derc ediyoruz:

2-Melik Gâzi Gümüş Tekin

477-529

Mağall-i darbı yokdur

Bağır

Târîhi endüksiyonuñ birinci senesi.... sene-i cülûsu 31

Vechi: AIN AA (δου) AAC O YI[OC]

Zahrı: TOV M[E]ΓAΛOV MEΛHKI AM(H) P[ΓAZH]

(3-Melik Muhammed bin Gâzi)

529-537

⁴⁵ Dânişmendli Hânedanı'nın şeceresi için bkz: Yinanç, Mükrimin Halil; "Dânişmendliler", *İA*, C. III, S. 468-479.

⁴⁶ Ahmed Tevhîd Beg'in eşeridir. (AN)

Bakır

Vechi: O M(ΕΓΑC) M[EΛ]HKIC Π[A]CHC Pω[MA]NIAC Ūmifās Melîkes Basıssı Romanis

Zahrı: [KA]IAN[AT]OΛHC, [M]AXA[MA]THC Ki Anadolıs Muḥammed sı⁴⁷

[*Mir 'ât-ı Kayseriyye*, S. 166]

Bu sikkelerin Rûm 'ibâre ve hurûfâtıyla darb édilmesiniñ sebebi yeñi dâ'ire-i itâ'ate alınan başka hurûf u lisân bilmediklerinden ve Bizantinler ile münâsebât-ı ticâriyyeniñ taqvıyesi muḳtezî bulunduğundan celb-i ḳulûb için bu tarz tertîb ü tensîb olunmuşdur.

Muḥammed Melik Ğâzî'niñ oğlı Nizâme'd-Dîn Yağı-Basan'ın nezd-i faḳırde bulunan bakır bir sikkesi ber-vech-i âtîdir:

Vechî: *El-Melikü'l-Âdil*

Nizâme'd-Dîn Yağı-Basan

bin Melik Ğâzî

Zahrı: Noktalı bir dâ'ire içinde şağa müteveccih oldığı hâlde yarî béline kadar bir insân taşvîri bunuñ etrâfında *bin Melik Dânişmend Zahîru Emîr 'ül-Müminîn* yazılıdır.

'Aziziyye Ḳazası'na tâbi 'Ḳuş-Ḳayası civârında medfûn bulunan Melik Ğâzî ile Bünyân Ḳazası'niñ Ḳara-Ḳaya Ḳaryesi civârında medfûn olan Seyyid Ḳalîl [*Mir 'ât-ı Kayseriyye*, S. 167] Ḳazretleri daḡi Âl-i Dânişmendîyye'den ise de icrâ-yı imâret ü ḡükûmet éden Muḥammed Melik Ğâzî Kayseriyye'de medfûn bulunan zât idügi ânifen bahş édilgen 13 Muḡarrem sene 1046⁴⁸ târiḡli fermân-ı 'âlî ve anı mü'eyyed bulunan *Türk Târîḡi*'niñ beyânâtıyla müşbetdir.⁴⁹

Âtiyen bahşi muḡarrer bulunan Rûm Selçûḡkîleri'ne müzâheret éden Melik Muḥammed Ğâzî 'âlim, fâzıl, mücâhid bir zât olup Kayseriyye'yi yeñi başdan fetḡ ü küşâd ile i'mâr ü tezyîn étmiş ve bir ḡakım câmi' ve medrese gibi ḡayrât-ı şerîfe inşâ ve te'sîs édereḡ Kayseriyye'yi iḡyâ eylemişdir.

Kayseriyye Ḳaşabası'niñ ḡabîlinde vâḡi' Baḡtâl Mesîresi⁵⁰ Dânişmendîler tarafından te'sîs ve silsile-i nesebleriñiñ münteḡil bulunduğî Seyyid Baḡtâl Ğâzî'ye nisbetle tevsîm édilmiş oldığı ve ḡaşaba dâḡilindeki Köse Dânişmend Maḡallesi'yle ḡurâ-yı mülḡakadan Şarı Dânişmend Ḳaryesi bunlarıñ nâm u şöhretlerine nisbet olunduğî mervîdir. [*Mir 'ât-ı Kayseriyye*, S. 168] Bir de Çuḡur-Ova cihetinde Dânişmendlü ve Yağı-Başan 'aşretleri nâmıyla iki 'aşret vardır.

Kayseriyye Şehri 477⁵¹ târiḡinden 558⁵² târiḡine kadar Dânişmendîler idâresinde ḡalup aḡiren Ḳonya Selçûḡkîleri'nden Ḳılıç-Arslan-ı Şâni'ye intikâl eyledi ki tafşîlâtı ber-vech-i âtî beyân olunur:

⁴⁷ Sikkenin yazılma şekli şuradan aynen iktibas edildi: Mıynat, Ali; "Yeni Bulgular Işığında İlk Danişmendli Sikkeleri ve Danişmendli Malatya Melikleri Tarafından Bastırılan Sikkeler", *İnönü Üniversitesi Uluslararası Malatya'nın Fetḡi ve Danişmendîler Sempozyumu Bildirileri*, Malatya, 2020, S. 140.

İlk sikkenin tercümesi: Aynüddeve, Büyük Melik Emir Gazi'nin oğlu 698.

İkinci sikkenin tercümesi: (Büyük Melik A[h]met Gazi) olarak okunmuştur.

Bu suretle Dânişmendîlere ait ilk sikke Melik Emîr Ğâzî tarafından darbettirilmiş demektir. (MK)

⁴⁸ H. 13 Muḡarrem 1046/M. 17 Haziran 1636. (MK)

⁴⁹ Necîb Âsım; *Türk Tariḡi*, S. 401. (MK)

⁵⁰ Mesîre-i mezkûre 1244 târiḡinde teccid ü i'mâr edilmiş olduğundan tafşîli târiḡi sırasında bahş olunacaktır. (AN)

⁵¹ H. 477/M. 10 Mayıs 1084-28 Nisan 1085. (MK)

⁵² H. 558/M. 10 Aralık 1162-28 Kasım 1163. (MK)

DÖRDÜNCÜ FAŞL

RÛM SELÇÛKİLERİ⁵³

Kayseriyye Şehri'niñ Rûm Selçûkileri'ne şuret-i intiķālını beyân étmezden evvel bunlarıñ cihet-i neş'et ü zuhûriyla silsile-i neseblerini baħş ü tenmîķ édeceğiz.

Îrân Selçûkileri'nden Celâle'd-Dîn Melik-Şâh'ın emr ü fermânıyla pederiniñ 'ammî-zâdesi Süleymân bin Kıtalmış'ın Rûm Diyârı'na vâlî ve hem-şîresiniñ Muħammed Melik Ğâzî'ye tenkîħ olundığı yukarıda baħş ü beyân étmiş idik.

Müşârün-ileyh Süleymân Şâh mensûb oldığı Hânedân-ı Selçûķî'ye bir müddet âşâr-ı şadâķat [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 169] irâ'e édereκ anlarıñ nâmına olmaκ üzere bir ħaylî muħârebât icrâ étmiş ve Ehl-i Şalîb ile vâķi' olan bir muħârebe neticesinde Anġâķiyye'yi zabt eylemiş ise de aħîren Sûriyye'ye el atmaκ ve Melik-Şâh-ı Selçûķî'niñ birâderi Tâcû'd-Devle Tutuş 'uhdesinde bulunan Haleb Şehri'ni daħi mülküne ķatmaκ sevdâsında bulunduğı sırada vefât étmeκle yerine 485⁵⁴ târiħinde oğlı Dâvud Vâlî-i Rûm olmuş idi.

Türk Târîhi, "İşte bu Süleymân, Rûm Selçûķileri'niñ ağa-babasıdır" diyor.⁵⁵

Dâvud bin Süleymân Melik Şâh-ı Selçûķî'niñ fermânıyla on beş sene ķadar Rûm Memâliki'nde icrâ-yı ħükûmet édüp Anatolı'nuñ ekşer cihetini zabt ve Ķonya'yı pây-i taħt ittiħâz édereκ kesb-i istiķlâliyyet étđiđi cihetle âtîde gösterilen Rûm Devlet-i Selçûķiyyesi'niñ mü'essisi olmaκ üzere i'tibâr édilmîřdir.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 170]

[RÛM SELÇÛKİLERİ ĦÛKÛMDÂRLARI]

Rûm Selçûķileri nâmıyla Ķonya ve ħavâlisinde icrâ-yı ħükûmet éden ħükümdârânın ismleriyle târiħ-i cülûsları ber-vech-i zîr derc olundu:

1	Süleymân bin Kıtalmış bin Arslan bin Beyđu bin Selçûķ	470-479
	Fâşıla - Dâvud bin Süleymân	479-485
2	Ķılıç-Arslan-ı Evvel Maħmûd bin Süleymân-ı Evvel	485-500
3	Melik-Şâh bin Ķılıç Arslan-ı Evvel	500-510
4	Rükne'd-Dîn Mes'ûd-ı Evvel bin Ķılıç-Arslan-ı Evvel	510-551
5	'İzze'd-Dîn Ķılıç-Arslan-ı Şânî bin Mes'ûd	551-588
6	Ğıyâşe'd-Dîn Keyħusrev-i Evvel bin Ķılıç-Arslan-ı Şânî	588-592
7	Rükne'd-Dîn Süleymân Şâh-ı Şânî bin Ķılıç-Arslan-ı Şânî	592-600
8	'İzze'd-Dîn Ķılıç-Arslan-ı Sâliş bin Süleymân Şâh-ı Şânî	600-601
	Ğıyâşe'd-Dîn Keyħusrev-i Evvel (def'a-i şâniyye)	601-607
9	'İzze'd-Dîn Keyķâvus-ı Evvel bin Keyħusrev-i Evvel	607-616
10	'Alâe'd-Dîn Keyķubâd-ı Evvel bin Keyħusrev-i Evvel	616-634
11	Ğıyâşe'd-Dîn Keyħusrev-i Şânî bin Keyķubâd-ı Evvel	634-644

⁵³ Bu adlandırma son zamanlarda Anadolu Selçukluları ya da Lâtin kaynaklarının isimlendirmelerine uygun olarak Türkiye/Türkiye Selçukluları şeklinde kullanılmaktadır. (MK)

⁵⁴ H. 485/M. 12 Şubat 1092-30 Ocak 1093. (MK)

⁵⁵ Necîb Âsım; *Türk Tarihi*, S. 407. (MK)

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 171]

12	'İzze'd-Dîn Keykâvus-ı Şânî bin Keyhüsrev-i Şânî (def'a-i ûlâ)	644-647
13	Rükne'd-Dîn Kılıç-Arslan-ı Râbi'(def'a-i ûlâ)	647-647
14	'İzze'd-Dîn Keykâvus-ı Şânî Rükne'd-Dîn Kılıç-Arslan-ı Râbi' müştereken 'Alâe'd-Dîn Keykubâd-ı Sâlis	647-655
	'İzze'd-Dîn Keykâvus-ı Şânî bin Keyhüsrev-i Şânî (def'a-i şâniye)	655-658
	Rükne'd-Dîn Kılıç-Arslan-ı Râbi'(def'a-i şâniye)	658-663
15	Ğıyâse'd-Dîn Keyhüsrev-i Sâlis bin Kılıç-Arslan-ı Râbi'	663-681
16	Ğıyâse'd-Dîn Mes'ûd-ı Şânî bin Keykâvus-ı Şânî Fâsıla	681-694 694-696
17	'Alâe'd-Dîn Keykubâd-ı Sâlis bin Ferâmuz	696-699
18	Ğıyâse'd-Dîn Mes'ûd-ı Sâlis bin Keykubâd-ı Sâlis Ğıyâse'd-Dîn Mes'ûd-ı Şânî (def'a-i şâniye)	699-702 702-702
	'Alâe'd-Dîn Keykubâd-ı Sâlis bin Ferâmuz (def'a-i şâniye)	704-707

On altıncıdan soñrası hükümdârân zümresine dâhil degildir.⁵⁶

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 172]

“Devlet-i Selçûkiyye’niñ müessisi sayılan ânîfü’l-beyân Dâvud bin Süleymân 500⁵⁷ târihinde Konya’da ‘âzim-i Dâr-ı Cinân olmağla yerine birâderi Birinci Kılıç-Arslan geçdi. Bu zât Dânişmendiler şu‘besinden Malâtıyye’de icrâ-yı imâret eden Sunkur bin İsmâ’il’iñ zir-i idâresinde bulunan Malâtıyye’yi harben zabt u teshîr ederek Dânişmendiler’iñ Malâtıyye Şu‘besi’ne hâtıme çekdikden ve anı müte‘âkib karşısına çıkan Ehl-i Şalîb Ordusu’nu perîşân étdikden soñra Hâlîfe-i Abbâsî Müttaķî Bi’l-lâh’iñ da‘veti üzerine İrân Selçûķileri’nden Sulţân Mes’ûd’a karşı ‘asker sevķ étmekte iken bir nehri mürûr eşnâsında mağrûren⁵⁸ vefât eyledi. Yerine 510⁵⁹ târihinde oğlı Rükne’d-Dîn Mes’ûd ku‘ûd édüp kırk sene kadar devâm eden zemân-ı saltanatı tezyînât-ı belde ve i‘mârât-ı hayriyyeye tahşîş ve bir hayli âşâr-ı hayriyye vaz’ u te’sîs eyledikden soñra (551)⁶⁰ senesinde vefât édüp târih-i mezkûrdan i‘tibâren oğlı İkinci Kılıç-Arslan hükümdâr oldu. İşte bu zât Kayseriyye ve Sivas şehirlerini Dânişmendiler’den zabt ile Devlet-i Dânişmendiyye’ye nihâyet vérdiği cihetle [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 173] (558) târihinde Kayseriyye Şehri ‘İzze’d-Dîn Kılıç-Arslan-ı Şânî idâresine intikâl eyledi. Dânişmendiyye Memâliki bir çok seneler Selçûkiyye Memâliki’niñ taķsîmât-ı mülkiyyesinde Dânişmend-Éli nâmıyla ayrıca bir vilâyet şeklinde idâre éildi.

[KILIÇ-ARSLAN-I ŞÂNÎ DEVRİ]

Müşârün-ileyh Kılıç-Arslan-ı Şânî ‘âdil, mücâhid bir zât olup o vakte kadar Rûm Memâliki’nde icrâ-yı hükümet eden selefleri ya‘nî Rûm Selçûķileri miyânında eşher ü bahâdır ve her vechile hükümünü iķâ‘a kâdir bir hükümdâr-ı zî-iķtidâr idi. 564⁶¹ târihinde Rûm İmparâtoru ile Almanya İmparâtoru Frederiķ Barbaros’uñ bi’l-ittifâķ Ehl-i Şalîb Ordusu ile Anadolı cihetinden Kuds-i Şerîf’e toğrı hareketleri eşnâsında Kılıç Arslan Konya’dan mükemmel bir ordu ile karşularına çıkup cesûrâne bir muhârebe ederek ğâlib ü muzaffer olmuş ve o târihde Kuds-i Şerîf’iñ istihlâşı için ‘umûmen ittifâķ eden Düvel-i Hıristiyâniyye’niñ ardı arkası kesilmeyen muhâcemâtına merdâne

⁵⁶ “Anadolu Selçukluları’nın hükümdar listesinin sonunda bulunan III. Mesud diye Selçuklu ailelerinden bir kimsenin bulunduğu eskiden bazılarınca ileri sürülüyor idiyse de bunun ikinci defa İlhanlılarca saltanata tayin edilen II. Mesud olduğu ortaya çıkmıştır. Yine aynı aileden III. Alâeddin Keykubad ikinci defa sultan olmamıştır.” Çayırdağ: *KTA*, C. I, S. 113. (MK)

⁵⁷ H. 500/M. 2 Eylül 1106-21 Ağustos 1107. (MK)

⁵⁸ Müellif herhâlde schven “mağrûren” yazmışsa da doğrusu “mağrûkan” olmalıdır. (MK)

⁵⁹ H. 510/M. 16 Mayıs 1116-4 Mayıs 1117. (MK)

⁶⁰ H. 551/M. 25 Şubat 1156-12 Şubat 1157. (MK)

⁶¹ H. 564/M. 5 Ekim 1168-23 Eylül 1169. (MK)

ve şaff-şikenâne muqābele ederek ‘Âlem-i İslâmiyyet’e gāyet ‘azîm hizmetler étmiş ve tevârîh-i İslâmiyye’de nâm-ı ‘âlîsi kemâl-i ta‘zîm ile yâd édilen Şalâha’ d-Dîn-i Eyyûbî’ye [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 174] hâtıra-i İslâmiyân’dan çıkmayacak mu‘âvenetde bulunmuşdur. Ahîren Şalâha’ d-Dîn-i Eyyûbî ile aralarında ba‘zı mes’ele teħaddüs étmiş ise de o nifâk ümerâdan ba‘zılarınıñ tebdîriyle mübeddel-i vifâk olmuşdur.

[KILIÇ-ARSLAN-I ŞÂNÎ’NİN OĞULLARI ARASINDA MÜCÂDELE]

El-hâsıl Kılıç-Arslan medh ü sitâyîşe şâyân bir zât ise de tevhîd-i idâre emr-i ehemmine i‘tinâ étmeyerek eyyâm-ı hayâtında taqsîm-i bilâd seyî’esine ictisâr étmesi kendüsi için bir şeyn ‘add édile bilür. Çünkü kendüsi ihtiyâr olup on oğlı bulunduğı cihetle mülkünü hayâtında bunlara taqsîm ü tevdi‘ étmiş idi. Bu taqsîmde Ğıyâse’ d-Dîn Keyhüsrev’e Konya, Rükne’ d-Dîn Süleymân’a Toğad ve Muhyi’ d-Dîn’e Anğara ve Mu‘ize’ d-Dîn Kayser-Şâh’a Malâtıyye ve Muğîse’ d-Dîn Tuğrul’a Elbistân ve Nûre’ d-Dîn Maħmûd’a Kayseriyye⁶² ve Kuṭbe’ d-Dîn’e Sivas ve Aq-Serây ve Naşre’ d-Dîn Berkyaruk’a Nıksâr ve Sancar-Şâh’a Amasiyye ve Muzaḫfere’ d-Dîn Arslan-Şâh’a Nigde sancağları işabet étmişdi. Şu taqsîm Memâlik-i Selçûkiyye’niñ esâsına bir darbe-i müdhişe ve muhârebât-ı dâhiliyyeniñ âtiyen zuhûruna bir muqaddime oldu. Her belde icrâ-yı hükûmet ü imârete yeltenen şâh-zâdeler kendülerini o şehriñ hükümdâr-ı müstakilli hükümüne [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 175] koyup nâmlarını târih taşlarına kadar yazdırmağa ve yek-digeri ‘aleyhinde kıyâm étmeğe başladılar. Kayseriyye’de bulunan Rükne’ d-Dîn Maħmûd işte bu seyî’eniñ beliyesine uğradı.

[Hwâce Hasan Vak‘a-ı Elîmesi]

İbn Esîr, *Târihü’l-Kâmil*’de şöyle bir fıkra beyân ediyor:

“Kayseriyye Emîri Rükne’ d-Dîn Maħmûd’uñ Hwâce Hasan nâmında bir vezîri olup Sivas Emîri Kuṭbe’ d-Dîn bir aralık Aq-Serây’a giderken Kayseriyye’ye uğramış ve Kayseriyye Emîri bulunan birâderi Rükne’ d-Dîn Maħmûd ile vezîri Hwâce Hasan’ı bir hîle neficesinde katl ü izâle édüp vezîr-i mûmâ-ileyhiñ cesedini tu‘me-i kilâb étmiş idi. Ahâlî bu haqârete râzî olmayup bu zâtıñ hüsn-i hâl ü şalâhından ve memleketce türbe medrese gibi hayrât ve şadaqât-ı câriyesi bulunduğundan bahşile cesedi tu‘me-i kilâb olması nâ-revâ oldığını maqâm-ı şikâyetde Kuṭbe’ d-Dîn’e bi’l-ittifâk beyân étmeleri üzerine vezîr-i mûmâ-ileyhiñ cesedi Kayseriyye’deki medresesi derûnuna defn édilmiştir.”⁶³ Diyor ki işte o medrese el-yevm Kayseriyye’ce Hwâce Hasan Medresesi nâmıyla yâd édilen ‘atîk medresedir.

⁶² “Kayseri Meliki Sultansah’ın birinci ismi, bazen Nureddin, bazen de Rükneddin olarak yazılmıştır. Ona ait olan bu ikinci isim tarihlerde ve kitabesinde ‘Nureddin’ olarak yazılmıştır.” Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 113. (MK)

⁶³ İbnü’l-Esîr; *el-Kâmil*, İstanbul, 1987, C. XII, S. 83-84. (MK)

[HŪWÂCE HÂSAN MEDRESESİ'NİN TÂRÎHİ]

Bu medreseniñ 'atıķ ķapusu [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 176] üzerinde bulunan ve ahîren o civârda vâķi' Hŵâce Hasan Câmî'-i Şerîfi'niñ harîmine naķl édilen iki metro tŷlündeki mermer kitâbede ŷu 'ibâre maħķûk idi:

“**Bi'smi'l-lâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm Tebâreke'l-lezî in ŷâ'e ce'ale leke hayran min zâlike** bi-emri'l-Melik Nûrû'd-Dünyâ ve'd-Dîn Sultân Şâh halleda'l-lâhu mülkehû benâ hâzihi'l-medresete el-'Abdü'l-Muhtâc ilâ rahmeti'l-lâh el-Ĥasan bin Ebî Bekrin veffeķahu'l-lâhu ve mâ kesebet zenbihi 'alâ men teŷarrafefihâ ve evķâfihâ bi-ğayrı ĥaķķın la'netu'l-lâhi ve'l-melâ'iketi ve'n-nâsi ecma'in* *Ve men azlemu mimmen mene'a mesâcide'l-lâhi en yüzķera fihe'smuhû ve se'â fi ĥarâbihâ* ve zâlike tis'a ve ŷemânîne ve ĥamse mi'e*”⁶⁴

ŷu kitâbede maħķûk bulunan 'ibâre beyânât-ı târîĥiyyeniñ bir veŷîķa-i ŷahîĥası olmağla 'aynen derc olundu. Bu medrese 1326⁶⁵ târîĥine ķadar bir ĥâl-i ĥarâbide iken târîĥ-i mezkûrda ba'zı cihâtı i'mâr édilerek yeñiden medrese ĥâline ifrâğ édilüp talebe-i 'ulûm iķâme olunmuŷdur.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 177]

El-hâŷıl Kılıç-Arslan tarafından bid'aten ihdâs édilen ŷu taķsîm-i bilâd bâ'îŷ-i nifâķ-ı evlâd olmağla ŷeh-zâdegânıñ her biri birer dâhiye-i istiklâlâe baŷladılar. Nihâyet ŷu seyyi'eniñ mażarratı Kılıç Arslan'ın ŷağlığında bile yüz göstermege baŷlayup velî-'ahd ittiĥâz étدیĥi Ğıyâse'd-Dîn Keyĥusrev'in emri-i intiĥâbına mâni' olmamak istediler ise de 588 senesi evâsıt-ı ŷa'bâmı'nda⁶⁶ 'İzze'd-Dîn Kılıç-Arslan-ı ŷânî vefât étmekle vaŷıyyeti üzerine Konya Taĥtı'na oğlı Ğıyâse'd-Dîn Keyĥusrev-i Evvel iclâs olundu.

Ahîren birâderi Rükne'd-Dîn Süleymân kıyâm ve muĥâlefet éderek Konya'yı Keyĥusrev'in elinden ve sâ'ir yerleri diğer birâdelerinden nez' édüp vahdet-i ĥükûmeti i'âdeye ĥalıŷdı. Ve bu ŷüretle 592⁶⁷ târîĥinden 600⁶⁸ târîĥine ķadar sekiz sene icrâ-yı ĥükûmet eyledi.

[TEK-GÖZ KÖPRİSİ'NİN TÂRÎHİ]

Kayseriyye'den Kır-Şehri'ne mümted olan ŷose tarıķında ve Kızıl-Iрмаķ Nehri'niñ üzerinde Tek-Göz nâmıyla meŷhûr olan cisr-i kebîr Rükne'd-Dîn Süleymân zemânında ve 599⁶⁹ târîĥinde ümerâdan Kayseriyyeli Ĥâcî 'Alî Şîr bin Ĥüseyn tarafından binâ ve inŷâ kılınmıŷ ve üzerindeki mermer kitâbede ŷu 'ibâre maħķûk bulunmuŷdur:

⁶⁴ Hoca Hasan Camii'nin Arapça kitabesinin tercümesi:

“*Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla. (Allah'ın) ŷanı ne yücedir ki o dilerse, sana bunlardan hayırlısını verir.** Din ve dünyanın nûru Melik Sultân Şâh'ın – Allah mülkünü ebedî kılsın – emriyle bu medreseyi, Allah'ın rahmetine muhtaç Ebû Bekir'in oğlu Hasan – Allah onu muvaffak kılsın ve işlediği (günahları bağışlasın) - yaptırdı. Allah'ın, meleklerin ve insanların laneti (bu medrese) ve vakıflarını haksızlıkla tasarruf edenlere olsun. *Allah'ın meşiclerinde O'nun adının anılmasına mâni olup, o meşicleri yıkmaya çalışandan daha zâlim kim olabilir?** Beş yüz seksen dokuz senesinde (yapıldı).” (H. 589/M. 7 Ocak-26 Aralık 1193)

Kitabe metninde geçen âyetlerin bulunduğu sûre ve âyet sırası:

* *Kur'an-ı Kerîm*: Furkan Sûresi, XXV/10. Âyet]

** *Kur'an-ı Kerîm*: Bakara Sûresi, II/114. Âyet] (MK)

⁶⁵ H. 1326/M. 4 Şubat 1908-22 Ocak 1909. R. 1326/M. 1910-1911. (MK)

⁶⁶ H. Şaban ortaları 588/M. Ağustos sonları 1192. (MK)

⁶⁷ H. 592/M. 6 Aralık 1195-23 Kasım 1196. (MK)

⁶⁸ H. 600/M. 10 Eylül 1203-28 Ağustos 1204. (MK)

⁶⁹ H. 599/M. 20 Eylül 1202-8 Eylül 1203. (MK)

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 178*]

**“Fî eyyâmi’s-Sultânî’l-Ğâhir Rûknü’ d-Dünyâ ve’ d-Dîn
Mu’izzü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Ebu’l-Fâtih⁷⁰
Süleymân bin Kılıç Arslan Nâşîru Emîr
i’l-Mü’minîn Zübdetü’ d-Dîn Hâcî ‘Alî-şîr
bin el-Hüseyn el-Ğaysarî el-Muhtâc ilâ rahmeti’l-lâh seneti
tis’a ve tis’in ve hamse mi’e”⁷¹**

Mezkûr köpriniñ şuya kadar on sekiz metro irtifâ’ı ve yigirmi yedi metro açıklığı ve sekiz metro kalınlığı olup nâdirü’l-emşâl raşânet ü metâneti hâ’iz bir cisr-i cesim idüğü ve haqıqaten âşâr-ı mühimme-i ‘atıqadan ma’dûd bulundığı teslim-gerde-i erbâb-ı diğkatdir. Ve elyevm ma’mûrdur.

Rükne’ d-Dîn Süleymân bin Kılıç Arslan sekiz sene kadar idâre-i umûr édüp 600⁷² târîhinde vefâtı vuğû’ bulmağla yerine on bir yaşında bulunan oğlu ‘İzze’ d-Dîn Kılıç-Arslan-ı Şâlis geçmiş ise de şîğar-ı sinninden nâşî nâm-dârân ümerânîñ ekşeri bunu istemeyüp ‘amûcası Ğıyâse’ d-Dîn Keyhusrev-i Evvel’e meyl etmişler ise de Ğıyâse’ d-Dîn Keyhusrev [*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 179*] birâderi Rükne’ d-Dîn Süleymân’ıñ ânifen bahş édilen kıyâmı üzerine terk-i vağan édüp Ğostantiniyye İmparatoru nezdine gitmiş ve bir aralık da Almanya ve Avrupa’da seyr ü seyâhat etmiş ve o eşnâda Şark İmparatoru Boduvan’ıñ müsâfiri olarak Aşalar’da ikâmet etmekte bulunmuş idi.

O sırada Kayseriyye Vâliligi’nde Yağı-Başan Beg’iñ oğlu Muzaftere’ d-Dîn Mağmûd Beg bulunuyor idi. Bununla nâm-dârân ümerâdan Zahîre’ d-Dîn Éli ve Sinâne’ d-Dîn Yûsuf Begler ittifâk ederek Ğıyâse’ d-Dîn Keyhusrev’i da’vet ve icrâ-yı bî’at etmek üzere qarârlaşdırdılar.⁷³ Fârisî ile Türkce’den mâ’adâ beş lisâna vâkıf olan Hâcib Zekerıyyâ’yı da’vetci gönderüp Selçûk Memâlikî’ne ‘avdet étdikleri hâlde halkıñ bî’ata âmâde bulunduğunu Ğıyâse’ d-Dîn Keyhusrev’e iş’âr étdiler. Müşârün-ileyh bir daha bahtını tecrübe ve tahtını istirdâd etmek üzere İznîk tarihıyla Memâlik-i Selçûkiyye’ye ‘azîmet ve teşâdüf étdiği mevânî’i ber-şaraf ederek muvâşalat etmekle vürûduna intizâr éden ümerânîñ bî’at ve mu’âvenetiyle 601⁷⁴ târîhinde Ğonya Tahtı’na iclâs édildi.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 180*]

[CÂMİ’-İ KEBİR YÂHÛD KAYSERİ ULU CAMİ’İ-NİÑ KİTÂBESİ]

Kayseriyye’de vâkı’ me’âbid-i muğaddese-i ‘atıqadan olup yukarıda bahşı mürûr éden Câmî’-i Kebîr Ğıyâse’ d-Dîn Keyhusrev zemânında Yağı-Başan Beg’iñ oğlu Muzaftere’ d-Dîn Mağmûd Beg vâşıtasıyla termîm ü ihyâ ve tuğladan mebnî olup el-yevm mevcûd bulunan minâresi müceddeden binâ ve inşâ kılınmışdır. Câmî’-i şerîf-i mezkûruñ şimâle müteveccih olan cidârı üzerindeki mermer kitâbede şu ‘ibâre mağkûkdur:

⁷⁰ Müellif sehven bu ibareyi “Ebu’l-Fâtih” olarak yazmışsa da “Ebu’l-Feth” olmalıdır ki tercümesinde olması gereken şekli tercih edildi. (MK)

⁷¹ Tekgöz Köprüsü Arapça Kitabesinin tercümesi:

“(Bu köprüyü) Fethin babası, İslâm ve Müslümanların izzeti (güçlendiren), din ve dünyanın direği, (düşmanlarını) kahreden Mü’minlerin Emiri’nin delili ve onun milletinden olan Sultan Kılıç Arslan’ın oğlu Süleyman’ın günlerinde Kayserili Hüseyin oğlu Allah’ın rahmetine muhtaç, Bedreddin Hacı Alişir beş yüz doksan dokuz senesinde (yaptırdı).” (H. 599/M. 20 Eylül 1202-8 Eylül 1203) (MK)

⁷² H. 600/M. 10 Eylül 1203-28 Ağustos 1204. (MK)

⁷³ Sinâneddin Yûsuf ve Zahîreddin İli, Dânişmendli emirlerinden Muzaftereddin Mahmud’un kardeşleri olup, hepsi de Yağıbasan’ın oğludur. (MK)

⁷⁴ H. 601/M. 29 Ağustos 1204-17 Ağustos 1205. (MK)

**“Fî eyyâmi’s-Sultâni’l-Mu‘azzam Keyhusrev bin Kılıç Arslan
‘azze naşruhû Muzafferü’ d-Dîn Maḥmûd bin Yağı-Basan
fi seneti işneyn ve sitte mi’e”⁷⁵**

Mezkûr kitâbeler taqlîd ü taşnî‘den vâreste ve eñ mühim delâ‘il-i târîhiyyeden ma‘dûd olmasına mebnî sırası geldikce ‘aynen derc ediyoruz.

[ŞİFÂ’İYYE MEDRESESİ’NİN KİTÂBESİ]

Kezâ Ğıyâşe’ d-Dîn Keyhusrev-i Evvel’iñ zemân-ı idâresini te’yîd etmek üzere Kayseriyye’niñ Yeñice Hâcî Ekiz Maḥallesi’nde vâkı‘ Şifâ’iyye⁷⁶ Medresesi’niñ kapusu üzerindeki [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 181] mermer kitâbede şu ‘ibâre menkûşdur:

**“Eyyâmü’s-Sultâni’l-Mu‘azzam Ğıyâşi’ d-Dünyâ ve’ d-Dîn Keyhusrev bin
Kılıç Arslan dâmet taqvâhu benâ hâze’ l-mâristân vaşıyyeten ‘ani’ l-Meliketi
‘İşmetü’ d-Dünyâ ve’ d-Dîn Gevher Nesîbe ibnetü Kılıç Arslan
Rızâ’ en li’ l-lâhi seneti işneyn ve sitte mi’e”⁷⁷**

Ğıyâşe’ d-Dîn Keyhusrev ibtidâ-yı hükûmetinde birâder-zâdesi olup selefi bulunan ‘İzze’ d-Dîn Kılıç-Arslan’ı Malâtıyye Vâlîliği’ne ve kendi oğullarından ‘Alâe’ d-Dîn Keykubâd’ı Tokad ve ‘İzze’ d-Dîn Keykâvus’u Kayseriyye vâlîliklerine ta’yîn etmiş idi. Altı sene kadar icrâ-yı hükûmet edüp Lâzkiye Muḥârebesi’nde şehîden vefât etmesi üzerine velî-‘ahd eylediği oğlu ‘Alâe’ d-Dîn Keykubâd’ı iclâsı lâzım gelür iken Ata-Bekân-ı Devlet Kayseriyye Vâlîliği’nde bulunan diğere oğlu ‘İzze’ d-Dîn Keykâvus’a bî‘at etmekle 607⁷⁸ târîhinde ‘İzze’ d-Dîn Keykâvus mazhar-ı bî‘at ve nâ‘il-i saltanat oldu.⁷⁹

Bir rivâyetde ‘İzze’ d-Dîn Keykâvus Malâtıyye Vâlîliği’nde iken ümerâ-yı zemânîñ re’y ü tensîbi üzerine Kayseriyye’ye da‘vet edilerek bî‘at edildi.

[*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 182]

Türk Târîhi bu mâddeyi şu yolda îzâh ediyor:

“‘İzze’ d-Dîn Keykâvus Malâtıyye’den Kayseriyye’ye geldi, tahta çıktı. A’yân u ekâbir-i saltanat dirhem ü dînârı üzerine saçu saçdılar ve üç günden sonra Sultân begleriñ yas tonun çıkarmalarını emr etdi ve her birine

⁷⁵ H. Edhem’in *Kayseriyye Şehri*’ndeki okunuşa göre: “‘azze naşruhû [‘ammerehû] Muzafferü’ d-Dîn Maḥmûd bin Yağı-Basan” şeklinde olmalıdır. S. 18.

Cami-i Kebir Arapça tamir kitabesinin tercümesi:

“(Burayı) Kılıç Arslan’ın oğlu Büyük Sultân Keyhusrev’in günlerinde -(Allah) onun yardımını yüceltsin- Yağıbasan’ın oğlu Muzaffereddin Mahmud tamir etti altı yüz iki senesinde.” (H. 602/M. 18 Ağustos 1205-6 Ağustos 1206) (MK)

⁷⁶ Mezkûr medrese ibtidâ-yı inşasında bîmâristân olmak üzere te’sîs ve âhîren medreseye tahvîl edilmiş olduğundan Şifâ’iyye nâmıyla tevsîm edilmiştir. (AN)

⁷⁷ H. Edhem’in *Kayseriyye Şehri*’nde 2. satırdaki “dâmet taqvâhû” ibaresi “dâmet ittefaka” okunmuştur. S. 31.

Şifâiyye Medresesi Arapça kitabesinin tercümesi:

“Kılıç Arslan’ın oğlu dinin ve dünyanın yardımcısı Büyük Sultân Keyhusrev’in günlerinde -zamanı devamlı olsun-Kılıç Arslan’ın kızı din ve dünyanın ismeti Melike Gevher Nesîbe’nin -Allah sizin için onu razı kılsın- vasiyeti olarak altı yüz iki senesinde bu şifahaneyi bina edildi.” (H. 602/M. 18 Ağustos 1205-6 Ağustos 1206) (MK)

⁷⁸ H. 607/M. 25 Haziran 1210-13 Haziran 1211. (MK)

⁷⁹ “I. Ğıyaseddin Keyhusrev’in ikinci defa tahta geçmek için sultan olan yeğeni III. Kılıç Arslan’ı tahttan indirip Malatya Valiliğine göndermesi, büyük oğlu I. Keykavus’u Kayseri Valiliğine, küçük oğlu Tokat Valisi I. Keykubad’ı da veliaht olarak tayin ettiği hakkındaki ifadeler herhangi bir kaynağı dayanmamaktadır. Kılıç Arslan Konya yakınındaki Gavele Kalesi’ne kapatıldı, Keykavus da Malatya Valisi (meliki) oldu.” Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 113. (MK)

mertebe ve miqdârınca hil‘at ü teşrîf-i vuşlat u merhâmet buyurdu. Kâffe-i huddâmı ve ‘avâm Sultân’ın elin öpüp müşerref oldular. Ve her biri mertebe ve menâşıbı menşûrların tecdîd étdiler.”⁸⁰

Bu sırada Toğad Vâlîliği’nde bulunan ‘Alâe’ d-Dîn Keykubâd vâriş olduğu maqâma birâderi ‘Ûzze’ d-Dîn Keykâvus’un geçdiğini haber alması üzerine amcası olup Erzurûm Hâkimliği’nde bulunan Muğîse’ d-Dîn Tuğrul Şâh’a mürâca‘atla istimdâd ederek bi’l-ittifâk hakq-ı mevrûsunu istirdâd etmek üzere kıyâm u hurûc ve külliyyetli ‘askerle Kayseriyye üzerine hücûm étdiler.

O sırada Kayseriyye’de bulunan ‘Ûzze’ d-Dîn Keykâvus tedâfu‘î muhârebeye ibtidâ[r] édüp Kayseriyye civârında dehşetli bir muhârebe icrâ edilerek nihâyet ‘Alâe’ d-Dîn tarafından Kayseriyye Şehri taht-ı muhâşaraya alındı. Bu muhâşara haylî uzadığı cihetle [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 183] bu hâl mûcib-i melâl olmakda iken ‘Ûzze’ d-Dîn Keykâvus’un ehaşş-ı bende-gânından olup Kayseriyye Vâlîliği’nde bulunan Celâle’ d-Dîn Beg’in teşebbüs étdiği tedâbir-i siyâsiyye üzerine ‘Alâe’ d-Dîn’in belli başlı ümerâ ve sergerdeleri bi’l-ıtmâ‘ elde edilüp ‘Alâe’ d-Dîn ordusu vehne dûcâr édidigi cihetle ‘Alâe’ d-Dîn bi’z-zarûr[e] terk-i muhârebe ve muhâşara ederek Ankarâ’ya firâra mecbûr oldu.

‘Ûzze’ d-Dîn Keykâvus’u Kayseriyye Şahnesi Celâle’ d-Dîn Beg’in şu mu‘âmele-i dûr-endişânesini taşîn-hwân olarak i‘zâz u tevkîr ve Pervâne’lik manşıbını tevcîh étdi. Bunuñ üzerine ‘Ûzze’ d-Dîn Keykâvus bir kaç ay kadar Kayseriyye’de ikâmet étdikten sonra pâ-y-i tahtı olan Konya’ya gitmiş ve birâderi ‘Alâe’ d-Dîn’i Ankarâ’da der-dest édüp hâbs eylemiş idi.

‘Ûzze’ d-Dîn Keykâvus Konya’da tahkîm-i bünyân-ı hükûmet étdikten sonra Antâliyye’yi Kıbrıslılar’dan ve Sinob’u Rûmlar’dan harben zabt édüp keyfiyyeti Şeyh Mecde’ d-Dîn İshâk vâsıtasıyla cânib-i Hilâfet’e ‘arz u i‘lâm etmekle taraf-ı Hilâfet’den kendüsine es-Sultânü’l-Ġâlib ‘unvânı tevcîh buyuruldu.

‘Ûzze’ d-Dîn Keykâvus evvel ü âhir Kayseriyye’de bulunduğı müddetce icrâ eylediği i‘mârât[ıñ] [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 184] biri de şehri muhît olan Sûr-ı ‘Atîk’in ta‘mîri mâddesidir ki bu sûr kadîmen Kayseriyye Şehri’niñ bir kal‘a-i müstahkemesi hâlinde olup dâ’iren-mâdâr Kayseriyye’yi muhît olarak zemân i‘tibârıyla bir burc-ı metîn idi.

[YOĞUN BURÇ VE KİTÂBESİ]

Gerçi târih-i inşâsı mu‘ayyen degil ise de Alaca Mescid Mağallesi’nde vâkı‘ (Yoğun) Burc denilen kulleniñ bir cihetinde görülen mermerde muharrer şu ‘ibâre ‘Ûzze’ d-Dîn Keykâvus’un nâmını muhtevî bulunmağla ber-vech-i zîr derc olundu:

**“Fî eyyâmi Sultânî’l-Ġâlib Mu‘azzam
el-Berri ve’l-Bahreyn es-Sultân Keykâvus
bin Kılıc Arslan”⁸¹**

[KAYSERİYYE SÛRLARI, KAPULARI, MEYDÂNLARI, PÂSBÂN DÂİRELERİ VS.]

Sûr-ı mezkûruñ beş kapusu olup el-yevm Sivas Kapusu, Yeñi Kapu, Meydân Kapusu, Boyacı Kapusu, Kiçi Kapu nâmlarıyla ma‘rûf ve derûnu on toğuz mağalleden ‘ibâretidir.

⁸⁰ Necîb Âsım; *Türk Tarihi*, S. 413. (MK)

⁸¹ Yoğun Burc’un Arapça kitabesinin tercümesi:

“Büyük Sultân, kara (Anadolu) ve iki denizin (Akdeniz ve Karadeniz) Ulu Sultânı... Kılıç Arslan’ın oğlu Keyhusrev’in oğlu Keykâvus’un günlerinde...” (MK)

Şimâle müteveccih Meydân Kâpusı'ndan Sûr-ı 'Atîk garba toğrı imtidâd éderek Dört Dükkân Öni denilen mahalleden cenûb-ı [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 185] şarkîye dönüp Uzun Yol'dan⁸² Boyacı Kâpusı'na ve oradan bir hatt-ı münhanî şeklini alarak Gürci Hammâmı 'arşasından Kiçi Kâpu'ya ve andan bir az ilerüde şarka temâyül édüp bahşi mürûr éden Yoğun Burc'a ve oradan daği şimâle teveccüh éderek Sivas Kâpusı'yla Yeñi Kâpu ve İç Kâl'a'nıñ Top Kulesi'ne ve mezkûr kâl'ayı ta'kıben Meydân Kâpusı'na mümted olup gayr-i muntazam bir müselleş şekl teşkîl éder. Bunuñ dâhili Çârşû-yı 'Umûmî ile berâber on toköz mahalleyi şâmil ve İçeri Şehir nâmıyla müte'ârifdir.

Şarka nâzır olan Sivas Kâpusı'ndan girildiği gibi sağlı şollu kapunun iki tarafında Dîzdâr Ağası Dâ'iresi ya'nî Kâpucu-Başî Konağı bulunur. Ve kıble cihetinde Hükûmet Dâ'iresi ve şimâl cihetinde Maħkeme-i Şer'iyeye ile Nakîbü'l-Eşrâf ikâme olunur idi.

Yoğun Burc dénilen kulleniñ zîri zindân ve üst katı Pâsbân Dâ'iresi olup kâpusı Hükûmet Dâ'iresi dâhiline açılır idi. Bu kullede Pâsbân-Başî ve tevâbi'i bulunup [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 186] sûruñ her iki cihetine sevķ édilecek nevbetçiler oradan gönderiliyor ve nevbetçiler burcuñ her on beş metroda bir çıkıntılı nevbetçi mahallerinde ikâme édiliyor idi. Şimdi mezkûr Hükûmet ve Maħkeme dâ'ireleriniñ 'arşası üzerine bir takım hâne ve emâkin inşâ édilerek birine Hürrem Çâvuş ve digerine Sultân Mahallesi itlâk édilmiş ve bunlardan Hürrem Çâvuş Mahallesi'ndeki harâb 'arşaya Eski Serây ve digerini Eski Maħkeme ta'bir édilmekte bulunmuşdur.⁸³

İç Kâl'a'nıñ Top Kulesi pîş-gâhında Zeyne'l-Âbidîn Hazretleri'niñ türbesi civârındaki nevbetçi kulesine ve oradan da şimdiki Dâ'ire-i 'Askeriyye ve Debboy ve Habs-hâne'ye muhâzî olarak Serçe-oğlu Mahallesi'ndeki diger nevbetçi kulesine mümted olmak üzere 'atîk bir sûr olup bunuñ dâhiline At Meydânı dénîlür ve Meydân Kâpusı bu meydâna açılıp mezkûr meydânda uşul-i harb ta'lim ve güreş icrâ edilür idi. Şimâle nâzır olan [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 187] Meydân Kâpusı'ndan girildiği gibi sağ cihetinde 'Askerî Kışlası ve şol tarafında kâpusı meydâna açılmak üzere 'umûma 'â'id bir hân-ı kebîr bulunduğı gibi garb tarafına toğrı mümted olan sûruñ mu'ayyen mahallerinde de kezâlik birer nevbetçi kulleleri mevcûd idi. Dört Dükkân Öni denilen mahalliñ üzerine gelen nevbetçi kulesi İkinci Pâsbân Dâiresi'nden 'ibâret bulunmağla civârındaki kulle nevbetçileri mezkûr dâ'ire tarafından sevķ olunur idi.

[YEÑİ KAPU VE KİTÂBESİ]

Meydân Kâpusı'yla Sivas Kâpusı civârında 'umûma 'â'id olmak üzere birer hân bulunduğundan her akşam dîzdârlar tarafından kapular kapatılarak nevbetçi ik'ad edilür ve gece gelen yolcu ve kirâcılar şabâhleyin yoğlama édildikden şoñra şehre kabûl olunur idi. Araba Bâzârı'nda vâkı' Yeñi Kâpu ciheti şoñradan kesb-i şeref ü i'tibâr étmesine mebnî 975⁸⁴ târihinde Cennet-mekân Sultân Selîm-i Şânî hazretleri zemânında tevsi' vü i'mâr edilmiş ve mezkûr kapunun üzerindeki mermer kitâbede şu 'ibâre maħkûk bulunmuş idi:

⁸² "Uzun Yol tabirinden, Nazif Efendi'nin Osman Kavuncu Caddesi'ni değil, İnönü Bulvarı'nı kastettiğini zannetmekteyim." Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 113. (MK)

⁸³ "Yoğunburç civarında eski sarayın (hükümet dairesi) ve eski mahkemenin bulunması enteresandır. Burcun bitişiğinde eski hükümet dairesinin bulunduğu yer olarak tarif edilen mahalde, II. Selim Devri'nde Kayseri-Bozok mirlivalığı yapmış Çerkes Ahmed Paşa'nın vakıf emlakı bulunmaktadır. Yine burası Tacıkızıl Mahallesi'dir. Tacı Kızıl İlhanlıların son Anadolu valilerinden, Bünyan Ulu Cami'ni yaptıran Zahiraddin Mahmud'un babasıdır. İlhanlılar hakkında geniş bilgi için İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi'nin 34. sayfasındaki makalemize bakılabilir." Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 113. (MK)

⁸⁴ H. 975/M. 8 Temmuz 1567-25 Haziran 1568. (MK)

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 188]

**“Ve kad kâne haze'l-bâbü 'ale'n-nâsi zayyîkan ve se'ahu
men se'ahû evsa'a Allâhu Te'alâ 'aleyhi rizkan fî eyyâmi
Sultâni'l-A'zam es-Sultân Selîm Hân ibn Sultân Süleymân
Hân fî seneti hamse ve seb'in ve tis'a mi'e”⁸⁵**

Sûr-1 'Atîk'in hârici hândeğerlerle muhâf olup ilerüsü mer'â ve mezârî'den 'ibâret ve hâne ve emâkinden hâlî olarak el-yevm Konuklar Mağallesi nâmıyla meşhûr olan ve şimdi hemân şehrin vasaat cihetlerinde kalan mağalle muqayyed olan bir vakfiyyede Konuklar Mer'âsı nâmıyla muharrerdir. Sûr-1 'Atîk'in dâhili esâsen on tokuz mağalleden 'ibâret olduğu ve hâric-i sûr hâne ve emkineden hâlî bulunduğu hâlde bu günki günde kaçabanın kısm-ı küllisini hâric-i sûr teşkil ederek yüz on dört mağalleye bâliğ olmuştur.

Aşağıda daği bi'l-münâsebe bahş edileceği üzere o zemânlar Kayseriyye Şehri ecânibiñ maţmağ-ı nazarı olup müdâhale ve tecâvüzât-ı eşkıyâ eksik olmadığı cihetle kurâ ve bilâd-ı mütecâvirede sûr-ı metîn ve kal'a-i haşîne [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 189] mâlik olamayan ahâlî tecâvüzât-ı mütevâliyeden bîzâr olduklarından civâr-ı şehre bi'l-ilticâ tecâvüzât-ı a'dâ vukû'unda derûn-ı şehre değâlet ederek cânlarını kırtarmak üzere gelüp birer mağalle teşkil etmişler ve bu cihetle şehri tevsî' ve her mağalleyi mü'essisleri nâmıyla tevsîm eylemişlerdi. Ez-ân cümle Mûsâ Gâzî, Seyyid Gâzî, Şeyh Tâce'd-Dîn, Lala Paşa, Hâcî Kâsım, Gâvrem-zâde, Yeñice İsmâ'il Efendi, Haşbek, Dilâver Paşa mağalleleri gibi bir çok mağallât mü'essisleri nâmına nisbet edilmiştir.

Kayseriyye'de vâkî 'Gülük Şemse'd-Dîn Câmî'-i Şerîfi 'İzze'd-Dîn Keykâvus zemânında inşâ kılınmıştır. Ve üzerindeki târîh ile tafşîlât-ı sâ'iresi cevâmî'-i şerîfeniñ izâhâtı sırasında bahş ü tenmîk olunmuştur.

'İzze'd-Dîn Keykâvus'un kendüsü şâ'ir olduğu gibi erbâb-ı şî'r ü inşâyâ ri'âyet eder ve şanâyi'-i nefise erbâbını tağdîr eyler idi.

Şâhib Mecde'd-Dîn Ebû Bekr ve Melikü'l-Küttâb 'unvânını hâ'iz olan Nûre'd-Dîn Hamza bin Mü'eyyi-de'd-Dîn eţ-Tuğra'î ve Nizâme'd-Dîn Aşmed ve Şemse'd-Dîn İşfahânî o zemânın şu'arâ ve üdebâsından idi. [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 190] 'İzze'd-Dîn Keykâvus Âzerbâyecân Meliki Fahre'd-Dîn Behrâm Şâh bin Dâvud Şâh'in kerîmesiyle izdivâc edüp resm-i 'ağd-i şer'î o zemânın müftisi ve o aşrın imâmı Şadre'd-Dîn Rûhavî ve Şerefe'd-Dîn Âzerbâyecânî ma'rifetiyle icrâ kılınmıştır.⁸⁶

[İZZE'D-DİN KEYKÂVUS'UN TÜRBE KİTÂBESİ]

'İzze'd-Dîn Keykâvus sekiz sene kadar icrâ-yı hükûmet edüp bir rivâyetde 616⁸⁷ ve diğeri rivâyete göre 614⁸⁸ târîhinde sillü'r-rî'e hastalığından vefât etmekle Sivas'da binâ ettiği Dârü'ş-Şifâ kırbundaki türbesinde vedî'a-i hâk-i gufrân edilmiştir.

Gülşen-i Tevârih müellifi türbesiniñ tākında şu neşr-i 'Arabî maħkûk olduğunu beyân ediyor:

⁸⁵ Yeni Kapı'nın Arapça kitabesinin tercümesi:

“Bu kapı halka dar geliyordu. Ulu Allah onu genişletenin rızkını bollaştırsın. Sultan Süleyman Han'ın oğlu Ulu Sultan Selim Han'ın günlerinde dokuz yüz yetmiş beş senesinde (yapıldı).” (H. 975/M. 8 Temmuz 1567-25 Haziran 1568)

“Dış Kale'nin kapısı (Yeni Kapı) tamamen yıkılmış olup kitabesi müzededir. Kayseri Kalesi hakkındaki son bilgilere göre geniş çalışmamız, Kayseri Müzeleri Yıllığı'nın birinci sayısında neşredilmiştir.” Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 113. (MK)

⁸⁶ O zemânın izdivâc merâsimi hakkındaki tafşîlâtı arzûı buyuran zevâta (*Tevârih-i Âl-i Selçûk*) nâm eşeriñ 152-163 şâhîfelerine mürâca'at buyurmalarını tavsiye ederiz. (AN)

⁸⁷ H. 616/M. 19 Mart 1219-6 Mart 1220. (MK)

⁸⁸ H. 614/M. 10 Nisan 1217-29 Mart 1218. (MK)

“Leḳad uḫricnâ min si‘athi’l-ḳuşûr ilâ zayyîki’l-ḳubûr

Yâ ḫasretâhu mâ aġnâ ‘annî mâliyyeh heleke ‘annî sulṭâniyyeh

[*Mir ‘ât-ı Ḳayşeriyye, S. 191*]

Taḫaḳḳaḳa’l-intîḳâlu ve tebeyyene’r-riḫâlu ‘an külli mâ evşeke’z-zevâl

Fi’r-râbi’i min Şevvâl sene seb‘a ‘aşera ve sitte mi’e”⁸⁹

Müşârün-ileyh ‘Îzze’ d-Dîn Keykâvus’uñ Sivas’da vâḳi‘ olup baḫş édilen türbesi manzûr-ı fakîr olmaġla bir nebze tafşilât i‘tâsı münâsib görüldü. Mezkûr türbe Sivas’da Şifâ’iyye Medresesi derûnunda olup türbeniñ ḳapusu üzerinde bâlâda terkîm édilen nesr-i ‘Arabî maḫkûk olduġı gibi bir az yukarısında ḫaṭṭ-ı kûfi ile “*Külli men ‘aleyhâ fân ve yebḳâ vechi Rabbike Zû’l-Celâli ve’l-ikrâm*”⁹⁰ âyet-i kerîmesi menḳûşdur.

Yine ḳapusınıñ üstünde nişf dâire içinde çînî tirşe ile:

“Der-Cihân-ı Şâhân besî bûden kez gerdûn-ı mülk tîr-i îşân

Pervîn gusil bûd ve senân Cevzâ nigâr ben-gerîd eknûn nebât

En-naş dâr ez-dest-i merg nîz-i şâhân-ı şâḫ

Şâḫ ve tîr-i şâhân târ-ı târ”⁹¹

‘İbârâtı menḳûş olduġı gibi tam ḳapunıñ üzerine teşâdüf [*Mir ‘ât-ı Ḳayşeriyye, S. 192*] éden maḫallinde “*Innâ li’l-lâh ve innâ ileyhi râci’ûn*”⁹² âyet-i kerîmesi yazılıdır. Mezkûr türbeniñ naş u naşḳâşî ḫayret-baḫş-ı ‘uḳûl bir derecede olup şaġ taraftaki pencereniñ zîrinde yine çînî ile “*Amile Üstâd Aḫmed*”⁹³ kelimâtı menḳûşdur.

[SİVAS ŞİFÂ’İYYE MEDRESESİ’İN KİTÂBESİ]

Medreseniñ cümle ḳapusu üzerinde daḫı:

“Emera bi-‘imâreti hâzihi’ d-Dâru’ş-Şiḫḫati es-Sulṭânu ḫıllu’l-lâhi fi’l-‘Âlemi edâma’l-lâhu eyyâmehu

‘İzzü’ d-Dünyâ ve’ d-Dîn Rûknü’l-İslâm ve’l-Müslimîn Sulṭânü’l-Berr

ve’l-Baḫr Tâcü Âl-i Selçûk Ebu’l-Feth Keykâvus bin Keyḫusrev

Burhânu Emîri’l-Mü’minîn fi târiḫi seneti erba‘a ‘aşera ve sitte mi’e”⁹⁴

‘İbâresi maḫkûkdur. *Tevâriḫ-i Âl-i Selçûk*’da kendi türbesiniñ üzerine kendüsiniñ inşâd étdiġi şu kıt‘anıñ yazılmasını tavsiye étmîş olduġı baḫş édilür ise de türbesinde öyle bir kıt‘a görilememişdir.

⁸⁹ Sultan İzzeddin Keykâvus’un türbesindeki Arapça tarihin tercümesi:

“Dört Şevvâl altı yüz on yedi senesinde geniş köşklere geldik. Eyvah! *Malım bana fayda vermedi. Sultânlığım (makamım) harâb oldu.** Mülkümüzden göçüp geldik ve yokluğun öncesinde mülkten ayrılış zuhûr etti.” (H. 4 Şevvâl 617/M. 2 Aralık 1220)

**Kur ‘ân-ı Kerîm: Hakkâ Süresi LXIX/28-29. Âyet. (MK)*

⁹⁰ *Kur ‘ân-ı Kerîm: Rahmân Süresi LV/26. Âyet. Meâli: “Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak.” (MK)*

⁹¹ Farsça kıtanın tercümesi:

“*Dünyadan birçok şah (hükümdar, kral) gelip geçti.*

Okları Pervin (Ülker, Süreyyâ) Yıldızı’ nı deler; mızrakları İkiizler Burcu’nu yaralardı.

Şimdi bakınız, ölümün elinden hepsi birer naaş hâlinde.

Mızrakları kırılmış, okları param parça.” (MK)

⁹² *Kur ‘ân-ı Kerîm: Bakara Süresi II/156. Âyet. Meâli: “Biz Allah’ın kullarıyız ve biz O’na döneceğiz, derler.” (MK)*

⁹³ Arapça ibarenin tercümesi: “Ahmed Usta yaptı.” (MK)

⁹⁴ Sivas Şifaiye Medresesi Arapça kitabesinin tercümesi:

“Bu saġlık yurdunun yapılmasını Âlem’de Allah’ın gölgesi olan Sultan emretti. Allah onun günlerini devamlı eylesin. O Sultan ki din ve dünyanın izzeti, İslâmın ve Müslümanların direġi, kara (Anadolu) ve denizlerin (Akdeniz ve Karadeniz) Sultanı, Selçukoġulları’nın tacı, fetḫin babası, Mûminleri Emîri’nin delili Keyḫusrev’in oġlu Keykâvus’tur. Tarihi altı yüz on dört senesinde (yaptı).” (H. 614/M.10 Nisan 1217-29 Mart 1218) (MK)

**“Bu cihânı terk édüp gıtdik
Rencini dilde berk édüp gıtdik
[Mir ’ât-ı Kayseriyye, S. 193]
Şimden gérü nevbet érđi size
Nitekim evvel érmişđi bize”⁹⁵**

Türbeniñ derûnundaki merkadîñ şandûkası vaqtiyle bir taqım çîñî huţûţ u nukûş ile müzeyyen iken telef ü zâyî‘ édilmiş oldığı añlaşılıyor ki beyt-i mezkûruñ şandûkası üzerine naqş édilmiş olması melhûzdur. Bâlâdaki neşr-i ‘Arabî’niñ gösterdiği târihe nazaran ‘İzze’ d-Dîn Keykâvus’uñ târih-i vefâtı 617⁹⁶ olması lâzım gelir. Faqat ekşer tevârih 614⁹⁷ olmağ üzre beyân étmişlerdir.

[SULTÂN ‘ALÂE’D-DÎN KEYKUBÂD-I EVVEL DEVRİ]

Her ne hâl ise ‘İzze’ d-Dîn Keykâvus’uñ vefâtından soñra yerine birâderi ‘Alâe’ d-Dîn Keykubâd’ıñ iclâsı tensîb olunmağla ekâbir-i devlet Anğara Qal’ası’nda maħbûs bulunan ‘Alâe’ d-Dîn’i celb ile bi’l-ittifâk bi’at étđiler.

Meşâhîr-i İslâm müellifiniñ beyânâtına nazaran 610⁹⁸ târihinde ‘Alâe’ d-Dîn Keykubâd’ıñ iclâs olundığı rivâyet édilmekte ise de bunuñ 617⁹⁹ olması daha [Mir ’ât-ı Kayseriyye, S. 194] müreccaħdır.

Ma’a hâzâ bir taqım mebânî-i ‘atîka kitâbeleri bunu te’yîd éđiyor.

[‘ALÂE’D-DÎN-İ SELÇŪQÎ İDÂRESİ]

El-hâşıl ‘Alâ’ed-Dîn Keykubâd-ı Evvel birâderinden soñra nâ’il-i taht olup menşûr-ı ħükûmeti ber-kâ’ide cânib-i Ĥilâfet’den ba’de’t-taşđık icrâ-yı fütûhâta ibtidâr édeređ müddet-i qalîle zarfında Antâliyye ve ‘Alâ’iyye cihetlerini zabţ u teşhîr étmekle Ĥalife Mustansır Bi’l-lâh cânibinden tevcih buyurulan Nâşire’ d-Dîni’l-lâh es-Sultâni’l-A’zam ‘unvânını lisân-ı ħuţabâ yâd u tezkîr eyledi.¹⁰⁰

Müşârün-ileyhiñ zemân-ı idâre ve devr-i salţanatı Devlet-i Selâçıka’niñ devr-i i’tilâsı olup zemânında bir çok yerleriñ fethine ve dâhil-i memâlikde bir ħayli ‘imârât u işlâhât-ı nâfi’anıñ vaż’ u te’sisine muvaffağ olmuş ve hele Qonya ve Kayseriyye ve Sivas şehirlerini vaqt ü zemâna muvâfiğ ve a’sâr-ı selefiyyeye fâ’iğ bir şüretde tarşîn u taħkîm eylemişdir.

Qonya Şehri’niñ etrâfına bir sûr-ı metîn inşâ étmesi üzerine [Mir ’ât-ı Kayseriyye, S. 195] Mevlânâ Celâle’ d-Dîn-i Rûmî Ĥazretleri tarafından tertîb buyurulan şu ‘ibâreniñ sûr-ı mezkûruñ ħapusı üzerine naqş u terķîm kılınmış oldığını *Gülşen-i Târih* beyân éđiyor.

⁹⁵ *Türk Târihi* şaħife 417. (AN)

Türkçe kıtanın sadeleştilererek nesre çevrilmesi:

“Bu dünyayı bırakıp gıttik.

Ağrısımı zahmetini gönülde yerleştilerip gıttik.

Şimdiden sonra sıra size geldi.

Nitekim önceden bize ermişti.” (MK)

⁹⁶ H. 617/M. 8 Mart 1220-24 Şubat 1221. (MK)

⁹⁷ H. 614/M. 10 Nisan 1217-29 Mart 1218. (MK)

⁹⁸ H. 610/M. 23 Mayıs 1213-11 Mayıs 1214. (MK)

⁹⁹ H. 617/M. 8 Mart 1220-24 Şubat 1221. (MK)

¹⁰⁰ “I. Alâeddin Keykubad’a halifenin verdiği unvan, esas halifenin ismi ile karıştirılarak yazılmıştır. Sultan tahta çıktığında Bağdat’da Abbâsi Halifesi olarak El-Nasır Lidinillah bulunuyordu. Kırk yıldan fazla halifelik yapmış ve Ahi (fütüvvet) teşkilatını kurmuş olan bu halife, Alâeddin Keykubad’a “Es-Sultanü’l muazzam, Sultanü’l-azam, Burhan emrû ‘l-mü’minin” in unvanlarını vermiş, Keykubad bu unvanları kitabe ve paralarında kullanmıştır. En-Nasır Lidinillah’tan sonra oğlu Ez-Zahir Bi-emrillah, ondan sonra da Mustansır Billah halife olmuşlardır.” Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 114. (MK)

**“Hâzihî dâ’iratün tedfa’u’s-seyle’ d-dâfîk ve temna’u hayle’s-sâbiķ
Ve lâ tenfa’u’l-veyle’-t-ġarîķ fi’l-leyli’l-ġasîķ.”¹⁰¹**

Türk Târîhi mezkûr sûruñ târîh-i inşâsı 618¹⁰² oldıġını beyân ederek “Bu ‘ibâreniñ Sultānu’l-‘Ulemâ Mevlânâ Bahâe’ d-Dîn ħazretlerine nisbeti daha ma’ķıldür” diyor.¹⁰³

‘Alâe’ d-Dîn Keyķubâd’iñ mebâdî-i saltanatı İl-Hâniler’iñ tevsî’-i taĥakküm ü istîlâsı zemânına teşâdüf etmekle Bağdâd’a toġrı teveccüh eden Moġul Tâ’ifesi’niñ ref’-i tasallutları için bir kuvve-i külliyye ile Ĥalîfe-i Abbâsî’ye mu’âvenetde bulundu. Müşârün-ileyh ‘Alâe’ d-Dîn Keyķubâd-ı Evvel’iñ hâl ü şânını îzâh u tebyîn etmek üzere kendüleriniñ tercüme-i hâline dâ’ir *Meşâhîr-i İslâm* nâm eşeriñ otuz birinci cüzündeki tafsîlâtıñ bir kısmını ber-vech-i zîr derc eyledik:

[*Mir’ât-ı Kayşeriyye*, S. 196]

“‘Alâe’ d-Dîn-i Selçûķî bir vakt Anadolu’da fermân-fermâ olan Selçûķ Ĥükümdârânı’niñ min külli’l-vücüh eşher ü serveri bulunan bir ħahramân-ı ‘azîmü’n-nefsdir. Nâm-ı besâlet-ittisâmı tevârîh-i ‘umûmiyyeniñ eñ şanlı ve eñ parlak şahîfelerinde zînet-nümûn olan bu büyük ĥükümdârıñ şark ‘Âlem-i İslâmiyyeti’ne ibrâz êtdiġi ĥidemât-ı mebrûre vü meşķüreye bir kerre imâle-i nazar-ı diķķat eder isek ümmetiñ mâbihü’l-iftihârı olan ekâbir ü ‘uzamâ-yı mülûkdan biri oldıġını görürüz.

Altıncı ħarn-ı hicrîde¹⁰⁴ Asya’niñ şahârî-i zümürüdîn-fâmında ġars êdilüp mezķa mezķa eġrâfa dallar budaklar şalmış ve mu’ahĥaren Avrupa berr-i laġifini de a’sâr-ı sâye-dârı altına alarak kuvve-i nâmiyesini muĥâfaza etmekde bulunmuş olan Şecere-i ‘Azîme-i ‘Osmâniyye’yi ibtidâ zemîn-i iķbâle diken zât ‘Alâe’ d-Dîn-i Selçûķî’dir. Mebnâ-yı Saltanat-ı ‘Osmâniyye’niñ vâzı’-ı esâsı Ġâzî Er-Ĥuġrul Beg’i zîr-i ĥimâye-i ‘âlî-cenâbânesine alarak bu küçük ‘aşirete eñ büyük eñ dehşetli bir devlet olabilmek isti’dâdını baĥş eden zât yine ‘Alâe’ d-Dîn-i Selçûķî’dir.

Zemânında şark dâ’ire-i İslâmiyyeti’niñ maĥfûziyyet ü maĥrûsiyyeti emrinde [*Mir’ât-ı Kayşeriyye*, S. 197] bi’n-nefs şarf êtdiġi iķdâmât ve i’lâ-yı Livâ-yı Kelimetu’l-lâh için ibzâl êtdiġi himemât ‘aķıllara veleĥ ü ĥayret verecek mertebelerde idi. ‘Askeriniñ bir kısmı Ĥıristiyân mülûk-ı mücâvire ordularını zîr [ü] zeber ve diġer kısmı arslanlar gibi Rusya Memâliki’niñ içerilerine şaldırarak Ruslara teng-nây-ı firârı maķarr eyler idi.”

Müşârün-ileyh ĥaķîķaten ‘âdil, muķtedir bir zât olup ĥubb-i cihâd, ‘ulüvv-i cenâb, meyl-i me’âlî gibi meziyyât-ı ‘âliyyeyi bi-ĥaķķın câmi’ bir ĥükümdâr-ı ‘âlî idi. Az vakit zarfında ‘asâkir-i külliyye cem’ ü taĥşîd ederek Burgaz Ĥişârı gibi bir taķım kılâ’-i müstahkemeyi feth ü teşĥîr etmekle Ĥalîfe-i ‘Abbâsiyye tarafından Şeyĥ Şihâbe’ d-Dîn Sühreverdi vedâ’atıyla Naşre’ d-Dîni’l-lâh es-Sultānu’l-A’zam ‘unvânını nâtiķ menşûr-ı ‘âlî ile bir taķım hedâyâ-yı cihân-bahâ i’tâ vü irsâl olundu.

O sırada ya’nî 627¹⁰⁵ târîhinde Er-Ĥuġrul Ġâzî ĥazretleri efrâd-ı ‘â’ile ve ‘aşiretiyle Sivas Şahrâları’na gelerek meşĥûr olan mu’âvenet-i dilirânesiyle ‘Alâe’ d-Dîn’iñ mazhar-ı teveccühât-ı [*Mir’ât-ı Kayşeriyye*, S. 198] ehl-perverisi olmaġla bi’l-‘zâz emr-i tavġini icrâ kılınmış ve aĥîren Ġâzî-i müşârün-ileyhiñ mu’âvenetiyle Kütahiyye ve kılâ’-ı sâ’ire daĥı zabt u teşĥîr êdilmiş idi.

Diyâr-ı Bekr ve Mârdîn Ĥükümdârı olan Benî Artuķ’dan Melik Mes’ûd’u te’dîb ve Sûriye Eyyûbîleri’ne karşı bir kuvve-i muntazama teslîĥ eylediġi cihetle mu’âşır olan ĥükümetler kuvvet ü şavvetini taşdiķ êtdiler.

¹⁰¹ Konya Sûru’nda Celâleddin-i Rûmî’nin yazdıġı rivayet olunan Arapça ibarenin tercümesi:

“Bu öyle bir dairedir (sur) ki coşkun seli savuşturur ve coşup gelen atlılara mâni olur; fakat karanlık gecede ki semavî âfetleri önleyemez.” (MK)

¹⁰² H. 618/M. 25 Şubat 1221-13 Şubat 1222. (MK)

¹⁰³ Necîb Âsım; *Türk Tarihi*, S. 419 not. (MK)

¹⁰⁴ H. VI. Asır/M. XII. Asır. (MK)

¹⁰⁵ H. 627/M. 20 Kasım 1229-8 Kasım 1230. (MK)

Fakaç bir taraıdan Moğullar'ın tasallu u muhâcemâti tezâyüd etmekde olmasına ve zemânın [te]settüt ü tefriçaya müsâ'adesi olmamasına binâ'en ittihâd-ı İslâm nokta-i mühimmesi der-pîş edilerek Sûriye Eyyûbîleri'yle 'akd-i râbıta-i muhâleşat edilmesi b'it-taşvîb 'Alâe'd-Dîn Keykubâd Eyyûbîler'den Melik 'Âdil Ebû Bekir bin Eyyûb'uñ kerîmesini izdivâca ragbet etmekle bi't-tenkîh sûr-ı pür-sürûr-ı hükûmrânîsi Kayseriyye'de icrâ kılındı.

'Alâe'd-Dîn Keykubâd'ın 'ammî-zâdesi olup Erzurûm'da icrâ-yı hükûmet eden Rükne'd-Dîn Cihân-Şâh'ın teşvikiyle Memâlik-i Selçûkiyye'ye [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 199] tasallu dâ'iyesinde bulunan Celâle'd-Dîn Hwârezm-Şâh harben te'dîb edildikten soñra âsâyîş-i 'umûmî bir derece kesb-i sükûnet etmiş olmasına binâ'en i'mâr-ı memleket ve te'mîn-i huçûk-ı ra'iiyyet mâddesine 'atf-ı nazar-ı diçkat édüp derûn-ı memâlikde bir çok yerlerin taçkîm ü tarşini icrâ kılınmış ve o miyânda Kayseriyye Çal'ası dañi Sulţân 'Alâe'd-Dîn Keykubâd'ın himmet-i 'umrân-perverânesiyle 620¹⁰⁶ târihinde müceddeden binâ ve inşâ olunmuşdur.

[ALÂE'D-DİN KEYKUBÂD-I EVVEL'İN KAYSERİYYE'DEKİ ÇAL'A KİTÂBELERİ]

Mezkûr çal'anın târih-i inşâsını mü'eyyed olmak üzere şark-ı şimâl cebhesindeki büyük burcuñ yukarısına mevzû' olan mermer kitâbede maçkûk bulunan 'ibâre ber-vech-i zîr derc olundu:

“Es-Sulţânü'l-Mu'azzam 'Alâe'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebu'l-Fetç

Keykubâd bin Keyçusrev Burhânu Emîri'l-Mü'minîn”¹⁰⁷

Mezkûr çal'adan başka yukarıda baçsi mürûr eden At Meydânı'nın muhîti olan Sûr-ı 'Atîç dañi 'Alâe'd-Dîn Keykubâd tarafından yapılmış ve mezkûr hişârın mevki'-i kadîmi olup Dâ'ire-i 'Askeriyye ve Debboy inşâ edilen maçaldeki Sûr-ı 'Atîç'den alınarak mevki'-i kadîmi hiçâsında olmak üzere Debboy'uñ [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 200] dîvârına vaz' edilmiş olan mermerde şu 'ibâre muraççam bulunmuşdur:

“Temmet hâzihi'l-'imâreti'l-mübâreketi bi-eyyâmi's-Sulţâni'l-Mu'azzam

Şâhen-Şâhi'l-A'zam Sulţân[u's]-Selâfîni'l-'Âlem

'Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebu'l-Fetç Keykubâd bin Keyçusrev

Burhânu Emîri'l-Mü'minîn seneti açad ve 'ısrîn ve sitte mi'e”¹⁰⁸

Kayseriyye'de vâki' Hwând Hâtûn Câmi'-i Şerifi dañi müşârûn-ileyh 'Alâe'd-Dîn Keykubâd'ın zevcesi Mâh-Peri Hâtûn tarafından 635¹⁰⁹ târihinde inşâ kılınmış ve tafşilâtı cevâmi'-i şerifenin izâhâtı sırasında baçş ü tenmîç olunmuşdur.

[MELİKE 'ÂDİLE'NİN TÜRBESİ VE KİTÂBESİ]

'Alâe'd-Dîn Keykubâd'ın müşârûn-ileyhâ Mâh-Peri Hâtûn'dan başka bir zevcesi daha olup o dañi yukarıda baçsi mürûr étدیği üzere düğünü Kayseriyye'de icrâ edilen Eyyûbîler'den Melik 'Âdil Ebû Bekr bin Eyûb'uñ kerîmesidir. Müşârûn-ileyh 645¹¹⁰ târihinde oğullığı Keyçusrev-i Şânî'niñ çig-ı gadrine hedef olarak şehîden Kayseriyye'de vefât etmekle çaşabanın şark cebhesinde ve [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 201] çaşabaya yarım sâ'at

¹⁰⁶ H. 620/M. 4 Şubat 1223-23 Ocak 1224. (MK)

¹⁰⁷ Alâeddin Keykubad'ın Kayseri Kalesi'ndeki Arapça Kitabesinin tercümesi:

“Müminlerin Emiri'nin delili Keyhusrev'in oğlu büyük sultân, din ve dünyanın şerefi, fetçin babası Alâeddin Keykubâd -tarafından yapıldı.-” (MK)

¹⁰⁸ Alâeddin Keykubad'ın Kayseri Kalesi'ndeki Arapça Kitabesinin tercümesi:

“Bu mübarek imaret (yapı), Keyhusrev'in oğlu büyük sultân, şâhlar şâhının ulusu, dünya sultânlarının efendisi, din ve dünyanın şerefi, fetçin babası ve Müminlerin Emiri'nin delili Alâeddin Keykubâd'ın saltanat günlerinde altı yüz yirmi bir senesinin aylarında tamamlandı.” (H. 621/M. 24 Ocak 1224-11 Ocak 1225) (MK)

¹⁰⁹ H. 635/M. 24 Ağustos 1237-12 Ağustos 1238. (MK)

¹¹⁰ H. 645/M. 8 Mayıs 1247-25 Nisan 1248. (MK)

mesâfede Sivas Câddesi'niñ üzerinde vâki' Çifte Künbedler dénilen mevzi'deki türbe-i mahşûsasında medfûn ve türbeniñ üzerindeki mermer kitâbede şu 'ibâre menkûşdur:

**“Hâzâ Meşhedü'l-Meliketi's-Sa'îdeti's-Şehîdeti'l-Âlimeti
ez-Zâhideti 'İşmeti'd-Dünyâ ve'd-Dîn Şafveti'l-İslâmi
ve'l-Müslimîn Seyyideti'n-Nisâ'i'l-me'âlim Zübeydeti'z-Zemân
Şâhibeti'l-Hişâli'l-Fâhîreti Hâtûni'd-Dünyâ ve'l-Âhîreti
el-Meliketi'l-Melekât Menşe'i'l-Yemîn ve'l-Berekât binti'l-Meliki
el-Âdil Ebû Bekr bin Eyyûb Nevvera'l-lâhu kabrahâ ve 'aştara
ravhahâ ve rîhahâ emerat bi-'imâretihî benâtühâ el-muħadderâtü
bellegahümâ Allâhu âmâlehâ ve ahsene hâlehâ fî seneti ħamse
ve erba'îne ve sitte mi'e.”¹¹¹**

Kayseriyye Kaşabası'nıñ eñ maqbûl mâ'-i câriyesi olup bir kaç çeşmeye münhasır bulunan Maqbûl Şuyu müşârün-ileyhâniñ türbesi civârından nebe'ân étmekte olmasına nazaran bu mecrânıñ müşârün-ileyhâ tarafından inşa kılınmış oldığı mervî ise de şihhatine delâlet [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 202] édecek bir eşer müşâdif-i nazar olamamışdır.

[KAYŞERİYYE'DEKİ KEYKUBÂDİYE KÖŞKÜ]

Kayseriyye Kaşabası'na mülhâk kûrâdan Keykubâd nâm kıyâre 'Alâe'd-Dîn Keykubâd zemânında çiftlik olmağ üzere teşkil édilmiş olmasına mebnî Keykubâd tesmiye kılınmışdır.¹¹²

[SULTÂNÜ'L-'ULEMÂ İLE SEYYİD BURHÂNE'D-DÎN]

'Alâe'd-Dîn Keykubâd'ıñ 'ulüvv-i cenâb u 'azamet-i kadrine delâlet éden aĥvâlden biri de Sultânü'l-'Ulemâ Mevlânâ Sultân Behâe'd-Dîn Veled ĥazretleriyle necî-i necîbleri Mevlânâ Celâle'd-Dîn-i Rûmî ĥazretleri gibi mâbihü'l-iftihâr ve kıurretü'l-'ayn-ı şığâr u kibâr olan ekâbir ü e'âzım-ı ümmetiñ zemân-ı 'âlîlerinde kıadr ü menziletleriniñ taqdîr olunmasıdır.

Sultânü'l-'Ulemâ 615¹¹³ târîhinde farîze-i ĥaccı ifâ étmek üzere Ĥorâsân'dan Ĥicâz-ı mağfîret-tırâza 'azîmet édüp farîze-i ĥaccı ba'del-edâ Erzincân'a ve daha şoñra Lârende'ye 'azîmet ü ikâmet buyurmuş olduklarından

¹¹¹ Çifte Kumbet'te medfun Melike Âdiliye'nin Arapça kitabesinin tercümesi:

“Bu meşhed (şehitlik) Eyyûb'un oğlu Melikü'l-Âdil Ebî Bekir'in -Allah onların kabirlerini nurlandırın, ruhlarını ve kokularını güzel-
leştirsün- kızı uğur ve bereketlerin kaynağı, melikelerin melikesi (hanım hükümdarların hükümdarı), dünya ve ahiretin kadını, üstün
hasletlerin sahibi, zamanın Zübeydesi, dünyada kadınların efendisi, İslâm'ın ve Müslümanların yüz akı, din ve dünyanın koruyucusu,
takva sahibi, güzel ahlâklı, saadetli Melike'nin şehitliğidir. Bunun yapılmasını muhterem kızları -Allah onları emellerine ulaştırın ve
hâllerini güzel kılsın- Altı yüz kırk beş yılında buyurdu.” (H. 645/M. 8 Mayıs 1247-25 Nisan 1248) (MK)

¹¹² “Kayseri'de Keykubad köyünün -bu sultan zamanında çiftlik olması dolayısıyla bu ismi aldığı yazılmışsa da- bugün Şeker Fabrikası
arazisi içerisinde bulunan bu semtte, Keykubad tarafından şehirdeki saraydan (Devlethane) başka büyük bir saray yaptırılmış oldu-
ğundan burası sultanın ismi ile anılmıştır. Burada bugün sarayın kalıntıları, fabrikanın gölü olan havuzu bulunmaktadır ve arkeolojik
kazılar yapılarak bazı çini ve mimari kalıntılar bulunmuştur. Yine bu sayfada Alâeddin Keykubad'a kadar Anadolu Selçukluları'nın
altın sikke bastırmadığı kaydedilmiştir. Son zamanlarda II. Kılıç Arslan'ın da bir altın sikkesi bulunmuştur. Sikke İstanbul Arkeoloji
Müzesi'ndedir.” Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 114.

Keykubâdiye, şehrin 7 km kadar batısında, halkın eskiden beri Keykubâd adını verdiği tepenin eteğindeki göl kıyısında bulunan ve
bugün Kayseri Şeker Fabrikası sahasındaki yerdir.

Anılan sarayların hakkında bilgi edinilmesi, tarih ve sanat tarihi bakımından değerlendirilmesi için bakınız: Osman Turan; “Keykubâd
I.”, *İA*, C. VI, S. 659a ile Oktay Aslanapa; *Türk Sanatı* C. II, S. 174-177; “Kayseri'de Keykubadiye Köşkleri Kazısı”, *Türk Arkeoloji
Dergisi*, Ankara, 1965, Sayı XIII-1, S. 19-40. Karaarslan; *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde Kayseri*, S. 69, 310. (MK)

¹¹³ H. 615/M. 30 Mart 1218-18 Mart 1219. (MK)

Sultân ‘Alâe’ d-Dîn Keykubâd bi’l-hâşşa da‘vetciler irsâliyle Konya’yı teşrîf buyurmalarını recâ ve iltimâs étmiş ve müşârün-ileyh hazretleri daği bi’l-muvâfağa Konya’yı teşrîf buyurmuşlar idi. Hağk-ı ‘âlîlerinde Sultân ‘Alâ’ ed-Dîn tarafından ihtirâmât-ı fâ’ika ibrâz ve fevka’l-gâye ikrâm ü i’zâz olunmuşdur.

[*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 203]

Sultân Behâe’ d-Dîn Veled hazretleri irtihâl-i dâr-ı âhîret buyurduktan soñra ehaşş-ı müridânından Seyyid Burhâne’ d-Dîn Muhağkık-ı Tirmizî hazretleri daği Konya’yı teşrîf buyurmuş olduklarından müşârün-ileyh hağkında daği ‘Alâe’ d-Dîn tarafından hürmet-i fevka’l-âde icrâ kılınmışdır.¹¹⁴

Selçûkîler esâsen aqvâm-ı Türkiyye’den oldukları hâlde İrânîler ile keşret-i ihtilâtdan ve bir çok üdebâ-yı şu‘arâ-yı İrânîyye’niñ bu havâliye toplanmış olmalarından nâşî edebîyyât-ı İrânîyye kesb-i revâc étmiş ve ‘âdât-ı millîyyece İrânîleri tağlîd étmek seyyi’esi meydân almışdır. Hattâ Şîr [ü] Hürşîd resminde sikkeler darb ve mebânî üzerine arslan resimleri nağş édildiği gibi Türkce olan Kılıç-Arslan, Alp-Arslan nâm-ı millîsi terk édilerek Keykâvus ve Keykubâd gibi isimler intihâb édilmiş idi. Şu kadar var ki ekşer muharrerât ve mebânî vü te’sîsât üzerine lisân-ı ‘Arabî edebîyyâtı câri idi.

[*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 204]

‘Alâe’ d-Dîn Keykubâd-ı Evvel’iñ zemân-ı saltanatı Selçûk Devleti’niñ devr-i i’tilâsı olup Memâlik-i Selçûkiyye eslâfi zemânında Anağolı’niñ bir kısmına münhaşır iken ‘Alâe’ d-Dîn’iñ zemân-ı saltanatında Marmara ve Ağalar-Deñizi’yle Bağr-i Sefîd sevâhîlinden Sûriye ve Halep ve Diyâr-ı Bekr cihetlerine ve Kara-Deñiz sevâhîliyle Değt-i Kıbcağ ve Diyâr-ı Eflâğ’a kadar tevessu’ étmiş ve sağvet-i İslâmîyye dilîrâne bir şüretde enzâr-ı ‘âleme irâ’e édilmişdi.

[‘ALÂE’D-DİN KEYKUBÂD-I EVVEL’İN SİKKESİ]

Selçûkîler’den ‘Alâe’ d-Dîn’e kadar altun sikke kesdiren olmadığı hâlde bunuñ nâmına Kayseriyye’de bir dirhem-i şer‘î ya‘nî 14 kırât ve Sivas’da Abbâsiyye dînârı gibi bir mişğâl ya‘nî bir buçuk dirhem şikletinde altun sikke darb olunmuşdur.¹¹⁵

Kayseriyye’de darb édilen ânîfü’l-beyân altun sikkelerden biriniñ nümûnesini *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmîyye Kataloğu*’nuñ Âl-i Selçûk kısmından nağlen ber-vech-i zîr derc eyledik:

[*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 205]

Vechi: El-Mü’minîn

El-İmâm en-Nâsır

li-Dîni’l-lâh Emîr

Sitte ‘aşer

Vezni: 14 tı kuğru 22

Zağrı: Hâzâ Darbü’ d-dirhem bi-Kayseriyye

Es-Sultânü’l-Mu‘azzam

Keykubâd bin Keyğusrev¹¹⁶

¹¹⁴ Müşârün-ileyh (Seyyid Burhâne’ d-Dîn Muhağkık-ı Tirmizî) hazretleriniñ tercüme-i hâli başkaca tağrîr édilmişdir. (AN) Ahmed Nazif Efendi’nin Seyyid Burhâneddin’in hâltercümesi için bakınız: Ahmed Nazif; *Kayseri Meşhurları (Kayseri Meşâhiri)*, S. 3-7. ile Karaarslan, Mehmet; “Ahmed Nazif Efendi’nin Seyyid Burhâneddin Biyografisi”, *Şehir Kültür Sanat- Kayseri Büyükşehir Belediyesi*, Sayı 53, Kayseri, 2024.

¹¹⁵ *Türk Târîhi*. (AN)

¹¹⁶ Kayseri’de kesilen gümüş sikkenin üzerindeki ibarelerin manası:

Yüzü: Müminlerin Emîri el-İmâm en-Nâsır li-Dinillâh on altı ağırlığı: 14 kırat, çapı 22.

Arkası: Bu dirhem Kayseri’de darb edildi, büyük Sultan Keyğusrev’in oğlu Keyğubad -zamanında-.

‘Alâe’ d-Dîn zemânında ‘ulûm u fûnûn terak্কî étmiş ve erbâb-ı fazl ü kemâliñ kadr ü menzileti takdîr édilmiştir.

O zemânîñ lisân-ı millîsi Uygur ve Pelü Türkçelerinden ‘ibâret olup muharrerât-ı resmiyye üzerindeki lisân-ı resmî ekşeriyyetle ‘Arabî idi.

Hattâ İl-Hânîler’den Hülâgû Hân’ıñ Sultân ‘Alâe’ d-Dîn’e hitâben irsâl étmiş olduğı mektûb ile buña karşı müşârün-ileyh ‘Alâe’ d-Dîn’iñ yazmış olduğı cevâb-nâme ‘Arabî olduğı gibi mescid ü medârisi mişillü te’sisât-ı hayriyye üzerindeki târîh taşlarınıñ ‘ibârâtı dağı ‘Arabî’dir.

[*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 206]

Hülâgû Hân tarafından ‘Alâe’ d-Dîn Keykubâd’a irsâl ve anıñ cânibinden dağı cevâb-nâmesi tesyâr édilen mektûblar o ‘aşrîñ ‘âdât u ta’birâtını müfid olduğından ber-vech-i zîr ‘aynen derc olundu.¹¹⁷

NAŞRÜ’D-DÎN TÛSÎ KALEMİYLE HÛLÂGÛ TARA FİNDAN YAZILAN MEKTÛBUÑ ŞÛRETİDİR

“*Kul li’l-lâhümme fâtıra’s-semâvâti ve’l-arz*”¹¹⁸ Ellezî ya’lemu Melikü’n-Nâsır ve’l-Manşûr i’lemû innenâ cünûdu’l-lâh hâlâknâ min sahtı ve sultânâ ‘alâ min hâllin gâdâbihî lâ-terâğ li-meşâk ve lâ terâğğum ‘abdeten bâk kad neze’a Allâhu’r-Rahmeti min kulûbinâ fel-vel li-men lem-yekûn min hizbünâ kad hizbünâ’l-bilâdi ve eytemne’l-evlâd ve azhernâ fi’l-arzıl-fesâd ve fe-‘aleykûm bi’l-herbi ve ‘aleynâ bi’t-talebi fe-eyü’l-bilâdi te’vîkûm ümmi eyyü tahvîkûm fe-mâ lekûm min süyûfinâ menâs ve lâ min sihâmına hâlâş huyûlenâ sevâbıkı ve teveffenâ sevâhık ve kulûbenâ ke’l-cibâl ve ‘uzrinâ ke’r-rimâl fe-men râme emnünâ selem ve men râme hizbünâ nedem fe-mülkünâ lâ yerâmü ve cârünâ lâ yedâme fe-in entüm kabeltüm şartunâ ve eçkame emrinâ ke’en-lem yekun mâlinâ ve ‘aleykûm mâ ‘aleynâ [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 207] Ve in haleftüm ve ebîtüm ve alâ ğayyukum ... felâ telûmü enfûsekûm ve zâlîke mâ kesebet eydiyekûm fel-ğuşûni min eydinâ lâ yemna’u vel-‘asâkiri li-ğat-tâlenâ lâ tereddü ve lâ tedfa’u ve du’â’ikûm aleynâ lâ yestecâbu ve lâ yesma’u li-ennekum ekeltümü’l-harâm ve hanestümü’l-eymân ve isticeztümü’l-füsûğ ve’l-‘iş yânu fe-ebşirü bil-mezelleti ve’l-hevân “*el-yevme tüczevne*

Ahmed Tevhîd; *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmîyye Kataloğı*, C. IV, Kostantiniyye, 1321, S. 167, Levha 4. (MK)

¹¹⁷ Müphem olan bu mektup teatisi Moğol İmparatorluğu’nun kurucusu Cengiz Han’ın torunu Büyük Moğol Kaanı Ügedey Han (1229-1241) ile Alâeddin Keykubad arasındadır (H. 633/M. 1236). Müellifin bahsettiğı Hülegü ise Sultan I. Keykubad’ın ölümünden sonra İran’da İlhan olmuştur (1256-1265). Ügedey de Hülegü de putperest idiler.

Celâleddin Hârezmşâh’ın ölümüyle (M. 1231), Selçuklular Malatya havalisine kadar çapulculuk eden Moğollarla komşu oldular. Keykubâd, Karakorum’daki Moğol Kaanı Ugedey’e elçi gönderip, anlaşma arzusunu bildirdi. Ugedey, Selçukluların her yıl elçi ve hediyeler yollamasını istedi (M. 1236). Bu talebi iki hükümdar arasında elçi ve hediye teâtisi şeklinde anlayarak, münasebetlerin bozulmamasına dikkat eden Keykubâd, tâbiyeti kabul etti ve müstakbel tehlikeye karşı da tedbirler aldı.

Devrin tarihini yazan İbn Bîbî, Sultan’a Moğollardan “yarlıg” geldiğini ve muhtevasını “Alâeddin Keykubad’a -Allah delilini aydınlatsın- Gelen Yarlıg’ın Muhtevası” başlığı altında şöylece vermektedir:

“Âdil Sultan Alâeddin Keykubad bilsin ki halka iyi davranman ve idaren, geleni gideni hoşnut etmedeki şöretini bize bildirdiler. Buna çok sevinerek, sana süyürganışı buyurdum. Her zaman ülkende huzur ve rahat içinde olmanı istedim. Tanrı bizi ululamış ve aziz kılmış, yeryüzünü soyumuza vermiştir. İyi yolda ilerliyorsun. Onun için durumumuzu sana bildirmek ve seni bize bağlanmaya ve itaate çağırarak gerekti. Hâlimizi bildirdiklerimiz bize bağlanmazlar, başkaldırırlarsa, ordumuz onların ülkesine girerek köklerini kazır. Kadınlarını çocuklarını esir alır, mallarını mülklerini yağmalayıp harap eder. O zaman bize söyleyeceğı bir şey olmaz. Bu Biçin (Maymun) yılında 633/1236’da yazılmıştır.” İbn Bibi; *Selçukname*, C. I, S. 450-451.

Arapça mektupların muhtevası Aksarayî’nin Farsça yazdığı eserinde “Nâme-i Pâdişâh Hülâgû be-Diyâr-ı Şâm be-Melik Nâsır Nüvişt” ve “Cevâb-nâme-i Pâdişâh Hülâgû ki Melik Nâsır Nüvişt” ile tercümesinde “Pâdişâh Hülâgu’nun Şâm diyarına, Melik Nasır’a yazdığı mektup” ve “Melik Nasır’ın Pâdişâh Hülâgu’nun mektubuna verdiği cevap” başlıkları altında mevcuttur. Aksarayî; *Müsâmeretü’l-Ah-bâr*, haz. Osman Turan, S. 51-55; çev. Mürsel Öztürk, S. 40-44. Aksarayî’nin neşrinde mektubun Farsçası da vardır.

Aksarayî’nin verdiği metinlerden anlaşılacağı gibi mektup Alâeddin Keykubad’a yazılmamıştır. O’na yazılan mektubu yukarıda tercümesi iktibas edilen İbn Bîbî vermekte ve müellifimizin verdiği metinlerle bir alâkası bulunmamaktadır. (MK)

¹¹⁸ *Kur’ân-ı Kerîm*: Zümer Sûresi XXXIX/46 âyet. Meâlî: “De ki ‘Ey gökleri ve yeri yaratan...” (MK)

‘azâbe’l-hûni bimâ küntüm testekbirûne fi’l-arzı bi-ğayri’l-hakki bimâ küntüm tüfsikûn”¹¹⁹ “ve seya’lemu’l-lezîne zalemû eyye münkalibin yenkalibûn”¹²⁰

Ve kad şübt ‘indeküm innenâ kefertü ve şebete indenâ inneküm fecerete fe-sultânâ aleyküm min bi-yedihi umûru muqaddereti ve ahkâmu müdebbereti fe-‘azîküm ledeynâ zelifün ve keşiriküm ledeynâ kalîlün ve’l-havfu li-men beyne eydinâ tavîlün ve leyse li’l-emni ve’l-ma’fû ledeynâ sebilün fe-innâ mâlikünü’l-arzı şarķan ve ğarben ve aşhâbu’l-emvâl ve nehben ve selben fe-aħazûne külli sefînetün ğaşben fe-meyizû bi-‘uķûlikum ve țarîķu’s-savâb ve esra’u reddü’l-cevâb ve illâ süyûfetü’l-ħarbi nârihâ ve tazrîm şerârahâ fe-lâ teceddüden minnâ âminen ve hırzen ve niyâdı ‘aleyküm münâdı’l-fenâ felem yebķa minküm bâķiyyetün ve tezhebûne bi- a ‘zâmu zâhibetün ve tûcü’l-arz (!) fikum hâliyyetün kad enşafnâküm iz erselnâkum ve neşruhâ müberren hüdâ el-kelâmü ve’s-selâm.

[*Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 208*]

MEKTÛB-I MEZKÛRUÑ ME’ÂLEN TERCÛMESİ

“Ba’de’l-muqaddime. Biz taraf-ı İlâhî’den mü’eyyed bir ‘askeriz ki Cenâb-ı Hakk’ın ğazabından yaradıldık ve hışm-ı Rabbânî’ye müstahaķ olan aķvâmın üzerine kahr u kudretle musallať olarak bizim için bir mazlûma şefkat ve bir kimseniñ gözyaşlarına merħamet étmek yokdur. Cenâb-ı Hakk kılıcımızdan merħameti selb étmişdir. Bize tâbi’ ve muťi’ olmayan aķvâma şiddet-i zulm ü te’addimiz muķarrerdir.

Biz bir çok memâliki yıķmış ve hânümânları yakmış ve ma’sûmîn evlâdı yetim bırakmış ve yer yüzünde envâ’-ı zulm ü fesâdı bi’l-fi’l icrâ étmiş olan zaleme biziz. Siz de bizim satvetimizden kaçmak isterseñiz kırtulamazsınız. Hangi bilâd ü emşâra ilticâ edecekseñiz hangi yer sizi kabûl edecekdir? Süyûf-ı kâtı’amızdan kırtulmak sihâm-ı sâťı’adan halâş olmak mümkün degildir. Semend-i şabâ-pesendimiz segirdir, kemend-i dest-bend-i ğarbiyyemiz tağları ezer eridir. Kılıcımızñ katılığı cibâle askerimiziñ keşreti rimâle beñzer. Cenâh-ı emânımıza ilticâ eden mazhar-ı emn ü selâmet ve muķâbele ve ‘inâda meyl edenler dûĉâr-ı nedâmet olur. Mülk ü diyârımız kimseye maťlûb ve tebe’amız te’addiyât-ı uhrâya [*Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 209*] mağlûb olmaz. Eger siz de bize muťâva’at ederseniz tağt-ı himâyemizdeki re’âyâ gibi huķûķuñuzu muħâfaẓa ve sizi terfih ederiz. Ve eger ‘inâd u işrâr u muħâlefete ictisâr eyleseniz âteş-i ğarb u kıtâliñ işti’âline sebep olup soñ pişmânlık fâ’ide vérmez. Nefsiniñden başkasını levn étmege ğakķıñız olamaz. Ķal’alarınıñ sizi bizden kırtaramaz. ‘Askeriñiz bizimle tâb-âver-i muķâvemet olamaz. Feryâd ü istimdâdıñız niyâz u da’vâtıñız müstecâb olmaz!

Siz bizi küffâr olmak üzere i’tikâd ederseniz bizim ‘indimizde de siziñ füccâr olduğıñız şâbit ve muħakķadır.

Ahkâm-ı muqaddere yed-i kudretinde bulunan Hâlik-ı ‘azîmü’s-şân bizi size musallať étmişdir. Sizce ‘azîz olan bizim ‘indimizde zelif ve size çok görünen şeyler bizce kalîldir. Biz şarķan ve ğarben mâlik-i cihân ve nehben ve ğaşben vâriş-i emvâl-i bî-pâyânız. Bunları mülâhaza ve te’emmül édüp nâme-i Hâķânî’niñ cevâbına hâzır oluñuz. Yoksa nâ’ire-i ğarb-i rû-nümâ ocağıñızı yaķar hânümânıñızı ğarâb eder. Soñra ‘arz-ı emân ü istîmân étmek mümkün olamaz. Bu lûtf-ı Hâķânî’yi taķdır édiñiz. Yoksa aşl mes’ele cevâbdan soñradır. Ve’s-selâm.”

[*Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 210*]

Şu bahş édilen mektûbu 633¹²¹ târiħinde Şemse’d-Dîn nâmında bir elçi işâle me’mûr olup ‘Alâe’d-Dîn Keyķubâd’ın Hülâğû Hân’a ‘arz-ı itâ’atle bir taķım hedâyâ taķdîm étmiş olduğı *Türk Târîħi*’nde beyân éilmekte ise de ‘Alâe’d-Dîn’iñ cevâben tasťir étmiş olduğı mektûb müfâdına nazaran Hülâğû Hân’a ser-fürû étmediği müte’ayyin

¹¹⁹ Kur’ân-ı Kerîm: Ahkaf Sûresi XLVI/20. Âyetin son kısmı: Meâlî: “Bugün ise yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamamızdan ve yoldan çıkmamızdan dolayı alçaltıcı bir azap göreceksiniz!” (MK)

¹²⁰ Kur’ân-ı Kerîm: Şuarâ Sûresi XXVI/227. Âyetin sonu. Meâlî: “Haksızlık edenler, hangi dönüşe (hangi akıbeta) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.” (MK)

¹²¹ H. 633/M. 16 Eylül 1235-3 Eylül 1236. (MK)

olmasına ve mezkûr cevâb-nâme mündericâtı ‘Alâe’d-Dîn’in cür’et-i qahramânânesini müfid bulunmasına mebnî ber-vech-i zîr ‘aynen derc olundu.¹²²

ŞADRED-DÎN KONEVÎ KÂLEMİYLE SULTÂN ALÂED-DÎN-İ SELÇUKÎ TARAFINDAN HÛLÂGÛ HÂN’A YAZILAN CEVÂB-NÂME ŞÛRETİDİR

“*Ƙuli ’l-lâhümme mâlike ’l-mülki tu’ti ’l mülke men teşâ’u ve tenzi ’u’l-mülke mimmen teşâ’u ve tu’izzu men teşâ’u ve tuzillu men teşâ’u, bi-yedike ’l-hayru inneke ‘alâ kulli şey’in qadîr’.*¹²³

Vakafnâ ‘alâ kitâbi virdin min el-Hâzreti İL-Hâniyye ve’s-süddetü’s-Sultâniyye hedâha’l-lâhî rüşdehâ ve hayra’l-haqqı maqbûlen ‘indehâ fe-‘arafnâ tafşilen ve cümleten ve bâne ennekum maħlûķüne min saħtîhi musallaṭun ‘alâ men ħalle ğazabuhu lâ terküne li-şâkkin ve lâ terħamunehu ‘ibreten bâkin qad neze’a’llâhu’r-raħmete min ħulûbikum ve zâlike min a’zami ‘uyûbikum fe-hâzâ [Mir’ât-ı Ƙayşeriyye, S. 211] şıfâtu’s-şeyâṭini lâ şıfâtu’s-selâṭini ve kefâ bi-hâzihi’l-müşahedeti lekum vâ’izân ve bi-mâ vaşaftum bihi enfüsekom râdi’an ve nâhiyen ve fi-küllü kitâbi na’îmin ve bi-küllü ħabîhın vaşaftum ve ‘alâ külli lisâni Rasûlin zekertum “*Ƙul yâ eyyühel-kâfirûne lâ a’budu mâ ta’budûn*” ve ‘indenâ ħayrukum min ħayṣu ħulıķtüm ve entüm keferatün ze’amtüm e lâ la’netul-lâhı ‘ale’z-zâlimîne ve ħultüm innenâ azhernâ bida’a fi’l-îmâni ve’steşfeyne’l-füsûķa ve’l-işyâne lâ ‘izzete li-men tuşarrifüne min temessükin bi’l-uşûli lâ yübâli bi’l-fürû’i ve naħnu’l-mü’minîne ħaqqan lâ yedħulünâ ‘aybün ve lâ yuħâvinâ ğaybun el-Ƙur’ânu ‘aleynâ nezele ve hüve yerħamu binâ lem-yezel ve tuħaqqıķunâ tenzîlihu ve ‘arafnâ te’vîlehu inneme’n-nâru lekum ħulıķat ve li-cevrikum aħriķat “*İze’s-semâu nfetarat ve ize’l-kevâķibün teşerat*”¹²⁴ ve min a’cebil-‘acebi teħdîdü’r-rütût bi’t-tût ve’s-sibâ’i bi’z-zabâ’i ħuyûlünâ şarkıyyetün ve siħâmünâ Yemâniyyetün ve tûtünâ Mısıriyyetün ve esyâfinâ şedîdü’l-mezâribi ve vaşfuhâ fi’l-meşâriķi ve’l-Meĝâribi inne ħâreb-nâ bikum fe-tilke’t-tâ’atü ve in ħatelnâ kum fe-ni’mel-bizâ’ati ve in ħutilnâ fe-beynenâ ve beyne’l-cenneti sâ’atün ve emmâ ħavlikum [Mir’ât-ı Ƙayşeriyye, S. 212] ħulûbünâ ke’l-cibâli ve ‘adedünâ ke’r-rimâli ve’l-ķaşşâbu lâ yübâli bi-ķesreti’l-ĝanemi ve ķeşîrün mine’l-ħatabi yekfihi ħalîlün mine’l-zarâb ve lâ yefirru’l-uķâb li-yekıķa’l-ĝurâbi ve yekûnu ħadru’l-firâr mine’r-rezâyâ lâ-mine’l-menâyâ ħümümü’l-menıyyeti ĝâyetü’l-ümniyyeti in ‘aşernâ sa’idnâ ve in mütnâ şehidnâ el-‘Abdü’l-Mü’min ve Ĥalîfetü Rabbi’l-‘Âlemîne taṭlibüne minnâ ṭâ’aten lâ-sem’a lekum ve lâ ṭâ’aten eküfrun ba’del-îmâni em naķzun ba’de tibyanin eve na’budu’l-evşân ev itteħaznâkum Rabben şânin “*leķad ci’üm şey’en iddâ tekâdü’s-semâvâtü yeteḟaṭṭarne minhu ve teşaķķu’l-arzu ve taħirru’l-cibâlü hedâ.*”¹²⁵ Şümme ħulnâ li-kâtîbikumü’l-lezî vaşafe risâleten ve ħaqqâķa maķâleten Ve emmâ kitâbüke’l-lezî vaşale ileynâ fe-huve ‘indenâ ke-zarbi bâbin ev ṭanîni zübâbin mâ ķâne’l-ĝarâzu minhu’l-i’lânü feşâħateke ve izħârü belâĝatike illâ in istevcebe’n-nıķamu ķemâ istevcebe’n-ni’am ve şalla’llâhu ‘alâ seyyidînâ Muħammedin ve âlihî ecma’îne bi-raħmetike yâ erħame’r-râħimîne.

[Mir’ât-ı Ƙayşeriyye, S. 213]

CEVÂB-NÂME-İ MEZKÛRUÑ ME’ÂLEN TERCÜMESİ

“*Ƙul li’l-lâhümme mâlike ’l-mülki...*” el-âyetihî ilâ âħir¹²⁶ Devlet-i İL-Hâniyye tarafından vârid olan mektûb me’âline vâķıf olduk. Cenâb-ı Ĥaķķ hidâyet iħsân buyursun. İş’ârât-ı vâķı’a müṭâlâ’a-ĝüzârımız oldu. Cenâb-ı Ĥaķķ’ın ğazabından yaradılmış ve raħm ü şefķat ħaşletinden berî bulunmuş olduĝını beyân ediyorsunuz ki bunlar i’lân-ı ma’âyible şıfat-ı şeyâṭin olup evşâf-ı selâṭin degildir. Bu bâbdaki iş’âr ü iķrârınız size vâ’iz ü nâşih

¹²² Necîb Âsım; *Türk Tarihi*, S. 420-421. (MK)

¹²³ *Kur’ân-ı Kerîm*: Âl-i İmrân Sûresi III/26. Âyet. Meâlî: “(Resûlüm!) De ki: Mülkün gerķek sahibi olan Allah’ım! Sen mülkü dilediĝine verirsın ve mülkü dilediĝinden geri alırsın. Dilediĝini yüceltir, dilediĝini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerķekten sen her şeye kadırsın.” (MK)

¹²⁴ *Kur’ân-ı Kerîm*: İnfitâr Sûresi DXXXII/1-âyet. Meâlî: “Gökyüzü yarıldıĝı, yıldızlar döküldüĝü (zaman).” (MK)

¹²⁵ *Kur’ân-ı Kerîm*: Meryem Sûresi XIX./89-90. âyetleri. Meâlî: “Ĥakikaten siz, pek çirkin bir şey ortaya attınız. Bundan dolayı, neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak, daĝlar yıkılıp düşecektir!” (MK)

¹²⁶ *Kur’ân-ı Kerîm*: Âl-i İmrân Sûresi III/26. Âyet. Meâlî: “(Resûlüm!) De ki: Mülkün gerķek sahibi olan Allah’ım!....” (MK)

olmak üzere kâfidir. Kendiñizi tavşif etmek zemîninde yazmış olduğunuz kelimât, sû’-i mu’âmele ve mezâlîmiñizi meydâna koymuşdur. Siziñ kütüb-i münzele aḥkâm-ı celîlesince mel’ûn ve kabâyih ü fevâhişle mevşûf olarak rüsül-i kirâm tarafından bu yolda mezkûr u meşhûr olduğunuz ve küfr ile muttasıf bulunduğunuz şâbit ü muḥakkakdır. “*Kul yâ eyyühel-kâfirüne lâ a ‘budu mâ ta ‘budûn*”¹²⁷ siziñ kâfir olduğunuz ve küfr ile muttasıf bulunduğunuz bizim ‘indimizde haber ü eşerle [*Mir ‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 214] şâbitdir. Hattâ siz de o yolda yazıyor ve ikrâr ediyor-sunuz. Küfr édüp nefesine ve zulm ile âḥarına ğadr u te‘addî edenlere Ḥaḳ la‘net eylesün. Sebeb-i necâtımız olan rüsûm-ı îmâna muğâyir olarak bid‘at-ı mezmûmeyi izhâr ve fışk u ‘ișyân erbâbına mu‘âvenet étmiş olduğımızı yazıyorsunuz. Biz Fir‘avn-ı la‘îniñ mu‘în u ḥâmîsi bulunan şahş için ‘izzet ü nuşret olamayacağını sizden daha iyi biliriz. Biz ḥaḳ ve şadâkate mülâbis olan mü‘min-i kâmillerdeniz. Bizi Dîn-i İslâm cihetinden hiç bir ‘ayb ile ta‘yîb edemezsiñiz. Tavâriḳ-ı dehr ve inḳılâb-ı zemân muḥâtarasını beyân ile umûr-ı dñiyyede bize ğalebe cihetine muvaffaḳ olamazsıñız. *Kur ‘ân-ı ‘Aẓîmü’ş-şân* bizim üzerimize nâzil olup tarîḳ-ı şavâbî irâ’e ederek vâlideynimizden ziyâde rahm ü şefîḳdir. Yevm-i Ba’s ü Ḥaşrde Nâr-ı Caḥîm ve ‘azâb-ı elîm siziñ gibi kâfirleriñ vücûdunu yaḳup ‘avevlendirmek için ḥalk buyurulmuşdur.

Şurası şâyân-ı ta‘accübdür ki her ne zemân zaferle müseccel olan ‘Asâkir-i İslâmiyye’yi hevân eli ve çirici tokmağı meşâbesinde bulunan şeylerle tehdîd [*Mir ‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 215] ve şîr-i şavlet-nişân olan cünûd-ı şecâ‘at-nümûd ehl-i îmânî şırtlan meşâbesinde bulunan Moğul çaḳallarıyla taḥvîf etmek istiyorsunuz. Kavîyyen biliñiz ki bizim atlarımız şarḳa mensûb ve oğlarımız Yemen cihetiniñ i‘mâl-kerdesi olarak iḳbâl ü yümne mün-temi‘dir. Âlât-ı ḥarbiyyemiz Mısrî kılıçlarımız şiddet-i muḥârebe ve muḳâteleye sâ‘î olup vaşf u sitâyîşi aḳtâr-ı ‘âlemde şöhret-ĝir olmuşdur.

Siziñle muḥârebe etmek bizim için emr-i İllâhî’ye muṭâva‘at ve tâ‘at-ı Rabbâniyye’ye itâ‘at eylemektir. Eger sizi katl ü i‘dâm ile size ğâlib olursak bizim için ser-mâye-i sa‘âdet ve bizâ‘a-i istirâhatdır. Ḥudâ ne-kerde maĝlûb ve şehîd olur isek bizim ile Cennetü’l-Me’vâ arasında bir sâ‘at-i mev‘ûd vardır ki yine muvaffaḳ-ı bi‘l-ḥayr oluruz.

Ḳablîmiz cibâle ‘askerimiz rimâle beñzer diyorsunuz. Evet, kaşşâb kesecegi ḳoyunuñ keşretinden kesb-i fütûr étmez. Odun ne kadar çok olsa yaḳmak için bir kıĝılcım kâfidir. Şâhîn ḳarĝanıñ sesinden ürkmez. İnsân gördüğü belâ ve meşâ’ibden teferrî¹²⁸ etmek [*Mir ‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 216] ister yoksa ölümden ḳaçılmaz. Mevt bizim için ĝâyetü’l-meṭâlib [ü nihâyeti’l-me’âribdir. Zafer-yâb olursak ne sa‘âdet vefât edersek rütbe-i şehâdetdir.

Emîrû’l-Müminîn ve Ḥalîfe-i Rabbi’l-‘Âlemîn olan Pâdişâhımıza itâ‘atden başka siz de mi bizden ittîbâ‘ ve inḳiyâd etmek istersıñiz? Siziñ ne emriñize ittîbâ‘ ve ne de söziñizi istimâ‘ eyszeriz.

Biz siziñ gibi eşnâm u evşâna ḥâşâ ‘ibâdet edenlerden degiliz. Bir de mektûbuñuzu yazan kâtibe ḥitâben deriz ki şu mektûb izhâr-ı feşâhatden başka bir şey degildir. Ayak patırdıñız bizce ḳapu cızırtısı sinek vızırtısı ḳabîlîndendir. Bu yoldaki beyân-ı belâĝat de‘b-i salṭanat ve ḳâ‘ide-i şecâ‘ate muĝâyirdir.

Nıḳam u ‘iḳâb ve yâḥûd ni‘am-ı ḥüsni-i me‘âbdan birini intâc eder ise ez-her cihet râzî ve ḥoşnûduz.

“*Kul len yuşîbenâ illâ mâ keteb Allâhu lenâ*”¹²⁹ ve “*şalla ‘l-lâhu ‘alâ seyyidinâ Muḥammedin ve âlihî ecma ‘în. Yâ erḥame ‘r-Râḥimîn.*”¹³⁰

[*Mir ‘ât-ı Kayşeriyye*, S. 217]

Şu mektûblarıñ müfâdıdan daḫi ma‘lûm olacağı üzere o târîḳde cihân-ĝirlik iddî‘âsıyla meydâna çıkan Âl-i Cengiz’den Hülâĝû Ḥân’ıñ tevsî‘-i memâlik sevdâsıyla Asyâ-yı Ğarbi’ye toĝrı el uzatması ve İrân ḥudûdundan

¹²⁷ *Kur ‘ân-ı Kerîm*: Kâfirûn Süresi CIX/1-2. âyetleri. Meâlî: “(Resûlüm!) De ki: Ey kâfirler! Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam.” (MK)

¹²⁸ Metnin Arapça orijinalinde firâr geçmektedir. Müellifimiz teferrî yazmıştır. (MK).

¹²⁹ *Kur ‘ân-ı Kerîm*: Tevbe Süresi IX/51. Âyetin başı. Meâlî: “De ki: Allah’ın bizim için yazdıĝından başkası bize asla erişmez.” (MK)

¹³⁰ Dua cümlesinin meali:

“Ey baĝışlaması bol Rabbi’im! Efendimiz Muhammed ve tüm oĝullarının üzerine salât olsun.” (MK)

Anatolî[‘ya] tecâvüz etmek niyyetinde bulunması üzerine Sultân ‘Alâe’ d-Dîn-i Selçûkî zıkr olunan mektûbu irsâl ve cevâb-ı kâhramânîsini istihsâl étdikden sonra müşârün-ileyhiñ satvet-i kâhiresine muķâvemem edemeyeceğini aňlamagla zemân-ı fursatdan istifâde etmek üzere ârzû-yı ķalbîsini vaķt-i merhûnuna ta’lik étmîşidir.

Nihâyet o ârzûnuñ zemân-ı hâşşî Selçûk Devleti’niñ âtiyen bahş édilen devr-i inhiķâtınıñ hulûlünü tevlid ve ilerüde bütün bütün inķırâzını intâc étmîşdir.

Asya-yı Şarkî’yi başdan başa istîlâ éden Âl-i Cengiz Âlem-i İslâmiyyet için Tûfân-ı belâ ıtlâķına sezâ bir dâhiye-i ‘uzmâ idi.

[SULTÂN ĞİYÂŞE’D-DÎN KEYĖUSREV-İ ŞÂNÎ DEVRİ]

‘Alâe’ d-Dîn Keyķubâd-ı Evvel Selâķıķa-i Rûm’uñ e’âzımından olup zemân-ı idâresinde satvet-i İslâmiyye’yi bî-kem ü kâst enzâr-ı huşamâda irâ’e ve muķâfaza [*Mir’ât-ı Kayşeriyye*, S. 218] étmekle berâber Memâlik-i Selçûkiyye tecâvüzât-ı ecnebiyyeden bir zemân vâreste olmuş ise de 634 senesi Ramazân Bayramı’niñ üçüncü günü¹³¹ Sultân ‘Alâe’ d-Dîn’iñ bi’sel-halef olan oğlı Ğiyâşe’ d-Dîn fezâhat-ķarîniñ zehr-i iĖtiyâline¹³² hedef olarak terk-i ĖavĖâ-yı dünyâ étmesi üzerine Ğiyâşe’ d-Dîn Keyķusrev-i Şânî kemâl-i tehâlûkle hasret-ķeş olduğı maķâm-ı salţanata geķince idâresizligi ve huşunet-i řab’ı hadd-i ma’rûfu tecâvüz étmesinden nâşî idâre-i umûra muvaffak olamayup ümerâsı beynine nifâķ u şikâķ târî olmagla Memâlik-i Selçûkiyye’ye tasalluķ için kemîn-i fursatda bulunan Moğul Tatarları bu tezâd u iķtilâf-ı dâhiliden bi’l-istifâde hudûd boyundaki memâlike şarkındılık étmeye başladılar.

‘Alâe’ d-Dîn Keyķubâd ķable’l-vefât Şâmîler ile muķârebe etmek fikrinde bulunduğından Erzincân Hâkimligi’ni oğlı Ğiyâşe’ d-Dîn’e tevcîh étmîş ve Şemse’ d-Dîn nâmında birini daği Ata-Beg ta’yîn eylemiş ve Memâlik-i Rûmiyye’yi daği diğer oğlı ‘İzze’ d-Dîn Kılıç-Arslan’a havâle étmîş olduğından şu taķsim-i memâlik seyvi’esi büyük oğlı Ğiyâşe’ d-Dîn’e ağır gelmekle bu tertîbiñ icrâsından evvel kendüsi n’âil-i salţanat olmanıñ yolunu buldu ve o şüretle pederini hedef-i tiĖ-ı Ėadr éterek [*Mir’ât-ı Kayşeriyye*, S. 219] Ėaddârâne nâ’il-i salţanat oldu.¹³³

[BAYCU NOYAN İDÂRESİNDE MOĞULLAR’IÑ SELÇÛK MEMLEKETİNE SEFERİ]

Bu âdem hadâşet-i sinni ile berâber tecrübesez ve hod-bîn ü dürüşt-âyîn bir âdem olduğı gibi pederi haķķında yapmış olduğı mu’âmele ‘umûm dünyâca ve ‘alel-huşus kemîn-i fursatda bulunan İl-Hânilerce taķbîh olunduğından Panķu Hân’iñ¹³⁴ ķumandası altında bir çok Moğul ‘Askeri’ni teslîh ve Memâlik-i Selçûkiyye üzerine musallaķ étdiler.

Sultân ‘Alâe’ d-Dîn Keyķubâd’dan sonra kendisiniñ ‘Alâe’ d-Dîn’iñ muķâfaza ve taķkîm étdiđi satvet oğlı Ğiyâşe’ d-Dîn’iñ iķâ’-ı fezâhati yüzünden dûķâr-ı tezelzül oldu.

Bir müddet Moğullar’iñ ref’-i tasalluķları için muķâvemem édilmiş ise de Ümerâ-yı Selçûkiyye’niñ ittifâķ-ı dâhilisi iķtilâfât-ı Ėûnâ-Ėüne inķılâb étmekle Moğullar muhâcemât-ı şedîde ve tecâvüzât-ı medîdesini tezyîd édüp Memâlik-i Selçûkiyye ser-â-pâ bir âteş-i iķtilâl içinde ķaldı.

O sırada Kayşeriyye Şehri hudûda ķarîb olmak ve Asya-yı Vuşâ cihetinden Memâlik-i Selçûkiyye’niñ içerülerine toğrı yürümekde bulunan Moğul Tatarları’niñ Ėüzer-Ėâhı [*Mir’ât-ı Kayşeriyye*, S. 220] olmak hasebiyle Kayşeriyye bir müddet ayaklar altında ķalmış ve Moğullar’iñ bu tehâcumâtı pek çok ķanlar dökmüş cânlar yaķmışdır.

¹³¹ H. 3 Şevval 634/M. 30 Mayıs 1237. (MK)

¹³² Müellif bu kelimenin ikinci harfi Ėayn olacağına ayn olarak yazdığından kelimenin aslını bulmak için hayli uğraşıldı. (MK)

¹³³ *Ėayru’l-lâh Efendi Târîhi*, Cild I, S. 29. (AN)

¹³⁴ Doğru okunuşu Baycu Noyan olacak olan bu şahıs Moğol Hanı değil, Büyük Moğolların kumandanlarından birisidir. Bu hadiseler olurken, Hülegü’nün İlhanlı hâkimiyeti tesis edilmiş olmadığından Baycu, Anadolu’da Büyük Moğol Kağanlığı adına hareket etmekte idi. (MK)

Bir müddet Moğul muhârebâtıyla uğraşıldıktan sonra bir aralık def'-i hâ'il[e] édilebilmiş ise de hasbe'z-zemân sükûnet temâdi étmeyüp yine çarışıklık yüz göstermiştir.

[MELİKE-İ 'ÂDİLE CİNÂYETİ]

Bunuñla berâber Ğıyâse'd-Dîn Keyhüsrev-i Sâni'niñ pederi hakkında ikâ' étmiş olduğu cinâyet enzâr-ı 'umû-miyyede bâ'is-i nefret olduğu gibi üvegi vâlidesi Melike-i 'Âdile hakkında icrâ eylediği te'addî ve şenâ'at dañı bir kat daha bâdî-i ta'n u teşnî' oldu. Çünkü 'Alâe'd-Dîn Keykubâd-ı Evvel'in Ğwând Ğâtûn nâmıyla müştehire olup Ğıyâse'd-Dîn'in öz vâlidesi bulunan Mâh-Perî Ğâtûn'dan başka bir zevcesi daha olup Eyyûbiler'den Melik 'Âdil Ebû Bekr bin Eyyûb'un kerimesi olarak sûr-ı pür-sürûr-ı hükümrânîsi Kayseriyye'de icrâ kılınmış olduğunu yukarıda bahş étmişdik. İşte Ğıyâse'd-Dîn Keyhüsrev kemâl-i tehâlûkle arzû-keş olduğu pederi maķâmını işĞâl éder étmez ilk işi üvegi vâlidesi [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 221] Melike-i 'Âdile'yi izâle étmek oldu. Müşârün-iley-hâyı bî-günâh olarak şehîd étdirüp Kayseriyye Kaşabası'na yarım sâ'at mesâfede bulunan mevzi'a defn étdirdi. Ahîren pederi Melik 'Âdil Ebû Bekr'in emriyle üzerine türbe inşâ édilmiştir. Mezkûr türbe Sivas Câddesi üzerinde el-yevm Çifte Künbedler dinilen türbeden 'ibâret olup târih ve tafşîlâtı yukarıda beyân u tenmîk kılınmıştır.

Ğıyâse'd-Dîn Keyhüsrev'in gençlik ve tecrübesizlikle Ğod-bînlik sâ'ikasî olarak ikâ' étmiş olduğu hareket-i Ğayr-ı lâyıkasî öteden berü hâmilîleri olan Mısrîliler'i 'aleyhinde kıyâma sebep olup İl-Ğânîler ile bi'l-ittifâķ yeñi başdan Memâlik-i Selçûkiyye üzerine hücûm étdiler.

[BÂBÂ İŞHÂK İHTİLÂLİ]

Bir müddet muhârebât ile iştiĞâl edilüp nihâyet Pervâneci Ğidmetinde bulunan fâzıl-ı meşhûr Tâce'd-Dîn Emîr Tâc'in¹³⁵ Ğüsn-i tedbîri sâyesinde teskîn-i meşâĞile [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 222] muvaffakiyyet hâsıl olabilmüş ise de bunu müte'âķib bir beliiyye-i uhrâ rû-nümâ olmaĞa başlamışdı. 636¹³⁶ târihinde Ğaşâ nübüvvet iddi'âsıyla meydâna çıkan Bâbâ İshâķ nâmında bir mülhid başına binlerce ahâlî vü eşķiyâ celb ü cem' ederek Sivas, Amasiyye, Mar'aş ve Kayseriyye cihetlerine hücûm u tasalluť édüp Ğalkı bir şehâb-ı dâlâlet altında bırakmış ve başına topladığı Ğürûh-ı sebük-maĞzân ile râst geldigi bilâd ü memâliki yaĞmâ ve 'ale'l-Ğuşuş Tokad ve Amasiyye cihetlerini bütün bütün pâ-zede-i Ğuyûl-ı istilâ ederek gitdikce kesb-i ķuvvet ve teķessür-i cem'iyet étmekde bulunmuş idi. Memâlik-i Selçûkiyye'niñ idâresizligi şemeresi olmak üzere tevâlî éden ihtilâf ü ihtilâl-i dâĞilî bu tecâvüzâtı tezyîd ü teshîl étmiş ve beliiyye-i dâĞiliiyyeye inzimâm éden bu şü'ün-ı nev-zuhûr Ğalkı bütün bütün bî-Ğuzûr eylemişdi.

Pervâneci fâzıl-ı müşârün-ileyh Tâce'd-Dîn Emîr Tâc'in re'y ü tedbîri üzerine mülhid-i merķümüñ def' u ref'i ehemmi-umûrdan görülmekle 'asâķir-i külliyye cem' u taĞşîd edilüp sevķ édilerek Amasiyye cihetlerinde bir Ğaylî uğraşıldıktan sonra der-dest ile i'dâm ve cem'iyet-i fesâdiyyesi maĞv u perîşân édildi.

[SA'DE'D-DİN KÖPEK MES'ELESİ]

Faķať fâzıl-ı müşârün-ileyh Tâce'd-Dîn Emîr Tâc'in bu gibi Ğayret ü Ğidemâtı [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 223] taķdîr édilmeyüp Köpek laķabını hâ'iz olan Sa'de'd-Dîn nâmında bir nedîmiñ iftirâ vü iĞvâsı üzerine fâzıl-ı müşârün-ileyhe zinâ isnâd édilerek recm ü i'dâmı tecvîz olundu.¹³⁷ Bu dañı Ğıyâse'd-Dîn Keyhüsrev'in sû'-i idâresiyle tedbîrsizligi şemeresidir.

¹³⁵ Abdü'l-Ğâdir-i Geylânî neslinden Tâce'd-Dîn Emîr Tâc 'aşrınıñ ricâl-i 'ilmiyye ve siyâsiyyesinden olup Ğişârcıķ mâ'-i cârîsiniñ eyyâm-ı mu'ayyenesi müşârün-ileyhe ve evlâd ü ensâline vaķf édilmiş ve ol bâbdaki vaķfiyyeniñ zîri (Ğazret-i Mevlânâ) ve Burhâne'd-Dîn-i Tirmizî Ğazretleri tarafından taşdıķ kılınmıştır. Bir şüreti zeyilde 'aynen mûndericidir. (AN)

¹³⁶ H. 636/M. 14 Ağustos 1238-2 Ağustos 1239. (MK)

¹³⁷ *Müneccim-Başî Târîhi*. (AN)

Müneccimbaşı; *Sahâ'ifü'l-Ahbâr*, C. II, S. 567. (MK)

Az zemân içinde Köpek Sa‘de‘d-Dîn dağı belâsını bulup “*el-cezâ‘ü min cinsi‘l-‘amel*”¹³⁸ muhteżası üzre bir sûret-i lâyıķada mađv u i‘dâm olunmuşdur.

[MOĞUL HÜCÜMU]

Bâbâ İşhâķ Mes‘elesiniñ indifâ‘ından şoñra Moğul yeñi başdan ayaķlanup Erzurûm cihetini zapt étdikleri cihetle bi‘z-zârûr[e] muķâbeleyle ibtidâr édilmiş ise de Tatarlar‘ıñ şiddet-i muhâcemâtına muķâvemet édilemeyerek Moğullar Toķad cihetinden Ķayşeriyye‘ye ķadar ilerüleyüp tahrib-i memleketle yağmâya başladılar.¹³⁹

Şevâķıb Tercümesi olan *Menâķbü‘l-‘Arifîn* nâm risâle bu muhârebe ve yağmâ eñnâsında (Seyyid Burhâne‘d-Dîn) hazretleriniñ Ķayşeriyye‘de bulduķlarını beyân ediyor.

Moğul ‘askerleriniñ vürûd u muhâcemâtı tevâlî étmesi üzerine işiñ neticesi vahim görüldüğünden Vezîr-i A‘zam¹⁴⁰ Mühezzibe‘d-Dîn ile Amasiyye Ķâđısı muhâbere ve ittifâķ édüp Devlet-i İl-Hâniyye‘ye ilticâ ve ‘arz-ı istimân ile senevî bir miķdâr [*Mir‘ât-ı Ķayşeriyye*, S. 224] vérgü vérmek şartıyla işi bir mu‘âhede-i şulhiyyeye rabt étdiler.

[ĶIYÂŞE‘D-DİN KEYHUSREV-İ ŞÂNÎ‘NİN ERMENİ HETUM ĶAKAVUR ĶAYIYUS İLE MÜŞTEREK SİKKESİ]

Meşâhîr-i İslâm muharriri, Ķiyâşe‘d-Dîn Keyhusrev-i Şânî‘niñ şu muhârebe eñnâsında şehîden vefât étdiğini beyân étmekte ise de *Türk Târîhi* Ķiyâşe‘d-Dîn‘e Moğullar‘ıñ harâc-güzârı olmak pek ağır geldiğinden hafâķândan def‘-i ģam için Sîs‘de Rupenyân nezdinde kendini ‘ıyş u ‘işrete urarak vefât étdi diyor ki toğrısı budur.¹⁴¹ Hattâ Sîs‘de bir tarafı kendi nâmını diğer tarafı Hetum Ķakavur Ķayıyus ‘ibâresini muhtevî olmak üzre gümüş sikke darb étdirmiştir ki nümûnesi zîrde mündericidir:

Vechi: **Ķarb-ı Sîs**

es-Sultânü‘l-A‘zam

Ķiyâşü‘d-Dünyâ ve‘d-Dîn

Keyhusrev bin Keyķubâd

¹³⁸ Arapça cümleinin tercümesi: “*Ceza işlenen suçun cinsine göre dir.*” (MK)

¹³⁹ Müellif pek mühim olan Kösedağ Bozgunu‘nu sadece işaret etmiş. Bu hadise kısaca şöyledir: Babaî Buhranı Selçukluların zayıflığını gösterdiğinden Anadolu‘ya saldırmakta tereddüdü kalmayan putperest Moğollar Baycu Noyan kumandasında Erzurum‘u kuşatıp, şehri zapt, yağma ve halkını katlettiler (1242). Ordusu ile sefere çıkan Sultan, Sivas‘ın doğusundaki Kösedağ‘da Baycu kumandasındaki Moğollarla muharebede öncülerinin sahte ricatla mağlup edilmesi üzerine meydanı düşmana bırakıp kaçtı; Moğollar Sivas, Kayseri ve Erzincan‘ı da, Erzurum‘un âkıbetine uğrattılar (1243).

Tarihte Kayseri‘nin uğradığı en büyük felâketlerden birisi Moğol istilası sırasında meydana geldi. Bu büyük vakayı *İbn Bibî Selçuknamesi*‘nde “Kayseri‘nin Yıkılması, Oranın Kuşatılanları ile Sakinlerinin Kalabalık Moğol Ordusu Tarafından Öldürülüp Yok Edilmesi” başlığıyla çok teferruatlıca hikâye etmektedir. C. II, S. 73-75.

Vergi ödedikleri Moğollara tâbi olan Selçuklular Trabzon Rumları, Ermeniler, Artuklular vs. üzerindeki hâkimiyeti kaybettiler. (MK)

¹⁴⁰ Anadolu Selçukluları‘nda veziriazamlık makamı bulunmayıp, Sultan‘ın mutlak vekili olmak üzere sadece vezir mevcuttu. (MK)

¹⁴¹ Necib Âsım; *Türk Tarihi*, S. 431. (MK)

“Çok zayıf bir şahsiyete sahip bulunan II. Keyhusrev, Moğollar önünden kaçmış, ancak Adana Sîs (Kozan)‘da bulunan o zamanki Ermeni Devleti‘ne iltica etmemiştir. Tam tersine, Moğollarla anlaşma yapılmıca onların taraftarı olan ve kendilerine sığınan annesi ile karısını (Hunat Hatun ve Gürcü Hatun) Moğollara teslim eden Ermeniler üzerine bir sefer yapmış, onları kendisine tabi hâlde getirmiş ve bu sefer sonunda da ölmüştür. Kitapta zikredilen Ermeniler‘in kestirdiği Selçuklular‘la müşterek para, onların Selçuklular‘ı metbu tanıdıklarını göstermektedir ki, Alâeddin Keykubad Dönemi‘nde de böyle paralar bastırılmıştır.” Çayırdağ; *KTA*, C. II, S. 114. Ayrıca bkz. Sevim, Ali; “Keyhusrev II”, *DİA*, C. XXV, S. 348-350. (MK)

Zahrı:¹⁴²

[Ermenice ‘ibare]

[vasatında] Eski bir süvârî

[Dâ’ire içinde Ermenice yazı ve Haç resmi]

[*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 225a]

ZEYL [KİLİKYA ERMENİ TEKFÛRLARI]

Bir vaqt maqarr-ı idâresi Sîs Şehri olmak üzere Kilikya’da icrâ-yı hükûmet éden Rupenyân hükûmetinde prens ve teqavurlarınıñ târîhi sırasıyla esâmîsi ber-vech-i zîr beyân olunur:

1. Prens Birinci Rupen 1080 Mîlâd
 2. Prens Birinci Koşantîn
 3. Prens Birinci Toros 1100 Mîlâd
 4. Prens Birinci Levon 1123 Mîlâd-vefâtı 1141
 5. Prens İkinci Rupen 1170 Mîlâd
 6. Kral İkinci Levon Tekavur 1219 Mîlâd vefâtı?
 7. Kraliçe İzabil 1220-zevci Birinci Heţum izdivâcı 1226 Keyhusrev’le ittifâkı 1243 Mîlâd
 8. Kral Üçüncü Levon 1270 Mîlâd
 9. Kral İkinci Heţum 1289 Mîlâd Eşref Halîl ile muhârebesi
 10. Kral Dördüncü Levon 1305 Mîlâd
 11. Kral Öjen 1308 Mîlâd
- [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 225b]¹⁴³
12. Kral Beşinci Levon 1305 Mîlâd
 13. Kıbrıslı Oğannes Lusinyan (Lâtin) Bu zât vâlidesi tarafından Rupenyân Sülâlesi’ne mensûbdur. Çocuksz. Vefâtı 1342 Mîlâd
 14. Üçüncü Koşantîn 1344-1363 Mîlâd
 15. Dördüncü Koşantîn 1363-1373
- İki sene münhall.
16. Altıncı Levon 1375-1393 Mîlâd. 29 Teşrîn-i Evvel’de Paris’de vefât étmişdir.

¹⁴² Ahmed Tevhid; *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmîyye Kataloğu*, Kostantiniyye, 1321, C. IV, S. 221-222’de aynı sikke şöyle kaydedilmiştir:

{Sîs}

Gümüş

-465-

Târîhi 6[3]7

Vechi: *Đarb bi-Sîs senetü seb’a*

es-Sultânül-A’zam

Ğıyâşü’-d-Dünyâ ve’-d-Dîn

Keyhusrev bin Keykubâd

Zahrı: Hayvâmî şağa müteveccih eli teberli bir süvârî taşvîri

Başî hizâsında bir Şağ kolunuñ yanında bir +Etrâfında Ermeni hurûfıyla **Haţum Teqavur Hayot**

Kenârî bir az keskindir vezni 1/4 12 tı kuţrı 23.

Sikkedeki Arapça ibarenin tercümesi: “Büyük Sultan Keykubad’ın oğlu Gıyasü’-d-Dünya ve’-d-Dîn Keyhusrev H. 637/M. 1239-1240 senesinde Sis’te darb ettirdi.” (MK)

¹⁴³ Müellifin el yazması olan bu sayfası ele geçemediğinden Mehmet Palamutoğlu’nun neşrinden faydalanılarak transkripte edilmeye çalışıldı. (MK)

Yukarıda bahş edilen Moğul muhârebeleri 644 târîhinde vukû' bulup Tatarlarıñ muhâcemât u tecâvüzâtı eşnâsında Hwând Hâtûn da vefât etmiş ve inşâ hâlinde bulunan câmi'-i şerîf yarım kalmış ve kendüsi bahş edilen câmi'-i şerîfîñ havlîsı dâhîlindeki türbesine defn edilmiştir.¹⁴⁴

Ber-vech-i meşrûh Moğul muhârebâtından bîzâr olan ahâlî bi'l-firâr İl-Hânîlere ilticâ ederek def'-i hâ'il[e] edebilmiş ise de intizâm-ı umûru i'âde ve nevâ'ib-i sâbıkânîñ hükûm-i esef-engîzini imhâ etmek kâbil olamayup iş işden geçmiş ve dâhîlî ihtilâl artarak âteş şaçığı şarmış olduğundan ümerâca bi'l-ittifâk İl-Hânîler vérgüsü tezâyüd edilmiş ve belânîñ def'ine sa'y olunmuşdur. Bunun üzerine hûn-rîz Tatarlar bu havâliden bir derece çeküp gitmiş ise de idâre-i umûra müdâhale mes'elesi temâmen imhâ edilememiştir.¹⁴⁵

[MEMÂLİK-İ SELÇUĞIYYE MOĞUL TÂBİ'İYYETİNDE]

Ğıyâşe'd-Dîn Keyhusrev-i Şânî meşâ'ib-i şu'ûnât içinde sekiz sene ismen hükümdârlık édüp terk-i gavgâ-yı dünyâ etmesi üzerine de yerine 'Ûzze'd-Dîn, Rükne'd-Dîn, 'Alâe'd-Dîn nâmlarındaki üç oğlu câ-nişîn olmuşlar ise de Hükûmet-i Selçûkiyye'de eski revnak u ferr kalmamışdır. Üç birâder kâh müştereken kâh münferiden [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 226] icrâ-yı hükûmet édüp yek-digerine karşı rekâbet ve icrâ-yı münâfese eksik olmadığı cihetle umûr-ı idâre bir hâl-i keşmekeşde cereyân édüp ümerâ-yı memâlik iki kısma ayrılarak her biri bir tarafı iltizâm ve yek-digeri 'aleyhine kıyâm étdiklerinden iğtişâşât-ı dâhîliyye yeñi başdan 'alev-rîz-i işti'âl olmağa başladı.

'Ûzze'd-Dîn Keykâvus-ı Şânî teferrüd édüp üç sene kadar münferiden icrâ-yı hükûmet edebilmiş ise de birâderi Rükne'd-Dîn Kılıç-Arslan-ı Râbi' Sivas'ı elde ederek tefrik-i idâre etmiş olmasına mebnî Memâlik-i Selçûkiyye ikiye ayrılıp teşettüt-i idâre izmihlâl-i âtiyi tehyi'e etmek isti'dâdını tevliğ eyledi.

Bir aralık 'Ûzze'd-Dîn Keykâvus-ı Şânî ile Rükne'd-Dîn Kılıç-Arslan-ı Râbi' ittifâk édüp müttehiden icrâ-yı hükûmet étdikleri ve diger birâderleri olup Bizans İmparatoru'nuñ kerimesinden mütevellid bulunan 'Alâe'd-Dîn Keykubâd-ı Şânî'yi gérüde bıraktıkları cihetle müşârûn-ileyh Rûm İmparatoru'nuñ himâye ve mu'âvenetiyle kıyâm édüp yine Saltanat-ı Selçûkiyye üç kısma ayrıldı. Faakat 'Alâe'd-Dîn Keykubâd-ı Şânî'niñ hâmîsi bulunan Rûm İmparatoru'nuñ mu'âmelât-ı dâhîliyye üzerindeki [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 227] hükûm ü nüfûzu ahâlîye ağır geldiginden kısmen ümerâ Rükne'd-Dîn Kılıç-Arslan'a temâyül édüp 'Alâe'd-Dîn-i Keykubâd-ı Şânî 'aleyhine kıyâm etmek üzre müttefiği bulunan ümerânîñ tensibiyle Rükne'd-Dîn Kılıç-Arslan Kayseriyye'ye gelerek celb ü cem'-i 'asâkire ibtidâr eylemişdi. Ne çâre ki idâre-i umûr-ı memleket Tatar Tâ'ifesi'niñ ârzûsuna tâbi' bir keyfiyyet derecesine gelüp Hükûmet-i Selçûkiyye Devlet-i İl-Hânîyye'niñ mel'abe-i siyâsiyyesi hükûmüne girmiş olduğundan her üç birâderlerden hiç birisi te'mîn-i istiqlâl ve tevhiğ-i idâre edemediler. Nihâyet Sivas, Diyâr-ı Bekr, Malâtiyye ve tevâbi'i Rükne'd-Dîn Kılıç-Arslan'a terk edilmiş ise de bilâd-ı mezkûreye Kayseriyye mülhâkâtınıñ dañi zam edilmesi teklîf ve ısrâr edilmiş olmasına mebnî yine bâb-ı münâza'a küşâd edilüp bir müddet Kayseriyye civârında muhârebe icrâ kılındı. Bu gibi muhârebe ve münâza'atla iştigâl edilüp nihâyet işe İl-Hânîler müdâhale etmekle Devlet-i İl-Hânîyye'niñ tahakkümüyle 'Ûzze'd-Dîn Keykâvus tarafdârânı gâlib geldiginden Rükne'd-Dîn Kılıç-Arslan'dan nez'-i saltanat edilerek bir miqdâr ma'âşla Amasiyye'de ikâmeti tensîb edildi.¹⁴⁶

¹⁴⁴ H. 644/M. 19 Mayıs 1246-7 Mayıs 1247. (MK)

¹⁴⁵ "H. 644/M. 1246 olarak verilen Moğol istilasının tarihinin H. 641/M. 1243 olacağını yukarıda zikretmiştik. Yine bu tarihte Hunat Hatun'un da ölmesi ve caminin yarım kalması ifadesi hayretle karşılanmıştır. Zira kitabın başında caminin yapılışı için H. 635/M. 1238 tarihini veren kitabeler ve Hunat Hatun'un oğlunun ölümünden sonra da hayatta olduğuna dair kabir kitabesi yayımlanmıştır. Hunat Hatun'un 1250'li yıllarda dahi hayatta olduğuna ve siyasi faaliyette bulunduğuna dair tarihî kayıtlar bulunmaktadır." Çayırdağ, *KTA*, C. II, S. 114-115. (MK)

¹⁴⁶ "Keykubad'ın Bizans İmparatoru'nun kızından doğmuş olduğu ve diğer iki kardeşin bir ara ona karşı ittifak ettiği ve onun da ağabeylerine karşı isyana kalkıştığı tamamen hayal ürünüdür. Bir kere II. Keykubad Bizans İmparatoru'nun kızından değil babası I. Keyhusrev'in çok sevdiği ve paralarında kendisini arslan, onu güneş olarak tasvir ettiği karısı Gürcü Melikesinden doğmuştur. İkincisi, Keykavus'la Kılıç Arslan, yalnızca ikisi, bir araya gelerek saltanat sürmemişler büyük Selçuklu devlet adamı Celaleddin Karatay'ın organizasyonu ile üç kardeş birlikte saltanatta bulunmuşlar bir dönem; Kılıç Arslan'la Keykubad bir araya gelerek ağabeylerine karşı anlaşmışlar ve bunun nişanesi olarak da Konya, Kayseri ve Sivas'ta para bastırmışlardır. Üç kardeşin müşterek saltanatta bulunduğu süre içinde kitabe

Bunuñ üzerine iş bir derece kesb-i sükûnet édebilmiş ise de İl-Hânîler'in har[â]c-güzârlığı halkı bîzâr ve mezkûr vérgünüñ taşşîli bahânesiyle taraf-ı [Mir 'ât-ı Kayşeriyye, S. 228] İl-Hânî'den Memâlik-i Rûmiyye'ye Sipeh-sâlâr ta'yîn édilen (Payçu Hân) in¹⁴⁷ etvâr u mişvârî ümerâyı vehme düçâr étmekle taraf-ı İl-Hânî'ye mürâca'at u istirhâm édilüp maqtû' olan vérgüyi bilâ-imhâl senevî taqdîm étmek üzre istîmân édilmesine mebnî Payçu Hân kaldırılıp te'addîsi ref' olundu.

Bu sırada Mar'aş Tağları'nda meskûn olan Afşar 'Aşîreti kıyâm ederek İç-Él taraflarına toğrı yağmâ-gerlige taşaddî étdikleri cihetle 'asâkir-i kâfiye sevkiyle 'aşâ'ir-i merkûmeniñ def'-i şûrişlerine ihtimâm édilmekte iken Payçu Hân in Erzincân taraflarında Memâlik-i Selçûkiyye'ye toğrı yürimekte oldığı haber alındı.¹⁴⁸ Buña karşı yeñi başdan altmış biñ mevcûdlu bir ordu teslîh édilerek muqâbeleye ibtidâr édilmiş ise de ümerânîñ ittifâksızlığı semeresiyle Selçûk Ordusu düçâr-ı hezîmet oldığı cihetle 'Alâe'd-Dîn Konya'dan harem ü hademi alarak Antaliyye'ye çekildiginden yerine Rükne'd-Dîn Kılıç-Arslan iclâs édilüp bi'z-zârur[e] İl-Hânîlere istîmân olundu.

Tecâvüzât-ı hâricî bir derece teskîn édildikten soñra 'Alâe'd-Dîn ile 'Ïzze'd-Dîn [Mir 'ât-ı Kayşeriyye, S. 229] iştirâk-i umûra mübâseret ve bir aralık Rükne'd-Dîn dañi işâl-i dest-i müşâreket édildigi cihetle Mengü Kaan in emriyle her üçünüñ iştirâki hükûmeti kabûl ü taşdîk olunduğı hâlde bir az müddet soñra yine İl-Hânîleriñ ârzûsuyla 'Ïzze'd-Dîn Keykâvus men' ü tazyîk édilüp meydânda Rükne'd-Dîn ile 'Alâe'd-Dîn kaldı. Şu gibi tebeddülât u iğtisâşât esnâsında halkıñ çekdigi zulm ü i'tisâfâtı ta'rîf ü tavşîf étmek zâ'ididir.

El-hâşıl 663¹⁴⁹ târihine kadar ba'zan Rükne'd-Dîn ba'zan 'Alâe'd-Dîn¹⁵⁰ icrâ-yı hükûmet-i şûriye étmîşler ise de Rükne'd-Dîn in Tebrîz Hükûmeti'ne deñâlet étmesi üzerine yine Devlet-i İl-Hânîyye'niñ emriyle 'Alâe'd-Dîn 'azl édilüp 664¹⁵¹ târihinde Rükne'd-Dîn Kılıç-Arslan-ı Râbi' ik'âd olundu. Faqat anıñ dañi mu'âmele-i câriyesi Tatarlarıñ hoşuna gitmediginden 'azl ü i'dâm édilüp yerine 666¹⁵² târihinde dört yaşında bulunan oğlı Ğiyâşe'd-Dîn Keyhusrev-i Şâlis iclâs olundu. Ve hadâset-i sinni sebebiyle Pervâne Beg dañi vaşî ve Mu'inü'd-Devle ta'yîn kılındı.

[PERVÂNE BEG]

Pervâne Beg in ismi Süleymân ed-Deylemî olup manşıb-ı resmîsi Pervâneci ve Mu'inü'd-Devle idi. Cûd u şehâsından nâşî kendüsine Hâzret-i Mevlânâ [Mir 'ât-ı Kayşeriyye, S. 230] tarafından Şâhib-i 'Atâ 'unvânı taşşîş buyrulmuşdur.¹⁵³

ve paralarında üçünüñ de isimleri yazılmıştır. Üçüncüsü ise küçük kardeş Keykubad, ağabeylerine karşı tek başına hiçbir zaman isyana kalkışmamıştır. Selçuklu ülkesinin üçe ayrıldığı görülmemiş, Moğollar in müdahalesi ile bir ara Keykavus'la Kılıç Arslan arasında ikiye ayrılmıştır. Yine Moğollar, ifade edildiği gibi, Keykavus'u değil, Kılıç Arslan'ı desteklemişler; neticede Keykavus Bizans'a iltica etmiş ve Kılıç Arslan tek başına hükümdar olmuş, sonra da onlar ve taraftarları devlet adamları tarafından idam edilmiştir. Kılıç Arslan in Amasya'ya sürgünü de söz konusu değildir." Çayırdağ; KTA, C. II, S. 115. (MK)

¹⁴⁷ Baycu Noyan olmalı. (MK)

¹⁴⁸ "Moğollar'a karşı isyan edenler Maraş dağlarındaki Afşarlar değil, Konya civarındaki Karamanlılardır." Çayırdağ; KTA, C. II, S. 115. "Yazıcıoğlu Ali'ye göre Karamanoğulları Oğuzlar in Afşar boyuna mensuptur." Sümer, Faruk; "Karamanoğulları", DİA, C. XXIV, S. 454. Müellif kavim ile coğrafi mevkii karıştırmış olmalıdır. (MK)

¹⁴⁹ H. 663/M. 24 Ekim 1264-12 Ekim 1265. (MK)

¹⁵⁰ "İzzeddin Keykavus yerine hep Alâeddin yazılmıştır. Alâeddin in herhangi bir siyasi ağırlığı olmadığı gibi, Moğollar'a, ağabeylerini ve devleti temsil etmek üzere giderken Erzincan'da genç yaşta şüpheli şekilde vefat etmiştir." Çayırdağ; KTA, C. II, S. 115. (MK)

¹⁵¹ H. 664/M. 13 Ekim 1265-1 Ekim 1266. (MK)

¹⁵² H. 666/M. 22 Eylül 1267-9 Eylül 1268. (MK)

¹⁵³ Pervâne Beg in cûd u şehâsını taqdîren hakkında Hâzret-i Mevlânâ niñ "Zemânımızın 'Osmâni'dir" buyurdıkları mervîdir.

Mersîye-i Mu'inü'd-Devle Pervâne

"Limâ ra'eyte ħurûcu'l-vec min sibâ'in

Mefâciyen mâlehim 'akl ve lâ dîn

İnşedet mekteben mâ kabl min kadîm

Mazî Süleymân ve enñalı 'ş-şeyâfîn"

Müneccim Başı Târîhi (AN)

Muinüddeve Pervâne için yazılan mersiyenin tercümesi:

Kendüsi muḳdim, muḳtedir, umûr-ı idâreye vâkıf bir zât olup bir müddet te'mîn-i sükûnet ve idâre-i hükûmet etmiş ve bu miyânda Ḳayseriyye ve bilâd-ı sâ'irede bir haylî âşâr-ı hayriyye te'sis ü ihyâ eylemiştir.

Ḳayseriyye Ḳaşabası'nın Ḳazgancılar Çarşusu'nda vâkı' Pervâne Beg Medresesi ile Eskiciler Çarşusu'ndaki Pervâne Beg Mescid-i Şerîfi mûmâ-ileyhiñ cümle-i hayrâtından oldığı gibi Pervâne Mezre'ası dañi mûmâ-ileyhiñ mâlikânesinden ma'dûd idi. Mûmâ-ileyhiñ Sivas'da, Toḳad'da, Amasiyye'de, Ḳonya'da dañi bir çok âşâr-ı hayriyye ve mebânî-i nâfi'ası vardır. Ḳonya'da Şâhib 'Atâ nâmıyla meşhûrdur.¹⁵⁴

Âl-i Cengiz evvelce Mecûsî olup¹⁵⁵ yukarıdan berü bahş ü beyân édilen muhâcemât u muhârebât-ı hûn-rîzâne eşnâsında İslâmlarca pek çok telefât vukû' bulmuş ise de ahîren Cengiz ve Hülâgü ahfâdından Ahmed Hân'ın ve anı müte'âkıb Gâzân Hân'ın [*Mir'ât-ı Ḳayseriyye*, S. 231] tebe'a ve hânedânıyla berâber ḳabûl-i İslâmiyyet eylemeleri üzerine Devlet-i İl-Hânîyye bir Devlet-i İslâmiyye hükümüne girüp ahâlî-i memleket bir derece te'mîn-i istirâhat édebilmiş ise de ihtilâl-i dâhilî kesb-i vehâmet édüp şîrâze-i intizâm dûçâr-ı ihtilâl-i tâm olduğu cihetle herkes istediği gibi alup şatmağa başlamış ve ümerâ-yı zemân göz atdıkları memâlîke el uzatmağa teşebbüs eylemiş olduklarından bir takım vilâyet vâfleri açıḳdan açıḳa dâhiye-i istiklâl ictisâr étdiler.

[HAṬİR-OĞLI MES'ELESİ]

Bu sırada Ğıyâşe'd-Dîn Keyḫusrev-i Şâlis'in hemşiresi ya'nî Rükne'd-Dîn Ḳılıç-Arslan-ı Râbi'in kerîmesi Selçûk nâm hâtûn Âl-i Cengiz'den Arḡun Hân'a tenkîh édilmekte iken Mısrîliler'in hudûda tecâvüz étmekte oldukları haber alınmaḡla Moḡul Ümerâsı'ndan olup ḫidmet-i Selçûkiyye'de ve 'ale'l-huşûş Ḳayseriyye Vâlîliği'nde bulunan Haṭîr-oḡlı Şeref Sûriye hudûdunu Mısrîlilere ḳarşu müdâfa'a ve muhâfaza étmek üzere Ḳayseriyye'den muntazam bir ordu tertîb édilerek sevḳ olundu. Ümerâ-ı zemânın göz atdıkları memâlîke el uzatmaḡda olduklarını beyân étdiğimiz gibi hasbe'z-zemân herkes bir külâh ḳapmak sevdâsında bulunduḡundan Haṭîr-oḡlı Şeref de o tarîḳa temâyül édüp Elbistân ve tevâbi'ini zîr-i idâresine almak ve ser-keşlikle iş becermek sevdâsında bulunduḡı taḫḳîk olunduḡundan [*Mir'ât-ı Ḳayseriyye*, S. 232] keyfiyyet taraf-ı İl-Hânî'ye ba'del-iş'âr Ğıyâşe'd-Dîn tarafından Niḡde cihetine bir ordu sevḳ ve Haṭîr-oḡlı'nın te'dîbine ibtidâr olundu. Devlet-i İl-Hânîyye tarafından berây-ı mu'âvenet Tekudar ma'ıyyetiyle gönderilen Moḡul 'askeri dañi yetişerek Niḡde'den Elbistân'a toḡrı sevḳ-i 'asker édildiği sırada Haṭîr-oḡlı Şeref de li-ecli'l-muḳâbele Develü cihetine gelmiş idi. 'Asâkir-i Selçûkiyye'ye İl-Hân-ı A'zam ordusunun dañi munzam olduḡını Haṭîr-oḡlı taḫḳîk étmekle başladığı işi başa ḳıḳaramayacağını aḡlamış ve başındaki halkın taḡılması üzerine kendüsi Develü Ḳal'ası'na ḳapanmış ve ahâlî tarafından ḳal'a Ğıyâşe'd-Dîn'e teslîm édilmiş olduḡundan Haṭîr-oḡlı der-dest édilerek bi'l-i'dâm cezâ-yı sezâsı icrâ ḳılınmıştır. İhtilâl-i dâhilîniñ imhâsına ve emniyyet-i 'umûmiyyeniñ i'âdesine ḳalışılmaḡda iken Haṭîr-oḡlı'nın şü hareketi Selçûkîlerin dâhilen vâkı' olan meşḡuliyeti Mısrîlerin tecâvüzâtını artırmış oldu.

Yukarıdan berü icmâlen bahş olunduḡı üzere Memâlîk-i Selçûkiyye bir herc [*Mir'ât-ı Ḳayseriyye*, S. 233] ü merc içinde ḳalup meşâ'ib-i dâhiliyye yetişmiyor gibi Mısrî Meliki tevsî'-i memâlîk sevdâsıyla hudûdu tecâvüz édüp Elbistân ve Mar'aş cihetinden Haṭîr-oḡlı Şeref'i ta'ḳîb édereḳ Ḳayseriyye'ye toḡrı gelmekte olduḡı haber alındı.

“Sövmenin aşâğılamanın doruḡunu gördüḡümde
Şaşırtıcı bir şekilde, akılları ve dinleri yok
Uzun zaman önce bir mektepte nazmı söyledim
Süleyman gitti ve şeytanlar daḡıldı.”

Bu kıta Arapça yazmada mevcuttur: Müneccimbaşı; *Câmi'ü'd-Düvel*, C. I, vr. 595b. (MK)

¹⁵⁴ “Pervane Muineddin Süleyman'ın, Muinüddin veya Muineddevle ismi, pervanelik gibi bir makam olarak zikredilmiştir. “Sahib Ata” ismi ile Muinüddin Süleyman değil, çağdaşı diğer Selçuklu Emiri Fahreddin Ali meşhur olmuş, kendisi, esas ismi gibi, Pervane olarak anılmıştır. Kayseri'deki medresesi, Kapalı Çarşı'da bulunan eski Bakırcılar Çarşısı'dır ve medresenin açılışını Mevlânâ'nın oḡlu Sultan Veled yapmıştır. Cami ise Bürüngüz Camii önündeki Yardımsevenler Derneḡi binasının yerinde idi.” Çayırdaḡ; *KTA*, C. II, S. 115. (MK)

¹⁵⁵ “Cengiz Han Moḡollarının dini Mecûsilik değil, atalar dini totemizm ve putperestliktir.” (MK)

Hañir-oğlı'nın te'dibinden sonra merkez-i idârece bu düşmen-i nev-zuhûra karşı dâmen-der-miyân-ı gayret edilerek nısfı Moğul Tatarları'ndan ibâret olmak üzere bir fırka-i askeriyye sevğ edilmiş ise de Mısrîlere muķâve-met mümkün olamadığından Selçûkîler hezîmet-i külliyye ile ric'ate mecbûr oldu.¹⁵⁶

Bunuñ üzerine tekrâr Abaķa'ya¹⁵⁷ mürâca'at ve mu'âvenet-i 'askeriyyesine ilticâ ve dehâlet edilmekle yeñi başdan cem' ü taşşid edilen bir kuvve-i muntazama ile Mısrîler'iñ def' ü ref'ine şarf-ı ikdâm edilmiş ise de o sırada Mu'inüd-Devle Pervâne Beg gibi bir haylî ümerâ hedef-i şemşîr-i a'dâ oldu.¹⁵⁸

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 234]

Türk Târîhi bu vaķ'ayı şöyle beyân ediyor: "Mısrîliler Rûm Memâliki'nin karışıklığından istifâde etmek, Moğul hücûmuna karşı kendi memleketlerini muhâfaza için hudûd üzerindeki mevâki'-i mühimmeyi elde eylemek fikrinde bulduklarından Hañir-oğlı'nın hareketini temâm bir vesîle 'addiyle hudûdu geçdiler. Selçûkîler bunuñ üzerine Mar'aş tarafında Hârûn Tağı civârında 'asker topladılar. Şu tecâvüz zâhirde Selçûkîler, haķîkatde Moğullar 'aleyhinde olduğundan orduda bir çok Moğul 'Askeri bulunuyordu. Edilen muhârebede Moğullar mağlûb olduğđ gibi tekrâr gönderilen Moğul Ordusu da bir iş göremedi. Moğul Kaanı Abaķa bu mağlûbiyyeti Mu'inü'd-Devle Pervâne'nin sû'-i hareketine haml ile otağında kendüsüyle tâbi'i bulunan Ehl-i İslâm'dan bir haylî halkı izâle eyledi (676)¹⁵⁹" diyor.¹⁶⁰

[KARAMAN-OĞLI İLE CİMRÎ BEG AYAĞLANMASI]

El-hâşıl Mısrîler'iñ¹⁶¹ mülkden def' ü ihrâcı reside-i hadd-i hitâm olur olmaz mülküñ diger köşesinde bir beliiye daha zuhûr etdi. Şöyle ki ümerâdan her biri bir dürlü sevdâ-yı istiklâle düşdüğü sırada Lârende [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 235] cihetinde de Karaman-oğlı türemiş ve aralıkda merkez-i idâreyi meşğûl etmekte bulunmuş

¹⁵⁶ "Müellif, Hatiroğlu Ayaklanmasını pek hatalı anlamıştır. Şöyle ki, Selçuklu sultanlarına çok da hizmeti bulunmayan Beylerbeyi Hatiroğlu, putperest Moğollar'ı Anadolu'dan atarak, halkı zulümlerinden kurtarmak için, Karamanoğulları'nın bir kısım devlet ricalinin desteği ve Mısır Memlûkleri'nden gelecek olan yardıma güvenerek Moğollara cihad ilân etmişse de muvaffak olamayarak, Moğollar tarafından şehit edilmiştir." (MK)

¹⁵⁷ Müellif bu kelimeyi sehven "Abaķan" şeklinde yazmışsa da tashih edildi. (MK)

¹⁵⁸ "*Cihân cûd u me'âlî yegâne Pervâne*
Şehid keşt cihân-râ nihâd ber dil-i tâğ
Be-sâl-i şeş-şad ve heftâd u şeş be-vakt-i 'işâ
Şeb-i nuhast-i zevâl rebî' der otağ"

Târîh-i vefât-ı Pervâne

Müneccim-Başı Târîhi'nden. (AN)

Pervâne'nin vefatına yazılan Farsça tarih kıtasının tercümesi:

"*Pervane, dünyanın biricik yüce cömerdidir.*

Şehidi öldüren -zalim- dünyanın gönlünü dağladı.

Altı yüz yetmiş altı yılının yatsı vaktinde.

Uğursuz gecenin son dörtte birinde otağında." (H. 676/M. 4 Haziran 1277-23 Mayıs 1278).

Sahâ'ifu'l-Ahbâr'ın Türkçe tercümesinde bu tarih kıtasına rastlanılmadı. Bu kıta Arapça yazmada mevcut: Müneccimbaşı; *Câmi'ü'd-Düvel*, C. I, vr. 595b. (MK)

¹⁵⁹ H. 676/M. 4 Haziran 1277-23 Mayıs 1278. (MK)

¹⁶⁰ Müellifin Mısrîliler dediği Mısır Memlûkleri'dir. Mısır Meliki de Büyük Sultan Baybars'tır. Necib Âsım; *Türk Tarihi*, S. 438'den nakledilmiş. (MK)

¹⁶¹ Müellif, bu ayaklanma hadisesini Selçuklulara karşı gibi göstererek menfi bir surette değerlendirmişse de vaziyet tam zıttıdır. Şöyle ki, Hatiroğlu, Memlûk Sultanı'nı Anadolu'ya davet ettiğinden Baybars, Elbistan'da Moğolları bozarak, *Kayseri*'ye girerek burada Selçuklu tahtına cülus ile namına hutbe okutarak sikke kestirdiyse de, kendisini çağırın beylerin Moğollardan çekinerek, yardım etmemeleri üzerine, bir tehlikeye maruz kalmamak için geri döndü (1277). İlhan Abaka, tahakkümlerinden bıkarak, Baybars'ı teşvik eden M. Süleyman Pervâne ile 200.000 kadar Türk'ü katlettirerek, müthiş *intikam* aldı. Anadolu fiilî Moğol işgaline düşti. Aksarayî; *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, S. 87-89. Togan, Z.V.; *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, S. 232-245. TH; "Keyhusrev III", *İA*, C. VI, S. 629-630. (MK)

idi. Mısrîleri tahrik edüp bir iş beceremedigini görmesi üzerine eline Cimrî Beg Me'selesi'ni ser-rişte ederek bir fesâd ocağı uyandırıp halkı Selçûkîler 'aleyhinde ayaklandırmak istemişti.

Yine *Türk Târîhi* bu mes'eleyi şu yolda taşvîr ediyor: Karaman-oğlu Muhammed Beg bir meclisde: "Çün Mısrîleri tahrik etmekle maqşadımız hâşıl olmadı. Eger Selçûkîleriñ neslinden birisi elimize düşse anıñ iclâsı bahânesiyle a'dâmıza galebe müyesser olur idi. 'Acebâ Rûm İmparatoru'na dehâlet etmiş olan 'İzze'd-Dîn' iñ oğullarından İmparator'dan iltimâs eylesem olur mu?" diye söz etdiği eşnâda biri Muhammed Beg'e "Gıyâşe'd-Dîn Siyâvuş¹⁶² nâmında 'İzze'd-Dîn' iñ bir oğlu Kırım'dan buralara geldiğini" haber vârdi. Muhammed Beg de bundan pek ziyâde sevindi. Târîhlerde Cimrî Beg nâmıyla añılan bu türüdüğü buldurup Konya üzerine yürüdü. Édilen muhârebede Karamanîler tarafı gâlib geldi. Şu şüretle memleket 676 senesi Zü'l-Hiccesi'niñ onunda¹⁶³ ma'nen Karamanlı eline geçdi."¹⁶⁴

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 236]

El-hâşıl Karaman-oğlu'nıñ tahrik-i müfsid-kârîsi semeresi olmak üzere ortaya çıkarılan Cimrî Beg mes'eleli ahâlî ve ümerâyı bir haylî meşgûl etdikden sonra nihâyet Gıyâşe'd-Dîn Keyhusrev, İl-Hâniyân nezdine 'azîmet ederek Argun Hân'dan istimdâd eylediği cihetle ma'ıyyetine bir fırka-i 'askeriyye terfîk edilüp Konya üzerine hareket olundu. 'Asker Kayseriyye civârına geldiğinde Karaman-oğlu Cimrî Beg'i ma'ıyyetine alarak Konya'yı bi't-tahliye çekilüp Lârende cihetine gittiğinden ihtilâl-i dâhilî bir derece kesb-i sükûnet etmiş oldu. Bunuñ üzerine memleketiñ umûr-ı dâhiliyye ve siyâsiyyesi te'mîn edilmek üzere Bizantin İmparatoru'yla 'aqd-i ittifâk edilüp hudûd beglerine ta'limât-ı mukteziyye icrâ kılındı.

O sırada Er-Tuğrul Gâzî hazretleri irtihâl edüp yerine maḥdûm-ı mükerrerleri 'Osman Gâzî hazretleri geçmiş idi.

Mısrîler yine Memâlik-i Selçûkiyye'niñ Moğul müdâhalesi altında bulunduğunu görerek dâhilen vuḳû'ı nâdir olmayan karışıklıktan istifâde etmek üzere Elbistân cihetinden Memâlik-i Selçûkiyye üzerine hücum etdiklerinden dâhilde bulunan Moğul [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 237] askeriniñ mu'âvenetiyle hemân muḳâbeleye teşaddî edilmiş ise de Moğullar mağlûb olduğundan Mısrîler şu vesîleyi ser-rişte ve Tatarlarıñ Memâlik-i Selçûkiyye üzerindeki taḥakküm ü teğallüblerini bahş ederek İl-Hânîler 'aleyhinde Selçûkîleri ittifâka da'vet etdiler. O sırada ya'nî 681¹⁶⁵ târîhinde Gıyâşe'd-Dîn Keyhusrev-i Şâliş vefât edüp yerine Gıyâşe'd-Dîn Mes'ûd ku'ûd eylemiş idi.¹⁶⁶

[AMASIYYE'DEKİ GÖK MEDRESE]

681 târîhine kadar Kılıç Arslan-ı Râbi' iñ oğlu Gıyâşe'd-Dîn Keyhusrev-i Şâliş Taht-ı Selçûkiyân'a vâriş olduğu bir haylî âşârıñ delâletiyle şâbitdir. Ez-ân cümle Amasiyye'de Gök Medrese nâmıyla meşhûr olup Kılıç-Arslan'a nisbet edilgen medreseniñ karşı tarafındaki muşanna' türbeniñ cebhe-i cenûbiyyesinde mermer kitâbe üzerinde şu 'ibâre ve târîh maḥkûkdur:

¹⁶² "Sahte sultan Cimri'nin (Siyavuş) birinci ismi Gıyaseddin olarak kaydedilmiştir. Hâlbuki bu şahsın ismi paralarında Alâeddin Siyavuş şeklindedir." Çayırdağ; *KTA*, C. II, S. 116. (MK)

¹⁶³ H. 10 Zilhicce 676/M. 4 Mayıs 1278. (MK)

¹⁶⁴ Necîb Âsım; *Türk Tarihi*, S. 438. (MK)

¹⁶⁵ H. 681/M. 11 Nisan 1282-30 Mart 1283. (MK)

¹⁶⁶ "Mısır Memlûkleri'nin tekrar Anadolu'ya girip Moğollar'ı Elbistan'da mağlup etmeleri hadisesi yukarıda anlatılan Baybars Seferi'nin tekrarı olmalıdır. Yoksa H. 681/M. 1282 yılında böyle bir hadise zuhur etmemiştir." Çayırdağ; *KTA*, C. II, S. 116. (MK)

**“Ammera fî eyyâmi’d-devleti es-Sultânü’l-A‘zam Ğıyâşü’d-Dünyâ ve’d-Dîn
Ebu’l-Feth Keyhusrev bin Kılıç Arslan halled’al-lâhu Sultânehu
el-‘Abdu’z-za‘îf el-muhtâc ilâ rahmeti’l-lâhi Torumtay bin ‘Abdi’l-lâh
ğâfera’l-lâhu lehû fî seneti seb‘a ve seb‘în ve sitte mi’e”¹⁶⁷**

[RÛM SELÇÛKİLERİ’NİN ŞOÑU]

Ğıyâşü’d-Dîn Mes‘ûd, Keyhusrev-i Şâliş’den şoñra az bir müddet idâre-i hükûmet édebilmiş ve [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 238] Tatarların müdâhalât-ı tevâliyesinden yakayı kırtaramadığı cihetle her-çi bâd-âbâd diyerek Devlet-i İl-Hânîyye’niñ itâ‘atinden bi’l-inhîrâf muhârebeye kıyâm édüp senelerce uğraşılmiş ve bu uğurda çok kanlar dökülmüşdü ne çâre ki muhârebât-ı vâkı‘anıñ te’sîrini ihtilâl-i dâhilî imhâ édüp hükümsüz bırakmağda idi. Çünki Memâlik-i Selçûkiyye içinde ufağ defek bir taqım hükûmetler meydâna gelmiş ve bunlar da bir taraftan merkez-i idâreyi meşğûl étmekde bulunmuş idi. Bunlar miyânında oldukça kesb-i kuvvet éden Karaman-oğlı Selçûkîleriñ meşâğil-i hâriciyyesinden istifâde édereken Lârende’yi merkez-i hükûmet ittihâz édüp bir taraftan tevsî‘-i idâre étmek üzere etrâf u eknâfa tecâvüz étmekden çekinmiyor idi.

İl-Hânîler muhârebeleriniñ netîcesinde Sivas ve Kayseriyye cihetleri Selçûkîler idâresinden çıkup Devlet-i İl-Hânîyye idâresine geçdi.¹⁶⁸

Muhârebât-ı mezkûre eşnâsında Ğıyâşü’d-Dîn Mes‘ûd vefât édüp yerine 697¹⁶⁹ târihinde Ferâmurz’uñ oğlı ‘Alâe’d-Dîn Keykubâd-ı Şâliş iclâs olunmuş idi. Faqat Memâlik-i Selçûkiyye’niñ bir kısmı İl-Hânîler zabtına geçdiği gibi Kaşamonı, [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 239] Samsun, Karesi, Şarı-Hân cihetleri de Mes‘ûd-ı Şânî’niñ oğlı Gâzi Çelebî idâresinde olmasına ve Germiyân, Karaman, İsfendiyâr, İzmir, Aydın, Zü’l-Kadriyye, Ramazân-oğulları gibi ümerâ i‘lân-ı istiklâl étmüş bulunmasına binâ‘en revâbit-ı idâre-i Selçûkiyye bütün bütün muhtell olduğu gibi yeñi başdan İl-Hânîler muhârebeye kıyâm étdikleri cihetle şoñ ‘Alâe’d-Dîn Tatarlar elinde esir olup yerine oğlı Ğıyâşü’d-Dîn geçmiş ise de hikmet-i hükûmetden gâfil ‘âdi bir câhil olduğundan idâre-i hükûmet ve te’mîn-i sükûnet édemeyüp mu‘âmele-i vâkı‘ası ümerâyı bîzâr étdiği cihetle ahâlîniñ bir kısmı Karaman-oğlı tarafını iltizâm étmüş ve diger kısmı da kendülerine bir melce’ aramakda bulunmuş idi.

Şu tezebzüb üzerine Memâlik-i Selçûkiyye şâhihsiz ve hükûmetsiz bir hâl-i keşmekeşe dûçâr ve ümerâ-yı zemân şu idâresizlikden bîzâr olmağla 707¹⁷⁰ târihinde Ğıyâşü’d-Dîn hal’ ü i‘dâm edilüp Ensâl-i Selçûkiyye’niñ inkîşâ‘ına mebnî ümerâ tekrâr dâ‘iye-i istiklâlê düşerek işi ‘alevlendirdiler Selçûk Hükûmeti’ne nihâyet véridi.¹⁷¹

[*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 240]

¹⁶⁷ Amasya’daki Gök Medrese’nin Arapça kitabesinin tercümesi:

“(Bu medrese) din ve dünyanın yardımcısı, fethin babası, Kılıç Arslan’ın oğlu ulu Sultan Keyhusrev’in -Allah saltanatını ebedî kılın- devletinin günlerinde Abdullah oğlu zayıf ve Allah’ın rahmetine muhtaç kul Torumtay -Allah onun günahlarını bağışlasın- tarafından altı yüz yetmiş yedi senesinde yaptırıldı.” (H. 677/M. 25 Mayıs 1278-13 Mayıs 1279).

Kitabenin fotoğrafı, metni ve tercümesi için ayrıca şu çalışmaya bakılabilir: Ayar, Ali Rıza-...; *Amasya Kitabeleri ve Mezar Taşları*, S. 18. (MK)

¹⁶⁸ Sivas ve Kayseri’nin Sultan II. Mesud zamanında İlhanlı idaresine geçtiği ifadesi doğru değildir. Çünkü daha önce de ifade edildiği gibi Anadolu Selçuklu Sultanları, Memlûk Meliki Baybars’ın Anadolu Seferi sonrasında itibaren yaklaşık yarım asırdır İlhanlıların tâbiyetinde olup, hükümdarlıkları sözde ve resmîyette kalmakta esas iktidar Moğolların Anadolu Umumi Valilerinin elinde bulunmakta idi. (MK)

¹⁶⁹ H. 697/M. 19 Ekim 1297- 7 Ekim 1298. (MK)

¹⁷⁰ H. 707/M. 3 Temmuz 1307-20 Haziran 1308. (MK)

¹⁷¹ Sultan II. Mesud (I. Saltanatı: 1284-1296) devri uç Türkmenlerinin ayaklanmaları ve Moğolların halkı malî soygunları ile geçti. Moğol emirlerinin isyanları ile alâkadâr görülen Mesud tahttan indirilerek, İlhanlı Gazan Han tarafından kardeşi Alâeddin III. Keykubad tahta çıkarıldı (1296-1302). Devrinde Moğol sömürüsü, emirlerin isyanı görülür. Halkın malına zorla elkoyan III. Keykubad, Gazan Han tarafından azledildi. II. Mesud yeniden sultan ilân edildi (2. Saltanatı: 1302-1308) ise de, onun memleket idaresinde hiçbir tesiri olmadı. II. Mesud’un ölümüyle Anadolu Selçuklu Saltanatı’nın sona erdiği kabul edilir.

O sırada Gâzî-i ebediyü'l-iştihâr Sultân 'Osman Hân-ı nâmdâr hazretleri Hükûmet-i 'Osmaniyye'niñ vaz'-ı esâsına ibtidâr edüp bârika-i şemşîr-i celâdetiyle her tarafı garîk-i envâr étmekde bulunmasına mebnî ahâli fevc fevc Gâzî-i müşârün-ileyhiñ zîr-i râyet-i 'âdilânesine dehâlet étmekle şark 'âlem-i medeniyyeti şân u şeref-i İslâmiyyet'i muhâfazaya muktedir bir hükûmet-i müstakille esâsına vâşıl oldu.

Yukarıdan beri bahş édilen beyânât-ı icmâliyyeden dañı añaşılacağı üzre Kaşariyye Şehri pek çok dâhiye vü meşâ'ibe düçâr olmuş ve ne kadar tîr-i tecâvüzâta hedef olarak ayaklar altında kalmışdır.

Selçûkîler devrinde tevâlî éden müdâhale ve tecâvüzât huzûr u emniyyet-i 'umûmiyyeyi insilâb ve âtiyen bahş édilecek İl-Hânîler ve Karamanîler devri dañı o merkeze inkılab étmekle ahâli şimdiki gibi açık saçık bâğ ve bağçelerde ikâmet ve köy ve kırlarda tevaţtun u zirâ'at étmek ni'metinden mahrûm olarak dâ'imâ hısn-ı haşîn ve kal'a-i metîne mâlik olan memâlike toлмақ ve civârında tevaţtun étmek mecbûriyyetinde bulunurlar idi.

[*Mir'ât-ı Kaşariyye*, S. 241]

Evvelce de bahş oldığı vechle Kaşariyye Kaşabası o zemânîñ hâline muţâbık bir kal'aya mâlik olarak on toқuz maħalleden 'ibâret oldığı hâlde mücâvir olan qurâ ve qaşabâtdan gelen ahâli hâric-i sûra bir çok maħalle teşkil édereк bu günki günde yüz on dört maħalleye bâliğ olmuşdur.

Etrâfdan gelen ahâliyi celb ü tergîb için hâric-i sûra bir takım cevâmi' vü mesâcid ü medâris gibi bir çok hayrât u te'sîsât-ı nâfi'a inşâ kılınmış ve Hwând, Hâcî-Kılıç, Gülük cevâmi'-i şerîfeleriyle Şâhibiyye, Küçük ve Büyük Hwând ve sâ'ir medâris-i 'atîka o cümleden 'ibâret bulunmuşdur. Cevâmi'-i şerîfe-i mezkûreniñ târîh-i inşâ ve te'sîsâtı bahş-i mahşûşunda beyân u tenmîk olundığı cihetle tekrârından şarf-ı nazar olundu.

[*Mir'ât-ı Kaşariyye*, S. 242]

BEŞİNCİ FAŞL

İL-HÂNİLER VE MÜLÛK-I BENÎ ERETNA

Devlet-i Selçûkiyye'niñ düçâr-ı inhitât olmasına ve umûr-ı idâre-i dâhiliyyeniñ ihtilâline mebnî ümerâ-yı memâlik sevda-yı istiklâlê düşdükleri gibi Devlet-i İl-Hâniyye dañı umûr-ı dâhiliyye ve siyâsiyyeye el uzatmış ve Memâlik-i Selçûkiyye'yi taht-ı tahakküm ü tegallübüne almış idi.

Tatarlarıñ her umûra müdâhale ile şîrâze-i intizâmı ihlâl ve memâlikiñ her cihetine işâl-i dest-i hasâr étmesi ahâliyi bizâr étdiği cihetle ahâlîce rûy-ı itâ'at ü mûmâşâtdan inhirâf ile muқâbele ve muhârebeye ibtidâr olundığını yukarıda bahş étmış idik. İşte o muhârebe netîcesinde Sivas ve Kaşariyye cihetleri İl-Hânîler'den Gâzân Maħmûd Hân idâresine intikâl étmış ve bir müddet anlar tarafından vâlî ve me'mûrlar ta'yîniyle idâre édilmiş idi. Gâzân Hân, Mülûk-ı İl-Hâniyye'niñ yedincisi olup Hülâgû Hân'ın torunudur. Pederi Argun Hân'ın zemân-ı hükûmetinde on üç yaşında oldığı hâlde [*Mir'ât-ı Kaşariyye*, S. 243] Hôrâsân Vâlisi olmuş ve orada 'ulemâ ve fuзалâ-yı İslâm ile ihtilâlê edüp edebiyât-ı 'Arabiyye ve 'ulûm-ı İslâmiyye'yi tahşil eylediğinden kemâl-i itmi'nân-ı kalb ile Dîn-i Mübîn-i İslâm'ı kabûl ve 694¹⁷² târîhinde İslâmı izhâr ve Maħmûd Hân ismini ihtiyâr eylemişdir.¹⁷³

Bunun üzerine Anadolu İlhan'ın tayin ettiği umumî valiye verildi. İlhanlı valilerinin en kudretlisi Beylerbeyi Çoban'ın oğlu *Timurtaş* (1317-1327) Anadolu'nun tek hükümdarı olmak istediğinden, ayaklandıysa da, babası tarafından tedib fakat vazifesinde ibka edildi (1322). Timurtaş, muhalif Moğol emirlerini, Selçuklu Meliklerini ve bazı beyleri ortadan kaldırıysa da, babasının iktidardan düşürülmesi üzerine Memlûklere sığındı. Timurtaş'ın Mısır'a kaçması üzerine Köseadağ Bozgunu sonrasında Bizans İmparatorluğu ucunda teşekkül eden Türkmen Anadolu beyleri kendilerini müstakil saydılar.

Togan, Z. V.; *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, S. 245-251. Kafesoğlu, İbrahim; "Keykubâd III", *İA*, C. VI, S. 662-663. Köprülü, M. Fuad; *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, S. 131-137. Flemming, B.; "Türkler-Anadolu Beylikleri". *İ.A.*, C. XII/2, S. 280-283. (MK)

¹⁷² H. 694/M. 21 Kasım 1294-9 Kasım 1295. (MK)

¹⁷³ *Kâmûsü'l-A'lâm*. (AN) Şemseddin Sâmî; "Burhâne'd-Dîn", *Kâmûsü'l-A'lâm*, C. II, S. 1301. (MK)

Ümerâ ve tevâbi’i Dîn-i İslâm’ı kabûl édüp pederiniñ ‘ammi-zâdesi Baydu Hân’a karşı muhârebeye kıyâm ve maglûb étmesi üzerine Taht-ı İl-Hânî’ye mâlik ve bu şüretle İl-Hânîler Devlet-i İslâmiyye ‘idâdına dâhil olmuştur.

Kayşariyye Şehri 703¹⁷⁴ târihine kadar Gâzân Maḥmûd idâresinde ḳalup 699¹⁷⁵ târihinde ḳıtrı 22 ve vezni 11 kırât olmaḳ üzre Kayşeriyye’de altun sikke ḳarb étdirmiştir.¹⁷⁶

Gâzân Maḥmûd Hân’ın vefâtından soñra yerine birâderi Olcaytu Hân geçüp bu daḫi Gâzân Hân gibi Dîn-i İslâm’ı kabûl ve fezâ’il-i ‘aliyye ile tezeyyün étdiḫi cihetle Sultân Muḥammed Ğıyâsed-Dîn Hudâbende ‘unvânını iktisâb étmiştir. [*Mir’ât-ı Kayşeriyye*, S. 244] Zîr-i idâresinde bulunan memâlikde Dîn-i İslâm’ı taḳviyye fevḳa’l-‘âde cehd ü gayret ve ‘ulemâ-yı İslâm’a ziyâdesiyle ḫürmet ü ri’âyet étdiḫi cihetle mazhar-ı teveccühât-ı İslâmiyye olmuştur ve Kayşeriyye Şehri bir kaç sene de bunuñ zîr-i idâresinde ḳalmıştır. Faḳat ḳaşr-ı hudûd éden Memâlik-i Selçûkiyye’ye ḳarîb ve hem-hudûd oldiḫi cihetle aralıḫda aḳınlar ile tîr-i tecâvüzâta hedef olmaḫdan kurtulamamıştır.

[SULTÂN MUḤAMMED HUDÂBENDE’NİN KAYŞERİYYE’DE KESİLEN SİKKESİ]

Müşârün-ileyh Sultân Muḥammed Hudâbende daḫi Kayşeriyye’de 712¹⁷⁷ târihini ḫâvî olmaḳ üzre ḳıtrı 21 vezni 11 kırât olaraḫ müte‘addid altun sikke ḳarb étdirmiştir ve bu sikkelerin bir yüzünde “*Ḍuribe fi devleti’s-Sultâni’l-A’zam Mâlikü Rikâbi’l-Ümem Olcaytu Sultân Muḥammed ḫalled Allâhu Mülkehu*” diḫer yüzünde “*Ḍuribe Kayşariyye sene isnâ ‘aşere ve seb’a mi’e*” ibâreleri ḳarb u taḫrîr édilmiştir.¹⁷⁸

[AMASIYYE DÂRÜ’Ş-ŞİFÂSİ]

Müşârün-ileh Olcaytu Sultân Muḥammed Hudâbende zemân-ı salḫanatında zevcesi Melike İl-Dutmuş (Dönmüş?)¹⁷⁹ ḫâtûn tarafından Amasiyye’de bir Dârü’ş-Şifâ binâ ve inşâ ḳılınmış ve el-yevm Tîmâr-Hâne nâmıyla ma’rûf u mevcûd bulunmuş [*Mir’ât-ı Kayşeriyye*, S. 245] olan ve faḳat derûnu keresteci ve bamyacı eñnâfi tarafından işḫâl édilmekde bulunan binânın ḳapısı üzerinde şu ‘ibâre muḫarrerdir:

“Veffaḫ Allâhu ‘izze Sultânehu bi-‘imâreti Dârü’ş-Şifâi’l-mübâreketi

Fî eyyâmi Devleti’s-Sultâni’l-Mu‘azzam el-Ḥâḳâni’l-A’zam

Ğıyâşü’d-Dünyâ ve’d-Dîn Olcaytu es-Sultân Muḥammed

Ḥalled Allâhu Sultânehu ve eyyâme ‘izzetü’l-Ḥâtûni’l-Mu‘azzama Meliketü’l-

Melikât İl Dönmüş ḫâtûn zîdet devletühâ

el-‘abdü’z-za’îfü ‘Anber bin ‘Abdi’l-lâh teḳabbel Allâhu fi seneti

semân minhu ve seb’a mi’e”¹⁸⁰

¹⁷⁴ H. 703/M. 15 Ağustos 1303-2 Ağustos 1304. (MK)

¹⁷⁵ H. 699/M. 28 Eylül 1299-15 Eylül 1300. (MK)

¹⁷⁶ *Meskûkât-ı İl-Hânîyye Kataloḫu*, S. 49, numero 55. (AN)

¹⁷⁷ H. 712/M. 9 Mayıs 1312-27 Nisan 1313. (MK)

¹⁷⁸ *Meskûkât-ı İl-Hânîyye Kataloḫu*. (AN)

Sultan Olcaytu Muhammed’in sikkesindeki Arapça ibarenin tercümesi:

“(Bu sikke) ümmetin dizginlerine mâlik Ulu Sultan Olcaytu Sultan Muhammed -Allah mülkünü ebedi kılın- devletinde yedi yüz on iki senesinde Kayseri’de kesildi.” (H.9 Mayıs 1312-27 Nisan 1313). (MK)

¹⁷⁹ Aşağıdaki notta adı geçen araştırmada bu isim “İl-Düzmüş” olarak okunmuş. (MK)

¹⁸⁰ Amasya Dârüşşifâsi’nin Arapça kitabesinin tercümesi:

“Allah, yüce Sultan ve büyük Hakan dünya ve dinin yardımcı olan Olcâyâtı Sultan Mehmed’i -Allah onun saltanatını ve ululuk günlerini devamlı kılın- mübarek Darüşşifâ’yı yaptırmasında muvaffâk kılmıştır. Allah, yüce Hatun büyük Melike İl-Düzmiş Hatun’un devletini artırsın. Zayıf kul Abdullah oğlu Anber -Allah ondan kabul etsin- yedi yüz sekiz senesinde (yaptı).” (H. 708/M. 21 Haziran 1308-9 Haziran 1309).

Kitabenin tercümesinde şu eserden istifade edildi:

Müşârün-ileyh Olcaytu Hân Muhammed Hüdâbende'niñ 716¹⁸¹ târihinde vefâtı vukû'una mebnî yerine oğlu Ebû Sa'îd Bahâdır Hân cülûs édüp bu zât Dîn-i İslâm üzerine tevellüd étmiş olduğından hilâkten Dîn-i Mübîn-i Aḥmedî'ye muḥibb ü müntesib idi.

Bunuñ zemânında Vezîr-i A'zam olan Emîr Çoban'ın oğlu Timur-Taş Beg Kayseriyye Vâlîsi naşb u ta'yîn buyruldu. Timur-Taş Beg yalnız Kayseriyye Vâlîliği'nde bulunmayup Bilâd-ı Rûmiyye'de bulunan Memâlik-i [Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 246] İl-Hâniyye'niñ emr [ü] idâresi mûmâ-ileyhe tefvîz édilmiş ve merkez-i saltanatda pederi Emîr Çoban'a vérilen imtiyâz-ı idâre kısmen kendüsine teveccüh étmiş idi. Mûmâ-ileyh bu şüretle Kayseriyye'niñ bir hükümdârı gibi telâkî édilmekte ve umûr-ı idâreye kâin birâderi Eretna Beg de iştirâk étmekte idi.

Timur-Taş Beg ber-minvâl-i muḥarrer Ebû Sa'îd Bahâdır Hân tarafından Kayseriyye Vâlîliği'ne ta'yîn edilüp Kayseriyye'de bulunduğı müddetce Ümerâ-yı İl-Hâniyye'den Muhammed Eretna Beg¹⁸² ile hüsni ülfet ü müvâsenet éderek mûmâ-ileyhiñ hemşiresini tenkîh ve râbıta-i şihriyyet üzre umûr-ı idâreyi takyîd eylemişdi.¹⁸³

[EBÛ SA'İD BAHÂDIR HÂN'IN KAYSERİYYE'DE KESİLEN SİKKESİ]

Ebû Sa'îd Bahâdır Hân daḥi 722¹⁸⁴ târihini hâvî olmak üzre Kayseriyye'de 1 kırât vezninde 24 kuṭrunda olarak müte'addid sikke ḍarb étmiş [Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 247] ve bu sikkeleriñ vechinde dâ'ire içinde çifte ḥaṭlı müdevver ṭal'lı dört köşe “*Lâ ilâhe illâ Allâh Muhammedü'r-Rasûlu'l-lâh*” eṭrâfında “Ebû Bekr, Ömer, Osmân, Ali” ve zâhrında dâ'ire içinde çifte çizgili müsellesü'ş-şekl “*Duribe Sulṭânu Kayseriyye Ebû Sa'îd Bahâdır Hân*” ve anıñ eṭrâfında: “*Fî sene isnâ 'iştirîn ve seb'a mi'e*”¹⁸⁵ ‘ibâresi muḥarrerdir. Kayseriyye Şehri Timur-Taş Beg'ın vâlîliği ile bir müddet daḥi Ebu's-Sa'îd Bahâdır Hân'ın hükmi idâresi altında bulunup müşârün-ileyh Ebu's-Sa'îd Bahâdır Hân'ın ḥidmet-i vezâretinde bulunan Timur-Taş'ın pederi Emîr Çoban Ebu's-Sa'îd tarafından katlı ü i'dâm édilmesi üzerine Kayseriyye Vâlîliği'nde bulunan Timur-Taş düçâr-ı ḥavf ü telâş olarak 723¹⁸⁶ târihinde Mısır'a firâr étmiş ve ḥîn-i firârında ḳayın birâderi Eretna Beg'i vekîl ta'yîn eylemiş idi.¹⁸⁷

Kutlu, Mehmet; “İldüzmiş Hatun Baniliğindeki Amasya Darüşşifası Üzerine Yeni Tespitler”, *Mimari-Kültür-Bellek*, Paradigma Akademi, Çanakkale, 2022. S. 20.

Kitabenin fotoğrafı, metni ve tercümesi için ayrıca şu çalışmaya da bakılabilir: Ayar, Ali Rıza-...; *Amasya Kitabeleri ve Mezar Taşları*, S. 21. (MK)

¹⁸¹ H. 716/M. 26 Mart 1316-14 Mart 1317. (MK)

¹⁸² Varlığı ile yokluğu belli olmayan II. Mesud'un ölümü üzerine (1308) Anadolu İlhan'ın tayin ettiği umumi valiye verildi. İlhanlı valilerin en kudretlisi Beylerbeyi Çoban'ın oğlu *Timurtaş* (1317-1327) Anadolu'nun tek hükümdarı olmak istediğinden, ayaklandıysa da, babası tarafından tedib fakat vazifesinde ibka edildi (1322). Timurtaş, muhalif Moğol emirlerini, Selçuklu Meliklerini ve bazı beyleri ortadan kaldırıysa da, babasının iktidardan düşürülmesi üzerine Memlûklere sığındı. Timurtaş'ın Mısır'a kaçması üzerine Anadolu beyleri kendilerini müstakil saydılar.

Müellif Eretna'nın ön adını Muhammed yazmışsa da doğrusu Alâeddin'dir. Alâeddin Eretna'nın oğlu ve Eretnalıların ikinci hükümdarının adı Mehmed'dir.

Timurtaş'tan idareyi vekâleten ele alan Uygur asıllı vali *Alâeddin Eretna*, İlhan Ebu Said'in ölümü üzerine vukua felen karışıklıkta Memlûkların himayesine girerek, kendisini Anadolu'da müstakil sayıp, sultan unvanını aldı (1343). Önce *Sivas*'ı sonra da, Kayseri'yi merkez olarak kullanan Alâeddin Eretna, bilgindi. Oğlu ve halefi Gıyâseddin *Mehmed* (1352-1365) devrinde idarede emirlerin rolü artarak, beylik gerilemeye başladı; Eretna'nın torunları faal olmadıklarından, yerlerini Kadı Burhaneddin aldı. Turan; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, S. 645-650. Uzunçarşılı; *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, S. XI.-XII, 155-160. Göde, Kemal; *Eratnalılar*. (MK)

¹⁸³ Kayseriyye Evkâf İdâresi'nce Kutluğ Dikin Hâtûn vakf-ı şerifi nâmıyla muḳayyed bulunan vakf Kutluğ Dikin Hâtûn bint Bayram Şâh bin Şeyḫ Hasan bin Timur Taş şüretiyle muḳayyeddir. *Ḳuyûdât-ı 'Atîka*. (AN)

¹⁸⁴ H. 722/M. 20 Ocak 1322-8 Ocak 1323. (MK)

¹⁸⁵ Ebu Said Bahadır Han'ın Kayseri'de kestirdiği sikkedeki Arapça ibarenin tercümesi:

“*Allah tan başka tanrı yoktur ve Muhammed Allah'ın Resûlü'dür*. Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali. (Bu sikkeyi) Sultan Ebu Said Bahadır Han Kayseri'de yedi yüz yirmi iki senesinde kestirdi.” (H. 722/M. 20 Ocak 1322-8 Ocak 1323). (MK)

¹⁸⁶ H. 723/M. 10 Ocak-29 Aralık 1323. (MK)

¹⁸⁷ *Mecma'-ı Bahri'l-Hayât*. (AN)

Timur-Taş'ın Mısır Meliki tarafından katl ü izâle édilmesi ve Devlet-i İl-Hâniyye'niñ dañi bu havâliye çendân 'atf-ı nazar-ı ihtimâm étmemesi üzerine [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 248] Çağatay Ümerâsı'ndan sâlifü'z-zıkr Eretna Beg bilâ-müzâhim müstağillen Vâlî-i Rûm olup bir taraftan Mısır Meliki'ne ve diger taraftan hem-civâr olan Karamanîlere rûy-i itâ'at irâ'e éderek bir tedbir-i siyâsî ittihâzıyla te'mîn-i istiklâliyyet édüp öteden berü pederi Muhammed Beg'e ahâlî vü 'aşâ'ir ışınmış ve kendüsi 'ulûm-ı 'Arabiyye vü dîniyyeye vâkıf ve Köse Peyğamber nâmıyla müştehir ve umûr-ı idâre ve siyâsiyyeye muqtedir bulunmuş olduğından ahâlîniñ celb-i kulûbuna ihtimâm édüp vâliligini gerek Mısrîlere ve gerek Karamanîler ile İl-Hânîlere kabûl ü taşdik étdirmiş idi. Ânifen beyân olundığı üzre hemşîresini evvelce Timur-Taş Beg'e tezvîc étdigi gibi kendüsi de Mar'aş Meliki Zü'l-Kadir-zâde'niñ¹⁸⁸ kerîmesi Süli (Sevli?) Hâtûn'u istinkâh étdigi ve bir cihetden de Sivas Kâdîsı 'Abdu'l-lâh'a kesb-i muşâheret eyledigi cihetle bir vaqt mevki'ini muhâfazaya çalışmışdır.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 249]

Tevhîd Beg'in *Meskûkât-ı İslâmiyye*'ye dâ'ir olan eseriniñ 440'ncı şahîfesinde ve Benî Eretna bahşinde muharrer bulunan izâhât te'yid-i ma'lûmâta kâfi görüldüğinden ber-vech-i zîr derc olundu:

“Ekâbir-i Ümerâ-yı İl-Hâniyye'den Emîr Çoban'ın Ebû Sa'id tarafından katli üzerine mañdûmu Rûm Vâlîsi Timur-Taş 723¹⁸⁹ senesinde Mısır'a firâra mecbûr olduğundan ümerâsından Noyan lağabını hâ'iz olan Eretna ki *Cihân-nümâ*'da Kâtib Çelebi'niñ tahrîrine göre zevcesiniñ birâderi idi.¹⁹⁰ Ebû Sa'id'e itâ'ati 'arz étmekle Anaçolı'niñ şimâl-i şarkî kısmında vâlî ta'yîn olundığını İbn Haldûn yazıyor (cild 5, şahîfe 561). Sivas'da temekkün eden Eretna Beg Tatar mezâlimini def' éderek ahâlîniñ celb-i kulûbuna gayret étdi.

Timur-Taş'dan soñra taraf-ı İl-Hânî'den Rûm Vâlîsi ta'yîn olunan ve İl-Kâniyân denilen Âl-i Celâyir Devleti'niñ mü'essisi bulunan Şeyh Hasan-ı Kebîr¹⁹¹ [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 250] Ebû Sa'id Bahâdır Hân'ın irtihâlini müte'âkib Eretna Beg'i tevkîl éderek 736'da¹⁹² 'âzim-i 'Irâk oldu. Bu târihden i'tibâren Eretna Beg müstağil 'add olunabiliyor. Zîrâ gerek Şeyh Hasan-ı Kebîr'e ve bi'l-âhire Çobaniyân'dan Şeyh Hasan-ı Şağîr bin Timur-Taş'a ve Memâlik-i Mısır'dan Melik Nâşîr'a inkiyâdı şûrî idi. Bu şüretle mâhirâne bir siyâset sâyesinde 753¹⁹³ sâline kadar hükümrân ve Anaçolı Tavâ'if-i Mülûku miyânında şöhet-şî'âr oldu. *İbn Battûta Seyâhat-nâmesi*'nde Emîr Eretna'yı “Alâe'd-Dîn Eretna Nâ'ib-i Melik-i 'Irâk bi-Bilâd-ı Rûm” unvânıyla zıkr édiyor ve faşîh 'Arabca konuşduğunu söylüyor. Ve Konya ve Aç-Serây şehirleri yedinde bulduğunu ve Kayseriyye'de Ağa unvânıyla ma'rûf Tağa (Toğâ?!) Hâtûn nâmındaki zevcesiniñ ikâmet étdiğini beyân édiyor.¹⁹⁴ Âlî *Füsûlü Hallü'l-'Akd*'de Eretna begler âilesiniñ türbesi Kayseriyye civârında bulduğunu yazıyor.¹⁹⁵

Tevhîd Beg'in beyânâtı buraya kadardır.

¹⁸⁸ Zü'l-Kadriyye Mülûku'nuñ birincisi Karaca Beg, ikincisi Halil Beg, üçüncüsü Süli (Sevli?) Beg'dir. (AN)

¹⁸⁹ H. 723/M. 10 Ocak-29 Aralık 1323. (MK)

¹⁹⁰ Kâtib Çelebi; *Cihân-Nümâ*, S. 630. (MK)

¹⁹¹ Emîr Şeyh Hasan bin Emîr Hüseyin bin Aç Boğa bin İl-Kân bin Celâyir, Timur Vak'ası'nda bahşî geçen Añmed Celâyiri bu sülâledendir. Añmed Beg ile evlâd ü ensâliniñ kabirleri Tokad'da Horoz-oğlı Hânî'ndadır. (AN)

¹⁹² H. 736/M. 21 Ağustos 1335-8 Ağustos 1336. (MK)

¹⁹³ H. 753/M. 18 Şubat 1352-5 Şubat 1353. (MK)

¹⁹⁴ İbn Battûta; *Seyâhat-name-i İbn Battûta*, Mütercim: Mehmed Şerif, C. I, S. 325-326. İbn Battûta Seyahatnamesi'nin yeni tercümesinde Eretna'nın Kayseri'de ikamet eden karısının adı “Togay Hatun” olarak geçiyor. İbn Battûta Tancî; *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, çev. A. Sait Aykut, C. I, S. 415. (MK)

¹⁹⁵ Âlî; *Füsûl-i Hall u Akd Usûlü'l-Harc-ı Nakd*, Râşid Ef. Ktp, nr. 985/1, vr. 57b.

Ayrıca bkz: Karaarslan, Mehmet; “Tarihçi Âlî'nin Gözüyle Kayseri”, *Şehir Kültür Sanat- Kayseri Büyükşehir Belediyesi*, sayı 36, Kayseri, 2020. (MK)

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 251]

İşte bir vaqt Kayseriyye ve havâlisinde Tavâ'if-i Mülûk sırasına geçüp icrâ-yı hükûmet eden Eretna Beg ile ensâliniñ zemân-ı idâre ve şüret-i hükûmetlerini ve Kayseriyye'de bulunan mebânî ve mü'essesâtlarını beyân etmezden evvel Eretna kelimesiniñ şüret-i telaffuzunu istitrâdı olarak beyân edelim.

Bu zâtıñ mebânî-i mü'essise ve hayriyyesinden ba'zılarında ismi Erdena şüretinde yazılmış olduğundan er yigit ve tena da tüvânadan muhaffef kâdir ma'nâsını işrâb etmekde olduğu gibi Erdena da er-dânâ'dan ibâret olarak "âlim er" demekden 'ibâret olsa gerekdir.¹⁹⁶

Pederi Ümerâ-yı İl-Hâniye'den Muhammed Beg nâmında bir zât olduğu gibi Develü Kazâsı'nda vâkı' Şeyh Ümmî Zâviyesi'ne 'â'id bir haylî 'akârât-ı vakfiyyesi olup vakf-nâmesi 720¹⁹⁷ târihini hâvidir.¹⁹⁸

Eretna Beg'in aşl ismi Gıyâse'd-Dîn Muhammed Eretna olduğu gibi lakabı dañi Noyan'dır. Kendüsiniñ Muhammed Beg, Ca'fer Beg nâmında iki oğlu [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 252] olup eniştesi Timur-Taş cihetinden Âl-i Celâyirî'ye ve kayın pederi cihetinden Zü'l-Kadir-zâdelere kesb-i intisâb eylemiştir.

İşte bu zât bir müddet Kayseriyye Vâlîliği'nde bulunup Karamanîlere rûy-ı itâ'at göstererek te'mîn-i istiklâlê çalışmıştır.¹⁹⁹

O sırada Karaman Hükûmeti'nde Karamanîlerden 'Îsâ Beg nâmında bir zât olup ma'lûliyyeti hasebiyle umûr-ı idâre-i Karamaniye'yi rızâsıyla birâder-zâdesi 'Alâe'd-Dîn Beg'e terk ü tefvîz ve anıñ birâderi Süleymân Beg'i de idâreye teşrik ârzûsunda bulunduğu sırada Eretna Beg'in büyük oğlu Muhammed Beg de berây-ı taşîl Konya'da 'Alâe'd-Dîn Beg'in ders şeriki idi. 'Amcası 'Îsâ Beg'in umûr-ı idâre-i Karamaniyye'yi kendüsine terk edeceğine 'alâ tarîki'l-hikâye Muhammed Beg'e beyân ederek Kayseriyye'yi imâret hâline ifrâğ edüp bâ-şart-ı kaydû'l-irşiiyet pederi Eretna Beg'e tefvîz etmek üzere Muhammed Beg'e bir va'd-i dostânede bulunmuş ve bu sûretle 'Alâe'd-Dîn Beg Muhammed Beg hakkındaki mahabbet-i mahşûsasını kavlen beyân etmiş idi. Ahîren 'Alâe'd-Dîn Beg amcası Mûsâ Beg'in keff-i yedinden Hükûmet-i Karamaniyye'ye mâlik olması üzerine Muhammed Beg'e karşı [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 253] i'tâ etmiş olduğu va'dinden nükûl ederek Kayseriyye Vâlîliği'ne Pişrev 'Alî Beg nâmında biriniñ ta'yînine teşebbüs ettiği cihetle Eretna Beg Karamanîlere gücenerek muqâbele ve kıyâma ibtidâr edüp pederi Muhammed Beg ve enişdesi Timur-Taş zemânından beri Kayseriyye ve tevâbi'i ahâlisini kendüsine celb ve mahabbet-i 'umûmiyyeyi isticlâb eylemiş olduğundan başına bir haylî atlu celb ü cem' edüp Karamanîlere karşı muhârebeye kıyâm etmiş idi.

O sırada umûr-ı idâre-i Karamaniyye'niñ 'Îsâ Beg tarafından 'Alâe'd-Dîn ve Süleymân Beglere terk edilmesi ve diğeri birâderleri Karaman Beg'in gérüde bırakılması üzerine muğber olan Karaman Beg dañi diğeri tarafından birâderlerine karşı kıyâm ettiği ve bi'l-muhâbere Eretna Beg fırkasıyla Karaman Beg fırkası yek-diğeri iltihâk eylediği cihetle Karamanîleriñ Kayseriyye ve tevâbi'indeki hükm ü nüfûzunu kaç' edüp Kayseriyye ve Sivas cihetlerini bi'l-istisâ [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 254] bir hükûmet-i müstakille teşkiline ibtidâr eylemiştir.

Eretna Beg'in şu mu'âmele ve hareketi Karamanîlere karşı pek ağır gelmiş ise de Süleymân ve 'Alâe'd-Dîn begleriñ idâre-i müşterekesine rağmen ümerâyı tahrik ve memâliki teşvîş eden Karaman Beg'in muhâceme

¹⁹⁶ Eretnalılar hakkında en son ve geniş araştırmayı neşreden Kemal Göde: Eretna kelimesinin aslı "iri inci, cevher, değerli taş" manalarına gelen Uygurca veya Moğolca Eratna ve Sanskritçe ranta'dır; ancak sonradan baş harfinin e şekline çevrildiği söylenebilir demektir. Bkz: *Eratnalılar*, S. 24. (MK)

¹⁹⁷ H. 720/M. 12 Şubat 1320-30 Ocak 1321. (MK)

¹⁹⁸ "Ahmed Nazif Efendi'nin üzerinde durduğu Develi Şeyh Ümmî Zaviyesi Vakfiye'sinde bir tarih hatası bulunmaktadır. Vakfiyede geçen Mehmed Eretna, Alâeddin Eretna değil, oğlu Gıyaseddin Mehmed Eretna'dır. Eretna'nın babasının ismi Taycu'dur." Çayırdağ; *KTA*, S. 117. (MK)

¹⁹⁹ Müellif, bundan sonraki Eretna ve Karaman Beyliklerinin devirlerini Şikârî'ye atfedilen *Karamanoğulları Tarihi*'nden istifade ederek yazmıştır ki, bu eser Karamanoğulları Beyliği hakkında bilinen tek tarih kitabıdır. (MK)

ve müdâhalesinden yakayı kırtaramadıkları cihetle Kayseriyye’niñ istiğlâsına vakt bulamadıkları gibi ahîren Süleymân Beg’in bir hîle-i ğarâz-kârâne ile mesmûmen şehîd édilmesi üzerine ‘Alâe’-d-Dîn Beg yalnız kalarak Eretna Beg’in te’dîb ü tenkîlini te’hîr étmiş ve Eretna Beg de şu şüretle istiğlâliyyetini te’mîn édüp bir müddet Kayseriyye ve tevâbi’inde icrâ-yı hüküm ü hükûmet eylemiştir.²⁰⁰

[ERETNA BEG’İN KAYSERİYYE’DE KESDİRDİĞİ SİKKE]

Eretna Beg’in 740’dan²⁰¹ 749²⁰² târihine kadar Mısır hükümdârı Melik Nâsır nâmına hutbe okutmuş ve anıñ nâmına sikke darb étmiş oldığı tevârîhde muşarrağ olup andan soñra târihlerce ihtiyâr-ı sükûnet édilmiş olmasına nazaran 749 târihinden soñra [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 255] Eretna Beg’in kendi nâmına sikke kesdirmiş olması lâzım geleceğini Tevhîd Beg bahş ediyor ki işte şu bahş ü beyânât tafşîlât-ı mebsûta delâletiyle de te’eyyüd éder. Binâ’en-‘aleyh Tevhîd Beg, *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiyye* nâm eseriniñ Eretna kısmında Eretna Beg’in bir takım meskûkâtını bahş ü terkîm étmiş oldığı gibi Kayseriyye’de madrûb olan gümüş meskûkâtın bir yüzünde “*Lâ İllâ illâ Allâh Muhammeden Rasûl Allâh*” ve vasatında esâmî-i Çehâr-yâr-i Güzîn ve zâhrında “*Muhammed Eretna es-Sultânül-A’zam Ğiyâşü’-d-Dünyâ ve’-d-Dîn halled Allâhu Mülkehu harâb-ı²⁰³ Kayseriyye*” yazılı olduğunu beyân étmişlerdir.²⁰⁴

Eretna Beg’in ihyâ-kerdesi olmak üzere Kayseriyye ve civârında vâkı’ şâyân-ı bahş ü tezkâr bir kaç parça mü’essesât-ı hayriyyesi bulunmağla ber-vech-i zîr derc ü tenmîk olundu.

[KÖŞK TAĞI MEDRESESİ]

Kayseriyye Kaşabası’nıñ şark-ı cenûbî cihetinde ve kaşabaya yigirmi kilo-metro mesâfede²⁰⁵ vâkı’ beynel-ahâlî Köşk Tağı²⁰⁶ dénilen binâ [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 256] mûmâ-ileyhiñ mebânî-i mü’essesinden olup o civârda defn-i hâk-i ‘itr-nâk olan Şeyh Evhadü’-d-Dîn-i Kirmânî quddüse sırrıhu’l-‘âlî hazretleriniñ şüfiyyünü için 740²⁰⁷ târihinde binâ ve inşâ édilmiş bir hânkâh oldığı ve derûnunda bir mescid-i şerîf ile halvet-hâne ve müte’addid hücreler bulunduğı âtiyen bahş édilen kuyûdât-ı şer’iyye ile şâbitdir.

Bu hânkâh 1067²⁰⁸ târihine kadar ma’mûr olup ba’zan medrese ve ba’zan hânkâh nâmıyla yâd ve idâre édilmiş ve pîş-gâhındaki mezâri’ arâzî-i mevķûfesinden olup bir zemân vâridât-ı vakfiyyesi medrese i’tibâriyle müderisler tarafından ve bir vakt de hânkâhın post-nişini olan meşâyih cânibinden ahz ü bel’ édilmiş ve nihâyet 1067 târihinde sebķ éden bir muhâkeme-i şer’iyye netîcesinde medrese olmayup hânkâh oldığı ve irâd ü ‘akârâtınıñ post-nişin olan meşâyihâ mahşûş bulunduğı şâbit olmağla ol vechle hüküm-i şer’î lâhiķ olup i’lâmı 1067 senesi sicill-i mahşûşunda 2 Zü’l-Ka’de sene 1067²⁰⁹ târihini hâvî olarak muķayyed bulunmuşdur. Ba’zı evrâķ u kuyû-

²⁰⁰ Şu tafşîlât *Karaman-oğlı Târîhi* nâmıyla elde idilen ğayr-i matbû’ bir târihden naklen yazılmışdır. (AN)

²⁰¹ H. 740/M. 9 Temmuz 1339-26 Haziran 1340. (MK)

²⁰² H. 749/M. 1 Nisan 1348-20 Mart 1349. (MK)

²⁰³ Müellif herhâlde “harâb” diye sehven böyle yazmış ve oraya münasip kelime “duribe” olmalıdır. (MK)

²⁰⁴ Eretna Bey’in Kayseri’de kestirdiğı gümüş sikkedeki Arapça ibarenin tercümesi:

“Allah’tan başka tanrı yoktur ve Muhammed Allah’ın Resûlüdür. Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali. (Bu sikkeyi) Ulu Sultan din ve dünyanın yardımcısı Muhammed Eretna -Allah mülkünü ebedî eylesin- Kayseri’de kestirdi.”

Bu vaziyette sikke Eretnalıların ikinci hükümdarına ait olmaktadır. (MK)

²⁰⁵ Müellif herhâlde sehven böyle yazmıştır ki, Köşk Dağı, şehir merkezine ancak yaklaşık 3-4 km. mesafededir. (MK)

²⁰⁶ Köşk Medresesi’ne herhâlde sehven Köşk Dağı denilmiş olmalıdır. (MK)

²⁰⁷ H. 740/M. 9 Temmuz 1339-26 Haziran 1340.

Ayrıca bu mevzuda bkz: Karaarslan, Mehmet; “Evhadüddîn-i Kirmânî Menakıbnamesinde Kayseri ve Bazı Hadiseler” *Şehir Kültür Sanat- Kayseri Büyükşehir Belediyesi*, sayı 42, Kayseri, 2021. (MK)

²⁰⁸ H. 1067/M. 20 Ekim 1656-8 Ekim 1657. (MK)

²⁰⁹ H. 2 Zilkade 1067/M. 12 Ağustos 1657. (MK)

dât-ı ‘atıkada “el-Müderrişü [*Mir’ât-ı Kayşeriyye*, S. 257] bi-Medrese-i Melik Eretna”²¹⁰ şüretinde ba‘zı imzâ görülmekte ise de medrese olmayup hânkâh olduğu şer‘an şâbit olmuştur.

[KÖŞK TAĞI MEDRESESİ’NDEKİ SÜLİ PAŞA TÜRRESİ’NİN KİTÂBESİ]

Bu hânkâhın vasatındaki türbenin kapısı üzerinde bir mermer kitâbe olup şu ‘ibâre maḥkûk idi:

“Emera bi-inşâ’i hâzihi’l-‘imâreti en-Nûrû’l-A‘zam²¹¹ Melikü’l-Ümerâ’
fi’l-‘Âlem Emîr Eretna zîde ‘adluhû li-ecli’l-menkûhati
el-Meliketi’l-Merḥûmeti Süli [Paşa] ṭâbe serâhâ
fi Muḥarrem sene erba‘în ve seb‘a mi’e.”²¹²

[KARA-HİŞÂR NÂHIYESİ’NDEKİ CÂMİ’-İ KEBİR VE KİTÂBESİ]

Qara-Hişâr Nâhiyesi merkezinde vâki‘ Câmî‘-i Kebîr daḥi mûmâ-ileyh Eretna Beg tarafından 747²¹³ târîhinde binâ ve ihyâ edilmiş ve o zemân Qara-Hişâr Qaşabası ḥudûdda bulunmak münâsebetiyle oldukça mühim bir mevki‘ olup üzerindeki tepede o ‘aşra göre muntazam bir de ḳal‘ası bulunmuş idi.

Câmî‘-i şerîf-i mezkûruñ kapısı üzerindeki mermerde şu ‘ibâre muḥarredir:

“Ammera hâzihi’l-Mescidi’l-Mübâreki es-Sultânü’l-A‘zam[ü’l-]A‘lemü
el-A‘delü Melikü’l-‘Arab ve’l-‘Acem es-Sultân Erdana

[*Mir’ât-ı Kayşeriyye*, S. 258]

Edâma’l-lâhu te‘âlâ fi’t-târîḥ seb‘a ve erba‘în ve seb‘a mi’e.”²¹⁴

Baḥş edilen şu iki târîhde muḥarred bulunan ‘ibârenin delâletine nazaran 744²¹⁵ târîhine kadar emîr ḥükmünde iken 747 târîhine kadar te‘mîn-i istiḳlâliyyet édüp Tavâif-i Mülûk sırasına geçmiştir.

Ba‘zı târîhlerde ‘Alâe’ d-Dîn Muḥammed Eretna nâmıyla muḳayyed bulunan Melik Eretna 736²¹⁶ târîhinden 753²¹⁷ târîhine kadar Sivas ve Kayşeriyye ile tevâbi‘inde icrâ-yı ḥükûmet édüp bir aralık Qaramanîler def‘-i ḥâ’ il ve dâhilen tesviye-i ğavâ’ il ile te‘mîn-i kuvvet eyledikten sonra bir kuvve-i muntazama ile Kayşeriyye üzerine hücum ve bi’l-muḥârebe istişâl etmiş oldukları baḥş ü beyân ediliyor.

Faḳat Eretna Beg’in vefâtından sonra oğulları Muḥammed ve Ca‘fer Begler mülk-i mevrûsları ‘add ettikleri Kayşeriyye’yi Qaramanîlerden istirdâd etmek üzere kıyâm ve Qonya üzerine hücum ile aḥz-i şâra iḳdâm ederek Qonya piş-ğâhında bir ḥaylî uğraşdıktan sonra ‘Alâe’ d-Dîn-i Qaramanî ile miyânelerinde münâsebet-i [*Mir’ât-ı Kayşeriyye*, S. 259] sâbıkaya binâ’en ‘aḳd-i muşâlâha ve Kayşeriyye İmâreti’ni i‘ṭâyâ muvâfaḳat édüp Qonya’da

²¹⁰ Köşk Medresesi hakkında eski kayıtlarda bulunan Arapça ibarenin tercümesi: “Melik Eretna Medresesi’nde müderriş” demektir. (MK)

²¹¹ Müellif, Eretna’nın unvanını yanlış olarak “Nûr” olarak okumuşsa da Tatar unvanlarına âşinâ olmamasından ileri gelen bir hata olmalıdır. Halil Edhem’in Kayşeriyye Şehri’nde aynı kelime kitâbenin dili olan Arapça imlâsıyla “Nûyin” olarak yazılmıştır (S. 113) ki, aslı Moğol lisanında “Noyan” olup, bey (prens) demektir. “Nûyinü’l-A‘zam” terkibi ise, ulu bey manasındadır. (MK)

²¹² Köşk Medresesi ve Süli Paşa Türbesi’nin Arapça Kitâbesi’nin tercümesi:

“Bu binânın yapılmasını Ulu Noyan, dünyada beylerin hükümdarı Emîr Eretna -adâleti artsın- nikâhlı eşi rahmetli Süli Paşa için -Allah toprağını temiz kılsın- emretti. Yedi yüz kırk senesinin Muḥarreminde.” (H. Muḥarrem 740/M. 1339 Temmuz). (MK)

²¹³ H. 747/M. 24 Nisan 1346-12 Nisan 1347. (MK)

²¹⁴ Develi Karahisâr (bugünkü Yeşilhisâr) Câmî-i Kebîr Arapça Kitâbesi’nin tercümesi:

“Bu mübârek mescidi en adâletli, en bilgili Ulu Sultân, Arab ve Acem’in Meliki, Sultân Erdana -Allah onun devletini yaşatsın- yaptırdı. Yedi yüz kırk yedi senesinde.” (H. 747/M. 24 Nisan 1346-12 Nisan 1347). (MK)

²¹⁵ H. 744/M. 26 Mayıs 1343-13 Mayıs 1344. (MK)

²¹⁶ H. 736/M. 21 Ağustos 1335-8 Ağustos 1336. (MK)

²¹⁷ H. 753/M. 18 Şubat 1352-5 Şubat 1353. (MK)

iķâmet étmekte iken bir hîleye teşebbüsle Konya pâ-yi tahtını istîşâl édebilmiş ise de ahîren dikiş dutduramayup firâr ve Zü'l-Kadir-zâdeleriñ mu'âvenetine ilticâ eylemiştir.

Şu vukû'âtı *Karaman-oğlı Târîhi* ber-vech-i âti beyân ediyor:

“Kayseriyye Begi Eretna Beg'in iki oğlı var idi. Biri Muhammed biri Ca'fer idi. Muhammed'i berây-ı taşşıl Konya'ya göndermiş idi. Bunlarıñ yek-digerine maħabbet-i fevka'l-'âdesi var idi” diyerek yukarıda bahş édilen va'd [ü] va'îdi hikâye ve ahîren 'Alâe'd-Dîn'e nükûlünü taħkiye édüp Eretna-oğlı Muhammed Beg'in Konya üzerine hücûm ve kıyâmını ve Konya'da vâki' olan muşâlahayı beyân étdikden soñra şu yolda temhîd-i maķâl ediyor:

“Muhammed Beg'in bir Kethudâsı var idi. Moğul beglerinden idi. Bir gün aña eyidür: 'Ey Ata-Beg! Ben 'Alâe'd-Dîn ile dost olurum şanırsıñ. Murâdım hîle étmekdir. Ben bir miķdâr 'asker ile Engüri'ye gideyim. Ben gitdikden soñra 'Alâe'd-Dîn 'askerini tağıdır. [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 260] Sen hemân fırsat buldıñ gibi 'Alâe'd-Dîn'i başup der-zencîr éder baña da bildirirsiñ.”

Böylece kavlı ü qarâr édüp 'Alâe'd-Dîn'in izniyle Muhammed Beg Engüri'ye gitdi. 'Alâe'd-Dîn de cümle beglerini vilâyetlerine irsâl eyledi. 'Alâe'd-Dîn bir gün çemen-zâra çıkup 'ıyş u nûş ile meşğül iken Ata-Beg fırsat bulup Muhammed Beg'in kardaşı Ca'fer'e dört biñ âdem vérüp vehleten Konya'yı zabt ve zindânda bulunan Devlet-Şâh ve Kaya Beg ve Babuķ'u taħlîş ve Ata-Beg de çemen-zârda 'Alâe'd-Dîn'i zencîr-bend édüp “Él gün Eretna-oğlı Muhammed Şâh'ındır!” diye nidâ étdirdi. Faķat o gece 'Alâe'd-Dîn zindâncınıñ yardımıyla zindândan firâr édüp Lârende'ye giderek 'asker cem'ine başladı. Geldi Konya'yı kuşatdı. Eretna-oğlı dayanamadı firâr étdi ilâ ahîr.

Şu vukû'ât üzerine Eretna Beg-zâde Muhammed Beg Konya'dan firâr édereκ dayısı Zü'l-Kadir-zâdelere ilticâ édüp anlarıñ mu'âvenetiyle Kayseriyye'de tekrâr te'mîn-i istiķlâle çalışdı.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 261]

[PİŞREV 'ALÎ BEG TÜRBEŚİ VE KİTÂBESİ]

O sırada Karamanîleriñ Kayseriyye Vâlisi bulunan Pişrev 'Alî Beg ile bir haylı ümerâ şehîden vefât étmekle türbe-i maħşûsasına defn olunmuşdur. Türbesi Kayseriyye Kaşabası'nıñ cenûb tarafında Şayacılar Maħallesi'niñ karşu cihetinde olup Develü'ye mümted olan şose tarîkiniñ mebd'e'inde vâki' ve türbeniñ üzerindeki mermerde şu 'ibâre menķüşdur:

“Hâzâ kabrû'l-Emîr el-merhûm es-sa'îd 'Alî bin 'Ömer el-ma'rûf

Pişrev sene ħamsîn ve seb'a mi'e.”²¹⁸

[KÖŞK TAĞI MEDRESESİ'NDE ERETNA BEG-ZÂDE MUHAMMED BEG'İN TÜRBEŚİ VE KİTÂBESİ]

Kayseriyye Şehri bir kaç sene de Eretna Beg-zâde Muhammed ve Ca'fer Begler idâresinde kalup hîç bir vaķt müdâhale-i uhrâ ve tecâvüzât-ı a'dâdan kırtulamamışdır. 767²¹⁹ târihinde Eretna Beg'in oğlı Muhammed Beg'in vefâtı vukû' bulmağla vâlidesiniñ yukarıda mürûr éden Köşķ Tağı'ndaki türbe-i maħşûsası derûnuna defn olunmuş ve kabriniñ üzerindeki mermer şandukada şu 'ibâre menķüş bulunmuş idi:

²¹⁸ Emîr Ali Türbesi'nin Arapça Kitâbesi'nin tercümesi:

“Burası Ömer oğlı saadetli Emîr Ali Pişrev'in kabridir. Yedi yüz elli senesinde (yapıldı)”. (H. 750/M. 22 Mart 1349-10 Mart 1350). (MK)

²¹⁹ H. 767/M. 18 Eylül 1365-6 Eylül 1366. (MK)

“Sultân Muhammed ibnü’l-merhûm Eretna nevver Allâhu kabrahâ

Sene seb‘a ve sittîn ve seb‘a mie şâb Allâhu şerâhâ.”²²⁰

[*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 262]

Eretna Beg-zâde Muhammed Beg’iñ Muhammed Eretna ve ‘Alî Beg nâmında iki oğlı olup bunlardan Miħammed Eretna’niñ Ķaramanîler ile ba‘zı mertebe muhârebe vü münâkaşası vâkı‘ oldığı ve ba‘zan da Ķaramanîlere tarîķ-i inķiyâd ü muşava‘atda bulunduğı mezkûr-ı tevâriħ ise de 1151²²¹ târiħinde Muhammed el-Ķaramanî nâmında bir zât tarafından *Ķaraman-oğlı Târîħi* nâmıyla istinsâh édilmiş olan ğayr-i maşbû‘ bir mecmû‘ada muħarrer bulunan şu fıķra beyânât-ı vâkı‘ayı mü‘eyyed bulunduğından ber-vech-i zîr derc olundu:

“Ķayseriyye Begi Eretna-oğlı Muhammed Beg Ķaraman-oğlı ‘Alâe’d-Dîn Beg’i der-zencîr édüp Rûm u Yunan’ı zâbț étmek fikrinde iken řâli‘i ĳuvvet bulmayup firâr étđi. Bunuñ bir oğlı var idi. Adına Eretna dërler idi. Bu Eretna ibn Muhammed biñ yigidle gelüp Ķara-Ĥiřâr’ı zâbț ile ĥarâmîlige başladı. Nigde Nâħiyesi’nde olan yerleri yağmâ eyledi. Ahâlî Ķaraman-oğlı’na mürâca‘at ve feryâd étđiler. Nigde Begi Ĥâcî Ķutlu-řâh ve Muķbil ve Rüstem ve Ođuz Ĥân ma‘iyyetinde olmaķ üzere on biñ ‘asker gönderilerek Ķara-Ĥiřâr’da İbn Muhammed taźyîķ ve firâra [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 263] mecbûr édildi. İbn Muhammed Mođul Beglerinden Babuķ Ĥân-oğlı Esen’e mürâca‘at édüp “Dedem Eretna’yı babam Muhammed’i Ķaraman-oğlı helâk ve ĥanümânımızı ĥarâb étđi” diye ağlayup istimdâd étđi. Babuk Ĥân-oğlı ile b’il-ittifâķ Ķaramanîlere ĥarřu geldiler. Bir ĥaç sene uğraşıldı. řoñra İbn Muhammed Ĥarsûs’da Yahři Ĥân nezdinde tütularaķ fitnesine ĥitâm vëridi.”

Ânifen baħř olunduğı üzere Eretna Beg’iñ Muhammed ve Ca‘fer Begler nâmında iki oğlı olup bunlardan bir zemân Muhammed Beg icrâ-yı ĥükûmet ve bir müddet de Ca‘fer Beg îfâ-yı imâret étmişdir.²²²

[ĶARA-ĶAYA’DAĶİ SEYYİD ĤALİL VAĶFİYYESİ’NİÑ MUĶADDİMESİ]

Ķara-Ķaya Ķaryesi’nde medfûn-ı ĥâķ-i ğufrân olan Âl-i Dâniřmendî meşâyih-i kirâmından Seyyid Ĥalil ĥazretleriniñ evlâd-ı kirâmına ikrâmen müşârün-ileyh ĥazretleriniñ tekye ve zâviyesine mûmâ-ileyh Ca‘fer Beg tarafından bir ĥaylî ‘aķâr u arâzi vaķf u teberru‘ édilmiştir.

Vaķfiyye-i ma‘mûlün-bihâsi şeyħ müşârün-ileyh ĥazretleriniñ evlâd ü ensâlınden Mehdî-zâdelere nezdinde maħfûz ve Evķâf İdâresi’nce muķayyed olup muķaddimesi [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 264] şu şüretle ibtidâ éder:

²²⁰ Eretnaoğlu Mehmed Bey’in Arapça Kabir Kitâbesi’nin tercümesi:

“Rahmetli Eretna’nın oğlu Sultân Mehmed -Allah kabrini nûrlandırısın- yedi yüz altmış yedi senesinde (öldü) – Allah toprağını temiz kılsın -.” (H. 767/M. 18 Eylül 1365-6 Eylül 1366). (MK)

²²¹ H. 1151/M. 21 Nisan 1738-9 Nisan 1739. (MK)

²²² “Eretna ailesinin isimleri tam olarak bilinmediğinden tarihî hadiseler karışmış, hele yukarıda bahsedildiği gibi şikari’nin *Ķaraman Tarihi* de kaynak olarak alınınca, müphem hikâyeler anlatılmıştır. Eretnalıların ikinci hükümdarları, Ķıyaseddin Mehmed Bey’in Alâeddin Ali Bey olarak yerine geĥen oğlu olduğu bilinmektedir. Onun Mehmed Bey isimli başka bir oğlu bulunmaktadır. Ķaraman Destanı’nda geĥen İbni Mehmed Ali Bey’dır. Ali Bey’in Mehmed isimli, kendisinden sonra tahta ĥıkan kardeşi var ise de kısa sürede tahttan alınarak devlete Kadı Burhaneddin sahip olmuştur. Alâeddin Ali Bey Tarsus’ta değil, Tokat’ta bir sefer esnasında vebadan ölmüş, cenazesi Kayseri’ye, dedesi ve babasının da mezarının bulunduğu Kôřk Medresesi’ne getirilmiştir. Sadece onun mezar taşi Kayseri Müzesi’ndedir.

Kôřk Medresesi’ndeki Eretna sultanlarının mermer mezar taşları, bu asrın başında bir Kayseri mutasarrıfı tarafından vilayet konağı önüne havuz yapılmak üzere taşınmış, ancak bereket versin ki Nazif Efendi taşlar kırılmadan hiç olmazsa yazılarını kopya ederek Eretnalıların hakkındaki en kıymetli tarihî malumatın kaybolmasını önlemiştir. Ancak Halil Edhem’de anlatılan bu hadise, ya Nazif Efendi’nin vilayetteki memuriyeti dolayısı ile veya kitabın yazılmasından sonra vuku bulduğundan kitaba yazılmamıştır. Ayrıca gariptir ki, bu mühim kitabeleri de yayınlamamıştır. Kitabeleri bir başka şahıs, Ahmet Tevhid Bey de kopya etmiştir.

Alâeddin Ali Bey’in sikkeleri mevcuttur. Ayrıca Ali damgalı sikkeler de buna ait olabilir. Kardeşi Mehmed’e ait sikke görülmemiştir. Kitapta verilen Eretnalıların şecresinin de baştan yanlış olduğu açıktır.” Ķayırdâđ; *KTA*, C. I, S. 117-118. (MK)

“*Fe-inne’l-Emîr el-ecell el-e’azz el-ekrem el-mükerrem şâhibe’s-seyfi ve’l-kalem râfi’a’l-kadri ve’l-’alem Ca’fer Bek ibne’l-merhûm el-mağfûr-leh es-sa’id eş-şehîd es-Sulţâni’l-A’zam Sulţân Eretna tâbe şerâhu ve ce’ale’l-cennete meşvâhu kad vakafe ve habese ve sebele... ilâ âhir.*”

(*Târîh*) *fî gurre-i şehri Ramazâni’l-mübârek min şühûri sene semân ve semânîn ve seb’a mi’e min Hicreti’n-Nebeviyyeti’l-Muştafaviyye.*²²³

Melik Eretna’nın büyük oğlu Muhammed Beg’in vefâtından sonra iki oğlu kalup bunlardan Eretna-ı Sâni’niñ Karamanîler ile cereyân eden mu’âmele ve muhârebesini bir nebze yukarıda beyân ve nihâyet Tarsûs’da Yahşi Hân nezdinde tutulup fitnessine nihâyet verildiğini muhtaşaran der-miyân etmiş idik.

İşte Benî Eretna ile Karamanîler miyânesinde senelerce devâm eden keşmekeş esnâsında Kayseriyye Şehri kâh Karamanîlere geçmiş kâh Benî Eretna idâresinde kalmıştır. Yetmiş seksen sene kadar devâm eden şu tezebzüb esnâsında pek çok ümerâ hedef-i tîr-i a’dâ olmuştur. Kayseriyye ve civârında 700²²⁴ ile 800²²⁵ arasında tevârîhi irâ’e eden [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 265] medfenler hep o zemânîñ tîr-i iğtişâşâtına hedef olan ümerâ merâkidinden ‘ibâretidir.

İkinci Eretna’nın vefâtından sonra Benî Eretna idâresindeki memâlik küçük birâderi ‘Alî Beg’e intikâl edüp şıgar-ı sinninden nâşi Sivas Kâdîsı Kâdî Burhâne’d-Dîn’in pederi vaşî ve müdür-i umûr ta’yîn olundu.²²⁶

Mecma’u Bahri’l-Hayât nâmındaki mecmû’a ber-vech-i âtî beyân ediyor:

“Sulţân ‘Alî bin Muhammed Eretna şabî olmağın Kayseriyye Kâdîsı Sulţân Ahmed Burhâne’d-Dîn vezîr oldu. Sulţân ‘Alî vefât ettiği cihetle evlâdı olmadığından Sulţân Ahmed Burhâne’d-Dîn Rûm’da pâdişâh olup Ferîdûn ve Gâzanfer nâm begleri de idâreye şerik etmişler idi. Mülkde iştirâk-i hükûmet fitne vü fesâdı mü’eddî olduğundan anları izâ’at edüp Sulţân Ahmed Burhâne’d-Dîn müstakîl Şâhib-i Taht-ı Rûm oldu.”

Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiyye Kataloğu’nuñ Benî Eretna bahşinde 902 [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 266] numeroda Muhammed Eretna sikkelerine müşâbih ve bâlâsına ‘Alî tamğası urulmuş bir sikke bulunduğu beyân u tenmîk edilerek bu ‘Alî’niñ kim olduğu kesdirilemediği beyân olunuyor ise de bu ‘Alî’niñ İkinci Eretna’dan sonra veşâyette nâ’il-i imâret olan ‘Alî bin Muhammed bin Eretna olduğu şübheden vârestedir.

Binâ’en ‘aleyh *Mecma’u Bahri’l-Hayât* Benî Eretna mülûkunuñ esâmisini yazdığı sırada soñ melik olarak Sulţân ‘Alî bin Muhammed diye bahş ediyor.

Tevhîd Beg: Benî Eretna’nın soñ emîriniñ irtihâlini müte’âkıb Kâdî Burhâne’d-Dîn’in nâ’il-i serîr-i hükûmet olduğunu yazıyor.

[MÜLÛK-İ ERETNA’NIÑ SİLSİLE-NÂMESİ]

İşte Benî Eretna’nın soñ emîri ‘Alî bin Muhammed bin Eretna’dır. Şu tafşîlâta nazaran Mülûk-i Eretna silsilesi ber-vech-i âtî zevâtdan ‘ibâret olması îcâb eder:²²⁷

²²³ Seyyid Halil Vakfiyesi’nin Arapça mukaddimesinin tercümesi:

“İzzetli, pek cömert, ululanan, kılıç ve kalem sahibi, değeri yüksek, sancağı yücelten yüce rahmetli ve günahlarının bağışlanması umulanan, uğurlu, şehid Ulu Sultan Eretna’nın oğlu Emîr Cafer Bey, toprağı temiz ve yurdu cennet olsun vakf ederek bağladı... ilâ âhir. Tarihi Mustafa’nın Nebevî Hicreti’nin yedi yüz seksen sekiz senesinin aylarından mübarek Ramazan’ın ilk günüdür.” (H. 1 Ramazan 788/M. 26 Eylül 1386). (MK)

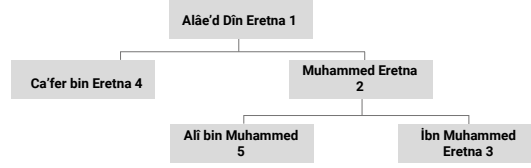
²²⁴ H. 700/M. 16 Eylül 1300-4 Eylül 1301. (MK)

²²⁵ H. 800/M. 24 Eylül 1397-12 Eylül 1398. (MK)

²²⁶ *Cihân-Nümâ*-Kâtib Çelebî. (AN)

Kâtib Çelebî; *Cihân-Nümâ*, S. 630. (MK)

²²⁷ Eretnalıların şeceresi için bakımızı: Göde, Kemal; *Eretnalılar*, S. 174.



[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 267]

Kayseriyye'de vâkı' Ca'fer Beg Mahallesi Benî Eretna'nın dördüncü emîri Ca'fer ibn Eretna tarafından te'sîs ve mescid-i şerîfle aña mevķûf bir de ħammâm ve çeşme inşâ kılınmış ve el-yevm nâmına nisbetle yâd olunmakta bulunmuşdur.²²⁸

ĶÂĶİ BURĦÂNE'D-DÎN İDÂRESİ

Ber-minvâl-i muħarrer Benî Eretna'nın soñ emîri 'Alî bin Muħammed'in vefâtı üzerine vezîri ve müdür-i umûru bulunan ĶâĶi BurĦâne'd-Dîn Aħmed zemânın fetretinden bi'l-istifâde 790²²⁹ târihinde Sivas ve Kayseriyye cihetlerine şâhib olup kendi nâmına yeñiden bir silsile-i ħükûmet teşķil etmek fikrine teşebbüs etmiş ve Mar'aş ħükümdârı Zü'l-Ķadir-zâdelere den birine kıızını tezvîc ve kesb-i muşâheret eylemişdir.²³⁰

ĶâĶi BurĦâne'd-Dîn'in mâhiyet ü hüviyetini ta'yîn etmek üzere Tevhîd Beg'in tevârîĦ-i 'umûmiyyeye istinâden vâkı' olan beyânâtını derc ü tenmîķ eyledik.

Tevhîd Beg: "ĶâĶi BurĦâne'd-Dîn'in pederi Emîr Eretna'nın ĶâĶısı olup e'âzım-ı ricâl-i ħükûmetinden imiş" diyor. Ve andan soñra [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 268] "ĶâĶi BurĦâne'd-Dîn Mısır'da taħşil-i 'ulûm êtdikten soñra memleketine 'avdet êdüp pederinin vefâtında yerine ĶâĶi ta'yîn edilmiş ve iħrâz êtdiği nüfûz sâyesinde Benî Eretna'nın soñ emîrinin irtilhâlini müte'âķib nâ'il-i serîr-i ħükûmet olmuşdur. TevârîĦ, ĶâĶi BurĦâne'd-Dîn'in 'ilm ü fazlını ve umûr-ı idârede dirâyet ü feţânetini yazıyorlar" diye baħş ediyor.

ĶâĶi BurĦâne'd-Dîn'in *Hâşiye 'ale't-TelviĦ Müsemmâtün b'it-Tedric* nâmında bir eşeri ve *İksirü's-Sa'âdet fi Fenni't-Taşrif* ve *Ķaşidetün Belîgatün fi MedĦi'n-Nebî âşâr-ı te'lîfiyyesi* olduğunu ve *Ķaşidenin* birinci matla'ı şü vechle ibtidâ etmekde bulunduğunu Münecim-Başı beyân ediyor:

"*Ruveydeke yâ Hâdi fe-a 'yet maṭıyyeti*

'Ani's-seyri fi evşâfi ħayru'l-berıyye'"²³¹

²²⁸ "Kayseri'deki Cafer Bey Mahallesi ve burada aynı isimle anılan hamam (Ayrıca eski kayıtlarda Cafer Bey isimli bir de mescit görülmektedir.), Eretnaoğlu Cafer Bey'in ismini hatırlatıyor ise de, bunların bu beyle alakasına dair kesin kayıt bulunmamaktadır. Bu şekilde, bir de şehirde, kitabsız, Ali Cafer ismi ile anılan meşhur kümbet ve mahalle bulunmaktadır. Cafer Bey, I. Gıyaseddin Mehmed Bey'in kardeşi olup, onun zamanında kısa süre beyliği ele geçirmiş ve bu arada Bünyan'ın Karakaya köyüne, Şeyh Halil'e zaviye yaptırıp buna vakıflar bağlamıştır." Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 118. (MK)

²²⁹ H. 790/M. 11 Ocak-29 Aralık 1388. (MK)

²³⁰ Kıızını Zü'l-Ķadriyelilere vârdığını *Cihân-Nümâ* yazıyor. (AN)

Kâtib Çelebi; *Cihân-Nümâ*, S. 630. (MK)

²³¹ Ķadı BurĦaneddin'in Arapça kasidesinin matla beytinin tercümesi:

"Ey doğruyu gösteren kılavuz

Yaratılmışların en hayırlısı olan kılavuzu vasf ederken bineğim yoruldu." (Mehmet Palamutoğlu'nun tercümesinden)

Münecimbaşı; *Câmi'ü'd-Düvel*, C. II, vr. 346b-347a. (MK)

[ŞEYH MÜ'EYYED ÇEŞMESİ VE KİTÂBESİ]

Ḳāḍî Burhâne'd-Dîn Ḳayşeriyeli olup Emîr Şeyh Mü'eyyed ile Ḳayşeriyeye'de bir çok mâcerâsı mesbûk olduğu gibi Ḳāḍî'nin kendi nâmına 'Abdü'l-'Azîz Bağdâdî²³² tarafından 800²³³ târîhinde Fârisî bir târîh tanzîm edilmiş olduğu ve bu târîhin [Mir'ât-ı Ḳayşeriyeye, S. 269] bir nümûnesi Der-Sa'âdet'de Fâtîh Kütüb-hânesi'nde mevcûd bulunmuş olduğu mervîdir. Mezkr târîhi Müze-i Hümâyûn Müdiri Ḥalîl Edhem Beg tercüme ve tahlîl eylemiştir. Ḳāḍî Burhâne'd-Dîn Ḳayşeriyeye tevâbi'yle Sivas'a 790 târîhinde teğallüben mâlik olup bir kaç sene idâre-i hükûmet etmiş ve Ḳayşeriyeye'niñ Ḳapan Mahallesi'nde vâkî 'Pamuk Ḥânî pîş-gâhındaki çeşme Ḳāḍî Burhâne'd-Dîn zemânında ve 792²³⁴ târîhinde inşâ ve icrâ kılınmıştır.

Mezkr çeşmeniñ üzerindeki mermer kitâbede işbu 'ibâre muharrerdir:

**“Benâ hâzihi'l-'imâreti'l-müsîleti 'ale'l-'ayni fi eyyâmi devlet
i's-Sulṭâni'l-'Âlimi'l-'Âdili Burhâni'd-Dünyâ ve'd-Dîn
es-Sulṭân Aḥmed enâra'l-lâhu burhânehu ḥaşale min yedi'l-müsemmâ
el-emîrû'l-maḫbûlü Muzafferü'd-Devleti ve'd-Dîn eş-Şeyh Mü'eyyed
zîdet devletuhû ve hüve şadekâtü mevlâhü's-sulṭânî
fi ba'zî şühûri seneti işneyn ve tis'in ve seb'a mi'e.”²³⁵**

Ḳāḍî Burhâne'd-Dîn ber-minvâl-i muharrer Ḳayşeriyeye ve Sivas cihetlerinde icrâ-yı hükûmet edüp Aḳ-Ḳo-yunlu Devleti'niñ mü'essisi Uzun Ḥasan'ın ceddî Ḳara 'Osman Bayındırî Sivas Şahrâsı'na gelerek ikâmet ettiği eşnâda Burhâne'd-Dîn [Mir'ât-ı Ḳayşeriyeye, S. 270] Ḳara 'Osman Bayındırî'den otlağıye resmi taleb etmekle bu yüzden miyânelerinde teḥaddüs eden münâkaşa vü muḥârebe üzerine Burhâne'd-Dîn maḫtûlen vefât edüp mülkü Ḳara 'Osman Bayındırî tarafından zabt edilmiştir.²³⁶

Ḳāḍî Burhâne'd-Dîn'in vefâtından sonra yerine maḫdûmu Zeyne'l-'Âbidîn vâriş olup 745²³⁷ târîhine kadar mûmâ-ileyh Zeyne'l-'Âbidîn Ḳayşeriyeye ve Sivas ve Tokad cihetlerinde icrâ-yı imâret etmiştir.²³⁸

Yukarıdan beri bahş ü beyân olundığı üzere Ḳayşeriyeye ve tevâbi'i böyle ufaḳ defek hükûmetleriñ yek-digerine tecâvüziyle müşevveş bir hâlde kaldığı eşnâda Asya ve Avrupa kıt'alarını pey-der-pey sâye-i râyet-i 'âdilânesine rabṭ u ilhâk etmekde bulunan Yıldırım Bâyezîd Ḥân Ḥazretleri günden güne tevsî'-i fütûhât etmekde bulunduğundan ve Ḳāḍî Burhâne'd-Dîn'in [Mir'ât-ı Ḳayşeriyeye, S. 271] Ḳara 'Osman Bayındırî tarafından imhâ edilmesi üzerine maḫdûmu Zeyne'l-'Âbidîn idâre-i hükûmet edemediğinden ahâlî kendülerine bir melce'-i dâ'imî taḥar-risinde iken Sulṭân Yıldırım Bâyezîd Ḥazretleri berḳ-i hâtif gibi ahâlîniñ imdâdına yetişmiş ve esbâb-ı istirâhat-ı 'umûmîyi istikmâl buyurmuşlardır.

²³² Kadî Burhâneddîn ve devrinin tarihini yazan Abdülazîz el-Bağdâdî değil, Aziz bin Erdeşîr Esterâbâdî'dir. O'nun târihi Farsça olup *Bezm ü Rezm* adını taşımaktadır. Eser Türkçe'ye tercüme edilmiştir: Esterâbâdî; *Bezm u Rezm*, çev. Mürsel Öztürk, KB: 1203/153, Ankara, 1990. (MK)

²³³ H. 800/M. 24 Eylül 1397-12 Eylül 1398. (MK)

²³⁴ H. 792/M. 20 Aralık 1389-8 Aralık 1390. (MK)

²³⁵ Şeyh Müeyyed Çeşmesi'nin Arapça Kitâbesi'nin tercümesi:

“Gözeden akan bu imâret (çeşme), dîn ve dünyanın burhânî (delîli), adâletli, âlim Sulṭân Ahmed'in devletinin günlerinde -Allah delilini ortaya koysun- makbûl emîr, sultânın sadâkatlı kulu Muzaffereddîn Şeyh Müeyyed'in eliyle -Allah devletini artırsın- yedi yüz doksan iki senesinin aylarından birinde inşâ etti.” (H. 792/M. 20 Aralık 1389-8 Aralık 1390) (MK)

²³⁶ *Ḳâmûsü'l-A'lâm*. (AN) Şemseddîn Sâmî; *Ḳâmûsü'l-A'lâm*, C. II, S. 1301. (MK)

²³⁷ H. 745/M. 15 Mayıs 1344-3 Mayıs 1345. (MK)

²³⁸ Şu ikinci fıkra *Müneccim-Başı Târîhi*'niñ ikinci cildinde ber-minvâl-i muharrer olup *Mecma'u Bahri'l-Hayât* ise Zeyne'l-'Âbidîn'in şîğâr-ı sinninden ve idâre-i memâlike 'adem-i iktidârından nâşi memâliki şâhibsiz kaldığı bir sırada Sulṭân Yıldırım Bâyezîd Ḥân Ḥazretleri şâhib-i ḥurûc gibi ḥalkın imdâdına yetiştiğini bahş ü beyân ediyor. (AN)

Kayseriyye Şehri dört sene kadar da bu sâye-i ‘adâlet-vâyede kalarak müşârün-ileyh hazretlerinin Nigbolı Ehl-i Şalîb Muhârebesi’yle iştiğâline nâşi Karamanîler ve Zü’l-Kadriyyeliler tarafından işğâl édildikten soñra Timur Vak‘ası’ nı müte‘âkıb Karamanîler idâresine intikâl eylemişdir.²³⁹

KARAMANÎLER İDÂRESİ

Hükûmet-i Karamaniyye nâmıyla bir vaqt Anadolı’nıñ bir kısmını işğâl éden idâre-i müstakilleniñ mü’essisi Karaman Beg meşâyihden Baba İlyâs nâm şeyhiñ mürîdi Nûre’ d-Dîn Şûfi’ niñ oğlıdır.

‘Alâe’ d-Dîn Keykubâd-ı Şânî zemânında mûmâ-ileyh Karaman Beg, Konya’ da ba’zı hîdemât-ı resmîyyede bulunarak Ümerâ-yı Selçûkiyye sırasına geçüp ‘Alâe’ d-Dîn’ iñ mazhar-ı teveccühâtı oldığı cihetle hem-şîresini tezvîc ve Mîr-i Âhûr hîdmetine ta’yîn [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 272] édüp ahîren ‘uhdesine Lârende Vâliligi’ ni tevcîh kılmış idi. Devlet-i Selçûkiyye’ niñ inhiâtıyla memâlikiñ tevâlî éden ihtilâlîne mebnî mûmâ-ileyh Karaman Beg, Lârende ve Ermenêk cihetlerini zabt édüp imâret-i müstakille esâsını kurmuş ve fırsat buldukca bilâd-ı mütecâvireye el uzadup Memâlik-i Selçûkiyye’ niñ çarışıklığından istifâdeye çalışmışdır.

[ÂL-İ KARAMAN BEGLERİ]

Bir vaqt Anadolı’nıñ ba’zı aqsâmını zîr-i idâresine alarak icrâ-yı hükûmet éden ve ba’zan Devlet-i ‘Osmâniyye’ yi fırsatdan istifâde şüretiyle meşğül édüp ahîren şemşîr-i celâdet-i ‘Osmâniyye ile hükûmetlerine hitâm vérilen Âl-i Karaman işte bu Karaman Beg’ iñ ensâline ‘ibâret olarak ber-vech-i zîr toköz kişiden ‘ibâretdir:

Târîhleri

- | | |
|--|--------------|
| 1. Karaman Beg bin Nûre’ d-Dîn Şûfi | 708 |
| 2. Muḥammed Beg bin Karaman Beg | ‘Aşr-ı Şâmin |
| 3. Yaḥşî Beg bin Maḥmûd Beg | ‘Aşr-ı Şâmin |
| 4. Mûsâ Beg bin Maḥmûd Beg | ‘Aşr-ı Şâmin |
| [<i>Mir’ât-ı Kayseriyye</i> , S. 273] | |
| 5. ‘Alâe’ d-Dîn Beg bin Yaḥşî Beg | ‘Aşr-ı Şâmin |
| 6. Muḥammed Beg bin ‘Alâe’ d-Dîn Beg | 804 |
| 7. İbrâhîm Beg bin Muḥammed Beg | 819 |
| 8. İshâk Beg bin İbrâhîm Beg | 858 |
| 9. Pîr Aḥmed Beg bin İbrâhîm Beg | 871 |

Zevât-ı mûmâ-ileyhümiñ esâmîsini *Mecma’u Bahri’l-Hayât* ber-vech-i âtî beyân édiyor:

‘Alâed-Dîn Beg, Muḥammed Beg, Gündüz Beg, İbrâhîm Beg, İshâk Beg, Şemse’ d-Dîn Beg, ‘İsâ Beg, Süleymân Beg, ‘Alâe’ d-Dîn Beg, Muḥammed Beg, Pîr Aḥmed Beg.

“*Va’l-lâhu a’lemu bi’ş-şavâb.*”²⁴⁰

²³⁹ “Kadı Burhaneddin, 1398 yılında, herhâlde Kayseri Muhasarası sebebi ile arasının açıldığı emiri ve Akkoyunlu Devleti’nin kurucusu Kara Yülük Osman tarafından Sivas yakınında öldürülünce oğlu Zeynel Abidin (diğer ismi Alâeddin Ali) 1441 yılına kadar ülkeyi idare etmemiştir. Yerine oğlu geçmişse de -yine tenakuzlar içinde sayfa altında ifade edildiği gibi-Sivas’ta devlet ricali toplanıp, Karayülük Osman ve Timur tehlikesine karşı devleti Osmanlılara, Yıldırım Bayezid’e teslim karar vermişler ve bunu da gerçekleştirmişlerdir. Böylece Kayseri de ilk defa Osmanlılara geçmiş ve Timur’un gelişine kadar bu şekilde devam etmiştir. Kitapta belirtildiği gibi, bu esnada Karaman veya Dulkadirîlilerin Kayseri’yi aldıklarına dair bir kayıt bulunmamaktadır.” Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 118. (MK)

²⁴⁰ Arapça ibarenin manası: “*Doğrusunu en iyi bilen Allah’tır.*” (MK)

Hükûmet-i Karamaniyye’niñ mü’essisi bulunan Karaman Beg Memâlik-i Selçûkiyye’niñ qarışıklığından istifâde ederek envâ’-ı hîle vü desâ’is icrâ ve ‘Alâe’-d-Dîn Keykubâd-ı Şânî’niñ Tatarlar tarafından esâretini fırsat ittihâz ederek ânifen beyân olundığı üzere Selçûk Hânedânı’na nisbet-i kâzibe ile meydâna çıkan Cimrî Beg nâmında birini Konya Tahtı’na iclâs ve bu vesîle ile [Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 274] umûr-ı idâreyi eline almak istemiş ise de Ğiyâşe’-d-Dîn Keyhüsrev-i Sâlis’e mu’âvenet şüretiyle Kazan Hân²⁴⁴ tarafından gönderilen Moğul Askeri’ne mukâvemet edemeyerek Konya’yı terk édüp gitmiş ve ahîren mültezimi olan Cimrî Beg’le Karaman Beg ortadan kaldırılmış ve vefâtında Maḥmûd nâmında küçük bir oğlu kalmış idi.

Devlet-i Selçûkiyye’niñ inkrâzında²⁴² Karaman Beg’in oğlu Maḥmûd Beg sinn-i rüşde bâliğ olduğu cihetle Bedre’-d-Dîn unvânıyla Ermenêk’de te’sis-i hükûmet etmiş ve vefâtında Yaḥşî ve Süleymân Beg nâmında iki oğlu kalmış idi. 700²⁴³ târihinde Devlet-i İl-Hânîyye fermânıyla Konya Tahtı’na iclâs édilen ‘Alâe’-d-Dîn-i Şânî’niñ oğlu Ğiyâşe’-d-Dîn’in yedi sene kadar meşâ’ib-i şu’ûnât arasında resmen vâkı olan hükümdarlığı esnâsında idâ-resizligiyle mezâliminden bîzâr olan ümerânîñ ittifâkıyla 707²⁴⁴ târihinde ḥal’ ve i’dâm édilmesi üzerine Ensâl-i Selçûkiyye münkaṭı’ olmağla Beg-Şehri, Seydî-Şehri, Ermenêk, Lârende cihetleri Karamanîler ‘uhdesine geçmiş ve Kayseriyye ile civârı İl-Hânîler idâresinde kalmış idi.²⁴⁵

[Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 275]

Yukarıdan beri icmâlen beyân olundığı üzere Kayseriyye Şehri bir vaḫt Timur-Taş’in ve anı müte’âkıb Eretna Beg’in vâlîliği altında İl-Hânîler idâresinde kalup tevâlî eden muḥârebât u tecâvüzât üzerine kâh Karamanîlere geçmiş ve kâh Benî Eretna ve Kâḫî Burhâne’-d-Dîn ve sâ’ire idâresinde kalmış ve nihâyet 804 târihinde Karaman-oğlu Muḥammed Beg idâresine girmiş idi.

O sırada Anaṭolî Kıt’ası’niñ emniyyet-i ‘umûmiyyesini ihlâl eden Tavâ’if-i Mülûk ile sevdâ-yı teferrüd dâ’iyesinde bulunan ümerâ-yı memâlik yek-digerine tecâvüz ederek ortalığı herc ü merc étdikleri esnâda Şâmîler daḫi bir cihetden sevḫ-i ‘askerle 734²⁴⁶ târihinde Kayseriyye’yi zabt u istîşâl étdiler.

Kayseriyye Şehri üç sene kadar da Şâmîler idâresinde kalup Hâtûniyye Medresesi gibi ba’zı medâris ve ḫayrât-ı şerife te’sis ederek ahâlîniñ celb-i kulûbuna çalışmışlar ise de Kayseriyye ahâlîsi bunlarıñ mu’âmele-i dürüşânesine alışık olmadığından ḫafiyen Karamanîlere mürâca’at [Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 276] ve istimdâd édilmesi üzerine Kayseriyye Şehri ḫarben Şâmîler’den alınarak yine Karamanîler idâresine girmiş idi.²⁴⁷

²⁴¹ Müellif böyle yazmakla beraber “Ġâzân Hân” olmalıdır. (MK)

²⁴² Müellif herhâlde sehven “ikrâzında” olan ve herhâlde eliften sonra nun harfinin konulması unutulmuş olduğu için yazmış olmasına binaen cümlelerin akışına uygun olan “inkrâzında” kelimesi yerleştirildi. (MK)

²⁴³ H. 700/M. 16 Eylül 1300-4 Eylül 1301. (MK)

²⁴⁴ H. 707/M. 3 Temmuz 1307-20 Haziran 1308. (MK)

²⁴⁵ “Gayet basit ve yanlışlıklarla anlatılan Karamanlılar hakkında geniş araştırmalar yapılmıştır. Burada yeniden Karaman tarihi anlatılmayacağına göre usulümüz gereği yazılmış ifadelerdeki bazı yanlışlıkları belirtelim: Cimri hadisesi hem III. Ğiyaseddin Keyhüsrev zamanında gösteriliyor ve hem de II. Alâeddin Keykubad’ın Tatarlar (Moğollar) tarafından esir edilmesinden sonra deniliyor. Yukarıda da belirtildiği üzere II. Alâeddin Keykubad, herhangi bir varlık gösterecek durumda değildi. Ağabeylerinin gölgesinde yaşamış, genç yaşta da Selçuklu ülkesinde şüpheli şekilde vefat etmiştir. Yazar sürekli, IV. Kılıç Arslan’la II. Alâeddin Keykubad’ı karıştırmaktadır. Cimri hadisesine karışan Karaman Bey değil, ondan çok sonra Karamanoğlu I. Mehmed Bey’dir. Yine Cimri hadisesi esnasında İlhanlıların başında Gazan Han değil, Abaka vardı.” Çayırdağ; KTA, C. I, S. 118-119. (MK)

²⁴⁶ H. 734/M. 12 Eylül 1333-31 Ağustos 1334. (MK)

²⁴⁷ Karaman Oğlu Târîhi. (AN)

“II. Alâeddin’in oğlu Ğiyaseddin H. 707/M. 1307 yılında idam edildi deniyor; bu tarihten sonra Konya civarı Karamanlılara geçiyor, Kayseri civarı İlhanlılar’da kalıyor deniyor. Bunların tamamı yanlış, böyle bir şeyler olmamıştır. Kayseri’yi Karamanlılardan alan Şâmîler, Memlûklerin desteğindeki Dulkadirîler’dir. Kayseri’nin XV. sırada ne kadar Karamanoğulları ve ne kadar Dulkadiroğulları idaresinde kaldığı ve ne zaman Osmanlılara (Fatih’e) kesin olarak geçtiği Vakıflar Dergisi’nin XIII. sayısındaki makalemizde gösterilmiştir.” Çayırdağ; KTA, C. I, S. 119. (MK)

[KARAMANİLERİN KAYSERİYYE KAL'ASI'NI TA'MİR KİTÂBESİ]

872²⁴⁸ târîhine kadar Karamanîler idâresinde kalup bidâyeten Selâtîn-i Selçûkiyye'niñ onuncu hükümdârı 'Alâe'd-Dîn Keykubâd-ı Evvel tarafından inşa ve te'sis édilen Kayseriyye Kal'ası 870²⁴⁹ târîhinde Karamanîler tarafından i'mâr u tecdid ve etrâfındaki hişâr-peçe anlar tarafından 'ilâve ve tecdid kılınmıştır. Mezkr kal'anıñ iç kapısı üzerindeki mermer kitâbede şu 'ibâre muharrerdir:

“Çûn nazar gerd-i Rûm-râ şeh-zâd Kal'a-i Kayseriyye kişt âbâd
Nâm-ı vey Hân Muhammed âmede est Bâd beyt-i se'âdetes Bağdâd
Bende-i û be-dest-i Pîr Ahmed Şud temâm in esâs in bünyâd
Ger zemen-i Hicret-i Nebî pürsî Heşt-şad sâl bûd bâ heftâd”²⁵⁰

Bu kal'a Karamanîler tarafından ta'mir ü tecdid olunduğı eşnâda Kayseriyye Vâliligi'nde ümerâ ve erkân-ı Karamaniyye'den Pîr Ahmed Beg bulunup bu zât Karamanîlerden [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 277] İbrâhîm Beg'in Sülâle-i Tâhire-i 'Osmâniyye'den istinkâh eylediğı mücesseme-i 'işmetiñ ferzend-i ercümendir.

MÜTEFERRİKA

Kayseriyye'de bulunan hayrât-ı şerife mü'essislerinden ve Ümerâ-yı Karamaniyye'den ba'zıları ber-vech-i zîr derc olundu:

'Alâü'd-Devle Şâh-Ruḥ Beg²⁵¹ evkâfınıñ vâkıf ve mü'essisi ve Boz-Oḫ Sancağı'nda vâkı' Aḫ-Taḡ Kazâsı'na tâbi' Emlâk Nâhiyesi'ndeki câmi'-i şerîf ve zâviyenin bânîsi 'Alâü'd-Devle Şâh-Ruḥ Beg, Mar'aş ve Elbistân cihetlerinde icrâ-yı imâret eden Zü'l-Kadriyye Hükûmeti'niñ dördüncüsü ve ahîri olup Yavuz Sultân Selîm Hazretleriniñ Çaldıran Muhârebesi'nden 'avdetleri eşnâsında Kayseriyye Begi Şehsuvâr-zâde 'Alî Beg ordusunun sevkiyle maḡlûb u itlâf edilerek imâretine nihâyet vérilmiş olan zâtdır. Bu zât toḫsan sene kadar mu'ammer olup bir vakt Mar'aş ve Elbistân cihetlerinden başka Kayseriyye ve havâlisinde daḫi nüfûzunu yürütmek istemiş ve bir zemân Eretna Beg gibi Kayseriyye Beglerine müzâheret eylemiştir. [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 278] O münâsebetle Kayseriyye ve civârında bir taḫım hayrât ü meberrât t'esis ve o cümleden olmaḫ üze Kayseriyye'niñ Barşama Karyesi'nde Aşhâb-ı Kehf nâmına bir zâviye inşa ve buña mahşûş bir haylî emlâk ü 'aḫâr vaḫf u ihdâ etmiş ise de el-yevm mefkûddur.

[ŞÂH-RUḤ KÖPRÜSÜ VE KİTÂBESİ]

Sivâs Vilâyeti'ne tâbi' Bünyân Kazâsı dâhilinde Kızıllı-Irmaḡ'ın üzerinde bulunan Şâh-Ruḥ Köprüsü daḫi mûmâ-ileyh 'Alâü'd-Devle Beg-zâde tarafından binâ ve inşa kılınmış ve üzerindeki mermerde şu 'ibâre ve târîḫ menḫûş bulunmuştur:

²⁴⁸ H. 872/M. 2 Ağustos 1467-20 Temmuz 1468. (MK)

²⁴⁹ H. 870/M. 24 Ağustos 1465-12 Ağustos 1466. (MK)

²⁵⁰ Kayseri Kalesi'ni Tamir ettiren Pîr Ahmed Bey'in Farsça Kitâbesi'nin tercümesi:

“Rum (Osmanlı) hükümdârınının bakmasıyla

Kayseri Kalesi imâr edildi

O Hân'ın adı Muhammed'dir

Saâdet yurdu Bağdâd olsun

Onun kulu Pîr Ahmed eliyle

Bu binâ tamamlandı

Eğer Nebî'nin Hicret yılını (tarihi) bana sorarsan

Sekiz yüz yetmiş senesidir”. (H. 870/M. 24 Ağustos 1465-12 Ağustos 1466) (MK)

²⁵¹ Müellif “Şâh-Ruḥ” ismini “Şâh-Rûḥ” şeklinde yazmışsa da kayıtlara mutabık olmaḫ böyle üzere yazıldı. (MK)

“Bi’smi’l-lâhi’r-Raḥmâni’r-Raḥîm ‘Ammera hâzihi’l-cisra Muḥammed bin Şâh-Ruḥ Bek bin ‘Alâü’d-Devle Zü’l-Kâdiri yü’s-Sâsânî bi-yedi Mîr ‘Abdi’l-lâh ḥamse ve erba‘în ve tis‘a mi’e.”²⁵²

Şu ‘ibâre ve târihiñ delâletine nazaran mezkûr köprü ‘Alâü’d-Devle Şâh-Ruḥ Beg’iñ vefâtından soñra Ümerâ-yı ‘Osmâniyye ‘idâdına dâhil olan maḥdûmu Muḥammed ibn Şâh Ruḥ Beg tarafından yapılmış olduğı anlaşıyor.

Mûmâ-ileyh Şâh Ruḥ Beg’iñ idâre ve imâretine ne şüretle ḥâtıme vérildiği âtiyen bahş ü terkîm édilecektir.

[*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 279]

MELİK ARSLAN

Mancusun Ḳaryesi’nde vâki‘ Câmî’-i Kebîr’iñ bânîsi Melik Arslan nâm zât Devlet-i Selçûkiyye’niñ soñ hükümdârı ‘Alâe’d-Dîn Keyḳubâd-ı Şânî bin Ferâmurz’uñ ümerâsından olup bir vaḳt Kayseriyye’de bulunarak Mancusun Ḳaryesi’ni çiftlik ittiḥâz étmiş ve orada mükemmel bir câmî’-i şerîf inşâsıyla bir ḥaylî ‘akâr vaḳf eylemişdi.²⁵³ Bu zât ‘Alâe’d-Dîn Keyḳubâd-ı Şânî zemânında Aḳ-Serây Begliği’nde bulunarak Ḳaraman-oğlı Muḥammed Beg’iñ sâlifü’z-zıkr Cimrî Beg mes’elesinden tolayı Selçûkîler ile vâki‘ olan muḥârebese eşnâsında Melik Arslan ‘Alâe’d-Dîn tarafından muḥârebeye da‘vet édilmekle bir ḥaylî yararlık göstermiş ise de Selçûkîleriñ za‘fı zemânı olduğından muvaffakiyyât-ı fevka’l-‘âde irâ’e edememiştir. Kendüsi mükrim, seḫî, cesûr bir zât olduğıni *Ḳaraman-oğlı Târîhi* bahş ediyor.

ATA-BEG

Eretna Beg’iñ oğlı Muḥammed Beg’iñ kethudâsıdır. Mûmâ-ileyh Muḥammed Beg’iñ Ḳaramanîlerden ‘Alâe’d-Dîn Beg ile Ḳonya piş-gâhında vâki‘ olan muḥârebesinde Ḳutlu Şâh, Ḳaya Beg, Ca‘fer Beg gibi ümerâ ve ‘aşâ’iriñ mu‘âvenetiyle bir ḥaylî [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 280] ‘asker cem‘ édüp ânifen bahş olunduğı üzre bir ḥîle-i desâ’is-kârâne ile Ḳonya’yı ihâta ve Muḥammed Beg’iñ hükûmetini işâ’a eylemiş ise de Ḳaramanîleriñ muḥâcemât-ı aḫîresine muḳâvemetsiz edemeyerek ‘âr-ı firârî ihtiyâr édüp Kayseriyye’ye gelmiş ve bir vaḳt gizlendikten soñra Muḥammed Beg’iñ vürûdu üzerine yakayı ḳurtarabilmiştir.

Kayseriyye Ḳaşabası’nda vâki‘ Şalâḫa’d-Dîn Hammâmı nâmıyla meşhûr olan ḥammâm ḳuyûdât-ı ‘atıḳaca Ata-Beg Hammâmı nâmıyla muḳayyed olmasına nazaran mezkûr ḥammâmıñ 761²⁵⁴ târihiñde kethudâ-yı mûmâ-ileyh Ata-Beg tarafından yapılmış olduğı anlaşıyor.²⁵⁵

BOZ TOĞANLI-OĞLI ḤWÂCE YÛNUS

Bu zât Ḳaraman-oğlı ‘Alâe’d-Dîn Beg zemânında ötede berüde server-i hevâ-yı temerrüd olan dere-beglerinden olup bir vaḳt Eretna Beg-zâde Muḥammed Beg’e ve anıñ vefâtından soñra oğlı İkinci Eretna Beg’e ḳapulanmış ve bir zemân Eretna Beg’le Ḳaramanîleri epeyce işğâl eylemiş olan sergerde-i bâḡiyândan ma‘dûd bulunmuş idi. Ḳaraman-oğlı ‘Alâe’d-Dîn Beg Ḥaleb Emîri İbnü’r-Reşîd Nâşire’d-Dîn ile uğraşdığı eşnâda Ḳonya ve Lârende’yi ‘Alâe’d-Dîn Beg’iñ maḥdûmu [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 281] İbrâhîm Beg’den alup zabt étmek üzre ḳıyâm eden Eretna Beg ile Ḳarsûs Emîri Bahşâyîş ve Babuḳ Ḥân da Boz Toğan-oğlı daḫi müzâheret ederek Lârende’ye ḥücûm

²⁵² Şâhruh Köprüsü’nün Arapça Kitâbesi’nin tercümesi:

“Bismillâhirrahmânurrahîm. Bu köprüyü Zülkadırlı Alâüddevele Sâsânî’nin oğlu Şâhruh Bey’in oğlu Mehmed, dokuz yüz kırk beş senesinde Emîr Abdullah eliyle yaptırdı.” (H. 945/M. 30 Mayıs 1538-18 Mayıs 1539). (MK)

²⁵³ “Mancusun köyünde camisi bulunan Melik Arslan, Dulkadroğullarından Süleyman Bey’in oğlu Alâüddevele Bozkurt Bey’in kardeşidir; bu havalide meliklik yapmıştır.” Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 119. (MK)

²⁵⁴ H. 761/M. 23 Kasım 1359-10 Kasım 1360. (MK)

²⁵⁵ “Selahaddin Hamamî’ni yaptıran Atabey, Lale Camii’ni de yaptıran Lala Muslihiddin olmalıdır.” Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 119. (MK)

étmişler ise de Boz Toğan-oğlı Karamaniler tarafına meyl ü ilticâ étmesi üzerine Karamaniler galebe étmiş ve merkûmuñ şu hidmeti Karaman-oğlı tarafından bi't-takdîr Karamanilerin ümerâsı 'idâdına dâhil olmuştur 770.²⁵⁶

Kayseriye civârında Boz Toğan Çiftligi dênilen maħal bahşî mürûr éden Boz Toğan-oğlı Hwâce Yunus nâm zâtın çiftligi idi.

O zemânlarda Boz Toğan Çiftligi'nden başka Begendik Çiftligi ile Sağar ve Boğalı mevâki'i dağı birer çiftlik ve karye hükmünde idi. Begendik dênilen zât 14 Şevvâl sene 977²⁵⁷ târihinde bâ-şart-ı evlâdiyye bir takım emlak u 'ağarını vakf u tescil étmiş olan Hâcî Seydî Beg'in pederidir. Vakf-ı mezkûruñ vazîfe-i tevliyeti bâ-şart-ı evlâdiyyet taraf-ı fağrânemizden ifâ edilmektedir.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 282]

[Bu sahife boş]

²⁵⁶ H. 770/M. 16 Ağustos 1368-4 Ağustos 1369.

"Bozdoğanolu hakkında da herhâlde Şikârî tarihinden nakiller yapılmıştır." Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 119. (MK)

²⁵⁷ H. 14 Şevval 977/M. 22 Mart 1570. (MK)

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 283*]

[*Kayseri Târîhi*]

**MİR'ÂT-I KAYŞERİYYE
KISM-I ŞÂLİŞ**

Bu Kısım Devlet-i 'Osmâniyye
Zemânına 'Â'iddir

Eşer

Ahmed Nazîf

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 284*]

ÜÇÜNCÜ KISMIÑ FİHRİSTİ

Sahife	
286	Devlet-i 'Osmâniyye İdâresi
298	Yavuz Sultân Selim Hazretleriniñ Feth-Nâme-i Hümayûnu Şüreti
302	Maħmûd Kâdî Evkâfınıñ Hülâşası
306	Ƙara Yazıcı 'Abdü'l-Halim Vuķû'âtı
310	İn'âm-zâde 'Alî Beg Mes'elesi
314	Abaza Paşa Vuķû'âtı
337	Merzifonî Muşafâ Paşa ve Hayrâtı
348	'Aşâ'iriñ 'İşyânı
356	Naħcivânlı Corci Mes'elesi
361	Ƙanlı Ƙâdî-oğlı Vuķû'âtı
372	Ƙadem-oğlı Oğannes Mes'elesi
379	Mutaşarrıf 'Ömer Paşa'nın İhnâkı

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 285*]

383	Ƙarşlı 'Alî Paşa Zemânı
403	Mutaşarrıf Hâcî Bekir Paşa Zemânı
407	Ağ-Bıyık-oğlı Hasan Ağa Vuķû'âtı
422	Gümrükcü 'Osmân Paşa Zemânı
426	Hâfız 'Alî Paşa Zemânı
431	'Osmân Nürî Paşa Zemânı
433	Zelzele-i 'Azîme
433	'Arab 'Askeriniñ Vürüdu

[*Mir'ât-ı Kayseriyye, S. 286*]

ÜÇÜNCÜ BÂB

BİRİNCİ FAŞL

DEVLET-İ ‘OŞMÂNİYYE İDÂRESİ

Kayseriyye Şehri 872¹ târihine kadar Karamaniler idâresinde kalup tafşîlâtı Tevârîh-i Oşmâniyye’de münderic bulunduğı üzere taraf-ı ‘Oşmâniyân’dan Karaman Hükûmeti’ne hâtıme véridiği esnâda Kayseriyye Şehri, 872 Ebu’l-Feth ve’l-Megâzî Sultân Muhammed Hân Gâzî Hazretlerinin vüzerâsından Gedik Aḥmed Paşa vâsıtasıyla zamîme-i Mülk-i ‘Oşmânî kılınmış ve Karaman-oğlı devrine nihâyet vérilmiştir. Kayseriyye Şehri bi-‘inâyetü’r-Raḥmân nâ’il-i fevz-i firâvân olup Fâtih-i ebediyü’l-iştiḥâr Sultân Muhammed Hân-ı nâm-dâr hazretleri tarafından havâşş u ‘avâm ğarîk-i envâr-ı lûtf u in’âm édilmiş ve ez-ân cümle o ‘asrın ulemâ ve meşâyiḥinden Şeyḥ İbrâhîm Tennûri Hazretleri ile evlâd ü ensâli ‘öşr ü tekâlîf-i sâ’ireden ‘afv buyurularak taltîf ü tevķîr buyurulmuştur.

[*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 287]

Kayseriyye Şehri Memâlik-i ‘Oşmâniyye’ye rabt u ilhâk édilmesini müte‘âkıb kal’a derûnundaki câmi‘-i şerîf Sultân Fâtih Hazretlerinin emr ü fermânı üzerine Gedik Aḥmed Paşa’nın nezâreti altında müceddeden binâ ve inşâ kılınmış ve tafşîlâtı cevâmî‘-i şerîfenin izâhâtı şirasında bahş ü tenmîk olunmuştur.

Kayseriyye Şehri 872 târihinden i‘tibâren zîr-i cenâh-ı müstelzimü’l-felâh-ı ‘Oşmâniyân’a dâhil olup bir rûz-ı firûza vâşıl olmuştur.

891² târihinde Mısır Meliki Kayıtbay ile zuhûr éden Çukur-Ova Muhârebesi için Kayseriyye’den daḥi ‘asâkir-i kâfiye celb ü cem’ édilmekle Karaman Begler-begi Kara-Göz Paşa’nın kumandası altında bir fırka-i muntazama Çukur-Ova cihetine hareket étmiş ve bu ‘askerin serdârlığı Kayseriyye Begi bulunan Yular Kışdı laḳabıyla mülakḳab Sinân Beg’e tefvîz olunmuş idi.

Mezkûr muhârebe esnâsında mûmâ-ileyh Sinân Beg’in ba‘zı gûnâ uygunsuzluğu taḥaḳḳuk étmekle ‘azl édilerek ya’nî Kayseriyye Begligi’ne 893³ târihinde Miḥâl-zâde İskender Beg ta’yin kılınmış idi.

Mar’aş ve Elbistân cihetlerinde icrâ-yı imâret éden Zü’l-Ḳadir-zâde ‘Alâü’ d-Devle [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 288] Beg’in ba‘zı mertebe hareket-i mefsedet-kârâneye teşebbüs étdiği hiss édilmesi üzerine Zü’l-Ḳadriyye Hükûmeti Pây-ı Taḥt-ı Saltanat-ı Seniyye’ce ‘Alâü’ d-Devle Beg’in birâder-zâdesi Budak Beg’e⁴ tevcîh édilmekle umûr-ı idâreyi zabt étmek üzere mûmâ-ileyh Budak Beg ‘asker-i mürettebe ile Kayseriyye’ye gelerek ol bâbdaki emre imtişâlen Kayseriyye Begi İskender Beg daḥi Budak Beg ma’iyyetine me’ mûr edilüp Kayseriyye Sipâhileri berâber olduğı hâlde 894⁵ târihinde Mar’aş cihetine toğrı sevķ olundu.

Mûmâ-ileyh İskender Beg şecâ‘at-i ḥulkiyyesi icâbınca bu işde fevķa’l-gâye ibrâz-ı âşâr-ı kâr-güzârî étmiş ve Kayseriyye Sipâhileri daḥi iḥrâz-ı nâm ü nişân eylemiş ise de mevķi‘-i mübâreze sa‘bü’l-mürûr Ḳozan ve Hâçin Tağları’na teşâdüf étmekle Varsak ‘Aşîreti’niñ muhâcemât-ı mütevâliyesi üzerine Kayseriyye Sipâhileri dûçâr-ı inhizâm ve İskender Beg de dâm-ı esârete giriftâr olmuştur.

Zü’l-Ḳadir-zâde ‘Alâü’ d-Devle Beg ise Mısır Hükûmeti’ni ba‘zı teşvîķât-ı dil-firîbâne ile kendü tarafına celb édüp Zü’l-Ḳadriyye ‘Askeri Mısıriler ile berâber olarak 895⁶ târihinde Kayseriyye’yi taḥt-ı muḥâşaraya aldılar.

¹ H. 872/M. 2 Ağustos 1467-20 Temmuz 1468. (MK)

² H. 891/M. 7 Ocak-26 Aralık 1486. (MK)

³ H. 893/M. 17 Aralık 1487-4 Aralık 1488. (MK)

⁴ Dulkadirli sülâlesinden olan beyin tam adı Şâh Budak Bey’dir. (MK)

⁵ H. 894/M. 5 Aralık 1488-23 Kasım 1489. (MK)

⁶ H. 895/M. 25 Kasım 1489-13 Kasım 1490. (MK)

Bir kaç gün sonra taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den Hersek-zâde Ahmed Paşa ma'iyyetinde [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 289] miqdâr-ı kâfi 'Asâkir-i 'Osmâniyye imdâda gelmekle Mısır ve Zül'l-Kadir 'Asâkiri Kayseriyye muhâşarasını terk edüp gitmiş ise de Zül-Kadriyyeliler'in te'dibi hasbe'l-icâb vaqt-i merhûnuna ta'lik edilmiştir.

Aradan bir kaç sene geçtikten sonra İrân'da zuhûr eden Şâh İsmâ'il-i Erdebîlî, Zül'l-Kadir-zâde 'Alâü'd-Devle Beg'in kızını tezvîce tâlib olması ve o dahi evvelce muvâfaqat ve ahîren nükûl ile muhâlefet etmiş bulunması üzerine Şâh İsmâ'il külliyyetli 'Asâkir-i Şî'a ile Kayseriyye civârından geçerek Zül'l-Kadriyyeliler ile muhârebe ve mukâteleden sonra çekilüp gitmiş ve o cihetin tafşîlâtı şadedimizi hâricinde bulunmuş olduğundan şarf-ı nazar olunmuştur. Ancak Şâh İsmâ'il-i Şafevî'ni buradan gelüp geçmesi bu civâr ahâlîsine bir zararı mûcib olmadı dênilemez. Çünkü bu âdem Şî'iyü'l-mezheb olup evvelâ şeyh şıfatıyla hürûc ve ba'dehû şeyhliği şâhlığa tebdîl ederek mesâ'il-i düveliyyeye mebâhiş-i mezhebiyyeyi karışdırup geçdiği yerlerde İttihâd-ı İslâm kuvvetine eñ ziyâde îrâş-ı halel edecek ka'r-ı ifsâdâta vülûc ettiği cihetle beyne'l-İslâm tefrika-i mezhebiyye hudûsuna [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 290] bâdî ve sâde-dilânî selb-i i'tikâdâtına sâ'î olarak Anadolî içerülerine bir nev'-i tuhm-ı dalâlet bırakmış ve bu sûretle bünyân-ı raşîn-i İslâmiyye'yi rahne-dâr etmiştir dênilse becâdır.

Çünkü Anadolî'nin memâlik-i şarkıyyesiyle Sivas, Kayseriyye ve Konya cihetlerine civâr olan ba'zı kurâ vü kaşabâtda sâkin Kızıl-Baş mezheb-i hafisine tâbi' olan ahâlî işte o tuhm-ı fesâdîñ semere-i dalâlet-intimâsıdır.

Şâh İsmâ'il ordusunun mürûrundan sonra bir kaç sene kadar şâyân-ı bahş ü tezkâr vukû'ât zuhûr etmemiş ise de 910⁷ târihinde 'illet-i müdhîşe-i vebâ ve belâ-yı kaht u galâ hüküm-fermâ olup ahâlî ahîren ser-zede-i zuhûr olan Şâh-Kulî Vak'ası'yla bir derece daha düçâr-ı vehn ü haşyet olmuştur.

Yukarıda dahi bahş olunduğı üzere Şâh İsmâ'il-i Erdebîlî'niñ bir Devlet-i Şafeviyye teşkil etmek fikriyle lu'bet-gâh-ı politikada icrâ ettiği şan'at-ı şu'bede-bâzî cümlesinden olmak üzere 916⁸ târihlerinde zuhûr eden Şâh-Kulî nâm şakîniñ başına bir takım cühelâ-yı nâs toplanarak [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 291] Anadolî'nin ba'zı taraflarında yağmâ-gerlik ve bir hayli edepsizlik etmekde oldukları Kayseriyye ahâlîsini epeyce düçâr-ı telâş etmiş ise de bu civârda mürûr edüp Nefs-i Kayseriyye'ye uğramamışlar idi.

Bunların ma'lûm olan azgınlıkları tafşîlâtı şahâ'if-i târihîde mûnderic olup başlarına topladıkları yigirmi biñden mütecâviz haşerât ma'külesi eşkiyâ ile Kütâhiyye cihetine toğrı işâl-i dürüst-hasâr etmekde buldukları sırada Şadr-ı A'zam 'Alî Paşa ma'iyyetinde olmak üzere Der-Sa'âdet'den gönderilen 'Asâkir-i 'Osmâniyye eşkiyâ-yı merkûmeyi tenkil ü te'dib etmekle Kayseriyye cihetinden mürûr ve İrân'a toğrı firâr ve uğrar oldukları kurâda yağmâ-gerlikle envâ'-ı te'addiyâta ictisâr eylediler.

Bu beliyyeniñ dahi indifâ'ından sonra yine Şâh İsmâ'il-i Şafevî'niñ tuhm-ı fesâdî semeresinden olmak üzere Şî'ilerden Nûr 'Alî nâmında bir şakî daha türeyüp etrâf u eknâfda icrâ-yı nehb ü gâret ü şekâvete ictisâr etmişler ise de Kayseriyye'ye uğramaksızın şavet-i kâhire-i 'Osmâniyye ile cem'iyetleri târ [ü] mâr edilmiştir.

920⁹ târihine kadar cereyân eden vukû'ât-ı mahalliyye bir takım ufağ defek [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 292] şeylerden 'ibâret bulup bu miyânda te'sisât-ı hayriyye meydâna gelmiş ve bunların ba'zıları ber-vech-i âti zikr olunmuştur.

[KAYSERİYYE BEZZÂZ-İSTÂNI VE KİTÂBESİ]

Müe'ssesât-ı mezkûre cümlesinden olmak üzere çârşû-yı 'umûmî kurbunda vâki' olup Hânçerli Sultân Evkâfi'na merbût olan Bezzâz-istân 903¹⁰ târihinde Muştafâ bin Abdü'l-Hayy nâm zât tarafından inşâ kılınmış ve kapusiniñ üzerindeki mermer kitâbede şu 'ibâre-i târihiyye menkûş bulunmuştur:

⁷ H. 910/M. 14 Haziran 1504-2 Haziran 1505. (MK)

⁸ H. 916/M. 10 Nisan 1510-29 Mart 1511. (MK)

⁹ H. 920/M. 26 Şubat 1514-14 Şubat 1515. (MK)

¹⁰ H. 903/M. 30 Ağustos 1497-18 Ağustos 1498. (MK)

**“Ammera hâzihi’l-‘imârete’l-ma‘mûrete li-tekûne havâ’ice’n-nâsi
Emîrû mükerrerem Şâhibü’s-seyf ve’l-ķalem Muştafâ bin Abdü’l-Hayy
min ‘uteķâ’i Sultâni’l-A‘zamî’s-şân bâsîtü’l-‘adli
ve’l-ihsân Sultân Bâyezîd Hân bin Muhammed Hân halled Allâhu
mülkehu Muħarremü’l-Harâm seneti selâse ve tis‘a mi’e”¹¹**

Bezzâz-istân-ı mezkûr el-yevm ma‘mûr olup derûnunda icrâ-yı dâd ü sitâd édilmekte ise de Kayseriyye çârşûlarının ba‘de’l-harîķ tarz-ı nevîn-i mi‘mârî inşâ olunmasından nâşî zıkr olunan bezzâz-istânîñ eski i‘tibârı bi’n-nisbe tenâķuş étmişdir.

918 sene-i hicriyyesi Şaferü’l-hayrınıñ sekizinci Cum‘a-értesi günü¹² Yavuz Sultân Selîm-i Evvel ĥazretleriniñ cülûs-ı hümayûnları vâķi‘ oldığına dâ’ir şeref-vürüd éden fermân-ı ‘âlî [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 293] bi’l-cümle a‘yân ü eşraf-ı memleket ve zümre-i ‘asâkir ü sipâhiyân muvâcehesinde kırâ’et ve ĥükm-i münîfi cümleye i‘lân ü işâ‘at olunmuş ve derûn-ı şehrde fevķa’l-gâye âşâr-ı şâdmânî ve şehr-âyînler icrâ kılınmışdır.

[ÇIFTE ÇEŞME VE KİTÂBESİ]

Kayseriye Kaşabası’nıñ Kiçi Kapu civârında vâķi‘ Çifte Çeşme Yavuz Sultân Selîm Ĥazretleri zemânında inşâ ve icrâ kılınmış ve üzerindeki mermer kitâbede şu ‘ibâre muħarrer bulunmuş idi. Faķat mezkûr mermer aĥîren ortadan ķaldırılmış ve kim bilür hangi vicdânsızın yed-i ketmine geçmiştir. Mezkûr ‘ibâre şudur:

**“Büniye hâzihi’l-‘imâretü fi eyyâmi’s-Sultân Selîm Hân ibn
es-Sultân Bâyezîd Hân ibnü’s-Sultân Muhammed Hân
Seneti ‘işrîne ve tis‘a mi’e.”¹³**

Bu çeşme mürûr-ı ezmân ile ĥarâb olup münderis bir ĥâle gelmiş iken 1316¹⁴ târihinde himmet-mendân-ı ahâlîniñ i‘ânâtıyla müceddeden inşâ kılınmışdır.

[ĤÂCİ ĤAMZA ÇEŞMESİ VE KİTÂBESİ]

Ĥacî ‘İvâz Maħallesi’nde vâķi‘ Ĥacî Ĥamza Çeşmesi daĥi 927¹⁵ târihinde aşĥâb-ı ĥayrâtdan Ĥacî Ĥamza nâm bir zât tarafından müceddeden inşâ olunarak üzerindeki mermerde şu ibâre muraķķam bulunmuşdur:

¹¹ Kayseri Bedesteni’nin Arapça kitâbesinin tercümesi:

“Bu bina Mehmed Hanın oĥlu, büyük şân, adalet ve ihsan sahibi Sultan Bayezid Han’ın, -Allah mülkünü devamlı kılsın- azatlı kul-larından Abdülhay’ın oĥlu, kılıç ve kaleme ĥükmeden muhterem (cömert) Emir Mustafa tarafından halkın ihtiyacı için dokuz yüz üç senesinin kudsi Muharrem ayında yaptırıldı.” (H. Muharrem 903/M. 30 Ağustos-28 Eylül 1497).

Ayrıca bkz: Karaarslan, Mehmet; “Bedesten” -*Şehir Kültür Sanat*- Kayseri Büyükşehir Belediyesi, sayı 23, Kayseri, Kasım, 2018. (MK)

¹² H. 8 Safer 918/M. 25 Nisan 1512. (MK)

¹³ Çifte Çeşme’nin Arapça kitâbesinin tercümesi:

“Bu yapı (çeşme) Sultan Mehmed Han’ın oĥlu Sultan Bayezid Han’ın oĥlu Sultan Selim Han’ın günlerinde dokuz yüz yirmi senesinde yapıldı.” (H. 920/M. 26 Şubat 1514-14 Şubat 1515). (MK)

¹⁴ H. 1316/M. 22 Mayıs 1898-10 Mayıs 1899. (MK)

¹⁵ H. 927/M. 12 Aralık 1520-30 Kasım 1521. (MK)

“Büniye hâzihi'l-‘imâretü'l-müsiletü ‘ale'l-‘ayn fî eyyâmi Devleti’s-Sultân

[*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 294]

es-Sultân Süleymân Hân ibn Selîm Hân eş-Şâhib el-Hâc

Hamza ibn el-Hâc Ahmed fî şehri seneti seb‘a ve ‘işrîn ve tis‘a mi‘e.”¹⁶

Mûmâ-ileyh Hâcî Hamza zümre-i sipâhiyândan ve erbâb-ı servet ü yesâr olup Şeyh İbrâhîm Tennûrî Hazretleriniñ kerîme-i muhteremeleri Zeyneb Ana nâm duhter-i pâkîze-nesebiñ maḥdûm-ı mükerreridir. Vâridâtı zikr olunan çeşmeniñ ta‘mîrine meşrût olmak üzere bânî-i mûmâ-ileyh bir haylî emlâk u ‘aḳârını vaḳf u taḫşîş étmişdir.

‘Aşr-ı mezkûr te’sîsâtından olmak üzere Meydân Kapusu civârındaki Keçeciler Mescid-i Şerîfi 921¹⁷ ve Kara Kürkcü Maḫallesi’ndeki Göllü Çeşme 922¹⁸ târiḫlerinde icrâ ve inşâ kılınmıştır.

Yavuz Sultân Selîm Hân Hazretleriniñ tevârîḫ-i ‘umûmiyyece ma‘lûm ve şöhet-gîr-i âfâḳ olan Şark Seferi ki yukarıda bahşi mürûr éden Şâh İsmâ‘îl-i Şafevî’ye qarşu Çaldıran Muzzaferiyyâtı’nı intâc éden muḫârebe-i meşhûredir.

Muḫârebe-i mezkûre tedârükâtına teşebbüs olunduğı sırada Kayseriyye sipâhîleriniñ daḫi müheyyâ bulunması emr ü irâde buyurulmağla 20 Muḫarrem sene 920¹⁹ târiḫiyle muvaşşah şeref-vürûd éden fermân-ı ‘âlî üzerine Kayseriyye’ce de techîzât-ı ‘askeriyyeye ibtidâr [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 295] ve Ordu-yı Hümâyûn’uñ vürûduna intizâr olunmuş idi.

Mevkib-i Hümâyûn tokuz yüz yigirmi senesi Rebî‘ü’l-Evvelî’nde²⁰ Kayseriyye civârına gelerek kemâl-i debdebe vü dârâtle bu civârdan Sivas’a toğrı hareket étmiş ve Sivas’a muvâsalatında bir ‘umûm yoklama icrâ kılınarak Ordu-yı Hümâyûnca taḫaḳḳuḳ éden gâlebelik taḫfif édilmek üzere kırk biñ kadar ‘asker bi’t-tedḳîḳ Kayseriyye ile Sivas arasına bırakılmış idi.

Müşârûn-ileyh hazretleriniñ Şark Seferi ve Çaldıran ve Tebriz Muzzaferiyyâtı şahâ’if-i zîb-i tevârîḫ olup bizim maḫşadımız ise yalnız Kayseriyye’ye ‘â’id olan vukû‘âtı yazmaḳdan ‘ibâret bulunduğı cihetle sefer-i mezkûruñ tafşîlâtını tevârîḫ-i ‘Osmâniyye’ye terk éderek vukû‘ât-ı maḫalliyyeye ‘â’id bahşe rücu‘ eyledik.

Muzzaferiyyât-ı fevḳa’l-‘âde ile Ordu-yı Hümâyûn’uñ Tebriz’den ‘avdet étmesi eşnâsında Amasiyye’den Kayseriyye Mutaşarrıflığı ber-vech-i arpalıḳ Şehsüvâr-zâde ‘Alî Beg’e tevcîh buyurulmuş olmağla müşârûn-ileyh bir taḳım a‘vân u etbâ‘ı ve kapusu ḫalkıyla Kayseriyye Sipâhîleri daḫi ma‘iyyetinde olduğı ḫâlde Kayseriyye’ye gelüp icrâ-yı umûra mübâşeret ve bir taraftan da tedârükât-ı ḫafiyyeye mübâderet étmekte idi.

Yukarıda bi’l-münâsebe bahşi mürûr eylediğı üzere Mar‘aş ve Elbistân cihetlerinde [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 296] icrâ-yı imâret éden Zü’l-Kâdir-zâde ‘Alâü’d-Devle Beg hem Devlet-i ‘Osmâniyye’yi gücendirmemek hem de Mışırlı politikasını elden bırakmamak meslegini tutarak icâbât-ı zemâne tebe‘an kendi çıkarına işini idâre étmek ister idi. Yavuz Sultân Selîm Hazretleri ber-minvâl-i muḫarrer Şark Seferi’ne hareket buyurdukları eşnâda ‘Alâü’d-Devle Beg’i murâfaḳata da‘vet étdikleri ḫâlde mûmâ-ileyhiñ muvâfaḳat étmemiş olması Şâh İsmâ‘îl taraf-dârlığına maḫmûl olunduğından ve Hazret-i Pâdişâh Asya-yı Vusṫâ’da ve belki merkez-i saltanatı muḫîṫ olan

¹⁶ Hacı Hamza Çeşmesi’nin Arapça kitâbesinin tercümesi:

“Gözeden akan bu imaret (çeşme), Sultan Süleyman Han’ın oğlu Sultan Selim Han’ın devletinin günlerinde Hacı Ahmed’in oğlu Sahib Hacı Hamza tarafından dokuz yüz yirmi yedi senesinin aylarından birinde yaptırıldı.” (H. 927/M. 12 Aralık 1520-30 Kasım 1521). (MK)

¹⁷ H. 921/M. 15 Şubat 1515-3 Şubat 1516. (MK)

¹⁸ H. 922/M. 5 Şubat 1516-23 Ocak 1517.

Göllü Çeşme kitâbesine göre “Sene semân ve hamsîn ve tis‘a mi‘e” de yani H. 958/M. 9 Ocak-27 Aralık 1551’de yapılmıştır. Denктаş, Mustafa; “Göllü Çeşme”, *Kayseri Ansiklopedisi*, C. II, S. 389. (MK)

¹⁹ H. 20 Muḫarrem 920/M. 17 Mart 1514. (MK)

²⁰ H. Rebiülevvel 920/M. 26 Nisan-25 Mayıs 1514. (MK)

bütün Asya ve Avrupa'da öyle ufağ defek hükûmetleriñ imhâsıyla pergâr-ı 'ulüvv-i himmetle şafha-i efkârında tersîm étdiği harîta-i 'âlemi meydâna koymak 'azm-i 'âlem-i pesendânesinde bulunduğundan İrân Seferi'nden 'avdet-i hümâyûn üzerine Memâlik-i Zü'l-Ķadriyye'niñ 'Alâü'd-Devle idâresinden nez'iyile Memâlik-i 'Osmâniyye'ye ilhâkını zihninde kararlaşdırmışlar idi,. Ordu-yı Hümâyûn Şark Seferi'nden Sivas'a muvâşalat étmekle Cenâb-ı Pâdişâh Anaçolı Begler-begisi Sinân Paşa'yı on biñ süvâri ve lüzûmu kadar piyâde Yeñiçeri ile talî'a olarak Elbistân cihetine sevğ ve Ķayşeriyye Mutaşarrıfı Şehsüvâr-zâde 'Alî Beg'e dağı tedârükât-ı mevcûdesiyle Sinân Beg fırkasına iltihâk étmesini emr ü tavsiye buyurmuş olduklarından iki gün içinde [*Mir 'ât-ı Ķayşeriyye*, S. 297] mûmâ-ileyh 'Alî Beg Ķayşeriyye Sipâhîleriniñ eñ güzidesini intihâb édereğ üç biñ atlı ile Mar'aş cihetine sevğ-i semend-i 'azîmet étmış idi.

Ordu-yı Hümâyûn Ķayşeriyye mülhâkâtından İnce-Şu Şahrâsı'na muvâşalat étdiği eñnâda 921 senesi Cumâde'l-Ûlâsınıñ birinci günü²¹ Zü'l-Ķadir-zâde 'Alâü'd-Devle Beg'iñ mağlûb édidiği haberi vürüd étmekle Ordu-yı Hümâyûn'ıñ ilerü gitmesine hâcet kalmayup Şehsüvâr-zâde 'Alî Beg Memâlik-i Zü'l-Ķadriyye Mutaşarrıflığı'na ta'yîn édilerek Ordu-yı Hümâyûn Ķayşeriyye'ye 'avdet étmışdir.

Kemâh Ķal'ası'yla Memâlik-i Zü'l-Ķadriyye fütûhâtını mübeşşer olmak üzere Taht-ı Saltanat-ı Seniyye Ķâ'im-kağamı Şehzâde Süleymân Şâh Hazretlerine ve sâ'ir mülûk u hükümdârâna hitâben Ķayşeriyye'den yazılan zafer-nâme-i hümâyûn mebsûtât-ı vâkı'ayı te'yid ü tavzîh étmekle bir şüreti ber-vech-i zîr teberrüken derc olundu:

[*Mir 'ât-ı Ķayşeriyye*, S. 298]

[YAVUZ SULTÂN SELİM HAZRETLERİNİÑ FETİH-NÂME-İ HÜMÂYÛN ŞÜRETİ]

FETİH-NÂME-İ HÜMÂYÛN ŞÜRETİ

Ferzend-i ercümend-i es'ad u erşed-i emced nûr-ı had[î]ka-i celâl ve saltanat u şehriyârî ve nûr-ı hadîka-i kemâl-i memleket ü tâc-dârî der-i deryâ-yı nişfet ve dürrî-ı evc-i Hilâfet el-mağşûş bi-mezîd-i 'inâyetu'l-lâh oğlum Süleymân Şâh tale beğâhû tevķî'-i refî'-i hümâyûnum vâşıl olicağ ma'lûm ola ki işbu sene-i mübâreke 'ammet meyâmin-hümâda vâkı' Mâh-ı Rebî'ü'l-Âhîriñ beşinci günü²² yevmüs-Sebt'de Ķal'a-i Kemâh üzerine nüzûl-i hümâyûnum vâkı' oldığı gibi her yañadan ejder-fem ü âteş-dem sengîn top ve âhenîn badluşcalar havâle kılınup ra'd-ı şadâ ve berğ-i p[û]yâ kavâri' ile bedenlerini döğüp yığmağla ibtidâ oldığı gibi içinde olan Ķızıl-Baş-ı bed-ma'âşîñ başına 'alâmet-i kıyâmet zâhir olup çatışma ve döğüşmeden kalup serâsime oldukları bâhir olmağın bî-tehâşî leşker-i cerrâr-ı haşm-şikâr burc u bârû üzerine çıkup kal'asına İslâm Sancağı diküp 'aşra karîb zemânda zabt u teshîr olunup kötü vâliniñ başı kesilüp kal'a-i mezbûre içinde Ehl-i İslâm memlû olup tã'ife-i melâhideden tathîr olunup "*Fe-kuñi 'a dâbiru'l-kavmi'l-lezîne zalemû, ve'l hamdu li'l-lâhi Rabbi'l-Âlemîn.*"²³ [*Mir 'ât-ı Ķayşeriyye*, S. 299] Fehvâsı²⁴ zuhûr buldu. Anda beg ve dizdâr ta'yîn olunduğdan soñra Sivas'a 'avdet-i hümâyûn buyurulup sâbıkâ Çaldıran Seferi'nde Zü'l-Ķadir Hâkimi 'Alâü'd-Devle-i bî-devlet rikâb-ı hümâyûnuma hidmetinden inhirâf gösterdiğinden gayri envâ'-ı hıyâneti ve Ķızıl-Baş-ı evbâşla ittifâkı derece-i vuzûha erişdiği ecilden def' ü ref'i vâcibât-ı dîniyyeden olmağın peleng pîşe-i vegâ vü nihrîr-i baħr ü heycâ olduğda Rûm-Éli Begler-begisi olup hâlâ vezîr-i A'zam olan Sinân Paşa dâme iğbâluhûyu on biñ nefer güzide leşker-i zafer-rehber ile ve bir mîkdâr Yeñiçeri ile muğaddem üzerine gönderilüp ben zât-ı celâdet-simâtımla bir gün soñra 'azîmet édüp yedinci günde Zü'l-Ķadir tevâbi'inden Çini Ķal'ası'na konulup bir gün oturağ kalındığı eñnâda paşa-yı mezbûr düşmene buluşup gâlib oldığı haberi erişüp ve yarınki gün sene-i mezbûre Cumâde'l-Ûlâsınıñ ĝurresi²⁵ yevmü'l-erba'a idi.

²¹ H. 1 Cemaziyelevvel 921/M. 13 Haziran 1515. (MK)

²² H. 5 Rebiülâhîr 921/M. 13 Haziran 1515. (MK)

²³ *Kur'ân-ı Kerîm*: Enâm Süresi VI/45. Âyet. Meâlî: "Böylece zulmeden toplumun kökü kesildi. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur." (MK)

²⁴ Müellif "fehvâ" kelimesini güzel "he" ile yazmışsa da düzeltildi. (MK)

²⁵ H. 1 Cemaziyelevvel 921/M. 13 Haziran 1515. (MK)

‘Alâü’ d-Devle-i bed-bahtıñ kelle-i bî-devleti dört nefer bî-sa‘âdet oğulları başlarıyla ve otuz nefer boy begleriniñ başlarıyla bir kaç nefer çavuş terkisinde vezîr-i mezbûr kabîlinden gelüp resm-i semend-i sa‘âdet-mendim önüne hâksâr bıraktılar. Ve anıñ muqâbelesinde “*El-hamdu li’l-lâhi’l-lezî hedânâ li-hâzâ ve mâ künnâ li-nehtediye levlâ en hedâna’l-lâh*”²⁶ şükranı edâ kılmup [Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 300] vilâyet-i mezbûre hükûmetin akrabâsından sadâkat u ihtîşâsla hidemât-ı sa‘âdet-âyâtımda cân u baş dirîğ étmeyen cenâb-ı eyâlet-me’âb sa‘âdet-nişâb ‘Adu-du’ d-Devle ve’ d-Dîn Şehsuvâr-oğlı ‘Alî Beg dâmet me‘âliyehü’ya vérüp andan Kayseriyye’ye gelüp ‘an karîb ‘avdet ü ric‘at-ı hümayûnumu taht u baht-ı Kostantiniyye şavbına mün‘atıf u munşarîf bilesiz. İnşâ Allâhu Te‘âlâ bu beşâret-i behiyye ve nuşret-i seniyyeniñ i‘lâmı için kullarımdam kuvvetü’l-emâcîd ve’l-ahâlî Çâşnigîr Bâlî zîde mecduhu irsâl olundu. Gerekdir ki hîn-ı vuşûlünde envâ‘-ı behcet ü meserret ile şükr-i İlâhî’yi edâ kılp bu fetih-nâmeyi ‘ale’r-ru’ûsi’l-eşhâd okudup ebvâb-ı şâd-mânî ‘âmme-i nâs vücûhuna meftûh kılp mezîd-i kadr ü câhım ed‘iyesine bi’l-gudûv ve’l-aşâl iştiğâl gösteresiz. Tahriren fi evâsıt-ı Şehr-i Cumâde’l-Ûlâ sene ihdâ ve ‘işrîn ve tis‘a mi’e²⁷ Be-Medîne-i Kayseriyye.

[Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 301]

[PİRÎ MUHAMMED PAŞA, GÖN HÂNI VE BİR RUBÂ‘İSİ]

Ber-minvâl-i muharrer bahş édilen Çaldıran Muhârebesi’nde Ordu Defterdârı bulunan Pîrî Muhammed Paşa mezkûr muhârebeniñ indifâ‘ından sonra Kayseriyye’de bir hân inşâsına ibtidâr édüp el-yevm Gön Hânî nâmıyla meşhûr ve ma‘mûr olan hânî 925²⁸ târihinde inşâ vü ikmâl étdirmiş ve Dergâh-ı ‘Âlî-i Cenâb-ı Mollâ-yı Rûmî’ye vakf u ihdâ eylemiştir.

Müşârün-ileyh Pîrî Paşa Dâvud-ı Kayserî ensâlınden olup Çaldıran Seferi’nde Baş-Defterdârlık’la orduda istiğdâm ve Sultân Selîm-i Evvel Hâzretleriniñ ‘Arabistân Seferi esnâsında İstanbul Muhâfızlığı’na bi’t-ta’yîn 923²⁹ târihinde Mesned-i Şadâret’le bekâm buyrulmuş 929³⁰ târihinde teğâ‘udi icrâ kılmup 940³¹ târihinde mesmûmen vefât étmıştır. Silivri Kaşabası’nda binâ-gerdesi olan câmi‘-i şerîf hâziresinde medfûndur.

Müşârün-ileyhiñ ‘ilm ü kemâlinden başka tab‘at-ı şî‘riyyesi dağlı olup eş‘ârında (Remzî) tehalluş éder idi. Şu rubâ‘î âşâr-ı tab‘-ı belîğânesindendir:

“Şeb-i zülfüñde kalanlar zulümât ile yürür

Érişen lebleriñe âb-ı hayât ile yürür

Zâhidi hasret-i mey şöyle zebûn eyledi kim

Elde tesbih ü ‘aşâsı şalevât ile yürür.”³²

²⁶ Kur’ân-ı Kerîm: Ârâf Süresi VII/43. Âyetin ortalarının meâli: “Hidayetiyle bizi (bu nimete) kavuşturan Allah’a hamdolsun! Allah bizi doğru yola iletmeseydi kendiliğimizden doğru yolu bulacak değildik.” (MK)

²⁷ H. Cemaziyelevvel ortaları 921/M. Haziran sonları 1515. (MK)

²⁸ H. 925/M. 3 Ocak-22 Aralık 1519. (MK)

²⁹ H. 923/M. 24 Ocak 1517-12 Ocak 1518. (MK)

³⁰ H. 929/M. 20 Kasım 1522-8 Kasım 1523. (MK)

³¹ H. 940/M. 23 Temmuz 1533-11 Temmuz 1534. (MK)

³² Remzî (Pîrî Mehmed Paşa)’nin rubâîsinin nesre çevrilerek sadeleştirilmesi:

“Zülfünün gecesinde kalanlar karanlıklarda yürürler.

Dudaklarına erişenler ölümsüzlük suyu-nu tatmak-la yürür.

Dünyadan sıyrılan zahidi şarabın hasreti öylesine düşkün hâle getirdi ki,

Elinde tesbih ve asası (dilinde) salâvat ile yürür.” (Remzî) (MK)

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 302]

[MAHMÛD KÂDÎ EVKÂFINÎN HULÂŞASI]

Târihçemiziñ tesvîdi esnâsında mürâca'at édilen me'hazlardan başka bir çok da evrâk-ı 'atîka ve kuyûdât-ı şer'iyye tedkîk u tettebbu' édilmiş ve bu miyânda Maĥmûd Kâdî Vakf-nâmesi müşâdif-i mütâla'a olup mûndericâtı Kayseriyye'ye ta'alluk eden ba'zî îzâhâtı hâvî görülmüş olduğundan 'alâ vechü'l-ihtîşâr derc ü tezkâr olundu.

Vâkıf-ı mûmâ-ileyh El-Hâc Bedre'd-Dîn Maĥmûd nâmıyla müte'âref olup Şeyh İbrâhîm Tennûrî Hazretle-riniñ büyük maĥdûmu Şeyh Kâsım Efendi'niñ kerîme-i 'iffet-vesîmeleri 'Âyişe Hâtûn'un ikinci maĥdûmudur.

Pederleri 'ulemâdan Süleymâneke³³ nâmıyla ma'rûf ve teşânîf-i 'adîde ile meşhûr olup "*El-Ecvibetü 'an sû'âlât-ı Câmî 'ü'l-Fuşûleyn*" ve "*Hâşiye-i Şadru's-Şerî'a*" nâmında iki cild müdevven eseriyile *Tefâsîr-i Şerîfe-i Kur'âniyye*'ye ba'zî ta'lîkâtı vardır.

Mûmâ-ileyh Bedre'd-Dîn Maĥmûd Efendi bir zemân ĥidmet-i kazâ ile devr-i medâyin ve bir aralık da Kayseriyye Kâdîliği'nde icrâ-yı şer'-i mübîn ederek tezyîd-i şöhret ve iktisâb-ı sâ mân ü şervet étmiş ve kendüsiñiñ hayâtında 'Abdü'l-Hayy, 'Abdü'l-Kerîm, 'Abdü'l-Gaffâr, 'Abdü'l-Bâkî nâmında dört oĥlı ve Şâfiye ve 'Âyişe ve [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 303] Sünnî Hânım ve Hâbibe nâmında dört kıızı dünyâya gelmiştir.

Bu zâtıñ bir haylı köle ve cevârîsi olduğı gibi bir çok da emlâk ü 'akârâtı var idi. Ğurre-i Receb sene 966³⁴ târihini irâ'e eden vakf-nâmesinde ber-tafşîl muĥayyed ü muĥarrer bulunduĥı üzere Boyacı Kapusu kurbunda el-yevm Koca-Beg Câmî'-i Şerîfi 955³⁵ târihinde i'mâr ü tecdîd ve ittişâlinde bir mekteb te'sîs ederek Meydân Kapusu'ndan Bezzâzistân ĥizâsına oradan Uzun Çârşû'nuñ zahr-ı şimâlîsini ta'kîb eden Kazâzlar Çârşûsı'yla Mûytâblar Çârşûsı'na ve oradan İki Kapulu Câmî'-i Şerîf pîş-gâhından Meydân Kapusu'na mûntehî olan mevâkî'deki dükkân ve peyke ve mAgazalarını ve Boyacı Kapusu'ndan gidildiĥi gibi Ot-Bâzârı'na gelinceye kadar o istikâmetdeki iki taraflı dükkânlarınñ mecmû'ımı ve şimdi Koca-Beg Medresesi dênilen maĥalliñ 'arşası üzerindeki hânını ve mescid-i şerîf-i mezkûruñ kible cihetinde bulunan büyük bir hânesiyle Câmî'-i Kebîr Maĥallesi'ndeki diĥer hânesini ve el-yevm Kâdî Hammâmı nâmıyla ma'rûf olup 949³⁶ târihinde binâ ve inşâ eylediĥi iki bâb hammâmı ve Köşk mevķi'inde ya'nî Köşk Taĥı dênilen 'atîk binânıñ şimâl tarafında bulunduĥı baĥş édilen mükemmel baĥçe ve şayfiyye hânesini ve bu baĥçeniñ ma'mûriyyetini muĥâfaza ve i'mârına ĥidmet étmek üzere dört nefer kölesini ve Boyacı Kapusu'niñ hâricinde [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 304] ve Çukur Hân'ın ittişâlinde bulunduĥı baĥş édilen mükemmel iki sebze baĥçesini ve Gediris Nâhiyesi'yle Hişârcık Karyesi'ndeki iki kıt'a bâĥ ve baĥçesini ve Köşk Yazusu'yla Pervâne mevķi'lerindeki on sekiz kıt'a tarlasını ve Kara-Şu Nehri'nde vâķi' on taş tedvîr eden bir bâb degirmenini ve bu degirmeniñ umûrunda kullanılmak üzere altı nefer kölesini vakf u taĥşîş étmiş ve bu köleleriñ nesli münkâriş olursa ĥalle-i vakfdan yerlerine miĥdâr-ı kâfi köle mübâya'asını şart eylemiştir.

'Akârât-ı mezkûreniñ îcârât u ĥâşîlâtından senevî ĥâşîl olan vâridâtını derâhim-i mu'ayyene i'tibârıyla mescid-i mezkûruñ imâm, mü'ezzin, ferrâş ve ĥayyımıyla mektebiñ mu'allim ve ĥalîfesine ve mescidle mektebiñ i'mâr ü tezyînatına ve sâ'ir levâzimât u teferru'âtına ve eyyâm-ı mübâreke ve leyâlî-i muĥaddesede *Kur'ân-ı Kerîm* tilâvetine ve bâķîsini batn-ı şânîye kadar evlâd-ı zükûr u inâşına ve batn-ı şânîden soñra neslen ba'de neslin evlâd-ı zükûruna ve vakfiñ nâzır u mütevellîsiyle kâtib ü câbîlerine ve birâder-zâdesi Pîr Muĥammed Çelebî Efendi ile

³³ "Kanuni Dönemi'nde büyük vakıf kuran ve hâlâ vakfî sülalesi tarafından idare edilen bu meşhur Kayseri Kadısı'nın yaptırdığı Kocabey Camii (Sülale bugün bu isimle anılmaktadır.) anlatılırken, aynı isim "Süleymeneke" olarak okunmuştur. "Keh" kelimesi Farsça'da küçük anlamına geldiğinden ismin "Küçük Süleyman" olması ihtimal dâhilindedir. Ancak Türkçe'de "eke" kelimesi büyük anlamına-dır. O zaman "Büyük Süleyman" olduğu da düşünülebilir. *Vakıflar Dergisi*'nin XX. sayısında çıkan "Kayseri Kütüphaneleri" konulu makalemizde, kitap vakfeden bu şahıs ve ailesi hakkında malumat verilmiştir." Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 119-120. (MK)

³⁴ H. 1 Receb 966/M. 9 Nisan 1559. (MK)

³⁵ H. 955/M. 11 Şubat 1548-29 Ocak 1549. (MK)

³⁶ H. 949/M. 17 Nisan 1542-5 Nisan 1543. (MK)

‘utekâsı ve evlâd-ı ‘utekâsına ve bunların inkırazı hâlinde Haremeyn Fukarâsı’yla vücûh-ı berr’e vakf u tahşîs ve şerâ’î-i lâzimesini yüz elli sekiz şahîfeden ‘ibâret olan vakf-nâme-i muşaddıkasıyla taşrîh u ta’yîn etmiştir.

Bu zâtın şu vakf-nâmesinde bahş edilen ‘aķârâtdan şimdi yalnız hammâmile ba’zı [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 305] tarlaları ve Câmi’-i Kebîr Mahallesi’ndeki hânesi mevcûd olup dükkânların kısm-ı küllîsi 1142³⁷ senesi harîkında münhedim olup icâretine rabt edilmiş ve bir kısmı da mülkiyete tahavvül etmiştir. Degirmenleriyle Köşk mevki’indeki bağçesinin nâm u nişânı mahv u münderis olmuştur.³⁸

Şu vakf-nâme Rûm-Éli Kâdî-‘askeri meşâhîrden Hâmid ibn Muhammed Efendi ile Anadolu Kâdî-‘askeri Muhammed ibn ‘Abdü’l-Vehhâb Efendi tarafından muşaddaktır. Şu izâhâtdan daî añaşılacağı üzere Kayseriyye çârşuları bir kaç def’a harîka teşâdüf etmiştir. Birisi 1142 târihinde vukû’ bulan harîk ve diğeri de 1288³⁹ senesi harîk-i kebîridir.

973 senesi Cumâde’l-Âhîriniñ yigirmi üçünde⁴⁰ Kayseriyye Mutaşarrıflığı bâ-fermân-ı ‘âlî Çerkes Muhammed Beg nâmında bir zâta tevcih buyurulmuş ve mûmâ-ileyh tarafından İslâmlu Nâhiyesi’ne Muhammed Ağa ve Ova Nâhiyesi’ne Ahmed Çavuş nâmında bir zât za’im ta’yîn kılınmış idi. ‘Aşr-ı mezkûruñ te’sîsât-ı hayriyyesinden olmak üzere bir haylî cevâmî’ vü mesâcid inşâ kılınmış ve bunların eñ mühimmi Kurşunlu Câmi’-i Şerîfi’niñ ihyâsıyla Hâcî-Kılıç Câmi’-i Şerîfi’niñ ta’mîrinden ‘ibâret olup tafsilâtı bahş-i maşşûsunda başkaca beyân u terkîm olunmuştur.

[*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 306]

KARA YAZICI ‘ABDÜ’L-ĦALİM VUĦŪ’ÂTI

1008⁴¹ senesiyle 1009⁴² senesi arasında zuhûr eden vekâyi’i mühimmeden Kara Yazıcı me’selesi vekâyi’-i ‘acîbeden olup bu mâdde Kayseriyye ahâlîsini bir kaç ay kadar meşgûl ve herkesi bî-ħuzûr etmiş olduğundan ‘alâ vechü’l-ihtîşâr bahş ü tenmîki tensîb olundu.

Kara Yazıcı denilen baht-ı siyâh-ı bed-gümrâh Sebân Bölük-başları’ndan ve zümre-i bâğiyândan olup nâmı ‘Abdü’l-Ħalîm’dir.

Kendüsi vâdî-i şekâvetde meydân almış gürûh-ı sebük-mağzândan olmağla Devlet-i ‘Osmâniyye’niñ Rûm-Éli Serhaddi’nde tevâlî eden muhârebâtından nâşî Anadolu Kıt’ası’nı zümre-i ‘asker ü sipâhiyândan hâlî kaldığı bir zemânı fırsat ittihâz ederek Şamsun, Amasiyye, Çorum cihetlerinden bed’ ile meydân-ı şekâvete esb-rân-ı ictisâr olup bir zemân Amasiyye ve Tokad cihetlerini nehb ü gâret ve gitdikce tezyîd-i tecâvüz ü şekâvet ederek etrâf u eknâfı yağmâ vü gâret edegeldiği ve günden güne Kayseriyye cihetlerine toğrı işâl-i dest-i tecâvüz etmekde bulunduğî haber alındığından Pây-i Taht-ı Saltanat-ı Seniyye’ye feryâdcılar gönderilmesi üzerine şakî-i merķûmuñ [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 307] def’ ü tenkiline taraf-ı Saltanat-ı Seniye’den Vezîr-i Sâdis Hâcî İbrâhîm Paşa me’mûr ve Bağdâd Begler-begî Hasan Paşa da bu ĥidmete teşrîk edilmiş idi. Faķať Hasan Paşa’niñ vürûdundan evvel vezîr-i müşârün-ileyh Hâcî İbrâhîm Paşa Anadolu ‘Askeri’ni bi’l-istişhâb Kayseriyye’ye muvâşalat etmiş ve Kara Yazıcı denilen menhûs daî eşkıyâ-yı keşîre ile Kayseriyye civârına gelmiş olduğundan 1009 senesi Muharreminiñ yigirmi birinci günü⁴³ Kayseriyye Şahrâsı’nda fırķa-i eşkıyâ ile bi’l-muķâbele harbe mübâşeret olundu.

³⁷ H. 1142/M. 27 Temmuz 1729-15 Temmuz 1730. (MK)

³⁸ Kadı Mahmud Vakfî hakkında monografik müstakil eser mevcuttur: Çayırdağ, Mehmet; *Kayseri’de Kadı Mahmud Vakfî*, Kayseri, 2000. (MK)

³⁹ H. 1288/M. 23 Mart 1871-10 Mart 1872. (MK)

⁴⁰ H. 23 Cemaziyelâhir 973/M. 10 Mart 1872 (MK)

⁴¹ H. 1008/M. 24 Temmuz 1599-11 Temmuz 1600. (MK)

⁴² H. 1009/M. 13 Temmuz 1600-1 Temmuz 1601. (MK)

⁴³ H. 21 Muharrem 1009/M. 2 Ağustos 1600. (MK)

Hâcî İbrâhîm Paşa Kayseriyye'ye henüz gelmiş ve zümre-i sipâhiyân ile 'askerî taqımı temâmiyle celb ü cem' édilememiş ve 'ale'l-huşûş ma' iyyetine me'mûr édilen Bağdâd Begler-begi Hasan Paşa fırkası dahi vürûd étmemiş olduğundan noqşânî-i mühimmât ü tedârükâtla birden bire harbe mübâşeret édilmiş olmağla esâsen yorgun olan 'asker cem' iyyet-i keşîre-i eşkıyâya muqâvemem edemeyüp Kayseriyye cühelâsından mâ'il-i şekâvet olan ba'zı sebük-mağzânî dahi fırka-i eşkıyâya iltihâk étmesi üzerine Hâcî İbrâhîm Paşa fırkası bozularak derûn-ı şehre ilticâ ve 'umûm 'asker Kayseriyye Kal'ası'nda ictimâ' édüp Fırka-i Celâliyye etrâfı kuşatmış olduğundan on beş gün kadar kimse tışarı çıkmamış ve bu eşnâda belli başlı boy beglerinden bir kaç zât [*Mir 'ât-ı Kayseriyye*, S. 308] şehid olmuşdur. Bunun üzerine Hâcî İbrâhîm Paşa dahi düçâr-ı ye's ü fütûr olmağla işiñ çâre-i tesviyesi aranılmağda iken bir kaç gün soñra zümre-i eşkıyâ çekilüp gitmiş ve bu sırada Serdâr İbrâhîm Paşa dahi infişâl etmekle Kıonya cihetine toğrı 'azîmet étmiş idi.

Ânifen bahş olundığı üzre Fırka-i Eşkıyâ'ya iltihâk éden zümre-i esâfilden ba'zîlarına Kara Yazıcı tarafından hüküm-nâmeler vérilmiş ve bunlardan birisi merķümüñ zu'm-ı bâtilına nümüne olmağ üzre *Târîh-i Na 'imâ'* dan naklen ber-vech-i zîr derc olunmuşdur:⁴⁴

HÜKÜM-NÂME-İ KARA YAZICI

"Kayseriyye sâkinlerinden işbu hâşıl-ı hüküm-i şerîf Muhammed nâm kimesne 'Osmâniyân tarafından münhezim olan Serdâr İbrâhîm Paşa Muğârebese'nde bu cânibe kemâl-i ihlâş ile itâ'at etmekle cemî'-i tekâlîf ü rüsûmdan mutlak mu'âf eyledim. Ve eline bu hüküm-i hümayûnu vérdim. Ve buyurdum ki dest-i 'Osmâniyân bu taraftan bi'l-küllüyye munkaṭı' ve saltanat bilâ-müzâhim baña muqarrer ü muqadder olduğda tarafımdan ta'yîn olunan ümerâ işbu emr ü hüküm mücibince mezbûru mu'âf u müselleme tıutup rüsûm u tekâlîfden [*Mir 'ât-ı Kayseriyye*, S. 309] bir nesne tekâlîf étmeyeler her kim bu hüküm-i hümayûna itâ'at étmez ise cezâsı vérilür. Ve bu hüküm-i şerîfi elinde ibkâ édüp mazmûn-ı hümayûnuyla 'amel eyleyeler şöyle bileler. Tahîren fî evâsıt-ı Rebî'ü'l-Evel sene tis'a ve elf."⁴⁵

Kara Yazıcı dénilen şahş ahîren Saltanat-ı Osmâniyye'ye tâb-âver-i muqâvemem olamayarak 'arz-ı istîmân édüp taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den kendüsine Çorum Sancı tevcîh olunmuş ve orada hâtime-i hayât étmiştir.

[KIBRIS CEZİRESİ'NE 'ASKER SEVĖİ]

1027⁴⁶ târihinde Anadolı Begler-begi Hasan Paşa ve Karaman Eyâleti Begler-begi İbrâhîm Paşa olup Kayseriyye Nâ'ibi dahi Cüvânî Muştâfâ Efendi nâmında bir zât idi. Kıbrıs Cezîresi'niñ muğâfaza vü müdâfa'ası için tertîb édilen ordu ve serdârı Karaman Begler-begisi İbrâhîm Paşa'nıñ ma' iyyetine Kayseriyye Sipâhileri ve Yeñçerileri dahi sefer-berlik hidmetine taḫşîş olunmağla hemân sevķ-i 'asker édilmesi lüzûmuna dâ'ir şeref-vârid olan 15 Rebî'ü'l-Âḫîr sene 1028⁴⁷ târihli fermân-ı 'âlî üzerine 'asâkir-i sipâhiyânıñ sevķ ü tesyîrine ihtimâm olunmuş ve Kıbrıs mes'elesiniñ ehemmiyyetine binâ'en [*Mir 'ât-ı Kayseriyye*, S. 310] sevķ-i 'asker huşûşunuñ isti'câlini evvelce de emr-i 'âlî şeref-vürûd étmiş olmağla 'asâkir-i mevcûde Serdâr İbrâhîm Paşa ma' iyyetine sevķ ü i'zâm kılınmıştır.

⁴⁴ Başlığın orijinali: "Serdâr-i Hacı İbrâhîm Paşa be-Def' -i Kara Yazıcı" başlığıyla. Naima; *Tarih*, C. I, S. 113. H. 1009 senesi vakaları (M. 1600-1601). (MK)

⁴⁵ Hükümnamenin sonundaki Arapça ibarenin tercümesi: "Bin dokuz senesi Rebiülevvel ayının ortalarında yazıldı." demektir. (H. Rebiülevvel 1009/M. Eylül sonları 1600).

"Hüküm-i Kara Yazıcı" başlığıyla Naima; *Tarih*, C. I, S. 114. H. 1009 senesi vakaları (M. 1600-1601). (MK)

⁴⁶ H. 1027/M. 29 Aralık 1617-17 Aralık 1618. (MK)

⁴⁷ H. 15 Rebiülâḫir 1028/M. 1 Nisan 1619. (MK)

Sultân Muştafâ Hân Hazretlerinin ferâgati üzerine Sultân ‘Osmân-ı Şânî Hazretleri 13 Rebî’ü’l-Evvel sene 1027⁴⁸ târîhinde câlis-i Taht-ı ‘Osmânî olmağla 1 Rebî’ü’l-Âhîr sene 1027⁴⁹ târîhli fermân-ı ‘âlî üzerine ber-mu’tâd icrâ-yı şehîr-âyîn edilmiştir.

Kıbrıs cihetine müretteb ‘askerîñ sevķ ü tesrîbi hüşüşunda batâ’ eti görülen Mütesellim Bekir Ağa’nın ‘azliyle yerine Karaman Begler-begi İbrâhîm Paşa tarafından Şekûr Ağa nâmında bir zât mütesellim naşb u ta’yîn kılınmış olduğundan ‘asâkir-i mürettebeniñ sevķ ü tesyîri tesrî’ kılınmıştır.

İN‘ÂM-ZÂDE ‘ALÎ BEG MES’ELESİ

Biñ otuz bir⁵⁰ târîhinde Kayseriyye Mutaşarrıflığına ta’yîn kılınan İn‘âm-zâde ‘Alî Beg gâyet dürüş ve bed-tıynet bir âdem olmağla şüretâ iddi‘â-yı şerâfet édüp envâ’-ı habâset ü sefâhetle me’lûf bulduğundan Ramazân-ı şerîfde icrâ-yı fışk u fücûr éderék halkı kendüsinden tenfir eylemiştir.

Bu eşnâda erbâb-ı nâmûsdan tul bir hâtûnuñ genç oğlını celb édüp [Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 311] dâ’iresinde alıkoymasına üzerine vâlidesi gidüp mañdûmunu taleb étdiginde başında bulunan haytalara emr édüp mezbûre darb ü tahķîr ve ‘alenen fi’l-i şeni’ icrâ étdirmiş olmağla ahâlî-i memleket artık bu zulm ü şenâ’ate tahammül édemeyüp mutaşarrıf-ı merķûmuñ dâ’ire ve hânesine hücûm éderék kendüsünü katl ü i’dâm étdiler.

Bunuñ üzerine iş kesb-i ehemmiyyet édüp berây-ı tahķîk Der-Sa’âdet’den Naşûh⁵¹ Paşa-zâde me’mûren Kayseriyye[‘ye] gelerek bir taķım mu’âmele-i dürüştaneden sonra “Mirlivânızı katl étmışsiñiz” diye ilerü gelen eşrâf u a’yân-ı memleketiñ bir çoğunu habs ü tazyîk ile tarîk-i irtişâyı ihtiyâr eyledi.⁵²

Târîh-i mezkûrda Kayseriyye Nâ’ibi bulunan Zeyne’l-‘Âbidîn Efendi’niñ müddet-i tevkîti temâm olmasına mebnî yerine 8 Şevvâl sene 1031⁵³ târîhinden i tibâren tekmil-i sinîn étmek üzre ‘Avnî Efendi nâmında bir zât ta’yîn olundu.

O eşnâda Kayseriyye’de kaht u galâ ve hafazan Allâhu Te‘âlâ tâ‘ûn-ı vebâ peydâ [Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 312] olup belâ-yı galâ iki sene ve ‘illet-i vebâ dahî üç ay hüküm-fermâ oldu. Ba’zı mahallâtca çeşmeler ba’id olup müzâyaka der-kâr oldığı ahâlîce nazar-ı im‘âna alınarak Germir Karyesi altındaki Kenisler denilen mahalden ba’zı yerler hafır edilüp miķdâr-ı kâfi şu bulunarak bir harķ ile Sultân Avğını’na ilhâķ ve bu şüretle şehre idhâl ve maķsiminden ifrâz edilüp bir haylî çeşmeler inşâ ve icrâ kılınmış ve keyfiyet i’lâm-ı şer‘iye rabt olunmuştur.

Lala Paşa, Hasinli, Oduncu,⁵⁴ Furuncu mahallelerindeki çeşmeler o şüretle intifâ’ étmek üzre târîh-i mezkûrda inşâ kılıldığı i’lâm-ı mezkûr mü’eddâsiyla mü’eyyedir.

Yukarıda bahş édilen İn‘âm-zâde ‘Alî Beg’den sonra Kayseriyye Mutaşarrıflığı ber-vech-i arpalık Muhammed Paşa nâmında bir zâta tevcih buyurulmuş olmağla müşârün-ileyh halîm selîm bir zât idi ise de ba’zı a’vân ve ‘ale’l-hüşüş Kethudâsı ‘Ömer Ağa hod-bîn bir âdem olduğundan her umûra müdâhale édüp o zemâna kadar Serây-dâr Muhammed Beg’e ‘â’id olan Yeñice Karyesi a’sârına Hâşekî vâridâtı miyânında müdâhale étmış olmasına ve karye-i mezkûre a’sârı bâ-fermân-ı ‘âlî Serây-dâr Muhammed Beg’e müfevvaż [Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 313] idüğü bedihî bulunmasına binâ’en bu yüzden bir haylî münâķaşa ve ķil ü kâl zuhûr étmış ve nihâyet iş mahkemeye düşmüş olduğundan lede’l-mahkeme Muhammed Beg kendüsü Hişâr-İçi’nde vâķi’ Hükûmet Dâ’iresi’niñ kadîmen

⁴⁸ H. 13 Rebiülevvel 1027/M. 10 Mart 1618. (MK)

⁴⁹ H. 1 Rebiülâhîr 1027/M. 28 Mart 1618. (MK)

⁵⁰ H. 1031/M. 16 Kasım 1621-4 Kasım 1622. (MK)

⁵¹ Müellif bu ismi “Nesûh” olarak yazmışsa da *Târîh-i Na’imâ*’dan tashih edilerek “Nasûh” olarak doğrusu yazıldı. (MK)

⁵² *Târîh-i Na’imâ*. (AN)

“Ba’zı Vekâyi’-i Âsitâne” başlığıyla Naima; *Tarih*, C. I, S. 431-433. H. 1039 senesi vakaları (M. 1629-1630).

⁵³ H. 8 Şevvâl 1031/M. 16 Ağustos 1622. (MK)

⁵⁴ “Oduncu Çeşmesi’nin, aslında H. 990/M. 1582 tarihinde yapıldığı kitabesinden anlaşılmaktadır.” Çayırdağ; *KTA*, C. I, S. 120. (MK)

serây-dârı olduğunu ve Yeñice Karyesi a'sârının Serây-dâr 'â'idâtı olmak üzere kendisine 'â'id bulunduğunu iddi'â ve bunu ferâmîn-i müte'addide aḥkâmıyla işbât étmesi üzerine Mutaşarrıf Muḥammed Paşa'nın bu bâbdaki müdâhalesinin men'ine hüküm-i şer'î lâhik olmuşdu.⁵⁵

1032 senesi Zî'l-Ka'desinin on beşinde⁵⁶ Sultân Murâd-ı Râbi' Hazretlerinin cülûs-ı hümâyûnları vâki' olduğına dâ'ir fermân-ı 'âlî şeref-vürûd étmekle ber-mu'tâd icrâ-yı şehri-âyîn édildi.

Kayseriye'nin Ot-Bâzârı mevki'indeki Kığlamaz-oğlu⁵⁷ Hânı o târiḥde Kığlamaz-zâde Hâcî 'Abdî Beg tarafından inşa kılınmış ve mûmâ-ileyh tarafından ba'zı hayrât u meberrât te'sis edilerek bir hayli emlak u 'aḳârât vaḳf u teberru' olunmuşdur. Tafşilâtı 1032⁵⁸ târiḥli vaḳf-nâmesinde muḥarrerdir.

[*Mir'ât-ı Kayseriye*, S. 314]

ABAZA PAŞA VUKÛ'ÂTI

Biñ otuz üç⁵⁹ târiḥinde zuhûr éden veḳâyî'-i mühimmeden olup Kayseriye'ye ta'alluḳ éden mesâ'ilden biri de Abaza Paşa Mes'elesi'dir.

Bu mâdde Kayseriye ve tevâbi'i ahâlisini epeyce dûçâr-ı vehn ü ḥaşyet étmiş olmaḡla mes'elenin şüret-i cereyânını beyân étmezden evvel Abaza Paşa'nın nâsıl bir yâdigâr olduğunu aḥlatmak mâddenin mâhiyet ü ehemmiyyetini ta'yîn édeceğinden Abaza Paşa'nın sevâbıḳ-ı aḥvâliyle bu havâlîye vâki' olan sebeb-i tasalluḳu ber-vech-i zîr derc ü tenmîḳ olundu:

Abaza Paşa'nın nâm-ı aḡlisi Muḥammed'dir. Abaza cinsiyyetine mensûb olmasından ve aḡiren Rûm-Éli Begler-begliḡi pâyesini iḥrâz étmiş bulunmasından nâsıl Abaza Paşa nâmıyla kesb-i imtiyâz eylemişdir.

Bu zât evân-ı şebâbında Cân Polad-zâde'nin ḥazîne-dârı olup 1016⁶⁰ târiḥinde Serdâr-ı Ekrem Koca Murâd Paşa, Cân Polad-oğlu'nun fırçasını münhezim ü perîşân étmediği vaḳt Abaza daḡi esir edilerek ḥuzûr-ı serdâra getirilmiş ve kendisi cerî vü cesûr bir yigit olduğundan Yeñiçeri Ağası Ḥalîl Ağa'nın [*Mir'ât-ı Kayseriye*, S. 315] şefâ'atiyle 'afv edilüp ḥademe-i mümtâze silkine dâhil ve Ḥalîl Ağa'nın dâ'iresinde ḥüsn-i ḥidmet ibrâzile az zemân içinde teraḳḳî édüp ba'zı menâşib-ı mühimmeye nâ'il olmuşdur. Yeñiçeri Ağası Ḥalîl Ağa Kapûdân-ı Deryâ naşb olundığı zemân Abaza'ya da Deryâ Begliḡi'ni tevcîh étmiş ve 1030⁶¹ târiḥinde Ḥalîl Ağa Mühr-i Şadâret'le bekâm olup⁶² Serdâr-ı Ekrem olarak İrân Seferi'ne me'mûr olduğu zemân Abaza daḡi ma'iyetinde bulunarak 'uhdesine Mar'aş Eyâleti tevcîh olunmuşdu. Sultân 'Osmân-ı Şânî Hazretlerinin Ḥotîn Seferi'nde Abaza daḡi Rûm-Éli Begler-begliḡi pâyesiyile Ordu-yı Hümâyûn'da bulunup ibrâz-ı me'âşir-i şecâ'at étmiş olmasına mebnî ba'de'l-muḥârebe Erzurûm Vilâyeti Vâliligi'ne ta'yîn kılınmışdır ki, Abaza Paşa'nın Târîḥ-i 'Osmânî'deki şöḡret ü ehemmiyeti buradan başlar Ḥotîn Seferi eḡnâsında Yeñiçerilerin intizâmsızlığını re'ye'l-'ayn müşâhede éden Pâdişâh Hazretlerinin Yeñiçeriler ḡaḳḳındaki 'adem-i ḡoşnûdsini Abaza Paşa teşdîde çalışup Ocaḡ'ın ilḡâsıyla

⁵⁵ Yeñice Karyesi Gerizler mevki'i dinilen arâziden 'ibâret olup Hükûmet Dâ'iresi daḡi Sivas Kapusu'nun dâhilinde el-yevm Eski Serây dinilen Hürrem Çâvuş Maḡallesi'nde idi. (AN)

⁵⁶ H. 15 Zilkade 1032/M. 10 Eylül 1623. (MK)

⁵⁷ "Evvelâ Boyacı Kapusu'nda Kığlamaz-zâde Hânı kâr-gîr bir hân-ı ra'nâ-yı izdihâmdır. {Boyacı Kapusu'ndadır.}" Evliyâ Çelebi; *Seyahatnâme* (Baḡdad), C. III, vr. 64b.

Evliyâ Çelebi'nin adını verdiği bu üç eserden Kığlamaz-zâde Hânı'nın mevkii şimdiki Kılınmaz İş Hanı'nın olduğu yerdi, ancak hanın yapıldığı ve yıkıldığı tarih belli değildir.

"Kığlamaz" daha doğrusu saḡır kefle "Kınglamaz" olup, yerinden oynamaz, kıpırdamaz, aḡır anlamında bir sıfattır ve bu isimle anılan bir aile bugün de mevcuttur." Çayırdaḡ; *KTA*, C. I, S. 120. (MK)

⁵⁸ H. 1032/M. 5 Kasım 1622-24 Ekim 1623. (MK)

⁵⁹ H. 1033/M. 25 Ekim 1623-12 Ekim 1624. (MK)

⁶⁰ H. 1016/M. 28 Nisan 1607-15 Nisan 1608. (MK)

⁶¹ H. 1030/M. 26 Kasım 1620-14 Kasım 1621. (MK)

⁶² Ḥalîl Paşa Kayseriyyeli olup tercüme-i hâli zeyilde () rakamıyla murâḳkamdır. (AN)

muntazam bir ‘asker teşkili lüzûmunu der-miyân [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 316] étmiş ve ricâl-i devletden bu fikre teba’iyyet eden pek az olup yalnız Abaza Paşa’nın bu bâbdaki beyânâtı Sultân ‘Osmân Hazretlerinin efkâr-ı haşkâ-yık-cûyânesine tevâfuk eylemiştir. Fakat Yeñiçeri zorbâları bunu kısmen teferrüs édüp Abaza Paşa’ya kesb-i huşûmet étmege başlamışlardı. Yeñiçeri Ocağı’nın nizâmâtı muhtell olup kendülerinden hazar u seferde bir fâ’ide görölmediginden başka bir haylî mazarrat ve münâsebetsizlikleri Hotîn Seferi’nde ta’ayyün étmekle Ordu-yı Hümâyûn’uñ ‘avdetinden soñra Pâdişâh-ı deká-yık-âgâh hazretleri taşavvurât-ı vâkı’asını mevki’-i icrâya vaz’ étmek niyyetinde iken Yeñiçeriler ayaqlanup Hâdiş-e-i Elîme-i ‘Osmâniyye zuhûr étmiştir ki tafsilî tevârîh-i ‘Osmâniyye’de munderic bulunmağla tekrârından şarf-ı nazar olundu. Yeñiçerilerin Vak’-a-i Şehâdet-i ‘Osmâniyye’den soñra nihâyet dereceye varan şekâvetleri vilâyâta şâyî’ olup Erzurûm’da bulunan Abaza Paşa ise tã’ife-i mezkûrenin düşmen-i cânı olduğı ve o sırada kuvve-i kâfiyye mâlik bulunduğı cihetle Ocaklı ‘aleyhinde izhâr-ı şiddet ve icrâ-yı tedârükâta ibtidâr édüp Sekbân ‘Askeri nâmiyla ‘asâkir-i külliyye tahrîr ü cem’ éderek Yeñiçeriler tarafından şehîd édilen Sultân ‘Osmân-ı Şânî Hazretlerinin [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 317] intikâmını almak behânesiyle Erzurûm’dan hurûc ve bu cihetlere toğrı mürûr u vülûc édüp uğradığı memâlikde bulduğu Yeñiçerileri envâ’-ı siyâsetle katl ü i’dâm éderek Sivas’a kadar geldiği ve Sivas’da Yeñiçerilerin orta zâbitlerinden bir kaç zâtı sağ sağ develer üzerinde çarمیha gerüp ve omuzlarını yararak mumlar diküp cefâ vü işkence ile ölünceye kadar şehriñ içinde teşhîr éderek gaddârâne bir şürette katllerine taşaddî ettiği ve eline geçen Yeñiçerileri çoluk çocuklarına kadar katl ü i’dâm eylediği buralarca dağı haber alındığından herkes havf u haşyete dûçar olup bi’z-zarûr[e] tarîk-ı müdârâyı ihtiyâr ve şerrinden kurtulmak üzere hediye vü piş-keşler taqdîmiyle ‘arz-ı emân edilerek ahâlî bu şürette muhâfaza-i mâl ü cân étmege mecbûr oldu.

Karâ-Hişâr-ı Şarkî ve Sivas vilâyetlerince muqâbele ve tenkiline me’mûr édilen Yûsuf ve Murtażâ ve Tayyâr Paşalar gibi ümerâ-yı devletden ba’zıları kuvve-i mevcûdesiyle tav’an ve kerhen Abaza Paşa Fırkası’na iltihâk étmesi üzerine bir kat daha kesb-i kuvvet ü cesâmet étmiş ve gündün güne tezyîd-i şekâvetle ma’kûs hayâlâta kapulup kendince ‘azameti kurmuşdu.

Çünkü bu âdem şeci’ ve gayûr olduğı gibi orduca da ‘avâkıb-ı ahvâlden gâfil [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 318] bir câhil-i cesûr olduğı ve Abaza Şeyhi nâmiyla ma’rûf olan Kayseriyyeli Şeyh ‘Abdu’r-Rahîm Efendi⁶³ dağı menâşş-ı fikr ü ‘azminde Abaza’yı tahkîm ü teşci’ étmekde bulunduğı cihetle Yeñiçeriler ‘aleyhindeki kıyâmını Devlet-i ‘Osmâniyye’ye karşı isti’mâle kalkışup hayâl-i hâma düşerek itâ’atden hurûc ve çıkmaz yola sülûk étmiş idi.

Bu âdemiñ yapıdığı işler kurdığı uşul ve gidişler Pây-i Taht-ı Saltanat-ı Seniyye’ce ma’lûm ve te’dîb ü tenkîli emr-i melzûm olması üzerine evvel emrde Anaolı Begler-begi İlyâs Paşa ile Karaman Begler-begi eyâletleri ‘askeriyle Abaza ‘aleyhinde harekete me’mûr olup Der-Sa’âdet’ce dağı Cıgala-zâde Vezîr Mağmûd Paşa Serdâr-ı Ekrem ta’yîn kılınmışlar ise de Beg-Bâzârı cihetinde vâkı’ olan muhârebe üzerine Abaza Fırkası galebe étmekle artık bütün bütün teferrüd sevdasına kapılarak Ankarâ’yı zabt étmiş ve mevsim-i şitâyı bu havâlîde geçirmek üzere Nigde cihetlerine toğrı gelmiş idi.

Sultân Murâd-ı Râbi’ Hazretlerinin bidâyet-i hükûmetleri hengâmında Abaza’nın dest-i [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 319] te’addîsi tevessu’ édüp artık devletce çâre-i te’dîbine tevessül édilmek lüzûmu kat’iyyen ta’ayyün étmekle Sadr-ı A’zam Çerkes Muhammed Paşa ma’iyyetinde olmak üzere tertîb édilen Ordu-yı Hümâyûn ilk bahârda Konya cihetinden mürûr étmiş ve Anaolı Begler-begi İlyâs Paşa ile Karaman Begler-begi dağı Ordu-yı Hümâyûn ma’iyyetine me’mûr edilmişdi.

Abaza Paşa tedârükât-ı mezkûreyi haber aldığı cihetle bu havâlîce meşhûr bir haylî Recebli, Çöpli, Sırkındılı, Mamalu, Pehlivanlı, Kozanlı ‘aşîretlerinin boy-beglerine haber édüp kendü fırkasına iltihâk étmelerini i’lâm

⁶³ Şeyh ‘Abdu’r-Rahîm Efendi Kayseriyyeli’dir. Kendüsine Sarı-Baba-zâde derler. Şeyh İbrâhîm Tennûri Hazretlerinin büyük mağdûmu Şeyh Kâsım Efendi’niñ hafîdidir. Pederleri Kâdi Muhammed Efendi olup anın pederi Mağmûd Çelebi ve o dağı Şeyh Sun’ul-lâh Efendi’niñ ve Sun’ul-lâh Efendi dağı Şeyh Kâsım Efendi’niñ mağdûmudur. (AN)

étmiş olduğundan Türk, Türkmên olarak pek çok halk toplanup muşkâbeleye hâzırlandılar. 1033 senesi Şevvâliniñ yigirminci⁶⁴ günü Kayseriyye’niñ şimâlinde bulunan Erkilet Karyesi piş-gâhından Boğaz-Köprü’ye toğrı Abaza Fırkası ahz-i mevki’ étdi. Ordu-yı Hümâyûn dahî Boğaz-Köprü’niñ başında rekz-i hıyâm éderek muhârebeye ibtidâr olundu.

Bir iki gün ufağ defek çârğacı gavğâsı devâm édüp üçüncü günü şiddetle hücum olundığından ‘arşa-i vegâ kıyâmetden nümüne-mend [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 320] olmağa başladı. Bu sırada Abaza Paşa Fırkası’nda bulunan Murtaza ve Tayyâr Paşalar kuvve-i mevcûdesiyle Ordu-yı Şâhâne’ye iltihâk u ilticâ étmiş ve etrâfdan gelen ‘aşâ’ir begleri dahî işe qarışmaksızın çekilüp gitmiş olduklarından Abaza taçımı hezîmet-i külliyyeye dûçâr olup kendüsü dahî ‘âr-ı firârı ihtiyâr étmişdir.

Kâtib Çelebî merhûm bu vağ’ada pederiyle ma’an Serdâr-ı zî-şân yanında mevcûd olup *Fezleke*’de ‘an müşâhedetin naql éder ki, “Kayseriyye Şahrâsı’nda ibtidâ Abaza’nın âlâyaları zühûr édüp çârğacı cengine sürû’ étdikde vaqt-i ‘aşr erişmişidi. Gurûb qarîb olmağla Ordu-yı Hümâyûn köprü başına konup âlâyalar ilerü şahrâda idiler. Vezîr-i A’zam o gün “vaqt tengdir” déyü cengi érteye komağ için yürümeyüp düşmen tarafından galebe sûreti nümâyân olmağla Sipâh Âlâyı’ndan zorbâlar Serdâr’a hücum édüp “Niçün yürümezsiz?” déyü mezâriğ üşürdüler. [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 321] Fağr ol mağalde hâzır idim. Merhûm Muhammed Paşa bir altun yaldızlı tolğa giymişdi. Mezâriğ şakırdısı şadâsı el-ân kulağımdadır. Paşa merhûm “N’ola ağalar!” déyü kılıcın çıkarup üç tarafa şalup at kaldırup bir kaç kadem yürüdükde düşmen dönüp “Cenk érteye kaldı” déyü ilerü çârğacılarından haber geldi. Etrâfa kara-kollar konup o gece köprü başında ârâm olundu. Értesi iki taraftan âlâyalar kurulup kânûn üzre şaflar bağlanup Yeñiçeri Âlâyı topları Serdâr önünde dizilüp çârğacılar ilerüde cenge mübâşeret eyledi. Cânib-i yesârımız tağlar ve taraf-ı yemîn Kayseriyye’niñ vâsi’ şahrâsı idi. Abaza Âlâyı tağdan şahrânın bir ucuna varınca dizilüp dağve-i kübrâda tekâbü-l-i ‘askereyn vâki’ oldu. Fağr Silâhdâr Âlâyı’nda peder ile bile idim. İttifâk germiyet-i cenk hilâlinde yolımız bir mürtefi’ yere uğrayup âlâyalar tevağkuf étmiş idi. Bu cenk ahvâlini yakîn üzre müşâhede eyledim. Serdâr önünde dizilen yüz kadar şâhî darb-zenler Celâlî şaflarını nişân édüp atdıka Celâlî ‘Askeri biri birine girüp bozılır yine dizilür idi. Şol koldan tağa [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 322] Sekbân döküp askere havâle kılmış idi. Yeñiçeri muğabil olup ol taraftan qarşuladılar. Şağ ve şol taraftan Sipâh u Silâhdâr’ın Yörük Bayrağı çıkup âlây önünde bir az durdu. Eşkiyâ cânibine at kaldırup hücum étdiler. Fi’l-hâl Celâlî ‘Askeri’ne tezelzül gelüp ilerüde görinen şaflar bozulup perîşân oldu. ‘Umûm üzre âlâyalar ile Serdâr at kaldırup bir iki ok atımı yer gitdikde ma’reke yerine varup cenkde düşen eşkiyâ ‘askerini başarak geçdik. Ol mağalde düşmen âlâyından eşer kalmayup külliyyetle bozulup gitmekle bir az tevağkuf olundu. Ve cümle bir sâ’at kadar zemânda gürûh gürûh ber-taraf kılandı. Abaza yalnız hazîne şandıklarını kaldırup firâr étdikden soñra Celâlî ‘Askeri ordularına varamayup atı yügrük olan kaçup cümle bâr u [ben]gâhı ve hayme vü har-gâhı kalup ‘Asker-i İslâm yağmâ édüp gânim oldular. Baş ve dil getirüp Serdâr önüne tağlar gibi yıgdılar. Ve gâziler Serdâr’dan vâfir in ‘âm ü ihsân alup niçe niçe şeh-bâza dirlikler véridi. Bir kaç pâre topu var imiş Serdâr’a getirdiler. ‘Asker-i İslâm’dan yügrük atlular bölük bölük düşmeni ta’kîbe gidüp [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 323] erişdiklerine emân vermeyüp kimini katl ve kimini esîr édüp bu def’a da Yeñiçeri, Abaza Sekbânı’ni murâd üzre kırup intikâmın aldılar.

Hıyâm-ı İslâm Kayseriyye önüne kurulmuşdu. Serdâr-ı Ekrem Ordu-yı Hümâyûn’a döndü. Cümle a’yân-ı askeri gelüp Serdâr’a fetğ ü zafer tehniyetin édüp hil’atler giydiler. Gürûh gürûh meksûf u merbût Celâlîleri huşûr-ı Serdâr’a getürmege başladılar. Gelen eşkiyânın birisine emân véilmeyüp cümlesiniñ boyunları uruldu.⁶⁵ O gece Ordu-yı İslâm’da kemâl-i sürûr u neşât ile mum donanması ve şenlikler ile izhâr-ı inbisât olup bir kaç gün Kayseriyye Şahrâsı’nda ârâm olundu.

⁶⁴ H. 20 Şevval 1033/M. 5 Ağustos 1624. (MK)

⁶⁵ Kayseriyye’ce zebân-zed olup darb-ı meşel hükümüne girmiş olan “Abaza döküntisi” ta ‘biri bundan kalmışdır. (AN)

Ordu-yı Hümâyûn ba‘de’z-zafer Kayseriyye Kaşabası civârına rekz-i hıyâm édüp emn ü âsâyiş-i maħalliniñ i‘âde vü idâmesi te‘mîn édildi.

Abaza Paşa gâ‘ilesiniñ ibtidâ-yı zuhûrundan izmihlâline qadar güzerân éden [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 324] müddet zarfında Kayseriye ahâlîsi terk-i hıwâb u huzûr étmiş ve Yeñiçeri ‘Askeri ise Abaza’nıñ şerr ü şûrundan terk-i diyâr édüp gitmişdi.

Satvet-i kâhire-i cenâb-ı Pâdişâhî bu dâhiye-i ‘uzmâyı def‘ ü ref‘ étdikden soñra Yeñiçeri yeñiden meydâna çıkmış ve istirâhat-i ‘umûmiyye i‘âde vü tahtmîn édilmişdi.

Bir kaç gün soñra Ordu-yı Şâhâne buradan hareket ve Toğad cihetlerine toğrı sevğ-i semend-i ‘azîmet étmiş ve bunıñ üzerine bir kaç sene âsâyiş-i maħallî devâm édüp şâyân-ı bahş ü tezkâr bir vuk‘ât zuhûr étmemişdir.⁶⁶

ABAZA PAŞA’NIN BAQIYYE-İ AHVÂLİ

Abaza Paşa bu mağlûbiyetden nâ-ümmîd olmayup Erzurûm’da yeñiden asker tedârükü kaydına düşerek îkâz-ı fitne étmekde bulunduğı Devlet-i ‘Aliyye’ce tahkîk edilüp bunıñla bî-hûde uğraşmak zemânı olmadığınan bi’t-tavassuţ Erzurûm Qal‘ası’na bir miqdâr Yeñiçeri konulmak şartıyla Eyâlet-i Erzurûm yine Abaza Paşa’ya tevcîh olundu. Faqat bu şûret-i tesviye çok sürmeyüp Abaza Erzurûm’daki Yeñiçerileri mahv édüp yeñi başdan teşebbüsâta ibtidâr étdiğı cihetle İrân Seferi’nden ‘avdet éden Hâlîl Paşa, Abaza’nıñ te‘dîbine me‘mûr olup Erzurûm’a tevcîh-i ‘inân étmiş ise de muvaffaq olamadığına [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 325] ve bu muvaffakiyet-sizligi Abaza Paşa tarafdârlığına mahmûl olduğına mebnî Husrev Paşa mükemmel bir ordu ile gönderilerek Abaza Paşa bi’t-tazyîk Erzurûm taht-ı muhâşaraya alınmış olduğından Şeyh ‘Abdu’r-Raħîm Efendi’niñ delâletiyle Abaza istîmân étmiş ve bu dehâleti Husrev Paşa tarafından kabûl edilüp berâberce Der-Sa‘âdet’e götürülerek mazhar-ı ‘afv-ı şâhâne olduğdan soñra ‘uhdesine Bosna Eyâleti tevcîh olunmuşdu. Bundan soñra Abaza Paşa bu lûtf u ‘âtîfetin kadrini bi’t-takdîr hüsni-î fîâ-yı hîdmete bezl-i mesâ‘î étmiş ve Bosna’dan Silistre ve Özi muhafızlığına ta‘yîn edilüp orada daħi bir haylî hîdemât-ı mebrûre ibrâz eylemişdir. 1044⁶⁷ târihinde Der-Sa‘âdet’e celb ü i‘dâm edilüp Koca Murâd Paşa Türbesi’ne defn édilmişdir.

Kendüsi cerî ve cesûr ve ‘azminde muqdim ü gayûr olup şekl ü şemâ‘ili mergûb ve tenâsüb-i endâmı hasebiyle tarz-ı telebbüsâtî hâ‘iz-i pesendîde-i ‘umûm olduğı cihetle “Abaza kesimi” ta‘bîri bir zemân lisân-ı umûmda madrûb olmuş idi.⁶⁸

[*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 326]

İKAYSERIYYE’DE SULTÂN MURÂD-İ RÂBİ’İN ŞARQ SEFERİ TEDÂRÜKÂTİ

Abaza Paşa Mes‘elesiniñ indifâ‘ından soñra Sultân Murâd-ı Râbî‘ hazretleriniñ Şarq Seferi ya‘nî Revân Muhârebesi tedârükâtî zuhûr édüp şeref-vürüd éden evâmîr-i ‘aliyye üzerine celb ü cem‘-i ‘asâkire ihtimâm edilmiş ve ‘asker süriciligi için me‘mûr-ı mahşûş vürüd eylemişdi.

Anatolı’nıñ sağ ve sol kolunda vâkı‘ vilâyât cumhûr-ı ‘askerisiniñ sevğine taraf-ı Pâdişâhî’den Muştafâ Paşa me‘mûr edilüp müşârûn-ileyhiñ Kûtâhiyye’den Kayseriyye niyâbet ü mütesellimlige hitâben işdâr étmiş olduğı 8

⁶⁶ Başlığın orijinali: “Tuğyân-ı Abaza Paşa.” Naima; *Tarih*, C. I, S. 323-356. (1032 vekayii/M. 1622-1623 vakaları).

“İbtidâ-i Hurûc-ı Abaza Paşa” başlığı ile. *Fezleke*, S. 693-694/vr. 180b. H. 1031 senesi vakaları. “Muhârebe ve İnhizâm-ı Abaza Paşa” başlığı ile. *Fezleke*, haz. Zeyneb Aycibin, S. 725-727/vr. 192ab. (MK)

⁶⁷ H. 1044/M. 27 Haziran 1634-15 Haziran 1635. (MK)

⁶⁸ *Muhtû‘ü’l-Ma‘ârif*. (AN)

“Avdet-i Serdâr Husrev Paşa be-cânib-i Âsitâne” ve “Teveccüh-i ‘Asker-i Mansûr Be-cânib-i Erzurûm ve Mürâca’at-ı Abaza be-cânib-i Şâh-ı ‘Acem” başlıkları altında Naima; *Tarih*, C. I, S. 405, 407. H. 1038 senesi vakaları. “Katl-i Abaza Şeyhi” başlığıyla Naima; *Tarih*, C. I, S. 511. H. 1044 senesi vakaları (M. 1634-1635). (MK)

Şevvâl sene 1044⁶⁹ târîhli buyrulduşu kapucı-başısı Muştâfâ Ağa vâsıtasıyla vürûd édüp mündericâtında cenâb-ı celâdet-me'âb-ı Pâdişâhî'den bi'z-zât Revân cihetine sefer-i hümayûnları muqarrer bulunduğundan ve kendüleri asker sevğine me'mûr olduğundan bahşile muvâşalatına kadar zümre-i 'asâkir ü sipâhiyânın celb ü cem'leri mu'accelen Erzurûm'a toğrı sevğ édilmesi kemâl-i ehemmiyetle iş'âr édilmiş olmağla mezkûr buyruldu Kayşeri Mütesellimi ve Kethudâ-Yeri ve Yeñiçeri ve Cebeci zâbitleri ve Âlây-begleri ile bi'l-cümle e'imme vü hutabâ muvâcehesinde kırâ'et ve icrâ-yı tenbihât édilerek celb ü cem'-i 'asâkire ihtimâm olunmuş ve bir hafta zarfında biñ beş yüz mevcûdlu bir süvâri [*Mir'ât-ı Kayşeriyye*, S. 327] fırkası sevğ édilmişdi. Sefer-i mezkûr mühimmâtı için tedârükât-ı lâzimeniñ ihzârına ihtimâm edilüp Karaman Defterdârlığı mâlından vérmek üzere Kayşeriyye'den üç biñ kañtar peksimâd tedârük édilmesi lüzûmuna dâ'ir şeref-vârid olan 17 Ramazân sene 1044⁷⁰ târîhli fermân-ı 'âlî üzerine müstaķil furunlar isticâr edilüp bir kaç gün içinde miqdâr-ı mezkûr peksimâd ihzâr edilmiş ve mühimmât-ı seferiyye nakli için mîrî devesi mübâya'a olunması haqqında vârid olan fermân-ı 'âlîyi mustaşhiben Çerkes 'Alî Ağa nâmında bir zât me'mûren vürûd édüp a'yân-ı memleketden icâb edenler ma'rifetiyle on beş gün zarfında kırk beş kañtar ya'nî iki yüz yetmiş re's deve mübâya'a edilüp ešmân-ı hâşılâsı olan otuz biñ beş yüz on bir guruş cizye mâlından tesviye ve bunlarıñ raht ve sâ'ir levâzımâtı tehiyye vü tedârük edilmişdi.

Develeriñ beheri seksen beş guruşdan nihâyet yüz yigirmi guruşa kadar mâl olup mecmû'-ı bedeli otuz biñ beş yüz on bir guruşa bâliğ olmuşdur.⁷¹

Sefer-i mezkûr mühimmâtı için miqdâr-ı kâfi zaħîre mübâya'ası haqqında vürûd eden fermân-ı 'âlî üzerine teşebbûsât-ı lâzimeye ibtidâr olunmuş ise de bir kaç sene evvel devâm eden kuraklık sebebiyle zehâ'ir-i maṭlûbe vaqt ü zemâniyla tedârük edilemedi. [*Mir'ât-ı Kayşeriyye*, S. 328] Bu ešnâda ya'nî biñ kırk dört senesi Zi'l-Ķa'de-i şerîfesi⁷² içinde zât-ı celâdet-şifât-ı Pâdişâhî ya'nî Sultân Murâd-ı Râbi' Hâzretleriñ Revân Seferi niyyet-i cihân-pesendânesiyle Kayşeri'ye toğrı şeref-i muvâşalat buyurmağda oldukları istibşâr olundu.

[SULTÂN MURÂD-I RÂBİ' KAYŞERİYYE'DE]

1044 senesi Zi'l-Ķa'de-i şerîfesiniñ yigirmi beşinci günü⁷³ bâ-kemâl-i yümn ü ikbâl şeref-i muvâşalat-ı Pâdişâhî vâķi' olmağla reh-güzâr-ı cenâb-ı şehriyârilerinde ahâlî-i memleket tarafından qurbânlar kesilmiş ve hâk-i pây-ı şâhâneye zî-kıymet akmişe-i nefise ve debbâğ ešnâfi tarafından a'lâ sâhtiyânlar ferş edilüp derûn-ı şeh'r telvînât u tefrişâtla tezyîn edilmişdi.

O târîhde Kayşeriyye Niyâbeti'nde Burusalı Gök-Dereli-zâde Muhammed Kânî Efendi nâmında bir zât bulunup bu zât hod-bîn ü dürüş-âyîn bir âdem olduğundan ânifen bahş edilen sefer-i hümayûn için zaħîre mübâya'ası haqqındaki emr-i 'âlî üzerine işe haqqıyla germî vérmediginden şeref-nüzûl-i cenâb-ı Pâdişâhî'niñ ikinci günü huşûr-ı mehâbet-nüşûr-ı şâhâneye celb edilüp bu bâbdaki tedârükâtıñ sebep-i terâhîsi istifsâr olunduğda i'tirâf-ı kuşûr étmedikten başka kelâm-ı dürüşâne ile âdâba ri'âyet étmemiş olmasından nâşî şeref-şâdir olan emr ü fermân-ı cenâb-ı Pâdişâhî mücibince i'dâm edilüp yeri Ankaravî 'Abdü'l-Kerîm Efendi'ye tevcîh buyruldu.⁷⁴

[*Mir'ât-ı Kayşeriyye*, S. 329]

O sırada Kayşeriyye Mutaşarrıflığı'nda Fazlu'l-lâh Beg nâmında halîm selîm bir zât olduğ gibi hîdmet-i fetvâda daħi Şâh Muhammed Efendi-zâde 'Abdü'l-Bâķî Efendi'niñ kayın pederi 'Înâyetu'l-lâh Efendi bulunuyor idi. 'Ulemâ-yı maħalliyyeden Melik Ķâzî Medresesi'niñ müderrisi Halîl Efendi, Pervâne Beg Medresesi müderrisi

⁶⁹ H. 8 Şevval 1044/M. 27 Mart 1635. (MK)

⁷⁰ H. 17 Ramazan 1044/M. 6 Mart 1635. (MK)

⁷¹ Develeriñ beheri seksen beş guruşdan yüz yigirmi guruşa kadar alındığı maħkeme-i şer'iyyeniñ 1045 târîhli sicill-i maħşûşunda muqayyed Defter-i Mübâya'a'da mündericidir. (AN)

⁷² H. Zilkade 1044/M. 18 Nisan-16 Mayıs 1635. (MK)

⁷³ H. 25 Zilkade 1044/12 Mayıs 1635. (MK)

⁷⁴ Solak-zade Mehmed Efendi; *Târîh-i Solak-zade*, S. 755. (MK)

fâzıl-ı meşhûr ‘Alî Ferdî Efendi ve daha niçe ‘ulemâ vü fuzalâ ve a’yân-ı memleket mevcûd olup bunlardan Köse Aḥmed Ağa mihmândâr-ı cenâb-ı Pâdişâhî intihâb olunmuşıdı. Zât-ı celâdet-me’âb-ı Pâdişâhî Kayseriyye’de beş gün ikâmet buyurduktan sonra ‘umûm ‘ulemâ vü huṭabâ tarafından da‘vât-ı Pâdişâhî yâd u tekrâr edilerek biñ kırk dört senesi Zî’l-Ka‘desi’niñ evâhîrinde⁷⁵ Kayseriyye’den hareket-i Pâdişâhî vâkı’ olmuş ve Kayseriyye’ye ta’alluk eden ba‘zı huşûsât-ı mahalliyye ve cihât-ı vaḳfiyyeye dâ’ir müte‘addid ferâmîn-i ‘aliyye şeref-şâdır olarak sicill-i mahkemede muḳayyed bulunmuşdur.

Bunlardan Taşlı-Burun nâm-ı diger Burc-Burnu dênilen mahaldeki iki ağızlı çıkırıklı kuyunuñ vaḳfı müste-gallâtından civârındaki beş kıt’a tarlanıñ ‘öşrünü mezkûr kuyuya vaḳf u ihdâ buyurmuşlardır.

Ânifen baḥş olundığı üzre Nâ’ib-i sâbık Gök-Dereli-zâde’niñ i‘dâmını intâc eden zehâ’ir-i seferiyye tedârükâtına ikdâm edilerek bir kaç gün zarfında toḳuz biñ yedi yüz altmış altı keyl şa‘[i]r ve üç biñ iki yüz on sekiz keyl ḥınta mübâya‘a edilüp eṣmân-ı vâkı‘ası olan 12.984 guruş hâne-i [Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 330] ‘avâırız i’tibârıyla kurâ ve mahallâta tevzi‘ ü tesviye edilmişdir.⁷⁶

Zehâ’ir-i mezkûreniñ Ordu-yı Hümâyûn’a îşâli için ahâlî tarafından intihâb edilen Köse Hâcî ‘Alî ve Receb Çelebî ve bunlarıñ otuz iki nefer naḳliyyeciler vâsıtasıyla sevḳ ü îşâli qarâr-gîr olduğundan her birerleriniñ ism ü şöhret ve küfelâsı zabṭ u tahrîr ve sicill-i maḥşûsuna kayd u tescil edilüp ba‘de’du‘â 1045 senesi Muḥarremiñ birinci günü⁷⁷ Ebû Bekr Efendi nâmında bir zâtıñ nezâretine tevdi‘ edilerek Erzurûm cihetine toḡrı sevḳ olundu.

Tevâlî eden şark seferleri için iḳtizâ eden mîrî develeri o zemâna kadar vaḳt-i ḥazarda kurâ vü mahallâta tevzi‘ edilerek besletirildiği cihetle bunlara ḥaḳkıyla bakılamamasından nâşi develer lâgar bir hâlde ḳalup intizâm-ı maṭlûb ḥâşıl olmadığı ta‘ayyün étmesi üzerine taraf-ı mîrîden deve âḥûrları inşâsı için irâde-i seniyye şâdır olma-ğla mezkûr âḥûrlarıñ inşâsı huşûsuna nezâret étmek üzre ‘Alî Ağa nâmında bir zât me’mûr edilmiş olmasına ve âḥûrlar ile ittîşâlindeki anbâr ve şamanlıklarınıñ vüs‘at ü derecesini bâ-emr-i ‘âlî ta’yîn ü irâ’e ḳılınmasına mebnî 1045 senesi zarfında⁷⁸ mezkûr âḥûrlarıñ inşâsına mübâşeret olunmuş ve el-yevm Dört [Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 331] Dükkân-Öñi dênilen mahalde olmak üzre on iki bâb deve âḥûru inşâ ve bunlarıñ beherine iki biñ beşer yüz guruş şarf u i‘tâ olunmuşdur.

Mezkûr âḥûrlarıñ inşâ vü ikmâli ve nüzl-i zaḥîresiyle mühimmât-ı seferiyyeniñ tedârük ü irsâli huşûsunda Ḳâdî ‘Abdü’l-Kerîm Efendi’niñ ḥidmet ü gayreti meşhûd olmasına mebnî müddet-i tevḳîti bir sene daha temdîd ve kendüsi bâ-mektûb-ı Şadr-ı ‘Âlî talṭif olundu.

Sultân Murâd-ı Râbî ‘Ḥazretleriniñ Revân Seferi’nden ‘avdetleri eṣnâsında Van Ḳal‘ası muḥâfızlığında bulunan Dilâver Paşa’niñ ḥüsn-i ḥidmeti görölmesine mebnî Van Muḥâfızlığı inzimâmıyla ber-vech-i arpalık 18 Rebî‘ü’l-Âḥîr sene 1045⁷⁹ târîhli fermân-ı ‘âlî mücibince müşârün-ileyh Dilâver Paşa’ya tevciḥ ü ‘inâyet buyu-rulmuş olmasına müşârün-ileyh tarafından maḥdûmu İsmâ‘îl Beg Kayseri Mütessellimi ta’yîn olundu.⁸⁰

Biñ kırk toḳuz senesi Şevvâl-i mükerreriniñ on altıncı günü⁸¹ Sultân İbrâhîm Hân Ḥazretleriniñ cülûs-ı hümâyûnları vâkı‘ olmağla şeref-vârid olan 19 Şevvâl sene 1045⁸² târîhli fermân-ı ‘âlî üzerine ber-mu‘tâd icrâ-yı şeh-râ-yîn olundu.

⁷⁵ H. Zilkade sonları 1044/M. Mayıs ortaları 1635. (MK)

⁷⁶ Zaḥîreniñ beher kilesi bir guruşa mâl olmuşdur. (AN)

⁷⁷ H. 1 Muḥarrem 1045/M. 17 Haziran 1635. (MK)

⁷⁸ H. 1045/M. 17 Haziran 1635-4 Haziran 1636. (MK)

⁷⁹ H. 18 Rebîülâḥîr 1045/M. 1 Ekim 1635. (MK)

⁸⁰ Müşârün-ileyh Dilâver Paşa’niñ tercüme-i hâli ... raḳamıyla muḳayyedir. (AN)

⁸¹ H. 16 Şevval 1049/M. 9 Şubat 1640. (MK)

⁸² Müellif sehven 1045 yazmışsa da doğrusu 1049 olmalıdır. H. 19 Şevval 1049/M. 12 Şubat 1640. (MK)

Şürb ü duḡānîñ memnû'iyetini te'kîden vârid olan evâḡir-i Zü'l-Ḳa'de sene 1049⁸³ târîhli fermân-ı [*Mir'ât-ı Kayşeriyye*, S. 332] 'âlî üzerine tütün tiryâkîleri bir kat daha taht-ı taḡayyüde alındı.

[KAYŞERİYYE KÂDİLARI]

Ḳayşeriyye'de 1066⁸⁴ târîhinde 'Abdu'l-lâh ve 1067⁸⁵ târîhinde 'Abdü'l-Bâḡî Efendiler idâre-i umûr-ı ḡazâ étdikleri gibi biñ altmış yedi senesi Şa'bânınñ gurrasinden⁸⁶ i'tibâren Muştafâ Muhtâr Efendi nâmında bir zât ta'yîn olunup dört ay ḡadar icrâ-yı hükm ü ḡazâ étdikden soñra vuḡû'-ı vefâtına mebnî yerine 1067 senesi Zü'l-Ḳa'desinin beşinde⁸⁷ sâbıḡâ Bosna Ḳâdîsı Bağdâdî Aḡmed Efendi ta'yîn olundu. O esnâda Ḳayşeriyye Mutaşarrıflığı ber-vech-i arpalık Muştafâ Paşa 'uhdesinde iken deryâ seferinde şehîden vefâtı vuḡû' bulmaḡla yerine 1067 târîhinde Gürz Aḡmed Paşa ta'yîn buyuruldu.

Târîḡ-i mezkûr Avcı Sultân Muḡammed Ḥazretlerinin devr-i saltanatı olup nâm-ı 'âlisi tevârîḡ-i 'Oḡmâniyye'yi tezyîn éden Köprili Muḡammed Paşa da o târîḡde ḡâ'iz-i Mesned-i Şadâret idi.

Yeñiçerilerin târîḡlerce ma'lûm olan azḡınlıkları sâ'ıḡasıyla Memâlik-i 'Oḡmâniyye'niñ dâḡilen dûḡâr olduḡı iḡtişâşât cümlesinden olmaḡ üzere ötede berüde serdi-i hevâ-yı temerrüd olan ḡapusız eşḡıyâsının levendâne vuḡû' bulan tecâvüzâtı ahâlî-i bilâdı bîzâr étmekle şadr-ı müşârün-ileyhiñ iḡdâmâtı-ı mütevâliyesiyle [*Mir'ât-ı Kayşeriyye*, S. 333] iḡtişâşât-ı dâḡilî teskîn édilmiştir.

[ERDEL VE GİRİD SEFERLERİNDE KAYŞERİYYE]

Ânifen baḡş olunduḡı üzere Ḳayşeriyye Mutaşarrıflığı'na ta'yîn buyurulan Gürz Aḡmed Paşa biñ altmış yedi târîhinde muvâşalat ve işe mübâşeret édüp biñ altmış sekiz senesi evâ'ilinde⁸⁸ baḡren vuḡû' bulan Venedik ve berren zuḡûr éden Erdel muḡârebeleri için Devlet-i 'Aliyyece tedârükât-ı mühimme ihzârı iḡtizâ étmekle şeref-vârid olan 1 Cemâziye'l-Evvel sene 1068⁸⁹ târîhli fermân-ı 'âlî üzerine Ḳayşeriyye'de tedârükât-ı 'aske-riyyeye mübâşeret olunmuşdu.

Ḳayşeriyye Sancaḡı Yeñiçeri Ordusu'nuñ Altıncı Bölük ve Zümre-i Sipâhiyân'ın Yüz Otuz Beşinci Bölük merkezi olup bunlara öteden berü zâbiḡ ve Kethudâ-Yeri ta'yîni mu'tâd-ı ḡadîm iḡtizâsından olmasına binâ'en 1068 senesi Cemâziye'l-Evvelinin evâḡirinde⁹⁰ Sipâhîlere Yûsuf Aḡa ve Yeñiçerilere ve Dergâḡ-ı 'Âlî Cebecilerine zâbiḡ ve Kethudâ-Yeri ta'yîn éilmekle bi'l-iḡdâm celb ü cem'-i 'asâkire ihtimâm olundu.

O esnâda Ḳaraman Eyâleti Vâlîliği'nde bulunan Seyyid Aḡmed Paşa daḡı sefer-i mezkûra me'mûr édilmiş olduğundan müşârün-ileyhe ḡitâben vârid olan fermân-ı 'âlî üzerine maḡşûşan 'asker süriciligine [*Mir'ât-ı Kayşeriyye*, S. 334] me'mûrlar gelmiş ve Ḳayşeriyyeli Küçük Ḥasan Paşa daḡı o şırada Ḳonya Ḥazînesi Defterdârı olup muḡârebeye muḡtezî bârût tedârükü için müşârün-ileyh Ḥasan Paşa'ya ḡitâben şeref-vârid olan fermân-ı 'âlî üzerine müşârün-ileyhiñ aḡalarından Muḡammed Aḡa nâmında bir zât daḡı güherçile sevḡine me'mûren vürüd étmış olduğundan o aşırda Ḳayşeriyye Güherçile Ocaḡları Ḳonya Eyâleti merkezine merbûḡ olduğundan bir taraftan 'asker ve sipâhîlerin ve diḡer taraftan tedârük édilen güherçile ve mühimmât-ı sâ'ireniñ sevḡine

⁸³ H. Zilkade sonları 1049/M. Mart ortaları 1640. (MK)

⁸⁴ H. 1066/M. 31 Ekim 1655-18 Ekim 1656. (MK)

⁸⁵ H. 1067/M. 20 Ekim 1656-8 Ekim 1657. (MK)

⁸⁶ H. 1 Şaban 1067/M. 15 Mayıs 1657. (MK)

⁸⁷ H. 5 Zilkade 1067/M. 15 Aḡustos 1657. (MK)

⁸⁸ H. 1068 başları/M. Aḡustos 1657. (MK)

⁸⁹ H. 1 Cemaziyelevvel 1068/M. 4 Şubat 1658. (MK)

⁹⁰ H. Cemaziyelevvel sonları/M. Şubat başları 1658. (MK)

ihtimâm ve dört yüz nefer müsta'id lağımca tahtır edilüp 1068 senesi Şa'bânı'nın on beşinde⁹¹ defteri tanzîm ve Serdâr ma'yyetine iltihâk etmek üzere sevğ olundu.⁹²

Sipâhî Serdârı 'Abdü'l-Kerîm Beg-zâde Kemâl Beg'in muqaddemâ Girid Cezîresi Seferi'nde hüsn-i hidmeti sebğ etmiş olmasına binâ'en 'uhdesinde bulunan beş biñ ve ikinci def'asında altı biñ akçe kılıç tîmârına 1055⁹³ târihinde vefât eden pederi 'Abdü'l-Kerîm Beg'den mahtlûl olan iki biñ yüz otuz akçe ze'âmet 'â'idâtı dahtî bâ-fermân-ı 'âlî zamm edilmiş olduğından sevğ-i Sipâhî huşûşunda mûmâ-ileyhiñ hidemât-ı mebrûresi vâki' olmuştur.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 335]

Bunuñla berâber Lala Serâce'd-Dîn Medresesi'nin müderrisligi yevmî elli akçe vazîfe ile efâzıl-ı 'ulemâ-yı mahtliyyeden Müftî Ahmed Efendi'ye tevcih ü i'tâ ve 'ulemâ-yı be-nâmdan 'Abdü's-Selâm Efendi-zâde 'Abdü'l-Bâkî Efendi ve Naşûh Efendi-zâde 'Abdü'l-Kerîm Efendi ve Şeyh İbrâhîm Tennûrî ahfâdından seccâde-nişîn-i meşîhat Şeyh Kâsım Efendi ve Şeyh-zâde 'Abdü'r-Rahîm Efendi ve Şeyh Muhammed Efendi ve a'yân-ı memleketden Şâh Efendi-zâde Seyyid 'Alî Efendi ve Sipâhî İkinci Serdârı Mevlevî-zâde Süleymân Ağa ve Yeñiçeri Serdârı otuz sekiz bölükden Hasan Ağa ve Mahtmûd Kâdî ahfâdından Koca-Beg gibi mu'ayyenât-ı memleketiñ her biri bir şüretle ikdâr u talîf edilmiş olmağla tedârükât-ı seferiyye müddet-i kalîle zarfında mükemmelen ihzâr edilüp biñ altmış sekiz senesi Şa'bân-ı şerîfiniñ yigirmi sekizinci gün⁹⁴ ba'de'd-du'â Edirne'ye müteveccihen sevğ ü tesyîr olundu.

Hvând Yanık-oğlı Mahtallesi'nde vâki' Yanık-oğlı Câmî'-i Şerîfi Haleb Yeñiçeri Serdârı Süleymân Ağa tarafından o sene müceddeden inşâ kılıldığı gibi kibâr-ı Meşâyih-ı Mevleviyye'den Hâcî Bulam bin Veliyü'd-Dîn Hazretleriñ türbe ve tekyesi dahtî o târihte tecdîd ü i'mâr olundu.⁹⁵

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 336]

[BOYNU EGRİ MUHAMMED PAŞA'NIN 'AŞİ SİPÂHİYÂN'I TE'DİBİ]

Bir kaç seneden beri tevâlî eden esfâr-ı muhtelif sebebiyle bu havâlî zümre-i 'asker ü sipâhiyândan hâlî kalup ötede berüde zuhûr eden eşkiyânın def' ü tenkiline ihtimâm olunamadığı gibi sefere me'mûr olan vüzerâ vü ümerâ kapusından ayrılıp vâdî-i şekâvete sülûk eden kapusuz ve levend eşkiyâsı tekeşür etmiş olmasına mebnî bunların def' ü te'dibi için taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den Boynu Egri Muhammed Paşa me'mûr edilmiş ve Sivas Begler-begi pâyesiyle ber-vech-i arpalık Amasiyye ve Kayseriyye sancaqları müşârün-ileyhe i'tâ vü tevcih kılınmış olduğundan 'asâkir-i mevcûdesiyle Kayseriyye'ye gelüp icrâ-yı tahtkîkâta bi'l-ibtidâr bir kaç ay zarfında eşkiyâ-yı merkûmeyi hahtkîyla te'dib eylemiştir.

Müşârün-ileyh Boynu Egri Muhammed Paşa Canik'li olup bidâye-i me'mûriyyetinde Timur-Kazık Halîl Paşa'ya intisâb etmiş ve ahîren müşârün-ileyh Kethudâ ta'yîn kılınmıştır. Bağdâd Seferi'nde İrânîlere karşı muhtârebe edüp fevka'l-gâye cesâret göstermiş ve kırk yerinden yara alarak andan müte'essiren Boynu Egri kalup bu nâm ile meşhûr olmuştur.

Müşârün-ileyh Muhammed Paşa bir müddet Kayseriyye ve havâlisini şürûr-ı eşkiyâdan tahtlîs edüp Kayseriyye Mütesellimliği'ne İbrâhîm Ağa nâmında bir zâtı ikâme ederek Sivas ve Amasiyye [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 337] cihetlerine toğrı gitmiş ve o havâlîde bulunan eşkiyâyı dahtî def' ü te'dib etmiştir.

⁹¹ H. 15 Şaban 1068/M. 18 Mayıs 1658. (MK)

⁹² Girit Seferi'ne Kayseri'nin mükellefiyet ve hizmetleri hakkında kaynak araştırması için bkz: Selçuk, Hava; *Şer'iyye Sicillerine Göre Kayseri Sancağı ve Girit Seferi'ne Katkısı (1654-1669)*, Erciyes Üniv., KAYTAM Yay. 8, Kayseri, 2008. (MK)

⁹³ H. 1055/M. 27 Şubat 1645-15 Şubat 1646. (MK)

⁹⁴ H. 28 Şaban 1068/M. 31 Mayıs 1658. (MK)

⁹⁵ Hâcî Bulam bin Veliyü'd-Dîn Hazretleriñ tercüme-i hâlî zeylde () rakamıyla muhtayyedir. (AN)

Mütesellim İbrâhîm Ağa yedi ay kadar Kayseriyye’de bulunup yerine Siyâvuş Ağa nâmında birisi ta’yîn olunmağla mûmâ-ileyh İbrâhîm Ağa’nın yedi aylık zemân-ı idâresi muhâsebesi huzûr-ı şer’ide bi’r-rü’ye yaylak u kışlak ve ihtisâb u hâşekî hâşîlâtından vukû‘ bulan 6.890 gurusuñ 1860 gurusu Müsellim Ağa’ya i’tâ ve mütebâkîsi Muhammed Paşa’ya isrâ kılınmıştır.

O esnâda Kayseriyye Kâdîliği’nde ‘Abdü’l-Bâkî Efendi bulunup bu zât umûr-ı idâre-i kazâya vâkıf u muhtedir bir zât olduğu gibi hizmet-i iftâda bulunan Şa’bân Efendi-zâde Muhammed Efendi-zâde daği ‘âlim, fâzıl bir zât idi.

[MERZİFONÎ KARA MUŞTAFÂ PAŞA’NIN KAYSERİYYE’YE GELEREK İNCE-ŞU’DA TE’SİS ÉTDİĞİ HAYRÂT]

1081⁹⁶ târihinde Anaçolı Müfettişi Merzifonî Kara Muştafâ Paşa Kayseriyye’ye gelerek İnce-Şu’da bir haylı hayrât u meberrât te’sîs ü ihyâ eylemişti.

O târihe kadar İnce-Şu Kaşabası şimdiki kaşabanın cihet-i şarkıyyesinde *Virân-Şehir* denilen mevki’de mebnâ olup şimdiki kaşabanın mevki’i münhanî bir dereeden ‘ibâret olarak kuştâ’-ı tarîkin taşaşun-gâhı bir hâlde [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 338] bulunmasından nâşî ebnâ-yı sebîlin te’mîn-i selâmeti için müşârün-ileyh Muştafâ Paşa tarafından oraya bir kaşaba te’sîsine teşebbüs edilüp bir sûr-ı metîn ile tahkîm ve ebnâ-yı sebîle mahşûş muntazam ve kâr-gîr bir hân-ı kebîr ile hammâm ve câmi’-i şerîf inşa edilerek ihyâ vü termîm edilmiştir.⁹⁷

Câmi’-i şerîf-i mezkûr ile hân el-yevm mevcûd olup fevka’l-‘âde metânet ü raşâneti hâ’iz ve kapusının üzerinde şu târih-i manzûm menkûşdur:

“Server-i Âşafân-ı Kubbe-nişîn

Dâver-i dehr Muştafâ Paşa

Âşaf-ı Mülk-i Süleymânî

Ya’nî Kâ’im-mağâm-ı Mülk-ârâ

Hayr-ı cârişi érdi İnce-Şu’ya

Hân u hammâm u câmi’ étdi peydâ

Eseri kaldı tâ ebed bâkî

Kabbele Allâhu hayrahu ebedâ

Şâniyâ geldi sâl-i târihi

Oldı bir câmi’ ile hân peydâ.” (1081)⁹⁸

Hayrât-ı mezkûreden câmi’-i şerîf mevcûd u ma’mûr olup hânın ba’zı cihâtı hâl-i harâbiye dûçâr olmuş ve hammâm ise yed-i temellüke girmiştir.

⁹⁶ H. 1081/M. 2 Mayıs 1670-9 Mayıs 1671. (MK)

⁹⁷ “Tafsîl-i Katl-i Serdâr-ı Ekrem der Belgrad” başlığıyla Merzifonlu’nun Kayseri İncesu’daki Evkâfını devrin vakanüvisi yazmıştır: *Târih-i Râşid*, C. I, S. 109. (MK)

⁹⁸ İncesu’daki Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi han, hamam ve camiinin Türkçe inşa kitabesindeki tarih manzumesinin sadeleştilererek nesre çevrilmesi:

“Kubbealtı’nda oturanların başı zamanın veziri Mustafa Paşa,

Süleyman (a.s.) mülkünün veziri yani mülkü süsleyen Kaymakamıdır.

Han, hamam, cami bitimsiz yapı sürekli hayrı İncesu’ya erişti.

Eseri ta sonsuzluğa kadar kaldı. Onun hayrı Allah için önden gönderildi.

Ey Şâni! Tarih yılı geldi -şu sözle-: Bir cami ile han yapıldı.” (H. 1081/M. 2 Mayıs 1670-9 Mayıs 1671) (Şâni). (MK)

Müşârün-ileyh Muştafâ Paşa'nın tercüme-i hâli mazbût olup tafşîlât-ı zâ'ide i'tâsına hâcet görülemediginden *Ķâmûsu'l-Âlâm*'in "Muştafâ Paşa Maqtûl" kelimesine [*Mir'ât-ı Ķayşeriyye*, S. 339] mürâca'at buyurulması iktizâ eyler.

Müşârün-ileyhiñ 1095⁹⁹ târihinde vukû'-ı vefâtına ve muhâlefâtı cânib-i mîrîden zabt olunmasına mebnî kendüleriniñ çiftlikâtından bulunan İnce-Su Ķaşabası'nda muķîm Çiftlik Müdürî Şâhîn Muhammed Ağa'nın muhâsesini rü'yet ve çiftlik vâridâtını tahrîr ü sebt-i defter étmek üzere Rikâb-ı Hümâyûn Silâh-şorlarından Ķamza Ağa 23 Rebî'ü'l-Evvel sene 1095¹⁰⁰ târihli fermân-ı 'âlî mûcibince me'mûren Ķayşeriyye'ye gelerek ma'rifet-i şer'ile hâşîlât-ı vâķı'anın muhâsesi bi'r-rü'ye üç bin beş yüz guruş vâridât-ı şâfiye bedeli ile sâ'ir 'ayniyyât ve hayvânât hüccet-i şer'iyyeye rabt ve mûmâ-ileyh tarafından zabt olunmuştur.

1 Safer sene 1095¹⁰¹ târihinde Anağolı Müfettişligi inzimâmıyla Ķayşeriyye Sancağı ber-vech-i arpalık sâbık Ağana Begler-begî Muhammed Paşa'ya bi't-tevcih müşârün-ileyh tarafından Ķayşeriyye'ye Muştafâ Ağa nâmında bir zât Mütessellim ta'yîn olundu.

Mûmâ-ileyh Muştafâ Ağa tokuz ay kadar îfâ-yı vazîfe édüp ahîren Ķayşeriyye Sancağı Nigdeli 'Alî Paşa'ya tevcih buyurulmağla Muştafâ Ağa da ibkâ'en mütessellim ta'yîn olundu.

Faķat Muştafâ Ağa hakkında ba'zı gûnâ şikâyet vâķi' oldığından Der-Sa'âdet'e giderken Anķara civârında Çukurcaķ Nâhiyesi'ne muvâşalatında ahâlî-i nâhiye mûmâ-ileyhi müsâfir étmeyüp bu cihetle ba'zı meretebe münâķaşa zuhûr étmekle ešnâ-yı muğârebede Muştafâ Ağa ķurşunla cerh ü telef olunmuştur idi.

[*Mir'ât-ı Ķayşeriyye*, S. 340]

[MUHYÎ-İ ĶAYŞERÎ ĶOCA 'ALÎ NİŞÂRÎ]

O 'aşırda Ķayşeriyye'ce 'ulemâ derece-i nedrete varup erbâb-ı tarîķat tekeşşür étmîş ve medreseler mesdûd u münderis olup tekye vü hânķâhlar çoğalmîş ve Tekye-Öñi dénilen mevâķi' ile Tekye Soķađı dénilen maħalledede ve mevâķi'-i sâ'irede bir çok tekâyâ mevcûd olup halk bir taķım meşâyîħa ķapılmîş idi.

1081¹⁰² târihinde 'Alî Nişârî Efendi Ķayşeriyye'ye gelerek ihyâ-yı 'ulûm ü medârise ihtimâm étmîş ve bu cihetle Muhyî-i Ķayşerî Ķoca Nişârî 'unvânını iktisâb eylemiştir. Müşârün-ileyhiñ tercüme-i hâli zeylde () raķamıyla muķayyedir.

'Alî Nişârî Efendi'niñ himmetiyle Ķayşeri'de yeñiden ihyâ-yı 'ulûma ihtimâm édilüp medârisiñ tecdîd ü termîmi esbâbına tevessül édilmîş ve o cümleden olmaķ üzere Ķayşeriyye'niñ Boyacı Ķapusı civârında vâķi' Ķoca-Beg Câmî'-i Şerîfi'yle ķarşu cihetindeki medrese 1108¹⁰³ târihinde 'Abdü'l-Kerîm Ķoca-Beg tarafından ihyâ vü ta'mîr ve bir çok medâris tecdîd ü terkîm olunmuştur.

Câmî'-i Şerîf-i mezkûr 955¹⁰⁴ târihinde Maħmûd Ķâđi Bedre'd-Dîn Efendi tarafından inşâ ve mezkûr medrese-niñ 'arşasına da bir bâb hân binâ kılınmîş idi. 1108 târihinde 'Abdü'l-Kerîm Ķoca-Beg, Maħmûd Ķâđi Evķâfi'niñ mütevellîsi oldığı cihetle câmî'-i şerîf-i mezkûru tevsî'an ta'mîr étdiđi sırada ittîşâlinde bulunan şıbyân mektebini hedm édüp [*Mir'ât-ı Ķayşeriyye*, S. 341] 'arşasınıñ bir kısmına üç bâb dükkân inşâ étmîştir.

Maħmûd Ķâđi tarafından bidâyeten hân olmaķ üzere inşâ kılınmîş olan binâ mûmâ-ileyh tarafından medreseye tahvîl ve bir haylî 'aķârât-ı vaķfiyye taħşîş édilüp Ķoca-Beg Medresesi nâmıyla tevsîm édilmîştir.

⁹⁹ H. 1095/M. 20 Aralık 1683-7 Aralık 1684. (MK)

¹⁰⁰ H. 23 Rebülevvel 1095/M. 10 Mart 1684. (MK)

¹⁰¹ H. 1 Safer 1095/M. 19 Ocak 1684. (MK)

¹⁰² H. 1081/M. 2 Mayıs 1670-9 Mayıs 1671. (MK)

¹⁰³ H. 1108/M. 31 Temmuz 1696-19 Temmuz 1697. (MK)

¹⁰⁴ H. 955/M. 11 Şubat 1548-29 Ocak 1549. (MK)

[LEVEND EŞKİYÂSI MES'ELESİ]

Târîh-i mezkûrda bir taraftan taḥşîl ü ta'lim-i 'ulûm ü ma'ârife ihtimâm olundığı gibi diğer taraftan daḥi kapulu ve gedikli tā'ifesiniñ ser-keşligi tezâyüd édüp muḥârebe ve sefer vukû'unda bir bahâne ile mensûb oldukları vüzerâ kapusından ayrılarak paşalı kıyâfesinde köylere çıkup uğradıkları kaşaba ve qurâyı yağmâ édegeldikleri cihetle bunlarıñ def' ü te'dîbine 1106¹⁰⁵ târîhinde Genç Muḥammed Paşa me'mûr u müfettiş ta'yîn olundığından 1 Şevvâl sene 1106¹⁰⁶ târîhli fermân-ı 'âlî mûcibince Kayseriyye'ye gelerek buradan ve elviye-i mûcâvireden celb ü tertîb édilen müfrezeler ma'rifetiyle eşkiyâ-yı merķûmeniñ tenkîl ü te'dîbi esbâbına teşebbüs édilmiş idi. O sırada Devlet-i 'Aliyye'ce zuhûr éden Almanya Muḥârebese için Belgrad Qal'ası'yla Tuna cihetine sefer-i hümâyûn muqarrer olup bâ-emr-i 'âlî celb ü cem'-i 'asâkire ihtimâm olundu. Faqat Levend eşkiyâsınıñ def' ü tenkîli każiyyesiyle uğraşılmasından nâşî 'asâkir-i maḥlûbe vaqt ü zemânıyla celb ü sevķ olunamadığından Anaṭolı Müfettişi Muḥammed Paşa bu kerre de 'asker sevķine me'mûr édilüp cem'-i 'asâkire iķdâm olunmuş [*Mir 'ât-ı Kayseriyye*, S. 342] ve Yeñiçeri tā'ifesiniñ ser-keşlikleri sebebiyle tesrî'-i maşlahat kâbil olamamış ise de Müfettiş Paşa'nıñ şiddetli emr ü buyrulduklarıyla vâķi' olan iķdâmâtı sâyesinde miķdâr-ı kâfi 'asker çıkarılabilmişdir.

Bunu müte'âķib şeref-vârid éden fermân-ı 'âlî üzerine zî-ķudret aġniyâ tarafından yüz seksen nefer 'asâkir-i mu'âvine teslîh ü tesyîri emr ü fermân buyurulmuş olmaġla icrâ-yı îcâbına teşebbüs olundığı esnâda müteġalli-beden Kethudâ Muḥammed ve qarındaşı Murtażâ ve Gemerekli-oġlı Muştafâ ve Aḥmed ve Kâfir İmâm dénilen Muştafâ ve Deli Hüseyin ve Qalaycı-oġlı Muştafâ ve Mûşli Ağalar 'asâkir-i mu'âvine için yazılan zî-ķudret i'ânesiyle 'asâkir-i merķûmeniñ tahrîrine muḥâlefet édere bir taķım müsellâh 'avenesiyle maḥkemeye hücûm ve envâ'-ı şenâ'atle maḥkemeyi yağmâya ve ezhân-ı ahâlîyi tahrîk ü iġvâya taşaddî étmiş olduklarından keyfiyet bi'l-cümle 'ulemâ vü ḥuṭabâ tarafından bâ-i'lâm-ı 'Atebe-i Pâdişâhî'ye 'arz édilmekle merķûmlarıñ der-destiyle qal'a-bend olunmasına dâ'ir vârid olan selḥ-i Ramazân sene 1106¹⁰⁷ târîhli fermân-ı 'âlî üzerine îcâbı icrâ ve sükûn-ı 'umûmî te'mîn ü ifâ kıldı.

[*Mir 'ât-ı Kayseriyye*, S. 343]

[AFŞAR VE SÂ'İR 'AŞİRETLERİÑ EŞKİYÂLİġİ MES'ELESİ]

Kayseriyye'den Çukur-Ova'ya mümted olan tarîķiñ memerrinde ve 'ale'l-ḥuşûş Sîs Kazâsı ḥudûdunda ba'zı Afşar ve 'aşâ'iriñ ebnâ-yı sebîle îşâl-i dest-i tecâvüz étmekte oldığı taḥaḥķuķ étmekle merkez-i Salṭanat-ı Seniyye'ce sebķ éden qarâr üzerine Dânişmendlü 'Aşireti'niñ tekâlif-i 'örfiyyesi 'afv édilüp oralarca bir daha ebnâ-yı tarîķiñ düġâr-ı dest-i ḥasâr oldığı vâķi' olur ise kendüleri tarafından tazmîn édilmek şartıyla 'aşiret-i merķûme cemâ'ati cihet-i mezkûre derbendciligine kayd ü iskân olunmuşlar idi.¹⁰⁸

1112¹⁰⁹ târîhinde Şarıķlı, Çöpli, Köşli cemâ'atinden ve Yeñi-Él Türkmeni'yle Qara-Gündüzli 'Aşireti'nden ve Ḥamâ ve Ḥumş'a iskân olunan Türkmenler ile 'Alâ'iyye ve İç-Él cihetlerine iskân édilen Qara-Ḥâcılı Cemâ'ati'nden biñ yüz kadar çadır halkı göç-ebe şüretiyle ḥurûc ve derbendci bulunan Dânişmendlü 'Aşireti'yle ittifâķ édüp Yahyâlu ve Develü taraflarından mürûr éderek Erciyês Taġı Yaylaġı'na rekz-i ḥıyâm étdikleri ve kendüleri tarîķ-i şekâvetde müstemirr fesede-i bâġiyândan buldukları cihetle eṭrâf u eknâfa aķımlar éderek qurâ ahâlîsini bîzâr ve bir aralık Kayseriyye qurâsına kadar îşâl-i dest-i ḥasâr étdiklerinden bunlarıñ def' ü tenkîliyle şerr ü mazarratlarıñ imḥâsı lâzıme-i umûrdan görülmekle [*Mir 'ât-ı Kayseriyye*, S. 344] sergerdeleri olup Ḥâcılı 'Aşireti'niñ Kethudâsı olan İbrâhîm ve Mevlûd ve 'Alî ve Ḥamza ve Çöpli 'Aşireti'niñ Dere-begi Mîr Şâm-oġlı

¹⁰⁵ H. 1106/M. 22 Ağustos 1694-10 Ağustos 1695. (MK)

¹⁰⁶ H. 1 Şevval 1106/M. 15 Mayıs 1695. (MK)

¹⁰⁷ H. 30 Ramazan 1106/M. 14 Mayıs 1695. (MK)

¹⁰⁸ Bu hususta şu araştırmaya bakılabilir: Halaçoġlu, Yusuf; *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluġu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştilmesi*, TTK, Ankara, 1991.

¹⁰⁹ H. 1112/M. 18 Haziran 1700-6 Haziran 1701. (MK)

‘Ömer ve Deli Muhammed gibi rü’esâ-yı eşkıyânın der-desti ve cem’iyyetlerinin tağidılması ve Dânişmendlü ‘Aşîreti’yle îcâb edenlerin icrâ-yı terbiye vü te’dîbi 9 Muharrem sene 1113¹¹⁰ târihli fermân-ı ‘âli mûcibince Ațana ve Konya Begler-begi vüzerâ-yı ‘izâmdan Anațolı Vâlisi ‘Abdî Pașa’ya emr ü havâle buyurulmağla eşkıyâ-yı merķūmeniñ def’i ve âșâr-ı muzırralarınıñ ref’i ve bilâd ü ‘ibâdın te’mîn ü tațmîni için teşebbüsât-ı lâzımeniñ icrâsına ihtimâm édilmîș ve Mûfettiș ‘Abdî Pașa tarafından buyruldu ile me’mûrlar gelüp evvel emirde civâr-ı şehriñ muhâfaza ve te’mîni lâzıme-i umûrdan görülmüş idi.

O sırada Kayseriyye Mutașarrıflığı’nda sâbık ‘Arabgîr Sancağı Mutașarrıfı ‘Alî Pașa ve niyâbet-i șer’iyyede Seyyid Halîl Efendi bulunuyor idi.

Anațolı Vâlisi ‘Abdî Pașa tarafından eşkıyâ tenkiline me’mûr olan Halîl Pașa Kayseriyye’ye gelerek ta’ķīb-i eşkıyâ için lâzım gelen tedâbiri müzâkere étmek üzere bir meclis-i ‘umûmî ‘aķd édilüp ba’de’l-istișare şehriñ civârı miķdâr-ı kâfi ‘asâkir ü nevbetçiler ile muhâfaza vü taħkîm ve ba’dehû kurâ-yı mülhaķa geșt ü güzâr édile-rek emniyyet-i ‘umûmiyyeniñ te’mîni tensîb olundığından civâr-ı şehre Sipâhîlerden üç yüz elli kadar nevbetçi konıldıķdan soñra Halîl Pașa ile erkân-ı memleket kurâya çıkmışlar idi.

[*Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 345*]

Halîl Pașa, Hasan-Alp Karyesi’nde atdan düşüp ayağı kırılmış ve eşkıyâ kurâ-yı mütecâvireye îșâl-i dest-i hasâr étmekte bulunmuş olduğundan mürûr u ‘ubûr münkațı’ ve emniyyet-i ‘âmme münselib olmuş idi.

O sırada Kayseriyye nâ’ib-i sâbıkı Zeyne’d-Dîn Efendi Ürgüb Kazâsı’nda bulunduğı ve yollar eşkıyâdan mesdûd bir hâlde olduğđ cihetle miķdâr-ı kâfi ‘asker gönderilüp țarîkiñ memerrî te’mîn édilerek Kayseriyye’ye getirilmiş ve şu dereceye varan tecâvüzât-ı eşkıyâ halkı bî-huzûr édüp kurâ ahâlisî bütün bütün ayaklar altında kalmış idi. şu mâdde bir ay kadar devâm édüp ittifâķ-ı ‘umûmî ile bir haylî mașraf ihtiyâr édilmîș ve işe germî vêrildiğı sırada Anațolı Vâlisi ‘Abdî Pașa li-mașlahatin Bağdâd cihetine me’mûr édilüp gitmiş olduğđndan te’dîb-i eşkıyâ mâddesi dûçâr-ı kesel olmuş idi.

Ahîren bu işe Aydın Begler-begi Nașûhî Beg me’mûr édilüp 1113 senesi Rebî’ü’l-Evvelinde¹¹¹ Kayseriyye’ye gelerek erkân-ı memleketle ba’de’l-istișare Develü, Yahyâlu ve Kara-Hișâr ve Voyvodalarına ma’lûmât vêrilüp eşkıyâ-yı merķūmeniñ bulduķları Erciyês Yaylası cihetine her țarafdān hücûm édilmîș ve țaraf-ı eşkıyâdan dağı muķâbeleyle kıyâm olunmağla bir kaç gün şiddetli muhârebe devâm étmîș idi.

[*Mir’ât-ı Kayseriyye, S. 346*]

Tecâvüz-i eşkıyâdan bîzâr olan kurâ ahâlisiniñ pey-der-pey iltihâķ étmesi üzerine sergerde-i eşkıyâ Mîr Șâm-oğlı ‘Ömer ve Deli Muhammed hâyyen elde édilüp bir taķım ‘avenesi kılıçdan geçirilmiş olduğđndan baķıyye-i eşkıyâ istîmâna mecbûr olmağla ilerü gelenleri taht-ı emâna alınarak keyfiyet ‘Atebe-i Pâdișâhî’ye ‘arz u i’lâm olunmuş idi.

Șeref-șâdır olan emr ü fermân üzerine rü’esâ-yı eşkıyâdan bir kısmı te’dîb ve baķıyyesi Konya ve Ațana vilâ-yetlerine irsâl ve efrâd-ı ‘așâ’iriñ oralara iskânı levâzımâtı ikmâl édilüp șerr ü mațarratları def’ ü ref’ édilerek âsâyiș-i ‘umûmî istikmâl olundu. Faķat eşkıyâ-yı merķūmeniñ řu hâl ü hareketi Kayseriyye ve havâlisî halkını senelerce bîzâr étmîș ve umûr-ı zirâ‘at ü ticâret dûçâr-ı indirâs bir hâle gelmiş idi.

‘Așâ’ir-i merķūmeniñ temâdî eden tecâvüzâtı Kayseriyye ahâlisini bî-hwâb u huzûr édüp her ne kadar def’ ü te’dîblerine ihtimâm olunmuş ise de aralıķda yine te’addî vü ‘ișyândan gerü tırmamışlardır. Âtiyen bahși muķarrer olan 1144¹¹² senesi ‘ișyânı dağı bu cümleden olup vaķ‘a-i mezkûreniñ şüret-i cereyânını beyân étmekten evvel

¹¹⁰ H. 9 Muharrem 1113/M. 16 Haziran 1701. (MK)

¹¹¹ H. Rebiülevvel 1113/M. 6 Ağustos-4 Eylül 1701. (MK)

¹¹² H. 1144/M. 6 Temmuz 1731-23 Haziran 1732. (MK)

‘aşr-ı mezkûr zarfında sâha-pîrâ-yı huşûl olan ba‘zı hayrât u meberrâtın târîhi i‘tibârıyla şüret-i inşâ vü te’sîsâtını bahş ü tenmîk édeceğiz.

[*Mir ‘ât-ı Kayseriyye, S. 347*]

[ŞAÇAN HASAN-OĞLI CÂMİ‘İ]

Kayseriyye’niñ Kal‘a-Öni mevki‘inde k’âin Şaçan Hasan-oğlu Câmî‘-i Şerîfi 1123¹¹³ târîhinde aşhâb-ı hayrât-dan Şütürbân Maħallesi sâkinlerinden Burhâne‘d-Dîn Efendi tarafından müceddeden ta‘mîr ü ihyâ ve bir haylî emlâk ü dekâkîn vaqf u ihdâ kılınmış ve 16 Receb sene 1123¹¹⁴ târîhli vaqf-nâmeye rabt olunmuşdur.

[ŞADR-I A‘ZAM ERKİLETLİ MUHAMMED PAŞA CÂMİ‘İ]

1130 târîhinde Şadr-ı A‘zam olan Erkiletli Muhammed Paşa tarafından maska‘at-ı re’si bulunan Erkilet Karyesi’nde muntazam bir câmi‘-i şerîfle mekteb ve medrese ve kütüb-hâne inşâ edilüp bâ-temlîk-nâme-i hümâyûn ‘aķârât-ı kâfiye vaqf u ihdâ kılınmışdır.

Câmî‘-i şerîf-i mezkûruñ mevki‘inde kadîmen bir mescid-i şerîf olup 1129 senesi Rebî‘ü’l-Evveliniñ ibtidâsında¹¹⁵ vâkı‘ olan ‘azîm zelzeleniñ te’sîriyle pek çok hayrât ve emâkin düĉâr-ı ĉarâbî olmasına ve mescid-i şerîf-i mezkûr daħi bu miyânda münhedim olup keyfiyyet karye ahâlisi tarafından Şadr-ı müşârün-ileyhe ‘arz u iş‘âr olunmasına mebnî 1130¹¹⁶ târîhinde muntazaman inşâ ve ihyâ edilmişdir.

[CÂMİ‘-İ KEBİR’İN TA‘MİRİ]

Mezkûr zelzeleniñ te’sîrâtıyla Kayseriyye’de vâkı‘ Câmî‘-i Kebîr daħi temâmiyle münhedim olup beş sene kadar bir hâl-i ĉarâbîde ĉaldıĉdan soñra 1135¹¹⁷ târîhinde Maĉbaħ-ı ‘Âmire Emîni Kayserili ĉacî ĉalîl Efendi tarafından inşâ ve i‘mâr edilmişdir.

[*Mir ‘ât-ı Kayseriyye, S. 348*]

[ŞADR-I A‘ZAM NEVŞEHİRLİ İBRÂHİM PAŞA’NIÑ VEZİR HÂNİ]

Kayseriyye’de Vezîr Hânı nâmıyla meşhûr olan hân Şadr-ı A‘zam Nevşehirli İbrâhîm Paşa tarafından 1136¹¹⁸ târîhinde müceddeden inşâ kılınmışdı. Ba‘de’l-inşâ i‘tibâr-ı ‘umûmiye mazhar olmaĉ üzere kuyumcu, ‘abâcı, ĉumâşcı, ĉuhacı gibi eşnâf ve tüccârın mezkûr hânda iķâmet étmesi içün 1140¹¹⁹ târîhinde bir de fermân-ı ‘âlî istiħşâl étmişdi.

Bunuñ üzerine mezkûr hân kemâl derece kesb-i şöhret ve tezyîd-i raĉbet étmişdir. Şadr-ı müşârün-ileyhiñ 1143¹²⁰ târîhinde vuķû‘-ı vefâtına mebnî evķâf-ı sâ‘ire mütevellileri ve ‘ale’l-huşûş ĉanĉerli Sulĉân Vaĉfi’na merbût olan Bezzâzistân Mütevellîsi iddi‘âya kıyâm édüp bi’l-cümle eşnâf u tüccârın istediĉi maħalde iķâmet ve icrâ-yı şan‘at étmeleri ve ĉilâf-ı marzî-i ‘âlî kimseniñ mezkûr hânda iķâmete icbâr édilmemesi ĉaĉkında şeref-vârid olan 2 Muharrem sene 1144¹²¹ târîhli fermân-ı ‘âlî üzerine Şadr-ı sâbıĉ İbrâhîm Paşa’nıñ istibdâdı ref‘ ü ilĉâ edilmişdir.¹²²

¹¹³ H. 1123/M. 19 Şubat 1711-7 Şubat 1712. (MK)

¹¹⁴ H. 16 Receb 1123/M. 30 Ağustos 1711. (MK)

¹¹⁵ H. 1 Rebîülevvel 1129/M. 13 Şubat 1717 Cumartesi. (MK)

¹¹⁶ H. 1130/M. 5 Aralık 1717-23 Kasım 1718. (MK)

¹¹⁷ H. 1135/M. 12 Ekim 1722-30 Eylül 1723. (MK)

¹¹⁸ H. 1136/M. 1 Ekim 1723-18 Eylül 1724. (MK)

¹¹⁹ H. 1140/M. 19 Ağustos 1712-7 Ağustos 1728. (MK)

¹²⁰ H. 1143/M. 17 Temmuz 1730-5 Temmuz 1731. (MK)

¹²¹ H. 2 Muharrem 1144/M. 7 Temmuz 1731. (MK)

¹²² Vezir Hanı ile muhtemel kitabesi için bkz: Karaarslan, Mehmet; “Vezir Hanı’nın Muhtemel Kitabesi”, *Şehir Kültür Sanat- Kayseri Büyükşehir Belediyesi*, sayı 45, Kayseri, 2022. (MK)

‘İŞYÂN-I ‘AŞÂ’İR

Yukarıda bahşi mürûr étdiği üzre Ațana ve Konya cihetlerine iskân édilen Dânişmendli ‘Aşîreti öteden berü me’lûf oldukları şekâvet ü tecâvüzâtдан hâlî kalmayıp buldukları mahallerde her dürlü uygunsuzluğa taşaddî étmekde [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 349] oldukları gibi Erciyês Yaylası’na gelerek bu havâliye daği işâl-i dest-i mel’anet étmek ve tedmîr-i sâbıkıñ esbâb-ı intikâm-cûyânesini taharrî eylemek üzre Yahyâlî ve Göstere cihetlerinde sâkin olan bir haylî ‘aşîreti bi’l-iğfâl icrâ-yı şekâvete ictisâr étmeye başladılar.

Bunlarıñ öteden berü ahâlî-i memâliki bîzâr ve ebnâ-yı sebîle işâl-i dest-i hasâr étmekde buldukları Der-Sa’âdet’e ‘arz ü iş’âr édilmesi üzerine ‘aşâ’ir-i merķūmeniñ Raķka’ya sevk ü iskânı tensîb ve bu hîdmete Anadolu Müfettişi ‘Abdu’l-lâh Paşa ta’yîn kılınmış ve müşârün-ileyhiñ ma’iyyetine Yörük Tâ’ifesi dere-beglerinden Kara-Nebî-oğlı ve Şırkındı-oğlı ve Karşandı-oğlı ve ‘Abdü’l-Kerîm-oğlı ve Pehlivânlı-oğlı ‘aşîretleriniñ boy-begleri ile Kozan-oğlı Rûşen ve Muhammed Ağalar me’mûr ve bu beglere Develü-zâde Seyyid Muştafâ Ağa Serdâr ta’yîn édilmiş olduğına dâ’ir şeref-şâdir olan 28 Zü’l-Hicce sene 1143¹²³ târihli fermân-ı ‘âlî üzerine Develü-zâde Seyyid Muştafâ Ağa’nıñ ma’iyyetinde ictimâ’ éden dere-begleriniñ ittifâkıyla ‘aşâ’ir-i merķūmeniñ üzerine gidileceği eşnâda Müfettiş ‘Abdu’l-lâh Paşa Trabzon Vilâyeti’ne tahvîl-i m’emûriyyet étmîş ve Deve[lü]-zâde Seyyid Muştafâ Ağa’nıñ ma’iyyetine ta’yîn édilen Zü’l-Kadriyye Voyvodası Hasan Ağa dađi Kîlis Voyvodalığı’na ta’yîn edilmiş olduğundan yégeni Süleymân Ağa [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 350] miķdâr-ı kâfi süvâri ile Hırmancık nâm mahalle gelerek Develü-zâde Muştafâ Ağa Fırkası’yla birleşüp ‘aşâ’ir-i merķūmeniñ üzerine sevk-i semend-i ‘azîmet olunmuş ve bir müddet uğraşıldığdan sonra ‘aşâ’iriñ kısm-ı küllîsi elde édilerek Raķka’ya sevk edilüp emr-i iskânları icrâ ve şerr ü mazarratları bu vechle imhâ kılınmışdır.

Ânifen bahş olunduğı üzre Recebli Afşarları’nıñ te’dîb ve Raķka’ya iskânı huşuşuna me’mûr olan Anadolu Müfettişi ‘Abdu’l-lâh Paşa’nıñ Trabzon Vilâyeti’ne tahvîl-i m’emûriyyet étmîş üzerine yerine 30 Muharrem sene 1144¹²⁴ târihli fermân-ı ‘âlî mûcibince Hamîd Sancağı Mutaşarrıf-ı sâbıķı Polad Ahmed Paşa Anadolu Müfettişi ta’yîn kılınmış ve o şırada Kayseriyye Mutaşarrıflığı daği ber-vech-i arpalık Şa’bân Paşa-zâde İbrâhîm Paşa ‘uhdesinde bulunmuş olduğundan Kayseriyye Mütessellimliği biñ yüz kırk senesi Şaferi ğurresinden¹²⁵ i’tibâren bâ-fermân-ı ‘âlî Dervîş Ağa-zâde Sâlih Ağa’ya ihâle olunmuş ve Kayseriyye’niñ hâşş -ı ‘atîk a’sârıyla ihtisâb ve kışlak rûsûmâtınıñ zabt ü kabzı daği Kethudâ temessükü ile mûmâ-ileyhe tevdi’ vü tefvîz kılınmışdı.

Ahîren Kayseriyye Sancağı ber-vech-i arpalık Mamalu-zâde ‘Osmân Paşa’ya tevcîh ve kendüsi Şark Seferi Ser-‘askeri ma’iyyetine me’mûr ta’yîn olunmağla biñ yüz kırk dört [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 351] senesi Receb-i şerîfiniñ on beşinde¹²⁶ Kayseriyye Mütessellimliği’ne sâbıķâ Mamalu ‘Aşîreti Begi olan Kantemir Beg ta’yîn olunmuş ve o dağı tarafından Kalaycı-oğlı Muştafâ Ağa’yı tevkîl étmîşdir.

Biñ yüz kırk üç senesi Şevvâlî ibtidâsından¹²⁷ i’tibâren Kayseriyye Sancağı ber-vech-i arpalık Rûm-Éli Kâđî-‘askeri Muhammed Efendi’ye tefvîz olunup müşârün-ileyh tarafından İmâm-zâde Muhammed Efendi Nâ’ib ta’yîn kılınmış ve Kayseriyye Müftîliği daği Şeyhü’l-İslâm ‘Abdu’l-lâh Efendi’niñ 24 Şafer sene 1144¹²⁸ târihli menşûruyla efâzıl-ı ‘ulemâ-yı mahalliyyeden Bağçeci-zâde Hâcî Ahmed Efendi’ye ihâle ve tefvîz olunmuşdur.¹²⁹

Kayseriyye Mütessellimliği’ni bir vakit Dervîş Ağa-zâde Sâlih Ağa ve bir zemân da Kalaycı-oğlı Muştafâ Ağa ve bir müddet de Zenneci-zâde ‘Osmân Ağa idâre étmîş ve bunlarıñ zemânında Muhammed Efendi Nakîbü’l-Eşrâf ve Muştafâ Ağa daği Sipâhî Serdârı bulunmuş idi. Eşrâf-ı memleketden Emîr Ağa ile Seyyid Süleymân Ağa’nıñ

¹²³ H. 28 Zilhicce 1143/M. 4 Temmuz 1731. (MK)

¹²⁴ H. 30 Muharrem 1144/M. 4 Ağustos 1731. (MK)

¹²⁵ H. 1 Safer 1140/M. 18 Eylül 1727. (MK)

¹²⁶ H. 15 Receb 1144/M. 13 Ocak 1732. (MK)

¹²⁷ H. 1 Şevval 1143/M. 9 Nisan 1731. (MK)

¹²⁸ H. 24 Safer 1144/M. 28 Ağustos 1731. (MK)

¹²⁹ Mûmâ-ileyh Hâcî Ahmed Efendi el-yevm Feyzî Efendi-zâdeler şöhretiyle yâd édilen hânedânıñ ceddidir. (AN)

tevâlî eden zâviye-dârlık da'vâsından tolayı bâ-emr-i 'âlî mübâşirlik me'mûriyetiyle 1143¹³⁰ târîhinde Kayseriyye'ye gelen Dîvân-ı Hümâyûn Çâvuşlarından Süleymân Ağa'nın buraya muvâşalatında zikr olunan da'vâ vü münâkaşa teşeddüd édüp ağniyâ-yı memleket iki taraf olarak [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 352] bir kısmı Em[î]r Ağa'ya ve diğer kısmı Süleymân Ağa'ya iltihâk étmeleri ve Zenneci-zade 'Osman Ağa ile birâderi Muştafâ Ağa ve Ğavrem-zâde Hâcî 'Abdü'l-Kâdir Ağa dahi Em[î]r Ağa tarafını iltizâm eylemeleri üzerine büyücek bir münâkaşa zuhûr édüp mübâşir-i mûmâ-ileyh bunlar tarafından darb u tahkîr édilmesi üzerine Der-Sa'âdet'e 'avdetinden üç gün soñra mezkûr darbdan müte'eşşiren vefât étmekle vârid olan 20 Muharrem sene 1144¹³¹ târîhli fermân-ı 'âlî üzerine Em[î]r Ağa kal'a-bend ve Zenneci-zâde 'Osman ve Muştafâ Ağalar ile Ğavrem-zâde Hâcî 'Abdü'l-Kâdir Ağa Der-Sa'âdet'e celb olundu.

Erkiletli Şadr-ı esbak Muhammed Paşa Evkâfî'nin Mütevelliyesi Şâfiye Hânım tarafından karye-i mezkûre evkâfînin iki senelik icârı 1143 senesi Ramazân-ı şerîfi ibtidâsından¹³² i'tibâren biñ gurus bedel ile Hâcî Halîl Ağa'ya ihâle édilmiş olduğundan ta'sîre ibtidâr olundığı eşnâda Devlet-i 'Aliyyece Şark Seferi tedârükâtına ibtidâr olunması ve Hâcî Halîl Ağa ise Zümre-i Sipâhiyân'dan bulunması hasebiyle sefere gitmiş ve emr-i ta'sîr zarara teşâdüf eylemiş olduğundan bu cihetle bir haylî de'âvî vü münâza'a tahaddüs étmışdir.

Şu bahş édilen Şark Seferi Sultân Ahmed-i Şâliş Hazretlerinin evâhir-i saltanat-ı seniyyelerinde Nâdir Kulu Fırkası'nın Eyâlât-ı İrânîyye'den Hudûd-ı 'Osmanîyye'ye vâkî' olan tecâvüzâtı üzerine ihtiyâr edilmiş tedârükât-dan 'ibâret olduğına [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 353] ve bunun tafşîli tevârîh-i 'Osmanîyye'de münderic bulduğına mebnî tafşîlât-ı zâ'ideden şarf-ı nazarla Anadolî Müfettişliği'ne ta'yin kılındığı yukarıda beyân édilen 'Abdü'l-lâh Paşa ve anın tahvîli üzerine Polad Ahmed Paşa Anadolî Fırka-i 'Askeriyyesi'nin sevğine me'mûr edilmiş olmağla şeref-vârid olan selh-i Ramazân sene 1143¹³³ târîhli fermân-ı 'âlî üzerine celb ü cem'-i 'asâkire sevğ-i semend-i ihtimâm olunmağda iken Pây-i Taht-ı Saltanat-ı Seniyye'de Patrona Halîl dênilen şakînin Yeñiçeri Zorbâları'yla ikâ' étmış oldukları karışıklık üzerine memleketlerine firâr eden eşkıyanın der-desti ve vukû'ât-ı mezkûrenin tafşîlâtı hakkında biñ yüz kırk üç senesi Ramazân-ı şerîfinin evâhiri¹³⁴ târîhiyle vârid olan fermân-ı 'âlî hükmüne imtişâlen vağ'a-i mezkûrede zî-medhal olup buraya firâr étmış olan eşkıyanın tahkîk ü taharrîsine hükümetce ihtimâm olundığı eşnâda Orta Çâvuşlarından Bekir Ağa dahi me'mûren Kayseriyye'ye gelmiş ve Kayseriyyeli Kulaksız Hüseyin dênilen şahşın vağ'a-i mezkûre[de] zî-medhal olduğu tahakkuk étmış ve fağat kendüsi Cebeci Bayrak-dârlarından Şarımşaklı Ahmed Ağa'nın bayrağı altında Şark Seferi'ne gitmiş olduğundan karındaşı İbrâhîm'in yanında bulunan emvâl ü eşyâsı ber-mûcib-i emr-i 'âlî zabt u fûrûht edilüp eşmânı me'mûr-ı mûmâ-ileyhe teslim ve merkûmuñ satılan eşyâsı o vaktin ta'bîrâtıyla [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 354] ve râyicini müfid olduğundan ber-vech-i zîr derc olundu:

Cins-i Eşyâ	'Aded	Ğurus	Para
Âyinelî kebir bıçak	1	40	
Def'a âyinelî sağır bıçak	1	25	
Kırmızı sîm dügmeli ağa nîmteni	1	10	
Fışdığı mercân dügmeli ağa nîmteni	1	15	
Mâ'i şalcı nîmteni	1	10	
Kırmızı şâl	1	10	
Mor şâl	1	10	
Zümürrüdi şâl	1	10	
Beyâz fes	1	02	
Duñan çubuğı	1	02	

¹³⁰ H. 1143/M. 17 Temmuz 1730-5 Temmuz 1731. (MK)

¹³¹ H. 20 Muharrem 1144/M. 25 Temmuz 1731. (MK)

¹³² H. 1 Ramazan 1143/M. 10 Mart 1731. (MK)

¹³³ H. 30 Ramazan 1143/M. 8 Nisan 1731. (MK)

¹³⁴ H. Ramazan sonları 1143/M. Nisan başları 1731. (MK)

Cins-i Eşyâ	‘Aded	Ğuruş	Para
Fışdığı sım şeritli şalcı nîmteni	1	10	
Müsta‘mel çûha piyâde şâlvârı	1	08	
Beyâz kabzalı kılıç	1	12	
Ƙara kılâflı şiş	1	00	20
Harç hegbesi	1	01	20
Câmûs inegi	1	08	
		174	

[*Mir ‘ât-ı Ƙayşeriyye*, S. 355]

Cins-i Eşyâ	‘Aded	Ğuruş	Para
Ƙırmızı çûhaya kaplı nâfe kontuş kürk	1	15	
Yeñi-Bâzâr işi tüfek	1	4	
Karabina	1	2	20
Eger kaltağı	3	1	20
Mâ‘i çûhaya kaplı kürk ma‘a timur Ƙoparan	1	8	
Fışdığı mercân dügmeli ağa nîmteni	1	12	
Mâ‘i mercân dügmeli bağır yelegi	1	10	
Ƙırmızı ve mor şâl	2	12	
İzmir bıçağı	1	1	20
Mâ‘i çûha şâlvâr	1	6	
Atlu şâlvârı köhne	1	0	20
		73	
Yekûn-ı sâbık		174	
		247	

Eşyâ-yı mezkûre ma‘rifet-i şer‘ile Sûk-ı Sultânî‘de bi‘l-müzâyede fûrûht édilüp ol bâbdaki defteriyle eşmânı me‘mûr-ı mûmâ-ileyhe i‘tâ kılınmış ve defter-i mezkûruñ bir şüreti maħkeme-i şer‘iyye sicilinde muƘayyed bulunmuşdur.

[*Mir ‘ât-ı Ƙayşeriyye*, S. 356]

NAHCİVÂNLI CORCİ MES‘ELESİ

Biñ yüz kırk üç târihinde¹³⁵ Yeñiçeri ve Sipâhîleriñ Tebrîz Muħârebesi‘nden ‘avdetleri eşnâ[sın]da Yeñiçeri ‘Askeri‘niñ Altmış Dördüncü Orta Cemâ‘ati‘nden Bayrağ-dâr Ƙayşeriyyeli Yanık ‘Ömer Ağa ile Ƙaraman ciheti Türkmênlerinden Deli Muħammed ve Deli Hüseyn ve bunlarıñ ‘avenesi Naħcivân‘da Corci isminde bir Hıris-tiyân‘ıñ hânesine uğramışlar ve İç Türkmênleri‘ndan Deli Hüseyn ile Deli Muħammed merƘûm Corci‘niñ on iki yaşında bulunan Nerîm ismindeki maħdûmunu “Bu bizim kölemiz idi!” diyerek alup götürmüşler. MerƘûm Corci çocuğunu ta‘Ƙîben Sivas‘a ve oradan buyruldu ile Ƙayşeriyye‘ye gelüp maħdûmunu taħarrî ve Yanık Ömer Ağa‘ya mürâca‘at ederek Ƙaraman‘da Türkmênler nezdinde olduğını haber aldığı maħdûmunuñ istihlâşı için recâ ve her ne kadar maşraf vâki‘ olur ise Ƙabûl édeceđini ifâde vü inbâ ve peşin on bir ğuruş i‘tâ édüp emr-i istihşâl étmek üzre Der-Sa‘âdet‘e gitmiş idi.

Bayrağ-dâr Yanık ‘Ömer Ağa Ƙaraman taraflarına âdem gönderüp merƘûm Nerîm‘i elde ederek buraya celb étmiş ve aħiren pederi Corci dağı gelmiş olduğundan oğlını taleb ü da‘vâ édüp Tebrîz Baş-Ağası Hamza Ağa-zâde Ca‘fer Ağa‘yı tevkiil étmişdi. FaƘat Corci‘niñ İstanbul‘a gitmesi üzerine sağır-i merƘûm Nerîm beş altı ay kadar Yanık ‘Ömer Ağa‘niñ hânesinde Ƙalarak ta‘lîm ve terbiye édilmiş ve Ramazân-ı şerîfde¹³⁶ Câmî‘-i Kebîr‘e gide-

¹³⁵ H. 1143/M. 17 Temmuz 1730-5 Temmuz 1731. (MK)

¹³⁶ H. Ramazan 1143/M. 10 Mart-8 Nisan 1731. (MK)

rek ‘arz-ı ihtidâ ve ‘ulemâ-yı Müslimîn’den telkîn-i dîn huşûşunu istid‘â eylemiş olduğundan muktezâ-yı şer‘isi bi’l-icrâ ismi Muhammed tesmiye kılınmıştır.

[*Mir‘ât-ı Kayseriyye*, S. 357]

Bunu müte‘âkib merkûm Corci buraya gelerek istihşâl eylediği emr-i ‘âlî mûcibince da‘vâya kıyâm édüp mâdde kesb-i ehemmiyyet eylemiş olduğundan Tebrîz Ağası-zâde Ca‘fer Ağa mahkemeye mürâca‘atla Türkmên Tâ‘ifesi tarafından igfâl edilüp Yanık ‘Ömer Ağa’ya köle olmak üzere satılan ve mûmâ-ileyhiñ hânesinde bulunan merkûm Nerîm’iñ müvekkile teslîmini huzûr-ı şer‘ide beyân u iddi‘â étmiş ise de Bayrak-dâr ‘Ömer Ağa şahş -ı merkûmuñ kendi hânesinde ve taht-ı terbiyesinde olduğımı ve köle olmayup hür bulunduğımı ve evvelce Corci’den on bir gürüş pâre aldığımı ikrâr ve fakat merkûmla Türkmênlerden tahlîş için her ne kadar masraf eder ise kendüsine bi-şartu’r-rücû‘ şarf u ifâ étmesini merkûm Corci emr étmiş olmasına binâ’en bu yolda yüz yigirmi gürüş masraf étmiş olduğımı ve on bir gürüşüñ mahsûbuyla üst tarafınıñ Corci’den alıverilmesini da‘vâ vü tezkâr étmekle berâber merkûm Nerîm’iñ kabûl-i İslâmiyyet eylediğini ve kavukculuk san‘atı tahşîl etmek üzere Kavukcu Muhammed Ağa’ya teslîm édildiğini beyân ü izbâr étmesi üzerine merkûm Nerîm meclis-i şer‘a gelerek lede’l-istifsâr Yanık ‘Ömer Ağa’niñ ifâdesini ‘alâ vukû‘-ı hâlihi beyân ü tekrâr ve kendüsiniñ Ehl-i Sünnet ve Cemâ‘at’den olduğımı ve îmânında şâbit bulunduğımı beyân u tezkâr édüp merkûmuñ on yaşımı mütecâviz müdrîk ü mümeyyiz olduğu şâbit olmağla İslâmiyyeti’ne hüküm ve Kavukcu Muhammed Ağa’ya teslîm olunmuşdur. Merkûm Nerîm kavukculuk san‘atında kesb-i temeyyüz édüp bir hayli şerret ü sâmâna [*Mir‘ât-ı Kayseriyye*, S. 358] nâ’il olduğu gibi evlâd ü ensâli *Nerîm Ağa-zâdeler* ‘unvânıyla kesb-i iştihâr eylemiştir.

Biñ yüz elli yedi senesi Cemâziyel-Evveliniñ ibtidâsından¹³⁷ ‘tibâren Kayseriyye Sancağı ber-vech-i arpalık Anadolî Kâdî-‘askeri ‘Abdu’l-lâh Efendi’ye ‘inâyet buyurulmuş olmasına mebnî müşârün-ileyh tarafından Kayseriyye Niyâbeti’ne İbrâhîm Efendi ta‘yîn ü i‘zâm olunmuşdu.

O sırada İrân Muhârebâtı’niñ muqaddime-i tedârükâtı olmak üzere Anadolî Vâlîsi ve Karş Muhâfızî Sadr-ı sâbık Hâcî Ahmed Paşa’niñ ma‘iyyetinde bulunmak için bil-cümle ‘avâtıf-ı ‘askeriyye celb ü cem‘ ile Karş cihetine sevki ü i‘zâmı lüzûmuna dâ‘ir vârid olan selh-i Rebî‘ü’l-Âhîr sene 1157¹³⁸ târihli fermân-ı ‘âlî mûcibince sevki-‘asâkire ihtimâm olundu.

Ahîren Kayseriyye Mutaşarrıflığı İbrâhîm Paşa-zâde Muhammed Beg’e tevcîh edilüp Şark Seferi’ne me’mûr olduğu cihetle Kalaycı-zâde Muhammed Ağa Mütesselim ta‘yîn kılınmış ise de bir kaç ay sonra mezkûr mutaşarrıflığa sâbık Kara-Hişâr-ı Şâhib Mutaşarrıfı Murtażâ Paşa ta‘yîn olunmuş idi.

O sırada Konya Vâlîsi Ebû Bekir Paşa ile Mar‘aş Mutaşarrıfı Köse ‘Alî Paşa dahî Şark Seferi’ne me’mûr olup buradan mürûr étmiş oldukları cihetle hakkında tekrîmât-ı lâzîme icrâ kılındı.

[*Mir‘ât-ı Kayseriyye*, S. 359]

Biñ yüz altmış iki¹³⁹ târihinde Bağdâd civârında zuhûr eden ba‘zî eşkıyânıñ te’dîbi için Sivas Vâlîsi Zereli-zâde Muhammed Paşa me’mûr olup müşârün-ileyhiñ ma‘iyyetinde bulunmak üzere Kayseri’deki zu‘amâ ve erbâb-ı tîmârîniñ mu‘accelen Sivas’a sevki lüzûmu bâ-fermân-ı ‘âlî emr ü irâde buyurulmuş ve silâh-şorândan Muhammed Beg emr-i mezkûru hâmilen Kayseriyye’ye gelmiş olduğundan icâbı icrâ kılındı.

Âtiyen bahş edilen mes’eleniñ icâbât-ı siyâsiyyesinden olmak üzere Kayseriyye Nâ’ibi Medhî-zâde ‘Abdu’r-Rahmân Efendi ‘azl ve Mar‘aş’da ikâmete me’mûr edilüp yerine 1 Rebî‘ü’l-Evvel sene 1163¹⁴⁰ târihinde Bağdâd pâyesiyle Erzurûm Kâdîsî İlhamî-zâde Süleymân Efendi ta‘yîn olundu.

¹³⁷ H. 1 Cemaziyelevvel 1157/M. 12 Haziran 1744. (MK)

¹³⁸ H. Rebiülâhîr 1157/M. 14 Mayıs-11 Haziran 1744. (MK)

¹³⁹ H. 1162/M. 22 Aralık 1748-10 Aralık 1749. (MK)

¹⁴⁰ H. 1 Rebiülevvel 1163/M. 8 Şubat 1750. (MK)

Medhî-zâde’niñ ‘azlini îcâb eden mes’ele yukarıda bahşı mürûr eden Em[î]r Ağa ile Seyyid Süleymân Ağa da ‘vâsınıñ iştîdâdı ve Der-Sa‘âdet’den gelen mübâşiriniñ darb ü itlâfı üzerine Em[î]r Ağa kal‘a-bend ve Zenneci-zâde Muştafâ ve ‘Osmân Ağalar ile Gavrem-zâde’niñ Der-Sa‘âdet’e celb olunduklarını beyân etmiş idik. İşte o mâddenin âşâr-ı intikâm-cüyânesi olmak üzere 1163¹⁴¹ târihinde yine münâkaşa-i erbâb-ı nüfûz iştîdâd ve ahâlî-i memleket iki kısma iftirâk edüp bir kısmı Em[î]r Ağa nâmıyla müştahir Muhammed Efendi tarafdarlığını iltizâm ve diger kısmı [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 360] Zenneci-zâde Muştafâ Ağa ile Kara-Bâkî-oğlu ‘Abdu’l-lâh Ağa ve Kâtib Süleymân Çelebî ve Uzun Süleymân ve Yeñiçeri Serdârı Yanık ‘Ömer Ağa taraflarına iltihâk etmeleri ve Em[î]r Ağa’nın ahâlîye zulm ü i‘tisâfâtda bulunduğunu der-miyân etmeleri üzerine münâfese-i tarafeyn tezâyüd edüp Emîr Ağa’nın Pervâne ve Hişârcık mâ’-i cârîlerini fuzûlî zabt ü gâşb ile nevbetini otuzar kırkâr gûruşa kadar ahâlîye şatmağa ve ahâliden ‘ale’l-hisâb şüretiyle ‘alâ vechi’l-müfredât otuz dört kîse pâre almağa ictisâr ettiği da‘vâ ve işbât edilmiş olmasına mebnî evvelce Sinob’a nefy ü iclâ edilmiş ise de ahîren menfâsı Kaştamonı’ya tahvîl ve ba‘de’l-ittlâk Kayseriyye’ye ‘avdet ve icrâ-yı mezâlîme cür’et ettiği der-miyân edilerek iştikâya kıyâm olduğundan derûn-ı memleketde bir haylî kıyl ü kâl tahaddüş eylemişdi.

Nihâyet şu da‘vânın faş u hasmi Nev-Şehir Mahkemesi’ne nakl ü havâle kılınmış olmağa ba‘de’l-muhâkeme Em[î]r Ağa’nın ahâlî-i memlekete yigirmi yedi kîse tazmînât vârmesi şüretiyle şulhen ve bu tazmînât ahâlî tarafından cânib-i mîriye terk ü teberru’ edilmiş ise de kaç‘-ı münâza‘a edilemedigine ve bunların münâza‘a ve muhâşaması tarafdarlığına Mutaşarrıf Murtażâ Paşa ile Nâ’ib Medhî-zâde ‘Abdu’r-Rahmân Efendi dañi iltihâk ve Zenneci-zâde tarafını iltizâm edüp efkâr-ı ‘umûmiyyenin teşettütüne bâ’iş olduklarına binâ’en Murtażâ Paşa ‘azl ve yerine Hasan Paşa ta’yîn olduğığı gibi ‘Abdu’r-Rahmân Efendi dañi Mar‘aş’da ikâmet etmek üzere nefy [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 361] ü iclâ kılındı. Derûn-ı memleketde şu âteş-i fitne vü fesâdın ‘alev-rîz-i işti‘âl olmasına bâ’iş olan müteneffizândan Em[î]r Ağa ile ‘avenesinin ve diger taraftan Zenneci-zâde Muştafâ Ağa ile tarafdarlarının dañi nefyine 1 Safer sene 1163¹⁴² târihli fermân-ı ‘âlî vürüd etmekle îcâbı icrâ ve emn ü istirâhat-i ‘umûmiyye i‘âde vü ifâ olundu. Em[î]r Ağa dênilen zât mu’ahhâren evlâd ü ensâli *Em[î]r-oğlu* nâmıyla kesb-i iştihâr eden Semmûr Ağa’nın pederi olup aşıl ismi Muhammed Efendi’dir. Bu günki günde mûmâ-ileyhiñ evlâd ü ensâli münkâriz olup hânümânı mahv u nâ-bedîd olmuşdur.

“Zulm ile âbâd olanın ahîri vîrân olur elbet.”

KANLI KÂDÎ-OĞLI DELİ EM[İ]R VUĞU‘ÂTI

Kayseriyye’niñ Tâce‘d-Dîn Mahallesi’nden Kanlı Kâdî-oğlu Deli Em[î]r nâmıyla meşhûr olan Muştafâ ve birâderi İsmâ‘îl ve Dülger-oğlu Hasan ve Şucuğ-oğlu Muhammed ve Dervîş Ağa-oğlu Çolağ Feyzî ile bunların ‘avenesinden ‘ibâret olmak üzere bir kaç yüz kişî 1178¹⁴³ târihinde vâdî-i bağı u tuğyâna sülûk ederek kaşaba vü kurâ ahâlîsini bîzâr ve nehb-i emvâl ve gâşb-ı hayvânât gibi envâ‘-ı şenâ‘ate ictisâr edüp Talas Kaşabası’nı zabt ve Serden-geçdi Ağalığı nâmıyla bir Voyvodalık teşkil etmişler ve Talas Karyesi ahâlîsinden kılıç zoruyla bir haylî pâre ve sened [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 362] ahziyle zulm ü te‘addiyât etmişlerdir. Bunlar bu hâl üzere altı sene kadar devâm edüp ahâlî hâl-i te‘addiyâtdan bîzâr olarak Der-Sa‘âdet’e ‘arz-ı iştikâ eddikleri cihetle merkûmların ahz ü giriftiyle cezâ-yı şer‘îlerinin icrâsı hakkında şeref-şâdir olan 15 Rebî‘ü’l-Âhîr sene 1185¹⁴⁴ târihli fermân-ı ‘âlî üzerine eşkiyâ-yı merkûme bir kat daha bağı u tuğyân ederek başlarına bir haylî erâzil ü erâcif toplanup bir gece apansız dört beş yüz eşkiyâ ile Kayseriyye’ye hücum ve mütehayyizân-ı memlekettan Mîr-Âlây Seyyid Muhammed Ağa ile Nakîbü’l-Eşrâf Kâ‘im-makâmı Monlâ-zâde Hâcî ‘Osmân Efendi’yi ve Mutesellim-i Livâ Koca Ağa-zâde ‘Osmân Ağa’yı konaklarında katl ü telef ve oradan çârşû vü bâzâra taşaddî edüp ahâlîye biñ dürlü işkence ve emvâl-i ešnâfı yağmâ eddiler. Bunuñ üzerine ahâlî yeñi başdan Der-Sa‘âdet’e mürâca‘at edüp bâ-fermân-ı

¹⁴¹ H. 1163/M. 11 Aralık 1749-29 Kasım 1750. (MK)

¹⁴² H. 1 Safer 1163/M. 10 Ocak 1750. (MK)

¹⁴³ H. 1178/M. 1 Temmuz 1764-19 Haziran 1765. (MK)

¹⁴⁴ H. 15 Rebiülâhîr 1185/M. 28 Temmuz 1771. (MK)

‘âli Çerkes Hasan Paşa te’dîb-i eşkıyâya me’mûr ü i’zâm buyuruldu. Müşârün-ileyh Hasan Paşa 1188¹⁴⁵ senesi zarfında Trabzon târikiyle Kayseriyye’ye muvâşalat ve kemâl-i germî ile ta’kîb-i eşkıyâ ve tahkîk-i mâddeye mübâderet edüp bir geceniñ içinde rü’esâ-yı eşkıyâdan on sekiz kişiyi şalb u i’dâm étmesi üzerine baqiyye-i eşkıyâ birer tarafa firâr étmiş ve hükûmetce ta’kîbât-ı lâzıme ihtimâm olunmağla diger cihetden de ahâlî-i memleket te’mîn ve mütehayyizân-ı ahâlî ma’rifet-i şer’ile hüccet-i kâtı’aya rabt edilmişdir. Şöyle ki firâr eden eşkıyâdan birisi şehre duhûl ve yâhûd civâr-ı şehre firâr ü mürûr éder ise [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 363] hemân der-dest edüp hükûmete teslîme veyâ ihbâr étmek ve bunlar hiç bir şüretle himâye édilmemek ve şâyed görölüp tutulmaz veyâ hükûmete ihbâr édilmez ise cânib-i mîriye yigirmi beş biñ gurus tazmînât vérilmeğe üzere mütehayyizân-ı memleketden Bağçeci-zâde Feyzu’l-lâh Efendi ibn Kâsım Efendi ve Altmış-Yedi Cemâ’ati’nden Aħmed Ağa ibn Mûsâ Ağa ve Küçük Süleymân Ağa ve P[î]r Dede-oğlı Hâcî Muhsin Ağa ve Kara Muhammed Ağa-zâde ‘Ömer Ağa ve Çanağcı-oğlı ‘Alem-dâr Muhammed Ağa ve Altmış-Dört Cemâ’ati’nden Kara Muhammed Ağa-zâde ‘Osmân Ağa ve ‘Alî Ağa ve Muhammed Tâhir Ağa ve Kalaycı-oğlı Aħmed Ağa ve Aħmed Beg-oğlı Hasan Ağa ve Yetmiş-Bir Cemâ’ati’nden Hâcî Hanîf-zâde ‘Ömer Ağa ve ‘Alem-dâr Köse Muhammed Ağa ve Yigirmi-Çokuzuncu Orta Bölüğü’nüñ Serdârı Ebû Bekir Ağa ve Dülger-oğlı Süleymân Ağa ile sâ’ir mütehayyizân huzûr-ı şer’ide ber-minvâl-i meşrûh ta’ahhüd edüp keyfiyet hüccet-i şer’iyyeye rabt edilmiş ve andan soñra zümre-i eşkıyâ birer ikişer der-dest édilerek cezâ-yı sezâları icrâ kılınmışdır.

Müşârün-ileyh Hasan Paşa Üsküb Sancağı Mutaşarrıfı iken Şumnu Kal’ası Muhâfızlığı’nda bulunduğı eşnâda Çorum ve Kayseriyye Sancağları ber-vech-i arpalık ‘uhdesine bi’t-tevcih kendüsine “Mezîd-i şavlet ü celâdet ve kemâl-i gayret ü şecâ’atle mevşûf u me’mûr oldığıñ hidemâtda ve hutûtu-ı ‘azîme-i Devlet-i ‘Aliyye’niñ ber-vefk-i dil-hvâh hüsn-i idâre vü temşiyetinde ibraz-ı hizmet ve bezl-i âşâr-ı liyâkat ile ma’rûf [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 364] oldığına binâ’en ‘avâtıf-ı ‘aliyye-i şâhânenen Kayseriyye ve Çorum Sancağları tevcih ü ‘inâyet buyurulduğına Devlet-i ‘Aliyye ile Rusya Devleti beyninde tahaddüs eden tedârükât mübeddel-i hüsn-i müsâleme vü meveddet olup Şumnu’da ikâmete maħal kalmadığına binâ’en mükemmel ü muntazam kapuñuz halkıyla şavb-ı me’mûreñiz olan Kayseriyye’ye hareket étmeñiz lâzımdır” zemîninde şâdir olan Evâhîr-i Receb sene 1188¹⁴⁶ târihli fermân-ı ‘âli üzerine Kara-Deñiz sevâhili târikiyle Kayseriyye’ye muvâşalat étmiş ve buradaki eşkıyâyı haqqıyla te’dîb ve huzûr-ı ‘umûmîyi te’mîn eylemişdir.

Fağat şu mes’ele Kayseriyye ahâlisine pek çoğa mâl olmuş ve eşkıyânıñ dest-i tecâvüzâtına giren emvâl ü eşyâdan başka Hasan Paşa ‘Askeri’niñ idâre-i yevmiyesi ahâlî tarafından bi’t-tevzî’ tehyi’e vü tedârük olunmuşdur.

Müşârün-ileyhiñ ma’iyyetinde biñ nefer Levend ü Tüfekciyân u Enderûn Ağası olup beher gün dâ’iresine i’tâsı lâzım gelen erzâk u eşyânıñ defteri müşârün-ileyhiñ buyrulduzu üzerine Zâhîreci Enderûn Çûha-dârı İbrâhîm Ağa ma’rifetiyle ahâlî tarafından eşmânı bi’t-tesviye maħkeme-i şer’iyye vâsıtasıyla mübâyâ’a vü tedârük edilüp müşârün-ileyhiñ dâ’iresine teslîmi taht-ı ta’ahhüde alınmışdır ki eşyâ vü erzâk-ı mezkûreniñ miqdâr-ı yevmîsi ber-vech-i zîr murakkamdır:

Nân-ı ‘azîz çift	1.000
Erez kıyye	250
Laħm-i ğanem kıyye	250
Revġan-ı sâde kıyye	125
‘Asel-i muşaffâ kıyye	25

¹⁴⁵ H. 1188/M. 14 Mart 1774-2 Mart 1775. (MK)

¹⁴⁶ H. Receb sonları 1188/M. Eylül sonları-Ekim başları 1774. (MK)

[*Mir 'ât-ı Kayseriyye, S. 365*]

Dakîk-i hâş kıyye	20
Nişâsta kıyye	8
Süd kıyye	10
Yoğurd kıyye	5
Ṭavuḡ 'aded	30
Yumurta 'aded	100
Noḡūd kıyye	20
Ṭuz kıyye	20
Şoğan kıyye	50
Bahârât kıyye	1
Büber kıyye	1
Şeker kıyye	7
Ḳahve kıyye	20
Şem' kıyye	5
Şem'-i revġan kıyye	20
Meş'ale-i çîre kıyye	100
Develere babuḡ kıyye	300
Kömür 'araba	100
Ḥaṭab 'araba	200
Şaman 'araba	200
Şa'[î]r ölçek	2.000
Şâbûn kıyye	20

Sebzevât miḡdâr-ı kifâye.

Erzâḡ-ı mezkûreniñ tehyi'e vü tedârükü müşârün-ileyhiñ vürûdundan evvel bâ-buyruldı emr ü teblîġ édilmîş olmasına mebnî ol vechle îcâbı îfâ kıılınmışdır.

[KAYŞERİYYE EŞRÂFI]

O târiḡde Kayseriyye niyâbet-i şer'iyyesinde Mar'aş Nâ'ib-i sâbıḡı Muḡammed Lebenî Efendi bulunduġı gibi ḡidmet-i fetvâda daḡı Vanî Şeyḡ 'Abdu'r-Raḡmân Efendi müstaḡdem idi.

Eşkıyâ-yı merḡûmeye iltihâḡ édüp aḡîren firâr eden 'avene-i bâġiyâniñ taḡḡîḡ ve esâmîsiniñ zabṭ u taḡrîri için müteḡayyizân-ı memleketden Mütesellim-i sâbıḡ Zenneci-zâde Muştafâ Aġa ve Naḡîbü'l-Eşrâf Ḳâ'im-maḡâmı Ḳoç-zâde Şânî Aġa ve seccâde-nişin-i Tennûrî Şeyḡ Muştafâ Efendi ve sâbıḡ Naḡîbü'l-Eşrâf Ḳâ'im-maḡâmı Ṭorun Aġa-zâde 'Oşmân Aġa ve Ḳıġlamaz-zâde Ḥâcî 'Alî Efendi ve Bekdaş-zâde Muḡammed Aġa ve Ḥâşekî Aġalarından Baġçeci-zâde Feyzû'l-lâḡ Efendi ve Dirâz-zâde Ḥâcî Aḡmed Aġalardan 'ibâret bir meclis teşḡil

édilerek vaq‘a-i mezkûrede zî-medhal olup Çerkes Hasan Paşa’niñ taḥkîkat u ta‘kîbâtı üzerine firâr éden eşkıyânıñ ism ü şöhretleri taḥkîk ve sübt ü taḥrîr olundu. [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 366] Bunlardan ba‘zıları 1191¹⁴⁷ senesi zarfında daḥi ba‘zı mertebe edebsizlige ictisâr étdikleri cihetle âtiyen baḥş édilen mes’eleniñ tavzîhine medâr olmaq üzre sergerde-i eşkıyâdan bir kısmınıñ ism ü şöhretleri ber-vech-i zîr derc éldildi:

[SERGERDE-İ EŞKİYÂ]

Çerkesoğlu Çolak Feyzî, ‘Alî Bekmez-oğlu Muhammed, Deveci ‘Abdü’l-Kâdir Ağa, Sicim Hüseyin, Gül-Şarı-oğlu ‘Alî, Aq-Bıyık-oğlu ‘Ömer,¹⁴⁸ Kuduz-oğlu Hasan, Semmûr Kaşık, Sicim yégeni İsmâ‘îl, Dülger-oğlu Hasan, Gâzî-oğlu Muhammed, Bâğcı-oğlu Peşker, Kelek-oğlu Hüsnî, ‘Osmân-oğlu Cenik Beşe, Hwâce-oğlu Ahmed, Aq-Bıyık-oğlu Muştafâ, Genç ‘Alî-oğlu ‘Abdu’l-lâh, ‘Acem ‘İsâ-oğlu Bekir, Erkiletli Çıplak, Künbedci Kulaksız Yûsuf, Kölesi Selîm, Uzun Süleymân-oğlu Beşe, Çelikli Muhammed, Palancı Maḥmûd-oğlu ‘Alî, Abaza-oğlu Muhammed, Zâmâtılı-oğlu Muhammed, Kara Hüseyin’in İbrâhîm, Tiryâkî-oğlu ‘Alî, Ya‘kûb Beşe-oğlu Kel Ya‘kûb, Sünnetci-oğlu Muştafâ, ‘Ömer Aq-oğlu İsmâ‘îl, Kanlı Muştafâ, Kel Halîl-oğlu Ahmed, Çeleb-oğlu Hâcî, Kolu-Kışa-oğlu İbrâhîm, Em[i]r ‘Osmân-oğlu ‘Alî, Tüfekci Muhammed, Hızarcı-oğlu ‘Ömer.

[*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 367-1]

Müşârün-ileyh Çerkes Hasan Paşa zemânında bi’l-cümle eşnâf ketḥudâlarından ‘ibâret olmak üzre ‘aḳd édilen meclis-i ‘umûmîde 1188¹⁴⁹ senesi râyicine tevfiқан erzâk u eşyânıñ fi’et ü es‘ârı ta‘yîn ü taḳdîr édilüp nân-ı ‘azîziñ bir kıyyesine beş aḳçe ve pirinciñ kıyyesine yigirmi altı aḳçe ve tuzuñ batmânına on ve şa‘[i]riñ ölçegine on beş aḳçe narḥ ta‘yîn édilmişdir.

[KAZGANCILAR ÇEŞMESİ’NİN TA‘MİRİ]

O sene Eslem Paşa Maḥallesi sekenelerinden Koç-zâde Muhammed Şânî Ağa zevcesi ve Kığlamaz-oğlu Hâcî Maḥmûd Ağa kerîmesi Şerîfe Zâhîde Hânım Kazgancılar Çeşmesi’ni müceddeden ta‘mîr étdirüp 10 Şafer sene 1188¹⁵⁰ târiḥli vaḳf-nâme mücibince bir ḥaylî ‘aḳâr u emlâkini vaḳf u teberru‘ eylemişdir.

[RUSYA MUḤÂREBESİ TEDÂRÜKÂTI]

Rusya Muḥârebese tedârükâtı için Anatóli ‘Askeri’niñ sevğine Diyâr-ı Bekr Vâlisi Hâfız Muştafâ Paşa me’mûr olup bir taraftan celb ü cem‘-i ‘asâkire ve diger taraftan te’dîb-i eşkıyâya ihtimâm olunmağla berâber Reşvân-zâde Süleymân Beg’le Develü-zâde Muştafâ Ağa’niñ nezâreti taḥtında Raḳqa’ya sevḳ ü iskân olundıkları yukarıda baḥş édilen Recebli ‘Aşîreti baḳıyyesinden olmak üzre bir taḳım eşkıyâ serd-i hevâ olup ötede berüde ebnâ-yı sebîle îşâl-i dest-i te‘addî étmekde idi. 1144¹⁵¹ târiḥinde te’dîb ve cem‘iyyetleri tenkîl édilen ‘aşâ’irden bir ḥaylîsi köşe bucaḳda ḳalup mürûr-ı ezmân ile zabt u rabtlarına ihtimâm olundığından [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 367-2]¹⁵² etrâf u eknâfa taḳılup ḥabâset-i fitriyyeleri îcâbınca evvelkinden ziyâde fesâd ü mel‘anete ibtidâr ve ahâlî-i memleketi bîzâr ve bir iki sene zarfında yalnız Kayseriyye Kazâsı’ndan on ḳadar ḳurâ-yı ma‘mûreyi ḥarâb u berbâd ve ahâlîniñ elli biñ ğuruşu mütecâviz emvâl ü eşyâsını neḥb ü ğâret ve ḳatl-i nüfûs ve hetk-i ‘ırz gibi şeḳâvet ü şenâ‘ate ictisâr étdikleri Der-Sa‘âdet’e ‘arz u iş‘âr édilmesi üzerine bunlarıñ men‘ ü te’dîblerine dâ‘ir

¹⁴⁷ H. 1191/M. 9 Şubat 1777-28 Ocak 1778. (MK)

¹⁴⁸ Aq Bıyık oğlu ‘Ömer’in evlâdından Hasan Ağa isminde birisi 1236 târiḥinde ḳarışıklık îkâ‘ étmışdir. Tafşîli târiḥi şirasında baḥş olunacaḳdır. (AN)

¹⁴⁹ H. Receb sonları 1188/M. Eylöl sonları-Ekim başları 1774. (MK)

¹⁵⁰ H. 10 Şafer 1188/M. 22 Nisan 1774. (MK)

¹⁵¹ H. 1144/M. 6 Temmuz 1231-23 Haziran 1732. (MK)

¹⁵² Müellif iki sayfaya da aynı sayıyı vermiş olduğundan bu şekilde numaralandırılmıştır. (MK)

yetmiş yedi târîhinde¹⁵³ fermân-ı ‘âlî şeref-şâdir olmuş ise de tâ’ife-i merķūmeniñ belli başlı mekân u me’vâları olmadığından haķķıyla te’dîbleri icrâ kılınmamışdı.

Ahîren Sivas Vâlisi Zâreli-zâde’ye hitâben şeref-vârid olan fermân-ı ‘âlî üzerine eşkıyâ-yı merķūme bir derece tenkîl édilerek bir daha ikâ’-ı zulm ü fesâda taşaddî étmemek üzere bi’l-istimân yedi biñ beş yüz ğuruş nezr i ‘tâsiyla keyfiyet hüccet-i şer’iyyeye rabt olundu.

Faķat Kanlı Kâdî-oğlı Mes’alesi’niñ firârilerinden bir kaç eşkıyâ ‘aşâ’ir-i merķūme sergerdelerine iltihâķ édereķ yeñi başdan ikâ’-ı zulm ü mefsedet ve icrâ-yı nehb ü ğârete kıyâm ve bunlara yukarıda isimleri taħrîr édilen firârilerden Gül Şarı-oğlı ve Deveci-oğlı ‘Abdü’l-Kâdir ve Kara Süleymân-oğlı Muhammed ve Şeyh-oğlı Muhammed ve Ak-Bıyık oğlı Muştafâ ve ‘Ömer ve ‘Acem ‘Alisi-oğlı Bekir ve sâ’ir rüfekâsi dađi iltihâķ [*Mir’ât-ı Kayşeriyye*, S. 368] étmış olduklarından bunlarıñ bulduķları maħallede hemân der-destiyle te’dîb ve şerr ü mazarratlarıniñ imhâsi Karaman Vâlisi Yégen ‘Alî Pařa ile Ařana ve Mar’ař Vâlilerine ve Boz-Oķ Sancağı Mutaşarrıfı Cebbâr-zâde Muştafâ Beg’e hitâben şeref-vârid olan 1 Zü’l-Ka’de sene 1188¹⁵⁴ târîhli fermân-ı ‘âlî üzerine ta’ķîb-i eşkıyâya ihtimâm édilüp icrâ kılındı.

(1191) senesi şa’bânıniñ on birinci ğününden¹⁵⁵ i’tibâren Kayşeriyye Sancağı Karş Muħâfızı vüzerâdan Hâcî ‘Alî Paşa’ya ilhâķen tevcîh buyurulmuş olmağla Kayşeriyye Mütessillimlige bâ-fermân-ı ‘âlî Cebbâr-zâde Muştafâ Beg ta’yîn ve aniñ tarafından daği Bayburdlu Koca Aĝa-zâde Dervîş Muħammed Aĝa tevkîl olundu.

İrân Muħârebesi tedârükâtı için Diyâr-ı Bekr ciheti Ser-‘askeri ‘Alî Paşa ma’iyyetinde bulunmaķ ve İskenderûn İskelesi’ne sevķ olunmaķ üzere Kayşeriyye’den yüz yigirmi mehâr-ı mekkârî develeri tedârük ve muntazaman tesyâr olunması lüzûmuna dâ’ir şeref-vârid olan 7 Zü’l-Ka’de sene 1191¹⁵⁶ târîhli fermân-ı ‘âlî üzerine icrâ kılındı.

Târîh-i mezkûrda Kayşeriyye Niyâbeti 1 Muħarrem sene 1191¹⁵⁷ târîhinden i tibâren ‘İsâ-zâde Muħammed ‘Ârif Efendi ‘uhdesine ve Kayşeriyye Müftîliği daği şarımşaklı-zâde Hâcî Ahmed Efendi’ye [*Mir’ât-ı Kayşeriyye*, S. 369] tevcîh olunmuş ve mûmâ-ileyhiñ vukû’-ı vefâtına mebnî yerine Rebî’ü’l-Âħir sene 1191¹⁵⁸ târîhinde mağdumu ‘Alî Efendi Müftî ta’yîn kılınmışdır.

O târîhde Karaman Eyâleti sâbık Sivas Vâlisi Yégen ‘Alî Paşa’ya tevcîh buyurulmuş ve müşârûn-ileyhiñ vürûduna kadar eyâlet-i mezkûreye mîr-i mîrândan Etmekci-zâde Muhammed Paşa Kâ’im-maķâm ta’yîn olunmuşdu.

[NEMÇE SEFERİ TEDÂRÜKÂTI VE KAYŞERİYYE’DEN SEFERE GİDENLER]

Kayşeriyye Sipâhîlerinin Anatóli Ser-‘askeri müşîrân-ı ‘izâmdan Dağıstânî ‘Alî Paşa ma’iyyetine me’mûr édilüp muntazaman sevķ ü tesyîr lüzûmuna dâ’ir vârid olan [fermân-ı]¹⁵⁹ ‘âlîye istişhâben Karaman Eyâleti Vâlî vekâletinden gelen mübâşiriñ vürûdu üzerine Müftî-i sâbık Vanî Şeyh ‘Abdu’r-Rahmân ve ‘ulemâdan Boz-Oķlı Şeyh Muhammed ve Hâcîlar’lı Şeyh Muhammed ve ‘Osmân Efendi-oğlı Feyzul-lâh ve Kıĝlamaz-zâde Hâcî Alî efendiler ile müteħayyizân-ı memleketden Em[î]r Aĝa-zâde Muştafâ ve Naķîbü’l-Eşrâf Kâ’im-maķâmı Koç-zâde şânî ve Baĝceci-zâde Feyzu’l-lâh ve Bekdaş-zâde Muhammed ve Torun Aĝa-zâde Hâcî ‘Osmân ve Sipâhî Mîr-Âlâyı Dırâz-zâde Hâcî Ahmed ve Çuķurlı-zâde Hâcî Muştafâ ve Yeñiçeri Serdârı Kara Muhammed Aĝa-zâde ‘Ömer Aĝalardan mürekkeb bir meclis-i meşveret ‘aķd ü teşķil édilerek ‘asâkir-i sipâhiyânıñ sevķ ü tesyîr ve levâzimât-ı seferiyyeleriniñ tehyi’e vü tedârükü müzâkere éilmekte iken Rusya ve Nemçe Muħârebesi tedârükâtı zuhûr édüp Yeñiçeri ve Sipâhîlerin sür’at-ı [*Mir’ât-ı Kayşeriyye*, S. 370] sevķ ü i’zâmına ve aĝniyâ-yı

¹⁵³ H. 1177/M. 12 Temmuz 1763-29 Haziran 1764. (MK)

¹⁵⁴ H. 1 Zilkade 1188/M. 3 Ocak 1775. (MK)

¹⁵⁵ H. 11 Şaban 1191/M. 14 Eylül 1777. (MK)

¹⁵⁶ H. 7 Zilkade 1191/M. 7 Aralık 1777. (MK)

¹⁵⁷ H. 1 Muħarrem 1191/M. M. 9 Şubat 1777. (MK)

¹⁵⁸ H. Rebîülâhîr 1191/M. 9 Mayıs-6 Haziran 1777. (MK)

¹⁵⁹ Bu kelime fotokopide bulunmamakla Palamutoĝlu neşrinden tamamlandı. (MK)

memleketden Zenneci-zâde Hâcî Ahmed ve birâderi Muştafâ ve Bekdaş-zâde Bekdaş ve Ağca-Çayalı ‘Abbâs-zâde Şâdık Ağaların kendü taraflarından mücehhez ikişer yüz atlı ile Edirne’de Ordu-yı Hümâyûn’a vâsıl olmalarına dâ’ir 1202¹⁶⁰ târihinde şeref-vârid olan fermân-ı ‘âlî üzerine sevğ-i ‘asâkire ihtimâm olunduğı gibi isimleri beyân edilen ağalar dağı ma’iyyetleri Göñüllü Atlusı ile Edirne cihetine ‘azîmet étdiler.

[RE’İSÜ’L-KÜTTÂB RÂŞİD EFENDİ VE KÖYLÜ ŞÂDİK AĞA]

O târihde Ordu Defterdarlığı’yla Re’îsü’l-Küttâb Vekâleti’nde bulunan Çayseriyyeli Muhammed Râşid Efendi’yi Çayseri’den giden ağalar ziyâret édüp bu ziyâretde Ağca-Çayalı Şâdık Ağa bulunmamış olduğundan esnâ-yı muşâhabetde Râşid Efendi tarafından Zenneci-zâde ile Bekdaş-zâde’ye hitâben “Senden başka Çayseri ağalarından daha kim vardır?” diye vâkı’ olan sû’âle cevâben “Ağca-Çayalı Şâdık Ağa nâmında bir köyli var ise de kendüsiniñ ve ma’iyyeti atlasınıñ ehemmiyeti yokdur!” démeleri üzerine Râşid Efendi esâsen Çayseriyye’niñ Isbıdın Çaryesi’nden olduğü cihetle bu söz kendüsine pek ağır gelmiş ve Çayseriyye Ağaları nazarında köyliniñ derecesini irâ’e eylemiş olduğundan bir müddet sükût édüp ba’dehü Şâdık Ağa’yı celb ü iltifât ve digerlerine terciğ ve bir kaç gün sonra Çayseriyye Mütesellimliği’niñ emrini Şâdık Ağa nâmına istiğşâl édüp yine cümlesi-niñ [*Mir’ât-ı Çayseriyye*, S. 371] muvâcehesinde Şâdık Ağa’yı i’zâz ve atlasıyla Çayseriyye’ye i’âde vü i’zâm eylemişdir. Bunuñ üzerine Ağca-Çayalı ‘Abbâs-zâde Şâdık Ağa Çayseriyye’ye gelerek 1207¹⁶¹ târihine kadar Çayseriyye Mütesellimliği’ni ifâ étmişdir.

Biñ iki yüz yedi târihinde Çayseriyye ve Nigde Sancağları Mutaşarrıflığı ber-vech-i arpalık İsmâ’îl Muğâfızı Muhammed Paşa’ya tevciğ ve müşârün-ileyh tarafından Çayseriyye Mütesellimliği’ne Muğtâr Beg-zâde Em[î] r Ağa ta’yîn olundu.

Sene-i merkûme Cemâziye’l-Âhiriniñ on sekizinde¹⁶² Çayseriyye Sancağı sâbık Açıana Vâlisi vüzerâdan İbrâhîm Paşa’ya tevciğ édilip tarafından 5 Ramazân sene 1207¹⁶³ târihinde yine Ağca-Çayalı ‘Abbâs-zâde Şâdık Ağa Mütesellim ta’yîn kılındı.

Müskirâtüñ ahâlî-i İslâmiyyece men’-i isti’mâli çâresi teshîl édmek üzere i’mâl edilen raqınıñ kıyyesine dört ve şerâbiñ kıyyesine iki pâre resm-i mîrî vaz’ olundu. Yine o sene zu’amâ ve erbâb-ı tîmâr tevciğâtına dâ’ir bâ-fermân-ı ‘âlî bir nizâm-nâme-i cedîd şeref-vürüd étmekle hulâşası ber-vech-i zîr derc olundu:

[NİZÂM-NÂME-İ CEDÎD HULÂŞASI]

Sancağ Mîr-Âlâyı o sancağıñ zu’amâ ve erbâb-ı tîmâr ve ocağlularınıñ ittifâğ u intiğâbı ve mağzar-ı ‘umû-miyyesiyle erbâb-ı istiğkâka merbût ve ze’âmet tîmârı tevciğâtı Âlây-Begleriniñ [*Mir’ât-ı Çayseriyye*, S. 372] ‘arzına münğaşır u menût ve ze’âmet ve erbâb-ı tîmâr bi’n-nefs sancağda sâkin ve Âlây-Begi’niñ bayrağı altında mevcûd bulunmak meşrût olduğına ve Âlây-Begleriniñ yolsuz hareketi gereğı gibi tağakkuğ étmekce ‘azli câ’iz olmadığına ve hilâf-ı vâkı’ tevciğât ‘arzı véren ve hidmetde kuşur u tekâsül eyleyen Âlây-Begleriniñ ‘azliyle iktifâ olunmayup ‘ibreten li’s-sâirîn i’dâm olunacaklarına ve dirlikleri evlâdına vérmeyüp yerine ta’yîn édilecek mülâzımîne i’tâ kılınacağına dâ’irdir.

¹⁶⁰ H. 1202/M. 13 Ekim 1787-30 Eylül 1788. (MK)

¹⁶¹ H. 1207/M. 19 Ağustos 1792-7 Ağustos 1793. (MK)

¹⁶² H. 18 Cemâziyelâhir 1207/M. 31 Ocak 1793. (MK)

¹⁶³ H. 5 Ramazan 1207/M. 16 Nisan 1793. (MK)

KADEM-OĞLI OĞANNES MES'ELESİ [LİVÂTA VE HETK-İ NÂMÛS DA'VÂSİ]

1213¹⁶⁴ târihinde Yeñiçeri neferâtından 'Osman-oglu Muhammed'in Kayseriyeli Kadem-oglu OĞannes'in mağdumu Kirkor'a livâta ve hetk-i nâmûs êdigi iddi'â olunması üzerine lede't-tahkik merkûmuñ tertib-i cezâ-yı şer'isine Ėukm lâhik olup kendüsi Ėabs ü tevkiñ êdilmiş olduğundan merkûm Muhammed'in birâderleri da'vâ-yı mezkûruñ 'adem-i şihhatinden bahşile Ėuşuş-ı mezkûruñ tekrâr tahkik ve icrâ-yı muğâkeme vü tedkik olunması için Der-Sa'âdet'e nakl-i da'vâ talebinde bulunmuş olmalarına mebnî da'vâ-yı mezkûruñ Ėuzûr-ı Şadr-ı A'zamî'ye nakline emr-i 'âlî şâdir olduğu cihetle Baş-Bezirgân-oglu OĞannes ve Kiş-oglu Şava ve TaĖta-Burun-oglu Aşesdik ve Kaşar-oglu Şava ittihâd êdüp Kâhyâ Oseb'i tevkiñ ve Der-Sa'âdet'e irsâl êtdiler.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 373]

Bunun üzerine Yeñiçeriler Ermeni Milleti mu'teberânından ilerü gelenlere te'addî êdüp Şâhin-oglu'nı katlı ü telef êtdikleri cihetle iş kesb-i ehemmiyet eylediginden tahkikât-ı lâzime bi'l-icrâ Yeñiçeri zorbâlarını teşvik êden Şaçan Ėasan-oglu Ėacî Ahmed AĞa idügi ta'ayyün etmesi üzerine merkûm der-dest êdilüp zâbiti Ėabsine ilkâ êdildiği cihetle iş bir kat daha 'alev-riz-i işti'âl olup Yeñiçeriler ayaklanmış ve bir Cum'a günü yüzü mütecâviz Yeñiçeri müsellâğ olarak Câmî'-i Kebîr'i ihâta ve Mütesselim ile bu işiñ tahkikine me'mûr olan Cebbâr-zâde Süleymân Beg'in mübaşiri Küçük 'Alî-oglu 'Osman AĞa'nıñ rüşvet aldıklarını Ėulüvv ü şemâtetle beyân ve kendülerini taleb êderek bir takım uygunsuzluğa ibtidâr ve müte'âkıben mağkemeye Ėücûm êdüp velvele ve edesizlige ictisâr êtmeleri üzerine def'-i şûrişleri için merkûm Ėacî Ahmed AĞa mağbesden iğrâc ve fesede-i merkûmeye teslim êdilmiş ise de iş kesb-i sükûnet êtmeyüp Mütesselim Konağı'na Ėücûm ve kendülerine 'â'id olan mağbûsini tağlîş êderek oradan Baş-Bezirgân-oglu'nın Ėânesine te'addî ve eşyâ vü emvâlini yağmâ vü Ėâret êdüp Ėaneyi iğrâk êtdiler.

Mu'ağharen bu işiñ tahkikiyle mütecâsirlerinin te'dib ü i'dâmı için Şadr-ı A'zam Mühr-dârı Muştafâ Fehîm Efendi bâ-fermân-ı 'âlî 8 Zü'l-Hicce sene 1213¹⁶⁵ târihinde Kayseriyye'ye gelerek ba'de't-tedkik fi'l-i mezkûre mütecâsir olan bir Ėaylî eşĖâş der-dest ile tevkiñ [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 374] ve 'ulemâ vü müteğayyizân-ı memleketden Müftî Ėişârcıklı-zâde Muştafâ ve Gözi-Büyük-zâde İbrâhîm ve Timürçi-zâde Süleymân ve Ėacî Ėalîl Efendiler ile Zenneci-zâde Ėacî Ahmed ve Em[î]r AĞa-zâde Muhammed Emîn Efendi ve Cündî Beg-zâde Muhammed Şâdik Beg ve Kılığlamaz-zâde Derviş Muştafâ AĞa ve MiĖdâd Beg-zâde Ya'Ėûb Beg ve Monlâ-zâde 'Osman Efendi ve 'Abbâs-zâde Şâlih AĞa ve Ocağlı Serden-geçdiyân'dan Ėacî Muhammed AĞa ve Deveci 'Abdü'l-Ėâdir AĞa-zâde Ėacî Muştafâ AĞa ve Ėallâc-zâde Muhammed AĞa ve Ken'ân-zâde Ėacî Muhammed AĞa ve Arpacı Ėâfiz AĞa ve Keçeci-zâde Muştafâ AĞa ma'rifetleriyle tahkik-i keyfiyet êdilüp müşârûn-ileyh Muştafâ Fehîm Efendi ve Cebbâr-zâde'niñ me'mûru 'Osman AĞa Ėâzır oldukları Ėâlde Ermeni ve Rûm milletleriniñ mu'teberânından mürekkebi bir meclis-i 'umûmîde keyfiyet 'arîz ü 'amîĖ muğâkeme vü tedkik olunup mezkûr Ėaneniñ o sırada Ėazâ'en yanmış olduğu ve Ėarîķı gören ahâlîniñ izdiğâmı üzerine berây-ı tağlîş ba'zı eşyâ vü emvâliñ yağmâ vü zâyî' êdildiği tağakkuk êtmiş ve zâyî' olan eşyânıñ bir çoğu buldırılarak Baş-Bezirgân-oglu'nıñ vekîli ve dâmâdı AĞob'a teslim ve yağmâ êden eşĖâş Ėabs ü tevkiñ êdilmiş olduğundan ahâlî-i İslâmiyye ile Ėristiyânlarıñ beynleri te'lif êdilüp yek-digerine beyân-ı Ėoşnûdî êderek ba'de-mâ mücib-i tevâğuş bir Ėâl ü Ėareket iĖâ' êdilmemesine 'ahd ü mişâķ êdildiği 17 Zü'l-Hicce sene 1213¹⁶⁶ târihli [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 375] i'lâm ile 'arîz-ı 'Atebe-i 'Ulyâ kılınıp idâre-i maşlağat iltizâm êdilerak iş tatlıya bağlanmış idi. Yoksa bu yüzden büyücek bir iğtilâl zuhûru melĖûz idi.

¹⁶⁴ H. 1213/M. 15 Haziran 1798-3 Haziran 1799. (MK)

¹⁶⁵ H. 8 Zilhicce 1213/M. 13 Mayıs 1799. (MK)

¹⁶⁶ H. 17 Zilhicce 1213/M. 22 Mayıs 1799. (MK)

[FRANSA MUHÂREBESİ TEDÂRÜKÂTI]

Bunu müte'âkib Fransa Muhârebesi tedârükâtı ta'haddüş etmekle bu havâliden biñ nefer süvâri ve biñ nefer piyâde çıkarılması ve Ordu-yı Hümâyûn ma'ıyyetine me'mûr édilen Boz-Oğ ve Kengırı Sancaqları Mutaşarrıfı Dergâh-ı 'Âlî Kapucı-başlılarından Yozgadlı Cebbâr-zâde Süleymân Beg'in refâkatinde bulunmak üzere mütehayyizân-ı memleketden Bekdaş-zâde Muhammed ve Feyzî-zâde Muhammed ve Gübgüb-zâde Hâcî Bekir ve Gavrem-zâde Şâlih ve Hâcî Dalyan ve Çanağcı-oğlı Hâcî Süleymân Ağalar ile Aq-kaş ve Kaytaş-oğlı taraflarından altı yüz nefer süvâri techîz édilmesi ve hemân Şâm-ı Şerîf cihetine sevq edilüp Ordu-yı Hümâyûn'a muvâşalat étmesi lüzûmuna dâ'ir 15 Zü'l-Ka'de sene 1213¹⁶⁷ târîhli fermân-ı 'âlî vürûd etmekle tedârükât-ı mezkûreniñ hüsni icrâ vü itmâmı bir haylî münâkaşayı mûcib olup mütehayyizân-ı mûmâ-ileyhüm nüfûz yarışına çıkdıkları esnâda Baş-Bezîrgân-oğlı mes'elesiniñ müsebbibleri 'add édilen Müfid Efendi ve Battâl-zâde ile Erzincânî Süleymân Efendi ve Tavşan İmâmı-oğlı denilen zevâtüñ Kengırı Kal'ası'na nefy ü teb'idlerine dâ'ir zuhûr eden emri 'âlî üzerine Cebbâr-zâde'nin mübâşiri Köçek-oğlı 'Osman Ağa ile Dîvân-ı Hümâyûn Çavuşlarından Süleymân Beg Kayseriyye'ye [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 376] gelüp emri 'âlî ahkâmını ifâ ve merkûmları nefy ü iclâ ederek mu'âmelât-ı siyâsiyyeyi teşdid ve sevq-i 'asker mâddesini tesrî' étdikleri cihetle teslîh édilen biñ nefer süvâri ve biñ nefer piyâde ile dört yüz gönüllü neferâtı Hâcî Hasan-zâde 'Osman ve Arpacı Hâfîz Muhammed Ağalar ile Hasan 'Alem-dâr ma'ıyyetine verilüp süvâriniñ beher neferi için yüz yetmiş ve piyâdeye seksener gurus ve baş-buğlara dört biñ gurus harc-ı râh ve bu para Şehir Kethudâsı Yedekci-zâde 'Ömer ve Talaslı-zâde Muştafâ Ağalar ile Hıristiyân Kâhyâsı Oseb ma'rifetiyle tahşil ve baş-buğlara teslim ve mühimmât-ı 'askeriyye sevki için de dört yüz elli deve ihzâr edilerek 25 Zü'l-Hicce sene 1213¹⁶⁸ târîhinde ihrâc ü i'zâm olundu.

Sefer-i mezkûr mühimmâtı için 77.350 re's agnâm tedârük edilüp esnâ-yı râhda Ramazân-oğlı Yaylası'nda Ordu-yı Hümâyûn'a irsâl ü teslim édilmek ve erkek tavariñ beheri yetmiş pâre ve dişi tavar altmış ve keçiniñ beheri ellişer pâre hisâbıyla esmânî hîn-ı teslimde Ordu-yı Hümâyûn tarafından tesviye olunmak üzere Kayseriyye hisşesine işâbet eden iki biñ tavariñ 'alâ cenâhu'l-isti'câl tedârük ü tesrîb édilmesi 17 Zü'l-Hicce sene 1213¹⁶⁹ târîhli fermân-ı 'âlî muktezâsından olmağla icbâi icrâ vü isrâ kılındı.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 377]

O sırada Kayseriyye Mütesellimliği Kalabalı Sarı-Muhammed Ağa 'uhdesinde olup 'asâkir ve mühimmât-ı mezkûreniñ celb ü sevki husuşunda batâ'et ü rehâveti görüldüğinden 'azl ve o dağ Kengırı'ya nefy edilerek yerine Sâdık Ağa-zâde Şâlih Ağa Mütesellim ta'yîn olundu.

Mütehayyizândan Em[îr] Ağa nâmıyla müştehir Muhammed Emîn Efendi bir vakit mütesellim iken infişâl édüp zemân-ı me'mûriyyetinde Maḥkemeci'niñ Muştafâ Ağa ve Memleket Kethudâsı Yedekci-zâde 'Ömer Ağa ve Yazıcı-zâde Halîl Efendi ile ittifâk ederek ahâlîye ağır ağır sâlyâneler tahmîl ü tahşil étdikleri ve bir haylî zulm ü i'tisâfâtta buldukları bahş ü şikâyet olunması üzerine bunlarıñ ahâlî ile beynerindeki muhâsebe rü'yet édilmek üzere kendüleriniñ mahfûzan Der-Sa'âdet'e ihzâr u i'zâm olunmaları lüzûmuna dâ'ir şeref-vârid olan 2 Şevvâl sene 1214¹⁷⁰ târîhli fermân-ı 'âlî mûcibince mûmâ-ileyhüm Der-Sa'âdet'e i'zâm ve mûmâ-ileyh Muhammed Emîn Efendi Nakîbü'l-Eşrâf Kâ'im-maḥâmlığı'ndan daği 'azl ü ihrâc edilüp yerine Feyyâz Efendi-zâde Hâcî Muhammed Efendi ta'yîn olundu.

Ve Müftî Aq-Şehirli Hâcî 'Osman Efendi daği hizmet-i fetvâdan hacr edilüp yerine 1214¹⁷¹ târîhinde Hişar-cıklı-zâde Muştafâ Efendi ta'yîn kılındı.

¹⁶⁷ H. 15 Zilkade 1213/M. 20 Nisan 1799. (MK)

¹⁶⁸ H. 25 Zilhicce 1213/M. 30 Mayıs 1799. (MK)

¹⁶⁹ H. 17 Zilhicce 1213/M. 22 Mayıs 1799. (MK)

¹⁷⁰ H. 2 Şevval 1214/M. 27 Şubat 1800. (MK)

¹⁷¹ H. 1214/M. 5 Haziran 1799-24 Mayıs 1800. (MK)

Târîh-i mezkûrda Kayseriyye Niyâbeti Ahmed Nûrî Efendi'ye tevcîh edilüp muvâsalatına kadar Mahkeme Baş-Kâtibi Minâreci-zâde Kâsım Efendi vekâlet ettiği gibi Kayseriyye Mutaşarrıflığı [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 378] Anapa ve Şogucağ Muhâfizı vüzerâdan 'Osman Paşa 'uhdesinde olup Mütessellimi Halil Beg nâmında bir zât idi.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 379]

MUTAŞARRIF 'ÖMER PAŞA'NIÑ İHNÂKI [İ'DÂM EDİLEN KAYSERİYYE MUTAŞARRIFI]

1218¹⁷² târîhinde Kayseriyye Mutaşarrıflığına ta'yîn kılınan 'Ömer Paşa Kayseriyye'ye muvâsalat étmezden evvel i'dâm ü izâlesi için fermân-ı 'âlî şâdir olup mezkûr fermân müşârün-ileyhiñ vürûdünden bir kaç gün muqaddem Cebbâr-zâde Süleymân Beg'in mihmândârı ma'rifetiyle Kayseriyye Niyâbeti'ne teblîğ kılınmış idi. Sene-i merkûme Nisân'ın yigirmi ikisinde müşârün-ileyh 'Ömer Paşa Kayseriyye'ye iki sâ'at mesâfede vâkı' Molu Karyesi civârına gelüp rekz-i hıyâm ve hakkında rivâyet edilen fermân-ı 'âlî mâddesini tahkîka kıyâm édüp hafıyyen Kayseriyye'ye gelerek Mütessellim Akca-Kayalı Şâdık Ağa-zâde Şâlih Ağa'nın konagına müsâfir olmuş ve hakkında ihtirâm-ı fevka'l-'âde ibrâz edilmiş olmasından tolayı kesb-i itmi'nân ederek hıvâb-ı istirâhate taldığı bir şırada Yeñiçeri Serdârı Kara Muhammed Ağa-zâde Velî Ağa'nın Deli-başısı ma'rifetiyle uyğudan bîdâr ve Kal'a Zindânı'na işâl edilüp hemân ihnâk u i'dâm olundu.

Bunuñ üzerine Kayseriyye ve Boz-Oğ mutaşarrıflıkları Cebbâr-zâde Süleymân Beg 'uhdesine bi't-tevcîh Kapuci-başısı Muhammed Ağa Kayseriyye'ye Mütessellim ta'yîn kılındı.

Sene-i merkûme Teşrîn-i Evveliniñ birinde¹⁷³ At-Bâzârı'nda vâkı' Halil Efendi Hânı'nın müste'ciri vakf-ı mezkûr vâridâtından mezkûr hanıñ karşı tarafına [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 380] on sekiz dükkân inşâ étdirüp vâridât-ı vakfiyyeyi bu şüretle tezyîd ü te'mîn étmışdir.¹⁷⁴

[YAZ GÜNÜ MUHÂREBEDE TOLU DÜŞMESİ]

1220¹⁷⁵ târîhinde Kayseriyye ve Boz-Oğ Mutaşarrıfı Cebbâr-zâde Süleymân Beg ile Canikli Hâcî 'Alî Beg-zâde Tahir Beg miyânesinde ba'zı güne münâkaşa zuhûr ve nihâyet yek-digere karşı muhârebeye şurû' édüp tarafeyn bir haylî 'asâkir techiziyle Kaşamonı cihetinde muqâteleye ibtidâr étdikleri şırada hâriku'l-'âde olarak Hazîrân'ın on sekizinci günü¹⁷⁶ şiddetli tolu nüzûl ederek ortalık kar ve buz ile mestûr bir hâle gelmiş ve kara-kış gibi o havâlîyi şiddetli bir şoguk istîlâ eylemiş olduğundan muhârebe şulha münkalib ve faqat bu yüzden istirâhat-ı ahâlî münselib oldu. Şu muhârebe sebebiyle Mütessellim Kapuci-başısı Muhammed Ağa Cebbâr-zâde'niñ askeriyle Kaşamonı cihetine 'azîmet ettiği cihetle 1220 târîhinde Mütessellimliğe Dirâz-zâde Hâcî İsmâ'îl Ağa ta'yîn olundu. O şırada ebnâ-yı sebîle işâl-i dest-i hasâr ve Kayseriyye havâlîsinde gezüp tolaşarak gâşb-ı emvâle ictisâr éden Afşar Deli Velî der-dest edilüp bi'l-i'dâm ser-i maqtû'ı 'umûma teşhîr kılındı.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 381]

[ASKERİ KİŞLA İNŞASI VE YEÑİÇERİ İLE OCAKLI ZORBALARINIÑ KİYÂMI]

1221¹⁷⁷ târîhinde Mütessellim Dirâz-zâde Hâcî İsmâ'îl Ağa Hükûmet Dâiresi'niñ cümle kapusu hizâsına bir 'askerî kişlası inşâsına teşebbüs édüp¹⁷⁸ cânib-i mîrîden bir haylî pâre şarf ederek mezkûr kişlayı 15 Mart sene

¹⁷² H. 1218/M. 23 Nisan 1803-10 Nisan 1804. (MK)

¹⁷³ R. 1 Teşrinievvel 1218/M. 13 Ekim 1804/H. 8 Receb 1219. (MK)

¹⁷⁴ Mezkûr dükkânlar 1316 târîhine kadar mevcûd iken Erkilet Taburu Dâ'iresi'niñ inşâsı eşnâsında hedm ve Kal'a'nın garb cihetine binâ edilen dükkânlar ile istibdâl olundu. (AN)

¹⁷⁵ H. 1220/M. 1 Nisan 1805-20 Mart 1806. (MK)

¹⁷⁶ R. 18 Haziran 1220/M. 30 Haziran 1806/H. 13 Rebiülâhîr 1221. (MK)

¹⁷⁷ H. 1221/M. 21 Mart 1806-9 Mart 1807. (MK)

¹⁷⁸ Mezkûr kişla şimdiki Sâ'at Kullesi'niñ bulunduğu mahalde idi. 1316 târîhinde hedm edilüp el-yevm mevcûd bulunan Erkilet Taburu Dâ'iresi inşâ olundu. (AN)

1221 târihinde itmâm etmiş ve o miyânda kendi konağını dahi tecdîd ü inşâ eylemiş idüğü beyne'l-ahâlî güft [ü] gû olmuş idi.¹⁷⁹

Bu kışla mes'alesi Yeñiçeri ve Ocaklı zorbâlarının hoşuna gitmemiş ve Nizâm-ı Cedîd 'askeriniñ tertibi gibi ba'zı mesâ'il-i mühimme muqaddimâtını îmâ etmekde bulunmuş olmasına mebnî Hâcî 'Ömer Ağa-zâde 'Abdu'l-lâh Ağa, Sicim Ağası'nın oğlu Kâzâz-oğlu Ahmed ve Gül Sarı-oğlu ve Dândîn-oğlu ve Mumcu Memiş ve Dilenci Ağası'nın oğlu ve Beñli Bayrak-dâr gibi bir takım Serden-geçdi eşkıyâsını başına toplayarak "bayrak açdılar". Nihâyet Cebbâr-zâde Süleymân Beg tarafından [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 382] bir hayli asker ve me'mûr sevî ve mu'âmele-i siyasiyye icrâsına ibtidâr édildiği cihetle 1222 senesi Mayıs'ının on beşinde¹⁸⁰ eşkıyâ-yı merķûme firâr ve terk-i dâr ü diyâra mecbûr oldu. Faķat bir ay kadar Kayseriyye'de buldukları cihetle ahâlî vü re'âyâya haylice zulm ü i'tisâf etmişler ve ahâlden altmış üç kîse pâre toplamışlar idi.

Ferdâsı sene ya'nî 1223 senesi Nîsân'ın on beşinde¹⁸¹ dahi İbrâhîm Bayrak nâmında bir Yeñiçeri zorbâsı başına bir takım haşerât cem' ederek bayrak açup Ota-başı Elmacı-oğlu Hasan ile bir ay kadar ahâlîye envâ'-ı zulm ü te'addî édüp Mayıs'ın on beşinde¹⁸² anlarıñ dahi cem' iyyetleri perîşân ve kendüleri i'dâm édildi.

[NİZÂM-I CEDÎD TEŞKÎLİ VE AYAĞLANAN OCAKLI İLE SÂ'İR ŞAHIŞLARIÑ İ'DÂMÎ]

Ocaklı ta'bir édilen Yeñiçeri zorbâlarının ahvâli ma'lûm ve tevârîh-i 'umûmiyyece mazbût olduğı vechile bunlarıñ nizâmı muhtell ve kendüleriniñ işe yarar bir 'asker olmadığı mücerreb ü müdellel olmasına mebnî Devlet-i 'Aliyyece tertib ü teşkîli muqarrer bulunan Nizâm-ı Cedîd 'Askeri'niñ tertib ü te'sisâtına 'â'id teşebbüsât Ocaklı takımınıñ kesr-i menâfi'ine ta'alluķ etmekle her tarafta bunlarıñ muhâlefet ve azgınlıkları tekeşşür etmiş ve Kayseriyye'ce dahi bayrak açmak eşkıyâ cem' etmek gibi ahvâl-i ğayr-i marziyyeleri [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 383] tevâlî édüp şu hâle nazaran müsellimler ma'rifetiyle umûr-i idâre-i inzibâtıyyeniñ te'mîni mümkün olamayacağı ma'lûm ve zabt u rabta kâdir ve icrâ'âtı fi'len ikâ'a muķtedir bir mutaşarrıf ta'yîni devletce emr-i meczûm bulunmuş olduğundan 1227¹⁸³ târihinde Kayseriyye Mutaşarrıflığı'na vüzerâdan Karşlı 'Alî Paşa ta'yîn buyurulmuş idi.

ĶARŞLI 'ALÎ PAŞA ZEMÂNI

Müşârün-ileyh 'Alî Paşa sene-i merķûme Teşrin-i Evveliniñ on ikinci günü¹⁸⁴ Kayseriyye'ye muvâşalat étdiler Ocaklı Ağaları denilen sergerde-i bâgiyân Erkilet Karyesi'ne çekilerek paşa-yı müşârün-ileyhi istikbâl étdikden başka paşanın dâ'iresindeki hayta ve 'askerini taģıtması ve yoksa Kayseriyye'ye girmemesi hakkında haberler gönderdikleri cihetle 'Alî Paşa tarik-i hileyi ihtiyâr édüp hayta ve 'askerini köylere yerleşdirmiş ve Ocaklı Ağalarına rıfķ u mülâyemetle cevâb ü selâm göndermiş olduğundan ağalar kesb-i emniyyetle Kayseriyye'ye gelmişler idi. Teşrin-i Evvelin on beşinci günü¹⁸⁵ 'Alî Paşa kavâ'id-i kadîme dâ'iresinde vezîrâne 'aķd-i meclis édüp a'yân u eşraf-ı memleket kabûl ve resm-i hoş-âmedî icrâ édildi. O gün paşanın emriyle Monlâ-zâde tesmîm édilmiş olduğundan ferdâsı gün vefât étdi. Bunun üzerine Ocaklı zorbâları zorbâlıkla iş beceremeyeceklerini añladıkları cihetle meslek-i müdârâyı ihtiyâra başladılar. Birer ikişer [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 384] resm-i hoş-âmedî vazîfesini ifâya ibtidâr étdikleri cihetle âdâba ri'âyeten silâhları Kâhyâ Efendi'niñ otaşında alınur idi.

Bu minvâl ile aradan bir ay geçdikden sonra 'Alî Paşa tedricen ibrâz-ı şiddet ve icrâ-yı siyâsete ibtidâr édüp 1227 senesi Teşrin-i Şânîsiniñ yigirmi birinci günü¹⁸⁶ Deveci Kâdir Ağa'nın oğlu Hâcî Muştafâ ve Hâcî Seyyid ve

¹⁷⁹ Mirî pâresiyle yapıldığı rivâyet idilen konak nihâyet harâb olup hana münkalib ve Dirâz oğlu Hânî nâmıyla telķib olundu. (AN)

¹⁸⁰ R. 15 Mayıs 1222/M. 27 Mayıs 1807/H. 19 Rebiülevvel 1222. (MK)

¹⁸¹ R. 15 Nisan 1223/M. 27 Nisan 1808/H. 1 Rebiülevvel 1223. (MK)

¹⁸² R. 15 Mayıs 1223/M. 27 Mayıs 1808/H. 1 Rebiülâhir 1223. (MK)

¹⁸³ H. 1227/M. 16 Ocak 1812-3 Ocak 1813. (MK)

¹⁸⁴ R. 12 Teşrinievvel 1227/M. 24 Ekim 1812/H. 17 Şevval 1227. (MK)

¹⁸⁵ R. 15 Teşrinievvel 1227/M. 27 Ekim 1812/H. 20 Şevval 1227. (MK)

¹⁸⁶ R. 21 Teşrinisani 1227/M. 3 Aralık 1812/H. 28 Zilkade 1227. (MK)

Qazâz-oğlı Muḥammed ve Hıdır-Şeh-oğlı Hâcî Aḥmed ve Qarşlı Qızı'nın oğlı ile Hâcî 'Abdu's-Şamed Ağa-zâde 'Ömer Ağalar birer şüretle celb ü tevķif edilerek iḥnâk u i'dâm edilüp cesedleri cıblâk olduğı hâlde At-Bâzârı'na ilkâ vü teşhîr ve Qal'a'dan altı pâre top atılarak 'umûma irâ'e vü tenşîr edildi. Bunun üzerine Deveci Qâdir Ağa-zâde Hâcî Muştâfâ Ağa'nın bayraq-dârı Deli Kôle ile Hıdır-Şeh-oğlı Hâcî Aḥmed Ağa'nın 'Arabı Selîm müsellaḥan Hükümet'e hücûm édüp iķâ'-ı şemâtet étdikleri cihetle hemân der-dest edilüp o gün aqşamdan evvel i'dâm ve ağalarınñ yanı başına ilhâk edildi.

Şu icrâ'ât bir hükmi-i şer'îye iktirân étmedikten başka ḥasbe'z-zemân muķtezâ-yı umûr-ı siyâsiyye nâmı altında iķâ' edilerek emvâl ü eşyaları müşâdere ve [*Mir'ât-ı Kayşeriyye*, S. 385] ḥanümânları ḥarâb edildi. İcrâ'ât-ı siyâsiyye yalnız bunuñla kalmayup âtiyen bahş olunduğı üzre bir çok kesânın dağı maḥv u iḥnâk u i'dâmı şüretiyle meydân-ı germiye vaz' olundu.

Darsiyâk Qaryesi'nden ve Yeñiçeri zorbâlarından Qamanlı-oğlı Kör 'Ömer'in qaryece re'âyâ vü fuqarâya zulm ü te'addisi iḥbâr edilmesi üzerine sene-i merķûme Teşrin-i Şânîsiniñ yigirmi ikinci günü¹⁸⁷ bi'l-celb iḥnâk u i'dâm olundu.

Teşrin-i Şânîniñ yigirmi üçünde¹⁸⁸ Elmacı-oğlı Hasan Ağa ve yigirmi dördünde Deratşu Bedros'uñ oğlı ve otuzunda¹⁸⁹ Kefeli-oğlı Hasan Bayraq-dâr i'dâm edildi. Alî Paşa icrâ'âtını teşdîd édüp bir kimse bunların cürm ü esbâb-ı i'dâmını sû'âle cesâret edemez bir hâle geldi.

Sene-i merķûme Kânûn-ı Evveliniñ tokuzuncu günü¹⁹⁰ 'Osmân Efendi-oğlı Monlâ Zâhid Efendi'nin ḥidmet-kârı ile Velî Ağa'nın ḥademesi Boğoş ser-ḥoş oldukları hâlde der-dest edilmiş olduklarından ikisiniñ birden i'dâmı icrâ kıldı.

Bunların i'dâmı ağalarına qarşu bir şiddet icrâsı maqşadına mübtenî idi. Müftî Hişârcıklı-zâde Muştâfâ Efendi'nin bir gece qonağının qapısı iḥrâk edilmiş ve bunuñ fâ'ili Mekkâreci-oğlı iduğı taḥķîk kılmış olduğundan Kânûn-ı Evveliñ [*Mir'ât-ı Kayşeriyye*, S. 386] onuncu günü¹⁹¹ i'dâm edilüp iķâ' étdiđi fi'liñ şübûtuna delâlet eden varaqa gögsüne ta'lik edilerek cesedi teşhîr olundu.

Gesi Qaryeli Arslan-oğlı'nın zulm ü te'addisi qarye ahâlîsi tarafından da'vâ vü şikâyet olunmasına mebnî Kânûn-ı Evveliñ on üçüncü günü¹⁹² i'dâm edildi.

'Alî Paşa'nın Kayşeriyye'ye geleceği haber alındığı şırada Yeñiçerilerden yigirmi tokuz kimse eṭrâf-ı qurâya firâr ü ihtifâ étmişler idi. Yozğadlı Cebbâr-zâde Süleymân Beg tarafından çıkarılan ta'ķîb me'mûrları vâsıtasıyla eşḥâş-ı merķûme der-dest edilüp paşanın vürûdundan evvel Yozğad'a sevk edilmiş olduklarından Süleymân Beg bunlardan Vâhib Ağa'yı i'dâm ve Qâdir Ağa-oğlı Memiş Ağa'yı âzâr édüp diğerlerini 'Alî Paşa'nın vürûdu üzerine Kayşeriyye'ye i'zâm étmiş idi. Kânûn-ı Evveliñ yigirmi yedinci günü¹⁹³ Yozğad'dan gelen Yeñiçerilerden Dândîn-oğlı Dândîn ve Nûḥ ve 'ammîsi Şarı Bayraqdâr ve Dûlgâr-oğlı Muḥammed Ağa ve Küçük 'Alî ve Qazâz-oğlı Aḥmed Ağa ve Yapışık oğlı ve Mucurlı-oğlı Ḥalîl ve Yûsuf Usta nâm şahşlar i'dâm olundu. Ferdâsı günü eşḥâş-ı merķûme baqıyyesinden ve Yeñiçeri zümresinden 'Arab 'Osmân-oğlı [*Mir'ât-ı Kayşeriyye*, S. 387] Muştâfâ ve Qazzâz-oğlı'nın Bayraq-dârı İbrâhîm ve Pâpûccu Dellâlî İbrâhîm Bayraq-dâr i'dâm edildi.

¹⁸⁷ R. 22 Teşrinisani 1227/M. 4 Aralık 1812/H. 29 Zilkade 1227. (MK)

¹⁸⁸ R. 23 Teşrinisani 1227/M. 5 Aralık 1812/H. 30 Zilkade 1227. (MK)

¹⁸⁹ R. 30 Teşrinisani 1227/M. 12 Aralık 1812/H. 7 Zilhicce 1227. (MK)

¹⁹⁰ R. 9 Kanunievvel 1227/M. 21 Aralık 1812/H. 16 Zilhicce 1227. (MK)

¹⁹¹ R. 10 Kanunievvel 1227/M. 21 Aralık 1812/H. 17 Zilhicce 1227. (MK)

¹⁹² R. 13 Kanunievvel 1227/M. 25 Aralık 1812/H. 20 Zihicce 1227. (MK)

¹⁹³ R. 27 Kanunievvel 1227/M. 8 Ocak 1813/H. 5 Muharrem 1228. (MK)

Sene-i merķūme Şubatınıñ yigirmi ikisinde¹⁹⁴ Deli İbrâhîm Ağa'nıñ sâyisi ihnâk olundu. El-hâşıl bir iki ay zarfında altmışı mütecâviz eşhâş mahv u i' dâm kılındı.

1228 senesi Martı¹⁹⁵ hulûl étmiş ve 'Alî Paşa'nıñ icrâ'âtı Yeñiçerileri geregi gibi tahvîf eylemiş oldığından Yeñiçerilerden ba'zıları Paşa hakkında sû'-i kaçd étmek efkârına teşebbüs édüp bu zümreden olmak üzere Isbıdınılı bir Yeñiçeri qarı kıyâfetine girüp 'arz-ı hâl taqdîm étmek behânesiyle Paşa'nıñ huzûruna duhûl étmiş ve Paşa dañı qarı olmadıgını teferrüs eylemiş oldığından Martıñ beşinci günü¹⁹⁶ i' dâm u teşhîr olundu.

Ocaklı ağalarından olup 'Alî Paşa'nıñ vürûdunu müte'âkıb katl ü ihnâk olundığı yukarıda beyân édilen Deveci Kâdir Ağa-oğlı Hâcî Muştafâ Ağa'nıñ yégeni olup dâr-ı firârda bulunan Muştafâ Ağa'nıñ tebdîlen derûn-ı şehre duhûl étmiş oldığı ihbâr édilmesine mebnî hemân der-dest édilüp i' dâm olundu.

Sene-i merķūme Martınıñ yigirmi beşinci günü¹⁹⁷ Şarımsaklı'dan bir âdem celb ve sekiz [*Mir'ât-ı Kayşeriyye*, S. 388] yaşında bir çocuga fi'l-i şeni'-i livâta icrâ étدی iddi'â vü işbât édilmiş oldığından i' dâm olundu.

Yeñiçerilere mahşûş olan egri külâh iksâsı 'Alî Paşa tarafından men' ü yasağ édilmiş olmasına mebnî Paşa'nıñ hayta vü kavvâşî debâğ-hâneye girüp egri külâhlı ba'zı kalfalar bulundığı cihetle bunların külâhlarınñ ahzine taşaddî édilmesi üzerine kalfalar hayta vü kavvâşî üzerine hücum ve darb u tahkîr étdiklerinden Paşa'nıñ diğeri âdemleri yetişüp debbâğ-hâneye hücum ve debbâğlar dañı muķâbeleye taşaddî vü kıyâm ederek bir haylî gürültü ve şemâte vuķû'a gelmiş ve bu yüzden debbâğ eşnâfiyla anlara ittibâ' eden ba'zı eşnâf gülüvv édüp cumhûr çoğalmış ve söz ayaga düşmüş idi.

Bunuñ üzerine 'Alî Paşa tedâbir-i te'dibiyye icrâsına ihtimâm édüp mu'âmele-i siyâsiyyeyi teşdid ve îcâb edenleri taharrî vü ta'ķîb étدی ve esâsen 'Alî Paşa'nıñ bu gibi mu'âmele-i siyâsiyye icrâsına me'zûniyyet-i tâmmesi bulundığı cihetle herkes başından kırkmuş ve söz erleri işe qarışmamış idi.

Debbâğ eşnâfınıñ ilerü gelenleri a'yân-ı memlekete mürâca'at étmiş ise de [*Mir'ât-ı Kayşeriyye*, S. 389] yüz bulamadıklarından bi'z-zarûr[e] Zartar-oğlı Karabet Ağa'ya mürâca'at éttiler. Zartar-oğlı müderris efendiler ile 'Alî Paşa'ya gidüp recâ vü taleb-i 'afv étdikleri cihetle debbâğ eşnâfınıñ meşinci kalfalarından bir şahşını i'dâmıyla iktifâ édildi.

'Alî Paşa'nıñ vürûdunu müte'âkıb Yozğad'dan celb edilerek i' dâm édilen eşhâşdan Dûlgâr-oğlı Hâcî Muhammed Ağa'nıñ Kara-kulluķcusu Muşdıķ firâr ederek o zemândan berü taharrî édilmekte idi. 1228 senesi Martınıñ on beşinci günü¹⁹⁸ der-dest edilerek i' dâm olundu.

Sene-i merķūme Mayısınıñ yigirmi dördüncü günü¹⁹⁹ Berber-oğlı Hüseyin ve Serrâc Bayraq-dâr ve Araba-Bâzârı'nda muķîm Eskici Yeñiçeri ve Na'l-bend Kôr Emîn'iñ yégeni ve Sipâhî-Bâzârı'nda muķîm Kundaķcı-oğlı i' dâm edilüp bunlar beş kişi oldukları hâlde Kal'a'dan altı pâre top atıldığından diğeri birisi kim olduğu bilinemedi. Çünkü i' dâm édilen eşhâşî teşhîr étmek üzere beher nefer-i maķtûl için bir top endâhtı kâ'ide-i mer'iyeden idi.

Hazîrânıñ ikinci günü²⁰⁰ Yeñi Câmi'-Öñi'ndeki Etmekci Deli Muhammed ile Araba-Bâzârı'nda muķîm [*Mir'ât-ı Kayşeriyye*, S. 390] Yeñiçeri Deli-başlılarından Baķķâl Hasan i' dâm olundu.

¹⁹⁴ R. 22 Şubat 1227/M. 6 Mart 1813/H. 3 Rebiülevvel 1228. (MK)

¹⁹⁵ R. Mart 1228/M. Mart-Nisan 1813/H. Rebiülevvel-Rebiülâhir 1228. (MK)

¹⁹⁶ R. 5 Mart 1228/M. 17 Mart 1813/H. 14 Rebiülevvel 1228. (MK)

¹⁹⁷ R. 25 Mart 1228/M. 6 Nisan 1813/H. 4 Rebiülâhir 1228. (MK)

¹⁹⁸ R. 15 Mart 1228/M. 27 Mart 1813/H. 24 Rebiülevvel 1228. (MK)

¹⁹⁹ R. 24 Mayıs 1228/M. 5 Haziran 1813/H. 5 Cemaziyelâhir 1228. (MK)

²⁰⁰ R. 2 Haziran 1228/M. 14 Haziran 1813/H. 14 Cemaziyelâhir 1228. (MK)

Der-Sa‘âdet’de vukû‘ bulan Şadr-ı A‘zam ‘Alem-dâr Muştafâ Paşa Mes‘elesî’nde zî-medhal olup firâren Kayseriyye’ye gelmiş olan Orta-Şar’lı bir Yeñiçeri 1228 senesi Temmûzunuñ on altıncı günü²⁰¹ der-dest édilerek i‘dâm édildi. “‘Alem-dâr Muştafâ Paşa Mes‘elesî’niñ tafşîli tevârih-i ‘Osmâniyye’de mûnderic bulunmağla burada tekrârından şarf-ı nazar olundu.”

Sene-i merkûme Ağustosunuñ üçünde²⁰² Yeñiçeri Çolak Muştafâ ‘niñ birâderi iñnâk édildi.

Hırka Karyesi’nden iki şahış ba‘zı yolcularıñ mâlını sirkat étmiş oldukları ihbâr édilmesi üzerine Eylûlüñ yigirmi sekizinci günü²⁰³ Cirîd Meydânı’nda cellâd vâsıtasıyla ‘alenen boyunları kesilerek i‘dâm olundu.

Teşrîn-i Evvelîñ altısında²⁰⁴ Kürkcüler Şeyhişi İbiş Ağa’niñ yégeni Kınalı-Kaşık dênilen ‘Osmân Ağa ve Teşrîn-i Şânîniñ yedisinde²⁰⁵ Deli İbrâhîm Ağa’niñ hademesi Mühtedî İbrâhîm ve Kânûn-ı Evvelîñ beşinde²⁰⁶ Darsiyak’lı Kamanlı-oğlı Kör ‘Ömer’iñ şerîk-i töhmeti yégeni Muştafâ i‘dâm olundu. [*Mir‘ât-ı Kayseriyye*, S. 391] Kasbar-oğlı Topal-Şekerci nâmında bir Ermeni i‘mâl étدیği şekeri ecnebî bir mâdde ile halı étدیği ihbâr olunduğundan sene-i merkûme Kânûn-ı Şânîsiniñ yigirmi sekizinde²⁰⁷ Penbeciler Çârşûsı’niñ Orta-Kapu Semti’ndeki dükkânıñ öñinde şalb édilerek i‘dâm olundu.

[UNUÑ UCUZLAMASI]

‘Alî Paşa’niñ vürûdundan evvel Boz-Oğ Kazası Türkmên Ağalığı Yozğad Sancağı Mutaşarrıfı Cebâr-zâde Süleymân Beg ‘uhdesinde iken mûmâ-ileyhiñ 1229²⁰⁸ târihinde vukû‘-ı vefâtına mebnî livâ-i mezkûr mutaşarrıflığı dañi zamîmeten bâ-fermân-ı ‘âlî ‘Alî Paşa’ya tevcîh ve bir tuğ daha ihsân buyurularak kadri tevkîr olundu. Süleymân Beg zemânında Boz-Oğ cihetinden Kayseriyye’ye dañık nakli men‘ édilmiş olmasına mebnî unuñ batmânı Kayseriyye’de dört guruşa kadar terakkî étmiş iken Yozğad Sancağı’niñ ‘Alî Paşa ‘uhdesine ilhâkı üzerine memnû‘iyyet-i dâñık²⁰⁹ ref‘ ü ilgâ édildiği cihetle unuñ batmânı iki guruşa tenezzül étđi.

Yukarıda zulm ü te‘addîsi beyân édilen Darsiyak’lı Kamanlı-oğlı Kör ‘Ömer’iñ birâderi Muhammed bir vaqtden berü dâr-ı firârda iken vürûdu ihbâr édilmesine mebnî 1229 senesi Martıñ ikinci günü²¹⁰ der-dest ile i‘dâm édildi. [*Mir‘ât-ı Kayseriyye*, S. 392] Martıñ tokuzuncu günü ‘Alî Paşa’niñ Deli-başısı Küçük ‘Alî Ağa Kiçi Kapu Çârşûsı’nda bir Yeñiçeri cerh ü katl étدیği gibi Martıñ on sekizinde der-dest édilen bir sâriş şalb u i‘dâm olundu.

El-hâşıl ‘Alî Paşa Kayseriyye’de bulunduğ müddetce bütün efkâr ü icrâ‘âtını katl ü i‘dâma haşr éderek terakkî-i mülk ü millet ve refâh-ı sa‘âdete hâdim olacak bir teşebbûsâta meyl ü rağbet étmemiş ve Yeñiçerileriñ azgınlıkları bu gibi icrâ‘ât-ı siyâsiyyeyi intâc eylemişđi.

Bir kaç seneden berü Rûm ve Ermeni milleti sâlyânesinden tolayı re‘âyâ miyânında bâ‘iş-i güft ü şenîd olan vérgü mâddesiniñ hall ü tesviyesi Zartar-oğlı Karabet Ağa tarafından ‘Alî Paşa’ya ‘arz u ifâde édilmesi üzerine 1229 senesi Martıñ hulûlünü²¹¹ müte‘âkıb Rûm ve Ermeni milleti sâlyânesiniñ hisâbı rü‘yet ü tedkîk édilerek ber-vech-i zîr ta‘yîn ü tefrîk olundu. Hâne i‘tibârıyla tevzî‘ édilen sâlyâneniñ guruşda on sekiz pâresini Rûmlar ve yigirmi iki pâresini Ermeniler vérmek üzere qarâr véirilüp Rûm Milleti’niñ ma‘a fâ‘iz yüz biñ guruş borçları zuhûr étدیği

²⁰¹ R. 16 Temmuz 1228/M. 28 Temmuz 1813/H. 29 Receb 1228. (MK)

²⁰² R. 3 Ağustos 1228/M. 15 Ağustos 1813/H. 17 Şaban 1228. (MK)

²⁰³ R. 28 Eylül 1228/M. 10 Ekim 1813/H. 14 Şevval 1228. (MK)

²⁰⁴ R. 6 Teşrinievvel 1228/M. 18 Ekim 1813/H. 22 Şevval 1228. (MK)

²⁰⁵ R. 7 Teşrinisani 1228/M. 19 Kasım 1813/H. 25 Zilkade 1228. (MK)

²⁰⁶ R. 5 Kanunievvel 1228/M. 17 Aralık 1813/H. 23 Zilhicce 1228 (MK)

²⁰⁷ R. 28 Kanunısani 1228/M. 9 Şubat 1814/H. 18 Safer 1229. (MK)

²⁰⁸ H. 1229/M. 24 Aralık 1813-12 Aralık 1814. (MK)

²⁰⁹ Müellif doğrusu “dâñık” olan kelimeyi bu şekilde elif zâid olarak yazdığı için transkripsiyonda olduğu gibi gösterildi. (MK)

²¹⁰ R. 2 Mart 1229/M. 14 Mart 1814/H. 22 Rebiülevvel 1229. (MK)

²¹¹ R. 1 Mart 1229/M. 13 Mart 1814/H. 21 Rebiülevvel 1229. (MK)

cihetle Rûm ve Ermeni milleti hâne ve îrâdınıñ yeñiden tañrîr ü tañkîki iddi'â édilmesi üzerine şeref-vârid olan fermân-ı 'âli mûcibince [*Mir 'ât-ı Kayşeriyye*, S. 393] yeñiden tañrîr ü tañkîk-i keyfiyet olundu. Tañrîr-i mezkûr netîcesinde Ermenilerin Kayşeriyye Kaşabası derûnuda 1468 hâneleri zühûr édüp bunuñ 171'i Kiçi-Kapu'dan içeri ve 1297'si Tışarı Şehir ya'nî Sûr-ı 'Atîk' in hâricindeki mañallâtıda olduğı sâbit olarak ber-vech-i zîr ta'ayyün étdi:

Ermeni Hâneleri	Hâne
Zî-ğudret Ermeni A'yânı	599
'Amele ve Eşnâf-ı sâ'ire	496
Diyâr-ı Âhara Gitmiş Olan	81
Fuğarâ Mağûlesi	276
Papas ve Mu'allim ve Kilîse Hâdemesi	16
	1468

Biñ dört yüz altmış sekiz hânedan diyâr-ı âhara gitmiş olan zamm ve fuğarâ ve papas ve sâ'ire hâneleri tenzîl édilüp sâlyâne ile mükellef olması lâzım gelen 1176 hâne ve 758 dükkân ve oña gedikleri ve 240 mülk bağları bulunduğı - Ve Rûmların dağı 458 hânedan 317'si Kiçi Kapu'dan İçeri ve 141'i Tışarı Şehr'e olmağ üzere dört yüz elli sekiz hâneleri olup anların dağı zî-ğudret ü fuğarâsı ber-vech-i zîr hâne i'tibârıyla ta'yîn ü tefrîk édildi:

[*Mir 'ât-ı Kayşeriyye*, S. 394]

Rûm Hâneleri	Hâne
Zî-ğudret Rûm A'yânı	217
'Amele ve Eşnâf-ı sâ'ire	111
Taşra'da Bulunan	34
Fuğarâ Mağûlesi	89
Papas ve Mu'allim ve Kilîse Hâdemesi	7
	458

Rûmların sâlyâne ile mükellef olmağ üzere 328 hâne ve 151 dükkân ve oña gedigi ve 21 kıt'a mülk bağları olduğı anlaşılmısına mebnî gûruşda otuz pâresini Ermeniler ve on pâresini Rûmlar vérmek üzere qarârlaşdırıldı.

Şu mâddenin hitâmını müte'âkib 1229 senesi Martınin yigirmi üçünde²¹² 'Alî Paşa Yozğad'a gidüp Kayşeriyye'ye silâh-şor Ağa bâ-emr-i 'âli Müsellem ta'yîn olunmuş idi.

'Alî Paşa Yozğad'da bulunduğı müddetce de Kayşeriyye mu'âmelât-ı siyâsiyyesini elden bırakmayup vâki' olan emr ü iş'ârı üzerine sene-i merğûme Nisânın onunda²¹³ Kaşşâb Nebî oğı Bayraq-dâr ile Timurcî Hacı ve Nisânın on yedisinde²¹⁴ Kürkciler Şeyhi'niñ oğı İbiş Ağa'niñ yégeni Torun Ağa [*Mir 'ât-ı Kayşeriyye*, S. 395] ve yigirmi toğuzunda²¹⁵ Araba-Bâzârı'nda muğim İnce'niñ Muhammed ve Mayısın onunda²¹⁶ 'Alî Beg'in hâdemesi Hüseyin ve Hâzîrân'ın on toğuzunda²¹⁷ Pamukcu Kundağcı-oğı ihnâk u i'dâm olundu.

1229²¹⁸ târihinde Gübgüb-zâde Hâcî Bekir Ağa tarafından ya'nî Kal'a Hâdegi'niñ qarşu cihetine mükemmel bir çârşû inşâsına teşebbûş olundu.

Kayşeriyye Niyâbeti'ne ta'yîn buyurulan Kâđî-zâde Muhammed Hilmî Efendi sene-i merğûme evâ'ilinde muvâşalat édüp Mağkeme Baş-Kâtibi ve Câmî'-i Kebîr Hağtibi efendiler ile Ser-Muğzır Ağa'ya ve Şehir-Kethu-

²¹² R. 23 Mart 1229/M. 4 Nisan 1814/H. 13 Rebiülâhir 1229.

²¹³ R. 10 Nisan 1229/M. 22 Nisan 1814/H. 2 Cemaziyelevvel 1229.

²¹⁴ R. 17 Nisan 1229/M. 29 Nisan 1229/H. 9 Cemaziyelevvel 1229.

²¹⁵ R. 29 Mart 1229/M. 10 Nisan 1814/H. 19 Rebiülâhir 1229. (MK)

²¹⁶ R. 10 Mayıs 1229/M. 22 Mayıs 1814/H. 2 Cemaziyelâhir 1229. (MK)

²¹⁷ R. 19 Haziran 1229/M. 1 Temmuz 1814/H. 13 Receb 1229. (MK)

²¹⁸ H. 1229/M. 24 Aralık 1813-12 Aralık 1814. (MK)

dâsı'na ve Nakîb Çâvuş'a ve Serdâr Ağa'ya ve Serdâr Baş-Çâvuşu'na ve Ermeni ve Rûm kâhyâlarına hil'atlar ilbâs édildi.

[VEBÂ]

O sene zarfında Kayseri ve havâlisinde 'illet-i vebâ vü tã'ûn zuhûr édüp bir haylî müddet devâm étdigi cihetle es'âr fevka'l-ğâye terakkî étmiş idi. Evkât-ı hamsede şalât-ı mefrûzanıñ cevâmi' -i şerîfe vü mesâcid-i münifede cemâ'atle edâ ve ferâ'iz-i dîniyyeye i'tinâ olunması ve vâ'iz efendilerin hikâyât-ı sâbıka vü muzhike ile tekmîl-i meclis étmeyüp 'aķâ'id-i şahîha ve şurût-ı İslâmiyye'yi beyân ü tefhîm étmesi lüzûmuna dâ'ir şeref-şâdir olan 1 Receb sene 1229²¹⁹ târîhli fermân-ı 'âlî cümle muvâcehesinde kırâ'etile veşâyâ-yı lâzıme ihtimâm édilmek üzere icâb éden vâ'iz efendiler tertîb ü ta'yîn kılındı.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 396]

[MESKÛKÂTIN ES'ÂR Ü FİETİ]

Es'ârın terakkî vü tezâyüd étmesinden nâşî meskûkât fiy'eti tehallûf édüp mu'âmele-i dâd ü sitâde 'adem-i ıttırâd hâşıl oldığından meskûkât fey-i mîrîsi taşrîh édilerek bu fiy'et ile alınıp vérilmesine dâ'ir şeref-şâdir olan fermân-ı 'âlî ber-vech-i zîr cümleye işâ'a ve tefhîm olundu:

Çuşlu ve Direkli:	5 ğuruş 30 pâre
'Avârız:	5 ğuruş 20 pâre
Yüzlük:	100 pâre
İkilik:	80 pâre
Altmışlık:	60 pâre
Ğuruşluk:	40 pâre
Yaldız altunu:	13 ğuruş
Macar altunu:	12 ğuruş 20 pâre
Fındık altunu:	10 ğuruş 20 pâre
İstanbul altunu:	8 ğuruş
Mışır altunu:	7 ğuruş
Rub'iyeye altunu:	110 pâre

Çonya Vâlîsi Kâdî 'Abdu'r-Rahmân Paşa'nın vâlîliği hengâmında Çaraman Eyâleti ahâlîsiniñ mu'âvenetiyle Çonya Şehri'niñ hâricinde Çimenlik nâm maħalde vâlîlere maħşûşan inşâ édilen serâyın ba'zı cihâtı muħtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî keşfen taħakkuk éden elli biñ ğuruşdan Kayseri hişşesine işâbet éden üç biñ ğuruşun i'âneten celb ü cem'iyale irsâli haķķında vârid olan 11 Zü'l-Hicce sene 1229²²⁰ târîhli emr üzerine meblağ-ı mezbûr 'avârız i'tibârıyla bi't-taħşîl irsâl olunmuşdur.

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 397]

²¹⁹ H. 1 Receb 1229/M. 19 Haziran 1814. (MK)

²²⁰ H. 11 Zilhicce 1229/M. 24 Kasım 1814. (MK)

Ḳā‘ide-i ḳadîme vü mer‘iyyeye ri‘âyeten Ḳayseriyye Zamanı, Palas ve Develü ḳazâları eşrâf u sâdâtı üzerine ‘Osmân Efendi-oğlı Monlâ Zâhid Efendi Nakîbü’l-Eşrâf Ḳā‘im-maḳâmı ta‘yîn kılınmış olduğına dâ‘ir 15 Zü’l-Hicce sene 1229²²¹ târîhli menşûr-ı ‘âli teblîğ olundu.

[LEVEND EŞKİYÂSI]

Sene-i merḳûme zarfında bir takım ḳapusız Levend eşkiyâsi peydâ olup etrâf u eknâfa şarkındılık ederek ahâlî vü ebnâ-yı sebîle işâl-i dest-i ḥasâr étdikleri gibi eşkiyâ-yı merḳûmeye ‘aşîret beglerinden Tekeli-oğlı müzâheret ederek istirâhat-i ‘umûmiyyeniñ insilâbına bâ‘iş oldukları cihetle bâ-fermân-ı ‘âli üzerine ‘asker sevki lâzım gelmekle Şehir-Ḳışla Hâkimi ve Ḳır-Şehir Serdârı ve Yozğadlı Cebbâr-zâde Selîm Beg ve Pîr-oğlı Muḥammed Beg ve Sorğun Ḳazâsı a‘yânı ve Ḳuzı-Güdenli-oğlı ve Şarımşaklı a‘yânı ma‘iyyeti atlılarıyla Ḳayseriyye‘ye gelerek bura sipâhîleri daḥi serdâr bayrağı altında sevḳ edilüp emr-i te‘dîbleri icrâ ve istirâhat-i ‘umûmiyye i‘âde kılındı.

[DELİÇAY KÖPRÜSÜ]

Ḳayseriyye‘ye tâbi‘ Talas Ḳaryesi civârında Deli-Çay üzerinde bulunan kâr-gîr köpriniñ ta‘mîr ü termîmine meşrûf olmak üzere Talas Ḳaryesi ahâlisiniñ a‘şâr-ı şer‘iyye ve rüsûm-ı ‘örfiyye ve resm-i pâc ve resm-i bennâ ve resm-i ḳantâr ve resm-i ḳovan ve a‘dâd-ı agnâm u muḳâta‘ât-ı bâğât ve kâffe-i rüsûm-ı dîvâniyye vü imdâdiyye [*Mir‘ât-ı Ḳayseriyye*, S. 398] vü ḥazariyye vü seferiyye gibi tekâlîf-i şâḳkadan mu‘âfiyyetlerine dâ‘ir şeref-şâdır olan 25 Zü’l-Hicce sene 1229²²² târîhli fermân-ı ‘âli üzerine mezkûr köpri müceddeden ta‘mîr ü inşâ kılınmış idi.

[TALAS AHALİSİNİÑ SÂLYÂNEYİ RED ÉTMELERİ]

1230²²³ târîhinde Ḳayseriyye Mutaşarrıflığı‘na ta‘yîn kılınan Memiş Paşa tarafından Talas Ḳaryesi Voyvodalıḡı‘na bir zât ta‘yîn ü i‘zâm kılınmış ise de ahâlî-i ḳarye sâlifü‘z-zîkr fermân-ı ‘âli müfâdından bahş ile voyvodayı ḳabûl étmeyüp i‘âde étdikleri cihetle ba‘zı mertebe kıl ü kâl hudûs édüp Talas ahâlisiniñ bu vesîle ile ḥükûmete ‘adem-i ri‘âyet ve serkeşâne hareketleri âsâyiş-i maḥallîye muḥill görülmekle sebḳ eden ‘arz u iş‘âr üzerine bu işiñ tedḳîḳ ve âsâyiş-iñ te‘mîni için Dergâh-ı ‘Âli Ḳapucı-başlılarından Ḳavanoz-zâde Hüseyn Beg bâ-fermân-ı ‘âli 23 Receb sene 1231²²⁴ târîhinde Ḳayseriyye‘ye gelerek sâlyâne tevzî‘âtını ta‘dîl édüp ahâlî-i merḳûmeyi te‘mîn ve taḥt-ı itâ‘ate idḥâl eylemişdir.

[İ‘ÂNE MES‘ELESİ]

Bu eṣnâda Tuna sevâhîlindeki kılâ‘-i ḥâḳânîniñ ta‘mîrâtı için Ḳayseriyye Sancağı‘na on biñ gurus i‘âne tertîb olduğundan bir ân evvel celb ü irsâli lüzûmuna dâ‘ir şeref-vârid olan 11 Rebî‘ü’l-Evvel sene 1231²²⁵ târîhli fermân-ı ‘âli üzerine silâh-şorândan Ḳara Muḥammed Ağa-zâde Hâcî ‘Alî Ağa bu işe me‘mûr ta‘yîn ve ‘ulemâ-yı maḥalliyyeden [*Mir‘ât-ı Ḳayseriyye*, S. 399] Hâcî Vahdî Sâlih Efendi ve Müftî Hâcî Ḥalîl Efendi ve Gözi-Büyük-zâde İbrâhîm ve Bağçeci-zâde Muḥammed efendiler ile müteḥayizân-ı memleketden Gübgüb-zâde Hâcî Bekir Ağa ve Feyzî Efendi-zâde Fetḥü’l-lâh ve ‘Osmân Efendi-oğlı Monlâ Zâhid efendiler ve ‘Abbâs-zâde Şâlih Ağa ve Ḳııglamaz-zâde Dervîş Muştafâ Ağa ve Zillî-zâde ‘Abdu’l-lâh Efendi ve Mevlevî Dergâh-ı Şerîfi‘niñ şeyḫ ve post-nişîni Şeyḫ ‘Abdü’l-Ḳâdir Efendi gibi ecille-i ricâl-i memleketden mürekkeb bir meclis teşḳîl edilerek i‘ânât-ı mezkûreniñ celb ü cem‘ine ihtimâm olundu.

²²¹ H. 15 Zilhicce 1229/M. 28 Kasım 1814. (MK)

²²² H. 25 Zilhicce 1229/M. 8 Aralık 1814. (MK)

²²³ H. 1230/M. 14 Aralık 1814-2 Aralık 1815. (MK)

²²⁴ H. 23 Receb 1231/M. 19 Haziran 1816. (MK)

²²⁵ H. 11 Rebiülevvel 1231/M. 10 Şubat 1816. (MK)

[DER-SA'ÂDET'İN SÂHTİYÂN İHTİYÂCI VE FİY'ETLER]

Der-Sa'âdet'ce sâhtiyâna ihtiyâc bulunduğundan bi'l-cümle eşnâf u tüccâr yedinde bulunan sâhtiyânların 'alâ cenâhü'l-isti'câl Der-Sa'âdet'e sevkiyle fiy'et-i haqîkîleriniñ taḥkîk ü iş'ârî lüzûmuna dâ'ir şeref-vârid olan emri 'âlî üzerine Keş-zâde ve Ahmed Beg-oğlı ve Hâcî Dalyan ve sâ'ire gibi müteḥayyizân-ı eşnâf yedinde bulunan sâhtiyânlar derhâl ahz ü tahrîr ve fiy'et-i haqîkası ber-vech-i zîr terkîm olunarak Der-Sa'âdet'e irsâl olundu. 'Aşr-ı mezkûruñ fiy'et ü râyicini irâ'e étmek üzere tanzîm édilen fiy'et defteri ber-vech-i zîr terkîm kılındı:

Keçi derisiniñ a'lâsı beheri altmış pâre hisâbıyla bir nevbet ya'nî 125 dânesiniñ ḥam fiy'eti: 187 guruş 20 pâre
Altmış kıyye mazı eşmânı kıyyesi altmış pâre hisâbıyla bir nevbete 60 kıyye mazı gider: 150 guruş

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 400]

Bir nevbet deriye ala cehri, şâb ve kara boya eşmânı: 50 guruş

Bir nevbetin işçi ücreti iki sene evveline kadar: 50 guruş

Bir nevbetine otuz guruş 'amele ücreti vérilür iken iki senedir қаht u hastelik sebebiyle 'amele ücreti yigirmi guruş tezâyüd étmîştir.

Қalfalarıñ beher nevbetinde üstâdlarından aldıkları ücret: 20 guruş

Çul ve keçe ve denk bağı: 12 guruş

İstanbul'a kadar bir nevbet sâhtiyânıñ kirâsı: 50 guruş

İstanbul'da vérililen gümrük resmi: 25 guruş

Bir nevbet sâhtiyânıñ onu on bir buçuk hisâbıyla ticâreti: 80 guruş

[Yekûnu:] 624 guruş 20 pâre.

“Beheri altmış pâreye olmaқ üzere kayd édilen keçi derisiniñ beheri bu gün on beş guruşa kadar teraқkî étmîştir.”

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 401]

[BİR TEREKE MES'ELESİ]

Қayseriyye'niñ Boz-Atlı Paşa Maḥallesi ahâlisinden iken Mışır'da maқtûlen vefât éden Ser-Ṭurna-yı İbrâhîm Ağa'niñ terekesi müstağraq-ı düyûn olmasına mebnî taraf-ı şer'îden tereke vü düyûnâtı tahrîr édilüp Қayseriyye'niñ Setên-Öñi denilen maḥalledeki Yeñi Hammâm mûmâ-ileyhiñ mülk-i müstaқili olmağla tesviye-i düyûnâtı için 1231²²⁶ târihinde müzâyedeye vérilerek mecmû'ı sekiz biñ guruşda taқarrür édüp dörtde birini iki biñ guruşa 'Osmân Efendi-oğlı Monlâ Zâhid Efendi ve rub'unu iki biñ guruşa Feyzî Efendi-zâde Fetḥu'l-lâh ve diger rub'unu Gübgüb-zâde Hâcî Bekir Ağa ve kezâ dörtde birini iki biñ guruşa 'Abbâs-zâde Şâlih Ağa iştirâ eylemiştir.

[MÜFTÎ TA'YİNİ MES'ELESİ]

Müftî Hişârcıklı-zâde Muştafâ Efendi'niñ sinn-i şeyḥühata vâşıl olmasından nâşî ḥidmet-i iftânıñ Hâcî Ḥalîl Efendi'ye tevcîh olunması üzerine memleketce ba'zı mertebe kıl ü kâl zuhûr étdiği cihetle bu mes'eleniñ tesek-künü için ileri gelenlerden ba'zıları ḥabs ü te'dîb ve râkîmü'l-ḥurûfuñ ceddî Muştafâ Nazîf Efendi'niñ de evâḥir-i Rebî'ü'l-Âḥir sene 1230²²⁷ târihli fermân-ı 'âlî mûcibince İstanköy Cezîresi'ne nefy ü iclâsı icrâ kılınmışdır. 1231²²⁸ târihinde Қayseriyye ve Boz-Ok sancaklarına Ahmed Paşa mutaşarrıf ve Қayseriyye Mütessellimligi'ne de Şadık

²²⁶ H. 1231/M. 3 Aralık 1815-20 Kasım 1816. (MK)

²²⁷ H. Rebiülâhir 1230/M. 13 Mart-10 Nisan 1815. (MK)

²²⁸ H. 1231/M. 3 Aralık 1815-20 Kasım 1816. (MK)

Ağa-zâde Şâlih Ağa ta'yîn kılınmış ve yine târîh-i mezkûrda Yeñiçeri tavâ'if-i 'askeriyyesi üzerine Serden-Geçdi ağalarından Kara Muhammed Ağa-zâde Hâcî 'Ömer Ağa serdâr naşb édilmiş idi.

[*Mir 'ât-ı Kayseriyye*, S. 402]

[SİVAS VÂLİSİ İLE ŞEHİR A'YÂNINIÑ AÑLAŞMAZLIĞI]

1233²²⁹ târîhinde Kayseriyye Mutaşarrıflığı'na ta'yîn buyurulmuş olan Ahmed Paşa muvâşalat ve işe mübâşeret étmesini müte'âkib Sivas'da ba'zı çarışıklıklar zuhûr édüp Sivas Vâlisi Hâcî 'Alî Paşa ile a'yân-ı memleket miyânesinde bir haylî münâkaşa ve nihâyet muhârebe vü mukâtele tahaddüs étmiş olmasına mebnî Kayseriyye Mutaşarrıfı Ahmed Paşa'nıñ mütehayyizân-ı memleketden icâb edenler ile Sivas'a gidüp tahkîk ü tesviye-i umûr étmesi lüzûmuna dâ'ir vârid olan fermân-ı 'âlî üzerine Ahmed Paşa Aqça-Qayalı Şâdık Ağa-zâde Şâlih Ağa'yı ma'iyetine alarak beş yüz atlı ile Sivas'a 'azîmet étmişler idi. Ahmed Paşa ile Köse Paşa-zâde Velî Paşa tahkîk-i mâdde édüp Sivas Vâlisi Hâcî 'Alî Paşa'ya muhâlefet eden a'yân-ı memleketden Ken'ân-zâde ile bir müderris efendi bâ-fermân-ı 'âlî nefy ü iclâ ve Ken'ân-zâde'nin müte'allikâtından üç zât Kayseriyye'ye isrâ ve ba'zıları Sivas'ca i'dâm ü imhâ édilerek tesviye-i mâdde vü teskîn-i gavâ'il édildi.

Sivas'dan buraya gönderilen üç zâtın bi'l-âhire buraca i'dâmları icrâ kılınarak başları ol bâbdaki emre imtişâlen Der-Sa'âdet'e irsâl olundu.

Ahmed Paşa Sivas'dan 'avdet étdikden bir kaç ay soñra Kurbân [*Mir 'ât-ı Kayseriyye*, S. 403] Bayramı'nıñ üçüncü ya'nî 1233 senesi Eylülünün otuzuncu günü²³⁰ Cirîd Meydânı'nda cirîd oynayup 'avdet étdikden soñra füc'eten vefât eyledi.

MUTAŞARRIF HÂCİ BEKİR PAŞA ZEMÂNI

1233 senesi Teşrin-i Şânîsiniñ on ikinci günü²³¹ Kayseriyye Mutaşarrıflığı'na Hâcî Bekir Paşa ta'yîn olunmağla muvâşalat ve ifâ-yı umûra mübâşeret eyledi.

[RÛM VE ERMENİ SÂLYÂNESİNİÑ TEFRÎKİ MES'ELESİ]

Hâcî Bekir Paşa Rûm ve Ermeni sâlyânesiniñ tefrîki mâddesinde bir takım yolsuzluk îkâ' édilmiş olmasını ve esbâb-ı sâ'ireyi ser-rişte ederek mütehayyizân-ı memleketden 'Osman Efendi-oğlı Monlâ Zâhid ve Feyzî-zâde Fetû'l-lâh efendiler ile Aqça-Qayalı-zâde Şâdık Ağa-zâde Şâlih Ağa'yı mu'âhaze ve hâbse ilkâ édüp beherinden otuz ikişer kîse cerîme alarak bir daha memleket umûruna çarışmamağ üzere mahalleleri ahâlîsini kefil alup tahliye eyledi. Faqat yine tahkîkât u ta'kîbâtдан gerû durmadığı cihetle 1234 senesi Şubatında²³² Şâlih Ağa ile Fetû'l-lâh Efendi firâr édüp Aţana'da bulunan Cebbâr-zâde Muhammed Paşa'ya deĥâlet ü ilticâ eylediler. Oradan Fetû'l-lâh Efendi Der-Sa'âdet'e 'azîmet étmiş ise de bunların nefy ü iclâsına dâ'ir fermân-ı 'âlî geldigi cihetle Şâlih Ağa'yı Aţana'dan ve 'Osman Efendi-oğlı'nı Kayseriyye'den nefy étdiler.

Naĥbü'l-Eşraf Kâ'im-makâmlığı 'Osman Efendi-zâde Monlâ Zâhid Efendi 'uhdesinde iken [*Mir 'ât-ı Kayseriyye*, S. 404] mûmâ-ileyhiñ nefyî üzerine Mutaşarrıf Hâcî Bekir Paşa'nıñ inhâsına mebnî Kızığlamaz-zâde Şâdık Efendi'ye tevcih olundu.

²²⁹ H. 1233/M. 11 Kasım 1817-30 Ekim 1818. (MK)

²³⁰ H. 12 Zilhicce 1233/M. 13 Ekim 1818/R. 1 Teşrinievvel 1233. 30 Eylül Bayramın 2. gününe denk düşer. (MK)

²³¹ R. 12 Teşrinisani 1233/M. 24 Kasım 1818/H. 25 Muharrem 1234. (MK)

²³² R. Şubat 1234/M. 13 Şubat-11 Mart 1820/H. Rebiyülâhir-Cemaziyevvel 1235. (MK)

[MÜFTİ TEBEDDÜLLERİ]

Müftü Hâcî Halîl Efendi'nin gözlerine 'arız olan ma'lûliyyetden tolayı hizmet-i fetvâ Şeyhü'l-İslâm Mekkî-zâde Muştafâ 'Âşım Efendi'nin 11 Rebî'ü'l-Evvel sene 1234²³³ târîhli menşûruyla Hişârcıklı-zâde Muştafâ Efendi'ye tevcîh buyuruldu. Bir müddet Muştafâ Efendi hizmet-i fetvâyı îfâ édüp mûmâ-ileyhiñ sinn-i şeyhûhatı hasebiyle Kavuçcu-zâde Hâcî Niyâzî Efendi müftülük vazîfesiyle bekâm oldu.

[HÜKÜMET DÂ'İRESİ'NDEKİ CÂMİ'-İ ŞERİF VE KİTÂBESİ]

Mutaşarrıf Hâcî Bekir Paşa Kayseriyye'de bulunduğu müddetce bir kaç parça âsâr-ı hayriyye inşâsına muvaffak olmuş ve o cümleden olmak üzere Hükümet Dâ'iresi'ndeki Câmî'-i Şerîf ile Mevlevî Dergâh-ı Şerîfi hakkında hizmet-i 'umrân-perverânesi şâyân-ı bahş ü tezkâr bulunmuşdur. Hükümet Dâ'iresi'niñ Mülkiyye vü 'Askeriyye dâ'ireleriniñ vasatında bulunan Câmî'-i Şerîf bidâyeten ve müceddeden Hâcî Bekir Paşa tarafından inşâ ve imâmetiyle hitâbet vazîfesi Müftü Kavuçcu-zâde Hâcî Niyâzî Efendi'ye tevcîh ü i'tâ ve bir haylî emlâk u 'aķâr vaķf u ihdâ kılınmışdır.

Câmî -i Şerîf-i mezkûruñ târîh-i inşâ ve itmâmını mübeyyen olmak üzere Hişârcıklı-zâde Sâlim Efendi tarafından târîh-i âti inşâd olunmuşdur:

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 405]

“Bu zîbâ câmi'îñ itmâmına Sâlim dedim târîh

Bu ra'nâ ma'bedi yaptı Bekr Paşa-yı dâd-âver.”²³⁴

[Hâcî Bekr Paşa'nın maħdûmu Celâle'd-Dîn Beg'îñ Kabrindeki Kitâbe]

Mutaşarrıf Hâcî Bekir Paşa'nın maħdûmu Celâle'd-Dîn Beg'îñ 1235²³⁵ târîhinde vefâtı vukû'una mebnî Mevlevî Dergâh-ı Şerîfi'niñ harîmi dâhîline defn édilmiş ve bu münâsebetle dergâh-ı şerîf-i mezkûr ile mescid-i şerîf müşârün-ileyh Bekir Paşa tarafından ta'mîr ü tecdîd kılınmışdır.

Mûmâ-ileyh Celâled-Dîn Beg'îñ kabri üzerindeki mermer kitâbede şu kıt'a muharrerdir:

“Be-devrân âmed îñ ma'sûm-ı pâk bülbül âzâd

Küşâde bâl 'azm ez-âşiyân kubbe-i bî-dâd

Nidâ-yı irci'î-râ gûş girdâr-ı cânib-i Mevlâ

Ne-pervâz âmed ez-çarh-ı hayfâ-kâr u sitem mu'tâd

Be-dergâh-ı bülend Hazret-i Monlâ-yı-râ câ-gerder

Celâlü'd-Dîn Muhammed bin Bekr Paşa-yı fâ'îķ-zâd.”²³⁶

²³³ H. 11 Rebiülevvel 1234/M. 8 Ocak 1839. (MK)

²³⁴ Hükümet Dairesi Camii'nin yapılmasına düşürülen tarih beytinin sadeleştirilerek nesre çevrilmesi:

“Bu süslü caminin tamamlanmasına Sâlim tarih dedim:

Bu güzel mabedi adaletli Bekir Paşa yaptı.” (H. 1235/M. 20 Ekim 1819-7 Ekim 1820) (MK)

²³⁵ H. 1235/M. 20 Ekim 1819-7 Ekim 1820. (MK)

²³⁶ Hacı Bekir Paşa'nın oğlu Celâleddin Bey'in Farsça kabir kitabesinin tercümesi:

“Bu masum çocuk azad edilmiş bülbül gibi dünyaya temiz olarak geldi.

Adaletsiz dünyanın gökkubbesinden kanat açarak yuvasından uçup gitti.

Mevlâ'nın 'Bana dön!' buyruğuna uydu da gitti.

Ne yazık ki işi ve âdeti sürekli haksızlık olan bu dünyaya uçup geri gelmedi.

Hazreti Molla'nın yüce dergâhında yer tuttu.

Akranına üstün olan Bekir Paşa'nın oğlu Celâleddin Mehmed.” (MK)

[KAYŞERİ MEVLEVÎ DERGÂHI'NİN KİTÂBESİ]

Dergâh-ı şerîf-i mezkûruñ şüret-i inşâsına dâir Bağdâd Dîvân Efendisi Kayşerili 'Osman Seyfi Beg²³⁷ tarafından nazm ü inşâd edilüp cümle kapusınıñ üzerindeki [*Mir 'ât-ı Kayşeriyye*, S. 406] kitâbede şu târîh menkûşdur:

“Ka‘betü’l-‘Uşşâk bâşed in maķâm

Her ki nâķış âmed in-câ şod temâm

Seyfiyâ târîh-i tâmdır söyledim itmâmına

Oldı ihyâ işbu dergâh-ı büleñd-eyvân-ı ‘aşķ.”²³⁸

Mezkûr kitâbelerîñ yazısı Kayşeriyye Nâ‘ibi Nazîf Efendi’niñ hattıdır. 1236²³⁹ senesiniñ hulûlünden evvel Hâcî Bekir Paşa Kayşeriyye’den infişâl eylemişdir.

[*Mir 'ât-ı Kayşeriyye*, S. 407]

AĶ-BIYIĶ-OĖLI ĦASAN AĖA VUĶŪ‘ÂTI

AĶ-Bıyık-oğlı Ħasan AĖa Meselesi Kayşeriyye ahâlisince zebân-zed olmuş vuķŪ‘ât-ı mühimme vü meşhûredendir.

Bu mes’eleniñ sebep-i zuhûrunu beyân étmezden evvel şüret-i vuķŪ‘unu baĥş ü tenmîķ édeceĖiz.

1236 senesi Ramazân-ı şerîfiniñ yigirmi ikisine²⁴⁰ teşâdüf éden Ħazîrân ayınıñ on ikinci Ėecesi Terâvîĥ Nemâzi’ndan soñra AĶ-Bıyık-oğlı Ħasan AĖa on dört nefer müsellâĥ rüfekâsıyla Naķîbü’l-Eşrâf Kâ‘im-maķâmı ‘Osman Efendi-oğlı Monlâ Zâhid Efendi’niñ Lâle Paşa Maĥallesi’nde vâķi‘ konağına duĥŪl édüp Monlâ Zâhid Efendi’yle ‘ammî-zâdesi ‘Âķif Efendi’yi katl ve orada bulunan Ķanaķcı-oğlı Hâcî Feyzu’l-lâh AĖa’yı cerĥ ve Keş-zâde Hâcî Süleymân AĖa’yı hânesine def‘ étmiş oldukları ‘ale’ş-şabâĥ şâyi‘ olması üzerine ahâlî ĥavf ü ĥaşyete düşüp çârşŪ vü pâzâr kapanmış ve herkes kendi başınıñ muĥâfazası ĥaydına düşmüş idi.

Bunlarıñ müteĥayyizân-ı memleketden ba‘zı zevâta daĥi sŪ‘i ĥaşd étmek niyyetinde bulduķları ĥaber alınmış ve kendüleri Ėünden Ėüne teķşîr-i cem‘iyyetle derŪn-ı memleketde icrâ-yı ta‘arruz u şeķâvet étmekde bulunmuş olduklarından MüftŪ Hâcî Ħalîl Efendi ile Feyzu’l-lâh Efendi-zâde [*Mir 'ât-ı Kayşeriyye*, S. 408] Fetĥu’l-lâh Efendi müte‘alîķâtından ba‘zı zevât ile Gesi Ķaryesi’ne çekildiler.

Eşrâf-ı memleketden ba‘zı zevât Gesi Ķaryesi’ne giderek MüftŪ Efendi ile diğer zevâtı te‘mîn ve “Kayşeriyye’de hâne vü ‘â’ileñizi bırakıp da burada oturmañız muvâfiķ degildir, biz size her şüretle tekeffŪl éderiz!” diyerek taţmîn ile Kayşeriyye’ye getirmişler idi.

Zevât-ı mŪmâ-ileyhŪm Fetĥu’l-lâh Efendi’niñ hânesinde ictimâ‘ édüp işiñ çâre-i tesviyesine ve eşķiyâ-yı merķŪmeniñ ref‘-i tasalluĥlarıyla te‘mîn-i istirâĥatleri esbâbını müzâkere étmekde iken eşķiyâ-yı merķŪme bir taraftan teķşîr-i cem‘iyyetle ahâlî vü re‘âyâyı bîzâr ve bir ĥaylî pâre celb ü cem‘ile te‘mîn-i esbâb-ı şeķâvet ĥaķiyyesine ictisâr étmekde ve umŪr-ı idâre-i ĥŪķŪmeti daĥi yed-i zabţ u teĖallŪblerine alarak istedikleri gibi kesŪp biķmekde idiler.

²³⁷ MŪte‘aĥĥîrîñ-i şŪ‘arâ-yı ‘Osmaniyye’den olup Şa‘bân Beg merĥŪmuñ pederidir. Bir vaķt Bağdâd Vilâyeti Dîvân Efendiligi’nde bulunmuş ve âĥîren Defterdâr iken 1264 târîhinde vefât eylemişdir. İsmi ‘Osman Seyfi olup eş‘ârında Seyfi taĥalluş éder idi. (AN)

²³⁸ Kayseri Mevlevî Dergâhı’nın Farsça kitâbesinin tercŪmesi:

“Bu makam âşîķların Kâbesi’dir.

Her kim buraya noksan olarak Ėeldiyse tamamlandı.”

TŪrkçe tarih beytinin sadeleştilererek nesre çevrilmesi:

“Ey Seyfi! Tamamlanmasına bu tam tarihi söyledim:

Aşķın yüce köşķü olan bu dergâĥ yeniden canlandırıldı.” (H. 1235/M. 20 Ekim 1819-7 Ekim 1820) (MK)

²³⁹ H. 1236/M. 9 Ekim 1820-27 Eylül 1821. (MK)

²⁴⁰ H. 22 Ramazan 1236/M. 23 Haziran 1821/R. 11 Haziran 1236. (MK)

Temmuzuñ sekizinci günü²⁴¹ Ermeni mu‘teberânından ba‘zılarına haber gönderüp icrâ-yı tehdîd ile bir kaç yüz kîse pâre celb étmiş ve o gece Büyük-Bağçe-Başı’nda Südcü-oğlı nâmında Ermeni bir tüccârîñ hânesine hücum ile merkûmu katl ve birâderini cerh ü tehdîd ederek bir haylî pâre ve ecnâs-ı altunu elde eylemiş olduklarından diger re‘âyâ istedikleri pâreyi îfâ vü istîmâna mecbûr oldular.

Hükûmet bir Müsellim ma‘rifetiyle idâre édilmekde olmasına mebnî eşkıyâ-yı merkûmeniñ def‘-i şûrişlerine muvaffaq olunmadığı gibi teksîr-i cem‘iyyetle hükûmeti daği yed-i idâre ve tegallüblerine geçirmiş olduklarından işiñ uğuru alınmaz bir hâle geldi.

[*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 409]

Eşkıyâ-yı merkûmeniñ başluca sû‘-i kaşd ü igbirârı Müftî Hâcî Halil Efendi ile Feyzî Efendi-zâde Fethu‘l-lâh Efendi‘ye münhasır olduğına ve zevât-ı mûmâ-ileyhümiñ Fethu‘l-lâh Efendi hânesinde ictimâ‘ ederek icrâ-yı meşveretde buldukları haber vérilmiş idüğine mebnî Temmuz 242 sergerde-i eşkıyâ Aşk-Bıyık-oğlı Hasan Ağa beş yüz nefer eşkıyâ ile Fethu‘l-lâh Efendi‘niñ Konağı‘nı muhâşara vü hücum étdiler. Konağın dâhilinde bulunan zevât ile hademeler müdâfa‘aya ibtidâr édüp dört sâ‘at kadar âteşli bir muhârebe devâm étdi. Nihâyet eşkıyâ konağın arka tarafından dîvârı delerek derûn-ı hâneye duhûle fûrce-yâb olmaları üzerine Fethu‘l-lâh Efendi bir ata süvâr olup müsellâhan kapudan taşra firâr ve kapuda bulunan iki şahşı kurşunla telef ederek kaçup Aşca-Kaya‘da ve ba‘dehû Hişârcık‘da karar ve netîce-i hâle intizâr étmiş idi.

Eşkıyâ-yı merkûme derûn-ı hânede bulunan zevâtı kılıçdan geçirüp o civârda bulunan Kürdler, Seyf‘ul-lâh Efendi Câmi‘-i Şerifi‘ne firâr ü ihtifâ étmiş olan Müftî Hâcî Halil Efendi‘yi derûn-ı câmi‘-i şerifde şüret-i gad-dârânede şehîd étdiler.

Fethu‘l-lâh Efendi‘niñ Konağı‘nda bulunan ağalardan Gübgüb-zâde Hâcî Bekir Ağa ile Fethu‘l-lâh Efendi‘niñ mağdûmu ‘Âdil ve yegeni Nazîf efendileri ve Tavlusun‘lu [Tosun‘lu?] Bayraqdâr Ağa ile Gesi‘li Beg‘iñ yegenini ve bunlardan başka yigirmi kadar daha zevâtı katl ü nâ-bedîd ve konağın yağmâ vü ihrâk eylediler.

[*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 410]

O sırada a‘yân-ı memleketden Aşca-Kayalı-zâde Şâlih Ağa umûr-ı idâre-i hükûmete me‘mûr Müsellim iken bu işlere müdâhale ve şakq-ı sefe étmediği gibi konağın taşra bile çıkmadı. Hattâ konağında beş yüz nefer ‘asker sevğine me‘mûr Der-Sa‘âdet‘den vürüd étmiş Büyük Mîr-Âhûr Ağa nâmında bir zât mevcûd idi.

Rivâyât-ı vâkı‘a cümlesinden olmak üzre eşkıyâ ile Fethu‘l-lâh Efendi‘niñ Konağı etrâfında devâm éden muhârebe esnâsında derûn-ı hânede bulunan zevâtın kurşun ve barut gibi levâzımâtı tükenmiş olduğundan Fethu‘l-lâh Efendi bir câriyeyi kendi akrabâsından bulunan Müsellim Şâlih Ağa‘ya i‘zâm ve cebhâne mu‘âlebesiyle istimdâd étmiş olduğu hâlde ne cebhâneyi irsâl ve ne de câriyeyi i‘âde eylemiştir.

El-hâşıl bî-çâre Fethu‘l-lâh Efendi kimseden müzâheret göremedinden evlâd ü emvâliyle eşkıyâ elinde mahv oldu.

Konağın ihrâk olundığını Şâlih Ağa işitmesi üzerine kendüsi daği atına binerek Aşca-Kaya Karyesi‘ndeki sayfiyyesine firâr eylemiştir.

Bî-çâre Fethu‘l-lâh cân havliyle çıkup elindeki tabancalar ile kapu önindeki eşkıyâdan iki mekrûhu mahv ederek toli-dizgin Aşca-Kaya Karyesi‘ne [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 411] kadar gitmiş ve orada enişdesi Şâlih Ağa‘nıñ hânesine ilticâ étmiş idi. Mûte‘âkiben Şâlih Ağa daği oraya vararak Fethu‘l-lâh Efendi‘ye hitâben: “Atıñ yorulmuş bizim âhûrdan saña bir at çeksünler!” démesi üzerine Fethu‘l-lâh Efendi görmüş olduğu şu istişkâlden münkesir ve faqat muztar olduğu hâlde Şâlih Ağa tarafından vérilien hâm ve hırçın bir ata binerek nihâyet Hişârcık

²⁴¹ R. 8 Temmuz 1236/M. 20 Temmuz 1821/H. 19 Şevval 1236. (MK)

²⁴² R. 9 Temmuz 1236/M. 21 Temmuz 1821/H. 20 Şevval 1236. (MK)

Qaryesi'ne kadar gidebilmiş ve orada kendi etmeğiyle perverde ve faqat şadık bir bende diye zann étđigi hademesi 'Alî'niñ hānesine ilticâ étmiş idi.

Nān-kör harîf bir gün soñra gidüp Fethu'l-lâh Efendi'niñ kendi hānesinde bulunduğını sergerde-i eşkıyâ Hasan Ağa'ya haber vérmiş olduğından bir taqım eşkıyâ gidüp felâket-dıde bî-çâre Fethu'l-lâh Efendi'yi orada bularak Qayşeriyye'ye getirdikleri şırada yolda katl ve başını mızrağıñ ucuna dikerek cânlar dayanmaz bir şüretde teşhîr ile Hasan Ağa menhûsuna işâl eylediler. 24 Şevvâl sene 1236 ve 12 Temmuz sene 1235.

Mûmâ-ileyh Fethu'l-lâh Efendi Qayşeriyye'niñ eşrâf u hānedân-ı kadiminden Feyzu'l-lâh Efendi-zâde Hâcî Muhammed Efendi'niñ oğıdır. 'Ulûm-ı ibtidâ'ıyyeyi ba'de't-tahtîl fâzıl-ı meşhûr [*Mir'ât-ı Qayşeriyye*, S. 412] Ak-Şehrî Hâfız 'Osmân Efendi'niñ dersine müdâvemet ü ahz-i icâzet étmiş ve memleketce kesb-i izdiyâd-ı nüfûz u teşehhür édüp bir haylî hidemât-ı resmiyyede bulunmuşdur. Fazl ü kemâliyle berâber fenn-i 'arûz u eş'ârda dağı behresi olup ba'zî eş'âr-ı laţîfe vü zarîfesi olduğı gibi eş'ârında Fethî tahalluş éder idi.

["EVLÂDIMA QIYMAIÑIZ!"]

Eşkıyâ-yı merķūmeniñ i'tisâfât-ı vâkı'ası pek dil-hırâş olup tafşîline cânlar dayanmak kâbil olmadığı gibi derûn-ı hāneye duhûl ile bir taraftan nehb ü gâret ve diğer taraftan tahrib ü ihrâka cür'etle çoluk çocuklara kadar katl ü itlâfa cesâret étdiklerini beyân u taşvîr étmek aşhâb-ı vicdânî dil-hûn édecegi cihetle itnâb-ı temhîdâtdan şarf-ı nazarla yalnız şu kadercik beyân éderiz ki eşkıyâ-yı bed-girdârîñ derûn-ı hānede râst geldikleri şıbyân u nisvâna kılıç çaldıkları şırada Fethu'l-lâh Efendi'niñ altı yaşında bulunan küçük mağdumu Hilmî Efendi nâlân u ser-gerdân harem avlısında dolaşup dururken cellâd harîflerden bir kaç menhûs şabî-i mûmâ-ileyhiñ üzerine hücum ile ihâle-i tîğ-ı gâdr étmek istediklerinden bî-çâre çocuk havf u haşyetle kendüsinden geçmiş ve cellâd-ı bî-âmâna teslim-i cân étmekde bulunmuş iken konağıñ hizmet-kârlarından [*Mir'ât-ı Qayşeriyye*, S. 413] bir kadın yetişerek: "Âmân yapmayıñız o çocuk bunlardan degil benim evlâdımdır. Ben de şu civâr komşulardan fakîre bir hâtūnum. Evlâdıma kıymayıñız!" déyü ağlayarak çocuđuñ üzerine kapanmış ve bu şüretle mûmâ-ileyhiñ hayâtını muhâfazaya hidmet étmişdir.

El-hâşıl şu vuķū'âtdan soñra eşkıyâ-yı merķūme fevka'l-'âde tuğyân édüp maķâm-ı hükûmeti sergerde-i eşkıyâ Hasan Ağa işğale başlamış ve Fethu'l-lâh Efendi'niñ Konağı ihrâk olundıkdan altı gün soñra Hasan Ağa'ya Müsellimlik mürâselesi vürüd édüp resmen icrâ-yı umûra mübâşeret eylemişdir. Bir kaç gün soñra Der-Sa'âdet'ce Qayşeriyye Mutaşarrıflığı'na bâ-fermân-ı 'âlî Borlı Müftî-zâde Hâcî Hüseyin Paşa ta'yîn buyurulmuş olduğı haber alınup müşârün-ileyh tarafından Hasan Ağa resmen Müsellim ta'yîn edilerek berây-ı istimâlet iki def'a re'y buyruldu vürüd étmiş olduğından itmi'nân-ı kalb ile Hasan Ağa alup şatmaķda bulunmuş idi.

1236 senesi Ağustos ayının birinci günü²⁴³ âlây-ı vâlâ ile Hâcî Hüseyin Paşa şeref-i muvâşalat buyurdular. Hasan Ağa kendi 'avenesinden beş yüz kişi ile istikbâl édüp Dâ'ire-i Hükûmet'e girdikten soñra hānesine çekilerek bir daha paşa ile mülâkât étmemiş ve kendi başınıñ muhâfazası kaydına düşmüş [*Mir'ât-ı Qayşeriyye*, S. 414] idi. Hâcî Hüseyin Paşa h'âiz olduğı me'zûniyyet ve fermân-ı 'âlî mûcibince köylere buyruldu irsâl ederek bir kaç gün içinde on beş biñ asker celb ü cem' eyledi. Bunuñ üzerine Hasan Ağa'nıñ başındaki eşkıyâ işiñ 'âkıbeti vahîm olduğını añlayarak pey-der-pey tağılmağa başlamış ve nihâyet Hasan Ağa bir kaç 'avenesiyle yalnız qalup Ağustosun sekizinci günü²⁴⁴ firâren Hâcî Bekdaş Qaryesi'ne ilticâ eylemiş idi. Ma'ıyyetinde bulunan eşkıyâ oradan dağı firâr édüp Hasan Ağa yalnız başına Hâcî Bekdaş Ocağı'nda ser-gerdân iken Hâcî Hüseyin Paşa tarafından gönderilen kuvve-i müfreze merķūmu der-dest ederek meşıyyen Qayşeriyye'ye işâl ve envâ'-ı haķâretle maħbese

²⁴³ R. 1 Ağustos 1236/M. 13 Ağustos 1821/H. 14 Zilkade 1236. (MK)

²⁴⁴ R. 8 Ağustos 1236/M. 20 Ağustos 1821/H. 21 Zilkade 1236. (MK)

ilkâ eylediler. Ferdâsı ya'nî 1236 senesi Ağustosun on dördüncü günü²⁴⁵ idi ki derûn-ı memleketde dellâllar nidâ étdirilüp envâ'-ı siyâsetle Hasan Ağa menhûsu At-Bâzârı'nda ber-dâr u i'dâm olundu. Cesedi üç gün At-Bâzârı'nda ve Araba-Bâzârı'nda sürüklenerek 'umûma işâ'a ve teşhîr kılındı.

Hasan Ağa'nın firârını müte'âkıb buradaki 'asker merķûmla avenesinden Ârzû-oğlı 'Alî ve Sarı Aĥmed-oğlı Hâcî 'Osmân ve Kâdir Ağa-oğlı Memiş ve Arpacı Hâfız Ađalarıñ muħdes olan konağlarına hücûm ile cümlesi[ni] yağmâ vü ihrâķ édereκ maĥv u perişân étdiler. "*Va 'l-lâhu 'Azîzün zü 'ntikâm.*"²⁴⁶

[*Mir 'ât-ı Kayşeriyye*, S. 415]

[GÜBGÜB-ZÂDE HÂCİ BEKİR EFENDİ VE MEZÂR KİTÂBESİ]

Yuĥarıda bi'l-münâsebe zıkrı sebķat édüp Fetĥu'l-lâh Efendi'niñ Konağı'nda bulunaraq eşķiyâ tarafından katl ü i'dâm olunduğı beyân édilen Gübgüb-zâde Hâcî Bekir Efendi Kayşeriyye'niñ eñ kadîm a'yân u eşrâfindan Muhammed Ağa merĥûmuñ maĥdûmudur.

Bir vaĥt Meclis-i Memleket A'zâlığı'nda ĥidemât-ı resmiyyede bulunaraq tezyîd-i şöhret ü nüfûz étmiş ve bu günü günde biñlerce îrâd u ĥâsılâta mâlik olan Gübgüb-zâde Hâcî Bekir Ağa Vakf-ı Şerîfi'niñ vâķıf ve muĥyîsi olmaĥ şerefiyle ve bir çok ĥâ'iz-i i'tibâr-ı nâm ü nişân olmuşdur.

1236 senesi Şevvâl-i şerîfiniñ yigirmi birinci günü²⁴⁷ Feyzî Efendi-zâde Fetĥu'l-lâh Efendi'niñ Konağı'nda eşķiyâ tarafından şehîd édilmiş olmağla Zeyne'l-Âbidîn-i Kayşerânî ĥuddise sırrıhu'l-'âlî ĥazretleriniñ türbe-i şerîfesi civârında medfûn ve ĥabrinin baş tarafındaki mermer kitâbede şu târîĥ-i manzûm menķuşdur:

“Şaf çeküp çıktı semâya ceste ceste dûd-ı âh

Pâre pâre oldu gûyâ fi'l-meşel ebr-i siyâh

Daĥi Gübgüb-zâde kim şân-ı şehâvet maşdarı

Eyledi dest-i ecel anıñ daĥi kârın tebâh

[*Mir 'ât-ı Kayşeriyye*, S. 416]

İrci'î emrine étdi bî-tevaĥķuf imtişâl

Eyledi gül-zâr-ı Ķuds'i âşıkâne 'azm-i râh

Dédi târîĥin bu demde rıĥleti gûş eyleyüp

Rûĥ-ı pâki Cennetü'l-A'lâ'ya érsin yâ İlâh.” (1236)²⁴⁸

²⁴⁵ R. 14 Ağustos 1236/M. 26 Ağustos 1821/H. 27 Zilkade 1236. (MK)

²⁴⁶ *Kur 'ân-ı Kerîm: Âl-i İmrân Sûresi III/4.* Âyetin sonu. Meâli: “*Allah, suçlunun ĥakkından gelen mutlak güç sahibidir.*” Müellif âyetin son ibaresini: *zevi 'l-intikâm* olarak yazmış tashihen aslına uygun yazıldı. (MK)

²⁴⁷ H. 21 Şevval 1236/M. 22 Temmuz 1821. (MK)

²⁴⁸ Güpgüpzade Hacı Bekir Efendi'nin ölümüne yazılan tarih manzumesinin sadeleştirilerek nesre çevrilmesi:

“Beddua saf çekerek parça parça gökyüzüne çıktı.

Paramparça oldu sözde misâldeki gibi karabulut.

Cömertlik şanının kaynağı olan Güpgüpzade'nin de

Ecelin eli onun da işini bozdu.

'*Bana dön!*' emrine çabucak uydu.

Âşıkça kutlu gülbaĥçesine yol aldı.

Bu anda göçtüğünü işitiş tarihini dedi:

Ey İlâh! Temiz ruhu Yüce Cennet'e ersin.” (H. 1236/M. 9 Ekim 1820-27 Eylül 1821). (MK)

[‘OŞMÂN EFENDİ-OĞLI MONLÂ ZÂHİD EFENDİ]

Ânifen bahş édilen Hasan Ağa Vuķû‘âtı’niñ muķaddimesinde eşkıyâ tarafından kaçd u katl édilen ‘Oşmân Efendi-oğlı Monlâ Zâhid Efendi 1126²⁴⁹ târihinde Kayseriyye Müftüligi’ni iħrâz éden fâzıl-ı bî-meydânî Divriğî Fâzıl ‘Oşmân Efendi merhûmuñ hafididir.

Fâzıl ‘Oşmân Efendi’niñ maħdûmu ‘Abdu’r-Raħmân Efendi ve anıñ maħdûmu Feyzu’l-lâh Efendi olup şâhib-i tercüme Monlâ Zâhid Efendi daħi mûmâ-ileyh Feyzu’l-lâh Efendi’niñ necl-i muħteremleridir.

Kendüleri bi’ d-defa‘ât Naķıbü’l-Eşrâf Kâ‘im-maķâmlıgını iħrâz étmiş ‘ulemâ vü şürefâdan oldıgı gibi Lâle Paşa Câmî‘-i Şerîfi’niñ tevliyet ü hiķâbet ve Eretna Medresesi’niñ tadrîsini iħrâz étmiş ‘ulemâ ve müteħayyizândan idi.

[KÜÇÜK EMİNE HANIM’IN KATILI]

Ânifen bahş olundıgı üzre 1236 senesi Ramazân-ı şerîfiniñ yigirmi ikinci gécesi²⁵⁰şehiden ‘âzim-i dâr-ı cinân olup oğul evlâdı olmadıgından Emîne ve Rübeyşe nâmında iki kız evlâdı kalmış idi. Küçük kerîmesi Emîne Hanım pederiniñ vefâtından soñra elinde gümüş ibriğî ve üzerinde zî-kıymet ba‘zı ħuliyât bulundıgı [*Mir‘ât-ı Kayseriyye*, S. 417] hâlde çocukluk hâliyle çeşmeye gitmiş ve mevsim yaz günü olup soķaķ tenhâ bulunmuş oldıgından elindeki gümüş ibriķ ve üzerindeki ħuliyâta tamâ‘en bir şahş-ı sefih mûmâ-ileyhâyı çeşmeden ħâne-sine götürerek ihnâķ ve üzerindeki altun ve ħuliyâtı alup cesed-i maħnûķu Kızıl-Tepe civârında ħâlî bir maħalle defn ü imhâ eylemişdir.

Ĥükûmet-i maħalliyyece icrâ édilen taħķıķât üzerine mûmâ-ileyhânîñ cesedi maħall-i mezkûrda bulunarak mütecâsiri Lâle Paşa Maħallesi’nden Yapış-oğlı Deli ‘Ömer nâmında bir ħarîf idüğü taħaķķuķ édüp i‘dâm ile cezâ-yı sezâsı icrâ kılınmışdır.

[HASAN AĞA VUĶŪ‘ÂTI’NİN SEBEB-İ ZUHŪRU]

Hasan Ağa Vuķû‘âtı’niñ sebab-i zuhûru bahşine gelince - Bunda biri mâdde ve diğeri ma‘nevî iki sebab-i haķıķı vardır. Şöyle ki o ‘aşrdâ ‘Oşmân Efendi-oğlı Monlâ Zâhid Efendi ile Feyzî Efendi-zâde Fethu’l-lâh Efendi memleketce tezyîd-i nüfûz éderek teferrüd étmiş ve Müftî Ĥacî Ĥalîl Efendi ki fużalâ-yı meşhûreden Germirî ħazretleriniñ hafididir. Bu zâtı daħi kendülerine ilhâķ eylemiş olduklarından gerek ħükûmetce ve gerek memleketce ârzûlarını icrâ ve icrâ‘âtlarını iķâ‘a muķtedir ‘ulemâ vü aĝniyâ zümresinden bulunmuşlar idi. Bunların ħâl-i teferrüd-iştimâli ba‘zılarınca ve ‘ale’l-ħuşûş müsellimlik maķâmında bulunan Aķca-Kayalı-zâde Şâlih Ağa‘ca ħoş görülmemiş olmasına mebnî miyânelerinde ba‘zı mertebe ķîl ü ķâl teħaddüş étmiş idi.

‘Aşır Yeñiçeri ve Ocaķlı taķımınıñ ilgâsıyla Nizâm-ı Cedîd ‘Askeri’niñ tertîbi mâddesine ‘â‘id teşebbüşâtıñ icrâsı zemânına teşâdüf édüğü cihetle Şâlih Ağa Ocaķlı zümresine karşı zevât-ı mûmâ-ileyhümâyı ta‘n u teşnî‘ éderek Ocaķlı [*Mir‘ât-ı Kayseriyye*, S. 418] nâmı altında eşkıyâlıķla imrâr-ı vaķt éden bir taķım sebükmaĝzânı bunlar ‘aleyhinde tebgîze teşvîķ étmiş ve bu gibi fırsatdan istifâde maķsadına ħidmet éden eşirrâ bu ilkâ‘âtı kendüleri için fırsat ‘add éderek ber-vech-i meşrûħ icrâ-yı şekâvete ictisâr étmişlerdir.

Bu mâdde haķķında Şâlih Ağa’niñ fi‘len ve kavlen ilkâ‘âtı mesbûķ olup olmadıgı bahşinde cereyân éden aşĥâb-ı ârâdan bir kısmı Feyzî-zâde Fethu’l-lâh Efendi Şâlih Ağa’niñ kâ‘im-birâderi ve enişdesi olarak ķarâbet-i şıħriyyesini beyân ve bu gibi mu‘âmeleyi kendi aķrabâsı haķķında tecvîz étmeyeceğini der-miyân étmek istemiş ise de diğere taraf Fethu’l-lâh Efendi’niñ Konaĝı eşkıyâ tarafından muħâşara édilüp dört sâ‘atden ziyâde muħâ-rebeniñ devâm édüğini ‘acebâ Şâlih Ağa iştmemiş mi? İştmedi dér isek kendüsi memleketde müsellim oldıgı hâlde bu gibi vuķû‘âtı iştmemek şıfat-ı ħükûmetle mütênâsib olamaz. ‘Ale’l-ħuşûş Fethu’l-lâh Efendi’niñ eşnâ-yı muħâşarada ķurşun ve barut için câriyesini gönderüp istimdâd édüğü mevşûķ ve kendüsi şıfat-ı ħükûmeti ħâ‘iz

²⁴⁹ H. 1126/M. 17 Ocak 1714-5 Ocak 1715. (MK)

²⁵⁰ H. 22 Ramazan 1236/M. 23 Haziran 1821. (MK)

olup konağında beş yüz nefer asker sevğine me'mûr Mîr-Âhûr bulunduğu ve lede'l-hâce 'asker ve zabtıyye ve ahâlî ile Fetû'l-lâh Efendi'niñ imdâdına muktedir olduğu hâlde konağından taşra çıkmaması ve istimdâd için gönderilen câriyeyi i'âde etmemesi ne gibi ahvâle haml édilebilir? Hâtırınızda ise Fetû'l-lâh Efendi Konağı yanırken [Mir 'ât-ı Kayseriyye, S. 419] ve evlâd ü 'ıyâlî eşkiyâ elinde telef olurken cân hevliyle kaçup da Akca-Kaya'da Şâlih Ağa'nın Dâ'iresi'ne ilticâ ettiği esnâda Şâlih Ağa daği oraya vararak: "Fetû'l-lâh atıñ yorulmuş bizim tavladan saña bir at çeksünler!" diyerek bir felâket-dîde mültecîyi himâyeye étmediğinden başka istişkâl étmiş olmasına ne buyurursunuz dediler - "Va'l-lâhu a'lem biş-şavâb."²⁵¹

[“ANASI AĞLAYAN!”]

Ma'nevî olan esbâba gelince, rivâyât-ı mevşûkadandır ki o aşrda Koltukcu ta'bîr édilen Meczûb-ı İlâhî-i Kuṭb nâmında bir zât var idi. Bu zât 'ulemâ vü şulehâdan olup cezbe-i İlâhiyye ile zâhir-i hâli tebeddül étmiş olduğu gibi çârşû vü bâzârda her kime râst gelse habersizce koltuğuna tokunur ve o âdem bağıdığı gibi Tevhîd-i Şerîf'i tezkâr ederek şavışur idi. İşte bundan tolayı o zâta Koltukcu Kuṭb nâmı vèrilmiş idi.

Bu zât Ramazân-ı şerîf içinde bir gün 'Osman Efendi oğlu Monlâ Zâhid Efendi'ye teşadüf édüp: "Monlâ Zâhid çocuklar açdır!" diye bağırır. Zâhid Efendi hiddet édüp tekdîr ile hademesine darb étendir. Bunuñ üzerine o zât "Osman Efendi-oğlı'nın anasını ağlatdım!" diyerek münkesiren bu sözü defa'atle tekrâr eder. Nihâyet bir kaç gün soñra Hasan Ağa [Mir 'ât-ı Kayseriyye, S. 420] Vağ'ası zühûr eder.

“Ka'be bünyâd-ı Halîl-i Âzer-est

Dil nazar-gâh-ı Celîl-i Ekber-est

Dil be-dest-i âver ki Hacc-ı Ekber-est

Ez-hezârân Ka'be yek-dil-i bihter-est.”²⁵²

[HÂCİ HÜSEYİN PAŞA'NIÑ MEZÂR KİTÂBESİ]

Hâcî Hüseyin Paşa yedi buçuk ay kadar Kayseriyye'de icrâ-yı vazîfe édüp efrâd-ı eşkiyâyı birer birer der-dest ü te'dîb ederek ıslâh-ı umûr u te'mîn-i inzibâta muvaffak olmuştur. Nihâyet 1237 senesi Ramazân-ı şerîfiniñ on ikinci ya'nî Mayıs ayınıñ yigirminci günü²⁵³ hulûl-i eceliyle irtihâl-i Dâr-ı Cinân édüp Zeyne'l-Âbidîn Hazretleriniñ Türbesi civârına defn olunmuştur.

“Hak eder tîğ-ı ecel levha-i nâm u şânıñ

Ne şehîndir bu fenâ milketi ne paşanıñ

Câm-ı lebrîz-i ecel 'âlemi eyler mahmûr

Farkı var mı 'acebâ şehile 'abâ-pûşânıñ

[Mir 'ât-ı Kayseriyye, S. 421]

Yine bu pîr-i felek nevha-i feryâd éderek

Mâtemin tutsa sezâ Âşaf-ı 'âlî-şân'ıñ

²⁵¹ Arapça ibarenin manası: "En doğrusunu bilen Allah'tır." (MK)

²⁵² Farsça rubaînin tercümesi:

"Kâbe'yi Âzer'in oğlu Halil -Hz. İbrahim (a.s.)- yaptı.

Gönül ise Ulu Allah'ın nazargâhı yani baktığı yerdir.

Gönül eden kimse sanki büyük haccı eda etmiş gibidir.

Bir gönüle girmek binlerce Kâbe yapmaktan da iyidir." (MK)

²⁵³ H. 12 Ramazan 1237/M. 2 Haziran 1822 Pazar. (MK)

Dédi bir bendesi giryân olarak târîhin

Ṭola nûr merḳadi Seyyid Hüseyn Paşa'nın.²⁵⁴

Müşârün-ileyhiñ vefâtından soñra Kayseriyye Mutaşarrıflığı'na ta'yîn buyurulan 'Alâe'd-Dîn Paşa 1237 senesi Eylûlünde²⁵⁵ muvâşalat ve ifâ-yı umûra mübâşeret étdiler.

'Alâe'd-Dîn Paşa'nın ilk icrâ'âtı Rûm Milleti'nden Hâtûnlı-oğlu Murâd'ın büyük oğlu Miḫâyil'i şalb u i'dâm étmekden 'ibâret oldu.

Merḳûm Miḫâl mutaşarrıf-ı sâbık Hâcî Hüseyn Paşa'nın Kürkcü-başısı olup ba'zı mertebe kesb-i şervet ü yesâr étmüş olmasına mebnî 'Alâe'd-Dîn Paşa'nın hîn-i vürûdunda Şarımsaklı Karyesi'ne kadar istikbâle şitâb ve müşârün-ileyhe daḫi intisâb étmek üzere telşim-i rikâb étdiği sırada merḳûmuñ haddinden büyük umûra müdâhale étmek mu'tâdı oldığını ve hattâ köle mübâya'a éderék taḳlîd-i ekâbir étmekte bulunduğunu gamz u ifâde étmüş olmalarına mebnî merḳûmuñ Şarımsaklı Karyesi'nde şalb u i'dâmı icrâ kılındı. Bunu müte'âkıb merḳûmuñ müte'allikâtından Hâcî Uğurlı-oğlu Yordan'dan daḫi otuz biñ [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 422] gurusu cerime alındı. Kürkcü-başı Hâtûnlı-oğlu Miḫâyil'in kölesi Bergama'lı bir Hıristiyân oğlu 'Alâe'd-Dîn Paşa tarafından celb édilerek kabûl-i İslâmiyyet étmesine mebnî mu'âmele-i şer'iyyesi bi'l-icrâ dâ'iresiniñ hademe-gânı sırasına idhâl olundu. 'Alâe'd-Dîn Paşa'nın muvâşalatından iki gün soñra Hükûmet Dâ'iresi'niñ bir ciheti ḳazâ'en yandı.

Müşârün-ileyh 'Alâe'd-Dîn Paşa Kayseriyye'de üç buçuḳ ay kadar icrâ-yı umûr édüp Erzurûm Vilâyeti'ne taḫvîl-i me'mûriyyet étdiği cihetle 1237 senesi Kânûn-ı Evveliniñ yigirmi beşinde²⁵⁶ Erzurûm'a müteveccihen hareket étdi.

[KAYŞERİYYE MUTAŞARRIFI ĞĀLİB PAŞA]

Sene-i merḳûme Kânûn-ı Şânîsiniñ on birinci günü²⁵⁷ Kayseriyye Mutaşarrıflığı'na Ğâlib Paşa ta'yîn edilüp 1238 senesi Martınıñ on beşine²⁵⁸ kadar umûr-ı hükûmet Müsellim Ağa ma'rifetiyle idâre édilmiş ve târîh-i mezkûrda Ğâlib Paşa muvâşalat eylemiştir.

“Dédi bu Sâlim kemteri

Târîh-i tâmm-ı cevheri

Ğâlib gibi bir şaff-deri

Buldu Livâ'-i Kayşerî.”²⁵⁹

²⁵⁴ Hacı Hüseyn Paşa'nın kabir kitabesinin nesre çevrilerek sadeleştirilmesi:

“Ecelin kılıcı nam ve şan levhasını oyar.

Bu yokluk mülkü ne şahındır, ne paşanın.

Ecelin dolu kadehi âlemi sarhoş gibi sersemletir.

Acaba aba giyen -yoksul- ile padişahın farkı var mıdır?

Yine bu dünyanın yaşlılığa erdirdiği kişi ağlayıp feryat ederek

Şanı yüce Âsaf'ın -vezir- yasını tutsa lâyıktır.

Bir kulu ağlayarak tarihini dedi:

Seyyid Hüseyn Paşa'nın kabri nur ile dolsun.” (H. 1237/M. 1822) (MK)

²⁵⁵ R. Eylûl 1237/M. 13 Eylûl-12 Ekim 1812/H. 6 Ramazan 1227-5 Şevval 1227. (MK)

²⁵⁶ R. 25 Kanunievvel 1227/M. 6 Ocak 1813/H. 3 Muharrem 1228. (MK)

²⁵⁷ R. 11 Kanunısanı 1227/M. 23 Ocak 1813/H. 20 Muharrem 1228. (MK)

²⁵⁸ R. 15 Mart 1238/M. 27 Mart 1813/H. 24 Rebiülevvel 1228. (MK)

²⁵⁹ Ğâlib Paşa'nın Kayseri Mutaşarrıfı tayin edilmesine tarih manzumesinin sadeleştirilerek nesre çevrilmesi:

“Onun değersiz dostlarından olan Sâlim,

Cevherli tarihini (tarih-i mücevher) tam söyledi:

Kayseri Sancağı Galip (Paşa) gibi

Düşman saflarını yaran yiğit kişiyi buldu.” (H. 1238/M. 1813). (MK)

GÜMRÜKCÜ ‘OŞMÂN PAŞA ZEMÂNI

Ƙıt‘ası târîh-i muvâşalatı olmak üzre Ƙayd ü imlâ édilmişdir. Müşârün-ileyh sene-i merķûme Kânûn-ı Evvel ibtidâsına²⁶⁰ Ƙadar sekiz buçuk ay Ƙayseriyye’de bulunup şehr-i mezkûruñ on yedinci günü²⁶¹ Gümrükcü ‘Oşmân Paşa vürüd eyledi.

[*Mir ‘ât-ı Ƙayseriyye*, S. 423]

Müşârün-ileyh ‘Oşmân Paşa Şadr-ı esbak Mışırılı Kâmil Paşa’nıñ ‘amûcasıdır. Kendüleri ‘Arab-gırlı olup sâbıkâ Ƙıbrıs Muhaşşılı ve Der-Sa‘âdet Gümrük Emîni oldığı cihetle *Gümrükcü ‘Oşmân Paşa* nâmıyla meşhûr olmuştur.

Buraya muvâşalatlarında birâder-zâdesi Kâmil Efendi ki Şadr-ı esbak meşhûr Kâmil Paşa’dır on beş, on altı yaşlarında oldukları hâlde ma‘iyyetlerinde bulunup ‘Oşmân Paşa’nıñ maħdûmu Nûrî Efendi ile berâber Kâmil Efendi burada Müderris-zâde ‘Âlim Efendi’den taħşîl-i ‘ilm ü kemâl eylemiştir.

[BAŦŦAL ĞAZÎ MESİRESİ’NÑ İHYÂSI]

‘Oşmân Paşa Ƙayseriyye’de bulunduğı müddetce ba‘zı hayrât u i‘mârât-ı nâfi‘a te’sisine muvaffak olmuşlardır. El-yevm BaŦŦal Ğazî Mesîresi nâmıyla meşhûr olan maħall-i feraħ-fezâda te’sisât ü i‘mârâtı nâmınıñ hayr ile yâdına bâdî olacak hayrât-ı maħbûleden idi.

Müşârün-ileyh 1240 târîhinde BaŦŦal Ğazî Mesîresi’ni i‘mâr ve meķâbir-i şühedâyı ihyâ ederek laŦîf ü kâr-gîr olan câmi‘-i şerîfi tevdîd ve nemâz-gâh ve şu Ƙuyusu inşâ ve züvvâr için köşk ve ota ve maŦbaħ ve sâ’ire binâ édüp fevka’l-ğâye tezyîn ü tarşîn étmiş ve miķdâr-ı kâfi nuķûd u ‘aķâr vaķf u taħşîş eylemiş idi. AŦyeb-i mâlından on yedi biñ ğuruş ifrâz édüp 15 Rebî‘ü’l-Âħir sene 1240²⁶² târîhli hücet-i şer‘iyye mûcibince bunuñ nişî [*Mir ‘ât-ı Ƙayseriyye*, S. 424] sekiz biñ beş yüz ğuruş Ermeni Milleti mu‘teberânından millet-vekîli Mıĝdıs Ağob ve Hayzer ve TaŦtar-oĝlı Ƙarabet ve Metris-oĝlı Kirkör ve Ƙazzâz-oĝlı Mıĝdıs Ağob ve Manuk ve Parisaħ ve Firenk-oĝlı Keyķork ve Taħte-Burun-oĝlı Mıĝırdıc ve diĝer Taħte-Burun-oĝlı Mıĝdıs Ağob ve Enkebâb-oĝlı Mıĝdıs Bedros ve Teke-oĝlı Mıĝdıs Parisaħ ve Gümüş-oĝlı Mıĝdıs Serkiz ve Keşkek-oĝlı Mıĝdıs Keyķork ve Ƙazzâz Oħannes-oĝlı Mıĝdıs Ağob ve Dadur-oĝlı Ağob kefâletleriyle Ermeni Milleti’ne ve diĝer nişîni Rûm Milleti mu‘teberânından Kâhyâ Yovakim ve Muħtâr Miħayil ve Keyiş-oĝlı Anesdas ve Apostal ve Şuma-oĝlı Bedos ve Aķ-Serâyılı-oĝlı Miħayil ve Oķumuş-oĝlı Simon ve ÇarŦıl-oĝlı Yuvanini ve İysa-oĝlı Yaşaf ve Kôr-Şave-oĝlı Uĝurlu ve Pervan-oĝlı Yorgi kefâletleriyle Rûm Milleti’ne beher kîsesi ayda beş ğuruş hisâbıyla irbâħ édüp senevî hâşıl olan nemâsını Müftî-i Belde’niñ nezâreti taħtında beher sene Rebî‘ü’l-Evvelin on ikinci günü câmi‘-i şerîf-i mezkûrda otuz def‘a hatm-i *Ƙur ‘ân-ı Şerîf* kırâ’etine *Mevlûd-i Nebî-i Sa‘âdet-i redîf* maşârifine taħşîş ve maħall-i mezkûruñ muħâfazası için bekci ta‘yîn ederek dört ‘aded kebîr nuħâs Ƙazĝan kırk ‘aded nuħâs meşrebe ve beş ‘aded kilim ve bir ĝalı seccâde vaķf ü ihdâ étmiş ve bunlarıñ muħâfazasıyla nuķûd-ı mevķûfeniñ irbâħ ve şurûŦ-ı lâzimeniñ [*Mir ‘ât-ı Ƙayseriyye*, S. 425] ĝüsn-i icrâsını Ğözi-Büyük-zâde İbrâħim Efendi’ye tefvîz ü ihâle eylemişti. Mûmâ-ileyh İbrâħim Efendi’niñ vefâtından şoñra bu vazîfe maħdûmu Şâbit Efendi’ye tevdî‘ kılınmış ise de bir müddet şoñra irbâħ édilen pâre yed-i ketm ü ihtilâsına ĝirüp o vazîfeniñ nâmı unutulmuştur.

Maħall-i mezkûrdaki nemâz-gâhıñ vasatında bulunan miħrâb taşınıñ üzerinde şu ebyât muħarrerdir:

²⁶⁰ R. 1 Kanunievvel 1228/M. 13 Aralık 1813/M. 19 Zilhicce 1228. (MK)

²⁶¹ R. 17 Kanunievvel 1228/M. 29 Aralık 1813/H. 6 Muharrem 1229. (MK)

²⁶² H. 15 Rebilâhir 1240/M. 7 Aralık 1824. (MK)

“Şeyhü'l-Vüzerâ 'Osman Paşa

Şühedâ kabrini kıldı ihyâ

Nâ-bedîd olmuş idi kabr-i şühedâ

Depeler[d]i anı kâfir-i süfehâ

Çün halâş oldu ezâdan rûh-ı kirâm

Vêrdiler şâhib-i hayrâta selâm

Nûr-ı 'Osman'a şebîhdir şuffeler

Şanki zezem çıkar şu yerine kofalar.”²⁶³

Hayrât-ı şerîfe-i mezkûreniñ arâzî-i mevķûfesinden ânifen bahş édilen [*Mir 'ât-ı Kayşeriyye*, S. 426] on yedi biñ ğuruş nuķûd-ı mevķûfesiniñ veşâ' ik-i şer' iyyesi kuyûdât-ı 'atıkada muķayyed olup Gözi-Büyük-zâdeleriñ yed-i ihtilâsına geçmiş olduĝı muħaķķaķdır. El-hâşıl Gümrükcü 'Osman Paşa üç buķuķ seneye karîb Kayşeriyye ve Boz-Oķ sancaķları mutaşarrıflıĝında bulunup 1242 senesi vasatında²⁶⁴ infişâl ederek gitmiş olduĝından Kayşeriyye ve Bozok sancaķları Çapar-zâde²⁶⁵ Muhammed Paşa'ya bi't-tevcîh 1242 senesi Mayısınıñ yigirmi altısında²⁶⁶ Muhammed Paşa'nıñ enişdesi Rüstem Aĝa müsellim ta'yîn olundu.

O seneniñ Hazîrânı içinde²⁶⁷ Yeñiçeri Ocaĝı resmen ilgâ ve imhâ olundu. Sene-i merķûme Ağustosunuñ hulûlüne²⁶⁸ kadar Cebbâr-zâde Muhammed Paşa'nıñ enişdesi Rüstem Aĝa icrâ-yı hükûmet édüp târîh-i mezkûrda Hâcî Şâlih Paşa ta'yîn olunmaĝla bi'l-muvâsala icrâ-yı umûra mübâşeret eylemişdir.

Müşârün-ileyh daĝı dört buķuķ ay kadar ifâ-yı umûr édüp 1 Kânûn-ı Evvel sene 1243²⁶⁹ târîhinde Şâm Vâlîliĝi'ne terfi'an Kayşeriyye'den 'azîmet étmişdir.

[HÂFİZ 'ALÎ PAŞA ZEMÂNİ]

Sene-i merķûme Şubâtınıñ on dördüncü günü²⁷⁰ Hâfîz 'Alî Paşa muvâşalat étdiler. Bu zât şâhib-i vakâr u temkîn ve umûr-ı hükûmetde icrâ'âtını ikâ'a muķtedir bir zât olup şakî-i meşhûr Hasan Aĝa Mes'elesi'niñ bakiyyesinden Şarı Ahmed-oĝlı Maħmûd Aĝa'yı ve o zümreden diger bir şahşı 1244 senesi Temmuzunuñ [*Mir 'ât-ı Kayşeriyye*, S. 427] on toķuzuncu günü²⁷¹ i'dâm ü izâle ve şehr-i mezkûruñ yigirmisinde²⁷² Erkiletli Kuşcu Aĝası'niñ oĝlı ile yeĝenini şalb u i'dâm eyledi.

²⁶³ Battal Gazi Mesiresi'ndeki Namazgâh'ta bulunan şiirin sadeleştirilerek nesre çevrilmesi:

“Vezirlerin yaşlısı (büyüğü) Osman Paşa şehitlerin kabrini yeniledi.

Şehitlerin kabri belirsiz olmuştu -bu yüzden- aşâĝılık kâfirler buraları çiĝnerdi.

-Böylelikle şehidlerin- mübarek ruhu eziyet çekmekten kurtuldu -da- Hayırların sahibine selâm verdiler.

Osman'ın Nûru'na (Nûr-ı Osmâniyye Camii) benzer bu sofalar. Kovalar sanki su yerine zezem çıkarır.” (MK)

²⁶⁴ R. 1242 ortaları/M. Temmuz 1827/H. Zilhicce 1242. (MK)

²⁶⁵ Müellif bu ismi hep “Cebbâr-zâde” diye yazarken, halkın telaffuzuna uygun şekilde burada “Çapar-zâde” olarak yazmış. (MK)

²⁶⁶ R. 26 Mayıs 1242/M. 7 Haziran 1827/H. 12 Zilkade 1242. (MK)

²⁶⁷ R. Haziran 1242/M. Haziran 1827/H. Zilkade 1242. (MK)

²⁶⁸ R. 1 Ağustos 1242/M. 13 Ağustos 1827/H. 20 Muharrem 1243. (MK)

²⁶⁹ R. 1 Kanunievvel 1243/M. 13 Aralık 1828/H. 5 Cemaziyelâhir 1244. (MK)

²⁷⁰ R. 14 Şubat 1243/M. 26 Şubat 1829/H. 21 Şaban 1244. (MK)

²⁷¹ R. 19 Temmuz 1244/M. 31 Temmuz 1244/H. 29 Muharrem 1245. (MK)

²⁷² R. 20 Temmuz 1244/M. 1 Ağustos 1829/H. 30 Muharrem 1245. (MK)

Müşârün-ileyh Kayseriyye’niñ ıslâh ve te’min-i âsâyişine sa’y ü ihtimâm étmekde iken 1245 senesi Temmuzun yigirmi toközuncu günü²⁷³ infişâl édüp Mar’aş ve Kayseriyye sancaqları Cebbâr-zâde Muhammed Paşa’ya ihâle vü tevcih ve müsellimiñ hidmeti Monlâ-zâde Emîn Efendi’ye tefvîz olundu.

Sene-i merķūme Ağustosunun birinci günü²⁷⁴ Hükümet Konağı’nın Harem Dâiresi muhterik olup Ağustosun sekizinci günü²⁷⁵ Hâfız ‘Alî Paşa Der-Sa’âdet’e ‘azîmet eyledi.

1246 senesi Eylülünün dördünde²⁷⁶ Kayseriyye ve Mar’aş sancaqları mutaşarrıflığına Yozgadlı Cebbâr-zâde Muhammed Paşa ta’yın olunup Kayseriyye müşârün-ileyhiñ müsellimi vâsıtasıyla idâre édilmekde iken târih-i mezkûrda Muhammed Paşa Kayseriyye’ye gelerek Der-Sa’âdet’e sevķ édilmek üzre biñ nefer Nizâm-ı Cedîd ‘Askeri tahrîr ü tertîbine mübâşeret olundu. ‘Asâkir-i merķūmeniñ beş yüz neferi İslâm ve beş yüz neferi Hıristiyân’dan tertîb ü tahrîr edilüp Hıristiyânlardan nefer başına yedi yüz ğuruş bedel-i nakdî alınarak ve İslâm’dan tahrîr édilen beş yüz nefere Cerîd-oğlı Baş-Buğ ta’yın [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 428] édilerek Der-Sa’âdet’e sevķ olundu. Eylülün yigirmisinde²⁷⁷ bâ-emr-i ‘âlî Mutaşarrıf Muhammed Paşa Der-Sa’âdet’e ‘azîmet étmîş olduğundan Kayseriyye mütesellim tarafından idâre olunmaķda iken 1247 senesi Martınñ hulûliyle²⁷⁸ Erzurûm’a sevķ olunmaķ üzre Kayseriyye Livâsı’ndan biñ nefer ‘askeriñ celb ü cem’i lüzûmuna dâir emr-i ‘âlî vürûd étmekle müddet-i kalîle zarfında biñ nefer asker cem’ édilerek Monlâ-zâde vâsıtasıyla Erzurûm’a sevķ édildi.

1248 senesi Martın on dördüncü Penc-şenbih günü²⁷⁹ akşamı sâ‘at iki buçuķ râddelerinde hafifce bir hareket-i arz vâķi‘ olmuş ise de bir ğüne hedm ü telefâtı mûcib olmadı.

[YEÑİÇERİ OCAKLI AĖALARINIÑ AYAĞLANMALARI]

Sene-i merķūme Ağustosunun birinde²⁸⁰ Kara Muhammed AĖa-zâde Hâcî ‘Alî AĖa’nın oğlı ‘Abdu’l-lâh AĖa ile Hâcî Yûsuf-oğlı ‘Osman AĖa Ocaķlı Bayrağı açdılar. Bunlar Yeñiçeri Ocaķlı AĞaları’ndan iken ocaķlarınıñ ilĖası ocaķlarını söndirdiği cihetle yine ocağı uyandıрмаķ sevđasına düşerek yek-digeriyle bi’l-istişâre kendüleri gibi hayâl-i hâma zâhib olan bir taķım eşhâsı iğfâl ve başlarına cem’ édüp Hâcî ‘Alî AĖa’nın Kiçi-Kapu civârındaki konağında ocaķlı mehterini çaldırmağa başladı. Yigirmi dört sâ‘at zarfında başlarına beş yüzden ziyâde haşerât toplandı. Rûm-Ëli cihetinde Rusya Muhârebesi’ne me’mûr olan Kayseriyye Mutaşarrıfı Köse Muhammed Paşa’nın [*Mir’ât-ı Kayseriyye*, S. 429] Kayseriyye’de bulunan Müsellimi Hüseyn AĖa işiñ tesviyesine muķtedir olamadığından bayraķ açanlar teķşir-i cem’iyyetle ahâlîyi tahvîf étmeye başladılar. Mutehayyizân-ı memleketden Feyzî Efendi-zâde Hâcî Emîn AĖa ile Akca-Kayalı-zâde Şâlih AĖa ve Gübgüb-zâde Hâcî Beg civâr kûrâdan ba’zîlarına firâr éderék ihtifâ étdiler. Monlâ-zâde Emîn Efendi hükûmete mürâca‘at ve ‘ulemâ ile hâciyânı da‘vet édüp bi’l-istişâre derûn-ı memleketde dellâllar nidâ étdirerek ‘ırz ehli ahâlîyi Dâ‘ire-i Hükümet’e celb étdiler. Bayraķ açan ağalara haber étmîşler ise de işĖâ étmediklerinden Ėece kollarına kendüleri tertîb ve derûn-ı memleketle tesrîb édüp icrâ-yı hükümet étmeye teşebbûs étdiler. Bunun üzerine memleketiñ ilerü gelenleri ‘asker teslîhine ibtidâr ve merķūmlara mâddeyi ihbâr étdikleri ve araya bir taķım muşlih tavsît eyledikleri cihetle ‘Abdu’l-lâh AĖa’yı celb ü te’lif-i beyn édüp ‘Abdu’l-lâh AĖa’ya kisbet iksâ étdirilerek Deli-Başı ta’yın olundu. Dört ay kadar ‘Abdu’l-lâh AĖa Kapu’da Deli-Başı’lık édüp Arnavud ‘Alî Paşa’nın Kayseriyye Mutaşarrıflığı’na ta’yın buyurulmuş olduğı haberi şâyi‘ olması üzerine ‘Abdu’l-lâh AĖa cerâ‘im-i sâbıkasından nâşî havfa düşüp hâkimden bir tezkere alarak Şâm-ı Şerîf’e gitmek üzre bir kaç nefer ‘avenesiyle buradan firâr ve Aţana’ya ilticâ

²⁷³ R. 29 Temmuz 1245/M. 10 Ağustos 1830/H. 20 Safer 1246. (MK)

²⁷⁴ R. 1 Ağustos 1245/M. 13 Ağustos 1830/H. 23 Safer 1246. (MK)

²⁷⁵ R. 8 Ağustos 1245/M. 20 Ağustos 1830/H. 1 Rebiülevvel 1246. (MK)

²⁷⁶ R. 4 Eylül 1246/M. 16 Eylül 1831/H. 8 Rebiülâhir 1247. (MK)

²⁷⁷ R. 20 Eylül 1246/M. 2 Ekim 1831/H. 24 Rebiülâhir 1247. (MK)

²⁷⁸ R. 1 Mart 1247/M. 13 Mart 1832/H. 10 Şevval 1247. (MK)

²⁷⁹ R. 14 Mart 1248/M. 26 Mart 1833/H. 5 Zilkade 1248. (MK)

²⁸⁰ R. 1 Ağustos 1248/M. 13 Ağustos 1833/H. 26 Rebiülevvel 1249. (MK)

étmiş idi. Aṭana Vâlîsi [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 430] Ḥasan Paşa-zâde bunları der-dest ü ḥabs édüp Der-Sa'âdet'e iş'âr ve emr istiḥşâl étdiği cihetle Aṭana'da 'Abdu'l-lâh Ağa ile beş nefer ḥademe ve 'avenesi i'dâm ve başları Der-Sa'âdet'e i'zâm olundu.

[İHTİLÂSIN CEZÂSİ]

1248 senesi Kânûn-ı Evveliniñ yigirmi toḫuzuncu günü²⁸¹ Mutaşarrıf Arnavud 'Alî Paşa muvâşalat ve icrâ-yı umûra mübâşeret étdiler. Sene-i merḫûme Kânûn-ı Şânîsiniñ ikinci günü²⁸² İnce-Şu'lu Yüz-başı 'Ömer Ağa ile Kiçi-Ḳapu civârındaki Etmekci Deli Muḥammed bâ-emr-i mutaşarrıfı i'dâm olundu. Yüz-başı 'Ömer Ağa, Feyzî-zâde Maḥmûd Ağa'nıñ ma'ıyyetinde Der-Sa'âdet'e 'asker sevkine me'mûr olup beher nefer için altı yüz ellîşer ğuruş ḥarc-ı râh vérilmiş iken beher nefere beş yüzer ğuruş şarf u i'tâ édereḫ ḫuşûrunu ihtilâs étmîş olduğı iḥbâr ü işbât olunmasına mebnî merḫûmuñ i'dâmı icrâ ve 'Abdu'l-lâh Ağa'nıñ 'avenesinden olmaḫ üzre merḫûm Etmekci daḫi o gün merḫûm 'Ömer'e terfîḫan vâdî-i 'ademe isrâ kılandı.

'Abdu'l-lâh Ağa'nıñ firâr étmesi üzerine birâderi Ḥacî 'Ömer Ağa celb ve on beş kîse cerîme istiḥşâl olundu.

[ÂSÂYİŞ VAḲ'ALARI]

1249 senesi Martıñ otuz birinde²⁸³ Ḳır-Şehir'li iki kimseniñ iḥnâḫen [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 431] i'dâmı icrâ kılandı. Bunlar yek-digeriyle birâder olup cebren fi'l-i şenî'-i zinâya teşaddî étmîş olduklarından da'vâları Ḳayseriyye'ye naḫl olunmuş idi. Bi'l-muḥâkeme fi'lleri şâbit olduğundan iḥnâḫ olundular. Bunu müte'âḫib Erkilet Ḳaryesi tarîḫinde bir Ermeni'yi öldürmüş ve mâlını ğaşb étmîş olan Erkiletli bir şahıs merḫûmuñ mâlını şatarken der-dest édilmiş olduğundan i'dâm ve cesedi beş gün Araba-Bâzârı'nda teşhîr olundu. Sene-i merḫûme Nisan'ıñ on yedisinde²⁸⁴ Ot-Bâzârı'nda çıkırıkcılık éden bir şahıs maḫallesiniñ mütevellîsi ile münâza'a édüp on iki ğuruş borç için mütevellîyi şiş ile urup öldürmüş olduğundan merḫûm çıkırıkcı'nıñ ḫışâşen i'dâmı icrâ kılandı.

Mutaşarrıf Arnavud 'Alî Paşa Erzurûm'a taḫvîl-i me'mûriyyet étmîş olduğundan 1249 senesi Temmuzunuñ on altısında²⁸⁵ Ḳayseri'den ḫareket étdi. İki gün soñra Ḥükûmet Dâ'iresi'niñ bir ciheti muḫterîḫ oldu.²⁸⁶

[‘OŞMÂN NÛRÎ PAŞA ZEMÂNİ]

1249 senesi Ağustosunuñ onuncu günü²⁸⁷ Ḳayseriyye Mutaşarrıflığı'na ta'yîn kılanan 'Oşmân Nûrî Paşa muvâşalat eylediler.

Sene-i merḫûme Eylûlünüñ dördünde²⁸⁸ Der-Sa'âdet'den Ḳâdî-asker Defterdârı ile Ḳonya Vâlîsi Es'ad Paşa'nıñ Baş-Çuḫa-dâr'ı Ḳayseriyye'ye gelerek bâ-emr-i 'âlî [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 432] yoḫlama ve taḫrîr icrâ kılandı. Bir erkek çocuğı bulunan ḫâneler dâḫil taḫrîr édülüp şu esâs i'tibârıyla beş biñ İslâm, biñ yedi yüz otuz beş Ermeni ve üç yüz altmış beş Rûm ḫanesi bulunduğı ta'ayyün étmîş idi.

[ḲURŞUNLI MEDRESESİ VE TÂRÎḫ MANZÛMESİ]

'Oşmân Nûrî Paşa Ḳayseriyye'de ba'zı ḫayrât ve ta'mîrât icrâ édüp o cümleden olmaḫ üzre Ḳurşunlu Cami'-i Şerîfi'niñ ta'mîrâtını icrâ ve câmi'-i şerîf-i mezkûr ḫarîminiñ ğarb tarafına müceddeden bir medrese inşâ étmîş ve vazîfe-i tedrisini fâzıl-ı şehîr Şâdîḫ Efendi'ye tevcîḫ ü tefvîz eylemişdir.

²⁸¹ R. 29 Kanunievvel 1248/M. 10 Ocak 1834/H. 28 Şaban 1249. (MK)

²⁸² R. 2 Kanunısani 1248/M. 14 Ocak 1834/H. 3 Ramazan 1249. (MK)

²⁸³ R. 31 Mart 1249/M. 12 Nisan 1834/H. 2 Zilhicce 1249. (MK)

²⁸⁴ R. 17 Nisan 1249/M. 29 Nisan 1834/H. 19 Zilhicce 1249. (MK)

²⁸⁵ R. 16 Temmuz 1249/M. 28 Temmuz 1834/H. 21 Rebiülevvel 1250. (MK)

²⁸⁶ R. 18 Temmuz 1249/M. 30 Temmuz 1834/H. 23 Rebiülevvel 1250. (MK)

²⁸⁷ R. 10 Ağustos 1249/M. 22 Ağustos 1834/H. 16 Rebiülâhîr 1250. (MK)

²⁸⁸ R. 4 Eylül 1249/M. 16 Eylül 1834/H. 12 Cemaziyelevvel 1250. (MK)

Medrese-i mezkûreniñ târîh-i inşâsını mübeyyin olan târîh-i manzûm ber-vech-i zîr derc olundu:

**“Nûrî Paşa-yı kerem-perveriñ oldu eseri
Şarf-ı himmetile güzel yerde yapıldı hâkkâ
Niçe hayrâta Hudâ böyle muvaffak etsün
Okusun şubh u mesâ dersi du‘âsın ‘ulemâ
Sâl-i târîhini yaz âb-ı güherle Mes‘ûd
Yapdı bu medreseyi nûr-veş ‘Osmân Paşa.” (1249)²⁸⁹**

[*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 433]

[ZELZELE-İ ‘AZİME]

1250 senesi Ağustosun ikinci ya‘nî 1251 sene-i Hicriyyesi Rebî‘ü’l-Âhîriniñ on toközuncu günü²⁹⁰ akşamdan soñra sâ‘at ikiyi çârîk geçerek bir zelzele-i ‘azîme olup pek çok hâne vü emâkin harâb u münhedim oldığı gibi biñ altmış dört nüfûs telef oldığı resmen taħakkuk etti. Câmî‘-i Kebîr ve Hañîr-oğlı ve Kazgancılar câmî‘-i şerîfleriniñ minâresi kısmen harâb oldu.

Altı ay soñra ya‘nî 22 Şevvâl sene 1251/29 Kânûn-ı Şânî sene 1250 târîhinde Çehâr-şenbih gécesi²⁹¹ şafak vaqtinden evvel sâ‘at on bir râddelerinde def‘aten bir zelzele daha vuķū‘ buldu ise de evvelki kadar şiddet ü telefâtı mûcib olmadı.

‘ARAB ‘ASKERİNİÑ VÜRÛDU [MIŞIRLI MUHAMMED ‘ALÎ PAŞA ĞĀ’İLESİ]

1251 senesi Nisanında²⁹² şeref-vürûd eden emr-i ‘âlî üzerine Ermeni Milleti’nden altı yüz nefer paltacı taħrîrine mübâşeret edilüp üç yüzü Kayseri’den üç yüz neferi kûrâdan olmaķ üzere altı yüz nefer baltaçı taħrîr edilerek ayda on beş ğuruş hisâbıyla altı aylık yevmiyye ve harc-ı râhları Rûm ve İslâmlar tarafından ve maşârifât-ı sâ‘iresi daħi Ermeni Milleti’nden tesviye vü te‘mîn edilüp Aţana cihetine sevķ olundular. Bu mes‘ele Mışır ve ‘umûm Anaţoli ıslâhâtı için Devlet-i ‘Aliyyece teşebbûş édilen tedârûkât cümlesinden idi ki tevârîh-i ‘umûmiyyece ma‘lûm u mazbût olan Mışırli Muhammed ‘Alî Paşa ğā’ilesinden ‘ibâret idi. [*Mir ‘ât-ı Kayseriyye*, S. 434] Mışırli İbrâhîm Paşa’ya karşı Der-Sa‘âdet’den Aĝa Hüseyin Paşa ma‘iyyetinde sevķ édilen ordu Antâkiyye civârında dûçâr-ı inhizâm olması üzerine ahâlî pek büyük havf u haşyete düşdü. Nihâyet sene-i merķûme Kânûn-ı Evveli zarfında²⁹³ Konya’dan Mışırli Muhammed ‘Alî Paşa’nuñ oĝlı İbrâhîm Paşa tarafından Hayırlı (?)-oĝlı Emîn Aĝa Kayseriyye’ye gelerek İbrâhîm Paşa’ya itâ‘at édilmesini ihtâr etti. Bi‘l-mecbûriyye kabûl edilüp itâ‘at édilmek üzere iken o kış günü sekiz biñ ‘Arab ‘Askeri gelerek Kayseriyye’yi istilâ eyledi. Ahâlî mecbûriyyetle bunları kabûl édüp hânlara, hânelere, cevâmi‘ ü mesâcide iskân étdiler. Ahâlî bu yüzden pek çok zarar u hasâra uğrayup bir haylî telefât u zâyî‘atı mûcib oldu. Nihâyet 1251 senesi Hazîrânın on birinde²⁹⁴ ‘Arablar Kayseri’den çekilüp gitdiler.

²⁸⁹ Osman Nuri Paşa’nın Kurşunlu Câmî batısında inşa ettirdiĝi medresenin tarih manzumesinin sadeleştirilerek nesre çevrilmesi:
“(Bu medrese) Cömertliĝi seven Nuri Paşa’nın eseri oldu.

Doĝrusu büyük çabayla güzel yerde yapıldı.

Tanrı daha böyle nice hayırlar yapmaya onu başarılı kılsın.

Âlimler dua derslerini gündüz gece okusun.

Mesud, bu eserin yapıldığı yılın tarihini mücevher kalemle yaz.

Bu medreseyi nur gibi Osman Paşa yaptı.” (H. 1249/M. 21 Mayıs 1833-9 Mayıs 1834) (Mesud) (MK)

²⁹⁰ R. 2 Ağustos 1250/M. 14 Ağustos 1835/H. 19 Rebiülâhîr 1251. (MK)

²⁹¹ H. 22 Şevval 1251/M. 10 Şubat 1836/R. 29 Kanunısani 1250. (MK)

²⁹² R. Nisan 1251/M. Nisan-Mayıs 1836/H. Zilhicce-Muharrem 1251-1252. (MK)

²⁹³ R. Kanunievvel 1251/M. Aralık-Ocak 1836-1837/H. Ramazan-Şevval 1252. (MK)

²⁹⁴ R. 11 Haziran 1251/M. 23 Haziran 1836/H. 8 Rebiülevvel 1252. (MK)

[*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 435]

ĤĀTIRA GELEN TÜRĤ HÛĤMETLERİ²⁹⁵

1. Benî ArtuĤ
 2. Benî Zengî
 3. FÛrû'-ı Atabekiyye
 4. MÛlûk-ı Eyyûbiyye
 5. Âl-i Sâ mân
 6. Âl-i BÛveyh
 7. MÛlûk-ı Cengiziyye
 8. MÛlûk-ı İl-ĤĀniyye
 9. MÛlûk-ı Celâ'iriyye
 10. Ĥırım ĤĀnları
 11. Âl-i SebÛk-Tekin
 12. Benî SalduĤ
 13. Benî MengÛc
 14. Âl-i DĀniřmend
 15. İrĀn SelĤÛĤĀleri
 16. GermiyĀn [ĤirmĀn] SelĤÛĤĀleri
 17. RÛm SelĤÛĤĀleri
 18. Âl-i Timur
 19. Benî Eretna
 20. AĤ-Ĥoyunlar
 21. Ĥara-Ĥoyunlar
 22. ĤaramanĀler
 23. şaru-ĤĀn, MenteřĀ, Aydın, GermiyĀn
- [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 436]
24. İsfendiyĀr-zĀdeler
 25. ĤaĤĀ BurĤĀne'd-DĀn AĤmed
 26. Âl-i 'OřmĀn
 27. Âl-i ZÛ'l-Ĥadriyye
 28. RamažĀn-oĤulları
 29. Mışır MÛlûk-ı EtrĀki
- [*Mir'ât-ı Kayseriyye*, S. 437]

²⁹⁵ Merhum müellif Müslüman TÛrĤlerle doĤrudan ve dolaylı alĀka ve irtibatı bulunan tÛm İřlĀm siyasi teşekkÛllerini çoĤu TÛrk olmak Ûzere Arap, Acem, Ĥerkes, KÛrt, Tatar vs. sÛlĀlelerin teşkil etmiş oldukları hÛkÛmetleri ayırt etmeksizin burada zikretmiştir. (MK)

**KAŞERİYYE KAŞABASI'NİN HÂVÎ OLDIĞI MAHALLÂTIN HURÛF-I HECÂ TERTİBİ
ÜZRE ESÂMİSİ²⁹⁶**

1	Em[î]r Sultân	20	Çivici Bekdaş	46	Harput
2	Alaca Mescid	21	Çakaloz	47	Delikli-Taş
3	Eskici Yahyâ	22	Câmi' -i Kebîr	48	Dilâver Paşa
4	Oduncu Karabet	23	Çandır	49	Dadur
5	Eski Bedestân	24	Hasan Fakîh	50	Rûmiyân
6	Em[î]r Ağa	25	Hasbek	51	Sultân
7	Eslem Paşa	26	Hasbek Kendirci	52	Seyyid Gâzî
8	Âhî 'Îsâ	27	Hasbek Künbed	53	Seyl-Aldı
9	Pamuk Atan	28	Hasbek Hwâce Hasan	54	Süleymân
10	Bal Dökdü	29	Hasbek Dadı	55	Sisli-yan
11	Boz-Atlı Paşa	30	Hasbek Monlâ İsmâ'il	56	Sayacı
12	Boz-Atlı Hasan Beg	31	Hasbek Kiteci	57	Şütürbân
13	Büyük Bağçe	32	Hâcî Kâsım	58	Şarkıyân
14	Batmân (?)	33	Hallâc-oğlu	59	Şaşık
15	Büyük Oduncu	34	Hâcet	60	Şınıkcı
16	Tâce'd-Dîn	35	Hürrem Çavuş	61	Tâhir Ağa
17	Tâc-ı Kızıl	36	Hâcî Veled	62	Tos
18	Cürcürler	37	Hâcî Ekiz	63	Tuğak
19	Cürcürük	38	Hâcî-Kılıç	64	Tanacılar
		39	Hacî Manşür		
		40	Hwând		
		41	Yanık-oğlu		
		42	Kabaklı-oğlu		
		43	Çavrem-zâde		
		44	Hâcî 'İvâz		
		45	Hamûrcu Gubâr-oğlu		

[Mir'ât-ı Kaşeriyeye, S. 438]

65	Taşkıncık	86	Kiçi-Kapu	104	Yalman
66	Tavuvcu	87	Gürcü Hürriyyet	105	Yeñice Yaraş
67	'Îsâ Ağa	88	Kemer-Altı	106	Yeñice İsmâ'il
68	'Abdu'l-lâh Şeyh	89	Kebe İlyâs	107	Yanık-oğlu
69	'Ömer Şeyh	90	Küçük 'Alî		
70	Furuncu	91	Küçük Muştafâ		
71	Çara Fakîh	92	Gülük		
72	Kalpaklı-oğlu	93	Köse Dânişmend		
73	Çara Kürkcü	94	Köy-Yıkan		
74	Çara Keçi	95	Kemiklik (Keklik?)		
75	Kal'a	96	Lala Paşa		
76	Kalender-hâne	97	Mükremîn		
77	Şeyh	98	Mûsâ Gâzî		
78	Ağa	99	Mumcı Halîl		
79	Serçe-oğlu	100	Mürekkebeci		
80	Konuğ Boğan	101	Mermerli		
81	Çara İmâm	102	Ma'den-oğlu		
82	Kaba Şakal	103	Varşak		
83	Çapan				
84	Kürtler Fetihü'l-lâh				
85	Kürtler Seyfu'l-lâh				

²⁹⁶ Müellifin elifbaya göre tertibine dokunulmadı. (MK)

[*Mir 'ât-ı Kayseriyye, S. 439*]

KAŞERİYYE'YE MÜLHAQ KURÂNİÑ HURÛF-I HECÂ TERTÎBİ ÜZRE ESÂMÎSİ

1	Endürlük	19	Bozca	38	Horsana
2	Akca-Kaya	20	Bayram Hâcî	39	Hırka
3	İsbile	21	Boyacı	40	Darsiyak
4	İstefene	22	Bel-Vîrân	41	Derevenk
5	Efkere	23	Barşama	42	Dadasun
6	Üskübü	24	Bâlâkes	43	Dadağı
7	Ağırnas	25	Beg Degirmeni	44	Döger
8	İsbıdın	26	Talas	45	Dimitre
9	Argıncık	27	Tevlusun	46	Zenci/Zinci-Dere
10	Ala-Göz	28	Cırlavuk	47	Zirve
11	Ağ-in	29	Cırkalan	48	Serâyıcık
12	Erkilet	30	Çevril (Çivril)	49	Sürtme
13	Ebic	31	Çukur	50	Süksün
14	Eski 'Ömerler	32	Hâcîlar	51	Silâhdâr
15	Obruk	33	Hişârcık	52	Şalkoma
16	Eyim	34	Horan	53	Şalur
17	Oyma Ağaç	35	Hasınlü	54	Sarı Kürklü
18	Anbâr	36	Hasancı	55	Sarı Dânişmend
		37	Hasan Arpa		

[*Mir 'ât-ı Kayseriyye, S. 440*]

56	Tâhir-İni	74	Germir	93	Höbek
57	Tâflar	75	Kemer	94	Himmet Dede
58	Taşlık	76	Kiçi-Bürüngüz	95	Yazı-Çepni
59	Taş-Hân	77	Gesi	96	Yemliha
60	'Ammîler	78	Gömeç	97	Yazır
61	'İmâret	79	Göllü	98	Yüregil
62	Fehimli	80	Geresin	99	Yuvallı
63	Kıran-Arhu	81	Kilise	100	Yabanî
64	Kızık	82	Kermelik		
65	Kara-Höyük	83	Keykubâd		
66	Kızıl-Vîrân	84	Mancusun		
67	Koşcağız	85	Muncusun		
68	Kuşcu	86	Molu		
69	Kara Kimse	87	Mâh-zemîn		
70	Kaş	88	Monlâ Hâcî		
71	Kalkancık	89	Menteşe		
72	Kumar Mâlı	90	Nize		
73	Kurı-Köpri	91	Vekse		
		92	Vartan		

FİHRİST

[Karma Kelime Fihristi: Şahıs, Kabile, Kavim, Yer ve Su Adları ile Terimler Ayrıca Risâle, Hâşiye ve Talikat ile Makaleler Dâhil Kitap İsim ve Unvanları ile Arşiv Vesikaları Orijinal Metindeki Yaprak Numaralarına Göre]

A

- Abaka, Moğul Kaamı 233, 234
Abaza Muhammed Paşa 284, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 322, 323, 324, 325, 326
Abaza Paşa Fırkası/Âlâyi/Sekbânı 317, 318, 320, 321, 323
Abaza Şeyhi, Kayseriyeli Şeyh 'Abdu'r-Rahîm Efendi 318, 325
Abaza-oğlu Muhammed, sergerde-i eşkıyâdan 366
Abbâsiyye 204
Abbâs-zâde Şâlih Ağa 374, 398, 401
Abdî Paşa, Aтана ve Konya Begler-begi Vezir Anadolî Vâlisi 344, 345, 353
Abdu'l-lâh Ağa, Kara Muhammed Ağa-zâde Hâcî 'Alî Ağa'niñ oğlu 428, 429, 430
Abdu'l-lâh Efendi, Anadolî Kâdî-'askeri 358
Abdu'l-lâh Efendi, Kayseriyye Kâdîsı 332
Abdu'l-lâh Paşa, Anadolî Müfettişi 349, 350, 353
Abdu'l-lâh Şeyh Mağallesi 440
Abdu'l-lâh, Sivas Kâdîsı 248
Abdu'r-Rahmân Efendi, Divrigî Fâzıl 'Osmân Efendi'niñ mağdûmu 416
Abdü'l-'Azîz Bağdâdî 268
Abdü'l-Bâkî Efendi bin Bedre'd-Dîn Mağmûd, Kayseriyye Kâdîsı 302, 332, 337
Abdü'l-Ğaffâr Efendi bin Bedre'd-Dîn Mağmûd 77, 302
Abdü'l-Hamîd-i Evvel 50

- Abdü'l-Hayy bin Bedre'd-Dîn Mağmûd 302
Abdü'l-Kerîm Beg-zâde Kemâl Beg, Sipâhî Serdârı 334
Abdü'l-Kerîm bin Bedre'd-Dîn Mağmûd 302
Abdü'l-Kerîm Koca Beg 106, 340
Abdü'l-Kerîm-oğlu, Yörük Tâ'ifesi dere-begi 349
Abdü's-Selâm Efendi-zâde 'Abdü'l-Bâkî Efendi 335
Acem 'Alîsi-oğlu Bekir 367-2
Acem 'Îsâ-oğlu Bekir, sergerde-i eşkıyâdan 366
Acem Şadrâbları 133
Âdil Efendi, Fetḥu'l-lâh Efendi'niñ mağdûmu 409
Açudu'd-Devle 145
Afşar Deli Velî 380
Afşarlar/Afşar 'Aşireti 155, 228, 343
Ağa Hüseyin Paşa 434
Ağa Mağallesi 440
Ağca/Akca-Kayalı 'Abbâs-zâde Şadık Ağa 370, 371, 379, 402, 403, 410, 417, 418
Ağırnas Karyesi 21, 441
Ağ-in Karyesi 441
Ağob, Baş-Bezîrgân-oğlu'niñ vekîli ve dâmâdı 374
Ağustus Kayşer 134, 135
Âhî 'Îsâ Mağallesi 439
Âhî Evrân Suyu 11
Ahlât 148
Aḥmed Ağa ibn Mûsâ Ağa 363
Aḥmed Beg-oğlu 398
Aḥmed Beg-oğlu Hasan Ağa 363
Aḥmed Çavuş 305
Aḥmed Dânişmend Ğâzî bin Ğuzayr bin Dânişmend/Aḥmed Dânişmend bin 'Alî bin Naşîr 53, 157
Aḥmed Efendi, Müftî 335
Aḥmed Hân, İl-Hânilerden 230

Ahmed Nûrî Efendi, Kayseriyye Nâ'ibi 377
Ahmed Paşa, Kayseriyye ve Boz-Oğ
Mutaşarrıfı 401, 402
Ahmed Ta[y]rân Gâzî/Ahmed Dârânî 10, 119
Ahmed Tevhîd Beg 143
Ahmed, müteğallibe 342
Ak Hâtûn 111
Ak-Bıyık oğlu Muştafâ 367-2
Ak-Bıyık-oğlu 'Ömer, sergerde-i
eşkiyâdan 366, 367-2
Ak-Bıyık-oğlu Hasan Ağa 285, 407, 409, 411,
413, 414, 416, 417, 419, 426
Ak-Bıyık-oğlu Muştafâ, sergerde-i eşkiyâdan 366
Akca-Kaya Karyesi 409, 410, 419, 441
Akca-Kayalı-zâde Şâlih Ağa 429
Akca-Kayalı-zâde Hâcî Muhammed Ağa 99
Âkif Efendi 407
Ak-Kaş 375
Ak-Koyunlar 435
Ak-Koyunlu Devleti 269
Ak-Serây 174, 175, 250
Ak-Serây Begliği 279
Ak-Serâyılı-oğlu Miḥayil 424
Ak-Şehirli/Ak-Şehrî Hâcî Hâfîz 'Osmân Efendi,
Müftî 121, 377, 412
Ak-Şehirli-zâde Hâzım Efendi 122
Ak-Tağ Kazâsı 277
Akvâm-ı Âriye 129, 130
Akvâm-ı Türkiyye 203
Ak-Yazı 70
Alâ'iyye 343
Alaca 5
Alaca Mescid 87
Alaca Mescid Maḥallesi 117, 184, 439
Alâe'd-Dîn Beg bin Yaḥşî Beg, Karamanîlerden
252, 253, 254, 258, 259, 260, 262, 273, 279

Alâe'd-Dîn Keykubâd-ı Evvel bin
Keyḥusrev/'Alâe'd-Dîn-i Selçûkî 56, 57, 126, 127,
170, 181, 182, 183, 193, 194, 195, 196, 197, 198,
199, 200, 202, 203, 204, 205, 206, 210, 216, 218,
219, 220, 276
Alâe'd-Dîn Keykubâd-ı Şâliş 171, 225b, 238, 239
Alâe'd-Dîn Keykubâd-ı Şânî bin Ferâmurz 226,
227, 228, 229, 271, 273, 274, 279
Alâe'd-Dîn Muhammed Emîr Eretna Beg 246,
247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 257,
258, 263, 264, 275, 277, 281
Alâe'd-Dîn Paşa, Kayseriyye
Mutaşarrıfı 421, 422
Ala-göz Karyesi 441
Alâü'd-Devle Şâh-Ruḥ Beg/Muḥammed bin Şâh
Ruḥ Bek bin 'Alâü'd-Devle Zü'l-Kâdirî 277, 278
Âlây 5
Âlây-Begi/Begleri 371, 372
Alem-dâr Köse Muhammed Ağa 363
Alem-dâr Muştafâ Paşa, Şadr-ı A'zam 390
Âlem-i İslâmiyyet 152, 173, 196, 216
Alî 'Âtıf Beg, Kayseriyye Mutaşarrıfı 95
Âl-i 'Osmân 436
Alî 247
Alî Ağa 330, 363
Alî Ağa, Abdü'l-Gaffâr Efendi'niñ oğlu 107
Alî Beg bin Eretna Beg-zâde
Muḥammed Beg 262
Alî Bekmez-oğlu Muhammed, sergerde-i
eşkiyâdan 366
Alî bin Mızrab 159
Alî bin Muhammed bin Eretna 264, 265, 266
Âl-i Büveyh 101, 435
Âl-i Celâyirî 252
Âl-i Cengiz/Cengiziyye 217, 230, 231, 435
Alî Çavuş 72
Âl-i Dânişmend/Dânişmendiyye 53, 54, 126, 156,
163, 164, 167, 263, 435

- Âl-i Dânişmendiyye Kataloğu* 165, 167
 Alî Ferdî Efendi, müderris 120, 329
 Âl-i Karaman 272
 Alî Nişârî Efendi, Muhyî-i Kayserî
 Koca Nişârî 340
 Alî Paşa, Arabgîr Sancağı Mutaşarrıfı 344
 Alî Paşa, Kayseriyye Mutaşarrıfı 429
 Alî Paşa, Şadr-ı A'zam 291
 Âl-i Sâmân 435
 Âl-i Sebük-Tekin 435
 Âl-i Selçûk 57, 143, 144, 204
 Alî Tağı 9, 10, 119
 Âl-i Timur 435
 Âl-i Zü'l-Kadriyye 436
 Âlî, Gelibolu'lı 250
 Alî, hademe 411
 Alî, rü'esâ-yı eşkiyâdan 344
 Almanya 179
 Almanya Muhârebesi 341
 Alp-Arslan, Muhammed bin Dâvud bin Mikâ'il
 bin Selçûk 126, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144,
 145, 147, 148, 151, 152, 156, 203
 Altıncı Bölük 333
 Altıncı Levon 225b
 Altmış Dördüncü Orta Cemâ'ati/Altmış-Dört
 Cemâ'ati 356, 363
 Altmış-Yedi Cemâ'ati 363
 Amasiyye Dârü's-Şifâsı 245
 Amasiyye Kâdisı 223
 Amasiyye/Amasiyye Sancağı 14, 158, 174, 222,
 230, 237, 244, 295, 306, 336
 Amerika 36
 Amerika Misyonerleri 25
 Ammiler Karyesi 442
 Anapa 378
 Anadolu 'Askeri 367-1
 Anadolu Fırka-i 'Askeriyyesi 353
 Anadolu Müfettişliği 337, 339, 350
 Anadolu Vâlisi 358
 Anadolu/Anadolu Kıt'ası 2, 7, 26, 129, 132, 133,
 136, 138, 169, 173, 196, 216, 249, 271, 272, 275,
 290, 291, 306, 326, 433
 Anbâr Karyesi 441
 Anbâr-Virânı 73
 Anğara 339
 Anğara Kal'ası 193
 Anğara/Anğara Vilâyeti 2, 14, 174, 183, 318
 Anğaravî 'Abdü'l-Kerîm Efendi 328
 Anğakiyye 169
 Anğaliyye 183, 228
 Antiğon 133
 Anti-Toros Tağları 8
 Apostal 424
 Arab 'Askeri 285, 434
 Arab 'Osman-oglu Muştâfâ, Yeniçeri 386
 Arab 57, 136
 Arab Dede 89
 Araba-Bâzârı/Bakğallar ve Keresteciler Çârşûsı
 55, 117, 187, 389, 394, 414, 431
 Arab-gîr 423
 Arabistân Seferi 301
 Arablar 434
 Argıncık Karyesi 441
 Argun Hân, Âl-i Cengiz'den 231, 236, 242
 Arnavud 'Alî Paşa, Mutaşarrıf 430, 431
 Arpacı Hâfız Ağa 414
 Arpacı Hâfız Muhammed Ağa 374, 376
 Arparatlar 133
 Arslan 144
 Arslan Beyğu [Yabğu] 144
 Arslan/Arslan-oglu, Gesi Karyeli 68, 386
 Arş 48

Arz 92

Arz-ı Filistîn 136

Ârzû-oğlı ‘Alî Ağa 414

Asâkir-i ‘Osmâniyye 289, 291

Asâkir-i Dânişmendiyye 160

Asâkir-i Selçûkiyye 232

Asâkir-i Şî‘a 289

Aşhâb-ı Kehf Zâviyesi 278

Âsitâne 75

Asker-i İslâm 322

Askerî Kışla 187, 381

Askeriye Dâ’iresi 404

Asya/Asya Kıt‘ası 132, 154, 196, 216, 270, 296

Asya-yı Şuğrâ 25, 129

Asya-yı Vustâ 219, 296

At Meydânı 186, 199

Ata-Beg 259, 260, 279

Ata-Bekân-ı Devlet 181

Atabekiyye 435

Atalar-Deñizi 8, 132, 204

Ațana Vâlisi 429

Ațana/Vilâyeti 3, 346, 348, 368, 403, 429, 433

At-Bâzârı 379, 384, 414

Atebe-i Pâdişâhî/‘Ulyâ 342, 346, 375

Atsuz Elti Hâtûn bint-i Maħmûd 63

Avanos/Avanos Kazâsı 3, 14

Avcı Sultân Muhammed 332

Avnî Efendi, Kayseriyye Nâ’ibi 311

Avrupa 28, 30, 35, 39, 140, 179, 196, 270, 296

Aydın 239, 435

Âyişe 86

Âyişe bint Bedre’ d-Dîn Maħmûd 302

Âyişe Hâtûn 105, 302

Âzerbâyçân 146

Azîziyye/Azîziyye Kazası 3, 131, 166

B

Baba İlyâs 271

Bâbâ İshâk 222, 223

Babuğ Hân 260

Babuğ Hân-oğlı Esen 262, 263

Bâğcı-oğlı Peşker, sergerde-i eşkiyâdan 366

Bağçeci-zâde Feyzû’l-lâh Efendi ibn Kâsım Efendi, Hâsekî Ağalarından 363, 365, 369

Bağçeci-zâde Hâcî Ahmed Efendi, Kayseriyye Müftüsü 351

Bağçeci-zâde Muhammed Efendi 122, 398

Bağ-çe-vân ‘Abdu’l-lâh Şeyh 118

Bağ-çe-vân ‘Ömer Şeyh Dede 118

Bağ-çe-vân ‘Ömer Şeyh Maħallesi 118, 119

Bağdâd 145, 195, 336, 359

Bağdâd Vâlisi 97, 98

Bağdâdî Ahmed Efendi, Bosna ve ardından Kayseriyye Kâdîsı 332

Bahr-i Sefid 204

Bakğâl Hasan, Yeñiçeri Deli-başısı 390

Bal Dökdü Maħallesi 439

Bâlâkes Karyesi 441

Barşama Karyesi 15, 278, 441

Barut-hâne-i ‘Âmire 40

Baş-Bezîrgân-oğlı Oğannes 372, 373, 375

Baş-Çuqa-dâr 431

Batmân (?) Maħallesi 439

Batğâl Gâzî Câmî‘i 423

Batğâl Gâzî Mesîresi 119, 167, 423

Batğâl Haṭîbi Şeyh Hasan Efendi bin ‘Alî Efendi 112, 120

Batğâl Mevki‘i 119

Batğâl-zâde 375

Bayburdlu Koca Ağa-zâde Derviş Muhammed Ağa 368

Baydu Hân 243

Bâyezîd Hân bin Muḥammed Hân 292, 293
Bayrak-dâr 'Ömer Ağa 357
Bayram Beg Mescidi 118
Bayram Hâcî Karyesi 441
Becenek (Peçenek) 148
Bedre'd-Dîn Maḥmûd bin Karaman Beg 274
Beg Degirmeni Karyesi 441
Beg-Bâzârı 318
Begendik 281
Begendik Çiftliği 281
Beg-Şehri 274
Bekdaş-zâde Bekdaş 370
Bekdaş-zâde Muḥammed Ağa 365, 369, 375
Bekir Ağa, Mütessellim 310
Bekir Ağa, Orta Çavuşu 353
Bekir Paşa, Kaşeriyeye Mutaşarrıfı 51, 94
Belediyye 89
Belgrad Kal'ası 341
Belîg, şâ'ir 86
Bel-Virân Karyesi 441
Bender 70
Benî Artuk 198, 435
Benî Eretna 249, 264, 265, 267, 268, 435
Benî Mengüç 435
Benî Salduç 435
Benî Yâfeş 128
Benî Zengî 435
Beñli Bayrak-dâr 381
Berber-oğlu Hüseyin 389
Bergama 422
Berkyaruk 144, 156
Beyt-i Ma'mûr 49
Beytü'l-Mâl-i 'Âmme 78
Bezirci Büyük Hâcî Sinân Beg 109, 110, 120
Bezirci Küçük Sinân Beg 109, 110

Bezzâz-istân 292
Bezzâzistân Mütevellisi 348
Bilâd-ı İslâmiyye 148, 149, 161
Bilâd-ı Rûm/Rûmiyye 158, 245, 25
Bizans İmparatoru/Bizantin İmparatoru 226, 236
Bizans Ordusu 140
Bizantinler 166
Boduvan, Şark İmparatoru 179
Boğalı 281
Boğaz-Köprü 15, 319
Boğazlıyan 3, 5
Boğuş, Velî Ağa'nın hademesi 38
Borlu Müftî-zâde Hâcî Hüseyin Paşa 413, 414
Bosna 325
Bosna Eyâleti 325
Boyacı Kapusu/Semti 105, 184, 185, 303, 340
Boyacı Karyesi 441
Boynu Egri Muḥammed Paşa 336, 337
Boynuzlu 'Aşk ('Âşık) Dede 118
Boz Toğan Çiftliği 281
Boz Toğanlı-oğlu Hwâce Yûnus 280
Boz-Atlı Hasan Beg Maḥallesi 439
Boz-Atlı Paşa Maḥallesi 401, 439
Bozca Karyesi 14, 441
Boz-Oğ Kazâsı Türkmên Ağalığı 391
Boz-Oğ Sancağı 277, 375, 379, 401, 426
Boz-Oğlı Şeyh Muḥammed 369
Börekçiler Çârşûsı 68
Buḥârâ 138, 152
Buḥârî 120
Burgaz Hişârı 197
Burhâne'd-Dîn Efendi 347
Burusalı Gök-Dereli-zâde Muḥammed Kânî Efendi, Nâ'ib 328, 329

Bünyân/Bünyân Kaşabası/Bünyân Kazâsı 3, 5, 15, 166, 278

Büyük Avgın (Âbgın) 11, 12

Büyük Bağçe Mahallesi 439

Büyük Hüseyin Efendi 121

Büyük Mîr-Âhûr Ağa 410

Büyük Oduncu Mahallesi 439

Büyük-Bağçe-Başı 408

C

Ca'fer Beg bin Eretna 251, 258, 259, 260, 261, 263, 264, 267, 279

Ca'fer Beg Mahallesi 267

Câmi'-i Kebîr Hâfîbi 394

Câmi'-i Kebîr Mahallesi 303, 305, 439

Câmi'-i Kebîr, Kara-Hişâr Nâhiyesi'nde 257

Câmi'-i Kebîr/Çayseri Ulu Camii II, 45, 46, 49, 180, 347, 356, 373, 433

Cân Polad-zâde/Cân Polad-oğlu 314

Canik/Canik Sancağı 14, 336

Canikli Hâcî 'Alî Beg-zâde Tâhir Beg 380

Cebbâr/Çapar-zâde Muhammed Paşa 403, 426, 427, 428

Cebbâr-zâde Muştafâ Beg, Boz-Oğ Sancağı Mutaşarrıfı 368

Cebbâr-zâde Selîm Beg, Şehir-Kışla Hâkimi ve Kır-Şehir Serdârı ve Yozgadlı 396

Cebbâr-zâde Süleymân Beg, Yozgadlı 373, 374, 375, 379, 380, 381, 386, 391

Cebel-i Erciyes Nâhiyesi 77

Celâle'd-Dîn Beg, Çayseriye Şahnesi 183

Celâle'd-Dîn Beg, Mutaşarrıf Hâcî Bekir Paşa'nın mahdûmu 405

Celâle'd-Dîn Hwârezm-Şâh 199

Celâlî-ler/Celâlî 'Askeri 321, 323

Cengiz 230

Cerîd-oğlu, Baş-Buğ 427

Ceyhûn Nehri 138, 146

Cıgala-zâde Vezîr Maḥmûd Paşa 318

Cınkıllı Hânı 120

Cırkalan Karyesi 162, 441

Cırlavuk Karyesi 441

Cihân-nümâ 249

Cimrî Beg 235, 236, 273, 274, 279

Circîs 9

Cirîd Meydâmı 390, 403

Cizvit Papasları 25

Corci 356, 357

Cümcüme Baba 119

Cündî Beg-zâde Muhammed Şâdık Beg 374

Cürcürler Mahallesi 439

Cürcürük Mahallesi 439

Cüvânî Muştafâ Efendi, Çayseriye Nâ'ibi 309

Ç

Çağatay Ümerâsı 248

Çağaloz Mahallesi 439

Çaldıran Muḥârebesi/Muzzaferiyyâtı/Seferi 277, 294, 295, 299, 301

Çanağcı-oğlu 'Alem-dâr Muhammed Ağa 363

Çanağcı-oğlu Hâcî Feyzu'l-lâh Ağa 407

Çanağcı-oğlu Hâcî Süleymân Ağa 375

Çanağ-Çal'a Boğazı 132

Çandır Mahallesi 439

Çârşû-yı 'Umûmî 185

Çartıl-oğlu Yuvanini 424

Çehâr-yâr-i Güzîn 255

Çeleb-oğlu Hâcî, sergerde-i eşkıyâdan 366

Çelikli Hâcî 'Alî Efendi 121

Çelikli Muḥammed, sergerde-i eşkıyâdan 366
Çerkes ‘Alî Ağa 327
Çerkes Hasan Paşa ‘Askeri 364
Çerkes Hasan Paşa 362, 363, 365, 367-1
Çerkes Muḥammed Beg, Kaşseriyye
Mutaşarrıfı 305
Çerkes Muḥammed Paşa, Şadr-ı A‘zam 319, 321
Çerkesoğlu Çolak Feyzî, sergerde-i eşkıyâdan 366
Çevril (Çivril) Karyesi 441
Çifte Çeşmeler 104, 293
Çifte Hammâm bkz: Meydân Hammâmı
Çifte Künbedler 201, 221
Çifte-Öni Çeşmesi 87
Çigdeli-zâde Câmî‘-i Şerîfi Nâm-ı Diger Cıncıklı
III, 84, 86
Çigdeli-zâde Hâcî Ahmed Ağa 84, 86
Çimenlik 395
Çin 140
Çini Kal‘ası 299
Çivici Bekdaş Mahallesi 439
Çobaniyân 250
Çok-Göz Cisri 14
Çolak Muştafâ, Yeñiçeri 390
Çorum 306, 363, 364
Çorum Sancağı 309
Çömlek Hammâmı 67. bkz: Meydân Hammâmı
Çöpli ‘Aşîreti 319
Çöpli Cemâ‘ati 343
Çubuk Sazlığı/Gölü 18, 19
Çukur Hân 304
Çukur Karyesi 441
Çukurcağ Nâhiyesi 339
Çukurlı Mescidi 120
Çukurlı-zâde Hâcî Muştafâ 369
Çukurlı-zâde Hâcî Torun Efendi 123

Çukur-Ova 168, 287, 343
Çukur-Ova Muḥârebesi 287

D

Dâ‘ire-i ‘Askeriyye 186, 199
Dâ‘ire-i Hükûmet 94, 413, 429
Dadağı Karyesi 441
Dadasun Karyesi 19, 441
Dâdûr Mahallesi 90, 439
Dadur-oğlu Ağob 424
Dağıstânî ‘Alî Paşa, Anadolu Ser-‘askeri 369
Dâmâd Halîl Efendi 123
Dândîn-oğlu 381
Dândîn-oğlu Dândîn 386
Dândîn-oğlu Nûh 386
Dânişmendiler 159, 172
Dânişmend-İli 173
Dânişmendlü ‘Aşîreti 343, 344, 348
Dânişmendli 168
Darsiyak/Karyesi 25, 385, 441
Dârü‘ş-Şifâ, Sivas 190
Dâvud bin Süleymân Şâh 169, 170, 172
Dâvud/Dâvud Çağrı Beg 144, 147
Dâvud-ı Kaşserî 119, 301
Debbâğlar Câmî‘i 87
Debbâğlar-Öni Senti 88
Debboy 186, 199
Defter-i Cedîd-i Hâkânî 78
Deli Hüseyin, müteğallibe Karaman
Türkmênlerinden 342, 356
Deli İbrâhîm Ağa 387, 390
Deli Köle 384
Deli Muḥammed, rü‘esâ-yı eşkıyâdan Karaman
Türkmênlerinden 344, 346, 356

Deli-başı 379, 429
Deli-Çay Köprüsi 396
Delikli-Taş Câmî'î 123
Delikli-Taş Mağallesi 439
Deratşu Bedros 385
Derevenk Karyesi 25, 441
Dergâh-ı 'Âlî Cebecileri 333
Dergâh-ı 'Âlî Kıpucı-başıları 375
Der-Sa'âdet 269, 291, 311, 318, 325, 339, 349, 356, 359, 362, 367-2, 372, 377, 390, 398, 402, 410, 413, 427, 428, 430, 431, 434
Der-Sa'âdet Gümrük Emîni 423
Dervîş Ağa-oğlu Çolak Feyzî 361
Dervîş Ağa-zâde Şâlih Ağa, Kayseriyye Mütessellimi 350, 351
Deryâ Begliği 315
Deşt-i Kıpcaq 204
Deveci 'Abdü'l-Kâdir Ağa-zâde Hâcî Muştafâ Ağa 374, 384
Deveci-oğlu 'Abdü'l-Kâdir Ağa, sergerde-i eşkıyâdan 366, 367-2, 374, 387
Develü Kal'ası 232
Develü/Develü Kazâsı 3, 5, 8, 19, 25, 42, 232, 251, 261, 343, 345, 396
Develü-zâde Seyyid Muştafâ Ağa/Fırkası 349, 350, 367-1
Devlet-i 'Aliyye 324, 333, 341, 352, 363, 364, 382, 433
Devlet-i 'Osmâniyye 272, 283, 284, 286, 296, 306, 318
Devlet-i Dânişmendiyiye 157, 163, 172
Devlet-i İl-Hâniyye 127, 213, 223, 227, 229, 231, 232, 238, 242, 247, 274
Devlet-i İslâmiyye 231
Devlet-i Şafeviyye 290
Devlet-i Selâçika 194
Devlet-i Selçûkiyye 46, 102, 103, 172, 272, 274, 279

Devlet-Şâh 260
Dırâz-zâde Hâcî Ahmed Ağa, Hâşekî Ağalarından Sipâhî Mîr-Âlâyî 365, 369
Dırâz-zâde Hâcî İsmâ'îl Ağa, Müsellim 380, 381
Dilâver Paşa 189, 331
Dilâver Paşa Mağallesi 69, 189, 439
Dilenci Ağası'nın oğlu 381
Dimitre Karyesi 441
Divrigî Fâzıl 'Osmân Efendi 416
Divrigî-zâde Emîn Efendi 123
Diyâr-ı Bekr 138, 147, 198, 204, 227, 368
Diyâr-ı Eflâk 204
Diyojen Roman/Ermanos, Şarkî Roma İmparatoru 139, 140, 141, 142, 147, 148
Dîzdâr Ağası Dâ'iresi/Kıpucı-Başî Konağı 185
Döger Karyesi 441
Dördüncü Koştantin 225b
Dördüncü Redif Fırka Dâ'iresi 4
Dört Dükkân Öni 184, 187, 330, 331
Dûlgâr-oğlu Hâcî Muhammed Ağa 386, 389
Dülger-oğlu Hasan 361
Dülger-oğlu Hasan, sergerde-i eşkıyâdan 366
Dülger-oğlu Süleymân Ağa 363
Dürrü'l-Bihâr 112
Düvel-i Hıristiyâniyye 173
Düvel-i Selçûkiyye 143

E

Ebi'l-Kasım bin 'Ali eṭ-Tûsî 65, 66
Ebic Karyesi 441
Ebû Bekir 247
Ebû Bekir Ağa, Yigirmi-Ṭokuzuncu Orta Bölügü'nün Serdârı 363
Ebû Bekir Ağa-zâde Hâcî Ahmed Ağa 86, 87

- Ebû Bekir Efendi 330
- Ebû Bekr Paşa, Konya Vâlisi 358
- Ebû İshâk Alem-dârî Kâzerûnî 117
- Ebû Naşr Muhammed bin ‘Abdü’l-Melik el-Buhârî, Faķîh 149
- Ebû Sa’id Bahâdır Hân 245, 246, 247, 249, 250
- Ebu’l-Feth ve’l-Megâzî Sultân Muhammed Hân Gâzî/Sultân Fâtîh 286, 287
- Edirne 335, 370
- Efkere/Efkere Karyesi 4, 6, 19, 25, 441
- Eflâtûn 155
- Efrâsiyâb 146
- Efrec 148
- Ehl-i İslâm 234
- Ehl-i Şalîb 161, 169, 172, 173, 271
- Ehl-i Sünnet ve Cemâ’at 357
- Ekber-i Yümnî 118
- Elbistân 131, 174, 231, 232, 233, 236, 277, 287, 295, 296
- El-Ecvibetü ‘an sû’âlât-ı Câmî ‘ü’l-Fuşûleyn* 302
- El-İmâm en-Nâsır li-Dîni’l-lâh 205
- Elmacı-oğlı Hasan Ağa, Ota-başı 382, 385
- El-Tekin/Ârtûhî 161
- Em[î]r Ağa Mağallesi 439
- Em[î]r Ağa-zâde Muhammed Emîn Efendi, Mütessellim 374, 377
- Em[î]r Ağa-zâde Muştafâ 369
- Em[î]r Sultân Mağallesi 80, 119, 439
- Em[î]r Sultân Mescidi 81
- Em[î]r Sultân Türbesi 81
- Em[î]r Sultân, Seyyid ‘Ubeydu’l-lâh bin ‘Abdu’l-lâh 81
- Em[î]r-oğlı Semmûr Ağa Muhammed Efendi’361
- Emîn Efendi 121
- Emîn-i Sûr-i Sultânî 48
- Emîr ‘İzze’d-Dîn Ay Demir 103
- Emîr Ağa Muhammed Efendi 351, 352, 359, 360, 361
- Emîr Çoban 245, 246, 247, 249
- Emîr Sultân 119
- Emîr Şeyh Mü’eyyed 268
- Emîr-i Âhûr Mağallesi, Üsküdar’da 69
- Emîrû’l-Müminîn ve Halife-i Rabbi’l-‘Âlemîn 216
- Emlâk Nâhiyesi 277
- Enderûn Ağası 364
- Endürlük Karyesi 441
- Engir Gölü 18
- Engüri (Ankara) 259, 260
- Enkebâb-oğlı Mığdıs Bedros 424
- Ensâl-i Selçûkiyye 239, 274
- Erciyes Yaylası/Erciyês Tağı Yaylağı 128, 343, 345, 349
- Erciyês/Erciyes Tağı 2, 6, 7, 9, 12, 134
- Erdel Muğârebeleri 333
- Eretna Medresesi 416
- Eretna Türbesi 250
- Ergiyus 9
- Erkilet/Erkilet Karyesi 4, 5, 319, 347, 383, 431, 441
- Erkiletli Çıplak, sergerde-i eşkıyâdan 366
- Erkiletli Kuşcu Ağası 427
- Erkiletli Muhammed Paşa Câmî’i 347
- Erkiletli Muhammed Paşa Evķâfi 352
- Erkiletli Muhammed Paşa, Şadr-ı A’zam 347, 352
- Ermenek/Ermenek 272, 274
- Ermeni/Ermeni Milleti 22, 23, 24, 25, 373, 374, 391, 393, 394, 403, 408, 424, 432, 433
- Erzincân 148, 202, 228
- Erzincân Hâkimligi 218
- Erzincânî Süleymân Efendi 375

Erzurûm 31, 198, 223, 317, 324, 325, 326, 330, 428, 431
Erzurûm Hâkimliği 182
Erzurûm Kâl'ası 324
Erzurûm Vilâyeti Vâlîliği 315
Es'ad Paşa, Konya Vâlîsi 431
Eski 'Ömerler Karyesi 441
Eski Bedestân 439
Eski Mahkeme 186
Eski Serây 186
Eski Serây Medresesi 96
Eskici Yahya Mahallesi 439
Eskici Yeñiçeri 389
Eskiciler Çârşûsi 230
Eski-Şehir 114, 134, 152
Eslem Paşa Mahallesi 367-1, 439
Eşref Halîl 225a
Etmekci Deli Muhammed 389, 430
Etmekci-zâde Muhammed Paşa, Karaman Eyâleti Kâ'im-mağâmı 369
Evdoksiya, (Doğu Roma Bizans) İmparatoriçesi 138, 139
Everek Kaşabası 25
Evkâf İdâresi 53, 54, 60, 62, 65, 68, 81, 84, 90, 91, 92, 102, 104, 110, 112, 263
Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti Cihât Kâlemi 70, 116
Evliyâ Çelebî 116
Evliyâ Çelebî Seyâhat-nâmesi 103, 115
Evliyâ III
Eyâlât-ı İrânîyye 352
Eyâlet-i Erzurûm 324
Eyim Karyesi 441
Eynihânî-zâde 'Âlim Efendi 123
Eyyûb Ağa Kapusu 117
Eyyûbiler 200

F

Fahrû'd-Devle 101
Fârs 132, 146
Fâtih Câmi'-i Şerîfi bkz: Kâl'a Câmi'-i Şerîfi
Fâtih Gâzî Sultân Muhammed Hân 91
Fâtih Kütüb-hânesi 269
Fazlu'l-lâh Beg, Kayseriyye Mutaşarrıfı 329
Fehimli Karyesi 442
Feke 3
Ferâ'ine 136
Ferîdûn 265
Fethu'l-lâh Efendi'niñ Konagı 409, 410, 413, 415, 418
Fetiğ-Nâme-i Hümâyûn 298
Feyyâz Efendi-zâde Hâcî Muhammed Efendi, Nağîbü'l-Eşraf Kâ'im-mağâmı 377
Feyzî Efendi-zâde Hâcî Emîn Ağa 429
Feyzî-zâde Mağmûd Ağa 430
Feyzî-zâde Muhammed 375
Feyzî-zâde Necme'd-Dîn Efendi 123
Feyzî-zâde/Feyzu'l-lâh Efendi-zâde Fethu'l-lâh Efendi 96, 398, 401, 403, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 415, 417, 418
Feyzu'l-lâh Efendi-zâde Hâcî Muhammed Efendi 411
Fezleke 320
Fırka 5
Fırka-i Celâliyye 307
Filistîn Kaysâriyyesi 136, 137
Fir'avn 214
Firenk-oğlı Keykorç 424
Firicya 130
Fîrûz Sultân 117
Frank 140
Fransa 25
Fransa Muğârebesi 375

Frederik Barbaros, Almanya İmparatoru 173
Furât Vâdîsi 130
Furuncu Mağallesi 312, 440
Füşülü Hallü'l- 'Akd 250

G

Ġalatya 130
Ġalib Paşa, Kayseriyye Mutaşarrıfı 422
Ġavrem-zâde 189
Ġavrem-zâde Hâcî 'Abdü'l-Kâdir Ağa
352, 359, 375
Ġavrem-zâde Mağallesi 439
Ġazân Maḥmûd Hân/Ġazan Hân, İl-Hânilerden
230, 242, 274
Ġazanfer 265
Ġazî Çelebî, Mes'ûd-ı Şânî'niñ oğlu 239
Ġazî Er-Ṭuğrul Beg/Er-Ṭuğrul Ġazî
196, 197, 236
Ġazî Topal Baṭṭâl 119
Ġazî-oğlu Muḥammed, sergerde-i eşkıyâdan 366
Gedik Aḥmed Paşa 91, 92, 286, 287
Gediris 90, 106
Gediris Nâhiyesi 304
Gemerekli-oğlu Muştafâ, müteğallibe 342
Genç 'Alî-oğlu 'Abdu'l-lâh, sergerde-i
eşkıyâdan 366
Genç Muḥammed Paşa 341
Gereme 128
Geresin Ġaryesi 442
Gergeme Ġaryesi 21, 72
Germir/Germir Ġaryesi 4, 6, 162, 312, 442
Germiyân 239, 435
Germiyân/Kirmân Selçûkîleri 143, 144
Gesi/Gesi Ġaryesi 4, 386, 408, 442

Gesi'li Beg 409
Gevher Âyîn 141
Gevher Nesibe ibnetü Ġılıç Arslan 181
Ġıyâşe'd-Dîn Keyḥusrev-i Evvel 47, 170, 174,
177, 178, 179, 180, 181
Ġıyâşe'd-Dîn Keyḥusrev-i Şâliḡ bin Ġılıç-
Arslan-ı Râbi' 99, 100, 101, 171, 229, 231,
232, 237, 274
Ġıyâşe'd-Dîn Mes'ûd-ı Şâliḡ bin Keyḡubâd-ı
Şâliḡ 171, 236, 237, 239
Ġıyâşe'd-Dîn Mes'ûd-ı Şânî bin Keykâvus-ı
Şânî 171, 238
Ġıyâşe'd-Dîn Siyâvuş 235
Ġıyâşü'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebu'l-Feth Keyḥusrev
bin Keyḡubâd (Ġıyâşe'd-Dîn Keyḥusrev-i Şânî bin
Keyḡubâd) 56, 58, 59, 65, 170, 200, 218, 219, 220,
223, 224, 225ab
Girgörin 72
Gök Medrese, Amasiyye 237
Gök Medrese, Sivas 100
Göllü Çeşme 294
Göllü Ġaryesi 442
Gömeç Ġaryesi 442
Gömlersiz Çeşme 118
Gön Hânı 301
Gönci-zâde Ġâsım Efendi 122
Gönüllü Atlusu 370
Göstere/Göstere Nâhiyesi 3, 8, 42, 349
Gözi-Büyük-zâde İbrâhîm Efendi 122,
374, 398, 425
Gözi-Büyük-zâde Şâbit Efendi 425
Gözlüklü Muḥammed Reşid Paşa, Bağdâd
Vâlisi 97, 98
Ġuzât-ı Müslimîn 150
Gübgüb-zâde Hâcî Bekir Ağa 96, 375, 394, 398,
401, 409, 415, 429
Gübgüb-zâde Hâcî Bekr Ağa Vakfı 415
Gübgüb-zâde Muḥammed Ağa 415

Güherçile Fabrikası 21, 40, 68
Gül-Şarı-oğlu ‘Alî, sergerde-i eşkıyâdan
366, 367-2, 381
Gülşen-i Tevârih 190, 195
Gülük Câmî‘i II, 45, 63, 189, 241
Gülük Şemse‘d-Dîn bin ‘Aleme‘d-Dîn
64, 120, 189
Gülük Şemsed-Dîn Mağallesi 63, 120, 440
Gümrükcü ‘Osmân Paşa 285, 422, 423, 425, 426
Gümüş-oğlu Mıgdıs Serkiz 424
Gündüz Beg 273
Gürc [Gürçi] 148
Gürci ‘Osmân Paşa Câmî‘i 96
Gürci Hammâmı 185
Gürci Mağallesi 105
Gürcistân 138, 146
Gürcü Hürriyyet Mağallesi 440
Gürz Ahmed Paşa, Kayseriyye
Mutaşarrıfı 332, 333

H

Habîbe bint Bedre‘d-Dîn Mağmûd 303
Habîb-i Savaçka 155
Habs-hâne 186
Hâcet Mağallesi 439
Hâcî ‘Abdu‘l-lâh Efendi Hwâce 102, 122
Hâcî ‘Abdu‘ş-Şamed Ağa-zâde ‘Ömer Ağa 384
Hâcî ‘Alî Paşa, Sivas Vâlisi 402
Hâcî ‘Alî Paşa, vezîr Karş Muhâfız 368
Hâcî ‘Alî Şîr bin Hüseyin 177, 178
Hâcî ‘Arab Mescidi 86
Hâcî ‘İvâz Mağallesi 293, 439
Hâcî ‘Ömer Ağa 430
Hâcî ‘Ömer Ağa-zâde ‘Abdu‘l-lâh Ağa 381

Hâcî Ahmed Ağa‘nın ‘Arabı Selîm 384
Hâcî Ahmed Paşa 69, 70, 71
Hâcî Ahmed Paşa, Anaçolı Vâlisi ve Karş
Muhâfız ı Şadr-ı sâbık 358
Hâcî Ak-Kaş 115
Hâcî Ak-Kaş Câmî‘i bkz: Yeni Câmî‘
Hâcî Bekdaş Karyesi 414
Hâcî Bekdaş Ocağı 414
Hâcî Bekir Paşa, Mutaşarrıf 285, 403,
404, 405, 406
Hâcî Bulam bin Velîyü‘d-Dîn 117, 335
Hâcî Dalyan 375, 398
Hâcî Ekiz Mağallesi 439
Hâcî Halîl Ağa 352
Hâcî Halîl Efendi, Mağbah-ı ‘Âmire Emîni
Kayseriyyeli 48, 49, 64, 347
Hâcî Halîl Efendi, Müftî 374, 398, 401, 404,
407, 409, 417
Hâcî Hamza bkz: Hamza ibn el-Hâc Ahmed
Hâcî Hamza Çeşmesi 293
Hâcî Hanîf-zâde ‘Ömer Ağa 363
Hâcî Hasan-zâde ‘Osmân Ağa 376
Hâcî İbrâhîm Paşa, Vezîr-i Sâdis 307
Hâcî Kâsım 189
Hâcî Kâsım Mağallesi 115, 439
Hâcî Kılıç Câmî‘i II, 45, 65, 122, 241, 305
Hâcî Kutlu-Şâh, Nigde Begi 262
Hâcî Mansûr Mağallesi 102, 439
Hâcî Muhammed Ağa, Ocaklı Serden-geçdi 374
Hâcî Muhammed Efendi 121
Hâcî Şâlih Paşa, Müsellim 426
Hâcî Seydi Beg 281
Hâcî Seyyid 384
Hâcî Torun Efendi 50
Hâcî Ugurlı-oğlu Yordan 421
Hâcî Vağdi Şâlih Efendi 122, 398

- Hâcî Veled Mağallesi 439
 Hâcî Yûsuf-oğlı ‘Osmân Ağa 428
 Hâcib Zekerıyyâ 179
 Hâcî-Kılıç Külliyyesi 121
 Hâcî-Kılıç Mağallesi 439
 Hâcîlar Karyesi 12, 441
 Hâcîlar’lı Şeyh Muhammed 369
 Hâcîlı ‘Aşireti 344
 Hâcîn Tağları 288
 Hâdıce 58
 Hâfız ‘Alî Paşa 285, 426
 Hâfız Muştafâ Paşa, Diyâr-ı Bekr Vâlisi 367-1
 Hâkân 136
 Haleb Emîri 280
 Haleb Şehri/Vilâyeti 82, 83, 138, 147, 148, 169, 204
 Hâlid bin Velîd 69
 Hâlîfe 136, 145, 151, 159, 160
 Hâlîfe-i ‘Abbâsî 145, 158, 159, 195, 197
 Hâlîfet Gâzî Medresesi 161
 Hâlîfet Gâzî/Mübârize’d-Dîn Hâlîfet Alb bin Ârtûhî 161
 Hâlîl Ağa, Yeñiçeri Ağası 314, 315
 Hâlîl Beg, Mütessellim 378
 Hâlîl bin Emîri’s-Sa’îd ‘Abdi’r-Reşîd 77
 Hâlîl Edhem Beg 269
 Hâlîl Efendi Hânı 379
 Hâlîl Efendi, müderris 329
 Hâlîl Germirî, Kârî-i *Buhârî* 120, 417
 Hâlîl Paşa 324, 345
 Hâlîl-i Âzer 420
 Hâllâc-oğlı Mağallesi 439
 Hâllâc-zâde Muhammed Ağa 374
 Hâmâ 343
 Hâmid ibn Muhammed Efendi, Rûm-Éli Kâđî-‘askeri 305
 Hamûrcu Ğubâr-oğlı Mağallesi 439
 Hamza Ağa, Rikâb-ı Hümâyûn Silâh-şoru 339
 Hamza Ağa-zâde Ca‘fer Ağa, Tebrîz Baş-Ağası 356, 357
 Hamza ibn el-Hâc Ahmed 294
 Hamza, rü’esâ-yı eşkıyâdan 344
 Hân Câmî‘-i Şerîfi III, 88
 Hañçerli Sultân Evkâfi 292, 348
 Hânedân-ı Nübüvvet 155
 Hânedân-ı Selçûkî 168
 Hanefıyyül-Mezheb 24
 Haremeyn Fuğarâsı 304
 Harķîl 136
 Harmancık 350
 Harpuğ Mağallesi 439
 Hârûn Tağı 234
 Hasan ‘Alem-dâr 376
 Hasan Ağa, Yeñiçeri Serdârı 335
 Hasan Ağa, Zü’l-Kadriyye Voyvodası 349
 Hasan Arpa Karyesi 441
 Hasan Faķîh Mağallesi 439
 Hasan ile Hüseyn-i Kerbelâ 64
 Hasan Paşa, Anağolı Begler-begi 309
 Hasan Paşa, Bağdâd Begler-begi 307
 Hasan Paşa-zâde, Ağana Vâlisi 430
 Hasan Şehîd 119
 Hasan-Alp Karyesi 17, 345
 Hasancı Karyesi 441
 Hasbek 189
 Hasbek Dadı Mağallesi 439
 Hasbek Hwâce Hasan Mağallesi 439
 Hasbek Kendirci Mağallesi 439
 Hasbek Kitci Mağallesi 439
 Hasbek Künbed Mağallesi 439
 Hasbek Mağallesi 439

Hasbek Monlâ İsmâ'îl Maħallesi 439
Hasinli Câmî'-i Şerîfî III, 111
Hasinli-lü Maħallesi 111, 115, 120, 312, 441
Hâşşa Ordu-yı Hümâyûn 5
Hâşîye 'ale 't-Telvîh Müsemmâtün b 'it-Tedric 268
Hâşîye-i Sadru 'ş-Şerî'a 302
Hâtimetü'l-Fetâvâ 112
Hañir-oğlı Câmî'i III, 102, 433
Hañir-oğlı Eşref 102, 103, 104, 231, 232, 233
Hâtûniyye Medresesi 54, 77, 275
Hâtûnlı-oğlı Murâd, Rûm Milleti'nden 421
Hayâtü'l-Hayevân 135
Haydar Beg Köşkü 119
Hayırlı (?) -oğlı Emîn Ağa 434
Hayre'd-Dîn Ĥalîfe 74
Hayzer 424
Ĥazret-i 'İsâ 135
Ĥazret-i Fârûk 136, 137
Hemedân 148
Herdos 137
Hersek-zâde Aħmed Paşa 288
Hetum Takavur Ĥayiyus 224
Ĥıdır-Şeh-oğlı Ĥacî Aħmed 384
Ĥıristiyân 197, 356, 374, 422, 427
Ĥırka Ĥaryesi 390, 441
Ĥıyâm-ı İslâm 323
Ĥicâz 202
Ĥicret-i Nebeviyye 136
Ĥılâfet 78, 136, 139, 145, 158, 159, 183, 194, 298
Ĥilmî Efendi 412
Ĥilmî Paşa, Ĥayşeriyye Mutaşarrıfı 95
Ĥimmet Dede Ĥaryesi 442
Ĥişârcık Bağçeleri 8
Ĥişârcık Mâ'-i Cârîsi 18, 360

Ĥişârcık/Ĥişârcık Ĥaryesi 105, 128, 134, 304, 409, 411, 441
Ĥişârcıklı-zâde Mes'ûd Efendi 122
Ĥişârcıklı-zâde Muştafâ Efendi, Müftü 121, 374, 377, 385, 401, 404
Ĥişârcıklı-zâde Nâ'il Efendi 123
Ĥişârcıklı-zâde Sâlim Efendi, şâ'ir 122, 404, 405, 422
Ĥişâr-İçî 313
Ĥoran Ĥaryesi 441
Ĥorâsân 146, 202
Ĥorâsân Vâlîsi 243
Ĥorsana Ĥaryesi 441
Ĥotîn Seferi 315
Ĥoy 148
Ĥöbek Ĥaryesi 442
Ĥudûd-ı 'Oşmâniyye 352
Ĥumş 343
Ĥusrev Paşa 325
Ĥüzistân 146
Ĥükûmet 384
Ĥükûmet Dâ'iresi Câmîi III, 94, 404
Ĥükûmet Dâ'iresi/Ĥükûmet Ĥonađı 94, 95, 185, 186, 313, 381, 404, 422, 431
Ĥükûmet Ĥonađı'nın Ĥarem Dâiresi 427
Ĥükûmet-i 'Oşmâniyye 240
Ĥükûmet-i Ĥaramaniyye/Ĥaraman Ĥükûmeti 252, 271, 273, 286
Ĥükûmet-i Selçûkiyye 225b, 227
Ĥülâgû Ĥân 127, 205, 206, 210, 217, 230, 242
Ĥürrem Beg Vağfı 60
Ĥürrem Çavuş Maħallesi 186, 439
Ĥürrem Çavuş Mescidi 86
Ĥüseyin Ağa, Müsellim 429
Ĥüseyin Beg bin Sinân Beg (Sinân Beg-zâde Ĥüseyin Beg) 66, 67, 68

Hüseyin Beg Hammâmı 117, 121
Hüseyin, 'Alî Beg'in hademesi 394
Hwâce Âbâdân (Hwâce Vağan) 82, 83, 113
Hwâce Âbâdân (Hwâce Vağan) Türbesi 84
Hwâce Hasan bin Ebî Bekr, Vezîr 175, 176
Hwâce Hasan Câmi'i 176
Hwâce Hasan Medresesi 126, 175, 176
Hwâce Muşlihu'd-Dîn, Bezirci el-Hâc Mustafâ bin Hâcî Ahmed 108, 109
Hwâce Vağan Zâviyesi 84
Hwâce-oğlı Ahmed, sergerde-i eşkıyâdan 366
Hwând Hâtûn 56, 57, 200, 220, 225b
Hwând Hâtûn Câmi'i II, 45, 55, 57, 121, 122, 123, 200, 225b, 241
Hwând Hâtûn Türbesi 126
Hwând Mağallesi 82, 439
Hwând Medresesi, Büyük 60, 118, 241
Hwând Medresesi, Küçük 241
Hwând Yanık-oğlı Mağallesi 335
Hwârezm 138

I

Irâk 250
Irâk Selçûkîleri 144
Irâk-ı 'Acem 146
Irmağ Kenârı 4, 6, 13, 41
Isbıdın/Isbıdın Karyesi 19, 370, 387, 441

İ

İbîş Ağa, Kürkcüler Şeyhişi 390
İbn Battûta Seyâhat-nâmesi 250
İbn Eşîr 175

İbn Haldûn 249
İbn Muhammed Ca'fer bin Hüseyin 159
İbnü'r-Reşîd Nâşîre'd-Dîn, Haleb Emîri 280
İbrâhîm Ağa, Kayseriye Mütessellimi 336, 337
İbrâhîm Ağa, Ser-Turna 401
İbrâhîm Ağa, Zağîreci Enderûn Çûha-dârı 364
İbrâhîm Bayrak, Yeñiçeri zorbâsı 382
İbrâhîm Beg bin Muhammed Beg, Karamanîlerden 273, 276
İbrâhîm bin 'Alâe'd-Dîn Beg, Karamanîlerden 281
İbrâhîm Efendi, Kayseriye Nâ'ibi 358
İbrâhîm Paşa, Aţana Vâlîsi 371
İbrâhîm Paşa, Karaman Eyâleti Begler-begi 309, 310
İbrâhîm Paşa-zâde Muhammed Beg, Kayseriye Mutaşarrıfı 358
İbrâhîm, Hâcîli 'Aşîreti Kethudâsı rü'esâ-yı eşkıyâdan 344
İbrâhîm, Kazzâz-oğlı'nın Bayrak-dârı 387
İbtidâ'î Mektepleri 45
İç Kal'a 91, 185, 186
İç Türkmênleri 356
İç-Él 228, 343
İç-Kazâ 3
İki Kapulu Câmi'i 303
İkinci Pâsbân Dâiresi 187
İksîrû's-Sa 'âdet fi Fenni't-Taşrif 268
İlhâmî-zâde Süleymân Efendi, Erzurûm Kağîsı 359
İl-Hân-ı A'zam 232
İl-Hânîler/İl-Hâniyân 103, 195, 205, 219, 225b, 228, 229, 232, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 274, 275
İl-Kâniyân/Âl-i Celâyir Devleti 249
İlyâs Paşa, Anadolı Begler-begi 318, 319
İmâm-zâde Muhammed Efendi, Nâ'ib 351
İmâret Karyesi 442

İmâret-i ‘Âmire 73, 74
İmparator 141, 149, 151
İn‘âm-zâde ‘Alî Beg, Kayseriyye Mutaşarrıfı
284, 310, 312
İnâş Rüşdiyyesi 44
İnâyetu’l-lâh Efendi, Müftî 329
İnce’niñ Muhammed 394
İnce-Boyun ‘Alî Efendi/Mu‘tağ ‘Alî Efendi 120
İnce-Şu Şahrâsı 297
İnce-Şu/İnce-Şu Kazâsı 3, 8, 337, 339
İnce-Şu’lu Yüz-başı ‘Ömer Ağa 430
Îrân 130, 132, 147, 203, 289, 291
Îrân Muḥârebâtı 358, 368
Îrân Seferi 296, 324
Îrân Selçûkîleri 138, 143, 145, 157, 168, 172, 435
Îrânîler 336
Îsâ Ağa Maḥallesi 440
Îsâ Beg, Karamanîlerden 252, 253
Îsâ-zâde Muhammed ‘Ârif Efendi, Nâ’ib 368
İsbile Karyesi 441
İsfendiyâr 239
İsfendiyâr Beg, Sinob Emîri 69
İsfendiyâr-zâdeler 436
İşhâk Beg bin İbrâhîm Beg 272
İskender Beg, Kayseriyye Begi 288
İskender-i Yunanî 132, 133
İskenderûn İskelesi 368
İslâm Ordusu 150
İslâm Sancağı 298
İslâm/İslâmiyyet 22, 23, 24, 134, 137, 139, 146,
243, 244, 245, 289, 290, 357, 374, 394, 422, 427, 433
İslâmlu Nâhiyesi 305
İsmâ‘îl Beg, Kayseri Mütessellimi 331
İsmâ‘îl Hakkî 137
İsrâ‘îl 146

İstanbul 70, 73, 356, 395, 399
İstanbul Muḥâfızlığı 301
İstanköy Cezîresi 401
İstefene Karyesi 441
İttihâd-ı İslâm 289
İyiler Kabristânı 120, 121
İyşa-oğlı Yaşaf 424
İzmir 239, 356
İznîk 179
İzze’ d-Dîn Keykâvus Türbesi, Sivas 191, 193
İzze’ d-Dîn Keykâvus-ı Evvel/İzzü’ d-Dünyâ
ve’ d-Dîn Ebu’l-Feth Keykâvus bin Keyḥusrev 63,
65, 170, 181, 182, 183, 184, 190, 192, 193
İzze’ d-Dîn Keykâvus-ı Sâni bin Keyḥusrev-i Sâni
171, 225b, 226, 229, 235
İzze’ d-Dîn Kılıç-Arslan-ı Râbi‘ 218, 228
İzze’ d-Dîn Kılıç-Arslan-ı Sâliḡ bin Süleymân
Şâh-ı Sâni 170, 178, 181
İzze’ d-Dîn Kılıç-Arslan-ı Sâni 168, 170, 172,
173, 176, 177
İzze’ d-Dîn Paşa Mevlevî-hânesi Vakfı 87

K

Ka‘be-i ‘Ulyâ 49, 420
Kâ‘im bi-Emri’l-lâh, Ḥalîfe-i ‘Abbâsî 145, 159
Kaba Şakal Maḥallesi 440
Kabağlı-oğlı Maḥallesi 439
Kadem-oğlı Oḡannes 284
Kadem-oğlı Oḡannes’iñ maḥdûmu Kirkor 372
Kâdî ‘Abdu’r-Raḥmân Paşa, Konya Vâlîsi 395
Kâdî ‘Abdü’l-Kerîm Efendi 331
Kâdî Ahmed Burhâne’ d-Dîn, Sivas Kâdîsı 127,
265, 267, 268, 269, 270, 275, 436

Ḳāḍî Bedre'd-Dîn Maḥmûd Efendi/El-Hâc
Bedre'd-Dîn Maḥmûd Ḳāḍî 105, 107, 302,
335, 340, 341

Ḳāḍî Hammâmı 106, 303

Ḳāḍî-asker Defterdârı 431

Ḳādir Ağa-oğlu Memiş Ağa 386

Ḳādir Ağa-oğlu Memiş Ağa 414

Ḳāḍî-zâde Muḥammed Ḥilmî Efendi,
Ḳayseriyye Nâ'ibi 394

Kâfir İmâm Muştafâ, müteğallibe 342

Ḳâfḳâsya 138

Kâhyâ Efendi 384

Kâhyâ Oseb 372

Kâhyâ Yovakim 424

Ḳal'a 384, 389

Ḳal'a Câmî'-i Şerîfi/Fâtîḥ Câmî'-i Şerîfi III, 91

Ḳal'a Ḥandegi 394

Ḳal'a Maḥallesi 440

Ḳal'a Zindânı 379

Ḳal'a-Öñi 347

Ḳalabalı Şarı-Muḥammed Ağa, Ḳayseriyye
Mütesellimi 376, 377

Ḳalaycı-oğlu Aḥmed Ağa 363

Ḳalaycı-oğlu Muştafâ, müteğallibe ve Mütesellim
Vekîli 342, 351

Ḳalaycı-zâde Muḥammed Ağa, Mütesellim 358

Ḳalender-ḥâne Maḥallesi 440

Ḳalkancık Ḳaryesi 442

Ḳalpaklı-oğlu Maḥallesi 440

Kâlûyân el-Ḳonevî 101

Ḳamanlı-oğlu Kör 'Ömer, Darsiyak'lı Yeñiçeri
zorbâlarından 385, 390, 391

Ḳamanlı-oğlu Muştafâ, Darsiyak'lı 390

Kâmil Efendi, Şadr-ı esbak Kâmil Paşa 423

Ḳāmûsül-A'lâm 128, 338

Ḳanlı Ḳāḍî-oğlu Deli Em[i]r Muştafâ 284, 361

Ḳanlı Ḳāḍî-oğlu İsmâ'îl 361, 367-2

Ḳanlı Muştafâ, Kel Ḥalîl-oğlu Aḥmed, sergerde-i
eşkıyâdan 366

Ḳantemir Beg, Mamalu 'Aşîreti Begi Ḳayseriyye
Mütesellimi 351

Ḳapadoḳya/Ḳapadoḳya Ḳıt'ası/Ḥıttası 9, 10, 128,
129, 130, 133

Ḳapadoḳyalılar 129, 132

Ḳapan Maḥallesi 269, 440

Ḳapu 429

Ḳapucı-başı 379

Ḳapûdân-ı Deryâ 315

Ḳara 'Osmân Bayındırî 269, 270, 271

Ḳara Faḳîḥ Maḥallesi 440

Ḳara Ḥüseyin'in İbrâḥîm, sergerde-i
eşkıyâdan 366

Ḳara İmâm Maḥallesi 440

Ḳara Keçi Maḥallesi 294, 440

Ḳara Kimse Ḳaryesi 442

Ḳara Kimseli-zâde Ḥacî Muḥammed Efendi 123

Ḳara Kürkcü Maḥallesi 440

Ḳara Muḥammed Ağa-zâde 'Osmân Ağa 363

Ḳara Muḥammed Ağa-zâde 'Ömer Ağa 363

Ḳara Muḥammed Ağa-zâde 'Ömer Ağa, Yeñiçeri
Serden-Geçdi Ağası/Serdârı 369, 401

Ḳara Muḥammed Ağa-zâde Ḥacî 'Alî Ağa 397

Ḳara Muḥammed Ağa-zâde Velî Ağa, Yeñiçeri
Serdârı 379

Ḳara Süleymân-oğlu Muḥammed 367-2

Ḳara Yazıcı 'Abdü'l-Ḥalîm 284, 306,
307, 308, 309

Ḳara-Bâḳî-oğlu 'Abdu'l-lâḥ Ağa 360

Ḳara-Bil 13

Kara-Deñiz 2, 14, 204, 364

Ḳara-Göz Paşa, Ḳaraman Begler-begi 287

Ḳara-Gülle 128

Ḳara-Gündüzli 'Aşîreti 343

Ƙara-Ĥâcîlî Cemâ'ati 343, 344
Ƙara-Ĥiřâr Nâhiyesi 3, 8, 19, 257, 262, 345
Ƙara-Ĥiřâr Tağları 19
Ƙara-Ĥiřâr-ı şarkî 317
Ƙara-Höyök Ƙaryesi 131, 442
Ƙara-Ƙaya Ƙaryesi 54, 166, 263
Ƙara-Ƙoyunlar 435
Ƙaraman 239, 356
Ƙaraman Beg bin Nûre'd-Dîn şüfi 253, 271, 272, 273, 274
Ƙaraman Begler-begi 318, 319
Ƙaraman Defterdârlığı 327
Ƙaraman Eyâleti Vâliligi 333, 369, 395
Ƙaramanî Efendi 119
Ƙaramanlı/Ƙaramanîler 91, 127, 235, 240, 248, 252, 253, 258, 261, 262, 264, 271, 274, 275, 281, 286, 435
Ƙaraman-oğlı 235, 236, 238, 239, 262, 263
Ƙaraman-oğlı Mescidi 92
Ƙaraman-oğlı Muhammed Beg 235, 275, 279
Ƙaraman-oğlı Târîhi 259, 262, 279
Ƙara-Nebî-oğlı, Yörük Tâ'ifesi dere-begi 349
Ƙara-şu Nehri 2, 14, 15, 72, 106, 304
Ƙaresi 239
Ƙarř Muĥâfızı 358
Ƙarř 358
Ƙarř'lı 'Alî Paşa, Ƙayřeriyye Mutaşarrıfı 285, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 391, 393
Ƙarřandı-oğlı, Yörük Tâ'ifesi dere-begi 349
Ƙarřlı Ƙızı'nıñ oğlı 384
Ƙârûn 144
Ƙasbar-oğlı Topal-şekerci 391
Ƙařidetün Belîgatün fi Medĥi'n-Nebi 268
Ƙasimu Emîrû'l-Mü'minîn 63
Ƙařamonı/Ƙařamonı Vilâyeti 14, 70, 158, 238, 360, 380

Ƙař Ƙaryesi 442
Ƙařar-oğlı şava 372
Ƙatırcı-oğlı bkz: Ĥatîr-oğlı
Ƙâtib Çelebî 249, 320
Ƙâtib Süleymân Çelebî 360
Katolik 22, 23, 24, 25
Ƙavaĥ Yazusu 110
Ƙavanoz-zâde Ĥüseyyin Beg, Dergâh-ı 'Âlî Ƙapucı-başısı 397
Ƙavuĥcu Muhammed Ağa 357
Ƙavuĥcu-zâde Ĥacî Muhammed Niyâzî Efendi, Ƙayřerî Müftisi 95, 122, 404
Ƙaya Beg 260, 279
Ƙayâřıra 136
Ƙayıtbay, Mışır Meliki 287
Ƙayřer 135, 136
Ƙayřeri Âlây-Begleri 326
Ƙayřeri Cebeci Zâbiti 326
Ƙayřeri Kethudâ-Yeri 326
Ƙayřeri Mütessellimi 326
Ƙayřeri Yeñiçeri Zâbiti 326
Ƙayřeriyye Ağaları 370
Ƙayřeriyye Begi/Begligi 102, 277, 287
Ƙayřeriyye Bezzâz-istânı 292, 303
Ƙayřeriyye Emîri 175
Ƙayřeriyye Fâtîhi 162
Ƙayřeriyye Güherçile Ocaĥları 334
Ƙayřeriyye İmâreti 259
Ƙayřeriyye Ƙâđiligi 302, 332, 337
Ƙayřeriyye Ƙal'ası 199, 276, 307
Ƙayřeriyye Maĥkeme Sicillâtı 116
Ƙayřeriyye Mutaşarrıflığı 295, 312, 332, 333, 344, 350, 377, 380, 383, 397, 402, 413, 421, 428
Ƙayřeriyye Müftisi/Müftiligi 82, 416
Ƙayřeriyye Mütessellimligi 336, 350, 351, 371, 428

Kayseriyye Niyâbeti 328, 358, 379, 394
Kayseriyye Şahrâsı 307, 320, 323
Kayseriyye Sipâhîleri 288, 293, 295,
297, 309, 369
Kayseriyye Vâlîliği 179, 181
Kayseriyye Vâlîliği/Vâlîsi 231, 245, 246, 247,
251, 253, 261, 276
Kayseriyye Yeñiçeri Fırkası 83
Kayseriyye Yeñiçerileri 309
Kayseriyye/Kayseriyye Kaşabası/Kayseriyye
Ovası/Kayseriyye Sancağı/Kayseriyye Şehri II, 2,
3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 20,
21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 39, 41, 42, 43,
44, 45, 46, 48, 53, 61, 65, 69, 70, 71, 73, 77, 80, 82,
83, 84, 88, 91, 94, 95, 96, 97, 98, 102, 104, 105, 108,
111, 113, 114, 117, 125, 126, 128, 129, 131, 133,
134, 136, 137, 142, 146, 147, 152, 155, 156, 157,
160, 162, 167, 168, 172, 173, 174, 175, 177, 178,
180, 181, 182, 183, 184, 188, 189, 194, 198, 199,
201, 202, 204, 205, 219, 220, 221, 222, 223, 227,
230, 231, 233, 236, 238, 240, 241, 242, 243, 244,
245, 246, 247, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 258,
260, 261, 262, 264, 265, 267, 268, 269, 270, 271,
274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 286, 287,
289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 300,
301, 302, 306, 307, 311, 312, 313, 314, 319, 321,
323, 324, 326, 327, 329, 331, 333, 336, 337, 339,
340, 341, 343, 345, 346, 347, 348, 350, 351, 353,
358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 367-1-2, 368,
370, 371, 373, 375, 376, 377, 379, 382, 383, 386,
387, 390, 391, 393, 394, 395, 396, 397, 401, 402,
404, 405, 406, 407, 408, 411, 414, 415, 420, 422,
423, 426, 427, 428, 429, 431, 432, 433, 434, 439
Kaytaz-oğlu 375
Kazâzlar Çarşûsı 303
Kazâz-oğlu Aḥmed Ağa 386
Kazâz-oğlu Muḥammed 384
Kazgancılar Câmî'î III, 78, 110, 120, 433
Kazgancılar Çarşûsı 108, 110, 230
Kazgancılar Çeşmesi 367-1
Kazzâz Oḥannes-oğlu Mıḡdıs Aḡob 424

Kazzâz-oğlu Mıḡdıs Aḡob 424
Kebe İlyâs Maḥallesi 86, 87, 440
Keçeciler Mescidi 294
Keçeci-zâde Muştafâ Ağa 374
Kefeli-oğlu Ḥasan Bayrağ-dâr 385
Kelek-oğlu Ḥüsni, sergerde-i eşkiyâdan 366
Kemâḥ Kal'ası/Kal'a-i Kemâḥ 297, 298
Kemer Karyesi 442
Kemer-Altı Maḥallesi 440
Kemiklik (Keklik?) Maḥallesi 440
Ken'an-zâde Ḥacî Muḥammed Ağa 374, 402
Kengırı 375, 377
Kengırı Kal'ası 375
Kenîsler 312
Kermelik Karyesi 13, 442
Keskin Denek Ma'deni 5
Kestehîz Mezre'ası 72
Keşfü'l-İştibâh 112
Keşkek-oğlu Mıḡdıs Keykorğ 424
Keşşâf 'Ömer Efendi 121
Keş-zâde Ḥacî Süleymân Ağa 398, 407
Kethudâ Muḥammed, müteḡallibe 342
Kethudâ-Yeri 333
Keyḥusrev bin Kılıc-Arslan 47
Keyiş-oğlu Anesdas 424
Keykâvus 203
Keykubâd 203
Keykubâd Karyesi 202, 442
Kıbrıs 309, 310
Kıbrıs Cezîresi 309
Kıbrıs Muḥaşşılı 423
Kıbrıslı Oḥannes Lusinyan 225b
Kıbrıslılar 183
Kıḡlamaz-oğlu Ḥânı 313
Kıḡlamaz-zâde Dervîş Muştafâ Ağa 374, 398

ılamaz-zâde Hâcî ‘Abdî Beg 313
ılamaz-zâde Hâcî ‘Alî Efendi 365, 369
ılıç-Arslan 203
ılıç-Arslan-ı Evvel 170, 172, 173, 174
ınalı-aşı ‘Osmân Aa 390
ıran-Arhı aryesi 442
ırım 235
ırım Hânları 435
ır ızlar 119
ır-Şehir Sancağı 3, 5, 14, 129, 177, 430
ır-Şehir Serdârı 396
Çıt‘a-i İrânîyye 155
ızık Çaryesi 442
ızıl-Baş 290, 298, 299
ızıl-Irmak/ızıl-Iрмаğ 2, 4, 13, 15, 16, 17,
129, 177, 278
ızıl-Tepe 417
ızıl-Virân aryesi 12, 442
içi apu 119, 184, 185, 293, 428, 430
içi apu Çârşüsü 392
içi apu Mescidi 118
içi-Bürüngüz aryesi 442
içi-apu Mağallesi 440
içi-apu Semti 61
Kili 70
Kilikya 129, 225
Kîlis Voyvodalığı 349
Kilise aryesi 442
Kînesler 11
Kirmân Selçûkîleri 435
Kiros 132
Kisrâ 136
Kış-oğlı Şava 372
Kitâbü’n-Necât 137

oca Aa-zâde ‘Osmân Aa,
Mütesellim-i Livâ 362
oca Beg Câmi‘i III, 54, 105, 106, 107, 303, 340
oca Beg Medresesi 54, 303, 341
oca Murâd Paşa Türbesi 325
oca Murâd Paşa, Serdâr-ı Ekrem 314
oca Ömer Şeyh Mescidi 87
oca-Beg 335
oç-zâde Muhammed-i Şânî Aa, Naıbu‘l-
Eşrâf Kâ‘im-maâmı 108, 365, 367-1, 369
olı-ışa-oğlı İbrâhîm, Em[î]r ‘Osmân-oğlı ‘Alî,
sergerde-i eşıyâdan 366
oltucu Meczûb-ı İlâhî-i ub 419
omana Ma‘bedi 131, 132
omana/omanet 130, 131
onuk Boğan Mağallesi 440
onuklar Mağallesi 188
onuklar Mer‘âsı 188
onya Hazînesi Defterdârı 334
onya Selçûkîleri 168
onya Şehri/Eyâleti-Vilâyeti 3, 169, 170, 172,
173, 174, 177, 183, 194, 195, 202, 203, 228, 230,
235, 236, 250, 258, 259, 260, 271, 274, 279, 280,
290, 319, 334, 346, 348, 395, 434
onya Tahtı 177, 179, 273, 274
oramaz Tağı 4, 10, 12
oşantîniyye 300
oşantîniyye İmparâtoru 179
oşcağız Çaryesi 442
oyun Baba Tekyesi 9
ozan 288
ozanlı ‘Aşîreti 319
ozan-oğlı Muhammed Aa 349
ozan-oğlı Rûşen Aa 349
oz-Pınar 162
oçek-oğlı ‘Osmân Aa, Cebbâr-zâde‘nin
mübâşiri 375

Köprili Muḥammed Paşa 332
Kör-Şave-oğlu Uğurlu 424
Köse ‘Alî Paşa, Mar‘aş Mutaşarrıfı 358
Köse Aḥmed Ağa 329
Köse Dânişmend Maḥallesi 167, 440
Köse Hâcî ‘Alî 330
Köse Hâcî ‘Alî-zâde Hâcî ‘Alî Efendi 121
Köse Muḥammed Paşa, Ḳayşeriyye
Mutaşarrıfı 428
Köse Paşa-zâde Velî Paşa 402
Köse Peyğamber 248
Köse-Ṭağı 13, 119, 255, 261, 303
Köşk Medresesi 105
Köşk Mevki‘i 305
Köşk Yazusu 304
Köşli Cemâ‘ati 343
Köy-Yıkan Maḥallesi 440
Ḳral Beşinci Levon 225b
Ḳral Dördüncü Levon 225a
Ḳral İkinci Heṭum 225a
Ḳral İkinci Levon Tekavur 225a
Ḳral Öjen 225a
Ḳral Üçüncü Levon 225a
Ḳraliçe İzabil 225a
Ḳuds-i Şerîf 173
Ḳuduz-oğlu Ḳasan, sergerde-i eşkıyâdan 366
Ḳulaqsız Ḳüseyin, Ḳayşeriyveli 353
Ḳumar Mâli Ḳaryesi 442
Ḳumarlı Ḳaryesi 162
Ḳumluḳ Şuyu 11, 12
Ḳundaḳcı-oğlu 389
Ḳur‘ânü‘l-Kerîm/Ḳur‘ân-ı Şerîf 98, 304, 424
Ḳurı-Köpri Ḳaryesi 442
Ḳurrâ‘ Hâcî Ḳasan Efendi 121

Ḳurşunlu Câmi‘i/Hâcî Aḥmed Paşa Câmi‘-i Şerîfi
II, 45, 69, 70, 121, 122, 123, 305, 432
Ḳurşunlu Medresesi 432
Ḳuşcu Ḳaryesi 442
Ḳuş-Ḳayası 166
Ḳutalmış 144
Ḳuṭbe‘d-Dîn bin Ḳılıç-Arslan-ı Şânî 174, 175
Ḳuṭbe‘d-Dîn Sincânî 119
Ḳutlu Şâh 279
Ḳuzı-Güdenli-oğlu 396
Küçük ‘Alî 386
Küçük ‘Alî Ağa, ‘Alî Paşa’nın Deli-
başısı 392, 393
Küçük ‘Alî Maḥallesi 440
Küçük ‘Alî-oğlu ‘Osmân Ağa 373
Küçük Asya 156
Küçük Emîne Ḳanım 416
Küçük Hâfız Efendi 123
Küçük Ḳasan Paşa, Ḳayşeriyveli 67, 334
Küçük Ḳüseyin Efendi 121
Küçük Muştafâ Maḥallesi 440
Küçük Rübeyşe Ḳanım 416
Küçük Süleymân Ağa 363
Külâhcı-zâde Hâcî Maḥmûd Efendi 120
Kül-Tepe 131
Künbedci Ḳulaqsız Yûsuf Kölesi Selîm,
sergerde-i eşkıyâdan 366
Künbedci Ḳulaqsız Yûsuf, sergerde-i
eşkıyâdan 366
Kürd Cemâl 118
Kürd Hâcî ‘Ömer Efendi 122
Kürdistân 8
Kürdler 409
Kürdler Maḥallesi 118, 119
Küre-i Arz 25
Kürkcü-başı 421

Kürkcü-başı Hâtûnlı-oğlu Miḥâyil 422
Kürtler Fethü'l-lâh Maḥallesi 440
Kürtler Seyfu'l-lâh Maḥallesi 440
Kütahiyye 198, 291, 326

L

Lala Muḥlişud-Dîn/Muşliḥu'd-Dîn Paşa 61, 189
Lala Paşa Câmî'-i Şerîfi II, 45, 61, 416
Lala Serâce'd-Dîn Medresesi 335
Lala/Lâle Paşa Maḥallesi 61, 312, 407, 417, 440
Lârende 202, 234, 236, 238, 260, 272,
274, 280, 281
Lârende Vâliligi 272
Lâtin 225b
Lâzkiye Muḥârebesi 181
Levend/Levend eşkıyâsı 341, 364, 396
Lifos Tepesi 134
Lihye-i Mübâreke-i Hâzret-i Nebî 50
Liḳauniya 130
Livâ II, 3, 5, 11, 15, 20, 22, 24, 25
Livâ'-i Ḳayşerî/Ḳayşeriyye Livâsı 422, 428
Livâ-yı Kelimetu'l-lâh 197
Luġât-ı Târîhiyye ve Coġrâfiyye 128
Lûţful-lâh Efendi 119

M

Ma'bed-i 'Atîk-i Rûmî 53
Ma'den-oġlı Maḥallesi 440
Macar 395
Maġara (Aġ-Taġ) 5
Maḥkeme Baş-Kâtibi 394
Maḥkemeci'niñ Muştafâ Aġa 377

Maḥkeme-i Şer'iyye 71, 185, 186
Maḥkeme-i Şer'iyye Sicili 83, 162
Maḥmûd 144, 156
Maḥmûd bin Naşr, Haleb Emîri 147
Maḥmûd Ḳādî Evḳâfı 284, 302, 340
Maḥmûd Ḳādî Vaḳf-nâmesi 302
Mâh-Perî Hâtûn 56, 57, 58, 60, 200, 220
Mâh-zemîn Ḳaryesi 442
Maḳâm-ı Hilâfet 159
Maḳbûl Şuyu 11, 102, 201
Makedonya Ḳıt'ası 132
Malâtıyye 157, 158, 172, 174, 182, 227
Malâtıyye Vâliligi 181
Malâtıyyeli Sultân 117
Malazgird 147, 148
Mamalu 'Aşîreti 319
Mamalu-zâde 'Osmân Paşa, Ḳayşeriyye
Sancaġbegi 350
Mancusun Ḳaryesi Câmî'-i Kebîri 279
Mancusun/Mancusun Ḳaryesi 4, 19, 279, 442
Manuġ 424
Mar'aş 129, 222, 233, 234, 267, 277, 287, 288,
295, 359, 360, 365, 368, 427
Mar'aş Eyâleti 315
Mar'aş Meliki Zü'l-Ḳadir-zâde 248
Mar'aş Taġları 228
Mârdîn 198
Marmara 204
Marsilya 30
Maṭbaḥ Emîni 48
Maṭbaḥ-ı 'Âmire Emîni 48
Mâverâü'n-Nehr 146
Mâverḥor Mezre'ası 72
Mazaġa Şehr-i 'Atîki/Mazaġa: Mazacca 10, 128,
129, 130, 132, 133
Mazaġlar 129

- Meclis-i Memleket A'zâlığı 415
Mecma'u Bahri'l-Hayât 266, 273
Mecûsî 230
Medhî-zâde 'Abdu'r-Rahmân Efendi, Kayseriyye Nâ'ibi 359, 360
Medrese-i Melik Eretna 257
Medrese-i Nizâmiyye 145
Mehdî-zâdeler 263
Mekkâreci-oğlu 385
Mekkî-zâde Muştafâ 'Âşım Efendi, Şeyhü'l-İslâm 404
Mekteb-i İ'dâdî-i Mülkî 44, 67
Melik 'Âdil Ebû Bekir bin Eyyûb 198, 200, 220, 221
Melik Arslan 279
Melik Cemâl Gâzî 164
Melik Dânişmend Gâzî 164
Melik Dânişmend Türbesi 159
Melik Gâzî 54, 159, 161
Melik Gâzî Medresesi II, 46, 53, 119, 162, 163, 329
Melik Gâzî Türbesi 119, 162
Melik İbrâhîm Gâzî 164
Melik İsmâ'îl 164
Melik Mes'ûd, Benî Artuk'dan 198
Melik Muhammed bin Gâzî 165
Melik Muhammed Gâzî/Gümüş Tekin 159, 160, 161, 164, 165
Melik Nâşır Muhammed bin Kalavun 103, 250, 254
Melik Nizâme'd-Dîn Yağı-Basan 164
Melik Zü'n-Nûn bin Muhammed 164
Melike İl-Dutmuş (Dönmüş?) Hâtûn 244
Melike-i 'Âdile 220, 221
Melike-i 'Âdile Künbedi/Türbesi 201, 221
Melik-i 'Irâk 250
Melik-Şâh bin Kılıç Arslan-ı Evvel 170
Melik-Şâh, Celâle'd-Dîn 144, 148, 152, 156, 160, 168, 169
Memâlik-i 'Osmâniyye 2, 28, 38, 287, 296, 332
Memâlik-i Dânişmendiyye/Dânişmendiyye Memâliki 159, 173
Memâlik-i İl-Hâniyye 245, 246
Memâlik-i İslâmiyye 137
Memâlik-i Mısır 250
Memâlik-i Rûm/Rûmiyye/Rûm Memaliki 138, 173, 218, 228
Memâlik-i Selçûkiyye/Selçûkiyye Memâliki 161, 173, 174, 179, 198, 204, 218, 219, 221, 222, 226, 228, 232, 236, 237, 238, 239, 242, 244, 272, 273
Memâlik-i Zü'l-Çadriyye 296, 297
Memâlik-i Zü'l-Çadriyye Mutaşarrıflığı 297
Memiş Paşa, Kayseriyye Mutaşarrıfı 397
Menâkıbü'l-Ârifîn 223
Mengü Çaan 229
Menteşâ 435
Menteşe Çaryesi 42
Mermerli Mağallesi 440
Mermerli Sultân 118
Meryem 58
Merzifonî Çara Muştafâ Paşa, Anadolî Müfettişi 284, 337, 338
Mes'ûd 95
Mes'ûd, Şâ'ir 144, 172, 432
Mescid-i Akşâ 49
Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiyye Kataloğu 143, 163, 204, 249, 255, 265
Mesned-i Şadâret 301, 332
Meşâhîr-i İslâm 193, 195, 224
Meşâyih-i Mevleviyye 335
Meşâyih-i Kâdiriyye 113
Meşrûtiyyet 43
Metris-oğlu Kirkör 424

Mevkib-i Hümâyûn 295
Mevlânâ Bahâe'd-Dîn Veled 195, 202, 203
Mevlânâ Celâle'd-Dîn-i Rûmî 195, 202, 229
Mevlevî Dergâhı 398, 404
Mevlevî-zâde Süleymân Ağa, Sipâhî İkinci Serdârı 335
Mevlûd, rü'esâ-yı eşkıyâdan 344
Mevlûd-i Nebî-i Sa'âdet 424
Meydân Hammâmı 67
Meydân Kapusu 67, 69, 88, 97, 184, 185, 186, 187, 294, 303
Mıgdıs Ağob, millet-vekîli 424
Mışır 247, 249, 254, 268, 289, 395, 401, 433
Mışır Hükûmeti 288
Mışır Meliki 247, 248, 287
Mışır Mülûk-ı Etrâki 436
Mışırılı İbrâhîm Paşa 434
Mışırılı Kâmil Paşa 423
Mışırılı Muhammed 'Alî Paşa 433, 434
Mışıriler/Mışırılı-lar 103, 221, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 288, 296
Mihâl-zâde İskender Beg 287
Mihridad/Mihridate 133
Mikâ'il 144, 146
Miqdâd Beg-zâde Ya'kûb Beg 374
Mîlâd-ı 'Îsâ 129
Minâreci-zâde Kâsım Efendi, Maḥkeme Baş-Kâtibi Kayseriyye Mutaşarrıf Vekîli 377
Mîr Şâm-oglı 'Ömer, Çöpli 'Aşîreti'niñ Dere-Begi, rü'esâ-yı eşkıyâdan 344, 346
Mir'âtü'l-İber 147, 151
Mîr-i Âḥûr 271, 418
Mîrlivâ 311
Moğol/Moğullar 102, 198, 219, 220, 223, 224, 225b, 234, 236, 237, 259, 263
Moğul 'Askeri 219, 274

Moğul Ordusu 234
Moğul Tā'ifesi 195
Moğul Tatarları 218, 219, 233
Moğul Ümerâsı 231
Molu Karyesi 379, 442
Monlâ Hâcî Karyesi 442
Monlâ-zâde Emîn Efendi 429
Monlâ-zâde Hâcî 'Osmân Efendi, Naḳîbü'l-Eşrâf Kâ'im-maḳâmı 362, 374, 383, 428
Mu'âviye 136
Mu'inü'd-Devle bkz: Pervâne Beg
Mu'ize'd-Dîn Kayser-Şâh bin Kılıç-Arslan-ı Şânî 174
Mucur 5
Mucurlı-oglı Halîl 386
Muḡṡe'd-Dîn Tuḡrul bin Kılıç-Arslan-ı Şânî 174, 182
Muḥaddis-zâde Muştafâ Efendi 122
Muḥammed Ağa 305
Muḥammed Ağa, Cebbâr-zâde Kapucu-başısı Kayseriyye Mütessellimi 379, 380
Muḥammed Ağa, güherçile sevğine me'mûr 334
Muḥammed Baṭṭâl yâḥûd [H]âbil Dede 119
Muḥammed Beg bin 'Alâe'd-Dîn Beg 273
Muḥammed Beg bin Eretna 251, 258, 259, 260, 261, 262, 264
Muḥammed Beg bin Eretna Türbesi 261
Muḥammed Beg bin Karaman Beg 272
Muḥammed Beg, Eretna'nın Atası 251
Muḥammed Efendi, Naḳîbü'l-Eşrâf 351
Muḥammed Efendi, Rûm-Éli Kâḏî-'askeri 351
Muḥammed Efendi, Şa'bân Efendi-zâde, Kayseriyye Müftüsü 82
Muḥammed el-Karamanî 262
Muḥammed Emîn Efendi, Naḳîbü'l-Eşrâf Kâ'im-maḳâmı 377

Muhammed Eretna bin Eretna Beg-zâde
Muhammed Beg 262, 263, 266, 279, 280

Muhammed ibn ‘Abdü’l-Vehhâb Efendi, Anadolu
Kâdî-‘askeri 305

Muhammed Lebenî Efendi, Kayseriyye Nâ’ib-i
şer’i, Mar‘aş Nâ’ib-i sâbıkı 365

Muhammed Melik Gâzî 46, 47, 53, 119, 157, 162,
166, 167, 168

Muhammed Melik Gâzî Türbesi 53

Muhammed Nâzım Paşa, Kayseriyye
Mutaşarrıfı 52, 96

Muhammed Nûrguş/Bahş 118

Muhammed Paşa, Anadolu Müfettişi 341

Muhammed Paşa, Aтана Begler-begi 339

Muhammed Paşa, İsmâ‘il Muhâfız Kayseriyye
ve Nigde Sancaıkları Mutaşarrıfı 371

Muhammed Paşa, Kayseriyye
Mutaşarrıfı 312, 313

Muhammed Râşid Efendi, Kayseriyyeli
Re‘îs‘ül-Küttâb 50

Muhammed Remzî Efendi 120

Muhammed Tâhir Ağa 363

Muhammed, Darsiyak‘lı Kamanlı-oğlu 391

Muhammed, Irâk Selçûkîleri 144

Muhammed, Kara Yazıcı‘nın âdemi 308

Muhammed, Rasûlu‘l-lâh 98

Muhsin-i Kayserî 120

Muhtâr Beg-zâde Em[î]r Ağa, Kayseriyye
Mütesellimi 371

Muhtâr Miḥayil 424

Muhyi‘d-Dîn bin Kılıç-Arslan-ı Şânî 174

Muḳbil 262

Mumcı Ḥalîl Maḥallesi 440

Mumcı Memiş 381

Muncusun Karyesi 442

Muncusun Mezre‘ası 109

Murtażâ Paşa 317, 320

Murtażâ Paşa, sâbık Kara-Ḥişâr-ı Şâhib
Mutaşarrıfı 358, 360

Murtażâ, müteḡallibe 342

Mûsâ Beg bin Maḥmûd Beg 272

Mûsâ Gâzî 120, 189

Mûsâ Gâzî Maḥallesi 88, 120, 440

Muşaddık Ḥâfız Efendi 123

Muşdık, Dûlgâr-oğlu Ḥacî Muhammed Ağa‘nın
Kara-ḳulluḳcusu 389

Muşhaf-ı Şerîf 98

Mûşıl (Mavşıl) 138, 147

Mûşlî Ağa, müteḡallibe 342

Muştafâ Ağa, Kapucı-başı 326

Muştafâ Ağa, Kayseriyye Mütesellimi 339

Muştafâ Ağa, Sipâhî Serdârî 351

Muştafâ bin Abdü‘l-Ḥayy, Kayseriyye Emîri 292

Muştafâ Fehîm Efendi, Şadr-ı A‘zam Mühr-
dârî 373, 374

Muştafâ Nazîf Efendi, Kayseriyye
Nâ‘ibi 401, 406

Muştafâ Paşa, Kayseriyye Mutaşarrıfı 332

Muştafâ Paşa, Mütesellim 326

Mustanşır Bi‘l-lâh, Ḥalîfe 194

Mutaşarrıf 95

Muvaḳḳit-ḥâne-i ‘Umûmî 51

Mûytâblar Çârşûsı 303

Muzaffere‘d-Dîn Arslan-Şâh bin Kılıç-
Arslan-ı Şânî 174

Muzaffere‘d-Dîn Maḥmûd bin Yaḡı-basan
47, 179, 180

Müderriş Mes‘ûd Efendi 122

Müderriş-zâde ‘Âlim Efendi 123, 423

Müfid Efendi 375

Müftî el-Ḥac Enver Efendi 123

Müftî-i Belde 424

Mühezzibe‘d-Dîn, Vezîr-i A‘zam 223

Mühr-i Şadâret 315
Mükremîn Mahallesi 86, 440
Mülk-i ‘Osmânî 286
Mülkiyye Dâ’iresi 404
Mülûk-ı Benî Eretna 127, 242, 266
Mülûk-ı Celâ’iriyye 435
Mülûk-ı Etrâk 136
Mülûk-ı Eyyûbiyye 435
Mülûk-ı Fâris 136
Mülûk-ı Ğıbtî-i Mışır 136
Mülûk-ı Hâbeŝ 136
Mülûk-ı İl-Hâniyye 242, 435
Mülûk-ı İslâm 136
Mülûk-ı Rûm 136
Mülûk-ı Şâm 136
Mülûk-ı Yemen 136
Mülûk-i Mıŝriyye 103
Müneccim-Başı 268
Mürekkebcî Mahallesi 440
Müsellim-lik/Müsellim Aĝa 337, 373, 408, 410,
413, 417, 422
Mütesellim Konaĝı 373
Müttakî Bi’l-lâh, Hâlıfe-i Abbâsî 172
Müze-i Hümâyûn 165, 269

N

Na’l-bend Kôr Emîn 389
Nâdir Kulu Fırkası 352
Naĝcivân 356
Naĝcivânlı Corcî 284, 356, 357
Naķîb Çâvuş 394
Naķîbü’l-Eşrâf 185
Naķîbü’l-Eşrâf Kâ’im-maķâmı 108, 416
Naşr ibn Aĝmed 147

Naşre’-d-Dîn Berķyaruk bin Kılıç-
Arslan-ı Şânî 174
Naşrû’-d-Dîn Tûsî 206
Naşûh Efendi-zâde ‘Abdü’l-Kerîm Efendi 335
Naŝûhî Beg, Aydın Begler-begî 345
Nazîf Efendi, Fetĥu’l-lâh Efendi’niñ yégeni 409
Nazîrû’l-Cemâl 159
Necâşî 136
Necîb Âşım Beg 139, 153
Necme’-d-Dîn ‘İmâd 117
Nemçe Muĥârebese 369
Nerîm 356, 357
Nerîm Aĝa-zâdelere 358
Nev-Şehir 5
Nev-Şehir Maĥkemesi 360
Nevşehirli İbrâhîm Paşa, Şadr-ı A’zam 348
Nigbolı 271
Nigde/Nigde Nâhiyesi 5, 129, 174, 232,
262, 318, 371
Nigdeli ‘Alî Paşa, Kayşeriyye Sancaķ Begi 339
Niksâr 159, 174
Nîsâbûr 146
Nizâme’-d-Dîn Aĝmed 189
Nizâme’-d-Dîn Yaĝı-Basan bin Melik Ğâzî,
El-Melikü’l-‘Âdil 166
Nizâm-ı Cedîd 381, 382, 417, 427
Nizâmü’l-Mülk Ebû ‘Alî el-Ĥasan bin ‘Alî İŝĥâķ
eť-Tûsî 141, 145, 152
Nize Karyesi 442
Norman 140
Noyan 249, 251, 257
Nu‘mân bin Ziyâd bin ‘Amr bin Ma’dî,
Malâtıyye Emîri 159
Nu‘mân Efendi 85
Nûhî 85
Nûr ‘Alî 291

Nûre'd-Dîn Hamza bin Mü'eyyide'd-Dîn
eṭ-Tuğra'î 189

Nûre'd-Dîn Şûfi 271

Nûre'd-Dîn/Rükne'd-Dîn Maḥmûd bin Kılıç-
Arslan-ı Şânî 174, 175, 176

Nûrî Efendi, Gümrükcü 'Osmân Paşa'nın
maḥdûmu 423

Nûrî Efendi, Kayseriye Nâ'ibi 49, 50

Nüfûs Dâ'iresi 23

O

Obruk Karyesi 441

Ocaklı 316, 387, 417

Ocaklı Ağaları 383

Ocaklı Bayrağı 428

Ocaklı Zorbâları 381, 382, 383

Ocaklı Serden-geçdiyân 374

Oduncu Karabet Maḥallesi 312, 439

Oğuz Hân 262

Oktav 135

Oğmuş-oğlu Simon 424

Olcaytu Hân/Sultân Muḥammed Ğiyâsed-Dîn
Ḥudâbende 243, 244, 245

On Birinci Koştanṭin Duḡası 137

Ordu Defterdârlığı 370

Ordu-yı Hümâyûn/Ordu-yı İslâm/Ordu-yı
Şâhâne 295, 296, 297, 315, 319, 320, 323, 324, 330,
370, 375, 376

Orta-Şar 390

Oseb, Hıristiyân Kâhyâsı 376

Osmân 247

Osmân Ağa, Cebbâr-zâde'nin me'mûru 374

Osmân Efendi-oğlu Feyzul-lâh 369

Osmân Efendi-oğlu Monlâ Zâhid Efendi,
Naḡībû'l-Eşrâf Kâ'im-maḡâmı 385, 396, 398, 401,
403, 407, 416, 417, 419

Osmân Hân Ğâzî 61, 236, 240

Osmân Nûrî Paşa, Kayseriye
Mutaşarrıfı 431, 432

Osmân Paşa, Şoğucaḡ Muḡâfız Vezîr 378

Osmân Seyfi Beg, Bağdâd Dîvân Efendisi
Kayserili 406

Osmânî/Sülâle-i Tâhire-i 'Osmâniyye 25, 31,
91, 196, 277

Osmâniyân 286, 287, 308

Osmâniyye 291, 295, 332, 353, 390

Osmân-oğlu Cenik Beşe, sergerde-i
eşkiyâdan 366

Osmân-oğlu Muḡammed, Yeñiçeri neferi 372

Ota-baş 382

Ot-Bâzârı 303, 313, 431

Ova Köyleri 4, 15

Ova Nâhiyesi 305

Oyma Aḡaç Karyesi 441

Ö

Ömer 247

Ömer Ağa, Mutaşarrıf Keḡudâsı 312

Ömer Aḡ-oğlu İsmâ'îl, sergerde-i eşkiyâdan 366

Ömer Ğâzî Ḥalvetî 118

Ömer Paşa, Mutaşarrıf 284, 379

Ömer Şeyḡ Maḡallesi 440

Özi 325

P

P[î]r Dede-oğlu Hâcî Muhsin Ağa 363
Pâdişâh 315, 316, 324, 326, 328, 329
Palancı Mağmûd-oğlu ‘Alî, sergerde-i eşkıyâdan 366
Palas 396
Pamuk Atan Mağallesi 439
Pamuk Hânı 269
Pamukcu Kundağcı-oğlu 394
Panđu Hân/Payđu Hân 219, 228
Pâpûccu Dellâlî İbrâhîm Bayrak-dâr 387
Paris 225b
Parisah 424
Pâsbân Dâ’iresi 185
Pâsbân-Başı 185
Patrona Halîl 353
Pây-ı Taht-ı Salţanat-ı Seniyye 288, 306, 318, 353
Pehlivânlı ‘Aşîreti 319
Pehlivânlı-oğlu ‘Aşîreti boy-begi 349
Pelü Türkcesi/Uygurca 126, 142, 153, 155, 205
Penbeciler Çârşusu’nıñ Orta-Kapu Semti 391
Pervâne Beg Medresesi 230, 329
Pervâne Beg Mescidi 230
Pervâne Beg, Süleymân ed-Deylemî 127, 229, 230, 233, 234
Pervâne Mâ’-i Cârîsi 360
Pervâne Mezre‘ası 230
Pervâne/Pervâne Mevki‘i 183, 304
Pervâneci 221
Pervan-oğlu Yorgi 424
Pîr Ağmed Beg bin İbrâhîm Beg, Karamanîlerden 276
Pîr Muhammed Çelebî Efendi 304
Pîrî Muhammed Paşa, Ordu Defterdârı, Şâ‘ir Remzî 301
Pîrî Paşa Hânı 109

Pîr-oğlu Muhammed Beg 396
Pîşrev ‘Alî Beg 253, 261
Pîşrev ‘Alî Beg Türbesi 261
Polad Ağmed Paşa, Hamîd Sancağı Mutaşarrıfı 350, 353
Pont/Pont Kıt‘ası 130, 133
Prens Birinci Kostañtin 225a
Prens Birinci Levon 225a
Prens Birinci Rupen 225a
Prens Birinci Toros 225a
Prens İkinci Rupen 225a
Protestan 22, 23, 24, 25
Puliyus/(Yuliyus) Kayşer 135

R

Rakka 349, 350, 367-1
Ramazân-oğlu Yaylası 376
Ramazân-oğulları 239, 436
Râşid Efendi Kütüb-hânesi 50
Re’îsü’l-Küttâb Muhammed Râşid Efendi, Kayşeriyeli 370
Re’îsü’l-Küttâb Vekâleti 370
Receb Çelebî 330
Recebli ‘Aşîreti/Recebli Afşarları 319, 350, 367-1
Reşvân-zâde Süleymân Beg 367-1
Revân 326
Revân Muğârebesi 326
Revân Seferi 331
Rey Şehri 145, 146
Roma 135, 136, 138
Roma İmparatoru 147
Romalılar 133, 134, 137, 138, 139, 156
Rûm Devlet-i Selçûkiyyesi 169

Rûm Diyârı 168
Rûm Kralı/Rûm İmparatoru 141, 148,
173, 226, 235
Rûm Memâliki 157, 160, 169, 234
Rûm Memâliki Emîri 160
Rûm Milleti 374, 393, 424
Rûm Selçûkîleri 126, 143, 167, 168, 173, 435
Rûm/Rûmlar 9, 22, 23, 24, 25, 133, 138, 139,
147, 148, 149, 150, 152, 153, 159, 160, 166, 183,
262, 265, 276, 393, 394, 403, 432, 433
Rûm-Éli 428
Rûm-Éli Begler-begliği 314, 315
Rûm-Éli Serhaddi 306
Rûmiyân Mahallesi 439
Rûmiyye 163
Rupenyân Sülâlesi 224, 225ab
Rus/Ruslar 148, 197
Rusya Devleti 364
Rusya Memâliki 197
Rusya Muhârebesi 367-1, 369, 428
Rükne'd-Dîn Cihân-Şâh 198
Rükne'd-Dîn Kılıç-Arslan-ı Râbi' 171, 225b,
226, 227, 228, 229, 231, 237
Rükne'd-Dîn Mes'ûd-ı Evvel bin Kılıç-Arslan-ı
Evvel 170, 172
Rükne'd-Dîn Süleymân Şâh-ı Şânî bin Kılıç-
Arslan-ı Şânî 170, 174, 177, 178, 179
Rüstem 262
Rüstem Ağa, Müsellim 426

S

Sâ'at Kulesi 95
Sa'de'd-Dîn Köpek 223
Sa'id Paşa, Diyâr-ı Bekir'li 147
Şâ'ibiyye Mezhebi 130

Şaçan Hasan-oğlu Câmi'i 347
Şaçan Hasan-oğlu Hâcî Ahmed Ağa 93, 373
Şadâret 69
Sâdât-ı Hâşimiyye 159
Şâdık Ağa-zâde Şâlih Ağa, Mütessellim 377, 401
Şâdık Baba 120
Şâdık Efendi 122
Şâdık Efendi, Müderris 432
Şadre'd-Dîn Konevî 210
Şadr-ı 'Âli 331
Şadr-ı A'zam 347, 348, 372
Şâfiye bint Bedre'd-Dîn Maḥmûd 302
Şâfiye Hânım, Erkiletli Muhammed Paşa Evkâfi
Mütevelliyesi 352
Şahâbiye Çeşmesi 102
Şahâbiye/Şâhibiyye Medresesi III, 97, 98,
99, 101, 241
Şâhib 'Alî ibnü'l-Hasan 99, 100, 101, 102
Şâhib bin 'Abbâd 101
Şâhib Mecde'd-Dîn Ebû Bekr 189
Şâhib-i 'Atâ 230
Şâhib-i Taht-ı Rûm 265
Sağar 281
Şalâha'd-Dîn-i Eyyûbî 173, 174
Şalâhad-Dîn Hammâmı Ata-Beg
Hammâmı 67, 280
Şâlih Ağa, Müsellim 410, 411
Şâlih Ağa'nın Dâ'iresi, Aqca-Kaya'da 419
Şâlih Ağa-zâde Hâcî Muhammed Efendi 96
Şalkoma Karyesi 441
Saltanat-ı 'Osmâniyye 196, 309
Saltanat-ı Seniyye 61, 288, 307, 309, 336, 343
Şalur Karyesi 441
Şamsun 239, 306
Sancağ Mîr-Âlâyı 371
Sancar-Şâh bin Kılıç-Arslan-ı Şânî 174

Şarı 'Abdu'l-lâh Efendi 121
Şarı 'Abdu'l-lâh Efendi-zâde 'Âdil Efendi 121
Şarı 'Abdu'l-lâh Efendi-zâde
Muhammed Efendi 121
Şarı Ahmed-oğlu Hâcî 'Osmân Ağa 414
Şarı Ahmed-oğlu Maḥmûd Ağa 426
Şarı Bayraqdâr 386
Şarı Dânişmend Karyesi 167, 441
Şarı Kürklü Karyesi 441
Şarı-Hân 239
Şarımsaklı Ahmed Ağa, Cebeci Bayraq-
dârlarından 353
Şarımsaklı Karyesi 73, 387, 396, 421
Şarımsaklı Nehri 2, 14, 15, 16, 72
Şarımsaklı-zâde 'Alî Efendi, Müftî 369
Şarımsaklı-zâde Hâcî Ahmed Efendi, Müftî 368
Şaru-Hân 435
Sâsânî 278
Şaşık Maḥallesi 439
Şayacılar Maḥallesi 261, 439
Saz İçmesi 16
Sazlık Gölü 15, 21
Sebzeci Hâcî Seyyid Muhammed Ağa 87
Sekbân 322
Sekbân Bölük-başıları 306
Selâçika-i Rûm 217
Selânik 70
Selâṭîn-i Âl-i Selçûk 57
Selâṭîn-i Selçûkiyye 56, 99, 276
Selçûk 144, 146
Selçûk Devleti 204, 216
Selçûk Hânedânî 273
Selçûk Hâtûn 58, 59, 231
Selçûk Hâtûn Türbesi 59
Selçûk Hükûmeti 239

Selçûk Hükümdârânı 196
Selçûk Ordusu 228
Selçûkiyye/Selçûkîler 61, 139, 203, 204, 232,
233, 234, 235, 237, 238, 239, 240, 279
Selçûk-Şâh 144
Semḥatü 'l-Ebrâr fî Beyânü Ğumûzi 'l-Esrâr 112
Semmûr Kaşık, sergerde-i eşkiyâdan 366
Sencer 144
Ser-'asker 160
Serâyıcık Karyesi 441
Serây-dâr Muhammed Beg 312, 313
Serây-ı İrem 52
Serçe-oğlu Câmî'-i Şerîfi III, 97
Serçe-oğlu Hâcî 'Alî Efendi 97, 99
Serçe-oğlu Maḥallesi 117, 186, 440
Serçe-oğlu Medresesi 99
Serdâr Ağa 394
Serdâr Baş-Çâvuşu 394
Serdâr İbrâhîm Paşa Muḥârebesi 308
Serdâr-ı Ekrem 318, 323
Serden-geçdi Ağası/Ağalığı 361, 401
Serden-geçdi eşkiyâsı 381
Ser-Muḥzır Ağa 394
Serrâc Bayraq-dâr 389
Setân-Öñi Maḥallesi 401
Şevâkıb Tercümesi 223
Seydî-Şehri 274
Seyf'ul-lâh Efendi Câmî'î 409
Seyfu'l-lâh Efendi 118
Seyl-Aldı Maḥallesi 439
Seyyid Abdü'l-Kâdir-i Bağdâdî 113
Seyyid Ahmed Paşa Karaman Eyâleti Vâlisi 333
Seyyid Battâl Ğâzî 158, 159, 167
Seyyid Burhâne'd-Dîn Efendi ibn el-Hâc
Muhammed Efendi 92, 93

Seyyid Burhâne'd-Dîn Muhaqqık-ı Tirmizî
117, 203, 223
Seyyid Burhâne'd-Dîn Türbesi 119, 120,
121, 122, 123
Seyyid Cüneyd-i Bağdâdî 113
Seyyid el-Hâc Halil ibn Tavîl 116
Seyyid Gâzî 120, 189
Seyyid Gâzî Mağallesi 120, 439
Seyyid Hâcî Hüseyin Paşa 420, 421
Seyyid Halil 54, 166, 263
Seyyid Halil Efendi, Nâ'ib-i şer' 344
Seyyid Lûtfu'l-lâh Efendi 107
Seyyid Ma'rûf-ı Kerhî 113
Seyyid Muhammed Ağa, Mîr-Âlây 362
Seyyid Süleymân Ağa 351, 359
Seyyid Süleymân Ağa bin Yûsuf Ağa, Haleb
Yeñiçeri Serdârı 82
Sezar 134
Sezariyye/Cesarée 134
Şınıkcı Mağallesi 439
Şırkındılı 'Aşîreti 319
Şırkındı-oğlu, Yörük Tâ'ifesi dere-begi 349
Sicillât-ı 'Atıka 162
Sicim Ağası'nın oğlu Kazâz-oğlu Ahmed 381
Sicim Hüseyin, sergerde-i eşkıyâdan 366
Sicim yégeni İsmâ'îl, sergerde-i eşkıyâdan 366
Silâhdâr Karyesi 441
Silâhdâr/Silâhdâr Âlâyı 321, 322
Silistre 325
Silivri Kaşabası 301
Sinân Paşa, Anadolu Begler-Begisi/Rûm-Éli
Begler-Begisi/Vezîr-i A'zam 296, 299
Sinâne'd-Dîn Yûsuf Beg 179
Sinob 183, 360
Sipâh/Sipâh Âlâyı 320, 322
Sipâhî-Bâzârı 389

Sipâhîler 333, 334, 344, 356
Sipâhî-zâde Hâcî 'Osmân Ağa 116
Sîs Şehri/Sîs Kazâsı 224, 225, 343
Sisliyan Mağallesi 439
Sivas Begler-begi 336
Sivas Câddesi 201, 221
Sivas Kapusu 80, 84, 86, 88, 117, 184, 185, 187
Sivas Şahrâları 197, 269
Sivas Şifâ'iyye Medresesi 192
Sivas/Sivas Şehri/Sivas Vilâyeti 3, 9, 13, 14, 15,
100, 129, 138, 147, 158, 159, 172, 174, 175, 190,
194, 204, 222, 226, 227, 230, 238, 253, 258, 267,
269, 270, 278, 290, 295, 299, 317, 336, 359, 402
Siyâvuş Ağa Kayşeriyye Mütessellimi 337
Şoğucağ Muhâfızı 378
Şorğun Kazâsı 396
Şucuk-oğlu Muhammed 361
Şu-İçmez Efendi, *Mültekâ* Şârihi 120
Sûk-ı Sultânî 355
Sultân 'Osmân-ı Şânî 310, 315, 316
Sultân 136, 141, 149, 150, 151
Sultân Ahmed-i Şâliş 352, Sultân
İbrâhîm Hân 331
Sultân Avgını 312
Sultân Câmi'i bkz: Câmi'-i Kebîr 46, 162, 163
Sultân Mağallesi 186, 439
Sultân Maḥmûd-ı Ğaznevî 146
Sultân Murâd-ı Râbi' 313, 318, 326, 328, 331
Sultân Muştafâ Hân[-ı Evvel] 310
Sultân Sazlığı/Gölü 18, 19
Sultân Selîm Hân 77
Sultân Selîm-i Şânî ibn Sultân Süleymân Hân
71, 187, 188
Sultânî'l-A'zam 47, 55, 63
Sultânî'l-Mu'azzam 65, 66
Şuma-oğlu Bedos 424

Sungurlu 5
Sunçur bin İsmâ'îl 172
Sûr-ı 'Atîk 184, 188, 199
Sûriye Eyyübîleri 198
Sûriye 129, 169, 198, 204, 231
Şus Mekânî 118
Südcü-oğlu, Ermeni tüccârı 408
Süksün Karyesi 441
Süleymân Ağa, Haleb Yeñiçeri Serdârı
335, 349, 351
Süleymân Ağa/Beg, Dîvân-ı Hümâyûn
Çavuşu 351, 375
Süleymân Beg bin Maḥmûd Beg,
Karamanîlerden 253, 254, 27
Süleymân Hân ibn Selîm Hân 293
Süleymân Maḥallesi 439
Süleymân/Rükne'd-Dîn Süleymân Şâh/Süleymân
bin Kutalmış 144, 156, 160, 161, 168, 170
Süleymâneke/Süleymân Efendi 105, 302
Süli (Sevli?) Paşa Hâtûn 248, 257
Süli Paşa Türbesi 257
Sünnetci-oğlu Muştafâ, sergerde-i eşkıyâdan 366
Sünnî 24, 152
Sünnî Hânım bint Bedre'd-Dîn Maḥmûd 303
Sürtme Karyesi 441

Ş

Şa'bân Efendi-zâde Muhammed Efendi-zâde 337
Şa'bân Paşa-zâde İbrâhîm Paşa 350
Şâh Efendi-zâde Seyyid 'Alî Efendi 335
Şâh İsmâ'îl-i Erdebîlî/Şâh İsmâ'îl-i Şafevî 289,
290, 291, 294, 296
Şâh Muhammed Efendi-zâde 'Abdü'l-
Bâkî Efendi 329

Şâhîn Muhammed Ağa, İnce-Şu Kaşabası
Çiftlik Müdürü 339
Şâh-Kulu 290
Şâh-Ruḥ Köprüsü 278
Şâm 136, 375, 429
Şâm Beglerbegi 69, 77
Şâm Vâlîliği 426
Şâmîler 77, 275, 276
Şarıklı Cemâ'ati 343
Şark Seferi 294, 295, 296, 326, 350, 352, 358
Şarkıyân Maḥallesi 439
Şehîd Hâcî Halîl Efendi 120
Şehir-Kethudâsı 394
Şehir-Kışla Hâkimi 396
Şehsuvâr-zâde 'Alî Beg, Kayseriyye Begi 277,
295, 296, 297
Şehzâde Süleymân Şâh, Taht-ı Saltanat-ı Seniyye
Kâ'im-makâmı 297, 298
Şekûr Ağa, Mütessellim 310
Şemse'd-Dîn 210
Şemse'd-Dîn Beg 273
Şemse'd-Dîn İsfahânî 189
Şemse'd-Dîn, Ata-Beg 218
Şerefü'd-Devle Müslim 138
Şerîfe Zâhîde Hânım, Kızılamaz-oğlu Hâcî
Maḥmûd Ağa kerîmesi 367-1
Şeyḥ 'Abdu'l-lâh Efendi 118
Şeyḥ 'Abdu'r-Raḥîm Efendi 80, 118
Şeyḥ 'Abdü'l-Kâdir Efendi 398
Şeyḥ 'Abdü's-Şamed Efendi 80, 118
Şeyḥ 'Alî Efendi 80, 118
Şeyḥ Câmi'i III, 80, 86, 118, 123
Şeyḥ Evḥadü'd-Dîn-i Kirmânî 119, 256
Şeyḥ Fethu'l-lâh Efendi 80
Şeyḥ Hasan-ı Kebîr 249, 250
Şeyḥ Hasan-ı Saġîr bin Timur-Taş 250

Şeyh İbrâhîm Tennûrî 80, 105, 109, 118, 286, 294, 302, 335

Şeyh İbrâhîm Tennûrî Türbesi 93, 118

Şeyh Kâsım Efendi 105, 302, 335

Şeyh Kemâle'd-Dîn 113

Şeyh Lûtfu'l-lâh Efendi 80, 118

Şeyh Mağallesi 440

Şeyh Mağmûdü'd-Dîn 120

Şeyh Mecde'd-Dîn İshâk 183

Şeyh Muhammed Efendi 122, 335

Şeyh Mü'eyyed Çeşmesi 269

Şeyh Sun'u'l-lâh Efendi 80

Şeyh Şâmî 118, 119

Şeyh Şerefe'd-Dîn 119

Şeyh Şihâbe'd-Dîn Sühreverdî 197

Şeyh Tâce'd-Dîn İbrâhîm 113, 118, 189

Şeyh Tâce'd-Dîn Mağallesi 113, 118

Şeyh Tâce'd-Dîn Câmî'i III, 113

Şeyh Ümmî Zâviyesi 251

Şeyh-oğlı Muhammed 367-2

Şeyhü'l-İslâm 'Abdu'l-lâh Efendi 351

Şeyh-zâde 'Abdü'r-Rahîm Efendi 335

Şî'îler 291

Şifâ'iyye Medresesi, Sivas 191

Şifâ'iyye Medresesi 180

Şumnu/Kal'ası Muhâfızlığı 363, 364

Şütürbân Mağallesi 92, 347, 439

T

Tabur 5

Tâce'd-Dîn Emîr Tâc, Pervâneci 221, 222

Tâce'd-Dîn Mağallesi 361, 439

Tâc-ı Kızıl Mağallesi 439

Tâcü'd-Devle Tutuş 144, 169

Tâflar Karyesi 442

Tağa Hâtûn Ağa 250

Tâhir Ağa Mağallesi 439

Tâhir-İni Karyesi 442

Tahta-Burun-oğlı Aseşdik 372

Tahte-Burun-oğlı Mıgdıs Ağob 424

Tahte-Burun-oğlı Mıgırdıc 424

Taht-ı 'Osmânî 310

Taht-ı İl-Hânî 243

Taht-ı Selçûkî/Taht-ı Selçûkiyân 145, 156, 237

Talas Karyesi 441

Talas Karyesi Voyvodalığı 397

Talas/Talas Kaşabası 4, 6, 25, 45, 361, 396, 397

Talası-zâde Muştafâ Ağa 376

Tanacılar Mağallesi 439

Târih-i Na'imâ 308

Târihü'l-Kâmil 175

Tarsûs 263, 264

Tarsûsî 'Osmân Efendi 123

Tartar-oğlı Karabet 424

Taş Ocaqları Nizâm-nâmesi 20

Taş-Kılıç Baba 119

Taşkıncık Mağallesi 119, 440

Taşlı-Burun/Burc-Burnu 329

Taşlık Karyesi 442

Tatar Hânîler 119

Tatar Tâ'ifesi 227

Tatarlar 225b, 229, 237, 238, 239, 249, 273

Tavâ'if-i Mülûk 158, 250, 251, 258, 275

Tavlusun/Tavlusun Karyesi 4, 5, 6, 441

Tavşan İmâmı-oğlı 375

Tavuçcu Mağallesi 440

Tavuçcu Mescidi 110

Tayyâr Paşa 317, 320

Teba'bi'a 136

Tebrîz Ağası-zâde Ca'fer Ağa 357
Tebrîz Hükûmeti 229
Tebriz Muzafferiyâtı/Muhârebesi 295, 356
Tefâsîr-i Şerîfe-i Kur'âniyye 302
Tekeli-oğlu 396
Teke-oğlu Mıgdıs Parisah 424
Tekfûr Yaylası 10
Tek-Göz Cisri/Köprisi 14, 126, 177, 178
Tek-Göz Hammâmı 18
Tekir (Tekfûr) 128
Tekiş 144
Tekke-Öni/Tekye-Öni 117, 340
Tekudar 232
Tekye Sokağı Mağallesi 340
Telhîş 92
Temlik-nâme-i hümayûn 71, 73, 77
Tennûrî Şeyh Muştafâ Efendi 365
Terken (Türkân) Hâtûn 156
Tevârih-i Âl-i Selçûk 192
Tevhîd Beg 249, 250, 255, 267
Tiberiyus 134
Timur Vaq'ası 271
Timur-Çazık Halîl Paşa 336
Timur-Taş Beg 245, 246, 247, 249, 252, 253, 275
Timürci-zâde Süleymân Efendi 121, 374
Tiryâkî-oğlu 'Alî, sergerde-i eşkıyâdan 366
Toğad 73, 131, 158, 174, 181, 222, 223, 230, 270, 306, 324
Toğad Vâlîliği 182, 222
Tomarza Çaryesi 71, 72, 77
Top Kulesi 185, 186
Top-hâne-i 'Âmire 21, 40
Torumtay bin 'Abdu'l-lâh 237
Torun Ağa-zâde Hâcî 'Osman Ağa, Nağîbü'l-Eşrâf Kâ'im-mağâmı 365, 369

Top Mağallesi 439
Tosun'lu (Tavlusun'lu?) Bayraqdâr Ağa 409
Trabzon/Vilâyeti 14, 70, 349, 350, 362
Tûfân-ı Nûh/belâ 128, 217
Tuğrul/Tuğrul Beg 144, 145, 146
Tuna 341, 397
Tuğak Mağallesi 439
Tutuş bkz: Tâcü'd-Devle Tutuş
Tüfekci Muhammed, Hızarcı-oğlu 'Ömer sergerde-i eşkıyâdan 366
Tüfekciyân 364
Türk 140, 146, 154, 319
Türk Târîhi 139, 141, 153, 158, 167, 169, 182, 195, 210, 224, 234, 235
Türkistân 142, 146, 152, 155
Türkmên Kabîlesi/Tâ'ifesi/Türkmenler 157, 158, 159, 319, 343, 356, 357

U

Ulemâ III
Ulu Câmi' bkz: Câmi'-i Kebîr
Un-Bâzârı Hânı 88
Uygurca 155
Uzun Çârşû 303
Uzun Hasan, Ak-Çoyunlu 269
Uzun Süleymân 360
Uzun Süleymân-oğlu Beşe, sergerde-i eşkıyâdan 366
Uzun Yol 185

Ü

Üçüncü Kostantin 225b
Üçüncü Redîf Taburu Dâ'iresi 4
Ümem-i Sâmiye 129

Ümerâ-yı ‘Osmâniyye 61, 278
Ümerâ-yı Dânişmendiye 46, 126, 157, 165
Ümerâ-yı İl-Ĥâniyye 246, 249, 251
Ümerâ-yı Karamaniyye 277
Ümerâ-yı Selçûkiyye 219, 271
Ürgüb/Ürgüb Kazâsı 3, 5, 345
Ürgübli Dervîş Muhammed Ağa 111
Üsküb/Üsküb Sancığı 70, 363
Üskübü Karyesi 441
Üsküdar 70, 73
Üstâd Aĥmed 192

V

Vâhib Ağa 386
Vakfiyye/Vakf-nâme 71, 93, 109, 113, 114
Vâlî-i Rûm/Rûm Vâlisi 248, 249
Van Kal‘ası 331
Van Muĥâfızlığı 331
Vanî Şeyĥ ‘Abdu’r-Raĥmân Efendi, Müftî
121, 365, 369
Varsak ‘Aşîreti 288
Varsak Maĥallesi 440
Vartan Karyesi 442
Vekse Karyesi 442
Venedik Muĥârebeleri 333
Vezîr Ĥânı 348
Vezîr-i A‘zam 320
Vilâyât-ı ‘Osmâniyye 70
Vîrân-Şehir 337
Voyvoda/Voyvodalık 345, 361

Y

Ya‘küb Beşe-oğlu Kel Ya‘küb, sergerde-i
eşkıyâdan 366
Yabanî Karyesi 442
Yâfa 136
Yâĥı-Basan 160, 168, 179
Yaĥşî Beg bin Maĥmûd Beg 272, 274
Yaĥşî Ĥân 263, 264
Yaĥyâlî Ĥacî Muştafa Efendi 121
Yaĥyâlî-zâde Ĥacî ‘Osmân Efendi 122
Yaĥyâlu 343, 345, 349
Yalman Maĥallesi 440
Yalñız-Göz Cisri ayrıca bkz. Tek-Göz Köprüsi 72
Yanık-oğlu Câmî ‘-i Şerîfi III, 82, 335
Yanık-oğlu Maĥallesi 83, 335, 439, 440
Yanık-oğlu Ömer Ağa, Bayrak-dâr Kayseriyeli
83, 356, 357, 360
Yapışık oğlu 386
Yapış-oğlu Deli ‘Ömer 417
Yavuz Sulţân Selîm 277, 284, 292, 293,
294, 296, 301
Yazıcı-zâde Ĥalîl Efendi 377
Yazı-Çepni Karyesi 442
Yazır Karyesi 442
Yazır Mezre‘ası 109
Yedekci-zâde ‘Ömer Ağa, Memleket/Şehir
Kethudâsı ‘Ömer 376, 377
Yégen ‘Alî Paşa, Karaman Vâlisi 368, 369
Yeñi Câmî‘ III, 115
Yeñi Câmî‘-Öñi 115, 389
Yeñi Ĥammâm 401
Yeñi Kapu 184, 185, 187
Yeñi Serây Medresesi 96
Yeñice Ĥacî Ekiz Maĥallesi 180
Yeñice İsmâ‘îl Efendi 189, 440
Yeñice Karyesi 312, 313

Yeñice Yaraş Maħallesi 440
Yeñiçeri ‘Askeri 356
Yeñiçeri Âlâyı 321
Yeñiçeri Ocağı 315, 316, 426
Yeñiçeri Ocaklı Ağaları 428
Yeñiçeri Ordusu 333
Yeñiçeri Serdârı 82, 335
Yeñiçeri Zorbâları 353, 381, 382, 385
Yeñiçeri-ler 296, 299, 315, 316, 318, 322, 323,
324, 332, 342, 356, 372, 373, 386, 387, 388, 390,
392, 401, 417
Yeñi-Él Türkmeni 343
Yetmiş-Bir Cemâ’ati 363
Yılanlı Tağı 9
Yıldırım Bâyezîd Hân 270, 271
Yoğun Burc 184, 185
Yorgad Karyesi 72
Yozgad Sancağı Mutaşarrıfı 391
Yozgad/Yozgad Sancağı 3, 5, 41, 386, 389, 391
Yörük Bayrağı 322
Yörük Tâ’ifesi 349
Yular Kışdı Sinân Beg 287
Yunan/Yunanlı 155, 262
Yûsuf Ağa, Sipâhîler Kethudâsı 333
Yûsuf Hâş Hâcib 153, 154
Yûsuf Paşa 317
Yûsuf Usta 386
Yûsuf-ı Hwârezmî 152
Yuvallı Karyesi 442
Yüregil Karyesi 442
Yüz Otuz Beşinci Bölük 333

Z

Zâhide Hâtûn 108
Zahîre’-d-Dîn İli Beg 179
Zamântı Nâhiyesi 54, 396
Zamântılı-oğlu Muhammed, sergerde-i
eşkiyâdan 366
Zâreli/Zereli-zâde Muhammed Paşa, Sivas
Vâlisi 359, 367-2
Zartar-oğlu Karabet Ağa 389, 393
Zencî-Dere/Zinci-Dere Karyesi 4, 6, 25, 441
Zenneci-zâde ‘Osmân Ağa Kayseriyye
Mütesellimi 351, 352, 359, 360
Zenneci-zâde Hâcî Ahmed 370, 374
Zenneci-zade Muştafâ Ağa 352, 359,
361, 365, 370
Zeyne’-d-Dîn Efendi, Kayseriyye nâ’ibi 345
Zeyne’l-‘Âbidîn bin Kâdî Burhâne’-d-
Dîn 270, 271
Zeyne’l-‘Âbidîn Efendi, Kayseriyye Nâ’ibi 311
Zeyne’l-‘Abidîn/Türbesi 117, 119, 120, 121, 122,
123, 186, 415, 420
Zeyne’l-Âbidîn-i Kayserânî 415
Zeyneb Ana, Şeyh İbrâhîm Tennûrî’niñ
kerîmesi 294
Zıllî-zâde ‘Abdu’l-lâh Efendi 398
Zıllî-zâde Hâcî Muhammed Efendi 122
Zile 158
Zirve Karyesi 441
Zü’l-Kadir-zâde ‘Alâü’-d-Devle Beg 287, 288,
289, 296, 297, 299, 300
Zü’l-Kadir-zâde Budak Beg 288
Zü’l-Kadriyye ‘Askeri/’Asâkiri 288, 289
Zü’l-Kadriyye 239
Zü’l-Kadriyye Hükûmeti 277, 288
Zü’l-Kadriyeliler/Zü’l-Kadir-zâdeler 252, 259,
260, 267, 271, 289
Zümre-i Sipâhiyân 333, 352

LÜGATÇE

(Kısaltmalar: a. Arapça, alm. Almanca, f. Farsça, e. Ermenice, fr. Fransızca, i. İtalyanca, r. Rûmca, slv. Slavca, Sanskritçe, t. Türkçe-Tatarca, y. Yunanca.)

A

a'dâ (a.): düşmanlar.

a'dâd-ı aġnâm (a.f.): koyunların sayısı.

a'dâ-yı mücrimîn (a.-f.): suçlu düşmanlar.

a'kâb (a.): ayaġın ökçeleri; oğullar veya torunlar.

a'kâb-ı devlet-şi'âr (a.-f.): şiarı devlet olan oğullar.

a'lâ (a.): en yüksek, en yüce.

a'nî (a.): yani.

a'sâr (a.): asırlar, yüzyıllar.

a'sâr-ı sâye-dâr (a.-f.): koruyan asırlar.

a'sâr-ı selefiyye (a.-f.): geçmiş asırlar.

a'sâr (a.): onda birler.

a'sâr-ı mevķûfe (a.-f.): vakıf gelirlerinin onda birleri.

a'sâr-ı şeriyye: İslâm devletinde ve Osmanlılarda mahsullerden 1/10 nisbetinde alınan şer'î vergi.

a'vân (a.): yardım edenler, yordakçılar.

a'vân u etbâ' (a.): yardımcılar ve tâbiler.

a'yân (a.): bir memleketin ileri gelenleri.

a'yân u ekâbir-i saltanat (a.-f.): saltanatın büyükleri ve ileri gelenleri.

a'yân u ešrâf (a.): itibarlı ileri gelenler.

a'yân u ešrâf-ı memleket (a.-f.): memleketin itibarlı önde gelenleri.

a'yân-ı asker (a.f.): askerın önderleri.

a'yân-ı kâm-kâr (a.-f.): mutlu önderler.

a'yân-ı memleket (a.-f.): memleketin ileri gelenleri.

a'zâ (a.): üyeler, organlar.

a'zam (a.): daha, pek veya en büyük.

a'zam-ı millet (a.-f.): milletin büyükleri.

â'idât (a.): gelirler, kazanç, kâr, fayda.

â'idât-ı hâşıla (a.f.): elde edilen kazanç.

â'idât-ı vakfiyye (a.f.): vakfin gelirleri.

â'ile (a.): ev halkı, bir kimsenin karısı, akraba.

âb (f.): su, deniz, ırmak.

âb u hevâ (f.): su ve hava.

abâcı (a.-t.): yün elbise imalatçısı.

âbâd (f.): bayındır, mamûr.

abâ-pûşân (a.-f.): aba giyinmiş.

Abaza (t.): Batı Kafkasya'da Karadeniz sahillerinde yaşamış bir kavim olan Abhazlar'a Türkçe'de verilen isimdir.

Abaza kesimi (t.): Abaza Mehmed Paşa'nın giydiği ve devrinde moda olan elbise.

Abaza Sekbânı (t.-f.): Abaza Mehmed Paşa'ya tâbi asi askerler.

Abbâsiyye (a.): Abbasîlere ait olan.

abdü'l-muhtâc (a.): muhtaç bulunan kul.

abdü'z-za'if (a.): zayıf kul.

âb-ı güher (f.): değerli temiz su.

âb-ı hayât (f-a): hayat suyu, nerde olduğu bilinmeyen bir kaynağın içene ebedî hayat bağışlayan efsanevî su; mecazî: çok tatlı ve hafif su.

âbide (a.): eser, anıt; ibadet eden kadın.

acebâ (a.): şüphe ve tereddüt bildiren edat, acaba.

Acem (a.): Arap olmayan, İranlı, Acem.

Acem Şadrâbları (f.): Eski İran-Pers ve Sasanî şahlarının valileri.

acı çekirdek (t): kayısı çekirdeği.

âdâb (a.): terbiyeler, utanmalar; usuller, yollar, kaideler.

âdât (a.): âdetler, görenekler, usûller, tabiatlar, alışkanlıklar.

âdât u ta'bîrât (a.): âdetler ve tabirler.

âdât-ı milliye (a.-f.): millî âdetler.

add (a.): sayma, sayılma; itibar etme, edilme.
aded (a.): rakam, sayı, miktar, tane.
âdem (a.): ilk insan, Âdem (a.s.), insan, adam.
adem (a.): yokluk, bulunmama, adem.
adem-i hoşnûdî (a.-f.): hoşnutsuzluk.
adem-i ittirâd (a.-f.): takipsizlik, düzensizlik, ritimsizlik.
adem-i iktidâr (a.-f.): iktidarsızlık, güçsüzlük.
adem-i intizâm (a.-f.): intizamsızlık, düzensizlik.
adem-i ri'âyet (a.-f.): riayetsizlik, saygısızlık.
adem-i şihhat (a.-f.): sağlıksızlık.
âdetâ (a.): bayağı, basbayağı, enikonu.
âdet-i aġnâm (a.-f.): koyun ve keçiden alınan resim, vergi.
âdet-i marziyye-i şehriyârî ve cihân-dârî (a.-f.): dünyayı elinde tutan padişahın razı olunan âdeti.
âdî (a.): bayağı, aşağı, değersiz; âdet olan.
âdil türür (a.-t.): âdaletle durur.
âdile (a.): doğru kadın.
âdilhka (a.-t.): âdaletle, doğrulukla.
adû/adüv (a.): düşman, hasım, yav.
Açudu'd-Devle ve'd-Dîn (a.): din ve devletin arkası, desteġi; sultanlara verilen unvan.
adüv-i cân-sitânî (a.-f.): can alıcı düşman.
aff (a.): iffetli, doğru, namuslu, ırz ve namus perdesi olan, yolsuzluğu bulunmayan.
affeti'n-nażife (a.): temiz iffetli kadın.
âfitâb (f.): güneş, pek güzel şahıs, parlak çehre.
âfitâb-ı cihân-tâb-ı meşrûtiyyet (a.-f.): meşrutiyetin dünyayı aydınlatan güneşi.
Afşar/Afşar 'Aşireti (t.-a.): Türkmenlerin Avşar boyu.
afv (a.): af, suçlu bağışlama, özür dileme, birini vazifesinden uzaklaştırma.

afyon (f.): haşhaş kapsüllerinden sızan sütün pıhtılaşmasıyla elde edilen ve içinde morfin, kokain gibi uyuşturucular bulunan madde.

aġa (t.): aġabey, yaşlı kimse; saray ve orduda hizmet gören rütbeli kimse.

aġa-baba (t.): yaşlı başlı, oturaklı, baba mevkiinde olan kimse; bir işte maharet ve ustalık sahibi olan, önde gelen kimse; büyük baba, dede.

aġca/aġca (t.): akça, beyaz.

aġır (t.): aġır, hafif olmayan.

aġız (t.): aġız, sınır, uç, kez.

aġ-in (t.): ak-in, yönü güneye bakan mağara.

aġnâm (a.): koyunlar.

aġnâm u mevâşî (a.): davarlar ve sığırlar.

aġniyâ (a.): zenginler.

aġniyâ-yı memleket (a.-f.): memleketin varlıklı kimseleri.

Aġustos (y.-l.): Roma imparatoru Augustus'un adından güneş yılının sekizinci ayı.

ahad/ehad (a.): bir; kişi, kimse.

ahâlî (a.): halk.

ahâlî-i bilâd (a.-f.): belde veya şehir halkı.

ahâlî-i İslâmiyye (a.-f.): İslâm halkı.

ahâlî-i kadîme (a.-f.): eski halk.

ahâlî-i memâlik/ahâlî-i memleket (a.-f.): memleketlerin halkı.

ahâlî-i merķûme (a.-f.): adı geçen halk.

ahâlî-i nâhiye (a.-f.): nahiyе/bucak halkı.

âhar/âher (a.): başka, diġer, gayri.

ahd (a.): bir işi üstüne alıp, söz verme; sözleşme, yemin, and; Cenab-ı Hakk'a verilen söz; bir hükümdarın zamanı; ferman; devir, çağ.

ahd ü mîşâķ (a.): söz ve and.

âhenîn (f.): demirden, demir gibi sağlam.

ahfâd (a.): torunlar, yardımcılar, hizmetkârlar.

ahfâd-ı müşârün-ileyhüm (a.-f.): işaret olunan torunlar.

âhî (a.): erkek kardeş, eli açık.
aḥîren (a.): en sonra, yakınlarda, son zamanlarda.
aḥkâm (a.): emirler, hükümler.
aḥkâm-ı celîle (a.-f.): ulu hükümler, buyruklar.
aḥkâm-ı muḥaddere (a.-f.): takdir olunmuş hükümler.
aḥlâkî (a.): ahlâka dair.
âḥûr (f.): ahır.
aḥvâl (a.): oluşlar, bulunuşlar, durumlar.
aḥvâl-i ğayr-i marziyye (a.-f.): rıza gösterilmeyen durumlar.
aḥz (a.): ahiz, alma, kabul etme.
aḥz u i'tâ (a.): alış-veriş.
aḥz ü bel' (a.): alıp yutma.
aḥz ü girift (a.-f.): yakalama, ele geçirme, esir etme.
aḥz ü taḥrîr (a.): alıp yazmak.
aḥz-ı Serây-ı İrem (a.-f.): İrem Sarayı'nı almak.
aḥz-i icâzet (a.-f.): icazet (diploma) almak.
aḥz-i sâr (a.-f.): oç alma.
aḫâ'id (a.): akideler, inanılan şeyler.
aḫâ'id-i şaḥîḥa (a.-f.): sahih, doğru inançlar.
akademik (fr.): ilmî değeri olan yazı, çalışma.
aḫâr (a.): para getiren mülk.
aḫâr u arâzî (a.): gelir getiren toprak.
aḫârât (a.): gelir getiren emlâk.
aḫârât-ı kâfiye (a.-f.): yeterli gelir getiren mülkler.
aḫârât-ı mevḫûfe (a.-f.): vakfedilen gelirlî mülkler.
aḫârât-ı mezkûre (a.-f.): anılan gelir getiren mülkler.
aḫârât-ı vaḫfiyye (a.-f.): vakfin gelir getiren mülkleri.
aḫca/aḫce/aḫçe (t.): Osmanlıların gümüş sikkesi, nakit, para.
aḫd (a.): düğümleme, bağlama, nikâh, kararlaştırma, kurma.
aḫd ü teşkîl (a.): kurup şekil verme.
aḫdem (a.): ilk, önce, önceki, daha önceki.

aḫd-i ittifâḫ (a.-f.): ittifak etme, bağlaşma.
aḫd-i meclis (a.-f.): meclis kurma, toplama.
aḫd-i muşâlaḫa (a.-f.): barışı kararlaştırma.
aḫd-i râbıḫa-i muḫâleşat (a.-f.): dostça geçinme bağını kurma.
âḫîbet (a.): son, âhir, nihâyet, encâm, netice.
âḫîl (a.): akıllı, akıl sahibi, uslu, yetişkin.
âḫîl oḫuş urur (a.-t.): akıllı çağırır.
aḫın (t.): düşman topraklarına yıldırma ve çapul amacıyla birden bire ve topluca yapılan baskın.
Aḫ-Ḳoyunlar: Azerbaycan ve Doğu Anadolu'da Bayındır Türkmenlerinin kurduğu beylik.
aḫmişe (a.): kumaşlar, bezler.
aḫmişe-i ecnebiyye (a.-f.): yabancı kumaşları.
aḫmişe-i nefîse (a.-f.): güzel, hoş bezler.
aḫrabâ (a.): akraba, aralarında soy yakınlığı olanlar.
aks (a.): çarpma, çarpıp geri dönme.
aḫsâm (a.): kısımlar, parçalar, bölümler.
aḫşam (t.): akşam, günün sonu.
aḫṫâr-ı âlem (a.-f.): varlığın tarafları.
aḫvâm (a.): kavimler, uluslar.
Aḫvâm-ı Âriye (a.-f.): Ari kavimler: İndo-Cermenler.
aḫvâm-ı mütemekkiye (a.-f.): yerleşik kavimler.
aḫvâm-ı Türkiyye (a.-f.): Türk kavimleri.
alâ (a.): daha, en, pek yüksek.
ala cehri (t.): bazı cinslerinin kabuk ve meyvelelerinden boya elde edilen, küçük, yeşilimsi, sanmsı ve beyazımsı çiçekli, dikenli veya dikensiz, çalı veya ağaççık hâlindeki bitki.
alâ cenâḫu'l-isti'câl (a.): aceleyle yüksekte uçarak.
alâ ṫarîḫi'l-ḫikâye (a.): hikâye yoluyla anlatarak.
alâ vechi'l-müfredât (a.): en ayrıntılı olarak.
alâ vechü'l-iḫtişâr (a.): en özlü olarak.
alâ vuḫû'-ı hâlihi (a.): Olup bittiği gibi.

alaca (t.): birkaç renkli iplikten dokunan, genellikle kırmızı zemin üzerine san çubuklu, Anadolu'da dokunan bez.

alâmet (a.): işaret, iz, belirti, çok iri.

alâmet-i kıyâmet (a.-f.): kıyamet alâmetleri.

alâmet-i şerîfe (a.-f.): şerefli alâmet.

âlât-ı harbiyye (a.-f.): harp âletleri.

Alâü'd-Dünyâ ve'd-Dîn (a.): Din ve dünyanın ulusu.

âlây (f.): cemaat, askerî birlik, merasim.

âlây-begi (t.): tımarlı sipahilerin bir kazada bulunmalarının kumandanı.

âlây-ı vâlâ (f.): hep birlikte.

ale'l-'umûm (a.): umumiyet üzere.

ale'l-'hisâb (a.): hesaba sayarak.

ale'l-'huşûş (a.): hele, hususiyle, en çok.

ale'r-ru'ûsi'l-eşhâd (a.): bizzat gözüyle şahit olarak.

ale's-şabâh (a.): sabahleyin, sabah erkenden.

âlem (a.): kâinât, evren, güneş sistemi, dünya, yaratılmışlar, insanlar, halk.

alem (a.): sancak, bayrak.

alem-dâr (a.): bayrak tutan, sancaktar.

âlem-i islâmiyyet (a.-f.): İslâm Âlemi.

alem-i maşşûş (a.-f.): özel sancak.

âlem-i medeniyyet (a.-f.): medeniyet dünyası.

alenen (a.): açıkça, açıktan açığa, göz önünde.

alev (a.): ateş, hararet.

alev-rîz-i işti'âl (a.-f.): tutuşup alevlenen.

aleyh (a.): karşı, karşıt; üzerine.

aleyhi's-selâm (a.): ona selâm olsun.

Âl-i Büveyh: Büveyhoğulları, İran'ın batısında hükümran olmuş Şîî hanedan.

Âl-i Celâyir: Celayiroğulları, Moğollardan sonra İran'da hâkimiyet kuran sülâle.

Âl-i Cengiz: Cengizoğullarının genel adı.

Âl-i Dânişmend/Âl-i Dânişmendiyye: Dânişmendogulları, Anadolu'da hâkim olan Büyük Selçuklu emirlerinin hanedanı.

Âl-i Karaman: Karamanoğulları, Anadolu Türkmen beyliklerinden.

Âl-i Sâmân: Samanoğulları, Horasan ve Maverâün-nehir'de hâkimiyet kurmuş İranlı Müslüman hanedan.

Âl-i Sebük-Tekin: Sebüktekin oğulları, Afganistan ve Hindistan'da hükümran olan Gazneli sultanları.

Âl-i Selçûk: Selçukoğulları, İran, Anadolu, Irak ve Suriye'de hâkim olan hanedan.

Âl-i Timur: Timuroğulları, Türkistan, İran, Suriye, Irak ve Anadolu'ya hâkim olan sülâle.

Âl-i Zü'l-Kadriyye: Dulkadiroğulları da denilen Maraş vs.ye hâkim olan hanedan.

Allâh (a.): tanrı, Allah, eşi ve benzeri olmayan tek tanrı.

altun (t.): Sarı kızıl renkte, parlak ve ağır, kolayca işlenebilen, dış etkilere dayanıklı, paslanmayan, ziynet eşyası yapımında kullanılan maden.

âmâde (f.): hazır, hazırlanmış.

âmân (a.): savaşta teslim olanlara can ve mal güvenliği verilmesi.

amele (a.): işçi, ırgat.

Amerika Misyonerleri: Hristiyanlığı yaymak için İslâm dünyasında çalışan Protestan rahipler.

âmil (a.): işleyen, yapan, fail, idareci, vali, memur.

âmilen (a.): âmil olarak, işleyerek.

âmir (a.): emreden, buyuran.

ammâ (a.): ama, lâkin ancak, şu kadar ki, o kadar ki, öyle ki, çokluk bildirir.

âmme (a.): umuma mahsus olan.

âmme-i nâs (a.-f.): insanların umumuna mahsus.

âmme-i rüsûm-ı 'örfiyye (a.-f.): örfî resimlerin/vergilerin tümü.

ammî/'amûca (a.): amca, babanın kardeşi.

ammî-zâde (a.-f.): amca çocuğu.

amûd (a.): direk, sütun; yukarıdan aşağı dik inen çizgi, dikey.

amûd-ı kebîr (a.-f.): büyük sütun, direk.

an (a.): -dan, -den.

ân (f.): güzellik cazibesi.

an karîb (a.): yakından, çok geçmeden.

an müşâhedetin (a.): müşâhede edilerek, görülerek.

aña (t.): ona.

anâşır (a.): unsurlar, elemanlar.

anâşır-ı muhtelif (a.-f.): muhtelif unsurlar, çeşitli öğeler.

Anaṭolı Begler-begi: Osmanlıların Anadolu Eyaleti valisi.

Anaṭolı Kâdî-‘askeri: Osmanlıların Anadolu Kazaskeri.

Anaṭolı Kıt‘ası: Anadolu ülkesi.

Anaṭolı şibh-i cezîresi: Anadolu Yarımadası.

Anaṭolı Tavâ’if-i Mülûku: Anadolu Türkmen Beylikleri.

anbâr/enbâr (f.): anbar, yığın, küme, içine eşya konan depo.

ancaḳ (t.): yalnız, sadece.

anekdot (fr.): kısa hikâye.

aniñ (t.): onun.

ânifen (a.): pek yakında geçtiği gibi.

ânifü’l-beyân (a.): demincek bildirilen.

anḳâ (a.): ismi var, cismi yok bir kuş, Zümrüdüanka kuşu; adı olup, kendisi bulunmayan nesne; varlıklı.

anlar (t.): onlar.

añlaş (t.): anlaş.

ansiklopedi (fr.): Her türlü bilgiyi veya bir alandaki bütün bilgileri içine alan, bunların genellikle alfabetik tarzda sıralandığı büyük eser.

antiḳa (l.): Eski çağlardan kalma, tarihi kıymeti veya sanat değeri olan eşya.

apansız (t.): Birdenbire, beklenmedik bir sırada, çok ani.

âr (a.): utanma, mahcup olma, hayâ.

Arab uşûl-i mi‘mârîsi: Arap mimarlık tarzı.

Arabî (a.): Araplara mahsus, Arapça.

Arabistân Seferi: Osmanlıların Suriye-Mısır Seferi.

ârâm (f.): durma, eğlenme, dinlenme; yerleşme, istirahat etme, karar kılma.

arâzî (a.): yerler, topraklar.

arâzî-i mevḳûfe (a.-f.): vakfedilmiş topraklar.

âr-ı firâr (a.-f.): kaçış utancı.

ârîz (a.): gelen, tesadüfi vaka, dağ, bulut gibi görmeyi engelleyen her şey.

arîz (a.): semiz; enli, geniş; mütevazi, lâtif, lâyet.

arîz ü ‘amîḳ (a.): enine boyuna, genişliğine derinliğine.

arḳalık (t.): devletin yüksek memurlarına, saray mensuplarına ve din ulularına verilen maaş, emeklilik tahsisatı.

arḳalık erbâbı: kendilerine arḳalık verilen mütekaidler.

arşa (a.): yer, toprak.

arşa-i ḳadîme (a.-f.): eski arsa.

arşa-i veḡâ (a.-f.): kavgalı arsa.

arş (a.): çardak, çatı, kubbe, taht; Cenab-ı Hakk’ın 9. kat semadaki tahtı.

arşiv (y.-l.): belli bir konuya ait biriktirilmiş eski ve önemli evrak, defter, senet ve belgeler; ferman, berat, gibi tarihî ve resmî belgelerin saklandığı yer, hazine-i evrak, mahzen-i evrak.

arşun/arşın (t.): duvarcı ya da mimar arşını=0.758 m.

arż (a.): en, genişlik, enlem; bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme, önüne koyma.

arż u i‘lâm (a.): gösterme ve bildirme.

arż u ifâde (a.): gösterip söyleme.

arż u iş‘âr (a.): yazıp bildirme.

arż u telhîş (a.): kısaca bildirme.

arż-ı ‘Atebe-i ‘Ulyâ (a.-f.): Yüce Eşiğe (Padişah) bildirme.

arż-ı emân (a.-f.): aman dileme.

arż-ı emân ü istîmân (a.-f.): aman isteğini sunma.
Arż-ı Filistîn: Filistin toprağı.
arż-ı hâl (a.-f.): hâlin bildirilmesi, dilekçe.
arż-ı hâlî (a.-f.): boş toprak.
arż-ı ihtidâ (a.-f.): hidayete erme, Müslüman olma.
arż-ı istîmân (a.-f.): aman isteme.
arż-ı iştikâ (a.-f.): şikâyetini bildirme.
arż-ı iţâ‘at (a.-f.): boyun eğme.
arż-ı niyâz (a.-f.): yalvarma.
arż-ı şimâl/şimâlî (a.-f.): kuzey toprağı
arż-ı ttabî‘î (a.-f.): tabii yer.
ârzû (f.): arzu, istek, heves.
ârzû-keş (f.): istekli, hevesli.
ârzû-yı khalbî (f.-a.): kalpten arzulama, içten gelerek.
aşâ (a.): değnek, sopa; derviş değneğı.
Âşaf-ı ‘âlî-şân (a.-f.): şanı yüce padişahın veziri.
Âşaf-ı Mülk-i Süleymânî (a.-f.): Süleyman (a.s.) devletinin veziri.
asâkir (a.): askerler, erler.
Asâkir-i ‘Oşmâniyye (a.-f.): Osmanlı askerleri.
asâkir-i a‘dâ (a.-f.): düşman askerleri.
Asâkir-i Dânişmendiyye (a.-f.): Danişmendli askerleri.
Asâkir-i İslâmiyye (a.-f.): İslâm askerleri.
asâkir-i kâfiye (a.-f.): yeterli askerler.
asâkir-i külliyye (a.-f.): yüklü askerler.
asâkir-i maţlûbe (a.-f.): talep edilen askerler.
asâkir-i mevcûde (a.-f.): bulunan askerler.
asâkir-i mu‘âvine (a.-f.): yardımcı askerler.
asâkir-i mürettebe (a.-f.): tertiplenen askerler.
Asâkir-i Selçûkiyye (a.-f.): Selçuklu askerleri.
asâkir-i sipâhiyân (a.-f.): Sipahi (atlı) askerler.
Asâkir-i Şî‘a (a.-f.): Şîi-Safevî askerleri.
âşâr (a.): izler, eserler.

âşâr-ı ‘atîka (a.-f.): eski eserler.
âşâr-ı ‘atîka-ı nefîse (a.-f.): eski güzel eserler.
âşâr-ı hayriyye (a.-f.): hayır eserleri.
âşâr-ı intikâm-cûyâne (a.-f.): intikam arayan izler.
âşâr-ı mażiyye-i ‘atîka (a.-f.): geçmişin eski eserleri.
âşâr-ı mergûbe (a.-f.): sevilip beğenilen eserler.
âşâr-ı muzırra (a.-f.): zararlı izler.
âşâr-ı mühimme-i ‘atîka (a.-f.): eski mühim eserler.
âşâr-ı nâdire (a.-f.): nadir, az bulunan eserler.
âşâr-ı nefîse (a.-f.): güzel eserler.
âşâr-ı nefîse-i ‘atîka (a.-f.): eski değerli eserler.
âşâr-ı şadâkat (a.-f.): sadakat eserleri.
âşâr-ı Selâçîka/âşâr-ı Selçûkiyye (a.-f.): Selçuklu eserleri.
âşâr-ı şâdmânî (a.-f.): sevinç eserleri.
âşâr-ı ttab‘-ı belîgâne (a.-f.): pek güzel, yerinde, olgun eserler.
âşâr-ı te‘lîfiyye (a.-f.): yazma eserler.
âşâyîş-i ‘umûmî (a.-f.): umumî asayiş, rahat, huzur.
âşâyîş-i mahallî (a.-f.): mahallî asayiş, rahatlık.
asel-i muşaffâ (a.-f.): halis bal.
asel-i şâfi (a.-f.): balın özü.
aşhâb (a.): dostlar, arkadaşlar, sahipler; Hz. Muhammed’i (a.s.s.) görme şerefine erişen ve onun sohbetinde bulunan kimseler.
aşhâb-ı ârâ (a.-f.): rey, görüş sahipleri.
aşhâb-ı hayrât (a.-f.): hayır sahipleri, hayırseverler.
Aşhâb-ı Kehf (a.-f.): Mağara Arkadaşları, Yedi Uyurlar.
aşhâb-ı vicdân (a.-f.): vicdan ve insaf sahipleri.
aşır/aşr (a.): yüzyıl, ikinci vakti.
âsiyâb (f.): su değirmeni.
asker kaçacağı (t.): askerlik hizmetinden kaçan.
asker süriciligi (t.): askerleri cepheye sevk etme işi.

askerî (a.-t): Osmanlılarda devlet hizmeti gören idareci sınıflar, hususiyle seyfiye sınıfı.

Asker-i İslâm (a.-f.): İslâm (Selçuklu-Osmanlı) askeri.

asker-i mürettebe (a.-f.): tertiplenmiş asker.

askeriyye (a.): askere ait, askerlikle ilgili.

aşr- mezkûr (a.-f.): anılan yüzyıl.

aşr-ı evâ'il (a.-f.): ilk asırlar.

aşr-ı hicrî (a.-f.): hicret asrı.

aşr-ı Sâmin (a.-f.): sekizinci asır.

Asya-yı Şuğrâ (a.-f.): Küçük Asya: Anadolu.

Asya-yı Vusţâ (a.-f.): Orta Asya: Türkistan.

aşâ'ir (a.): aşiretler, oymaklar.

aşâ'ir-i merķûme (a.-f.): yazılan aşiretler.

aşağı (t.): aşağı.

aşçı (t.): aşçı, yemek pişirmekle vazifeli kimse. saray ve ordu aşçıları mevcuttu.

aşer (a.): on.

âşıkâne (a.-f.): âşıkça, âşık olana yakışır yolda.

aşîret (a.): kabile, oymak.

aşîret-i merķûme (a.-f.): adı geçen aşiret.

aşk (a.): sevgi, istek, arzu.

aşr-i şerîf (a.-f.): *Kur'ân*'dan on âyet.

at kaldırıp (t.): ata binip gitme.

Ata-Beg (t.): Atabey, Selçuklularda melikleri yetiştiren muallim, lala.

Ata-Bekân-ı Devlet (t.-f.): Devletin atabeyleri.

Ataşlar-Deñizi: Adalardenizi (bugün Ege denilen deniz).

Atebe-i Pâdişâhî (a.-f.): Padişahın eşiği, sarayı.

âteş (f.): od, yakma, hararet, kırgınlık.

âteş-dem (f.): sözü veya sesi yanık ve dokunaklı olan.

âteş-gede (f.): ateşe tapanların ibadet ettikleri sunak.

âteş-i fitne ve fesâd (f.-a.): fitne ve fesat ateşi.

âteş-i harb u kıtâl (a.-f.): savaş ve öldürüş ateşi.

âteş-i ihtilâl (a.-f.): ihtilâl ateşi.

aţf-ı nazar-ı dikkat (a.-f.): dikkatli gözle bakma.

aţf-ı nazar-ı ihtimâm (a.-f.): özenilerek bakma.

âtlı (a.): tembel, üşengen; boş, faydasız.

âtî (a.): gelecek, önde.

atîk (a.): eski; azadlı, hür.

âtiyen (a.): ileride, gelecekte.

atmış turur (t.): söylemiştir.

aţyeb mâl/aţyeb-i mâl (a.-f.): malın en temizisi.

avâkıb-ı ahvâl (a.-f.): hâllerin, durumların sonu.

avârız (a.): kazalar, belalar; engeller, engeler; fevkalade hâllerde ve bilhassa harp sebebiyle alınan muvakkat vergi.

avâţif (a.): karşılık beklemeden gösterilen sevgiler; iyilikseverlikler.

avâţif-ı 'aliyye-i şâhâne (a.-f.): padişahın yüce iyilikleri, armağanları.

avâţif-ı 'askeriyye (a.-f.): askerlere verilen armağanlar.

avdet (a.): geri gelme, dönme, dönüş.

avdet ü ric'at-ı hümâyûn/avdet-i hümâyûn (a.-f.): padişahın bir yerden geri dönmesi.

avene (a.): yardımcıları, yardakçılar.

avene-i bâğiyân (a.-f.): başkaldıranların yardımcıları.

avgın/âbgın (f.): üstü kapalı veya açık su yolu, ark, bahçe duvarlarında açılan su deliği.

ayağkabi (t.): ayakkabı.

ayağlanup (t.): ayaklanıp.

ayb (a.): ayıp, utanılacak şey, kusur, leke.

aydın (t.): ışıklı, parlak.

âyet/âyet-i kerîme (a.-f.): *Kur'ân-ı Kerim*'in ayetlerinden her biri.

Âyete'l-Kürsî (a.): *Kur'ân-ı Kerim*'in ikinci suresi olan Bakara suresinin, bilhassa tehlikelerden korunmak için okunan ve içinde "küresi" kelimesi geçtiği için bu ismi alan 255. ayeti.

ayıt (t.): söyle, sor.

âyine (f.): ayna.

aymış turur (t.): söylemiştir.

aynen (a.): olduğu gibi, değiştirmeksizin.

ayniyyât (a.): kullanılmaya veya harcanmaya elverişli olup taşınabilen ve para eden şeyler.

Ay-Ŧoldı (t.): Kutadgu Bilig’de devleti ve saadeti temsil eden vezir.

azâb (a.): işkence, keder.

azâb-ı elîm (a.-f.): acı veren işkence, azap.

azâb-ı Yevm-i Mî’âd (a.-f.): Vaat edilen kıyamet gününe dek süren azap.

azamet (a.): büyüklük, ululuk; çalım, kurum.

azamet-i kâdr (a.-f.): kadrin, değerin büyüklüğu.

âzâr (f.): incitme, kırılma, çıkışma, paylama, takdir.

azğınlık (t.): saldırganlık, dik başlılık, doğru yoldan çıkma.

azîm (a.): büyük, ulu, iri.

azîm zelzele (a.): büyük deprem, şiddetli yer sarsıntısı.

azîmet (a.): gitme, gidiş.

azîmet ü ikâmet (a.): kalma kararı.

âzim-i ‘Irâk (a.-f.): Irak’a yollanmak.

âzim-i Dâr-ı Cinân (a.-f.): Cennet yurtlarına yürüyüş.

âzim-i gül-şen-serây-ı Cennet (a.-f.): Cennetin gül bahçeli sarayına yolculuk.

azîz (a.): kıymetli, değerli, sevgili, saygın, hürmetli, kuvvet, kudret ve celâl sahibi.

azl (a.): azil, içinden çıkarma, vazifeden alma

azl ü i’dâm (a.): işten atarak yok etme.

azl ü ihrâc (a.): işten atarak çıkarma.

azm (a.): azim, kat’î niyet, kasıtlı yola girme.

azm-i ‘âlem-i pesendâne (a.-f.): âlemin beğendiği gidiş.

azm-i râh (a.-f.): yola çıkma.

B

b’it-taşvîb (a.): tasviple, doğru görmekle.

ba‘de‘d-du‘â (a.): duadan sonra.

ba‘de‘l-‘işâ (a.): akşamdan sonra.

ba‘de‘l-ħarîk (a.): yangından sonra.

ba‘de‘l-ıtlâk (a.): salıverdikten sonra.

ba‘de‘l-icrâ (a.): icradan sonra.

ba‘de‘l-inşâ (a.): inşadan sonra.

ba‘de‘l-istişâre (a.): istişarenden sonra.

ba‘de‘l-itmâm (a.): tamamladıktan sonra.

ba‘de‘l-muħâkeme (a.): muhakemeden sonra.

ba‘de‘l-muħârebe (a.): muharebeden sonra.

ba‘de‘l-muħaddime (a.): mukaddimededen sonra.

ba‘de‘t-taşşîl (a.): tahsilden sonra.

ba‘de‘t-taşdîk (a.): tasdikten sonra.

ba‘de‘t-taşfiye (a.): tasfiyeden sonra.

ba‘de‘t-tedkîk (a.): tetkikten sonra.

ba‘de‘z-zafer (a.): zaferden sonra.

ba‘dehû (a.): ondan sonra.

ba‘del-edâ (a.): edadan sonra.

ba‘de-mâ (a.): bundan sonra, bundan böyle.

ba‘îd (a.): uzak, irak.

bâ‘iş (a.): sebep olan, gönderen, icap ettiren, yol açan, sebep olan.

bâ‘iş-i güft ü şenîd (a.-f.): duyulup söylenmeye neden olan.

bâ‘iş-i nefret (a.-f.): nefret nedeni.

bâ‘iş-i nifâk-ı evlâd (a.-f.): evlat nifakının nedeni.

ba‘zı (a.): kimi, birtakım, birkaç, bir miktar.

bâb (a.): kapı, konu, giriş, bölüm.

bâb-ı kadîm (a.-f.): eski kapı.

bâb-ı münâza‘a (a.-f.): çekişme nedeni.

bâ-buyruldu (a.-t.): buyruldu ile.

badaluşca (t.): Osmanlıların kullandığı top cinslerinden biri.

bâd-ı hevâ (f.): bedava; Osmanlı devrinde alınan vergilerden olup, rüsum-ı örfiye'nin tekâlif-i örfiye kısmındandı; bulunduğu bölgenin kanun ve geleneğine göre her yıl para olarak sahib-i arz tarafından toplanırdı.

bâdî (a.): sebep, mucib; sebep olan, yol açan, ilk, başlangıç.

bâdî (f.): rüzgâra veya havaya ait, geçici.

bâdî-i ta'n u teşnî' (a.-f.): ayıplama ve çirkin görme nedeni.

bâ-emr-i 'âî (a.-f.): yüce emir ile.

bâ-emr-i mutaşarrıfî (a.-f.): mutasarrıfın emri ile.

bâ-fermân-ı 'âî (a.-f.): yüce ferman ile.

bâğ (f.): bahçe, ravza, bostan, üzüm bağı.

bağ-çe-vân (f.): bahçıvan.

bağteten (a.): birden bire, ansızın.

bağy (a.): ileri gitme, azgınlık.

bağy u tuğyân (a.): azgınlık ve taşkınlık.

bahâdır (f.): yiğit, cesur, dilâver, kahraman, battâl.

bahâne (f.): vesile, sebep; kusur, noksan, garaz; yalandan özür.

bahâr (f.): ilkbahar. mecazi gençlik.

bahârât (a.): karanfil, tarçın, karabiber gibi kokulu şeyler.

bâhir (a.): belli, besbelli, apaçık; parlak, güzel.

bâhiş (a.): bahseden, araştıran.

Bağr-i Sefîd (a.-f.): Akdeniz.

bağş (a.): konuşulan şey, söz; iddialaşma.

bağş ü beyânât (a.): söz ve beyanlar.

bağş ü şikâyet (a.): söyleyip yakınma.

bağş ü tenmîk (a.): söyleme ve açıkça yazma.

bağş ü terkîm (a.): anlatma ve yazma.

bağş-i mağşûş (a.-f.): özel konuşma.

bağş (f.): bağış, ihsan.

baht (f.): kader, talih, kısmet.

baht-ı siyâh-ı bed-gümrah (f.): yoldan çıkmış kötü kara talih.

bâ-i'lâm-ı 'Atebe-i Pâdişâhî (a.-f.): padişahın eşiğine bildirmekle.

bâ-i'lâm-ı şer'î (a.-f.): şeriata göre bildirmekle.

bâ-irâde-i seniyye (a.-f.): padişahın yüce iradesiyle.

bâ-kemâl-i yümn ü ikbâl (a.-f.): uğur ve yükselişin olgunluğuyla.

bakır şahan (t.-a.): bakır büyük tabak.

bakır sini (t.-a.): bakır sini.

bakır taş (t.-a.): bakır tas.

bakırcılık (t.): bakır madeninden eşya imalatı.

bağy/bağy (a.): artan, geri kalan, artık.

bâkî (a.): kalıcı, ölümsüz; artan, geri kalan; daimî; Allah.

bağy-i ahvâl (a.-f.): durumlardan kalan.

bağy-i eşkıyâ (a.-f.): eşkıyadan kalan.

bağkâl (a.): bakkal, sebzeçi; pirinç, şeker, zeytin vs. gibi emtia satan kimse.

bâlâ (f.) yukarı, üst; boy.

bâlâ-tâk-ı zîbâ (a.-f.): süslü yüksek kemer, tonoz veya kubbe.

bâlîğ (a.): bülûğa eren; erişmiş, ulaşmış, varan, yetişen; yekûn, toplam; son mertebeyi bulan.

balçacı (t.): seferde çalılık ve ormanlık yerleri temizleyerek yol açmak, çadırları kurup kaldırmak, yükleri indirip bindirmek; sarayların korunması ve dış hizmetlerine bakmakla vazifeli asker sınıfı.

bâ-mektûb-ı Şadr-ı 'Âî (a.-f.): Sadrazamın mektubu ile.

bânî (a.): bina eden, yapan, yapıcı, kurucu.

bânî-i kadîm (a.-f.): eski bina eden.

bânî-i mûmâ-ileyh (a.-f.): ima olunan bani.

bânî-i müşârün-ileyh (a.-f.): işaret olunan bani.

bânî-i şânî (a.-f.): ikinci kez bina eden.

bâniye-i müşârün-ileyhâ (a.-f.): yapıyı bina eden adı geçen kadın.

bâr u ben-gâh (f.): yük ve çadır.

bârân (f.): yağmur.

bâr-gâh (f.): yüksek huzur, padişah huzuru; otağ.

bâr-gâh-ı Hilâfet (f.-a.): Halifenin otağı.

bârid ü merṭûb (a.): soğuk ve nemli.

bârika-i şemşîr-i celâdet (a.-f.): yiğitlik kılıcının kıvılcımı.

Barut-hâne-i ‘Âmire (a.f.-t.): devletin barut imal edilen veya barut saklanan yeri.

baş u beyân (a.): açığa vurma, açıklama, ortaya koyma.

başup (t.): basmaktan basıp.

baş ve dil (t.): savaşta kelle ve esir almak.

Baş-Ağa (t.): esnaf loncalarında verilen kararları uygulayan.

bâ-şart-ı evlâdiye (a.-f.): oğullarına kalması şartı ile.

bâ-şart-ı kaydü’l-irşiyet (a.-f.): mirasçılarının kalması kaydı ile.

bâ-şart-ı tadrîs (a.-f.): tadrîs (ders verilmesi, öğretim) şartı ile.

baş-bezîrgân (t.-f.): tüccar başı; tezyif yollu Yahudi; Darüssaade Ağasına mensup ve sarayın Birûn kısmı hizmetlilerinden olup padişah tarafından kullanılacak olan çuha, bez, tûlbent gibi şeyleri bulup muhafaza etmekle vazifeli.

baş-buğ (t.): kumandan; Osmanlılarda milis güçlerinin kumandanı; devlete baş kaldıran.

baş-çuqa-dâr (t.-f.): Sarayın Enderun denilen iç teşkilâtından Hasoda’da vazifeli yüksek ağalardan.

baş-defterdâr (t.-f.): Osmanlı Devleti’nin klâsik devrinde defterdarların başı durumunda olan ve malî işlere bakan en yüksek rütbeli memur.

başka (t.): başka.

başâ’et (a.): yavaşlık, ağırlık, ağır davranma.

başâ’et ü rehâvet (a.): ağırlık ve gevşeklik.

başaklık (t.): bataklık.

bâ-temlîk-nâme-i hümâyûn (a.-f.): padişahın mülk verme yazısı ile.

başmân (a.-f.): XIX. Asırda Anadolu’da 7.694 kg. olan ağırlık ölçüsü.

baṭn (a.): karın; bir şeyin içi; soy, nesil.

baṭn-ı şânî (a.-f.): ikinci nesil.

bayrak (t.): bayrak.

bayrak açmak (t.): gönüllü asker toplamak; isyan etmek, ayaklanmak; bir şeyin öncülüğünü yapmak.

bayrak-dâr (t.-f.): Osmanlı askerî teşkilatında kapıkulu ocakları ortaları ile beylerin bayraklarını taşıyan kimse.

bâzâr (f.): pazar, çarşı, alış-veriş, alış-veriş yeri.

bâzergân (f.): bezîrgân, tâcir.

be-‘izz-i Mescid-i Akşâ (a.-f.): Mescid-i Akşa’nın değeri.

becâ (f.): yerinde, uygun.

bed (f.): kötü, fenâ, çirkin, nâhoş, soğuk.

bed’ (a.): başlama.

bed-baḥt (f.): bahtsız, kara bahtlı, talihsiz.

bedel (a.): karşılık, karşı; bir şeyin yerine verilen ve yerini tutan şey.

bedel-i naḥdî (a.-f.): askerlikle mükellef olan birinin bu vazife yerine ödediği para.

beden (a.): kale bedeni, duvarı, gövdesi, cismi; gövde, vücut, cisim, ten.

bedevî (a.): göçebe, Arap göçebesi.

bedîhî (a.): akla kendiliğinden gelen; delilsiz, açık olan, besbellî.

bedr-i tâm (a.-f.): tam dolunay.

bed-ṭynet (f.-a.): yaradılışı, tabiatı fena olan, soyu bozuk, bayağı adam.

beg (t.): beğ, bey, koca, zevc, küçük devlet reisi, tımar nizamında sancak veya zeamet sahibi askerî kumandan, ileri gelen, nüfuzlu, sözü geçen, varlıklı, zengin kişi.

be-gâyet (f.-a.): çok, son derece, pek ziyade.

beglerbegi (t.): Osmanlılarda eyalet valilerinin unvanı.

behâne (f.): bahane, vesile, sebep; kusur, noksan, garaz; yalandan özür.

behre (f.): hisse, pay, kısmet, nasip.

bekâm (f.): muradına ermiş.

bekci (t.): bekçi; klâsik devirde saray ve orduda çeşitli hizmetlere bakan vazifeli.

bel (t.): insan vücudunda kemer takılan orta kısmı; dağ tepeleri arasında geçit veren alçak yer, dağ geçidi, belen.

belâ (a.): felâket, musibet, gam, keder

belâ-yı ğalâ (a.-f.): pahalılık belâsı.

belâ-yı kaht u ğalâ (a.-f.): pahalılık ve kıtlık belâsı.

belde (a.): kasaba, şehir, medine, memleket.

belde-i mezkûre (a.-f.): anılan belde.

belediyye (a.): bir şehir veya kasabanın bayındırlığına, temizlik, su, kanalizasyon işlerine, esnafın kontrolüne ve bunun gibi kamuya ait hizmetlere bakan, başkan ve üyeleri halk tarafından seçilmiş yönetim.

belediyye bağçesi (a.-f.): belediye tarafından yapılmış bahçe, park yeri.

belediyye dâ'iresi (a.-f.): belediye idarecilerinin çalıştığı bina

belen (t.): iki tepe arasında geçit verecek şekilde alçalın yer, dağ geçidi, bel.

belî (f.): evet, peki, hayhay.

beliyye (a.): felâket, keder, tasa.

beliyye-i dâhiliyye (a.-f.): iç üzüntüsü.

beliyye-i uhrâ (a.-f.): başka belâlar.

be-Medîne-i Kayseriyye (f.-a.): Kayseri şehrine.

be-nâm (f.): adlı, isimli, meşhur, şöhretli, namlı.

bend (f.): bent, bağlama, zincir, kendi hükmü altına alma; bağ, râbita, boğum, mafsâl, yüksekte su akıtmak için yapılan kemerli veya düz su yolu, baraj.

bende (f.): kul, köle, bağı.

bender (f.): ticaret yeri, işlek ticaret iskelesi.

bend-i râbița-i muhâlaşat (f.-a.): iyi muamele bağına bağlamak.

Benî Artuğ (a.-t.): Artukoğulları.

Benî Eretna (a.-t.): Eretnaoğulları.

Benî Mengüç (a.-t.): Mengüçekoğulları.

Benî Salduğ (a.-t.): Saltukoğulları.

Benî Yâfeş (a.): Yafesoğulları.

Benî Zengî (a.-t.): Zengioğulları.

be-nûr-i Ka'be-i 'Ulyâ (f.-a.): Ulu Kâbe'nin nuru ile.

beñzer (t.): benzer.

ber (f.): üzre, göğüs, sine; yemiş, meyve.

berâber (f.): birlikte bulunan, bir arada, müsavi, bir hizada, farksız.

berây-ı istimâlet (f.-a.): meylettirmek için.

berây-ı istişfâ (f.-a.): şifa elde etmek amacıyla.

berây-ı mu'âvenet (f.-a.): yardımlaşmak maksadıyla.

berây-ı tahkîk (f.-a.): gerçekleştirmek için.

berây-ı tahlîş (f.-a.): kurtarmak için.

berbâd (f.): berbat, fena, pis, kirli; perişan, harab, viran.

ber-dâr u i'dâm (f.-a.): asarak idam etme.

berî (a.): bu tarafta, pek yakında, daha yakın, uzak; kurtulmuş, sâlim, pâk, temiz.

ber-kâ'ide (f.-a.): kaide üzere.

berk-i hâtif (a.-f.): göz kamaştıran şimşek.

berk-i pûyâ (a.-f.): şimşegin çakışı.

ber-minvâl-i meşrûh (a.-f.): anlatıldığı üzere, açıklandığı gibi.

ber-minvâl-i muharrer (a.-f.): yazıldığı gibi.

ber-mu'tâd (f.-a.): âdet üzere.

ber-mûcib-i emr-i 'âlî (a.-f.): yüce emir gereğince.

berren (a.): kara yoluyla.

berr-i lañif (a.-f.): güzel toprak.

ber-taşîl (f.-a.): ayrıntılıca.

ber-țaraf (f.-a.): bir yana atılan; şöyle dursun, lâzım değil, ne ise ne.

berü (t.): bu yana, buraya, beriye.

ber-vech (f-a): olduğu gibi, olarak.

ber-vech-i arpalık (f.-a.-t.): arpalık olarak.

ber-vech-i âti (f.-a.): aşağıda olduğu gibi.

ber-vech-i meşrûh (f.-a.): açıklanmış olduğu üzere.

ber-vech-i nişfiyyet (f.-a.): yarı yarıya olarak.

ber-vech-i zîr (f.-a.): aşağıda olduğu gibi.

ber-vefk-i dil-ıhvâh (f.-a.): gönlün dilediğine uygun olarak.

beşâret (a.): müjde, iyi bir haber tebliği, hüs ü cernal.

beşâret-i behiyye (a.-f.): güzel muştı.

beşerî (a.): insana mensup, insanî.

bevâb (a.): kapıcı; çocukları evlerine getirip götürten mektep hademesi.

bevâb-ı ‘Atebe-i Müşteri-menzilet (a.-f.-t.): Müşteri yıldızının mekânı -padişah sarayı- olan eşiğin kapıcıları.

bey’ (a.): satma, satış, satılma, satın alma.

bey’ ü şirâ (a.): alış ve veriş.

beyân (a.): anlatma, açık söyleme; dile getirme.

beyân u iddi’â (a.-f.): davasını anlatma.

beyân u taşvîr (a.-f.): bildirip anlatma.

beyân u tezkâr (a.-f.): söyleme ve anma.

beyân ü izbâr (a.-f.): yazıp bildirme.

beyân ü ta’dâd (a.-f.): anlatıp sayma.

beyân ü tefhîm (a.-f.): anlatıp bildirme.

beyân ü tekrâr (a.-f.): anlatıp yineleme.

beyân ü terķim (a.-f.): anlatıp yazma.

beyânât (a.): nutuk, demeç.

beyânât-ı târihiyye (a.-f.): tarihî demeç, bildiri.

beyânât-ı vâkı‘a (a.-f.): olanı bildirme, demeç.

beyân-ı belâgat (a.-f.): güzel anlatış.

beyân-ı hoşnûdî (a.-f.): memnunluğu bildirme.

beyâz (a.): beyaz, ak.

beyn (a.): beyin, ara, aralık; arada, araya, arasında.

beyne’l-‘avâm (a.): halk arasında.

beyne’l-ahâlî (a.): ahali arasında.

beyne’l-İslâm (a.): İslâm arasında.

Beyt-i Ma‘mûr (a.-f.): Yedinci kat gökte bulunan köşk.

beyt-i mezkûr (a.-f.): anılan ev.

Beytü’l-Mâl-i ‘Âmme (a.-f.): İslâmlarda ve Osmanlılarda devlet hazinesi.

bez (t.): ince pamuk veya keten ipliğinden yapılan bir cins dokuma; herhangi bir cins pamuklu dokuma; kumaş parçası, çaput.

bezir (a.): keten tohumundan çıkan yağ.

bezirci (a.-t.): bezir yağı imal eden ve satan.

bezl (a.): bol bol verme, saçma.

bezl-i âşâr-ı liyâkat (a.-f.): liyakat eserlerini bolca verme.

bezl-i himmet (a.-f.): çokça gayret, çabalama.

bezl-i mesâ‘î (a.-f.): çokça çalışma.

bezl-i mesâ‘î-i firâvân (a.-f.): çokça çalışmayı saçma.

bezl-i nuķud (a.-f.): nakitleri, paraları saçma.

bezzâz (a.): bezci, kumaş satan, manifaturacı.

bezzâzistân (a.): bedesten de denilen büyük şehirlerde başta mücevher ve değerli taşlar olmak üzere silâhlar, müzeyyen koşum takımları ile kıymetli kumaşların satıldığı korunaklı yerler.

bezzâzistân mütevellîsi (a.-f.): bedesten mütevellîsi.

bezzâz-istân-ı mezkûr (a.-f.): anılan bedesten.

bıçak (t.): biçmekten bıçak.

bî‘at (a.): İslâm’da ve Osmanlılarda halife-sultan vs. mülkî âmirlere musafaha ile sadakat yemini etmek.

bi-‘inâyetü’r-Raḥmân (a.): Rahman olan Allah’ın iyiliğiyle.

bi’d-defa‘ât (a.): defalarla.

bi’l-‘izz ve’ş-şeref (a.): şeref ve izzetle.

bi’l-âhire (a.): sonra, sonunda, sonradan.

bi’l-celb (a.): çağırarakla.

bi’l-cümle (a.): hep, bütün, tümüyle.

bi'l-fi'l (a.): bilfiil, hakikî olarak, gerçekten.

bi'l-firâr (a.): kaçmakla.

bi'l-gudûv ve'l-aşâl (a.): sabahları ve akşamları.

bi'l-hâşşa (a.): mahsus, hususî, hele.

bi'l-ıtmâ' (a.): kışkırtmakla, tamahını tahrikle.

bi'l-i'dâm (a.): yok etmekle.

bi'l-i'zâz (a.): ağırlamakla.

bi'l-ibtidâr (a.): başlamakla.

bi'l-icrâ (a.): icra ile.

bi'l-iğfâl (a.): aldatmakla.

bi'l-iğdâm (a.): devamlı çalışmakla.

bi'l-iktifâ (a.): yetinmekle.

bi'l-ilticâ (a.): sığınmakla.

bi'l-inhîrâf (a.): doğru yoldan çıkmakla.

bi'l-istîşâl (a.): koparmakla.

bi'l-istişhâb (a.): sahiplenmekle.

bi'l-ittibâ' (a.): tâbi olmakla.

bi'l-ittifâk (a.): ittifakla.

bi'l-küllîyye (a.): tümüyle.

bi'l-mecbûriyye (a.): mecburiyetle.

bi'l-muhabere (a.): muhabere ile.

bi'l-muhabekeme (a.): muhakeme ile.

bi'l-muvâfaqa (a.): muvafakat ile.

bi'l-muvâşala (a.): muvasalat ile.

bi'l-münâsebe (a.): münasebet ile.

bi'l-mürûr (a.): mürur ile.

bi'l-müzâyede (a.): müzayede ile.

bi'n-nefs (a.): içinden, kendiliğinden, kendi kendisi.

bi'n-neşteriyye (a.): neşter ile.

bi'n-nisbe (a.): nispetle, bir dereceye kadar.

bi'r-rü'ye (a.): rüyetle, görerek.

Bi'smi'l-lâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm (a.): Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla (başlarım).

bi't-ta'yîn (a.): tayinle.

bi't-tahliye (a.): tahliye ile.

bi't-tahşîl (a.): tahsille.

bi't-tağdîr (a.): takdirle.

bi't-tavassuţ (a.): tavassutla.

bi't-tazyîk (a.): tazyikle.

bi't-tedkîk (a.): tetkikle.

bi't-tedrîc (a.): tedricle.

bi't-tenkîh (a.): tenkihle.

bi't-tesviye (a.): tesviye ile.

bi't-tevcîh (a.): tevcihle.

bi't-teveccüh (a.): teveccühle.

bi't-tevzî' (a.): tevzi ile.

bi'z-zarûr[e] (a.): zaruretle, ister-istemez.

bi'z-zât (a.): zatı ile, kendi kendisi.

bibliyografya (y.): bir mevzudaki kaynak olan kitap ve makaleler bilgisi.

bid'at (a.): sonradan meydana çıkan şey; Hz. Muhammed'den (a.s.s.) sonra dinde meydana çıkan şey.

bid'aten (a.): bidatla alâkadar.

bid'at-ı mezmûme (a.-f.): kınanmış bidat.

bîdâr (f.): uyanık, uyumayan, uykusuz.

bidâye-i me'mûriyyet (a.-f.): memuriyetin başlangıcı.

bidâyet (a.): başlama, başlangıç.

bidâyeten (a.): başta, başlangıçta, ilkin.

bidâyet-i hükûmet (a.-f.): hükûmetin başlangıcı.

bî-devlet (f.-a.): devletsiz, mutsuz.

bi-ğayrı haqqın (a.): haksız olarak.

bî-günâh (f.): günahsız, suçsuz.

bi-haqqın câmi' (a.): hakkıyla toplayan.

bîhîn (f.): pekiyi, en iyi, seçkin.

bî-hûde (f.): beyhude, boşuna, boş yere.

bî-huzûr (f.-a.): huzursuz.

bî-ḥwâb u ḥuzûr (f.-a.): uykusuz ve huzursuz.
bî-iştibâh (f.-a.): şüphesiz.
bî-kem ü kâst (f.): eksiksiz, tam olarak.
bilâd (a.): memleketler, şehirler, kasabalar.
bilâd ü 'ibâd (a.): ülkeler ve kullar.
bilâd ü emşâr (a.): ülkeler ve büyük şehirler.
bilâd-ı İslâmiyye (a.-f.): İslâm beldeleri.
bilâd-ı mezkûre (a.f.): anılan beldeler.
bilâd-ı mütecâvire (a.-f.): civardaki beldeler.
bilâd-ı Rûmiyye (a.-f.): Rum beldeleri, Anadolu.
bilâ-imhâl (a.): hiç vakit geçirmeden.
bilâ-müzâhim (a.): zahmetsiz.
bile (t.): birlikte, beraber, dahi, de ile.
bilesiz (t.): biliniz.
bilür (t.): bilir.
bi-mezîd-i 'inâyetü'l-lâh (a.): Allah'ın inayetini arttırmasıyla.
biñ (t.): bin (sayısı).
binâ (a.): yapı, ev, yapma, kurma.
binâ'en (a.): -den dolayı, -den ötürü, için, dayanarak, yapılarak.
binâ'en-'alâ-zâlik (a.): bundan dolayı, bunun üzerine.
binâ'en-'aleyh (a.): bunun üzerine, bundan dolayı.
binâ-kerde (a.-f.): kurulmuş.
bî-naẓîr (f.-a.): eşsiz, eşi bulunmayan.
bint-i vâkıf (a.): vakf edenin kızı.
birâder (f.): erkek kardeş.
birâder-zâde (f.): yeğen.
birib (t.): verip.
bî-sa'âdet (f.-a.): saadetsiz, mutsuz.
bi-şartu'r-rücû' (a.): dönmek şartıyla.
bişürülme (t.): pişirilme.
bi-ṭarîkü'l-münâvebe (a.): münavebe yolu ile.

bî-teḥâşî (f.-a.): çekinmeden, sakınmadan.
bî-tevaḳḳuf (f.-a.): beklemeksizin, durmadan.
biẓâ'a-i istirâhat (a.-f.): istirahatın kesilmesi.
Bizantinler: Bizanslılara, Doğu Romalılarına ait.
bîzâr (f.): rahatsız, bıkmış, usanmış, küskün.
bostân (f.): sebze bahçesi: bostan, kavun, karpuz.
boy-begleri (t.): Türk kabile veya oymak reisleri.
boyunları urul (t.): başları kesilme.
bölük bölük (t.): askerler, takım takım.
bucaḳ (t.): köşe, kenar; nahiye.
buçuḳ (t.): yarım.
budaḳ (t.): dal, ince dal, filiz; kesilen bir daim ağaçta kalan kısmı; ağaç ve tahta üzerinde farklı renkteki çizgilerle belirli bir leke hâlinde görülen iz.
buğday (t.): buğday, taneleri un ve ekmek yapımında kullanılan ve insanın başlıca gıdasını teşkil eden bitki.
bular (t.): bunlar.
burc (a.): burç, yıldız kümesi, kale çıkıntısı, kule, yuvarlak bina, güneşin ayrıldığı on iki kısımdan her biri.
burc u bârû (a.-f.): -kalenin- burç ve bedeni.
burc-ı metîn (a.-f.): sağlam burç.
burçaḳ (t.): baklagillerden, yuvarlak ve mercimeğe benzeyen, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan bir bitki.
Burhânu Emîri'l-Mü'-minîn (a.): Emirülmüminin'in açık delili.
buyruldu (t.): buyruldu. sadrazamlıktan yazılan emirname.
buyurulmağla (t.): buyurulmakla.
büber (sanskritçe.): karabiber, fülül.
bünyâd (f.): temel, esas, kök, bina, yapı.
bünyâd-ı Halîl-i Âzer (a.-f.): Azer'in oğlu Halil'in yapısı. (Kâbe).
bünyân (a.): yapı, bina.
bünyân-ı raşîn-i İslâmiyye (a.-f.): İslâmların sağlam yapısı.

bünyân-ı Saltanat-ı Seniyye (a.-f.): Yüce Saltanatın (Osmanlılar) yapısı.

bürkân (a.): yanardağ, volkan.

Büyük Mîr-Âhûr Ağa (t.-a.-f.): İstanbul'daki sarayda bulunan has ahırın en büyük âmiridir.

C

ca'iz (a.): işlenmesi uygun, olabilir, olur.

câbî (a.): vakıf gelirlerini toplayan tahsildar.

câhil (a.): bilgisiz, ilimsiz; genç, tecrübesiz, toy.

câlib (a.): celb eden, kendine çeken, çekici.

câlib-i nazar-ı diğkât ü hayret (a.-f.): hayret ve diğkât nazarını çeken.

câlis (a.): oturan, tahta çıkan.

câlis-i Taht-ı 'Osmânî (a.-f.): Osmanlı tahtına oturan.

câlis-i Taht-ı Selçûkî (a.-f.): Selçuklu tahtına oturan.

câm (f.): bardak, cam, kadeh, kâse, şişe.

câm-i lebrîz-i ecel (f.-a.): ecel kadehinden içmek, ölme.

câmi' (a.): cami, namaz kılınan yer; cem eden, derleyen, toplayan İslâm mabedi, mescid.

câmi'-i cennet-mişâl (a.-f.): cennete benzeyen cami.

câmi'-i güzîn (a.-f.): seçkin cami.

câmi'-i kadîm (a.-f.): eski cami.

câmi'-i kebîr (a.-f.): ulu cami.

câmi'-i nazîf (a.-f.): tertemiz cami.

câmi'-i şerîf (a.-f.): şerefi yüksek cami.

câmi'-i şerîf-i mezkûr (a.-f.): anılan kutlu cami.

câmûs (a.): manda, su sığırdı.

cân (f.): can, sevgili, yaşayış, hayat, gönül, yürek, kalp, dil, kuvvet, zor.

cân hevli (f.): can havli, can korkusu.

cân u baş (a.-t.): can ve başla.

cânib (a.): taraf, cihet, yan.

cânib-i belediye (a.-f.): belediye tarafından.

cânib-i Hilâfet (a.-f.): halifelik tarafından.

cânib-i mîrî (a.-f.): mirî (hazine) tarafından.

cânib-i yesâr (a.-f.): sol yan.

câ-nişin (f.): halef, birinin yerine oturan.

cârî (a.): geçerli, yürürlükte.

câriye (a.): hizmetçi kız; harpte esir alınan kız, halayık; akarsu.

cây-ı zîbâ (a.-f.): süslü yer.

Cebeci (t.): Osmanlılarda silah imal ve tamir eden kapıkulu ocağı.

Cebeci Bayrak-dârları (t.-f.): cebeci ocağı bayrağını taşıyanlar.

Cebeci Zâbiği (t.-a.): cebeci subayı.

cebel (a.): dağ.

Cebel-i Erciyes (a.-f.): Erciyes Dağı.

cebel-i mezkûre (a.-f.): anılan dağ.

cebhâne (t.-a.): Aslı cebe-hâne, Osmanlılarda silah ile mühimmat imal ve muhafaza edilen yer.

cebhânelik (t.-a.): Osmanlılarda silah ile mühimmat imal ve muhafaza edilen yer.

cebhe (a.): alın, yüz; saldıran ordunun sağ ve sol kanatlarının ortası; savaş bölgesi; taraf, yön.

cebhe-i cenûbiyye (a.-t.): güney cephesi.

cebren (a.): cebirle, zorla.

cecim (f.): ince dokunmuş nakışlı kilim.

cedd (a.): büyükbaba, dede.

cedde (a.): büyük ana.

cedvel (a.): çizelge, liste; çubuk hâlindeki motif.

cefâ (a.): firâk ve hicrânda bırakma, üzme, cevri, eziyet etme.

cehd (a.): çalışma, çabalama, sa'y, ikdâm.

cehd ü gayret (a.): çalışıp çabalama.

cehri (?):cehriğiller familyasından, bazı cinslerinin kabuk ve meyvelerinden boya elde edilen, küçük,

yeşilimsi, sarımsı ve beyazımsı çiçekli, dikenli veya dikensiz, çalı veya ağaççık hâlindeki bitkilerin cins adı.

cehrî (a.): açıktan veya yüksek sesle yapılan.

Celâfî (t.): celâfîler devlete başkaldıranlar, ayaklananlar, eşkıya, âsî ve bagîler.

Celâlî ‘Askeri (t.): çoğunlukla sekban ve sarıcılardan oluşan paralı asker grupları: bunlar işsiz kalınca eşkıya çetelerine dönüştüler.

celb (a.): çekme, çekiş, kendine çekme; yazı ile çağırma.

celb ü cem‘ (a.): çağırıp toplama.

celb ü cem‘-i ‘asâkir (a.-f.): askerleri çağırıp toplama.

celb ü iltifât (a.): çekicilik ve lütfetmek.

celb ü irsâl (a.): çağırıp yollama.

celb ü iskân (a.): çağırıp yerleştirme.

celb ü sevk (a.): çağırıp gönderme.

celb ü terğî b (a.): çağırıp özendirme.

celb ü tertîb (a.): çekip tertipleme.

celb-i kûlûb (a.-f.): kalpleri kazanmak.

celî (a.): âşikâr, meydanda, belli; cilâlî, parlak.

celî haţ (a.): kalın ve okunaklı bir çeşit sülûs yazısı.

cellâd (a.): cellât, kırbaççı, idam mahkûmlarını katleden adam.

cellâd-ı bî-âmân (a.-f.): amansız cellât.

cem‘ u tahşîd (a.): toplayıp yığma.

cem‘ ü tertîb (a.): toplayıp tertipleme.

cem‘-i ‘asâkir (a.-f.): askerleri toplama.

cem‘iyyet (a.): topluluk, cemaat, heyet, düğün, dernek vs.

cem‘iyyet-i fesâdiyye (a.-f.): fesatlık, bozgunculuk derneği.

cem‘iyyet-i keşîre-i eşkıyâ (a.-f.): eşkıyanın kalabalık cemiyeti.

cemâ‘at (a.): bir yere toplanmış insanlar, takım, bölük, imama uyanlar.

cemâ‘at-i Müslimîn (a.-f.): Müslümanlar cemaati.

Cemâziye’l-Âhîr (a.): Arabî ayların altıncısı.

Cemâziyel-Evvel (a.): Arabî ayların beşincisi.

cemî‘ (a.): cümle, hep, bütün.

cenâb (a.): hazret, şeref, onur ve büyüklük için kullanılır.

cenâb-ı celâdet-me’âb (a.-f.): yiğitliğine sığılan hazret.

cenâb-ı celâdet-me’âb-ı Pâdişâhî (a.-f.): yiğitliğine sığımlan padişah hazreti.

cenâb-ı eyâlet-me’âb (a.-f.): eyaletine sığımlan -vali- hazreti.

Cenâb-ı Hakk (a.-f.): Allah.

Cenâb-ı Pâdişâh (a.-f.): padişah hazreti.

cenâh (a.): kanat, kuş kanadı; kol, pazı; yan, kol; ahiret.

cenâh-ı emân (a.-f.): aman kanadı, güvenlik yanı.

cenâze (a.): insan ölüsü.

ceneral (i.): general.

ceng/cenk (f.): savaş, vuruşma.

cenîn (a.): karındaki çocuk, döl.

Cennet Serâyı: cennet sarayı.

Cennet-i ‘Adn (a.-f.): cennet bahçeleri.

Cennet-i Âsâyîş (a.-f.): huzur cenneti.

Cennet-mekân (a.): yeri cennet olan.

Cennetü’l-A‘lâ (a.-f.): cennet katlarının en yükseği.

Cennetü’l-Me’vâ (a.): cennet yurdu, makamı, sığınağı.

cenûben (a.): güney yönünde.

cenûb-ı ğarbî (a.-f.): batı-güney.

cenûb-ı şarķî (a.-f.): doğu-güney.

cerâ‘im (a.): suçlar, kabahatler, cinayetler.

cerâ‘im-i sâbıķa (a.-f.): geçmiş suçlar.

cereyân (a.): akış, olma, oluş, akım, gidiş, hareket.

cerh (a.): yaralama, yaralanma; çürütme; mec. kabul etmeme.

cerh u kıatl (a.): yaralama ve öldürme.

cerh ü telef (a.): yaralama ve yok etme.

cerî (a.): cesur, yiğit, gözüpek, yürekli.
cerîme (a.): cürüm, suç; us pahası, cereme, suç ödeme.
cesed (a.): ölü vücut.
cesed-i mañnûk (a.-f.): boğulmuş ceset.
cesîm (a.): iri, büyük.
ceste ceste (f.): yavaş yavaş, kısım kısım, parça parça, azar azar.
cesûr (a.): cesaretli, yürekli, yiğit.
cesûrâne (a.-f.): cesaretlice, yüreklice, yiğitçesine.
cevâb (a.): sorulan şeye verilen karşılık.
cevâb ü selâm (a.): cevap ve selâm.
cevâben (a.): karşılık olarak.
cevâb-ı kâhramânî (a.-f.): kahramanca karşılık.
cevâb-ı redd (a.-f.): ret cevabı.
cevâb-nâme (a.-f.): karşılık olarak yazılan mektup.
cevâhir (a.): kıymetli taş, elmas, mücevherler.
cevâhir-i eşdâf-ı Hilâfet (a.-f.): Halifeliğin sedeflerinin mücevherleri.
cevâmi' (a.): ibadet yerleri, camiler; toplu şeyler.
cevâmi'-i meşhûre (a.-f.): meşhur camiler.
cevâmi'-i şerîfe-i mevcûde (a.-f.): mevcut şerefli camiler.
cevârî (a.): cariyeler, köle kızlar.
Cevzâ (a.): İkizler burcu.
cezâ-yı sezâ (a.-f.): lâıyk olan ceza.
cezâ-yı şer'î (a.-f.): Şeriata uygun ceza.
cezbe (a.): ruhun hayret ve sevince kapılarak heycanlanması; kendinden geçme.
cezbe-i İlâhiye (a.-f.): ilâhî hayretle kendinden geçme.
cezîre (a.): ada.
cıblak (t.): çıplak.
cıngıl (y.): küçük ve seyrek üzüm salkımı, üzüm salkımındaki küçük salkımcıklar.
cınkıl (t.): küçük bakraç.

cibâl (a.): dağlar.
cibâl-i meşhûre (a.-f.): meşhur dağlar.
cidâr (a.): duvar, zar.
cidâr-ı sakf (a.-f.): çatı duvarı.
cihân-gîr (f.): dünyayı zapteden.
cihât (a.): yanlar, yönler, taraflar; vakfın başlıca gayesini tahakkuk ettiren müderrislik, imamlık, hatiplik, müezzinlik vs. hizmetler.
cihât-ı 'aliyye (a.-f.): yüksek cihetler.
cihât-ı erba'a (a.-f.): dört yön.
cihât-ı muhtelif (a.-f.): çeşitli yönler.
cihât-ı selâse (a.-f.): üç taraf: en, boy, kalınlık.
cihât-ı vakfiyye (a.-f.): vakfa ait hizmetler.
cihet (a.): yan, yön, taraf; yüz, yer; sebep, vesile, bahane, ilgi, nokta; vazife, hizmet; evkaf maaşı.
cihet be-cihet (a.-f.): yer yer.
cihet-i cenûbiyye (a.-f.): güney yönü.
cihet-i mezkûre (a.-f.): anılan cihet.
cihet-i neş'et ü zuhûr (a.-f.): ortaya çıkıp görülen yön.
cihet-i şarkıyye (a.-f.): doğu taraf.
cilâ (a.): cila, parlaklık.
cild (a.): cilt, deri, kap, kitap, meşin.
cinâyet (a.): adam öldürme veya o derecede ağır sayılan suç, canilik.
cins (a.): tür, çeşit, nevi.
cins-i eşyâ (a.-f.): eşyanın cinsi.
cinsiyyet (a.): bir cins ile ilgili olma.
cirîd (a.): vaktiyle atla ve ucu delmez mızraklarla oynanılan oyun.
cirîd meydânı (a.-t.): cirit meydanı, cirit oynanan meydan.
cisr (a.): köprü.
cisr-i cesîm (a.-f.): iri köprü.
cisr-i kebîr (a.-f.): büyük köprü.
civâr (a.): yakın çevre, yöre, komşu.

civâr-ı şeh̄r (a.-f.): şehrin civarı.

civâr-ı türbe (a.-f.): türbenin civarı.

ciyâdet (a.): iyilik, güzellik; tazelik.

ciyâdet-i hevâ'îyye (a.-f.): havanın güzelliği.

Cizvit (fr.): XVI. Asırda Fransa'da kurulup Hristiyanlık adına siyasî faaliyetlerde bulunan, mutaassıp bir tarikat; bu tarikata mensup kimse.

cizye (a.): İslâm Devletinde ve Osmanlılarda gayrimüslim tebaadan alınan baş yani sağlık vergisi. **cizye-güzâr** (a.-f.): İslâm Devletine cizye ödeyen Gayrimüslim tebaa.

coğrâfiyye (a.): coğrafya.

coğrâfiyyûn (a.): coğrafyacı.

coğrafya (y.): yeryüzü ilmi; yer, toprak.

cûd (a.): cömertlik, el açıklığı.

cûd u şeh̄â (a.): cömertlik.

Cum'a (a.): Müslümanların haftalık bayram ve toplanma günü.

Cum'a-êrtesi (a.-t.): cumartesi.

Cumâde'l-Âhîr (a.): Arabî ayların altıncısı.

Cumâde'l-Ûlâ (a.): Arabî ayların beşincisi.

cumhûr (a.): halk, ahali, kalabalık, başıboş kalabalık.

cühelâ (a.): bilgisizler, bilmezler.

cühelâ-yı nâs (a.-f.): insanların cahilleri.

cülûd (a.): hayvan derileri.

cülûs (a.): oturma, tahta çıkma.

cülûs-ı hümâyûn (a.-f.): padişahın tahta oturması, tahta geçmesi.

cümle (a.): bütün, tüm, birikiş, hep; manalı söz.

cümle-i e'âlî ve esâfil (a.-f.): büyükler ve küçüklerin tümü.

cümle-i hayrât (a.-f.): hayırların bütünü.

cünûd (a.): askerler, ordular.

cünûd-ı şecâ'at-nümûd (a.-f.): yiğitlik gösteren askerler.

cür'et (a.): cesaret, atılganlık, yiğitlik.

cür'et-i kahramânâne (a.-f.): kahramanca atılganlık.

cürm (a.): suç, günah, kabahat.

cürm-i cinâyet (a.-f.): cinayet suçu.

cüz' (a.): kısım, parça, bölük; küçük kitap.

cüz'-i şerîf (a.-f.): *Kur'ân*'ın otuz kısmından her biri.

cüz'iyü'l-miğdâr (a.): küçük miktarda.

cüz-hvânlık (a.-f.): *Kur'ân* cüzü okuyanın işi.

Ç

çağal (t.): çakal.

çâre (f.): tedbir, derman, yardım, ıslah sebebi, düzeltme, ilaç.

çâre-i te'dîb (f.-a.): edeplendirme çaresi.

çâre-i tesviye (f.-a.): düzeltme çaresi.

çârhacı (f.-t.): yürüyüş hâlindeki Osmanlı ordusunun öncüsü seçkin süvari gücü.

çârîk (f.): dörtte bir: çeyrek.

çârşâf (f.): çarşaf.

çârşû (f.): dört tarafı olan, çarşı, pazar, ticaret mekânları.

çârşû-yı 'umûmî (f.-a.): umumi çarşı.

çârûb (f.): süpürge.

çârûb-ı zâtü'l-eznâb (f.-a.): günahların sahibini süpüren.

çâşnigîr (f.): sofracı.

çavdar (f.): buğdaygillerden, ekmek yapımında ve hayvan yemi olarak kullanılan, uzun taneli yıllık bitki.

çâvuş (f.): Osmanlı ordusunda üst kumandanların buyruklarını aslarına ulaştıran görevli.

çehâr-şenbih (f.): haftanın dördüncü günü: Çarşamba.

çeküp (t.): çekip.

celebî (t.): okumuş, yazmış, efendi.

çemen-zâr (f.): çimenlik.

çendân (f.): o kadar.

Çepni (t.): Türkmen boy/kabilelerinden biri.

çeşme (f.): çeşme, pınar, su kaynağı, musluklu su haznesi.

çıkırıkcı (t.): çıkırık yapan veya satan kimse; çıkırık tutarak elindeki demir kalemlerle ağaca şekil veren usta.

çıkırıklı kuyu (t.): elle çevrilen ve ucuna bağlı olan ipi sarmak suretiyle aşağıdaki kovayı yukarı çıkararak kuyudan su çekmeye yarayan dolap.

çıkup (t.): çıkıp.

çiftlik (t.): arazi tasarrufunda esas ölçü her haneye kâfi ve onu besleyecek genişlikte 50-150 dönüm toprak.

çiftlikât (t.-a.): çiftlikler.

çigneyüp (t.): çigneyip.

çîmî (f.): çini, sırlı kap.

çîmî huṭûṭ u nuḳûṣ (f.-a.): nakışlar ve yazılar çinisi.

çîmî tirşe (f.): açık yeşille mavi arasındaki renk.

çirici (t.): tahıl ölçen.

çocuk (t.): çocuk.

çoğı (t.): çoğu.

çok (t.): çok.

çoluk çocuk (t.): kadın ve çocuk.

çûha (f.): çuha, yün kumaş.

çûhacı (f.-t.): çuha imal edip satan esnaf.

çul (t.): kıldan mamul kaba mensucat.

çuvâl (f.): çuval.

çün (f.): gibi, misilli, nasıl, nice, mademki, için.

çünkü (f.): şundan dolayı.

D

dâ'ıye (a.): iddia; içten gelen duyguyu teşvik edici hâl.

dâ'ıye-i istiklâl (a.-f.): istiklâl iddiası.

da'vâ (a.): dava, teorem, mesele.

da'vât (a.): davetler, çağrılmalar; dualar.

da'vât-ı pâdişâhî (a.-f.): padişahın davetleri.

da'vâ-yı mezkûr (a.-f.): anılan dava.

da'vet (a.): davet, çağrı.

dâ'ire (a.): daire, çember; memurun çalıştığı yer; sınıır içi, zilli tef; Osmanlılarda belediye şubeleri.

dâ'ire-i 'askeriyye (a.-f.): askerlik dairesi.

dâ'ire-i hükûmet (a.-f.): hükûmet dairesi, konağı.

dâ'ire-i İslâmiyye (a.-f.): İslâm dairesi.

dâ'ire-i itâ'at (a.-f.): itaat dairesi.

dâ'ire-i mezkûre (a.-f.): anılan daire.

dâ'iren-mâdâr (a.-f.): çepeçevre, firdolayı.

dâd-âver (f.): adaletlilik, doğruluk.

dahi (t.): dahı, da, bundan başka, aynı zamanda, henüz, artık, bir daha, yine.

dâhil (a.): iç, içeri; dâhil olmak içeri girmek.

dâhilen (a.): içeriden, içten.

dâhilî (a.): içe, içeriye mensup.

dâhil-i memâlik (a.-f.): memleketlerin içi.

dâhil-i türbe (a.-f.): türbenin içi.

dâhiye (a.): musibet, felaket; çok kurnaz adam.

dâhiye-i 'uzmâ (a.-f.): büyük musibet.

dâhiye-i istiklâl (a.-f.): istiklâl felâketi.

dahl (a.): girme, karışma; tesir, nüfuz, niyet, fikir; taşlama, dokundurma.

dahl ü ta'arruz (a.): girişme ve saldırma.

dahve (a.): kuşluk vakti.

dahve-i kübrâ (a.-f.): kaba kuşluk.

daḳîḳ (a.): ince, anlaşılması, fark edilmesi büyük dikkat isteyen, inceden ince; zaman hususunda çok ölçülü olan, dakikası dakikasına hareket eden; çok iyi ve doğru işleyen; bir şeyi kırıp ufalamaktan toz hâline getirilmiş, inceltilmiş madde, un.

daḳîḳa (a.): bir saatin 1/60i, ince düşünce.

daḳîḳ-i hâş (a.-f.): ince, has un.

dâm (f.): tuzak, ağ; yırtıcı olmayan vahşi hayvan.

dâmâd (f.): damat, güveyi, padişahın damadı.

dâme iqbâluhû (a.): yüceliği devamlı olsun.

dâmen-der-miyân-ı ğayret (f.-a.): çalışmak için eteği belinde, işe hazır.

dâmet me‘âliyehü (a.): şerefleri, büyüklükleri devam etsin.

dâm-ı esâret (a.-f.): esirlik tuzağı.

dânâ (f.): bilen, bilgiç, bilgili.

dâne (f.): tane, habbe, tohum, yem, mermi, aded, miktar.

dâniş-mend (f.): bilgili; kadıların yanında staj gören; icazet alma seviyesine gelmiş, medresede oda sahibi talebe.

Dânişmendiyye Devleti: Danişmendliler hanedanının hükûmet ettikleri Anadolu ülkeleri.

dâr (a.): beytin büyüğü, konak, yurt, ev; mahal, mekân, makam.

dâr (f.): sahip olan, bulunduran, tutan.

darb (a.): dövme, vurma; güç, kuvvet; dikme, kurma; para basımı.

darb u tahkîr (a.): dövüp aşağılama.

darb ü itlâf (a.): dövme ve öldürme.

darbe-i müdhîşe (a.-f.): korkunç vuruş.

Darb-ı Sîs (a.-f.): Sis'te kesildi anlamında sikke basılması hakkındaki tabir.

dâr-ı firâr (a.-f.): kaçış yeri, yurdu.

Dâru'ş-Şifâ (a.): Sıhhat yurdu, şifa yurdu, Selçuklularda hastahane.

dârü'l-'ulûm (a.): ilimler yurdu, üniversite.

Dârü'l-Fünûn (a.): fenler yurdu; Osmanlı üniversitesi.

Dârü'ş-Şifâ (a.): şifa yurdu, Selçuklularda hastahane.

dârü't-ta'lim (a.): talim (öğretim) yurdu, mektep, okul.

davar (t.): inek, koyun ve keçi.

dâver (f.): tanrı, yargıç, hükümdar.

dâver-i dehr (f.-a.): dünya hükümdarı.

de'âvî (a.): davalar.

de'b (a.): âdet, usûl, tarz, kaide, gelenek.

de'b-i saltanat (a.-f.): saltanat geleneği, âdeti.

debbâğ (a.): hayvan derilerini işleyerek kullanılır hâle getiren sanatkâr, tabak, sepicî.

debbâğ eşnâfi (a.-t.): deri işleyip satan meslek erbabı.

debbâğ-hâne (a.-f.): hayvan derilerinin işlendiği dükkân, atelye.

debboy (fr.): askerî eşya ambarı, depo.

dédim (t.): dedim.

def' u ref' (a.): savuşturma ve kaldırma.

def' ü ihrâc (a.): giderme ve çıkarma.

def' ü te'dîb (a.): ortadan kaldırma ve edeplendirme.

def' ü tenkîl (a.): savma ve tepeleme.

def'a-i şâniye (a.-f.): ikinci kez.

def'a-i ûlâ (a.-f.): ilk defa.

def'aten (a.): bir defada, birden.

def'-i ğam (a.-f.): tasadan kurtulmak.

def'-i hâ'il (a.-f.): engelin kaldırılması.

def'-i ihtiyâcât (a.-f.): ihtiyaçların giderilmesi.

def'-i şûriş (a.-f.): karışıklığın giderilmesi.

def' (a.): uzaklaştırma, öteye itme, savma, savulma; ortadan kaldırma; giderme.

def'a (a.): kez, kere, defa, yol.

defn-i hâk-i 'ıtr-nâk (a.-f.): güzel kokulu toprağa defnetme.

defn (a.): defn, toprağın içine sokma, gömme, mezara koma.

defn ü imhâ (a.): gömme ve yok etme.

Defter-i Cedîd-i Hâkânî (a.-f.-t.): Hakanın yeni defteri.

defter-i mezkûr (a.-f.): anılan defter.

degil/degül (t.): değil.

degin (t.): değin, -dek, -denli, kadar.

degirmen (t.): değirmen, iri ve taneli şeyleri öğütme-yarayan alet.

dehâlet (a.): birinin merhamet ve himayesine sığınma.

dehâlet ü ilticâ (a.): sığınma.

dehşet (a.): şaşma, akla şaşkınlık verecek surette korku ve telaş gösterme, ürkme.

dehşet-efzâ (a.-f.): korku artıran.

dehşet-nümâ-yı dühûr (a.-f.): zamanların devirlerin gördüğü korku.

dekâkîn (a.): dükkânlar.

dekâkîn-i mevķûfe (a.-f.): vakfedilmiş dükkânlar.

delâ'il (a.): delalet eden şeyler, deliller.

delâ'il-i mevcûde (a.-f.): mevcut deliller.

delâ'il-i târîhiyye (a.-f.): tarihî deliller.

delâlet (a.): gösterme, yol gösterme, kılavuzluk, alâmet olma; iz, işaret.

deli (t.): Osmanlı ordusunda hafif süvari öncü birliği.

deli-başı (t.): deli birliklerinin kumandanı.

dellâl (a.): tellâl, satılacak malı satan; alıcı ile satıcı arasında vasıta olan.

dem (f.): soluk, nefes, an, vakit, zaman, saat, içki.

demografik (fr.): nüfus ilmi ile alâkadar.

denk (t.): yük hayvanına yükletilen sağ veya soldaki yüklerden her biri.

dénme/dénilme (t.): söylenme.

depeler (t.): tepeler.

derâhim (a.): dirhemler, okkanın 1/400ü; akçe-ler, paralar.

derâhim-i mu'ayyene (a.-f.): belirli dirhemler.

derbend (f.): yolların emniyetinin temin edilmesi için büyük kervân ve ticâret yolları üzerinde, dağ ve geçit mahallerinde, ribat tarzında bir karakol vasfındaki tesislerdi.

derbendci (f.-t.): derbent görevlisi.

derc (a.): sokma, arasına sıkıştırma; toplama, biriktirme; hattatların meşķ tomarı.

derc ü imlâ (a.): tomar ve yazma.

derc ü tenmîķ (a.): yazıya geçirme.

derc ü tezkâr (a.): yazıp anlatma.

der-dest (f.): tutma, elde etme; elde olan, yapılmakta olan.

der-dest ü ħabs (f.-a.): tutup kapatma.

der-dest ü te'dîb (f.-a.): ele geçirip edeplendirme.

dere-begi (t.): derebeyi, Osmanlılarda önceleri devlet memuru iken, sonraları XVIII. asırda başlarına buyruk olan aileler, ayan.

derece (a.): basamak; kerte, rütbe; miktar.

derece-i ħarâret (a.-f.): ısı, ısınma veya sıcaklık derecesi.

derece-i i'tidâl (a.-f.): itidal, ılımlılık derecesi.

derece-i kemâl (a.-f.): olgunluk derecesi.

derece-i maĥşûlât (a.-f.): mahsullerin miktarı.

derece-i nedret (a.-f.): nadirliğin kertesî.

derece-i vuzûĥ (a.-f.): açıklığın basamağı.

dergâĥ (f.): Osmanlı sarayı, kapı önü, büyüklerin kapıları, saray; tekye, hankah; tapu, huzur.

Dergâĥ-ı 'Âlî Cebecileri: Padişah kapısının cebecileri.

Dergâĥ-ı 'Âlî Kâpucu-başları: Padişah sarayının kapıcıbaşları.

Dergâĥ-ı 'Âlî-i Cenâb-ı Mollâ-yı Rûmî: Rum Mollası cenabının (Celaledin) yüce kapısı.

dergâĥ-ı şerîf-i mezkûr (f.-a.): anılan şerefli dergâĥ.

der-i deryâ-yı nişfet (f.-a.): yarım denizin kapısı.

der-kâr (f.): malum, âşikâr, bilinen, belli; işte, iş üzerinde bulunan.

der-miyân (f.): ortada, arada.

der-pîş (f.): en önde, göz önünde bulunan.

Der-Sa'âdet (f.-a.): saadet kapısı, İstanbul.

derûn (f.): iç, içeri, dâhil; gönül, kalb, yürek.

derûn-ı câmi'-i şerîf (f.-a.): caminin içi.

derûn-ı ħâne (f.-a.): evin içi.

derûn-ı memâlik (f.-a.): memleketlerin içi.

derûn-ı memleket (f.-a.): ülkenin içi.

derûn-ı şeh (f.-a.): şehrin içi.

deryâ (f.): deniz.

Deryâ Begliği (f.-t.): derya beyliği, denizci beyliği.

deryâ seferi (f.-a.): deniz savaşı için yolculuk.

der-zencîr (f.): zincirde, zincire vurulu.

dest (f.): el, yed.

destân (a.): destan, hikâye, masal, sergüzeşt, bir vakayı hikâye eden halk manzumesi.

destanî (a.): destan gibi, olağanüstü, destanlardaki gibi, destanlara has.

dest-gâh (f.): tezgâh, dokuma aleti, atölye; zenginlik.

dest-i ‘Osmâniyân (f.-a.): Osmanlıların eli.

dest-i ecel (f.-a.): ecelin eli, ölüm.

dest-i ta‘addî (f.-a.): haksızlık, saldırı eli.

dest-i tecâvüzât (f.-a.): saldırıların eli.

dest-res (f.): elerme, kuvvet ve zenginlik.

destûr (f.): izin, ruhsat, müsaade.

Deşt-i Kıbcağ (f.-t.): Kıpçak çölü, bozkır.

devâ’ir (a.): daireler.

devâ’ir-i ‘askeriyye (a.-f.): askerlik daireleri.

devâ’ir-i mülkiyye (a.-f.): mülkiye daireleri.

devâm (a.): sürme, sebat, bir işi sürdürme.

devâm-ı istiklâl (a.-f.): istiklâlin devamı.

devlet (a.): devlet, talih, büyük rütbe, mevki, saadet, zenginlik; devlet tabiri bazen Osmanlı hükûmetini, çoğu kez de padişahı ifade eder.

devlet türür (a.-t.): devlettir.

Devlet-i ‘Aliyye (a.-f.): ulu devlet; bununla Osmanlı Devleti kast edilir.

Devlet-i ‘Osmâniyye: Osmanlı Devleti.

Devlet-i Dânişmendiyeye: Danişmendli Devleti.

Devlet-i İl-Ĥâniyye: İlhanlı Devleti.

Devlet-i İslâmiyye: İslâm Devleti.

Devlet-i Şafeviyye: Safevîler Devleti.

Devlet-i Selâçîka/Devlet-i Selçûkiyye: Selçuklular Devleti.

devlet-mend-i çâr-ercümend (a.-f.): devletin dört itibarlı adamı.

devr (a.): dönme, devir, zaman, ahd, asır nakil, aktarma, dolaşma, teslim etme.

devr-ĥwânlık (a.-f.): *Kur’ân*’ı devamlı okuyup devreden kimsenin işi.

Devr-i dil-ârâ-yı Meşrûtiyyet (a.-f.-t.): meşrutiyetin gönül alan devri.

devr-i ebvâb (a.-f.): kapıları dolaşma.

devr-i i‘tilâ (a.-f.): yükselme devri.

devr-i inĥitâf (a.-f.): duraklama devri.

devr-i medâyin (a.-f.): şehirlerin dolaşılması.

devr-i sâbık (a.-f.): geçmiş devir.

devr-i saltanat (a.-f.): saltanat devri.

déyü (t.): diye.

dibâgat (a.): sepicilik, hayvan derilerini terbiye etmek zanaati.

diger (f.): diğer, başka, öteki.

dikici mağaza: dikim hizmeti veren mağaza.

diküp (t.): dikip.

dil (f.): gönül, yürek, kalp.

dil-hırâş (f.): yürek parçalayan, tırmalayan.

dil-hûn (f.): içi kan ağlayan.

dilîr (f.): yürekli, yiğit.

dilîr-âne (f.): yiğitçesine, mertçesine.

dilki (t.): tilki.

dil-nişîn (f.): gönülde yer tutan, makbul, hoş.

dîn (a.): Allah’a inanma ve bağlanma.

dînâr (a.): eski zamanların altın sikkesi, Roma ve Bizans parası.

Dîn-i İslâm (a.-f.): İslâm dini.

Dîn-i Mübîn-i Ahmedî: Ahmed’in apaçık dini.

Dîn-i Mübîn-i İslâm: İslâm’ın apaçık dini.

dipnot: bir kitapta, yazıda sayfa içinde geçen bir düşünceyle ilgili olarak sayfanın altına konulan açıklama.

dirâyet (a.): zekâ, ilim ve beceriklilik, iktidar.

dirâyet ü feţânet (a.): beceriklilik ve anlayışlılık.

dirhem (a.): gümüş para; okkanın 1/400'ü ve 3,25 gr.lık ağırlık ölçüsü. İslâm'dan önce ve sonra tedavülde bulunan ve umumiyetle Sâsânî İmparatorluğunca bas-tırılan gümüş sikke.

dirhem ü dînâr (a.): dirhem ve dinar.

dirhem-i şer'î (a.-f.): şer'î dirhem, on dört kırıttan ibaret gümüş.

dirîg (f.): esirgeme, kıyamama.

dirlik (t.): yaşayış, hayat, sağlık, geçim; tahsisat, ödenek.

dîvân (a.): meclis, devlet meclisi, devlet dairelerinden her biri, devlet hazinesi ve devletin malî kayıtlarının tutulduğu kütük defteri.

Dîvân Efendisi: vezir ve beylerbeyilerin yazı işlerine bakan kâtiplerin âmiri.

Dîvân-ı Hümâyûn Çâvuşları: divan günlerinde icraata hizmet eden; padişah alayına yol açan, birlikte sefere çıkan, fermanları eyaletlere götüren ve yabancı devletlere elçilikle görevlendirilen kişiler.

dîvâr (f.): duvar.

Diyâr-ı Eflâk: Güney Romanya: Eflâk ülkesi.

dizdâr (f.): kale-tutan, kale muhafızı, kale kumandanı.

Dîzdâr Ağası Dâ'iresi: kapıcıbaşı konağı.

doñ yağı (t.): iç yağlarının eritilmesiyle elde edilen ve oda sıcaklığında katı durumda bulunan hayvanî yağ.

dögüp (t.): dövüp.

dördüncü rütbe: Osmanlılarda memurlara mükâfat için verilen nişanın derecesi.

du'â (a.): Allah'a yalvarma, niyaz; birini çağırma, bir yere gönderme.

dûçâr (f.): tutulmuş, uğramış, yakalanmış.

dûçâr-ı dest-i hasâr (f.-a.): zararın eline uğramak.

dûçâr-ı harâbî (f.-a.): yıkıntıya uğramak.

dûçâr-ı havf ü telâş (f.-a.): korku ve telaşa kapılmak.

dûçâr-ı hezîmet (f.-a.): bozguna uğramak.

dûçâr-ı ihtilâl-i tâm (f.-a.): tam ihtilâle yakalanmak.

dûçâr-ı indirâs (f.-a.): çöküntüye uğramak.

dûçâr-ı inhiţâţ (f.-a.): durgunlukla karşılaşmak.

dûçâr-ı inhizâm (f.-a.): yenilgiye uğramak.

dûçâr-ı kesel (f.-a.): uyuşukluğa tutulmak.

dûçâr-ı nedâmet (f.-a.): pişmanlık duymak.

dûçâr-ı telâş (f.-a.): telaşlanmak.

dûçâr-ı tezelzül (f.-a.): sarsıntıya tutulmak.

dûçâr-ı vehn ü haşyet (f.-a.): korku ve güçsüz-lüğe kapılmak.

dûçâr-ı ye's ü fütûr (f.-a.): karamsarlık ve ümitsiz-liğe yakalanmak.

dûd (f.): duman, tütün; gam, keder, tasa.

dûd-ı âh (f.): âhın tütünü.

duhân (a.): tütün, duman.

duhter-i pâkîze-neseb (f.-a.): soyu temiz kız.

duhûl/dühûl (a.): içeri girme, içine girme.

dûlgâr/dülger (f.): yapıların kapı, pencere dışındaki kaba tahta ve ağaç işlerini yapan usta.

dügme (t.): düğme.

dükkân (a.): içinde öteberi satılan oda, yer.

dünyâ (a.): yeryüzü.

dürlü (t.): türlü.

dürr/dür (a.): delinmemiş inci.

dürrî-i evc-i Hilâfet (a.-f.): Halifelik doruğunun incisi.

dürüş (f.): kaba, sert, katı, kalın.

dürüş-âyîn (f.-a.): kötü alışkanlığı olan kaba kimse.

düşmen (f.): düşman.

düşmen-i cân (f.): can düşmanı.

düşmen-i nev-zuhûr (f.-a.): yeni ortaya çıkan düşman.

Düvel-i Hıristiyâniyye (a.-f.): Hristiyan devletler.

Düvel-i Selçûkiyye (a.-f.): Selçuklu devletleri.

düyûnât (a.): borçlar.

düzine (l.): aynı cinsten nesnelere on iki tanesinin meydana getirdiği takım.

E

e'âzım (a.): pek büyük olanlar, büyük adamlar.

e'âzım-ı ricâl-i hükûmet (a.-f.): hükûmet adamlarının büyükleri.

e'imme (a.): imamlar, önderler.

ebâ 'an ceddin (a.): babadan, büyük babadan, dededen.

ebed (a.): sonu olmayan gelecek zaman.

ebediyü'l-iştihâr (a.): şöhreti sonsuz.

ebnâ-yı sebîl (a.-f.): yol oğlu, yolcu.

ebnâ-yı tarîk (a.-f.): yolcu.

ebnâ-yı vaţan (a.-f.): vatan evladı.

ebr (f.): bulut; mecazi: hayran, şaşkın.

ebr-i siyâh (f.): karabulut.

Ebu'l-Feth/Ebu'l-Feth ve'l-Megâzî (a.): Fethin -ve gazanın- babası, fatih.

ebvâb (a.): kapılar; kısımlar, bölümler.

ebvâb-ı şâd-mânî (a.-f.): sevinç kapıları.

ebyât (a.): beyitler, iki mısradan meydana gelen manzum sözler.

ecânib (a.): ecnebler, yabancılar, başka memleketin insanları.

ecel (a.): hayatın sonu, vefat, ölüm.

ecille (a.): bilgi, fazilet ve rütbe itibarıyla büyük olanlar.

ecille-i 'ulemâ ve şulehâ (a.-f.): Salihler ve âlimlerin büyükleri.

ecnâs (a.): cinsler, neviler, çeşitler, türülüler, soylar.

ecnâs-ı altun (a.f.-t.): altın cinsleri.

ecnebî (a.): yabancı, taşralı, misafir.

ecr (a.): ecir, bir iş mukabilinde verilen şey, ücret, ahiret mükâfatı.

ecrâm (a.): cansız cisimler.

ecrâm-ı semâviyye (a.-f.): gök cisimleri, yıldızlar, Ay ve Güneş.

ed'îye (a.): dualar, yakarışlar.

edâ (a.) ödeme; yapma, yerine getirme; tarz, tavır, üslûp, şive, ton; çalım; namazı vaktinde kılmak.

éde (t.): etsin.

edeb (a.): iyi terbiye, naziklik, usluluk, zariflik.

edebî (a.): edebiyata ait.

edebiyât (a.): nazımlı, nesirli, güzel sözler; bu sözlerden bahseden ilim.

edebiyât-ı 'Arabiyye (a.-f.): Arap edebiyatı.

edebiyât-ı Îrânîyye (a.-f.): İran edebiyatı.

éden (t.): eden.

éder (t.): eder.

edîb (a.): edebiyatçı, edepli.

edîb-i meşhûr (a.-f.): meşhur edebiyatçı.

édilüp (t.): edilip.

edkü (t.): iyi.

édüp (t.): edip.

efâzıl-ı 'ulemâ-yı maħalliyye (a.-f.): mahallin faziletli âlimleri.

efendi (y.) sahip, mâlik, mevlâ; seyyid, çebebi, hoca; kadı.

efkâr (a.): fikirler, düşünceler, endişe, vesvese; niyet, maksat.

efkâr ü icrâ'ât (a.): fikirler ve iş yürütmeler.

efkâr-ı 'umûmiyye (a.-f.): umumun fikirleri, kamuoyu.

efkâr-ı haķâyıķ-cûyâne (a.-f.): hakikatleri arayan fikirler.

Eflâtun (y.): Sokrat'ın talebesi ve Aristo'nun hocası olan meşhur Yunan filozofu.

efrâd (a.): fertler, bireyler.

efrâd-ı 'â'ile (a.-f.): aile fertleri.

efrâd-ı 'â'ile ve 'aşîret (a.-f.): aşîret ve aile fertleri.

efrâd-ı 'aşâ'ir (a.-f.): aşîretlerin fertleri.

efrâd-ı âferîde (a.-f.): yaratılmış fertler.

efrâd-ı eşkıyâ (a.-f.): şakilerin fertleri.

Efrenc (a.) Fransız, batılı, Avrupalı.

eger (t.): eyer, kolan, tapkuru.

eger altağı (t.): eyerin, üstüne deri veya kumaş kaplanacak olan iskelet kısmı.

egri (t.): eğri.

eaşş (a.): en husus; başlıca.

eaşş -ı havavş (a.-f.): zellerin özeli, hasların hası.

eaşş-ı mrdn (a.-f.): müritlerin en husus olanları.

ehem (a.): daha (en, pek) mühim, önem.

ehemm-i umr (a.-f.): en mühim işler.

ehl (a.): ehil, maharet sahibi; evcil, karı-kocadan her biri; bir yerde ikamet eden; bir yere veya görüşe mensup.

ehl-i imn (a.-f.): iman ehli, müminler.

Ehl-i İslm (a.-f.): Müslümanlar.

ehl-i kerem (a.-f.): cömertler.

ehl-i Kur'n (a.-f.): *Kur'n* okuyan ve yaşayan Müslümanlar.

ehl-i Kur'n-ı devr-i hwn (a.-f.): Kur'n'ı durmadan okuyanlar.

Ehl-i şalb (a.-f.): Haçlılar.

Ehl-i şalb Muarebesi (a.-f.): Haçlı savaşları.

Ehl-i Sünnet ve Cem'at (a.-f.): Snnler, en doğru ve saflığı ile yaşayan Müslümanlar.

ehliyyet (a.): işe yarar hlde bulunuş, bir işi hak edebilecek durumda bulunuş, salahiyet; mahirlik, iktidar, liyakat, kabiliyet, kifayet, mensubiyet, akrabalık; iktidar, liyakat ve kabiliyet vesikası.

ejder (f.): büyük yılan; ejderha.

ejder-fem (f.): ejder ağızlı.

ekbir (a.): büyükler, devlet adamları.

ekbir  uzam-yı mlk (a.-f.): meliklerin uluları ve büyükleri.

ekbir  e'zım-ı mmet (a.-f.): Ümmetin en uluları ve büyükleri.

ekbir-i devlet (a.-f.): devletin büyükleri.

Ekbir-i mer-yı İl-niyye (a.-f.): İlhanlı emirlerinin büyükleri.

ekser (a.): en çok, daha ziyade.

ekseriyy (a.): Çok defa olarak, çok zaman, sk sk.

ekseriyyet (a.): ekser olma hli, pek çok olma; okluk; en büyük kısım; yarısından çoğu.

el-n (a.): şimdi, şimdiki hlde; henüz, hl, daha, bu ana kadar, şu anda. elde edilen, mensucat sanayiinde, apre maddesi imalinde, ilaç, kibrit, kola sanayii gibi çeşitli yerlerde

elfz  ta'brt (a.): lfızlar ve tabirler, sözler ve deyimler.

el-hc (a.): hacı, İslm dininin bir icabı olarak usulüne göre Kbe'yi ziyaret eden kimse.

el-let hzih (a.): henüz, şimdi, hl, bugün, bugünkü günde, şimdiki zamanda, şimdiye kadar.

el-ıl (a.): hsılı, netice itibarıyla, sözün kısası.

elifba (a.): alfabe.

el-Meliketi'l-Melekt Menşe'i'l-Yemn (a.): uğur-luluğun kaynağı melikeler melikesi.

el-Meliketü'l-Kebrati'l-limeti'-z-Zhidet (a.): zahide ve lime büyük melike.

el-mutcu il rameti'l-lhi te'l (a.): ulu Allah'ın rahmetine muhtaç.

el-mutaşşu bi-mezd 'inyeti'l-mülki'ř-şamed (a.): Samed'in mülkünün iyiliğinin çokluğunun hususiyetiyle.

elsine-i müsta' mele (a.-f.): kullanılan lisanlar.

elvn (a.): renkler, çeşitler; rengrenk, alacalı.

elviye (a.): livalar, sancaklar, bayraklar.

elviye-i mcvire/mtecvire (a.-f.): civar livalar, komşu sancaklar.

el-yevm (a.): henüz, şimdi, hl, bugün, bugünkü günde, şimdiki zamanda. emkin

emkin (a.): mahaller, mevziler, mevkiler, yerler.

emkin-i mevcde (a.-f.): mevcut meknlar.

emn (a.): aman dileme, eminlik, korkusuzluk, şikyet, rica.

emn (a.): güvenilir, emniyetli; Osmanlı teşkilatında muhtelif cins memuriyetlere mahsus bir unvan. **emn  mu'temed** (a.): itimat edilip güvenilir.

emîn-i sûr-i sulţânî (a.-f.): sultanın düğün dernek işleri âmiri.

emîr (a.): bir kavim veya memleketin başı, bey, reis, büyük bir hükümdar hanedanına mensup, necip, asil zat.

emîr-i âhûr (a.-f.): padişah sarayının ahır âmiri.

emîr-ü'l-mü'minîn (a.): müminlerin emiri, halife, İslâm devleti'nin reisi, Osmanlı hükümdarı.

emîr-ü'l-ümerâ'il-kirâm (a.): büyük beylerbeyleri.

emkine (a.): yerler, evler, mahaller, mevkiler.

emlâk (a.): mülkler, tarla, ev, bağ, bahçe vs. sahip olunan mal.

emlâk u 'aķâr (a.): gelir getiren mülkler.

emlâk ü dekâkîn (a.): dükkânlar ve mülkler.

emlâk ü müsakķafât-ı mevķufe (a.-f.): vakfedilmiş üstü örtülü mülkler.

emn (a.): eminlik, korkusuzluk, rahatlık, güvenlik, emniyet.

emn ü âsâyîş-i mahallî (a.-f.): mahallî aşayîş ve güvenlik.

emn ü istirâhat-i 'umûmiyye (a.-f.): halkın rahatlığı ve güvenliği.

emniyyet-i 'âmme (a.-f.): halkın emniyeti.

emniyyet-i 'umûmiyye (a.-f.): umumun emniyeti.

emr (a.): emir, buyruk; iş.

emr ü fermân (a.-f.): buyruk ve ferman.

emr ü fermân-ı cenâb-ı pâdişâhî (a.-f.): padişah cenabının emri ve fermanı.

emr ü fermân-ı cihân-pesendenâne (a.-f.): dünyanın beğendiği emir ve ferman.

emr ü havâle (a.): buyruk ve ısmarlama.

emr ü hüküm (a.): emir ve hüküm.

emr ü irâde (a.): emir ve istek.

emr ü nehy (a.): buyruk ve yasak.

emr ü tavşiyе (a.): emir ve tavsiye.

emr ü teblîğ (a.): buyruk ve ulaştırma.

emrâz-ı cildiyye ve mi'deviyye (a.-f.): mide ve cilt marazları, hastalıkları.

emr-i 'âli (a.f.): yüce emir, büyük iş.

emr-i ehem (a.-f.): pek mühim iş.

emr-i idâre (a.-f.): idare işi.

emr-i îlâhî (a.-f.): İlâhî emir.

emr-i intihâb (a.-f.): seçim işi.

emr-i iskân (a.-f.): yerleşme işi.

emr-i istihşâl (a.-f.): üretme işi.

emr-i ma'ârif (a.-f.): maarif işi.

emr-i meczûm (a.-f.): katileşmiş iş.

emr-i mezkûr (a.-f.): anılan iş.

emr-i ta'sîr (a.-f.): on sayısına bölme işi.

emr-i tavfîn (a.-f.): vatan edinme işi.

emr-i te'dîb (a.-f.): edeplendirme işi.

emvâl ü eşyâ (a.): şeyler ve mallar.

emvâl-i eşnâf (a.-f.): esnafın malları.

eñ (t.): başına geldiği sıfatın o sıfatın ifade ettiği anlamın en üstün derecesinde olduğunu belirtir.

enderûn (f.): iç, dâhil.

enderûn ağası: sarayın iç teşkilatında padişah'a hizmet eden hasodabaşı, kilercibaşı, hazinedarbaşı vs. âmirlerinden her biri.

enderûn çûhadârı: enderun odalarından en muteberi olan has odaya mensup en yüksek ağalardan üçüncüsü alaylarda ata binerek hünkârın arkasından gider ve yağmurluğunu taşırdı; aynı zamanda hükümdarın kaftanlarına ve kürklerine bakmak da bunun vazifesiydi; bayramlarda padişah camiye giderken ve diğer merasimlerde halka para serpmek de bunun vazifesiydi.

enderun-ı hümayun (f.): sarayın iç teşkilatı ve mektebidir. Padişah, ailesi ve hizmetlileri burada bulunurdu.

endüksiyon (fr.): manyetik yahut elektromanyetik alan yardımı ile bir cisim veya bir bobin içinde elektrik akımı meydana getirme; tümevarım, istikra.

enfliyonça hastalığı (l-fr.): akut inflamasyonun (iltihap-yanma) beş belirtisi veya semptomu vardır: kıza-

rıklık, ateş, şişme, ağrı ve vücudun etkilenen bölgesini hareket ettirmede zorluk çekme.

Engüri: Ankara şehrinin Selçuklu ve Osmanlı devrindeki adı.

enhâr (a.): ırmaklar, çaylar.

enhâr-ı şağire (a.-f.): küçük nehirler.

enişde/enişte (f.): kız kardeş veya kadın akrabalarından birinin kocası.

enkâz (a.): yıkılan bir şeyin kalıntısı, yıkıntılar.

ensâl (a.): nesiller, soylar.

Ensâl-i Selçûkiyye (a.-f.): Selçukluların nesilleri, soyları.

envâ' (a.): çeşitler, neviler, cins, cinsin ayrıldığı sınıflar.

envâ'-ı behcet ü meserret (a.-f.): sevinç ve güzelliğin türüsü.

envâ'-ı habâşet ü sefâhet (a.-f.): sefihlik ve kötülüğün çeşitleri.

envâ'-ı hâkâret (a.-f.): hakaretlerin türüsü.

envâ'-ı hıyânet (a.-f.): hıyanetlerin çeşidi.

envâ'-ı hîle vü desâ'is (a.-f.): oyun ve hilelerin türüsü.

envâ'-ı siyâset (a.-f.): siyasetin çeşitleri.

envâ'-ı şenâ'at (a.-f.): aşığılıkların neveleri.

envâ'-ı ta'addiyât (a.-f.): haksızlıkların türüsü.

envâ'-ı zulm ü fesâd (a.-f.): zulüm ve fesadın türüsü.

envâ'-ı zulm ü ta'addî (a.-f.): haksızlık ve zulmün çeşidi.

envâr (a.): ziyalar, ışıklar, aydınlıklar, parlaklıklar.

envâr-ı İslâmiyyet (a.-f.): İslâmiyet'in nurları.

enzâr (a.): bakışlar, bakmalar.

enzâr-ı âlem (a.-f.): âlemin bakışları.

enzâr-ı 'umûmiyye (a.-f.): halkın bakması.

enzâr-ı huşamâ (a.-f.): hasımların bakışı.

epigrafi (fr.): kitabeler bilgisi.

erâzil (a.): reziller, sıyrıklar, namussuzlar, yüzüzler.

erâzil ü erâcif (a.): reziller ve yalancılar.

erba'în/erba'ûn (a.): kırk; 22 Aralık-31 Ocak arasındaki senenin en soğuk kırk günü.

erbâb (a.): sahipler, malikler; ehil, muktedir, becerikli, lâyıık.

erbâb-ı fazl ü kemâl (a.-f.): erdem ve olgunluk sahibi.

erbâb-ı istihkâk (a.-f.): hak eden kimseler.

erbâb-ı ma'ârif ü 'ulûm (a.-f.): ilimler ve maarif adamı.

erbâb-ı nâmûs (a.-f.): namuslu kimse.

erbâb-ı şervet ü yesâr (a.-f.): servet ve zenginliğe malik.

erbâb-ı şohbet (a.-f.): sohbet insanı.

erbâb-ı şî'r ü inşâ (a.-f.): şiir ve inşa sanatında becerikli.

erbâb-ı tarîkat (a.-f.): tarikata bağlı kimse.

erbâb-ı tîmâr (a.-f.): tîmar sahibi.

erez (a.): acıbadem ağacı.

erişen (t.): erişen.

erkân (a.): esaslar, direkler, temeller, destekler, sütunlar; ileri gelenler, önderler.

erkân-ı Karamaniyye (a.-f.): Karamanoğulları erkânı.

erkân-ı ma'delet-âşâr (a.-f.): eserleri adalet olan erkân.

erkân-ı memleket (a.-f.): memleketin ileri gelenleri.

Ermenek: Ermenek

Ermeni Milleti: Osmanlıların millet nizamına dâhil Hristiyan kavim.

Ermenice: Kafkas dillerinden.

erşed (a.): en reşid, olgun, doğru yola yakın, hareket hattı daha iyi olan.

erşed-i emced (a.-f.): soyluluğun iyiliği.

érte (t.): ertesi, gelecek sabah, şafak sökme zamanı, yarın.

erzâk u eşyâ (a.): yiyecekler ve eşya.

erzâk-ı mezkûre (a.-f.): anılan rızıklar.

es'âr (a.): fiyatlar, narhlar.

esâmî (a.): isimler, adlar, namlar.

esâmî-i Çehâr-yâr-i Güzîn (a.-f.): Dört Seçkin Arkadaş'ın adları (Ebubekir, Ömer, Osman, Ali).

esâmî-i meşâhîr (a.-f.): meşhurların isimleri.
esâs (a.): asıl, temel, dip, kök; doğruluk, gerçek.
esâsen (a.): esasından, aslından, kendiliğinden, temelinden.
esâs-ı mezkûr (a.-f.): anılan esas.
esbâb (a.): sebepler, vasıtalar, lâzımlar.
esbâb-ı hâkîkiye (a.-f.): hakikî sebepler.
esbâb-ı i'dâm (a.-f.): idam sebepleri.
esbâb-ı intikâm-cûyâne (a.-f.): intikam alma sebepleri.
esbâb-ı istirâhat-ı 'umûmî (a.-f.): halkın rahatını isteme sebepleri.
esbâb-ı ma'îşet (a.-f.): geçinme sebepleri.
esbâb-ı sâ'ire (a.-f.): diğer sebepler.
esbak (a.): önceki, daha önceki, eski.
esb-rân (f.): at süren, at koşturan.
esb-rân-ı ictisâr (a.-f.): cesurca at süren.
eşer (a.): alâmet, nişan, iz, bir adamın vücuda getirdiği şey, kitap, fiil, amel, hadis-i şerif, tarih.
eser-i mezkûr (a.-f.): anılan eser.
eşer-i nazar-rübâ (a.-f.): bakışı çeken eser.
eşer-i nefis (a.-f.): güzel eser.
esfâr (a.): yolculuklar, yola gidişler; düşmana karşı gidişler.
esfâr-ı muhtelif (a.-f.): çeşitli seferler.
esîr (a.): tutsak, kul, köle, bende, kıyamayan, mümsik.
eski mahalle mektepleri: sıbyan, çocuk mektepleri.
eslâf (a.): bir memurluk veya hizmette birinden önce bulunmuş olanlar, yerlerine geçilen kimseler, geçmişler.
eşmân (a.): bedel, kıymet, değer.
eşmân-ı hâşıla (a.-f.): elde edilen kıymet.
eşmân-ı vâkı'a (a.-f.): olan değer.
esmâü'l-hüsna (a.): Allah'ın en güzel isimleri.
eşnâ (a.): ara, aralık, vakit, sıra.
eşnâf (a.): sınıflar, neviler, çeşitler, cinsler, kategoriler, zümreler; bir sanatla ve dükkân işleterek geçinenler.

eşnâf kethudâları: esnaf kâhyaları.
eşnâf-ı mahşûşa (a.-f.): hususî esnaf.
eşnâf-ı merķûme (a.-f.): yazılan esnaf.
eşnâm (a.): putlar, resimler, heykeller.
eşnâm u evşân (a.): putlar ve haçlar.
eşnâ-yı muğârebe (a.-f.): vuruşma sırasında.
eşnâ-yı muşâhabet (a.-f.): sohbet sırasında.
eşnâ-yı râh (a.-f.): yolculuk sırasında.
eşnâ-yı sefer (a.-f.): sefer sırasında.
eşnâ-yı vaz'-ı haml (a.-f.): doğum sırasında.
eş'âr (a.): şiirler, vezinli ve kafiyeli sözler.
eş'âr-ı laţife (a.-f.): hoş, güzel şiirler.
eşcâr (a.): ağaçlar.
eşcâr-ı müsmire ve ğayr-ı müsmire (a.-f.): meyveli ve meyvesiz ağaçlar.
eşhâş (a.): şahıslar, adamlar, kişiler, kimseler.
eşhâş-ı merķûme (a.-f.): yazılan şahıslar.
eşher (a.): en şöhretli, pek tanınmış.
eşher ü server (a.): pek ünlü ve ulu.
eşirrâ (a.): azılılar, fesat karıştıranlar, kötülük edenler, edepsizler, haşarılar.
eşkıyâ (a.): şakiler, dağ hırsızları, haydutlar.
eşkıyâ-yı bed-girdâr (a.-f.): kötü işli şakiler.
eşkıyâ-yı keşire (a.-f.): çokluk şakiler.
eşkıyâ-yı merķûme (a.-f.): yazılan eşkıya.
eşrâf (a.): şerifler, seçkinler, ileri gelenler.
eşrâf-ı belde (a.-f.): şehrin ileri gelenleri.
eşrâf-ı memleket (a.-f.): memleketin ileri gelenleri.
eşyâ (a.): mefruşat, av levazımı; elbise, çamaşır, yük; cansız varlıklar.
eţ'ime (a.-f.): yemekler, aşlar.
étدی/étdügi (t.): ettiği.
etegi (t.): eteği.
étmegin (t.): etmekle.

etmek (t.): ekmek.
étmek (t.): etmek.
etmekci (t.): ekmekçi.
étmiş (t.): etmiş.
eṭrâf (a.): taraflar, uçlar, kıyılar, bakış, nazar, yöre, çevre, göz ucu.
eṭrâf u eknâf (a.): taraflar ve civarlar.
eṭrâf-ı kūrâ (a.-f.): köylerin yöresi.
étsün (t.): etsin.
eṭvâr (a.): hâl ve hareketler, işler, tavırlar, tarzlar.
eṭvâr u mişvâr (a.): tarzlar ve gidişat.
evâ'il (a.): ilk vakitler, evvel zamanlar, eski, geçmiş zamanlar, önceler, başlangıçlar, iptida.
evâhîr (a.): sonlar, ayın son günleri.
evâhîr-i rebî'ü'l-âhîr (a.-f.): rebiülâhîr ayının son on günü.
evâhîr-i receb (a.-f.): receb ayının son on günü.
evâhîr-i saltanat-ı seniyye (a.-f.): yüce saltanatın sonları.
evâhîr-i Zü'l-ka'de (a.-f.): zilkade ayının son günleri.
evâmir (a.): emirler, buyruklar, buyrultular.
evâmir-i 'aliyye (a.-f.): yüce emirler.
evân (a.): vakit, zaman, çağ.
evân-ı şebâb (a.-f.): gençlik çağı.
evâsıt (a.): ortalar, ortadakiler, ortada bulunanlar, orta günler, orta zamanlar.
evâsıt-ı rebî'ü'l-evel (a.-f.): rebiülevvel ayının ortaları.
evâsıt-ı şa'bân (a.-f.): şaban ayının ortaları.
evkâf (a.): vakıflar, cami, medrese, çeşme, imaret vs. hayratın idaresine ayrılan mal ve mülk.
evkâf idâresi: vakıflar idaresi.
evkâf-ı hümâyûn nezâreti cihâtı kalemi: Osmanlıların vakıflar bakanlığındaki vakıftan maaş alanlara bakan dairesi.

evkâf-ı mazbûta (a.-f.): devletin zaptına geçmiş ve hükûmet tarafından idare olunan vakıflar.
evkâf-ı mülhaka (a.-f.): vakıf mütevellileri tarafından idare edilen vakıflar.
evkâf-ı mülhaka ve müta'addide (a.-f.): birçok mülhak vakıflar.
evkâf-ı sâ'ire (a.-f.): diğer vakıflar.
evkât (a.): zamanlar, çağlar.
evkât-ı hamse (a.-f.): beş vakit, sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazı vakitleri.
evlâd (a.): oğul-kız çocuklar, sülâle, oğul, nesil.
evlâd ü 'ıyâl (a.): çoluk-çocuk.
evlâd ü ahfâd (a.): oğullar ve torunlar.
evlâd ü emcâd-ı sa'âdet-medâr-ı intisâb (a.-f.): bağı saadet nedeni olan asil oğullar.
evlâd ü emvâl (a.): oğullar ve mallar.
evlâd ü ensâl (a.): oğullar ve soylar.
evlâd ü evlâd (a.): oğullar ve oğulları.
evlâd-ı 'utekâ (a.-f.): azatlıların oğulları.
evlâd-ı ağniyâ (a.-f.): varlıklıların oğulları.
evlâd-ı kirâm (a.-f.): değerli oğullar.
evlâd-ı zükûr (a.-f.): erkek evlât.
evlâd-ı zükûr u inâs (a.-f.): erkek ve kız evlat.
evrâk (a.): varaklar, yapraklar, kâğıtlar, arşiv.
evrâk u kuyûdât-ı 'atîka (a.-f.): eski kayıtların evrakı.
evrâk-ı 'atîka (a.-f.): eski evrak.
evşâf (a.): vasıflar, özellikler, medih, sena, sıfat.
evşâf-ı selâtin (a.-f.): sultanların vasıfları.
evvel (a.): ilk, başlangıç, önce, allah'ın isimlerinden.
evvel ü âhîr (a.): önce ve sonra.
evvelâ (a.): ilk önce, birinci olarak, her şeyden önce.
eyâdî (a.): yedler, eller.
eyâdî-i kitmân (a.-f.): saklı eller.
eyâdî-i tegallüb ü temellük (a.-f.): mülk edinen ve zorbalığın eli.

eyâdî-i temellük (a.-f.): mülk edinenlerin elleri.

eyâlât (a.): eyaletler, iller, birer valinin idaresi altında bulunan memleketler.

Eyâlât-ı İrânîyye: İran eyaletleri.

Eyâlet-i Erzurûm: Erzurum eyaleti.

eyâlet-i mezkûre (a.-f.): anılan eyalet.

eydî-i kitmân (a.-f.): gizli el.

eydî-i temellük (a.-f.): mülk edinen el.

eyidür (t.): söyler, der.

eyleyüp (t.): eyleyip.

Eylûl (a.): Miladî senenin dokuzuncu ayı.

eyyâm (a.): yevmler, günler, gündüzler, zaman, devir, nüfuz, iktidar; geminin hareketine elverişli olan rüzgâr.

eyyâm-ı hayât (a.-f.): hayatın günleri, yaşanan yıllar.

eyyâm-ı keşîre (a.-f.): çoğu günler, yıllar.

eyyâm-ı mübâreke (a.-f.): mübarek, kutlu günler.

Eyyûbîler: Selçuklulardan sonra Mısır, Suriye ve Arabistan'a hâkim olan hanedan.

ez (f.): -den, -dan ekleri manasına gelir.

ezâ (a.): incinme, incitme, can yakma, eziyet.

ez-ân (f.): ondan.

ez-ân cümle (f.-a.): o cümleden olarak.

ezhân-ı ahâlî (a.-f.): ahalinin zihinleri.

ez-her cihet (f.-a.): her cihetten.

F

fâ'il (a.): işleyen, yapan, tesirli.

fâ'ide (a.): fayda, menfaat, kâr, kazanç; ümit, hayır, işe yarama; faydalı olan.

fâ'ik (a.): fevkinde bulunan, manevî olarak üstünde olan; alâ.

Fabrika-i Hümâyûn: Osmanlı devrindeki devlet işletmesi olan büyük imalathane.

Fahrü'd-Devle (a.): Devletin övüncü.

Fahrü'l-Kuzât (a.): kadınların övüncü.

faķaķ (a.): yalnız, ancak, lâkin ama, şu kadar var ki.

faķih (a.): fıkıh (şeriat) ilminin ustası, islâm hukukçusu.

faķih-i müşârün-ileyh (a.-f.): işaret olunan fakih.

faķîr (a.) yoksul, züğürt, zavallı, çaresiz, aciz, bendeniz, dilenci, derviş; alçakgönüllülük göstererek kendinden bahsetme.

faķîre tul bir hâtûn: yoksul dul bir kadın.

Fârisî (a.): Farsça, İran diline ait.

farîze (a.): Allah'ın emri, farz.

farîze-i hac (a.-f.): farz olan hac.

farķ (a.): ayrılık, başkalık; ayırma, ayrılma, seçilme.

Fârs (a.): İran.

faşih (a.): güzel, düzgün ve açık konuşma; âşikâr, açık.

faşl (a.): mevsim, bölüm, çözümleme.

faşl u hasm (a.): hasmı ayırma.

faşl-ı mahşûş (a.-f.): özel bölüm.

fâtiħ (a.): fetheden, açan; bir memleket zapt eden; İstanbul'u fetheden Sultan II. Mehmed'in unvanı.

fâtiħatü'l-hayrât (a.): hayırları açan.

Fâtiħ-i ebediyü'l-iştihâr (a.-f.): şöhreti ebedî olan Fatih Sultan Mehmed.

fâzıl (a.): faziletli, erdemli, üstün.

fâzıl-ı bî-meydânî (a.-f.): meydansız faziletli.

fâzıl-ı meşhûr (a.-f.): meşhur erdemli.

fâzıl-ı müşârün-ileyh (a.-f.): işaret olunan faziletli kişi.

fâzıl-ı şehîr (a.-f.): ünlü erdemli kimse.

fażilet-i insâniyye (a.-f.): insanlık fazileti.

fażla (a.): artık, ziyade, çok artan; lüzumsuz, gereksiz; ileri.

fehvâ (a.): mana, anlam, mefhum, kavram.

felâket (a.): musibet, belâ; bahtsızlık.

felâket-dîde (a.-f.): felâketi gören.

felsefe (a.): hikmet bilgisi, hikmet ve marifet sevgisi.

fenâ (a.): yokluk, yok olma, geçip gitme; iyi olmayan, uygunsuz, kötü.

fenn (a.): nevi, çeşit, sınıf, tabaka, türlü; hüner, marifet, sanat, ilim.

fenn-i 'arûz u eş'âr (a.-f.): şiir ve aruz bilgisi, hüneri.

ferâ'ine (a.): firavunlar.

ferâ'iz (a.): farzlar; mirasçıların her birine düşen hisseleri hesaplayan fıkıh ilminin şubesi.

ferâ'iz-i dîniyye (a.-f.): dinin farzları; şer'î miras ilmi.

ferâgat (a.): vazgeçme, el çekme; istirahat, dinlenme; vazgeçecek kadar zengin olma.

ferâmîn (a.): fermanlar.

ferâmîn-i 'aliyye (f.-a.): yüce fermanlar.

ferâmîn-i müta'addide (f.-a.): birkaç ferman.

ferâset (a.): anlayışlılık, çabuk sezış.

ferâset (a.): Kâbe süpürücülüğü hizmeti.

ferd (a.): tek, yalnız olan şey, çift olmayan, eş bulunmayan; tek olan sayı.

ferdâ (f.): yarın, yarınki gün, günün ertesi, ertesi gün, öbür gün; âtî, gelecek zaman; ahiret.

fermân (f.): emir, buyruk, padişah emri.

fermân-fermâ (f.): fermanı, emri yürüyen, hükmü geçen, komutan.

fermân-ı 'âlî (f.-a.): yüce ferman, hükümdarın fermanı.

fermân-ı 'âlî-i mezkûr (f.-a.): anılan yüce ferman.

ferrâş (a.): döşeyen, döşemeci; hizmetçi; Kâbe'yi süpüren.

ferş (a.): döşeme, yayma; halı, taş vs. döşeme; yayılan şey, yaygı, şilte, halı, seccade, hasır; yeryüzü, kır, sahra.

feryâd (f.): bağıрма, çığlık, imdad isteme.

feryâd ü istimdâd (f.-a.): ağlayıp yardım isteme.

feryâdcı (f.-t.): ağlayıp bağırarak yardım isteyen.

ferzend (f.): oğul, çocuk.

ferzend-i ercümend (f.): şerefli çocuk.

ferzend-i ercümend-i es'ad (f.-a.): şerefli mutlu çocuk.

fes (a.): Osmanlıların son devrinde kullanılan kırmızı erkek başlığı.

fesâd (a.): fesat, bozukluk, çürüklük, yolsuzluk, kötülük.

fesâd ü mel'anet (a.): kötülük ve lanetlenecek olan.

fesede (a.): fesat çıkaranlar.

fesede-i bâgîyân (a.-f.): azgın fesatçılar.

fesede-i merķûme (a.-f.): yazılan fesatçılar.

fetâvâ (a.): fetvalar. Bkz. fetvâ.

feth (a.): fetih, açma, açılma, kuşat; başlama; kuşatma; *Kurân*'da sûre.

feth ü istihlâş (a.): fethedip kurtarma.

feth ü küşâd (a.-f.): fethedip açma.

feth ü zafer (a.): fetih ve zafer.

feth-i bilâd ü memleket (a.-f.): memleketler ve şehirlerin fethi.

Feth-i Kayseriyye (a.-f.): Kayseri'nin fethi.

fetiḥ-nâme-i hümâyûn (a.-f.): bir şehir, kale veya ülkenin fethedildiğini müjdelemek için Osmanlı hükümdarlarının yabancı devlet reislerine, şehzadelere ve valilere yazdıkları resmî mektup.

fetret (a.): iki padişah arasında padişahsız geçen süre.

fetret ü inķisâm (a.): karışıklık ve bölünme devri.

fetvâ (a.): islâm hukuku ile alâkadar bir meselede müftünün verdiği şer'î hüküm veya karar.

fevc fevc (a.): bölük bölük, takım takım.

fevķa'l-'âde (a.): olağanüstü, âdetin üstünde, görülmedik, duyulmadık.

fevķa'l-gâye (a.): son derecede.

fevķânî (a.): üstte olan, yukarıda bulunan.

fey (a.): sulh zamanlarında İslâm devleti hududu içerisinde yaşayan başka din mensuplarından alınan cizye, haraç ve ticaret malları vergiler.

fey-i mîrî (a.-f.): hazinenin feyi; bir cemaat olarak Müslümanların veya İslâm devletinin ortak ve elden çıkarılmaz mülkü (toprağı).

fezâ'il (a.): faziletler, insanda iyilik etmeye ve fenalıktan çekinmeye karşı devamlı ve değişmez istidatlar, güzel vasıflar, erdemler.

fezâ'il-i 'aliyye (a.-f.): yüksek faziletler.

fezâhat (a.): rezillik, edepsizlik, rüsvalık.

fezâhat-ı karîn (a.): rezillik arkadaşı.

fırka (a.): insan kalabalığı grubu; siyaset partisi.

fırka-i 'askeriyye (a.-f.) askerî tümen.

Fırka-i Celâliyye (a.-f.): Celâli takımları.

fırka-i eşkiyâ (a.-f.): eşkiya takımı.

fırka-i muntazama (a.-f.): düzenli birlik.

fışdığı (t.): aslı fıstıkî, fıstık içi rengi, sarıya çalan açık yeşil.

fışk (a.): hak yoldan çıkma, Allah'a isyan etme; sefahate dalma; hainlik; dinsizlik, ahlâksızlık.

fışk u 'işyân erbâbı (a.-f.-t.): ahlâksızlık ve başkaldıran adamlar.

fi yevminâ hazâ (a.): bu günümüzde.

fi'l (a.): fiil, eylem, davranış, hareket.

fi'len (a.): hakikatte, gerçekten, işleyerek.

fi'l-i mezkûr (a.-f.): anılan fiil.

fi'l-i şeni' (a.-f.): aşağılık fiil, ırza tecavüz.

fi'l-i şeni'-i livâta (a.-f.): aşağılık homoseksüellik eylemi.

fi'l-i şeni'-i zinâ (a.-f.): aşağılık zina etme.

fi'et (a.): fiyat, alışverişte bir şeyin ederi.

fi'et ü es'âr (a.): fiyat ve narh.

fi'l-ıhâl (a.): şimdi, bu anda, hemen, derhâl.

fi'l-meşel (a.): meselâ, misâldeki gibi.

fi'l-vâki' (a.): vakıa, hakikaten, gerçekten.

fihrîst (a.): dizin, cetvel, indeks; eşyanın adlarını gösteren defter; katalog.

fihrîst-i umûmî (a.-f.): bir kitabın içinde neler bulunduğunu gösteren ve kitabın ya başına ya sonuna konulan cetvel, dizin, indeks.

filâhat (a.): ekincilik, çiftçilik.

filori (i.): ilkin Floransa'da kesilen altın sikke olup, Avrupa'da ve Osmanlılarda kullanıldı.

Fir'avn (a.): Firavun eski Mısır'ın ilâhlık davası eden hükümdarı.

Fir'avn-ı la'în (a.-f.): lanetli firavun.

firâr (a.): kaçma, savuşma, izinsiz veya nizamsız olarak ortadan kaybolma.

firâr ü ihtifâ (a.): kaçma ve gizlenme.

firâr ü mürûr (a.): kaçma ve geçme.

firâren (a.): kaçarak.

firârî (a.): kaçak.

Firenk (f.): batı, Avrupa, Avrupalı.

Firicya (y.): Frigya, kuzeybatı Anadolu.

fiy'et defteri (a.-t.): emtia fiyatlarının yazılı bulunduğu defter.

fiy'et: bkz. fi'et.

fiy'et-i haqîka/fiy'et-i haqîkî (a.-f.): hakiki fiyat, değer, eder.

Frank (fr.): Fransızların ataları, eski Fransa parası.

fuğarâ (a.): fakirler, yoksullar.

furûn (a.): fırın, kaynayıp fişkırma.

fuzalâ (a.): fazıllar, faziletli, erdemli kimseler.

fuzalâ-yı meşhûre (a.-f.): meşhur fazıllar.

füc'eten (a.): apansız, ansızın.

fuccâr (a.): günahkârlar, fena huylular.

fülfül (a.): karabiber.

fürce-yâb (a.-f.): fırsat, imkân, vakit bulan.

fürû' (a.): dallar, budaklar; tomurcuklar; bir aslın neticeleri; ikinci dereceden ehemmiyeti olan; şubeler.

Fürû'-ı Atabekiyye (a.-f.-t.): Atabeyliklerin şubeleri.

fürûht/fürûhte (f.): satma, satım, satış.

fütûhât (a.): fetihler.

fütûhât-ı mütevâliye (a.-f.): ardı ardına fetihler.

fütûhât-ı tevâliye (a.-f.): üst üste fetihler.

fütûh-ı Şâm (a.-f.): Şam'daki (Suriye) fetihler.

fütüvvet (a.): gençlik, delikanlılık, kerem, sehâvet, cömertlik, mertlik, yiğitlik mürüvvet.

fütüvvet-mendân-ı Müslimîn (a.-f.): Müslümanların eli açıkları, yiğitleri.

G

ğâ'ile (a.): dert, sıkıntı, keder; felâket, musibet; uğraştırıcı ve sıkıntılı iş; muharebe, savaş.

ğaddârâne (a.-f.): gaddarca, merhametsizce, haincesine.

ğadr (a.): hainlik, vefasızlık; zalim, merhametsizlik; haksızlık; yazık.

ğadr u ta'addî (a.): zulüm ve haksızlık.

ğâfera'l-lâhu lehu (a.): Allah onu bağışlasın.

ğâfil (a.): gafletli, ihtiyatsız ve dikkatsiz, bihaber, önden yapacağını ve başına geleceğini düşünmeyip ihmâl eden.

Ğalatya (y.): Antik zamanda Ankara ve Eskişehir bölgesinin adı.

ğalebe (a.): galip gelme, yenme, üstünlük; çokluk, kalabalık; zapt olunmayacak derecede azgın.

ğalebelik (a.-t.): kalabalık, galip gelmek.

ğâlibiyyet (a.): galip gelme, üstünlük.

ğâlibiyyet-i silâh (a.-f.): silâh üstünlüğü.

ğalle (a.): zahire, mahsul, ekin.

ğalle-i vakf (a.-f.): vakfın ürünü.

ğamz (a.): kaşla gözle işaret, göz kırpma; münafıklık etme, koğulama.

ğamz u ifâde (a.): kaş göz ile ifade.

ğânim (a.): ganimet alan.

ğarâ'ib (a.): gariplikler, garibeler, işitilmemiş hâl veya vaka; görülmedik şey, işitilmedik iş; tuhaf hikâye, acibe, rivayet.

ğarben (a.): batıdan.

ğarb-ı cenûbî (a.-f.): güneybatı.

ğarb-ı şimâlî (a.-f.): kuzeybatı.

ğarîb (a.): yabancı, yabancı yerde bulunan, gurbette yaşayan; kimsesiz, zavallı, biçare.

ğarîbe (a.): alışılan tarz ve surette olmamakla tuhaf görünen.

ğarîk-i envâr (a.-f.): nurlara boğulan.

ğarîk-i envâr-ı lûtf u in'âm (a.-f.): nimetler ve lütufların nurlarına boğulan.

ğark (a.): suya batma, batma, batırma; boğulma, boğma.

ğars (a.): dikilen fidan.

ğaşb (a.): zorla alma, zapt etme, kapma; zorla alınan şey.

ğaşben (a.): gasp ederek, zorla alarak.

ğaşb-ı emvâl (a.-f.): malları zorla alma.

ğaşb-ı hayvânât (a.-f.): hayvanları kapma.

ğavgâ (f.): kavga, dövüşme.

ğâyet (a.): son, nihayet, uç; çok, fazla, son derece.

ğâyetü'l-meţalib (a.): isteklerin son derecesi.

gayret (a.): çalışma, çabalama; kıskanma, çekememe; aziz ve mukaddes bir şeye tecavüz edildiğini görmekten doğan asil, temiz duygu.

gayret ü hidemât (a.): çalışma ve hizmetler.

ğayr-ı mezrû' (a.-f.): ekilmemiş.

ğayr-ı muhtedir (a.-f.): muktedir olmayan, iktidarsız, gücü yetmeyen, beceriksiz.

ğayr-ı muntazam (a.-f.): düzensiz.

ğayri (a.): ayrı, başka, özge, artık, diğer, maada, değil; yabancı, bildik olmayan; -sız, değil.

ğayr-i hâlî (a.-f.): boş olmayan.

ğayr-i maţbû' (a.-f.): basılmamış.

ğayr-i mutaşavver (a.-f.): tasavvur olunamayan.

ğayûr (a.): gayretli, çok çalışkan.

ğâz deposu (l.): gaz deposu.

ğazâ (a.): din uğrunda olunan harb ve kazanılan galibiyet, din düşmanlarına galip gelmek, cihad. **ğazve** (a.): gaza, akın, cenk, savaş; din düşmanı üzerine olan sefer ve saldırış.

ğazab (a.): öfke, hiddet, kızma, kızgınlık.

ğazevât (a.): gazveler.

ğâz-hâne (l-f.-t.): gazhane.

ğâzî (a.): Allah yolunda savaşmış, gaza etmiş kimse.

ğâzî-i ebediyü'l-iştihâr (a.-f.): şöhreti ebedî olan gazi.

ğâzî-i müşârün-ileyh (a.-f.): işaret olunan gazi.

gece (t.): gece.

gedikli t̄â'ifesi (t.-a.): saray hizmetinde bulunanlardan efradı belli ve değişmez sayıda olan bir toplulukta bir takım.

geri/géru (t.): geri.

germî (f.): sıcaklık, kızgınlık, hararet.

Germiyân Selçûkîleri: doğrusu Kirmân Selçukluları.

Germiyân: Kütahya ve civarında hâkim olan Türkmen beyliği.

germiyet-i cenk (f.): savaşın kızışması.

geşt (f.): gezme, seyretme, dolaşma.

geşt ü güzâr (a.-f.): gezme, gezip tozma; geçme.

getürme (t.): getirme.

gînâ (a.): zenginlik, kifayet, bolluk; usanç, bıkkınlık; şarkı, türkü, ezgi, nağme, ırlama.

Ğıyâşü'd-Dünyâ ve'd-Dîn (a.): din ve dünyanın yardımcısı.

giriftâr (f.): tutulmuş, tutsak, esir; düşkün, müptela, duçar.

girüp (t.): girip.

giryân (f.): ağlayan, ağlaya ağlaya.

giyâh (f.): bitki, taze ot.

göç-ebe (t.): göçebe.

gölcük (t.): küçük göl.

gön (t.): ham kösele, işlenmemiş deri.

gönci (t.): göncü, ham deri tabaklayıp satan.

gönüllü atlusı (t.): gönüllü atlısı.

gönüllü neferât (t.-a.): gönüllü neferleri.

gram (y.): kilogramın binde biri.

ğubâr (a.): toz, ince toprak.

ğulüvv (a.): ayaklanma, tuğyan, üşündü, haddini aşma, ileri gitme, taşkınlık.

ğulüvv ü şemâtet (a.): taşkınlık ve şamata.

ğûnâ/gûne (f.): türlü, gidiş, tarz, yol, sıfat.

ğurebâ hasta-hânesi (a.-f.): garipler hastahanesi.

ğurre (a.): Arabî ayların ilk günü ve gecesî, aklık, parlaklık; atın alnındaki akıtma, aklık.

Ğurre-i Receb (a.-f.): Receb ayının ilk günü.

ğurûb (a.): bir gök cisminin batıda görünmez olması.

ğuruş (alm.-l.): kırk paradan mürekkep liranın yüzde biri kıymetindeki Osmanlı sikkesi. eskiden kızıl ve kara kuruş adı ile riyal ve flori kıymetindeki büyük sikkeler. Bir kuruş seksen akçe kadardı.

ğûş (f.): kulak, işitme, dinleme.

ğûyâ (f.): söyleyici, diyelim ki, sözüm ona.

Ğuzât-ı Müslimîn (a.-f.): Müslüman gaziler.

ğüft ü gû (f.): dedi-kodu.

ğüherçile (f.): barut ve patlayıcı madde yapımında oksitleyici, tarımda gübre, hekimlikte ilaç.

ğüherçile fabrikası: güherçile imal eden fabrika.

ğüherçile ocaqları: güherçile çıkarılan maden.

ğülşen (f.): gül bahçesi.

ğül-şen-i hayr (f.-a.): hayrın gül bahçesi.

ğülük (t.): aslı kölük, yük hayvanı.

ğül-zâr (f.): güllük, gül bahçesi.

Gül-zâr-ı Kuds: Kudüs'ün gül bahçesi.

ğümrük (i.): ticaretten galat, bir memleketten harice giden veya hariçten bir ülkeye giren ticarî emtia için alınan vergi; bu resmin alınması ve idaresi; gümrük memurlarının çalıştığı yer.

ğümrük resmi: gümrük vergisi.

ğümrükcü: gümrükçü, gümrükte görevli kimse; başkalanna ait eşyayı bir ücret karşılığı gümrükten çıkarmayı iş edinen kornisyoncu, gümrük kornisyoncusu.

Gürc [Gürci]: Kafkas kavimlerinden Gürcü.

gürûh (f.): cemaat, bölük, takım.
gürûh-ı sebük-mağzân (f.-a.): akılsızlar takımı.
güzerân (f.): geçici, geçen.
güzer-gâh (f.): geçilen yer, geçit, derbent, uğrak.
güzîde (f.) seçkin, seçilmiş, beğenilmiş.
güzîn (f.): seçen, seçilmiş, seçkin, beğenilmiş.

H

hâ'in (a.): hıyanet eden, nankörlük eden.
hâ'iz (a.): malik, sahip, taşıyan.
hâ'iz-i i'tibâr-ı nâm ü nişân (a.-f.): nişan ve namının itibarına malik.
hâ'iz-i imâret (a.-f.): emirliğe malik
hâ'iz-i mesned-i şadâret (a.-f.): sadrazamlık makamına malik.
hâ'iz-i pesendîde-i 'umûm (a.-f.): herkesin beğendiği, halkın beğenisine sahip.
hâ'iz-i revâc u i'tibâr (a.-f.): itibar ve sürüm-lülük sahibi.
habâşet-i fıtrîye (a.-f.): yaratılıştan kötü.
haber (a.): son ve yeni bilgi, havadis; ağızdan ağza dolaşan söz.
haber ü eser (a.): âyet ve hadis.
habîb (a.): sevilen sevgili, mahbup, dost.
Habîb-i Savaçka (a.-f.): Tanrı'nın sevgilisi (Hz. Muhammed).
Habibu'llâh: Allah'ın sevgilisi, Hz. Muhammed (a.s.s.).
habs (a.): hapis, alıkoyma, bir yere kapama, salıver-meme; tutma, zapt etme.
habs ü tazyîk (a.): tutma ve sıkıştırma.
habs ü te'dîb (a.): tutma ve edeplendirme.
habs ü tevķîf (a.): alıkoyma ve tutuklama.
habs-hâne (a.-f.): hapishane, tutuk evi.
hacc-ı ekber (a.-f.): en büyük hac.

hâcet (a.): ihtiyaç, lüzum, iktiza; muhtaçlık, zaruret; lâzım ve zarurî olan şey.

hâciyân (a.): hacılar.

hâcî (a.): hacı, hac farizasını yerine getirmiş kimse.

hâcib (a.): kapıcı, perdecisi; saray kapıcısı.

hacr (a.): birini malını kullanmaktan menetme, birine bir şeyi yasaklama; aguş, kucak, himaye.

haç (f.): haç, birbirini dik olarak kesen iki doğru parçasından meydana gelen ve Hz. İsa'nın çarmıhtaki duruşunu temsil eden Hristiyanlık sembolü, istav-roz, put, salıp.

Hâcîn Tağları: Kayseri ile Adana şehirleri arasında bulunan Saimbeyli İlçesi'ne ait Toros Dağlarının bir kısmının adı.

hadâşet (a.): tazelik, yenilik

hadâşet-i sinn (a.-f.): gençlik.

hadd (a.): sınır, sügur, iki devlet veya eyaletin temas ettiği mahal; derece, mertebe, ceza, mantikî tarif, bir şeyin keskin yeri.

hadd-i faşl (a.-f.): iki bölgeyi birbirinden ayıran sınır.

hadd-i ma'rûf (a.-f.): makul görülen had.

hademe (a.): hizmetçiler.

hademe-i 'imâret (a.-f.): imaretin hizmetçileri.

hademe-i muvazzafa (a.-f.): vazifeli hizmetçiler.

hademe-i mümtâze (a.-f.): seçkin hizmetçiler.

hâdim (a.): hizmet eden, yarayan; haremağası.

hâdiş (a.): vakıa, yeni bir şey, ilk defa çıkan, macera niteliğinde olan.

Hâdiş-i Elîme-i 'Oşmâniyye (a.-f.): Sultan II. Osman'ın acıklı vakası.

hadîş-i şerîf (a.-f.): (a.): Hz. Muhammed'e (a.s.s.) isnat edilen söz.

hafakân (a.): ıstırap, sıkıntı, çarpma, vurma; yürek oynaması.

hafazan Allâhu Te'âlâ (a.): Ulu Allah saklasın.

hafid (a.): evlat, oğul, torun.

hafif (a.): ağır olmayan, yeğni.

hâfiyyen (a.): gizliden, gizlice, saklı olarak.

hâfr (a.): kazma, kazılma.

hâfriyyât (a.): kazışlar, kazı.

hâk (f.): toprak.

Hâkân (t.): Selçuklu ve Osmanlı hükümdarlarının imparator manasındaki unvanları.

hâkâret (a.): hor görme, incitme, küçük düşürme.

hâk-i pâ-y-ı şâhâne (f.): padişahın ayağının toprağı ve tozu.

hâkîkat (a.): gerçek, doğru, sadakat, bir şeyin aslı ve esası.

hâkim (a.): her şeye hükmeden Allah; muhakeme işine memur olan; üstte bulunan; kadı, vali, emir, âmir, hükümdar.

Hâkık (a.): hak, Allah, tanrı; doğru, gerçek; adalet ve hakkaniyete muvafık, müstahak, haklı doğruluk, insaf; bir insana ait olan şey; dava ve iddiada hakikate uygunluk; geçmiş, harcanmış emek; pay, hisse; gerçek, lâyıık, münasip.

hâkqâ (a.): doğrusu, gerçekten.

Hâkq-ı ‘âlî (a.-f.): Ulu Hak, Allah.

hâkq-ı mevrûs (a.-f.): miras kalmış hak.

hâkq-ı şarîh (a.-f.): açık hak.

hâksâr (f.): toz toprak içinde kalmış, hâli perişan.

hâl (a.): durum, oluş, bulunuş, suret.

hâl ü hareket (a.): oluş ve hareket.

hâl ü şân (a.): hâl ve şân.

hâl üzre (a.-t.): durumda, oluşta.

hâl’ (a.): tahttan indirme; soyma; boşama.

hâlâ (a.): bu zamana kadar, henüz, şimdi bile, hâlen.

hâlâş (a.): kurtulma, kurtuluş, reha.

hâlbuki (a.-t.): hâl bu ki, oysa, oysa ki, aksine olarak.

halef (a.): halef, ardından gelen, yerine geçen, evlat, oğul.

halel (a.): iki şey aralığı boşluk; bozma, bozukluk, eksiklik.

halı (t.-f.): mefruşat olarak yün ve ipekten dokunan sergi.

halı dest-gâhı: halı tezgâhı, halı dokunan düzenek.

hâlî (a.): boş, tehî, içinde bir şey olmayan; meşguliyetsiz; açık, münhal; sahihsiz, ıssız, kimsesiz; bir şeyden arî.

hâl-i bedevîyyet (a.-f.): bedevîlik hâlî, göçebelik durumu.

hâl-i dil (a.-f.): gönül durumu.

hâl-i harâbe (a.-f.): yıkık durumda.

hâl-i harâbî (a.-f.): yıkılmış hâlde.

hâl-i keşmekeş (a.-f.): çekişme durumu.

hâl-i mükemmel (a.-f.): mükemmel durum.

hâl-i ta‘addiyât (a.-f.): haksızlıklar hâlî.

hâl-i teferrüd-iştimâl (a.-f.): tek başına olma durumu.

Halife (a.): birinin yerine geçen kimse; Hz. Muhammed’den (a.s.s.) sonra İslâm Devletinin başına geçerek ümmeti idare eden devlet reisi; Yavuz Sultan Selim’den itibaren Osmanlı padişahları; devlet dairelerinde ikinci âmir, kalfa.

Halife-i ‘Abbâsî/Halife-i Abbâsiyye (a.-f.): Abbasîlerin Halifesi.

Halife-i ‘Âlî (a.-f.): yüce halife.

Halife-i Rabbi’l-‘Âlemîn (a.-f.): Âlemlerin Rabbi’nin halifesi, insan.

Hâlîk-ı ‘azîmü’ş-şân (a.-f.): şanı yüce Yaradan.

Hâlî-i Âzer (a.-f.): Âzer’in oğlu Halil, Hz. İbrahim.

halîm (a.): yumuşak huylu.

halk (a.): halk, yaratma, yaratış; icat, ihtira, kurma, insanlar.

hall (a.): çözme, çözümlenme, karışık bir meselenin içinden çıkma; karar verip neticeye varma; eritme; tahlil, analiz.

hall ü tesviye (a.): çözme ve düzeltme.

halled’al-lâhu Sultānehu (a.): Allah saltanatını ebedî eylesin.

hâlî hâlince (a.-t.): malî durumuna uygun olarak.

halt (a.): karıştırma; fena, münasebetsiz söz söyleme; nazlanma.

ḥalvet (a.): yalnız, تنها kalma, tenhaya çekilme, tenhalık; تنها yer; hamamın sıcak bölümü.

ḥalvet-ḥāne (a.-f.): yalnız başına oturulup ibadetle vakit geçirilen yer.

ḥām (f.): tabii hâlinde, işlenmemiş, olgunlaşmamış; boş, gerçekleşmesi imkânsız.

ḥāmî (a.): himaye eden, koruyan, koruyucu, sahip çıkan, gözeten.

ḥamiyyet (a.): millî onur ve haysiyet.

ḥamiyyet-mendân ahâlî (a.-f.): ahalinin hamiyetlileri.

ḥaml (a.): ana karnındaki çocuk; gebelik; yük; yüklenme; taşıma.

ḥamle (a.): saldırma, atılma, hücum, savlet.

ḥamle-i vâhîde (a.-f.): bir hamlede.

ḥammâm (a.): hamam, ısıdam, banyo.

Ḥammâm-ı Rabbânî (a.-f.): Rabb'in kudretiyle oluşmuş hamam, ılıca.

ḥamse (a.): beş; beş mesneviden meydana gelen manzume.

ḥān (f.): şehirlerde, kasabalarda veya yolların geçit yerlerinde yolcuların konaklaması.

Ḥān (t.): emir, hâkim, hükümdar; Osmanlı hükümdarlarının unvanı.

ḥande (f.): gülme, gülüş.

ḥandek (a.): aslı handak olup, hendek şehir, kale ve varoşlarının önüne geçmeye engel olacak biçimde uzunlamasına kazılmış derin çukur.

ḥande-rûy (f.): güler yüzlü.

ḥāne (f.): hane, ev; bir şeyin bölündüğü, ayrıldığı kısımlardan her biri.

ḥāne ḥalkı: ev ahalisi, aile.

ḥānedân (f.): hanedan, büyük sülâle, asil ve büyük aile; hanesi misafirlere açık adam.

ḥānedân-ı qadîm (f.-a.): eski hanedan.

Ḥānedân-ı Nübüvvet (f.-a.): Nebî'nin -Hz. Muhammed- ailesi.

Ḥānedân-ı Selçûkî (f.-a.): Selçuklu Hanedanı.

Ḥanefiyyül-Mezheb (a.): İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin mezhebinden olan

ḥāne-i 'avârîz (f.-a.): avarız hanesi, vergi birimi olarak hane.

ḥān-ı kebîr (f.-a.): büyük han.

ḥān-ı mezkûr (f.-a.): anılan han.

ḥānqâh (a.): tekke.

ḥānümân (f.): hânedân, sülâle, ehl-i beyt; hane halkı, ev, bark ve ev eşyası.

ḥarâb (a.): harap, bozulmuş, yıkılmış, viran; sarhoşluktan bitkin olan.

ḥarâb u berbâd (a.): yıkık ve kötü.

ḥarâbe (a.): eski binaların yıkıntısı; çok harap ev.

ḥarâc-güzâr (a.-f.): haraç verici.

ḥarâmî (a.): hırsız, haydut, yol kesen, eşkıya.

ḥarb (a.): cenk, savaş, kavga, dövüş.

ḥarben (a.): savaşarak, dövüşerek.

ḥarc (a.): vergi; sarf, gider, bir iş için kullanılan madde.

ḥarc-ı râh (a.-f.): harcırah, yol harçlığı.

ḥareket (a.): sarsıntı; kımıldama, oynama, yer değiştirme; iş işleme, iş görme, davranma; tavır, tarz, muamele, gidiş; yola çıkma; medresede bir derece.

ḥareket-i arz (a.-f.): yer sarsıntısı.

ḥareket-i ğayr-ı lâyîka (a.-f.): lâyık olmayan davranış.

ḥareket-i mefsedet-kârâne (a.-f.): bozguncu hareket.

ḥareket-i pâdişâhî (a.-f.): padişahın hareketi.

ḥarem (a.): saray, konak ve evlerde harem, herkesin giremeyeceği yer; ayrıca zevce.

ḥarem ü ḥadem (a.): harem ve hizmet edenler.

Ḥaremeyn Fuqarâsı: Mekke ve Medine'nin fakirleri.

ḥâric (a.): dış, dışarı; dışarı çıkan, dışarıda, dışta; hiç alakası olmayan kimse.

ḥâric-i sûr (a.-f.): surun dışı.

ḥarîf (a.): herif adam; meslektaş, sanat arkadaşı; adi ve bayağı adam; teklifsiz dost.

ḥarîḳ (a.): yangın, ateş.

ḥarîḳ-i kebîr (a.-f.): büyük yangın.

ḥarîḳu'l-‘âde (a.): âdet olanın üstünde.

ḥarîm (a.): harem, evin içi ve başkasına kapalı olan yeri, avlu.

ḥarîḩa-i ‘âlem (a.-f.): dünya haritası.

ḥarḳ (a.): yakma.

Harḳîl: Bizans İmparatoru Herakleios.

ḥâş ḥâcib (f.-a.): İlekhanlar ve Selçuklularda sarayın baş perdedarı.

ḥasb (a.): göre, nazaran, binaen, cihetiyle, gereğince.

ḥasbe'l-‘aşr (a.): asrın gereğince.

ḥasbe'l-îcâb (a.): durum gereğince.

ḥasbe'z-zemân (a.): zaman gereğince.

ḥaseb (a.): baba tarafından gelen şeref, asillik, soy temizliğı.

ḥâşekî (a.-f.): umumiyetle bir hizmette eskiyenlere verilen unvan; Enderun'un çeşitli hizmetlerinde kıdem sahibi olanlarla, bostancı ocağının küçük rütbedeki subaylarına bu unvan verilir; Saray'daki gedikli cariyeler.

ḥâşekî vâridâtı (a.-f.): haseki gelirleri.

ḥâşıl (a.): ortaya çıkan, var olan.

ḥâşılât (a.): herhangi bir işten meydana gelen şeyler, temettü, fayda, gelir, kazanç.

ḥâşılât-ı vâḩı‘a (a.-f.): olan kazanç, ürün.

ḥâşıl-ı ḥükm-i şerîf (a.f.): padişah hükmünün özü.

ḥaşır (a.): hasır, saz ve kurumuş bitki saplarından örölmüş taban örtüsü.

ḥasm (a.): kesip atma, kesme, kesin olarak hal ve fasl etme.

ḥaşr (a.): ayırma, tahsis etme, vakfetme, adama, böğür, bel.

ḥasret (a.): ele geçirilemeyen veya elden kaçırılan bir nimete üzümlüp yanma, iç çekme, inleme; üzüntü, iç sıkıntısı, keder, zahmet; esflenme, göreçeğı gelme, özleyiş.

ḥasret-i mey (a.-f.): şarabı özleme, meyın zararı.

ḥasret-keş (a.-f.): hasret çeken, özlemiş.

ḥâşş (a.): mahsus, özel; hükümdara ait olan; büyük dirlik.

Ḥâşşa Ordu-yı Hümâyûn: Osmanlı ordusunun has (özel) birlikleri.

ḥâşş-ı ‘atîḳ (a.-f.): eski hâs.

ḥasta (f.): hasta.

ḥasta-ḥâne (f.): hastane.

ḥastelik (f.-t.): hasta olma hâli.

ḥâşâ (a.): asla, katiyen, hiçbir vakit, Allah göstermesin, uzak olsun.

ḥaşerât (a.): küçük böcekler; örümcek, karınca, akrep, fare, yılan vs. hayvanlar; mecazi değersiz ve zararlı kimseler.

ḥaşḥâş (a.): gelincikgillerden, uzun bir sapın ucunda beyaz veya mor tek bir büyük çiçek açan, kapsül biçimindeki meyvesi olgunlaşmadan çizildiğinde akan süttten afyon elde edilen otsu bitki.

ḥaşmet (a.): büyüklük, heybet; saygıdan dolayı çekinme; nezaket; hiddet, kızgınlık; alçakgönüllülük.

ḥaşmet-i dârât (a.-f.): gösterişli heybet.

ḥaşr (a.): haşır, toplama, ölüleri diriltip mahşere çıkarma; kıyamet.

ḥaḩab (a.): odun.

ḥâḩır (a.): hatır, zihin, fikir; keyif, hâl; gönül.

ḥâḩıra (a.): hatıra gelen, hatırda kalan şey, andaç.

ḥâḩıra-i İslâmiyân (a.-f.): Müslümanların hatırası.

ḥaḩîb (a.): hatip, camide hutbe okumakla vazifeli adam; fasih, belîğ, selis nutuk okuyan.

ḥâtime (a.): son, nihayet.

ḥâtime-i ḥayât (a.-f.): son nefeste kelime-i şahadet getirmek.

ḥatm-i Ḳur’ân-ı Şerîf (a.-f.): *Kur’ân*'ı baştan sona okumak.

ḥaḩḩ (a.): hat, çizgi, çizik; satır; yazı; padişahın fermanı; sıra, saf; yol; gençlerde yeni terlemiş bıyık ve sakal.

ḥattâ (a.): bundan başka, fazla olarak, dahi, bile, hem de, üstelik de.

ḥaṭṭ-ı celî (a.-f.): iri yazılmış sülüs üslubu.

ḥaṭṭ-ı dest (a.-f.): el yazısı.

ḥaṭṭ-ı kadîme (a.-f.): eski yazı üslubu.

ḥaṭṭ-ı kûfî (a.-f.): köşeli ve menşei Kûfe şehri olan yazı stili.

ḥaṭṭ-ı münḥanî (a.-f.): eğri çizgi.

ḥātûn (t): katun, kadın, itibarlı kadın, hanım, banu, seyide. Bilhassa Selçuklu hükümdar hanımlarının kraliçe veya sultan manasında kullandıkları unvandır.

ḥavâle (a.): havale, ısmarlama, bir işi veya bir şeyi başka birine bırakma, ısmarlama; gebelerde ve çocuklarda görülen sara nevinden hastalık; görmeyi önleyen mâni, hâil, tahta perde, duvar gibi şeyler.

ḥavâşş u ‘avâm (a.): önderler ve halk.

ḥavâtîn-i Selçûkiyye (a.-f.): Selçuklu hatunları.

ḥavf (a.): korku, korkma.

ḥavf u ḥaşyet (a.): korkma ve çekinme.

ḥâvî (a.): ihtiva eden, içine alan, şamil, kaplayan, toplayan.

ḥavlî (a.): etrafı, çevresi, avlu.

ḥâvutluk (t.): kavutluk. Kavut, kavrulmuş tahıl unudur ki, göçebe halkın en başlı yemeği olan aside vs. bu undan yapılır.

ḥayâlât (a.) hayaller, hülyalar.

ḥayâl-i ḥām (a.-f.): boş hayal.

ḥayât (a.): dirilik, canlılık, sağlık, zindeğî, ömür, yaşama.

ḥaylî (f.): çok, kesir, birçok.

ḥayme (a.): çadır.

ḥayme vü ḥargâh (a.-f.): çadır ve otak.

ḥayme-nişîn (a.-f.): çadırdaki oturan, göçebe.

ḥayrân (a.): şaşmış, şaşık kalmış, şaşırmış; çok tutkun; afyon sarhoşu.

ḥayrât (a.): sevap kazanmak için yapılan hayırlı işler, iyilikler, hayır için kurulan müesseseler.

ḥayrât u i‘mârât-ı nâfi‘a (a.-f.): yararlı imaretler ve hayırlar.

ḥayrât ü meberrât (a.): hayırlar ve sevaplı işler.

ḥayrât-ı kadîm (a.-f.): eski hayırlar.

ḥayrât-ı maḳbûle (a.-f.): makbul hayırlar.

ḥayrât-ı merḡûbe (a.-f.): rağbet olunan hayırlar.

ḥayrât-ı şerîfe (a.-f.): şerefli hayırlar.

ḥayrât-ı şerîfe-i mezkûre (a.-f.): anılan şerefli hayırlar.

ḥayret-baḥş-ı ‘uḳûl (a.-f.): akıllara hayret veren.

ḥayr-ı cârî (a.-f.): sürekli hayır.

ḥayr-ı maḥz (a.-f.): su katılmamış hayır.

ḥayrî (a.): hayırlı, iyilikle ilgili.

ḥayta (a.): urgan, ip, çadır ipi; kazık, çadır kazığı.

ḥayvânât (a.): hayvanlar.

ḥayvânât-ı ehliye (a.-f.): evcil hayvanlar.

ḥayyen (a.): diri, canlı olarak.

ḥazar (a.): sabit meskeni olanların oturdukları memleket; barış ve güven; hazır bulunan şey.

ḥazar u sefer (a.): evde oturma ve yolculuk; barış ve savaş zamanı.

ḥâzır (a.): hazır, huzurda, müheyya, mevcut.

ḥazîne (a.): hazine, devlet malının, devlet parasının saklandığı yer; beytûlmâl.

ḥazîne-dâr (a.-f.): harem harcamalarına bakan iç ağası.

Ḥazîrân: Miladî takvimde altıncı ay.

ḥazîre (a.): etrafında çit veya duvar bulunan ağıl, mezarlık vs.

ḥazm (a.): katî karar, sebat, direnme; doğru ve sağlam rey ve karar.

ḥazret (a.): ön, huzur, pişgâh, sayın, büyüklere verilen unvan.

Ḥazret-i ‘Îsâ: Allah’ın resullerinden Hz. İsa.

ḥazret-i pâdişâh (a.-f.): padişah hazreti.

hedâyâ (a.): hediyeler, armağanlar.

hedâyâ-yı cihân-bahâ (a.-f.): dünyaya değer hediyeler.

hedef (a.): nişan, nişan alınacak yer, nişangâh; meram, maksat, gaye, amaç.

hedef-i şemşîr-i a'dâ (a.-f.): düşmanların kılıncının hedefi.

hedef-i tîğ-ı ğadr (a.-f.): ğadr kılıncının hedefi.

hedef-i tîr-i a'dâ (a.-f.):

hedîye (a.): armağan.

hedm (a.): yıkma, harap etme.

hedm ü telefât (a.): yıkma ve yok etme.

hedm ü tevsi' (a.): yıkma ve genişletme.

helâk (a.): ölme, geberme, fevt, mürd; sarf, telef, mahv, berbat, mahvolma, harcanma; çok yorulma.

hele (t.): kaldı ki, hususiyle, hiç olmazsa.

hemân (f.): hemen, aniden, derhâl, çabucak, daima, arasız, sanki gibi; az kaldı, yalnız, ancak, tek.

hem-civâr (f.-a.): komşu.

hem-ħudûd (f.-a.): hududu bir olan, sınırları yan yana olan, sınırdaş, komşu.

hem-şîre (f.): sütleri bir olan: kız kardeş.

hem-şîre-zâde (f.): halaoğlu, teyze oğlu.

hengâm (f.): zaman, çağ, sıra, vakit, mevsim.

herc ü merc (f.): altüst, karmakarışık, allak bullak, darmadağınık.

her-çi bâd-âbâd (f.): ne olursa olsun, ister istemez.

hetk (a.): yırtma, yarma.

hetk-i 'ırz (a.-f.): ırza saldırma.

hetk-i nâmûs (a.-f.): namusa saldırma.

hevâ (a.): istek, nefis isteği, arzu, sevgi, hoşlanma.

hevân (a.): horluk, aşağılık, zelillik, alçaklık.

hevâ-yi şâhĥ (a.-f.): sıhhatli hava.

hey'et (a.): şekil, suret, kıyafet; görünüş; hâl, durum; kurul.

hey'et-i mütteħide (a.-f.): birlikte görünüşü.

heyet-i mecmû'a (a.-f.): toplu olma durumu.

heyet-i tahririye (a.-f.): yazı-yayın kurulu.

hezîmet (a.): bozgun, bozgunluk, savaşta bir taraf askerinin bozulması.

hezîmet-i külliyye (a.-f.): bütünüyle bozulma.

hınça (a.): buğday.

hırçın (t.): açık, belli bir nedeni olmaksızın sinirlenip huysuzluk eden, kırıcı davranışlı (kimse).

Ĥristiyân (y.): Hz. İsa'ya inanan.

Ĥristiyân Kâhyâsı: Ĥristiyanlar adına devletle münasebetlerde aracı olan kimse.

hışn-ı ĥaşîn (a.-f.): sağlam kale.

hışm (a.): hışım, öfke, kızgınlık.

hışm-ı Rabbânî (a.-f.): Rabb'in öfkesi.

hıttâ (a.): memleket, diyar, ülke.

ħıyâm (a.): çadırlar.

Ĥıyâm-ı İslâm (a.-f.): İslâm çadırları.

ħızârcı (e.-t.): işi hızarla tahta biçnek olan kimse.

Ĥicâz (a.): Arabistan'da Mekke, Medine ve Tâif şehirlerinin bulunduğu memleket.

Ĥicâz-ı mağfiret-ıtrâz (a.-f.): mağfireti süsleyen Hicaz.

Ĥicret-i Nebeviyye (a.-f.): Hz. Muhammed'in (a.s.s.) Mekke'den Medine'ye göçmesidir.

Ĥicrî (a.): Hz. Muhammed'in (a.s.s.) **hicretine ait**, hicrî takvimin başlangıcıdır.

hîç (f.): hiç, yok denecek kadar az olan, değersiz, ehemmiyetsiz.

ħiddet (a.): öfke; keskinlik.

ħidemât (a.): hizmetliler, hizmetler, işler, vazifeler.

ħidemât-ı mebrûre (a.-f.): beğenilen hizmetler.

ħidemât-ı mebrûre vü meşķûre (a.-f.): teşekkür edilen ve beğenilen hizmetler.

ħidemât-ı resmiye (a.-f.): resmî hizmetler.

ħidemât-ı sa'âdet-âyât (a.-f.): saadet mucizelerinin hizmeti.

ħidemât-ı sâ'ire (a.-f.): diğer hizmetler.

ħidmet (a.): hizmet, iş, vazife, birinin işini görme.

ħidmet ü ĥayret (a.): hizmet ve ĥayret.

ẖidmet-i ‘umrân-perverâne (a.-f.): umranı (bayındırlık) geliştirme hizmeti.

ẖidmet-i fetvâ (a.-f.): fetva hizmeti.

ẖidmet-i iftâ (a.-f.): fetva verme hizmeti.

ẖidmet-i kazâ (a.-f.): kaza hizmeti, kadılık hizmeti.

ẖidmet-i Selçûkiyye (a.-f.): Selçukluların hizmeti.

ẖidmet-i vezâret (a.-f.): vezirliğin hizmeti.

ẖidmet-kâr (a.-f.): hizmetçi.

ẖikâyât-ı sâbıka ve muzẖike (a.-f.): gülünç ve geçmişteki hikâyeler

ẖikâye (a.): nakletme, bir vaka ve sergüzeşti sırasıyla anlatma, rivayet; hakikî ve uydurma ve ekseriya hisse kapmaya mahsus vukuat, kıssa, mesel (masal); roman.

ẖikmet-i hükûmet (a.-f.): hükümet etmenin hikmeti.

ẖil‘at (a.): elbise, kaftan, üst elbisesi ve kaftan; hükümdarlar ve vezirler tarafından birine mükâfaten giydirilen elbise.

ẖil‘at ü teşrîf-i vuslat u merhamet (a.-f.): kavuşma ve merhamet şerefine verilen hilat.

ẖilâf (a.): karşı; zıt, yalan.

ẖilâf-ı marzî-i ‘âlî (a.-f.): yüce rızaya aykırılık.

ẖilâf-ı vâkı‘ (a.-f.): olana aykırı.

ẖilâl (a.): ara, aralık.

ẖile (a.): hile, aldatacak tarz ve tertip; oyun, mekr, huda; sahtekârlık.

ẖile-i desâ‘is-kârâne (a.-f.): oyunlu aldatma.

ẖile-i ğarâz-kârâne (a.-f.): düşmanlığa kapılarak aldatma.

ẖilqaten (a.): yaradılış bakımından.

ẖimâye (a.): koruma, korunma.

himem (a.): himmetler, gayretler, emekler, çalışmalar-çabalamar, yüksek iradeler; ermiş olanların tesirleri.

himmet (a.): kast, niyet, zihin ve kalple çalışmaya başlama, çabalama; lütuf, manevî yöneliş, ruhani yardım.

himmet-i ‘umrân-perverâne (a.-f.): bayındırlık için çalışma.

himmet-mendân-ı ahâlî (a.-f.): ahalinin himmetlileri.

ẖîn (a.): an, zaman, vakit, sıra.

ẖîn-ı teslîm (a.-f.): teslim anı.

ẖîn-ı vusûl (a.-f.): kavuşma anı.

ẖîn-i firâr (a.-f.): kaçış sırası.

ẖisâb (a.): hesap, sayma, aritmetik.

ẖişâr (a.): kuşatma, etrafını alma; etrafi istihkâmlı mahal, müstahkem yer, kale.

H̱işâr-İçi (a.-t.): kale içi.

ẖişâr-peçe (a.-f.): korunmak maksadıyla bir kale kapısının önüne yapılan mazgallı, bazen burçlu sur.

ẖiss (a.): duyma kuvveti, duygu.

ẖişse (a.): pay, nasip.

ẖişse-i irşiyeye (a.-f.): miras hissesi.

ẖitâben (a.): birinin yüzüne söyleyerek.

ẖitâbet (a.): hatiplik, güzel ve etkili söz söyleme sanatı ve yeteneği; camide hutbe okuma.

hitâm (a.): son, nihayet; bitme, tükenme; mühürün basıldığı kâğıtta kalan izi.

ẖizâ (a.): karşı; sıra, düzlük.

hod-bîn (f.): kendini beğenmiş, bencil.

hod-bîn ü dürüş-t-âyîn (f.-a.): bencil ve kaba kimse.

hoş (f.): iyi, güzel, tatlı; garip, tuhaf.

hoş elhân (f.-a.): güzel ve tatlı okuyan.

hoşca (f.): hoşça, tatlıca.

hoşnûd (f.): razı, memnun.

hubb-i cihâd (a.-f.): cihad sevgisi.

hubûbât (a.): taneler, tohumlar; buğday, arpa, çavdar gibi taneli bitkiler, tahıl.

Hudâ (f.): tanrı, ilâh, rab.

Hudâvend (f.): tanrı, padişah, efendi.

huddâm (a.): hizmetçiler.

hudûd-ı ‘Osmâniyye (a.-f.): Osmanlı sınırları.

hudûd-ı İrâniyye (a.-f.): İran hududu.

hudûd-ı tabi'iyeye (a.-f.): tabiî sınırlar.

hudûş (a.): vuku bulma, vaki olma, zuhur, cereyan, sonradan peyda olma.

huķûķ (a.): haklar; hakikatler; kanunların verdiği haklar.

huķûķ-ı Şer'iyeye (a.-f.): Şer'î hukuk.

hulâŐa (a.): bir Şeyin, bir Őözün özü, zübde; hesap bilançosu.

hulâŐa-i mündericât (a.-f.): içindekilerin hülasası.

hulâŐaten (a.): hülâsa olarak, Őözün özü.

huliyyât (a.): altın, yakut, zümrüt, gümüş gibi ziynet eşyası.

hulûl (a.): gelip çatma, girme, yanaŐma, geķme.

hulûl-i ecel (a.-f.): ecelin gelmesi.

humma (a.): ateşli hastalık, nöbet, sıtma.

humma-yı nâ'ibe (a.-f.): sıtma nöbeti.

hün-rîz (f.): kan dökken, kan dökücü.

hürŐid (f.): güneş, Őems, mihr, âfitâb, hur.

hürŐid-i muzafferiyet (a.-f.): zafer kazanmanın güneşi.

hurûc (a.): ıkma, dışarı ıkma, ayaklanma.

hurûf (a.): harfler.

hurûfât (a.): matbaa harfleri.

huşul (a.) ortaya ıkma, gerķeķleŐme, var olma.

huşul-i maķlab-ı muvaffakiyyet (a.-f.): istenilen başarının gerķeķleŐmesi.

huŐuŐ (a.): bakım, iş; Şekil, yol, konu.

huŐuŐât (a.): hususlar.

huŐuŐât-ı maķalliyye (a.-f.): mahallî hususları.

huŐuŐ-ı mezkûr (a.-f.): anılan husus.

huşuşî (a.): birisine, bir Şeye mahsus.

hûş-mend (f.): aklı başında.

huŐûnet (f.): sertlik, kabalık, inatçılık.

huŐûnet-i Őab' (f.-a.): tabiatı sert.

huŐabâ (a.): hatipler.

huŐbe (a.): cuma günü hatibin namazdan evvel okuduğu hitabe, İslâm'da hükümdarların hükümlerlik alâmeti; kitabın giriŐi, dünürlük.

huŐûť (a.): hatlar, yollar; ıkziler; yazılar.

huŐûť-ı 'azîme-i Devlet-i 'Aliyye (a.-f.): Büyük Devlet-i Aliyye'nin yolları, ıkzileri.

huşûr (a.): hazır bulunma; rahat.

huşûr-ı 'umûmî (a.-f.): halkın huzuru.

huşûr-ı mehâbet-nüşûr-ı Şâhâne (a.-f.): padişahın heybetli huzuru.

huşûr-ı Şadr-ı A'zamî (a.-f.): sadrazamın huzuru.

huşûr-ı serdâr (a.-f.): serdarın huzuru.

huşûr-ı Şer'î (a.-f.): Şeriatın huzuru.

huğcâb-ı bâr-gâh-ı sipihr-mertebe (a.-f.): mertebesi gökte olan sarayın perdecisi.

huğcet (a.): senet, vesika, delil; Şer'î mahkemededen verilen, bir hak veya sahiplik gösteren resmî vesika; Őeķkin âlimlere verilen unvan.

huĐcet-i kâť'a (a.-f.): kesin, anlaŐmazlıđı kesen hüĐcet.

huğcet-i Şer'iyeye (a.-f.): Şer'î hüğcet.

huğcre (a.): küçük oda, odacık, küçük dolap.

huğcûm (a.): saldırış, saldırma, akın.

huğkemâ (a.): hakimler, âlimler, bilginler.

huğkm (a.): hüküm, hâkimlik, emir, irade, kumanda, katî karar, kesin karar, kuvvet, ehemmiyet, nüfuz.

huğkm ü nüfûz (a.): hüküm ve nüfuz.

huğkm-i esef-engîz (a.-f.): üzüntü veren hüküm.

huğkm-i hümayûn (a.-f.): padişahın hükmü.

huğkm-i idâre (a.-f.): idarenin hükmü.

huğkm-i münîf (a.-f.): yüksek hüküm, padişahın buyruğu.

huğkm-i Şer'î (a.-f.): Şeriatın hükmü.

huğkûmet (a.): bir memleketi idare eden vekiller heyeti; devlet.

huğkûmet dâ'iresi: hükûmet konağı.

huğkûmet konağı: hükûmet dairesi.

Hükûmet-i ‘Osmâniyye (a.-f.): Osmanlı Hükûmeti.

Hükûmet-i Karamaniyye (a.-f.): Karamanlı Hükûmeti.

hükûmet-i mahalliyye (a.-f.): mahallî hükûmet, liva veya vilayet idaresi.

hükûmet-i müstakill (a.-f.): müstakil hükûmet.

Hükûmet-i Selçûkiyye (a.-f.): Selçuklu Hükûmeti.

hükümdâr-ı ‘âlî (a.-f.): yüce hükümdar.

hükümdâr-ı müstakill (a.-f.): müstakil hükümdar.

hükümdâr-ı zî-ihtidâr (a.-f.): muktedir hükümdar.

hüküm-fermâ (a.-f.): hükmü yürürlükte olan.

hüküm-nâme (a.-f.): bir hükmü bildiren yazı, mektup.

hürmet (a.): şeref, haysiyet; riayet, itibar, ikram, izzet; şeran haram olan.

hürmet ü maḥabbet (a.): saygı ve sevgi.

hürmet ü ri‘âyet (a.): saygı ve ağırlama.

hürmeten (a.): saygı sayarak.

hür (a.): hür, karışanı görüşeni olmayan, serbest.

hüsn (a.): hüsn, güzel, iyi; güzellik.

hüsn-i edâ (a.-f.): edası güzel.

hüsn-i hâl ü şalâḥ (a.-f.): durum ve davranışın iyilik ve güzelliği.

hüsn-i ḥidmet (a.-f.): hizmetin güzelliği.

hüsn-i icrâ (a.-f.): icranın güzelliği.

hüsn-i icrâ ve itmâm (a.-f.): güzelce yürütüp tamamlama.

hüsn-i idâre (a.-f.): iyi idare, güzel kullanma.

hüsn-i ifâ-yı ḥidmet (a.-f.): hizmeti güzellikle yerine getirmek.

hüsn-i intizâm (a.-f.): intizamın güzelliği.

hüsn-i iḥ‘âm (a.-f.): yemek vermenin güzelliği.

hüsn-i tedbîr (a.-f.): iyi, yerinde olan tedbir.

hüsn-i ülfet ü müvâsenet (a.-f.): güzelce alışıp kaynaşma.

ḥwâb (f.): uyku, rüya.

ḥwâb-ı istirâḥat (a.-f.): dinlendiren uyku.

ḥwâce (f.): hoca, efendi, muallim, müderris, selçuklu vezirlerinin unvanı.

ḥwând (f.): huand, hunat, büyük kadın, hatun.

I

Irâk-ı ‘Acem (a.-f.): İran Irakı.

ırz (a.): bir kimsenin başkaları tarafından dokunulmaması ve saygı gösterilmesi gereken iffeti.

ırz ehli (a.-t.): namuslu, iffetli, haysiyetli kimse.

ırdâr (a.): sudur ettirme, ettirilme, çıkarma, çıkarılma.

ırgâ (a.): kulak verip söz dinleme; söylenen sözü dinleyip kabul etme ve yerine getirme.

ırlâḥ (a.): ırlâḥ, düzeltme, iyileştirme, reform.

ırlâḥ u termîm (a.): iyileştirme ve onarma.

ırlâḥât (a.): düzeltme veya iyileştirme işleri.

ırlâḥ-ı umûr (a.-f.): işlerin ırlâḥı.

ısrîn (a.): yirmi.

ıtlâḥ (a.): bırakma, salıverme.

ıtnâb-ı temhîdât (a.-f.): sözü uzatma, lüzumsuz tafsilat ile haşve boğma.

ıyâdet (a.): hatır sorma, ziyaret, hasta ziyareti.

ıyâd-ı ‘âḥfet-mu‘tâd (a.-f.): âdet olan iyilikseverce hasta ziyareti.

ıyş (a.): yaşayış, yaşama; ekmek, gıda.

ıyş u ‘ışret (a.): yiyip-içme, eğlenme.

ıyş u nûş (a.): yiyip-içme.

İ

î‘âde (a.): geri gönderme, gönderilme, geri çevirme; eski hâline getirme; karşılık yapma.

î‘âde-i tekemmülât (a.-f.): olgunlaşmaların karşılığı.

i'ânât (a.): yardım paraları.

i'ânât-ı ahâlî (a.-f.): ahalinin yardım paraları.

i'ânât-ı mezkûr (a.-f.): anılan yardım paraları.

i'ânât-ı nağdiyye (a.-f.): nakit yardımları.

i'âne meclisi (a.-t.): yardım paralarının toplandığı meclis.

i'âne-i hamîyyet-mendân (a.-f.): hamiyetli insanların yardım paraları.

i'dâd (a.): hazırlama, hazırlanılma, geliştirme, geliştirilme; sayı, hesap.

i'dâm (a.): yok etme, bir kimseyi kanun gereğince öldürme.

i'dâm ü izâle (a.): idam ve ortadan kaldırma.

i'lâ (a.): yükseltme, yüceltme.

i'lâm (a.): bilme, bildirilme, anlatma, mahkeme kararı.

i'lâm-ı mezkûr (a.-f.): anılan ilâm.

i'lâm-ı şer'î (a.-f.): şer'î mahkeme kararı.

i'lân (a.-f.): açığa vurma, meydana çıkarma, belli etme; yayma.

i'lân ü işâ'at (a.): ilân ve yayma.

i'lân-ı istiklâl (a.-f.): istiklâl ilânı.

i'lân-ı ma'âyib (a.-f.): ayıpları açığa çıkarma.

i'lâ-yı Livâ-yı Kelimetu'l-lâh (a.-f.): Allah kelimesini (adını) yüceltmek.

i'mâl (a.): yapma, yapılma; işleme; kullanma; meydana getirme; fıkıh usulüne göre söze bir mana verme.

i'mâlât-ı seneviyye (a.-f.): senelik imalât.

i'mâl-kerde (a.-f.): imâl edilmiş, yapılmış.

i'mâr (a.): şenlendirme, bakma, bayındır hâle getirme.

i'mâr ü tezyîn (a.): imar ve süsleme.

i'mârât (a.): imaretler, aşevleri.

i'mârât-ı hayriyye (a.-f.): hayır için yapılan aşevleri, imaretler.

i'mâr-ı memleket (a.-f.): memleketin imarı.

i'tâ (a.): verme, verilme, ödeme.

i'tâ-yı tafşîlât (a.-f.): tafsilat vermek.

i'tibâr (a.): saygı gösterme, ehemmiyet verme, ibret alma, değer, takdiri kıymet.

i'tibâr-ı 'umûmî (a.-f.): halkın itibarı.

i'tikâdât-ı bâtıla (a.-f.): batıl itikatlar.

i'tinâ (a.): çok dikkat etme, özenme.

i'tirâf (a.): suçluluğunu söyleme, hakkı teslim etme.

i'tirâf-ı kuşûr (a.-f.): kusurun itirafı.

i'tisâf (a.): doğru yoldan sapma, yolsuzluk etme.

i'tisâfât-ı vâkı'a (a.-f.): olmuş yolsuzluklar.

i'zâm (a.): yollama, gönderme.

i'zâz (a.): aziz kılma, saygı gösterme; ikram etme, ağırlama.

i'zâz u tevķîr (a.): aziz kılma ve ağırlama.

ibâdet (a.): kulluk, bendegî; tapma, tapınma, perestiş, namaz; taat, takva.

ibârât (a.): ibareler, cümleler, metinden çıkarılmış satırlar, paragraflar.

ibâret (a.): ...dan meydana gelmiş; bir şeyin aynı; başkası, başka bir şey değil.

ibkâ (a.): baki, daim, devamlı, sürekli kılma; yerinde, evvelki hâlinde bırakma; sınıfta bırakma.

ibkâ'en (a.): ibka suretiyle.

ibnetü (a.): kız çocuğu.

ibrâz (a.): meydana çıkarma, gösterme.

ibrâz-ı âşâr-ı kâr-güzârî (a.-f.): geçmiş işlerin eserini gösterme.

ibrâz-ı hîdmet (a.-f.): hizmet etme.

ibrâz-ı me'âşir-i hamîyyet (a.-f.): hamiyet eserlerini göstermek.

ibrâz-ı me'âşir-i şecâ'at (a.-f.): yiğitlik eserlerini meydana koymak.

ibrâz-ı şiddet (a.-f.): şiddet göstermek.

ibret (a.): hayat dersi, acayip, tuhaf.

ibreten li's-sâirîn (a.): başkalarına ibret olmak üzere.

ibrîk (a.): kil veya madenden mamul kulplu ve emzikli su kabı.

ibtidâ (a.): başlama, başlangıç, başta, ilkin, en önce.

ibtidâ'en (a.): başlangıç olarak, en önceden.

ibtidâ'î mektepleri (a.-t.): ilkokullar.

ibtidâr (a.): bir işe süratle, çabuklukla başlama.

ibtidâ-yı hükûmet (a.-f.): hükûmetin başlangıcı.

ibtidâ-yı zuhûr (a.-f.): ortaya çıkışın başlangıcı.

ibzâl (a.): esirgemeyip bol bol harcama ve çok çok kullanma.

îcâb (a.): lâzım gelme, gerek; bir sözleşme için ilk söylenen söz; olumlama, olumlu hâlde bulunma.

îcâbât (a.): icaplar.

îcâbât-ı siyâsiyye (a.-f.): siyasetin icapları.

îcâbât-ı zemân (a.-f.): zamanın icapları.

îcâr (a.): kiraya verme, verilme; kira parası.

îcârât (a.): icarlar, kiralar, gelirler.

îcârât u hâşılât (a.): kiralar ve gelirler.

îcâre (a.): kira, irat, gelir.

îcâre-i zemîn/îcâr-ı zemîn (a.-f.): zeminin icarı.

icbâr (a.): cebretme, zorlama, zorlanma.

iclâs (a.): oturtma, oturtulma.

icmâlen (a.): icmal suretiyle, kısaltarak, kısaca özetleyerek, muhtasaran.

icrâ (a.): yürütme, yapma, yerine getirme; yapılma, yerine getirilme, yürütülme.

icrâ'ât (a.): iş, işler, yapılan, tatbik edilen şeyler.

icrâ'ât-ı siyâsiyye (a.-f.): siyasî işler.

icrâ-yı bî'at (a.-f.): biat etmek.

icrâ-yı dâd ü sitâd (a.-f.): alış-veriş yapmak.

icrâ-yı fısķ u fücûr (a.-f.): günah ve yoldan çıkaran işler yapmak.

icrâ-yı fütûhât (a.-f.): fetihler gerçekleştirmek üzere işe girişmek.

icrâ-yı hüküm ü hükûmet (a.-f.): hükûmet ve hüküm yürütmek.

icrâ-yı hüküm ü kazâ (a.-f.): kaza (yargı) hükümünü yürütmek.

icrâ-yı hükûmet (a.-f.): hâkimiyeti yürütmek.

icrâ-yı hükûmet ü imâret (a.-f.): emirlik ve hâkimiyeti yürütmek.

icrâ-yı hükûmet-i şûriye (a.-f.): görünürde hâkimiyet yürütmek.

icrâ-yı îcâb (a.-f.): gereğinin yapılması.

icrâ-yı imâret (a.-f.): emirliği yürütme.

icrâ-yı imâret ü hükûmet (a.-f.): hâkimiyet ve emirliği yürütme.

icrâ-yı meşveret (a.-f.): danışma icrası.

icrâ-yı mezâlim (a.-f.): zulüm etme; adalet gösterme.

icrâ-yı muhâkeme (a.-f.): muhakeme etme.

icrâ-yı münâfese (a.-f.): çekememezlik etme, kin gütmek.

icrâ-yı nehb ü gâret (a.-f.): yağmalayıp talan etme.

icrâ-yı nehb ü gâret ü şekâvet (a.-f.): başkaldırarak yağmalayıp talan etme.

icrâ-yı şan'at (a.-f.): sanatı icra etme.

icrâ-yı şehir-âyîn (a.-f.): şehrayin icrası; şenlik, donanma tertipleme.

icrâ-yı şekâvet (a.-f.): başkaldırma, eşkıyalık etme.

icrâ-yı şer'-i mübîn (a.-f.): apaçık şeriatın hükümünü yerine getirme.

icrâ-yı ta'arruz u şekâvet (a.-f.): eşkıyalıkla saldırma.

icrâ-yı tahkîkât (a.-f.): tahkikat icrası.

icrâ-yı tedârükât (a.-f.): tedariklerde bulunma.

icrâ-yı tehdîd (a.-f.): tehdit etme.

icrâ-yı tenbîhât (a.-f.): tembihlerde bulunma, uyarmalar.

icrâ-yı terbiye (a.-f.): terbiye etme.

icrâ-yı umûr (a.-f.): işleri yürütme.

icrâ-yı vazîfe (a.-f.): vazifeyi yürütme.

ictimâ‘ (a.): içtima, toplanma, bir araya gelme, toplantı, yığılma, birikme.

ictisâr (a.-f.): cesaretlenme.

İç Kal‘a (t.-a.): İçkale.

içerü (t.): içeri, içerisi.

İç-Kazâ (t.-a.): iç kaza, şehrin veya kasabanın içi.

içme (t.): içmek işi; içinde bazı madeni maddeler bulunan ve birtakım hastalıklara, özellikle böbreklere ve bağırsaklara iyi geldiği için suyu yerinde içilen kaynak.

içün (t.): için, diye, gayesiyle.

idâme (a.): devam ettirme, sürdürme.

idâre (a.): döndürme, döndürülme, çevirme, çekip-çevirme, yönetme; kullanma, becerme; tutum, yerinde harcama; yetme, yeter olma; memleket işlerinin çevrilmesi; bir yeri çekip çevirenlerin hepsi; birinin bir işi çekip çevirdiği yer; ışığı az olan küçük lamba.

idâre-i hâkime (a.-f.): hâkim olan idare.

idâre-i hükûmet (a.-f.): hükûmetin idaresi.

idâre-i maşlahat (a.-f.): işlerin idaresi.

idâre-i müstakille (a.-f.): müstakil idare.

idâre-i müstereke (a.-f.): müşterek idare.

idâre-i umûr-ı kazâ (a.-f.): kaza (yargı) işlerini idare.

idâre-i umûr-ı memleket (a.-f.): memleket işlerinin idaresi.

iddi‘â (a.): haklı haksız bir hükümde ayak direme; mahkemede bir hakkın sabit olduğu davasında bulunma; inat.

iddi‘â-yı şerâfet (a.-f.): şeriflik iddiasında bulunma.

idhâl (a.): ithal, dâhil etme, içeri sokma; memleket dışından mal getirme.

idügi (t.): idiği, olduğu.

îfâ (a.): ödeme, yerine getirme; bir işi yapma; iş görme.

îfâde (a.): anlatma, anlatış; kitaplara yazılan önsöz; faydalanmak.

îfâ-yı nesc ü i‘mâlât (a.-f.): dokuma ve imalat işi görme.

îfâ-yı umûr (a.-f.): işleri yerine getirme.

îfâ-yı vazîfe (a.-f.): vazifeyi yerine getirme.

ifrâğ (a.): kalıba dökme; şekillendirme, bir şekle sokma; boşaltım.

ifrâz (a.): bir bütünden bir parça ayırma, ayırma, ayrılma; vücuttan kan, ter, irin vs. çıkan şey, salgı.

ifrâzât-ı tebri‘iyye (a.-f.): temize çıkarma.

ifrâzen (a.): bir bütünden çıkarılarak, ayrılarak.

iftirâ (a.): birine aslı olmayan suç yükleme.

iftirâk (a.): ayrılma, dağılma.

igfâl (a.): aldatma, aldatılma; gaflete düşürüp, yanıltarak yanlış iş yaptırma.

igtişâşât (a.): karışıklıklar, bozukluklar, fenalıklar.

igtişâşât-ı dâhili/dâhiliyye (a.-f.): iç karışıklıklar.

igtiyâl (a.): birden bastırıp yok etme.

igvâ (a.): azdırma, azdırılma, baştan çıkarma, çıkarılma, yolunu şaşırtma, ayartma, ayartılma.

ihâle (a.): bir işi birçok isteklilerin arasından en uygun görülen şartlarla kabul edene bırakma.

ihâle-i tîğ-ı gâdr (a.-f.): gâdr eden kılıcı sallama.

ihâta (a.): bir şeyin etrafını çevirme, sarma, kuşatma, etrafı çevrilme, kuşatılma, sarılma; tam kavrayış, anlayış, geniş bilgi.

ihbâr (a.): haber verme, bildirme, anlatma.

ihdâ (a.): bir.

ihdâs (a.): meydana getirme, ortaya çıkarma.

ihlâl (a.): halel getirme, bozma, sakatlama.

ihnâk (a.): boğma.

ihnâk u i‘dâm (a.): boğma ve yok etme.

ihnâken (a.): boğarak.

ihrâc (a.): dışarı atma, çıkarma.

ihrâc ü i‘zâm (a.): yola çıkarma.

ihrâcât (a.): fazla malı yurt dışına gönderme.

ihrâk (a.): yakma, yakılma.

ihrâz (a.): alma, kazanma, elde etme; erişme.

ihrâz-ı galebe (a.-f.): üstünlük elde etme.

ihrâz-ı muvaffakiyyet (a.-f.): muvaffakiyet elde etme.

ihrâz-ı nâm ü nişân (a.-f.): nam ve nişan kazanma.

ihsân (a.): bağış, bağışlama; iyilik etme; verilen, bağışlanan şey; lütuf, iyilik.

ihtilâf (a.): ayrılık, uymayıp, uymama, anlaşmazlık, aykırılık.

ihtilâf ü ihtilâl-i dâhili (a.-f.): içerideki anlaşmazlık ve bozukluklar.

ihtilâfât-ı gûnâ-gûn (a.-f.): türlü türlü ihtilâflar.

ihtilâl (a.): bozukluk, bozulma, karışıklık, düzensizlik.

ihtilâs (a.): kapma, kapılma; çalma, para çalma, aşırma.

ihtilâf (a.): karışma, katışma; karşılaşp görüşme.

ihtimâl (a.): yüklenme, çekme; mümkün olma, mümkünlük, bir şeyin olabilmesi.

ihtimâm (a.): dikkatle, gayretle çalışma, özenle iş görme.

ihtirâmât (a.): hürmetler, saygılar.

ihtirâmât-ı fâ'ika (a.-f.): üstün saygılar.

ihtirâm-ı fevka'l-âde (a.-f.): olağanüstü hürmetler.

ihtisâb (a.): hesap sorma; mesuliyet; belediyenin emtia fiyat ve kalitesini teftiş etmesi.

ihtivâ (a.): içine alma, içinde bulundurma.

ihtiyâc (a.): muhtaçlık, yokluk, yoksulluk; gereklilik; çaresiz kalıp isteme.

ihtiyâcât (a.): ihtiyaçlar.

ihtiyâcât-ı mahalli/mağalliyye (a.-f.): mahallin (bölgenin) ihtiyaçları.

ihtiyâc-ı zarûri (a.-f.): zaruri ihtiyaçlar.

ihtiyâr (a.): seçme, tercih, kabul etme, katlanma, razı olma; kendi rey ve arzusuyla hareket etme, yaşlı adam, koca, pir, şeyh.

ihtiyâr-ı sükûnet (a.-f.): sessizliği seçme.

ihyâ (a.): diriltme, diriltirme, canlandırma; taze can verircesine iyilik, lütfetme; yeniden kuvvetlendirme; uyandırma, canlandırma, tazelik verme; geceyi ibadetle geçirme.

ihyâ-kerde (a.-f.): ihya edilmiş, yaptırılmış.

ihyâ-yı 'ulûm (a.-f.): ilimlerin canlandırılması.

ihyâ-yı 'ulûm ü medâris (a.-f.): ilimler ve medreselerin diriltilmesi.

iğzâr (a.): hazırlama, hazır etme, edilme; huzura getirme.

iğzâr u i'zâm (a.): hazırlama ve yollama.

ik'âd (a.): oturtma; tahta çıkarma.

ikâ' (a.): yapma, yaptıрма, öldürme, düşürme.

ikâ'-ı fezâhat (a.-f.): kötülük etme.

ikâ'-ı semâtet (a.-f.): şamata etme.

ikâ'-ı zulm ü fesâd (a.-f.): zulüm ve bozgunculuk etme.

ikâ'-ı zulm ü mefsedet (a.-f.): zulüm ve bozgunculuk etme.

ikâmet/ikâmet (a.): bir yere yerleşip oturma; farz namazdan önce kamet okumak.

ikâz (a.): uyarma, uyandırma, uyandırılma; dikkatini çekme; aklını başına toplama.

ikâz-ı fitne (a.-f.): fitneyi uyandırma.

ikbâl (a.): birine doğru dönme; baht, talih; işlerin yolunda gitmesi, bahtlı, saadetli olma; arzu, istek; padişahın gözdesi olmağa namzet cariyeye.

ikbâl ü yümn (a.): mutlu ve uğurlu.

ikdâm (a.): girişim, gayret ve sebatla çalışma, devamlı çaba, ilerleme.

ikdâmât (a.): ikdamlar.

ikdâmât-ı mütevâliye (a.-f.): sürekli çalışma.

ikdâr (a.): kudret verme, gücünü artırma; birini kayırma; geçimini temin etme.

ikdâr u taltîf (a.): güçlendirme ve lütfetme.

ikilik (t.): iki tanesi bir arada olan veya içinde aynı şeyden iki tane bulunan (para).

iklîm (a.): iklim, memleket, ülke, yer, diyar; bir yerin ortalama hava şartlarıyla beliren hâli.

ikmâl (a.): kemale erdirme, tamamlama, bitirme; eksiğini doldurma.

ikmâl ü te'mîn (a.): tamamlama ve sağlama.

ikrâm (a.): hürmet, saygı gösterme; ağırlama; bir şeyi hediye, armağan olarak verme; hesap dışı yapılan indirme.

ikrâm ü i'zâz (a.): ikram ve ağırlama.

ikrâmen (a.): ikram olarak.

ikrâr (a.): saklamayıp söyleme; dil ile söyleme, bildirme; tasdik, kabul; başka birinin kendisinde alacağı olduğunu bildirmesi.

iksâ (a.): giydirme, giydirilme.

iktifâ (a.): yeter bulma, aza kanaat etme, yetinme.

iktirân (a.): yakınlaşma, yaklaşma.

iktisâb (a.): kazanma, edinme.

iktisâb-ı sâ mân ü servet (a.-f.): zenginlik ve servet elde etme.

iktisâb-ı şeref (a.-f.): şeref kazanma.

iktizâ (a.): lâzım gelme, gerekme; lâzım getirme, gerektirme; ihtiyaç, gereklilik; işe yarama.

il gün/él gün (t.): dost düşman.

ilâ âhir (a.): sonuna kadar.

Îlâh (a.): tanrı.

Îlâhî (a.): Allah'ım, ey Allah; bu ne hâl, ne tuhaf.

ilâve (a.): ulama, katma, ek, ekleme; arttırma; ek.

ilâveten (a.): ek olarak.

ilbâs (a.): giydirme, giydirilme; örtme, örtülme.

ilerü (t.): ileri.

ilgâ (a.): lağvetme, kaldırma, bozma; yürürlükten kaldırma, hükümsüz bırakma.

ilhâk (a.): katma, katılma, karışma, katıştırma; kelimenin sonuna bir harf veya edat katma.

ilhâken (a.): katılarak, karışarak.

Îl-Hân-ı A'zam (t.-f.-a.): Ulu İlhan.

Îl-Hânîler: İran ve Irak'a hâkim olan Moğol İlhanlılar.

ilkâ (a.): ilka, atma, bırakma, bırakılma, terk; telkin etme, ilham etme; bir kusuru başkasına yükleme.

ilkâ'ât (a.): atmalar, bırakmalar.

illet (a.): hastalık, sakatlık; sık sık tepen hastalık; sebep; gaye, hedef.

illet-i müdhişe-i vebâ (a.-f.): korkunç veba hastalığı.

illet-i vebâ (a.-f.): veba hastalığı.

illet-i vebâ ve fâ'ûn (a.-f.): veba ve taun illeti.

ilm (a.): ilim, bilme, bilgi, biliş, dâniş, malumat, haber, vukuf; bir şeyin doğrusunu bilme; okuyarak öğrenilen bilgi, nazârî bilgi.

ilm ü kemâl (a.): ilim ve olgunluk.

ilm-i heyet (a.-f.): heyet ilmi, astronomi.

ilm-i târîh (a.-f.): tarih ilmi.

ilticâ (a.): sığınma, barınma.

iltifât (a.): yüzünü çevirip bakma; dikkat; hatır sorma, gönül alma; sözü başka bir şahsa çevirme.

iltihâk (a.): katılma, karışma.

iltihâk u ilticâ (a.): sığınma ve katılma.

iltimâs (a.): lems "istemek, elle dokunmak" tan itti-mas "aramak"; birini, başkalarının veya bulunduğu işin zararı pahasına da olsa tutma veya birinden tutulmasını rica etme, tercih edilmesini isteme, arka çıkma, kayırma.

iltizâm (a.): kendi için lüzumlu sayma; birinin tarafını tutma; icap ettirme, gerektirme; devlet gelirlerinin toplanmasını üzerine alma.

îmâ (a.): işaretle ve dolayısıyla anlatma.

imâle (a.): meylettirme, bir tarafa eğme, yatırma; vezne uydurmak için kısa heceyi lüzumundan fazla uzun okuma; işçilere ödenen gündelik ücret.

imâle-i nazâr-ı diğkât (a.-f.): dikkat nazarını meylettirme.

imâm (a.): önder, namaz kıldırın, mezhebine uyulan, bir ilim ve fende sözü sened olan, İslâm Devleti'nin başı olan halife, Hz. Ali soyundan gelenler.

imâmet ü hişâbet (a.): cami ile mescitlerde imamlık ve hatiplik etme vazifesi.

imârât u işlâhât-ı nâfi'a (a.-f.): yararlı ıslahatlar ve bayındırlık hizmetleri.

imâret (a.): mamûriyet, yoksullara ve medrese talebesine yemek verilen aşevi, bayındırlık, külliye.

imâret-hâne; emirlik, beylik, kumandanlık hizmeti.

imâret-i ‘âmire (a.-f.): âmirlik emirliği.

imâret-i müstakille (a.-f.): müstakil emirlik, beylik.

imâreti’l-mübâreke (a.): mübarek emirlik.

imhâ (a.): yok etme, ortadan kaldırma.

imkân (a.): olabilecek durumda bulunma, mümkün olma, olabilirlik; faydalanılabilecek, kullanılabilecek uygun şart.

imlâ (a.): doldurma, doldurulma; söyleyip yazdırma, yazdırılma; bir dilin cümlelerini, kelimelerini doğru yazma bilgisi.

imparâtorîçe (l.-t.): imparatorun eşi; bir imparatorluk tahtında hükümdar olarak bulunan kadın.

imrâr (a.): geçirme, geçirilme.

imrâr-ı vaqt (a.-f.): vakit geçirme.

imtidâd (a.): uzama, uzanma, uzun sürme; uzay.

imtidâd u ittişâl (a.): uzama ve yaklaşma.

imtihân (a.): imtihan, sınama, deneme.

imtişâl (a.): icap edeni, gerekeni yapma; bir örneğe göre hareket etme; alınan emre boyun eğme.

imtişâlen (a.): uyarak, bağlı olarak.

imtiyâz (a.): başkalarından ayrılma, farklı olma; ayrıcalık; bir işi, başkaları yapamamak üzere hususî müsaade ile kimseye veya bir müesseseye verme.

imtiyâz-ı idâre (a.-f.): idarenin imtiyazı.

imzâ (a.): bir kimsenin mektup vs. kâğıtların altına kendi eliyle her zaman aynı biçimde yazdığı kendi adı.

in (t.): yabanî hayvanların kendilerine barınak edindikleri kovuk.

in‘âm (a.): nimet verme, ihsan etme, iyilik etme, bağış, bahşiş; yeniçeri ulûfesine zam verme.

in‘âm ü ihsân (a.): bağış ve iyilik etme.

inâd (a.): ısrar, ayak direme, dediğinden vazgeçmeme.

inâd u ısrâr u muhâlefet (a.): inat, ısrar ve muhalefet.

inâş (a.): kızlar, kadınlar.

inâş rüşdiyyesi: kız ortaokulu.

inâyet (a.): dikkat, say, himmet, gayret, özenme; kerem, ihsan, lütuf, iyilik.

inâyet-i ‘aliyye-i şâhâne (a.-f.): padişahın yüksek iyiliği.

inâyet-i Hâzret-i Müte‘âl (a.-f.): Ulu Allah’ın lütufu.

ind (a.): yan, taraf, yön, kat; yanına göre, düşüncesine göre; olunca, olduğu hâlde.

inda’l-lâhü’l-Meliki’l-Mu‘în (a.): yardım eden Allah katında.

indifa‘ (a.): ortadan kalkma; yer yer baş gösterme; volkanik püskürme.

infişâl (a.): ayrılma, birini terk edip gitme; azil olma.

inhişâr (a.): dönme, sapma; doğru yoldan çıkma; değişme, bozulma; kırıklık; kırılma, gücenme.

inşilâb (a.): değişme, bir hâlden başka bir hâle dönme; devrim.

inşilâb-ı zemân (a.-f.): zamanın değişmesi.

inşirâz (a.): bir kalabalıktan, bir bütünden tek kişi kalmayacak şekilde tükenme, bitme.

inşisâm (a.): taksim olma, parçalanma, bölünme.

inşitâ‘ (a.): kesilme, arası kesilme; tükenme, bitme.

inşiyâd (a.): itâat, bağlanma, râm olma, boyun eğme, kendini teslim etme.

insân (a.): adam; iyi, olgun, vicdanlı adam.

insilâb (a.): kalkma; giderilmiş olma; soyulma, soyulmuş olma; kalmama.

inşâ (a.): inşa, yapma, yapılma, vücuda, meydana getirme; güzel yazı yazma; nesir yazı.

İnşâ Allâhu Te‘âlâ (a.): Ulu Allah isterse, Yüce Allah’ın emri olursa manasında dua.

inşâd (a.): şiir okuma, şiir söyleme; manzumeyi ahengiyle okuma.

intâc (a.): netice verme, neticelendirilme; doğurma.

intifâ‘ (a.): menfaatlenme, faydalanma.

intihâb (a.): seçme, seçilme, seçim, en güzel.

intikâm (a.): oç alma.

intisâb (a.): bir kimseye mensup olma; bir yere bağlanma, bir yere kapılanma; birinin adamı olma.

intizâm (a.): nizamlı, tertipli, düzgün olma, düzgünlük.

intizâm-ı maflûb (a.-f.): istenen düzenlilik.

intizâm-ı umûr (a.-f.): işlerin düzgünlüğü.

intizâr (a.): bekleme, beklenilme; gözleme, gözlenilme.

inzimâm (a.): zam olunma, katılma.

ipek (t.): ipek böceği kozasından elde edilen ve dokumacılıkta kullanılan pek ince parlak tel; bu telden mamul.

irâ'e (a.): gösterme, tayin etme.

irâ'e-i feyz ü bereket (a.-f.): feyiz ve bereketi gösterme.

irâ'e-i kudret (a.-f.): kudret gösterme.

irâd (a.): getiri, söyleme; gelir, kazanç.

irâd u hâşılât (a.): gelir ve elde edilen.

irâd ü 'akârât (a.): kazançlar ve gelirler.

irâd ü icârât (a.): gelirler ve kiralar.

irâde (a.): dileme, isteme, meram etme; emir, ferman, buyruk.

irâde-i seniyye (a.-f.): yüce irade.

irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî (a.-f.): padişah cenabının yüce iradesi.

irâd-ı mu'ayyene (a.-f.): muayyen gelirler.

Îrân Muḥârebâtı: İran muharebeleri.

Îrân Selçûkîleri: İran Selçukluları, Büyük Selçuklular.

Îrân-ı kadîm (f.-a.): eski İran.

Îrânî (f.): İranlı.

irâş (a.): verme, verilme; sebep olma, icap etme, gerekme; getirme.

irâş-ı hâlel (a.-f.): bozulmayı gerektiren.

irbâh (a.): faizle para verme; fayda ve kazanç elde etme.

irci'î (a.): dön!

irfanî (a.): bilme ve anlama ile ilgili.

irsâl (a.) gönderme, gönderilme, yollama; salı-verme, koyuverme.

irsâl ü teslîm (a.): yollama ve teslim etme.

irticâlen (a.): düşünmeden, birden bire, içine doğduğu gibi söylemeler; içe doğarak söylenen şiir veya güzel sözler.

irtifâ' (a.): yükselme; yükselti, yükseklik; ortadan kalkma; terakki etme, ilerleme.

irtihâl (a.): göçme, göç etme; ölüm.

irtihâl-i dâr-ı âhîret (a.-f.): ahiret evine göçmek, ölmek.

irtihâl-i dâr-ı cinân (a.-f.): cennetler yurduna göçmek.

işâbet (a.): rast gelme, tutarlılık, doğruca gidip erişme.

îşâl (a.): vusul bulma, buldurma, buldurulma, vardırma, vardırılma, ulaştırma, ulaştırılma.

îşâl ü ihyâ (a.): ulaştırma ve canlandırma.

îşâl ü isnâd (a.): buldurma ve dayandırma.

îşâl-i dest-i hasâr (a.-f.): zararlı elini ulaştırma.

îşâl-i dest-i mel'anet (a.-f.): lanetli elini ulaştırma.

îşâl-i dest-i müşâreket (a.-f.): ortaklaşa elini ulaştırma.

îşâl-i dest-i ta'addî (a.-f.): düşmanlık elini ulaştırma.

îşâl-i dest-i tecâvüz (a.-f.): saldıran elini ulaştırma.

îşâl-i dürüst-hasâr (a.-f.): rast geldiklerine zarar vererek.

ışbât (a.): ispat, şahit ve delil göstererek doğrusunu meydana çıkarma; var etme.

İsfendiyâr-zâdeler: İsfendiyaroğulları Sinop ve civarında hâkim olan Türkmen beyleri.

iskân (a.): sakin kılma, yerleştirme.

İskender-i Yunanî: Yunanlı İskender, Makedonya Kralı Alexandros.

İslâm (a.): Hz. Muhammed'in (a.s.s.) Allah tarafından tebliğine memur olduğu din; İslâm dininde olan kimse Müslüman.

ism ü şöhret (a.): adı ve ünü.

işmet (a.): masumluk, günahsızlık, temizlik; haramdan, namusa dokunur hâllerden çekinme.

İşmeti'd-Dünyâ ve'd-Dîn (a.): din ve dünyanın ismeti.

isnâd (a.): bir şeyi birisi için yaptı deme; iftira etme; bir sözün Hz. Muhammed'e ait olduğunu bildirme.

ispence (sl.): Osmanlı öncesi Sırbistan'da feodal beye ödenen baş vergisi; Osmanlı devrinde de olağan bir vergi olarak devam etti ve çoğunlukla tımar gelirlerine dâhil edildi.

isrâ (a.): geceleyin yürütme, yürütülme, gönderme.

İstanbul Muhâfızlığı: Osmanlı devrinde payitaht İstanbul'un korunması ile ilgili makam.

istatistik (l.): bir konu hakkında toplanan bilgilerin sayılarla ve belli bir maksada uygun tarzda tablolar hâline getirilmesi işi ve bu iş sonunda ortaya çıkan yazı veya liste.

isti'câl (a.): acele ettirme, bir şeyin çabuk olup bitmesini isteme.

isti'dâd (a.): bir şeyin kabulüne, kazanılmasına olan tabî meyil, kabiliyet; akıllılık; anlayışlılık; istidadı olan kimse.

isti'dâd-ı mâder-zâd (a.-f.): anadan doğma yetenekli.

isti'mâl (a.): kullanma.

istibdâd (a.): keyfi idare sistemi; idarede tazyik, baskı [başlıbaşına olma, müstakil bulunma].

istibdâl (a.): değiştirme, değiştirilme; bir vakfi mülk ile mübadele etme.

istibdâl ü istimlâk (a.): değiştirme ve mülk edinme.

istibşâr (a.): müjdenleme, hayırlı bir haber alarak sevinme, ferahlanma.

istîcâr (a.): kira ile tutma, kiralama.

isticlâb (a.): celbetme, çekme, çekilme.

isticlâb-ı hevâ (a.-f.): isteğin çekiciliği, havanın güzelliği.

istid'â (a.): yalvararak isteme; dilekçe.

istidlâlen (a.): bir delile dayanarak.

istifâde (a.): faydalanma; bir şey öğrenme.

istifâde-i maflûbe (a.-f.): istenen yararlanma, öğrenme isteği.

istifâde-i mühimme (a.-f.): önemli faydalanma.

istifâze (a.): feyizlenme, feyiz alma, feyiz bulma.

istifsâr (a.): sorup anlama, bir şey hakkında tafsilat ve malumat isteme.

istihdâm (a.): kullanma, hizmete kabul etme.

istihlâş (a.): kurtarma, kurtarılma; bir şeyi kendine mahsus kılmaya çalışma.

istihmâm (a.): hamama girme, yıkanma.

istihmâm u istişfâ (a.): hamamda yıkanma ve şifa bulma.

istihşâl (a.): hâsıl etme, üretme; elde etme.

istikbâl (a.): gelecek zaman; birini karşılama, birine karşı çıkma.

istikbâl ü ta'zîm ü iclâl (a.-f.): saygı ve ululama ile karşılama.

istiklâl (a.): kendi başına olma, kimseye bağlı bulunmama; az bulma, azımsama, az sayma.

istiklâliyyet (a.): istiklâl üzere bulunma, başlı başına buyruk olma.

istikmâl (a.): ikmâl etme, kemâle erdirmeye, tamamlama, bitirme.

istîlâ (a.): bir yeri kuvvet kullanarak ele geçirme; yayılma, kaplama; basma.

istima' (a.): dinleme, kulak verme; dinleyip kabul etmek.

istîmân (a.): aman dileme, sığınma.

istimdâd (a.): medet, yardım isteme.

istimlâk (a.): mülk alma; kamulaştırma.

istinkâh (a.): bir kadını nikâhla alma; nikâhlanmak isteme.

istinsâh (a.): nüshasını çıkarma, kopyalama.

istirâhat (a.): rahat etme, dinlenme.

istirâhat-ı ahâlî (a.-f.): ahalinin rahatı.

istirâhat-i 'umûmiyye (a.-f.): halkın dinlenmesi.

istirdâd (a.): geri alma, alınma; verilmiş veya gönderilmiş bir şeyi geri isteme.

istîşâl (a.): kökünden koparıp çıkarma, çıkarılma, kökünü kurutma.

istişâben (a.): yanına alarak, beraber götürülerek.

istişkal (a.): ağır görme, huzurundan hoşlanmama; yüz vermeme, kovarcasına muamele etme, kovumsama.

istiṣrâd (a.): asıl mevzudan olmayıp, münasebeti gelmişken söylenen söz.

istiṣrâdî (a.): istidrad ile ilgili.

işyân (a.): itaatsizlik, emre boyun eğmeme; ayaklanma.

işyân-ı ‘aşâ’ir (a.-f.): aşiretlerin ayaklanması.

iş‘âl (a.): şulelendirme, tutuşturma, alevlendirme; şiddetlendirme.

iş‘âr (a.): yazı ile bildirme, haber verme.

iş‘âr u ikrâr (a.): bildirme ve kararlaştırma.

iş‘ârât-ı vâkı‘a (a.-f.): olup biten haberler.

işâ‘a (a.): haber yayma, herkese duyurma.

işâret-i târîhiyye (a.-f.): tarihin işareti.

işbu (t.): bu, işte bu.

işğâl (a.): işle uğraştırma; işten alıkoyma; tutma; oyalama.

işrâb (a.): içirme, içirilme; bir maksadı kapalı olarak anlatma.

işrîn (a.): yirmi.

işti‘âl (a.): şulelenme, tutuşup yanma, alevlenme, parlama.

iştîdâd (a.): şiddetlenme, ağırlaşma; büyüme, artma.

iştîğâl (a.): meşgul olma, bir şeyle uğraşma.

iştikâ (a.): şikâyet etme, yanıp, yakılma.

iştirâ (a.): satın alma, alınma.

iştirâk (a.): ortak olma, ortaklık.

iştirâk-i umûr (a.-f.): işlerin ortaklığı.

iṭâ‘at (a.): boyun eğme, dinleme, alınan emre göre davranma.

itâb (a.): paylama, tekdir, tazir, azarlama, tersleme, çıkışma.

ithâf (a.): hediye olarak, armağan, manen sunma, eseri adına hediye etme.

itmâm (a.): tamamlama, bitirme, ikmal, payana erdirmeye, tamamlanmak, bitirilmek.

itmi’nân (a.): emin olma; birbirine inanma, güvenme; kati olarak bilme.

itmi’nân-ı kalb (a.-f.): gönlün güvenilirliği.

ittibâ‘ (a.): tâbi olma, uyma, ardı sıra gitme, izleme.

ittibâ‘an (a.): tâbi olarak, izleyerek.

ittifâk (a.): birleşme, uyuşma, söz bir etme, sözleşme, birlikte hareket etmek üzere sözleşme; rast gelişi, tesadüf.

ittifâk-ı ‘umûmî (a.-f.): halkın birliği.

ittifâk-ı dâhilî (a.-f.): içteki ittifak.

ittihâd (a.): ittihat, bir olma, birleşme, aynı fikirde olma, birlik.

İttihâd-ı İslâm (a.-f.): İslâm Birliği.

ittihâd-ı tevârîh (a.-f.): tarihlerin birliği.

ittihâz (a.): edinme, edinilme; kabul etme; itibar etme, sayma, tutma; kullanma; kurma, düşünme, tasarlama.

ittişâl (a.): bitişme, kavuşma, ulaşma.

izâ‘at (a.): açığa vurma; zayi etme, kaybetme.

îzâh (a.): açıklama.

îzâh u tebyîn (a.): açıklama ve açıklığa kavuşturma.

îzâhât (a.): açıklamalar.

îzâhen (a.): açıklayarak.

izâle (a.): yok etme; giderme.

izdiḥâm (a.): aşırı kalabalık, aşırı yığılma.

izdivâc (a.): evlilik.

izhâr (a.): gösterme, yalandan gösteriş, satış.

izhâr-ı feşâhat (a.-f.): fesahat gösterme.

izhâr-ı inbisât (a.-f.): açıkça gösterme.

izhâr-ı şiddet (a.-f.): şiddet gösterme.

izmiḥlâl (a.): yok olma, yok olup bitme.

izmiḥlâl-i âtî (a.-f.): gelecekte yok olup gitme.

izzet (a.): değer, kıymet, yücelik, kuvvet, kudret; hürmet, saygı, ululuk.

izzet ü nuşret (a.): kudret ve yardım.

İzzü’-d-Dünyâ ve’-d-Dîn (a.): din ve dünyanın ulusu.

K

Ka'be: Kâbe; Müslümanların kıblesinin bulunduğu Mescid-i Haram'daki mabed.

Ka'be-âsâ (a.-f.): Kâbe gibi.

Ka'be-i 'Ulyâ (a.-f.): Yüce Kâbe.

Ka'betü'l-'Uşşâk (a.): Âşıkların Kâbesi.

kā'ide (a.): esas, temel; kural.

kā'ide-i kadîme (a.-f.): eskinin kaidesi.

kā'ide-i mer'iyye (a.-f.): yürürlükteki, geçerli kaide.

kā'ide-i şecâ'at (a.-f.): yiğitliğin esası.

ka'r (a.): çukur, dip, derinlik.

ka'r-ı ifsâdât (a.-f.): fesatlıkların çukuru.

kā'im (a.): ayakta, yerine geçen, dik.

kā'im-birâder (a.-f.): kardeş yerine, kayınbirader.

Kā'im-makâm-ı Mülk-ârâ (a.-f.): mülkü süsleyenin kaymakamı.

kâ'in (a.): bulunan, yer alan.

kā'in birâder (a.-f.): kayınbirader, eşin erkek kardeşi.

kab kaçak (t.): kap-kacak, tencere, tava, tepsi, sahan vs.

kabâyiğ (a.): kabahatler.

kabâyiğ ü fevâhiş (a.): kabahatler ve fuhuşlar; suçlar ve aşırı kötülükler.

kabîl (a.): gibi, benzeri.

kâbil (a.): mümkün; kabiliyetli, yetenekli.

kabîle (a.): kabile, boy.

kabl (a.): önce.

kable'l-vefât (a.): vefattan önce.

kablıca (t.): kaplıca, yerden tabii olarak çıkan sıcak su üzerine yapılmış hamam.

kabr/kabir (a.): mezar, merkad.

kabr-i şühedâ (a.-f.): şehitlerin kabri.

kabristân (a.-f.): mezarlık.

kabûl (a.): alma, razı olma, alıp kullanma.

kabûl ü taşdîk (a.): kabul ve tasdik.

kabûl-i İslâmiyyet (a.-f.): İslâmiyet'in kabulü.

kabza (a.): el ile tutulan sap.

kaç (t.): kaç.

kaçgun (t.): kaçkın, kaçak, firarî.

kadâr (t.): az, biraz, azıcık.

kadem (a.): ayak, pâ; adım, hatve, yarım arşınlık mesafe ölçüsü; uğur, meymenet, yümn, uğur; ayak basma.

kadın (t.): kadın, hanım.

kādî (a.): yapan, yerine getiren; şeriat hâkimi yani dinî yargıç.

kādî-'asker (a.): Osmanlılarda ilmiye zümresinin sonuncu rütbesi, Anadolu ve Rumeli kazaskerleri olmak üzere iki kişiydi.

kādî-asker defterdârı (a.-t.): kazasker defterdarı, kazaskerin malî işlerini görürdü.

kādîm (a.): eski, atik, dirin; iptidası olmayan, ezeli; evvelini bilir kimse olmayan: Allah.

kādîmen (a.): eskiden beri, öteden beri; eski zamanda.

kādîmî (a.): eskiden beri var olan, daimî.

kâdir (a.): kudret ve kuvvet sahibi, muktedir. Allah.

kâdr (a.): kadir, değer, onur, şeref, itibar, haysiyet, derece, meziyet, rütbe.

kâdr ü menzilet (a.): değer ve yükseklik.

kâffe (a.): hep, bütün, cümle.

kâffe-i huddâm (a.-f.): hizmetlilerin hepsi.

kâffe-i hukuq-ı şer'iyye ve 'âmme-i rüsûm-ı 'örfiyye (a.-f.): şeriat ve örfî hukuka göre resim denilen vergilerin bütünü.

kâffe-i mezâri' (a.-f.): ziraat yerlerinin hepsi.

kâffe-i rüsûm-ı dîvâniyye ve imdâdiyye ve hâzariyye ve seferiyye (a.-f.): savaş, barış, yardım ve hükûmet resimlerinin (vergi) tümü.

kâfi (a.): elveren, yetişen, yeter, yetecek.

kâfir (a.): Hakk'ı tanımayan, bilmeyen, Allah'ın varlığına ve birliğine inanmayan, küfreden, iyilik bilmeyen, nankör.

kâfir-i süfehâ (a.-f.): eğlenceye düşkün, akılsız kâfir.

kâgîr (f.): taş veya tuğladan yapılmış.

kâh (f.): gâh, bazen, bazı zaman.

ķahr (a.): kahır, zorlama, zorla bir iş gördürme; üstün gelerek mahvetme, helâk etme, batırma, ezme; çok kederlenme, çok üzüntü duyma.

ķahr u ķudret (a.): kahır ve güç.

ķahramân (f.): yiğit, cesur; hüküm sahibi, iş buyuran.

ķahramân-ı ‘azîmün-nefs (f.-a.): nefesine hâkim yiğit.

ķahṭ (a.): kıtlık, kuraklık; kuraklıktan dolayı mahsulün yetişmemesi.

ķahṭ u ğalâ (a.): kıtlık ve pahalılık.

ķahve (a.): kahve.

ķâhyâ (f.): çiftlik ağasının yardımcısı, konaklarda işleri çekip çeviren.

ķal‘a (a.): kale, hisar; ticari ve askeri önem taşıyan şehir, geçit ve boğazlarda yapılan kalın duvar, burç ve mazgallarla berkitilmiş büyük sığınak.

ķal‘a-bend (a.-f.): kalede yaşamaya mahkûm edilmiş kimse.

ķal‘a-i ḥaşîne (a.-f.): kuvvetli kale.

ķal‘a-i metîn (a.-f.): sağlam kale.

ķal‘a-i mezbûre (a.-f.): yazılan kale.

ķal‘a-i müstahkeme (a.-f.): müstahkem kale.

ķalay (a.): yumuşak, gümüş renginde parlak maden.

ķalem (a.): yazı yazılan kamyş; yazı âleti; taş yontmaya yarayan keski; ince fırça; yazı çeşitlerinden her biri; ağaç aşısı; yazı, yazma; daire, yazı işleri bürosu; listede yazılı nesnelere her biri.

ķalem-i ķudret (a.-f.): Allah’ın kudretinin kalemi.

ķalfa (a.): bir sanatta çirak ile usta arasında olan kimse.

ķalîl (a.): az, çok olmayan.

ķalup (t.): kalmak-tan kalıp.

ķamyş (t.): sulak yerlerde biten içi boş yüzü boğumlu bitki.

ķâmilen (a.): noksansız, tam olarak, hep, bütün.

ķâm-rân (f.) kâm sürücü, süren, arzusuna, isteğine kavuşmuş, mutlu.

ķâm-rân-ı kevâkib-i burûc-ı salṭanat-ı cihân-bânî (f.-a.): dünya sultanlığı burçlarının yıldızlarına hükmeden mutluluk.

ķanâ‘at (a.): kanaat, yetinme, fazla şey istememe.

ķanṭâr (a.): kantar, 44 okkadan ibaret ağırlık ölçüsü. 56,41 kg.

ķânûn (a.): kanun, yasa; yol yordam.

ķânûn-ı Evvel (a.-f.): Rûmî takvimde Aralık ayı.

ķânûn-ı Şânî (a.-f.): Rûmî takvimde Ocak ayı.

ķapadîlup (t.): kapatılıp.

ķaplayup (t.): kaplayıp.

ķapu (t.): kapı; Osmanlılarda devleti temsil eden saray.

ķapucı-başı (t.): kapıcıbaşı, saray kapıcılarının âmiri.

ķapûdân-ı deryâ (a.-f.): deniz kaptanı, Osmanlılarda Akdeniz donanması’nın kumandanı ve Cezayir-i Bahr-i Sefîd eyaleti’nin beylerbeyi.

ķapulu (t.): yeniçeri ocağında bulunmayıp devlet ricalinden ve paşalardan kendilerini himaye edenlerin yanında hizmet ederler, ulufelerini aldıkları hâlde seferlere iştirak etmezlerdi.

ķapusız eşkıyâ (t.-a.): sefer sonunda işsiz kalan ve soygunculuk eden askerler.

ķapusız Levend eşkıyâsı (t.-f.-a.): sefer sonunda işsiz kalan ve soygunculuk eden levend denilen askerler.

ķâr (f.): iş, güç, kazanç.

ķarâbet (a.): yakınlık, hısımlık, akrabalık.

ķarâbet-i şihriyye (a.-f.): kız alıp vermekle meydana gelen hısımlık.

ķara-çadır (t.): karakeçi kılından mamul göçebe çadırı, kılçadır.

ķara-ķış (t.): kışın en soğuk zamanı, zemheri.

ķara-ķol (t.): gözcü, nöbetçi, gece askeri.

ķara-ķoyunlar: Doğu Anadolu ve Azerbaycan’da hâkim olan Türkmen Bayındır boyunun teşkil ettiği beylik.

Ķara-ķulluķcu (t.): karakulluķcu, yeniķeri odalarında en kıdemsiz fertler olup, konukların hizmetlerine bakarlardı.

Ķaraman Begler-begi: Konya ve civarının -Kayseri Sancağı dâhil- eyaleti beylerbeyi.

Ķaraman Hükümeti: Karamanoğullarının hâkimiyeti.

Ķaramanîler: Karamanlılar.

ķarâr (a.): durma, devamlılık, yeterli ölçü, neticeye bağlama.

ķarâr-gâh (a.-f.): bir yerde oturup kalınarak dinlenecek yer; ordu merkezi.

ķarâr-gîr (a.-f.): kararlaşmış, yerleşmiş.

ķarġa (t.): karga.

kâr-gîr (f.): taş veya tuğladan yapılmış.

kâr-güzâr ü tüvânâ (f.-a.): elinden iş gelen ve güçlü.

ķarı (t.): eş, zevce.

kâr-ı ‘atîķ (f.-a.): eski iş.

kâr-ı ķadîm (f.-a.): eski iş.

ķarındaş/ķarındaş (t.): kardeş.

ķarîb (a.): yakın, yakın olan, uzak olmayan; soyca yakın.

ķarîben (a.): yakında, çok geçmeden, soyca yakın.

ķarîb-i vasať (a.-f.): ortalama, ortaya yakın.

ķarn (a.): asır, yüzyıl.

ķarn-ı hicrî (a.-f.): hicrî asır.

ķarşu (t.): karşı.

ķarye (a.): köy.

ķarye-i mezkûre (a.-f.): anılan köy.

ķaşâ’id (a.): kasideler.

ķaşaba (a.): kasaba, nefes borularının her bir boğumu, köy.

ķaşabât (a.): kasabalar.

Ķasimu Emîrû’l-Mü’minîn (a.): Emirülmüminin’in ortağı.

ķaşr (a.): kasır, köşk, müzeyyen bina, kâşâne, saray; kısa kesme, kısaltma, kısma.

ķaşr-ı cinân (a.-f.): cennet köşkleri.

ķaşr-ı hudûd (a.-f.): hududun kesilmesi, sınırın belirlenmesi.

ķaşşâb (a.): kasap.

ķaşađı (t.): kaşadı, hayvan tımârında kullanılan dişli madenî alet.

ķat (t.): kat, nezd, ön, huzur, yan.

ķat’ (a.): kesme, biçme, ayırma, yok etme, imha, geçme, yol alma.

ķat’-ı münâza’a (a.-f.): münazaayı, çekişmeyi kesme.

ķat’î (a.): kesip atan, tereddüde mahal bırakmayan, kesin.

ķat’iyyen (a.): kat’î olarak, kesinlikle; hiçbir zaman, asla.

ķatı (t.): çok, çok fazla, pek şiddetli, iyice, sıkı, gayet, ağır, acı, kırıcı, sert, pek haşın, kuru.

kâtîb (a.): kâtip, yazan, yazıcı, usta yazıcı; kalemiye sınıfına mensup yazıcılardan her biri.

ķatl (a.): öldürme.

ķatl ü i’dâm (a.): öldürme ve yok etme.

ķatl ü itlâf (a.): öldürme ve ortadan kaldırmalar.

ķatl ü izâle (a.): öldürme ve yitirme.

ķatl ü nâ-bedîd (a.-f.): öldürme ve belirsiz etme.

ķatl ü telef (a.): öldürme ve ortadan kaldırma.

ķatl-i nüfûs (a.-f.): nüfusu öldürme.

Ķatolik: Katolik mezhebindeki Hristiyan.

ķavâ’id (a.): kaideler, kurallar.

ķavâ’id-i ķadîme (a.-f.): eski kaideler.

ķavâri’ (a.): şiddetli esen rüzgârlar; ansızın gelen belâlar; kıyametler; belâdan kurtulmak için okunan dualar.

ķaviyyen (a.): güçlüce, sağlamca.

ķavl (a.): kavl, söz, lakırdı,

ķavl ü ķarâr (a.): bir şeyi sözleşip bitirme.

ķavlen (a.): sözle, fiilen olmayan.

ķavm (a.): kavim, ulus, topluluk, hısım-akraba.

ķavm ü ķabîle (a.): kavim ve kabile.

ķavs (a.): yay, keman.

ķavs-i ğayr-ı muntazam (a.-f.): düzgün olmayan yay.

ķavuk (t.): baŗa giyilen ekseriya pamuklu ve yüksekçe baŗlık olup, üzerine sarık sarılır.

ķavukcu (t.): kavukcu, kavuk yapıp satan adam.

ķavvâŗ (a.): oklu asker; ok yapan, okcu; kapıcı, bekçi.

Ķayâŗıra (a.): Kayserler, Roma ve Bizans İmparatorları.

ķayd (a.): kayıt, bağ, zincir.

ķayd u tescîl (a.): yazıp deftere geŗirme.

ķayd ü imlâ (a.): kaydedip yazma.

ķayd ü iskân (a.): yazma ve yerleŗtirme.

ķayden (a.): kayıtlar üzerinden.

ķayd-ı resmî (a.-f.): resmî kayıt.

ķaym (t.): kerestecilikte kullanılan orman ağacı; bir erkeğe göre karısının, bir kadına göre kocasının erkek kardeŗi.

ķaym peder (t.-f.): kaym baba, kaym ata.

Ķaysâr/Ķayŗer (a.): Roma ve Bizans İmparatoru'nun unvanı.

Ķayŗeri Kethudâ-Yeri: Kayseri'deki kapıkulu sipahisinin kendi bölgesindeki en yüksek âmiri.

Kayseri Mekteb-i İdadîsi: Kayseri Lisesi'nin Osmanlılar zamanındaki adı.

Kayseri Mukavelât Muharrirliği: Osmanlılar zamanındaki Kayseri Noteri yazıcılığı.

Kayseri Ticaret Mahkemesi BaŗkâtipliĖi: Kayseri Ticaret Mahkemesi baŗyazılıĖı.

Kayseri Ticaret Mahkemesi Kalemi: Kayseri Ticaret mahkemesi dairesi.

Ķayŗeriyeye Mağkeme Sicillâtı: Kayseri mahkeme sicilleri.

ķayyim/ķayym (a.): zâtı ile kaim, ezelden ebede kadar kaim ve mevcut olan: Allah; cami hademesi; mütevellî.

ķazâ (a.): her hususta Cenabı Hakk'ın hükm-i ezeli-sinin icrası ilâhî takdir, kadı'nın hükmü, Osmanlılarda idarî birim olan kaza (ilçe) merkezi kadılık.

ķazâ'en (a.): kaza olarak, bilmeyerek, yanlıŗlıkla elden çıkarak.

ķazâ'-i mezkre (a.-f.): anılan kaza.

ķazâz (a.): ham ipeği iŗleyen, iplik ve ibriŗim hâline getiren; ipek satan kimse.

Ķazâzlar arŗsı: ipeği imâl edip satanların bulunduğu arŗı.

ķazĖan (t.): kazan.

ĶazĖancılar: kazan yapıp satan esnaf, Kayseri'de bir arŗı.

ķaziyye (a.): ileri sürülen iddia, dava, mesele, husus; önerme; ispatı kabil iddia.

kebe (y.-l.): aba, yönden oban giysisi.

kebîr (a.): büyük, ulu; yaŗŗa büyük, yaŗlı; çocukluktan ıkmıŗ geņç.

kebîr'l-küberâ'il-feğâm (a.): ululukların büyüklerin büyüğü.

keçe (t.): dokunarak değil de yapağıyı dövmek veya ayakla tepmek suretiyle yapılan kaba kumaŗ.

kefalet (a.): kefillik, birine kefil olma.

kefen (a.): Ölünün sarıldığı bez.

keff (a.): el ayası, el içi, avuç; ayağın altı, taban.

keff-i yed (a.-f.): el çekme, vazgeçme, karıŗmama.

kefil (a.): kefil, kefâlet eden, kaçındığı takdirde birinin borcunu ödemeyi, birinin bir Şeyi yapması gerekirken yapmadığı takdirde o iŗi yapmayı kendi üstüne alan kimse.

kelâm (a.): söz, lakırdı; birkaç cmlenden mürekkep ve kendi baŗına bir maksat ifade eder söz ve ibare, fıkra, nutuk, syleyiŗ, lisan, lehçe, ilahiyat ilmi; *Kur'ân*.

kelâm-ı drŗtâne (a.-f.): kaba söz.

kelimât (a.): kelimeler.

kelime (a.): bir fikir anlatan, bir veya birkaç heceden meydana gelen söz.

kelle-i bî-devlet (f.-a.): devletsiz baş, mutsuz kimse.

kêmâ-hiye-ḥaḫḫihâ (a.): doğru olduğu gibi.

kemâ-kân (a.): eskisi gibi, evvelden olduğu gibi.

kemâl (a.): olgunluk, mükemmellik.

kemâl-i debdebe ve dârât (a.-f.): gösteriş ve ihtisamın tümüyle.

kemâl-i ehemmiyet (a.-f.): ehemmiyetinin olgunluğuyla.

kemâl-i ğayret ü şecâ'at (a.-f.): yiğitlik ve gayretin tümüyle.

kemâl-i germî (a.-f.): tam kızışmayla.

kemâl-i i'zâz ü ihtirâm (a.-f.): hürmet ve ağırlamanın bütünü.

kemâl-i ihlâş (a.-f.): ihlâsın kemaliyle.

kemâl-i ihtişâm (a.-f.): ihtisamın tamlığıyla.

kemâl-i iḫmi'nân-ı ḳalb (a.-f.): gönlün tam doygunluğuyla.

kemâl-i kibr ü naḫvet (a.-f.): büyükleme ve böbürlenmenin son derecesi.

kemâl-i sürûru neşât (a.-f.): neşe ve sevincin tümüyle.

kemâl-i ta'zîm (a.-f.): ululamanın son haddi.

kemâl-i tehâlûk (a.-f.): tam istekle can atarak.

kemend (f.): kement, avda hayvan yakalamak için atılan ucu ilmekli ip; yular.

kemend-i dest-bend-i ḫarbiyye (f.-a.): harp bilekliği eline geçirme.

kemer (f.): bele takılan kayış; kapı, pencere ve köprü gibi mekânların tavanının aşağı bakan oyuk kısmı, tümseği olan.

kemîn (a.): pusuya gizlenmiş adam; pususu.

kemîn-i furşat (a.-f.): fırsat pususu.

kemter (f.): eksik, noksan, itibarsız, daha aşağıda olan, hakir.

kendü (t.): kendi.

Kerbelâ (a.): Irak'ta Hz. Hüseyin'in kabrinin bulunduğu yer.

kerem-kân (a.-f.): lütuf kaynağı, cömertlik madeni.

kerem-perver (a.-f.): bağışlayan.

kerhen (a.): öğrenerek; istemeyerek, hoşlanmayarak, zorla, zoraki.

kerîme (a.): âyet; kız çocuğu.

kerîme-i 'iffet-vesîme (a.-f.): iffetli güzel kız.

kerîme-i muḫtereme (a.-f.): hürmetli, saygıdeğer kız.

kerreme Allâhu vechehu (a.): Allah yüzünü ak etsin -Hz. Ali için edilen dua-.

kesb (a.): çalışarak kazanma, edinme.

kesb-i baḫâ'et (a.-f.): ağırlaşma, yavaşlama.

kesb-i cesâmet (a.-f.): büyüme, irileşeme.

kesb-i ciyâdet ü leḫâfet (a.-f.): güzelleşme ve tazelenme.

kesb-i ehemmiyyet (a.-f.): önemli hâle gelme.

kesb-i emniyet (a.-f.): emniyet kazanma.

kesb-i fütûr (a.-f.): usanma, bıkkınlık.

kesb-i ḫuşûmet (a.-f.): hasım olma.

kesb-i ihtiyâc (a.-f.): muhtaç olma, yoksullaşma.

kesb-i intisâb (a.-f.): bağlanma.

kesb-i isti'dâd (a.-f.): istidat kazanma, yeteneğini geliştirme.

kesb-i istiklâliyyet (a.-f.): istiklâl kazanma.

kesb-i iştiḫâr (a.-f.): şöhret elde etme.

kesb-i iḫmi'nân (a.-f.): doygunluk kazanma, tatmin olma.

kesb-i izdiyâd-ı nüfûz u teşehhür (a.-f.): nüfuz ve şöhreti artırma.

kesb-i kuvvet (a.-f.): kuvvetlenme.

kesb-i kuvvet ü cesâmet (a.-f.): büyüme ve kuvvetlenme.

kesb-i kuvvet ü miknet (a.-f.): kuvvetlenme ve güçlenme.

kesb-i muşâheret (a.-f.): hısımlık edinme, dünür olma.
kesb-i revâc (a.-f.): değer kazanma.
kesb-i şervet ü yesâr (a.-f.): servet ve varlık kazanma.
kesb-i sükûnet (a.-f.): sakinleşme.
kesb-i şeref ü i'tibâr (a.-f.): şeref ve itibar edinme.
kesb-i şöhret (a.-f.): ünlü olma.
kesb-i temeyyüz (a.-f.): sivrilme, başkalarından farklılaşma.
kesb-i ticâret (a.-f.): ticaret kazancı.
kesb-i vehâmet (a.-f.): korkulacak duruma gelme.
keşif (a.): sık, tok; kalın, kaba, yoğun; koyu.
keşir (a.): çok olan, bol.
kesr (a.): kesir, kırma, kırılma, paralama; bozma, hâlel getirme; harfîn esre okunması.
keşret (a.): çokluk, bolluk, ziyadelik; kalabalık.
keşret-i ihtilât (a.-f.): çokça karışma.
kesr-i menâfi' (a.-f.): menfaatlerin bozulması.
kesüp (t.): kesip.
keşf (a.): keşif, meydana çıkarma, açma.
keşfen (a.): keşif olarak.
keşmekeş (f.): karışıklı; çekişme; kararsızlık.
keşşâf (a.): çok keşfeden, keşfedici, gizli bir şeyi meydana çıkararak; sırları çözen; keşif kolu.
kethudâ (f.): kethüda, ev sahibi, kâhya, emin, vekil vs. mutemet adam.
kethudâ-yeri (f.-t.): kapıkulu sipahisinin kendi bölgesindeki en yüksek âmiri.
kethudâ-yı mûmâ-ileyh (f.-a.): ima olunan kethüda.
keyfiyyet (a.): keyfiyet, nitelik; bir şeyin iyi veya kötü olması ciheti; bir ismin müzekker veya müennes olması hâli; bir hadisenin geçişi; madde, husus, iş; cins.
keyl (a.): kile, hububat ölççeği.
kezâ (a.): böyle, böylece.
kezâlik (a.): kezâ, bu; bu da, öyle.

kıble (a.): namazda yönelinen Kâbe tarafı; güney rüzgârı; güney; darlıkta başvurulmuş kapı.
kıgılcım (t.): kıvılcım.
kılâ' (a.): kaleler, surlar.
kılâ'-ı sâ'ire (a.-f.): diğer kaleler.
kılâ'-i hâkânî (a.-f.-t.): Hakan'ın kaleleri, Osmanlı kaleleri.
kılâ'-i müstahkeme (a.-f.): müstahkem, istihkâmli kaleler.
kılâf (a.): aslı gılâf, kılıf, kın, mahfaza.
kılıc (t.): kılıç.
kılıç tûmârı (t.-f.): tahrîr defterine kaydedilmiş bölünmez ve parçalar hâlinde tahsis edilemez tumar birimi.
kılınmış (t.): kılınmış, yapılmış, edilmiş.
kıra'et (a.): okuma, devamlı ve düzgün okuma; namazın rükünlerinden olmak üzere *Kur'ân*'dan muayyen parçaları okuma farızası.
kıraç (t.): verimsiz ve bitek olmayan arazi.
kırat (a.): ağırlık ölçüsü şer'î kırat beş arpa = 0.2232 g.
Kırım Hânları: Kırım ülkesine hâkim olan Tatar hükümdarları.
kırk (t.): kırk.
kırmızı (a.): kırmızı.
kışâş (a.): katili öldürme, öldüreni öldürme.
kışâşen (a.): kısas olarak.
kısm (a.): kısım, bölük, parça, takım, çeşit, nevi; fasıl, bahis, bölüm.
kısmen (a.): bir bölük, bir kısım, bir parça.
kısm-ı evvel (a.-f.): birinci kısım.
kısm-ı küllî (a.-f.): büyük kısım.
kısm-ı mahşûş (a.-f.): özel bölüm.
kısm-ı mühim (a.-f.): mühim kısım.
kısm-ı şâliş (a.-f.): üçüncü kısım.
kısm-ı şânî (a.-f.): ikinci kısım.

kışlak (t.): orduların ve göçebelerin kışı geçirmek üzere konakladıkları yer.

kışlak rüsûmâtı (t.-a.): kışlak vergileri.

kıṭ‘a (a.): parça, bölük, parça.

Ḳıṭ‘a-i İrânîyye (a.-f.): İran ülkesi.

kıṭa‘-i târîhiyye (a.-f.): tarih kıtası, manzum tarih.

kıyâm (a.): kalkma, ayaklanma.

kıyâm u ḥurûc (a.): ayaklanma ve çıkışlar.

kıyâmet (a.): âhir zamanda bütün ölümlerin kalkıp haşr ü neşr olması; fevkalâde harabiyet, musibet, afet; gürültü, patırdı.

kıyye (a.): okka, 400 dirhem veya 1.282 gr. ağırlığındaki ölçü.

kıyye-i atıḳa (a.): eski okka.

kıız (t.): kız.

Ḳızık (t.): Türkmen boylarından Ḳızık.

Ḳızıl-Baş (t.): Osmanlıların on iki dilimli kıızıl taç giydikleri için İranlı Safevîlere verdikleri sıfat.

Ḳızıl-Baş mezheb-i ḥafîsi (t.-f-a.): Ḳızılbaşlık gizli mezhebi.

Ḳızıl-Baş-ı bed-ma‘âş (t.-f-a.): yaşayışı kötü Ḳızılbaş.

Ḳızıl-Baş-ı evbâş (t.-f-a.): aşâğılık Ḳızılbaşlar.

kibâr-ı Meşâyih-ı Mevlevîyye (a.-f.): Mevlevî şeyhlerinin büyükleri.

ḳîl ü ḳâl (a.): dedi-kodu.

kîlâr (f.): kiler, erzak vs. yiyecek-içecek konulan dolap veya ambar.

kîlârcı (f.-t.): kilerci.

kîle (a.): kile, ölçek, hububat ölçeği, dörtte birine şinik denilirdi.

kilim (f.): zemine veya sedire serilen dokuma örtü.

kilise, (f.): kelîsâ, kilise ve kenîse Hristiyanların ibadetgâhı; Hristiyanların mezhebi.

kilo-metro (i.): kilometre, 1.000 metre.

kirâ (a.): kira, bir şeyin kullanılmasına bedel olarak verilen ücret.

kirâcı (a.-t.): kiracı.

Ḳirmân Selçûḳîleri: İran'ın güneyindeki Kirman'da hâkimiyet süren Selçuklu hükümdarları.

kisbet iksâ (a.): elbise giyme.

kîse (f.): kese, küçük büyük torba, kap; cepte taşınan para torbası; kumaştan yapılmış çanta biçimindeki kap; para, para hesabı, para gücü. Osmanlılarda zamanla değişmekle beraber bir kese elli bin akçe idi.

Ḳisrâ (a.): İran Sasanî hükümdarlarının unvanı.

ḳışveristân (f.): iklim, memleket, vilâyet, ülke.

ḳitâbe (a.): taş, maden yahut ahşap levhaya kazılmış veya işlenmiş yazı, yazıt; bir levhanın etrafına yapılan çiçekli, yıldızlı nakışlar.

ḳitâbet-i adlî (a.-f.): noterlik hizmeti.

ḳitâbiyât (a.): kitap bilgisi, bibliyografya.

ḳitre (?): sanayide kullanılan zamk, kevenden elde edilir.

ḳofa (?): kova, bataklıkta yetişen saz cinsinden ot.

ḳolan (t.): atın eğer ve semerini bağlayan bağ.

ḳomaḳ (t.): konmak.

ḳonaḳ (t.): büyük ve gösterişli ev, konak; araba veya hayvanla bir günde alınan yol.

ḳonulup (t.): konulup.

ḳontuş (t.): kontuş da denilen dar kollu, kalçaya kadar inen, büyük devlet adamlarının özellikle Tatar beylerinin giydikleri üstlük.

ḳonuk (t.): konuk, misafir.

ḳoru orman (t.): korunan orman.

ḳoz (f.): ceviz.

ḳöçek (?): kadın kılığına girerek oynayan erkek; ağır başlı olmayan, hoppa, çok hareketli kimse.

ḳöhne (f.): eski, eskimiş; zamanı, modası geçmiş.

ḳöle (t.): savaşta esir edilen erkek; hür olmayan, birinin emrindeki kişi.

ḳöse (f.): sakalı ve bıyığı çıkmayan veya seyrek kimse.

ḳösele (f.): büyükbaş hayvanların ayak kabı, çanta, koşum vb. yapımında kullanılan işlenmiş derisi.

köşe bucağ (t.): göz önünde olmayan, kenarda kalmış yer.

köşk (f.): yüksek çardak gibi bina, kule, yüksek ve dünyayı gösteren dinlenme odası, bağ ve bahçe içinde yazlık ikametgâh, kasır.

Köşli (t.): bir Türkmen oymağı.

ku'ûd (a.): oturma; namazın oturarak eda edilen kısmı.

kubbe (a.): yarım küre veya kümbetimsi yapılan bina damı.

quddise sırrihu'l-âlf (a.): yüce sırrı takdis olunsun.

qudret ü miknet (a.): kudret ve güç.

Quds-i Şerif: pek şerefli Kudüs Şehri.

quduz (t.): kudurmuş hayvanın ısırmasıyla bulaşan ve kısa zamanda öldüren mikrop; mecazî: azmış, azgın.

kûh-ı kerem (f.-a.): cömertlik dağı.

kuşakuz (t.): kılavuz.

kuşle (a.): dağ tepesi, doruk; kule.

kuşandan (fr.): askerî bir birliği sevk ü idare eden rütbeli memur.

kuşanlı (?): Kayseri'de bir semtin adıdır ve kışın yapraklarını dökmeyen iri mor çiçekli 3-5 m. boyunda bir dağ ağacından gelmiş olmalıdır.

kuşânş (a.): kumaş, ipek, yün ve pamuk dokuma.

kuşânşçı (a.-t.): kumaş bayii.

kuşluğ (t.): kumu çok olan yer manasındaki bu kelime Kayseri'de su getirilen yerlerden birinin adı olup, muhtemelen bugünkü Karpuzatan semti olmalıdır.

kuşşal (t.): üzeri kumla örtülü deniz veya nehir kıyısı; kumlu, kumluk yer.

kuşdağcı (y.): tüfek kuşdağı imalatçısı; yangın çıkaran; mecazî: ara bozucu kimse.

kuşduz (?): postu kıymetli kemirgen memeli havyan.

kuş'ân-ı 'Azîmü's-şân (a.-f.): şanı yüce *Kur'ân*.

kuşâ (a.): köyler.

kuşâ-yı cesîme (a.-f.): büyük köyler.

kuşâ-yı cesîme-i mezkûre (a.-f.): anılan büyük köyler.

kuşâ-yı cesîme-i sâ'ire (a.-f.): diğer büyük köyler.

kuşâ-yı ma'mûre (a.-f.): mamur köyler.

kuşâ-yı mezkûre (a.-f.): anılan köyler.

kuşâ-yı mülhâka (a.-f.): bitişik köyler.

kuşâ-yı mütecâvire (a.-f.): civardaki köyler.

kuşb (a.): yakın, yakınlık, yakın olma.

kuşbân (a.): Allah'ın rızasını kazanmak için sığır veya davar kesilmesi; bir gaye uğrunda feda olma.

kuşd (t.): kurt, canavar.

kuşrı (t.): kuru.

kuşrâ (a.): *Kurân*'ı yedi kıraat ve on rivayet ile okuyan hafızlar.

kuşretü'l-'ayn-ı şîgâr u kibâr (a.-f.): büyüklerin ve küçüklerin göz nuru.

kuşşun (t.): ağır, yumuşak ve kolay işlenebilen metal.

kuşşür (a.): kusur eksiklik, hata, ihmal, suç, kabahat.

kuşşür u tekâsül (a.): ihmal ve yavaşlık.

kuşşak (t.): bele bağlanan uzun kumaş.

kuşşu ağası (t.): Osmanlılarda av kuşları yetiştiren vazifeli.

kuşşu (t.): sikkeye kuş resmi basıldığı için bu adla anılan para.

kuşşalmış (t.): Anadolu Selçuklu Sultanlarının büyük atası.

kuşşr (a.): yan, taraf, bölük, cihet; çap.

kuşşâ'-ı şarîk (a.-f.): yol kesenler, haydutlar.

kuşşve (a.): kuvvet, güç; niyet, fikir; salahiyet; keyfiyet, vasıf; his; kabiliyet.

kuşşve-i inbâtiyye (a.-f.): bitme kuvveti.

kuşşve-i kâfiyye (a.-f.): kâfi güç.

kuşşve-i külliyye (a.-f.): büyük kuvvet.

kuşşve-i mevcûde (a.-f.): mevcut kuvvet.

kuşşve-i muntazama (a.-f.): muntazam kuvvet.

kuşşve-i müfreze (a.-f.): ayrılan kuvvet.

kuşşve-i nâmiyye (a.-f.): nemalandırıcı kuvvet.

kuvvet (a.): güç, kudret, takat, sıhhat, sağlamlık; bir hükûmetin askerî gücü.

kuvvet ü şavvet (a.-f.): ezip geçen kuvvet.

kuvvetu'l-emâcid ve'l-ahâlî (a.): soylular ve ahalinin kuvveti.

kuyu (t.): kuyu; su biriktirilen yer altındaki hazne.

kuyûd (a.): kayıtlar, bağlar; deftere geçirmeler.

kuyûdât (a.): kayıtlar ,resmî muameleler ve haberleşmeler defteri.

kuyûdât-ı 'atîka (a.-f.): eski kayıtların defteri.

kuyûdât-ı resmiye (a.-f.): resmî kayıtların defteri

kuyûdât-ı şer'iyeye (a.-f.): şeriat kayıtlarının defteri, şeriyye sicilleri.

kuyûd-ı 'atîka (a.-f.): eski kayıtlar.

kuyumcu (t.): değerli maden veya taşlardan ziynet ve süs eşyası yapan ve satan kimse.

kuzu (t.): kuzu, koyunun yavrusu.

küfelâ (a.): kefiller, kefâlet edenler.

küffâr (a.): kâfirler, hak dini inkâr edenler.

küfr (a.): Allah'a inanmama ve ortak koşma, dinsizlik, imansızlık, ilhâd, putperestlik, sebb.

külâh (f.): ucu sivri veya yüksek başlık.

küllî (a.): bütüne ve umuma ait, müteallik, umumî, çok.

külliyen (a.): büsbütün, çok olarak, tamamıyla, toptan, kökünden.

külliyet (a.): bkz. küllî.

künbed (f.): kümbet, damı kubbe biçiminde olan zaviye-türbe.

küni (t.): günü.

Kün-Ŧoğdı (t.): Gün Doğdu.

küre-i arz (a.-f.): yer yuvarlağı, dünya.

kürk (t.): kürk hayvan postu.

kürkcü-başı (t.): kürkçübaşı, Osmanlı sarayında padişahın kürklerini korumakla görevli kimse.

küsûr (a.): parçalar, kesirler.

küşâd (f.): açma, açılış.

kütüb (a.): kitaplar.

kütüb-hâne (a.-f.): kütüphane.

kütüb-i münzele (a.-f.): Allah tarafından inzal olunan kitaplar: Tevrât, İncîl ve Kur'ân.

kütüb-i nefise (a.-f.): güzel kitaplar.

kütüb-i nefise-i mevcûde (a.-f.): mevcut değerli kitaplar.

L

la'net (a.): cenâb-ı hakk'ın afv ve merhametinden mahrumiyet, nefrin, ilenç, kargıma.

la'netu'l-lâhi ve'l-melâ'iketi ve'n-nâsi ecma'în (a.): Allah'ın ve meleklerin ve tüm insanların laneti.

lafz (a.): söz, ağızdan çıkan sesler, şifahî ve tahrirî sözler.

lâğar (a.): arık, cılız, zayıf hayvan.

lağımçı (y.-t.): kapıkulu ordusunda lağım kazarak düşman kalelerini yıkmakla vazifeli istihkâm askeri.

lâhik (a.): lühuk eden, yetişen, ulaşan; eklenen; sonradan tayin edilen, yenisi.

lahm (a.): et.

lahm-i ğanem (a.-f.): koyun eti.

lağab (a.): bir kimseye kendi asıl adından başka takılan isim.

lâkin (a.): ama, fakat, ancak, şu kadar var ki.

lala (f.): bir çocuğu gezdiren, oyalayan uşak; saray haremağası; padişahların sadrazamlara hitaplarında kullandıkları unvan.

laţif (a.): yumuşak, hoş, güzel, nazik; Allah.

laţifü'l-elhân (a.): nağmelerin güzeli.

Lâtin (l.): Eski İtalya halkı; dilleri Lâtince'den türemiş olan İtalyan, İspanyol, Portekiz vs. ahalisi.

Lâtinize etmek: Osmanlıca, Arapça, Farsça metinlerin Latin harflerine çevrilmesi işi.

lâzım (a.): gerek.

lâzıme (a.): gerekli şey.

lâzıme-i umûr (a.-f.): işlere gerekli şey.

leb (f.): dudak, şefeh; kenar, sahil.

leblebi (f.): usulünce kavru lan nohudun kuruyemiş olarak yenilen hâli.

lede (a.): sırasında, yapıldığı zaman.

lede'l-hâce (a.): ihtiyaç sırasında.

lede'l-istifsâr (a.): sorma sırasında.

lede'l-mahkeme (a.): mahkeme yapıldığı zaman.

lede'l-müzâkere (a.): müzakere sırasında.

lede't-tahkîk (a.): gerçekleşme zamanı.

legen (f.): leğen, maden veya çiniden mamul içinde el, bulaşık ve çamaşır yıkanan, hamur ve zarzavat yoğru lan çeşitli şekillerdeki kap, taş.

leşker-i cerrâr-ı haşm-şikâr (f.-a.): hasmı avlayan donanımlı ordu.

leşker-i zafer-rehber (f.-a.): zaferi kılavuzu asker.

leţâfet (a.): hoşluk, latiflik, yumuşaklık, güzellik, nezaket; yumuşaklık.

leţâfet ü ciyâdet (a.): güzellik ve tazelik.

levâzımât (a.): lâzım olan şeyler, gerekli şeyler, yaşamak, geçinmek, yolculuk için lüzumlu olan nesnelere; askerin yiyecek, giyecek, yakacak ve savaş eşyası, bu işlerle uğruşan daire.

levâzımât u 'â'idât (a.): gerekli şeyler ve gelirler.

levâzımât u tahşîşât (a.): nesnelere ve ödenekler.

levâzımât u teferru'ât (a.): lâzım olan şeyler ve ayrıntıları.

levâzımât-ı 'umrâniyye (a.-f.): bayındırlık için gerekli olan şeyler.

levâzımât-ı seferiyye (a.-f.): savaş için gerekli yiyecek, giyecek ve silâhlar.

levend (f.): boylu, poslu, yakışıklı, deniz askeri.

levend eşkıyası (f.-a.-t.): tembel, ayyaş, zampara, kabadayı, hizmetçi vs. bey kapılarındaki hizmetli asker.

levendâne (f.): leventçesine, hızla, süratle.

levha (a.): levha bir yere asılmak üzere yazılmış yazı veya yapılmış resim; manzara.

levha-i garrâ (a.-f.): parlak manzara.

levha-i nâm u şân (a.-f.): nam ve şân levhası.

levha-i târîhiyye (a.-f.): tarihî levha.

levm (a.): zemmetme, çekiştirme, paylama, başa kakma.

leyâl/leyâlî (a.): geceler.

leyâlî-i muğaddese (a.-f.): mukaddes geceler.

lezîz (a.): lezzetli, tatlı, hoş giden şey.

libâs (a.): elbise, giyilecek şey, giysi, ruba, esvap.

li-eclî'l-muğâbele (a.): mukabeleden dolayı.

lihye (a.): sakal.

Lihye-i Mübâreke-i Hazret-i Nebî (a.-f.): Hazret-i Nebî'nin mübarek sakalı.

li-maşlahatin (a.): iş icabı.

Lira-yı 'Osmânî (i.-t.): Osmanlı Lirası.

lisân (a.): lisan, dil, konuşulan dil.

lisân-ı 'Arabî (a.-f.): Arapça.

lisân-ı huţabâ (a.-f.): hatiplerin dili.

lisân-ı millî (a.-f.): millî dil.

lisân-ı resmî (a.-f.): resmî dil, devletin dili.

lisân-ı umûm/lisân-ı 'umûmî (a.-f.): halkın dili.

livâ (a.): bayrak; idarî birim olan sancak.

livâ-i mezkûr (a.-f.): anılan livâ (sancak).

livâta (a.): lûtîlik çirkin fiili, erkekler arasındaki cinsi sapıklık, gulâm-parelik, oğlancılık.

Livâ-yı Kelimetu'l-lâh (a.-f.): Allah kelimesinin sancağı.

lu'bet-gâh-ı politika (a.-f.-l.): politikanın oyun sahnesi.

luğât (a.): sözlük.

lûtf (a.): lütuf, iyilik, güzellik, alâka göstermek, yumuşaklık, kerem, ihsan, müsaade.

lûtf u 'âţifet (a.): lütuf ve iyilik gösterme.

lûtf-ı Hâkâmî (a.-f.-t.): hakanın lütfü.

lûle/lûle (f.): lüle, çeşme, musluk gibi şeylere takılan küçük boru; halka gibi dürülmüş şey; kâğıt külâh.

M

mâ (a.): o şey ki, şu nesne ...daki; biz; nefiy edatı: lâ.

ma'/ma'a (a.): ile beraber, birlikte.

ma'a fâ'iz (a.): faiz ile birlikte.

ma'a hâzâ (a.): maa haza, böyle iken, bununla beraber.

ma'a'l-derecât (a.): derecelerle beraber.

mâ'adâ (a.): -den başka.

ma'an (a.): beraber, birlikte.

ma'ârif (a.): marifetler, bilimler; bilgi, irfan.

ma'âş (a.): maaş, yaşayış, dirlik; geçinecek şey; aylık.

ma'bed (a.): mabet, ibadet yeri, tapınak.

ma'bed-gâh-i 'Arş-âsâ (a.-f.): Arş'taki mabet gibi.

Ma'bed-i 'Atûk-i Rûmî (a.-f.): Rumların eski mabedi.

ma'den (a.): maden, toprağın içinden çıkarılan sınaî hammaddenin her biri; bir madenin çıkarıldığı yatak; cisim, cevher; define vs.

ma'denî/ma'deniyye (a.): madenle ilgili; madenden yapılmış.

ma'deniyyât-ı kimyeviyye (a.-f.): kimyevî madenler.

ma'dûd (a.): sayılı, sayılmış; muayyen, belli.

ma'dûm (a.): yok olan, mevcut bulunmayan.

ma'iyyet (a.): maiyet, birlik, beraberlik, arkadaşlık; bir büyük memurun emri altında bulunma.

ma'kûl (a.): akla uygun, akla yakın, akıl ile bilinir, aklen ispat olunan, aklî; oldukça akıllı.

ma'kûs (a.): makûs, aks olunmuş, tersine çevrilmiş, baş aşağı; başka bir şeyin zıddı; ters, yolunda gitmeyen, uğursuz; bir yere çarpıp geri dönen.

ma'lûliyyet (a.): malullük, sakatlık, hastalık.

ma'lûm (a.): malum, bilinen, belli.

ma'lûm u mazbût (a.): bilinen ve yazılmış.

ma'lûmât (a.): malum olan, bilinen şeyler; biliş; bilgi.

ma'lûmât-ı şahîha (a.-f.): sahih malumat, doğru bilgiler.

ma'lûmât-ı târîhiyye (a.-f.): tarihî bilgiler.

ma'mûl (a.): imâl edilmiş, yapılmış, işlenmiş nesne.

ma'mûlât (a.): mamuller.

ma'mûlât-ı maḥalliyye (a.-f.): mahallî mamuller.

ma'mûlün bih (a.): kendisiyle amel olunan, yürürükte olan, hükmü geçer.

ma'mûr (a.): mamur, harap olmayan, abadan, bayındır, imar edilmiş; ahali olan, şenlikli, ıslı, meskûn; işlenmiş arazi.

ma'mûr-ı vilâyet (a.-f.): vilayetin şenlendirilip güzelleştirilmesi.

ma'mûriyyet (a.): mamurluk, bayındırlık.

ma'nâ/ma'nî (a.): mana, anlam, içyüz, rüya, akla yakın sebep.

ma'nen (a.): iç varlık bakımından duyguca, gönülce, yürekçe, ruhça.

ma'nevî (a.): madde dışı olan, manaya ait; ruha ve içe ait olan.

ma'reke (a.): savaş meydanı.

ma'rifet (a.): herkesin yapamadığı ustalık; her şeyde görülmeyen hususiyet, ustalıklı yapılmış olan şey; bilme, biliş.

ma'rifet-i şer' (a.-f.): şeriyye mahkemesinde kadı marifetiyle.

ma'rûf (a.): maruf, herkesçe bilinen, tanınmış, belli; meşhur, ünlü; şeriatın emrettiği, uygun gördüğü.

ma'rûf u mevcûd (a.): bilinen ve mevcut.

ma'sûm (a.): masum, günahsız, suçsuz, kabahatsiz, küçük çocuk.

ma'sûmîn (a.): masumlar.

mâ' (a.): su.

mâ'î (a.): su ile ilgili; su renginde, mavi.

mâ'-i cârî/mâ'-i câriye (a.-f.): akarsu.

mâ'-i lezîz (a.-f.): lezzetli su, tatlı su.

mâ'il (a.): bir yana eğilmiş, eğik, eğri; hevesli, istekli, düşkün; andırır, benzer, ... e çalar.

mâ'ile (a.): dağın tepesinden eteklerine, vadiye doğru inen meyilli arazi, yamaç; suları deniz veya göle akan bölge, aklan.

mâ'il-i şekâvet (a.-f.): şakiliğe meyilli.

mâbihü'l-iftihâr (a.): kendisiyle övünülen.

mâdde (a.): madde; maya, cevher, asıl; sicim; iş, mesele; sözün özü, ruhu; kanun veya nizamnamenin bir fıkrası; lügatlerdeki izah edilen kelimelerin her biri.

mağrûb (a.): madrup, darp olunmuş, dövülmüş, vurulmuş, çarpılmış; basılmış, damgalanmış; sikke.

mağara (a.): yer altında, dağ yamaçlarında, kayalar arasında çeşitli sebeplerle tabîi olarak meydana gelmiş olan, insan ve hayvanlara barınak olabilecek genişlikteki oyuk veya kovuk

mağaza (i.): içinde ticarî emtia satılan büyük dükkân; içine her türlü ticarî malzeme konulan depo.

mağlûb (a.): mağlup, galebe edilmiş, kendisine üstün gelinmiş, yenilmiş, yenilen.

mağlûb u târ-mâr (a.-f.): yenilip dağıtılmış.

mağrûkan (a.): boğularak.

mağabbet/muğabbet (a.): sevgi.

mağabbet-i 'umûmiyye (a.-f.): halkın sevgisi.

mağabbet-i fevka'l-'âde (a.-f.): olağanüstü muhabbet.

mağabbet-i maşşûşa (a.-f.): özel sevgi.

mağall (a.): mahal, yer.

mağallât (a.): mahalleler.

mağalle (a.): bir şehir veya kasabanın bölündüğü kısımlardan her biri.

mağalle mütehayyizânı (a.-t.): mahallenin ileri gelenleri.

mağalle-i mezkûre (a.-f.): anılan mahalle.

mahallî (a.): bir yere mahsus, yerli.

mağall-i đarb (a.-f.): sikkenin kesildiği yer.

mağall-i ferağ-fezâ (a.-f.): ferah artıran yer.

mağall-i kadîm (a.-f.): eski yer.

mağall-i mezkûr (a.-f.): anılan yer.

mağbes (a.): mahpes, cezaevi, zindan, hapisane hapsolünme yeri.

mağbûs (a.): mahpus, hapis olunmuş, mevkuf, tutuklanmış.

mağbûsîn (a.): tutuklular.

mağdûd (a.): mahdut, sınırlanmış; sınırlı; belirli.

mağdûm (a.): oğul, evlat; hizmet edene nispetle efendi veya hanım.

mağdûm-ı 'âlî (a.-f.): ulu oğul.

mağdûm-ı mükerrrem (a.-f.): muhterem mahdum.

mağfaza (a.): içinde öteberi saklanan küçük kutu, kap, zarf.

mağfaza-i tabî'î (a.-f.): tabîi mağfaza.

mağfûz (a.): mahfuz, hıfz olunmuş, saklanmış; korunmuş, gözetilmiş; gizlenmiş, ezberlenmiş.

mağfûzen (a.): koruma altında olarak.

mağfûziyyet ü mağrûsiyyet (a.): muhafazalı ve korunmalı.

Mâh-ı Rebî'ü'l-Âhîr (a.-f.): hicrî senenin dördüncü ayı olan rebîülâhîr.

mâhîr (a.): mahir, maharetli, elinden iş gelir, becerikli.

mâhîrâne (a.-f.): maharetle, ustalıklı.

mâhiyet (a.): asıl, esas, içyüzü.

mâhiyet ü ehemmiyet (a.): mahiyet ve önem.

mâhiyet ü hüviyet (a.): mahiyet ve kimlik.

mağkeme (a.): davaların görülüp hükme bağlandığı yer.

mağkeme-i şer'iyye (a.-f.): kadı'nın reislik ettiği şeriat mahkemesi.

Mağkeme-i Şer'iyye Sicili (a.-f.): şeriat mahkemesinde görülen dava ve hükümlerinin kayıt defteri.

mağkûk (a.): kazınmış.

mağlûf (a.): halt olunmuş, katılmış, karıştırılmış, karışık; karışım.

maḥmûl (a.): haml olunmuş, yüklenmiş; bir şey üzerine kurulmuş.

maḥmûr (a.): sarhoşluğun verdiği sersemlik; uyku basmış, ağırlaşmış göz, baygın göz.

mâh-perî (f.): ay perisi.

maḥrûkât (a.): odun, kömür gibi yakılacak şeyler.

maḥrûkât-ı keşîre (a.-f.): çok yakacak.

maḥrûm (a.): bahtsız, nasipsiz, istediğini elde edemeyen.

maḥşûb (a.): hesaplanmış, hesaba dâhil edilmiş.

maḥşûl (a.): mahsul, husul bulan, hâsıl olan, meydana gelen şey; ürün; verim.

maḥşûlât (a.): mahsuller, ürünler.

maḥşûlât-ı arzîyye (a.-f.): toprak ürünleri.

maḥşûlât-ı maḥalliyye (a.-f.): mahallî ürünler, yerli mahsulleri.

maḥşûş (a.): mahsus, hususîleşmiş, başkasında bulunmayan, yalnız bir kimseye ait olan; birine ayrılmış olan; lâyıık; ayrı, müstakil; başlı başına; bilhassa, özel; isteyerek, bile bile; şakadan, yalandan.

maḥşûşen (a.): mahsus olarak, ayrıca, bile bile.

maḥv (a.): mahıv, yok etme, ortadan kaldırma; harap etme, perişan etme; batma, bitme, yok olma.

maḥv u i'dâm (a.): bitme ve yok olma.

maḥv u münderis (a.): batma ve izi kalmama.

maḥv u nâ-bedîd (a.): tükenme ve ortadan kalkma.

maḥv u perîşân (a.): yok olma ve dağılma.

maḥzar (a.): huzur yeri, büyük bir kimsenin önü; hazır olma, görünüş, gösteriş; birkaç kişi tarafından imzalanmış olan dilekçe; mahkeme sicili.

maḥzar-ı 'umûmiyye (a.-f.): mahkemece tasdikli halkın dilekçesi.

maḥâm (a.): durulan yer, durak, mekân, mansıp, mesnet, büyük memuriyet, kat, huzur; ermişlerden birinin mezarı sanılan yer; musiki makamı.

maḥâmât-ı mübâreke (a.-f.): mübarek makamlar.

maḥâm-ı 'âlf-i hilâfet (a.-f.): yüce halifelik makamı.

maḥâm-ı hilâfet (a.-f.): halifelik makamı.

maḥâm-ı hükûmet (a.-f.): hükûmetin makamı, hükümdarlık mevki.

maḥâm-ı şadâret (a.-f.): sadrazamlık makamı.

maḥâm-ı salṭanat (a.-f.): sultanlık makamı.

maḥâm-ı şikâyet (a.-f.): şikâyet makamı.

maḥâm-ı vezâret (a.-f.): vezirlik makamı.

maḥarr (a.): makar, karar edilen, durulan yer, karargâh; oturlan yer; ocak, merkez; payitaht, başkent.

maḥarr-ı 'askerî (a.-f.): askerî karargâh.

maḥarr-ı idâre (a.-f.): idare merkezi.

maḥbûl (a.): makbul, kabul edilen, alınan, alınmış; hoş karşılanan, geçer, beğenilen.

maḥşad (a.): maksat, kast olunan, istenilen şey; meram.

maḥşad-ı insâniyyet-perverâne (a.-f.): insanlık severlik maksadı.

maḥşim (a.): taksim edilecek, bölünecek, dağıtılacak yer; suyun kollara ayrıldığı yer, musluk, savak.

maḥtû' (a.): kira veya vergi bedeli olarak belirlenmiş toplam miktar.

maḥtû'ü'l-ḳadem (a.): ayağı kesilmiş.

maḥtûl (a.): maktul, katledilen, öldürülen, vurulan.

maḥtûlen (a.): katledilerek, öldürülerek.

maḥûle (a.): takım, çeşit, soy; kategori; ilim tasnifi.

mâl (a.): varlık, servet, değerli şey, para, gelir, ticarî emtia.

mâl-ı ğâ'ib (a.-f.): kayıp mal.

mâl-ı meflûd (a.-f.): bulunamayan mal.

mâlik (a.): malik, sahip, bir şeye sahip, bir şeyi olan; yedi cehennem hâkimi ve kapıcısı olan melek, zebanileri idare eden melek.

mâlikâne (a.-f.): beylik arazi, çiftlik; büyük ve zengin köşk.

mâlik-i cihân (a.-f.): dünyanın maliki.

mâ-melek (a.): birinin malik olduğu şey, tasarruf olunan mal.

manastır (y.): dünyadan uzaklaşan Hristiyan rahip ve rahibelerin yaşadığı yer.

mâni‘ (a.): bir işin yapılmasını önleyen şey, engel.

manşıb (a.): mansıp, devlet hizmeti, memuriyet; makam, rütbe, derece, orun.

manşıb-ı resmî (a.-f.): resmî mansıp.

manzûr (a.): nazar olunan, bakılan, bakılmış görünen, görülmüş; gözde olan, beğenilen.

manzûr-ı fakîr (a.-f.): fakir yani yazarın kendi gördüğü.

mâristân (f.): bimaristan, hastane, şifahane.

marîz (a.): marazlı, hasta, hastalık, sayrı.

Mart (y-l): milâdî takvimde yılın üçüncü ayı.

maşârif (a.): masraflar, harcanan paralar, harcamalar, giderler.

maşârifât-ı sâ’ire (a.-f.): diğer masraflar.

maska‘-ı re’s (a.-f.): doğum yeri.

maşnû‘ât (a.): sanatla yapılmışlar; sahteler, düzmeler, uydurmalar, yapmalar.

maşnû‘ât-ı Rûmiyye (a.-f.): Rumlarca (Romalılar) yapılanlar.

maştûr (a.): satırılanmış, yazılmış, çizilmiş.

maşûn (a.): saklanmış; sıyanet olunmuş, korunmuş, korunan; salim, sağlam.

maţbah (a.): mutfak, yemek pişirilen yer.

Maţbah-ı ‘Âmire Emîni (a.-f.): saray mutfağının âmiri.

mâtem (a.): bir ölü için ağlayıp siyah giyinme, zevk ve eğlenceden kaçınma, yas, eza, cenaze alayı, sabır, başsağlığı ziyareti; Hz. Hüseyin için 10 Muharremdeki Aşure Günü’nde yas tutma.

materyal (fr.-l): malzeme, gereç.

maţla‘ (a.): tulû edecek, doğacak yer; güneş vs. yıldızların doğması; kaside veya gazelin kafiyeyle olan ilk beyti.

maţlûb (a.): talep edilen, istenilen, aranan şey; alacak.

maţmah (a.): göz dikilen şey, göz konulan yer, gözü kaldırıp bakacak yer.

maţmah-ı nazar (a.-f.): göz dikeği.

Mayıs (y.-l.): miladî takvimde yılın beşinci ayı.

mażarrat (a.): dokunma, zarar, zıyan, zarar verme.

mazbûţ (a.): mazbut, zapt olunmuş, ele geçirilmiş; idaresi vakıflarca görülen; yazılmış, kaydedilmiş; hatırda tutulmuş; derli toplu; muhafazalı, korunmuş; belli, belirtilmiş; sağlam.

mazhar (a.): bir şeyin ortaya çıktığı yer veya şahıs; nail olma, şereflenme.

mazhar-ı ‘afv-ı şâhâne (a.-f.): padişahın affına nail olma.

mazhar-ı emn ü selâmet (a.-f.): esenlik ve güvene kavuşma.

mazhar-ı teveccühât (a.-f.): iyilikle yönelişlere nail olma.

mazhar-ı teveccühât-ı ehl-perverî (a.-f.): koruyup yetiştirenin teveccühlerine nail olma.

mazhar-ı teveccühât-ı İslâmiyye (a.-f.): Müslümanların yönelişlerine kavuşma.

mazı (f.): aslı mazu, servi cinsinden gövdesi düz ve dipten dallanan bir süs ağacı ve bunun kozalağı olup, tabaklıkta kullanılır.

mazı eşmâni (f-a.-t.): mazı değerleri.

mazlûm (a.): mazlum, zulme uğramış.

mazmûn (a.): ödenmesi lâzım gelen şey; mana, kavram; nükteli, sanatlı, ince söz.

mazmûn-ı hümâyûn (a.-f.): padişahın kast ettiği anlam.

maznûn (a.): zan altında bulunan, zanlı, sanık.

me‘âbid-i muţaddese-i ‘atîka (a.-f.): eski mukaddes mabedler.

me‘âlen (a.): mana bakımından, harfî harfîne olmayarak.

me‘haz (a.): bir şeyin alındığı, çıkarıldığı yer, kaynak.

me‘hûz (a.): ahz olunmuş, alınmış, çıkarılmış, tutumlu; ödünç olarak başka bir yerden alınmış.

me‘lûf (a.): ülfet edinilmiş, alışılmış, alışmış, huy edilmiş.

me'mûl (a.): emel edinilen, ümit olunan, umulan, beklenen; ümit, umut.

me'mûr (a.): memur, emir almış olan kimse; bir işle vazifelendirilen kimse, devlet hizmetinde çalışan ücretli kimse; buyrulan, buyrukla yapılan iş.

me'mûren (a.): memurlukla, memur olarak, bir işle vazifelendirilerek.

me'mûr-ı mahşûş (a.-f.): özel memur.

me'mûr-ı mûmâ-ileyh (a.-f.): ima olunan memur.

me'mûriyyet (a.): memurluk, hizmet, vazife.

me'zûniyyet (a.): bir okulu bitirme, diploma alma; izinli olma durumu, izin; bir işi yapmaya yetkili olma, yetki.

me'zûniyyet-i tâmme (a.): bir işte tam yetkili olma.

mebâdî (a.): evveller, başlangıçlar, prensipler, ilk unsurlar.

mebâdî-i saltanat (a.-f.): saltanatın başlangıcı.

mebâhiş (a.): bahisler, üzerinde araştırma ve tartışma yapılan konular, yazılar, tartışma konuları,

mebâhiş-i mezhebiyye (a.-f.): mezhep bahisleri.

mebânî (a.): binalar, yapılar, temeller.

mebânî-i 'atîka (a.-f.): eski yapılar.

mebânî-i mü'esses (a.-f.): tesis olunmuş binalar.

mebânî-i mü'essise ve hayriyye (a.-f.): hayır için tesis edilen yapılar.

mebânî-i nâfi'a (a.-f.): yararlı yapılar.

mebhûşün 'anh (a.): daha önce kendisinden bahsedilmiş olan kimse.

meblağ (a.): para, akçe miktarı.

meblağ-ı mezbûr (a.-f.): yazılan meblağ.

mebnâ (a.): yapı yeri, bina yeri.

Mebnâ-yı Saltanat-ı 'Osmâniyye (a.-f.): Osmanlı saltanatının binası.

mebnî (a.): bina olunmuş, yapılmış, kurulmuş; bir şeye dayanan; ...den dolayı, ...den ötürü.

mepsûât (a.): açıklamalar, yaymalar, açılmalar.

mepsûât-ı vâkı'a (a.-f.): olan açılıp yayılmalar.

mebzûl (a.): ibzal olunmuş, bol, çok.

mecârî (a.): suyolları, akıntı yerleri, su yatakları.

mecârî-i tabî'iyye (a.-f.): tabîi su yatakları.

mecbûr (a.): mecbur, icbar edilmiş, zor görmüş, zorla bir işe girişmiş; hatırı, gönlü alınmış; bağlı, düşkün.

mecbûriyyet (a.): mecburluk, zor, zora tutulma.

mecûl (a.): meçhul, bilinmeyen.

Mecîdî (a.): Sultan Abdülmecid'e ait, onun zamanında yapılmış.

meclis (a.): oturulacak, toplanılacak yer, bir meseleyi görüşen insan topluluğu, toplantı yeri; parlamento binası.

meclis-i 'umûmî (a.-f.): genel meclis, parlamento.

Meclis-i İdâre Başkâtibi: şehrin idare meclisi başkâtibi.

Meclis-i Memleket (a.-f.): memleketin meclisi.

meclis-i meşveret (a.-f.): danışma, görüşme meclisi.

meclis-i şer' (a.-f.): Şeyhülislâm kapısında veya kadıların yanında kanun hükmü alınmak üzere toplanılması.

mecma' (a.): toplanılacak yer; kavuşulan yer, nokta.

mecma'-i muvaḥḥidîn (a.-f.): muvahhitlerin toplanma yeri.

mecmû' (a.): hep, cümle; bir araya getirilmiş, toplanmış varlık ve nesnelere tamamı, hepsi,

mecmû'a (a.): mecmua, dergi; küçük risale veya farklı kitapların bir araya getirildiği eser.

mecrâ (a.): suyun cereyan ettiği, aktığı yatak, suyolu, akıntı yeri; bir işin gidiş, oluş yolu; bir havadisin, bir haberin yayılma yolu.

mecrâ-yı kadîm (a.-f.): eski suyolu.

mecrâ-yı tabî'î (a.-f.): akarsuyun tabîi yatağı.

Mecûsî (a.): Zerdüşî dinine inanan ve ateşe tapan kimse, Zerdüşî; Mecûsa ait, ateşe tapanla da ilgili.

meczûb (a.): cezbeyle tutulmuş olan, divane, abdal, sevgiden aklını kaybetmiş olan.

Meczûb-ı İlâhî-i Kuṭb (a.-f.): Kutup denilen ilâhî cezbeyle tutulmuş kimse.

medâr (a.): bir şeyin döneceği, devredeceği, üzerinde hareket edeceği yer, etrafında dönülen nokta; sebep, vesile, vasıta.

medâr-ı feyz ü incilâ (a.-f.): bolluğun görünen vesilesi.

medâr-ı ma'îşet (a.-f.): geçim vasıtası.

medâr-ı şa'sa'a-i zemân (a.-f.): zamanın gösteriş sebebi, vasıtası.

medâris (a.): medreseler, klâsik devirdeki Osmanlı üniversiteleri.

medâris-i 'atfika (a.-f.): eski medreseler.

medâris-i 'ilmiyye (a.-f.): ilim medreseleri.

medâris-i mevcûde (a.-f.): mevcut medreseler.

meded (a.): medet, yardım, avn, imdat, aman.

medenî/medeniyye (a.): Medine'ye, şehre mensup, şehirlî, şehir halkından olan; bir memleketle ilgili bulunan; Medineli.

medfen (a.): mezar, defin yeri, kabir.

medfen-i mahşûş (a.-f.): özel mezar.

medfûn (a.): defnolunmuş, gömülmüş.

medfûn-ı hâk-i ğufrân (a.-f.): affedilme toprağına gömülen.

medh (a.): medih, birinin iyiliğini söyleme, övme, sena.

medh ü sitâyiş (a.-f.): iyiliklerini söyleme.

medhal (a.): giriş, kapı.

medrese (a.): klâsik devirdeki Osmanlı üniversitesi.

medrese-i 'atfika (a.-f.): eski medrese.

medrese-i kadîme (a.-f.): eski medrese.

medrese-i menkûle (a.-f.): taşınabilen medrese.

medrese-i mezkûre (a.-f.): anılan medrese.

Medrese-i Nizâmiyye (a.-f.): Büyük Selçukluların veziri Nizamülmülk'ün tesis ettiği medrese.

Medrese-i Şifâ'iyye (a.): şifa yurdu olan medrese.

mefkûd (a.): kayıp, yok, olmayan, bilinmeyen.

mefth (a.): fethedilmiş, ele geçirilmiş.

mehâr (f.): yular, dizginlik; burunluk.

mehâr-ı mekkârî develeri (f-a.-t.): yularlı, burunluklu, dizginlikli binek develeri.

meh-mâ-emken (a.): mümkün olduğu kadar, olabildiği kadar.

mekâbir/mağâbir (a.): makberler, mezarlar.

mekâbir-i şühedâ (a.-f.): şehitlerin kabirleri.

mekân (a.): yer, mahal; ev, oturulan yer.

mekân u me'vâ (a.): yer ve yurt.

mekkâre (a.): pek hilekâr, dессas, dubaracı, ayyar, düzenbaz kadın.

mekkârî (a.): at, deve, katır gibi eşya taşımak için kiralanen hayvan, yük hayvanı; bu hayvanlara yükletilen eşya.

mekrûh (a.): tiksinti veren, iğrendiren, iğrenç; İslam dininde haram olmadığı hâlde hoş görülmeven veya yapılması yasaklanan durum, davranış vb.

mekşûf (a.): açılmış, açık, belli; keşfedilmiş, açığa çıkarılmış.

mekşûf u merbûth (a.): açık ve bağlı.

mekteb (a.) mektep yazı yazacak yer; okul, ekol; sıbyan mektebi.

mekteb-i i'dâdî-i mülkî (a.-f.): mülkiye idadî mektebi, Osmanlı sivil lisesi.

mekteb-i ibtidâî-i resmî (a.-f.): Osmanlıların resmî yani devletin ilk mektebi.

mekteb-i idadî: şimdiki Kayseri Lisesi.

mekteb-i rüşdiyye (a.-f.): rüşdiye mektebi, Osmanlı orta mektebi.

mektûb (a.): mektup, yazılmış, biti.

mektûb-ı mezkûr (a.-f.): anılan mektup.

mel'abe (a.): oyun, oyuncak.

mel'abe-i siyâsiyye (a.-f.): siyaset oyuncağı, oyunu.

mel'ûn (a.): lanet olası, lanetlenmiş, tart olunmuş, kovulmuş, herkesin lanet ve nefret ettiği kimse.

melce' (a.): iltica edilecek, sığınılacak yer, sığınak, yurt.

melce'-i dâ'imî (a.-f.): devamlı sığınak.

melekât (a.): melekeler, bir iş veya davranış üzerinde devamlı uğraşma, tekrar ve tecrübe ile kazanılan alışkanlık, beceriklilik, yatkınlık; insanda idrak, hafıza, hayal etme, muhakeme kabiliyeti gibi doğuştan var olan güçlerden her biri, yeti.

melekât-ı beşeriyye (a.-f.): beşerin becerileri.

melekât-ı insâniyye (a.-f.): insanlığın işe yatkınlıkları.

melhûz (a.): mülahaza edilen, düşünülebilen, hatıra gelen; olabilen.

melik (a.): hükümdar, padişah, han; mal sahibi; Allah'ın adlarından biri.

melike (a.): kadın hükümdar, hükümdar karısı.

meliketi's-sa'îdeti's-şehîdeti'l-âlimeti ez-zâhideti (a.): zahide, bilgili, mutlu şehid melike.

meliketü'n-nisâ'i fi'l-âlem (a.): âlemde kadınların hükümdarı.

melikü'l-küttâb (a.): hükümdarın kâtipleri.

memâlik (a.): memleketler, ülkeler; bir devletin toprağı.

Memâlik-i Osmâniyye (a.-f.): Osmanlı memleketleri.

Memâlik-i Dânişmendiyye (a.-f.): Danişmendli memleketleri.

Memâlik-i İl-Hâniyye (a.-f.): İlhanlı memleketleri.

Memâlik-i İrânîyye (a.-f.): İran memleketleri.

Memâlik-i İslâmiyye (a.-f.): İslâm memleketleri.

Memâlik-i Mışır (a.-f.): Mısır ülkeleri.

Memâlik-i Selçûkiyye (a.-f.): Selçuklu memleketleri.

memâlik-i şarkıyye (a.-f.): şark (doğu) ülkeleri.

Memâlik-i Zü'l-Kadriyye (a.-f.): Zülkadirli memleketleri, Dulkadiroğulları Beyliği ülkeleri.

memerr (a.): mürur edilecek, geçilecek yer, yol, geçit, cadde, sokak; geçit.

memleket (a.): ülke, il.

memleket kethudâsı: ülkenin kâhyası.

memnû (a.): memnu, men edilmiş, yasaklanmış, yasak.

memnû'ıyyet (a.): yasaklık, yasaklanma.

memnû'ıyyet-i dâkıķ (a.-f.): un -satma, getirme- yasağı.

memzûcen (a.): karıştırılarak, karışmışlık.

men' (a.): bırakma, savma, durdurma, caydırma, yasaklama.

men' ü tazıyık (a.-f.): durdurma ve sıkıştırma.

men' ü te'dîb (a.-f.): caydırma ve edeplendirme.

men' ü yasağ (a.-f.-t.): durdurma ve yasaklama.

men'-i isti'mâl (a.-f.): kullanmayı yasaklama.

menâbi' (a.): menbalar, kaynaklar.

menâbi'-i ma'deniyye-i hârre (a.-f.): sıcak maden suyu kaynakları.

menâbi'-i ticâret (a.-f.): ticaret kaynakları.

menâfi' (a.): menfaatler, yararlar, çıkarlar.

menâşıb (a.): mansıplar, payeler, makamlar, rütbelere, dereceler.

menâşıb-ı mühimme (a.-f.): mühim mansıplar.

menâşş (a.): kaçıp sığınılacak yer.

menâşş-ı fikr ü 'azm (a.-f.): niyet ve düşüncesi sığınma yeri.

menba' (a.): kaynak, pınar, bir suyun yerden çıktığı yer, bir havadis, husus ve keyfiyetin çıktığı yer.

menfâ (a.): nefyedilen, sürülen yer, sürgün yeri.

menfa'at (a.): fayda, kâr, çıkar, yarar.

menhûs (a.): uğursuz.

menkıbe (a.): övünülecek güzel iş, hareket ve davranış.

menkûha (a.): nikâhlı kadın.

menkûş (a.): nakş olunmuş, işlenmiş, resim yapılmış, boya ile süslenmiş; nakışlı pencere, alçı pencere.

mensî (a.): unutulmuş; bırakılmış, terk edilmiş.

mensûcât (a.): nesc olunmuş, dokunmuş şeyler, dokumalar.

menşe' (a.): bir şeyin neşet ettiği, çıktığı yer, esas, kök; yetiştirilen yer, bitirilen mektep.

menşûr (a.): padişahın verdiği vezirlik, kadılık vs. rütbelere tevcihinin fermanı.

menşûr-ı ‘âli (a.-f.): yüce menşur.

menşûr-ı feth (a.-f.): fetih yazısı.

menşûr-ı hükûmet (a.-f.): hükümdarlık menşuru.

menşûr-ı meşhûr (a.-f.): meşhur menşur.

Menteşâ/Menteşe: Muğla ve yöresi ile burada kurulan Türkmen Beyliği.

mer‘a (a.): çayırılık, otlak.

merâk (a.): bir şeyi anlamak veya öğrenmek için duyulan arzu; heves, istek, düşkünlük; iç darlığı.

merâkıd (a.): merkadler, kabirler, mezarlar.

merâsim (a.): resmî muameleler; resmî törenler, seremoniler.

merbût (a.): rapt olunmuş, bağlanmış, bağlı; ulaşılmış, bitişmiş, bitişik; iliştilmiş, eklenmiş; bağlı.

mercimek (f.): baklagillerden güdük ziraî bitki.

mercû (a.): umulan; rica olunan.

merd (f.): er, cesur, yiğit, insanîyetli, mürüvvetli.

merdâne (f.): ere, erkeğe mahsus veya lâyük; cesurane, bahadırane; insanîyetli, hamîyetli.

merd-i sehi-i cihân (a.-f.): dünyanın cömert yiğidi.

mergûb (a.): rağbet edilen, aranan, istenilen.

merhamet (a.): acıma, acırganma, rahim.

merhûm (a.) Allah’ın rahmetine kavuşmuş; Allah’ın rahmetiyle müjdelenmiş; (erkek) ölü, ölmüş.

merkad (a.): yatacak, uyuyacak yer, mezar, kabir.

merkez (a.): belirli bir yerin ortası; bir ülkenin, bir belde veya bölgenin yönetildiği yer, makar; çeşitli şubeleri bulunan bir kuruluşun yönetildiği yer veya bina.

merkez-i feyyâz u ‘ulemâ (a.-f.): âlimlerin ve feyiz verenlerin merkezi.

merkez-i hükûmet (a.-f.): hükûmetin merkezi.

merkez-i idâre (a.-f.): idarenin merkezi.

merkez-i livâ (a.-f.): livanın merkezi.

merkez-i saltanat (a.-f.): saltanatın merkezi.

merkez-i Saltanat-ı Seniyye (a.-f.): Yüce saltanatın merkezi (İstanbul).

mertebe (a.): derece, basamak; rütbe, paye; miktar.

mervî (a.): rivayet olunan, birinden işiterek söylenen, sağlam olarak bilinmeyen.

mes’ele (a.): sorulup karşılığı istenilen şey; çözülmesi istenilen problem; ehemmiyetli iş; savaş.

mes’ûl (a.): sorulmuş, kendisinden sorulmuş; sorumlu; cezaya çarptırılmış.

meşâ’ib (a.): musibetler, felâketler; uğursuzlar.

meşâ’ib-i dâhiliyye (a.-f.): içerdeki felâketler.

meşâ’ib-i şu’ûnât (a.-f.): hadiselerin felâketi, uğursuzluğu.

mesâ’il (a.): meseleler,

mesâ’il-i düveliyye (a.-f.): devletlerin meseleleri.

mesâ’il-i mühimme (a.-f.): mühim meseleler, işler.

meşâbe (a.): derece, rütbe, kadar.

mesâcid (a.): mescidler.

mesâcid-i mezkûre (a.-f.): anılan mescitler.

mesâcid-i münîfe (a.-f.): ulu mescitler.

mesâcid-i şerîfe (a.-f.): şerefli mescitler.

mesâfe (a.): ara, uzaklık.

mesâkin (a.): meskenler, konutlar.

mesâkîn (a.): miskinler, yoksulluğu son derecede olanlar, uyuşuklar.

mesbûk (a.): sebk etmiş, geçmiş, başkalarından geri kalmış, arkada bırakılmış; önde bulunan, ondan evvel geçmiş.

mescid (a.): mescit, secde edilecek yer, namaz kılınan yer, Müslümanların mabedi.

mescid ü medâris (a.-f.): mescitler ve medreseler.

Mescid-i Akşâ (a.-f.): En Uzak Mescid, İslâmiyet’te mukaddes addedilen üç mescidinden Kudüs’teki meşhur cami.

mescid-i şerîf (a.-f.): şerefli mescit.

mescid-i şerîf-i mezkûr (a.-f.): anılan şerefli mescit.

mescidi’l-mübârek (a.): mübarek mescit.

mesdûd (a.): sedd olunmuş, kapanmış, kapalı, tıkalı.

mesdûd u münderis (a.-f.): kapanmış ve izi kalmamış.

meserret-maḳâl (a.): sevindiren söz.

mesîre (a.): seyir edilecek, gezilecek yer, gezinti yeri, piknik alanı, park.

meskûkât (a.): sikke hâline getirilmiş madenî paralar.

meskûn (a.): içinde oturlan, ikamet edilen ev; yerleşilip yurt edinilmiş, ahali olan yer.

meslek (a.): sülûk edilen yer, yol, gidiş; geçim için tutulan yol; sistem.

meslek-i müdârâ (a.-f.): el ovalama yolu.

mesmûmen (a.): zehirlenmiş olarak, zehirlenme suretiyle.

Mesned-i Şadâret (a.-f.): sadrazamlık mevkii.

mestûr (a.): setr olunmuş, örtülü, kapalı, gizli.

meşûbât (a.): iyiliğe karşı Allah tarafından verilen mükâfatlar; edilen ibadetlerin kıyamette göreceği mükâfat.

meşûbât-ı uhreviyye (a.-f.): uhrevî yani öteki dünyadaki mükâfat.

meş‘ale (a.): aydınlatıcı alet, lâmba, kandil; ucunda alev çıkararak yanan bir madde bulunan değnek.

meş‘ale-i çîre (a.-f.): çıra meşalesi.

meşâgil (a.): meşguliyetler.

meşâgil-i hâriciyye (a.-f.): haricî meşguliyetler.

meşâhîr (a.): meşhur kimseler.

meşâhîr-i evliyâ vü ‘ulemâ (a.-f.): âlimlerin ve velîlerin meşhurları.

Meşâhîr-i İslâm (a.-f.): İslâm’ın meşhur kimseleri.

meşâhîr-i mücâhidîn (a.-f.): mücahidlerin meşhurları.

meşâyiḥ (a.): şeyhler, yaşlılar, aksakallılar, kocalar; tasavvuf önderleri.

meşâyiḥ-i Âl-i Dânişmendiyye (a.-f.): Danişmendogulları’nın şeyhleri.

Meşâyiḥ-i Kâdiriyye (a.-f.): Kadirî tarikatının şeyhleri.

meşâyiḥ-i kirâm (a.-f.): cömert şeyhler.

meşḡul (a.): bir işle uğraşan, işte bulunan; iş görmekte olan; dalgın, derin bir tefekkürde dalmış.

meşḡuliyet (a.): meşgul olma.

meşhed (a.): şehitlik.

meşhûd (a.): meşhut, gözle görülmüş, görülen.

meşhûn (a.): doldurulmuş, dolu.

meşhûr (a.): ünlü, tanınmış, bilinen, şöhret kazanmış, yayımlı, herkesin bildiği.

meşhûr u muḥaḳḳaḳ (a.-f.): meşhur ve muhakkak.

meşin (f.): işlenmiş koyun derisi.

meşiyen (a.): yürüyerek.

meşrebe (a.): su içmeye mahsus kap, maşrapa.

meşrûṭ/meşrûṭa (a.): şart koşulmuş, şartlı, şarta bağlı.

Meşrûṭiyyet (a.): icra organının başı durumundaki bir hükümdar yanında, yasama yetkisi kısmen halk tarafından seçilmiş meclis veya meclislerce kullanılan ve nazârî de olsa kuvvetler ayrılığı düzenine dayanan yönetim şekli, şartlı monarşi; Osmanlı Devleti’nde I. ve II. Meşrutiyet isimleriyle anılan ve 1876 ile 1908 yıllarında ilân edilen siyasî ve hukukî devir.

metânet ü reşânet (a.-f.): sağlamlık ve dayanıklılık

metbû‘ (a.): kendisine tâbi olunan, uyulan hükümdar.

metîn (a.): metanetli, sağlam, dayanıklı.

metîn ü raşîn (a.-f.): sağlam ve dayanıklı.

metro (y.): metre, 100 cm uzunluğundaki ölçü.

metrûk (a.): terk edilmiş, bırakılmış; boşaltılmış.

mevâdd (a.): maddeler, fezada, boşlukta yer dolduran cisimler; işler, hususlar; kanunlar, nizamlar; kanun, lûgat vs. metinlerde her biri başlı başına bir hüküm ve mevzu bildiren kısımlar.

mevâdd-ı mühimme: mühim maddeler.

mevâki‘ (a.): mevkiler, yerler.

mevâki‘-i mühimme (a.-f.): mühim yerler.

mevâki‘-i sâ‘ire (a.-f.): başka yerler.

mevâni‘ (a.): mâniler, engeller.

mevâsim (a.): mevsimler.

mevâsim-i erba‘a (a.-f.): dört mevsim.

mevcûd (a.): mevcut, var, var olan, hazır, varlık, kâinat.

mevki' (a.): yer, nakil vasıtalarında yer sınıfı.

mevki'an (a.): mevki olarak.

mevki'-i 'âlfî (a.-f.): yüksek mevki.

mevki'-i icrâ (a.-f.): icra mevkii, yürütme yeri.

mevki'-i intişâr (a.-f.): intişar mevkii, yayılma yeri.

mevki'-i kadîm (a.-f.): eski mevki.

mevki'-i laţîf (a.-f.): hoş, güzel yer.

mevki'-i mübâreze (a.-f.): uğraş, savaş yeri.

mevkib-i hümayûn (a.-f.): padişahın alayı.

mevkute/mevķûte (a.): vakti, zamanı belli olan, mecmua, dergi, gazete (periyodik).

mevlâ (a.): sahip, malik, efendi, azad olmuş köle; hak teâlâ; veli, bir işe karışmaya hakkı olan adam.

mevlânâ (a.): efendimiz; ulema ve şeyhlerin lakabı.

Mevlevî Dergâhı/Mevlevî Dergâh-ı Şerîfi/Mevlevî-ĥâne (a.-f.-t.): Mevlevî dervişlerinin şerefli tekkesi.

Mevlûd-i Nebî-i Sa'âdet/Mevlûd-i Nebî-i Sa'âdet-i redîf (a.-f.): saadetli Nebî'nin doğumunun tekrar kutlanması.

mevsim (a.): yılın dört bölümünden biri; bir şeyin muayyen zamanı.

mevsim-i ĥarîf (a.-f.): güz mevsimi.

mevsim-i rebî' (a.-f.): ilkbahar mevsimi.

mevsim-i şayf (a.-f.): yaz mevsimi.

mevsim-i şitâ (a.-f.): kış mevsimi.

mevşûf (a.): vasıf olunmuş, vasıflanmış.

mevşûf u me'mûr (a.-f.): nitelenmiş ve buyurulmuş.

mevşûķ (a.): vesikaya dayanan, sağlam, inanılır.

mevzi' (a.): yer, bir şey konulacak yer.

mevzi'-i süfliyye (a.-f.): aşağı yer.

mevzû' (a.): ele alınan, incelenen, üzerinde durulan mesele, konu; bir yere konulmuş, bırakılmış, vazedilmiş; yürürlüğe konmuş, yürürlükte olan, geçerli; aslı, esası bulunmayan, doğru olmayan, uydurma, düzme.

mevdân (a.): meydan, alan, şehir ve kasaba dâhilinde açık, geniş ve düz yer; açıklık, saha ve kır; ara, vakit, fırsat; ortalık.

mevdân-ı germî (a.-f.): kızışmış alan, savaş meydanınının kızışması.

mevdân-ı mücâhede (a.-f.): cihad edilen meydanı.

mevdân-ı şekâvet (a.-f.): başkaldırısı, ayaklanma meydanı.

meyl (a.): meyil, eğilme, eğiklik, akıntı; sevme, tutulma; gönül akışı.

meyl ü ilticâ (a.-f.): meyil ve sığınma.

meyl ü raĥbet (a.-f.): meyil ve yöneliş.

meyl-i me'âlfî (a.-f.): yüksekliğe, yüceliğe yönelme.

mezâlim (a.): zulümler, can yakmalar, haksızlıklar; adalet dairesi.

mezâri' (a.): mezraalar, ekilip biçilip, üzerinde ziraat edilen topraklar.

mezâri'-i mevķûfe (a.-f.): vakfedilmiş mezzalar.

mezâriķ (a.): mızraklar, kargılar.

mezbûre (a.): adı geçen, yukarıda söylenmiş olan.

mezheb (a.): gidilen, tutulan yol; felsefe çıkırısı; bir dinin şubelerinden her biri.

mezîd (a.) artma, arttırma, çoĥaltma; artmış, artırılmış, büyümüş, çoĥalmış.

mezîd-i 'inâyet-i Ĥusrevâne (a.-f.): padişahın iyiliklerinin çoĥalması.

mezîd-i 'inâyet-i pâdişâhî (a.-f.): padişahın iyiliklerinin çoĥalması.

mezîd-i ķadr ü câh (a.-f.): yer ve değerinin artması.

mezîd-i şavlet ü celâdet (a.-f.): karşı konulmaz gücün artması.

meziyyât (a.): meziyetler, üstünlük vasıfları.

meziyyât-ı 'âliyye (a.-f.): yüksek meziyetler.

mezķa mezķa (a.): parça parça, azar azar; tada tada.

mezķûr (a.): zikredilen, belirtilen, adı geçen, anılan.

mezķûr-ı tevârîĥ (a.-f.): tarihlerin anlattığı.

mezra‘a (a.): mezra, ekilip biçilip, üzerinde ziraat edilen topraklar.

mezrû‘ (a.): ziraat olunmuş, ekilmiş, çift sürülüp tohum atılmış.

mezrû‘ât (a.): ziraat alanları, çiftlikler.

mıntıka-i mu‘tedile (a.-f.): ılımlı bölge.

Mışır Meliki: Mısır hükümdarı, Memlûk Meliki.

mışra‘ (a.): kapı kanadı; manzum bir parçayı meydana getiren dizelerden her biri.

Mışrî kılıç: Mısırlı kılıç, Mısır’da imâl edilen kılıç.

Mışrîler: Mısırlılar, Mısır Memlûklarına ait olan.

mihmân-dâr (f.): misafir, konuk ağırlayan.

mihmândâr-ı cenâb-ı Pâdişâhî (a.-f.): padişahı konuklayıp ağırlayan.

mihrâb (a.): imamın önünde namaz kıldırıldığı caminin kıblesindeki yer; mabetlerin duvarındaki oyuk; iktidâ olunacak yer; mecazî ümit bağlanan yer, sevgilinin kaşları.

mihrâb-ı mezkûr (a.-f.): anılan mihrap.

mihrâb-ı sâni (a.-f.): ikinci mihrap.

miqdâr (a.): miktar, kadar, kemiyet; cüz, kısım, parça, kıta, bölük; kadir, kıymet, derece.

miqdâr-ı kâfi (a.-f.): yeterli miktar.

miqdâr-ı kifâye (a.-f.): kifayet miktarı.

miqdâr-ı mezkûr (a.-f.): anılan miktar.

miqdâr-ı münâsib (a.-f.): münasip miktar.

miqdâr-ı yevmî (a.-f.): günlük miktar.

mîlâd (a.): doğum günü.

Mîlâd-ı ‘Îsâ (a.-f.): Hz. İsa’nın doğum tarihi.

mîlâdî (a.): milatla ilgili; Hz. İsa’nın doğumunu başlangıç olarak kabul eden (tarih) ve bu tarihe göre düzenlenmiş takvim.

milel (a.): milletler, uluslar; bir dinde veya mezhepte olan topluluklar.

milel-i muhtelif (a.-f.): çeşitli milletler.

millet (a.): din, mezhep; bir din ve mezhepte bulunan cemaat. İslâm Devlet’inde özerk dinî teşkilatlanması devlet tarafından resmen tanınan cemaat; Osmanlı İmparatorluğu’ndaki milletler: Rum, Ermeni, Yahudi vs. milletleri.

millet-vekîli: milletvekili.

min külli’l-vücûh (a.): her cihetten, her yönden.

minâre (a.): ışık kulesi; camilerde müezzinin ezan okuduğu kule.

minber (a.): cami içinde genellikle mihrabın sağ tarafında bulunan, Cuma namazının farzından önce, bayram namazından sonra hatibin üzerine çıkıp hutbe okuduğu merdivenli kürsü.

minder (?): oturmak, yaslanmak veya yatmak için pamuk, yün, sünger vb. maddelerden biriyle doldurularak dikilen, kullanıldığı yere yahut içindeki maddeye göre sedir minder, köşe minder, yer minder, ot minder gibi isimler alan şilte, döşek.

minvâl (a.): tarz, yol, suret, şekil; çulhaların tezgâh aletlerinden üstüne bez sardıkları ağaç.

mîr (f.): âmir, baş, kumandan, bey, vali.

mir’ât (a.): ayna; meşhur bir çeşit lâle.

Mir’ât-ı Kayseriye (a.-f.): “Kayseri’nin Aynası”

mîr-âhûr (a.-f.): imrahor, sarayın has ahır âmiri.

mîr-âlây (a.-f.-t.): alay beyi, albay.

mîrî deve (a.-t.): devletin nakliyat işlerinde kullanılan deve.

mîr-i livâ (f.-a.): liva beyi, sancak beyi, tuğgeneral.

mîr-i mîrân (a.-f.): Osmanlı eyalet valisi olan beylerbeyi, orgeneral.

Mîr-Livâ-i Kayserî: Kayseri mülkî âmiri olan sancakbeyi, mutasarrıfı.

mişillü (a.-t.): benzer, gibi.

mişl (a.): benzer, kat, nazir, eş; kadar, hacim.

miyâh (a.): sular.

miyâh-ı ma‘deniye (a.-f.): madenî sular.

miyâh-ı ma‘deniye-i bâride (a.-f.): soğuk madenî sular.

miyân (f.): meyan, orta, bel, ara, aralık.
miyâne (f.): orta, ara; kıvâm
mîzâb (a.): su yolu, oluk.
mizâh (a.): latife, eğlence, şaka.
Moğul Tâ'ifesi: Moğol kavminden olanlar.
Moğul ümerâsı: Moğol beyleri.
Moğullar: Moğollar.
mollâ/monlâ (a.) (mevlânâdan gelir) büyük kadı, büyük âlim; medrese talebesi.
mu'accelen (a.): acele, çabuk olarak; peşin olarak.
mu'âf (a.): herhangi bir sebepten dolayı vergiden affedilen.
mu'âf u müselleme (a.-f.): muaf ve müselleme.
mu'âfiyyet (a.): affedilmiş olma, bağışıklık.
mu'âhede (a.): ahitleşme, antlaşma.
mu'âhede-i şulhiyye (a.-f.): sulh antlaşması.
mu'allak (a.): talik edilmiş, asılmış, asılı; havada boşta duran; sürüncemede kalmış; bağlı.
mu'allim (a.): muallim, talim eden, öğretene, hoca.
mu'allim-i şıbyân (a.-f.): çocuk mektebi muallimi.
mu'âmelât (a.): muameleler.
mu'âmelât-ı dâhiliyye (a.-f.): dâhilî muameleler.
mu'âmelât-ı siyâsiyye (a.-f.): siyasî muameleler.
mu'âmele (a.): muamele, davranma, davranış; yol, iz; dairede yapılan kayıt vs; alış veriş, sarraflık, para işleri; karşılaşma.
mu'âmele-i câriye (a.-f.): yürürlükteki muamele.
mu'âmele-i dâd ü sitâde (a.-f.): alış-veriş muamelesi.
mu'âmele-i dûr-endîşâne (a.-f.): ileriye görme muamelesi.
mu'âmele-i dürüşâne (a.-f.): katı, kaba muamele.
mu'âmele-i siyâsiyye (a.-f.): siyasî muamele.
mu'âmele-i şer'iyye (a.-f.): şeriatın gerektirdiği yol, yordam.
mu'âmele-i vâkı'a (a.-f.): olmuş muamele.

mu'ammer (a.): ömür süren, yaşamış, yaşayan.
mu'âsır (a.): aynı asırda bulunan, çağdaş.
mu'âvenet (a.): yardım etme, yardımcılık.
mu'âvenet-i dilirâne (a.-f.): yiğitçe, yüreklice yardım.
mu'ayyen (a.): belirli.
mu'ayyenât-ı memleket (a.-f.): memleketin belli insanları.
mu'îd (a.): müderris yardımcısı, talebeye dersi iade ederek hazırlayan.
mu'în (a.): yardımcı, yardım eden, refik, yamak.
mu'în-i zâhirî (a.-f.): görünen yardımcı.
Mu'izzü'l-İslâm ve'l-Müslimîn (a.): İslâm'ın ve Müslümanların izzeti, gücü.
mu'tâd (a.): itiyad edilmiş, âdet olunmuş, alışılmış.
mu'tâd-ı kadîm (a.-f.): eski alışkanlıklar.
mu'teberân (a.): itibarlılar, ileri gelenler.
mu'âhaze (a.): azarlama, paylama, çıkışma, darılma; tenkit.
mu'ahharen (a.): muahhar olarak, sonradan.
mûcib (a.): icap eden, lâzım gelen, gereken, gerektiren; sebep, vesile.
mûcib-i istifâde (a.-f.): istifadeyi gerektiren.
mûcib-i melâl (a.-f.): sıkıntı vesilesi.
mûcib-i tevaḥḥuş (a.-f.): ürkmeyi gerektiren.
mufaşşal (a.): tafsil eden, uzun uzadıya anlatan.
muğâyir (a.): uymaz, başka türlü, aykırı, zıt.
muğber (a.): tozlu, tozlanmış; gücenmiş, gücenik, küskün.
muhâcemât (a.): hücumlar, saldırılar.
muhâcemât-ı ahîre (a.-f.): son saldırılar.
muhâcemât-ı mütevâliyye (a.-f.): süregelen saldırılar.
muhâcemât-ı şedîde (a.-f.): şiddetli saldırılar.
muḥâfaẓa (a.): hıfzetme, saklama, koruma, kayırma.
muḥâfaẓa-i mâl ü cân (a.-f.): mal ve canın korunması.
muḥâfaẓa-i nefâset (a.-f.): kıymetli muhafaza.

muḥâfazaten (a.): korumakla, koruyuculukla.

muḥaffef (a.): hafifletilmiş.

muḥâkeme (a.): hüküm yürütme, yargılama.

muḥâkeme-i şer‘iyye (a.-f.): şeriatça muhakeme olunması.

muḥakḳak (a.): tahkik olunmuş, hakikati, gerçekliği, doğruluğu belli olmuş; doğru; her ne hâlde olursa olsun, kesin, mutlaka.

muḥâlefet (a.): muhaliflik, uygunsuzluk, aykırılık; düşmanlık.

muḥallefât (a.): bir adamın bıraktığı tereke.

muḥârebât (a.): muharebeler, savaşlar.

muḥârebât u tecâvüzât (a.-f.): muharebeler ve tecavüzler.

muḥârebât-ı dâhiliyye (a.-f.): dâhilî muharebeler, iç savaşlar.

muḥârebât-ı hūn-rîzâne (a.-f.): kanlı muharebeler.

muḥârebât-ı mezkûre (a.-f.): anlatılan savaşlar.

muḥârebât-ı mütevâliye (a.-f.): ardı ardına muharebeler.

muḥârebât-ı vâkı‘a (a.-f.): olan muharebeler.

muḥârebe (a.): harp etme, savaşma; harp, savaş; savaştaki çarpışmalardan her biri.

muḥârebe-i meşhûre (a.-f.): meşhur muharebe, ünlü savaş.

muḥârebe-i mezkûre (a.-f.): anılan muharebe.

muḥarref (a.): tahrif edilmiş, değiştirilmiş, kalem oynatılmış.

Muḥarrem/Muḥarremü’l-Ḥarâm (a.): tahrim olunmuş, haram kılınmış, dinî yasaklar; hicrî yılın ilk ayı.

muḥarrer (a.): tahrir olunmuş, yazılı, yazılmış.

muḥarrerât (a.): yazılılar, yazılmışlar.

muḥarrerât-ı resmîyye (a.-f.): resmî yazılar.

muḥâşama (a.): iki taraf arasında husumet, düşmanlık.

muḥâşara (a.): kuşatma, etrafını çevirme.

muḥâsebe (a.): hesap işi; hesaplaşma; bir dairenin hesap işleriyle meşgul olan kısmı.

muḥâşşaş (a.): tahsis edilmiş, özgü.

muḥâṭ (a.): çevrili, kuşatılmış.

muḥâṭara (a.): tehlike; zarar, ziyan, korku.

muḥavvel (a.): tahvil olunmuş, değiştirilmiş; havale edilmiş, gönderilmiş, ismarlanmış, bırakılmış.

muḥâzî (a.): birbirinin karşısında bulunan, karşı hizada bulunan.

muḥdes (a.): ihdas edilmiş, sonradan meydana gelmiş, yeni şey.

muḥibb ü müntesib (a.-f.): seven ve intisabeden.

muḥibb-i ‘ilm ü ‘ulemâ (a.-f.): ilmi ve âlimleri seven.

muḥill (a.): ihlal eden, dokunan, sakatlayan, bozan.

muḥîṭ (a.): ihata eden, etrafını çeviren, kuşatan; Allah’ın adlarından.

muḥtâc-ı ta‘mîr (a.-f.): tamire ihtiyacı olan.

muḥtâr (a.): ihtiyar eden, seçilmiş, seçkin (Hz. Muhammed hakkında kullanılır); hareketinde serbest olan, istediği gibi davranan, dilediği yapan; köy ve mahalle işlerine bakmak üzere halkın seçtiği kimse.

muḥtaşar/muḥtaşara (a.): kısa, özlü.

muḥtaşaran (a.): kısaca, özlüce.

muḥtelifün fih (a.): üzerinde ihtilaf olunmuş mesele.

muḥtell (a.): ihlâl edilmiş, bozulmuş, bozuk, karışmış.

muḥtemel (a.): ihtimali olan, umulur, beklenir, olabilir, yapılmayacak şey değil.

muḥterik (a.): ihtirak eden, tutuşup yanan, yanmış, yanık.

muḥtevi (a.): ihtiva eden, içine alan, içinde bulunduran, kavrayan.

muḥyî (a.): ihya eden, dirilten, canlandıran, hayat veren.

Muḥyî-i Kayserî (a.-f.): Kayseri’yi canlandıran: Ali Nisarî Efendi.

muḳābele (a.): karşılık verme, karşılama; karşı gelme; birbiriyle karşılaştırma, karşılıklı yapılan okuma, *Kur'ân* okuma.

muḳābil (a.): karşı karşıya gelen, bir şeyin karşısında bulunan; bir şeye karşı, bir şeye karşılık yapılan; karşılık.

muḳaddem (a.): takdim edilen, sunulan; önde olan, önde giden; önce gelen, önceki; değerli, üstün.

muḳaddes (a.): takdis edilmiş, mübarek, kutlu, kutsal, temiz.

muḳaddimât (a.): mukaddimeler.

muḳaddime (a.): öne geçen, önde giden; (kitaplarda) başlangıç, giriş, önsöz.

muḳaddime-i tedârükât (a.-f.): tedariklere başlanması.

muḳarrer (a.): kararlaştırılmış, kararı verilmiş, kesin, sabit, şüphesiz, takrir ve ifade olunmuş.

muḳarrer ü muḳadder (a.-f.): kararlaştırılmış ve takdir olunmuş.

muḳāṭa'a (a.): mukataa, kesim, hazineye ait herhangi arazi bir gelirin belli bir bedelle keseneğe verilmesi; iltizam; kiranın kendisi; senelik tahmini yapılarak maliye kayıtlarına ayrı bir birim olarak geçirilen gelir kaynağı.

muḳāṭa'ât (a.): mukataalar, kesimler.

muḳāṭa'ât-ı bâḡât (a.-f.): bağların mukataaları, bağların kesimleri.

muḳātele (a.): birbirini öldürme, vuruşma; savaş, kavga.

muḳayyed (a.): kayıtlı, bağlı, zincire vurulmuş, bir işe ehemmiyet veren, deftere geçmiş.

muḳayyed ü muḳarrer (a.-f.): kaydedilmiş ve yazılmış.

muḳayyed ü münderic (a.-f.): işlenmiş ve yazılmış.

muḳdim (a.): gayret ve devamlılıkla çalışan; işine düşkün.

muḳdim ü ḡayûr (a.-f.): sürekli çalışan ve gayret eden.

muḳîm (a.): ikamet eden, oturan, yerleşik.

muḳtedâ (a.): uyulan, kendisine uyulan; önde bulunan, imam, pîşvâ, reis.

muḳtedâ-yı enâm (a.-f.): insanların kendisine tâbi olarak uyduğu.

muḳtedir (a.): iktidarlı, gücü yeten, becerebilen.

muḳteżâ (a.): iktiza etmiş, lâzım gelmiş; kanun icabına göre yazılan yazı, derkenar.

muḳteżâ-yı şer'î (a.-f.): şeriatın gerektirdiği.

muḳteżâ-yı umûr-ı siyâsiyye (a.-f.): siyasî işlerin gerektirdiği.

muḳteżâ-yı zemân (a.-f.): zamanın gerektirdiği.

muḳteżî (a.): iktiza eden, lâzım gelen, icap eden, icap ettiren, gereken, gerektiren.

mum donanması: mum yakılarak şenlik düzenlenmesi.

mûmâ-ileyh (a.): ima edilen, adı geçen, yukarıda anılan [adam].

mûmâ-ileyhâ (a.): ima edilen, adı geçen, yukarıda anılan [kadın].

munḳaṭı' (a.): kesilen, kesilmiş, kesik, aralıklı, fasıllı; arkası kesilen, devam etmeyen, son bulan.

munşab (a.): karışan, dökülen, kavuşan.

muntazam (a.): intizamlı, sıralanmış, düzgün, derli toplu; tertipli.

muntazaman (a.): düzenli olarak.

munzam (a.): inzimam eden, üste konulan, katılan; ek.

murabba' (a.): terbî olunmuş, dörde çıkarılmış; dördü, dört şeyden olma; dört köşeli, dörtgen; kare.

murâbiṭa (a.): ibadete bağlı olan [kadın].

murâd (a.): murat, irade olunan şey, istek, maksat, meram, niyet.

murâfaḳat (a.): refakat etme, yol arkadaşlığı, yoldaşlık; beraber bulunma.

muraḳḳam (a.): yazılmış, yazılı; terkîn edilmiş, rakam, sayı konulmuş, numaralı.

muşaddaḳ (a.): tasdik olmuş, gerçekliği, geçerliliği resmî yazı ile bildirilmiş.

muşâhib (a.): musahip pâdişâh'ın maiyetinde bulunan bilgili, sohbetinden yararlanan, zarif, nüktedan, hazırcevap kimse.

musakḳafât u müsteğallât-ı mevḳûfe (a.-f.): vakıflara gelir sağlayan üstü örtülü binalar.

musakḳafât-ı icâr (a.-f.): kiraya verilen binalar.

musakḳafât-ı icâre-i zemîn (a.-f.): yeri kiralanan yapılar.

muşâlaḥa (a.): barışma, uzlaşma; barış, güvenlik.

musallaḥ (a.): birinin üzerine düşmüş, sataşmış, ilişmiş; sataşan, rahat bırakmayan.

muşanna‘ (a.): tasnî edilmiş, sanat eseri olarak meydana getirilmiş, usta elinden çıkmış; çok süslü; uydurulmuş.

muşannifn (a.): müellifler, kitap yazarlar; düzenleyiciler, donatıcılar.

muşarraḥ (a.): tasrih olunmuş, açık söylenmiş, belirtilmiş, apaçık.

Muşhaf-ı Şerîf (a.-f.): şerefli sahifelerden ibaret kitap: *Kur’ân-ı Kerîm*.

muşliḥ (a.): ıslah eden, iyileştiren, düzeltici, arabulucu.

muşluḳ (a.): su, gaz vb. akıcı bir maddeyi istenildiği zaman akıtmak veya durdurmak amacıyla bir boru veya depoya takılan açılır kapanır alet.

muştâşhiben (a.): yanında olarak, birlikte.

muḥâbîḳ (a.): uyan, uygun, birbirine uyumlu.

muḥâlebe (a.): talepte bulunma, hakkını isteme; dava.

mutaşarrıf (a.): tasarruf eden, kendinde kullanma hakkı ve salâhiyeti bulunan; sancakbeyi bir sancağın ve livanın en büyük idare âmiri.

mutaşarrıf-ı merḳûm (a.-f.): yazılı bulunan mutasarrıf.

mutaşarrıf-ı sâbîḳ (a.-f.): önceki mutasarrıf.

mutaşarrıfın-i emvâl (a.-f.): malları tasarruf eden.

muḥâva‘at (a.): itaat etme, baş eğme.

muteşaddîḳati bi’l-mâli ulûfin (a.): bol miktarda malı sadaka olarak bağışladı.

muḥî‘ (a.): itaat eden, boyun eğen; bağlı; rahat.

muḥlaḳ (a.): itlak olunmuş, salıverilmiş, başı boş bırakılmış; kayıtsız, şartsız; yalnız, tek, salt.

muttaşif (a.): ittisaf eden, vasıflanan, kendisinde bir hâl, bir sıfat, bir vasıf bulunan.

muvâcehe (a.): yüzleşme, yüz yüze gelme; karşı, ön.

muvâfaḳat (a.): uygunluk, uyma; uzlaşma, razı olma, peki deme.

muvaffaḳ (a.) Allah’ın yardımına ulaşmış, işi rast gitmiş kimse; başarılı, becerikli.

muvaffaḳ-ı bi’l-ḥayr (a.): hayırla başarma.

muvaffaḳiyyet (a.): muvaffak olma.

muvâfîḳ (a.): uygun, yerinde.

muvaḳḳit-ḥâne (a.-f.): namaz saatlerinin ayarlandığı ev.

muvaḳḳit-ḥâne-i ‘umûmî (a.-f.): umumî muvaḳḳithane, halkın gözönünde.

muvâşalat (a.): varma, ulaşma.

muvaşşah (a.): süslenmiş, süslü; mısraların ilk harfleri ile bir kelime meydana getirilen manzume: akrostiş; musikîde bir şekil.

muvaẓẓaf (a.): kendisine vazife verilmiş; maaşla atanmış; ilk yapılan askerlik hizmeti.

mûytâb (f.): kıl dokuma.

mûytâblar çârşûsı: dokumacılar çarşısı.

muzâfât (a.): izafe olunanlar, bağlananlar; ekler, bir merkezin şubeleri.

muẓafferıyyât-ı fevḳa’l-‘âde (a.-f.): olağanüstü zaferler.

muẓṭar (a.): çaresiz kalmış, ... zorunda kalmış, zorlanmış.

muẓzafferıyyât (a.): zaferler kazanma.

mü’eddâ (a.): tediye olunmuş, eda olunmuş; mana, mefhum.

mü’eddî (a.): tediye eden, eda eden, ödeyen; sebep olan, doğuran, meydana getiren.

mü’ellifn (a.): müellifler, eser yazarlar.

mü’essesât (a.): müesseseler, kurumlar, kuruluşlar.

mü’essesât-ı ḥayriyye (a.-f.): hayır müesseseleri.

mü’essıs (a.): kurucu.

mü’eyyed (a.): teyit edilmiş, kuvvetlendirilmiş, sağlam; doğrulanmış; yardım gören.

mü'ezzin (a.): ezan okuyan.

mü'min-i kâmil (a.-f.): olgun mümin.

mübâderet (a.): bir işe girişme.

mübâhâşât (a.): tartışmalar.

mübâhâşât-ı 'ilmiyye (a.-f.): ilmî tartışmalar.

mübâşeret (a.): bir işe başlama, girişme.

mübâşir (a.): mübaşir, bir işe başlayan; hükûmetin bir emrini ait olduğu adamlara ileten yahut bir malın tahsiline memur olan.

mübâşir-i mûmâ-ileyh (a.-f.): ima olunan mübaşir.

mübâşirîn-i a' mâl (a.-f.): işlere başlamalar.

mübâya'a (a.): satın alma.

mübeddel (a.): değişmiş, değiştirilmiş.

mübeddel-i hüsn-i müsâleme ve meveddet (a.-f.): güzellikle sevgi ve esenliğe değişme.

mübeddel-i vifâk (a.-f.): barış ve uyumluluğa doğru değişme.

mübeşşer (a.): muştulanmış, müjdelenmiş.

mübeyyen (a.): tebeyyün etmiş, meydana çıkarılmış, açıkça söylenmiş, açıklanmış, açıklayan, bildiren.

mübeyyin (a.): bildiren, açıklayan, meydana koyan.

mübtelâ (a.): müptela, düşkün, uğramış, tutulmuş, yakalanmış, giriftar, duçar; âşık, üftâde.

mübtenî (a.): ibtina eden, kurulu, kurulmuş olan; dayanan.

mücâhide (a.): cihad eden, çalışan kadın.

mücâhid-i meşhûr (a.-f.): meşhur mücahid.

mücâvir (a.): komşu; mabed veya bir tekke yakınlarına çekilip oturan; yurdunu ve diyarını terk ederek zamanını Haremeyn-i Şerifeyn' de ibadetle geçiren.

mücâzât (a.): karşılık; bir suça karşı ceza çekirme.

mücedded (a.) tecdid olunmuş, yenilendirilmiş, yeni, yepyeni.

müceddeden (a.): yeni olarak, yeni baştan.

mücehhez (a.): donanmış.

mücerreb (a.): tecrübe olunmuş, denenmiş, sınanmış.

mücerreb ü müdellel (a.-f.): denenmiş ve delillendirilmiş.

mücerrebü'l-ahvâl (a.): hâlleri denenmiş.

mücerrebü'l-eçvâr (a.): tavırları sınanmış.

mücessem (a.): tecessüm etmiş, cisimlenmiş, cisimli; üç boyutlu olan.

mücesseme-i 'işmet (a.-f.): masumluluğu, temizliği cisimleşmiş.

müdâfa'a (a.): defetme, bir saldırıya karşı durma; koruma, korunma; savunma.

müdâhalât-ı tevâliye (a.-f.): sürekli müdahale.

müdâhale (a.): karışma, araya girme, el katma, sokulma.

müdâhale-i uhrâ (a.-f.): başka müdahale.

müdâvemmet (a.): ara vermeden devamlı yapma.

müddet (a.): bir şeyin uzanıp sürdüğü zaman, zaman mesafesi; zaman, vakit, süre.

müddet-i kalîle (a.-f.): az vakit.

müddet-i müsâferet (a.-f.): misafirlik müddeti.

müddet-i salţanat (a.-f.): saltanat müddeti.

müddet-i tevķit (a.-f.): tayin edilen zamanın müddeti.

müdebbir (a.): tedbirli tedbir alan, düşünce ile hareket eden, düşünceli; menkulünün ıtkını kendisinin ölümüne talik etmiş mevlâ.

müdellel (a.): delille ispatlanmış.

müderriis (a.): ders veren, ders okutan; medrese dersi okutan, profesör.

müdevven (a.): tedvin etmekten herhangi bir eserin kitap veya divan hâline getirilmiş.

müdevver (a.): yuvarlak; devredilmiş, geçirilmiş.

müdir (a.): müdür, idare eden, çeviren, bakan.

müdir-i umûr (a.-f.): işlerin idarecisi.

müdrîk (a.): idrak eden, anlayan, kavrayan; bir yere erişen, ulaşan; yetişkin, olgun.

müdrîk ü mûmeyyiz (a.-f.): eğriyi doğruyu anlayan ve ayırt eden.

müfâd (a.): mana, mefhum, meal.

müfettiş (a.): teftiş eden, araştıran, denetleyen; bir işin usulüne göre yapılıp yapılmadığını yerinde denetleyip sonucu bir raporla bağlı olduğu kuruma bildirmekle görevli kimse.

müfevvaż (a.): ihale ve sipariş olunmuş.

müfîd (a.): ifade eden, anlatan, manalı; faydalı.

müfrez (a.): ifraz olunmuş, ayrılmış.

müfrez ü mu‘ayyen (a.-f.): ayrılmış ve belirlenmiş.

müfreze (a.): bir askerî birlikten ayrılan kol.

müfrezen (a.): ayrılarak.

müfrezü’l-ķalem (a.): bütünden ayrı tutulan.

müftü/müftü (a.): fetva veren; eyalet ve sancaklarda fetva ile vazifeli ulema; şeyhülislâm.

müftî-i belde (a.-f.): şehrin müftüsü.

müftî-i mûmâ-ileyh (a.-f.): ima olunan müftü.

müftî-i sâbık (a.-f.): önceki müftü.

müheyyâ (a.): hazır, hazırlanmış, amade.

mühim (a.): ehemmiyetli, önemli, düşündüren, ağır, lâzım, vacip.

mühimmât (a.): lüzumlu şeyler, savaş malzemesi.

mühimmât-ı ‘askeriyye (a.-f.): askerî mühimmat.

mühimmât-ı mezkûre (a.-f.): anılan mühimmat.

mühimmât-ı seferiyye (a.-f.): sefer, savaş mühimmatı.

mühr-i şadâret (a.-f.): sadrazamlık mührü, mühr-i hümayun.

mühtedî (a.): ihtida eden, hidayete eren, dönme, İslâm dinini kabul eden.

mükâfât (a.): bir hizmet ve iyiliğe karşı edilen iyilik.

mükâtebât (a.): mektuplaşmalar, yazışmalar.

mükemmel (a.): kemale erdirilmiş, kemal bulmuş, tekml, tam, olgun, kusursuz, eksiksiz; güzel, âlâ.

mükemmelen (a.): mükemmel olarak.

mükrim (a.): ikram eden, ağırlayan, misafir sever.

mülâbis (a.): karışan; münasebet kuran, yakınlık gösteren.

mülâhaza (a.): dikkatle bakma; iyice düşünme; düşünce.

mülâkât (a.): buluşma, kavuşma, birleşme; görüşme.

mülâkķab (a.): lakaplanmış, lakaplı.

mülâşık (a.): iltisaklı, bitişik, yapışık, yan yana bulunan.

mülâzım (a.): bir yere veya kimseye sınımsız bağlı olan; gidip gelen; stajyer.

mülâzımîn (a.): mülâzımlar.

mülhak (a.): ilhak edilmiş, sonradan takılmış, katılmış; askerî karargâhta emir subayı yardımcısı.

mülhakât (a.): katmalar, ekler; bir merkeze bağlı olan yerler.

mülhid (a.): Allah’ı inkâr eden, dinsiz, imansız.

mülhid-i merķüm (a.-f.): yazılan mülhid.

mülk (a.): ev, dükkân, arazi gibi taşınmaz ve gelir getiren mal; bir devletin ülkesi; doğrudan birinin malı olan.

mülk ü diyâr (a.-f.): memleket ve yurt.

mülkî (a.): bir ülkeye ait, bir memleketle ilgili; memleket idaresine ait, onunla ilgili; asker ve ulema dışındaki devlet memurları.

Mülk-i ‘Osmânî (a.-f.): Osmanlı mülkü, devleti, memleketi.

mülk-i maķz (a.-f.): yalnız mülk.

mülk-i mevrûş (a.-f.): miras kalan memleket.

mülkiyet (a.): mülk malikliği.

mülkiyye (a.): Osmanlı idarî zümrelerinden asker ve ulema dışındaki devlet memurları.

mülk-nâme (a.-f.): hükümdar tarafından bir arâzî parçasının şer‘î haklarının veya rakabesinin bir veya bir kaç şahsa temlikini bildiren vesika, ferman.

mülûk (a.): krallar, hükümdarlar.

mülûk u hükümdârân (a.-f.): melikler ve hükümdarlar.

mülûkâne (a.-f.): melik gibi, meliklere yakışacak yolda.

Mülûk-ı Celâ’iriyye (a.-f.): Celayirli melikleri.

Mülûk-ı Cengiziyye (a.-f.): Cengizli melikleri.

Mülûk-ı Etrâk (a.-f.): Türklerin melikleri, hükümdarları.

Mülûk-ı Eyyûbiyye (a.-f.): Eyyubîlerin melikleri.

Mülûk-ı Fâris (a.-f.): Fars melikleri.

Mülûk-ı Ğıbtî-i Mısır (a.-f.): Mısır'ın Kıbtî melikleri.

Mülûk-ı Habeş (a.-f.): Habeş melikleri.

Mülûk-ı İl-Ĥâniyye (a.-f.): İlhanlı melikleri.

Mülûk-ı İslâm (a.-f.): İslâm melikleri

mülûk-ı mücâvire (a.-f.): civar melikleri.

mülûk-ı mütecâvire (a.-f.): komşu melikler.

Mülûk-ı Rûm (a.-f.): Rum, Roma, Bizans melikleri.

Mülûk-ı Şâm (a.-f.): Suriye melikleri.

Mülûk-ı Yemen (a.-f.): Yemen melikleri.

Mülûk-i MıŖriyye (a.-f.): Mısır melikleri.

mümeyyiz (a.): temyiz eden, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayıran, seçen; imtihanında bileni bilme-yenden ayıran.

mümkin (a.): mümkün, olabilir, olabilen.

mümted (a.): imtidad eden, uzayan, uzanan; sürekli.

mün‘atıf (a.): bir tarafa doğru yönelen, meyleden, teveccüh eden

mün‘atıf u munŖarıf (a.-f.): yönelen ve eğilen.

münâfese (a.): haset, kin, çekememezlik, gizli düşmanlık.

münâfese-i Ŗarafeyn (a.-f.): iki tarafın çekememezliği.

münâkaŖa (a.): atıŖma, çekiŖme; tartıŖma.

münâkaŖa-i erbâb-ı nüfüz (a.-f.): nüfuzlu kim-selerin atıŖması.

münâsebât-ı ticâriyye (a.-f.): ticarî münasebetler.

münâsebet (a.): münasiplik, uygunluk, iliŖik, iliŖki; yakınlık, ilgi; yanaŖma, vesile.

münâsebet-i Ŗhriyye (a.-f.): hısımlık münasebeti.

münâza‘a (a.): ağız kavgası, çekiŖme.

münâzara (a.): kaideye uygun olarak karŖılıklı konuŖma; ilmî münakaŖa, tartıŖma.

münderecât (a.): içindekiler.

münderic (a.): indirac eden, bir Ŗeyin içinde yer alan, bulunan.

mündericât (a.): kitap, gazete, dergi vb. içinde bulunanlar, içindekiler, muhteviyat.

münderis (a.): eseri, izi, niŖanı kalmamıŖ.

müneccim baŖı (a.-t.): Osmanlı Sarâyı’nda ilmi-yeden takvim tertip etmekle vazifeli astronomların baŖı olan kimse.

münferiden (a.): yalnız, tek olarak; ayrı ayrı, birer birer.

münħall (a.): inhilâl eden, açılan, çözülen; boş kalan, açık olan, memuru bulunmayan (yer).

münħanî (a.): inhinâ eden, eğilen, eğrilen, kamburlu; eğri, eğrili; yükseklik eğrisi.

münħaŖır (a.): inhisar eden, sınırlanmıŖ, her yanı çevrili; yalnız bir kimseye veya bir Ŗeye mahsus olan.

münħaŖır u menûŖ (a.-f.): sınırlanmıŖ ve baėlanmıŖ.

münħedim (a.): inhidam eden, yıkılan, yıkılmıŖ, harap.

münħemik (a.): inhimak eden, bir iŖin üstüne çok düşen.

münħezim (a.): inhizâm eden, hezimete uğrayan, bozguna uğrayan, uğramıŖ, bozgun.

münħezim ü perîŖân (a.-f.): bozulmuŖ ve daėılmıŖ.

münħalib (a.): inkılâb eden, dönen, dönmüŖ, deėiŖen, baŖka bir Ŗekle, kılığa girmiŖ, giren.

münħariz (a.): adı sanı kalmamıŖ, yıkılmıŖ, yok olmuŖ, sona ermiŖ.

münħasim (a.): kısım kısım bölünen, bölük bölük olan, bölünmüŖ.

münħatı‘ (a.): kesilen, kesilmıŖ, kesik, aralıklı, fasılalı; arkası kesilen, devam etmeyen, son bulan,

münkesir (a.): kırık.

münkesiren (a.): kırık olarak, kırıklıkla.

münselib (a.): insilâb eden, kaçmıŖ, kaçırılmıŖ, kalmamıŖ.

müntakîl (a.): intikal eden, geçen; miras kalmış; göçmüş, ölmüş; sözün gelişinden anlayan.

müntehâ (a.): nihayet bulmuş, bir şeyin varabildiği en uzak yer, son derece, son kerte; son uç.

müntehâ-yı hudûd (a.-f.): hududun sonu.

müntehâ-yı şimâlî (a.-f.): kuzeyin sonu.

müntehî (a.): nihayet bulan, sona eren, biten; en son; bir şeyi tamamlayan.

müntemi' (a.): intima eden, yakınlık ve ilgi peyda eden.

müntesib (a.): mensup, intisab eden, giren, kapılanan; alâkası olan.

müntesibîn-i târîh (a.-f.): tarihle alâkadar olanlar, tarihçiler.

mürâca'at (a.): geri dönmeler; başvurular, danışmalar, yardım istemeler.

mürâca'at u istirhâm (a.-f.): başvurma ve yardım isteme.

mürâsele (a.): mektuplaşma.

müreccaḥ (a.): tercih sebebi, tercih edilir.

mürekkab (a.): terkib edilmiş, iki veya daha çok şeylerin karışmasından meydana gelen; yazı mürekkebi.

müretteb (a.): tertip olunmuş, dizilmiş, yerli yerine konulmuş; tayin edilmiş, bir şey, bir yer için ayrılmış; sonradan kurulmuş; danışıklı, uydurma, yalandan tertiplenmiş.

mürtefi' (a.) irtifa eden, yükselen, yükselmiş, yüksek, yüce.

mürûr (a.): geçme, bir yandan girip öte yandan çıkma; geçip gitme; sona erme.

mürûr u 'ubûr (a.-f.): aşma ve geçme.

mürûr u vülûc (a.-f.): geçme ve girme.

mürûr-ı ezmân (a.-f.): zamanların geçmesi.

mürüvvet (a.): mertlik, yiğitlik, insanlık, iyilik, insan evlâdına yakışır, evlâdını evlendirenin bahtiyarlığı.

mürüvvet-i muzafferâne (a.f.): zafer elde edenin mutluluğu.

müsâ'ade (a.): yardım; izin; elverişli bulunma.

müsâ'id (a.): uygun.

müşâdere (a.): herhangi kabahatli bir kimsenin malının hükûmetçe, pâdişâh adına zapt edilmesi; memnu, yasak bir şeyin kanuna uygun olarak zaptı.

müşâdif (a.): rastlar, rastlayan.

müşâdif-i nazar (a.-f.): gözün karşılaşması.

müşâfir (a.): misafir, yolcu, konuk.

müşâfirîn (a.): misafirler.

müşakḳafât (a.): müsakkaf olan, üzeri dam ile örtülü olan yerler.

müşakḳafât-ı mevḳûfe (a.-f.): vakfedilmiş üstü örtülü yapılar.

müşâvî (a.): diğeriyle bir hâl ve derecede olan, beraber, farksız, eşit, denk; iki rakamın eşitliği.

müşbet (a.): tespit edilmiş, delil gösterilmiş, olumlu, pozitif; gerçek, doğru, yararlı.

müseccel (a.): tescilli.

müsellâḥ (a.): silahlanmış, silahlı.

müsellâḥan (a.): silâhlı olarak.

müşelleş (a.): üçgen.

müşellesü's-şekl (a.): üçgen şeklinde.

müsellim (a.): teslim eden, veren; beylerbeyi ve sancakbeyi ile mutasarrıfa vekâlet eden mülkiye kaymakamı.

müsemmâ (a.): adlandırılmış.

müskirât (a.): sarhoş edici şeyler.

müsta'id (a.): istidatlı, kabiliyetli, bir şeye kabiliyeti olan; akıllı, anlayışlı.

müsta'mel (a.): kullanılmış, kullanılan.

müstağrak-ı düyûn (a.-f.): borçlara batmış.

müstaḥaḳ (a.): hak kazanmış.

müstaḥdem (a.): hizmet eden, çalışan.

müstaḳil (a.): kendi başına, başlı başına olarak; ancak, yalnız, bağımsız.

müstaḳillen (a.): kendi başına, başlı başına olarak; ancak, yalnız, bağımsız.

müstaķīm (a.): doğru, düz, dik, rast; temiz, iffetli, namuslu, hile ve irtikâbı olmayan.

müste'ân (a.): kendisinden yardım beklenen, yardım istenen (Allah).

müste'cir (a.): isticar eden, kira ile tutan; kiracı.

müstebân (a.): meydanda, açık (olan), aşıkâr, ayan, vazıh, zahir; açık olarak anlaşılın.

müstecâb (a.): kabul cevabını alan, isteği kabul edilen.

müstedell (a.): istidlâl olunmuş, bir delille ispatlanmış.

müstefid (a.): istifade eden, faydalanan.

müstemirr (a.): istimrar eden, bir düziye uzayıp giden; sürekli, devamlı, daima.

müstenid (a.): dayanan.

müşâbih (a.): benzer.

müşâhede (a.): bir şeyi gözle görme; ilâhî âlemi görme.

müşârün-ileyh (a.): kendisine işaret olunan, adı geçen, adı anılan (erkek).

müşârün-ileyhâ (a.): kendisine işaret olunan, adı geçen, adı anılan (kadın, kız).

müşerref (a.): şereflenmiş, şerefli, şereflendirilmiş, kendisine şeref verilmiş.

müşevveş (a.): karışık, karma karış, gayr-i muntazam, anlaşılmaz, meşķûk.

müşîr (a.): emir ve işaret veren; mareşal.

müşîrân (a.): emir ve işaret verenler; mareşaller.

müşîrân-ı 'izâm (a.-f.): büyüklerin buyruğu, işareti.

müşkil (a.): zor, güç, çetin.

müşkilât (a.): güçlükler, zorluklar.

müştehire (a.): şöhretli, ünlü (kadın, kız).

müştemil (a.): iştimal ve ihtiva eden, saran, kavrayan, şamil, havi, cami.

müşterek (a.): iştirak eden, ortak, ortaklaşa; birlik, elbirliğiyle yapılan.

müştereken (a.): ortaklaşa, ortak olarak.

müta'addid (a.): taaddüt eden, çoğalan, çok, birçok, birkaç, türlü türlü.

müţala'a (a.): okuma, tetkik, düşünce.

müţala'a-güzâr (a.-f.): geçen düşünce.

müte'âķib (a.): ardından.

müte'alliķât (a.): yakın kimseler, akraba; bir cümlelin manasını tamamlayan, açıklayan kelimeler.

müte'âref (a.): herkesin bildiği, ünlü, meşķur.

müte'ayyin (a.): taayyün etmiş, tayin ve tahsis olunmuş, muayyen, mukarrer; ayan ve eşraftan olan.

müte'essir (a.): üzgün; etkilenen.

müte'essiren (a.): üzülererek; etkilenererek.

mütebâķi (a.): kalan, geriye kalan.

mütecâsir (a.): cesaret eden, cüret gösteren; yeltenen, küstah.

mütecâviz (a.): tecavüz eden, geçen, aşan; sataşan, saldıran, sarkıntılık eden; fazla, çok.

müteferriķ (a.): teferruk eden, dağınık, ayrı ayrı.

müteferriķa (a.): pâdişâh, vezir vs. devlet büyüklerinin yanında türlü hizmetlerini gören adamlar.

müteğallibe (a.): zorba.

müteĥâlif (a.): birbirine uymayan.

müteĥaşşıl (a.): meydana gelen hâsıl olan.

müteĥayyiz (a.): tehayyüz eden, yer tutan; itibarlı, mühim, ileri gelen (kimse).

müteĥayyizân-ı ahâlî (a.-f.): ahalinin ileri gelenleri.

müteĥayyizân-ı eşnâf (a.-f.): esnafın önde gelenleri.

müteĥayyizân-ı memleket (a.-f.): memleketin ileri gelenleri.

müteķâ'id (a.): tekaüt olup oturan, emekliye ayrılmış, emekli.

müteķaddimetü'l-ceyş (a.): ordunun öncüsü olan asker.

mütemeddin (a.): medenîleşme, uygar.

müteneffizân (a.): etkili kişiler, nüfuz sahipleri, sözü geçenler.

mütesellim (a.): tesellüm eden, teslim edileni alan; vergi tahsildarı, mülķî teşķilatta beylerbeyi ve sancak-beyi kaymakamı.

mütesellim-i livâ (a.-f.): liva mütesellimi.
mütesellim-i sâbık (a.-f.): eski mütesellim.
müteveccih (a.): dönük, yönelik.
müteveccihât (a.): tevcihler, rütbe ve mevki vermeler.
müteveffiyye (a.): vefat eden (kadın).
mütevekkilen ‘ale’l-lâh (a.): Allah’a güvenerek, O’na tevekkül ederek.
mütevellî (a.): birinin yerine geçen; bir vakfın idaresi, kendisine verilmiş olan kimse (erkek).
mütevelliyye (a.): birinin yerine geçen; bir vakfın idaresi, kendisine verilmiş olan kimse (kadın).
müttaķı (a.): dinin emir ve yasaklarına tam olarak uyan, günah ve haramdan sakınan, Allah’tan korkan (kimse).
müttefikîn (a.): müttetikler, bağlaşmışlar, birleşmişler, anlaşmışlar; fikir birliği içinde olanlar.
müttefikun ‘aleyh (a.): üzerine ittifak edilmiş, anlaşılmış olan.
müttehidin (a.): birlikte, beraber olarak.
müvekkil (a.): vekalet veren.
müverrih (a.): tarih yazan, tarihçi; manzum tarih düşüren şair.
müverrihîn (a.): tarihçiler.
müyesser (a.): kolayı bulunup yapılan, kolay gelen, asan, kolaylıkla hâsıl olan, rast gelen.
müzâheret (a.): destek, yardım, arka çıkma.
müzâkere (a.): bir iş hakkında konuşma, görüşme, danışma; talebenin dersini hazırlayabilmek için çalışması.
müzâyaķa (a.): sıkıntı, darlık, parasızlık, yokluk.
müzâyede (a.): açık arttırma.
müze (l.-y.): ilim ve sanatın her dalıyla ilgili kıymetli eserlerin, eski devirlerden kalma değerli eşyanın saklandığı ve sergilendiği yer.
Müze-i Hümayûn (y.-f.): Topkapı Sarayı Müzesi Çinili Köşk karşısındaki Osmanlı Müzesi.
müzeyyen (a.): ziynetlendirilmiş, süslenmiş, süslü.

N

n’ola (t.): ne ola; ne olur, ne çıkar, şaşılır mı; nedir, ne olabilir?
na’l-bend (a.-f.): nalbant.
nâ’ib (a.): vekil, birinin yerine geçen; kadı vekili; kadı, şeriat hükümlerine göre hüküm veren hâkim.
Nâ’ib-i Melik-i ‘Irâķ bi-Bilâd-ı Rûm (a.-f.): Anadolu ve Irak Meliki’nin Naibi.
nâ’ib-i mûmâ-ileyh (a.-f.): ima olunan naip.
nâ’ib-i sâbık (a.-f.): eski naip.
nâ’il (a.): muradına eren, ermiş, ele geçiren.
nâ’il-i fevz-i firâvân (a.-f.): bol mükâfata kavuşmak.
nâ’il-i imâret (a.): emirliğe kavuşmak.
nâ’il-i salţanat (a.-f.): saltanata kavuşmak.
nâ’il-i serîr-i hûkûmet (a.-f.): hâkimiyet tahtını ele geçirme.
nâ’il-i taht (a.-f.): tahta kavuşma.
nâ’ire (a.): ateş, alev; sıcaklık.
nâ’ire-i harb-i rû-nümâ (a.-f.): yüz gösteren harbin ateşi.
nâ-bedîd (f.): görünmez, bellisiz, kayıp.
nâbit (a.): yerden biten, yerden çıkıp büyüyen.
nadir (a.): seyrek, az, ender bulunur.
nâdirü’l-emşâl (a.): emsali az bulunur.
nâ-ehlân (f.-a.): ehil olmayanlar, ehliyetsizler.
nâfe (f.): ceylanın göbeğinden çıkan misk; sevgilinin saçı.
nâfi’ (a.): menfaatli, faydalı, kârlı; Allah’ın adlarından.
nâhiye (a.): yan, taraf, kenar, bölük, civar, küçük yer, memleket.
naķib (a.): bir kavim veya kabilenin reisi veya vekili, şeyh yardımcısı, reis vekili; bir tekkede, şeyhin yardımcısı olan en eski derviş veya dede.
naķbü’l-eşraf (a.-f.): Hz. Hasan soyundan olanlar arasından kendilerine reis olarak seçilen ve onları devlet nezdinde temsil eden kimse.

nağkâş (a.): yağlı boya ile duvar nakışları yapan usta, süsleme sanatkârı; nakış işleyen kimse.

naql (a.): nakil, bir şeyi başka bir yere getirme, anlatma; taşıma, aktarma, geçirme.

naql ü havâle (a.-f.): nakil ve ısmarlama.

naql ü te'sîs (a.-f.): taşıyıp kurma.

naqlen (a.): nakil yoluyla; anlatma veya hikâyeye yoluyla.

naql-i da'vâ (a.-f.): davanın taşınması.

naqliyyeci (a.-t.): eşya taşıyan.

naqş (a.): resim; duvarlara, tavanlara yapılan yağlı veya sulu boya resim, süsleme sanatı; ipekle, sırma ile işleme.

naqş u nağkâş (a.-f.): nakış ve nakşeden.

naqş u nefâset (a.-f.): nakış ve güzellik.

naqş u san'at (a.-f.): nakış ve sanat.

naqş u terķim (a.-f.): süsleme ve yazma.

nâlân u ser-gerdân (a.-f.): inleme ve şaşma.

nâm (f.): nam, adında, adlı, ün, şöhret isim, ad; ün, lakap; adres; yerine vekillik.

nâm u nişân (a.-f.): ad ve iz.

nâm u şöhret (a.-f.): isim ve ün.

nâm-dâr (f.): meşhur, namlı, ünlü.

nâm-dârân (f.): namlılar.

nâme (f.): mektup, bitik, risale, kitap.

nâme-i cenâb-ı Fârûk-ı A'zam (f.-a.): Büyük Faruk (Hz. Ömer) cenabının mektubu.

nâme-i Hâkânî (f.-t.): Hakan'ın mektubu.

nâm-ı 'âlî (f.-a.): yüce adı.

nâm-ı 'atîk (f.-a.): eski adı.

nâm-ı aşlî (f.-a.): asıl adı.

nâm-ı besâlet-ittisâm (f.-a.): kahramanlığı süsleyen ad.

nâm-ı celâdet-ittisâm (f.-a.): yiğitliği süsleyen ad.

nâm-ı diger (f.-a.): başka ad, takma isim.

nâm-ı me'âlî-i ittisâm-ı fâtiḥâne (f.-a.): fatihliğini süsleyen yüce ad.

nâm-ı millî (f.-a.): millî ad.

nâm-ı zâhirî (f.-a.): görünüşteki ad.

nân-ı 'azîz (f.-a.): ekmek.

nân-kör (f.): gördüğü iyiliği unutan.

nâr (a.): od, ateş; cehennem; ateş gibi yakıcı şey; dert, elem.

nâ-revâ (f.): yakışmaz.

narḥ (f.): çarşıda pazarda satılan mal ve hizmetler için resmî makamlarca gösterilen fiyat; ihtiyaç maddeleri mecburî azamî fiyat listesi, mahallî kadı tarafından belli zaman aralıklarında tespit edilir.

Nâr-ı Caḥîm (a.-f.): cehennem ateşi, od, ateş, cehennem; ateş gibi yakıcı, tamu odu.

naşb (a.): nasp, dikme, saplama; bir memurluğa tayin.

naşb u ta'yîn (a.-f.): bir memurluğa tayin edilip getirilme.

nâşire'd-dîni'l-lâh es-sultâni'l-a'zam (a.): ulu sultan Allah'ın dininin yardımcısı.

naşş (a.): sarıhlik, açıklık, katilik; manasında sarıhlik, katilik bulunan *Kur'an* ayetlerinin delil olarak gösterilen; dogma.

naşş-ı kerîm (a.-f.): yüce nas.

nâşî (a.): neşet eden, edici, ileri gelen; ötürü, dolayı, sebebiyle.

nâşir (a.): neşreden, dağıtan, saçan, yayan, açan; kitap yayımlayan.

nâtıḳ (a.): söyleyen, konuşan, lakırdı eden; idrak eden, düşünen; bir ifadesi olan; bir şeyi gösteren; beyan eden, bildiren, bildirici; Allah'ın insanda dile gelme durumu.

naẓaran (a.): göre, bakıma göre, bakarak, bakılırsa; nispeten, nispetle, kıyaslayarak.

naẓar-gâh-ı Celîl-i Ekber (a.-f.): en ulunun gözettiği.

naẓar-ı im'ân (a.-f.): inceden inceye bakma.

nâzır (a.): nazar eden, nezaret eden, bakan, gözeten; bir yüzü bir tarafa olan; Osmanlı teşkilatında vekil, bakan.

nâzil (a.): yukarıdan aşağıya inen, inici; bir yere konan, konaklayan.

naẓm (a.): dizme, düzenleme, tertip etme, vezinli ve kafiyeli söz.

naẓm ü inşâd (a.-f.): nazmetme ve okuma.

nebât (a.): bitki, ot, ağaç ve çiçek kabilinden olarak yerden biten şey.

nebe'ân (a.): pınar suyunun yerden kaynaması.

nebze (a.): az şey, bir parça; bir şeyin artığı.

Necâşî (a.): Habeş imparatorunun unvanı.

necl (a.): oğul, evlâd, çocuk.

necl-i muhterem (a.-f.): muhterem oğul.

necl-i necîb (a.-f.): soylu çocuk.

nedîm (a.): meclis arkadaşı, sohbet arkadaşı; büyükleri fıkra ve hikâyeleriyle eğlendiren; güzel hikâye anlatan, tatlı konuşan; yeniçeri ocağına yeni yazılan kimse.

nefâset (a.): güzel, nefis, çok beğenilen.

nefer (a.): bir adam, tek kişi; rütbesi olmayan asker, er; insan sayısı bildiren sözler için kullanılır.

neferât (a.): askerler, erler.

nefer-i maqtûl (a.-f.): katledilen asker.

nefis ü laṭîf (a.-f.): güzel ve hoş.

nefs (a.): nefis, ruh, can, hayat; insanın yeme içme gibi biyolojik ihtiyaçları; kendi, şahıs; asıl, maya, cevher; bir şeyin ta kendisi; döl suyu; iç, iç taraf.

Nefs-i Kayseriyye (a.-f.): Kayseri şehrinin içi.

nefy (a.): sürme, sürgün etme; olumsuzluk; yad-sıma; inkâr etme.

nefy ü iclâ (a.-f.): sürme ve uzaklaştırma.

nehb ü gâret (a.-f.): yağmalama ve talan etme.

nehben (a.): yağmacılıkla.

nehb-i emvâl (a.-f.): malları yağmalama.

nehr (a.): nehir, akarsu, çay, ırmak.

nehr-i şağır (a.-f.): küçük nehir, çay, su yolu, oluk, ark.

ne-kerde (f.): yapılmamış, edilmemiş.

nemâ (f.): artma, çoğalma; büyüme, uzanma; faiz.

nemâz-gâh (f.): namazgâh, açıkta namaz kılmak için yapılan mescid.

nesc (a.): dokuma, örme, dokunuş.

neseb (a.): nesil, soy.

nesl (a.): nesil, soy, kuşak; döl-döş, sülâle, zürriyet, nesep.

neslen ba'de neslin (a.): oğluma ve sonra oğlumun oğluna

nesl-i mezkûr (a.-f.): anılan nesil.

neşr-i 'Arabî (a.-f.): Arap nesri.

neşr (a.): neşir, yayma, dağıtma, saçma, açma; her-kese duyurma; gazeteye yazma, yazdırma; kıyamette bütün insanların dirilmesi.

neşr (a.): yayma, saçma; manzum olmayan söz.

neşr ü ta'mîm (a.-f.): yayma ve genelleme.

neşr ü tevsî' (a.-f.): yayma ve genişletme.

neşr-i envâr-ı İslâmiyyet (a.-f.): İslâm'ın nurlarını yayma.

neşr-i füyûz ü irşâdât (a.-f.): irşadın feyizlerini yayma.

netîce (a.): sonuç, son; öz; yemiş.

netîce-i hâl (a.-f.): hâlin sonucu.

nev' (a.): çeşit, türlü; cins; sınıf.

nev'-i tuhm-ı dalâlet (a.-f.): dalâlet tohumunun türü.

nevâ'ib (a.): musibetler, kazalar, belalar.

nevâ'ib-i sâbıka (a.-f.): geçmiş belâlar.

nevâkış (a.): nakisalar, noksanlar, eksikler.

nevâziş (f.): okşama, gönül alma, iltifat.

nevâziş-kârâne (a.-f.): gönül alma yoluyla.

nevbet (a.): nöbet, sıra; kerre, defa, sefer; münavebe ve sıra ile görülen; karakol ve nokta hizmeti.

nevbetci (a.-t.): nöbet tutan.

nevha (a.): ölüye sesle ağlama.

nevha-i feryâd (a.-f.): bağırıp çağırarak ağlama.

nevver Allâhu kabrehû (a.): Allah kabrini nurlandırırım.

nez' (a.): bir şeyi sökme, koparma, zorla alma; can çekişme.

nez'-i salţanat (a.-f.): saltanatın zorla alınması.

nezāfet (a.): temizlik.

nezāret (a.): nezaret, bakma, bakış, etrafı görme, seyir; gözetme, gözden geçirme, kontrol; idare, reislik; nazırlık, vekillik.

nezd (f.): yan, kat; göre, nazarında, fikrinde.

nezd-i fakīr (a.-f.): fakirin katında, yoksula göre.

nezle (a.): burun akması; vücudun herhangi bir yerinden gelen akıntı.

nezle-i şadriyye ve enfiye (a.-f.): göğüs ve burun akıntısı, nezlesi.

nezzr (a.): adak, adama.

nışf (a.): yarı, yarım.

nışf dâ'ire (a.): yarım daire.

nışf hışşe (a.): yarım hisse, pay.

nışfi (a.-t.): yarısı.

ni'am (a.): nimetler.

ni'am-ı hüsn-i me'âb (a.-f.): güzelliğine sığınılacak nimetler.

ni'met (a.): iyilik, ihsan, servet, refah; Allah'ın nimeti olan yiyecek ve içecek ve ekmek, saadet.

ni'met-i ilâhiye (a.-f.): ilâhî nimet, Allah'ın bağışladığı her türlü rızık.

nice/niçe (t.): ne, ne kadar, ne çok, kaç, ne zaman; nasıl, ne türlü, ne suretle, hangi, ne derece, ne vakte kadar.

niçe niçe (t.): çok çok.

niçün (t.): ne için, niçin.

nidâ (a.): çağırma, seslenme, ses verme.

nifâk (a.): ehl-i nifak yani içten kâfir dıştan Müslim, münafıklık, gammazlık, bozuşukluk, ikiyüzlülük.

nifâk u şikâk (a.-f.): bozuşukluk ve ayrılık.

nigâr (f.): resim, tasvir, suret; resim gibi güzel sevgili.

nihâyet (a.): son uç, son derece.

nihâyeti'l-me'ârib (a.): istekler ve hizmetlerin sonu.

nihrîr (a.): bilgili, tecrübeli, âlim, fazıl, mahir kimse.

nihrîr-i baħr-i heycâ (a.-f.): savaş denizinin bilgilisi.

niķam (a.): intikamlar, öç almalar.

niķam u 'iķâb (a.-f.): öç alma ve cezalandırma.

nîm (f.): yarı, yarım, buçuk.

nîm-müstakîl (f.-a.): yarı müstakîl.

nîmten (f.): mintan.

Nîsân (i.): Miladî senenin dörüncü ayı olan Nisan.

nîsbet (a.): nispet, bağıllık, ilgi; kıyaslama, ölçü; oran; inat olsun diye yapılan.

nîsbet-i kâzibe (a.-f.): uydurma nispet.

nişân (f.): nişan, iz, belirti, işaret, alâmet, eser; batılılaşma devrinde Osmanlıların hizmet ve yararlılık karşılığı olarak verilen madalya gibi bir alâmet.

nişâsta (f.): nişasta mısır, buğday vb. tahıllardan, mercimek, bezelye gibi baklagillerden ve patatesten

niyâbet (a.): naiplik, vekillik.

niyâbet-i şer'iyye (a.-f.): kadı naipliği.

niyâz (f.): yalvarma, yakarma; dua; ihtiyaç, muhtaçlık.

niyâz u da'vât (a.-f.): yalvarma ve dualar.

niyyet (a.): niyet, kurma, kasıt, meram, azim.

niyyet-i cihân-pesendâne (a.-f.): dünyanın beğendiği niyet.

nizâm (a.): dizi, sıra; düzen, usul, tertip, yol, kaide; zamanın icaplarına göre konulan esaslar.

nizâmât (a.): nizamlar, düzenler; kanun hükümleri.

Nizâm-ı Cedîd (a.-f.): yeni düzen, Sultan III. Selim devrindeki ıslahat veya reform hareketlerinin tümü.

Nizâm-ı Cedîd 'Askeri: Sultan III. Selim devrinde kurulan modern ordu.

nizâm-ı harb (a.-f.): harp nizamı.

nizâm-nâme (a.-f.): bir kurum veya kuruluşun uyması gereken hükümleri gösteren maddelerin bütünü, tüzük, statü.

nizâm-nâme-i cedîd (a.-f.): yeni tüzük.

nohüd (f.): nohut, baklagillerden olup taneleri yemek ve leblebi olarak tüketilir.

noqşān (a.): noksan, eksiklik, azalma, azlık, kusur, eksik.

noqşānî-i mühimmât ü tedârükât (a.-f.): tedarik ve mühimmatın noksanlığı.

noqta (a.): benek, leke; hiçbir boyutu olmayan işaret; yer; mevzu; derece, kerte; hâl, durum.

noqta-i mühimme (a.-f.): mühim nokta, durum.

noyan (t.): Moğol-Tatarlarda asilzade, prens.

nuhâs (a.): bakır, bakır para.

nuqat (a.): noktalar, hususlar.

nuqat-ı şimâl (a.-f.): kuzey noktaları.

nuqūd (a.): nakitler, paralar.

nuqūd u 'aқār (a.-f.): nakitler ve gelirler.

nuqūd-ı mevқūfe (a.-f.): vakfedilmiş paralar.

nūr (a.): aydınlık, ışık, ziya; parlaklık, şa'ş'a'a, şeref, şan, parıltı.

nūr-ı füyûzât-ı қadîme (a.-f.): eski feyizlerin ışıltısı.

nūr-ı hadîқа-i celâl ve salтанat u şehriyârî (a.-f.): dünya hükümdarının saltanatının olgunluk bahçesinin parlaklığı.

nūr-ı hadîқа-i kemâl-i memleket ü tâc-dârî (a.-f.): taç ve memleket sahibinin olgunluk bahçesinin aydınlığı.

nūr-ı İslâmiyyet (a.-f.): İslâmiyet'in nuru.

nūr-veş (a.-f.): nur gibi.

nuşret (a.): yardım; Allah'ın yardımı; başarı, üstünlük.

nuşret-i İslâmiyye (a.-f.): İslâm'ın üstünlüğü.

nuşret-i seniyye (a.-f.): yüksek başarı, üstünlük.

nuţq (a.): nutuk, söz, söyleyiş, söylemek, bir cemi-yete hitaben irâd edilen söz, hutbe.

nübüvvet (a.): nebîlik, Allah elçiliği, peygamberlik.

nüfûs (a.): nefisler, ruhlar, canlılar; insanlar, kimseler.

nüfûs dâ'iresi: nüfus işleri dairesi.

nüfûs-ı 'umûmiyye (a.-f.): halkın nüfusu.

nüfûs-ı keşîre (a.-f.): çok nüfus.

nüqūd-ı mevқūfe-i mezkûre (a.-f.): anılan vakfedilmiş nakitler.

nükûl (a.): vazgeçme, kaçınma, geri dönme, cayma.

nümâyân (f.): görünücü, görünen, meydanda.

nümûne (f.): örnek.

nümûne-i meskûkât (a.-f.): sikkelerin, madenî paraların örneği.

nümûne-mend (f.): örnekli.

nüzl (a.): konak yeri; misafir için hazırlanan yemek.

nüzl-i zahîre (a.-f.): zahire, tahıl konulan yer.

nüzûl (a.): aşağı inme; konağa inme, konaklama; felç; misafire ikram edilen yemek; ordu ve donanmanın ikmalî için fiskal hane halkı birimleri üzerine konulan aynî vergi.

nüzûl-i hümayûn (a.-f.): padişahın konaklanılacak yere inmesi.

O

obruқ (t.): çukur, yer, oyuk.

ocaқ (t.): büyük aile, hanedan; düzenli askerî sınıf, yeniçeriler.

Ocaқlı Ağaları: Yeniçeri Ocağı'nın ağaları.

Ocaқlı Bayrağı: Yeniçeri Ocağı'nın bayrağı.

ocaқlı mehteri: yüksek rütbeli ocak hizmetkârları.

ocaқlı/ocaқlu: Yeniçeriler.

odabaşı: Ağa bölüklerinde ve yaya ortalarında, yaya başı ve bölükbaşından sonra gelen, görevi alaylarda selâm törenlerini düzenlemek ve yönetmek olan zabıt.

oğlı (t.): oğlu.

ol (t.): o, üçüncü tekil kişi adı; öbür, öteki, diğer.

ola (t.): belki, .. mi acaba, ihtimal.

oldı (t.): oldu.

oldığı (t.): olduğu.

oldukda (t.): olduğunda.

olmağla (t.): olmakla.

olunmağla (t.): olunmakla.

onıka (t.): takma, saçlanmak.

Ordu Defterdârı: Osmanlılarda ordunun masraflarını görmek üzere sefere giden defterdar.

ordu-yı hümâyûn (t.-f.): pâdişâh'ın ordusu, Osmanlı kara kuvvetleri.

Ordu-yı İslâm (t.-f.): İslâm Ordusu.

Ordu-yı Şâhâne (t.-f.): padişahın ordusu.

ornatmış turur (t.): yerine koymuştur.

orta bölüğü: kapıkulu sipahilerinden Sağ ve Sol Ulûfeciler bölüğü.

Orta Cemâ'ati: yeniçeri cemaati.

Orta Çâvuşları: yeniçeri çavuşları.

Osmânî (a.): Osmanlı, Osmanlı Devleti ile ilgili.

Osmâniyân (a.-f.): Osmanlılar.

ota (t.) oda, otağ.

otag/otak (t.): oda, çadır; Pâdişâh ve vezirler için kurulan gösterişli çadır.

otlağıye resmi: otlakiye mîrî otlaklardan faydalanan sürü sahiplerinden alınan otlak vergisi.

oturağ (t.): Osmanlı ordusunda kapıkulu ocaklarından emekliye ayrılan yeniçeri.

Ö

öni/önü (t.): öni.

öşr (a.): öşür onda bir; öşür vergisi, Müslümanlardan şeriat gereği alınan toprak mahsullerinin onda birinin vergisi.

öşr ü tekâlif-i sâ'ire (a.-f.): öşür ve başka vergiler.

özenige (t.): üzengi, ata binebilmek için ayakla üzerine basılan, bir kayışla eğerin yanına asılmış, altı düz madeni halka.

P

paçavra (y.): eski kumaş veya bez parçası, çaput; eski püskü, yırtık pırtık elbise; mec. değersiz, düşük seviyeli şey veya kimse.

pâdişâh (f.): hükümdarlar hükümdarı, büyük hükümdar, Osmanlı hükümdarlarının unvanlarından biri.

pâdişâh-ı deķâyık-âgâh (f.-a.): incelikleri bilen padişah.

pâk (f.): temiz, arık, tabir, lekesiz, safi, halis, hilesiz, mübarek, muazzez, aziz.

pâk-ıtab' (f.-a.): tabiatı temiz.

paltaçı (t.): baltacı seferde çalılık ve ormanlık yerleri temizleyerek yol açmak, çadırları kurup kaldırmak, yükleri indirip bindirmek; sarayların korunması ve dış hizmetlerine bakmakla vazifeli asker sınıfı.

papas (y.): papaz, Hristiyan din adamı.

pâpûc (f.): pabuç, ayak örten, ayakkabı.

pâre (f.): parça, sayı, bölük, para.

pâs-bân (f.): bekçi, gece bekçisi.

pâsbân dâ'iresi (f.-a.-t.): bekçi dairesi.

pâsbân-başı (f.-t.): gece bekçilerinin başı.

paşdırma (t.): pastırma üzerine çemen, tuz, kırmızı biber ve sarımsak karışımı sürülmüş etin güneşte veya iste kurutulması suretiyle yapılan meşhur yiyecek.

paşa (t.): Osmanlılarda sancakbeyi, beylerbeyi vs. yüksek rütbeli idarecilerle, alaybeyinden yüksek askerlere general karşılığı olarak; ilmiye ve kalemiyenin üst sevide bulunanlarına verilen unvan.

paşalı kıyâfeti: paşanın maiyetindekilerin kıyafeti.

paşalı: paşa'nın maiyetinde bulunan.

paşa-yı mezbûr (t.-f.-a.): adı geçen paşa.

paşa-yı müşârün-ileyh (t.-f.-a.): işaret olunan paşa.

pây (f.): ayak; kök, dip; esas, kaide.

pây-endâz-ı satvet (f.-a.): satvet ayağını atma.

Pây-ı Taht-ı Saltanat-ı Seniyye (f.-a.): yüce sultanlığın payitahtı, Osmanlı başşehri İstanbul.

pay-i taht (f.): başşehir, taht şehri.

pâzâr (f.): çarşı, pazar; alışveriş.

pâ-zede-i huyûl (f.-a.): atların ayakları altında ezilmiş.

pâ-zede-i huyûl-ı istilâ (f.-a.): istilâ eden atların ayakları altında ezilmiş.

peder (f.): baba, ata.

peksimâd/peksimât (t.-a.): Türkçe pek, Arapça simât'dan katı ekmek, seferde dayanmak ve hafif olması için hususiyile çok pişirilen ekmek, galeta.

peleng (f.): kaplan, panter, leopar.

penbe (f.): açık kırmızı olan renk pembe; pamuk.

PENBECİLER ÇÂRŞÛSİ: PAMUK-ÇULAR ÇARŞISI.

PENC-ŞENBİH (F.): PERŞEMBE GÜNÜ.

pergâr (f.): pergel.

pergâr-ı 'ulüvv-i himmet (f.-a.): himmetin büyüklüğünün çevresi.

perîşân (f.): perişan, dağınık, karışık; bozuk, düzensiz; kederli, kaygılı.

pervâne (f.): gece kelebeği, kepenek; çark yaprağı; yapraklı veya yelkenli çark; fırıldak; haberci, kılavuz.

Pervâneci (f.-t.): Anadolu Selçuklularında arazi defterlerine bakmak, has ve tımarla ilgili menşur ve heratları hazırlamakla vazifeli Dîvân-ı Âlî denilen hükûmet azası olan kimse.

perverde (f.): beslenmiş, terbiye edilmiş, yetiştirilmiş.

pes (f.): alçak, aşağı; geri, arka, mavera; şimdi, o hâlde, öyle ise, sonra, sonunda, ne zamanki, işte; netice olarak.

peydâ (f.): ortada, açıkta; hazır, mevcut.

pey-der-pey (f.): peş peşe, birbirinin ardı sıra, yavaş yavaş.

peyker (f.): yüz, surat; şekil.

pey-rev (f.): arkası sıra giden, izinden giden, uyan.

piñar (t.): pınar, yerden kaynayan su; göze, menba.

pilâv (f.): bulgur ve pirinçten yapılan yemek.

pîr (f.): koca, yaşlı adam, ihtiyar, şeyh; bir tarikatın ilk kurucusu; her meslek ve sanatın kurucusu, öncüsü.

pîr-i felek (f.-a.): feleğin yaşı, dünya.

pîşe (f.): meslek, sanat, huy.

pîşe-i veğâ (f.-a.): savaş sanatı.

pîş-gâh (f.): ön, huzur.

pîş-keş (f.): üst mevkideki birine verilen, üstün otoritesini ve himayesinin kabul edildiğini sembolize eden armağan.

pîşvâ (f.): reis, önder, başkan.

pîşvâ-yı havâş u 'avâm (f.-a.): ileri gelenler ve halkın önderi.

piyâde (f.): yaya, yürüyen, askerlikte piyade sınıfı; paytak, satranç taşlarından biri; hafif kayak; bir hususta bilgisi kıt olan.

porsuk (t.): toprak altında yaşayan otçul ve etçil zararlı memeli hayvan.

post (f.): post, hayvan derisi, makam.

post-nişîn (f.): postta oturan, pîre vekaletle postta oturan, tekke.

Protestan (fr.): Reformla Katolik Kilisesine karşı çıkanların ve Papa'yı tanımayanların kurduğu mezheplerden her biri.

R

ra'd (a.): gök gürlemesi, gök gürültüsü.

ra'd-ı şadâ (a.-f.): gök gürültüsü sesi.

ra'nâ (a.): ahmak ve düşünmeden ağzına geleni söyler kadın; güzel, latif, parlak, revnaklı, dilber, hoş görünen.

ra'y (a.): otlama; otlatma, gütme; teslim olma.

Rabbi'l-Âlemîn (a.): Âlemlerin Rabbi: Allah.

râbîta (a.): bağlama, bağlanma, ilişirme; cümleleri lüzumlu harf ve edatlarla birbiriyle bağlama yoluyla sıralama; bağlaç; tamamıyla bir şeye bağlanma.

râbîta-i şihriyyet (a.-f.): evlenme yoluyla olan yakınlık bağı.

râbi' (a.): dördüncü.

rabṭ (a.): bağlama, bağlanma, iliştiirme; cümleleri lüzumlu harf ve edatlarla birbiriyle bağlama yoluyla sıralama; bağlaç; tamamıyla bir şeye bağlanma.

rabṭ u ilhâḳ (a.-f.): bağlanma ve katılma.

râdde (a.): derece, mertebe, kerte; çizgi; aşağı yukarı tahmin edilen zaman ve miktar.

râfi‘ (a.): kaldıran, yükselten; mümin kulunu yükselten Allah.

rağbet (a.): rağbet, istekle karşılama; istek, arzu; iyi kabul edilme.

rahm (a.): acıma, merhamet.

rahm ü şefik (a.-f.): acıma ve koruma.

rahm ü şefkat (a.-f.): merhamet ve şefkat.

rahmeti’l-lâhi te‘âlâ (a.): Yüce Allah rahmet etsin.

rahne-dâr (f.): gediği, yıkığı olan; eksigi bozuğu olan; zarara uğramış.

raht (a.): at takımı; yol levazımı; mefruşat vs. hane takımları; pencere ve kapı kanatlarını çerçeveye rabt eden menteşe takımı.

raḳam (a.): yazı yazma; yazı ile işaret; sayıları gösteren işaret; nicelik, miktar.

raḳam-ı târiḥ-i manzûm (a.-f.): manzum tarih yazımı.

raḳı (a.): şekerli meyvelerle anasondan elde edilen alkol, içki.

râḳım (a.): yazan; deniz seviyesinden yükseklik.

râḳümü’l-hurûf (a.): eserin yazarı.

râḳib (a.): binici, binen, binmiş; bir nail vasıtasına binmiş olan.

Ramazân Bayramı: Ramazan Bayramı.

Ramazân-ı şerîf: Ramazan ayı.

Ramazân-oğulları: Adana ve dolaylarına hâkim olan Türkmen beyliği.

raşânet (a.): sağlamlık, dayanıklılık.

raşânet ü ma‘mûriyyet (a.-f.): dayanıklılık ve bayındırlık.

râst (f.): doğru; düz; sağ.

râyic (a.): bir malın satış ve sürüm değeri; geçerli

râzi (a.): razı, rıza gösteren, kabul eden, boyun eğen.

re‘âyâ (a.): reaya, bir hükümdarın idaresi altında bulunan vergi ödeyen halk; Osmanlı tebaası, Hristiyan tebaa; iktisadî faaliyetlerde bulunan, dolayısıyla vergiye tâbi olan, askerî seçkinler dışındaki Müslüman ve gayrimüslim tüm Osmanlı tebaası.

re‘îs (a.): reis, baş, başkan.

re‘îs-i ‘aşîret (a.f.): aşîret reisi.

re‘îsü’l-küttâb (a.): Başlangıçta Osmanlılarda divan-ı hümâyûn kâtiplerinin başı ve sonradan hariciye nazırı (dışişleri bakanı) olan kimse.

re’s (a.): baş, başkan.

re’y (a.): görme, görüş, nazar, müşahede; fikir, mütalaa, bir iş hakkında çare ve tedbir, oy.

re’y ü tedbîr (a.f.): görüş ve önlem.

re’y ü tensîb (a.f.): görüş ve olur.

re‘ye’l-‘ayn (a.): kendi gözüyle görerek; fikir, düşünce.

Rebî‘ (a.): bahar, Rumî takvimde Martın 9. günü.

rebî‘ü’l-âhir (a.): Hicrî takvimde dördüncü ay.

rebî‘ü’l-evvel (a.): Hicrî takvimde üçüncü ay.

recâ (a.): ümit, umma; istek, dilek; yalvarma.

Receb: hicrî ayların yedincisi ve üç ayların ilki.

recm ü i‘dâm (a.-f.): taşlama ve öldürme.

redîf fırça dâ’iresi: yedek asker kolordu birliği dairesi.

redîf taburu dâ’iresi: yedek asker taburu dairesi.

ref‘ (a.): kalkındırma, yüceltme; yukarı kaldırma; lağvetme, kaldırma, hükümsüz bırakma; arapça bir kelimenin sonunu ötreli okuma.

ref‘ ü ilgâ (a.-f.): hükümsüz bırakma ve kaldırma.

ref‘-i tasalluṭ (a.-f.): tasallutu kaldırma.

ref‘-i tasalluṭ u muhâcemât (a.-f.): tasallut ve saldırıları savuşturma.

refâh (a.): bolluk.

refâh-ı sa‘âdet (a.-f.): mutluluğun bolluğu.

refâḳat (a.): eşlik, arkadaşlık.

reh-güzâr (f.): geçit, geçecek yol.

reh-güzâr-ı cenâb-ı şehriyârî (f.-a.): padişah cenabının geçiş yolu.

rekâbet (a.): gözleme, gözetleme; birbirini çekememe, rakip olma; kıskanma; benzerleriyle yarışma.

rekz (a.): yere saplama, dikme, kurma.

rekz-i ‘alem (a.-f.): bayrak dikme.

rekz-i hıyâm (a.-f.): çadırlar kurma.

reşânet ü metânet (a.-f.): sağlamlık ve dayanıklılık.

resîde (f.): yetişmiş, erişmiş, vâsıl, kemâl bulmuş.

resîde-i hadd-i hitâm (a.-f.): son haddine erişmiş.

resmen (a.): resmî olarak, kesinlikle.

resmî (a.): devlet tarafından veya devlet adına olan; alayla, merasimle olan; resme, yazıya, çizgiye ait; çok ciddî, çok sert.

resm-i ‘ağd-i şer‘î (a.-f.): şeriata uygun akdın merasimi.

resm-i ‘arûsâne (a.-f.): geline yakışacak tören; gelin vergisi.

resm-i bennâ (a.-f.): yapıcı vergisi.

resm-i çift (a.f.): çift vergisi.

resm-i hoş-âmedî (a.f.): hoş geldin töreni.

resm-i kadîm (a.-f.): eski resim.

resm-i kanţâr (a.-f.): kantar vergisi.

resm-i kovan (a.-f.): arıcılardan alınan vergi.

resm-i mîrî (a.-f.): devlet töreni.

resm-i müşelles (a.-f.): üçgen resmi.

resm-i pâc (a.-f.): bac resmi, gümrük vergisi, toprak bastı parası.

resm-i semend-i sa‘âdet-mend (a.-f.): uğurlu atın vergisi.

revâbıt (a.): bağlar, ilgiler, ilişkiler.

revâbıt-ı idâre-i Selçûkiyye (a.-f.): Selçuklu idaresinin rabitaları, bağları.

revğan (a.): yağ.

revğan-ı sâde (a.-f.): sadeyağ.

revnağ (a.): parlaklık, güzellik, tâzelik, süs.

revnağ u ferr (a.-f.): süslülük ve parlaklık.

rıfık (a.): yumuşaklık, yavaşlık, tatlılık.

rıfık u mülâyemet (a.-f.): tatlılık ve yumuşaklık.

rıhlet (a.): göç, nakl-i mekân, intikal; azîmet, hareket, sefer; ölme, vefat.

rızâ‘en li‘l-lâh (a.): Allah rızası için.

Rızâ-yı Hakk (a.-f.): Hakk’ın rızası.

ri‘âyet (a.): gütmeye, gözetmeye; sayma, saygı; ağırlama.

ri‘âyeten (a.): sayarak, saygı göstererek.

ri‘âyet-i seniyye-i pâdişâhâne (a.-f.): padişaha yakışan ululama.

ric‘at (a.): geri dönme; gerileme, çekilme, geri kaçma

ricâl (a.): bülûğa ermiş erkek adamlar; ehil, muktedir; belli mevki sahibi kimseler.

ricâl-i devlet (a.-f.): devlet adamları, devletin önde gelenleri.

rik‘a (a.): altı çeşit yazıdan (aklâm-ı sitteden) daha çok mektup ve vakıf kayıtlarında kullanılan bir yazı çeşidi.

rikâb-ı hümâyûn (a.-f.): pâdişâh’ın bir yere gidişi sırasında maiyetinde bulunma.

rimâl (a.): kumlar.

rivâyât (a.): rivayetler, söylentiler.

rivâyât-ı mevşûka (a.-f.): mevsuk (belgeli) rivayetler.

rivâyât-ı târîhiyye (a.-f.): tarihî rivayetler.

rivâyât-ı vâkı‘a (a.-f.): olan rivayetler.

rivâyet (a.): rivayet, nakletme, hikâye etme, söylenti; İslâm dünyasında Hz. Muhammed’in sözleri başta olmak üzere veya bir hâdisenin, bir başkasına nakil ve haber verilmesi.

Roma rakamı: sayı yerine kullanılan, Romalılar’dan kalma harfler: “I = 1, V = 5, X = 10, L = 50, C = 100, D = 500, M = 1000, XXX = 30, CX = 110, IX = 9, XI = 11”.

Romalılar: İlkçağda Akdeniz havzasına hâkim olan büyük imparatorluğun kurucuları.

romatizma (y.-t.): kaslarda ve eklemlerde sızı ve ağrı şeklinde kendini gösteren hastalıkların genel adı.

rub‘ (a.): çeyrek, dörtte bir.

rub'iyye (a.): çeyrek altın.

rubâ'î (a.): dört mısralık manzume, dörtle ilgili.

rûh (a.): ruh, can, nefes; canlılık, his, duyu; en mühim nokta, öz; esans; ispiroto gibi uçucu gaz.

rûh-ı kirâm (a.-f.): yüce ruh, değerli gönül.

rûh-ı pâk (a.-f.): temiz ruh.

Rûm Diyârı: Osmanlıların Anadolu Eyâleti

Rûm İmparatoru: Bizans İmparatoru.

Rûm Memâliki: Rum memleketleri, Anadolu vs.

Rûm Milleti: Ortodoks Osmanlı halkı.

Rûm Selçûkîleri: Anadolu Selçukluları.

Rûm: Romalı, Bizanslı.

Rûm-Éli Begler-begi: Rumeli Beylerbeyi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli tarafındaki eyaletinin mülkî-askerî âmiri.

Rûm-Éli Kâdî-'askeri: Rumeli Kazaskeri, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli tarafındaki ilmiye mensuplarının âmiri.

Rûmî (t.): Ruma ait, Anadolu Türkü.

Rumî tarih (a.-t.): Rumi takvime göre olan sene; Rumi takvim: Osmanlı Devleti'nde M. 1678'den sonra mail işlemlerde kullanılan güneş takvimi.

rû-nümâ (f.): yüz gösteren, meydana çıkan; yüz görümlüğü.

ruḡûbet (a.): yaşlık, nem.

ruḡûbet-i tabî'iyye (a.-f.): tabîi nemlilik.

rûy (a.): yüz, çehre; yüz, yüzey, satıh.

rûy-ı itâ'at ü mûmâşât (f.-a.): itaat ve uysallık gösterme.

rûy-i itâ'at (f.-a.): itaat yüzü.

rûz (f.): gün, gündüz, yevm, nehâr.

rûz-ı firûz (f.): uğurlu gün.

rû'esâ (a.): reisler, başkanlar.

rû'esâ-yı eşkıyâ (a.-f.): eşkıyanın reisleri.

rû'yet (a.): görme, bakma, görülme; idare etme, çevirme, yönetme; araştırma.

rû'yet ü tedkîk (a.-f.): araştırma ve inceleme.

rûfeḡâ (a.): arkadaşlar.

Rûknü'd-Dünyâ ve'd-Dîn (a.): din ve dünyanın direği.

Rûknü'l-İslâm ve'l-Müslimîn (a.): Müslümanların ve İslâm'ın temeli.

rûsûm (a.): vergiler, gümrük vergileri; usul, merasim.

rûsûm u tekâlîf (a.-f.): resimler ve vergiler.

rûsûm-ı 'örfiyye (a.-f.): örfi vergiler.

rûsûm-ı îmân (a.-f.): imanın usulü.

rûsûl-i kirâm (a.-f.): büyük resuller.

rûşdiyye (a.): Osmanlılarda orta mektep.

rûşvet (a.): vazifeli bir kimsenin elindeki imkânları para veya mal karşılığında kötüye kullanması; bu şekilde verilip alınan para veya mal.

rûtbe (a.): sıra, derece, basamak; memurluk, mevkii, derecesi.

rûtbe-i şehâdet (a.-f.): şehitlik rütbesi.

S

sa'âdet (a.): saadet, kut, mutluluk, ongunluk.

sa'âdet-nişâb (a.): saadetin aslı.

sâ'at (a.): saat, vakit, zaman, an; muayyen vakit; kıyâmet, yevm-i haşr.

sâ'at kulesi: saat kulesi, şehirlerde, üzerinde herkesin rahatça görebileceği büyük bir saat bulunan kule.

sâ'atci (a.-t.): saatçi, saat satan veya saat tamiriyle uğraşan kimse:

sâ'at-i mev'ûd (a.-f.): vaat edilen vakit.

şa'bü'l-mürûr (a.): geçilmesi güç olan.

sâ'î (a.): sai, çalışan, gayret eden.

sa'ide (a.): mutlu, uğurlu, mesut, mübarek kadın.

şâ'ika (a.): yıldırım.

şâ'ika-i âteş-feşân (a.-f.): ateş saçan yıldırım.

sa'y (a.): çalışma, çaba gösterme, gayret, emek; geçinmek için iş işleme.

sa'y ü ihtimâm (a.-f.): emek ve himmetle çalışma.

Şâ'ibiyye (a.): yıldızlara tapanlar.

Şâ'ibiyye Mezhebi (a.-f.-t.): yıldızlara tapanların yolu.

sâ'ir (a.): sair, seyreden, harekette olan, yürüyen; bir şeyden kalan başka şey; geçen, dolaşan; diğer, başka, gayri.

sâ'ire (a.): sairin müennesi.

şabâh (a.): sabah.

şabâh nemâzi (a.-f.-t.): sabah güneş doğmadan kılınan namaz.

sâbıkâ (a.): evvelce, bundan önce, geçmiş şey, geçmiş hâl ve vak'a; geçmişte işlenen suç.

şabî (a.): bebek, küçük çocuk.

şabî-i mûmâ-ileyh (a.-f.): ima olunan çocuk.

şâbit (a.): yerinde duran, bir yerde kaim, ber karar, pâyidâr, hareketsiz, yerli; müsbet, kanıtlanmış.

şâbûn (a.): sabun.

saç (a.): sac, Hindistan'da yetişen, kerestesi çok sert ve değerli iyi cins ağaç.

saçu (t.): saç, gelinin başına serpilmesi mutâd olan akçe, darı vs; düğün armağanı.

şad hezâr (f.): yüz bin.

şadâ (a.): ses, âvâz, yankı, savt.

şadâkat (a.): doğruluk, içten bağlılık.

şadâkat u ihtisâş (a.-f.): sadakat ve ihtisas.

şadâkât-ı câriye (a.-f.): devam eden sadakalar, vakıflar.

şadâret (a.): başta bulunma, öne geçme; sadrazamlık, sadrazamın makamı; Anadolu ve Rumeli kazaskerliği.

sâdât (a.): seyyidler, ulular; Hz. Hasan'ın neslin-den gelenler.

Sâdât-ı Hâşimiyye (a.-f.): Hâşimî seyyidleri.

sâde yağı (f.-t.): sadeyağı.

şaded (a.): yakınlık, civar; fikir, niyet, kasıt, teşeb-büs; konuşulan madde, asıl mevzu.

sâde-dilân (f.): saflar, temiz gönüllüler.

şadıq (a.): doğru, gerçek; sadakati, içten bağlı olan.

şadr-ı a'zam (a.-f.): sadrâzam, başvekil, ulu sadır, vezirlerin, vekillerin başı, pâdişâhın mutlak vekili.

şadr-ı a'zam mühr-dârı (a.-f.-t.): sadrazamın mührünü muhafaza ve onun emriyle icap eden evrakı mühürleyen memur.

şadr-ı müşârün-ileyh (a.-f.): işaret olunan kazasker.

şadr-ı sâbık (a.-f.): önceki kazasker, eski sadrazam.

Şaferü'l-hayr (a.): Hicrî takvimde ikinci ay: hayırlı Safer ayı.

şaff (a.): saf, sıra, dizi, silk; bir sıraya dizilmiş asker.

şaff-der (a.-f.): düşman saflarını yaran yığıt.

şaff-şikenâne (a.-f.): düşman saflarını yaran savaşçı.

şafha (a.): aşama; düz olan yüz; sayfa.

şafha-i efkâr (a.-f.): fikirlerin safhası.

şafvet (a.): saflık, halislik, temizlik, pâklık, arılık.

Şafveti'l-İslâm ve'l-Müslimîn (a.): İslâm ve Müs-lümanların saflığı.

Şafvetü'd-Dünyâ ve'd-Dîn (a.): din ve dün-yanın arılığı.

şag (t.): sağ, sağlam, sağlıklı, temiz, saf, hâlis, doğru, gerçek, sahip.

şagîr (a.): küçük, ufak; büluğa ermemiş, erginlik çağına gelmemiş çocuk.

şagîr-i merķûm (a.-f.): adı yazılı çocuk.

şaglı (t.): sağlı.

sâha (a.): saha, meydan, avlu, alan.

şahâ'if (a.): sahifeler, sayfalar.

şahâ'if-i târîhî (a.-f.): tarihî sayfalar.

şahâ'if-i zîb-i tevârîh (a.-f.): tarihleri süsleyen sayfalar.

sâha-pîrâ-yı huşûl (a.-f.): sahayı süsleyerek meydana gelen.

şahârî (a.): sahralar, çöller; kırlar.

şahârî-i zümür-rüdîn-fâm (a.-f.): zümürüt yeşili sahralar.

şāhib (a.): sahip, bir vasfi olan, koruyan, bir iş yapmış olan.

şāhibeti'l-‘ādile (a.): adaletin sahibi, adaletli kadın.

şāhibeti'l-ḥiṣālî'l-fāhireti ḥatûnu'd-dünyâ ve'l-âhireti (a.): övülen hasletlere sahip dünya ve âhret hatunu.

şāhibeti'l-ma‘rûfe (a.): iyiliğin sahibi olduğu bilinen kadın.

şāhib-i ḥayrât (a.-f.): hayırların sahibi.

şāhib-i himmet (a.-f.): himmet sahibi.

Şāhib-i Taht-ı Rûm (a.-f.): Rum (Anadolu) tahtının sahibi.

şāhib-i tercüme (a.-f.): tercüme sahibi, biyografisi olan.

şāhib-i vakâr u temkîn (a.-f.): vakar ve ağırbaşlılık sahibi.

şāhibü'l-‘izz ve'l-iḥtişâm (a.): ihtişam ve izzet sahibi.

şāhibü'l-ḥayrât ve'l-ḥasenât (a.): hayırlar ve iyiliklerin sahibi.

şāhibü's-seyf ve'l-kalem (a.): kalem ve kılıç sahibi, âlim ve asker.

şāhibül-vakf vel-ḥayr (a.): vakıf ve hayrın sahibi.

şāhife (a.): üzerine yazı yazılan veya basılan bir kâğıt yaprağının iki yüzünden her biri; kendisinden öncekilere ve sonrakilere kıyaslanarak düşünülen hadise veya an.

şāhîḥü'l-‘ayâr (a.): ayarı sahih, tam ayar.

şāhrâ (a.): çöl, kır, ova, deşt, bâdiye.

şāhrınc (a.): sarnıç, yağmur sularını biriktirmek ve gerektiğinde kullanmak amacıyla genellikle taştan çeşitli büyüklüklerde yapılmış yer altı deposu,

sāhtiyân (f.): sepilenerik boyanmış ve cilâlanmış deri, bilhassa keçi derisi; bu deriden yapılmış.

saḳf (a.): tavan, çatı, dam.

saḳy (a.): sulama, su içirme.

saḳy u irvâ (a.-f.): sulama ve suya kandırma.

saḳy-ı mevrû‘ât (a.-f.): tarlanın sulanması.

sâl (f.): yıl, sene, âm.

şalâbet (a.): peklik, katılık, sağlamlık; manevi kuvvet, dayanma.

şalât-ı fecr (a.-f.): sabah namazı.

şalât-ı mevrûza (a.-f.): farz kılınmış namaz.

şalb (a.): asma, darağacına çekme; çarmıha germe.

şalb u i‘dâm (a.-f.): asma ve yok etme.

şalevât (a.): namazlar; “Allahümme sallî ‘alâ seyyidenâ Muhammedin ve ‘alâ Âl-i Muhammed” “efendimiz Muhammed’e ve onun soy sopuna salât ve selâm olsun” duâsı.

sâl-i hicrî (f.-a.): hicrî yıl.

sâl-i târîḥ (f.-a.): tarihin yılı.

sâlîfû'l-beyân (a.): beyanı geçmiş, bildirilmiş.

sâlîfû'z-zikr (a.): zikri geçen, bildirilen.

şalîḥ (a.): yarar, elverişli, iyi, uygun, yakışır; salâhiyeti ve hakkı olan; dinin emrettiklerine uyan.

şalîṣ (a.): üçüncü.

şalmış (t.): salmış.

salṭanat (a.): sultanlık, hükümdarlık, pâdişâhlık, hükümdarlık; bolluk ve zenginlik, şatafatlı hayat.

Salṭanat-ı ‘Osmâniyye (a.-f.): Osmanlı saltanatı.

sâlyâne (f.): yılda bir alınan vergi, bir kısım memur ve müstahdemlere yıllık olarak verilen vazife.

şaman (t.): saman, çeşitli tahılların taneleri alındıktan sonra kalanı hayvanlara yem olarak verilir.

şamanlık (t.): samanın konularak saklandığı kapalı mekân, depo.

şan‘at (a.): sanat, maharet, ustalık, hüner; bir şeyi güzel yapmak, bir şeyin güzel, beğenilir olması için uyulan kaideler.

şan‘at-ı mühimme (a.-f.): mühim sanat.

şan‘at-ı şu‘bede-bâzî (a.-f.): hokkabazlık sanatı.

san‘at-kâr (a.-f.): sanatçı, artist.

şanâyi‘ (a.): sanatlar, zanaatlar.

şanâyi‘-i meçine (a.-f.): makine sanayii.

şanâyi‘-i nefise (a.-f.): güzel sanatlar.

sancağ (t.): sancak, liva, bayrak; idari birim eyâletin alt bölümü; sancakbeyine bağlı idarî birim; geminin sağ tarafı.

sancağ mîr-âlâyı: sancakta vazifeli alaybeyi.

şanduka (a.): mermerden veya çuhadan yapılmış mezar üstü.

şânî (a.): ikinci.

şâniye (a.): ikinci.

şâniyen (a.): ikincisi, ikinci olarak, ikinci derecede.

şanki (f.): anlatılan şeyin gerçekte var olmadığını, fakat öyle sanıldığını gösterir, sözüm ona, sözde, güya.

şansar (t.): etçil memelilerden bir hayvan.

santiğrad (fr.): ısının derecesini ölçen düzen.

şarf (a.): harcama, masraf etme, gider; para bozma; çevirme, döndürme; değiştirme; gramer.

şarf u i'fâ (a.-f.): masraf etme ve verme.

şarf u ifâ (a.-f.): sarf ve ödeme.

şarf-ı himmet (a.-f.): himmet sarfi.

şarf-ı himmet ü mesâ'î (a.-f.): çalışma ve himmet sarf etme.

şarf-ı ikdâm (a.-f.): devamlı harcama.

şarf-ı nazâr (a.-f.): vazgeçme.

sâriğ (a.): çalan, hırsızlık eden; hırsız, uğru.

şarķındılık (t.): sarkıntılık, bilhassa kadınları söz ve davranışla rahatsız etme, edepsizce sataşma.

Şaru-Hân (t.): Sarıhan, bir Türkmen beyliği ve onların hâkim oldukları Manisa ve dolaylarına Osmanlılar devrinde verilen ad.

Sâsânî (f.): İslâm fetihleri sırasında İran'a hâkim olan hanedan.

sağ (a.): satıh, yüzey.

sağ-ı bahır (a.-f.): deniz yüzü.

sağ-ı mâ'il ü mecrâ (a.-f.): akarsuyun eğimli yüzü.

sağ-ı müstevî/sağ-ı müsteviye (a.-f.): düzlem.

şatmak (t.): satmak.

sağvet (a.): birinin üzerine şiddetle sıçrama; ezici kuvvet, zorluk.

sağvet-i İslâmiye (a.-f.): İslâm'ın ezici kuvveti.

sağvet-i kâhire (a.-f.): kahreden ezici güç.

sağvet-i kâhire-i 'Osmaniye (a.-f.): Osmanlı'nın kahredici ezen kuvveti.

sağvet-i kâhire-i cenâb-ı pâdişâhî (a.-f.): padişah cenabının kahreden şiddetli kudreti.

şavb (a.): taraf, cihet, yön.

şavb-ı me'mûre (a.-f.): memur edilen yön.

şavşur (t.): savuşur, görünmeden gizlice ayrılır.

şayacı (?): ayakkabıların tabanı dışındaki deri kısmı ve yüzü olan sayalarını hazırlayan kimse.

şâye (f.): gölge, zıl; himâye, sıyânet, tesâhub, sahip çıkma; yardım.

şâye-i 'adâlet-vâye (f.-a.): adalet nasibinin koruyuculuğu.

şâye-i râyet-i 'âdilâne (f.-a.): adaletlilik bayrağının gölgesi.

şayfiye (a.): yazlık, yazlık ev.

şâyis (a.): seyis, at uşağı.

saz/sazlık (t.): hasır, sepet vs. yapılan ince kamış; kamışların bulunduğu yer, bataklık.

seb'a (a.): yedi.

seb'in (a.): yetmiş.

sebât (a.): yerinde durma, kımıldamama, sözünden ve kararından vazgeçmeme.

sebeb (a.): sebep, neden; bahane; alâka, ilgi; vâsita; âlet.

sebeb-i haķikî (a.-f.): hakiki sebep.

sebeb-i necât (a.-f.): kurtuluş sebebi.

sebeb-i tasalluğ (a.-f.): tasallut sebebi.

sebeb-i terâhî (a.-f.): gevşeklik nedeni.

sebeb-i tesmiye (a.-f.): isimlendirilme sebebi.

sebeb-i zuhûr (a.-f.): ortaya çıkma sebebi.

sebil (a.): yol, büyük cadde; su dağılan yer, sebil; hayrat olarak dağıtılan su; sokaklarda kırba ile su gez-

dirip meccanen içirmek üzere bedeli bir vakıf ve hayrat tarafından ödenmiş adamın dağıttığı su.

sebķ (a.): bir şeyi eritme, kalıba dökme; üslup; ibarenin tarzı ve tertibi; mahkeme hükmü neticesinin karara yazılması.

sebķat (a.): geçme, ilerleme.

sebt (a.): yazma, kaydetme.

sebt-i defter (a.-f.): deftere geçirme.

sebükmağzân (f.): dangalaklar, akılsızlar.

sebzevât (a.-f.): sebzeler.

seccâde (a.): seccade, üzerinde namaz kılınan küçük kilim veya halı; yazmalarda görülen belli başlı bir motifin adı.

seccâde-nişîn-i meşîhat (a.-f.): meşihatın seccadesinde oturan.

seccâde-nişîn-i Tennûrî (a.-f.): Tennurî'nin seccadesinde oturan (şeyh).

secde (a.): yaratan karşısında yere kapanma hâli; namazda alını, el ayalarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere dayamaktan ibaret ibadet vaziyeti.

sefer (a.): yolculuk; savaşa gitme; harp.

sefer-ber (a.-f.): savaşa hazırlanmış devlet; askerin harp hâlinde veya savaşa hazır bulunması durumu; bir meselenin halledilmesi için milletçe hazırlanılması.

sefer-i mezkûr (a.-f.): anılan sefer.

segirdir (t.): koşar, yürür, koşturur; saldırır, akın eder.

sehâb (a.): bulut.

sehâb-ı dâlâlet (a.-f.): dalalet bulutu.

sehâb-ı mağlûbiyyet (a.-f.): mağlubiyet bulutu.

sehî/sahî (a.): cömert, eli açık.

sehl (a.): kolay, sade.

sekbân (f.): kelime anlamı, av köpeklerinin bakıcısıdır; Osmanlılarda önceleri serhatlarda görevli bir asker sınıfı seymen; yeniçeri ocağının kısımlarından biri; taşrada beylerbeyi ve sancakbeyleri hizmetinde bulunanlar.

sekbân bölük-başlıları: sekbanların kumandanı.

Selâçika-i Rûm (a.-f.): Rum (Anadolu) Selçukluları.

selâm (a.): sulh, barış, silm, rahatlık, âsâyiş; sonu iyi ve hayırlı çıkma; gelip geçici olmama; esmâ-i hüsnâ.

selâsîn (a.): otuz.

Selâtin-i Âl-i Selçûk (a.-f.-t.): Selçuk oğulları sultanları.

Selâtin-i Selçûkiyye (a.-f.-t.): Selçuklu sultanları.

selb (a.): kapma, zorla alma; kaldırma, giderme; menfileştirme; inkâr etme.

selb-i i'tikâdât (a.-f.): itikatların inkârı.

Selçûk Devleti: Selçuk Devleti.

Selçûk Hânedânı: Selçuk Hanedanı, soyu.

Selçûk Hükûmeti: Selçuk Hükûmeti.

Selçûk Hükümdârânı: Selçuk hükümdarları.

Selçûk Memâliki: Selçuk memleketleri.

Selçûkî/Selçûkîler: Selçuklu, Selçuklular.

selef (a.): bir yerde, bir işte, bir vazifede başka birinden önce bulunmuş olan kimse (halefin zıddı); eski adam.

selef-i şâlihîn (a.-f.): geçmiş iyi insanlar demek olup, Hz. Muhammed'in (a.s.s.) Ashabı ile ashabı gören Tâbi'în'in müşterek sıfatı.

selh (a.): yüzme, soyma, dersini çıkarma; her ayın son günü.

selh-i Ramazân (a.-f.): Ramazan ayının son günü.

selh-i Rebî'ü'l-Âhîr (a.-f.): Rebitülâhir ayının son günü.

selîm (a.): ayıp ve kusurdan berî, sağlam, doğru, dürüst, sahîh.

semâ (a.): gökyüzü.

semânîn (a.): seksen.

semend-i şabâ-pesend (f.-a.): seher yeli gibi beğenilen at.

semere (a.): meyva, ürün; sonuç.

semere-i dâlâlet-intimâ (a.-f.): dalâlete kapılmanın sonucu.

semmûr (a.): samur, samurun derisinden yapılan kürk.

semt (a.): taraf, yöre, cihet, yön.

sene (a.): yıl.

sened (a.): dayanılacak şey; belgit, tapu; kuvvetli delil olabilecek söz; İslâm dünyasında Hz. Muhammed'in sözleri başta olmak üzere bir söz veya hadiseyi bir başkasına nakil ve haber veren ve o söz veya hadisenin doğruluk derecesini göstermede ölçü olan râviler zinciri.

sened-i şahîh (a.-f.): doğru, gerçek senet.

sene-i merkûme (a.-f.): yazılı olan yıl.

sene-i mezbûre (a.-f.): adı geçen yıl.

sene-i mübâreke 'ammet meyâmin-hümâ (a.-f.): uğurlu mutlu halanın mübarek yılı.

senevî (a.): seneye mensup, sene ile ilgili, bir yıllık.

sengîn (f.): ağır; taştan.

ser (f.): baş, kafa, kelle, tepe, doruk, birinci iş, reis, uç, kenar, nihayet, son.

ser-'asker (f.-a.): asker başı; Osmanlılarda başkumandan, harbiye nazırı, müdafaa vekili; Osmanlı Ordusu'nun kumandanlık hizmetini yerine getiren sadrazam haricinde herhangi bir vezirin unvanı.

ser-â-pâ (f.): baştan ayağa, bir baştan bir başa, tüm, bütün, hep.

serâsîme (f.): afallamış, sersemleşmiş.

serây (f.): saray, büyük konak; hükûmet konağı.

serây-dâr (f.): saraydar, ayvaz; büyük yerlerde yemek ve sofrâ işlerine bakan kimse.

Serây-ı İrem (f.-a.): İrem Sarayı.

serbest (f.): başbaşa, bir baştan bir başa, baştan-baş, büsbütün.

serd (f.): soğuk; sert, haşın.

serdâr (f.): asker başı, kumandan, başkomutan, önder.

serdâr ağa: asker başı olan ağa.

serdâr baş-çâvuşu: serdarın başçavuşu.

serdar-ı ekrem (f.-a.): pâdişâh'ın sefer-i hümâyûna çıkmadığı zamanlarda İslâm askerinin başkumandanı olan sadrazamın unvanı.

serdâr-ı zî-şân (f.-a.): şanlı serdar.

serden-geçdi ağalığı: serdengeçtilerin ağalığını üstlenen.

serden-geçdi eşkıyâsı: serdengeçtilerin başkaldıranları.

serd-i hevâ (f.): havanın sertliği.

serdî-i hevâ-yı temerrüd (f.-a.): dikbaşlılık isteğinin soğukluğu.

serfürû (f.): baş eğme, söz dinleme, başı önde, başı eğik, itaat etme.

ser-gerde/ser-kerde (f.): lider, baş, elebaşı; bir güruhun başı, bir takımın başı, baş.

sergerde-i bâğiyân (f.-a.): başkaldıranların başı.

sergerde-i eşkıyâ (f.-a.): eşkıyanın elebaşı.

serhadd (f.-a.): serhat, kâfir ülkeleriyle olan hudut, uç, sınırlar.

ser-i maqtû (f.-a.): kesilmiş baş, kelle.

serîr (a.): taht, yatacak kerevet, karyola, evreng.

serîr-i saltanat (a.-f.): saltanat tahtı.

ser-keş (f.): dikbaşlı, dik kafalı, başkaldıran, inatçı, itaatsiz.

serkeşâne (f.): dikbaşlılıkla, inatla, itaatsizlikle.

ser-mahfil (f.-a.): baş mahfil.

ser-mâye (f.): sermaye, anamal, anapara, bilgi, ustalık.

ser-mâye-i nakdiyye (f.-a.): nakit sermayesi.

ser-mâye-i sa'âdet (f.-a.): saadetin bilgisi.

ser-muhzır ağa: baş muhzır ağa.

serrâc (a.): saraç, eğer vs. at takımı yapan ve satan; meşin ve sahtiyan üzerine sırma ve ipekle işleyerek çeşitli eşya yapan esnaf.

serrâc-hâne (a.-f.): saraçhane.

ser-rişte (f.): ipucu, tutamak.

ser-turna (f.-t.): turnacıbaşı, kapıkulu ordusu için çocuk devşiren memur.

serv (f.): servi veya selvi denilen ağaç, sevgilinin boyu.

server (f.): baş, reis, ulu.

Server-i Âşafân-ı Kubbe-nişîn (a.-f.): Kubbealtı'nda oturan vezirlerin başı.

server-i hevâ-yı temerrüd (f.-a.): dikbaşlılık peşindeki önder.

servet (a.): zenginlik, varlık; iktisat.

servet ü sâ mân (a.-f.): servet ve zenginlik.

servet-i 'umûmiyye-i maḥalliyye (a.-f.): mahallî halkın serveti.

serv-i âzâd (f.): çok uzayan selvi, düzgün, başı dik.

ser-zede-i zuhûr (f.-a.): baş gösterip ortaya çıkmış.

setân (?): seten, tahılın kabuğunu ayırmada kullanılan taştan yapılmış eski bir araç türü.

setîre (a.): örtü.

sevâbık (a.): sâbıkalar, geçmişte kalmış olaylar, geçmişte işlenmiş iyi veya kötü fiiller:

sevâbık-ı aḥvâl (a.-f.): hâllerin, durumların geçmişte kalanları.

sevâḥil (a.): sahiller, deniz kıyıları.

sevdâ (a.): aşk, aşırı sevgiden doğan maraz, istek, heves, arzu; çok kara.

sevdâ-yı istiqlâl (a.-f.): istiqlâl sevdası.

sevdâ-yı teferrüd (a.-f.): tek başına olma sevdası.

sevķ (a.): gönderme.

sevķ ü i'zâm (a.-f.): gönderme ve yollama.

sevķ ü işâl (a.-f.): gönderme ve ulaştırma.

sevķ ü iskân (a.-f.): gönderme ve yerleştirme.

sevķ ü tesrîb (a.-f.): gönderme ve yollama.

sevķ ü tesyîr (a.-f.): gönderme ve yürütme.

sevķ-i 'asâkir (a.-f.): askerleri gönderme.

sevķ-i 'asker (a.-f.): asker gönderme.

sevķ-i semend-i 'azîmet (a.-f.): giden atı gönderme.

sevķ-i semend-i ihtimâm (a.-f.): ihtimamlı atı gönderme.

sevķ-i sipâhî (a.-f.): sipahi gönderme.

sevķiyât (a.): asker gönderme işi ve dairesi.

seyâḥat-nâme (a.-f.): seyahat kitabı.

seyl (a.): sel; şiddetle gelen şey.

seyr (a.): seyir, yürüme, yürüyüş, gitme, hareket; yolculuk; gezme, gezinme; eğlenmek üzere bakma; uzaktan bakıp karışmama; gezilecek, görülecek şey seyr etmek izlemek.

seyr ü seyâḥat (a.-f.): yürüme ve gezme.

seyr ü tenezzüh (a.-f.): yürüme ve gezme.

seyyâḥîn (a.): seyyahlar, gezginler.

seyyi'e (a.): fenalık, kötülük; suç, günah; kötülüğe karşı çekilen sıkıntı.

seyyi'e-i mütevâliye (a.-f.): süren kötülük.

seyyid (a.): efendi, bey, ağa, baş; ileri gelen; Hz. Muhammed'in (a.s.s.) torunu Hz. Hasan'ın soyundan gelen erkeklerden her biri.

seyyide (a.): hanımefendi; Hz. Muhammed'in (a.s.s.) torunu Hz. Hasan'ın soyundan gelen kadınlardan her biri.

Seyyideti'n-Nisâ'i'l-me'âlim Zübeydeti'z-Zemân (a.-f.): zamanın Zübeyde'si kadınların efendisinin eseri.

sezâ (f.): münasip, uygun, lâıyk, yaraşır.

şıbyân mektebi: Osmanlılarda klâsik devrin çocukların ilk mektebi.

şıbyân u nisvân (a.-f.): çocuklar ve kadınlar.

şıdķ-ı 'ubûdiyyet (a.-f.): bağlanma ve kulluk.

şıfat-ı hükûmet (a.-f.): hükûmetin niteliği.

şıfat-ı şeyâtîn (a.-f.): şeytanların sıfatı.

şıgır (t.): geviş getirenlerden manda, öküz, inek vb. büyükbaş, boynuzlu, evcil hayvanların ortak adı.

şıḥḥat (a.): sahilik, doğruluk, gerçeklik; sağlamlık, sağlık; sözün eksik ve yanlış olmaması.

şıķlet-i izâfiyye (a.-f.): izafî ağırlık, özgül ağırlık.

şınıķcı (t.): kırıkçı, çıkıkçı.

şınur (y.): iki devletin topraklarını, değişiklik gösteren iki bölgeyi, idarî veya hukukî olarak bölünmüş il, ilçe, arazi vb.ni ayıran çizgi, hudut; bir şeyin kapladığı, hâkim olduğu yerin son çizgisi, son ucu; mec. bir şeyin vardığı en son derece, son mertebe.

şıra (t.): sıra.

şırtlan (t.): memeli büyük vahşi hayvan.

şıva (t.): binaların iç ve dış duvarlarına sürülen, su, alçı, kireç, kum, çimento vb. maddelerin karışımı ile hazırlanan harç; bu harcın sürüldüğü zaman duvar yüzeyinde meydana getirdiği ince ve kalıcı tabaka.

sicillât (a.): resmî vesikaların kaydedildiği kütükler; kadı sicilleri.

sicillât-ı ‘atîka (a.-f.): eski siciller.

sicill-i mahkeme (a.-f.): mahkeme kütüğü.

sicill-i mahşüş (a.-f.): mahsus sicil.

şigar-ı sinn (a.-f.): yaştın küçüklüğü.

sihâm-ı sâtî‘a (a.-f.): yükselen oklar.

sikke (a.): para üzerine vurulan damga; madenî para, akçe; düz sokak, düz yol; Mevlevî külahı.

şiklet (a.): ağırlık, yük; sıkıntı.

silâh (a.): silâh.

silâhdâr âlâyı: kapıkulu süvarilerinin alayı, silâhları muhafaza edenlerin alayı.

silâh-ı harb (a.-f.): harp silâhı.

silâh-şor (a.-f.): silâh kullanan adam.

silâh-şorân (a.-f.): silâhşorlar.

silk (a.): iplik; sıra, dizi; yol, meslek, tutulan yol.

sillü’r-ri’e (a.): akciğer veremi.

silsile (a.): zincir, zincirleme olan şey; ardı ardına gelen şeylerin meydana getirdiği sıra; soy-sop, ocak; babadan oğla sıra ile yazılarak meydana gelen kuşak, soy defteri; sıradağ; seri, dizi.

silsile-i hükûmet (a.-f.): hükûmetin silsilesi.

silsile-i neseb (a.-f.): soy kütüğü.

silsile-i tarîkat-ı ‘aliyye (a.-f.): yüce tarikatın silsilesi.

silsile-nâme (a.-f.): meşhur bir kimsenin soy kütüğü.

sîm (f.): gümüş, gümüş tel, gümüş para.

sinân (a.): mızrak, süngü.

sinn-i rişd (a.-f.): ergenlik, olgunluk yaşı.

sinn-i şeyhûhat (a.-f.): yaşlılık çağı.

sipâh (f.): asker, ceş, cünd, leşker, ordu; kapıkulu süvarilerinin altı bölüğünden biri.

sipâh âlâyı: kapıkulu sipahileri alayı.

sipâhî (f.): askere mensup adam; Osmanlılarda süvari askeri; tımarlı ve kapıkulu sipahileri olmak üzere iki ayrı sınıf idi; tımarlı ordusundaki en düşük rütbe.

sipahî oğlanları (t.): kapı kullarından altı ulûfeli süvari bölümü arasındaki en üst bölük

sipâhî serdârı: sipahi kumandanı.

sipâhî-zâde: kapıkulu sipahilerinin oğlu.

sipeh-sâlâr (f.): Selçuklularda askerlerin en büyüğü, başkomutan.

sirkat (a.): uğruluk, hırsızlık, çalma, çalınma.

sitte (a.): altı.

siyâset (a.): seyislik, at idare etme, at işleriyle uğraşma; memleket idaresi; ceza, idam cezası; politika, diplomatlık.

şoğan (t.): soğan.

şoğuk (t.): soğuk.

sokağ (a.): sokak, yerleşim yerlerinde ev ve dükkânlar arasında uzanan, caddeye nispetle daha dar ve kısa yol.

şol (t.): sol, kalbin bulunduğu taraf.

şom (t.): tam, bütünüyle.

şoñ (t.): son; sona eren; bir kimse veya bir şeyden ilgisini kesmiş, ayrılmış, aralarında hiçbir bağ kalmamış; bir kimseye bağlanıp onun dışında herkesle münasebetini kesen.

şoñ-bahâr (t.-f.): güz mevsimi.

şoñra (t.): sonra, gelecek.

sosyal (l.-fr.): toplulukla, cemiyetle ilgili, içtimaî.

şu kuyusu (t.): su kuyusu.

sû-‘i kaşd (a.-f.): suikast, cana kıymaya hazırlık.

sû’ (a.): kötülük.

sû’âl (a.): sorma, istifhâm; sorulan şey, istifham olunan madde; dilenme, dilencilik.

sû’-i hareket (a.-f.): kötü davranış.

sû’-i idâre (a.-f.): kötü idare.

sû’-i kaşd ü igbirâr (a.-f.): kötü kasıt ve gücenme.

sû’-i mu‘âmele (a.-f.): fena muamele.

subh (a.): sabah vakti; fecir, şafak.

şubh u mesâ (a.-f.): sabah ve akşam.

şucuk (?): baharatla terbiye edilmiş kıymanın sığır veya davar bağıracağı içine doldurularak kurutulmasıyla elde edilen gıda.

şuffe (a.): sofa evin ortasında olup odaların kapılarının açıldığı müşterek divan; dış kapı ve çeşme yanında oturmaya mahsus taş.

sûfi (a.): sofı, tasavvuf ehli, mutasavvıf.

şūfiyyûn (a.): sofular.

sûk (a.): çarşı, pazar, alım-satım yeri.

sûk-ı ‘umûmî (a.-f.): halkın çarşısı.

sûk-ı sultânî (a.-f.): sultanın çarşısı.

şulehâ (a.): salih, işe yarar, salâhiyetli, günah işlemeyen kimseler.

şulh (a.): barış, barışma, barışıklık; rahatlık; uzlaşma, uyuşma.

şulhen (a.): barış yoluyla.

sultân (a.): pâdişâh, hükümdar; hükümdar eşi ve kız çocuğu; sevgili; bazı Bektaşî büyüklerinin unvanı.

sultân-ı müşârün-ileyh (a.-f.): işaret olunan sultan.

sultânî'l-kâhir (a.): kahredici sultan.

sultânî'l-mu‘azzam (a.): ulu sultan.

sultânü'l-‘ulemâ (a.): âlimlerin sultanı.

sultânü's-selâṭini'l-‘âlem (a.): âlemin sultanlarının sultanı.

sultânü'l-a‘zam (a.): en büyük sultan.

sultânü'l-berr ve'l-baḥr (a.): karanın ve denizin sultanı.

sultânü'l-ğâlib (a.): galip sultan.

sunğur/sunğur (t.): doğan cinsinden yırtıcı bir kuş.

sûr (a.): şehrin etrafına çekilen yüksek duvar, kale, hisar.

sûr (f.): düğün, ziyafet, şenlik.

Sûre-i ‘Amme (a.-f.): *Kur’ân*’ın Nebe LXX-VIII. Suresi.

Sûre-i Tebâreke (a.-f.): *Kur’ân*’ın Mülk LVII. Suresi.

Sûre-i Yâsîn (a.-f.): *Kur’ân*’ın XXXVI. Suresi.

şûret (a.): dışarıdan görünüş, şekil, kılık; çehre, yüz ekşiliği; çare.

şûretâ (a.): zahiren, görünüşte.

şûret-i cereyân (a.-f.): cereyan şekli.

şûret-i gaddârâne (a.-f.): gaddarca biçimde.

şûret-i hükûmet (a.-f.): hükûmet şekli, tarzı.

şûret-i idâre ve fütûḥât (a.-f.): idare ve fetihlerin şekli.

şûret-i inşâ (a.-f.): yazının şekli.

şûret-i inşâ ve te’sîsât (a.-f.): yapıma ve kurulma tarzı.

şûret-i intikâl (a.-f.): taşınma, anlama şekli.

şûret-i lâyıka (a.-f.): lâyık olunan şekil.

şûret-i mütemâdiye (a.-f.): sürekli olarak, durmadan.

şûret-i te’sîs ü teşkîl (a.-f.): kurulma ve kuruluş biçimi.

şûret-i telaffuz (a.-f.): konuşma tarzı.

şûret-i termîmât (a.-f.): onarma tarzı.

şûret-i tesviye (a.-f.): düzeltme şekli.

şûret-i vuḳû‘ (a.-f.): olma sureti.

sûr-ı ‘atîk (a.-f.): eski sur.

sûr-ı metîn (a.-f.): sağlam sur.

sûr-ı mezkûr (a.-f.): anılan sur.

sûr-ı pür-sürûr-ı hükümrânî (a.-f.): hüküm sürmeye yakışır çok sevinçli düğün.

şûrî (a.): görünürde olan, hakiki ve içten olmayan; gösterişten ibaret, gösterişlik.

şus (t.): sus.

şübût (a.): sabit olma, gerçekleşme, meydana çıkma.

süd (t.): süt.

süksün (t.): boyun kökü, ense.

sükûn (a.): sakinlik, hareketsizlik.

sükûnet (a.): sakinlik, hareketsizlik; rahatlık.

sükûn-ı ‘umûmî (a.-f.): halkın sakinliği.

sükût (a.): susma, söz söylememe, sessizlik.

sülâle (a.): soy-sop, döl-döş, ocak.

sülâle-i mezkûre (a.-f.): anılan sülâle.

Sülâle-i Tâhîre-i ‘Osmâniyye (a.-f.): Osmanlının temiz sülâlesi.

sülûk (a.): bir yola girme, bir yol tutma; hususi bir sınıfa bir zümreye iştirak etme; bir tarikata intisap etme.

sülûş (a.): üçte bir; sikkenin üçte biri değerindeki para; hatt çeşidi.

sülûş-i mâl (a.-f.): malın üçte biri.

sünnetci (a.-t.): erkek çocukları sünnet eden kimse.

sünnî (a.): ehl-i sünnet mezhebine tâbi.

sür‘at (a.): çabukluk, çabuk olma, hız, acele, şitâb.

sür‘at-i cereyân (a.-f.): gidişin çabukluğu.

sür‘at-i sevķ ü i‘zâm (a.-f.): gitme ve göndermenin çabukluğu.

sürtme (t.): sürtmek işi.

sütûn (f.): direk, kolon.

süvâr (f.): atlı, ata binmiş, binici.

süvârî (f.): binici, atlı asker; gemi kaptanı.

süyûf (a.): kılıçlar.

süyûf-ı kâhî‘a (a.-f.): keskin kılıçlar.

süzülmüş türür (t.): süzülmüştür.

Ş

şa‘bân (a.): şaban, hicrî takvimin sekizinci ayı.

şâ‘ir (a.): şair, şiir okuyup yazan, ozan.

şa‘r (a.): kıl.

şâb (a.): genç, delikanlı, civân, yiğit.

şâdurvân (f.): şadırvan cami avlularında bulunan, etrafı çok musluklu duvarla çevrili su haznesi.

şâh (f.): Osmanlı pâdişâhı; İran veya Afganistan hükümdarı; satranç taşlarının en mühimi.

şâhân (f.): şahlar.

şâhî darb-zen (f.-a.): darbzen denilen topun en büyük türü.

şâhîn (f.): şahin, kuş.

şâhin şâhi‘l-a‘zam (f.-a.): en büyük şahlar şahı.

şahne/şihne (a.): Selçuklularda emniyet memuru; harmanlara bakan kimse; vali.

şahş (a.): şahıs, kişi.

şahş-ı sefih (a.-f.): sefih kimse.

şakırdı (t.): şakırtı, dökülen, akarsuyun, birbirine veya bir yere çarpan sert bir şeyin çıkardığı ses.

şakî (a.): haydut, yol kesen; bahtsız, fena hareketli, haylaz, habis.

şakî-i merķüm (a.-f.): yazılmış şaki.

şakî-i meşhûr (a.-f.): meşhur şaki.

şâkird (f.): öğrenci; çıkar.

şakķ (a.): yarma, çatlama; yırtma, paralama; kırma, sikest etme, yarık, çatlak.

şakķ-ı şefe (a.-f.): ağız açma, konuşma.

şâl (f.): Hindistan‘da dokunan yünlü kumaş.

şâlvâr (f.): şalvar, çakşır, geniş üst donu.

şâmil/şâmile (a.): şümûlü olan, ihâta eden, hâvî, kaplayan, içine alan, çevreleyen.

Şâmîler (a.-t.): Suriyelilerden kasıt Memlûkler ve onlara tâbi Zülkadir Türkmenleri.

şân (a.): hâl, sûret, keyfiyet; azamet, kadir, mer-tebe; hak, vazife; birine lâyük olan şey; şöhret, itibar; gösteriş, çalım.

şân u şeref-i İslâmiyyet (a.-f.): İslâmiyyet‘in şan ve şerefi.

şân-ı muzafferiyet (a.-f.): muzafferiyetin şanı.

şân-ı şehâvet maşdar (a.-f.): cömertliğin çıkışının şanı.

şark (a.): doğu, Doğu dünyası.

şark seferi: doğu seferi.

şarhan/şarhen (a.): gün doğusu tarafından; doğusunda.

şark-ı cenûbî (a.-f.): güneydoğu.

şark-ı şimâlî (a.-f.): kuzeydoğu.

şarkıye (a.): doğu ile ilgili.

Şarkî Roma İmparatoru: Doğu Roma-Bizans İmparatoru.

şart u tahşîş (a.-f.): şart ve tahsis.

şâyân (f.): şayan, lâyıık, yaraşır, değer, yakışık alır; ehemmiyetli, orijinal, enteresan.

şâyân-ı bahş (f.-a.): bahse değer.

şâyân-ı bahş ü tenmîk (f.-a.): konuşulmaya ve yazılmaya değer.

şâyân-ı bahş ü tezkâr (f.-a.): anılmaya ve konuşulmaya değer.

şâyân-ı ta'accüb (f.-a.): şaşırmaya lâyıık.

şâyân-ı taqdîr (f.-a.): takdire şayan.

şâyân-ı taqdîr ü şâyeste (f.-a.): takdire şayan.

şâyân-ı te'essüf (f.-a.): teessüfe şayan.

şâyân-ı temâşâ (f.-a.): görülmeye değer.

şâyed (f.): eğer, bilfarz; belki, olur ki, olabilir ki.

şâyî' (a.): duyulmuş, herkesçe bilinmiş; taksim olunmamış müşterek hisse; bir şeyin her noktasıyla alâkalı olan.

şeb (f.): gece, leyl.

şebeke (a.): ağ, balık ağı, dokular.

şeb-i zülf (f.): zülfün karalığı.

şebîh (a.): benzer, benzeyen.

şecâ'at (a.): yiğitlik, yüreklilik.

şecâ'at-i hulkiyye (a.-f.): tabîî, yaradılışça yiğitlik.

Şecere-i 'Azîme-i 'Osmâniyye (a.-f.): Osmanlıların büyük soyağacı.

şecî' (a.): cesur, yiğit.

şefa'at (a.): bir suçlu veya muhtacın affedilmesi ve dileğinin yerine getirilmesi için edilen aracılık.

şefî' (a.): şefaatchi, şefaata eden, bir suçun bağışlanması için aracılık eden.

Şefî'-i Rûz-ı Cezâ (a.-f.): ceza gününün şefaatchisi, Hz. Muhammed (a.s.s).

şefkat (a.): şefkat, acıyarak ve esirgeyerek sevmek.

şeh-bâz (f.): iri ve beyaz doğan; yiğit, şanlı, gösterişli.

şehîde (a.): şehit kadın.

şehîden (a.): şehit olarak.

şehir kethudâsı: şehir kâhyası, Osmanlılar'da genellikle malî alanda devletle halk arasındaki münasebetleri sağlamakla görevli şehir yöneticisi.

şehr (a.): yeni ay, otuz günlük zaman.

şehr (f.): şehir, büyük belde.

şehr-âyîn (f.): bayramlarda ve diğer önemli günlerde bir şehrin bayraklar ve ışıklarla süslenmesi şeklindeki şenlik, gösterişli şenlik, donanma.

şehr-i 'atîk (a.-f.): eski şehir.

şehr-i kadîm (a.-f.): eski şehir.

şehr-i kebîr (a.-f.): büyük şehir.

şehr-i mezkûr (a.-f.): anılan şehir.

şehr-i zi'l-hicce (a.-f.): zilhicce ayı.

şeh-zâde (f.): şehzade, pâdişâhın oğlu, Osmanlı prensi.

şeh-zâdegân (f.): şehzadeler.

şekâvet (a.): bedbahtlık, bahtı karalık, kutsuzluk; eşkıyalık, haydutluk.

şekâvet ü şenâ'at (a.-f.): eşkıyalık ve alçaklık.

şekâvet ü tecâvüzât (a.-f.): başkaldırma ve saldırmalar.

şekl ü şemâ'il (a.-f.): biçim ve güzel ahlâklar.

şekl-i tabî'î (a.-f.): tabîî görünüş.

şem' (a.): balmumu, mum, çerâğ.

şem'a (a.): muma batırılmış fitil.

şem'-i revġan (a.-f.): mum yağı, çıra yağı.

şemâte (a.): şamata, gürültü, patırtı.

şemşîr (f.): kılıç.

şemşîr-i celâdet-i ‘Osmâniyye (a.-f.): Osmanlının yiğit kılıcı.

şenâ‘at (a.): kötülük, fenalık.

şer‘an (a.): şeriatça, şeriat hükmünce, şeriata uygun olarak.

şer‘î/şer‘iyye (a.): şeriata ait, şeriatla alâkalı, şeriata uygun.

şer‘iyye sicilleri: şeriyye mahkemelerinde görülen davaların kaydedildiği kadı defterleri.

şerâ‘it (a.): şartlar.

şerâ‘it-i lâzime (a.-f.): gerekli şartlar.

şerâ‘it-i şer‘iyye (a.-f.): şeriata ait şartlar.

şerâb (a.): şarap.

şeref (a.): uluv mertebe, rif‘at; mecd, ululuk, yükseklik; iftihâr, övünme; bir şahs veya şeyin emsâlinden seçilmesi; üstünlük.

şerfe (a.): yüksek bir yerin çıkıntısı; minarede ezan okunan yer.

şeref-i hulv (a.-f.): tatlı şeref.

şeref-i muvâşalat (a.-f.): ululukla ulaşma.

şeref-i muvâşalat-ı pâdişâhî (a.-f.): padişahın ulaşması şerefi.

şeref-i tûlû‘ (a.-f.): doğuşun şerefi.

şeref-nüzûl-i cenâb-ı pâdişâhî (a.-f.): padişah cenabının şerefle konaklaması.

şeref-şâdır (a.): (padişahın emriyle) şerefle çıkan.

şeref-ta‘alluk (a.): şerefle alâkadar.

şeref-vürûd (a.): şerefle gelen.

şerîk (a.): ortak; ders, mekteb ve medrese arkadaşı.

şerîk-i töhmet (a.-f.): suçlandırılma ortağı.

şerr (a.): şer, kötülük, fenâlık, kötü iş, hayır mukabili; kavga, niza, nifâk.

şerr ü mazarrat (a.-f.): şer ve zararlar.

şerr ü şûr (a.-f.): kötülük ve şerler.

Şevvâl (a.): Arabî ayların onuncusudur ki, ilk üç günü Ramazan bayramıdır.

Şevvâl-i mükerrerem (a.-f.): cömert şevval ayı.

şey h (a.): yaşlılık, ihtiyarlık; sufilerin mürşidi; kabile reisi.

şey’ (a.): şey, nesne.

şeyh-i müşârün-ileyh (a.-f.): işaret olunan şeyh.

Şeyhü’l-İslâm (a.): Şeyhülislâm, Osmanlılarda şeriat, adalet ve maarif işlerinden mesul, ulemanın başı olan kişi.

şeyhü’l-vüzerâ (a.): vezirlerin başı.

şeyn (a.): leke, ayıp, kusur.

Şî‘iyü’l-mezheb (a.): Şî mezhebi.

şiddet (a.): şertlik, katılık, fazlalık, sıkılık, inandırma, sözle yola getirme yerine kaba kuvvet kullanma.

şiddet-i muhâcemât (a.-f.): saldırıların şiddeti.

şiddet-i muhârebe ve mukâtele (a.-f.): savaş ve vuruşmanın şiddeti.

şiddet-i tehâcüm (a.-f.): hücum etmenin şiddeti.

şiddet-i zulm ü ta‘addî (a.-f.): zulüm ve haksızlığın şiddeti.

şimâl (a.): kuzey; sol.

şimâlen (a.): kuzeyden, kuzeyde.

şimden gerü (t.): bundan sonra, bundan böyle, artık.

şîr ü hûrşîd (f.): arslan ve güneş.

şîrâze (f.): Klasik tarzdaki şark ciltlerinde formaların dikildiği ipliklerin uzun bırakılan uçlarının, formalar tamamlandıktan sonra usulüne göre birleştirilip örülmesinden meydana gelen ve sayfaları düzgün tutmaya, dağılmasını önlemeye yarayan ibrişim şerit; mec. nizam, düzen, temel, esas.

şîrâze-i intizâm (a.-f.): düzgünlüğün temeli.

şîr-i şavlet-nişân (f.-a.): izi şiddetli saldırı olan arslan.

şiş (t.): şişmiş; silâh gibi kullanılan ucu sivri çubuk.

şitâb (f.): acele, sürat, çabukluk.

şose (fr.): daha çok taş kırıkları üzerine döşendikten sonra silindir geçirilmek suretiyle yapılan trafiğe elverişli yol, bir nevi stabilize yol.

şöhret (a.): ün, ad yapma; ad, san.

şöhret ü ehemmiyet (a.-f.): ünlülük ve önem.

şöhret ü iktidâr (a.-f.): ünlülük ve iktidar.

şöhret-gîr (a.-f.): şöhreti yayılmış, ün salmış.

şöhret-gîr-i âfâk (a.-f.): ufuklara ün salmış, dünyaca tanınmış.

şöhret-şi'âr (a.): şöhretli, ünlü.

şu'â' (a.): ışın, Güneş'ten veya başka bir ışık kaynağından uzanan tel ışıklar.

şu'arâ (a.): şairler, ozanlar.

şu'be (a.): kol, dal, şube.

şu'ubât (a.): şubeler; kabileler, cemaatler, topluluklar.

şu'ubât-ı mezkûre (a.-f.): anılan şubeler.

şu'ûn (a.): işler.

şu'ûn-ı nev-zuhûr (a.-f.): yeni meydana çıkan işler.

Şubat (sür.): Miladî yılın ikinci ayı.

şurû'/şürû' (a.): başlama.

şurût (a.): şartlar.

şurût-ı İslâmiyye (a.-f.): İslâmiyet'in şartları.

şurût-ı lâzime (a.-f.): gereken şartlar.

şurût-ı meşrû'a (a.-f.): meşru olan şartlar.

şübhe (a.): şüphe, kuşku.

şühedâ (a.): şehitler.

şükr (a.): şükür, görülen iyiliğe karşı gösterilen memnunluk, minnettarlık, teşekkür.

şükr-i İlahî (a.-f.): Allah'a şükür.

şürb (a.): içme.

şürb ü duhân (a.-f.): içme ve dumanlama.

şürefâ (a.): şerifler, Hz. Muhammed'in soyundan gelenler.

şürûr (a.): şerler, kötülükler, fenalıklar, kavga- lar, gürültüler.

şürûr-ı eşkıyâ (a.-f.): eşkıyanın şerleri.

şütürbân (f.): deveci.

T

tâ (f.): kat, büküm; kadar, dek, değin, tane.

ta'addiyât-ı uhrâ (a.-f.): başka saldırılar.

ta'ahhüd (a.): taahhüt, üstüne, üzerine alma, yapılması için söz verme; bir işin yapılması için resmî olarak sözleşme; postaya verilen bir şeyin yerine ulaşmasını sağlama.

ta'alluk (a.): asılı olma, asılma; ilişiği ilgisi olma; sevme; ait olma; dünya alâkası.

ta'âm (a.): aş, yemek.

tâ'at (a.): ibadet, itaat; Allah'ın emirlerini yerine getirme.

tâ'at-ı Rabbâniyye (a.-f.): Rabbin buyruklarına uyma.

ta'ayyün (a.): ortaya çıkma, belirme.

ta'bîr (a.): tabir, ifade, beyan, anlatma; bir mana ifade eden söz, cümle, terkîb, fıkra; ıstılah; düş yorma.

ta'bîrât (a.): tabirler, yorumlar, terimler, deyimler.

ta'bîr-i 'atîk (a.-f.): eski tabir.

ta'dîl (a.): doğrultma, doğrulama; değişiklik.

tâ'ife/ta'yife (a.): taife, bölük, takım, gürûh, fırka; kavim, kabile, cemaat, millet; tayfa, gemi işçisi.

ta'kıb (a.): arkasına düşme, arkasından gitme veya gelme; kovalama; gütme.

ta'kıbât-ı lâzime (a.-f.): gerekli takipler.

ta'kıben (a.): takip ederek, izleyerek.

ta'kıb-i eşkıyâ (a.-f.): eşkıya takibi.

ta'lîk (a.): asma, asılma; bir şeye bağlı gösterme; geciktirme, askıda bırakma, bırakılma; belli bir zamana bırakma; hat çeşidi.

ta'lîkât (a.): bir kitabın açıklaması olarak kenarına veya ayrı bir eser olarak yazılan düşünceler, notlar.

ta‘lîm (a.): öğrenme, öğretme, öğretilme, öğretim; okutma, ders verme, verilme; meşk ile yetiştirme; askerlik idmanı; egzersiz.

ta‘lîm ü tedrîsât (a.-f.): öğretme ve öğretilme.

ta‘lîmât (a.): görevin gerektirdiği türlü hizmetlerin yürütülmesi için kumandan, başkan vs. tarafından verilen, o hizmetle ilgili sorumluluk, düzen ve ilkeleri içine alan buyruklar.

ta‘lîmât-ı muḳteziyye (a.-f.): gereken talimat.

ta‘mîm (a.): umumîleştirme, umumîleştirilme; genelleştirme, genelge.

ta‘mîm ü i‘lâ (a.-f.): genelleştirme ve yükseltme.

ta‘mîr (a.): onarma, düzeltme, bozuk şeyi düzeltmek, eski şeyi düzeltip yenileştirme.

ta‘mîr ü termîm (a.-f.): onarma ve yenileme.

ta‘mîr ü tezyîn (a.-f.): onarma ve süsleme.

ta‘mîrât (a.): tamirler, onarımlar.

ta‘mîrât-ı mezkûre (a.-f.): anılan tamirler.

ta‘n (a.): sövme, yerme, ayıplama, kınama, kötüleme, suçlama.

ta‘n u teşnî‘ (a.-f.): yerme ve kötüleme.

ta‘rîf (a.): etrafiyla anlatma, anlatılma, bildirme, bildirilme; bir maddeyi bütün lüzumlu noktalarını içine alır şekilde bir ibare ile anlatma; tanımlama, tanım.

ta‘rîf ü tavşîf (a.-f.): tanıtmaya ve vasıflandırmaya.

ta‘rîfât-ı coḡrâfiyye (a.-f.): coḡrafi tarifler.

ta‘şîr (a.): onda birini alma, onda biri alınma; ona çıkarma, ona bölme.

ta‘ûn-ı vebâ (a.-f.): vebanın salgınlığı.

ta‘yîb (a.): ayıplama.

ta‘yîn (a.): tayin, ayırma, belli etme; bir memuriyete koyma; tayin asker ekmeği; erzak.

ta‘yîn ü i‘zâm (a.-f.): ayırma ve yollama.

ta‘yîn ü taḳdîr (a.-f.): belirleme ve değerlendirme.

ta‘yîn ü tefrîḳ (a.-f.): belirleme ve ayırma.

ta‘zîm (a.): büyükleme, ululama, büyük sayma; saygı gösterme, ikram etme.

ta‘zîmât-ı fâ‘iḳa (a.-f.): üstün saygı gösterme.

ta‘ife-i melâḥide (a.-f.): mülhitler topluluğu.

ta‘ife-i merḳûme (a.-f.): yazılı olan takım.

ta‘ife-i mezkûre (a.-f.): anlatılan bölüm.

taḅ Allâhu şerâḥâ (a.): Allah onun ruhunu şad etsin.

taḅaḳât-ı ḥükûmet (a.-f.): hükûmetin tabakaları.

taḅan ḥalıları (t.): yere serilen halılar.

taḅanca (t.): tokat, şamar, sille.

tâb-âver (f.): güç yetiren, dayanıklı, dayanan.

tâb-âver-i muḳâvemem (f.-a.): direnmeye güç yetiren.

taḅe şerâḥu (a.): huzur içinde yatsın.

taḅḥ (a.): pişirme, pişirilme; ilaç kaynatma.

tâb-ḥâne (f.): hastahane, darüşşifa.

taḅḥ-ı ta‘âm (a.-f.): yemek pişirme.

tâbi‘ (a.): tabi, birinin arkası sıra giden, tebaiyet ve iktifâ eden, itaat ve inkıyâd eden, mutî, münkad.

taḅî‘at (a.): tabiat, huy, yaradılış, âdet, mizaç; kâinat; büyük abdest etme kolaylığı veya zorluğu.

taḅî‘at-ı şî‘riyye (a.-f.): şiire uygun tabiat.

taḅî‘î (a.): tabiatla ilgili; tabiat icabı olan; olağan, alışılmış, her zamanki; doğal, doğal olarak.

taḅur (t.): tabkur’dan, istihkâm, ordugâh; birbirine arkasını vermiş dört diziden oluşan kare biçimli bir asker veya top vs. toplamı ki, her taraftan düşmana karşılık verip, bir istihkâm teşkil eder.

Tâcü Âl-i Selçûḳ (a): Selçuk oğullarının tacı.

taḅf (t.): özlüce.

taḅşîlât (a.): ayrıntılı açıklama, ayrıntı.

taḅşîlât-ı mebsûḫa (a.-f.): genişçe açıklama.

taḅşîlât-ı târîḥiyye (a.-f.): tarihî ayrıntılar.

taḅşîlât-ı zâ‘ide (a.-f.): çok ayrıntılı açıklama.

taḅḡ (t.): daḡ.

taḅḡdılma (t.): daḡıtılma.

taḅḡılma (t.): daḡılma.

taḅḡılup (t.): daḡılıp.

tağıtma (t.): dağıtma.

tağlık (t.): dağlık.

taħaddüs (a.): yok iken peyda olma, ortaya çıkma, meydana çıkma; sezgi.

taħaqquk (a.): hakikat olarak meydana çıkma, gerçekliği anlaşılma, gerçekleşme.

taħakküm (a.): hükmetme, hükmü altında tutma, hâkimlik takınma; zorbalık etme.

taħakküm ü teğallüb (a.-f.): hüküm ve zorbalık etme.

taħammül (a.): yüklenme, bir yükü üstüne alma; dayanma, katlanma; kaldırma.

taħarrî (a.): arama, araştırma, araştırılma, aratma.

taħaşşun-gâh (a.-f.): kale ve hisara kapanma yeri.

taħavvül (a.): değişim.

taħfff (a.): hafifletme; yükünü azaltma.

taħkîk (a.): bir şeyin hakikatini arama, doğru olup olmadığını meydana çıkarma; bir şeyin sahih ve hakikî olduğunu meydana çıkarma; doğru, gerçek.

taħkîk ü iş‘âr (a.-f.): hakikati arama ve yazıyla bildirme.

taħkîk ü taħarrî (a.-f.): hakikati araştırma.

taħkîk ü tesviye-i umûr (a.-f.): işlerin düzeltilmesini araştırma.

taħkîkât (a.): araştırmalar, soruşturmalar.

taħkîkât u ta‘kîbât (a.-f.): soruşturmalar ve kovuşturmalar.

taħkîkât-ı lâzime (a.-f.): lâzım gelen tahkikat.

taħkîk-i keyfiyet (a.-f.): keyfiyeti araştırma.

taħkîk-i mâdde (a.-f.): maddenin araştırılması.

taħkîm (a.): hakem tayin etme; sağlamaştırma, berkitme.

taħkîm ü tarşîn (a.-f.): sağlamaştırma ve berkitme.

taħkîm ü teşcî‘ (a.-f.): güçlendirme ve yüreklendirme.

taħkîm-i bünyân-i hükûmet (a.-f.): hükûmetin yapısını sağlamaştırma.

taħkiye (a.): hikâye etme, anlatma.

taħlîl (a.): ayırıştırma, çözümlenme, analiz.

taħlîş (a.): kurtarma, kurtarılma.

taħliye (a.): boşlama, boşaltılma, boş bırakılma, boşaltma; serbest bırakma, salıverme.

taħmîl (a.): yükleme, yükletme, yükletilme; bir işi birinin üzerine bırakma.

taħmîl ü taħşîl (a.-f.): yükleme ve toplama.

taħmîn (a.): aşağı yukarı bir fikir söyleme.

taħmînen (a.): tahminle, aşağı yukarı.

taħrîb (a.): harap etme, edilme, yıkıp bozma.

taħrîb ü ihrâk (a.-f.): yıkma ve yakma.

taħrîb-i memleket (a.-f.): memleketi yıkma.

taħrîk (a.): kımıldatma, kımıldatılma, oynatma; kışkırtma, azdırma; yola çıkarma; uyandırma.

taħrîk ü igvâ (a.-f.): kışkırtma ve aldatma.

taħrîk-i müfsid-kârî (a.-f.): bozgunculukla azdırma.

taħrîr (a.): yazma, yazılma; kompozisyon; kitap yazma; kaydetme; serbest bırakma; sayım.

taħrîr ü cem‘ (a.-f.): yazma ve toplama.

taħrîr ü taħkîk (a.-f.): sayma ve araştırma.

taħrîr ü tertîb (a.-f.): yazma ve düzenleme.

taħrîren (a.): yazı ile yazmak suretiyle.

taħşîl (a.): hâsıl etme, edilme, ele geçme, geçirilme; vergi veya irad toplama; ilim öğrenme.

taħşîl ü ta‘lîm-i ‘ulûm ü ma‘ârif (a.-f.): ilimler ve maarifin öğrenilip elde edilmesi.

taħşîl-i ‘ilm ü kemâl (a.-f.): ilim ve kemalin tahsili.

taħşîl-i ‘ulûm (a.-f.): ilimlerin kazanılması.

taħşîn-hwân (a.-f.): beğenip alkışlayan.

taħşîş (a.): bir şeyi birine veya bir yere mahsus kılma, ayırma; aylık bağlama.

taħşîşât (a.): tahsisler, bir kimse veya bir daire için ayrılan para, ödenek.

taħt (a.): alt, aşağı.

taht (f.): hükümdarların resmen oturdukları büyük koltuk, makam, serir; saltanat koltuğu; saltanat makamı.

taht u baht-ı Kōstantīniyye (f.-a.): Kostantiniye'nin tahtı ve bahtı.

taht-ı emân (a.-f.): aman altında.

taht-ı esâret (a.-f.): esirlik altında.

taht-ı himâye (a.-f.): koruma altında.

Taht-ı İl-Hânî (f.-t.): İlhanlı Tahtı.

taht-ı itâ'at (a.-f.): itaat altında.

taht-ı muhâşara (a.-f.): kuşatma altında.

Taht-ı Saltanat-ı Seniyye Kâ'im-mağâmı (f.-a.): Yüce saltanat tahtının kaymakamı. Padişah tahtının yerine bakan.

Taht-ı Selçûkî/Taht-ı Selçûkiyân (f.-t.): Selçukluların Tahtı.

taht-ı ta'ahhüd (a.-f.): taahhüt altında.

taht-ı tahakküm ü teğallüb (a.-f.): hüküm ve zorbalık altında.

taht-ı terbiye (a.-f.): terbiye altında.

tahvîf (a.): korkutma, korkuya düşürme.

tahvîl (a.): değiştirme; borç senedi.

tahvîl ü ifrâğ (a.-f.): değiştirme ve şekillendirme.

tahvîl ü te'sîs (a.-f.): değiştirme ve kurma.

tahvîlen (a.): değiştirerek.

tahvîl-i me'mûriyyet (a.-f.): memuriyetin değiştirilmesi.

taş (a.): bina kemeri; yarım daire şeklinde kapı ve pencere üstü; kubbe, künbed.

taşarrür (a.): karar kılma, yerleşme.

taşbîh (a.): çirkin görme, kınama, beğenmeme.

taşdîm (a.): takdim, öne geçirme, geçirilme, öne alma, ileriye sürme, sürülme; büyük bir kimsenin huzuruna bir şey götürme, verme; sunma, sunuş, küçük büyüğe bir şey verme; birini bir başkasına tanıtma.

taşdîr (a.): kader, Cenâb-ı Hakk'ın bir şey hakkındaki ezeli kararı; kıymet biçme; bir adamın kadir ve hünerini anlayıp itiraf etme; kadirşinaslık; beğenme.

taşım (t.): takım, aletlerin tamamı; topluluk; vazife ekibi; birbirini tamamlayan şeylerin bütünü; elbise.

taşlîd (a.): takma, asma, kuşatma; benzemeye veya benzetmeye çalışma; birinin hareketlerini tekrarlayarak onunla alay etme; bir şeyin sahtesini yapma.

taşlîd ü taşnî' (a.-f.): sahte ve yapmacık.

taşlîd-i ekâbir (a.-f.): büyüklerin taklidi.

taşrîben (a.): yaklaşık olarak.

taşsîm (a.): bölüm; bölme, parçalara ayırma; savak, akarsuların ayrıldığı yer.

taşsîm ü tevdî' (a.-f.): ayırma ve ismarlama.

taşsîmât (a.): bölümlendirme, bölme.

taşsîmât-ı kadîme (a.-f.): eski bölümlenme.

taşsîmât-ı mülkiyye (a.-f.): mülkî-idarî taksimat.

taşsîm-i bilâd (a.-f.): beldeleri bölme.

taşsîm-i memâlik (a.-f.): memleketleri bölme.

taşviye (a.): kuvvetlendirme.

taşyîd (a.): kayıt ve şartla bağlama, şart koşma.

taş'at (a.): talat, yüz, vecih, rûy, didâr; güzellik, hüsn, cemâl, nûrânî ve dilküşâ çehre.

taşdığı (t.): daldığı.

taşlebe (a.): öğrenci; istekliler.

taşlebe-i 'ulûm (a.-f.): ilim talebesi, öğrenciler.

taşleb-i 'afv (a.-f.): affedilme talebi.

taşlî'a (a.): öncü.

taşlib (a.): isteyen, istekli, talebe.

taşlîf (a.): gönül okşama, gönlü hoş etme; yumuşatma, yumuşatacak bir ilaç kullanma; rütbe, nişan, maaş artırımı gibi şeylerle sevindirme.

taşlîf ü tevkîr (a.-f.): gönül okşama ve ululama.

taşmâ' (a.): tamah, doymazlık, çok isteme; açgözlülük.

taşmâ'en (a.): tama ile.

tamâm/temâm (a.): tamam.

tamğa (t.): damga, vergi.

tâmü'l-vezn (a.): ağırlığı, ölçüsü tam.

tanacı (t.): danacı.

tanzīm (a.): düzeltme, düzenleme, düzen verme, yoluna koyma; nesir veya nazım olarak yazma.

taraf (a.): yan, yön, ülke; muhatap iki kişiden her biri.

tarafdâr/taşaf-dâr (a.-f.): yandaş.

tarafdârân (a.-f.): yandaşlar, taraftarlar.

taşaf-ı ‘Osmâniyân (a.-f.): Osmanlıların taşafı.

taşaf-ı eşkiyâ (a.-f.): eşkiya taşafı.

taşaf-ı faķirâne (a.-f.): fakirin (yazarın) taşafı.

taşaf-ı Hilâfet (a.-f.): Hilâfetin taşafı.

taşaf-ı İlâhî (a.-f.): Allah taşafı.

taşaf-ı İl-Hânî (a.-f.): İlhanlı taşafı.

taşaf-ı mîrî (a.-f.): devlet hazinesi taşafı.

taşaf-ı Pâdişâhî (a.-f.): padişahın taşafı.

taşaf-ı Salțanat-ı Seniye (a.-f.): Osmanlı saltanatının taşafı.

taşaf-ı şer’î (a.-f.): şeriatın taşafı.

taşaf-ı yemîn (a.-f.): sağ taşaf.

târî (a.): taravetli, taze; ansızın çıkan, birden bire görünen.

târîh-i dûtâ (a.-f.): bir tarih mısraının sene adedinin iki katı olması.

târihçe (a.-f.): küçük tarih, özet tarih.

târîh-i ‘atîk (a.-f.): eski tarih.

Târîh-i ‘Oşmânî (a.-f.): Osmanlı Tarihi.

târîh-i ‘umûmî (a.-f.): genel tarih, dünya tarihi.

târîh-i âti (a.-f.): geleceğin tarihi.

târih-i cevher-dâr (a.-f.): bir tarih mısraının sene adedinin noktalı harflerle tespit edilmesi.

târîh-i hicret (a.-f.): hicretin tarihi.

târîh-i inşâ (a.-f.): inşa tarihi.

târîh-i manzûm (a.-f.): nazım olarak yazılmış tarih.

târîh-i mezkûr (a.-f.): anılan tarih.

târîh-i muvâşalat (a.-f.): ulaşma tarihi.

târîh-i ta‘mîr (a.-f.): tamirin tarihi.

târîh-i tâmm-ı cevher (a.-f.): bir tarih mısraının sene adedinin noktalı harflerle tam olarak tespit edilmesi.

târîh-i te’sîsât (a.-f.): tesislerin tarihi.

târîh-i te’sîs-i ibtidâ’î (a.-f.): ilk tesisinin tarihi.

târîh-i tesîs (a.-f.): kuruluşun tarihi.

târîh-i vefât (a.-f.): ölüm tarihi.

târîhî/târîhiye (a.): tarihle ilgili.

taşîk (a.): yol; usûl, yöntem; meslek; vâsıta, sebep; bir velinin Allah’ın rızasına ulaşmak için tuttuğu yol, tarikat.

taşîk-ı müdârâ (a.-f.): el ovalama yolu.

taşîk-ı şavâb (a.-f.): doğru yol.

taşîk-ı hîle (a.-f.): hile yolu.

taşîk-i inķiyâd ü muşâva‘at (a.-f.): itaat ve boyun eğme yolu.

taşîk-i irtîşâ (a.-f.): rüşvet alma yolu.

taşşin u taçkîm (a.-f.): sağlamlaştırma ve berkitme.

taşz (a.): şekil, biçim, suret, kılık; usul, yol, üslup, yöntem.

taşz-ı binâ (a.-f.): yapının biçimi.

taşz-ı kadîm (a.-f.): eski taşz.

taşz-ı mi‘mârî (a.-f.): mimarlık üslubu.

taşz-ı nevîn-i mi‘mârî (a.-f.): mimarlığın yeni taşzı.

taşz-ı ta‘bîr (a.-f.): tabir şekli.

taşz-ı tedişis (a.-f.): ders verme usulü.

taşz-ı telebbûsât (a.-f.): giyinme biçimi.

taşaddî (a.): bir işe girişme, başlama, el atma, teşebbûs, ibtidar, mübaşeret.

tasalluş (a.): musallat olma, sataşma, başına ekşime.

tasalluş u muhâcemât (a.-f.): sataşma ve saldırmalar.

tasalluş u tehâcümât (a.-f.): sataşma ve saldışmalar.

taşavvur (a.): zihinde şekillendirme, kurma; göz önüne getirme; istek, arzu.

taşavvurât-ı vâķı‘a (a.-f.): olan taşavvurlar.

taşdıġ (a.): doġrulama, gereklendirme, gerçek olduġunu söyleme; onaylama.

taşfiye (a.): saf kılma, kılınma, saflaştırma, temizleme, arıtma.

taşmîm (a.): kesin karar.

taşmîm ü i'lân (a.-f.): kararlaştırma ve ilân.

tasnif (a.): sınıflandırma.

taşrîh (a.): açık açık söyleme, söylenme, açıktan açığa bildirme, bildirilme, açıkça belirtme, belirtilme.

taşrîh u ta'yîn (a.-f.): açıklama ve belirtme.

taştır (a.): satır dizme, yazı yazma, yazılma.

taşvîr (a.): resmetme, resmini yapma; resim, figür, portre; yazıyla tarif etme.

taş/daş (t.): dış, taş.

taşlık (t.): taşlık.

taşra (t.): dışarı; Osmanlılarda başşehir İstanbul haricindeki yerler, memleketler, şehirler, beldeler; dış saray: Birun.

Tatar: Kırımli, Osmanlılara tâbi Kırım atlıları.

taḡbîk (a.): uydurma, uydurulma, yakıştırma; benzetme, uydurma; karşılaştırma; bir maddeyi uygulama.

taḡhîr (a.): temizleme, paklama.

taḡmîn (a.): doymurma, doyma.

taḡ'an (a.): isteyerek, kendi isteġiyle.

taḡâ'if (a.): tayfalar, guruhlar, firkalar, bölükler.

taḡâ'if-i 'askeriyye (a.-f.): askerlik firkaları.

Ḥavâ'if-i Mülûk (a.-f.): Abbasî İmparatorluğu'nun çözümlenmesiyle İslâm Âleminde teşekkül eden eyalet valilerinin kurduġu sülâle hükûmetleri; Anadolu'da Selçuklulardan sonra kurulan Türkmen Beylikleri.

ḡavar (t.): davar binek hayvanı; dört ayaklı çiftlik hayvanı.

ḡavârîk (a.): gece gelen belâlar; tarikatlar, kabileler.

ḡavârîk-i dehr (a.-f.): âlemin belâları, zamanın tarikatları.

tavassuḡ (a.): araya girme, aracılık, ara bulma, aracılık etme.

ḡavla (a.): at ahır.

tavşîf (a.): vasıflandırma, niteleme.

tavsîḡ (a.): araya koma, konulma, aracılık ettirme, aracı bulma.

tavşiyeye (a.): vasiyet etme; ismarlama; öğüt verme.

ḡavşan (t.): postu deġerli memeli hayvan; ince marangozluk işleri yapan usta.

ḡavuş (t.): kümes hayvanı.

tavzîf (a.): vazifelendirme, görevlendirme.

tavzîh (a.): izah etme, açıklama.

ḡavy (a.): dürüp bükme, dürülüp bükülme, sarma katlama; atlama, üzerinden geçme.

ḡavyâr (a.): uçucu, uçan; yel, gaz.

ḡavyârât (a.): havadan, beleşten gelen paralar.

ḡavy-ı a'sâr (a.-f.): asırların geçmesi.

tazmînât (a.): tazminat, zarar ödemeleri.

tazmînât-ı ḡarbiyye (a.-f.): harp tazminatı, savaşın zarar ödentisi.

tazîyîk (a.): daraltma, daralma; darlaştırma, sıkıştırma; zorlama, baskı; sıkıntı verme; basınç.

te'âmül (a.): iş; bir işin oluşu; öteden beri olagelen muamele, yerleşmiş olan örf ve âdet.

te'âmül-i ḡabi'î ve ḡarûrî (a.-f.): zarurî ve tabîî olagelen iş.

te'dîb (a.): edeplendirme, edeplendirilme; terbiye etme, terbiyesini verme, haddini bildirme, cezalandırma.

te'dîb ü tenkîl (a.-f.): edeplendirme ve tepeleme.

te'dîb-i eşkıyâ (a.-f.): eşkıyanın cezalandırılması.

te'emmül (a.): enikonu düşünme.

te'essüf (a.): eseflenme, kederlenme, tasalanma, acıma üzülme, hayıflanma.

te'eyyüd (a.): kuvvetlenme, kuvvet bulma, sağlaşma; doġru çıkma, gerçekleşme.

te'hîr (a.): geriye, sonraya bırakma, geciktirme.

te'kîden (a.): tekit yoluyla, sağlaştırmak; evvelce yazılan bir yazıyı tekrarlayan yazı.

te'lif (a.): yan yana getirme, alıştırma, uzlaştırma, barıştırma; kaleme alma kitap yazma, eser.

te'lifât (a.): telif etmeler; yazılmış kitaplar, eserler.

te'lif-i beyn (a.-f.): ara bulma, uzlaştırma, birleştirme.

te'mîn (a.): güvenlik hissi verme; sağlama; elde etme; sağlama.

te'mîn ü ifâ (a.-f.): sağlama ve yerine getirme.

te'mîn-i âsâyîş (a.-f.): asayîşi sağlama.

te'mîn-i fevâ'id (a.-f.): yararların sağlanması.

te'mîn-i hukuq-ı ra'iyet (a.-f.): halkın hukukunun temini.

te'mîn-i ihtiyâc (a.-f.): ihtiyacın temini.

te'mîn-i inzibât (a.-f.): genel emniyetin temini.

te'mîn-i istiklâliyyet (a.-f.): istiklâlin sağlanması.

te'mîn-i istirâhat (a.-f.): rahat etmenin temini.

te'mîn-i kuvvet (a.-f.): kuvvetin sağlanması.

te'mîn-i ma'îşet (a.-f.): geçimin temini.

te'mîn-i revâc (a.-f.): sürümün sağlanması.

te'mîn-i selâmet (a.-f.): selâmetin temini.

te'mîn-i sükûnet (a.-f.): sükûnetin sağlanması.

te'sîr (a.): alâmet ve nişan bırakma, eser etme, içine işleme; hüzn ve keder verme, yüreğe işleme.

te'sîrât (a.): tesirler, etkiler.

te'sîrât-ı fisyoloji (a.-f.-l.): fizyolojik tesirler.

te'sîrât-ı hevâ'iyye (a.-f.): havanın tesirleri.

te'sîr-i ma'nevî (a.-f.): mananın tesiri.

te'sîs (a.): esas koma, temel atma, kurma, kuruluş, kurum.

te'sîsât (a.): kurmalar, kuruluşlar, düzenek; cemiyet, kurum.

te'sîsât ü imârât (a.-f.): imarlar ve tesisler.

te'sîsât-ı hayriyye (a.-f.): hayır kuruluşları.

te'sîsât-ı hayriyye ve nâfi'a (a.-f.): hayırlı ve yararlı tesisler.

te'sîsât-ı keşîre (a.-f.): çok tesisler, kuruluşların bolluğu.

te'sîs-i hükûmet (a.-f.): hükûmetin kuruluşu.

te'yîd (a.): kuvvetlendirme, kuvvetlendirilme, pekiştirme, sağlama; doğru çıkarma, doğrulama, destekleme.

te'yîd ü tavzîh (a.-f.): pekiştirme ve açıklama.

te'yîdât (a.): kuvvetlendirmeler, sağlama işlemleri.

te'yîdât-ı vicdâniyye (a.-f.): vicdanın kuvvetlendirilmeleri.

te'yîd-i ma'lûmât (a.-f.): bilinenlerin pekiştirilmesi.

teba'a/tebe'a (a.): tâbiler, uyruklar.

teba'iyyet (a.): tâbi olma, uyma.

Tebâbi'a: Yemen'in eski hükümdarlarının unvanı; gölgeler; arı beyleri.

tebâh (f.): bozuk, çürük, berbat, harap, mahv olma; yıkılmış, yıkıntı, tükenme, muzmahil.

tebdîlen (a.): değiştirerek, dönüştürerek, değiştirilerek,

tebe'an (a.): uyarak.

tebeddül (a.): değişim, değişme, başka hâle girme.

tebeddülât (a.): değişimler, değişiklikler.

tebeddülât u igtîşâsât (a.-f.): değişiklikler ve kargaşalıklar.

teberrük (a.): mübarek görme, kutlu sayma.

teberrüken (a.): mübarek görerek, uğur sayarak.

tebgîz (a.): buğz etme, kin gütmeye, nefret etme.

teblîg (a.): bildiri, yetiştirme, eriştirme, bitiştirme; götürme, taşıma.

tecâvüz (a.): ötesine geçme, sınırı aşma, atlama; saldırma, sataşma, sarkıntılık; el uzatma, başkasının hakkına dokunma; kullanılacak hakkın üçüncü bir kişi tarafından zorlaştırılması.

tecâvüzât (a.): tecavüzler.

tecâvüzât-ı a'dâ (a.-f.): düşmanların saldırması.

tecâvüzât-ı ecnebiye (a.-f.): yabancıların tecavüzleri.

tecâvüzât-ı eşkiyâ (a.-f.): eşkiyanın saldırıları.

tecâvüzât-ı hâricî (a.-f.): dışarıdan saldırılar.
tecâvüzât-ı medîde (a.-f.): uzayan tecavüzler.
tecâvüzât-ı mütevâliye (a.-f.): durmaksızın saldırılar.
tecâvüz-i ecânib (a.-f.): yabancıların saldırıları.
tecdîd (a.): yenileme, yenilenme, tazelenme.
tecdîd ü terķim (a.-f.): yenilenme ve yazılma.
tecdîd ü termîm (a.-f.): yenilenme ve onarılma.
tecdîd-i ḥasbî (a.-f.): karşılıksız yenileme.
techîz (a.): donatım.
techîzât-ı ‘askeriyye (a.-f.): askerin donatılması.
tecrübe (a.): tecrube, deneme, sınama; görgü; görmüşlük, geçirmişlik.
tecvîz (a.): caiz görme, görülme, izin verme, verilme.
tedâbîr (a.): tedbirler, yollar, çareler.
tedâbîr-i ḥasene (a.-f.): güzel tedbirler.
tedâbîr-i siyâsiyye (a.-f.): siyâsî tedbirler.
tedâbîr-i te’dîbiyye (a.-f.): edeplendirme tedbirleri.
tedârük (a.): tedarik, araştırıp bulma, elde edip hazır bulundurma.
tedârük ü tesrîb (a.-f.): tedarik ve yollama, gönderme.
tedârükât (a.): hazırlıklar.
tedârükât-ı ḥafîyye (a.-f.): gizli tedarikler.
tedârükât-ı ḥarbiyye (a.-f.): harp hazırlıkları.
tedârükât-ı lâzime (a.-f.): gereken hazırlıklar.
tedârükât-ı mevcûde (a.-f.): mevcut hazırlıklar.
tedârükât-ı mezkûre (a.-f.): anılan tedarikler.
tedârükât-ı mühimme (a.-f.): mühim tedarikler.
tedbîr (a.): bir işi önleyecek yol, çare, önlem.
tedbîr-i siyâsî (a.-f.): siyâsî tedbir.
tedķik (a.): tetkik, dikkatle araştırma, araştırılma, inceden inceye yoklama, inceleme.
tedķik u tetebbu‘ (a.-f.): etraflıca araştırma ve inceleme.
tedķikât-ı fenniyye (a.-f.): fenle ilgili incelemeler.

tedmîr (a.): yok etme, mahvetme, tepeleme.
tedmîr-i sâbîķ (a.-f.): önceki tepeleme.
tedrîc (a.): derece derece, basamak basamak ilerleme, ilerletme, azar azar hareket; ifadenin derece derece yükselmesi.
tedrîcen (a.): gitgide, adım adım, derece derece, yavaş yavaş, azar azar.
tedrîs (a.): ders verme, verilme, okutma.
tedrîs ü tevliyet (a.-f.): ders verme ve vakıf işlerine bakma, mütevellilik etme.
tedrîsât (a.): öğretim.
tedvîr (a.): döndürme, idare etme.
tefâḥur (a.): övünme.
Tefâsîr-i Şerîfe-i Ḳur’âniyye (a.-f.): *Kur’ân*’ın şerefli tefsirleri.
teferrüd (a.): yalnızlık; benzersizlik.
teferrüs (a.): sezme, anlar gibi olma.
tefrîķ (a.): ayırma, seçme, ayırt etme.
tefriķa (a.): bölücülük, ayrılma, bölüm bölüm yayınlama.
tefriķa-i mezhebiyye (a.-f.): mezhebçe ayrılma.
tefrîķ-i idâre (a.-f.): idareyi ayırma.
tefvîz (a.): ihale, sipariş etme, edilme; dağıtım; bir gayrimenkulü bilinen bedeli karşılığında bir kimsenin üstüne bırakma; her şeyi Allah’tan bekleme. Osmanlı Devleti’nde tam yetki ve otorite vermek; köylüye devlet mülkiyetindeki arazi üzerinde tam tasarruf hakkı.
tefvîz ü ihâle (a.-f.): dağıtma ve ısmarlama.
teğallüben/tağallüben (a.): zorbalıkla.
tehâcümât (a.): hücum etmeler, saldırımlar.
teḥaddüs/taḥaddüs (a.): yok iken peyda olma, ortaya çıkma, meydana çıkma; sezgi.
teḥalluş/taḥalluş (a.): kurtulma; şiiirde mahlas kullanma.
teḥallüf/taḥallüf (a.): geride kalma, arkada bırakılma; uygun gelmeme.

tehâlûk (a.): can atma, birbirini itip çiğneyerek koşuşma; istekle atılma.

tehâşul u tezâyüd (a.-f.): hâsıl etme ve artırma.

tehdîd (a.): tehdit, birinin gözünü korkutma, gözü korkutulma, gözdağı.

tehniyet (a.): tebrik etme, kutlama; “hoş geldin!” deme.

tehyi’e vü tedârük (a.-f.): hazırlama ve tedarik.

tehyi’e/tehiyye (a.): hazırlama, hazır etme, tedarik etme.

teķā’ud (a.): emeklilik.

teķābül (a.): karşılama.

teķābül-i ‘askereyn (a.-f.): iki askerin karşılması.

tekâlîf (a.): teklifler; vergiler; ibadetler.

tekâlîf ü rüsûm (a.-f.): vergiler ve resimler.

tekâlîf-i ‘örfiyye (a.-f.): kanun ve nizama dayanmaksızın idarece görülen lüzuma dayanılarak halka yükletilen vergi ve angaryalar.

tekâlîf-i şâķķa (a.-f.): örfî vergilerden fevkalade hâllerde alınır, meşakkatli, zahmetli ve kaba işler.

tekâyâ (a.): tekkeler.

Tekbir (a.): Allah’ın ululuğunu ilân etme: Allahu ekber deme.

tekdîr (a.): bulandırma; azarlama, azarlanma, azar.

teke (t.): erkek keçi.

tekeffül (a.): birine kefil olma, kefâlet etme veya verme.

tekellüm (a.): söyleme, konuşma, lakırdı etme.

tekellüm ü kitâbet (a.-f.): konuşma ve yazma.

tekesşür (a.): çoğalma.

tekesşür-i cem‘iyyet (a.-f.): cemiyetin, topluluğun çoğalması.

Tekfûr/Tekir: Bizans valisi.

tekke/tekye (a.): tarikat erbabı sofuların toplandığı merkez binası.

teklîf (a.): birinden eziyetli, fakat başkası için faydalı bir iş isteme; içli dışlı olmayan, çekingen muamele; vergi yüklemek; önerge.

tekmîl (a.): kemâle erdirme; bitirme, bitirilme, tamamlama, tamamlanma; tam, eksiksiz, bütün, tüm, hep.

tekmîl-i meclis (a.-f.): meclisin bitirilmesi.

tekmîl-i sinîn (a.-f.): yılların tamamlanması.

tekmiş türür (t.): değmiştir.

tekrâr (a.): bir şeyi iki veya daha çok defa yapma; yine, bir daha, yeniden.

tekrîm (a.): ululama, saygı gösterme.

tekrîmât-ı lâzime (a.-f.): lâzım gelen ululamalar.

teksîr (a.): çoğaltma, çoğaltılma.

teksîr-i cem‘iyyet (a.-f.): cemiyetin çoğaltılması.

telâfî (a.): zarar karşılama.

telakķî (a.): alma, kabul etme; şahsî anlayış, ferdi görüş, değerlendirme.

telef (a.): yok etme, öldürme; boş yere harcama, yıpratma, harab etme.

telefât (a.): can kaybı, ölümler.

telefât u zâyi‘ât (a.-f.): ölümler ve kayıplar.

telefât-ı zâ‘ide (a.-f.): çokça ölümler.

telhîş (a.): kısaltma, özetleme; sadrazamın bir meseleyi kendi görüşleriyle birlikte özetle yazarak pâdişâha sunduğu kâğıt, rapor.

telķîb (a.): lakaplandırma, lakap takma.

telķîn (a.): telkin, fikir aşılama, kulağına koyma; yeni Müslüman olana iman esaslarını anlatma; ölü gömüldükten sonra mezar başında imamın söyledikleri.

telķîn-i dîn (a.-f.): dinin telkin edilmesi.

telşîm (a.): ağzını öpme, öpme.

telşîm-i rikâb (a.-f.): atın üzengisini öpme.

telvîn (a.): boyama.

telvînât u tefrîşât (a.-f.): boyamalar ve döşemeler.

telyîn (a.): yumuşama, yumuşatılma; kabızlıktan kurtarma.

temâdî (a.): uzama, sürme.

temâm (a.): tamam, tam, eksiksiz, tam olma; bitme, bitirme, son; uygun, münasip; ne eksik ne fazla; tam olarak, eksiksiz; son.

temâyül (a.): eğilim.

temekkün (a.): mekânlaşma, yerleşme, yer tutma.

temessük (a.): tutunma, sarılma, borç senedi.

temhîd (a.): yayma, döşetme; düzeltme, düzenleme.

temhîd-i maḳâl (a.-f.): sözü düzeltme.

temlîk (a.): mülk olarak verme, mülk edindirme.

temlîk-nâme-i hümâyûn (a.-f.): Osmanlılarda pâdişâhın devlet mülkiyetindeki toprağı bir seçkine tam vergi muafiyeti ve muhtariyet şartlarında mülk olarak vermesi.

Temmuż (sür.): Miladî takvimde yedinci ay.

temsîlât (a.): tiyatro oyunları.

temşiyet (a.): yürütme, yürütülme; meydana gelmesini kolaylaştırma.

temürçi (t.): demirci.

tenâḳuş (a.): azalıp, eksilme.

tenâsüb (a.): uygunluk, orantı.

tenâsüb-i endâm (a.-f.): boyun posun uygunluğu.

tenezzül (a.): kendine aykırı düşen bir işi veya durumu kabul etme, alçalma, inme, aşağılama; gönül alçaklığı, kibirsizlik; fiyatların düşmesi, inmesi.

tenfir (a.): nefret etme, ettirilme, iğrendirme; savaşa asker toplama.

teng (f.): dar, sıkıntılı; küçük; yük, denk, eşya; zavallı; nadir; zor; ince; bağ, kayış.

tengnây-ı firâr (f.-a.): kaçış yolu.

tenhâ (f.): yalnız, ıssız, tek, vahîd; boş, hâlî.

tenkîh (a.): nikâhlama.

tenkîl (a.): uzaklaştırma; örnek olacak bir ceza verme; [birini] tepeleme.

tenkîl ü te'dîb (a.-f.): cezalandırma ve edeplendirme.

tenmîḳ (a.): güzel yazı ile yazma; yazma, yazılma.

Tennûrî (a.): tandır ve fırına ait; İbrahim Tennurî'nin tarikatı.

tensîb (a.): uygun görme.

tensîḳ (a.): düzenleme, tertip etme.

tensîḳât-ı askeriye (a.-f.): askerlik işlerinin düzenlenmeleri.

tenşîr (a.): yayma, serpmeye.

tenvîr (a.): ışıklandırma, aydınlatma, düşünce yoluyla aydınlatma.

terâcim-i ahvâl (a.-f.): hâl tercümeleri, biyografiler.

terâḳḳî (a.): yukarı kalkma, yükselme; ilerleme, gelişme.

terâḳḳî vü tezâyüd (a.-f.): ilerleme ve artma.

terâḳḳî-i ma'ârif (a.-f.): maarifin gelişmesi.

terâḳḳî-i mülk ü millet (a.-f.): memleket ve milletin yükselmesi.

terâküm (a.): birikme, birikim, yığılma, toplanma.

Terâvîh Nemâzı (a.-f.-t.): Ramazan ayında yatsı ile vitir arasında kılınan salât.

terbî' (a.): dörtleme; bir mısra üç veya bir beyte iki mısra ilave etme.

terbî'an (a.): murabba, kare, dört köşeli olarak

terceme/tercüme (a.): tercüme, dilden dile çevirme, çeviri; biyografi.

tercüme-i ḥâl (a.-f.): biyografi

tereke (a.): ölenin geride bıraktıkları.

terettüb (a.): terettüp, sıralanma, sırasında olma, sırası gelme; ait olma, icabetme, gerekme; birinin üzerine düşme.

terfih (a.): refah verme, bollukta yaşatma; rahat yaşamasını sağlama.

terfîḳ (a.): ayak uydurma, arkadaş etme.

terfîḳan (a.): birinin yanına katarak, katılarak.

terk (a.): bırakma, bırakılma, koyuverme, salıverme, vazgeçme, vazgeçilme; boşama; ihmal.

terk ü teberru' (a.-f.): bırakma ve bağışlama.

terk-i dâr ü diyâr (a.-f.): yurdu ve yuvayı bırakma.
terk-i diyâr (a.-f.): ülkeyi bırakma.
terk-i ğavġâ-yı dünyâ (a.-f.): dünya kavgasını bırakma, ölme.
terk-i ħwâb u ħuzûr (a.-f.): uyku ve huzuru bırakma.
terk-i muġârebe vü muġâşara (a.-f.): savaş ve kuşatmayı bırakma.
terk-i vatan (a.-f.): vatani bırakma.
terkîb (a.): terkip birkaç şeyi birleştirip, karışık bir şey meydana getirme; birkaç şeyden meydana getirilmiş şey; birleştirme; takım; sentez.
terkîbât-ı tabî'iyeye (emliġa-i ħadîde-i kibritiyye) (a.-f.): tabîi terkipler (kibritin sertliğindeki tuzlar).
terkîm (a.): rakam atma, atılma; yarma; yazma.
termîm (a.): tamir etme, onarma, onarım; iyi etme.
termîm ü tevsî' (a.-f.): onarma ve genişletme.
tersîm (a.): resmetme, resimleme.
tertîb (a.): tertip, düzme, sıralama, hazırlama, düzene koyma; dizgi; sıra, dizi, düzen; reçete; fikrin ve ifadenin sıralanması.
tertîb ü ta'yîn (a.-f.): düzenleme ve belirleme.
tertîb ü te'sîsât (a.-f.): düzenleme ve kurulumlar.
tertîb ü tensîb (a.-f.): düzenlilik ve uygunluk.
tertîb ü teşkîl (a.-f.): düzen ve kuruluş.
tertîb-i cezâ-yı şer'î (a.-f.): şeriatın gerektirdiği cezanın hazırlanması.
teşaddî/taşaddî (a.): bir işe girişme, başlama, el atma, teşebbüs, ibtidar, mübaşeret.
teşâdüf (a.): rast gelme, aramadan bulma, rastlama, rastlantı.
teşânîf (a.): eserler, kitaplar.
teşânîf-i 'adîde (a.-f.): birçok kitaplar.
tesbîġ (a.): tespih, Sübhanallah diyerek Allah'ı tazim, ululama.
tesekkün (a.): sükûn bulma, yatışma.
teshîl (a.): kolaylaştırma.

teshîr (a.): zapt ve istila etme, ele geçirme, elde etme.
teskîn (a.): yatıştırma, sakinleştirme.
teskîn-i ğavâ'il (a.-f.): gailelerin yatıştırılması.
teskîn-i meşâġil (a.-f.): meşguliyetlerin sakinleşmesi.
teslîġ (a.): silahlandırma, silahlandırılma.
teslîġ ü tesyîr (a.-f.): silâhlandırma ve yollama.
teslîm (a.): bir emaneti yerine verme; bir şeyi yeni sahibine verme; hakikat olduğunu söyleme; itiraf; dayanamayıp pes deme; kendini Allah'ın kaderine bırakma; afetten masun kılma, selâm.
teslîm-i cân (a.-f.): canın teslimi.
teslîm-kerde-i erbâb-ı dîġkat (a.-f.): dikkatli insanlara teslim edilmiş olan.
tesmiye (a.): ad koyma, adlandırma, isim verme; besmele çekme.
tesrî' (a.): süratlendirme, çabuklaştırma, hızlandırma.
tesrî'-i maşlahat (a.-f.): işin hızlandırılması.
tesvîd (a.): karartma, karartılma; müsvedde yazma; karalama.
tesviye (a.): beraber etme, düz etme, düzleme; ödeme; hükûmetçe bir yere gönderilen erlere bilet yerine geçmek üzere verilen kâġıt; neticeye bağlama.
tesviye-i düyûnât (a.-f.): borçların ödenmesi.
tesviye-i ğavâ'il (a.-f.): gailelerin giderilmesi.
tesviye-i mâtde (a.-f.): maddenin düzeltilmesi.
tesyâr (a.): gönderme, gönderilme.
teşâ'ub (a.): şubelenme, dallanma.
teşdîd (a.): şiddetlendirme, şiddetlendirilme, şiddet ve kuvvet verme, verilme; şeddeleme, şeddelenme.
teşebbüs (a.): işe girişme, girişim, el atma; girişkenlik; önce davranış.
teşebbüsât (a.): teşebbüsler, girişimler.
teşebbüsât-ı lâzîme (a.-f.): gereken teşebbüsler.
teşeddüd (a.): şiddetlenme, keskinleşme.

teşekkür (a.): yapılan bir iyilikten memnun kalındığını anlatmak için “sağ ol”, “var ol”, “ömrüne bereket” gibi söylenen minnet sözleri.

teşettüt (a.): birçok şubelere ayrılma; çatallaşma; dağılma, perişan olma.

teşettüt ü tefrika (a.-f.): dağılma ve ayrılma.

teşettüt-i efkâr (a.-f.): fikirlerin çatallaşması.

teşettüt-i idâre (a.-f.): idarenin dağılması.

teşhîr (a.): şöhretlendirme, şöhretlendirilme; gösterme; sergiye koyup herkese gösterme; dillere düşürme, ortalığa duyurma; çekme, çekilme.

teşkil (a.): şekillendirme, oluşturma, kurma, bir şeye şekil, suret verme; meydana getirme.

teşne-gân (f.): susamışlar; istekliler.

teşrîf (a.): şerefendirme, şerefendirilme, şeref verme, verilme; gelmesiyle bir yere şeref verme, gelme; gitme.

teşrîk (a.): ortak etme.

teşrîn-i evvel (a.-f.): Ekim ayı.

teşrîn-i sâni (a.-f.): Kasım ayı.

teşvîk (a.): şevk ve gayrete getirme, şevklendirme, isteklendirme; kışkırtma.

teşvîkât (a.): şevke getirmeler, kışkırtmalar, isteklendirmeler.

teşvîkât-ı dil-firîbâne (a.-f.): gönül aldatici isteklendirmeler.

teşvîş (a.): karıştırma, karma karışık etme.

tevâbi (a.): tâbiler, bir kimsenin hizmetinde bulunanlar; hizmetçiler, uşaklar, bağlılar; bir merkeze bağlı olan yerler.

tevâfuk (a.): uygun gelme.

tevakûf (a.): durma, bekleme, eğlenme; bağlı olma.

tevâlî (a.): birbiri arkasından gelme, arası kesilmeksizin devam etme, sürme, kesintisiz sürme, birbirini izleme.

tevârîh (a.): tarihler.

tevârîh ü işârât (a.-f.): tarihler ve işaretler.

tevârîh-i ‘Osmâniyye (a.-f.): Osmanlı tarihleri.

tevârîh-i ‘umûmiyye (a.-f.): genel tarihler.

tevârîh-i İslâmiyye (a.-f.): İslâm tarihleri.

tevârîh-i mu‘tebere (a.-f.): itibar olunan tarihler.

tevârîh-i muhtelif (a.-f.): çeşitli tarihler.

tevaṭṭun/tavaṭṭun (a.): yerleşme, yurt tutma, yurtlanma.

tevcîh (a.): çevirme, yöneltme, döndürme; söz atma, bakma; mana verme, yorumlama; rütbe, mevki verme; iki manaya gelebilen ve manaca birbirinin zıddı olan kelime kullanma.

tevcîh ü ‘inâyet (a.-f.): iyilikle verme.

tevcîh ü i‘fâ (a.-f.): yönelterek verme.

tevcîh ü tefvîz (a.-f.): verme, atama.

tevcîhât (a.): tevcihler, rütbe vermeler, verilmiş rütbelere.

tevcîh-i ‘inân (a.-f.): dizginleri yöneltme.

tevdî (a.): emanet etme, vedalaşma, bırakma, görev verme.

teveccüh (a.): yönelme, dönme, ilgi gösterme, çevrilme, yönelme, doğrulma; bir yere doğru hareket etme; güler yüz gösterme, yakınlık duyma, hoşlanma, sevgi; masip ve müyesser olma.

tevessü (a.): genişleme.

tevessül (a.): sarılma; inanma; sebep tutma; başvurma, el atma, girişme.

tevfîkan (a.): -e göre, uyarak, bakılarak.

Tevhîd/Tevhîd-i Şerîf (a.-f.): bir kılma, bir etme, birleştirme, birleştirilme; bir sayma, bir olarak bakma, birliğine inanma; Allah’ın birliğine inanma; “lâilâhe-illa‘llâh” deme.

tevḥîd-i idâre (a.-f.): idarenin birleştirilmesi.

tevkî (a.): padişah buyruklarına çekilen nişan, tuğra.

tevkî-i refî-i hümâyûn (a.-f.): padişahın yüce buyruğu.

tevkîf (a.): durdurma, kapatma, tutuklama.

tevkîl (a.): vekil etme, edilme.

tevkîr (a.): güzel karşılama, ağırlama, ululama.

tevkît (a.): zamanını belirleme, zamanı belirlenme, belli bir zaman tayin etme.

tevlîd (a.): doğurtma, üretme, meydana getirme.

tevliyet (a.): mütevellilik, vakıf işlerine bakma vazifesi; yüz çevirme, yüz döndürme; fıkıhta, sahip olunan malı peşin değeri ile başkasına verme.

tevliyet ü hiṭābet (a.-f.): mütevellilik ve hatiplik etme.

tevsî' (a.): genişletme, genişletilme.

tevsî'an (a.): genişletilerek.

tevsî'-i fütûḫât (a.-f.): fetihlerin genişletilmesi.

tevsî'-i idāre (a.-f.): idarenin genişletilmesi.

tevsî'-i memâlik (a.-f.): memleketlerin genişletilmesi.

tevsî'-i memleket (a.-f.): memleketin genişletilmesi.

tevsî'-i pesend (a.-f.): seçmenin, beğeninin genişletilmesi.

tevsî'-i tahakküm ü istîlâ (a.-f.): istila ve zorla hüküm sürmenin genişletilmesi.

tevsîm (a.): tenin üzerine barutla veya dağlayarak işaret koyma; adlandırma, ad verme; hacıların hac zamanı toplanmaları.

tevzî' (a.): dağıtma, dağıtılma; herkese payını dağıtma, üleştirme.

tevzî'ât (a.): tevziler, paylaşmalar.

tezâd (a.): zıtlık, çelişki.

tezâd u ihtîlâf-ı dâhîlî (a.-f.): içerideki anlaşmazlık ve zıtlık.

tezâyüd (a.): sıkışma; çoğalma, artma.

tezebzüb (a.): kararsızlık; karışıklık.

tezelzül (a.): sarsılma, sarsıntı.

tezeyyün (a.): ziynetlenme, süslenme.

tezkâr (a.): anma hatırlama.

tezvîc (a.): kocaya verme, evlendirme; birine eş olma, nikâklanma, eş kılma.

tezyîd (a.): arttırma.

tezyîd ü te'mîn (a.-f.): arttırma ve sağlama.

tezyîd ü teshîl (a.-f.): çoğaltma ve kolaylaştırma.

tezyîd-i nüfûz (a.-f.): nüfuzun artması.

tezyîd-i rağbet (a.-f.): isteklendirmeyi artırma.

tezyîd-i şekāvet (a.-f.): başkaldırmanın artışı.

tezyîd-i şöhet (a.-f.): şöhetin artması.

tezyîd-i şöhet ü nüfûz (a.-f.): şöhet ve nüfuzun artması.

tezyîd-i tecāvüz ü şekāvet (a.-f.): saldırı ve başkaldırının artması.

tezyîn (a.): ziynetlendirme, süsleme, süslenme.

tezyîn ü tarşîn (a.-f.): süsleme ve sağlamaştırma.

tezyînât (a.): süslemeler, süsler.

tezyînât-ı belde (a.-f.): beldenin süslenmeleri.

tezyînât-ı mâddiyye (a.-f.): maddî süslemeler.

ṭşarı (t.): dışarı.

ticâret (a.): ticaret, alım-satım.

tîğ (f.): kılıç.

tîğ-ı ecel (f.-a.): ecelin kılıcı.

tîğ-ı ğadr (f.-a.): gadrin, haksızlığın kılıcı.

tîlâl ü cibâl (a.-f.): tepeler ve dağlar.

tîlâvet (a.): *Kur 'ân*'ı güzel okuma, okunma.

tîmâr-ḫāne (f.): tımarhane, akıl hastanesi.

timur (t.): demir.

tîr (f.): ok, sehm; sevgilinin kirpiği.

tîr-i iġtişâât (f.-a.): karışıklıkların oku.

tîr-i şāhân (f.-a.): şahların oku.

tîr-i tecāvüzât (f.-a.): tecavüzlerin oku.

tîrilmek türdür (t.): dirilmektir.

tis'a (a.): dokuz.

toğdu/toğdu (t.): doğdu.

toğrı (t.): doğru.

toğsan (t.): doksam.

toğuz (t.): dokuz.

toğa (t.): dola, dolsun.

toğayı (t.): dolaylı.

oldurdu (t.): doldurdu.

tola (t.): savaşta kullanılan zırlı maden başlık, mifer.

oli-dizgin (t.): doludizgin, son hızla, son süratle.

olmak (t.): dolmak.

olu (t.): dolu yaması.

op (t.): bütün, büsbütün; küme, topluluk; kol bilezii, burma; yuvarlak, küre; barut ve glle ile doldurulup atılan silah.

op endhtı (t.-f.): top atılması.

op kllesi (t.-f.): top kulesi.

op-hne-i ‘Amire: Osmanlı Devleti’ne ait topların dkldu yer, topçu askerinin merkezi.

oporafı (y.-l.): bir kara parçasının tabi veya sun şekillerini bütün ayrıntıları ile kıt üzerinde göstermek işi.

orba (f.): torba, kıl, bez, iplik vs.den dokunmuş ağzı bzlebilen küçük çuval.

orun (t.): torun, bir kimsenin çocuğunun çocuğu.

os (t.): alın veya boynuzla vurma.

trtnc (t.): dördüncü.

transkripsiyon (l.-fr.): bir metnin fonetik özelliklerini gösterebilen çeşitli işaretlere sahip yazı şekli, çevriyazı.

transkript (fr.): not dökümü.

u‘me (a.): yiyinti, azık; tat, çeşni; lokma; yem; yiyecek.

u‘me-i kilb (a.-f.): köpeklerin lokması.

u‘me-i şemşir (a.-f.): kılıcın yemi.

fn-ı Nh/bel (a.-f.): Nuh (a.s.) devrindeki tufan belsı.

u (t.): tu, sancak tepesine takılan atkuyruu; atkuyruu kılından sorgu pdişh, vezir, beylerbeyi ve sancakbeyleri tarafından kullanılan hükümranlık almeti; bir, iki,  tulu paşa vs.

ula (y.-l.): kalıplara dökülüp güneşte kurutulduktan sonra özel ocaklarda pişirilen ve duvar rmekte kullanılan kerpiç.

uyn (a.): taşma, taşkınlık; azgınlık, coşkunluk, serkeşlik.

um (f.): tohum.

um-ı fesd (f.-a.): fesat tohumu.

l (a.): uzunluk, boy; zaman çokluğu, uzun müddet; okluk, kesret; meridyen: boylam.

l (t.): dul.

ln (a.): uzunluğuna.

l-i şark (a.-f.): doğu meridyeni.

rmamiş (t.): durmamış.

ta (t.): dudak.

tasız (t.): tutasız.

tmış turur (t.): tutmuşdur.

tsa (t.): tutsa.

z (t.): tuz.

tccr (a.): tacirler, satıcılar.

tfekciyn (f.): pdişhı ve sarayı korumakla görevli kimseler; silah imalatı ve tamirine bakan asker sınıfı.

türbe (a.): türbe, bir kimsenin gmldu toprak, mezar, merkad; mezar üzerine çatılmış yapı.

türbe-dr (a.-f.): türbe bekçisi ve hizmetçisi.

türbe-i maşş/türbe-i maşşa (a.-f.): husus türbe.

türbe-i şerife (a.-f.): şerefli türbe.

türedi (t.): türemiş, derme çatma, öteden beriden toplanmış; aslı nesli ne olduğu belirsiz, apkın.

Türk (t.): Türk, Türk kavmi, güzel, civan, İşlm.

Trkistn (t.-f.): Türklerin atayurdu.

Trkmn (f.): Türkmen, Oğuz kabilelerinin adı.

Trkmn Aalıı: Türkmenlerin aalıını ifa eden kimse.

Trkmn Kbilesi: Türkmen boyu.

Trkmn: Trkmenle ilgili.

tz yürütmek (t.): soyu sürdürmek.

U

ubûdiyyet (a.): kulluk, kölelik, aşırı bağıllık.

ufacık (t.): ufacık, çok küçük.

ufak (t.): gerekenden küçük.

ufak defek/ufak tefek (t.): ufak tefek, eni boyu benzerlerinden küçük olan.

ufkî (a.): ufka paralel olan, yatay.

uğrar (t.): uğrar.

uğraşma (t.): uğraşma, meşguliyet, gayret, savaşma.

uğuru (t.): hayrı, bereketi, saadeti; yolu, önü, yönü.

uhde (a.): söz verme, bir işi üzerine alma; vazife, birinin üzerinde bulunan iş; yapma, beceme; sorumluluk.

ulemâ (a.): âlimler, bilginler, ilim sahipleri; müderris, kadı, tabib vs. Osmanlı ilmiye zümresi mensuplarının tümü.

ulemâ vü fuzalâ-yı İslâm (a.-f.): İslâm'ın fazılları ve âlimleri.

ulemâ-yı be-nâm (a.-f.): namlı âlimler.

ulemâ-yı İslâm (a.-f.): İslâm âlimleri.

ulemâ-yı mahalliyye (a.-f.): mahallî âlimler.

ulemâ-yı Müslimîn (a.-f.): Müslümanların âlimleri.

Ulu Câmî': Bir şehir ve kasabadaki büyük cami.

ulûm (a.): ilimler, bilgiler, bilme, biliş, haberler vs.

ulûm u fûnûn (a.-f.): ilimler ve fenler.

ulûm-ı ibtidâ'iyeye (a.-f.): ilk ve başlangıç ilimleri.

ulûm-ı İslâmiyye (a.-f.): İslâm ilimleri.

ulüvv-i cenâb (a.-f.): âlicenaplık, kerem, cömertlik.

ulüvv-i himmet (a.-f.): gayretin, himmetin büyük olması.

ulviyyet (a.): yükseklik, yücelik, büyüklük.

ulviyyet ü mürüvvet (a.-f.): büyüklük ve yiğitlik.

umûm (a.): umumî (genel) olma; hep, bütün, cümle, herkes; bütün insanlar, tüm halk.

umûmen (a.): bütün, hep; herkese olduğu gibi.

umûmiyyet (a.): genellik.

umûr (a.): işler, hususlar, maddeler, şeyler; ehemmiyet verme, aldırma, üzerinde durma, iş sayma, iş edinme.

umûr-ı dâhiliyye ve siyâsiyye (a.-f.): siyaset ve içişleri.

umûr-ı dîniyye (a.-f.): dinî işler.

umûr-ı idâre (a.-f.): idare işleri.

umûr-ı idâre-i dâhiliyye (a.-f.): içişlerinin idaresi işleri.

umûr-ı idâre-i hükûmet (a.-f.): hükûmet idaresinin işleri.

umûr-ı idâre-i inzibâtiyye (a.-f.): inzibat idaresinin işleri.

umûr-ı idâre-i Karamaniyye (a.-f.): Karaman idaresinin işleri.

umûr-ı idâre-i kazâ (a.-f.): kaza idaresini işleri.

umûr-ı zirâ'at ü filâhat (a.-f.): tarım ve çiftçilik işleri.

umûr-ı zirâ'at ü ticâret (a.-f.): ziraat ve ticaret işleri.

unudulmuş (t.): unutulmuş.

unvân (a.): ün vân, kitap, mecmua, makale başlığı; ad, isim, lakab, şan; şöhret.

unvân-ı mahşûş (a.-f.): hususî unvan.

urarak (t.): vurarak.

urmuşsun (t.): vurmuşsun.

urulmuş (t.): vurulmuş.

urup (t.): vurup.

usûl (a.): asıllar, kökler; bir ilmin veya tekniğin asıl mevzuundan önce öğrenilmesi gereken esas başlangıç bilgi; yol, yöntem, metod, yordam, nizam, kaide, düzen; birinin soyundan gelen kimseler, ana veya baba tarafından atalar.

usul (t.): yavaş.

uşûl-i 'atîka (a.-f.): eski usul.

uşûl-i dibâğat (a.-f.): deri işleme usulü.

uşûl-i harb (a.-f.): harp usulü.

utekâ (a.): azatlılar, azat edilmiş köleler ve cariyeler.

uygun (t.): uygun.

Uygurca (t.): eski doğu Türkçesi.

uyhu (t.): uyku.

Ü

ücret (a.): hizmet karşılığı verilen para veya mal; nakliye, posta, demiryolu, telgraf vs.ye verilen para.

ücret-i hammâliyye (a.-f.): hamallık ücreti.

üdebâ (a.): edipler.

üdebâ-yı şu‘arâ-yı Îrânîyye (a.-f.): İran’ın edipleri ve şairleri.

ümem (a.): ümmetler.

Ümem-i Sâmiyye (a.-f.): Samî ümmetler.

ümerâ (a.): emirler, beyler; askerî rütbeli zabitler.

ümerâ-ı zemân (a.-f.): zamanın beyleri.

Ümerâ-yı ‘Osmâniyye (a.-f.): Osmanlı beyleri.

Ümerâ-yı Dânişmendîyye (a.-f.): Danişmendli beyleri.

ümerâ-yı devlet (a.-f.): Devletin beyleri.

Ümerâ-yı İl-Ĥânîyye (a.-f.): İlhanlı beyleri.

Ümerâ-yı Karamaniyye (a.-f.): Karamanlı beyleri.

ümerâ-yı memâlik (a.-f.): memleketlerin beyleri.

ümerâ-yı nâm-dâr (a.-f.): namlı beyler.

Ümerâ-yı Selçûkiyye (a.-f.): Selçuklu beyleri.

ümmet (a.): ümmet, bir peygambere inanıp bağlanan cemaat, tâife; bir dille konuşan insanların hepsi; bir bütün olarak Müslüman cemaati.

üslûb (a.): tarz, anlatım tarzı, yol, biçim, usûl; ifade yolu.

üslûb-ı hisâb u kitâb (a.-f.): hesap ve kitabın üslubu.

üstâd (f.): usta, hoca, muallim; bir ilim veya sanatta üstün yeri olan.

üşürdü/üşürdi (t.): toplandı, saldırdı, musallat oldu.

üvegi (t.): üvey.

üzre (t.): üzere, üzerine, üzerinde, müddetçe, süresince, değin.

V

va‘d (a.): vaat, söz verme, üstüne alma; yapılmasına söz verilen şey: İlahî emirlere uyan bir kimseyi cennetle müjdeleme.

va‘d ü va‘id (a.-f.): muştulama ve korkutma.

va‘d-i dostâne (a.-f.): dostça vaat.

va‘id (a.): iyiliğe yöneltmek ve kötü şeylerden sakındırmak için bir kimseyi cehennem azabı ile korkutma.

vâ‘iz (a.): vaaz eden, dinî öğütler veren kimse.

vâ‘iz u nâsih (a.-f.): vaaz ve nasihat eden kimse.

Va‘l-lâhu a‘lemi bi‘ş -şavâb (a.): Allah en doğrusunu bilir.

vâcibât (a.): vacipler, gerekenler, yapılması gerekli olanlar.

vâcibât-ı dîniyye (a.-f.): dinin icapları.

vâdî (a.): iki dağ arasındaki uzun çukur, dere; bir nehrin aktığı yer, yatak; yol, usûl, tarz, saha.

vâdî-i ‘adem (a.-f.): yokluk vadisi.

vâdî-i bağı u tuğyân (a.-f.): azgınlık ve taşkınlık yolu.

vâdî-i şekâvet (a.-f.): eşkıyalık yolu.

vâfir (a.): çok, kesîr, bisyâr, firâvân, bol.

vaḥdet (a.): yalnızlık, teklik, birlik; Allah’a yakınlık, Allah’a ulaşma.

vaḥdet-i hükûmet (a.-f.): hükûmetin birliği.

vaḥîm (a.): korkunç.

vaḳ‘a (a.): olup geçen şey, hâdise, olay; savaş, harb, ceng.

vaḳ‘a-i elîme (a.-f.): acıklı vaka.

vaḳ‘a-i mezkûre (a.-f.): anlatılan vaka.

Vaḳ‘a-i Şehâdet-i ‘Osmâniyye (a.-f.): Genç (II.) Osman’ın şehit edildiği vaka.

vaḳf (a.): vakıf tarihî ve hukukî bakımından hubs ile eşanlamlı dinî bir vakıf veya vakfedilmiş bir şey, genellikle gayri menkul, fakat bazen bir miktar nakit de olabilir; bu nakit kendi ana miktarını korurken bir intifa yani yarar getirir; sahibi bu nakit üzerindeki

tasarruf hakkından, getirinin izin verilmiş iyi gayesiyle kullanılması kaydıyla feragat etmiştir.

vaqf u ihdâ (a.-f.): vakıf ve hediye etme.

vaqf u tahşîş (a.-f.): vakıf ve tahsis.

vaqf u teberru' (a.-f.): vakıf ve bağışlama.

vaqf u tescîl (a.-f.): vakfedip yazma.

vaqf-ı mezkûr (a.-f.): anılan vakıf.

vaqfiyye/vaqf-nâme (a.-f.): bir vakfin şartlarını bildiren resmî senet, vakıf vesikası.

vaqfiyye-i ma'mûlün-bihâ (a.-f.): hükmü geçen vakfiye.

vaqfiyye-i mebhûs-'anhâ (a.-f.): bahsi geçen vakfiye.

vaqf-nâme-i muşaddıka (a.-f.): tasdik olunmuş vakfiye.

vâkıf (a.): duran, ayakta duran; Arafat'ta vakfede duran; bir şeyi elde eden, bir işten haberli olan, anlayan, bilen; bir mal ve mülkü -satılmamak kaydıyla- bir hayır işine bağışlayan, vakf eden.

vâkıf-ı mûmâ-ileyh (a.-f.): ima olunan vakf eden (erkek).

vâkıf-ı mûmâ-ileyhümâ (a.-f.): ima olunan vakf eden (kadın)

vâki' (a.): vâki, vuku bulan, olan, düşen, olagelen, rastlayan; geçen, geçmiş olan.

vaqt (a.): vakit, zaman; saat, günün muhtelif saatleri; mevsim; münasip, uygun zaman; boş zaman; geçim; çağ, zaman; fırsat; muayyen, belirtilen zaman.

vaqt ü zemân (a.-f.): vakit ve zaman.

vaqt-i 'aşr (a.-f.): ikinci vakti.

vaqt-i furşat (a.-f.): fırsat vakti.

vaqt-i hâzar (a.-f.): barış ve güvenlik zamanı.

vaqt-i merhûn (a.-f.): beklenen çağ ve zaman.

vâlî (a.): vilâyetin mülkî âmiri, eski beylerbeyi.

vâlide (a.): doğuran, ana, anne.

vâlidetü's-sultân (a.): sultanın annesi.

vâlideyn (a.): ana ile ata.

Vâlî-i Rûm/Rûm Vâlîsi: Anadolu Valisi.

varağ (a.): ağaç ve ot yaprağı; kâğıt ve kitap yaprağı, iki sahifeden ibaret yaprak; yazılmış kâğıt, mektup, tezkire; altın, gümüş vs. madenlerden dövülerek yapılan ince yaprak.

varağa (a.): vesika, belge, bir yaprak.

vâreste (f.): kurtulmuş; serbest, rahat; ilişkisiz, uzak.

vâreste-i kayd u izâh (a.-f.): yazılıp açıklamaktan uzak.

vârid (a.): gelen, vasıl olan, erişen; bir şey hakkında çıkan, söylenen, olması beklenen, olabileceği düşünülen.

vâridât (a.): yıllık, aylık gelir, kazanç; hatıra gelen, içe doğan şeyler.

vâridât-ı şâfiye (a.-f.): safi gelirler.

vâridât-ı vaqfiyye (a.-f.): vakfin gelirleri.

vâriş (a.): mirasçı, kendisine miras düşen; Allah adlarından biri.

vâriş-i emvâl-i bî-pâyân (a.-f.): sonsuz malların mirasçısı.

vâriş-i taht-ı hükûmet (a.-f.): hükûmet tahtının varisi.

Varsak 'Aşireti: Toroslarda yaşayan Türkmen boyu.

varup (t.): varıp.

vasat (a.): orta, ortalama.

vasatî (a.): ortalama, orta.

vaşf (a.): vasıf, nitelik, bir şahıs veya şeyin haiz olduğu hâl ve sıfat; bir şahıs veya şeyin durumunu anlatma, tarif etme, övme; sıfat.

vaşf u sitâyiş (a.-f.): anlatma ve övme.

vâşıl (a.): ulaşan, erişen, kavuşan, gelen; Hakk'a eren.

vâşıta (a.): iki şeyi birbirine bitişiren üçüncü; aracı, arada bulunan, araya giren, meyancı; âlet, araç; soy, soy kuşağının her biri.

vaşî (a.): bir ölünün vasiyetini yerine getirmeye memur edilen kimse; bir yetimin veya akılca zayıf ve hasta olan bir kimsenin malını idare eden kimse; (İmamiye'ye göre) Hz. Ali; borçları terekesinden fazla olduğu hâlde vefat eden borçlunun terekesine hâkim tarafından tayin edilen kimse.

vâsi' (a.): geniş, açık, enli, bol; Allah'ın isimlerinden.

vaşiiyet (a.): vasiyet, bir kimsenin öldükten sonra yapılmasını istediği şeyler hakkında verdiği emir ve sipariş, vasiyet mektubu.

vaz' (a.): durum, konum, koyma, konulma; tayin etme; kurma, icad etme; meydana getirme.

vaz' u ihdâ (a.-f.): kurma ve hediye etme.

vaz' u ta'lik (a.-f.): koyma ve bırakma.

vaz' u te'sîs (a.-f.): koyma ve kurma.

vaz'-ı esâs (a.-f.): temel atma.

vaz'iiyet-i aşliyye (a.-f.): asıl vaziyet.

vâzi'-ı esâs (a.-f.): temel atan.

vazîfe (a.): vazife bir kimsenin yapmaya mecbur olduğu iş, görev, ödev; iş ücreti.

vazîfe-i hitâbet (a.-f.): hatiplik vazifesi, ücreti.

vazîfe-i imâmet (a.-f.): imamlık vazifesi.

vazîfe-i mu'ayyene (a.-f.): belirlenmiş vazife, ücret.

vazîfe-i tadrîs (a.-f.): ders verme görevi, ücreti.

vazîfe-i tevliyet (a.-f.): mütevellilik ödevi, ücreti.

vazîfe-i vakfiyye (a.-f.): vakfiyede belirlenen vazife, ücreti.

ve'l-hâşıl (a.): sözün kısası, kısacası.

ve's-selâm (a.): işte o kadar, son söz budur, artık bitti.

veh (a.): vecih, yüz, surat, çehre; üst, satıh, düz, yüz; ön, alın; üslûp, tarz; sebep, vesile, münasebet; vasıta.

vehile/vehile (a.-t.): yoluyla, tarzıyla.

vecîbe (a.): vacip olan şey, borç hükmünde olan vazife.

vedâ'at (a.): emanet olunan şey; sakinlik, durgunluk, rahat.

vedî'a (a.): emanet.

vedî'a-i hâk-i gufrân (a.-f.): yarlıgama top-
rağına emanet.

vedî'a-i hâk-i rahmet (a.-f.): rahmet toprağına emanet.

vefâ (a.): sözünde durma, sözünü yerine getirme; dostluğu devam ettirme; yetişme, kifayet, kâfi ve vâfi olma; borcu ödeme.

vefât (a.): ölüm, ölme.

vehm (a.): vehim, kuruntu.

vehn (a.): gevşeklik, kuvvetsizlik.

vekâlet (a.): vekillik, başkasının işini görmeye memur olma; birini başkasını kendi yerine geçirme; birinin yerini tutma; nazırlık, bakanlık.

vekâleten (a.): vekil olarak.

veķāyi' (a.): vakalar, olaylar, savaşlar.

veķāyi'-i 'acîbe (a.-f.): şaşılacak vakalar.

veķāyi'-i mühimme (a.-f.): mühim vakalar.

veķāyi'-i takvîmiyye (a.-f.): takvimin vakaları.

vekîl (a.): birinin işini görmesi için yerine bıraktığı veya yetki verdiği kimse, avukat; vekâlet makamının en üst âmiri, bakan; temsilci.

vekîl-i hâre (a.): vekilharç, masraf görmekle vazifeli kimse, kâhya.

veleh (a.): şaşkınlık, sersemlik.

veleh ü hayret (a.-f.): şaşırma ve ne yapacağını bilmeme.

velev (a.): olsa da, bile, hatta ister, isterse.

velî-'ahd/veliiyy-i 'ahd (a.): veliaht, bir hükümdardan sonra hükümdar olacak kimse.

velvele (a.): gürültü patırtı.

vér (t.): ver.

vérgü (t.): vergi.

vérilüp (t.): verilip.

veşâ'ik (a.): vesikalar, belgeler.

veşâ'ik-i şer'iiyye (a.-f.): şer 'î vesikalar, kadı mahkemesi kayıtları.

veşâyâ (a.): vasiyetler.

veşâyâ-yı lâzime (a.-f.): gerekli vasiyetler.

veşâyet (a.): vasilik; vasiyet; emir, tembih, tavsiye.

veşîka (a.): vesika, belge.

veşîka-i şahîha (a.-f.): sahih, doğru vesika.

vesîle (a.): yol, vasıta; bahane, sebep; fırsat, elverişli vaziyet.

veyâ (a.-f.): veya cümlede bildirilen hususun sayılan birden fazla şey için aynı zamanda söz konusu olduğu durumlarda bunların arasına getirilir, ya da.

vezâ'if (a.): vazifeler, görevler, ödevler, ücretler.

vezîr (a.): hükümdarın vekili ve yardımcısı, bakanlardan ve eyalet valilerinden her biri; Osmanlılarda vekillik ve valilik yüksek rütbelerde bulunan "paşa" unvanını taşıyan kimse, kubbealtı denilen divan-ı hümayun üyesi.

vezîr-i 'âli-menkıbet (a.-f.): menkıbeleri yüce vezir.

vezîr-i a'zam (a.-f.): veziriazam, baş vezir.

vezîr-i meşhûr (a.-f.): meşhur vezir.

vezîr-i mezbûr (a.-f.): adı geçen vezir.

vezîr-i mûmâ-ileyh (a.-f.): ima olunan vezir.

vezîr-i sâdis (a.-f.): altıncı vezir.

vezn (a.): tartma, tartılma, tartı; ağırlık; nazmın hece ve aruz kalıpları.

vicdân (a.): iyi ile kötüyü ayırt edip değerlendirmeye duygusu.

vilâyât (a.): vilayetler.

vilâyât cumhûr-ı 'askerî (a.-f.): askerinin topunun vilayetleri.

Vilâyât-ı 'Osmâniyye (a.-f.): Osmanlı vilayetleri.

vilâyet (a.): bir şeyi kudretle elde etme; birine kefil olma; dostluk, muhabbet; eyalet, il, ülke.

Vilâyet Meclis-i İdare Başkâtipliği: Vilâyet idare meclisinin başkanlığı.

vilâyet-i mezbûre (a.-f.): adı geçen vilâyet.

vilâyet-i mezkûre (a.-f.): anılan vilâyet.

vîrân (f.): yıkık, yıkılmış; kederli, üzgün.

voyvoda/voyvode (slv.): prenslik unvanı, özellikle Eflâk ve Boğdan beyleri için kullanılır; bazı yerlerin idare ve zabt u rabtına memur adam; mukataa vergilerini toplayan kimse; vezirlerin haslarının yıllık gelirini tahsil etmekle vazifeli kimse, valinin kaza bölgesindeki gelirlerinin toplanmasını sağlamak için tayin ettiği askerî temsilci; bazen bunun yerine subaşı unvanı kullanılır.

voyvodalık (slv.-t.): voyvoda idaresindeki yer.

vuķû' (a.): düşme; rastlama, isabet etme; olma, oluş; bir hâdisenin çıkış şekli, cereyanı.

vuķû'ât (a.): vakalar, olaylar, asayiş hadiseleri.

vuķû'ât-ı mahalliyye (a.-f.): mahallî vakalar.

vuķû'ât-ı mezkûre (a.-f.): anlatılan vakalar.

vuķû'ât-ı mühimme (a.-f.): mühim vakalar.

vuķû'ât-ı târîhiyye (a.-f.): tarihî vakalar.

vuķû'-ı vefât (a.-f.): vefatın vukuu.

vuķûf (a.): durma, duruş; bir hâlde olduğu gibi kalma, ilerleyip veya gerilememe; anlama, bilme, öğrenme, haberli olma, bilgi; bir konu hakkında geniş bilgi sahibi olma.

vuķûf-ı ma'lûmât (a.-f.): bilgiler edinme.

vücûd (a.): vücut, bulunma, var olma, varlık; insan veya hayvan gövdesi; cisim, cesed, beden, ten.

vücûh (a.): yüzler, çehreler, suratlar; bir memleketin ileri gelenleri; satırlar; *Kurân*'ın bazı okunuş tarzları.

vücûh-ı bîrr (a.-f.): bağış ve hayırda önderler.

vülûc (a.): girme, sokulma.

vürûd (a.): giriş, geliş, gelme, varma, yetişme.

vüzerâ (a.): vezirler.

vüzerâ-yı 'âli-miķdâr (a.-f.): kadri yüksek vezirler.

vüzerâ-yı 'iķâm (a.-f.): büyük vezirler.

Y

yâ (a.): ey, hey.

ya'nî (a.): bundan maksat, demek, şu demek, demek isteniliyor ki; sözün kısası, doğrusu, senin anlayacağın.

yâd (f.): anma, hatıra getirme; lakırdısını etme, zikir; hatır, gönül.

yâd u tezkîr (a.-f.): hatırlama ve anma.

yâdigâr/yâd-gâr (f.): yâdigâr bir kimse veya nesneyi hatırlatacak şey, andaç; mecazi: sevilmeyen şey.

yağ (t.): yağ.

yađı (t.): dūřman, hasım.
Yađı-Basan (t.): yađı basan, dūřmana baskın veren.
yağmâ-ger (f.): yağmacı, çapulcu, zorba.
yağmur (t.): yağmur.
yağmâ (f.): talan, çapul, zorla mal kapma.
yağşı (t.): iyi, güzel.
yâhûd (f.): yahut, veya, isterseniz; iyisi, daha doğrusu.
yağa (t.): uç, sınır; giyeceklerin boynun çevresine gelen kısmı.
yağın (a.): yakın; şek ve şüpheden ârî olarak bilme, kanmış olma, itminân.
yalman (t.): kılıcın, kamanın, bıçađın, mızrađın, sūngūnūn ađzı ya da ucu.
yalnız (t.): yalnız, tek başına, kimsesizlik.
yaña (t.): tarafa, taraf, yön, cihet; taraftan, yandan.
yanđın (t.): yangın.
yanık (t.): yanık.
yapađı (t.): yapađı, kırılmıř koyunyūnū.
yapış (t.): yapmak işi veya biçimi; tutunma.
yapışık (t.): yapışık.
yas tonu (t.): matem elbisesi, siyah giysi.
yaşağ (t.): yasak, yasa, kanun, buyruk, ferman, tōre, kural.
yaşdığ (t.): yastık.
yatağ (t.): yatak.
yavuz (t.): kötü, fena; sert, azgın, keskin, güçlü, çetin, yaman, şiddetli; kötülük, fenalık.
aylak (t.): göçebelerin yazı geçirdikleri ve hayvanlarını yaydıkları yayla.
yazı (t.): alın yazısı, talih, nasip, kader
yazıcı (t.): kâtip.
yazılsun (t.): yazılısın.
yazılı (t.): yazılı.
Yazır (t.): Bir Türkmen boyu.
yazlık (t.): sayfiye.

yazlık mağall (t.-a.): sayfiye yeri.
yazma (t.): elyazması kitap.
yazu (t.): yazı, ova, ıssız kıy, sahra.
yed (a.): el, kuvvet, kudret, güç; yardım; vasıta; mülk.
yed-i esâret (a.-f.): esir dūřme.
yed-i idâre vü teğallüb (a.-f.): idare ve zorbalık eli.
yed-i iğtilâs (a.-f.): kapıp, çalan el.
yed-i ketm ü iğtilâs (a.-f.): gizli çalan el.
yed-i kudret (a.-f.): güçlü el.
yed-i me'kel (a.-f.): gayrimeşru yiyen el.
yed-i temellük (a.-f.): kendine mülk edinen el.
yed-i zabt u teğallüb (a.-f.): zorbalıkla elde eden el.
yegen (t.): yeğen, bir kimsenin kardeşinin çocuğu.
yek-dığer (f.): birbiri, birbirini, bir taraf, öbür tarafı.
yekûn (a.): toplam.
yekûn-ı sâbık (a.-f.): önceki toplam.
yemeni (t.): Yemen'e mensup, yemen ile ilgili; Yemen işi başörtüsü; kısa kenarlı hafif bir pabuç çeşidi.
yeñi (t.): yeni, hiç kullanılmamış olan; sonradan ortaya çıkan; daha önce var olmamış.
Yeñiçeri Ağası (t.): Yeniçeri Ocağının kumandanı.
Yeñiçeri Fırçası: Yeniçeri birliği.
Yeñiçeri Ocağı: kapıkulu ordusunun en meşhur ocağı, yeniçeri askerlerinin bölükleri.
Yeñiçeri Ordusu: yeniçeri ocağından ibaret ordu.
Yeñiçeri Serdârı: Yeniçeri kumandanı.
Yeñiçeri zorbâları: yeniçerilerin başkaldıranları.
Yeñiçeri/Yeñiçeriler (t.): yeni asker, kapıkulu ordusunun en meşhur ocağına mensup, Osmanlı kapıkulu piyadesi olan askerlerden her biri.
yetim (a.): yalnız, eşsiz, biricik, tek; babası veya anası ve atası ömüş çocuk, öksüz; yektâ, tek.
yetime (a.): yetim kız çocuğu.
yevmî (a.): günlük, gündelik.

yevm-i ba's ü haşr (a.-f.): diriltirme ve haşır edilme günü.

yevmü'l-erba'a (a.): haftanın dördüncü günü: Çarşamba.

yevmüs-sebt (a.): haftanın yedinci günü: cumartesi.

yıkmağla (t.): yıkmakla.

yigirmi (t.): yirmi.

yigit (t.): yiğit, genç, delikanlı.

yine (t.): tekrar.

yoğun (t.): kalın, iri, büyük.

Yoğun Burc (t.-a.): Büyük ve kalın burç.

yoğurd (t.): yoğurt.

yoqlama (t.): belli bir toplulukta bulunması gereken kişilerin orada bulunup bulunmadığını belirlemek için sayılması.

yoksa (t.): yoksa.

yonı taşı (t.): yonu taşı, bina inşaatında kullanılan yontulmuş taş.

yorğun (t.): yorgun.

Yörük Bayrağı: Yörüklere ait bayrak.

Yörük/Yörük Ta'ifesi (t.): Türkmen göçerlerine Osmanlı topraklarına, çoğunlukla Batı Anadolu ve Balkanlara geldikleri zaman kalemiyenin verdiği ad.

yuşaru (t.): yukarı.

yular (t.): hayvanı çekmek veya bağlamak için başına takılan ipten dizgin.

Yular Kışdı (t.): yular kıstı.

yumurta (t.): yumurta.

yügrük (t.): yürük, hızlı giden, çok koşan, işlek; yürürlük, hızlı gitme.

yügrük atlı (t.): hızlı giden atlı.

yüñ (t.): koyun, keçi, deve vs. hayvanların tüyü.

yürüdükte (t.): yürüdüğünde.

Z

za'f (a.): zaaf, düşkünlük, dayanamama; meyil, bir şeye karşı duyulan aşırı istek, irade zayıflığı.

zâ'im (a.): zeameti olan.

zâ'id (a.): artık, artan, artı; gereksiz.

zâbiğ (a.): Osmanlı subayı; tuttuğunu koparan, dediğini yaptıran.

zabğ (a.): zapt, sıkı tutma, idaresi altına alma, kendine mal etme; silah kuvveti ile bir yeri alma; anlama, kavrama; kaydetme.

zabğ u fûrûht (a.-f.): kendine mal etme ve satma.

zabğ u ğaşb (a.-f.): zorla kendine mal etme.

zabğ u kabz (a.-f.): elde etme ve sıkıca tutma.

zabğ u tahrîr (a.-f.): yazma ve kaydetme.

zabğ u teshîr (a.-f.): ele geçirme ve tutma.

zabtiye (a.): güvenlik güçleri, polis, jandarma.

zâde (f.): evlat, oğul; insaniyetli, doğru adam; doğmuş.

zafer (a.): birçok emek neticesinde maksada ulaşma, başarı; düşmanı yenme, üstün gelme.

zafer-nâme-i hümâyûn (a.-f.): padişahın zaferini bildiren mektup.

zafer-yâb (a.-f.): zafer bulan, başarı gösteren, aradığı şeye erişen; üstün gelen.

zagferân (a.): safran.

zâhib (a.): gidici, giden; bir fikir veya zanna uyan, kapılan.

zâhid/zâhide (a.): dinin emirlerine bağlı, zühd ile uğraşan.

zâhir (a.): meydanda olan, açık, âşikâr; bedîhî, müsbet, hâriç bâtın mukabili, görünür sureti.

zahîre (a.): hububat, tahıl, yiyecek; gerektiğinde harcanmak üzere ambarda saklanan hububat (tahıl), yiyecek.

zahîreci (a.-t.): zahire işleriyle alâkadar olan kimse.

zâhir-i hâl (a.-f.): hâlin dış görünüşü.

zahr (a.): sırt, arka, arka yüz.

zahr-ı şimâlî (a.-f.): kuzey sırtı.

zaleme (a.): zalimler, zulmedenler, haksızlık yapan kimseler.

zam/zamm (a.): zam, katma, artırma, ekleme.

zamîme (a.): ek, artırma, katma, ekleme, ilave.

zamîme-i Mülk-i ‘Osmânî (a.-f.): Osmanlı memleketlerine katma.

zamîmeten (a.): ek olarak.

zann (a.): sanma, sanı, sezme; şüphe, işkil.

zarar (a.): bir menfaatin bozulması yahut kaybolması; ziyan, eksiklik, kayıp.

zarar u hasâr (a.-f.): zarar ve ziyan.

zarf (a.): kap, kılıf, mahfaza; içine mektup konulan kâğıt kap; belirteç.

zarûret (a.): çaresizlik; muhtaçlık, yoksulluk, sıkıntı.

zât (a.): kendi, nefis; asıl, cevher, ayn, sıfat mukabili; muteber ve muazzez şahıs.

zât-ı bî-hemtâ (a.-f.): benzersiz itibarlı şahıs.

zât-ı celâdet-me’âb-ı pâdişâhî (a.-f.): padişahın yüksek yiğit kişiliği.

zât-ı celâdet-şifât-ı pâdişâhî (a.-f.): padişahın yiğitlik sıfatlı zatı.

zât-ı celâdet-simât (a.-f.): izi yiğitlik olan şahıs.

zâviye (a.): zaviye, aç; küçük tekke, tekke şubesi, köşe.

zâviye-dâr (a.-f.): küçük tekke şeyhi.

zâyi’ (a.): elde çıkan, kaybolan, yitik, zarar, ziyan, telef.

zâyi’ât (a.): kayıplar, yitikler.

ze’âmet (a.): mirî arazinin yıllık öşrü 20.000-99.999 akçe olan kısmı; askerî önderlik; padişah beratıyla subaşılıktaki tımarlı sipahilerin kumandanına bağlanan gelir; subaşılık ile eşanlamlı.

zebân-zed (f.): dil persengi, ünlü, dillerde dolaşan söylenen, söylenir olan; alışılmış, kullanışlı, yayılmış söz.

zebḥ (a.): boğazlama, kesme, keserek öldürme; kurban kesme.

zebûn (f.): zayıf, kuvvetsiz, aciz; kaftan altına giyilen pamuklu; kundak.

zegrek (t.): keten tohumu.

zehâ’ir/zahâ’ir (a.): zahireler, tahıllar, hububat.

zehâ’ir-i maḥlûbe (a.-f.): talep olunan zahireler.

zehâ’ir-i mezkûre (a.-f.): anılan zahireler.

zehâ’ir-i seferiyye (a.-f.): sefer hububatı.

zehâdet (a.): dinin emirlerine bağlılık.

zehâdet ü celâdet (a.-f.): dindarlık ve yiğitlik.

zehr (f.): zehir, ağu.

zehr/zehre (a.): çiçek; öd, safra; yiğitlik, cesaret.

zehr-i iğtiyâl (a.-f.): birden zehirleyip yok etme, suikastle zehirleme.

zelîl (a.): alçak, düşkün, denî, hor, hakîr, aşağı tutulan, aşağılanan.

zelzele (a.): yeryüzünün hareketi, toprağın titremesi, deprem; ırgalama, sarsma.

zelzele-i ‘azîme (a.-f.): büyük zelzele.

zemân (a.): zaman, vakit, çağ, devir; mehil, süre; mevsim.

zemân-ı ‘âlî (a.-f.): yüksek zaman.

zemân-ı fırsat (a.-f.): fırsat zamanı.

zemân-ı hâşş (a.-f.): özel zaman.

zemân-ı hükûmet (a.-f.): hükûmet zamanı.

zemân-ı idâre (a.-f.): idare zamanı

zemân-ı İslâmiyyet (a.-f.): İslâmiyet çağı.

zemân-ı me’mûriyyet (a.-f.): memurluk vakti.

zemân-ı sa’d-iqtirân-ı ‘âlî (a.-f.): yüce saadet zamanı.

zemân-ı salṭanat (a.-f.): saltanat zamanı.

zemân-ı vefât (a.-f.): vefat zamanı.

zemîn (f.): yer, yeryüzü, arz; kumaş vs.nin bütünü; tarz, edâ; meâl, mefhum.

zemîn-i iqbâl (f.-a.): yükseliş yeri.

zeczem (a.): Mekke’deki Kâbe civarında bulunan meşhur kuyu.

zencîr-bend (a.-f.): zincire vurulma.

zenne (f.): kadın rolünü üstlenen erkek sanatçı.

zerde (f.): zerde, sarılık, safran; safran, pirinç ve şekerle pişirilen bir tatlı.

zevâ'id (a.): ziyade, fazla şeyler, fazlalıklar.

zevât (a.): zatlar, kişiler, şahıslar, kimseler.

zevât-ı kirâm (a.-f.): cömert, saygıdeğer kimseler.

zevât-ı mûmâ-ileyh (a.-f.): ima olunan zatlar.

zevât-ı mûmâ-ileyhüm (a.-f.): yukarıda adı geçen erkek kimseler.

zevât-ı mûmâ-ileyhümâ (a.-f.): ima edilen kadınlar.

zevc (a.): koca; çift, tek karşılığı; bir çiftten her biri; karı ve kocanın her biri.

zevce (a.): nikâhlı kadın, karı.

zevi'l-kadri'l-ihtirâm (a.): saygı ve hürmete değer insanlar.

zeyl (a.): zeyil, etek, ek.

zeyrek (f.): zeyrek, zekî, fatin, anlayışlı, uyanık.

zıllu'l-lâhi fi'l-Âlem (a.): Âlem'de Allah'ın gölgesi.

zî (a.): sahip.

Zî'l-Ğa'de/Zî'l-Ğa'de-i şerîfe (a.-f.): hicrî ayların 11.sidir.

zîbâ (f.): bezekli, süslü, müzeyyen; yakışıklı, güzel.

zîde mecduhu (a.): şanı çok olsun.

zî-hayât (a.): hayat sahibi, yaşayan.

zihn (a.): zihin, anlama, bilme, unutmama kuvveti, hafıza.

zî-kıymet (a.): kıymetli, değerli, bahası yüksek olan.

zîkr (a.): zikir, anma, anılma; bildirme, bildirilme; *Kur'ân-ı Kerîm*'in adlarından.

zî-kudret (a.): güçlü, kudretli.

zî-medhal (a.): müdahalesi olan.

zinâ (a.): nikâhsız cinsi münasebet, çiftleşme.

zindân (f.): eski zamanki karanlık ve korkunç mahbes, sığın, hapisane; kinâye pek karanlık, can sıkıcı.

zînet (a.): ziynet, süs, bezek.

zînet-nümûn (a.-f.): süs gösteren.

zîr (f.): alt, aşağı; tiz perde.

zîr u zeber (f.): altüst.

zira' (a.): dirsekten orta parmak ucuna kadar olan bir uzunluk ölçüsüdür. Türkçede aynı ölçünün karşılığı arşındır.

zirâ'at (a.): ekincilik, çiftçilik, tarım.

zirâ'-ı mi'mârî (a.-f.): mimarların ve dülgerlerin kullandığı yirmi dört parmaktan ibaret uzunluk ölçüsü.

zirâ'-ı mi'mârî terbî'i (a.-f.): mimarlık arşınının dört köşesi.

zîr-i cenâh-ı müstelzimü'l-felâh-ı 'Osmanîyân (a.-f.): Osmanlıların kurtuluşu gerektiren kanadının altı.

zîr-i himâye-i 'âlî-cenâbâne (a.-f.): yüksek cömertliğin koruması altında.

zîr-i idâre (a.-f.): idarenin altı.

zîr-i idâre-i 'Osmanîyye (a.-f.): Osmanlı idaresinin altında.

zîr-i râyet-i 'âdilâne (a.-f.): adaletli bayrağın altında.

zirve (a.): doruk, bir şeyin en üst noktası, dağın tepesi.

ziyâ' (a.): ışık, aydınlık.

ziyâde (a.): artma, çoğalma, artan miktar, fazla, bâkî, çok miktarda olan, diğerine göre çok olan.

ziyâret (a.): görmeye gitme, görüşmeye gitme, gidilme.

ziyâret-gâh (a.-f.): ziyaret yeri, görmeye gitme, görüşmeye gitme, gidilme yeri, türbe.

zu'amâ (a.): zaimler, büyük tumar sahipleri.

zu'm (a.): sanı, boş inanç; şüphe, güman, rey, şekk, zan.

zu'm-ı bâtıl (a.-f.): batıl zan.

zuhûr (a.): görünme, meydana çıkma, baş gösterme, türeme.

zulm (a.): zulüm, haksızlık, gadir, cefa, eziyet, sitem, cevr, adl mukabili; bir şeyi kendi yerinden başka yere koyma.

zulm ü i'tisâf (a.-f.): zulüm ve yolsuzluk.

zulm ü i'tisâfât (a.-f.): zulüm ve sapmalar.

zulm ü şenâ'at (a.-f.): zulüm ve kötülük.

zulm ü te‘addiyât (a.-f.): zulüm ve haddi aşmalar.

zulümât (a.): karanlıklar.

Zü’l-Celâl (a.): celâl, ululuk sahibi olan Allah.

Zü’l-Ûicce (a.): hicrî yılın sonuncu ve hac ayı.

Zü’l-Ûa‘de (a.): hicrî yılın 11. ayı.

Zü’l-Ûadriyye (a.): Türkmenlerin Zülkadiroğulları Beyliği.

zükûr (a.): erkekler.

zümre (a.): cemaat, bölük, takım, sınıf, cins, nev, grup, topluluk.

zümre-i ‘asâkir ü sipâhiyân (a.-f.): sipahi askerleri zümresi.

zümre-i ‘âşimîn (a.-f.): günahsızlar zümresi.

zümre-i ‘asker (a.-f.): asker zümresi.

zümre-i bâğiyân (a.-f.): haksızlık edenler zümresi.

zümre-i efâzıl (a.-f.): faziletli zümresi.

zümre-i esâfil (a.-f.): sefiller zümresi.

zümre-i eşkıyâ (a.-f.): eşkıya zümresi.

zümre-i sipâhiyân (a.-f.): sipahiler zümresi.

zümür-rüdî (a.): zümrüt gibi, zümrüt renginde, yemyeşil.

züvvâr (a.): ziyaretçiler, görmeye, hatır sormaya gidenler.

Ahmed Nazif Efendi

Mir'ât-ı Kayseriyye

-Kayseri Tarihi-

Cilt I-II-III

Transkripsiyon, Tashih ve Dipnotlar İlavesiyle Hazırlayan

Mehmet Karaarslan

Ahmet Nazif Efendi'nin Mir'ât-ı Kayseriyye adlı bu eseri, Kayseri tarihi ile ilgili yazılmış ilk eser olma hususiyetine sahiptir. Bu sebeple de birçok hata ve kusurunun bulunması tabiidir. Ayrıca, sonraki araştırmalarla şehir tarihçiliğinin geldiği seviyeyi kıymetli araştırmacılar takdir edeceklerdir.

Adından da anlaşılacağı gibi bu eser Kayseri tarihinin en eski zamanlarından başlayarak Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı devirlerini kitâbelere, sikkelere, vakfiyelere, fermânlarla, vakanüvis kayıtlarına vs. vesikalara dayalı olmak üzere işlemektedir. Eser sadece bir şehir tarihi olarak kalmamakta, bu şehrin ve buradaki âbidelerin incelendiği bir Anadolu tarihi kesiti hususiyetini de taşımaktadır. Bu vasıflarıyla Müslümanların Anadolu'da meydana getirdikleri medeni hayatı da dolayısıyla tasvir etmektedir.

Bu çalışma ile Osmanlıca olan Mir'ât-ı Kayseriyye isimli eserin metni transkripsiyon denilen çeviri yazısı şeklinde verilerek okurların istifadesine sunulmaktadır. Eserin hazırlanmasında pek çok sözlük ve müracaat kitabı kullanılmıştır. Aynı şekilde metin ve kitâbelerin okunup değerlendirilmesinde pek çok araştırma, inceleme ve derleme eserlerden istifade edilmiştir. Yararlanılan bütün kaynaklar bibliyografyada verilmiştir.

Çalışmanın Kayseri şehrinin tarihi ile meşgul olan kimselere faydalı olacağı ümit edilmektedir.

